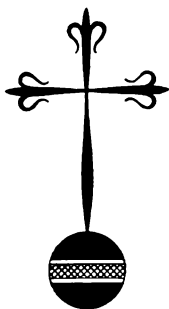

ŘÁD

revue pro kulturu a život

V PRAZE - ROČNÍK ŠESTÝ - MCMXL

ŘÁD, revue pro kulturu a život

Ročník VI. 1940 / Řídí František Lazecký s redakčním kruhem / Vydává nakladatelství Vyšehrad v Praze II, Václavská ul. č. 12 / Majitel Rudolf Voříšek / Odpovědný redaktor Václav Renč / Značku nakreslil a obálku navrhl Břetislav Štorm / Vytiskly Č. A. T. Českomoravské akciové tiskařské a vydavatelské podniky v Praze II, Václavská ulice č. 12

Obsah

Básně

Bárta, Oldřich: Přivítám	405
Básníkův hrob .	405
Na syna . . .	406
Berka, Josef: U obrázku	12
Jak daleko	13
Legenda z rodné vsi .	394
Claudius, Matthias: Smrt a děvče	348
Dante Alighieri: Peklo. Zpěv dvacátý šestý .	460
Fet, A. A.: Pod hvězdami	509
Beethovenův Anruf an die Geliebte .	510
Chce věřit se nám	510
Slova milence	511
Hasištejnský z Lobkovic, Bohuslav: Chvála Boží Panny .	505
Hrubín, František: Z věnce »Město v úplňku« .	169
Lazecký, František: Ty o mé bídě víš .	57
Ty o mé slávě víš .	58
Dětství	225
Posel .	449
Svatby	450
Lermontov, M. J.: Na silnici samotén jsem vyšel	185
Pavлін, Antonín: Rodnému kraji	122
Bez nadpisu	123
Pilař, Jan: Stesk . . .	186
Jarní sonata	349
Renč, Václav: Oda na skřívana .	1
Noc .	393
Předzpěv	393

Reynek, Bohuslav: Poslední soud .	113
Ryba, Jan: Sníh padá do prutníků .	65
Západní vítr . . .	65
U rodného domu .	66
Šmíd, Zdeněk: Za hvězdou	459
Vokolek, Vladimír: Vzpomínka na sestřinu píseň .	281
Záruba, Karel: Ne, nevyčítej mi .	347

Prózy a essaye

Durych, Jaroslav: Aluigi Gonzaga .	171
Karalijčev, Angel: Drak	282
Kirschweng, Johannes: Kostel v lese .	507
Koroleva, Natalena: Lék	3
Kossaková, Žofie: Legenda o sv. Jiří .	226
Křelina, František: Jásejte a radujte se .	397
Lazecký, František: Věci a slova . . .	187
de Pesquidoux, Joseph: Truhla na sůl .	115
Piarais, Pádraic Mac: Jeníček a ptáci .	452
Salichová, Helena: Velikonoční týden	125
Schulz, Karel: Tvář neznámého .	59
Prsten královnin	337
Zedníček, Stanislav: Skalka ve stínu .	511

Články

Ivanov, Vjačeslav: Víra a kultura	87
Jouhandeau, Marcel: Jacques Rivière tváří v tvář smrti .	129
Hobzek, Josef: Valdštejnská studia mladého Josefa Pekaře . .	132
Holinka, Rudolf: K počátkům stavovského a politického uvě-	
domování české šlechty	192
Horáček ml., Cyril: Světový řád a zákon velkých čísel .	151
Kobylinski-Ellis, Leo: Moc smíchu a pláče	424
Králík, Oldřich: Zabíječi labutí	14
Mácha a vplyvologie	67
Mácha a vlivologie II.	247
Pojetí bolesti ve »Větrech od pólů« .	350
Teorie vlivů	513

Němec, František: Dluh české literární historie	320
Ragozin, Sergěj: Z listů Josefa Pekaře N. VI. Jastrebovi v l. 1904-6	264
Renč, Václav: Zisk české lyriky (V. Holan)	42
Šmíd, Zdeněk: Zpěvy vánoc	155
Český překlad Polyféma	377
Procházkovy kresby k Erbenově Kytici	546
Štorm, Břetislav: Výtvarné umění	55
Wierer, Rudolf: Náboženský a světový názor literárního roman- tismu	430

Knihy a umění

Báseň o dětství (Karel Vach)	326
Bednářův Veliký mrtvý (Jaroslav Červinka)	552
Berkův »Chléb v kamení« (Jaroslav Červinka)	443
Bílý květ Dona Juana (Vch)	504
Cesta svatého Vojtěcha (Karel Vach)	386
Církevní dějiny v přehledu a obrazech (Rudolf Holinka)	161
Dějiny římského breviáře (Karel Doskočil)	217
Drama liturgické a drama lidové (Jan Rey)	220
Dva romány nerománové (Jhl)	103
Dva svazky poesie (Jaroslav Červinka)	440
Filosofie zdravého rozumu (Karel Vach)	270
K. H. Waggeřl: Rok Páně (Jaroslav Červinka)	384
Kniha o konversích (Jan Kellner)	389
Kniha o odpadlících (ao)	277
Kniha o Josefu Tulkovi (Břetislav Štorm)	501
Kniha úzkosti a naděje (L. J.)	100
Knihy pro děti (A. S.)	558
K nové poesii Bohuslava Reynka (Jaroslav Červinka)	381
K nové poesii Jana Pilaře (Jaroslav Červinka)	555
K poesii Zdeňka Řezníčka (J. Červinka)	99
»Magdeburská svatba« G. von le Fort (Jaroslav Červinka)	444
Malíř Richard Wiesner (A. Kutal)	273
Mánes a Aleš (Jan Sokol)	500
Myšlenky Tomáše ze Štítného (R. H.)	387
Na okraj nejnovější literatury o hudbě (Jan Rey)	106
Nová poesie Jana Dokulila (Jaroslav Červinka)	325

Nový příspěvek k barokní homiletice (Josef Vašica) .	438
O panování císaře Karla IV. (R. H.) .	387
Obrazy českých dějin (J. H.)	328
Poklady národního umění (Břetislav Štorm) .	502
Román české vesnice (Vch) .	388
Růžová zahrádka (Vch)	389
Staročeská lyrika (Josef Vašica)	437
Šalda - kritik soudobé poesie (V. Renč)	101
Šest kázání z Homiliáře opatovického (Rudolf Holinka) .	327
Štormova grafika (Rč)	105
Tkadleček (Jan Vilikovský) .	383
Tři dramatické omyly (Jan Rey) .	163
Umění a život (Břetislav Štorm) .	504
V hudbě život Čechů (Jan Rey)	275
Vlastní životopis Karla IV. (Rudolf Holinka) .	271
Volné směry (Břetislav Štorm)	503
Výtvarné umění (Břetislav Štorm) .	108
Zpěvu dar (Jan Rey)	390
Život sv. Jana Nepomuckého (Rudolf Holinka) .	216

Poznámky

Humor Karla Horkého (A. Skoumal) .	110
Dnešní úcta sv. Prokopa (J. H.)	111
Těm, kdo ještě stojí před branami Církve (Sacerdos) .	112
K »Poznámce mladého básníka« (Jaroslav Červinka) .	165
Kořen jeho tvůrčího češství? (J. Martinek)	167
Jaké jsou Ráčkovy Církevní dějiny? (Konstantin Miklík) .	223
Dvanáctero figur zápasu perem (O. K.) .	278
O mladou generaci (Jaroslav Červinka) .	331
O pojetí Hálkovy prózy (Oldřich Králík)	334
Upravovat či neupravovat naše klasiky (Jan Rey) .	447
Reformátoři pohádek (Jan Rey)	559

Obrazové přílohy

Bohumír Dvorský: Léto ve Slezsku .	1
V. Aleša: Josef Pekař .	113
Richard Wiesner: Hanka .	225

Abecední seznam knih a publikací, o nichž byl přinesen posudek

Acta Sacrae Congregationis de Propaganda fide Res gestas Bohemicas illustrantia.	
Prodromus. Opera Ignatii Kollman	51
Aleš, Mikoláš: Špalíček	500
Balbín, Bohuslav: Život svatého Jana Nepomuckého	216
Bednář, Kamil: Slovo k mladým	331
Veliký mrtvý	552
Berka, Josef: Chléb v kamení	443
Blatný, Ivan: Paní Jitřenka	441
Bogatyrev, Petr: Lidové divadlo české a slovenské	221
Brož, Jan: Tvá zář	212
Cicero, M. Tullius: O povinnostech	492
Český zpěvník (uspoř. K. Plicka)	392
Český národní zpěvník (zprac. B. Václavek a R. Smetana)	390
Dějiny světové hudby slovem, obrazem a hudbou (sborník, red. dr. J. Bramberger)	106
Démostenés: Poslední zápas Řeků o svobodu	490
Dokulil, Jan: Lidský život	325
Doskočil, Karel: Šest kázání z Homiliáře opatovického	327
Durych, Jaroslav: Cesta svatého Vojtěcha	386
Dyk, Viktor: Prosinec, Konec Hackenschmidův	380
Florovskij, G.: Problém křesťanského znovuspojení	213
Formanová, Eva: Poražený	211
von le Fort, Gertrud: Magdeburská svatba	444
de Góngora, Don Luis: Báje o Akidu a Galateii (překlad V. Holana)	377
Hlouch, Josef: Problém odpadu od církve	277
Holan, Vladimír: Sen	42
Hora, Josef: Jan houslista	317
Horký, Karel: Pískání v lese	110
Hroch, Karel: Zatoulaná lodička	558
Jakovenko, Boris: Dějiny ruské filosofie	157
Jančík, Josef: Tomáš ze Štítného, učitel života	387
Janouch, Jaroslav: Pro čest a slávu	558
Jelínek, Ivan: Kudy	208
Jílek, Karel: Čítanka jaro	209
Josef Mánes	500
Kapoun, Karel: Potmě	210
Kempenský, Tomáš: Růžová zahrádka	389
Knob, Jan: Z plamenů roste	388
Konrád, Karel: Pošte bez nebes	46
Kožík, František: Největší z Pierotů	103
Krabice z Weitmile, Beneš: Panování císaře Karla IV. (vyd. F. M. Bartoš)	387
Křelina, František: Klíče království	100
Lamping, Severin: Ti, kdož našli pravdu	389
Langsch, Joh.: Die Predigten der »Coena Spiritualis« von S. Polockij	438

»Má vlast« (ročenka, uspoř. H. Humlová)	107
Machiavelli, Niccolò: Vladař	548
Malina, Bedřich: Dějiny římského breviáře	217
Mánesův odkaz národu	500
Michna z Otradovic, Adam: Vánoční muzyka	155
Móra, Ferenc: Píseň o pšeničných polích	54
Němeček, Zdeněk: Dábel mluví španělsky	103
Nouza, Oldřich: Rozmluva přes plot	210
Novotný, Vladimír: Postavy českých dějin v umění výtvarném	328
Očadlík, Mírko: Libuše	107
Poslání české hudby	277
Smetanovská diskografie	108
Zpěv českého obrození	391
Ovečka, Jaroslav: Výbor z listů a instrukcí sv. Ignáce z Loyoly	497
Pilař, Jan: Stesk Orfeův	555
Plutarchos: Životopisy	494
Poklady národního umění, 1.-10.	502
Prezzolini, Giuseppe: Život Nicola Machiavelliho	548
Pujman, Ferdinand: Zhudebněná mateřština	220
Ráček, Blažej: Církevní dějiny v přehledu a obrazech	161
Reynek, Bohuslav: Pietà	381
Řezníček, Zdeněk: Samoty; Vysočina	99
Schulz, Karel: Princezna z kapradí	558
Schwarzenberg, Karel: Obrazy českého státu od r. 1526 do r. 1918	328
Soukup, Jiří: Praha jediná a nejkrásnější	212
Šalda, F. X.: Kritické glosy k nové poesii české	101
Škorpil, Ferdinand: Bílý květ Dona Juana	504
Šmálov, J. K.: Dumka o dětstve	326
Šourek, Otakar: Smetanova »Má vlast«, její vznik a osudy	276
Štorm, Břetislav: Kniha kreseb	105
Tkadleček (vyd. František Šimek)	383
Úlehla, Vladimír: 50 moravských písní	277
Urbánek, Zdeněk: Jitřenka smutku	211
Valaské písničky (vyd. Jan N. Polášek a A. Kubeš)	392
Vašica, Josef: Kniha o rodu a utrpení svatého knížete Václava	49
Vavroušek, Bohumil: Josef Tulka	501
Vilíkovský, Jan: Staročeská lyrika	437
Vincentová, Raymond: Rodný kraj	46
Vlastní životopis Karla IV.	271
Vodička, Vavřinec: Chesterton, čili filosofie zdravého rozumu	270
Vokolek, Vladimír: Žíněné roucho	440
Volné směry	503
Waggerl, K. H.: Rok Páně	384
de Waldt, Ondřej Frant.: Chválořeči	321
Xenofón: O Kyrově vychování	489
Zenkovskij, V.: Na oekumenické thema	212
Žižka, L. K.: Mistři a mistříčkové	108

ŘÁD

revue pro kulturu a život

Bohumír Dvorský: Léto ve Slezsku (barevná příloha)

Václav Renč: Óda na skřivana

Natalena Koroleva: Lék

Josef Berka: U obrázku

Josef Berka: Jak daleko

Oldřich Králík: Zabiječi labutí

Leopold Peřich: Slezská krajina v malířském díle

Bohumíra Dvorského

Zdeněk Šmíd: Odmlčení Racinovo

VARIA:

Václav Renč: Zisk české lyriky (Sen Vladimíra Holana)

Jaroslav Červinka: Dva romány o dětství

Rudolf Holinka: Kniha o rodu a utrpení svatého knížete Václava

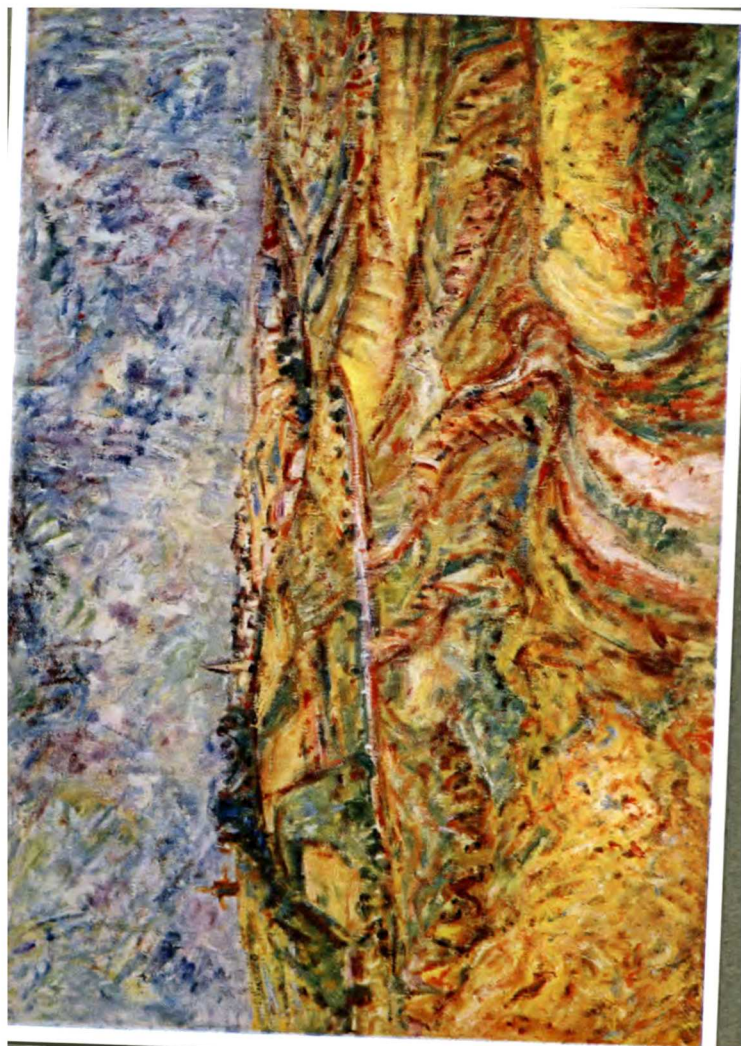
Rudolf Holinka: O pramenech k českým dějinám z archivu Svaté

Kongregace pro šíření víry

L. J.: Píseň o pšeničných polích

POZNÁMKY: Břetislav Štorm: Výtvarné umění

1. číslo VI. ročníku, Praha 1940

Václav Renč

ÓDA NA SKŘIVANA

Můj těžký krok! Ó Pane dechu mého,
jenžs učinil, že na smrt zraňuji,
kamkoliv útek svého bytí vedu!
Sta životů na mého kroku soud
po cestách čeká, svíjí se, i krátím
součet tvých svědků nejpokornějších.

Hlína sta smrtí! Kolik pokolení
z ní jedlo chléb! A kolik chroptících
úst prázdných hladu již ji těžce hnětlo
jazykem dřevěným. Kolika srdci prošla!
A stopy hledání i odcházení
ji drtily - ó, kolikeré již!

A přece zas, když jaro vytasí
zelené meče z pochvy země vlašné,
kolik to paprsků, kolik to dychtění
kolmo k těm smrtím nznak tlejícím
hroudami střílí mladou vášeň štav
v terč sluneční - a přece, přece zas.

Ó Pane dechu mého, jenž se chví
okrajem okřínu, jenž obzor sluje,
a hltá z něho víno azuru!
Ty znáš ten klíč, jenž v hroudě zakletý je,
to pro něj mrtví hrodu pod jazykem
žárlivě tisknou, aby otevřel
jim bránu nových jar, lán zlatých žní.

Ty znáš ten klíček... Otče legendy,
když Syn tvé lásky s učedníky kráčel
potichlým polem a když dlaní zved
prst mlčící a k zenitu ji poslal
na křídlech dechu stvořitelského
a chválu novou zazpívat jí dal.

Oč lehčích kroků bylo zapotřebí,
aby svá mnohá ústa mlčící
hrst hlíny po svém k písni otevřela!
A nyní jásá. Jásá. Jako věž,
ten z živých stromů nejživější strom,
jenž srdce má a klenby drží dvě.

Jak sluchem obsáhnout, jenž přechází,
katarakt perel, které přejí
z bran firmamentu s čepy rezivými,
jásote, jenž se tichu podobáš
svým neproměnným trýskotem, ó věrný,
jenž osení sprovázíš ke stodolám.

Klenotem vsazen v přílbu letních žárů,
jež zakrývá líc Boha horoucího
a zadržuje plamen s námahou,
tkvíš bez lesku, však zvučně tkvíš, jak uzel na niti
od země k nebi vržené se kmitáš
a člunkem trsáš o stříbrnou strunu
všemocné harfy k svatbám laděné.

Svým hrdlem zajíklým tě stoupat cítím
vždy výš a výš na žhavý vrchol rtů.
Jak nesmírná však asi byla hrud',
z níž vzešel tento vzlyk nad všemi hranicemi,
vzlyk, jenž se rodí rok od roku znova
v způsobě holátek - jakých dalek strom,

z hluboka rostlý, sloup, jenž křídla má,
vždy strmější tou měrou, jak se blíží
tam k ryžovišti hlasů, zlatá tůň,
kde smích i pláč si nová najde jména,
nad tisícero smrtí když se vznes
pernatý země prach, v nějž dýchl Pán
všech úzkostí, žnec nadějí a soudce.

Natalena Koroleva

LÉK

»Milosrdenství a pravda nechtě neopouštějí tě...«
Přísluví III. - 3.

Aby zesílil pohybem váhu svých slov, zdvihl Abiatar pravou ruku:

»Jak je Hospodin nade mnou a jako je živa moje duše, tak se stane: nevkočí Samaritán a neznaboh pod jednu střechu s Abiatarem, synem Adonokamovým!«

Josabad, klidný a nehybný v hustých záhybech arabského pláště, pokrčil sotva znatelně rameny:

»Nepřišel jsem na hostinu, rabí,« odpověděl vlídně a s neobyčejnou mírností, přesto však sebevědomě: »Nepřišel jsem ani proto, abych se přel o vhodné místo, kde bychom měli sloužit Pánu. Zavolali mě sem přece k nemocnému.«

Sklouzl okem po hloučku čeledínů, stojících před branou Lazarovy samoty.

Otrok, jenž sem Samaritána doprovázel, držel ještě oprat lékařova osla. Teď spěchaly ze stavení k bráně Lazarovy sestry a Šimon Malomocný, syn Abiatarův, ten, který byl uzdraven Mistrem Nazaretským.

Kdyby aspoň dnes nebyl přijel do Betanie vážený Abiatar, jediný bratr dávno už zemřelého Teofila, Lazarova otce! Nezmaří strýc všechny plány a naděje pečlivé a příčinnivé Marty, jež vedla již po několik roků hospodářství stále churavějšího bratra?

»No, konečně, rabí Josabade!« začala Marta, pozdravivši známého příchozího. Už jsem myslila, že náš otrok jistě zabloudil na konec světa, vyhledáváje tvoji moudrost.«

Strýc ji však nevlídně zarazil:

»„U rozumného - stojí moudrost před očima, ale oči hloupého vidí ji až na konci země,“ řekl velemoudrý Šalomoun ve svých Příslovích. A to se teď právě stalo tobě, Marto! Vždyť je už psáno v knize mudrce všech mudrců: „Nerozvážná je žena a švitořivá“.«

A stařec, jako by to bylo v sobotu v synagoze, začal vykládati se vším důrazem:

»Což vskutku sama nechápeš, že samaritánské léky věrnému Lazaru nemohou pomoci? Jen si srovnej v hlavě: jak by mohly pomoci? Cím?... Ale kdepak! Jaké jsou to léky?« zlobil se Abiatar. »To je modlářská ohavnost; květ, jemuž bezbožní Řekové říkají „krev Adonisova“... A ty ses jej odvážíla podávat bratrovi jako lék při jeho srdeční nemoci?... To jsi sestra? A teď voláš zase takového neznaboha? Pravím ti - a už jsem ti to dávno říkal a budu říkat znova: jest jen jedna nadějná pomoc, a při tom v mezích zbožnosti, jest jen jediný lék - obrátiti se na velekněze jerusalemské!...«

»Rabí, ale ti přece neléčí, ti pouze potvrzují uzdravení nemocného,« usmál se Josabad sotva znatelně koutky úst.

Abiatar však zachytil ten záchvěv úsměvu a teď už nic nemohlo zahladiti jeho zaujatost.

»O tom také řekl král Šalomoun: „Ústy klopýtá nerozumný“,« vmetl pohrdavě v tvář samaritánskému lékaři a přísně rozkázal sluhům, aby zamkli bránu. Když těžká vrata doskřípala, obrátil se stařec, aby šel domů.

Tu vyhlédla za Martiným ramenem Maria, mladší sestra Lazarova, s pletenci zlatých vlasů a nesměle promluvila:

»Strýčku, snad... by bylo možno poslati... a poprositi, aby přišel rabí Nazaretský, ten, strýčku, jenž očistil Šimona... Nemyslíš?«

Na vysokém, dozadu ubíhajícím čele Abiatarově naběhly hněvem žíly.

»Kněží jerusalemská uzdravili Šimona! Pamatuj si to už jednou!« A zíraje s opovržením na bílé řecké peplum krásné neteře, dodal s výčitkou: »Jakmile jsi odhodila závoj dívek židovských, zaplašila jsi i skromnost s obličeje svého. Což jsi neslyšela: Žena ať se neplete do porady mužů?«

Opíraje se pak o rameno Šimona, v přítomnosti otcově zamlklého, a neobraceje se už na dívky ani na Samaritána, kráčel k stavení.

Trochu líto bylo Martě, že měla dáti lékaři nové stříbrné šikle za cestu, jež se ukázala tak nečekaně zbytečnou. Zvláště pak ji mrzelo, že Josabad, o jehož vědomostech a zkušenostech šla pověst daleko široko, měl odejít, aniž viděl stenajícího, ač byl od nemocného vzdálen sotva dvacet kroků. Avšak věděla dobře, že ani nebožtíku tatínkovi se nikdy nepodařilo přesvědčiti učeného strýčka, kdykoliv tento začal se zákony, podpíraje své výroky svatými texty.

Povzdechla, vzhlédla k obloze a vrátila se k bratrovi. Na prahu se ještě jednou ohlédla a viděla, jak samaritánský lékař - chakym - pomalu odjíždí z Betanie směrem k Jerusalemu. Tu však ucítila, že z kuchyně vychází ostrý pach z »kočičí trávy« - kořene valeriany, který postavila na pec pro bratra právě před příjezdem lékaře. »No,« řekla si, »přece to není modlářský lék, jen kdyby tedy pomohl!«

V kuchyni ostatně nebyla nikým omezována Martina vláda, tam na ni neplatila ani slova »krále Asmuila«, ani celé věhlasné »komonstvo Šalomounovo«.

Josabad nespěchal domů; litoval unaveného oslíka. Kolkolem se prostíralo zelené údolí, do soumraku chyběly ještě aspoň dvě hodiny. Má tedy dost času, aby se dostal před nocí do hospody na nocleh. Pobídl proto svého oslíka: »Tak, tak, jen se popas! Zasloužíš si odpočinku.« Sám také, usednuv na zelený trávník opodál studně, pojídal zvolna bílý chléb a přikusoval olivy. Uvědomil si, že pravověrní Judeové pokládají za znečištění, když i jen stín Samaritánův by padl na jejich judejskou »čistou« vodu. Napil se proto vína z nádoby, vyrobené ze sušeného melounu, kterou měl přivěšenu k sedlu i s balíčkem rozmanitých léčiv.

Po úmorném vedru parného dne, za něhož musel jeti po prašné cestě, po dnu plném vášnivé nenávisti a urážlivých slov zapřísáhlého starověrce, ticho a čerstvý dech blížícího se večera dotkly se Josabady duše jako přátelský úsměv. Klidně přemýšlel, že se vrací vlastně obohacen. Ne Martinými šikly; nepřijal jich, neboť nechtěl za ně prodávati své odborné vědomosti a zkušenosti.

Nabyl však znovu silného přesvědčení, že mezi nimi a »oněmi« je bezedná propast, která se nedá překlenouti. Není a nemůže být dorozumění!... Není a nebude!...

A náhle jako by někdo jemným vějířkem odclonil ve vědomí verš, a to »jejich« verš:

Nechť neopustí tě láska a pravda! A nechť napíše na desku srdce tvého »Láska«!

Tak to řekl jejich mudrce nad mudrci. A jak oni sami často a dlouze mluví o té lásce! Jak dobře ji znají učení i prostí, kolik toho vědí o všech jejích vlastnostech, o její ceně, jejích projevech a schopnostech... A kdo zatím může opravdu říci:

»Očistil jsem srdce své a prost jsem hříchů nenávisti,« jak se oni modlí slovy téhož Šalomouna? Kdo je zbaven nenávisti, toho překypujícího a věčně stravujícího hněvu »na bratra svého«? Kdo je bez nenávisti, bez tohoto vpravdě »pekla ohnivého«, které nosí každý v srdci svém?

Zvedl se a jal se navlékat oslíkovi opratě. Tu uslyšel, že se po cestě rychle blíží jezdec. Josabad zdvihl hlavu, ale hned zase sklopil oči; kolem něho klusal na oslu judejský kněz. Poznal Samaritána podle roucha a s pohrdáním se odvrátil. Potom se bedlivě vyhýbal stopám, jež vytiskly v prachu Josabadovy nohy.

Lékař zadržel osla a počkal, až postava kněze zmizí v dálce a až umlkne hlasité odfrkávání jeho osla.

Snad by bylo lépe vyčkatí soumraku? Vždyť je už odtud blízko do Jerusalema. Není třeba se báti, že by tu číhalo nějaké nebezpečí, nebo že by tu řádili loupežníci. Ať jej raději zahálí tma boží noci a skryje jej pohledům nenávisti a zaujaté nepřítelů. Neboť jistě »lidská zloba může uhasiti i slunce boží«, přemítal Josabad, veda chvíli osla za opratě.

Toho dne bylo mu snad opravdu souzeno, aby nespěchal. Neda-leko jerusalemského předměstí se objevil na křižovatce levita. Bylo vidět, jak pospíchá, neboť tloukl po břiše svého osla, jako by bubnoval.

Teď opět posečkal Josabad a když se konečně vydal dále, vyhlédla již z nebe první hvězda, aby popatřila na umlkající životní boj obyvatelů země. Ale třebaže boj utichal, přece klid do lidských duší nevcházel...

Kněz proklínal svůj trpký osud, přetřásaje ve svém srdci příkoří, těžkost a smutek běžného života. Každý, i ten nejnehodnější tvor pod sluncem má právo na odpočinek. I takový bezectný Samaritán, hle, on se tu povaluje na trávniku jako sám král David na svých vinicích... A nic mu není po tom, že jiný na světě musí někam

spěchat, něco pro druhého vykonat. Ale ty, Šešbazare, kněže Pána věčného, ty pospíchej jako nádeník, zjednaný na hodiny, honě se, jak jen můžeš, neboť dnes tě potřebují v Jerichu, zítra v Tiberiadě a pozítří - kdož to ví? Snad v samém Tyru neb Sidonu?

Povzdechl při pomýšlení, že by teď mohl jako každý druhý poseděti bezstarostně v chládku na střeše svého prostorného domu a ponořiti se v klidu nočního ticha do zbožného rozjímání. A jeho duše, jež se ve styku s prachem drobných všedních věcí začala už obalovati jakýmsi špinavým zákalem jako voda za varu, dotkla se teď, třebaže ne ještě zcela rozpjatým křídlem, nekonečného prostoru věčných snů a povnesla se nad vše pozemské.

»Chváliti budu Hospodina, pokud živ budu. Zpívati budu žalmy, dokud budu moci.« Jako bílý racek zavanula mu v myslí slova žalmu, rozprostřela stříbrné perutě a pozvedla Šešbazarovu duši od bezdůvodné lítosti.

Nechť si sedí jerusalemští kramáři po skončení denní práce ve svých domovech, když se celý den jen sháněli po zisku a páchali podvody! Atši, ať se tím zabývají dnes, zítra, až do smrti... Jaký kdo může mít požitek z takového života? Ne, on nesmí naříkat; on, Šešbazar, jenž je tu proto, aby chválil věčného Boha a aby i v srdcích jiných lidí budil touhu sloužiti s radostí Pánu...

A ponořil se v modlitbu.

Zatím se cesta, dosud široká a volná, zúžila do hlubokého úvozu a točila se mezi skalami, které ji stále těsněji svíraly. Večerní dohasínající už světlo ovíjely modré závoje šera. Oslík teď klopýtl o kámen, zafrkl, shýbl hlavu a očichal prach. Pak se zastavil, natáhl krk a zhluboka vdechl; zastříhl ušima, cítě krev, a lehce se zatřásl.

Šešbazar zbystřil pozornost; poslouchal a zdálo se mu, že zaslechl slabé zastenání nebo těžký vzdech, který vycházel z temného stínu skály, strmicí nad cestou.

Oloupený nebo zraněný pocestný? Zde?... U samého Jerusalema?... Nebo snad dokonce nějaký malomocný, jenž blouzní v horečnatém spánku? Či je to nemocný tulák?... Ne, to není možné! Je to až příliš blízko velkoměsta...

Stiskl nohama osla. Ale po několika vteřinách stalo se stenání zcela slyšitelným; vycházelo zřejmě zpod skály. Šešbazar popojel blíže a aniž slezl s osla, naklonil se nad ležícím člověkem a zahleděl se do jeho tváře.

Slabé světlo mu ještě dovolovalo, aby ho poznal: Misfar! Ano, je to on, penězoměnc od věže Antonie. Kde se tu vzal, bez pláště, v potrhaném šatě, zkrvavený, a jak se zdá, těžce potlučený?... Hm... Měl bych mu snad ovázat rány? Ale čím? Není zde ani kapky vody, abych mu smyl krev... A pak! Ostatně... hm... polovina Jerusalema zakusila přece na vlastní kůži, že Misfar je - zloděj a lump! Ba! Jen se chyt do jeho lichvářských drápů! Oloupí tě, jako když lýko se stromu strhá, a nechá tě jít bez pláště za bílého dne!... Veřejně, třeba na náměstí tě odře do kůže, ba víc - do samé kosti!...

Šešbazar bodl osla. K vůli takovému hovadu se přece nebude zdržovati, když tam v chrámě naň budou čekatí zbožní, spravedliví a pořádní lidé. Čekají na slovo Boží - a on snad bude tady civět, a to k vůli komu? Ostatně, je to tak blízko Jerusalema, skoro na předměstí... A možná, že to ani nebyli lupiči, kteří lichváře přepadli, nýbrž ti, které on sám okradl.

Snad - se mu tak stalo právem; vzali si jen své, a to je vše!

Nadarmo se neříká: »Kdo křivdí chudému, chtěje rozmnožiti své bohatství, ztratí je a sám zchudne...«

Byl tu tedy nejspíše oloupen sám loupežník; vyrovnávaly se tu jistě lotrovské účty...

Upokojil své svědomí a poháněl osla dále. Musil jeti téměř celou noc, aby přijel v čas, kdy na něho budou čekatí lidé bohumilí...

Ze všech ctností, které zdobily levitu Sibu, nebyla statečnost právě nejvýznamnější. Proto hnal Siba svého osla, jak to jen šlo, aby ještě za světla dohonil kněze Šešbazara, jemuž byl v tu dobu dán na výpomoc.

Měli ujednáno, že se setkají u Velké studny, tam, kde nechal popásat svého osla samaritánský lékař. Ale Siba musel jeti velký kus cesty zpět. Mezitím, jako z udělán, jej zdrželi doma a tak kněze propásl.

»Šešbazarovi je hej! Jakpak ne!« vzpomínal Siba, »jeho samota je pár kroků od Betanie... A zatím on, Siba, nemá vlastní samoty. Eh! Jenom takovou ubohou chaloupku si před rokem postavil na dluh na předměstí jerusalemském proti Betanii... Ale jak daleko! Proto, dohoní-li vůbec kněze, tedy jistě ne dřív než u Fenického rozcestí, kde se sbíhají cesty fenických karavan a egyptských cestujících, skoro na samém předměstí.

»Aspoň kdybych ho dohnal, dokud je ještě trochu vidět,« toužil Siba, a znenadání narazil právě u studny na toho samaritánského »hříšníka«. »A nepřijde na ně mor, na pohany! Eh!...«

V rozsedlině skal zaslechl Siba jakoby zcela jasné »kování« oslích kopýtek na kamenném výmolu cesty a zaradoval se. To je jistě Šešbazar! Zdá se, že je slyšet i jeho hlas... Ještě více popohnal oslíka - a octl se před zraněným. Div nevykřikl ještě mnohem hlasitěji než ten, jenž ležel pod skalou:

»Jej! Ať mě Bůh netrestá, mylím-li se! Zdá se, že je to kněz... Ó Adonai!...«

Spíše z přestrašení než z milosrdenství skočil s osla a obrátil k světlu obličej potlučeného. »Misfar!... Penězoměnc! Ha, ty lotře, tohle nemáš zadarmo,« oddychl si Siba s úlevou a ne bez spokojenosti. Ani se nenamáhal, aby si vysvětlil, proč a jak se tu mohl octnouti prohlášený vyděrač a lichvář. Paměť mu osvětlila ještě velmi jasnou vzpomínku, jak i jemu napočítal Misfar za to, že choval v tajnosti půjčku, poskytnutou na stavbu levitovi. Mělo to být tajemství, o němž se nesmělo vědět v chrámě.

»Ha, ha!... Tak teď došlo i na tebe, šelmo! To máš z té lichvy,« mumlal pro sebe Siba, poháněje dále osla... »Válej se tam třeba do soudného dne, pro mne, za mne!...«

Josabad nalil do dřevěné mističky trochu vína ze své láhve a postavil misku na plochý kámen. Ze zbytku, který zůstal ještě v láhvi, vymyl pečlivě Misfarovy rány na hlavě, kde se zdály nejnebezpečnější, a pokoušel se zvednouti a ohnouti ruku raněného. Třebaže raněný při tom zastenal, přece se Josabad o něm přesvědčil, že má kosti celé. Omyl vínem též rány na rukou, zalil je ještě všechny olejem a cvičenou rukou natočil obvazy.

Ošetřený Misfar přišel napolo k sobě, žíznivě pil z misky víno s vodou, jež mu lékař podal, a jal se děkovati: »Kéž požehná...,« namáhal se zdvihnout pravou ruku k žehnajícímu pohybu. Náhle však ji zarazil. Oči jeho ustrnuly v zmateném výrazu udivení a opovržení:

»Samaritán!«

Josabad okamžitě porozuměl tomu pohledu a uviděl v něm dobré znamení, to jest - dávnou nenávist, s níž lichvář pronesl to slovo. Pochopil vše, ale lékař se v něm radoval: když hlava a smysly normálně pracují, je všechno v pořádku; případ není ztracen!

Znovu se naklonil k raněnému: »Tiše, tiše!... Nerozčiluj se zbytečně! Nikdo přece nevidí, že ti pomáhá Samaritán. Jsem náhodou lékař. Odkud jsi, promluv!«

Misfar zaváhal. Uvědomil si, že jak jeho zaměstnání, tak i jeho jméno jsou zajisté odporné lidem i tohoto stavu, k němuž náleží tento »nečistý« Samaritán... Má odpovědět, nebo ne?

Zatím Josabad mluvil dále: »Zde máš mého osla. Já mám času nazbyt. Tedy řekni jen, kam tě mám dovézt!«

Penězoměnc zvdychl a zase přemýšlel. Sám se ještě nemůže hýbat; snad tento podivín není ani zdejší anebo třeba ani nepoznal v něm Misfara a Žida. Co mu zbývá? Říci, že je také Samaritán? Říci však to - pro osla? Posměch zakmitl v lichvářově hlavě a také jako by se ozval i jakýsi stín svědomí. Ale hned zas myšlenku vyrovnal a podepřel ji vážným a podstatným důvodem, jako se podpírá kulem vinný keř: »Ne pro osla, nýbrž pro zdraví a život čistého člověka. Musím se přece zachránit!«

Samaritán se nad ním sklonil ještě níže: »No dobře, dobře, Judei. Bojíš se, co řeknou tvoji soukmenovci, až uvidí, kdo ti pomohl. Rozumím a nechci ti působiti novou mrzutost. Dovezu tě k první hospodě a odtud sám pošleš domů posla. Co mne se týče, je mi jedno, kde přenocuji. Ale ty potřebuješ této noci přístřeší a ne tohoto kamenného lože.«

»Poznal tedy „nečistý“ boháče - penězoměnce!« myslel si zatím Misfar. »Počítá, duše Belzebubova, s velkou odměnou ode mne.« A rozhodl se, že nepoví své jméno.

Sklopil oči a potichu zamumlal: »Učiň, jak sám za dobré uznáváš,« a dodal: »pane!« »Ale čím já, oloupený, se ti mohu odvděčiti? Vždyť sám vidíš, že závisím na tvé laskavosti.« A vrátiv se v myšlenkách k loupeži a bití, pocítil náhle záchvat děsu. - Ach, jak hrozně ho tloukli!...

Opíral se usilovně, snaže se povstat, ale nešlo mu to. Plazil se jako červ.

Josabad zavolal svého osla jako cvičeného psíka a znovu se sklonil nad Misfarem: »Chyt se oběma rukama kolem mého krku!«

Potom s velkou námahou zvedl tlustého Žida a položil ho na osla. Protože nemocný sebou bezvládně klátil, přivázal ho pro jistotu svým pásem.

»Lehni si oslovi na krk co možno nejpohodlněji!... Neboj se, je zvyklý nosit nemocné!...«

Noc zahalila již Jerusalem hvězdným křídlem, když se pocestní octli před hospodou. Šenkýř hned Misfara poznal, ale ten dal prstem na ústech znamení, aby mlčel.

»Když se takový pán vydá tam, kam ho vede jeho cesta,« promluvil šenkýř, házeje nejistý pohled na Samaritána, a nabídl prozíravě oběma hostům nocleh na různých místech; raněného uložil v hospodě, Samaritána v zahradním altánu.

»Zde to bude pro pána mnohem pohodlnější; je zde i lepší zařízení. Když přijdou řečtí a tyrští kupci, také tady nocují. Prosím...«

Na úsvitě, když v domě ještě všechno spalo, díval se hostinský, jehož Josabad probudil, ještě dlouho na šlépěje tohoto podivného »nečistého« hosta. Jak by ne! Samaritán totiž nejenže bez smlouvání všechno zaplatil, co mu šenkýř napočítal, nýbrž dal mu ještě peněženku se šikly a drachmami se slovy: »Tu máš a zavolej k nemocnému lékaře! Nebude-li pak moci jít domů, ponech ho nějaký čas u sebe, než se zotaví!«

A to ještě nebylo vše! Na konec dodal: »Kdyby nestačilo, co ti nechávám, doplatím ti příležitostně, až pojedu zase v tato místa. Jsem Josabad, lékař ze Sychemu...«

Slunce se právě vymotalo ze závojų narůžovělé mlhy, když z jerusalemského chrámu zazněly zvonivé fanfáry, jako by chtěly přivábiti k zemi zlaté sluneční paprsky. Josabad pozvedl oči k rozzářenému blankytu. Z hloubi duše děkoval Hospodinu, že tak snadno a lehce podařilo se mu rozptýlit ve svém srdci »mrak černé nenálosti«, jenž zahaluje lidem i samo světlo božího slunce.

Pak se znovu zhloubal:

»Není možno, abych se vyhnul setkání s Judei, kteří nenávidí nečistých Samaritánů, ani s Římany, kteří považují ty i ony za podrobené nevolníky! Není možno vyhnouti se tomu, abych nežil mezi kramáři, kteří lační po penězích. Jest jen jedna cesta: zapomenouti, že jsou - Samaritáni, Židé, Římané, lichváři, žalárníci a tak dále.

Nechť zůstanou pouze lidé a dost! Jen lidé!...

Tak to říká i rabí z Nazaretu!«

Z ukrajinštiny přeložila J. Opoťenská

Josef Berka

U OBRÁZKU

V korunách smrků sládne hlas,
jenž padal s větví před lety,
a nožky cupitají v nás
tisíci kroky, ó, ten hlas,
jemuž noc kráčí v ústrety.

Čistotou v mechu ztajeny,
dva důlky, ryté koleny,
slzy a smích a smích a vzlyk,
vzlyk v síti světla, rozpjaté
od korun bříz až k hvězdě, k té,
kterou je mezi všemi znát.

A zase ticho, tišší než
trn světla z Krista koruny,
ticho uzrálé ve vůni,
když k obrazu se schyluješ
a mlčením si šeptáš: snad -

A jako tenkrát nicota,
slzička v trávě blikotá,
jak hlas bolestí šílený
a lomící se v chrapot jen
v porostech březin, zvichřeny
zaskučí větry, sten a sten,
a zima třese rameny.

Maria, matko žádoucí,
zda i dnes děcko zmatené
nevolá po Tvé pomoci
věnečkem svitým ze rmene?

A dešti znovu matka v běh
se dává pěšinami Čech -
ó dítě, dítě ztracené!

Josef Berka

JAK DALEKO...

Jak daleko jsme od dnů, které s třeskem
nás mījely, vzduch blesky čeříce,
jak daleko jsme od vás, měsíce,
my ještě ojínění vaším leskem?

Vidím vás zrát - a přec jen cosi tu je,
co kreslí stín na modrých pozadích,
pláč chlévů, mlčky zahleděných v jih,
tápavá ruka, která paběrkuje.

Ta rovnováha, v níž se někdo skrývá,
byť nezřeli jsme jej tmou přicházet,
jen blízkost tušíce, když v zvonech zpívá -

ta rovnováha hodin, dnů a let,
když padlo léto štav a do žitného chmýří
nevzhledná píseň bokem stráně míří.

Oldřich Králík

ZABIJEČI LABUTÍ

Případ Hálekův je hrůznou ukázkou, jak dovedeme hospodařit se svými kulturními hodnotami. Podle velké většiny hlasů, které o básníku lze slyšet, byl Hálek šťastný člověk a umělec, který vystačil se svým malým fondem básnickým právě na svůj krátký život, přervaný roku 1874 před dovršením čtyřicítky. Existuje celá zásobárna hotových frází o Hálkovi, podle Durdíka jeho básně bývají triviální, neladné, bez myšlenkové hloubky, jednotvárné, dětinské, všední, titěrné, bez jakékoliv vnitřní logiky, pouhé klinkání a piplání, a jak Durdík shrnuje své výtky, »prohřešují se proti požadavkům harmonie a vkusu, není v nich dosti líbezného toku, zpěvnosti a jednoty«, podle Machara jsou Hálkovy skladby nesamostatné a nepůvodní, jenom matné a nezdařené napodobeniny větších vzorů, pouhopouhá sladkost a sentimentálnost, v jeho dramatech hrubá imitace, nedramatičnost, žádná psychologie, postavy - loutky bez masa a kostí, jinde scenerie přírodní dělá podle slov Macharových dojem divadelních dekorací z výpravných her nebo barvotiskové manýry, obrazy jeho sobě odporují, potírají se a jsou nepřipadné a v celkové charakteristice je Hálek spisovatel bez hloubky a bez autokritiky, názorově dítě a básnický slabá křídla, »duše malá, neumělkovaná, nestrojená«. Tyto úsudky zevšeobecněly, najdeme je ve všech školních příručkách i v honosnějších pracích. Ustálilo se mínění, že Hálek je odbytá veličina, jak Machar říká, »Hálek měl význam a patřil době, kde žil«, zemřel v roce, kdy vyšly první knihy Svatopluka Čecha a J. Vrchlického: »Jako by osud sám chtěl mu uspořít marného soupeření a jisté porážky. Jeho život posmrtný trval jen několik roků, jeho sláva byla jistou stranou stále a stále galvanisována, ale marně.« Obecně se za špatný příznak pokládá Hálkova rychlá popularita, jeho nadání prý příliš snadnými úspěchy zplanělo, tak Durdík již za života Hálkova soudil, že u něho »umění váhu nedrží vloze« a příkře posuzuje verše Hálkovy ve srovnání s »umělými a propracovanými« básněmi Burnsovy: »Ne méně žádáme na básníku svém, ano víc, poněvadž okolnosti jsou mu mnohem příznivější, a estetické vzdělání blíže, než kdy bylo Burnsovi.« Podle Durdíka by tedy Hálek nestál ani na

výši své doby. I kritik tak pronikavý jako Šalda se celkem kloní k onomu příkrému názoru na Hála, v jubilejním roce 1935, kdy uplynulo sto let od narození básníka, napsal studii, v níž mnohdy jenom jinak formuluje a motivuje své odmítavé úsudky. Na Durdíka navazuje svými estetickými soudy: »Zvláštní buršikósní tón některých jeho písní, »Manirism - líbivý, piplavý, zpěněný, idyllisující a zmalicherňující - je dědičný hřích české poesie... Upadá stále znova a znova do povrchního malebného hračkářství slovního, do měkké piplavosti a vyšumělé zvětralosti... do malůvek zcela titěrných, do polí skoro marcipánových...« A s Macharem se Šalda shoduje v mínění o předčasné slávě Hálovy a rychlém vyčerpání jeho dědictví: »Budoucnost vyplácívá uznání obyčejně jen těm knihám a jen těm dílům, kterým zůstali všechno dlužní jejich vrstevníci a jejich potomci; kdo vybral moc à conto za života, po smrti obyčejně odchází s prázdnou. A tak tomu je také do jisté míry u Hála. Hálek je uzavřená kapitola v historii české poesie.« To, co jsem uvedl, stačilo by úplně, aby pochovalo kteréhokoliv básníka, vyřadilo ho dokonale z kulturní přítomnosti. Ovšem i nejpřísnější kritikové Hálovi uznávali na jeho zjevu také kladné stránky, Durdík proti umělecké nekázni Hálovy vrozenou vlohu básnickou a v podstatě se s ním shoduje Šalda, jenže onu nekázeň převádí na dědičný hřích český proti Duchu, hřích manýry, který tak ostře pranýřoval několikrát na Svatopluku Čechovi a Vil. Mrštíkovi, hlavně v Duši a díle. Kdežto však Durdík výslovně zdůrazňuje velký stupeň originality u Hála a obezřetně posuzuje význam literárních reminiscencí v jeho básních, Machar vnesl do sporů o Hála nebezpečné a záhlubné kritérium původnosti. Rozlišuje díla napsaná »v žoldu cizích duchů« a díla, jež jsou »výronem nefalšovaným čistě individuality Hálovy« - u Machara ovšem výronem individuality se myslí: »typy, scény, zkazky, nálad, příběhy, jež básník kdys viděl, slyšel, zažil« nebo »názory, pocity a pozorování, k nimž dospěl během let« - »vyhledávání drobných detailů a drobnůstek, úzkostlivé až popisování, záliba v klidu a pravdivosti«. Je zřetelně vidět, že za otázkou původnosti se skrývá u Machara cosi podstatnějšího, základní rozpor uměleckých názorů: Machar nemůže snést romantické pojetí a podání poesie, vše vzlétající a toužící je pro něho »titěrná slzná rapsodie starého genu«, bere na milost pouze to, co aspoň tématicky, obsahově má reálné jádro, co se dá ospravedlnit životopisnými fakty. Hálek byl dítě venkova, jak říká Machar, proto mu lze dovolit

Pohádky z naší vesnice a některé prózy, v nichž »se vracel k vzpomínkám z rodné víscky«. Tu Machar i promítá názvuky puškinovské a turgeněvovské a mluví dokonce o spřízněnosti se Smetanou a Mánesem, umělci nejčestnějšími. Zachraňuje tedy Machar z díla Hálekova právě jen to, co se poněkud dá vtěsnat do pojmů estetiky realistické, ale přece jenom sám příliš nevěří vykonstruovanému realismu Hálkovu z konce jeho života, přece jenom »jeho obzor nebyl veliký«, t. j. asi jeho realismus přes tóny protivatikánské dost osvěcený, a jak Machar groteskně srovnává, nebyl dost zolovský.

Pod záštitou jména Macharova popravoval se Hálek v duchu českého realismu dále a popravuje se dodnes. Cituji ze středoškolské příručky dnes používané: »Posléze dospívá Hálek k realistickým širším obrazům venkovským, v nichž se znovu zabývá osudem výměnkářů«, to jest pochybná macharovská záchrana »čisté individuality« Hálkovy, skoro doslova se opakuje také jeho odsouzení romantismu: »V dramate podlehl Hálek dvěma velkým vzorům... marně se snažil jich dosáhnout.« I v přehledné charakterisaci české prózy z pera prof. A. Nováka čteme obměnu mínění Macharova: »Hálek dospěl zasluženého úspěchu hlavně v reliefní kresbě lidových typů, živě odpozorovaných a účastně prožitých«. Tedy zase podle zákona realistické nauky o ceně Hálkových prací rozhoduje dogma prožitosti a odpozorovanosti. A pravověrná lit. historická věda v čele s J. Vlčkem rozvedla názor Macharův o nepůvodnosti Hálkova romantismu a jeho přechodu k svéráznému realismu z posledních let jeho života, ukázala, »kterak Hálkovo dozrání bylo podmíněno i přivoděno tím, že se umělec spíše instinktivně než uvědomělou úvahou rozhodl nadobro odložit teorii i praxi svého mládí«, t. j. škodlivý romantismus byronský a jiný (formulace A. Nováková).

Vidíme, že se názory o Hálkovi pohybují stále v začarovaném kole pověstného Macharova článku z Naší doby, napsaného 1894 k dvacátému výročí Hálkovy smrti. Ale onen bludný kruh se přece počíná trhat, Mukařovský, po dlouhé době opět jednou badatel literární, který není zatížen estetikou realistickou, ukázal především na pozadí Macharova útoku na Hála: »Celkový ostře polemický tón rozpravy je třeba chápat v dobovém kontextu... První, kdo na článek reagoval, byl Vrchlický... Ozval se tedy ten, o něhož především šlo; smysl boje byl jistě tehdejšímu obecnstvu od počátku jasný: hlásilo se o místo v literatuře mladé pokolení básnické a své

nároky ohlašovalo bojovně útokem na vedoucí básnické školy - předpředěslé, který však vlastně platil škole bezprostředně předchozí« - škole Vrchlického. A Mukařovský správně dodává: »Otázka Hálkova významu, má-li být položena pod zorným úhlem dnešního poměru k básnictví, musí být od stop tohoto boje oproštěna.« Jisté nebezpečnější než odsouzení epiky a dramatu Hálkova je zabírání nejzralejších kusů lyriky a prózy Hálkovy pro samospasitelný realismus. Již A. Novák r. 1920 mluví o zrání Hálkově »pro to, co se velmi povrchně nazývá jeho realismem«. Ovšem stěží lze souhlasit s výkladem, kterým nahrazuje Novák výklad realistický: podle něho je Hálek z rodu impresionistů, jeho hlavním orgánem je »básnický zrak - dobyvatel, vladař a rozkošník«. Ve zmíněném jubilejním článku ostře Šalda účtuje s míněním o realismu Hálkově, zcela obdobně jako v proslulém essayi o Boženě Němcové ukazuje na bytostnou Hálkovu potřebu optimismu a tvůrčí malomoc zla v jeho díle, ale rovněž vyvrací domněnku o Hálkově impresionismu, upírá mu soustředěné pěstění smyslového vnímání, bez něhož prý není pravého impresionismu. Obhajobou J. Mukařovského byla v Hálkově při provedena jakási restitutio ad integrum, je třeba soudní akta prostudovat znova.

Abychom poznali, co je skutečnou hybnou silou Hálkova díla, podívejme se pozorněji na dílo Hálkovo z r. 1873, roku před smrtí Hálkovou, tedy po domnělém realistickém zmoudření, a podle školské charakteristiky na »realistický širší obraz venkovský, totiž na knihu Na vejimku. Není to nic jiného než mythus hudby a zpěvu, v němž se docela rozplývají konkrétní obrysy děje a osob. S realistického stanoviska je to prapodivná kniha, několik z empirické souvislosti vytržených scén, smrt výminkáře Lojky se šaškovskými řečmi posíláka Věny, se zpěvnou hřbitovní idylou dětí Fraňka a Stázy, s pohřební muzikou na statku, při níž se domluví svatba mladého hospodáře a vybere se něco dopředu ze svatebního veselí (kap. 1-4). Druhý oddíl knihy je postupné vyhánění zpěvných mocností ze statku Lojkova, se šumaři utíká z domova i malý Franěk, vlastní dědic starého výměnkáře, a s posledním zaplápoláním veselé muziky odcházejí hospodáři na vejimek (kap. 5-7). Dramatický zápas zpěvu a němé lakoty vyvrcholuje v třetí části: Franěk se očišťuje hlasy přírody a jeho utýraný otec zešílí (je to realisticky velmi chabě motivováno) a prchne na hřbitov, kde vykřičí svou muku zabarvenou chiliasticky, a musí pak projít rovněž

tragickou očistou na svém putování vesnicemi a lesy. Nakonec všechny ty štvané mocnosti zpěvu, Franěk s otcem a Stázou jsou na hřbitově u hrobníka Bartoše a protizpěvný démon, nevěrně držící statek, podnikne dvakrát útok na hřbitov pro starého Lojku, jednou s čeledíny a po druhé s půlkou vsi, ale jsou zahnáni Lojkou a hrobníkem (kap. 8-10). V posledních dvou kapitolách nastává obrat, ale velmi prapodivným způsobem, mocným slovem hrobníka Bartoše, statek dostane pravý dědic Franěk a ten přivede na statek vypuzené harfeníky, vyštvané povídky a pohádky a uvede pak s hudbou pravého vladaře, svého otce, na trůn. Už tento dějový nárys jasně ukazuje, že Hálek ničeho neslevil se svého proslulého pojetí z Večerních písní, se svého přesvědčení o božském poslání pěvce a zpěvu. I když nezamlčujeme závažné konstruktivní vady prózy Hálkovy, nedostatek pořádkajícího rozumu,¹⁾ nelze přehlédnout důslednost básnickovy koncepce, pronikající všechny postavy a podrobnosti. Sám rozvrh rozbíraného díla upomíná naléhavě na drama a přímo na drama Shakespearovo, je to zápas zpěvného Ariela s hrubým Kalibanem z Bouře, je to šílený král Lear, vyhnáný vlastními dětmi; to zároveň ukazuje, že Hálkovo shakespeareovství bylo něco hlubšího než pouhá móda.²⁾ Jsou tu scény, které mají něco z ducha Shakespearova, tak snový návrat pološileného Lojky na statek: »Bylo již hezky pozdě... zdělali« (str. 144-5 vyd. Pantheon z r. 1925), jsou postavy jako posílák Věna, který mluví hbitě a ostře jako šašci Shakespearovi, a hrobník Bartoš, který je číře romantickou malou prozřetelností. (Zprostředkující služby mohl tu vykonat takový Turgeněvův Vesnický král Lear.) Všechno tryská z jednoho mohutného zdroje, že zřídla zpěvu a hudby. Zpěv je světlo a život, vše ostatní je tma a smrt. Lidé se k sobě řadí podle stupnice zpěvnosti, podle síly svého slova: »Teď byla osoba starého Lojky jako úplná. Po jedné straně Věna, to jako ta vtělená kyselost, po druhé hudebníci, to jako ta vtělená jeho měkkost a bodrost myslí. Každý byl Lojkovi jako jedním křídlem a on na těch křídlech cítil se na

¹⁾ Netřeba tu ničeho měniti na Šaldově kapitole »Kousek ideografie«.

²⁾ Kladnější postoj k dramatickému umění Hálkovu teď zaujímá V. Jiráť: »A Hálek, nikoli největší básník a nikoli nejbystřejší kritik mezi svými vrstevníky, dovedl rozpoznat význam opomíjeného dramatika (sc. Kleista), dovedl se poklonit právě jeho nejgeniálnějšímu dílu.« Ostatně i Šalda, probíraje Hálkovy kritiky, říká o L. Čechovi, kritikovi Hálkových dramat: »Při čemž sám Shakespeara pojal a nakreslil hrubou a zjednodušující patronou podle Taina.«

tu chvíli spokojeným.« - »Jestliže v duši Fraňkovi skákali a zpívali ptáci, v duši Stázině kvetly celé záhony, míhaly se nejkrásnější barvy« (podle tohoto místa lze soudit, že Hálkovi byly malířské barvy přírody něžným ženským doprovodem vedoucího hlasu, totiž vše pronikajícího zpěvu). Bartoš zachází se slovem jako s pěstí, je silák spíše řečí než fysicky. Manželský pár z konce knihy. Franěk a Stáza, tvoří od počátku dueto zpěvné, na pohřební hostině zazpívají »Odpočiňte v pokoji, věrné dušičky«, (což je leitmotiv knihy): »Hudebníci, harfy i housle doprovázeli je. Stázin hlas pronikal jako ze stříbra, hlas Fraňkův věrně se k němu družil a ta doprovázející hudba - jako by kapaly slzy.« Jindy zazpívají v posvátném mlčení lesa: »Začali zpívat „Odpočiňte v pokoji, věrné dušičky“, - ale sotva že to vyslovili, dala se Stáza do pláče, a když se utišila, bylo jí, jako by slyšela nad sebou varhany.« Nejrafinovaněji zazní tento dvojzpěv, promíšený pláčem, v dramatické scéně hřbitovní po útěku šíleného Lojky: »Ale když slyšel otce, kterak se směje... Na hřbitově teplý vítr, na nebi měsíc, u kříže drkotajícího zoufalý otec a opodál u chvějícího se kříže Franěk, který plakal nahlas, a Stáza, která plakala zpěvem, slovy pak všechno k míru napomínajíc.« Nadmíru charakteristické je také to, co je prvním slovem k finale lásky mezi Fraňkem a Stázou: »A když tak dlouho stál a slova nenacházel a přece mluvit chtěl, nic jiného nenašel, leč že se zeptal: „Stázo, ty teď nezpíváš?“ Stáza se těmi slovy zachvěla« (136). A v závěrečné scéně, kdy Franěk požádá o Stázinu ruku, scéně refrénovitě obměňující počáteční scénu prvního jejich setkání, čteme: »Stázka usedla si na matčin hrob, a oko její upřelo se na plechového Krista na rudém kříži. Za chvíli šeptala více než zpívala: „Odpočiňte v pokoji, věrné dušičky.“ Ale nedozpívala. Cośi jako by jí bylo přefřízlo píseň na dvě, druhá polovice zůstala nevyslovena. A tu bylo Fraňkovi teskno; jako by měl doplakat, co Stáza nedozpívala. Jako by jí ubližoval mlčením.«

U Háلكa prostě každé lidské gesto vybíhá do hudby a zpěvu. Nemluvím ani o momentech, motivovaných obecným řádem života venkovského, jako na př., když ženci chodí rádi na žně k Lojkům, protože »nebylyť obžinky v celém okolí tak veselé jako u Lojků« (65), ale chci uvést několik výjevů, které jsou myslitelné pouze u Háلكa. Umírá výměnkář Lojka, ví přesně, kdy umře, má starost jenom o vnuka Fraňka a o to, aby bylo veselo o jeho pohřbu, pošle proto posíláka Věnu, postavu v kompozici díla tak významnou,

pro rosolku, aby se lidé napili a rozveselili: »„Vidíte, já vám povídal, že staří lidé vědí navlas, kdy umrou. Komu je sto let, každý to ví. I tu rosolku dal přinést, aby měli o pohřbu.“ Okolnosti se tak stýkaly, že jenom podporovaly toto všeobecné podivení« (20). Šílený Lojka odchází ze statku a říká: »Toulat se chci s hudebníky, aby o tom složili písničku a na trzích mne ukazovali, já že to jsem, já starý Lojka, který už nesmím mít v domě muziku, protože můj syn ji vyhnal, který musím za muzikanty jít až na trhy« (113). A nepříteli zpěvu ze statku vyhání a doprovází na útěku slovo hrobníkovy, které se stalo písničkou: »I jakýsi popěvek koloval pod jménem „kalounkářská“...« a Věna se těší, »kterak mu brzy zahrajou tu jeho na rozloučenou« (131). A na samém konci knihy nestáčí, sejdou-li se na statku všichni ti šťastlivci, potřebují dotvrdit své štěstí výslovně hudbou: »A když pak večer přišli hudebníci, byla ve statku nejkrásnější idyla.«

Celý svět měří Hálek tak, že tam vrhne olovnici zvuku. Nebyl to ledajaký básník, kdo dovedl napsat »den byl na počátku června teplý, průhledný, průhlasný«. Básníkův mythus hudby osvědčuje svou sílu utvořením nezvyklého, překvapujícího slova »průhlasný«. Prochvět všechno mocí hlasu zpěvného, zahnat nepřátelské temnoty, to všechno je vtěleno do slůvka průhlasný. Axiomaticky říká básník hned na prvních stránkách knihy, co dává duši krajině: »Za dne bývalo kolem hřbitova veselo. Lidé pracovali v polích, hovořili, zpívali, hvízdali, volali na sebe přes pole - a zvuk, slovo jest zřídlem všeho veselí.« Rozdíl mezi polem a lesem je podán rovněž v této základní kategorii Hálkova myšlení: »Na polích jako by přebývalo cosi, co zve do skoku a do zpěvu, tuto v lese však jako by přebývalo cosi, co zve k poslouchání, k mlčení, protože bude vypravovat samo.« O něco dále podává básník sám poetiku svých »drobnostemných obrázků« veršem i prózou: »Jinak zase bylo, když přestali poslouchati ten šum, když přestali se dívati na to veliké; když před jejich duší umlkal ten hláhol varhan a vyskytaly se věci drobné, snadno pochopitelné. Tu zavolání kukačky, tu krásný list kapradí, tu mech, tu motýl, brouček, muška. Tu Stáza nacházela řeč, tu dostavovala se slova, na těch podrobných věcech nacházela zase sebe, a tu by málem byla se opět dala do skoku i do zpěvu« (98). Mnohonásobně básník přeměřuje zvukem rokli: »... v té rokli nebylo zvuku nějakého, všechno mělo jako mlčení uložené, a zašustil-li krok, lekal... Když si tu někdy usedli, ani se jim nechtělo mluvit slovy.

Slovo se tu odráželo ode stěn, stěny mluvily jejich slovem, a to bylo sice veselé, ale přece to dlouho nesnesli... Protože obyčejně jenom šepem k sobě mluvili, podle sebe sedíce, aby si ty stěny nerozhněvali. Ale nejednou se stalo, že i ty stěny počaly šeptat. Neboť padající po nich a třepící se hruška je také šepot, šustící k svému pelechu ještěrka jest také šepot a padající v chvění shora lístek jest také šepot. A takýto nenadálý šepot byl s to, aby zarazil ten jejich...» (100-1). A velmi krásně zvukem se rozsvěcuje dvůr statku Lojkova. O dožínkách: »Bylo veselo ve dvoře, srpy a kosy se naklepávaly, hrábě se spravovaly, leccos se zatloukalo - jako když se na dvoře vyzvání... dvůr plnil se hovorem a zvučností příprav - to starému Lojkovi lahodilo... Ženci a žnečky pozdravovali ho, usmívali se na něj, hovořili, ptali se to a ono, a starý Lojka miloval hovor.« Při svém podivném návratu Lojka dříve než do statku dá se zavést ke komorám, kde přebývají šumaři, harfeníci a houslaři: »Slyš, Véno, půjdu na statek. Ale dříve doved' mne ještě tam k těm kůlnám, abych se podíval na ty duchy, kteří tam čekají na duši mou!« (143). A znovuvzkříšení radosti na statku na samém konci knihy: »Vedle kůlny do obou komor přistěhovaly se opět ty dávné pověsti a ballady, které byly odtud po tolik let vyhoštěny, a dvůr Lojkův zalesknul se opět jako tvář šťastného posluchače« (157).

A není ani ten zdroj Hálkova zpěvu tak docela mělce u povrchu země. Zcela jako v estetice Nezvalové prostupuje se v hloubce za jevovou skutečností zpěvu pláč a smích; moudrý šašek Véna říká: »Tak tedy s pánembohem bez muziky, když není žádná k dostání. Inu, jednu bych věděl radu. Kdybyste totiž cestou se smáli anebo plakali, to prý platí v nebesích zrovna tolik jako muzika« (90-1). Co Lojku vyžene ze statku, nejsou vnější tahanice, nýbrž věc dosahu metafysického: »Velké prázdno, jež vyplniti nelze žádným zvukem« (95). A ve velké scéně hřbitovní ozařuje Lojku hvězda všech romantických náměsíčníků a šilenců, bledá luna: »Pohleděl k nebi, porozhlédl se po hvězdách a uviděv měsíc v plném lesku paprsků, zasmál se náhle, smál se beze slov a v smíchu neustával. Véna hledě tím směrem, kam Lojka se díval, pravil: „Pantáto, mne také měsíček šimrá paprskem pod nosem; já to nevydržím, dám se do smíchu!“ A smál se také.« Toto dueto smíchu šilencova a bláznova, třebaš v selských halenách, smíchu beze slov, smíchu tragického a lámajícího se úmyslně do grotesky, smíchu, který je ponurým zpěvem duší ztracených, samo stačí na důkaz, že próza Hál-

kova nemá nic společného s realismem.³⁾ Ještě jeden rys dokresluje Lojku v jeho tragické zkoušce: když už je zdrav, chce i vzpomínku na hrůzu vyhnanství vzít s sebou do říše zpěvného jasu: »A to bylo jediné, kde mu neříkali pravdu úplnou, protože viděli, kterak se mu to velice líbí, že lidé myslí, že byl veselým i v největším neštěstí svém« (18). Tak docela nepravda to není, ovšem byl veselý veselým šílených, smíchem měsíčního světla. Konečně není bez stínů tragických, stínů smrti ani postava Stázy, která »na hrobech rostla, jako na nich rostly traviny, květiny« (39). Toto živé hřbitovní kvítí melodisuje hrůzu a chlad hrobový, její přítomnost je živý úsměv, který přelétne přes hroby: »Byl to pocit velmi milý, který Fraňka naplnil. To děvčátko po hrobech jako motýl, kropící unavenou zvadlost životem jako deštěm, a zpívající tomu všemu: „Odpočiňte v pokoji, věrné dušičky.“ Ze hřbitova přestala vanout zima, bylo tam cosi, co hřálo; oteplilo se, snad i nebožtíci to pocítili. Pak zase Stáza odběhla do stavení a nebylo tu ničeho. Ani zpěvu, ani skoku, jenom traviny zvedaly výše unavené oudy. Fraňkovi se zdálo, že tu přece smutno a chladno.« Největší kletba, kterou může pronést starý Lojka k svému tryzniteli, zní: »Aby ti jazyk zkameněl!« (63). A obě tragicky poznamenané postavy Hálkovy prózy vyjadřují nezbytost svalit tíhu nevyřčeného slova, nevyzpívané písně se srdce. Lojka: »Vždyť to není možná, aby slovem se člověk musil zalknout - ven, ty tvrdé slovo a změkni« (141). A v roztomile zkonkretizované obměně říká se o Stázce: »Vytáhla z duše jednu po druhé, jako vytahujeme z truhly šat po šatě, abychom je prohlédli a provětrali. I ty písně musejí časem na vítr, aby v prsou neztuchly« (36).⁴⁾

³⁾ Hálek různými způsoby oslabuje »realističnost« svého vyprávění, záměrně na př. dělá ze scén »starou písničku«. V první kapitole řeči o mrtvém Lojkovi jsou zbaveny jakékoliv sensačnosti, každý mluví svá slova jako sehraný herec po několikeré zkoušce. Cituji dvě scénické poznámky: »Ptali se někteří, ačkoliv to věděli, že se tak nestalo, protože snad už několikrát i druhdy tak se byli tázali.« (15.) - »Pravili sousedé, divíce se Lojkovi sedláku, až i to s tou vodou byli nejdnou slyšeli.« (17.) A charakter obřadného hraní má i pohřební hostina s náhlými námluvami, je tam pěkná poznámka o spojení pláče a »slavnostního způsobu odříkávání« (56) a také poznámky sboru jsou diktovány souhrou, nikoliv psychologickou realističností: „Podívejme se,“ pravila sousedka, „a my dosud neměly ani zdání.“ A ostatní sousedky jí přisvědčovaly, ačkoliv měly zdání dávno tuze dobré, protože celou tu věc již několikrát byly probraly doma, cestou do kostela a z kostela, cestou na trh a z trhu, na návsi i za humny.« (53.)

⁴⁾ Shodnou charakteristiku Hála podává v L. F. (1935) J. B. Čapek: »Hálek i Heyduk melodisují celou skutečnost a toto smířlivé sladování se projevuje i v představném obsahu jejich rytmy.«

Rozhodně nelze po podrobnější analýze Hálkovy povídky Na vejminku pochybovat o nosnosti jeho mythu vševládne hudby a stejně je zřejmá básníková elementární potřeba zpěvu, potřeba pustit písně po větru. Zabýval jsem se tímto dílem obšírněji, protože v něm vidíme rozhodující funkci hudby ve všech složkách slovesného díla, od tématu po prvky jazykové. Ale tytéž zkušenosti uděláme také u jiných prací Hálkových. Sáhne-li po Pohádkách z naší vesnice, vychování v přesvědčení, že tam najdeme rázovité venkovské typy, ostře řezané figurky, jsme poněkud zklamáni. Čteme první báseň a hle, kdy zazní básníkovo srdce:

*I zazní zvonek na červené věži
jak starý přítel, tak má teplý zvuk,
a když mu zpěvný tlukot po vsi běží,
já slyším v něm i svého srdce tluk.*

Druhá báseň Šumaři obsahuje verše:

*Tak praví již soudové boží,
v hudbě se zákon naplní*

střed další básně o králi Sávovi, hledajícím štěstí, je ve verších

*a matka si písni lahodnou
v sen hejtká anděla dítě.*

Báseň Pohádka o hvězdné paní je dialog smrti a nevěsty, hudba jara se kontrapunkticky prostupuje s mámivým rejem milostné smrti:

*Ach, mou ty buď jen nevěstou a družby zpráchnilých rodů.
a slyš, co vystrojím hodů: Nám hudci drnkou v tenkou kost,
mlád brobů pozvu peřestou v hnát písknou...*

Lesní žena je tenounce vyladěná hudba přírody, svůdná muzika, při níž se host dotancuje smrti, citují některé strofy:

*Hned rozpráví zurtivý pramen, Tu z jejího oka to vlehne,
zblunká si v cestu květnatou, jako by mezi blesky stál,
až omšelý probudí kámen rty paltivé na rty mu sehně,
s ozvěnou v píseň napjatou... rozpráví, šeptá: »Pojď jen dál.«*

*Když objati kráčeji k sluji,
zlépějí v hedváb měkne mech,
kde postojí, kapradí bují,
a rosou páchnouce chladí dech.*

*Tu v sluji sedátek stero -
»Odpočiň zrakům znaveným,
tu sedneme v průhledné šero,
zdřímneš si spánkem blaženým.«*

*Pak doznívá hudba a hraní,
myšlenka vyznívá tu v sen,
a zdřímne-li na její dlani,
nespatří více příští den.*

Upozorňuji na verš »s ozvěnou v píseň napjatou« a na to, jak sluch, zachycující doznívání hudby a hraní, přežívá unavený zrak. Další báseň Král Jindra je veršová obměna vesnického krále Leara z prózy Na vejminku, je to dvojice vyhnaného vladaře a věrného šaška-blázna. Tragické kořeny Hálkova zpěvu jsou tu obnaženější, království zpěvu je náhradou za ztracené království činů a lásky. Nechci pokračovat a probírat další básně z Pohádek, snad je zcela patrné, že nesmíme přistupovat ani k této proslavené knize se zděděnými předsudky, nýbrž spíše si vzpomenout na šťastné komory na Lojkově statku, hostící tažné ptáky muzikantské: »Pak si zasedli do komory a spustili u vypravování, jako hudebníci spouštějí v pís-ně. Vůbec byly jim ty dvě komory v Lojkově statku pohádkami a baladními událostmi jako prosákly« (76).

Podíváme-li se na tři básnické cykly sbírky V přírodě, sotva budeme moci souhlasit s Durdíkem, který tvrdí, že lze oprávněněji knihu přejmenovat V přírodě z jara, v duchu dřívějších výkladů spíše bychom doplnili název na Muzika v přírodě. Mottem knihy by mohla stát strofa:

*Dnes do skoku a do písničky!
Dnes pravá veselka je boží,*

*dnes celý svět a všecko v parku
se vedou k svatebnímu loži.*

Hálkovi se mění celý kosmos v taneční síň, zdrobňuje v tom smyslu rozlohy podnebeské, ovšem s půvabem podivuhodně křeh-kým a svěžím:

*Jako by ve mně vyzváněli,
přede mnou květ v každítčce stopu,
má hlava jako ze skřivánek
a dovejskne až k nebes stropu.*

Některé konkrétní výtky Durdíkovy, diktované vkusem racionalisticky střízlivým, vyvrátil již Mukařovský, zvláště se ujal dvakrát důrazně kaceřované strofy Hálkovy:

*Však není láska štěstí jen,
jeť někdy jak přetěžký sen,
jak vrby svíslé zvětvení,
jež v zlém tam stojí znamení.⁵⁾*

A stejně nebudeme se s Durdíkem pohoršovat nad básní Vyběhla bříza běličká. Durdík doslova praví: »Tu patrně není třeba dokazovati, že i naše nároky výše se pnou. Druhým jen trochu pozornějším poslechnutím spadne všechn zdánlivý půvab; ty smělosti nás v prvním okamžiku překvapí a snad opojí, pak jim nevystačí síly a pravdy. Mně se stále zdá, že běhající bříza jest obraz nepodařený, poněvadž běhající strom vůbec jest něco příliš absurdního a protipřírodního.« Tak byl v Čechách s nejvyšších míst, s katedry universitní ubíjen zpěv, bohudík básníci se nedali zmást, u dnešního básníka čteme verš, nad nímž by teprve Durdík lomil rukama: »V zelených postrojích ořové stromů pádit chtějí.« Ostatně již Vergiliova Dido vidí habry sbíhat s hor (»descendere montibus ornos«). Dnes přece snad může Hálek svou při vyhrát. Jeho svět je ovšem úzký a trochu naivní, ale má básnickou ryzost a svéprávnost. Ovšem zelený absint romantiků se u něho mění na vesnickou sladkou rosolku, metafysický Máj Máchův na štíhlou máj ověnčenou fábory, symfonický orchestr na bandu šumařů, ale je v tom důslednost, je v tom styl. Zásluhou Šaldovou (»co se zdálo Durdíkovi trivialitou, násilností, nesrozumitelností, bylo u Hála nejednou důsledkem jeho *vůle* umělecké; nebyl to poklesek, pochybení, neumělost, slabost, byla to *záměrnost*«) a hlavně Mukařovského (»pojímání Hálkovy poesie jako naivního citového výlevu je od základu

⁵⁾ Pro rozdílný postup obou estetiků je poučné srovnání dvou citátů: »Tyto a podobné jsou vesměs poklesky proti vkusu, proti správnosti celku a čistotě uměleckého díla... Jsou to jednotlivosti, které se dají změnit, napravit, jako gotický chrám odstraněním jesuitských oltářův« (Durdík, Kritika, str. 238). Proti mockerovskému purismu je Mukařovský opatrnější: »Přidrželi jsme se zásady, kterou je vedena moderní technika restaurační v umění výtvarném: nevnašet do díla nic, co v něm původně nebylo; proto jsme se snažili, aby všechna naše tvrzení byla dokumentárně doložena.« I proti Šaldovi, jak se zdá, je Mukařovský přesnější, na př. v rozlišení Hálkových složenin slovních od způsobu Svatopluka Čecha.

pochybené») padla legenda o naprosté naivitě tvůrčí u Hálka. Mu-kařovský přesvědčivě ukázal, že Hálkovy verše představují důsledný útvar stylový. Cituji několik úryvků z jeho odborných formulací: »Základní vlastnost Hálkova slohu po stránce významové je ta, že vyhledává co nejsložitější významové vztahy mezi slovy jdoucími po sobě, a to tak, že slova bývají často intimněji spjata se slovy umístěnými daleko od nich v kontextu než se svými bezprostředními sousedy; čtenář je stále donucován mít na mysli široký kontext i mnohonásobné a složité významové vztahy, kterými je protkán. Snaha po významovém napětí žádá nakupení co největšího počtu významových vztahů na rozloze co nejmenší - odtud směřování k brachylogičnosti... metoda, která počítá s přeskokováním jisker mezi významy mnohdy značně různorodými a slovy v kontextu leckdy navzájem vzdálenými... Jistý pocit improvisační nahodilosti je nutným průvodcem vnímání Hálkových veršů, i nejlepších, a tvoří dokonce součást jejich půvabu: čím nahodilejším se jeví nepředvídané setkání slov a odrazový úhel jejich významů, tím silnější je účinek.« A hlavně nutno číst dnes Hálka ve světle nejmladší poesie české, po Nezvalových knihách Pantomimě a Karnevalu můžeme lépe pochopit, jak se Hálkovi mění svět v taneční maskaradu, a po Čepových pasážích o vesnických muzikách, posvíceních a poutích lépe vychutnáme kouzlo Hálkových šumafřů, muzik s tuší a připíjením, mámení a opojení první lásky. Je snad pravý čas na spravedlnost pro Hálka, přestat ho měřit akademickými předsudky a poznat jeho skutečný, nejvlastnější svět.

Leopold Peřich

SLEZSKÁ KRAJINA

K malířskému dílu Bohumíra Dvorského

Jsou různé názory o tom, zda a do jaké míry lze mluvit o kra-jových prvcích v díle umělce. Někteří to úplně popírají, jiní opět se výlučně soustředí na hledání takových příznaků a nalézají je vždy a všude, když vytvářejí svou umělou a někdy i docela ducha-

plnou konstrukci o charakteristických známkách uměleckého vyjadřování. Nemám tu arci na mysli vnější známky, jež by spínaly umělecké dílo s určitým krajem, jako na příklad lokalisaci děje neb používání dialektu v díle výpravném, nebo námět v uměleckém díle výtvarném, jež se dají objektivně zjišťovat, nýbrž ony prvky vnitřní, jež seskupeny ve výsledný závěr chtějí objeviti a vystihnouti t. zv. duši kraje nebo země nebo národa, jak se projevuje v díle toho či onoho vyvoleného jednotlivce.

Rozpor mezi oběma výše uvedenými stanovisky nebude, myslím, nikdy vyřešen, ač se svého hlediska mají obě kus pravdy, protože nejen dílo umělcovo je záležitostí individuální i obecnou, nýbrž i v jeho ohlasu u diváka nebo čtenáře se projevuje individualita toho, který je vnímá, a nelze vyloučit silnější resonanci různých prvků u různých osob. Dva lidé vidí týž obraz různě, a to i v tom případě, že se jim oběma líbí. Jejich individualita rezonuje jinak.

To jsem považoval za vhodné předeslati, chci-li ukázati na malíře Bohumíra Dvorského jako na syna ostravského kraje a malíře slezské krajiny. Jedněm zůstává jím proto, že se tam zrodil a prokousal na uměleckou dráhu a že tam vznikla převážná část jeho malířského díla, druhí mohou vedle toho a snad právem hledati v něm mluvčího rodné země a jejího lidu, opírajíce se o ty složky jeho malířského tvoření, jež k nim mluví řečí zvláště blízkou a výraznou.

Rodové kořeny Bohumíra Dvorského plně tkví ve slezském kraji. Nezáleží totiž na tom, že rodištěm jeho je Paskov a místem jeho mládí Hrabůvka, obě vesnice ležící mezi Místkem a Mor. Ostravou na levém, to jest moravském břehu Ostravice, vždyť ono politické rozhraničení dvou zemí v tomto zajímavém úseku naší vlasti málo znamenalo pro etnografické rozlišení tamního domácí lidu. V té době na počátku 20. století - Dvorský se narodil 21. října 1902 - určovala ráz kraje prudce rostoucí Moravská Ostrava s přilehlými průmyslovými městy. To byl rozhodující činitel, který vytvářel národnostní, sociální a hospodářské podmínky, jež vtiskovaly kraji i lidu jinou, namnoze zcela novou tvářnost. Všecko ostatní nerozhodovalo, a český lid na severozápad i východ od údolí řeky Odry, jež ne nadarmo je zváno Moravskou branou, byl téhož kmene, téhož nářečí a snad i téhož povahového založení. Odtud ty úzké styky mezi obyvatelstvem, jež se odrážejí i v rodině Dvorského: matka z Frýdecka z rodiny truhlářů a řezbářů, otec od Ostravy a on sám

zakotvuje nastálo rodinou na blízkém Opavsku. Plným právem smíme mluvit všude o slezském kraji.

I v životních osudech B. Dvorského můžeme nalézt rysy, jež jsou pro kraj charakteristické. Nejmladší z 8 dětí venkovského obuvníka přichází v útlém mládí do Hrabůvky, blíže k Ostravě, kde otec našel obživu v průmyslu, když řemeslo nemohlo uživit rodinu. A zde jako tolik jiných musil přispívat svou prací k výdělku, když to jen trochu šlo. Někdy v cihelně, jindy u zedníků. A mezitím a potom křivolaká cesta za vysněným a vytčeným životním cílem: býti malířem tak, jak volalo srdce a jak povzbuzoval starší bratr, velmi talentovaný malíř, který v mladém věku zemřel. To znamenalo strastiplnou a houževnatou pout za doplněním vzdělání školského i speciálního. Bohudíky Ostrava dávala k tomu možnosti a už r. 1924 na podzim dostává se Dvorský na akademii výtvarných umění do Prahy. Zde hlásí se zprvu do školy k V. Benešovi, ale brzy odchází na třídu prof. Otakara Nejedlyho, jemuž zůstává pak věren plných 6 let. Tím nechci říci jen, že byl žákem jeho školy, nýbrž i věrným učedníkem mistra, jenž po bouřlivějších výbojích svého mládí se ustálil na realistickém podání krajiny, dodáváje jí náladu poněkud romanticky vzrušenou. Rozsáhlé pohledy do české krajiny, romantická zákoutí lesů, nebo skalnaté útvary mořské s cizokrajnými rostlinami, to byly motivy, jež učarovaly žákům po vzoru jejich učitele. A věru, v hledání motivů na základě zážitků životních i malířských nebylo lepšího vedoucího nad něj, bývalého malíře-cestovatele s přepestrou minulostí z Indie. Kolikrát prožila celá škola řadu měsíců někde v západním Středomoří; jaký to byl krásný, tak trochu cikánský život a jaké poučení ze světových galerií, jež cestou byly navštěvovány! Velká, široká okna do světa, ale vždy pak zase návrat domů do Čech, někam k Jílovému nebo pod Hrubou skálu a o prázdninách do Beskyd rodných, vždycky krásných a vábivých. Malý formát obrazu tehdy nestačil dychtivému malíři, aby obsáhl všechnu tu krásu tvarů a barev, jež nebylo možno zachytit a zvládnout v plné jejich bohatosti. Bylo třeba hledět především, aby stromy opravdu rostly z půdy, aby světlo nebylo jen těžkou barvou a aby země nebyla nalepena na plátno, bylo zkrátka třeba se soustředit na technické zvládnutí úkolu. To jsou léta školská, léta zrání pod pevným vedením dobrého učitele-kamaráda. Tak vyrostl Bohumír Dvorský v malíře - milovníka krajiny.

Už poslední rok studia na akademii začíná se Dvorský ohlížeti

po jiných vzorech: to jsou kroky k uměleckému osamostatňování. Autorita učitele ustupuje před vzory jinými, volenými po vlastní vůli a chuti. Nejsou to vzory blízké a přístupné, ale hned mistři světového významu, tak zvláště otec moderního malířství Césanne. Pochopitelně nejde k němu cestou jeho problematiky teoretické, nýbrž hledá poučení v obrazech. Napsal jsem před 3 lety o tomto údobí Dvorského tvorby slova, na nichž netřeba mi nic měnit: »Myslím, že v tom bylo více vůle a uměleckého programu než vnitřního nutkání, co ho vedlo k druhé etapě tvorby, jež se vyznačuje úsilím o zjednodušení projevu a plošnější vyjádření předmětu. Formát obrazu se zmenšuje, detail se nejen pomíjí, nýbrž záměrně potírá, snaha po komposici samostatné a nezávislé na sujetu vystupuje zřetelněji do popředí a souběžně s tím zavládá i jakási barevná střízlivost. To jest období obrazů tmavých, barevně až jednotvárných, málo „ušlechtilých“, jež kritika označovala i jako špinavé, ale obrazů, v nichž tvárné úsilí dopracovává se pochopení podstaty věcí v jejich základu a typickém určení. Odvrací se od povrchu, *jakým se jeví*, a chce postihnout, *jakým je*. Tedy to, co namnoze lidé špatně chápou jako odklon od přírody a co vlastně je jen poctivějším a pravdivějším jejím vyjádřením. Jde o krajinu a pole a ne o to, zda tam byl jetel, či mladý oves. Jde o strom v té krajině a jeho funkci v ní a ne o to, zda těch větví bylo více nebo méně. Málo je na těch obrazech detailů a barev. Ale jsou poctivé a pravdivé i tam, kde je barva těžká a plocha tvrdě hluchá.« Malíř Dvorský hledá *svou* krajinu.

V té době přichází na trvalo, jak tehdy myslil, do svého rodného kraje. Usazuje se blízko Mor. Ostravy ve Staré Bělé, kde je ještě venkov, ale už také město. Jsou tu ještě sedláci, ale i mnoho průmyslových dělníků a v neděli je ta hospoda, kde malíř byl, oblíbeným výletním místem města. Ve víření proudů venkovských a městských přiklání se však Dvorský ke krajině. Zprvu ještě jeho motivy jsou skály, pískovny a lesní zákoutí, ale brzy utíká se do širších prostor s dalekými poli a volnými výhledy do hloubky, kde v nedozírnou spojuje se země s nebem. Odvrací se jaksí instinktivně od města, ač tradice, a přiznejme i soudobá móda, přikazovaly spíše motivy sociální nebo náměty z průmyslového prostředí, a hledá svoji krásu v krajině volné a přírodě čisté.

Malířsky přinesl mu tento útěk do volné přírody světlo a barvu. Monotonní střízlivost dosavadních obrazů oživuje se novými tóny

a přechod ten není nějak povlovný, nýbrž prudký a oslňující, jako když z mraků vysype se záplava paprsků na zachmuřenou krajinu. Je snad už v jeho malířském naturelu, že uchvacuje problém spon-tánně a násilnický. Z meditace přechází hned k jásavému zpěvu. Jestliže ve starších obrazech zatvrzele domlouvala vám barva ze-lená s různými odstíny šedi a běli, volá a křičí nyní z nich červeně, modř, světle hnědá a především žlutá, ta barva vyzývá a provo-kativní, kterou rozhazuje slunce po polích zvláště za parných let-ních dnů. Tak jako byly nedávno obrazy tmavé a nebarevné, tak nyní hýří jásavými skvrnami i svítivými plochami, jako by dlouho zadržovaný proud barevné rozkoše protrhl hráze. Vedle krajiny stává se tu malíři vítaným motivem kytice kvítí, nejraději polního, jež hýří pestrostí i tichou krásou prostoty.

V té době odchází malíř ze Staré Bělé a usazuje se v Bítově, malé slezské dědince, položené na prvních výběžcích Nízkých Je-seníků, jak se zdvihají nad Moravskou branou. Vyjdete-li za humna, vidíte pod sebou údolí Odry a za ním Starý Jičín, Štamberk a v po-zadí mohutný masiv Beskyd. Za vámi pak je mírně zvlněná náhorní rovina, svažující se přes Hrabyni k Opavě. Bitovo, říkáme v kraji my, a hodinu odtud je už Bílovec. Malíř Dvorský se přissál k slezské krajině.

Opojení z barvy určovalo pak všecek další vývin malíře, a i když převahu žluté vystřídal někdy obrazy převážně modré, zůstávala v podstatě vždy barva - namnoze čistá a přímo na bílé plátno kla-dená - podstatným a jediným vyjadřovacím prostředkem umělce. Pravda, nezapomínalo se na formu, kresba byla základem a úzký styk s přírodou a bezprostřední poměr k ní nedovolil, aby se samo-účelně rozvíjela v plošnou dekoraci nebo rozplývala v náladových odstínech, ale všechny ty starší výboje a poznání se přeladily - řekl bych - v radostnou píseň barvy hranou nad skutečností země a její tváře. Dvorský nepatří k malířům, kteří cestou úvahy stavějí obraz, nýbrž zmocňuje se jej náhlými protiútoky, jimiž odpovídá na zá-plavu zrakových, a tu hlavně barevných dojmů. Jeho krajina, nebo kytice, nebo zátiší přechází přímo v obraz - v tom smyslu je tedy zcela reálná a přímo vymezena viděným zážitkem - ale v této své podobě je ihned převáděna do vlastní, osobité vyjadřovací mluvy, jež je na hony vzdálená realistické popisnosti. Kdybychom chtěli hledati nějaký vzor nebo obdobu pro obrazy tohoto zralého období Dvorského malování, musíme zajít ke geniálnímu vášnivci moder-

ního malířství Van Goghovi, jenž jistě naň zapůsobil hlubokým vlivem.

Umělec ovšem nezůstává stát ve svém vývoji, a byl to opět ten problém barvy, který Dvorského pudil na další cestu, již bychom charakterisovali jmény Bonnard, po případě i Matisse. V námětu se to projevuje, že předmětem malířova zájmu se stává i interier, někdy kombinovaný s krajinou, a v obraze se začíná uplatňovat figura. Lidská postava nestává se ovšem malíři předmětem ústředního zájmu, jemuž je podřízeno ostatní okolí, nýbrž jen jednou z řady ostatních zrakových sensací, jež komposicí barevnou i tvarovou zachycuje v nový, výtvarně zákonitý a barevně působivý celek. Reální podoba předmětu zůstává zachována, ale jeho funkce jest jen malířská. Kdybychom chtěli to vyjádřit obraty, převzatými z hodnocení literárního, řekli bychom, že dřívější výraz epický se silnými přízvuky dramatickými se přetváří a změkčuje v mluvu lyrickou.

Po vnější osudové stránce byl tento vývoj provázen pronikavými změnami v životě malíře. Odchází z Bítova a usazuje se na Svatém Kopečku u Olomouce. I zde má před sebou širokou a dálnou rovinu Hané a na druhé straně první výběžky Jeseníků, za nimiž v pozadí - ne už viděném, ale tušeném - se kupí mohutný masiv Pradědu. Ale není to už ten kraj rodný - slezská krajina. Před umělcem rostou úkoly nové, neboť nelze stát...

Malíř Bohumír Dvorský patří k těm zvědavým a tvořivým duchům, kteří se nespokojují s dosažením jednoho vytčeného cíle, nýbrž stále směřují dále a výše. Razí si cestu svou a dospívá k umění osobitému, jež daleko už přerostlo průměr dobrého malování. Myslím, že ho nepřeceňuji, jestliže v něm vidím jednoho z objevitelů nejen *slezské* krajiny, nýbrž skrze ni a za ní hledače nové tvářnosti *české* krajiny. Při své houževnaté sukovitosti a umělecké poctivosti může jíti přes zmoly ještě výše. Kéž mu dá Bůh k tomu dosti síly, odvahy a vytrvalosti, aby opět a opět oslavoval svou zemi a posiloval naši lásku k ní!

Zdeněk Šmíd

ODMLČENÍ RACINOVO

K třístému výročí jeho narození

Jedna z vitrají starobylého pařížského kostelíka Saint Étienne du Mont, v němž spočívají nyní tělesné pozůstatky básníka dramatu *Jeana Racina*, jiskří nachem závratné radosti. Jako by štáva sklizených a pěchovaných hroznů zpívala z barev na skle v prudkém dvojzvuku, spolu s krví tryskající křesitelsky i z ran Kristových.

*»Ach, šťastný křeslane,
tak pevnou víru máš,
že pro spasení tvé
byl na kříž vbit Pán náš.
A všechny svátosti,
chované v kostele,
v převzácné krvi té
jedině vzaly vznik.*

*Když dobře přijals je,
jak bys i hříchy smyl,
a bez nich nezřite
hodiny spásy své.
Tím lisem ctný kříž byl,
Krev zdrojem Žití zas,
Kráľ králů vykoupil
zotročilý rod náš;*

je psáno přibližně pod oněmi nezapomenutelnými výjevy. Ovzduší oněch obrázků na skle má jadrnou, venkovskou a vinařskou příchut, která vstupuje vlnobitím klasů z roviny Beauce i erbovím révy ze Šampaně do zkošatělého díla Claudelova.

Kdyby bral někdo příliš doslovně část dokumentů o francouzských jansenistech, řekl by si možná v onom kostele, že v tato místa křesťanství rozezpívaného a plného mízy spíše jen zabloudily ty pozůstatky muže, který si podle své kající a stroze formulované závěti přál býti pohřben v chmurném Port-Royalu. Dívčí hlasy z drobného básníkovy dramatu *Ester*, onen tklivý a přitlumeně zpěvný sbor k Boží chvále, nezachvívá se však, myslím, tóny onomu jásavému středověkému akordu zcela protikladnými.

Vášeň seriosních badatelů i pouhých slídlů upjala se stokrát k životu Jeana Racina. Nalezli byste v jejich odstavcích vedle názorů důvtipných, uměřených a ponechávajících volné pole dotvořující fantasi, také řádky, které si z knížky do knížky odporují, setkali byste se s projevy pedantství, tu a tam i s prapodivnou směsí

idolatrie, směšnosti a malichernosti. Často bývá Racine vyluhován do takové »klasické« jednostrannosti, že se náhle až propast otvírá mezi zpočestnělým, předsudky trápeným a svého krále milujícím dvořenínem (nesděljuje nám na př. jeden z životopisců, že se stároucí Racine rozhořčil nad návštěvou kteréhosi svého chudobného a oděvem zanedbaného příbuzného, jenž prý »zostudil« jeho honosně vedený dům?) a mezi tím podivuhodným a ryzím dílem, vpravdě svobodným i při dodržení pevně určených zákonů estetických a naznačujícím nadto v *Athalii*, posledním dramatu Racinově, i společenské perspektivy, onomu opatrníčení vskutku protichůdné. Stane-li se někomu literární předmět pouhým koníčkem, veta po hodnocení hlouběji lidském! V průběhu let došlo dokonce k těžkopádně traktovaným vývodům i protiútokům, a jádrem souboje per byla otázka věru malicherná: zda totiž koloval v Racinových žilách vskutku příměsek krve skandinávské. Básníkovu dílu se podobným životopisným mikroskopismem a zkoumáním rodové krve nepřiblížíte začasté ani o vlásek. Podstatně, do posledního záchvěvu francouzské dílo Racinovo nebylo by přece méně národní tehdy, kdyby bývali byli Sconinové vskutku přišli ze Skandinavie, jako neumenšuje francouzskost Racinových dramát okolnost, že kromě *Sudišť* nenalezneme v jeho dramatu domácího námětu.

Člověka Racina - když se jim byl stal i dramatik sochou málem nedotknutelnou - líčívají nám namnoze dosti prostičce. V naší době, jež přece zabrala opět o něco hlouběji ve zkoumání záchvěvů lidského srdce i ducha, použili někteří vykladači, hodlající se přiblížit jádru Racinovy osobnosti, postupu mnohem těžkopádnějšího a jistě »nemodernějšího«, nežli byl ten, jehož užil při rozplétání utajených duševních i smyslových pohnutek lidského jednání sám Racine. (Cenný »Život Jeana Racina« pochází z pera F. Mauriaca, zvolivšího si na přesná data celkem chudý Racinův život již proto, že neklid a stráž, jež tušíme za sterým veršem dramatikovým, bývají rodově spřízněny s životním pocitem mauriacovským.)

Konstantou zůstává však jen Racinovo dílo, jež můžeme sledovat řádek za řádkem do posledního záchvěvu. Je v něm více pravdy o básníkově životě, nežli ve všech dochovaných biografických dokumentech. Od doby romantismu jsme poznali tolik zpovědí, tolik korespondence určené pro budoucnost, tolik »deníků« a jiných důvěrných sdělení i vyprávění v první osobě, jež nebyla fikcí, že nám tyto životopisné dokumenty s dnešního hlediska připadají hodně

kusé a nemohou ukojit naši žízeň. Tomu, kdo četl pozorně všechna dramata Racinova a zamyslí se nad nimi, bude ovšem poznání základních pramenů i dokumentů o Racinově životě nezbytné. Ale každý z čtenářů Racinova díla také ví, jak je všechno, co o dramatikově životě vsutku víme, podobno chladnému portálu, o němž ani netušíte, jak bohatý svět vás za ním očekává. Zkuste přečíst, studující si dějiny francouzské literatury, život Racinův a doplňte si jej několika anthologickými ukázkami, k nimž vaše pozornost napoprvé nepřilne. Snad se vám takto zazdá, že je francouzský klasicismus něčím zpola mrtvým. Racine, jaký především byl, zanechal nám věrný místopis svého jemného, horoucného, neklidného a rozdíraného srdce v postavách, jako jsou Andromacha, Hermiona, Fédra, Roxana, v nich trvá nejžhavěji, nejpravdivěji; jindy, ať se už seznamujeme nepřímou s kterýmkoliv údobím básníkova života, jde o jiskry pod popelem, o pouhé mihotavé zákmity, které se mohou slít v oheň jen tehdy, známe-li už od jádra celé básníkovo dílo. Pošetilost těch, kdož se domnívají, že se snad Racine dosti nezpovídal, že nám nedopřál »nahlédnout do nejtajnějších záchvěvů svého nitra«, jest rovna jen jejich těžkopádnosti, která si neuvědomuje, jak jinak v každé době hledá tvůrčí duch své vyjádření. Racine se, myslím, zpovídal v svém díle mnohem otevřeněji a úplněji, protože byl svým založením i povahou své doby donucen k »zpovědi nepřímé«, a též z toho důvodu, že se jeho vášnivý cit odívá formou, shlížející se aspoň zdánlivě v pojetí krásy, »jež linie příliš nepřemísťuje«, mohu-li poněkud pozměnit slova Baudelairova (tím není ovšem tentokrát stažen klasicismus ani v náznaku proti romantismu jako něco vyššího!). Správně už bylo řečeno, že v našem tisíciletí jest pojem klasicismu vlastně termínem, který kořenně přísluší jednomu údobí literárního vývoje francouzského. Hovoříme-li přeneseně o klasicismu v literatuře na př. anglické, španělské nebo naší, bývá to už označení velmi nepřesné, zahrnující jen zcela přibližně ony vlastnosti, jež francouzský klasicismus druhé poloviny století XVII. vyhrazuje pojmu »klasický«.

Převelice bychom křivdili Racinovi, kladouce jeho bustu, a spíše nežli tuto, celé jeho básnické dílo do uprášeného musea klasiků, do národního, v slávu zahaleného Pantheonu, kam však prudší vánek života nepronikne. Zařadit Racina pro hojné znaky jeho života i díla do nejryzeji klasického údobí francouzského století sedmnáctého, toť samozřejmost. Vnukati však komukoliv, jde-li o klasicismus ra-

cinovský, představu něčeho zkostnatělého, pedantskými pravidly ohraničeného, chladnou cestou rozumu vypočítaného, toť opět těžký prohrěšek na jeho živoucím díle, nepochopení živelných zdrojů básnickovy osobnosti. Slova: *romantismus*, *klasicismus*, která nám tu a tam pomohou usnadnit zařazení literárního zjevu a jsou dvěma základními barvami, jejichž pomoci se nezbytně literárně historické zamapování dovolává snad nejčastěji, nemohou nikdy žádnou plně zkošatělou, vpravdě svobodnou a živoucí uměleckou osobnost celistvě zahrnouti. Už letmý pohled na proměny francouzského verše - alexandrin - klasický a romantický - poučí nás na př. o tom, že hlučné literární revoluce nejdou začasť tak do kořenů, jak by se zprvu zdálo. Ryzí klasik, vykonstruovaný podle příruček, byl by zajisté sochou, poznamenanou do svých posledních pramenů oficiálním chladem, či spíše už zmrtvující podprůměrností, čirý romantik byl by zápasníkem s oblaky a bengálskými plameny a forma i pravdivost citu by ho vytrvale mýjela. Takový Boileau na př. nemá přes-příliš daleko k studenému klasicismu pravidel a zúzkostnělé uměčnosti, na který ulehá prach obzvláště brzy, a četní zástupci romantických generací, o nichž se domnívá E. Seillière, že se vracejí v posledních sto padesáti letech jako vlny, jsou opět poznamenáni chaotičností a nevykvašeností i stínovými záchvěvy, které lemují jen prchavě »slunko, tvarů si žádající«.

Stačí pohledět na život a dílo takového Racina či La Fontaina, o Molièrovi ani nemluvíce, abychom seznali, jak svobodně, svěže, lidsky celistvě touží se ve Francii projevit nadaný jedinec i v historické chvíli, kdy mužům gravitujícím kolem královského dvora, národního to středu, bývala brzy přistřihována křídélka. Příliš ošidné formulace a škatulky neobstojí věru nadlouho, zahledíme-li se zpříma do života a díla muže, v nichž není mnoho podobného stylu zahrad versailleských, i když byl opět Racine zcela synem své doby a přispěl mnohou stránkou svého díla k tomu květenství, jež bývá ve všech odvětvích života i umění nazýváno *stylem Ludvíka XIV.*

Nepopiratelný vliv jansenistického Port-Royalu na Racinův život a celkovou vývojovou křivku jeho díla bývá též jednou přeceňován, po druhé nanášen barvami příliš pochmurnými, jindy nepřijatelně zjednodušován; v dobré jinak příručce Des Grangesově vypadne při črtání zkratkové Racinovy biografie dramatikovo žití hodně jednoznačně, jsouc svedeno, smím-li tak říci, na rytmus příliš jansenistický. Oni Jansenisté, kteří s beraní tvrdošíjností setrvá-

vali de facto, když ne v principu, jehož se časem uhýbavě odřekli, na upřílišeném výkladu problému *milosti*, rozbíraném v díle yperského biskupa Janssena *Augustinus*, ve stopách sv. Augustina, ale s příděchem herese, zasáhli nepochybně velmi silně a vtíravě do Racinova života svou chmurnou náboženskou přísností, představou Boha stroze vladařícího a odříkavým stylem života i studia. (Nalézáme ovšem v dokumentech o jansenismu slova laskavá, tuto příkrost vyvažující!) Nejdůležitější nebývá však, jde-li o příštího umělce, atmosféra kolem jeho chlapecké a jinošské četby a nabádání vychovatelů, nýbrž ty neurčité vzněty a pobídky, jež z ní vanou do duše zvláště vnímavé; nikoliv vlivy záměrně spoutávající, i když nevyhladitelné, rozmíšky s tvrdě zbožnými osobami, stavějícími se ustavičně básníkovi v cestu radami, varováním i odsuzováním, ale jarní klíčení nadaného ducha a touha uhájit si proti všem, a div ne i proti nebi, slastný příliv nezadržitelně se rojících slov. Ba ani ne to pathetické usmíření s vedoucím jansenistou Arnauldem, řečeným Velkým, a pozdější stranění Port-Royale, podle jedněch diplomatičtějších, podle jiných spíš neobratně balancující mezi vírou dvora a náboženským stylem těch, kteří už začínají být otevřeně považováni za sektáře. Nejdůležitější je dosažený tvar dramatického díla, jež nese stopy všech těch naznačených zásahů jen v místech podřadnějších. Racinovi se dostalo jansenistické výchovy, byl také učiněn z vůle oněch mužů i žen citlivějším a zranitelnějším vůči některým polohám katolického náboženství, jako přístav vábil ho vskutku příklad lidí, k nimž měl ostatně často tak blízko už pro své vzpomínky z dětství a příbuzenské svazky s Port-Royalem, na což bývá zapomináno. Bylo by snad možno říci, že Racinova dramata jsou vybojována vzpurně na Port-Royalu, jemuž Racine nikdy cele neunikl, ač i to by bylo pozdějším přistihováním pravdy, ale těžko věru hájit thesi, podle níž je *Racine dramatik* tolik závislý na Port-Royalu a jansenistech, když se můžeme podívat jeho dramatům, seznámivše se sotva letmo s oněmi jansenistickými doktrínami.

Osudem bylo souzeno Racinovi, aby prožil celé své dětství a jinošství v prostředí nezáludných a nezištných žen i mužů, věřících však často s jakousi bezradostnou příkrostí. Narodiv se dvacátého prvního prosince r. 1639 v La Ferté-Milon, kam se již roku předchozího uchýlilo před persekucí několik předních jansenistů, jako Lancelot, Le Maître a Séricourt, ubytovavších se tam u Vitartů, blízkých Racinových příbuzných, octl se Jean Racine od nejtělejšího

dětství vklíněn do přísného ovzduší jansenistického i výchovy, přistihující záměrně křídélka dětinné nevázanosti a roztěkanosti, třebaš docházelo v rodině (Jean osiřel jako dvouletý po matce, ve čtyřech letech též po otci) k rozporům o směr hohovy výchovy, a zejména jeho dědeček se strany matčiny, Sconin, bojoval o hocha dost temperamentně. Nelze ovšem říci, že jansenisté ke všemu vábení světskosti i rozkazům nebe jen chmurně a úporně morousili, ale nepochybným zůstane, že jejich výchova, která na druhé straně měla na mladého Racina tak plodný vliv svým zacílením k řeči, životu i kultuře starého Řecka, tehdy na školách dost opomíjeného, vtěsňovala hocha nevyhnutelně do kolejí, z nichž nevybočiti znamenalo by jistou cestu k tvůrčí zprahlosti, k dramatikovu sebeumrtvení.

Racine byl zprvu vychováván svou babičkou Marií des Moulins, jejíž dcerka i dvě sestry už byly jeptiškami kláštera port-royalského, kde se k nim ona paní r. 1649 přidružila. Svého vnuka poslala tedy později do koleje v městě Beauvais, ovládané též jansenisty. V šestnácti letech přešel potom Jean do ovzduší, možno-li říci, ještě jansenističtějšího, do školy blízko Port-Royal des Champs. Tam četl mladý Racine v originále dramata Euripidova, román Heliodorův o Theagenovi a Charikleí, považovaný jansenisty za četbu mládeži zakázanou, a mnoho jiných cenných knížek. Náboženské ovzduší bylo u nich přísné, silně působivé, uzavřené do sebe, podobné tomu, o němž praví Mauriac, že ještě trvá mnohde ve francouzské provincii a způsobuje, že vzpomínka na prvé svaté přijímání bývá prochvěna po letech jímavou slastí, ale též neurčitou bází před neúprosně přísnou tváří Boží. Jaký tedy div, že mladý Racine, jehož vášnivá krev i procítající už nadání bouřily se zajisté skryté proti učitelům, vybočil zvesela jako student pařížské koleje Harcourtovy s kumpány ražby La Fontainovy či La Vasseurovy! A že po krátké, bezmála tartuffovské episodě u strýčka vikáře v jihofrancouzském Uzěsu, kdy měl mladý ctižádostivec a smělec, vtěsnaný opět do pozvolného hledání prebendy, dost času medítovat o tom, jak to dlužno v životě zařídít, chcete-li v současné době rychle dosíci splnění všech svých cílů, vplul s plachtami již naplno rozpjatými do literárního ovzduší tehdejšího dvora, kde šlo spíše o to, aby blýskavá vlajka vlála pyšně a nad všemi ostatními, než o výčitky svědomí a meditaci v ústraní. On, mladý arivista povahy zvlášť útočné a nedůtklivé, jenž byl již před odjezdem do onoho desíti-

měsíčního vyhnanství uhádl, že k rychlému postupu je nejdříve potřeba vlíchnouti se oklikou králi, a učinil první svůj dvořeninský i básnický krůček *Seinskou Nymfou*, ódou ke královu sňatku, napsal brzy po návratu z Uzěsu do Paříže *Ódu na královo uzdravení*, a obdržev za ni šest set zlatáků, poděkoval se svému mecenáši novou, neméně pracnou básní: *Proslulost k Muzám hovořící*. Když téhož roku pracuje Racine na hře: *Thebaida neboli zneprátení bratři*, nejsou to jeho první krůčky na půdě dramatu. Již před rokem 1660 pokoušel se prý o drama o Theogenovi a Charikleí podle řeckého románu, z r. 1660 byla patrně *Amasie* a hned po ní myslil mladý autor na hru ze života Ovidiova, *Lásky Ovidovy*, o které pracoval patrně, jak lze usoudit z ustavičných vzpomínek na Ovidia, u svého strýčka v Uzěsu.

Thebaida je sehrána hereckou družinou Molièrovou dvacátého června 1664 a dostane se jí přijetí velmi chladného. Dramatik, inspirující se v této překrvavé historii o sváru mezi syny Oidipovými, na př. Aischylem, Euripidem a Senekou, vězí ještě zcela v dobových vlivech (Rotrou), třeba i v této začátečnické hře možno najít několik veršů s nádechem už hodně racinovským, které lze čísti ještě dnes jako »slavnou ukázkou«. Leč toto drama i následující *Alexander Veliký* (1665), jehož námět vzal Racine z Quinta-Kurcia, aby do honosných veršů ztavil neslučitelnou směsici hrdinova rozletu a lásky po orientálsku unylé - Alexander ztrácí ovšem v dramatu takto pojatém svou dravost meteoru a stává se spíše mladým monarchou, dbalým galantního činu i slova - nemají ještě ráz pozdější Racinovy tvorby. Jestliže je dnes čteme se stopou zájmu, protože se nad nimi skví milované jméno, dlužno si též uvědomit, že by nepochybně, ponechány samy o sobě, byly zmizely mezi desítkami dramát dobových, jež už dneska nejsou ani hrány, ani čteny.

Drama o Alexandrovi, v němž mladý autor postoupil proti *Thebaidě* nepochybně vpřed, mělo v své době značný úspěch, a nalezl v něm zalíbení mladý král a všechno dvořenínstvo. Corneille, navkvašeně soudící o začátcích nového dramatika, vyjádřil se prý, že tenhle Racine má možná nadání k lyrice, ale dramatikem za živého Boha nebude, což znamenalo řečeno prostě: »Klid se mi s cesty!« Boileau, věrný přítel celého Racinova života, zaujal k svému příteli stanovisko blahovolné, ač prý tehdy řekl začátečníkovi, příliš opo- jenému svým zevním úspěchem: »naučím vás nyní mořiti se nad verši, jste tak talentovaný, že vám to nebude dlouho trvat«; pro

Alexandra dochází také k roztržce mezi Racinem a Molièrem - Molière již Alexandra zkoušel, když Racine tvrdě, bezohledně, ačli tak možno hovořit o autorovi, kterému bývá osud díla něčím prvořadým, přenesl svou hru z Palais-Royal do Hotel de Bourgogne, zvábiv k sobě i nejlepší Molièrovu herečku, slečnu du Parc. V téže asi době projeví se Racinova nedůtklivost ještě jednou. Když jansenista Nicole užije ve svém dopise o Kacířstvech pomyslných (1665), namířeném proti Desmaretsovi de Saint-Sorlin, který se postavil proti Port-Royalu, o dramatických autorech výrazu, »že jsou traviči věřících duší a vinni bezměrným počtem duchovních vražd« - poukážme mimochodem na to, že i Bossuet soudí ve svém známém listě o profánních dramaticích a zvláště o hercích bezmála stejně přísně - tu se Racine brání, věda dobře, že z prostředí port-royalského číhají a nevraží na jeho činnost, vzbopí se k žlučivému dopisu proti port-royalským, a je tak roznícen, že by v svých škorpivých a často nediskretních útocích proti svým bývalým vychovatelům a učitelům jistě pokračoval, nebýt uměřeného poradce Boileaua.

Racine tehdy hledí v slunnou slávu. Učarovalo mu prostředí divadla; jest milencem herečky Duparcové, pětatřicetileté vdovy po herci z družiny Molièrovy, jež ztělesní postavu Andromachy. Rok 1664, rok velkého Racinova vítězství. *Andromacha!*

Po svých dvou pokusech dospívá posléze Racine k svému prvnímu zralému dílu, kde se jeho nadání zcela zaskví. Inspirován literaturou latinskou i řeckou - (z pramenů na př. VI. a XXII. zpěv Iliady, Euripidovy Trojanky i Andromacha, třetí kniha Eneidy, Senekovo drama Andromacha) -, obměňuje Racine tklivé a tragické thema o vdově po Hektorovi a zjednodušuje mistrovsky své drama na překypující chvíli před osudovým rozhodnutím - Andromacha, o níž Racine předpokládá, že je spolu se svým synáčkem Astyanaktem v zajetí krále Pyrrha, zdráhá se vstoupit s ním v sňatek, je jí se strany Pyrrhovy hroženo smrtí Astyanaktovou; Orestes, vyslaný Řeky pro synka Hektorova, chová stejnou vášň jako Pyrrhus k Andromaše opět k Menelaově a Helenině dceři Hermioně, zasnoubené již dlouho Pyrrhovi a milující ho s úpornou beznadějí; drama po hojných zdánlivých proměnách v mysli protagonistů, působících opět na dramatickou akci, končí smrtí Pyrrhovou, sebevraždou Hermioninou, šílenstvím Orestovým - a vsálá vášnivostí svých slok novou polarizační sílu do francouzského dramatu. Tot

ono dokonalé a hluboce prožité drama z řeckého prostředí, kde horoucí láska mateřská a nezdolná věrnost Hektorovy vdovy, milenecké tíhnutí do slepé uličky a slepá žárlivost dospívají již žhoucnosti a rozryvné proměnlivosti, které mohly být nazvány až hysterií. Drama je v přísném rámci jednoty času i místa vyváжено mistrně v rozvržení i duchovní specifické váze jednajících osob, atmosféru prosycuje do posledního záchvěvu vírná elektřina, za slovy i v pomlkách mezi nimi cítíte ustavičně prudký život a mnoho tajemných ozvěn, šílená láska, šílená žárlivost, šílená bolest projevují se při tom verši napjatými jako tetiva, vybroušenými, vlnícími se oním ryším obrysem živoucího větného gesta - víme o Racinovi, že si své verše skládal i opravoval v chůzi, že tvořil jejich jádro, abych tak řekl, celým tělem - u nichž si pro zdánlivou samozřejmost mnohde už ani neuvědomujeme, jak byly ve své době nové, překvapivé, závrtné smělé. Euripidova nenie připomíná starý věk, Andromacha v jeho *Trojankách* jest žalnou obětí, která se spolu s ostatními plačkami novému osudu vzpírá jen zpola. Kdo by se domníval, že Racinovi šlo o »drama řecké«, nikoli o »přepřívání« starého tématu v ryze osobní poloze, mohl by zajisté autorovi vytknout leckterý anachronismus, říci též, že Racinovo drama nemá i při hromadění ukrutenství nic z té dávné sveřeposti a osudové bezvýslednosti, kdy páni byli samozřejmě pány, otroci bez reptání otroky, že nemá ani mnoho z kořenné a hmotnaté vůně onoho času, kdy takovému Euripidovi vnikali lidé i věci do zraku s celým svým tvarem, se všemi detaily, šťavnatě a jakoby po prvé. Racine vždy skromně zdůrazňuje své putování ve šlépějích starověkých mistrů. V jeho klasicismu, který valně nedbá o svérázný námet, v onom ustavičném soupeření s duchy, jejichž výbornost dosvědčily věky, v oné víře, že pouhý osobní tón vnese do dramatu dosti samostatných prvků, skrze něž se drama od předchůdců osobitě odliši, bývá však, myslím, mnohem více utajené pýchy, životadárné umělecké energie a nezbytné sebedůvěry, nežli se zazdá při četbě racinovských předmluv.

Příštího roku překvapí Racine Sudiči, komedií o třech dějstvích, - jinak mají všechny jeho hry, kromě tříaktové Estery, pět jednání - lehce preciosní satirou na pomatené soudce a bezhlavé sudice, kteří by prosoudili, kdyby to šlo, i nos mezi očima, plodem prý to rozverné přátelské spolupráce s Boileauem, Furetierem, La

Fontainem a Chapellem a cizích i vlastních zkušeností s vleklými soudními procedurami své doby. Racine opírá se částečně o motiv Aristofanových Vos, a též o tradici francouzskou (Pathelin atd.), a chtěl prý svou komedií také dokázat, že by dovedl stejně jako Corneille - s tím jsou odevždy na štíru - kráčet k úspěchu v tragedii i komedii. Předmluva ke hře, přijaté zprvu chladně a zachráněné tím, že dal později Ludvík XIV. svým veselím povel k smíchu i svým poddaným, zní místy hodně sebevědomě, jako by si byl mladý autor zcela jist, že může rázem předčít i komickou vervu Molièrovu. Někteří francouzští kritikové se vskutku domnívají, že finesami, propracovaností a jemnou komičností této hry předčí Racine mnohde Molièra, nebo aspoň, že jde o hru velmi cennou (na př. Maurice Martin du Gard v posudku o Sudičích v *Les nouvelles littéraires* 1938); proti nim stojí opět tvrzení o poměrné bezvýznamnosti této hříčky (Mauriac a j.). Sudiči mívají dosud u francouzského obecnstva úspěch; cizinec by je však stěží chtěl vidět na scéně po druhé a též v četbě se k nim vrátí nanejvýš dvakrát, zatím co mu na př. Andromacha nebo Fédra mohou být četbou pro celý život.

VARIA

Zisk české lyriky

Vladimír Holan, Sen. Vydal Fr. Borový, Praha, 1939.

Programový kolektivismus v poesii, počínající se bratříčkováním po hospodách a skládáním manifestů a končící se výlevy co nejsoukromějších nápadů a citů - to jsme už prožili i s příslušným neslavným koncem. Nad Holanovým Snem musíme myslit na bohaté duchovní ovoce, jež přináší cesta zcela opačná. Mladý Barrès záměrně vynáší kult samoty, studia a rozjímání v samotě, z níž jediné vzhází myšlenka schopná zahrnout do sebe lidské společenství: »myslit bez lidí vede k tomu, myslit na lidi,« a to přímo utvrzováním té myšlenky, která se zrodila v klausuře samoty. Víme, jak se tato myšlenka krajního individualismu rozšířila u Barrèse skrze rod a rodové dědictví na kraj domova a posléze na celý národ. Avšak básníci, a snad všichni básníci velcí počínají si v podstatě podobně, aniž si staví před sebe tuto barrèsovskou thesi jako vědomý program. Prožívají co nehlouběji svou zkušenost individuální, jež se jim přirozeným citem umělců pro realitu rozšiřuje v organických kruzích na širší a širší zkušenost společenství. (Přímo ilustrativní v tom smyslu je básnická cesta Březinova, anebo poesie Zahradnickova, jež po probíjování subjektivních bolestí se rozrůstá v hymnický kolozpěv celého národa.) Ne že bych tu zastával thesi proti thesi, jen zjišťuji paradox, jaký leží konec konců v jádře každého organismu, a tedy i v organismu díla básníkovy v čase. Je pozoruhodné, ale s hlediska tohoto paradoxu přirozené, že právě Holan dovedl vyslovit určitou temnou zkušenost společnou nám všem, Holan, jenž zneptřisťupňoval věž své samoty až čarodějnický.

V čem je podstata Holanovy hluboké osamocení? Nenacházíme u něho ten široce spájající proud, jaký tryská z elementární lásky k životu. Naopak, již po jeho básnických začátcích (*Triumf smrti*) rozlévá se černá vlna předčasně desiluse a sebeživné melancholie. (Nezapomeňme, že verše jeho prvotiny vznikaly asi ve stejné době jako *Závadova Panichida* nebo *Lazického Krutá chemie*.) Plášť smrti zasahuje svou vlečkou všechny věci i všechno dění, takže celý život je jen jako kruté groteskní hemžení pod horou. Jak uniknouti z tohoto bědného klopýtání od zániku k zániku, nezdvíhá-li nás nad ně křídlo naděje a víry? Tvrdá vůle *poznati* je tou kotvou, kterou vrhá básník do sebe sama. Poznati obojí břeh vědomí a zachytit se tisícerych vláken vztahů. A tady už se rýsuje způsob Holanova úsilí, prvořadě intelektuálního. Nemůžeme-li zde mluvit o lásce k životu, nacházíme na jejím místě úzkostlivou úctu k bytí. A v jejím jádře hluboce vědoucí *pocit obrozenosti* bytí. Ukládá o ně stejnou měrou všednost, drsná a bezbarvá každodennost narůstající do hrůzy, i neméně hrůzný víchř vanoucí sem s oné strany. Mezi dvojí propastí, odsouzen k bytí a toužící býti, být vyslovené, přesně, určitě a jediné, váhá i rozhoduje se Holan a vzpíná se s bezpříkladným úsilím k tomu, aby stvořil, zachytil a v mramor zajal nějakou stálost. A toto úsilí, v němž není druhá ani pomocníka, definuje Holanovu samotu. Tady nepomůže nic než přesnost a důslednost. Smyslový vjem i myšlenka nejodtažiteljší jsou stejně nespolehlivé, musí být nadobro fixovány symbolem. Holanův symbolismus je neskonale bezprostřednější a tím i složi-

tějš než vláčné romantický symbolismus básníků z tak řečené školy téhož jména, symbolismus pohyblivý se na samých hranicích allegorie. Spíše by mu bylo blízké číže zduchovňující úsilí Mallarméovo. Holanův symbol nechce přenášet věci z jedné roviny jsoucna do druhé, obrazit a vyjadřovat jednu rovinu druhou. Usiluje naopak zachytit je přímo v té rovině, v níž je cítí, v poloze ohroženosti a oscilace na hrotu nicoty. Klíč k pochopení těchto symbolů je ovšem skryt v hlubinách jeho vlastní trýzně, a my je spíše tušíme podle stínu, který vrhají, podle té mezery nebytí, jež se do nich vklíní, podle pláče, který jimi zřetelně zachvívá.

Sorva bychom našli přesnější výraz pro to rozkolísané chvění mezi bytím a nicotou, pro ten základní pocit hrůzy, než jsou ty verše Holanovy, v nichž si buď uvědomuje křehkou a strašlivou nutnost existence v čase, existence spějící nezbytně k hranečníku smrti, avšak stejně nezbytně temenící z jejího zázemí («vy sestupy nesmrtelnosti na úlohu - mne, který umírá, tou přízní rozbíjen», báseň Probouzení z Oblouku), anebo v nichž, prahnou po utkvění v dokonalosti, se náhle zděsí dokonalosti příliš hotové, znehynělé a touží po bolestném zachvění časnosti na té tváři příliš mramorové («znovu ten cudný soulad... Ale nevyčká - prose o dissonanci», Oblouk, str. 39. »Když velký plný jas z přebytku viní nás a schází - jen malý stín, trhlina do děje - veďme neopatrný náraz v křehkost vnitřní vázy - tak bezvadné, že kaz jí prospěje!« Oblouk, str. 19. »To, co trvá, brání vzniku, vzniká jen, co není...«, Kamení, přicházíš..., str. 13. »Je-li hudba příliš čirá, - falešný tón osvětlí ji, barvě navrátí,« Kamení, přicházíš..., str. 39, a mnoho podobných).

Ale přesnost a důslednost, o níž jsem mluvil, nejví se jen v tomto úsilně udržovaném krajním postavení, na němž lze myšlenkou i krví chutnat ohroženost bytí a hrůznost jeho krásy, buď příliš dokonalé nebo příliš nedokonalé. Ta se jeví především v Holanově poměru k slovu. Nebylo u nás dosud básníka - snad jen u Jakuba Demla - narážíme mnohdy na zkušenost podobnou, - jenž by slovo pojal tak absolutně jako Vladimír Holan, aniž by přitom do něho vkládal významy mystických ethymologií. Slovo je mu přímo původním obrazem, vtělením, to jest živou součástí toho bytí, o něž a před nímž se tak chvěje. Ne pro svou výrazovost, také ne pro svou tradičnost, jež je přikrývá a zmnohonásobuje zkušenostmi pokolení. Ale pro svou platnost ontologickou, jakožto *entita*, přímé a neodvozené jsoucno. A zase: ne v rovině spekulace, nýbrž v rovině přímého prožívání. Každý pravý básník cítí a ctí v slově ne pouhý materiál, nýbrž rodný prostředek toho, co bych nazval básnickým zjevením, vlastní inspirační základnu k tvorbě básně. Avšak Holan v něm vidí semenité uzavřenu skutečnost vůbec, skutečnost původní. Skládá svou poesii, řekl bych, ze slov, v nepřeneseném smyslu slova. Báseň je mu dramatem slov, jež po sobě stílejí nejsložitějšími vztahy, rodí se navzájem i utiskují v daném prostoru básně, odkrajují jedno z druhého kusy živých těl, aby se vedle sebe vešla, a básník jen s námahou vráží mezi ně klíny zámlk nezbytných k výdechu. Přitom - se stejnou důsledností, s jakou Holan vidí každou skutečnost váhat a řídit se směrem ke smrti - spěje každé z těchto slov k mlčení, v němž prodlí. Nemají významu, nevyjadřují sama o sobě nic; mají smysl, mají osud, žijí.

Pro toto výsostné nadání slova, jak je chápe, ukládá Holan do poesie ne přebytky, a ne mezery svého života, ale svůj život všechen. Poesie není svátek, ale hrůzná každodennost, krásná a drtivá jako osud. Nacházíme v jeho verších mnohá vzývání poesie, odkrývající zároveň jeho tvůrčí metodu. »Zde. Zde! Leč co je zde, než čekat na vnučnutí?« (Oblouk, 26.) Hle, kterak znehyněl, jak rozpory v něm lnou - v sourodě

čekání, až znovu zneklidní - v něm myšlenka. Leč ta dosáhla ztělesnění, stala se smrtelnou. - «Co zbývá, jest jen svobodnější tiseň.» (Kamení, přicházíš..., 33). »Žůstaň, osvobodivě tuše, - kdy pravda přijde ti,« (Kamení, 43). Nejkrásnější je však tento trvalý postoj Holanův k Poesii, matce a paní jeho života, vyjádřen v podivuhodné básni v próze »Torso« (F. Borový, 1933): »Ne, on zůstává osamělým, spoutaným a rozštěpeným vším tím, co v nás sladce uvolňuje spoluvědoucí. Neboť *není než nutno*, aby v keři hodin *stále nesl bnízdo* a trpělivě čekal na ptáka zpěvu. *A aby zatím mlčel a zpíval sám.*« (A na jiné stránce pak na na doložení toho inspiračního řetězce vinoucího se od slova k slovu jako čerán na polapení jsoucna: »Pravda, takový bývá skvoucí počátek: je třeba hledati vlnu, z těch a těch jednu, která by nám dala nalézti, kde má růže hladinu.«)

Zbývá říci, že tato Holanova samota, živěná podstatně intelektuální bolestí a - zpřima řečeno - intelektuální pýchou, pýchou toho, jenž byl vyznamenán zraněním nezhojitelným, je konec konců nejspíše předsíní vlastního díla, chemickou laboratoří obezdnou sklem, které toho či onoho dne bude roztrženo. »Vše to, čím skutečnost si překáží na pravdivosti nitra - chce ještě samotou.« (Oblouk 28.) »Pane, má tázání! Ale jsem velmi sám - a sotva rozlišuji jas a stín, - když dny a noce vlním ke tvým oponám.« (Oblouk 45.) Co bude potom, až na ty vzácné látky osamocenosti dýchne horký van z trzišť, dotud jen s trpkostí pozorovaných, kde však trpí a doufají *mnozí*? Kde osud se už neukládá jen dovnitř podle klíče pouze mně známého, ale stává se dějinami? Ve sbírce »Kamení, přicházíš...« už slyšíme první bubnování zvenčí na stěny, které praskají, ale ještě kryjí. Sbírka následující z konce minulého roku pobořila všechny stěny. Ale bylo to příliš náhlé, aby obnažený organismus samoty mohl ztuhnout v pevný tvar. Teprve Sen...

Bylo třeba načrtnout s jednoho hlediska mapu dosavadní Holanovy cesty, neboť na útmu svou i čtenářů nenašli jsme dosud příležitost všimnout si tohoto básníka v Řádu již dříve. Abychom si učinili přesný obraz Holanovy poesie, musili bychom podrobněji sledovat její zavíjející se jádro, prostudovat náročnou a zcela novou formu, ukázat adekvátnost této formy a metody Holanovy a rozlišit zdary (mezi nimiž jsou básně z nejkrásnějších v nové české poesii) od ztroskotání, kde struna byla přepjata a rozkolísání upadlo v pythickou neurčitost. Bylo by též mimořádně důležité ukázat, kolik Holanovi, zejména v Oblouku, dal Rilke ze svého zralého údobí, jak se zde jedinečné formální i zkušenostní objevy Rilky a jeho počínání se slovem dostávají do těla básnického jazyka českého, čím jej obohacují a čím ohrožují. Ostatně nás tato práce jistě časem nemine.

»Leč zas a zas ten pláč a křiky - se blíží a blíže v strasti zvou. - Před chvílí vítr neveliký - (psán lupínkatou kursivou) - teď roste, roste a se třísť - o bývalost a o dech příští - a obě v přízrak samotá, - v přízrak, jenž po dláždění lysém - pohřební věnce kutálí sem, - *kde uměla má samota*. - Neb před zrakem co mívá, to je - už bratrství a jeho rod...«

Určitá fakta dalekého dosahu, která prožil Holan *již jako jeden z mnoha*, zalehla do visuté laboratoře ničivou silou. Pomyslná a nervově intelektuální hrůza, která byla základní notou jeho poetiky a jaksi metafysickou základnou jeho poesie, dostala rázem potravu strašlivě konkrétní. To, co jsem nazval úzkostlivou úctou k bytí, bylo kruté uraženo. Slovo rodící se a zkoušené v nejzazších skryších intelektu a obrácené v nervosních prstech jako kořist alchymistického tyglíku, najednou jako dravec uctilo krev

srdce, zabouřilo celou bytostí, a ať ještě vždy a u Holana natrvalo zůstávajíc svěbytným útvarem existence, odnáší s sebou celé shluky nejkrvavějšího konkrétního. Kdosi tu vedl »neopatrný náraz v křehkost vnitřní vázy« tak důkladně, že se z ní zároveň v jednom gestu vylila i bohatá nestrádaná a potlačovaná usazenina hořkosti, i ty vzácné esence úsilí přímého řeholního, které na její účet byly dobývány. Úzkostlivě hráněné drůzy drobných sevěných básní byly rozmetány v tříšť a jako uvolněný kyslík, jako Fénix vyletěl z nich hluboce souvislý mohutný zpěv. Nemohu se ubránit dojmu, jako by tu třistašedesátiveršovou báseň kdosi vykřičel jedním rázem, hlasem zadržlým slzami a třeskajícím kletbami.

Holanova báseň - vidění půlnočního města, nad jehož mnohohlavým zmltáním jako v hodině soudu tkví lhostejné bdělé oko měsíce - je organickým kusem, jemuž nechybí na úplnosti naprosto nic, ani ty »kazy, jež mu prospějí«, nechybí mu na úplnosti díla lidského, v němž anděl s ďáblem vedou spor, uvržení pro ten případ do boje rukou člověka, ale pokračující v něm na svůj vrub daleko za mezí, kterou jim vykázal záměr. Žel, tváře obou jsou tak strašlivé; kdo z nás je od sebe rozezná?

Osnovným základem básně je několik téměř filmových záběrů z nočního města, z jeho ulic, hospod, ložnic, jimiž se mihají tváře dívek i mužů, nevěstek, žebráků, chlipníků a babizen, cynický líných a lhostejných chodců a grimasy umírajících, mužové v stejnokrojích, oživlé sochy, věže a střechy a lesklý asfalt. Tato vidina neutěšná, zbarvená rozplošením našich dnů, říká od pouhého popisu či přepisu k reflexi, od výkřiků a trpkých úšklebků až k fantasmagorii. Je naprosto nemožné zachytit její mnohohrátvnou tvář takto schematicky a neskrešlit povahu básně. Vyčísľují ji tak neobratně alespoň proto, abych ukázal, kolikeré polohy zážitku a obrazových oblastí stěsnaly se do tohoto řečiště odnášejícího se nezadržitelně po jezích hrůzy v tmě tak černou, že v ní až svítá nadějí.

Do jediného prudkého toku básně, jež se neomeškává v náhlých zákratech, které jí Holan nastavil, jsou strhávány hlíny kalící i vzácné nápovědi ticha v poměrech tak srázných, že pojednou v básni Vladimíra Holana, básníka, jenž doposud nejevil viditelných známek, že by jeho poesie měla co činiti s tradicí básnictví českého, nacházíme až ony ničím na světě nezaměnitelné názvuky máchovské, které jsou cti každého českého básníka, ozvou-li se u něho bytostně a ústrojně. Jsou to ty názvuky, které jako duše kánonu střeží armádu novodobého českého verše, aby tu a tam zavzlykly jak pramen, jenž se ohlašuje, že trvá v hloubkách a nevysychá. (Třeba: *»lze vidět mrtvých umírání - a jiných mrtvých jedno piání«,* »co s nesmrtelnem, které nedá - i věčné mládí, mladý dech?«, *»...se blíž a blíž v strasti zvou«,* a zejména: *»Ach, čas a obraz, obraz, slovo«* s celou tou kadencí: *»Ach, čas a obraz, obraz, slovo: - troseční právo básníkovu - sbírat k nim rámy na hrázi, - na hrázi božských ztroskotání - prkýnka, která šplíchl sem - dar milosti svou tajnou dlaní, - zvědavý, co z nich stvoří zem... - Zem bédná, bédná, bédná, bédná, - ale zem pouze jednou jedna.«*) Jak je to český básník, kdo zde zpívá, proklíná i pláče, kdo vrhá svůj soud, svou slinu i svou náhle rozhořelou náročnou lásku na to flórem potažené město, jehož »vrchol, starý hrad, - k pranýři poutá řemen řeky«!

Bylo by řečeno příliš, kdybychom v tomto sopečném výbuchu nechtěli vidět ústrojnou souvislost s Holanovým pracným a tajemným dílem předchozím. Netoliko faktura veršová, sklad obrazů, řekl bych jeho gramatika metafor, ale i mnohé základní pocity zůstávají autenticky totožné zejména s knihou »Kamení, přichází...«. Poslyšte: »Že

vytočili krev, duní sud tragoedie» (Kamení, 77) a: »Tak ulicí jdou prázdné řady, o které se hádá - s vypitou nicotou snědený náhrobek» (Kamení, 44, báseň »Ta v hadrech«). A proti tomu: »...řinčivě táhnou v hloubce klecí - porušitelné časné věci - i ti, v nichž duše byla kdys - na byt a stravu, duše, která - výpověď dostala hned včera - a opouštěla už jen hmyz» (Sen, 34). A je celá řada takových zřetelných souvislostí zcela vnějších. Avšak právě inspirační podstata této básně je zřetelně jiná než u všeho, co kdy předtím Holan napsal, ba hluboce odlišná i od sbírky poslední, motivicky blízké, kde však ještě básník hleděl přivřenými brvami intelektu.

Holanův Sen je knihou významu prvořadého. Mínulá sezona nám přinesla nesčetné příklady, kdy se čeští básníci zkoušeli na námětu náročném, lidsky nepochoybně pro všechny stejně ořetěsném, a kdy mnozí zůstali na bojišti svého marného úsilí, mnozí musili převléci svou vnitřní podstatu, jiní pak slevit z nároků, jež obyčejně kladou sami na svou tvorbu, a snížit rovinu. Jen velmi málo jich dokázalo, nedat se nést, nýbrž sami pevně vésti zpěv, těžený za bratry a zpívaný bratřím. Vladimír Holan je předstihl skokem, jakému sotva najdeme příkladu v posledních dobách. Ale to by bylo málo. Holan celkovým pojetím Snu a hutnou, složitou formou, do níž kromě jeho metodických mnohaletých zisků vtéká i úsilí nejednoho z básníků jiných, posunul českou lyriku o závažný krok kupředu. Je jisté, že se k této básni budeme často a intenzivně vracet.

Václav Renč

Dva romány o dětství

Poznámky k architektonice románu

V poslední době u nás vyšly dva romány příbuzné oblasti námětové - oba, byť ne zcela stejným způsobem, volily za svou tématickou základnu svět dětské duše, vspíjajícího a uvědomujícího se mládí. Je to původní román *Karla Konráda* »Postele bez nebes« (Praha, 1939) a román »Rodný kraj« od *Raymondy Vincentové*, přeložený z francouzštiny (Praha, 1938). Nebude snad neuzitečné porovnat je v jejich částech souběžných navzájem a touto cestou také zřetelněji ukázat na některé základní problémy románové tvorby, jež se právě zde naskýtají.

Román Konrádův je v podstatě cosi jako kapitoly z dětské psychologie, ovšem psychologie úzasně jemné v postřehu i předvedení, jemuž tu slouží konkrétní a svéprávná, plně životná básnická skutečnost. V tomto celkovém smyslu je román »Postele bez nebes« hodnotným dílem zření vskutku básnického. Poodhalil nám Konrád s jasnou živostí mnohde překvapující nejvlastnější tvář dětství, tvář, jež je tak jemná a při tom jedna jediná společná téměř všem. Uvážíme-li neobyčejnou jistotu a ověřenost, jakou na nás působí taková Konrádova líčení dětské psychy, líčení, jež nám jako dotykem kouzelného proutku vracejí náraz naše nejosobnější zkušenosti a za něž nemůžeme být Konrádovi než vděční, bude patrné, že se zde u Konráda přidružila k fabulačnímu a obrazivému počínu básníka neméně intenzivní, téměř exaktně vědecké poznání psychologa, třebaš pracoval metodou intuitivní.

Je jen pochopitelné, že se Konrád v tom smyslu přichýlil ke zkušenostem dětství vlastního. Zasadil příběhy své dětské družinky do ovzduší balkánské války r. 1912 a umístil je do kteréhosi města na národnostním rozmezí severozápadních Čech. »Román«

však není pro »Postele bez nebes« název náležitý. Jde jen o více méně volný sled obrazů, o nahodilý jejich výběr, nikoli o nutné a vývojové sepětí dějové. Jsou to motivy, jež by jinde vystačily jen na funkce episodické, zde jsou však, a to právě záměrem autorovým a zejména i jeho metodou tvárnou, povýšeny na samy ústřední motivy díla. Hrdinou »Postelí bez nebes« (i ten název je nepřipadný, vlastní obsah knihy nevystihuje) je kolektiv, družinka několika chlapců a sestřičky jednoho z nich, Alžbětky. Záměrně volil autor tuto skupinku, neboť z rozličných souvztažností, jež uvnitř ní existovaly, mohl mnoho vytežit pro některé rysy individuální dětské psychologie. Sledujeme družinu dětí při hře, která dá uplatnění se jejich sympatiím; ty se naráz proměnily s vypuknutím balkánské války, která vznikla dětské mysli pachem dobrodružnosti. Sledujeme dále drobné šarvátky, jak se tu odehrávají na pozadí sociální nerovnosti, kterou již pocítují chudobné děti vůči synkovi domácího, Evženkovi. Sledujeme zvědavé potulky po okolí, při čemž při všem jsou chlapci v neustálém střehu k ctižádostivým vůdcovským ambicím vyvoleného náčelníka Otty. Jiné rysy dětské duše nám odhalí vylíčení lásky dětí k dobrotivé stařence v domě a vylíčení toho, co se sběhlo kolem jejího pohřbu. Dvěma výraznějšími dějovými pádry jsou ještě: sebevražda otce Evženkova, ředitele Marzika, pro nepořádek v městské záložně a spor sedláka Jirmana z blízké obce Vrbové se statkářem Vitouškem, který zradil národní věc.

Dějovost je tedy na knihu poměrně rozsáhlou nebohatá. To však přímo souvisí s typem Konrádovy prózy vůbec. Jeho próza není zaměřena na téma jakožto předmět epického rozvíjení, jež by se uskutečňovalo v plynulém epickém čase, nýbrž na téma jakožto prostředek výrazu, jakousi kostru, jež slouží jen jako materiál k vlastní tvárné práci, která je soustředěna cele na výraz. Konrád není vypravěč - z celé knihy jen několik stránek je napsáno prózou, jež je nesena rytmem vskutku epickým, je však umný, vynalézavý a citlivý konstruktér prózy básnické. Od obraznosti, neustále vzňecované a neustále pohotové až k výrazu mnohonásobné metaforickému, k emfaticky borcené intonační linii věty, k bohaté větveným seskupeninám vět a odstavců - vše to se značně přechyluje k řádu poesie, nevplývá-li to do něho ke škodě oboustranné. Nelze patrně beztestně směřovati do tak převažující míry, jako to učinil Konrád, a přetěžovati prózu funkcí do té míry jí nesouměřitelnou, alespoň pokud má tato próza ještě nějaké nároky epické. Zaměření na výraz je u něho podřízena sama významová stránka díla, celá organizace tématu. I groteskní živel, úrodná to půda mnohého verbalismu, je u Konráda svou měrou zastoupen. Téměř výhradná pozornost k výrazu odváděla autora od motivů pohybových k motivům statickým, jež jsou nosnější pro složitější zatížení verbální. Proto také proléval Konrád často u statické reflexe charakterologické, u popisné psychologie. Často vyhledával jakési impulsy v podobě předmětů nebo některých jevů (na př. hrací míč, hodiny a jejich tikot, oheň), impulsy, jež mu mohly zavdat podnět k jakési asociativní apostrofické řadě metafor, k celému proudu, výtrysku obrazných pojmenování. Zde, v této metaforice často se samovznécující je zvláště patrné scestí Konrádova verbalismu. Vinou těchto a podobných ekskursů verbální obrazivosti je výpravná linie u Konráda často narušována a není v ní plynulost. Někde se dokonce obrazivost prolíná s dějovostí, když obrazné užití přechází v sám fakt vyprávění. Jiskra obraznosti přeskakuje s episodického dějství na dějství - epická osnova nabývá pak těmito neustálými výhonky, zachycujícími se jen v oblasti psychické, podobou jaksi rozplíže.

Konrádův výraz přes svou emfatickou vznícenost nese konec konců stopy původu -

rozumového. Cítíte, jak před těmito jemnými, precizními konstrukcemi obraznosti a metaforiky předcházela intenzivní analýsa rozumová - čtenář je nucen projít těmiž složitými cestami za konečným výrazem, i pozná sám jeho intelektualistické analytické zdroje. I obrazivost Konrádova je intelektualistická - víc než u koho jiného je u Konráda ukládána obraznému pojmenování funkce definující. Je to jakási vášeň obrazné definice, již se Konrád snaží dobrat právě podstaty pocitů, jevů a věcí.

Konrád je stylist a nad jiné uvědomělý a vytříbený. I tato přemíra, je-li jí dán průchod, však v sobě skrývá nebezpečí: svádí k nalézání metafor, jejichž založení je jen slovné (na př.: Hodiny, ti práci bez vratiprstů), nikoli věcně ověřitelné. Není to však ani tak výraz sám, co působí čtenáři potíže, jako omyl, týkající se jeho funkčního začlenění do epického rámce. Čtenářova pozornost při prožívání epického díla je v přirozeném, neustálém spění kupředu, za plynoucím dějem: spousta retardačních a statických momentů, s nimiž se u Konráda čtenář setkává takřka na každém kroku, jakási nadměrná a funkčně neúčinná rozcupovávání skutečnosti působí mu však mnoho trýzně.

Podal-li Konrád svůj obraz dětství jaksi se stanoviska pozitivistického, je proti tomu francouzský román R. Vincentové (v orig. »Campagne«) hlouběji zaujat duševně a etickou raného mládí. Vedle knihy Konrádovy působí román Vincentové dojmem zvláště přirozeným a svěžím. Vedle umné vazby a složité konstrukce výrazové, jak je Konrádovi vnucuje téměř nepřetržité napětí, jakási formalistická křeč, setkáváme se u Vincentové s výrazem volně, lahodně plynoucím, bez zákrutů, záhybů a smýček, s čistým tvarem epickým. Jak je básnická skutečnost Vincentové bližší pravdě, třebaž není zdánlivě tak dokumentární jako drobnokresebná skutečnost Konrádova! Oproti analytickému pohledu Konrádova je pohled Vincentové syntetický, scelující, harmonisující. U Konráda je ještě mnoho odtaziťte pojmovosti, která skutečnosti dechu ubírá, u Vincentové naproti tomu zachovává dějové sloveso plně svou životnou, proudnou funkci. Dětství není Vincentové tématem programovým - je jen součástí obsáhlejšího obrazu jejího dětského domova. Své mládí dovedla básnička (připomeňme, že do svých sedmácti let byla prostou dívkou z lidu) procítit z pozdější perspektivy jako rozhodně, silně předznamenání celého života, dovedla v sobě umocnit pocit života v cosi, co je hodno nejvyšší lásky a největších díky pro samu svou existenci. To vše proniká neomylně jejím dílem, které může být prosté a prostomyslné, vždy však je hluboce skutečné a vydechuje onu lásku a víru, které v ně dovedla básnička vdechnout. Proto i »Rodnému kraji« postaćují nesložitě dějové obrysy - objímají však život svrchovaně pravý a svrchovaně krásný - a proto je »Rodný kraj« dílo hodnotné a silné. Je psáno srdcem.

Příběh hrdinky románu, mladé dívky Marie, probíhá na širším pozadí historie celé rodiny, sídlící na najatém statku v Chaumes. Marie - sirotek - je tam se svou babičkou pozvána strýcem, jemuž také už zemřela žena, a který má už dospívající syny, Roberta a Vavřince. Marie si na statku u zámku dobře zvykne, její babička však právě proto zlobně a zatvrzele odmítá zůstat. Odjíždí ze statku sama neusmířena a potom záhy umírá. Marie žije svůj obyčejný život v práci, také ve hře s mladšími bratrány, a dospívá v dívku. Mezi ní a Vavřincem vzklíčí láska, a jak si slíbili, vezmou se a založí novou rodinu na statku. Neboť starší Robert padl mezitím ve válce, a otec, hospodář, se z této nové rány osudu již nemohl vzpamatovat.

Vincentová mohla díky vyspělejšímu věku některých svých postav dospět k milostnému poměru mezi děvčetem a hochem. Jako všechno život, je i láska u ní přirozeně čistá - i v ní promlouvá především duše, a její zrod v Marii a Vavřincovi je vyličen jako náhlý,

lehýnký, blažené matoucí dotyk, předzvěst vpádu velikého poznání. Stejně střídme a jemně pravdivě je vylíčena láska mezi Robertem a dívkou Germainou, a její odumření, když Robert na návštěvě doma utužil svou smrt v poli. Správná představa o Marii, o její volnosti, dokonalosti a čistotě nám vyplyne ze samotných faktů vyprávění. Proto to mohou být jen drobné poznámky na okraj, co nám blíže osvětlí její duši. Marie si uvědomovala, co bohatství a krásných hodnot je pro duši potenciálně přichystáno na zemi, že je dobře možno nenadále zapoknout o kouzelný kámen a náhle se před námi vztyčí některá ze tří největších hodnot na zemi, jež jsou: čistota, láska a krása. Marii se poštěstilo, že potkala všechny tři. Poznávala tak objevitelskou moc duše, která si utváří látku života a osudu k podobě své čisté touhy.

Ale i z oblastí vlastního dětství vytěžila Vincentová pravdy, které ponechal stranou Konrád: pravdu o náboženském okouzlení dětí, o jejich prvních náboženských vzrušeních. Vidíme tu, jak «čistounká duše» chlapecká je uchválena jímavostí biblických příběhů, vidíme děti, jak přistupují k prvnímu sv. přijímání. Vincentová dobře pochopila, co pro děti znamená tato raná posvátná slavnost jejich dětství, při níž se po prvé bázně cítí ovanuty dechem božím.

Vincentová nikde nenadsazuje, nic nevykrašluje. Přilíši si váží pravdy života, než aby se jí odvážila nějak upravovat. Proto snad také upřelo leckde něco prožité zkušenosti, co nebylo beze zbytku přetaveno ve vlastní umělecký tvar.

Máme-li tedy shrnouti své srovnání, které přes možné výtky nahodilosti přece snad nebylo neužitečné jakožto srovnání *typů*: román Vincentové vyvyšuje pro nás nad román Konrádův kromě vlastností slohových přítomnost ducha rozeznávajícího a hodnotícího, a zřetel k vědomému úsilí duše, razící si cestu k poznání života v pravdě a ctivosti a k poznání božího řádu na zemi.

(»Rodný kraj« přeložil pro edici Katol. Liter. Klubu výborně Jaroslav Poch. »Postele bez nebes«, vydal Fr. Borový.)
Jaroslav Červinka

Kniha o rodu a utrpení svatého knížete Václava

Podle starých rukopisů přeložil a kritickým doprovodem opatřil Dr. *Josef Valíca*. Vyšlo jako XIV. svazek Pourovy edice v úpravě Oldřicha *Menharta* s dřevoryty Antonína *Štrnadla* (Praha 1939).

Podávající zprávu o této sličné knížce, musíme předeslati několik slov úvodem, a tím vykážeme jí místo v staré naší slovesnosti. Brzy po smrti sv. Václava (asi po r. 932) napsal neznámý český kněz stručnou legendu monumentálních rysů o životě a umučení knížete v jazyku slovanském. Je to tak zv. *první česko-církevní-slovanská legenda o sv. Václavu* (dříve zvaná obyčejně Rumjancevská-Vostokova), kterou její vynikající interpret M. Weingart nazývá také »prvním původním dílem české literatury a prvním domácím pramenem českých dějin«. Sepsání toto mělo věrojatně sloužiti potřebám českých ctitelů světových. Pro cizinu byla složena krátká legenda, začínající slovy *Crescente fide*, která v Německu byla přepracována, nebo spíše upravena (t. j. tak zv. bavorská redakce její). Zdá se však, že rychle se šířícímu kultu sv. Václava *Crescente fide* vůbec nestačila - ani obsahem, ani formou - a tak si vysvětlíme, že brzy vzniká nová latinská legenda o sv. Václavu, legenda skutečně reprezentativní, kterou na rozkaz

císaře Oty II. napsal kolem r. 980 mantovský biskup *Gumpold*. Na rozdíl od skladatele prvních českých pašijí svatováclavských, který se vznešenou jednoduchostí rýsuje hlavní události ze života a umučení Václavova, snaží se Gumpold oslaviti svatého knížete a statečného zápasníka Kristova »složitou nádhrou vět a rušnou dramatickostí děje«, jak praví Vašica, který právem odmítá dodnes opakovaný názor vydavatele legendy (v Mon. Germ. Hist. V.) *G. H. Pertz*, že styl Gumpoldův je rozplizlý a často nejasný. Pertz ovšem těmto věcem nerozuměl. Ve skutečnosti italský svatopisec byl vynikajícím stylistou, jak se to zvláště jeví v předmluvě, která jest znamenitou ukázkou slovesného umění. Legendu Gumpoldovu se pokusil přeložit do církevněslovanského jazyka písmem hlaholským neznámý kněz v Čechách asi kolem r. 1000 - se zdarem - a to jest tak zv. *druhá staroslovanská legenda o sv. Václavu*, kterou r. 1904 objevil na Rusi ve dvou cyrilských rukopisech prof. *N. N. Nikolskij* (znal ji však před sto lety již sběratel rukopisů *P. M. Strojev*) a vydal tiskem r. 1906. Jest v literatuře obvyklej nazývána *legendou Nikolského*. *Pekař* byl první, který ve svém epochálním díle »Die Wenzels - und Ludmila - Legenden und die Echtheit Christians« (1906) upozornil na její důležitost k otázce svatováclavské. Nové vydání památky spolu s českým a latinským překladem a významným komentářem pořídil pro jubilejní »Sborník staroslovanských literárních památek o sv. Václavu a sv. Lidmíle« (1929) znalec církevněslovanského jazyka a literární historik český *Josef Valica*. Jeho péčí vychází nyní po druhé v českém překladu s velmi instruktivními poznámkami jako *Knih o rodu a utrpení svatého knížete Václava*.

Řekli jsme již, že legenda jest slovanským překladem sepsání Gumpoldova, slovanskou recenzi jeho, a tedy není dílem původním. Podle zkoumání Vašicova jsou dvě třetiny slovanského textu překladem z Gumpolda, »ostatek jsou dílem obměny a opravy Gumpoldova textu podle jiných známých legend latinských, hlavně podle *Crescente fide*, dílem nové zprávy čerpané z pramene nám dosud neznámého«. Vašica dále soudí, že se zde ozývá nejspíše domácí tradice, která vzdálenému a cizímu autoru zůstala patrně neznámá. Vskutku, jsou to celé epizody ze života světce, nebo z dějin jeho kultu, které se zde vyskytují po prvé, nebo novými podrobnostmi osvětlují situaci zřetelněji. Uvedu na př. jen psychologicky velmi pozoruhodné vypravování, jak světce na domluvy bratra a velmožů »pro zrození synů stýkal se s ženou a zplodil z ní syna jménem Zbraslava«. Vašicův výklad tohoto historicky jedinečného místa i dalšího líčení legendy o slibu čistoty, který potom kníže i matka jeho syna učinili Bohu, odstraňuje šťastně zdánlivou neurčitost podání a vyzdvihuje jeho vysokou mravní hodnotu. Historika dále zaujme vypravování legendy o pozdním pokání Boleslavovu, kdy strážní a výčitkami se očisťuje ze svých vášní, připomínající živě aristotelskou katharsis. Bylo by možno vytknouti ještě jiná fakta, kterých nenalezneme v legendě Gumpoldově ani v legendě *Crescente fide*, a snad se zde hlásí k slovu domácí tradice.

K tomu však potřeba poznámku. Podle názoru *Dobrovského*, jehož se přidržel na př. *Kalousek* a k němuž nyní dochází i *Slavík*, jest legenda *Crescente fide* pouhým výtahem z práce Gumpoldovy. *Pekař* však vyslovil a hájil mínění opačné, podle něhož *Crescente fide* byla předlohou sepsání Gumpoldova, který namnoze jen stylisticky rozvádí a upravuje *Crescente fide*, aniž by přinášel nových faktů. S tím souhlasí též Vašica. *Novotný* také myslí, že legenda Gumpoldova nemohla býti předlohou legendy *Crescente fide*, ale jistě nesnáze, které se přece jen vynořují při srovnání obou textů, hledí odstraniti domněnám, že obě legendy čerpaly nezávisle na sobě ze společné starší předlohy, dnes neznámé.

Nepochybně jsou zde obtíže. Legenda Nikolského jest překladem legendy Gumpoldovy, podle Pekaře a Vašici, volně rozvádějící legendu Crescente fide jako svou předlohu, která má plus, jež z latinské legendy Gumpoldovy odvoditi nelze, ale v podstatě se nachází v legendě Nikolského. To znamená poněkud neobvyklou situaci, jak správně postihl Slavík, že totiž skladatel druhé staroslovanské legendy překládá text Gumpoldův a při tom má zření k legendě Crescente fide, jež byla přece již předlohou Gumpoldovou. Takový výklad zcela neuspokojuje.

Podle mého názoru jsou jisté tyto premisy: 1. Legenda Crescente fide nemůže být výtahem ze sepsání Gumpoldova. 2. Přes dvě třetiny legendy Nikolského jsou doslovným překladem legendy Gumpoldovy. 3. Vše ostatní z legendy Nikolského, co není v textu Gumpoldově, prozrazuje dvojitou vrstvu: jednak legendární živel známý z legendy Crescente fide, jednak podání, o němž nevíme, je-li ústní nebo písemné, ale které se v známých textech svatováclavských nevyskytuje. Uvésti tyto skutečnosti v genetickou souvislost zatím dobře nelze. Předpokladem k vyjasnění otázky jest znalost rukopisného dochování legendy Crescente fide a Gumpoldovy i skutečného znění jejich. Dosavadní edice nepostačují ani užitým rukopisným materiálem, ani kritickým zpracováním.

Vašica, aby odlišil obě vrstvy, dal tisknouti vše, co není v latinském Gumpoldovi, ležatým písmem a proti svému prvnímu vydání překladu ve Sborníku provedl i v textu některé drobné stylistické změny. Překlad se čte velmi dobře a úprava knížky je pěkná.

Druhá staroslovanská legenda nepřináší jen k životu sv. Václava nový materiál, odjinud neznámý - sám její vznik a ráz jest historickým dokladem prvního řádu pro dějiny naší kultury a slovesnosti. Ukazuje, že po celé X. století soutěží na naší půdě církev slovanského obřadu, uchovávací dědictví velkomoravského cyrilometodějsství, s latinskou církví, jež pomalu nabývá převahy. Styk obou těchto kulturních projevů byl kladný a našemu duchovnímu životu prospěšný, když v tomto prostředí ještě ke konci X. století mohly vzniknouti památky takové kulturní a národní hodnoty, jako jest legenda Kristiánova, duchem »slovanská«, třebaš latinsky psaná, a druhá legenda staroslovanská. Ostatně odkaz byzantsko-slovanský působí rozličně i v století XI. Teprve na konci tohoto věku vyhasíná; tehdy jest však národ již dosti silný, aby nepodlehł jednostranným vlivům západoevropským, nýbrž přijímal je na upevněné základně kmenově kulturní pospolitosti české, kterou pomáhaly vytvářeti v značné míře tradice velkomoravské. Renaissance jejich za slavné vlády Karla IV. neměla ovšem trvání ani významu. Tehdy národ náš jest již duchovně i mocensky zakotven v kulturní i politické oblasti latinsko-německé jako aktivní podílník: má již svou českou písemnost a národní kulturu.

Rudolf Holinka

O pramenech k českým dějinám z archivu Svaté Kongregace pro šíření víry

Acta Sacrae Congregationis de Propaganda Fide Res gestas Bohemicas illustrantia.
Prodromus. Opera Ignatii Kollman. Edidit Comitiorum Bohemiae Deputatio. Praga,
Typis Gregerianis 1939.

Dílo, které máme před sebou, vzbuzující svým rozsahem i obsahem úctu, souvisí s počátky historického výzkumu českého v Římě. Když totiž papež Lev XIII. otevřel

vatikánské archivy k volnému užívání badatelům, nastal v historickém světě nebyvalý ruch: vznikaly historické ústavy v Římě, vědecké společnosti za účelem exploatace přebohatých pokladů vatikánských, množily se edice pramenů narračních i aktových, středověkých i novověkých, obvykle pod charakteristickou značkou - *Monumenta Vaticana*. Církev a její historická role obstála dobře v této zkoušce horečně hledajících dějepzyců, jak to předvídal papež Lev XIII. - ohlašované sensace se nedostavily - zato však skutečné historické práci se dostalo těmito edicemi z vatikánských archivů cenného materiálu, který podstatně doplňoval a osvětloval prameny v archivech domácích, zvláště co se týká dějin církevních. Takto věc chápal i český zemský výbor, když na radu kompetentních badatelů posílal od r. 1888 každoročně do Říma mladé historiky-stipendisty.

Tato »česká expedice« měla především za úkol prozkoumati středověký materiál listinný se zvláštním zřetelem k dějinám českých zemí a přípraviti jej k vydání. Výsledkem této práce několika českých historiků byla edice *Monumenta Vaticana res gestas Bohemicas illustrantia*, dosud o 4 svazcích, v nichž je uveřejněna v úplném znění nebo aspoň v regestech látka povahy aktové z pontifikátu papeže Klimenta VI. (1342-1352) L. Klimanem, Innocence VI. (1352-1362) J. B. Novákem, Urbana VI. a Bonifáce IX. (1378-1404) K. Kroftou.

Kdežto tato edice, jež bude v dohledné době rozmnožena o několik nových svazků, přináší prameny k církevním a náboženským dějinám českých zemí v XIV. století a pomáhá nám hlouběji proniknouti do duchovního ovzduší doby a chápati myšlenkové proudy, jimiž se rozličné sytí revoluční hnutí husitské, měl druhý podnik vydavatelský, na který odpovědní činitelé, posílající českou expedici do Říma, pomysleli také velmi brzy, obsáhnouti materiál k českým dějinám církevním i politickým z období restaurace katolické víry v Čechách, jak vyšel z činnosti Svaté Kongregace pro šíření víry a pokud se zachoval v archivu téže instituce. *Sacra Congregatio de Propaganda Fide*, založená papežem Řehořem XV. dne 6. ledna 1622, byla, jak ukazuje konstituce téhož papeže z téhož měsíce, orgánem obstarávajícím záležitosti, týkající se obrácení na víru kacířů a pohanů, složeným z kardinálů, rozhodujících aspoň o důležitějších věcech vždy v porozumění s papežem. Pravomoc Kongregace se tedy nevztahovala, jak praví Kollmann »ad ecclesiae iam institutae regimel., ad quod cancellaria et camera apostolica pertinent, sed ad alteram auctoritatis pontificiae partem, quae haereticorum infideliumque conversionem respicit...« Písemnosti, z této její funkce nakupené, jsou přehojným pramenem zpráv o náboženských a církevních poměrech v zemích protestantských a také ovšem v českých zemích, kde právě počátky usilovné obnovy katolicismu po bitvě na Bílé hoře jsou pevně spjaty s rozvíjející se činností Svaté Kongregace de Propaganda Fide. Pochopí se, že z písemností v jejím archivu nashromážděných čekalo se právem objasnění různých, nedosti známých situací z této pohnuté doby českých dějin, které nedovedl poskytnouti materiál v domácích archivech světských i církevních.

S těmito nadějemi a za noblesní blahovůle rozhodujících vatikánských kruhů začali čeští badatelé pracovat v archivu Kongregace v březnu r. 1891 a skončili svůj úkol v květnu 1903. První z Čechů, kterému se dostal tento materiál do rukou, který nejdéle v archivu pracoval a tomuto úkolu se věnoval s houževnatostí nevidanou a s odbornými znalostmi nejobsáhlejšími, byl Hynek Kollmann, autor publikace, o níž refferujeme. S pomocí několika dočasných spolupracovníků podařilo se mu ve vyčteném období prozkoumati všechna akta Svaté Kongregace de Propaganda Fide, mající nějaký vztah k větším českým, od jejího založení až do r. 1800.

Když byl výzkum dokončen, připravoval Kollmann materiál do tisku, obdržev již dříve svolení prefekta Kongregace kard. Ledóchowského, ale tu se vynořily nesnáze, o nichž nám názorně vykládá v úvodním slově k publikaci vydavatel její ředitel Archivu země České Dr. Bedřich Jenšovský. Bylo zásadně stanoveno, aby akta z prvních pěti let působnosti Kongregace (1622-1626) vydal a předmluvu k celé edici napsal Kollmann. Veliké množství materiálu z tohoto období (464 čísel) vyžádalo si, aby pětiletí bylo rozděleno do čtyř částí. První část prvního svazku, obsahující 88 čísel začala se tisknouti r. 1908 a byla dokončena r. 1911. Edici tu opatřil Kollmann četnými a obsáhlými poznámkami, jež jsou namnoze učenými exkursy. Současně začal psáti předmluvu, kterou pojal v duchu celého svého snažení velmi důkladně a také jistě z dobrých důvodů. Poněvadž takovýto ediční podnik byl svého druhu jediný v evropské vědě a ukončení jeho přesahovalo daleko síly jednoho badatele, rozhodl se Kollmann, že v předmluvě vyloží vše podstatné o archivu instituce, aby posloužil budoucímu studiu a dal pevný základ k pokračování a dokončení celé edice. Není divu, že při Kollmannově svědomitosti a úzkostlivé kritičnosti práce taková postupovala jen zvolna. Rozumí se, že při tom vnikl hluboce do dějin a složení archivu, a tím i do dějin instituce samé a seznámil se přípravnými studiemi dokonale se snahami a cíli novodobého katolicismu nejen v českých zemích. Konečně r. 1923 bylo dohodnuto, aby ona první část prvního svazku Akt, obsahující 88 čísel, vyšla bez předmluvy, která měla tvořiti zvláštní svazek o zvláštní paginaci. A tak téhož r. vyšla *Acta Sacrae Congregationis de Propaganda Fide Res gestas Bohemias illustrantia*, vol. I. - že předmluva k edici dotištěna teprve nyní, toho příčinou byla těžká nemoc Kollmannova, která ho v posledních letech po amputaci nohy namnoze upoutala na lože. Přes to však s pomocí svých přátel pracoval dále s bezpříkladným sebezapřením a svou předmluvu - *Prodrromus* - v podstatě dokončil, ale již nespátřil ji v rouchu knižním. Zemřel zajisté 22. června 1938. To jest historie Kollmannovy publikace.

Z hořejšího již vysvítá, jaký jest její obsah. Přidáme k tomu ještě několik slov informativních - recenzovati takovou práci prostě nelze, neboť Kollmann neměl a nemá soupeře v znalosti věci, o níž píše.

V úvodním slově k publikaci, jak již řečeno, vypravuje Jenšovský o osudech jejích a stručně dotýká se výzkumu v archivu Kongregace. Pak následuje úvod Kollmannův a osm kapitol nestejného rozsahu. V první vykládá o založení a pravomoci Kongregace, v druhé o způsobu jejího úřadování, v třetí o činnosti hodnostářů kanceláře a archivu Kongregace. Čtvrtá kapitola, jednájící o archivu Kongregace, jest nejobsaáhlejší a zůstane na dlouhou dobu bohatým zdrojem poučení historikům, kteří budou pracovati s tímto materiálem. Kollmann věnuje zde zvláštní studie jednotlivým částem archivu, které vznikly ze způsobu, jak Kongregace úřadovala a do dnešního dne úřaduje. Jsou to: I. *Acta S. Congregationis*, obsahující především akta jednotlivých kongregací generálních; aby totiž kardinálové a preláti, kteří byli podle nařízení zakladatele členy Svaté Kongregace, pojednali o věcech, týkajících se šíření katolické víry, scházeli se každý měsíc třikráte (jednou v paláci papežově a dvakrát v domě nejstaršího kardinála). Tyto jejich schůzky sluly »congregationes generales«, jednalo-li se před papežem, tedy »congr. gener. coram Sanctissimo«. II. *Congregationi particolari*, zahrnující akta došlá kongregací partikulárním. Když totiž záležitost, přednesená v kongregaci generální, byla takové povahy, že Kongregace o ní nemohla nebo nechtěla rozhodnouti, byla svěčena dvěma nebo několika kardinálům Svaté Kongregace, aby bedlivě ji uvážíce, podali o ní

zprávu některé příští kongregaci generální; schůzky určených kardinálů pak se nazývaly *congregationes particulares*. Některé z nich byly stálé, na př. pro české věci (*congregazione particolare sopra le materie di Boemia*). III. *Udienze di Nostro Signore*, obsahující akta ze slýšení u Svatého Otce. IV. *Lettere originali riferite*, t. j. listiny došlé, o nichž bylo referováno Svaté Kongregaci na kongregacích generálních. V. *Scritture riferite nei congressi*, zahrnující došlá akta, o nichž jednal kardinál-prefekt Kongregace se sekretářem. VI. *Lettere della S. Congregazione*, listy Kongregací poslané, a konečně VII. *Miscellanea*, rozmanitosti písemné různé provenience. Kapitola tato jest zároveň základní studií o novověké diplomatice kuriální. O tom, co dosud bylo vydáno z archivu Kongregace a jakým způsobem jest pořízen první svazek edice *Akt*, pojednává se v kap. VI. a VII. V poslední kapitole utřídí se látka, obsažená v prvním svazku - vidíme, že je to materiál rozličný a historicky velmi cenný. Zvláště dvě témata vynikají: spor řádů kolem Karlovy university a jednání pražského arcibiskupa, řádů a Kongregace s českými králi a českou komorou o restituci církevního zboží, rozchovaného od počátku válek husitských. Doslovem Kollmannovým o vnější historii výzkumu v archivu Kongregace a důkladným rejstříkem osobním i věcným uzavírá se publikace.

Vše je psáno krásnou latinou, kterou Kollmann ovládal způsobem v dnešní době vzácným. Každé jeho tvrzení je podepřeno citáty z původních pramenů, jež se rozrostly namnoze v hotová kritická pojednání. Učenost takřka benediktinská a neslýchaná oddanost studiu znamenitě osamotnily Kollmanna v naší době rychlých a výnosných kariér t. zv. vědeckých. Zajisté k prospěchu české vědy a ke cti jeho jména, jež zůstane trvale spjato s badáním o dějinách Svaté Kongregace pro šíření víry.

Nemohu skončiti tuto zprávu, jež se stala zároveň vzpomínkou posmrtnou, abych nevěnoval aspoň několik slov osobnosti Kollmannově. Když jsem ho navštívil naposled, zastihl jsem ho v zápase s prací i se smrtí - *vita hominis militia super terram*. Nicméně vítal mne stejně laskavě jako jindy a mluvil s onou přesností dikce, jež byla obvyklá u tohoto znalce latiny a italštiny. Jindy ovšem rozhovořil se - *sub rosa* - o různých zjevech českého světa historického a ostrým sarkasmem stíhal omyly a neinformovanost domýšlivých adeptů vědy i některých jmen uznávaných. Byl důsledným nepřitelem českého realismu a věděl leccos zajímavého z boje o Rukopisy. Tenkrát však vzpomínal svých začátků, svého pobytu v Římě. Cítil jsem, jak v tom vypravování ožívají všechny sny jeho mládí a seskupují se znovu kolem onoho Centra, kde ztrávil léta v radostném studiu pozůstalosti strážců katolického Řádu a Humanity - jemný odstín nostalgie kladl se na výraznou tvář starého učenice a smutek padal na jeho slova, doznívající v zešeřeném pokoji...

Rudolf Holinka

Píseň o pšeničných polích

V románové knihovně »Luk« vychází právě kniha, která je z mnohého důvodu vzácným příspěvkem do naší překladové literatury z venkovského života. Je čerpána z maďarského selského prostředí a jejím autorem je Maďar *Móra Ferenc* (»Píseň pšeničných polí«, Novina, Praha). Román je zajímavý především novým, zejména u nás neznámým pojetím *venkovského realismu*. Nic se neidealizuje, nepřikrašluje, nepěstuje se tu mystika půdy, nehoruje se ani zastřeně o vznešenosti selství, jak jsme toho svědky ve výhoncích našeho ruralismu; a na druhé straně se tu nenanášejí křečovitě, násilně a nepravdivě stíny. A snad právě to je důvodem, že zamyslíte-li se nad takovým Matějem

nebo Ferencem, řeknete: ano, tohle je sedlák. A nad takovou Rozou nebo Etel: ano, to je selská žena. A víc: jsou to skutečné selské *typy*, je v každé z těch postav (a zejména ve staré dvojici, Roze a Matějovi), co je v sedlákově nejtýpističtějšího, nejvrozenějšího, nejselskéjšího.

Tím jsme řekli dost o psychologii postav. Pak je tu ještě psychologie příběhu. Nemýlím-li se, je tu básnickovou touhou ukázat jedině: že je třeba *shovívavosti* k tomu, čemu se říká ideje, a *zejména k lidem*. To je právě jádro příběhu ženy, která byla *příliš dokonalá*, tak neúprosná ve své dokonalosti, že tuto dokonalost požadovala i od jiných, ba přenášela ji na jiné, a to tak, že ztroskotala při první konfrontaci se skutečností; a vrchol paradoxu: tato skutečnost nebyla skutečností, nýbrž zdáním. Je tedy třeba shovívavosti zejména k lidem. Mórova shovívavost povznáší člověka, poněvadž konec konců za ní cítíte (i když opět *zcela nenásilně*) cit křesťanský. A tak, jako tu tušíte odsouzení toho, co bychom mohli nazvat dokonalostí světskou, lidskou, tak se na druhé straně setkáváte s tušením a náznakem dokonalosti křesťanské. Ta dokonalost lidská je u ženy (Etel); dokonalost křesťanská u muže (Ferenc); dokonalost, ukázaná ovšem záporně, dokonalost nenaplněná; a toto nenaplnění zanechává osten, i když je to osten proti lidskému rozumu, a konečně i osten neoprávněný. Dvojítoť básnického vidění můžeme právem pokládati za sílu knihu.

Pak je tu stavba díla. Struktura v pravém slova smyslu mistrná. Najde se málo děl, v nichž by bylo všechno tak zharmonisováno, v nichž by se příběh tak vázal s příběhem, i když to zprvu nepozorujeme, v nichž by všechno tak rostlo a košťálo. A to neplatí jen o stránce skladebné, ale i o příběhu samém. Vše, co chce autor ukázat, ukazuje *díjem*; nikde se tu nečeňní, nikde se nezaujmají morální postoje. Děj proudí jako řeka; a podívalš-li se blíže, uvidíš, že se v té řece nezrcadlí jenom vnější podoba lidí, ale i jejich vnitřní tvář, celé jejich nitro. A básník vypravuje, široce plyne proud jeho příběhu, vše je tu tak křehké, tak přirozené, prvek realistický se neznatelně mísí s prvkem legendárním a s humorem, o němž nemůžeme říci, ani že je jemný, ani že je obhroublý, ale který tne vždycky do živého.

L. J.

Výtvarné umění

Bývalo v oblíbenosti dívat se na výtvarníka jako na nositele všelijakých ideí a přehodnocovati práci uměleckou. Věřilo se, že umělec má být průkopníkem (pokroku ovšem) a jako takový nemá se starat tolik o své umění, jako spíše hledět, aby skrze umění pomáhal vybojovat nějaká vítězství na jiných, umění často velmi vzdálených polích.

V těch dobách nebylo umění jen věrným zrcadlem prudkého vření veřejného, ale samo přispívalo měrou znamenitou k obrátům a převratům. Že ovšem na takových cestách bylo zbaveno všech podstatných známek pravého umění, může jen rozmnožovati bolest naši, až v úplnosti uvidíme, kolik sil bylo zmařeno a kolik jalových let nenávrátně už pohltil čas.

Proto bude dobře, všimati si všech umělců, kteří přes léta neúrody uchováli všechny nebo alespoň některé znaky řádu výtvarného.

V podzimním období roku 1939 mohli jsme zaznamenati tři významné výtvarnické události. Byly to výstavy malířů Jana Slavička, Vlastimila Rady a Jana Zrzavého.

Jan Slaviček vystavoval v Topičově saloně Oleje a kresby z Čech a Itálie. Malířův

zájem soustředil se však především na náměty zcela jednoduché: zátíši s ovocem a sklenkou vína, rozkrojený meloun, ryby na stříbrné míse. To nejsou velkolepé malířské úkoly; postačí však k tomu, aby malíř zkusil, kolik je pravdy v poučce, že není už malířství. Viděli jsme, jak se Slaviček vhroutil do hloubky barvy a tvaru svých prostých modelů s takovou vášní, jako by se chtěl bezpečně přesvědčit, že lze ještě být malířem. Pod tímto prostým násilím srdce, hnaného v úzkosti k rozuzlení otázky života, prolomily se všechny umělé přehrady. Slaviček vynesl na světlo boží znovu krásu a slávu věcí stvořených. V tom lze spatřovati největší klad jeho podzimní výstavy, jež má pro budoucnost českého malířství význam snad rozhodující. Ne nadarmo připomíná se v předmluvě katalogu Slavičkovy výstavy Karel Purkyně. Slaviček skutečně je schopen i hoden stavěti na tradici staršího českého malířství, porušované a v nedávné minulosti úplně přervané samolibostmi všeho druhu. Slaviček je malíř a nic méně; jeho výlučné malířský zájem vyvedl ho ze zmatku doby a přivedl tam, kam podle přirozenosti malíř patří: od programovosti k malířství.

Vlastimil Rada uspořádal v Alšově síni Umělecké besedy výstavu ilustrací k Jiráskovu románu Proti všem. Střetl se tu ilustrátor s malířem ve prospěch malíře. Nejsou to už až na menší výjimky kresby nějak závislé na literární předloze. Vypravěče a malíře spojuje sice námět historický, ale pravé hodnoty epické lze znamenati jen v díle malířově. Je dobře známo, jak umí Rada kreslit všelijaké postavy z lidu a humorné scény všeho druhu ze života nižších a středních vrstev. Zde postaven byl před úkol složitější a těžší. Za pomoci velké zkušenosti krajinářské vytvořil davové výjevy silné a komposičně ucelené, v dějinách malířství historického (a řekněme i monumentálního) nevidané. Jsou to obrazy svrchované prosté bez přikrašlování historickými rekvizitami a bez potměšilé tendence. Menší obrázky, kreslené s nestrojenou, upřímnou vážností, lze zařaditi mezi nejlepší české kresby.

V téže výstavní síni vystavoval v prosinci malíř Jan Zrzavý. Plachý snivec a tulák, autor tolika neuvěřitelných vidění dalekých krajin, maloval letos doma v Čechách. Často se nám zdálo, že jeho starší malby z ciziny poznamenány jsou nejistotami špatně ukryvanými v efektní technice. Když jsme však letos viděli soubor obrazů Zrzavého z Čech, poznáváme, jak málo falše bylo v této čisté a na výsost malířské duši. Sotvakdo vidí krajinu českou v tak zářivé čistotě jako Zrzavý. Jsou to sice jen drobné motivy: kaplička, skřípek, pumpa, ale v nich se Zrzavého umění nejčistotněji odráží. Jeho větší krajiny už nabývají pošmournosti a jsou jaksi kusé. To by mohlo býti dostatečným důkazem, že Zrzavý je lyrik.

Vedle vášnivě malířsky zaujatého a z plnosti síly radujícího se Slavička stojí tedy Vlastimil Rada jako rozený malířský epik, Zrzavý jako lyrik. Kdežto poslední jsou malíři od počátku přesvědčenými, Slaviček si musel svou jistotu prudce vybojovat. -

Sluší zmíniti se také zvláště o velké sociální akci Národního souručenství, které na sklonku roku 1939 uspořádalo řadu výtvarnických výstav pod heslem Národ svým výtvarným umělcům. Cílem akce bylo seznámiti širší kruhy se současným českým uměním výtvarným. Výstavy obeslali všichni významnější umělci z Čech a Moravy. Hmotný i propagační úspěch akce byl pozoruhodný.

Zmínky zasluhuje posmrtná výstava Bohuslava Kozáka, opravdového a poctivého dělníka umění, anonymní šumavské keramiky na výstavě Krása v lidové práci v Topičově saloně a Arno Naumana lavírované kresby na členské výstavě Hollara v Obecním domě.

Břetislav Štorm

V PŘÍŠTÍM ČÍSLE ZAVEDEME PRAVIDELNOU KNIŽNÍ KRONIK

Bude v ní - a pokud toho důležitost vyžádá ve zvláštních posudcích referováno - o těchto došlých knih

O. Březina: Oslnění svobody (Melantrich).

V. Novotný: Postavy českých dějin v umění výtvarném (Orbis).

O některých Svazcích úvah a studií, redigovaných Fr. Kovárnou (V. Petr).

A. Neumann: K dějinám husitství na Moravě (Velehrad).

J. V. Frič: Paměti (Sfinx).

M. Aleš: Špalíček (Melantrich).

V. Vodička: Chesterton, žili filosofie zdravého rozumu (Řád - Vyšehrad).

J. Hlouček: Problém odpadu (Velehrad).

J. Malina: Dějiny římského breviáře (Vyšehrad).

B. Ráček T. J.: Církevní dějiny (Vyšehrad).

F. Lazecký: Studna v selském dvoře (Řád - Vyšehrad).

B. Jakovenko: Dějiny ruské filosofie (Slovanský ústav).

D. Pecka: Tvář člověka (Akord).

los. Pfützner: Kaiser Karl IV. (Athenaion, Potsdam).

K. Schwarzenberg: Obrazy českého státu (Melantrich Jaroslav Durych: Z růže vykvét květek nám (Melantrich).

Ivan Olbracht: Biblické příběhy (Melantrich).

V. Mathesius: Co daly naše země Evropě a lid (Sfinx).

B. Chudoba: O dějinách a pokroku (Akord).

B. Štorm: Kniha kreseb (Řád - Vyšehrad).

J. Šusta: Král cizinec (J. Laichter).

J. V. Šimák: Středověká kolonizace v zemích českých (J. Laichter).

O. F. Babler: Pohádky o Pánu Bohu (Vyšehrad).

M. Aleš: Pohádky (Melantrich).

Platonovy spisy (J. Laichter).

J. V. Sládek: Zvony a zvonky (Melantrich).

M. Aymé: Co vyprávěla kočka (Melantrich).

J. John: Vojáček Hubáček (Melantrich).

Odběratele a čtenáře dovoluujeme si upozorniti na dvě významné novinky vyšlé v knihách Řádu o vánocích 1939. Jsou to:

F r a n t i š e k L a z e c k ý

STUDNA V SELSKÉM DVOŘE

(Šesti kresbami vyzdobil a obálku navrhl A. Srnadel. Upravil Břetislav Štorm. Stran 168. Brožov. K 24.—.)

„*Studna v selském dvoře*“ je cyklus básnických povídek, jež jsou svou formou snad nejbližší prozám Jakuba Demla. I zde, jako u Demla, je hlavním znakem díla hluboká a zduchovělá zakořeněnost básnickova do rodné půdy domova a do živé tradice rodové. I zde nejulastnější námět je úpění a jásání duše, deroucí se z tmy skrze požehnání bolesti a lítosti k úsvitům pravého života v pravdě a v Bohu... Ať jde o několik próz, řekli bychom spíše, že jsou to kapitoly jakéhosi svérázného duchovního románu.“

V. Renč.

Stranou všech výtvarnických směrů i mód stojí grafické dílo arch. Břetislava Štorma. Kolikrát jste se už setkali s jeho přesně komponovanými výzdobami knih, jejichž promyšlené úpravě se už po léta věnuje. Volbou motivů, braných často z heraldiky, snahou o písňovou stylisaci, vzdálenou vši ilustrátorské lhbivosti, jako by navazoval Štorm na zásady gotického kreslíství. Pro milovníky Štormova iluminátorského umění vydali jsme v omezeném počtu 500 výtisků výbor z jeho grafického díla

KNIHA KRESEB BŘETISLAVA ŠTORMA

(Úvodní slovo napsal Karel Schwarzenberg. Dvoubarevný tisk. 107 (1) str. s třibarevnou přílohou. Brož. K 30.—.)

Obě knihy koupíte u svého knihkupce nebo přímo v nakladatelství „VYŠEHRADEK“, Praha II, Václavská ulice č. 12

ZÁVRATNÉ PANORÁMA DVOU TISÍC LET
zachycuje s velikým uměním slova obsáhlé dílo

B L A Ž E J R Á Č E K T. J.

CÍRKEVNÍ DĚJINY v přehledu a obrazech

Názorné a živé vylíčení osudů Kristova království od jeho založení až do naší přítomnosti obrací se k nejširším čtenářským kruhům. Četba těchto otřásajících dějů, zahrnujících mnohé země a národy, poskytne jim nejen poučení, nýbrž také posilu. Máť v sobě církev vnitřní obrodné síly, které nezavalí ani nepřítěž poměrů, ani mdlota a slabost těch, kteří církev hrdí. - „Církevní dějiny“ vyšly k vánocům 1939 jako 2. svazek „Podlahovy knihovny naučných spisů“. Formát 18×25 cm, silný papír, zřetelný tisk. Stran 680, obrazová příloha o 32 stranách. V celopl. vazbě 135 K, v polokůži 155 K.

Soubor nejlepších statí slavného geologa, oddaného přítele Bloyova

P I E R R A T E R M I E R A

SLÁVA ZEMĚ

Přel. O. Janoš a J. Příkryl. Úvod o autorovi napsal prof. Karlovy university Dr. Radim Kettner. S obálkou Otty Stritzka. Brož. 28 K, váz. 38 K.

„Geologie nás okouzluje právě svým tajemstvím; líbí se nám - o tom není pochyby - pro to, co nám sděluje, ale ještě více pro to, co nám odpírá sdělit; co nás k ní přitahuje, je to, že se dotýká více než každá jiná věda Nepoznatelná; líbí se nám pro nevyzpytatelnou propast, kterou náhle zahlédneme, kdykoliv odbočíme s cesty, po které nás vede; a obzvláště se nám líbí proto, že v ustavičném šeptání jejího božského hlasu se neustále vracejí slova, slova, která rozechvívají lidstvo, tři slova, která nemohou lidé neslyšet, a která jsou jako tři opěrné body, na nichž spočívá celá filosofie: Čas, Život, Smrt.“

P. Termier.

Ž á d e j t e u v š e c h k n i h k u p c ů

NAKLADATELSTVÍ „VYŠEHRADEK“ V PRAZE

ŘÁD

revue pro kulturu a život

František Lazecký: Ty o mé nouzi víš - Ty o mé slávě víš

Karel Schulz: Tvář neznámého

*Jan Ryba: Sníh padá do prutníků - Západní vítr -
U rodného domu*

Oldřich Králík: Mácha a vplyvologie

Zdeněk Šmíd: Odměnění Racinovo. Část druhá

Vjačeslav Ivanov: Víra a kultura

Jindřich Středa: Hříchy Západu

VARIA

Konstantin Miklík CSsR: Rozum proti kolektivu

KNIHY A UMĚNÍ

Jaroslav Červinka: Poesie Zdeňka Řezníčka

L. J.: Kniha úzkosti a naděje

Václav Renč: Šalda - kritik soudobé poesie

L. J.: Dva romány nerománové

Václav Renč: Štormova grafika

Jan Rey: Na okraj nejnovější literatury o hudbě

Břetislav Štorm: Výtvarné umění

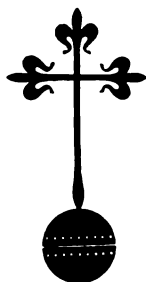
POZNÁMKY

Aloys Skoumal: Humor Karla Horkého

J. H.: Dnešní úcta sv. Prokopa

Sacerdos: Těm, kdo ještě stojí před branami Církve

2. číslo VI. ročníku, Praha 1940

ŘÁD, revue pro kulturu a život

Řídí František Lazecký s redakčním kruhem. • Veškerou redakční poštu, jakož i recensní výtisky posílejte na adresu František Lazecký, Praha XII, Slezská ulice č. 7. • Administrace: Praha II, Václavská ulice č. 12, kam řiďte objednávky, změny adresy nebo reklamace. • Vydává nakladatelství „Vyšehrad“, Praha II, Václavská ul. 12. • Tiskne Československá akciová tiskárna v Praze II, Václavská ul. 12. • Majitel Rudolf Voříšek. • Odpovědný redaktor Václav Renč. • Inserci zadává a za ni odpovídá IPRA, ins. kanc., Praha II, Václavská ul. 12. • Vychází měsíčně (mimo prázdniny), celkem 10 čísel ročně. • Jednotlivý výtisk K 7.—. • Předplatné na celý ročník K 56.—. • Číslo šek. účtu 35.500 „Vyšehrad“, nakladatelství, Praha II, Václavská 12. • Dobládací pošt. úřad Praha 25. • Vyšlo 16. III. 1940.

OBSAH MINULÉHO ČÍSLA: *Bohumír Dvorský*: Léto ve Slezsku (barevná příloha) - *Václav Renč*: Óda na skřivana - *Natalena Koroleva*: Lék - *Josef Berka*: U obrázku - Jak daleko - *Oldřich Králík*: Zabiječi labutí - *Leopold Peřich*: Slezská krajina v malířském díle Bohumíra Dvorského - *Zdeněk Šmíd*: Odmělení Racinovo - VARIA: *Václav Renč*: Zisk české lyriky (Sen Vladimíra Holana) - *Jaroslav Červinka*: Dva romány o dětství - *Rudolf Holinka*: Kniha o rodu a utrpení svatého Václava - O pramenech k českým dějinám z archivu Svaté Kongregace pro šíření víry - *L. J.*: Píseň o pšeničných polích - POZNÁMKY: *Břetislav Štorm*: Výtvarné umění

Odběratele a čtenáře dovolujeme si upozorniti na dvě významné novinky vyšlé v knihách Řádu o vánocích 1939. Jsou to:

František Lazecký

STUDNA V SELSKÉM DVOŘE

(Šesti kresbami vyzdobil a obálku navrhl A. Strnadel. Upravil Břetislav Štorm. Stran 168. Brožov. K 24.—.)

„*Studna v selském dvoře*“ je cyklus básnických povídek, jež svou formou snad nejbližší prózám Jakuba Demla. I zde, jako u Demla, je hlavním znakem díla hluboká a zduchovělá zakořeněnost básníkova do rodné půdy domova a do živé tradice rodové. I zde nejvlastnějším námětem je úpění a jásání duše, deroucí se z tmy skrze požehnání bolesti a lítosti k úsvitům pravého života v pravdě a v Bohu... Ať jde o několik próz, řekl bychom spíše, že jsou to kapitoly jakéhosi svěrázného duchovního románu.”

V. Renč.

Stranou všech výtvarnických směrů i mód stojí grafické dílo arch. Břetislava Štorma. Kolikrát jste se už setkali s jeho přesně komponovanými výzdobami knih, jejichž promyšlené úpravě se už po léta věnuje. Volbou motivů, braných často z heraldiky, snahou o přísnou stylisaci, vzdálenou vši ilustrátorské libivosti, jako by nazval Štorm na zásady gotického kreslířství. Pro milovníky Štormova iluminátorského umění vydali jsme v omezeném počtu 500 výtisků výbor z jeho grafického díla

KNIHA KRESEB BŘETISLAVA ŠTORMA

(Úvodní slovo napsal Karel Schwarzenberg. Dvoubarevný tisk. 107 (I) str. s třibarevnou přílohou. Brož. K 30.—.)

Obě knihy koupíte u svého knihkupce nebo přímo
v nakladatelství „VYŠEHRAD“, Praha II, Václavská ulice č. 12

František Lazecký

TY O MÉ BÍDĚ VÍŠ

Ty o mé bídě víš, ó dobrý Bože můj,
též o mé bolesti a převeliké nouzi
tam dole v srdci mém, které se ještě vzpouzí
tobě se pokorit a přijmout úděl svůj.
Tys pastýř předobrá, jenž chrání ovce své,
tebe čas poslouchá i drsní větrové
a krásu tvoji má bodláku rudý štět,
ty hloubku moří znáš a určilš ptáků let,
radostí lidu jsi a světlem v beznadějích,
národy sčítl jsi, i dny a skutky jejich
a znáš i počet hvězd i spadalého listí,
náš sen a všechno to, kams prostřel oblohu,
jen já ti sebe dát dnes vroucně nemohu.
Ty, který všechno víš, před mstou a nenávistí
dnes ochraň srdce mé a v něm se ubytuj,
a vezmi vše, co mám, a na svém ohni spal,
vše, nač jsem pyšný byl a co jsem včera znal,
co někdy budu mít a ještě budu znát,
bych jednou láska jen moh' k tobě zavolat:
Ty o mé nouzi víš, ó milý Bože můj,
však co je bída má, když ty jsi v srdci mém
i světlo jediné ve světě rozpuklém!

TY O MÉ SLÁVĚ VÍŠ

Ty o mé slávě víš, ó dobrý Bože můj,
též o mé radosti, jež stala se mou skrýší
po dnech, kdy nezbylo než hoře dopít číši
a nežli řekl jsi: Ted' v ní se ubytuj!
Ty bědu jsi mi dal, kterou jsem v pole žírná
a v zlatonosných řek toky měl proměnit.
Tu léta oral jsem, než její obět smírná
k nebesům vznesla se ve vůni plavých žit.
A vzmachem obrovským jsem zasel stráně holin,
nedbaje křiku těch, kdož smáli se mi z dolin
a zlákat chtěli mne k svým vlastním krajinám.
Zato dnes v sedle hor, kde bílý statek mám,
bratrstvím slunce je můj tvrdý úděl zmařen,
vítr, jenž v listí bdí, zve mě tu hospodářem,
běl měst i stáda vsí a všechno, co tu zřím
dokola přes obzor mým je teď poddaným:
v praskotu poledním lán zrajících už pšeníc,
stan sadu prostorný se švitořením pěníc,
když volí rohatí za jitra jedou z vrat
a smíchu dívek je plničký vinohrad.
Tu svitky plátna mám a koše plodů zlatých,
mně svítí stodol řad i sýpek vrchovatých,
mými jsou písňe trav i těžké žalmy vod,
rod ptactva veškerý a mračen chorovod,
vysoká letní noc s hvězdami, které hoří
na dosah ruky mé, a mé jsou ryby v moři
a všechno na zemi národů hemžení.
Mám vše, co vidět je od hvězdných brlení.
Však stůl mám s trnožem a na něm vína džbán
s chlebem a medem je pro hosty přichystán,

mám slunce plný dům jak jitro v neděli
a hovor bez hněvu tam vedu s přáteli.
Vínem a ovocem zde hostím staré druhy
a o zlech minulých z nás nikdo neví již,
neboť ty nad námi jsi sklenul oblouk duhy
a nad tím bohatstvím sám, dobrý Bože, bdíš.
Proto, že radost mám, ó dobrý Bože můj!
Proto, že tebe mám, ó dobrý Bože můj!

Karel Schulz

TVÁŘ NEZNÁMÉHO

V době, kdy jsem tak nesnesitelně trpěl nespavostí, stávalo se mi velmi často, že k ránu, již omámen drogami a únavou, vídal jsem pod zavřenými víčky v neurčitěm polospánku a polobdění vždy téhož cizího muže, který se tam někde procházel nočními ulicemi. Jeho tvář se nikdy neměnila a nebylo lze z ní vyčíst nic, ani radost, ani žal, ani očekávání, zlobu či lhostejnost, byla to nepohnutá, ostře řezaná tvář, jejíž klid byl tak ztrnulý a hluboký, že to až někdy na mne působilo dojmem masky. Byla to však živá tvář, byť snová a tento muž se vracíval do mého těžkého polospánku tak pravidelně, že někdy, víc než na spánek, jsem čekával na něho, neboť právě on mi tak těžce získané usínání přinášel; jeho příchod byl znamením, že brzo snad usnu a on byl posledním, co jsem si uvědomoval hasnoucím již zábleskem vědomí. Musil jsem ovšem vždy, než se mi objevil, čekat velmi dlouho, často až do svítání. Ale přicházel.

Nejprve jsem viděl vystupovat v mlhách jakýsi dům se čtyřmi řadami oken nad sebou, chodník a zamčená domovní vrata. Takových činžáků je v Praze na sta, ale tento dům i při své naprosté uniformitě hned na první pohled probudil dojem něčeho neobvyklého, zvláštního a podivného. Byl zcela podoben ostatním, i jeho architektura byla stejně ohyzdná a secesní, jako u všech, stojících

s ním v jedné řadě, a přece jsem hned věděl, že to není jen tak obyčejný dům; proč, to nemohu říci, neboť ještě dnes to nevím a již se to patrně nedozvím. Domy, které se nám někdy objevují ve snu, obyčejně bývají buď takové, jaké jsme už kdysi viděli a které nás tedy vracejí na místa už jednou prožitá, nebo opět jsou to domy všelijak fantastické, pokřivené, příliš vznešené a opět příliš mrtvé a hrůzné, které nás uvádějí na místa, dosud nikdy v životě nevidaná; zkrátka vždy jsou to domy zvláštní a neobyčejné, kolem nichž se pak lehko spřádá další dobrodružství snu a jichž okolní scenerie, ať již jde o dům nad vodou, o dům dětství, o dům mnoha neštěstí či o dům příštího domova, vždy je již přizpůsobena. Ale toto byl dům svým vzhledem naprosto všední a nudný, přímo protivný a jeho okolí bylo blátivé, kalné a plné sazí. Nic zvláštního jsem zde nemohl čekat a pouze to, že nikdy jsem v takovém domě nebydlil, že se mi objevoval jen v mlhách snu a že jsem podvědomě byl přesvědčen o jeho neobyčejnosti, blíže nedefinovatelné, mne nyní donutilo, abych se o něm tolik rozepsal.

Sotva se mi však jeho obraz objevil (ne vždy stejně jasný), zadíval jsem se ihned na domovní vrata, která se zkrátka začala otevírat a již z nich vyšel onen muž, vždy stejně oblečen. Mohl bych ještě nyní přesně popsat každou část jeho úpravného obleku, jeho vkusnou vázanku, šedý plstěný klobouk a šedé jelení rukavice, které si rozvázně a pomalu oblékal. Pak vykročil a já nemohl jinak, než ho stále sledovat, kterak bloudí z ulice do ulice, přes náměstí, a není to pouhá noční procházka, vím, že něco hledá, po něčem pátrá, něco sleduje a jeho cesta má zřejmě zvláštní a skrytý, tajemný účel, který bych se rád dozvěděl. Jde tichými ulicemi, míjí všechny příležitosti k zábavě a k rozptýlení, nevšímá si názvů nočních barů, často velmi koketních, hezkých a lákavých, nevšímá si prostě ničeho, a jen, když už je patrně velmi unaven, zastaví se v jakémsi automatu na černou kávu, kde sedí mezi šoféry, pijícími teplé pivo a hrajícími v karty. Pozorně sleduje jejich hru, je zde ticho a jen chvilkami projde vyzáblá postava cizí ženy, která přistoupí k některému z hráčů, dá mu zmačkanou bankovku do hry a opět odchází k parkům, k tovární ohradě, ke krátkému milování a jen na okamžik nám zacloní oči před esem neštěstí, neboť ona miluje svého hráče, ano, ona to nosí z lásky.

Tento cizí muž se tak vytrvale objevoval v mých těžkých dřímotách, kdy ztrýzněn nespavostí a ohlodáván jejími mučivými

hodinami, převaloval jsem se na lůžku, vstával jsem, kouřil, četl a uléhal a opět odcházel pod sprchu do koupelny a opět na lože a byl sám sobě tak groteskní touto předepsanou hygienou a svým zbytečným úsilím, až jsem opět raději vzal větší dávku uspávací drogy a nyní jen čekal - - - tedy tento cizí muž, vždy týž, se svou nezměněnou, ztrnulou tváří, se mi tak pravidelně vracíval, že někdy jsem byl v pokušení ho opravdu vyhledat za světla. Ale ve dne bychom si asi nebyli měli vůbec co říci a snad bych ho ani nebyl našel. Snad se měnil v úředníka s menším platem, v obchodníka, který nemá štěstí, či v kohokoliv jiného a toliko v noci odcházel na svou tajemnou výpravu, jejíž sledování mne vždy tak unavilo, že jsem usnul dříve, než on došel, nebo se vrátil. A tak jsem se stále nemohl dozvědět, proč protoulává své noci, když jistě ráno se musí opět vrátit do svého obvyklého života a denního zaměstnání.

Pracoval jsem tenkrát velmi pilně a právě má vysilující práce, s kterou jsem musil být do určité, předepsané doby hotov, přivodila můj těžký stav naprosté nespavosti a je tedy jasno, že jsem měl jiné zájmy a jiné starosti, než chodit ve dne ulicemi a hledat muže, jehož vídávám jen v omámení a ve snu. Byl mi pouze druhem za svítání, v nejhorší hodině, jaká se kdy prolne v řádu času, v hodině, kdy není již tma a kdy není ještě světlo, v hodině, která je pouze na orloji nemocnic, sebevrahů, hlídek a lidí podobně nemocných, jako jsem byl já. Byl mi věrným a dobrým společníkem, nosil mi spánek a jeho příchod vždy mi byl úlevou. Nevyhledával jsem ho tedy ve dne, věděl jsem, že sám přijde, až bude jeho čas, ale přece jen jsem na něho hodně myslíval. Neboť jeho tvář rozhodně nebyla vytvořena nějakou halucinací, nikoliv, to rázně popírám, byla to skutečná, pravdivá, lidská tvář, kterou jsem sice nikdy předtím neviděl, ale která byla opravdu životná, byť se nikdy neměnila, byť jsem si z ní nemohl nikdy nic přečíst a být se někdy až podobala masce. Ale byla tak do mého snu zarýsována ze skutečnosti, že bych mohl ještě nyní na ní přesně popsat každý sval, barvu očí, vykrojení rtů, klenutí čela a hladký účes vlasů, tvar uší, brady a nosu, vystouplé lící kosti, úzké líce. Jeho podoba se mi tak přesně vtiskla do paměti, jak to může být jen u někoho, kdo je denně pozorován. Nebyl to přízrak, byla to skutečná tvář.

Co dělal? Nic, než co jsem už napsal: chodil ulicemi. Ne, nebylo mi to směšné, sám dobře znám takovou bolavou potřebnost

toulání, mnoho jsem se tak kdysi nachodil, pohlédl na mne cizí člověk, zaštkal na mne pes, vráželi do mne a odháněli mne, šel jsem přitisknut ke zdi ulice, a všechno ponesu s sebou až k hranici svého života a nevím, který z těchto obrazů se mi vynoří v posledních hodině. Ale já nikdy nebyl tak dobře oblečen a vždy mne lákala za noci osvětlená místa. Jeho cesta byla asi naprosto jiná. Prochodil tak celé noci, zatím co já usínal, stále tak bloudil, hledaje cosi, co jsem se nikdy nemohl dozvědět a pohrdavě míjel všechna místa, kde člověk jeho vkusu, věku a elegance se mohl vesele rozptýlit a pobavit. Nevšímal si ničeho, než svého hledání.

Posléze má práce byla skončena a já si mohl odpočinout. Protože kromě jistých, celkem zábavných poct, jsem získal i mnoho peněz, dopřál jsem si nejprve léčení v jakémsi malém horském sanatoriu a pak jsem odjel na čas do ciziny. Poznal jsem tedy různá království a jejich poklady, výstavnost dalekých měst a odlesky moří, někdy jako bohatý cestovatel a jindy opět jako ve vyhnanství. Poznal jsem místa, na nichž se jistě zjevil Bůh a byl jsem v krajinách tak pustých, že jen ďábel se tam nenudil. A zatím jsem již myslil na novou svou práci a nemohl se utěšit touto podívanou. Žil jsem tenkrát životem velmi pilným, pracovitým, ale neuspokojeným. Často se schylovalo ke mně všelijaké neštěstí a má slabost byla nesmírná. Samozřejmě, že na onu tvář jsem dávno zapomněl. Byla mi také naprosto nepotřebná, spal jsem již dobře a zbývalo mi vykonat ještě mnohé, do čeho vůbec nepatřila. Myslil jsem na věci slavné a výsostné, doufal jsem ve vznešená vítězství, ale protože pak přišlo poznání, že je mi dána slabost místo síly a má vůle po nezdarech zemdlela, protože nikdy mi nebylo dáno vyjádřit to, co jsem chtěl, po čem jsem toužil a co jsem slyšel v sobě a tak místo činů se objevovala vždy jen jejich karikatura a vše, co volalo po vysvobození, bylo tím více vtlačeno, vtěsnáno a vhněteno do žaláře naprosté bezmocnosti, stalo se, že po vyčerpávajícím a zoufalém zápase i má naděje se proměnila v beznaděj a všechny velké věci se rozdrobily v pouhý prach. Tu pronikla mnou úzkost a ochromení a zaplavila mne vlna strachu, takže jsem se skryl a chtěl raději na vše zapomenout. Nic mi to nepomohlo. Nedokončené činy mokvaly ve mně a hnisaly jako bolavé rány a nevyřčená slova se jítřila každým obrazem jarního květu, deštivého nebe, bolestnou rozkoší snů a všelijakých vidin. Potácel jsem

se jako ohnažený, sedřený s kůže a mé nervy bolestně vibrovaly pod dráždivým dotekem skutečného a nelítostného světa.

Tenkrát všichni, které jsem miloval, mne opustili a odešli zklamáni a nebylo nikoho, kdo by mi byl přinesl útěchu, které bych byl stejně nevěřil. Zůstal jsem sám a již bez poct, bez přátel, bez domova a bez peněz. Různě jsem se pak toulal a živil se tak záhadně, jako se živí tisíce lidí mně tenkrát podobných, dodnes nevím z čeho, a dostal jsem se také do rozličných krajin, které se posléze sobě všechny podobaly.

Popisovati tento život by nemělo význam, dost na tom, že jsem žil. Byly dni klidné a dni bouří, dni chleba a dni vichřic, noci černé jako podzemní šachty a opět sladké jako odraz měsíčního světla na vlnách a já byl v obém ukryt, nepovšimnutý a zapomenutý. Pro všechny jsem se ztratil a bylo mi dobře.

Jednoho letního dne, toulaje se tak podél promenády v Královské oboře a naslouchaje z dálky vojenské hudbě z restaurace, našel jsem na opuštěné lavičce odložené noviny a tak jsem tedy usedl, abych si je přečetl a odpočinul si. A tenkrát jsem ho tam objevil znovu. Poznal jsem ho na první pohled a vynořil se přede mnou, jako by se zde náhle zastavil na své procházce, jako by sem byl přišel jen k vůli mně.

Na stránce novin byla otištěna přesná fotografie tváře onoho muže, který se mi kdysi objevoval v mé nespavosti, který se stále vracíval do mého polospánku a jehož obličej se tak hluboko vtiskl do mé paměti. Tvář toho muže, o němž jsem se domníval, že nikdy nežil, neboť jsem ho viděl vždy jen v omámení a nikdy ve skutečnosti, a který každé noci vycházel z domova na obvyklou noční cestu, pečlivě oblečen, na cestu, po které jsem ho v usínání provázel stále a stále, až jsem zemdlal a usnul dříve, než on došel či se vrátil. Byl to on, nemohl jsem se mýlit, neboť jeho tvář již tenkrát na mne působila svou pravdivostí a životností a nebyla to tvář člověka ze snu, vytvořeného snem a zanikajícího snem, ale tvář skutečná a živá, z které bych mohl popsat (tak jsem si ji ještě z té doby pamatoval!) každý sval, barvu očí, vykrojení rtů, klenutí čela a hladký účes, tvar brady a nosu, vystouplé lícní kosti. Jeho podoba se mi tak přesně vtiskla do paměti, jak to může být jen u někoho, kdo je denně pozorován.

On tedy opravdu žil. Pod fotografií (byla to policejní zpráva) bylo napsáno, že tento neznámý muž byl nalezen v chuchelském

lesíku oběšený a jeho oděv, pěstěné ruce a uhlazený zevnějšek nasvědčují, že jde o člověka majetného. Dokumenty a peníze nebyly u něho nalezeny, ale zločin je vyloučen, jde výslovně o sebevraždu. Policii velmi záleží z různých důvodů na tom, aby se totožnost sebevraha zjistila, a proto, kdo by poznal tohoto muže, ať atd., následovaly jakési úřední údaje, které jsem už nečetl.

Nuže, on tedy žil. Jakými vztahy jsme byli ale k sobě připoutáni my dva, naprosto si neznámí lidé, že se objevoval pouze mně? Co jsem mu měl říci? Dát mu útěchu, ukázat cestu k životu, plnému zdaru, štěstí a vítězství? Zjevovala se snad někdy ve snách i jemu opět moje tvář? Ve snách horečnatých, zemdlených, v hodinách bezvědomí spánku? Jaké bylo pojítka mezi námi? Volal mne, toť jisto, ale kde já byl se svým životem!

Tento muž, kterého jsem si vytvořil jen svým sněním, kterého jsem si vymyslel jen pro útěchu, kterého jsem viděl jen v obluzení, tento muž, vytvořený jen mou představou, ten tedy žil, dýchal, miloval, trpěl a zahynul posléze vlastní rukou v chuchelském lesíku, aniž jsme se setkali ve skutečnosti.

Vstávám s lavičky, odkládám noviny a jdu dál. I moje tvář je snad pro jiné pouze maskou, která se jim zjevuje ve snu, aniž vědí o mně a já o nich. Je snad v propastech vesmíru údolí, kde tiší andělé jistě tkají ze snů naše tváře a zjevují je jiným, čekající netrpělivě, až aspoň dvě a dvě, zcela si neznámé, řeknou si pojednou slova domova a víry.

Jan Ryba

SNÍH PADÁ DO PRUTNÍKŮ

Jako by necítil, že mrazivá noc pálí
a jak to marné je do zimy vyhrávat,
rukama hebkýma kdos dotýká se z dáli
strun harfy proutěné, jichž hlas je ve tmě jat.

A síto oblaků zas plýtvá marnotratně
lesklými hvězdami vzpomínek vánočních;
vím, že už zaniká, ztrácí se nenávratně
čas pohádek a snů, větrný dětský smích,

vyhrávač přelstěný jiskřivou tváří sněhu,
jenž zvlínil na chvíli vrby na labském břehu.
Ledovým dusítkem ani hles neprochází,

nadarmo, nadarmo se, ztuhlá země, zdobíš.
Ani ty, zpěváku, dnes už mi nevypovíš,
jaké je semeno, jež z mrtvé hlíny vzbíhá...

ZÁPADNÍ VÍTR

Už vadnou na oknech rozkvetlé kapradiny;
na louky zaváté je čas se podívat.
Můj větře západní, poleptej náruč zimy,
ve které zmizela tvář rákosin a blat.

Zas k tůním dolehlo a jako vždy je křísí
vlhké tvé dechnutí, jež voní po rybách.
Já tebou podpírán tam procházel se kdysi
a vlasy hladils mi, můj druhu v dětských hrách -

Je těžké smířit se, že už mě nenavštíví
a tajně nepřát si: vzpomeň, vzpomínej zas
na dávné přátelství, na léta poztrácená . . .

Jen darmé doufání mě v samotě mé živí
(zvláště ve dnech předjarních, kdy slýchám Jeho hlas)
ta hořká potrava, ta krmě odkouzlená.

U RODNÉHO DOMU

Smutkem zdí narušen, zřím dvora zmrzlou zem,
kde stopy holubů s mými se křížovaly
a světlem polední, jež shora vniklo sem,
denně se plnily a denně přetékalý.

Ticho se vrstвило do puklin omítek.
Už tenkrát záludné - zde přecházelo léta.
Odtud dnes vybírám ten trpký, trpký lék,
co pálí na ústech; tesknota neulétá -

Sen hledí z vikýřů: oči bez obličeje;
tolikrát jimi jsem sluneční oblouk měřil,
než zvrátily se v sloup, než vidět odepřely.

Prázdnota z podkroví se ironicky směje,
jako by trestala, že jsem jí neuvěřil
a zámek stavěl zde, jenž duhou lesk' se celý.

Oldřich Králík

MÁCHA A VPLYVOLOGIE

V minulém ročníku »Řádu« jsem začal otiskovat analytický přehled máchovské literatury a hned první část, věnovaná novému badání o Máchovi a baroku, si získala pozornost Kritického měsíčníku. Dva jeho koryfeje se dali do činnosti, K. Polák chtěl poučovat a V. Černý se chtěl bavit. Leccos zábavného se jim opravdu přihodilo, Polák vystupoval v důstojné póze dopravního strážníka, který udílí malým pasantům pokuty a velké se shovívavým úsměvem propouští a při tom si myslí, že se vozidla pohybují jeho posunkem. A Černý použil obvyklé zbraně, kterou, jak se domnívá, může každého odpůrce rozdrtit: pečlivě totiž schovává a při každé vhodné i nevhodné příležitosti vystavuje jako nějaký velkocukrář svá mezinárodní grand prix, obdržená za knihu o titanismu. Přiznávám se ochotně, že jsem tuto knihu nečetl, ale i uši nejzcapnější musely slyšet četné sebechvály na ni. Černý si mohl ušetřit námahu a nepotřeboval stavět lidi s ním nesouhlasící do pozoru před cizími autoritami, ujišťuji, že na př. dávno znám výčet zahraničních recenzí, jimiž Černý mával v Naší vědě na O. Levého. Na jednu recenzi však Černý pořád zapomíná, přestože nebyla napsána Čechem, proto si dovoluji připomenout několik vět tohoto opomíjeného Jeana Pasquiera: »Tak byl autor přiveden k tomu, aby sestavil jakési rozřídění nebo jakousi titanickou hierarchii podle toho, zda autoři, které studuje, se ukázali více či méně věrnými nebo více či méně důslednými ve svých protestech proti světu, v němž je Bůh odsoudil žít. Je to rozřídění velmi zajímavé, a je škoda, že p. Černý, unesen sklonem svého ducha a logikou svého předmětu, snad nevědomky z něho činí téměř jakési měřítko hodnot... a je, aspoň zatím, stejné lhodstevy k výrazovým formám jako oni (t. j. slavní protiromantici T. G. Masaryk a E. Seillière). Touto naprostou převahou morálního hlediska se vysvětluje zřejmě velmi paradoxní ráz jeho závěrů. Pro něho pravý romantismus je titanický a titanismus je racionalistický, tudíž romantismus je racionalistický a z toho plyne, že otcem jeho není Rousseau, jak se až dosud učilo, ale Voltaire.« (Lumír, 1936, str. 414-5.)

Černý trpí strachem, aby nebyl špatně chápán, proto se výslovně zřídá ve své polemické poznámce pozitivismu a jaksi sám u sebe debatuje o svém bergsonismu. Přišel tedy pozitivismus o neohroženého bojovníka, ale Černý sám, aby tuto ztrátu vynahradil, v zápalu své nepodrážděné a stručné poznámky pohotově pasoval na pozitivistu mne. Nastrojl to se svým podvelitelem velice šikovně, Polák mi upěl všechny ctnosti pozitivistické vědy, znalost textové kritiky, Černý sám mi přišel všechny néstí mělkého pozitivismu, primitivní usuzování o posloupnosti Máchy z baroka podle »Post hoc, ergo propter hoc«, a hle, stojím tu jako pointa Černého článku a »křídím katolickou metafysiku s tím nejslabotnějším pozitivismem ve vědecké metodě«. To je sice faux pas (nechtí si Černý přečte po sobě začátek podčárniku: »autor nepřináší k poznání Máchy svého nic« - souhlasím, ten problém Mácha a barok jsem nepoložil já), ale zato se Černému podařil lov nesrovnatelně skvělejší, do řad pozitivistů získal Šaldu, Mukačovského, Čyževského atd. Ti všichni v nuzotě ducha a s nanicovatou metodou soudili, že barok je východiskem Máchovy poesie, a podle nedostupné logiky V. Černého spojovat Máchu s barokem je znakem bédného pozitivismu.

Jeden užitečný následek můj článek přece měl, Černý si po něm přečetl studii Čyževského. Ovšem jeho ssto je poněkud děravé, z dramaticky koncipované studie mu celkem uniká druhá, usmířující půlka, a v dojemné shodě s K. Polákem zastavuje se před přelomem nad třetí kapitolou, do níž je shrnuto nejvíce tragických stínů Máchových. Není konečně divu, že Čyževského výklad motivu otcovraždy jako možného symbolu náboženského se zalíbil V. Černému, vynálezci »náboženství bez Boha«.

Poněvadž mi jde o opravdové studium, prosím čtenáře Řádu, aby si opravili některé nepřesnosti v loňském článku. Str. 356, ř. 8 sl.: Martenův postup je zaviněn tím, že vyšel z textu Sabinova, v němž jsou slova »poněvadž není« vynechána z důvodů cenzurních. Str. 358, ř. 8. sl.: Černý dokazuje, že je propast mezi antinaturismem baroka a naturistickým pantheismem Rousseauovým atd. Str. 358, ř. 31: škrtnout ve větě »oč jde Černému a Polákovi« slovo »Černému« a doplnit za druhým řádkem str. 359: »Proti tomu stojí racionalista Černý na stanovisku osvícenců před sto lety. Mácha je mu světobolníkem a škvárou, zapadlou do květinového záhonu vzorného titanismu.«

I. Mácha a Byron

Není zjevu v české literatuře, u něhož by vplyvologie řádila více než u Máchy: čím byl jeho zjev záhadnější a čím cizejší připadal svým posuzovatelům v české prostřednosti, tím větší byla snaha ho odvodit z cizích vzorů a tak ho pokofit. Klasickým polem vplyvologie je t. zv. Máchův byronismus, kontroversy se tu rozběhly do nekonečné šíře, pokusím se přece najít v tom všem nějaký smysl a poučení. Skvělý kus práce tu vykonal A. Vyskočil, který v Křivém zrcadle (Básník) napsal pronikavé dějiny t. zv. byronismu Máchova od vydání Máje po vystoupení F. X. Šaldy, ale jeho výklady, zvláště šťastné v odstavcích o Byronovi tainovské literární historie, nutno doplnit několika poznámkami a dovést k našim dnům. Lze zřetelně rozeznat podmínky, které u jednotlivých kritiků určují hodnocení vlivu Byronova na Máchu: je to představa o velikosti a významu Byronově a představa o básnické tvorbě Máchově a o básnické tvorbě vůbec. Z těchto zdánlivě samozřejmých předpokladů, které však ve skutečnosti podléhají nesčetným variacím, vyplývá pak celkem automaticky stanovení vlivu Byronova, při idealisaci Byrona za éry positivismu stával se Mácha pouhým epigonem, střízlivější hodnocení poesie Byronovy, které k nám proniká z vlasti básníkovy, dává tvůrčímu geniu Máchovu vystoupit ze stínu. Rozhodují tu ovšem i jiné složky, odborné školení badatelů, docela jinak se na věc dívají básníci, vedle představy o básnické tvorbě všeobecně stává se pro řešení vztahu Máchova k Byronovi stále důležitější speciální vymezení romantické poetiky.

Vyskočil správně rozpoznal ve Voborníkových soudech jistou nedůslednost a rozpolcenost. Přeložil práci Zdziechowského, ale přece »směřoval k revizi otázky Byronovy působnosti na Máchu«. Ze svých rozpaků si pomohl zajímavým způsobem, rozeznává totiž dvojího Byrona, pravého Byrona z Kaina, Dona Juana a Childe Harolda (dále ještě liší Voborník mezi zp. I., II. a zp. III., IV.), který má atributy tainovské (»Tento byronismus plynul z mnohánásobné zkušenosti světa, které Máchá zatím ještě mít nemohl, a proto k němu nedospěl« - »Je to Byron člověk, poesie jeho života«) a Byrona pohoršlivého z Lary a Manfreda, pěstujícího »romantiku tajemnosti«. Ještě po třiceti letech drží Voborník své rozlišení, v jeho příspěvku do sborníku Lit. hist. společnosti čteme: »Máchá, skládaje Mnicha, nebyl ještě pravým byronistou, nýbrž jen romantikem, libujícím si v některých formách byronistického tvoření. Takovou formou jest hlavně tajuplnost dějová.« Je-li toto rozlišení jakousi předzvěstí postupu V. Černého, v pojetí Máchova díla vzdáleně anticipoval Voborník Čapkův výklad Máje, objevující několik rytmických jader, kolem nichž se organisovalo básnické dílo. Také Voborník rozlišuje několik vrstev, které mají různá předznamenání a stojí pod různými literárními vlivy. Nás teď zajímá, jak reagují v podání Voborníkově tyto vrstvy na vzor Byronův. Pátá kap. (o lyrice) a šestá kap. (o historické próze) Voborníkovy knihy končí »prudkým otřesem v básnickové vývoji«, ohlašuje se Byron. Podle dalších kapitol vliv Byronův spadá v jedno se ztrátou blažené víry mládí, s obdobím zoufalosti, vrcholí v próze Krkonošskou poutí a v poesii Mnichem. A když se zabývá Voborník skupinou básní, kterým naposled velkou pozornost věnoval Čyževský a které sám v duchu svého Zeyera nazývá novoidealistickými, konstatuje, že tu »není s nikým shody žádné, nejméně s Byronem«. V celku znamená Voborníkova kniha na svou nepříznivou dobu opravdu úctyhodný pokus omezit a vymezit vliv Byronův na Máchu.

A. Novák na počátku i na sklonku své činnosti se dvakrát zabral do vztahu Máchova k Byronovi. Jeho Byron má vznešené rysy, v rozboru Krkonošské pouti čteme: »S velkým mistrovstvím líčí večerní, jitřní a noční hry světelné... nezapomenutelně maluje soumrak a západ slunce.« Také vidíme, jak vnáší A. Novák do obrazu básníka Máchy své vlastní literární zvyky, mluví o něm jako o »zasvěceném čtenáři« Novalise - velmi správně se proti podobným představám o Máchově sčtetlosti vyslovil nedávno V. Jirátko.

V druhém příspěvku »Mácha visionář« zase A. Novák přisuzuje Máchovi příliš vědomý, přímo literárně-historický postoj k básnickému dílu, Mácha prý poznal »formu visionářskou v podobě velmi dokonalé z četby Byronovy«, také výrazy o »měření se Máchy s Byronem« zní hodně akademicky a klasicisticky. V této druhé studii jsou Byronovi přiřčena ještě odvážněji pochvalná epiteta, dokonce »podává si ruku se samými vrcholnými duchy, Dantem a Miltonem«. Mácha při tom však ku podivu dopadá dost dobře, v známých kategoriích Novákova myšlení »pokročuje« a »dospívá«, v první studii se »barevně a světelně osvobozoval jak od jednotvárné temnoty nočních elegií, tak od jednostranného světelného ladění Byronova«, v druhé u Máchy »propuká živel visionářský s takovou intenzitou obrazného názoru, jaká začátečníku byla ještě zcela nedostupná« a dokonce i tomu začátečníkovi není naměřeno méně než samému Byronovi. »Ani Dante v XIII., ani Blake v XIX. věku se nerozpjali k smělejšímu letu myšlenky a představivosti, než jinošský začátečník českého romantismu.«

V A. Novákovi ulpělo nepochybně velké residuum brandesovského pozitivismu, jak dokazuje nimbus, jímž obestírá Byrona, a také stará výtka Zdziechowského, která se dostala do posledního vydání jeho oficiálních Přehledných dějin: »Máj... trpí jakousi nezřetelností dějovou.« Je to pozitivismus kritický, dost nápadně se Novák stará o chronologii Máchova básnění, a hlavně metodicky prohloubený a zjemnělý. A. Novák se nespokojuje s obdobími vnějšími, motivickými a myšlenkovými, nýbrž usiluje o to, aby se dobral podstatnějších shod v sensibilitě a slohu. V rozboru Krkonošské pouti stojí na závěr uvedení Máchova básnického zraku v područí Byronovo: »...zesiluje se jednostrannost jeho barevného a světelného názoru mocným vlivem cizím: jeť i zde žákem Byronovým. Když byl překonal Byrona v podstatných věcech, přestal mu podléhati i v oblasti optické; Máj značí již statečný krok k básnickému osamostatnění i po této stránce.« Šalda zdůraznil z tohoto místa to »překonal«, ale podle Nováka jde spíše jen o krok k překonání: »Shody s Máchou... jsou překvapující, takže Mácha byl v období Mnicha a částečně ještě při koncepci Máje byronistou nejen fantasií a náladou, nýbrž i zrakem.«¹⁾ Novák sám se tu dovolává literárně

¹⁾ Jistě omylem je v článku vytištěno »znakem«. Šalda tyto dva úryvky cituje v obráceném pořadí.

psychologických prací Ot. Fischera a Fischerův vliv je nesporný také v druhém příspěvku A. Novákové, dokazují to výrazy: »soudy tvůrce příbuzného typu básnického«, »ke Snu i ke Tmě ukazují oba máchovské zlomky metodou tvůrčí, metodou to básnického vidění, opřeno o mocný dojem snový«, »psychologicko-umělecké určení jejich visionářského slohu«, »visionářská poesie Byronova, Máchovu básnickému nazírání typologicky blízká«, »slohově-literární předpoklad«. Jak známo, A. Novák sám oba své příspěvky máchovské spojoval a velmi si je cenil, vedl pro ně polemiky s K. Polákem a K. Janským a jistě do nich vložil svůj názor na poslední tajemství básnické tvorby. Pokusím se proto vyanalyzovat z obou studií toto Novákově arkanum poesie, zdá se mi, že odhalení není příliš nesnadné. Jako ve své největší monografii A. Novák snažil se odkrýt inspirační zdroje Sv. Čecha psychologickou metodou v komplexu bouře, tak Máchovo dílo vykládá ze snových zážitků, ne náhodou zvolil pro svůj rozbor Krkonošskou pout, jejíž první podoba nesla jméno Sen, a hájí pro báseň »Duše nesmrtelná«, kterou chtěl Šalda přejmenovat na Poslední soud, starší označení Sen o Praze. A pro obě skladby, jimiž se zabývá v »Máchovi visionáři«, hledá přímý snový původ ve snu, o němž psal Mácha Hindlovi. V obou svých studiích podává A. Novák teorii snového či visionářského tvoření. V první práci popisuje podle deníku napětí básníkovo, které předcházelo před snem z ledna 1833, a pokračuje: »Z psychologie je dostatečně známo, že taková nálada bývá v stavu bdělém velmi výhodnou a plodnou podmínkou tvůrčí obraznosti básnické; když však tělový organismus podlehne únavě, rodí se za dotčených podmínek sny, které jsou co nejtěsněji příbuzny s výtvory fantasmie básníkovo... Můžeme říci, že Máchův sen, sen vyba-vený ve stavu ještě polobdělém, jest na samé hranici snění a básnického tvoření.« Jde-li zde o psychologii celkem hrubou, ale nelíčenou a svěží, v »Máchovi visionáři« se setkáváme s náročnou rutinou: »Básnické umění Byronovo záleží pak v tom, že v něm pevně uvězní svůj sen, jinak nepostižitelně prchavý. Zachytí snové vidiny s touž intensitou a názorností, jak táhly ve spánku před jeho zavřenýma očima: nejsou mu pouhými obrazy bezzájmové hry visuální, nýbrž prudkým prožitkem, který na chvíli posedá celou jeho bytost. Mají naléhavou realitu, kterou tvůrčí osobnost básníkova jest zcela proniknuta. Honosí se konkrétností tak plastickou, s jakou se nemohou měřiti dojmy a zkušenosti bdělého stavu, ba ani

výtvořily čisté obraznosti poetické.« Z tohoto místa a míst příbuzných vidíme, že A. Novák připisuje visionářské poesii nezvyklé vlastnosti: plastickou konkrétnost, jakousi obsedantní sílu a intenzitu obrazného názoru, odlišuje dokonce tuto mocnost od »čisté obraznosti poetické«, a jak se zdá, staví ji nad ni. Na dvou místech zřetelně odděluje »živel visionářský« od lyrismu a elegie a ovšem považuje jej za básnické prius a plus: »Vyčítavá a žalobná postava poutníka a vězně nahradila nyní byronského visionáře, nadaného závrtnou výsadou přehlížeti celý vesmír pohledem intuitivním; v souvislosti s tím namnoze zatlačuje výmluvný lyrismus, deroucí se z rozbouraných citových hloubek, živel visionářský, který však občas propuká atd.« - »I visionářského živilu, v prvních dvou oddílech tak silného, postupně ubývá, ale tam, kde mu dovolí Máchova vpadnutí do běžné romantické elegie, jako by se otevřely mlhy, činíce místo obrazům apokalyptickým.« Tedy lyrismus je pouze výmluvný (»Máj trpí jakousi nezřetelností dějovou«), rovněž žádnou elegii a symbol poutníka, jen výše k byronskému visionáři. Dosa-díme-li místo byronského visionáře byronského vzbouřence, je věc značně jasnější: jsme opět u »silného člověka« Byrona, kterého v díle Máchově marně hledal Zdzichowski a jeho následovníci.

Po tomto výkladu o zvláštním Novákově pojetí visionářství můžeme uvést Polákův soud o »Máchovi visionáři«: »Je v tom ještě odkaz these o „byronismu“... Když ponecháme stranou, proč vůbec začínat Byronem, mluvíme-li o Máchovi, nelze ponechat stranou, jak Novák srovnává s Máchou Byronovy básně Tma a Sen. Soudí, že v těchto básních je rozumový a řečnický Byron výjimečně skutečným visionářem - což by odůvodňovalo Novákovu východisko. Ale Tma je zas právě jen rétorika a v Snu je „sen“ jenom rámcem a vnějším stylistickým pomocníkem skutečného příběhu erotického... Jak krásně kdysi ukázal O. Fischer, že Heine, v této věci opravdový byronovec, stojí na půl cestě mezi skutečným snem a efektní pomůckou! Jak tedy může Novák činit Byrona důstojným protějškem skutečného snivce a visionáře Máchy? Kdyby zde bylo možno koho rehabilitovat srovnáním s druhým, byl by to jistě Byron.« Zdá se tedy, že A. Novákův dvojitý pokus proměnit látkovou závislost Máchovu na závislost typologickou, závislost v samé metodě vidění a tvoření, po obakráť ztroskotat: druhý pokus trpí základní vrátkostí v pojmu visionářské poesie, první, daleko konkrétnější podložený, dal podněty dalšímu badání máchovskému,

ale otázka Byronova vlivu ztratila při tom jakýkoliv význam. Snad jen v mladistvém článku A. Vyskočila najdeme podmíněný souhlas s Novákovou thesí o Byronově vlivu na barevné vidění Máchovo: »A. Novák... dokázal nespornost byronských reminiscencí v místech tomuto příbuzných.« Ale proti odpůrcům Vyskočilovým, kteří mu dnes takové výroky připomínají a předhazují, nutno zdůraznit, že jde o souhlas podmíněný. Vyskočil již v první své máchovské studii se ptá, »co tu zůstalo z Byrona« a nachází v Máchově výrazu »osobitou krásu, v své spjatosti nemající příkladu v Byronovi«. V poválečném období Mukařovský použil Novákových podnětů ve svém strukturálním rozboru Máje a Menšík vzal Novákův výklad o barevném a světelném vidění Máchové za osnovu svého zkoumání vnitřních příbuzností mezi Máchou a polskými romantiky, zvláště v studii o Máchovi a Słowackém. Možno snad shrnout A. Novákův podíl na byronském poli badání o Máchovi těmito slovy: A. Novák se pokusil starší teorii o vlivu Byronově na Máchu podepřít subtilnějšími metodami lit. psychologie. To se sice nezdařilo, ale zůstalo několik cenných podnětů pro hlubší chápání Máchy samého, které nejsou ještě vyčerpány, upozorňují na př., že A. Novákův důraz na snovou inspiraci Máchovu má ku podivu blízko k Nezvalově koncepci »konkretní iracionality«.

Proberu teď různé podoby reakce protibyronistické, t. j. hlasy popírájící nebo snižující podíl vlivu Byronova v tvorbě Máchové. V poslední době se zveličoval význam Vodákovy studie, která ovšem má časovou prioritu před Chudobou i Šaldou, neboť byla časopisecky otištěna r. 1905 (přetisk 1936). Vodák paradoxně převrací vztah, jímž spojil Byrona a Máchu polský Zdzichowski. V Byronových povídkách není prý z domnělého byronského »vzdoru směle nebem i zemí otřásajícího« skoro nic, pro Vodáka je takový vzdor neslučitelný s gestem Lary, který otevřel dveře svého domu všem potřebným, a s citlivostí Bonnivarda, který se rozněžňuje ptačím zpěvem. Naopak Mácha je skutečný revolucionář, ztělesněním jeho vzpoury je Vodákovi Vilém a druhý zpěv Máje - nikoliv bezdůvodně výklad o Máchově byronismu následuje u Vodáka po charakterisaci smělého činu Máchova, totiž obžalobných otázek Vilémových společnosti, také druhá část Vodákovy studie; polemika proti Kamprovu pojetí Máchy, stejně vyvrcholuje myšlenkově a obsahově rozbor oslavou Vilémova protestu (»to, co je velkého na Máji, že osud zločincův spojuje s ubohým osudem všeho lidské-

ho...«). Vidíme, že Vodák předjal druhou půlku Šaldovy charakteristiky »Mácha snivec i buřič«, příznačně se ho dovolává také sociologicky zaměřený Václavek. Ale přes toto časné podtržení sociálního buřičství u Máchy netřeba Vodákovo řešení přeceňovat, jeho odmítnutí vlivu Byronova je poněkud paušální a hodně simplistní: »Mácha má všechno z přímých svých vjemů.« Hle, ryzí realismus, redukující celé umění »na přímé vjemy«, v jehož duchu proslavil Voborník své památné mínění, že Mácha asi viděl polární záři, když napsal metaforu »dávná severní zář«. Pro sám život vyloučí takový skalní realista jako Vodák z Máchy nejen literární vlivy, nýbrž i jakýkoliv prudší tep života, nakonec z toho vypadne filistrovský obraz: »Ve všem byla u Máchy zralost, myslící, zahlobaná, rozvázná, pevná.« Opakuji, Vodák antcipoval mnoho z nejmodernějších názorů na Máchu, v jeho studii jsou ostré záblesky, ale v celku je to jakési až trýznivé spojení Máchova Viléma a pekaře Komma.

Pravý a rozhodný obrat v názoru na vztah Máchův k Byronovi znamená teprve třetí kap. Šaldova nádherného essaye K. H. Mácha a jeho dědictví. Vycházejí z A. Novákova rozboru Krkonošské pouti a opírá se o anglistické poučení v knize Chudobové o Wordsworthovi, účtuje s byronskou legendou. Osvobozuje definitivně Máchu z podezření epigonství, a to ve jménu ryzího umění, posledním kritériem je Šaldovi proslulá jeho koncepce romantismu jako stylového absolutismu - a tu je Byron najednou shledán lehkým. Essay Šaldův je snad dostatečně znám, není třeba se jím déle zdržovat, jenom ještě připomínám jeho přednášku z května 1933: »Nohledství Byronovo, z kterého ho vinili jeho vrstevníci, rozplynulo se jako legenda; již Masaryk upozornil kdysi letmou náповědí na to, že klíč k hádance Máchově jest ne Byron, nýbrž Goethe. Ty podoby byly vnější a pod barvami Byronovými bojoval Mácha svůj nejosobnější boj osvobodivý.«

V jednom šiku, pod stejným praporem se Šaldou bojují dva kritikové, oba umělecky založení a anglisticky školení, Fr. Chudoba a Alb. Vyskočil. První vymezuje Máchovo byronství takto: »Jistě byl hlubší a myslivější než Byron, jistě měl duši melodičtější... jeho síla básnického postřehu a výrazu předčí nad chabou poměrně obraznost anglického lorda; kouzelné hudby jeho nejlepších veršů nenajdeme nikde v Byronově lyrice ani v Pouti Childe Harolda, tím méně v jeho satirách a dramatech.« O Vyskočilově revisi by-

ronské otázky jsem se již zmínil, jeho postoj k Byronovi dobře poznáme z této věty: »Byron, básník, v jehož korespondenci nalézáme dnes více poesie než v jeho zvětralých verších, které byly výrazem, v němž, podle jeho vlastního doznání, nebylo nezbytné nutnosti.«

Jinak je motivován odpor k byronské teorii u badatelů, jako je Fischer a Čyževský. Fischer dovádí nauku o vlivu prostředí až k beznadějnému fatalismu, vliv Byronův je mu příliš vzdálený a ve své výjimečnosti vlastně všeevropský, hledá činitele, které šly básníkovi nepozorovaně, ale tím bezprostředněji »na tělo«: »Ale tak jako vůbec klesl, můžeme-li tak říci, evropský kurs anglického lorda, tak dnes už dokonce pro Máchu nám to řekne pramálo, jestliže jeho básnickou povídku o zločinci odsouzeném k popravě vykládáme z toho samozřejmého pro onu dobu spříznění s poetou světobolu... To, co je nejbližší, nebývá vždy nejvíc nasnadě v badání: badání musilo se teprve propracovat k tomu poznání vztahů kdys docela přirozených, podle nichž třeba Havlíček měl blíže než k Voltairovi k výsměšné satirě rakouské a Mácha blíže než k Byronovi k romantice a pseudoromantice německé. Německé vlivy ležely tehdy jako krunýř na organismu mladého českého písemnictví.« Fischerovým předchůdcem v názoru o převaze nejbližších vlivů německých byl Vodák, ale Fischer zúžuje kruh kolem Máchy, hledá nejsilnější podněty v rakouské literatuře a přímo v školském ovzduší.

Čyževského jako filosofa literatury zajímá především poměr světových názorů u Máchy a Byrona, jejich odlišná posice ve světě a ve společnosti. Jako konstatoval, že do světového názoru Puškinova nevnikly prvky byronismu, tak se vyslovuje i o Máchovi: »Aristokrat Byron - a mnozí jeho napodobitelé - podlehlí svodu „nezkaženého“ přírodního člověka; „proletář“ Mácha viděl bídu příliš zblízka, aby mohl věřiti v ilusi „přírodního člověka“: cikáni vystupují u něho ve zcela jiné funkci než u Puškina a Lenaua, chudobu vidí ne jako sílu podněcující k protestu, nýbrž jako zdroj pocitu vlastní bídě. Aristokratický konflikt lorda Byrona se společností nenalézá u Máchy ovšem ozvuku.« Zásluha Čyževského je v tom, že přesně rozlišil Máchovy postavy od byronského typu hrdiny a ukázal, že rozdíl nemusí být slabostí Máchovou.

Pěkně formuluje vztah Máchův k Byronovi básník V. Nezval, jemuž zřejmě rozhodným svědectvím byl Máchův sen, o němž M. psal Hindlovi: »K. H. Mácha projevil osudné nadšení pro t. zv.

byronismus... naznačil mu cestu, jak se zmocnit techniky, kterou by uchopil svůj vlastní svět, techniky jistější než byla rétorická, ještě příliš literární Byronova technika, techniky hroužít se při bdění do nehlubších snů, do světa nevědomí, do světa konkrétní iracionality, a v míře, o jaké se nesnilo oficiálním romantikům. I když byl uveden Mácha na cestu, jež byla jeho nejvlastnější cestou, některými vlastnostmi poesie lorda Byrona a Mickiewicze, nastoupil tuto cestu sám a došel po ní do samého středu iracionality své bytosti.« Nezval ve shodě s nejnovějším badáním omezuje Byronův vliv na pomoc technickou a zdůrazňuje autonomnost vnitřního světa Máchova.

V témž surrealistickém sborníku Ani labuť ani lůna dotýká se Máchova byronismu Kalandra, a ku podivu ztotožňuje se se starou teorií Mácha = Byron. Idea Máchova spočívá prý na byronské immorální skepti a Kalandra se pokouší oklikou přes Byrona odvodit i Máchovu filosofii: Byrona s láskou cituje Schopenhauer, tedy Schopenhauer je filosofickým výrazem Máchovy myšlenky. Kalandra je příkladem libovůle pouhých teoretiků, příkladem zajímavým jen pro poučení, kde také našel dědice starý positivismus.

Přicházíme k poslednímu odstavci této kapitoly, jak se utvářel obraz Byronův a Máchův byronismus v poválečné, více méně oficiální vědě české. Zdá se, že Byron přestal být osobní, palčivou záležitostí, a stal se předmětem školských a akademických distinkcí. Takové »zvědečtění« Byrona vidíme zvláště zřetelně u R. Wellka, který staví proti sobě Byrona a Máchu nejlepši vědecké tradice, Byrona H. Richtrové a Máchu J. Mukačovského. Tato ryzí naukovost, filosoficky prostoupená a chráněná před nákazou všednosti, nese s sebou poněkud střízlivý vkus a nebezpečí mechaničnosti, ale výsledky tohoto badání bývají spolehlivé a široce ověřené. Dostane se sem ovšem i Nezvalova revoluční koncepce »konkrétní iracionality«, ale stlumená zprostředkováním Mukačovského. Naproti tomu na př. u Heidenreicha hmatáme Byrona méně světového, totiž českou modifikaci A. Novákovu i s jeho dělením romantismu. Zajímavé je pozorování, jak se obraz Byronův obměňuje podle jednotlivých odborníků. Romanista V. Černý podřizuje Byrona Chateaubriandovi (»Hlavním rysem raného byronismu západoevropského jest, že vidí, chápe a napodobí jen Byrona-světobolníka, onoho Byrona, jež Chateaubriand, veliký iniciátor „nemoci století“ obžaloval z plagiátu a kterého Musset proklel i s Goethem

Werthera»), germanista Polák staví Byrona do stínu Goethova (»Jestliže snad Byron - Goethem samým ceněný a za žáka považovaný - určoval Máchovo pojetí Goetha, Goethe působil na chápání Byrona, ale osobou jednotící byl Mácha«), slavisté rádi používají Byrona a byronismu jako společného jmenovatele, jednotícího různé slovanské literatury. Jsou tu ovšem opět odstíny, Wollman ve své syntetické Slovesnosti Slovanů klade efektní paralelu mezi vztahem Viklef-Hus a Byron-Mácha, Heidenreichovi mezi Byronem a Máchou stojí Mickiewicz; kdežto Mácha umírá předčasně a nevyzrálý, Mickiewicz »překonává« bohatšími životními zkušenostmi mladistvý byronismus, při čemž Byron sám je trochu masivní (»pyšné i vášnivé kadence poesie Byronovy«), Menšík nechává pouto byronismu nejvolnější, neboť mu jde více o hudbu veršů než o konkrétní shody. Zcela kormutlivý je případ studií Ant. Procházky, kde Byron je pouhou karikaturou, jedním ze spisovatelů, kteří psali před Máchou a tedy mohli na Máchu působit, jméno Byronovo je v článku vyslovováno jedním dechem s Ariostem, J. J. Markem, V. Kl. Klicperou, Czaykowským, Čelakovským, Blumauerem, Janem z Hvězdy, ti všichni na Máchu »působili«.

Po tomto všeobecném přehledu Byronových podob v poválečné vědě chci se pro metodologické poučení podrobněji podívat na studii V. Černého o Máchovi a Byronovi (Lit. noviny, 1936). Černý praví: »Historie Máchova styku s Byronovým dílem je při tom dostatečně známa« - bohužel ironií osudu neznáma právě Černému, hned tvrzení, že Mácha poznal Byrona z polských překladů, je mylné, jak poznamenal již Wellek. Černý, který je tak nespokojen s badáním o barokním odkazu v Máchově poesii, chválí starou vplyvologii byronskou: »Starší kritika tu vykonala svou povinnost.« Ve svém xenofilství upírá Černý zrak na Zdziechowského, reprodukuje přesně jeho názory i s pořadím Mária, Krkonošská pout, Cikáni, Máj, Mnich. Vyslovuje se dost mlhavě: »Známa studie M. Zdz., jenž jeví sklon vliv Byronův na Máchu přepínat, obsahuje nejen výčet nepopíratelných Máchových dluhů, ale i seznam všech období a pouhých paralelismů máchovsko-byronských.« To rozlišení skutečných dluhů a pouhých období zůstal Černý dlužen, jenom od oka říká: »Čeští znalci Máchy opravili Zdz. v tom smyslu zhruba, že opustili, omezili Byronův vliv na poslední tři díla.« Tak tedy Černý chce zachránit Mária a Krkonošskou pout, ale obětuje Cikány a Máj. Černý si asi neuvědomil, jak fantastické anachro-

nismy pronáší, Krkonošskou pout není možno klást za Márinku, z *Obrazů* ze života mého ji vyloučil A. Novák a její místo v díle Máchově bylo jasné určeno pracemi Šaldovými a Vyskočilovými. Ještě povážlivější je kladení Mnicha na konec vývoje Máchova, až za Máj, Černý je asi poslední, kdo toto nedopatření Sabinovo, opravené Arbesem, ještě drží. Černý cituje podle Sabiny výrok Máchův, že chce v Mnichu překonat Laru a »zůstat svým básněním navždy doma«, a velkopansky dekretuje: »Nu, toho se tedy již nedočkal.« Větší nehoráznost snad ani v jubilejním roce nebyla vyrobena, musil k tomu přijít kritik, který ve své redaktorské horlivosti reklamuje monopol vědeckého badání o Máchovi pro Kritický měsíčník.

Ovšem Černý cítil, že nemůže Máchu tak beze všeho popravít, a dává mu vodákovskou milost: on to Mácha přece jen prožil. Mácha není nejvyšší typ rozumové a etické vzpoury, ale přece svůj kalný světobol procítil: »K vzpouře, rozumově a hlasem svědomí podepřené, proti Prozřetelnosti, jakožto stvořitelce zla a spořadatelce tohoto světa, u něho chyběl podstatný předpoklad: víra, že taková Prozřetelnost existuje... Máchovo »nihil«, jeho zvláštní atheism, je třeba přesvědčením myšlenkově nedozrálým... se projevilo jako emoce básnický nesmírné tvůrčí.« Černý opravdu štědře plýtvá »prožitkem«, aby Máchu odškodnil za nedostatek myšlenkové vyspělosti: »naprosto osobitý prožitek«, »hluboké prožití«, »ryzost prožitku« atd. Takové jsou výsledky duchaplných teorií o titanismu a romantismu v praxi: bezradné povšečnosti a nejstrašnější anachronismy.

Korunu tomu všemu nasazuje však teprve A. Pražák, který ve své monografii shrnuje výsledky badání o Máchově byronismu. O Zd. říká: »upřilíšil, vyhledává shody a převáděje je na „epigonnost“«, u Černého: »Byronské prvky shledává v Márince... v Mnichu.« Zd. lze odbýt, ale co z něho uvádí Černý, cituje se jako mínění Černého. Cena Pražákových výtažků je ještě pochybnější tím, že přepisuje Černému mínění o Byronově vlivu na Márinku a Kr. pout, ačkoliv ten vliv on odvolává. Jak se zdá, proslulé Pražákovo citátové kouzelnictví není právě nejspolehlivější.

Čtenář mých poznámek si asi udělal co nejhorší mínění o kritikách a literárních historcích, řekl si pravděpodobně, že o vlivech, osobních zaujatostech a subjektivismu lze spíše mluvit u »objektivních« vědců než u »náladových« básníků. Abych tento dojem aspoň

trochu opravil, pokusím se v dalších kapitolách shrnout pozitivní výsledky badání o Máchově byronismu a ukázat, do jaké šířky se rozběhlo nové badání o literárních vlivech.

Zdeněk Šmíd

ODMLČENÍ RACINOVO

Část druhá

Britanikus, mužně pojaté drama, v němž se básnická myšlenka i cit upínají k thematu z historie římské, byl hrán roku následujícího. Opíraje se především o Letopisy Tacitovy, ale v zkloubení děje zcela svůj, líčí Racine ony vírné chvíle, kdy se neurčité tužby, váhání a poslední skrupule znenáhla překlánějí k monstruosním chtíčům, které budou napříště středem Neronovy bytosti a vstoupí neblaze do dějin. Je tu láska Neronova k Junii. Jak zcela moderně jest dohlédnuto ke kalným zdrojům Neronovy bytosti, jak mistrovsky je vycítěno, že v krvi budoucího totálního ukrutníka zaněcují se milostné záchvěvy prudčeji při pohledu na nebohou kořist, zbrocenou nachovým přísivitem pochodní, ochablou pláčem, vyvýšenou ještě drsností scény, jako když květ i v blátě připomíná zábleskem jitřní čistotu. »Roznícen zvědavou touhou« - praví Neron v první scéně druhého jednání - »spatřil jsem ji sem přicházet dnes v noci - celou smutnou, jak pozvedala k nebi své oči, smočené slzami - které se třpytily v souhře pochodní a zbraní. - Byla nepřipravená a krásná, v prostém přiodění - krásy, již vyrvali spánku. - Jak ti to říci? Nevím, zda by to byly ty nedbalky - ty stíny, výkřiky a ticho - i divoký vzhled jejich pyšných únosů, - co ještě zvyšovalo bojácnou sladkost jejích očí. - Ať tomu jakkoliv, jsa všecek unesen tou krásnou podívanou - chtěl jsem k ní promluvit, ale můj hlas zanikl.« A je tu láska Britanikova k Junii, jež skončí jako vestálka. Všechny ty záchvěvy milostného citu, jehož plamen je zakalen, jde-li o Nerona, a žhne u Britanika a Junie čistě a bez příměsků, nevňášejí do dramatu dvorských ambicí a kolotání kolem přeludu absolutní moci nic unylého či galantně zjemnělého. Voják Burrhus, skvěle

viděný Říman, muž cti a služby, jde dějem mužně a přímočaře, a též Agripinu i Neronu předvádí Racine jako dvě složité bytosti, u nichž hnutí citu, ať mateřského nebo milostného, bude přece jen pouhou záminkou, třebaš Neronova formy hledající krutost vybije své zášti proti uniknuvší Junii na Britanikovi. Racine, mistr odstínů a nenápadné téměř proměny psychologických stavů lidské bytosti, vybral si věru podivuhodně právě ony chvíle, kdy Neron teprve směřuje v nespoutanou sveřepost, do vlnobití nenapravitelného pádu. Britanikus, toť právě ony první kroky do bezuzdného světa ukrutenství, zlotřilosti, matkovraždnictví a pyromanie, celá jejich čoudivá a zoufanlivá příchut'. Dějově bohaté drama z doby, kdy už byl Neron zlosynem a prostopášníkem dovršeným a mohl jediným pohybem rozpoutávat tragedie v životě mnoha osob, bylo by snad zaujalo širší obecnost. Takto je však Britanikus právem zván »hrou znalců«. Podivnou ironií osudu kolidovalo první představení Britanika s veřejnou popravou hugenotského šlechtice de Courboyer na náměstí grevském, a hlediště v Hotel de Bourgogne, kam chodívalo hojně publika ze středních vrstev, zelo prázdnotou a úspěch hry, jež si jenom poznenáhla dobývala přízné obecnosti, byl nevalný. Býti však Britanikus barvitější a melodramatičtější zdějšťován, nenalézali bychom v postavě Narcisově ony dvojsmyslné záblesky nefestnosti a prvých rad k zločinu, postavu Agripinu neprochvíval by vzrůstající strach o ztrátu vlivu a s ním i osobní bezpečnosti, a též záchvěvy mateřského citu, předstíraného aspoň s takovou doléhavostí, že se matka Neronova považuje chvílemi jen za všeobjímavou »kvočnu«, nebudily by v nás ten vrcholný zájem a z celého ovzduší musila by vyvanout ona hluboce tragická pachut' blízkého pádu.

V Britanikovi se Racine pokusil se zdarem o historickou tragedii z římského ovzduší, v níž byl dosud Corneille pokládán za mistra. Britanikus vyhrál, ač bylo proti němu vystřeleno mnoho šípů a zosnováno dosti intrik. V předmluvě k Britanikovi stíhá Racine žlučivými výtkami a oklikou svého rivala Corneille, jak už to bylo jeho zvykem. - Následující drama, *Berenika*, vzaté opět z historie římské a podložené jen zlehka dvěma řádky historika Suetonia, vzniká opětne z onoho Racinova »corneillovského komplexu«. Racine ví, že Corneille pracuje o dramatu stejného námětu a předejde ho, chtěje zastínit stárnoucího mistra, jehož dramatické síly už ostatně hodně ochabovaly. Britanikus byl dvorskou freskou,

s příchutí římskosti v detailech tak vhodně zvolených a vkusně umístěných, že si toho při běžné četbě sotva povšimnete. Berenika na svém prostém základě, postihovaném jakožto »vášeň obětující se povinnosti«, zaznívá elegickou notou loučení, provláhlého hojnými slzami, se záblesky věru až romantickými. Královna Berenika, mající v hrudi vedle unylé a vytrvalé lásky k císaři Titovi ještě silně vyvinutý smysl pro slávu, takže ji mnozí vykladači mohli neprávem považovat za prospěcháčku, loučí se s vladařem, který se s ní rozchází se slovy hodnými tu a tam milovníka z hry romantické, slovy plnými vznešené tesknoty i snivé odříkavosti. V Berenice jde o dramatickou elegii téměř bez děje. Sám Racine říká v předmluvě, že svrchovaným uměním podle něho jest učiniti z ničeho něco. »Kouzlo rozchodu«, jímž jest prochvěna od začátku tato hra, nám dosvědčuje, že legenda o něhyplném Racinovi jest též částečně opodstatněna. Berenika, ve své době přijatá nadšeně, netěší se už dnes u publika stejné přízni. A mnoho je těch, kdož při ní cítí nostalgii po horoucí a rozryvné melopeji Andromasíně, Hermionině, Fédřině, ač podléhají chvílemi podzimně jímavému kouzlu té komorní skladby, co nejjemněji odstíněné.

K čerstvější minulosti se Racine přimknul kromě současných Sudičů jen jednou, v *Bajazetovi*, hře inscenované r. 1672. Pán de Cézy, francouzský vyslanec v Cařihradě, vyprávěl Racinovi o tragické smrti Bajazeta, bratra sultána Amurata. Francouzští autoři obírali se při známé souvislé linii styků francouzsko-tureckých velmi často blízkým Orientem. Racinova »pièce d'actualité« mohla míti za podtitul slova »drame oriental«, čímž by bylo naznačeno, že pro určité své znaky může být vřaděna mezi všechny ty »orientálnosti«, od nichž francouzská literatura posledních století nikdy neupustí, i když je látka viděna jednou vzrušeněji, jindy vtěsnána do mramornějšího rámce veršů, harmonisujících zvířenost děje. V druhé předmluvě k *Bajazetovi* zdůrazňuje Racine, že »oddálenost země vyrovnává jaksi časovou blízkost«. Klasicismus měl také, mohu-li spojit dva extrémy, své romantické předsudky.

Jako vždy jindy musily i tentokrát osoby, děje a věci nabýt značné odhmotnělosti - tím neříkám beztvarovosti - ustálenosti a výsostnosti, aby je Racine považoval za vhodné obsahové jádro svých veršů, tíhnoucích k zářivé, hudebně krásné. Vložen do Racinových nadlehčujících veršů, roste vskutku krvavý harémový »fait-divers«

do obrysů, kde už jde jenom o osudovou hru, vzdálenou i při pravdivosti pohnutek a činů zemské tíži všedního dne.

V těchto letech žije Racine veselým, až prostopášným životem hýčkaného autora doby v leckterém směru lehkovážné. Herečka Champmeslé vystřídala na čas Duparcovou. V roce 1673 vstupuje Racine do Francouzské akademie, kde prosloví jako vstupní řeč chválu díla Corneillova; jako jinde v próze nepovznáší se Racine v této někdy vychvalované řeči nad čestný průměr.

Roku 1673 jest inscenována též hra *Mitridat*. Racine dosáhne onou hrou, kde stejně jako o něco později v *Ifigenii Aulidské* naznačuje se za slovem vznosným, místy jakoby až záměrně přepěštěným, s častými názvuky na Corneille, styl versailleský, uměřený i při své velkorysosti, zjemnělý i při svých dálných průzorech, vybírající pro své střídme ornamenty za podklad mramor, nehodící se, myslím, za materiál k vytvoření sochy pohybů oproštěných, živelně se dmoucích, a poznamenaný už také hodně dobou, tehdy, kdy jen přísně zachovává dvořenínskou etiketu a rozumovou střídmost, až střizlivost gesta. V *Mitridatovi* nespokojuje se Racine jen promyšleným výsledováním duchovních pohnutek v orientálně složitě a dvojaké povaze pontského krále; vedle jeho žárlivosti řídí postup hry též silné prvky politické, králova dobovatelská touha vůči Římu, vedle níž starcova neklidná láska připadá jako vhodné doplnění prvé vášnivosti, tíhnutí jeho syna Farnaka k Římu. Ušlechtilá Monima, milující tak jemně druhého *Mitridatova* syna Xifaresa, harmonisuje všechny ty protikladné proudy a drama končí posléze smrtí *Mitridatovou* a jeho žehnajícím gestem nad láskou Moniminou a Xifaresovou. »Přivržencům Corneillovým nezbyvalo nežli zmlknout. *Mitridat* mluvil jako *César* a *Sertorius*; nikdy však nehovořila žena u *Corneille* tak jako *Monima*« (Ch. M. Des Granges). Měsíce, kdy psal *Mitridata*, znamenají pro Racina nové opojení Řeckem. Pročítá znova *Euripida* a črtá si na okraje svého exempláře hojně a nadšené poznámky. V předmluvě k následující své hře, »obnovenému obrazu« podle *Euripida Ifigenii v Aulidě* - zprvu pomýšlel Racine na podobné zmodernisování *Alcesty*, pak váhal mezi *Ifigenií v Aulidě* a *Ifigenií v Tauridě* - hájí Racine svého zamilovaného autora proti některým naivním výtkám a uzavírá o klasicích slovy *Quintiliánovými*, že je totiž »lepší chybovat tak, že se podivujeme všem jejich spísům, nežli že v nich mnohé haníme«. *Ifigenie* v *Aulidě* bývá dnes tu i tam považována za hru, které se snad nejvíce dotkl onen do-

bový versailleský styl. Nelze však, myslím, srovnávat toto drama jen tak stránku po stránce s předlohou, zajisté svrchovaně životnou, kde hlasy hovoří ze živných šťav řecké země a s prostotou, jímající srdce. Racinovo drama záměrně transponuje zvolené děje i věci do světa, kde necítíte tolik vůni země, kořennou tíhu a slávu života, a nechtěje pouze překládat, nemohl Racine, syn své doby, dodržeti prostý a prameny hlíny rozechvělý rytmus staré předlohy. Viditelně však Racine tehdy, kdy není svými postavami přímo posedlý, jak je tomu v *Andromache* nebo ve *Fédře*, suše moralisuje; též názvuky na *preciositu*, trvající v životním i uměleckém stylu století XVII. mnohem déle, nežli se zdá, obsahuje, myslím, *Ifigenie* v míře nejhojnější.

Ve chvílích, kdy píše *Ifigenii*, začíná být Racine zneklidňován tím, co proskočilo o smrti jeho bývalé milenky *du Parcové*. Celá aféra, opírající se patrně, pokud jde o Racina, o skutečnost, že Racine věděl o úmyslu své milenky nevyhnouti se nedovolenému zákroku, ač prý není vyloučeno, že ji sám Racine uvedl v styk s pokoutní ženštinou *La Voisinovou*, doutnala tehdy sice ještě pod popelem, neboť měla vzhledem k básníkovi uzrát o tři léta později a vést pro něho k zlovolnému nařčení z přečinu i zločinu a málem k jeho zatčení, ale Racine už zajisté věděl o mračnech, která jako by se nad ním stahovala. V téže době ochladla vůči němu *Champsmele*. Jen zvolna nabývají ojedinělé hlasy v jeho nitru té intensity, z níž posléze promluví nezapomenutelná *Fédra*. Její vášnivost a rozhořelost vděčí jistě za mnohé hojným životním podnětům, v plynutí času pro nás utajeným. Nemysleme si prostince, že známe toho kterého autora, ať již se jmenuje Racine či jakkoliv, jen proto, že máme o něm tu a tam nějaký záznam, tu a tam nějaký list příteli nebo příznivci; zvláště Racine měl v duchu své doby ve zvyku nechati mnoho jisker pod popelem, a nebýt dramat, dochovat se nám tak jenom jeho korespondence a všechny ostatní dokumenty, měli bychom o Racinovi jistě představu hodně chladnou a šedou!

S *Fédrou* octli jsme se na dramatické křižovatce básníkovy života. Oddáte-li se cele hudbě a významu rozsálaných *Fédřiných* monologů, kolem nichž jako kolem světla přespříliš prudkého zanikají bezmála další osoby dramatu, je vám zcela jasné, že takto nelze hovořit básnicky o citových stavech, které by byly původci neznámou pevninou. *Fédřinu* bezuzdnou, nezadržitelně propukající vášně mohla líčit tak pravdivě jen muž, jenž, užívaje se do její zmlتانé, ohněm

zasažené bytosti, líčí zároveň sebe, jak se poznal přímo v souhrě projevivších se už gest, či jak se vidí při své povaze jednat za životních okolností neméně rozvichřených. Nechápeme ovšem dneska dobře, jak mohl Racine ve Fédře zakončiti Hippolitův život věru rušivým vyvstáním onoho pohádkového draka, vyslaného Neptunem na přání uraženého Thesea, třebaš nám o tom strašlivém zjevu vypravuje Theramenes ve verších na úrovni obdobných oklikových sdělení starověkých. Ale v celku prochvívá Fédra dech tak intenzivní, že by sotva bylo možno autorovi hovořit nazeji i v intimní lyrice, aniž by byly překročeny meze exhibicionismu. Podivný to věru klasicismus, jádra tak žhoucího, až se vám újí dech, palčivý, pravdivými slzami prožehlý a rozvichřený leckde v skutečné elektrické výboje slovních gest, jež zasahují až do nejniternějších zákoutí divákovy bytosti tehdy, když je herečka jako Rachel, a jiné po ní, umí přehrát do bolestného furiosa.

Racinova Fédra, dlouho již ohlašovaná, nechávala na sebe čekat a posléze došlo k závodu mezi Racinem a druhořadým celkem dramatikem Pradonem, jehož Fédra byla předstižena premiérou hry Racinovy o necelé dva dny. Pradonova Fédra se zprvu líbila a bývala hrána ještě i ve století osmnáctém, Fédra Racinova se dočkala v obecnstvu jistého zakolísání, brzy se však dostavil úspěch, ale slovní i písemné půtky kolem ní trvaly dost dlouho. Konečně je třeba se zmínit, že brzy po premiéře Fédry přerušila Champmeslé, představitelka titulní role, svou známost s Racinem. A tady nastává devítileté údobí, které bychom mohli nazvat *Racinovým odmlčením*. Mnoho pohnutek vedlo k němu Racina, u něhož můžeme usuzovat i z přecháštěných synkop a zlomů v toku jeho dramatu, z těch srážných přechodů ze souhlasu do odmítnutí, z častého ano a ne, jež nečekaně vysrší z ticha a jejichž střídání působí leckde až hystericky, na citlivost stále rozehranou, nervy, které pod nárazem dojmu prudce se rozezmítávají, a hnalo jej směrem k odmlčení, zamlknutí, uměleckému sebezničení. Racinovo dvořenínství změšťanštělo po delší krizi, jejíž prudkosti se můžeme z několika faktů dohadovat. Sedmatřicetiletý Racine, módní autor a bonvivant, ustupuje předčasně onomu Racinovi, jak ho známe z rytiny Edelinckovy, usmíření s Port-Royailem vyvrcholí jímavou scénou, při níž se prý Racine vrhl s pláčem k nohám jansenistovi Arnauldovi, zvanému Velký, a v upřímném pokání u-tonou zvolna pod popelem i nejprudší zdroje básníkovy nadání. Vrátil-li se Racine později na podnět paní z Maintenonu k tvorbě

dramatické, bude to ovšem jeho verš, ač už tu a tam zšedlý a dechu chladnějšího i v své nové nebývalé stavebné monumentálnosti (jako v Athalii), ale starozákonní inspirací své Estery i Athalie, bude převelmí vzdálen svým »dramatům vášní«.

Racinovo odmlnění lze také přistřihnout romaneskně a dala by se o něm napsat vzrušující novela. Racine jako štvanec, on, jenž stavěl postavy svých dramat do bezvýhodné situace, nyní sám obkliččen, zasažen do morku kostí, všecek zjřtřelý v srdci, jímán znenáhla popeleční tesknotou, pln výčitek svědomí a náhlé něhy vůči době, kdy víra jeho dětství, chlapectví a jinošství byla jako dčmant, jako hvězda, jež se na původ svého světla ani netáže; zneklidněn a do dna duše ztřrán, včera ještě všemi hýčkán, včera ještě milován, dneska už snad na oné šikmé ploše, kde se nelze ubránit společenskému pádu, či lépe řčeno, on, jenž mohl ještě včera zmužile předstírat, hrát do poslední finesy, do posledního vybroušeného gesta i slova svou společenskou úlohu, protože pyšně věřil své síle, začíná o sobě znenadání pochybovat, zpřisňuje sám k sobě zcela po jansenisticku, není si už tak zcela jist smyslem a cenou své dramatické tvorby, touží po někom, kdo by mu byl již za živa tak věrný jako denní světlo, vracející se každodenně do lidských zorniček, zastená po někom, kdo by trval mimo životní proměny, včera ještě tak blaživě pro smysly, slepé k pravé skutečnosti, rozžříná se po výhni lásky nadzemsky jásavé, věčné, či prozatím aspoň po klidu, po tom, aby ho v zhierarchisované společnosti jeho doby zařtřtil ten nejvyšší, král, ač se do těch tužeb mísí ustavičně i vzpomínky na neúprosného, vševládneho Boha některých jansenistů, čímž je vnesena do kajčcnosti rychle podléhajícího muže zvláštní přisnost. Odmlnění Racínovo je zajistě spjato mnoha citlivými vlákěnky s předchozími citovými i duchovními stavy. Ale zároveň se nám staví na oči i uměřenější, dobovější Racine, který se ovšem odhodlává ke vstupu do kláštera, ale, byv od svého záměru odveden svým zpovědníkem, jenž zná jeho lehce se vzrušující povahu a považuje tedy moudře onen náhlý zlom k odřikavosti, plamen víry nadmíru vroucí, za hnutí v té síle přec jen dočasné, založí si velmi rozumově svůj život, jsa nyní zpola neúnavným dvořenínem, a na půl odměřeným měšťanostou, dobrým otcem rodiny stále početnější. Mračna nad Racínovým životem rozprchla se vskutku velmi brzy, Racine uposlechl domluvy zpovědníkovy, a tak došlo k Racínovu sňatku s bohatou dědičkou, Kateřinou z Romanetu; z tohoto manželství

z rozumu vzejde v průběhu let sedm dětí - nejmladší z nich, Louis Racine - napíše později »Pamětní spis« o svém otci a z pěti děvčat vstoupí tři do kláštera.

Od oné chvíle dělí se Racinův klidný život v letech 1677 až 1699 mezi rodinný krb, kde vládne blahobyť, a mezi dvůr Ludvíka XIV., k němuž lne Racine s dojemnou příchylností. Společně s Boileauem jest jmenován po Pellissonovi královským historiografem; oba byli pevnější v poesii než v sedle jezdeckém a měli velmi malý sklon k »reportáži o životě Ludvíka XIV.«, již od nich s vysokých míst vlastně požadovali, a tak nás nemůže překvapit anekdota, vyprávějící o tom, jak se jednou sám vladař potouchle zmínil o nevelké chladnokrevnosti svého věrného nohsleda, Racina. (Z oněch historických záznamů nedochovalo se nám pranic, neboť shořely do poslední stránky v roce 1726; zachované *Pojednání o obléhání Namuru* mělo být uveřejněno samo o sobě a jeho forma jest patrně zaokrouhlenější.)

Ač záhy pokoušela literatura odmlčevšího se Racina aspoň částečně - Racine korigoval na př. spolu s Boileauem text svých dramát, přeložil Platonovu *Hostinu*, a dvořenín z vítězí v něm nad odříkavcem, když prý na královo přání hodlá spolupracovat na libretu opery Faeton, ostatně nikdy neukončené - z bývalého bouřliváka a ctižádostivce trvala v něm jen slabá ozvěna. Racine, příliš nervově citlivý Racine, našel v novém způsobu své existence alibi, dostačující mu vůči sobě i druhým. Jeho dvořanský a zbožný život už nebyl prostě z těch, z nichž by mohla vzejít nová Andromacha, zvláště proto, že zmoudřelý Racine umlčoval v sobě záměrně i ozvěnu všech svých zjitřujících a rozněcujících vzpomínek. Nenalézal už v sobě dost touhy a síly žít v nitru tak intensivně, aby se mohlo jednoho dne napětí postupně lámat a přerostovat do veršů, dosvědčujících prudký žár ducha i citu.

Odmlčení je přerušeno později již jen krátkou hrou *Ester* a majestátní tragédií *Athalie*. Jestliže se mohl Racine z cizího podnětu odvážit *Estery*, jejíž líbezná prostota, až naivita, přiléhala tak věrně k ovzduší dívek, vychovávaných tehdy v Saint-Cyru podle návodu paní z Maintenonu, jež nebyla zdaleka onou ženou, jak ji líčí romány-fejtony, jestliže mohl dosíci dosavad i velebnosti a osudového dechu, které nalézáme v monumentalisující starozákonní *Athalii*, zaměřené jen k myšlenkám a citům patheticky vyhraněným, ač s výhledem do jitra novozákonního, pak dlužno brát velmi opatrně

tvrzení o Racinově niterné zprahlosti, sžehnuvší ho nedlouho po *Fédře*. Rád ukázal jistě sebevědomý muž, že se zčásti dobrovolně odřekl darů, z nichž by byl druhý těžil ještě hodně dlouho, vždyť na cizí přání mohl vladafit nad starozákonním, od jádra tragickým světem, nad ryzími slovy rýsujícími pevně děj, i když už prameny hudby zněly tu a tam s vážností až přespříliš oprostěnou; a jenom sbory dívek v Esteře i v Athalii znamenaly svěží hudební přínos!

V roce 1699 Racine umírá; jeho poslední chvíle ztrpčuje to, že upadl v nemilost u krále, ježž tolik miloval, či aspoň náhlé královo ochladnutí, zaviněné intrikami kolem Port-Royalu i tónem Racinových kritik posláni královského, a vystřídané ihned po smrti Racinově projevem uznání básníkovi-dvořanovi i péčí o jeho rodinu.

Tělo Racinovo bylo uloženo v Port-Royal des Champs, podle přání, jež vyjádřil ve své kající závěti z roku předchozího:

»Chci, aby mé tělo bylo, až zemru, zaneseno do Port-Royal des Champs a tam pohřbeno na hřbitově u hrobu pana Hamona. Prosím přepokorně Matku abatyši a jeptišky, aby mi prokázaly tuto čest, třebas si jí, jak vím, nikterak nezasluhuji, jak pro svůj pohoršlivý život, tak proto, že jsem se neřídil vzácnou výchovou, které se mi tu kdysi dostalo, ani velkými příklady zbožnosti a kajícínosti, jichž jsem byl jen jalovým obdivovatelem. Uraziv však velmi Boha, potřebuji tím spíše modliteb tohoto svatého společenství, aby mi milosrdně odpustil. Prosím ještě Matku abatyši a jeptišky, aby přijaly obnos osmi set zlatáků, jež jim budou na můj příkaz vyplaceny po mé smrti. - Sepšáno v Paříži, v mé pracovně, desátého října roku tisícího šestistého devadesátého osmého. - Jean Racine.«

Vjačeslav Ivanov

VÍRA A KULTURA

List příteli Geršenzonovi

Kapitola z knihy »Zápisky z dvou koutů«, obsahující řadu listů, které si vyměnili krátce po ruské revoluci V. J. Ivanov a M. O. Geršenzon. Oba žili od r. 1920 v jedné světnici »pro dělníky vědy a literatury«, odtud tedy je i název »Zápisky z dvou koutů«. Geršenzon hlásal v podstatě návrat k tabula rasa lidské duše a jak náboženské, tak

i kulturní statky a pojmy připadaly mu jako těžké břemeno, jako zaostalý balast, jehož je třeba se zbavit a tak dojít jakéhosi nového dětského života. Přes to, že rozhovor na podobné thema není dnes aktuální, přece přinášíme zde hluboký list básníka Ivanova. Ivanov je od r. 1926 katolíkem.

Drahý můj příteli, žijeme v jednom kulturním prostředí a obýváme jednu světnici, kde každý má svůj kout, kde však je jen jedno okno a jedny dveře. Vedle toho máme každý z nás svůj stálý byt, jež bychom vy jako já rádi vyměnili za jiné bydlení, pod jiným nebem. Bydlení v jednom prostředí není stejné pro všechny jeho obyvatele a hosty. V stejném proudě plavou rozpustitelná látka a řídký olej, rostou chaluha, korály a perly, pohybují se plovatky, velryby a létavé ryby, delfín, amfibie i lovec perel-potapěč. Zdá se mi, anebo se omluvím, »je to vina mých očí« - že vy si představujete život v kultuře bez podstatného s ní splnutí. Já však myslím, že povědomí může být zcela immanentní kultuře, ale může být i částečně immanentní a částečně transcendentní, což ostatně lze ukázat na zvláště vážném případě, týkajícím se naší besedy. Člověk věří v Boha za nic nedopustí, aby jeho víru pokládali za část kultury, avšak člověk zotročený kulturou nezbytně bude považovati víru za kulturní zjev, ať už jakkoliv blíže určí její přirozenost - buď jako zděděnou představu a dějinně podmíněný psychologický zjev, ať jako metafysiku a poesii, nebo nakonec jako sociomorfického činitele a mravní hodnotu. Uvidí v té víře, cokoliv si budete přát, jen aby za každou cenu byla uvedena do okruhu kulturních jevů, zahrnujících pro něho celý život ducha, a nikdy se neshodne s věřícími, že víra jeho je něčím mimo kulturu stojícím, samostatným, prostým a prvotním, bezprostředně spojujícím jeho osobu s bytím absolutním.

Nebo je pro věřícího jeho víra podstatně rozdílná od kultury, jako je od ní rozdílná příroda nebo láska... Tudíž?

Na faktu naší víry v absolutno, jež není kulturou, závisí tedy naše vnitřní svoboda - ta, která je samým životem - nebo naše vnitřní otroctví kultuře, dávno už v zásadě bezbožné, protože uzavřela člověka do sebe samého, jak to rozhodně prohlásil Kant. Jen vírou, totiž zásadním zřeknutím se prvotního hříchu kultury lze přemoci to »pohoršení« z kultury, vámi tak silně prožívané. Jenže takový hřích se nevykoření povrchním zničením jeho vnějších následků a plodů. Zapomenout psát a vyhnat múzy (hovořeno slovy Platonovými) - to by bylo jen záplatou: znovu se objeví písmena a jejich

spojení znovu zobrazí stejné duchovní obrysy vězňů přikovaných ke skále Platonovy jeskyně.

Omyl Rousseauův vyplýval z jeho nevěry. Naproti tomu žít v Bohu znamená nežít už zcela v relativní lidské kultuře, nýbrž částí vyrůst z ní na povrch, na svobodu; to je duchovní růst, to jsou schody k nebesům, cesta k výšinám. Stačí se dát na cestu, najít chodník; ostatní bude přidáno. Předměty, které nás omezují, rozplynou se samy od sebe, vzdálí se hlasy, vyvstanou nové obzory. Dveře na svobodu jsou jen jedny pro všechny, kdož bydlí v jednom vězení a jsou vždy otevřeny. Vyšel jeden, půjde za ním i druhý. Snad všichni jeden za druhým se pustí za prvním. Bez víry v Boha lidstvo nenajde ztracené svěžesti. Marně budeme odhazovati staré obleky, je třeba se sebe svléci starého Adama. Jen voda živá omlazuje. A obraz nového společenstva »bez múz a písmen«, který vám přichází na oči - ať je jak chce vábivý - je klamný sen a dekadence, tak jako každý rouseauismus, není-li pro vás lidské společenství modlícím se sborem, ale jen novým vycházením lidí stejně zkažených, jako jsme my.

Kdybyste mně na to odpověděl a řekl, že ať už to tam bude jakékoliv, přece samotný proces nového tvoření kultury, narysování nových znaků na tabula rasa lidské duše, zabezpečuje lidstvu na dlouhé doby obnovenou svěžest tvořivosti, bezprostřednost zážitku světové reality, návrat mladosti - jedno by mi zůstalo: pokrčit rameny a divit se hlubokému optimismu vaší odpovědi, plynoucí ze sobeckého věku Rousseauova, nechápající té osudné pravdy, že prameny duchovního a duševního života jsou otráveny, že ortické a biblické tvrzení o jistém prvotním »hříchu« na neštěstí není lži.

V takovém případě by náš rozhovor připomínal jiný, starověký rozhovor, o němž mluví Platon v *Timaiovi*: besedníky byli Solon a egyptský kněz: »Vy, Helénové, jste děti, a není mezi vámi starce,« pravil prvnímu druhý. Periodické povodně a požáry pustošily tvář země. Jenže v helénských krajinách lidé oživovali »bez múz a písmen« (*ἄμουςοι καὶ ἀγράμματοι*), aby po mučivých křečích země znovu počali svoje přechodné budování - zatím co posvátný Nil zachraňoval nehybný Egypt, jenž si zachoval na svých pravěkých tabulkách památku na Helény zapomenuté otce, o velkém a slavném rodě lidí, svrhnuvších jařmo nepamětné Atlantidy.

Můj milý besedníku! Podobně jako onen Egyptan a jeho helénský žák, ba sám Platon, nábožně zapalují tymián na oltáři Paměti,

matky múz, oslavuji ji jako »nesmrtelnosti záruku, věnec vědomí«, a jsem přesvědčen, že ani jeden krok po žebří duchovního stoupání není možný bez kroku dolů, po stupních, vedoucích k jejím podzemním pokladům: čím vyšší větve jsou, tím jsou hlubší kořeny.

Kdybyste mi odpověděl, že nefešíte, ba ani se necítíte v právu řešit, jaký bude obsah budoucího duchovního obrazu lidí obnovené kultury, že vy prostě přežijete za sebe sama a za potomky živou potřebu vyjít z dusných kleneb na vzdušný prostor, neznající a ani nelitující nepoznati, co asi byste našli vy i oni za ohradou opuštěného vězení, tím byste vyjádřili i svůj fatalistický nezájem na věci přípravy cest k svobodě a zároveň krajní zoufalství nad vašim osvobozením. Kéž tomu tak nebude!

Přeložil J. K.

Jindřich Středa

HŘÍCHY ZÁPADU

K paradoxům dnešního položení věcí patří i to, že právě protivníci dnešní německé soustavy jsou nejvíce nakloněni šířiti se o moci a dynamismu nového Německa. Chtějí nás přesvědčit, že Německo je silné, poněvadž je nepřemožitelné; nechtějí, abychom si uvědomili, že oni podléhají, poněvadž jsou slabí. A přece pro pozorovatele dějin není vlastně tak zajímavé pozorovat, že národ mnoha desítek milionů je velmi mocný - což, konečně, není nic nevysvětlitelného - jako spíše, proč dva národy velice bohaté a dohromady také četné se ukazují slabými. Jinými slovy, máme zkoumati slabosti demokracií.

Prvou slabostí je ovšem demokracie sama, vlastně stranická soustava. To je tak jednoduché, že je s podivem, jak to mohlo být i jen na chvíli přezíráno. Ve všech učebnicích dějepisu jsme se učili, což je ostatně samo o sobě jasné, že země roztržené dvěma nebo dokonce několika stranami se chýlily k zániku nebo k znamenitému oslabení, a že státy pod jedním a mocným vedením měly úspěchy proti nim. Nemůže ani dnes být jinak.

Proč? Protože za prvé nikdo nemůže žádnou práci dobře dělat, nemůže-li ji dodělat. Je nad slunce jasno, že i méněcenný hotový

výrobek je lepší nežli šest věcí rozdělaných. To platí už o jednoduchých předmětech, jídlech a botách; jakpak teprve v politice, kde nesčetné složky do sebe zapadají! Ale demokratický ministr nikdy neví, bude-li pozítří v úřadě on nebo naprostý odpůrce jeho myšlenek. Nad to zpravidla už jako člen koalice má vedle sebe aspoň poměrného odpůrce. Jak teprve působí taková nejistota navenek! Můžete odzbrojit vedle státu, kde zítra mohou dostat moc váleční štváči? A naopak, můžete uzavřít spojení se státem, kde zítra mohou vládnout pacifisté?

Dvojnásobně ovšem působí tyto demokratické zmatky v hodině krise. Stát nemůže svému sousedu hrozit, jestliže část jeho občanů vládu potírá a jestli nikdo neví, co si lid počne v případě války. A podobně stát nemůže uzavřít smír, jestliže každého ústupku využijí protivníci vlády, aby ji před voličstvem snižovali. Konečně stát vůbec nemůže vésti žádné jednání, musí-li si ke každému činu teprve několikaměsíčním novinovým lhaním zjednávat souhlas občanstva.

Řeknete, že při tom všem je to velká věc vládnout podle vůle lidu. Ovšem, je-li tu vůle lidu. Jestliže celý lid si něčeho přeje, pak je nesporně povinností státníka to učinit. Ale hlasování poslanců, zvolených na čert ví jaké programy a slepených do čert ví jaké koalice - to přece není vůle národa! Víím sice, že členové poslaneckého řemesla jsou hluboce přesvědčeni, že celá národní svrchovanost se v nich absolutně vtěluje. To je vede k tomu, aby členy menšiny považovali za zcela bezprávné. Abychom neuváděli - hojně sice - cizí příklady, česká šlechta, čítajíc nějakých dvě stě hlav, a tedy neschopná zvolit poslance, byla promptně uvedena ve stav pariů, jimž byly zabaveny nejen majetky, ale i jména.

Ještě by bylo lze snést výstřelky parlamentní samovlády, kdyby tato soustava přiváděla k moci nějak vhodné lidi. Ale zde právě je hřmotně nápadný rozdíl mezi původci francouzské revoluce a jejími dědici. I oni byli sice pýchou naduti, až skoro praskli, avšak aspoň měli nač býti pyšní. Z vynálezců a vědců Filosofického století

*jedni uťíce chudou Európu plachty a vesla
chystati a k dalekým přes moře vésti břeňám -
tam ti neúrodné rolníku ukázali ráďlem,
by klas neslo zlatý brázďiti láno země -*

psali slovníky, očkovali děti, sbírali brouky, nebo aspoň hráli na flétnu. Ale pokochejte se v ilustrovaném tisku tlamami francouz-

ských nebo anglických parlamentníků! Boží vědí, že věčně opilý Pitt a ochránce všech defraudantů Danton nebyli zrovna vrcholky lidského pokolení - ale je jisto, že od jejich dob úroveň demokratických státníků prodělala pohyb přímo peristaltický. Na místo buržoá doby osmačtyřicátníků přišli maloměstáci let sedmdesátých - podzvěrolékaři - jak jim říkal Gambetta. Ti aspoň byli jen nevzdělaní, omezení a špinavci. Ale po nich přišlo plémě vylezlé ze všech stok, ze všech přístavních krčem, ze všech kázní. Může se někdo divit nepravděpodobné a dávivé špinavosti francouzské politiky v září 1938, když si vzpomene, jaká sebranka tuto politiku dělala? Zázrak by byl nastal, kdyby hrdinové Staviskiády byli jednali jako Roland a Bayard! Ovšem, kde se také měli slušní lidé v parlamentech vzít? Zde se zase vracíme k onomu problému lidové svrchovanosti a národního zastoupení. Je docela dobré, aby národ volil své zástupce u vlády. Avšak volba znamená výběr. Staré soustavy voleb, kde občané určitého místa či kraje z několika známých lidí vybírali zástupce, takový výběr umožňovaly. Ale stranická demokracie? Před voliče se postaví Bobčinský se sociálně patriotickým programem a Dobčinský s programem vlastenecky sociálním: a teď si vyber! To je tak, jako když agent nabídne průměrné ženě dva typy radia: jeho výkladům o lampách a zesilovačích stejně nebude rozumět, a vybere si podle tvaru krabice nebo barvy knoflíků. Ostatně poslanci se volí celkem podle toho, kolik peněz mohli vynaložit na volební propagandu. Což je všeobecně známo. Jakmile tedy složení sněmovny není výsledkem nějaké vůle lidu, nýbrž výpočitatelnou výslednicí nákladů na tisk a podobné věci, nemá vskutku smyslu mluvit o lidovládě. A přece, tak nebo tak zvolení partajníci si v poválečných letech neukládali už vůbec mezí. Ve zvláště povedených státech si dokonce stranický systém, to jest umělé roztržení národa, uzákonili. Je však starou zkušeností, že každý člověk nebo režim, který si nedovede uložit mezí, který svoji zásadu přepne do krajnosti a nedovede snést přimíšení jiných zásad, padne. Padla absolutní monarchie francouzská, padla absolutní aristokracie staropolská, padá absolutní parlamentarism anglo-francouzský. Padá, poněvadž podřadná jakost demokratických státníků má za následek špatné výsledky.

Vezměme nejdřív zahraniční politiku. Zde koníčkem parlamentních veličin byl po léta pacifismus. Ale jejich pacifismus záležel v tom, že reparace strčili do kapes angličtí bankéři a francouzští po-

slanci, ale ne obyvatelé bojiště; že anglické zbrojení bylo zanedbáno ve prospěch těchže bankéřů a poslanců; že konečně bylo rozličným kavárenským inteligentům trpěno, aby si tropili posměch z válečníků. Jak mohl někdo očekávat, že Německo bude smířeno takovými podniky? Upozorněme ostatně, že sobectví (jaké demokracie prokázaly i vůči Německu i vůči spojencům, když pomocí prodejních politiků tahaly poplatek za osvobození) není o sobě politicky špatné. Patří však k němu určité předpoklady.

Ludvík XIV. provozoval politiku surového a vyzývavého násilí a sobectví, avšak jeho Francie byla lidnatější Německa, jeho loďstvo mohlo soutěžit s anglickým, jeho maršálkové dovedli čelit vojskům celé Evropy. Konečně a zejména bylo jej vídati i na bojištích. Ale demokratičtí státníci, kteří ze svých křesel v Londýně a v Bordeaux vyhráli světovou válku jedině tím, že sbubnovali celý svět k »veliké válce za civilisaci«, spáchali sebevražedné šílenství, když podrazivše Čechům nohy, poplácávali si břicha spokojeně chrochtající, že unikli válce. Neboť když je najednou napadlo, že přece jen chtějí mít válku, a když se za tím účelem obrátili na různé státy, tyto jim odpověděly sborem: »Ráčili jste říkat nahlas, že budete bojovat, jen když budete přímo napadeni. Počkáme si tedy na tento případ, než budeme uvažovat o spojení s vámi.« A když se demokratická propaganda dovolávala jejich citu pro čest a udatnost, bylo snadno odvětit: »Nadávali jste Čechům ve všech tóninách říkajíce, že je to drzost od malého národa se postavit proti velkému. Zdržíme se tudíž všech projevů statečnosti, dokud neuvidíme, co sami v tom oboru dokážete.« To se ihned uvidělo, když jeden národ přece těm chlapičkům uvěřil: zatím co polské vojsko se bilo před Varšavou, demokraté shazovali letáky na západní val...

Bývá ovšem omluvou tohoto režimu, že prý jeho zahraniční a vojenská politika je tak bezmezně špatná, poněvadž právě národní energie a statky nevynakládá na tyto věci, nýbrž na vnitřní povznesení lidu. Vizme tedy lid. Ale co? Habemus confitentem reum! Jestliže Francie je nucena povznášeti populaci přemiemi, půjčkami, výhodami všeho druhu, co je to nežli přiznání, že její pořádek je nesnesitelný? Že se lidé rozmýšlejí ploditi poddané pro její vládu? Neboť konečně, co může už očekávat tato vitio parentum rara juvenus (jak praví Horác v jedné z nejpozoruhodnějších svých ód)? Buď je přejedený liberalismus pošle pást, nebo jim liberalismus, modifikovaný stávkami a bouřemi, podá podporu v nezaměst-

nanosti, a jestli nezaměstnaní občané demokracie si nevymohou něco kolektivními hrozbami, mohou bydlet pod mostem a sytit se pohledem na sněmovnu nebo mohou skončit »couchés froids et sanglants sur leur terre mal défendue«. Pěkné jsou ty demokratické vymoženosti! Demokracie dala šlechtě guillotinu, měšťanstvu zesviňáčení literatury a vědu, kleslou na propedeutiku montérství, a lidu proletariaci.

A očekává se tudíž, že tito občané se za tuto soustavu budou bít. Jenže je zřejmo, že lidé se bijí pro dvě věci: buď pro kořist anebo pro právo. Nuže, jakou kořist mohou poddaní demokracií v této válce čekat? I kdyby zvítězili, kdyby se v Německu pak i našla ložiska ohromných safírů a rubínů: nikdo o tom nepochybuje, že by si je zase přisvojili politici a finanční gangsteři, odměnivše lid pěknými kameny s pozlacenými jmény padlých.

Anebo se budou bít za právo. Je nesporné, že cit pro právo, kdysi tak živý v drobném lidu, byl demokracií důkladně rozšlapán. Soustava, která se dostala k moci násilným převrácením platných zděděných soustav, jejíž mandarini ostatně nemají nejmenší úcty ani ke svým vlastním zásadám a právním řádům,¹⁾ (»ani netušíte, jak je mi to naprosto lhostejné«, pravil jeden francouzský premiér, upozorněn byv na nezákonnost svých nařízení) - taková soustava se hodí snad ke všemu, ne však, aby nadchla lid k boji za právo. Ostatně pokusy postavit se jako obránci práva, neřku-li rozenci svatého Jiří, jsou venkoncem povedené. Zmocnivše se Malty skoro kapesním zlodějstvím, podporovavše Espartera, Košuta, Mazziniho, Kerenského (o starších věcech nemluvě), Angličané se náhle nadchli pro pravoplatnost - něguše... Francouzští republikáni, vyhostivše své vlastní domorodé řeholníky, původce francouzské vzdělanosti, se málo přesvědčivě rozčilují nad vyhnáním polských židů z Německa.²⁾ Hle, logika pouze pro dnešek!

Stačí zajisté prohlédnouti postoj této celé společnosti k právnímu zřízení, jež je základem evropské vzdělanosti. Čím se totiž Evropa povznesla nad Asii a Afriku? Nesporně rodinou. A to netoliko rodinným životem lidu, nepostradatelným ovšem pro ono

1) Viz Drumont, Tardieu, Daudet, Hewart a šest set jiných autorů.

2) Amorálnost demokracií právě v těchto stycích s Německem krásně vystoupila. Němci byli spokojeni se svými dynastiemi: demokraté tleskali chátře, která provedla listopadovou revoluci. Dnes Němci mají jednotný stát: demokraté objevili přednosti německých dynastií.

nahromadění věcí, vědomostí a vymožeností, jež tvoří kulturu, nýbrž také založením celé a zejména i politické společnosti na rodinném základě. Tato stálost stvořila Evropu. Nuže, demokraté svými pozoruhodnými zákony o dědictví a dědičnými daněmi ne mimochodem, nýbrž naschvál a pečlivě odňali rodině hmotný základ - o čemž by se dalo mluvit déle: neboť toto úmyslné a soustavné ničení rodinných majetků je patrnou hlavní příčinou rozvratu demokratických zemí.³⁾ Stačí pohled do špinavé a vylidněné francouzské vesnice. Nadto ještě tito pánové (nelze neřici, že za židovské spolupráce) nachystali celou soustavu zřízení, usnadňujících nebo lépe řečeno povzbuzujících rozvod: a také, nikoli, jak se na takové věci sluší pokoutně a šeptem, nýbrž hlomozně a s vědeckými brožurami rozšířili potratářství.

Co konečně udělali demokraté z druhé vymoženosti evropské vzdělanosti, kterou byla justice? Proti způsobu primitivních národů, kde soudcem je buď zřízenec panovníka, politický úředník, nebo prostě nejbohatší člověk, velkostatkář, učinily dva velké evropské kmeny pokrok. Germáni stvořili porotu, kde muže soudila rada jeho rovných podle právních obyčejů a obecné mravnosti. Stará Francie stvořila stav soudců, závislých sice na králi jako nejvyšším soudci, ale na žádných jeho úřednících naprosto nezávislých. Demokracie z poroty udělaly abnormitu, rušící občas chod práva neočekávanými a nehoráznými nálezy, advokátskou výřečností vymámenými. Ze soudců udělaly zřizence, ovládané parlamentním, tedy partajním ministrem. Výsledek: Staviski a jeho devatenáct odkladů soudního stíhání.

O hlavních příčinách úpadku Anglie a Francie se zmíníme jen letmo. Přečtete si to u Bloye. Ale řekneme tolik: jestli bl. Marketě Alacocque bylo zjeveno přání, aby Božské Srdce bylo vyšito na praporech Francie, a jestli za naší paměti byl vydán zvláštní zákaz, že ani soukromníci je tak vyšít nesmějí, jestliže ještě nedávno směl být v Anglii postaven pomník na oslavu vítězství Olivera Cromwella⁴⁾ - pak uvidíme, že není důvodu, proč by takové vlády nestihla zasloužená odplata.

³⁾ Viz Bainville: *La Fortune de la France*.

⁴⁾ »...a když se vzdali, všichni jejich důstojníci byli pobiti a každý desátý muž pobit, ostatní pak odvezeni do otroctví; a jejich kněží byli pobiti, což je velmi dobré pro tyto divošské bídáky; byla to veliká milost Boží...« Hlášení Cromwellovo.

A konečně, co dělaly po svém vítězství ze světové války? Tehdy jejich první starostí bylo, aby ze Svazu národů, jenž měl tvořiti jakousi náhražku evropské říše, byla vyloučena Apoštolská Stolica: aby, jinými slovy, jejich vítězství bylo proklamováno vítězstvím laicismu nebo až atheismu.⁵⁾ A uvnitř? Bylo pokračováno ve francouzskému centralismu, po světové válce byl teprve vlastně zaveden centralismus v Anglii, ačkoli každý ví, že jen odlišný svéráz provincií vytvořil francouzskou kulturu, že jen samospráva hrabství vytvořila svobodnou ústavnost Anglie. Nikoliv, byl utvrzen centralismus: ačkoli tato soustava, měnící národ z organické rodiny kmenů v jednotný stroj, řízený do posledního kolečka toliko vůlí okamžité vlády, musí v několika generacích ubít nevyhnutelně život kteréhokolí národa. Není tedy pochyby: vlády demokratických národů tak podřezávaly jejich tradiční a právní kořeny, že ani nové vítězství v poli by jich nezachránilo. Národy se zachraňují jen návratem k právu.

VARIA

Rozum proti kolektivu

Langova kniha. (Alois Lang, John Henry Newman: Úvod do filosofie náboženského myslitele-konvertity a výbor z jeho spisů. Vydal Katolický Literární Klub v nakladatelství Vyšehrad v Praze 1939. Stran 310.) Byl bych si býval přál, aby byl Lang při rozboru osobnosti Newmanovy pružnější, hladší, plnější, méně úsečný, méně tvrdý a méně syrový. Ale vím, že nejsem oprávněn činiti tyto výtky proto, že Lang chce psáti úvod, pouhý úvod do filosofie Newmanovy a k výboru z jeho statí. Za druhé: předmět, jímž se jest Langovi zabývat, jest velmi neohebný a složitý, kdežto zde jde o krátké pojednání. Za třetí, a to jest nejdůležitější: žádný z nás nechtěl dělati tuto práci, a teď bychom toho tolik věděli, co a jak se mělo státi. Kritika nesmí obyčejně nařikati na to, co se nestalo, nýbrž má si všimati, jak bylo provedeno to, co bylo zamýšleno. A tu jest, domnívám se, schematický traktát Langův dobrý, protože jest užitečný, uspořádaný mnoho času a mnoho místa a jest s to opravit mnohé omyly, jež lidé pášou při vychvalování lidského rozumu a jeho nepodařeného ovoce.

Co mi osobně není na Langovi tentokrát přijemné - ačkoli nelze tvrditi, že by se provinovaal proti své minulosti - je jeho suverénní špičatost, která ve spojení s úsečností, s jakou odbývá někdy i veliké problémy, působí dojmem nespravedlnosti vůči ji-

⁵⁾ Ale ovšem a nicméně najednou objevili papeže, když se jim zdálo, že by se ho dalo politicky použít.

ným, kteří stojí v nějakém sporu s autorovým hrdinou. Jeden příklad zde vytknu, aby mi bylo rozuměno. Na stránce 94. praví Lang, že konvertitovi P. Fabrovi (a W. G. Wardovi) »přílišná neofytická horlivost nebyvala vždy dobrým rádcem a nejednou je zavedla na nebezpečné stezky krajiny«. A opět: »P. Faber si často liboval v mluvě, jež nesvědčila vždy pravé zbožnosti katolické.« Zde, myslím, bylo opravdu povinností Langovou vysvětliti kde, kdy a jak se tato věc projevila, protože ve všech velkých spisech Fabrových, jež my známe, není ani stopy po přílišnostech, nýbrž naopak: Faber se ukazuje geniálním theologem, mystikem a básníkem, a nad to propagátorem oněch cest zbožnosti a askese, jež jsou vlastní světcům a oficiálnímu církevnímu mínění. V této příčině nemůže potírati Fabera ani tak skvělý zjev myslitelský jako je J. H. Newman. A z takové poznámky Langovy může vzniknouti u neinformovaných čtenářů představa, která nikterak neodpovídá pravdě o Fabrovi, jehož si mohl ovšem dovoliti posuzovati Newman, ale nikoli právem rozhodčího. V theologii bude mít Faber vždycky přednost před Newmanem, velkým filosofem náboženství, a Langovi by bylo potřeba jen trochu zmírniti tón, aby to bylo vše dobře pověděno.

Zásluha Langova úvodu k Newmanovi jest veliká. Musíme-li nabyt na příklad ze studia konverse Fabrovy přesvědčení, že tento někdejší anglikánský pastor neztratil za celou dobu svého putování za pravdou křestní nevinności, můžeme se při studiu Langovy knihy obdivovati rovněž božské Prozřetelnosti, která vedla Newmana s toutéž pečlivostí k cíli, jenže mnohem intelektuálnějšími metodami. Newman představuje obecný zákon konverse po stránce objektivního poznání rozumového: kdo drží pevně aspoň řád přirozenosti nebo kdo se ho zmocňuje, veden žízni po pravdě, do všech praktických důsledků, postupným odvrháváním omylů a bludů proti pravdě přirozenosti, musí dojiti, protože Bůh chce spasiti každého člověka dobré vůle, za vedení téže touhy, odhodlané ke všem důsledkům, až ku pravdě katolické. Správně však říká Newman, že i potom, když už rozum jest u samé obecné pravdy, je třeba popudu a posily Boží milosti, aby člověk nabyt nadpřirozené víry. Jde právě o to, aby zakotvil po bouřlivé plavbě v tomto přístavu. Co má zažiti, viděti a věřiti v něm, to už nepodléhá lidskému rozhodování: jest to božské, a proto pravdivé; jest to od Boha, a proto to musí býti přijímáno bezpodmínečně!

Provázíte-li Newmana s Langem na cestě ke vstupu do katolické Církve, budete děkovati Bohu, že vám dal katolickou víru už v kolébce. Neboť jakkoli heroická jest tato cesta, hledíme-li k tomu, že se jí ubírá tak málo lidí, tak jest namáhavá, svízelná, nebezpečná a nepředvidatelná. Kdyby k ní bylo třeba vždycky bystrosti Newmanovy, bylo by vskutku spaseno málo duší. Kolik by jich bylo s to ukázati ve svém myšlení tolik důslednosti, tolik vrozené logiky, jako jí ukázal Newman, neznalý scholastiky a jejích vytříbených pravidel myšlení! Víím, že si dnes mnozí vzdělání katolíci ottrají nosíček, když mluví o scholastice, a nejsou v té věci nikterak za protestanty. Ale právě při studiu Newmanovy cesty je mi zřejmo, jak dokonalý jest scholastický postup a jak úsporná její technika. Newman to nikdy nepochopil, protože jí neznal a protože si musil zdoluhavě, byt originálně, raziti dráhu terminologiemi anglické filosofie. Tím se vysvětluje, proč se mnohý výraz Newmanův zdál katolíkům nezvyklý a podivný, proč někteří podezírali Newmana z dvojakosti a zakuklenosti, ačkoli byl nejpřímější duch, a proč teprve další vysvětlivky Newmanovy nebo čtení dalších stránek jeho díla musilo odklízeti tato podezření z modernistické úlisnosti.

Pro lidi, zvyklé modernímu myšlení se všemi jeho klíčkami a obmysly, jest Newman

pravým zjevením. Pro ty, kteří mají velmi dobrou vůli, může být misionářem konverse, a my víme, že jím skutečně byl. Pro jiné může a musí být důkazem, že katolicství jest hodno aspoň tak velikého respektu, jaký lidé mají k největším věcem. Pro lidi netoliko líné k pravdě, nýbrž zlomyslné a nepoctivé, jest dílo Newmanovo stálým zahanbením, neboť jejich nadávky katolicství vystupují ve světle osobnosti Newmanovy na scénu jako nehoráznosti, tuposti a neomalenosti. Newmanovo dílo o naukovém rozvoji a jeho zkoumání historické pravdy křesťanství až po brány katolicství jest klasický příspěvek k historické metodě. Jeho Apologie jest pomník upřímnosti a vydání počtu z víry před celým světem, jakých známe jenom nemnoho v dějinách konversí. Jeho theorie víry v »Mluvnici souhlasu« je svrchovaně pozoruhodná v celku a ještě mnohem užitečnější v jednotlivých partiích. »List vévodovi z Norfolkku« obhazuje skvěle občanskou loyaltitu anglických katolíků, napadenou nikým menším než Gladstonem v dvaadesátistránkovém článku »Caesarism a Ultramontanism«. Dodatky k Mluvnici souhlasu podávají stručné a jasné výklad celé náboženské filosofie Newmanovy. Celé dílo Newmanovo obsahuje desítky svazků a jeho požadavky na zdůvodnění náboženské víry před jejím přijetím přesahují všechno, co si kdy stanovil pocitový lidský duch, aby se cítil donucen přijmouti bez výhrady poklad božského zjevení.

Pro Newmanovu kritiku falešných cest lidského rozumu, jak se k ní viděl nutkán co chvíle v té nebo oné formě, počali jej angličtí protestanti podezíratí veřejně z útoku na lidský rozum a ze sklonů ke skepticismu. Proti tomu napsal Newman jako poslední práci článek: »Rozvoj náboženského bludu«. Jest to malé pojednání, ale tuším, že nesmírně důležité. V něm ukazuje Newman, největší intelekt v Anglii vedle Fabra v devatenáctém století, v jakém smyslu bojuje proti přehmatům a nedostatečnosti lidského intelektu.

Co se týče překladů Newmanových článků a řečí, jak je podává Lang svým mistrným způsobem, mám za to, že by bylo nevhodné je jakkoli excerptovati. Přece však musím učiniti něco, abych jejich čtení doporučil co nejdůrazněji, a k tomu účelu volím podle svého zvyku nápis článků samých, protože nápis má vyjadřovati celou podstatu knihy. Čtete tedy článek první s názvem: »Stav mé mysli od roku 1845. Newman jako katolík!« Dovíte se z něho nejpозoruhodnější věci o neomylnosti. Čtete článek druhý »O náboženství přirozeném a zjeveném«, a poznáte, jak daleko je svět, ke své škodě, od náboženství přirozeného, třebaže Newman nerozumí náboženstvím přirozeným náboženství filosofické. Čtete traktát o Nejsvětější Trojici, a poznáte, že náboženství žije a roste z rozjímání o pravdách bohovědy, která je chrání, utváří a drží v celku. Čtete rozpravu o Sociálním stavu zemí katolických a o Náboženském stavu zemí katolických, abyste dostali odpověď na námitku, kterou vás sužují často protestanti, mluvíce o bídném náboženském nebo sociálním stavu katolíků, zapomínajíce, že svatost Církve, hlavní její cíl, nejsou ohroženy ani tím, ani oním.

Až budete čísti tyto všechny traktáty, budete slyšeti řeči ohnivější a obsažnější, než byly Demosthenovy nebo Ciceronovy, a filosofii hlubší a subtilnější, než vás učí kterékoli vaše světské autority. A podrobíte-li se tomu drtivému stylu, té nevyvrátitelné stavbě myšlenek i slov, budete teprve cítiti, že stojíte pevně, a že jest odměněna vaše píle, s jakou jste se prokousávali Langovým úvodem, který ve vás připravil porozumění Newmanovým mohutným a důvěrným rozpravám. Pochopíte též, že tento muž měl od Boha předurčeno své zvláštní poslání v Anglii, zemi podivuhodně nedůsledné ve svém konservatismu, který je zevně křesťanský, vnitřně deistický.

Konstantin Miklík CSsR

KNIHY A UMĚNÍ

K poesii Zdeňka Řezníčka

Dvě lyrické sbírky, »Samoty« a »Vysočina« (první v edici Delfín, Olomouc, druhá v ed. Magnificat, Kroměříž), obě z r. 1939, vydávají první knižní svědectví o moravském básníku Zdeňku Řezníčkovi. Řezníčkova poesie nese v mnohem znak vědomé výlučnosti a je citlivější zejména v oblasti výrazu. A snaha po básnickém vyjádření co nejintenzivnějším, subjektivně co nejpravdivějším, je také primární nebezpečí Řezníčkovy poesie vůbec. Neboť oním jednostranným zaměřením na intenzivní vystižení utkvělého básnického obrazu nedostává se často ostatním významným složkám básnického projevu ani toho, co jejich jest. Řezníček má velmi blízko z katolických básníků k Bohuslavu Reynkovi. Sdílí se s ním zvláště o typické vlastnosti veršové struktury - i Řezníčkův verš připouští rytmickou volnost a vyznačuje se tak jistou drsnou nehudebností, již také do jisté míry staví jaksi na odív, i v něm převládá strohý, nelichotný spád trochejský. Řezníčkův verš však oproti Reynkovu působí ještě značně dojmem nezvratlosti, nevykvašenosti, často i bezradnosti - stejně ovšem jako se u Řezníčka nesetkáme zdaleka s tak bohatým prostupováním skutečnosti přirozené se skutečností duchovní, s tak dramatickým životem duše, lnoucí skrze dějství přírody a země, symbolicky pojímané, k lásce Boží, jako u Reynka. Přesto lze mluvit o poměru žáka a zasvěcovatele, tím spíše, že jsou tu asi dány předpoklady působení i jiného než ryze slovesného.

»Samoty« z jara 1939 zůstaly pouhým torsem sbírky původně zamýšlené. Bolest, hněv, zoufalství, zhnusení, ale i odevzdání do velebné vůle Boží daly vytrysknouti tomuto cyklu horečné, syrové obraznosti, vzrušeného dechu, výrazu pathetického, nezvládnutého, křečovitého. Jsou to jakési výseky z apokalyptických vidin, do nichž Řezníček objektivisticky promítá svůj soud o bídě člověka zavrženého, prokletého v svém vydělení z lásky Boží, aby jinde velebil samotu pozeňnanou před tváří Boží, kdy se pozvedá srdce z kalu pohan k čistotě duchovní. O cyklu »Samota« můžeme mít představu právě jen neúplnou: i tak je však patrné, že výrazové možnosti Řezníčkovy nestačily onomu rozpoutání fantazie, vzdouvané nadto rozhořčením morálním. To, co zde čteme, je více méně souvislé zřetězení metafority vzosných apostrof, utlkajících se - také z prosté nutnosti - často do jinotaje, v jejichž interpretaci Řezníček sám svou nesnadnou, jazykově nejednou nedostí svědomitou skladbou nikterak nenapomáhá. To, co zbývá ze sbírky mimo »Samoty«, je poesie již projasnělá v názoru i výrazu, ukázněnější a proto věrohodnější.

A také poesie »Vysočiny« dosvědčuje, že expresionistické pathos »Samoty« je extrémem i u Řezníčka. Vysočina je sbírka poesie krajinářské i jinak objektivní - ovšem ani na krajinu, svou domovskou krajinu Vysočiny, nenazírá Řezníček smyslově a dojmově, impresionisticky, spíše právě opačně. Hledí zachytit v pevných příznačných rysech jevový povrch, skrze něj však dát promluvit ztajenému obsahu a smyslu vnitřnímu. Jde tedy o jistou symboliku - jevy a děje přírodní podřizuje Řezníček záměru svého básnického vidění, které skutečnost jaksi zpřizračňuje, proto však, aby posléze v jeho vyústění tím zřetelněji mohla být vyznačena přítomnost Ducha ve všem dění a všem životě.

V převážné části sbírky je to tedy poesie v základě popisná, charakteru statického. Řezníček bohužel nijak nepřispívá k tomu, aby poesii takového již rázu osvobodil od jejich nebezpečí, aby ji vykoupal tvarem nadlehčeným a melodisovaným. Spíše pravý

opak. Jsa soustředěn na intenzitu vyjádření jednotlivého obrazu, nedbá dostatečně celku básně; nedbá básnické názornosti, kterou obětuje abstraktnímu pomyslu myšlenky - jeho básně bývají zatíženy přemírou abstraktního živlu; s úpornou jednotvárností řadí v básni jedno oznamovací praesentní sloveso k druhému. Jakousi statickou uztrnulost básnického obrazu jen zvyšuje neměnný trvalý vid těchto sloves. Básnické slovo Řezníčkovy nezapaluje; není mu sice odepřena plastická krása, plní však příliš omezeně jen funkci básnický sdělovací, nikoli vpravdě tvůrčí.

Myslím, že nelze přejít mlčením ani některé vady rázu vnějšího, v umění básnickém však velmi závažné. Řezníčkova básnická řeč není stále dosti pečlivá k zřetelnosti: je často těžkopádná, neobratná v skladbě, ve vazbě veršů; oplývá nenáležitými inversemi, což vše jen tím více odhaluje Řezníčkovu nápadnou úsilnost v hledání vnějších výrazových účínů. Řezníček nedodržuje ani v míře aspoň potřebné rytmickou osnovu verše, což se nejhůře projevuje na konci veršů, v rýmech. Ty jsou často nepřesné a nejčastěji rušivé plané — jen škodí Řezníčkovu verši, inklinujícímu svou rytmickou povahou k verši volnému. Uvádíme tyto výtky hlavně proto, že právě katoličtí básníci čítají mezi své přednosti i přednost čistého znění a tvaru, krásného jistotnou uceleností. Je to přece konec konců jen otázka svědomitosti a dobré vůle. Vždyť sám Řezníček v odd. druhém (Pěšinkou rodného kraje), obsahujícím drobné obrázky náladové a rozmarň genrové, arci staršího data, i třetím (cyklus Vysočina) dokazuje, že mu není nedostupná pravá lyrická atmosféra a ukázněný i melodický tvar.

J. Červinka

Kniha úzkosti a naděje

František Křelina: *Klíče království*. (Nakladatelství Novina, s kresbami Vlastimila Rady.)

Základní tón tohoto »trojzvuku próza« je, nemýlím-li se, prostřední a nejdelší povídka »Po kymácivém mostě«. Není to ovšem povídka - rozumíme-li jí vyhraněný útvar - v pravém slova smyslu. Pohořel tu zcela reálný základ příběhu, stejně jako jeho vnější - vyprávěčská - logika. Ale o tohle vše také autorovi, jak se zdá, nešlo. Dopouštějte klidně, aby se v jeho vypravování kupila jedna dějová násilnost na druhou, soustřeďuje se cele na vnitřní drama jednotlivých osob malého kolektivu - vesnice, odtržené přívalem zdvořelých vod od ostatního světa a zaměstnané stavbou mostu, který jim má otevřít cestu na druhý břeh. Ve spěchu, s nímž se celá vesnice dychtí zbavit tíživého, strašného osamocení, valí se tu na povrch hrůzný příboj, směsice lidských vášní, nenávistí, tužeb, lásek, zklamání, zoufalství i násill, taktak již hrozících vzájemným rozsápáním - až v náhlém ohrožení smrti zaplame před předním z těchto vyvržených, poutníkem Františkem, vyvoleným, aby je zvěstoval všemu lidu - jasné světlo trojí jistoty, vykoupení a vysvobození - Bůh, rod a země. Dějové je tedy tento podivný příběh téměř halucinace, úmyslem alegorie, spojující v jedno úzkostnou otázku »Hlasu na poušti« s uklidňující jistotou, k níž se dobral autor »Puklého chrámu«. Kymácivý most, jeho stavba a vlastně celý příběh je totiž obraz lidského života, rozbouřeného a rozvášněného, a trojí jistota poutníka Františka - Bůh, rod a země - je trojí světlo, zářící nad propastmi jeho hlubin, nad zmatkem a rozkolísaností doby, jejíž vrátkost a potácivost byla Křelinovi k »Mostu« jistě jedním z mocných popudů. Slovesně si tu uvědomujeme zejména tři věci: především, že se stále vyhraňuje a mohutní stavba Křelinovy věty, jejíž zvuk, zabarvení a úder nabývají

takměř virtuosity. Za druhé učinil Křelina nový pokrok v sugestivitě, naléhavosti scény, v působivé stavbě situace, spolu s pronikavým pohledem do nejtajnějších hlubin lidských srdcí, takže málokterý z jeho obrazů může zůstat na čtenáře bez účinku. Konečně alegorie druhu »Mostu« je nejméně vhodný způsob slovesného tvoření pro autora tak »realisticky založeného, jako je František Křelina. Cítíme to tou měrou, jak ztrácí na účinnosti jeho scény, byť samy o sobě sebezpůsobivější, visejí-li s celým dějem právě tak ve vzduchu jako jeho most. I zdá se nám »Po kymácivém mostě« spíše pronikavou dužezpytnou studií než hotovým dílem.

Něco podobného si uvědomujeme i při četbě první povídky triptychu, »V družině Přemysla krále«. Jde v podstatě o rozpor dvojího citění: touhy po pomstě, po odplatě a zároveň lásky a věrnosti k chťej nechťej milovanému králi. Obojí tento cit se rve v srdci rytíře Vojslava, drásá a hubí jeho srdce i mysl - až vítězí věrnost a láska. Dovedeme si představit, jaký skvost by z takového námětu uđělál Durych. Zůstalo-li u Křeliny jen při *lepší* historické povídce, je to patrně proto, že k tomuto druhu slovesného umění nemá Křelina právě největší vlohy. Uvědomujeme si stále více, jak tenhle autor potřebuje šíře, velikého rozmachu a hlubokého záběru, aby rozehrál celou škálu svého slovesného umění, aby rozvinul onu velkolepou hru světla a stínů, která tolik uchvacuje v jeho rozměrných skladbách. Křelina je zkrátka rozený epik širokých pláten - pro sevřenost, vyhraněnost, přímo *úder* povídky nemá už tolik smyslu. Tak se stává, že opravdové *povídky* se nejvíce blíží právě třetí, nejskromnější z jeho próz, příběh malé Dorotky, zachráněné z nebezpečí smrti a zpustnutí dětskou nevinností a podivuhodným řízením Božím. Dýše tu lahoda a něha, která hřeje a potěšuje.

Křelina má podivné neštěstí: na každém jeho díle, buď si sebe dokonalejší, je zcela zřejmě vidět, že dovede ještě více. To platí i o »Klíčích království«, bez rozpaků a přes všechny výhrady dobrém díle české prózy. Ale snad je to i vzácná předzvěst do budoucna. Je totiž stále vidět na Křelinovi, jak se namáhá, jak usiluje, jak tvoří; jak se zosťruje jeho vnitřní, duchovní zrak, jak se dobírá stále houževnatěji a usilovněji jádra, kořene, podstaty věcí; a můžeme se - při jeho mládí - nadíti, jaké to bude dílo, zářící plod, až se tato duchovní dispozice vyhraní ve zralou formu.

L. J.

Šalda - kritik soudobé poesie

(F. X. Šalda, *Kritické glosy k nové poesii české. Melantrich, Praha, 1939.*)

Tato kniha, pečlivě a logicky uspořádaná - není nikde uvedeno, zdali její osnovu ještě alespoň naznačil Šalda sám nebo zdali je práci vydavatelovou - je svrchovaně zajímavá tím, že dosahuje časově až do nejčerstvější minulosti, asi do konce r. 1936. Znamenává tak tvořivý zápas české poesie téměř za dvě desetiletí od světové války. Ale ta její zajímavost nezáleží v tom, že shrnuje soudy Šaldovy o dobrých třech čtvrtinách všeho básnického úsilí soudobého, nýbrž v tom, že ilustruje co nejnázorněji dílo Šaldovo, jeho myšlenku v konfrontaci s básnickou tvorbou, již máme v nejživější paměti, a základní význam tohoto díla. Zvlášť určité tomu napomáhá zařazení několika zásadních theoretických statí do čela knihy, jež jsou plánem estetických, noetických a ethických měr, promítaných pak v další části knihy, v glosách o jednotlivých autorech a knihách, do praxe kritické.

Právě to rozdělení může ovšem hravě svědci mnohé literární botaniky k piplavému srovnávání zásad a praxe. Šalda totiž se obvyklou ironií osudu ocl - a to už za svého života - v postavení poněkud svízelném. Vášnivě vždy proklamoval povinnost kritika, dívat se bez klapků a hledat úhm, jedinstvo, organismus zkoumaného díla nebo osobnosti. A na místo toho se jedním ztrácel v nadoblačných výšinách absolutní autority až nelidské - tento vyznavač dobové funkčnosti slovesné tvorby, živé a žijící jen tehdy a potud, pokud trvá dramatický vztah tázaní a odpovídání, potřebnosti, užitečnosti, tvořivosti mezi dílem a dobou! A pro druhé byl vrtkavým pozěrem, methodickým i kritickým Proteem, osobním, subjektivním a samolibým despota, jehož soudy nemají konsistence a objektivní platnosti. Vpravdě i on, a právě on, musil na sobě zakusit to, co ho tak hluboce roztrpčovalo v našem kulturním životě: maloduchost, byzantinství i záškodnictví, nekulturnost, »podučitelství«, všechno na jedné hromádce. Ale mám za to, že jeho smrt vrhla na celé jeho rozměrné a zdánlivě rozběhlé dílo filtrační síť: to též, nahodilě a náhodově at se odplaví jako časná součást časného člověka, to hutné a podstatné at zůstane a zkrytalisuje se v přehlednou soustrukturu. S tohoto zorného úhlu když čteme tuto knihu, ještě tak čerstvě aktuální, vidíme, jak mnoho, přemnoho opravdu zůstává, pevné a *úrodné*, dál a snad ještě ryzeji působící.

Šalda byl - s Milošem Martenem, jenž, bohužel, nedozrál k plnosti - prvním a dosud jediným českým kritikem velkého formátu, hodným toho slova. Kritikem, to jest člověkem tvořivým, který správně chápe své místo: neuchylovat se ani do izolace konstrukcí a ruhých programů, které hrubě otesávají skutečnost, mají-li sloužit za nástroje soudu, ani se nedat unášet časným proudem, rychlou střídou lidí a děl, method a hesel. Kritikem, to jest spolutvůrcem a pojmenovatelem norem duchovního života národního. Uvědomoval si hrdě i skromně tvorbu kritickou jako veledůležitou funkci národní, společenské, která ukládá kritikovi nesmírnou odpovědnost. Toto své vysoké hledisko na poslání a činnost kritiky držel neochvějně od »Bojů o zítřek« až do konce svého života. To ho též zavazovalo - závazek, jež podle svého svědomí čestně plnil - stále znovu revidovat a korigovat dílo své vlastní, úsudky a praktické míry domněle již definitivní; nebál se obrátit mnohdy radikálních v svém názoru a soudu, at si to kdo nazýval nespo-lehlivostí nebo kokoterií.

To si nad touto knihou znova jasně uvědomujeme. Vždyt i v ní nacházíme nejen příklad takové revise sebe sama, nestálosti úsudku, zvláště tam, kde nějaká širší úvaha, přednáška, souborný referát o několika rozmanitých autorech, snažící se o postižení okamžitého stavu české tvorby literární, vedly nutně k paušalisacím. Ale jen ten, kdo mermomocí hledá zkamenělé systémy, se nad tím může pozastavovat. Je tu něco jiného, co všechny ty rozbor a soudy váže v jednotu: základní jednotný pohled na *formu* básnického díla jakožto jeho vlastní smysl, princip jeho organismu, jeho životní nutnosti. A tento principiální pohled je též principiálně neomylný. S toho hlediska záleží nepřilíš na tom, jak se třeba kolikrát za sebou změni základna filosofického t. zv. světového názoru nebo zůstává-li jen neurčitá a nedůsledná; protože to zde hraje roli podružnou. Nezáleží ani tak velice na tom, že právě pro podobnou neustálenost, jež byla spíš nebezpečím živému Šaldovi než odkazu jeho díla, zůstal bytostně cizí a osudně nespravedlivý vůči některým prvořadým osobnostem starším i novějším (stačí jmenovat Viktora Dyka). Bylo by to zas jen botanisování, stylové naprosto nepřiměřené samému rázu Šaldovy osobnosti i tvorby, chtít podle jeho kritik a glos sestavovat pevnou nějakou pyramidu českých básnických hodnot.

Šalda vykonal nesmírný kus práce především jednou věcí: že pochopil i vyloučil, jak tvar básnického díla, jeho strukturální řád, jeho rytmus a autonomnost je a zůstává *činem*, činem lidským, a tudíž činem *mravním*. Není třeba žádných jednostranných formulek a theoretických programů, aby se vidělo, jak vytváření umělecké stejně, ba více než každá druhá činnost lidská je aktem živého poznávání a chápání skutečnosti, zmocňování se skutečnosti v původním smyslu slova, niterné *shody* se skutečností. Básnická tvorba je aktem celé duše, zahrnujícím sice, ale přesahujícím každou racionalitu, aktem, jímž duše vydává svědectví o jsovcu, *své* svědectví, a tudíž svědectví o sobě. Přesahovalo často Šaldovy síly, aby hodnotil *absolutní výši* těch svědectví, jimiž jsou básnická díla, ale měl neobyčejný smysl pro zjišťování jejich *pravdivosti*. A právě proto, že skutečnost, *život* byl Šaldovou nejvyšší a nejvlastnější kategorií filosofickou i hodnotivou - se všemi naznačenými úskalími, jež přináší neustálenost duchovního postoje, ale také s celou krásou statečnosti, jež se neleká ani omylů, ani nutností, ty omyly napravovat - právě proto dovedl Šalda tak obdivuhodně chápat nejrůznorodější methodické a skladební tendence, jak se rojily a rojí i u nás v době poválečné, a nacházet v netušených bodech jejich společné jmenovatele.

Jděte na knihu Šaldovu s kterékoli strany, přinese vám mnoho studijních podnětů a ukáže vám mnoho podstatného ze soudobého básnického usilování českého i z celého kulturního utváření národa. Jen k ní nepřistupujte s gestem připraveným předem, s nějakou formulkou. A tím méně s ochablostí a bezpátečností někoho, kdo by chtěl po ní podrobný jízdní řád a přesnou mapu, jakou hledává v literárně-historických příručkách pro školu i dům.

V. Renč

Dva romány nerománové

(František Kožík: Největší z pierotů. — Zdeněk Němeček: Dábel mluví španělsky. Praha, F. Borový.)

František Kožík, mladý autor »Největšího z pierotů«, věnoval dosud - až na několik lyrických extempore - všechnu svou snahu rozhlasové reportáži. A reportáž je i to, co nám předkládá jako svůj první román. Jde o životní příběh pařížského mima Jana Kašpara, po otci Dvořáka, po matce - Francouzce, Debureaua, obnovitele italských pantomim v předměstském pařížském divadleku Funambules a v první polovině 19. století hvězdy první velikosti na pařížském divadelním nebi. Nelze tu ovšem mluvit o životopisném románě, tak jak se dnes rojí ze všech koutů. Vskutku si vzal Kožík ze skutečného Debureaua snad jen jméno a několik více méně základních vnějších životních událostí, jinak se pokusil vytvořit postavu zcela novou, ve vlastním pojetí. Zařadili jsme už Kožíkova »Pierota« do kategorie reportáží. Kožík je však i divadelník, je to vidět zejména na jeho scéně; nevypravuje ji, pracuje divadelními výrazovými prostředky - vzniká tak prosa theatrální, ve výrazu i ve skladbě jistě ne bez zajímavosti.

Hůř je to s Debureauem samým. Autor tu patrně myslel na jakousi měšťanskou či snad proletářskou »Schicksalstragedie« - vskutku je však jeho Debureau jen přílišnápnutý, příliškřený človíček, nepochybně stížený komplexem méněcennosti a proti němuž se spíkl neúprosný a nepochopitelný osud - ale sžíraný na druhé straně vášnivou, strhující láskou k umění - která ho sama dostává »nahoru« - a horoucí, byť více méně plato-

nickou a jen citovou láskou k lidu. Nejde o to, že *tenhle* Debureau je patrně nehistorický; ve skutečnosti šlo spíše, jak je zjevné z průvodní studie Rutteovy, o člověka z kategorie »chudých chlapců, kteří se proslavili«. Hůře je, že *Kožíkův* Debureau je spíše *konstrukce* nežli postava, objekt, nikoliv subjekt děje. Cítíte také zřejmě, jak děj postupně pokračuje, že ta *postava* neroste, nýbrž je stále jen autorův experiment, blížící se lecky až k lidsky ne zrovna pochopitelné karikatuře. Je v celé té záplavě příběhů, točících se kolem Debureaua, mnohem více úsilí o zajímavost, libivost, dojem, vyvolávaný hodně vnějškovým náterem tragické životní problematiky, než vnitřní logiky, nutnosti a přesvědčivosti. Kožík se zřejmě mnoho učil u Karla Čapka: jeho svět malých lidiček s velkou duší, zanesenou bahnem každodenního všedního života, ale jež se rozáří jako oblouková lampa, je-li zasažena úderem šlechetnosti buď vlastní, buď cizí, svět růžovoučké sentimentality a autorovy uhlíkové filosofie nalezl v Kožíkovi dovedného napodobitele. A je to snad právě tento ohlas mistrův, co dopomohlo Kožíkově barvitě, ale jen a jen řemeslné reportáži k tak pronikavému úspěchu u jisté části snobské veřejnosti, právě čapkovským duchem odkojené. Méně povrchní čtenář pozná ovšem brzy, že v celém Kožíkově seriálu nejde o *člověka*, ale o zcela soukromý příběh soukromníka pana Debureaua, vypočítaný na efekt a polechtání útlou čtenářů; že nejde o dílo, ale o pestrou tříšť črt, kaleidoskop, variété, což je ostatně zřejmo i ze skutečnosti, jak se to na konci všechno jaksi láme, tříští, ústí do prázdna zcela bezúčelně. Zdá se tak, že Kožíkova kniha zůstane pro budoucnost spíše jen sociologickým dokumentem, v jaké četbě se zalíbilo českému čtenáři (viz anketu »Lidových novin«) toho významného roku 1939.

Proč dával i *Zdeněk Němeček* své knize podtitul román, je dosti nejasné. »*Dábel mluví španělsky*« je serie interviewů, velmi vnějškové a volně spojených postavou českého malíře Raušara, který se ve víru španělské války toulá Katalanií a hledá pravdu: proč je válka, proč se lidé zabíjejí, proč je chaos všude kolem. Němečkův zájem není, jak vidno, výlučně umělecký: je do značné míry politický, mistry se zdá, že jde vůbec jen o serii úvah, zabalенých do románového papíru. Ale ostatně, což by se i tímhle nemohl zabývat romanopisec století, o němž teprve platí slovo Napoleonovo, že politika je osudem lidí tohoto věku? Je tu tedy řada rozhovorů, a ovšem i řada typů, at už prostě lidských, či typů-schemat těch či oněch názorů, přesvědčení, doktrin. Je přirozené, že jde namnoze o typy už hotové, vyabstrahované, jak ani při malé rozloze rozhovorů není jinak možno: mladý vzdělanec, utíkající z vlasti, že nemůže snést šílení bratrovražedného boje, a jiný, že má hlad; venkovský chlapec, zachvácený boječtivostí a válečnickou vášní; kněz, štvaný v horách a jemuž rudí rozbořili kostel; umělkyně Ascension, hovořící o vzpouře lidí proti bohům; liberální politik a katalánský autonomista, zdrcený zpusťšením vlasti; dělník - anarchista a fanatik myšlenky; malíř - resignovaný bojovník, ovládaný již jen lidským soucitem a modelka, zuřící proti hrůze a dychtivá požívačného života: samé otázky a samé odpovědi - ale kde je tedy ono konečně *proč*, po němž se pídí český malíř? Snad nespravedlnost a útlak, vršící se po století, snad vzbuření vášní a smyslů, snad uražená hrdost, která není schopna kompromisů: bijí se tady dva Donquijoti. - »Je jediná, temná pravda Iberského poloostrova. Temná, říká, těžce pochopitelná. Za slunce, krásu, zlatá pobřeží, plodnost, za pravost života - se musí - strašně platit. Strašně, pane! Daleko hůř než za skalnatou půdu s troškou prstu, za dlouhou tmou někde na severu, za bílé noci.« - Snad to bylo trochu komplikovanější, bezprostřednější, syrovější a surovější, ta válka na Iberském polo-

ostrově. Ale což nejsou vsuktu - už na tomto světě - v jakési tajemné rovnováze dar a daň?

»Dábel mluví španělsky« je jistě zajímavá kniha. Jakési účtování se španělskou válkou - účtování dost pravdivé a jistě případný doslov k tragedii, která i český národ rozdělila na dva tábory. Skutečnost sama byla snad drsnější, barbarštější, více pudová; Němeček to všechno vidí jaksi ve vyšších polohách; jde mu také více o citovou reakci člověka, jenž byl do toho všeho vtažen spíše mimovolně, než o události kolem něho. Tím si vysvětlíme, že zůstávají stranou leckteré temné živly ze španělské války, z nichž některé ani nelze vidět a na ně ukázat. A stejně - k větší škodě - zůstávají stranou i leckteré zjevy světlé: v té válce byli přece také muži z Navarry a horníci z Asturie; bylo tam snad přece jen i více hrdinství, více obětování a nadšení, než kolik nám ho chce Němeček ukázat. Jeho lidé jsou příliš unavení, resignovaní, příliš mnoho odrážejí smýšlení autorova a poněkud málo vlastní.

Němeček není tak divadelní jako Kožík, jeho epické umění je vyrovnanější, klidnější, stejně i jeho čistá řeč. Vzdáleně to připomene Čepa, ale ovšem to, co je u Čepa jistota, je u Němečka, bohužel, jen resignace. Je však v Němečkovi - přes všechny strukturální nedostatky díla - něco, co nám jej přibližuje mnohem více než Kožíka a proč je nám také mnohem sympatičtější: je to hluboký ponor do nitra člověka, žízeň po pravdě, touha proniknout za vnější skutečnost, cit bez sentimentality. A to je rozhodně úsilí, které nemůže zůstat bez odměny - třeba až v budoucnosti. Jbl

Štormova grafika

»Kniha kreseb Břetislava Štorma«, vydaná o vánocích v knihách Řádu (Vyšehrad, Praha 1939), dává příležitost zahloubat se do kreslířského umění osobitého grafika. Shrnuje v novém otisku obsáhlý výběr (asi 180 čísel) grafických prací Štormových. Je to jen a jen grafika užitéková: frontispice, značky, viněty, ex libris - erby, znaky, pečeti a pod., vesměs kresby perem. Nestačí však říci jen grafika užitéková v novodobém smyslu, zredukovaném již jen na grafiku knižní. Tady jde o něco vymezenějšího: o *heraldickou* funkci této grafiky. Břetislav Štorm, architekt, žije v hrdinném osamocení svůj vznešený, hluboce opravdový sen gotického středověku ve všem nazírání na umění i ve všem tvoření vlastním. Výtvarnictví mu není tvořením autonomních hodnot, nýbrž funkcí šíře pojeté tvorby duchovní. Zcela v tom smyslu, v jakém výtvarný umělec gotický dával své nadání i práci do služeb stavitelů chrámů a hradů, do služeb stavů, jimž zdobil rozmanité předměty užitékové atd. Pro Štorma - nemůže-li své umělecké usilování za dnešních dob plně uplatnit v svém nejvlastnějším oboru, v architektuře - je toto pojetí výtvarnickovy práce živé a platné. I on chce sloužit, tak jako výtvarník gotický. Odtud plyne všecken charakter Štormovy práce, se všemi výraznými přednostmi i omyly.

Charakter Štormových kreseb je tedy výlučně heraldický. Znamená to, že Štorm zjednodušuje, zobecňuje, typisuje a stylisuje formu na krajně myslitelnou míru. Je stejně dalek naturalistickému popisu předmětu, jako citlivé jeho individualisaci. Deformuje tvar po zákonu heraldického zjednodušení. Nehledá svěbytný půvab čáry, nýbrž jen její předmětnou nosnost a kompoziční nezbytnost. Udrží kresbu naprosto v ploše (v kterémž ohledu se stýká s kreslíři moderními). Tím je o charakteru těchto kreseb řečeno všechno nejpodstatnější, ba je právem s tohoto stanoviska vznést nejvyšší chválu na zákonitost

a ryzost Štormova počínání. Ovšem tam, kde funkce kresby přesahuje vymezený rámec heraldický, u kreseb volnějších, jako jsou třeba titulní kresby ke knížkám, zejména beletristickým, necítíte už tolik organickou nutnost deformace, nebo lépe zobecňující stylisace.

Ale po právu nutno vznést námitku zásadní. Příkladná ukáznenost Štormovy kresběné metody, daná do služeb uvědomělé funkčnosti, nutí k otázce, zdali v rámci novodobého umění je to funkce živá. Zdali moderní život, suďme jej jakkoliv, nežádá a nezaslужuje, abychom sledovali v svém díle funkci, která mu niterně odpovídá. Chci tím říci, že nelze z paměti dějinné, a tudíž ani z paměti umělecké prostě škrtnout věkovitý proces bytostných změn v pojetí i formě, třebaš tyto změny neznamenají ještě samy sebou vzestup, nýbrž často, většinou, naopak pokles a odumírání. Člověk, i jako umělec, žije v čase, v určitém čase; také styl trvá v čase. A tak, třeba je účtyhodna Štormova věrnost principům gotickým, mravním i estetickým, působí teskným anachronismem. Proto také, pro tu ryzi a funkčně uvědomělou přesnost, nevzbuzují, až na několik krásných výjimek (Narození Páně, str. 19, Vignety z Kempenského Následování, str. 30-31, Frontispice ke Claudelovým Svatým obrázkům českým, str. 16 a několik jiných), odezvu v naší dnešní citovosti, jež v kresbě hledá ještě jiný rytmus než jen kompoziční, hledá v ní rytmus dynamický, chvějivost, svéprávný život.

Tím vším nechci vrhnout na kresby Štormovy, jak se představují v této knize, stín odsouzení. Naopak, tam, kde podržuje Štorm pro své kresby rámec přesného užití, zvláště v pracích heraldických, pečetiích a značkách, shledávám jej velmi krásným a v svém oboru sotva dostižitelným. Ale třeba-li se dívat na »Knihu kreseb« právě jako na kresby, musíme si po pravdě uvědomit nesouměřitelnost neobyčejného nadání, spojeného s cítěním a prohloubeným úsilím, a čistě výtvarného výsledku. Štormův veliký smysl pro grafiku, vypěstovaný na velikých vzorech, ale hlavně na oddaném osobním poměru k věcem, jimž slouží - ať je to důstojenství rodu, cti, povolání, ať je to krásná kniha - byl by po mém soudu schopen životnějších, obecně přesvědčivějších zdarů.

Štormovu »Knihu kreseb« uvedl předmluvou Karel Schwarzenberg. Jeho slova, jimiž přesně zaznamenává smysl i ráz grafikovy práce, budou pro mnohé bezpečným klíčem k pochopení i ocenění Štormova umění.

Rč

Na okraj nejnovější literatury o hudbě

Živý, našemu národu takřka vrozený zájem o hudbu, dobře charakterisovaný přídomkem českého muzikantství, který lze sledovat i v jeho vlivu a významu světovém od staletí, našel v poslední době zvýšený výraz nejen v hluboce citovém přilnutí široké veřejnosti k nejryzejším dílům českého hudebního genia, ať již jde o píseň lidovou, hudbu Smetanovu a Dvořákovu či dosud žijících mistrů, nýbrž i v tvorbě literární, a to jak vědně objevitelské a hodnotitelské, tak memoárové a popularisační. Změříme-li počet publikací, z nichž si tu několika chceme všimnout, nepočteností našeho národa, uvědomíme se opětovně, jak bytostně prolíná hudebnost český život.

*

Zastavme se nejprve u *Dějin světové hudby slovem, obrazem a hudbou*, rozsáhlého, přes 700 stran čítajícího svazku, který a za vedení dr. Jana Brambergra vydalo nakladatelství Sfinx. Sám fakt, že vychází českým jazykem tak obsáhlé dějiny světové

hudby a to s cílem popularizačním, poutavě informačním, je radostný. Ani proti způsobu, jímž byla látka tak rozměrná přidělena několika autorům, aby ji vyčerpali ve více méně uzavřených monografiích, nebylo by námitek. Výhodou by se tu mohlo objevit obzírání historie hudby z různých stran, čímž by čtenář mohl být veden k plastičtější představě a uvědomění si problematičnosti některých zjevů. Předpokládalo by to však vysoce kvalifikovaného vedoucího redaktora, obsáhlého rozhledu a znalostí, schopného organizátora. A nad to vskutku vynikajících odborníků a dobrých vykladačů pro jednotlivé partie. Žel, že obojího se těmto Dějinám nedostává. V osobě dra Bramberga nenašlo vydavatelstvo vědce takových schopností, aby dovedl vtisknout dílu pečet jednotlosti a úměrně je vyvážit. Již to, že rozvrhuje tyto dějiny paralelně s vývojem kulturně-dějinným a nepřidrhuje se jedině správného a organického stylového principu periodisačního, rozlišuje pohled na dějiny hudby do ne dost organicky souvisejících obrazů, jímž nad to vadí nepochopená, povrchní a plytká charakteristika dějinných duchovních proudů. Rovněž nestejná úroveň jednotlivých příspěvků znevažuje značně hodnotu a význam díla. Práv zůstal svému úkolu Hubert Doležil ve stati o řecké a římské hudbě, o zlatém věku opery v Itálii, o opeře v lesku královského pařížského dvora a o naší hudbě od humanismu do národního probuzení. Rovněž Josef Brachtl podává výstižně vývoj křesťanského liturgického zpěvu a Josef Plavec pojednává o hudbě romantické (Hudba a báseň). K těmto statím přidružíme ještě dobře informativní stat o exotické hudbě z pera Aloise Háby a temperamentně, bystře napsané pojednání o nové hudbě od Mirka Očádlíka. Z ostatních příspěvků zachráníme již jenom dobrou vůli, tu a tam výstižnou charakteristiku, dobře použitý pramen. Důkladný odborník najde jistě mnohou nesrovnalost v podrobnostech, leč který omyl v datu, pochybenou charakteristiku, které vyplývají z nedostatečné znalosti úplně literatury toho kterého oboru. Přesto laik přečte tyto dějiny se zájmem a prospěchem.

*

Vzniku Smetanovy »Libuše« věnoval Mírko Očádlík dvousetstránkovou monografii (nákladem Melantricha) a vyplnil touto svou prací citelnou mezeru nejen v literatuře smetanovské, ale i naší hudební literatuře vůbec. Význam Smetanovy opery pro naši hudbu a pro celý náš národní život je znám. Dosah »Libuše« jde daleko za kulturní sféru českého národa a postihuje samo jeho bytí. Vycházejí ze suverénní neměnnosti a nedotknutelnosti této nejryzejší české opery, králí Očádlík po stopách jejího zrodu s pečlivou pozorností. Pohled, který se tu otvírá čtenáři do dílny Smetanova genia, zvyšuje jen úctu a obdiv, kterou k němu chováme. Dvěma směry se ubírá zkoumání Očádlíkovo: směrem textu, kdy krásně rehabilituje libretistu Wenziga, a směrem hudby, kde odstraňuje nejednu námitku a pochybu a osvětluje co nejjasněji i nejskrytější záměr skladatelův. Je to práce po mnohé stránce objevná a Očádlík jí splatí kus národního dluhu geniu Smetanovu.

*

Smetanové »Mé vlasti« dostalo se krásného zhodnocení a láskyplného výkladu v 51. ročníce Dobročinného komitétu v Brně, kterou uspořádala Hana Humlová. Cyklus »Má vlast«, jímž Smetana nejen oslavil, ale i vyslovil za všechny mrtvé, živé i nenarozené vše, co se tají ve slově vlast, je tu básnicky apostrofován verši Roberta Konečného a Růženy Jesenské a podrobně vyložen Robertem Smetanou, Mirkem Očádlíkem, Leošem Firkušným, Josefem Plavcem, Bohumírem Štědroneš a Františkem M. Bartošem. K výkladu jednotlivých částí cyklu se připojuje stat o jeho osudech z pera Otakara Šourka, poznám-

ky k jeho provedení od Otakara Jeremiáše, výklad o vlasti a národu v Smetanově hudebním dramatu od Jana Racka; obraz Smetanův v české literatuře podává Přemysl Pražák a o Alšově pendentu »Vlasti« pojednává Antonín Matějček. Vzácně ucelená publikace, vyslovující plně vděčnost velikému mistru české hudby, je v pravém slova smyslu četbou lidovou: to jest, měl by ji každý číst.

*

Srdečnou knížkou vzpomínek je vypravování pražského knihkupce L. K. Žižky o »Mistřích a mistříčcích« (nákladem Toužimského a Moravce v Praze). Hudební Praha let osmdesátých a devadesátých minulého století, plná hudebního kvasu, ožívá tu vzpomínáním tehdejšího příručího hudebního nakladatelství Fr. A. Urbánka, u něhož se mistři a »mistříčkové« (toto oslovenírazil Veleblín Urbánek) pravidelně scházivali a jejichž podoby, rozhovory, žerty i bolesti mladý pan příručí pozorně, ba dychtivě sledoval. Na dvě stě mistrů a mistříčků tvoří bohatou galerii tohoto svěžího vyprávění, taktního, vkusného a prostého, v němž najde zalíbení nejen odborník, ale i laik. Vždyť tu jde o naše »nesmrtelné«, jako Smetanu, Dvořáka, Fibicha, o naše zapomínané, jako Malátu, Rozkošného, Šebora a j., o desítky a desítky skladatelů, kapelníků, zpěváků a virtuosů až po toho fotografa Jana Mulače. Čtyřiašedesát podobizen provází knížku, věnovanou tomu, kolem jehož stolku se mistříčkové scházivali: Veleblínu Urbánkovi.

*

Smetanovskou diskografii, kterou vydal Orbis, vykonal Mírko Očadlík práci průlomnou a nemající v celé světové literatuře obdoby. Již sám soupis všech skladeb Smetanových, nahraných u nás i v cizině na desky a fonografické válečky, představuje obtížnou, ba mravenčí práci. Než podobných soupisů najde se dost i za hranicemi. Co je však na tomto soupisu nové, to je přesné roztřídění a pak hlavně zhodnocení každé desky. A to zhodnocení nejen po stránce technické, to jest způsob a hodnota mechanického záznamu, nýbrž i zhodnocení reprodukční: kritika zpěváků, hrajících ensemblů, dirigujících kapelníků. Tato práce představuje nejen pozorný poslech každé desky, nýbrž poslech několikrát a nad to dokonalou znalost techniky zápisu a její možnosti. Proto nevychází nadarmo požadavek Očadlíkův, vyslovený v úvodě, aby byl zřízen Státní deskový ústav, který by měl nejen možnosti sběru a archivování, nýbrž i práce laboratorní a experimentální. Očadlíkovu »Smetanovskou diskografii« ocení v první řadě odborníci. Interpretům může být výstrahou, producentům pobídkou. Mnohé dosud nenahrané Smetanovy skladby jsou trpkou výčitkou našim výrobčům. Stejně desky nahrané špatně měly by být natočeny znovu a lépe. Nejedno poučení ze starých desek získá i ten, kdo se bude obírat způsobem reprodukce Smetanových skladeb v době minulé.

Jan Rey

Výtvarné umění

Výtvarnické výstavy v lednu a únoru nebyly až na některé výjimky tak bohaté jako na sklonku minulého roku. Výstava Umělecké besedy v Obecním domě byla významným projevem uceleného a uzavřeného sdružení uměleckého. Umětenost téměř aristokratická a korektní, zdvořilý a důstojný ráz jasně vyznačují všechny projevy výtvarníků Besedy. Nikdo z nich nechce být velmistrem; každý má svou práci, někdy třeba jen pilnou. Vynikající účast Vlastimila Rady podstatně přispěla i letos k upevnění vážného dojmu výstavy. Nepatetické, hluboce viděné krajiny Radovy z Čech, dostupují v mno-

hém velebnosti a jedinečné pravosti, ne snad pro rozměry obrazů nebo bohatství námětu, ale pro opravdovost, šlfi a vřímavost srdce malřova pro tyto vlastnosti, skrze které lze nakonec objeviti skrytou velikost všech věcí okolního světa. Ostatní členové nevybořili z tradičních hranic své tvorby, ani z okruhu vřtvarného snažení Besedy. Z novějších malřřů zřustnil se vřstavy Umělecké besedy Kamil Lhoták. I když proti jeho způsobu podání můžeme leccos namřtati, nelze popřiti, že si Lhoták i pod škraboškou poněkud nepřřvodního malřřského extempore uchovává silný a neporušený fond citový.

Druhou velkou událostí byla vřstava obrazového cyklu »Chleba« od Václava Ra-base. Je to osm triptychů malovaných sice na téma poněkud školsky poučné (postup výroby chleba - řekl by skromně uvažující divák), je také vidět, že leckde pro formální úplnost celků poněkud trpř dílo samo, ale podstata a pravá přřčina oslavné básně malřřovy vychází ze zdravé a řisté představy selského pecnu chleba, jenž sám je středem několika obrazových skupin. Jak se tyto obrazy chleba odlišují od mnohých zátiřř s chlebem! To už nejsou neosobní odrazy skutečnosti; malřřovi šlo o oslavu bořřho daru, o službu, řřeba neuvědomělou, ale naplněnou téměř biblickou vřžností. O tom konečně svědčí i poslední obraz triptychu »Podávání chleba«: venkovská řena klade skrojek do ruky řebřřkovy a řebřř si skrojek dlanř přřřehřává.

Z mladřřích malřřřů zaslouřř si pozornosti Stanřslav Jeřek. Jeho dosavadní práce, shromážděná na vřstavě v Topičově saloně, je sice značně neusměrněná a trpř řasto záměřností techniky, ale první vřtěřky malřřské snahy Jeřkovy, jeř lze spatřovati v obrazech »Slunečník« a »Stoly na terase«, projevují nepopřratelně schopnosti ve vřtvářenř barevně plně kompozice, námětu ořiveného jen klidným působenřm řivřřlř, sluneční záře, vzduchu nebo vody.

V plnosti mužných let po prvé přřstoupil před veřejnost malřř Zdeněk Kremlička. Tichý průběh jeho souborné vřstavy v Hollaru nasvědčuje ovšem, že nevalný zájem o tohoto umělce je spřře známkou jeho mnohých předností. Malá zátiřř, z nichž snad nejlepřř je »Hrozen vřna a broskev«, mají v současřném malřřřství své zvláštnř místo. Ne snad pro neobvyklost isometrické nebo dokonce půdorysné projekce těch nepatřných věcí; takových nápadností všřmali bychom si snad dřřve s velkou pochvalou, pomřřjejiće vnitřní hodnoty obrazu. Kremlička vřak procřtil své malé náměty v kompozici barevně i rozměrně a vytřhl je z omrzelého řivřta řždždennřho. Tichá a skromná radost svřřtř i obrázků Zdeňka Kremličky, a to už dnes stačí k naplněně řivřta umělce.

Docela protichůdný, ale vřtvarně neměně významný je zjev nedávno zesnulého malřř Václava Pokorného, který jeřtě jako nestor řeských malřřřů zahajoval svou vřstavu v řtěže sínř Hollaru. Nenasytná lačnost a řřžeň v záznamu okolního světa naplnřla poslední řeta Pokorného, a je ovšem tragické a pro odcházející generaci přřřznačné, že své problémy, boje a řřžně odnesla si do hrobu; na svřtě nezřstalo z díla jejího nic, než trocha zřřřveného prachu, který pomalu usedá.

Mánes uspořádal soubornou posmrtnou vřstavu Rudolfo Vejřřchovi, krajinařři a portřetistovi ře řkoly Pirnerovy. Školenřm a v celku i vyznánřm impresionista silně vázaný hmotou a proměnami řivě předlohy, vřtvořil na sklonku řivřta řadu větřřch, barevně sytých zátiřř interiřřových a zvláštnř pozornosti zasluhující krajinařřský olej »Kozlovskou silnicř«; obraz ten sice prozrazuje Vejřřřchovo řkolenř, ale prázdnota impresionistická tu ustupuje hlubřřřmu citu.

O členských vřstavách spolkových (Mánes, Myslbek, Jednota umělců vřtvarných) lze řřci jen tolik, že vřřně reprodukují prostředř spolku.

Břetřslav řorm

POZNÁMKY

Humor Karla Horkého

Přečíst šestatřicet fejtónů Karla Horkého, shrnutých do knihy »Pískání v lese« (Srdcovy knihy dobré nálady, sv. 21, A. Srdce v Praze), je užitečná, i když ne zrovna příjemná zkušenost. To, co se jinak jen zběžně prolétne - a zpravidla nedoče - při čtení u holiče, je možno náležitě posoudit teprve v tomto výběru »nenáročných veselých prací«. Užitečné je především uvědomit si, co se u nás všechno pokládá za veselou literaturu. Rozmarné povídávkové fejtónistika, jak ji u nás po léta pěstuje Horký, vychází zřetelně z jednoho pramene, a to je Neruda - bohužel, ten nejslabší Neruda. Šibalský rozmar, zatrpklý humor, shovívavý výsměch ne bez záchvatů dravé jízlivosti - toť dědictví po Nerudovi, které plundruje celá naše zábavná žurnalistika. Co nás však u Nerudy na tomto nevalném žánru jenom pohoršuje, to nám u méně nadaných, obhroublejších a nestýchavějších následovníků Nerudových leze doslova z krku. Na námětu zpravidla nezáleží. O náměty mluví, jak známo, fejtónisté nouzi. Sáhne se tedy po námětu nejbližším a nejvšednějším. Na čem záleží, toť podání. Udržet tak zvané vtipný tón, dobírat si, šlehat, parodovat, karikovat, persiflovat, hrát si na světáka i na soudce, přecházet ze sentimentality do cynismu, toť zhruba celý ten konvenční mechanismus, jemuž se, bůhví, proč, u nás přezdívala novinářská saura. Myšlenková i stylistická úroveň našeho Thersita, který si jeden čas hrál se značným úspěchem na Catona, je úroveň flekovská. Rozepíše se třeba o tom, jak bývají ženy obětavé, když jde o módu. Jeden čas se elegantní Pařížanky vycpávaly, aby získaly »mateřskou linii«. Ty vycpávky si podle Horkého »kladly poslušně na své pobídníčky, chci říci na oltář vlasti«. Ve fejtónu nadepsaném slibně »Nenasytá Líza« vypráví s fořtovskou důkladností i štatnatostí příběh ohočené srny, která utíká do lesa za srncem a vzpírá se návratu do zajetí. Ocituji z tohoto primitivně dojemného příběhu, který se Horkému arci proměnil v lechtivou historku, několik ukázek vybraného fejtónistického vkusu. Takto mluví o srně Horký: »Ve věcech lásky je Líza ještě úplně nezkušená... Na prahu podzimu zalehlo k ní náhle volání divočiny a přišla její milostná chvíle... (Krásný ztepilý srnec měl) Lízu zasvětitu do tajů milování... Tajemný, hluboký les s věkovitými smrky, které svými velebnými sloupy ji uvítaly jako nevěstu v chrámové lodi... Lízinka ve své hnědé hebouнке košilce byla sama a její srdce prudce bušilo na pokraji mlází...« Po tomhle slibném úvodě skoro čtenáře překvapí, když sdílí autor, který Lízinčino dobrodružství spolu s fořtem pozoroval, zdržlivě prohlásí: »Necítím se dosti povolán ani oprávněn popisovati, co se asi odehrávalo v houstnoucím šeru mlází...« Lízince se sice zalíbilo »v klínu lesa«, ale nakonec ji pan nadlesní na řemeni odvedl zpátky. A zde náležitě řízná pointa: »Tak končí na tomto světě každé očarování: pustým rozčarováním. Tam se Lízinka ubírala jako na křídlech a zpět se vracela jako kráva.« Nehoráznosti, které jsem uvedl, jsou jen malou ukázkou toho, do jakých nízkých poloh banality může zabřednout humorista, který se přece (soudíc podle nedávné kandidatury do IV. tř. České akademie) dosud zcela nevzdal literárních ambicí. Až jednou někdo podnikne rozbor celého značně obsáhlého díla Karla Horkého, narazí bezpochyby na jeden základní rys jeho stylu, totiž na slizkost, hraničící s oplzlostí. Nemohu si pomoci, marně hledám mírnější výraz pro štitivou reakci, která se mne zmocňuje po každé, když se do Horkého začtu. To dorozumívavě

pomrkávání po obecnstvu, to lovení úspěchu, být sebelacinějšího, to dryáčnické radikálníčení, to neustálé apelování na sentimentalitu, to pivní pochechtávání je mému nepražskému vychování zcela vzdálené. Označuje-li Horký tuto knihu za »humor lehčího kalibru«, přiznám se bez mučení, že nejsem nikterak zvědav na to, čemu by sám asi říkal hrubší kalibr.

A. Skoumal

Dnešní úcta sv. Prokopa

Svatý Prokop, nejdůstojnější opat kláštera sázavského, obzvláštní patron království Českého, veliký světa divotvorce. V zapomenutí národa, hledajícího všelijaké národní spolky náboženské a při tom opomíjejícího svou pravou slovanskou cestu, a za neomluvitelné netečnosti jeho strážní kapituly v kostele Věch svatých na Hradě pražském, je hrob světcův jen dvakrát do roka přístupen oslavám a modlitbám věrných. Neboť do kostela Věch svatých na Hradě pražském zvláštním zařízením kapituly tohoto chrámu Páně jest přístup toliko o svátku sv. Prokopa a o svátku Věch svatých. Jinak prach se ukládá v prostorách tohoto chrámu i na hrobě *prvního* kanonisovaného svěťce českého.

Sv. Prokop prchal před světem; snad je v tom pro život jeho cosi symbolického, co sleduje i osud jeho svatých ostatků - díky kapitule u Věch svatých na Hradě pražském. V jeskyni, již by mohli patres canonici spatřit ještě dnes na břehu Sázavy, se věnoval zcela samotě, jež je tolik sužována ďábly. Jeho samota - jeho záliba v samotě je tedy v našich dobách brána příliš doslovně, jsouc z vůle vznešené kapituly u Věch svatých na Hradě pražském rušena jen dvakrát do roka.

Leč sláva svatého Prokopa, není-li to známo povolanejším, po svaté smrti jeho si žádala větších poct. V jedné legendě barokní,*) v době to, kdy tyto naše národní věci byly bedlivěji opatrovány a sřezeny nežli v dnešní době pokročilejší, se vypráví o jistém kantoru, kterak nepovolil žádosti svých žáků »pooddechnouti od učení obyčejného«, a »tak řečený Lusum jim dal, že oni místo toho chtějí do chrámu Páně vjíti a svýho milýho tatička a patrona svatýho Prokopa s nevinou modlitbou pozdraviti«. »Zuřivý kantor« byl za to potrestán, vinu svou však zkroušeně vyznal a pak vždy sv. Prokopa ctil, velebil a chválil.

Chvála sv. Prokopa právě pro jeho obzvláštní dobrotivost, přívětivost slovanskou a shovívavost českou si žádá i dnes stále většího a častějšího uctívání. On je utěšlivým přítomným při hodině smrti, což je velikým vyznamenáním pro účastníky kuru nebeského, on je, jakž byl pozdraven od svatého Otce papeže Inocence III., jeho svatořečníka, ústy kardinála Quidona v sázavském klášteře: »Okraso nebe, země České divotvorče, pros za mě, velkého hříšníka, nyní i v hodinu smrti mé.«

Proč tedy, jest se ptáti, kapitula při Věch svatých na Hradě pražském brání uctívati sv. Prokopa, tohoto našeho dobráckého svatého, tohoto pro dobrotu svoji a své známé vlastnosti tak potřebného dnes svěťce a patrona země České, brání uctívati po celý rok kromě oněch dvou dnů povolených?

Prosíme proto kapitulu u Věch svatých: Vydejte lidu svaté ostatky, aby je mohl

*) Požehnaná památka sv. Prokopa. R. 1780 u Vinc. Korce v Kutné Hoře od neznámého autora jesuitského.

uctívati, jak je záslužno a důstojno, a chcete-li mítí kostel Věch svatých z neznámých důvodů uzavřený, odevzdejte lidu českému sv. ostatky, aby si je odnesl k uctívání denímu a důstojnému jinam, kde by Vaše neznámé povinnosti nerušil. J. H.

Těm, kdo ještě stojí před branami Církve

Často jsem měl příležitost mluvit s Vámi. Nyní, když přemýšlím o Vašich slovech, jimiž jste se pozastavovali s přepjatě tvrdošíjnou zálibou nad tou nebo onou chybou v Církvi, vidím, že jste si častěji všímali různých vnějších zjevů, ať to byly tituly nebo roucha anebo cos podobného - a že jenom zřídka kdy jste se dotkli podstatných věcí: učení a struktury Církve, vnitřního života věřících, jejich hlubokého duchovního sblížení s Kristem a vzájemného bratrství mezi bližními. Pro ony vnější zjevy, které ještě k tomu často uvádíte bez jejich historických předpokladů a spojitostí s jinými jevy našeho lidského života, pro zjevy, jež jsou konec konců pomíjejícím povrchem, skořápkou, nevidíte hlavně, Boží, nehynoucí. Připadáte mi jako člověk, který prohlíží se si umělecký obraz pozoruje na jednom místě černé zhuštěnou barvu a na toto místo zcela upře pozornost, s chorobnou starostlivostí slídí po každé linii, nachází, že linie jdou jaksi nesouměrně, že také třídění barev nedává nic zvláštního - štourá se dále a více v tom temném místě - až nakonec přestane vidět krásu celé komposice.

V našem věku se lidé rádi považují za liberály, za lidi širokého rozhledu, otevřených obzorů. Je to zajisté velmi cenná věc býti liberálem všude tam, kde Bůh sám nezejvil nám pravdu a svoji vůli, kde tedy je pole lidských mínění i lidských slabostí. Jenomže budme také liberální vůči Církvi. Se širokým rozhledem si blíže všimněme třeba takového faktu, že Církev má za sebou již skoro dvacet století trvání za nejrozmanitějších okolností, mezi nejrozmanitějšími národy a osobnostmi, že třeba i dnes mezi tří sta dvaceti tisíci duchovních jsou lidé různých hodnot a povah, ne vždy šťastných.

Není proto divu, že se najdou chyby, že se najdou nehodní sluhové, jichž počet na prstech nesečteš. Ano, budme shovívaví také vůči Církvi, zbavme se úzkoprsosti a jednostranného pohledu, hledajícího jenom skvrnu, jenom nesouměrné linie na tom nebo jiném místě velkolepého obrazu. Upřemež svoje zraky se zálibou také na ty Pavly, Ignáce, na Zlatoústé, na Františky, na Cyrily a Metoděje, na Vojtěchy, na Anežky a Terezie a tolik jiných hrdinských duší, jež se stále rodí a jež stále Církev vychovává. A mějme srdce otevřené, přímé, odvrácené od nízkosti a hotové přinést oběti, bez nichž užitečného poznání pravdy se nám snad ani nedostává. Budou-li u nás tyto předpoklady, nemyslím, že dlouho zůstaneme odděleni - ti, kdož jsou v Církvi a kdož v ní nejsou - ba jsem si jist, že pak za prahem Církve, v Městě Božím, žijíce jejím životem, zevnitř pochopíte to, co dosud se vám zdálo nepochopitelné a nepřijatelné. A jednoho dne pochopíte i shovívavou a trpělivou lásku Církve k bloudícím a padajícím. Církev nevyhazuje své syny, jakmile zhrěšili a jak by si toho leckdo přál, nýbrž trpělivě čeká, a dává jim možnost a stálou příležitost povstati, třebaže sebe samu vydává tím v nebezpečí, že ji někdy někdo zase bude obviňovat, jaké to měla lidi ve svém středu. A až i toto pochopíte, vaše srdce se rozehřeje žhavou láskou k Církvi. *Sacerdos*

ZÁVRATNÉ PANORÁMA DVOU TISÍC LET
zachycuje s velikým uměním slova obsáhlé dílo

B L A Ž E J R Á Č E K T. J.

CÍRKEVNÍ DĚJINY v přehledu a obrazech

Názorné a živé vylíčení osudů Kristova království od jeho založení až do naší přítomnosti obrací se k nejširším čtenářským kruhům. Četba těchto otřásajících dějů, zahrnujících mnohé země a národy, poskytne jim nejen poučení, nýbrž také posilu. Máť v sobě církev vnitřní obrodné síly, které nezavalí ani nepřízeň poměrů, ani mdlota a slabost těch, kteří církev řídí. - „Církevní dějiny“ vyšly k vánocům 1939 jako 2. svazek „Podlahovy knihovny naučných spisů“. Formát 18×25 cm, silný papír, zřetelný tisk. Stran 680, obrazová příloha o 32 stranách. V celopl. vazbě 135 K, v polokůži 155 K.

Soubor nejlepších statí slavného geologa, oddaného přítele Bloyova

P I E R R A T E R M I E R A

SLÁVA ZEMĚ

Přel. O. Janoš a J. Přikryl. Úvod o autorovi napsal prof. Karlovy university Dr. Radim Kettner. S obálkou Otty Stritzka. Brož. 28 K, váz. 38 K.

„Geologie nás okouzluje právě svým tajemstvím; líbí se nám - o tom není pochyby - pro to, co nám sděluje, ale ještě více pro to, co nám odpírá sdělit; co nás k ní přitahuje, je to, že se dotýká více než každá jiná věda Nepoznatelná; líbí se nám pro nevyzpytatelnou propast, kterou náhle zahlédneme, kdykoliv odbočíme s cesty, po které nás vede; a obzvláště se nám líbí proto, že v ustavičném šeptání jejího božského hlasu se neustále vracejí slova, slova, která rozechvívají lidstvo, tři slova, která nemohou lidé neslyšet, a která jsou jako tři opěrné body, na nichž spočívá celá filosofie: Čas, Život, Smrt.“

P. Termier.

Ž á d e j t e u v š e c h k n i h k u p c ů

NAKLADATELSTVÍ „VYŠEHRADEK“ V PRAZE

Administrace Řádu potřebuje 6. a 7. číslo V. ročníku. Který z odběratelů jich nepotřebuje, žádá se zdvořile, aby je lask. poslal administraci. Obnos odečteme od letošního předplatného. Děkuje me.

ADMINISTRACE ŘÁDU

KATOLICKÝ LITERÁRNÍ KLUB

potěší své členy v roce 1940 tímto vybraným programem:

František Skácelík: OPUSTIŠ-LI MNE...

Autor „Venkovského lékaře“ a „Architekta Maloty“ postoupil tentokrát ve svém novém myšlenkově i umělecky závažném románě až do let nedávno minulých. Děj je soustředěn kolem postavy známého básníka.

I. R. Malá: BEZ POČÁTKU A KONCE

V tomto svazku vyvrcholuje pozoruhodný životní příběh Rudolfa a Anny. Domov cizina slouží za dějiště jejich nevšedního dobrodružství. K nejvýznamnějším stránkám patří dojmy z Říma a jiných italských měst.

Gertrud von Le Fort: MAGDEBURSKÁ SVATBA

Tragická situace obleženého Magdeburka je v tomto románě z třicetileté války vyliče na mohutnými a sytými obrazy. S otfášajícími dějinnými událostmi, které český čtenář už částečně zná z Durychova Bloudění, je zde spjat osud mladé magdeburské dívky. Z řady ostře viděných postav vyniká zejména nadlidský zjev císařského generalissima Tilly. (Přeložila Jitka Fučíková.)

Jaroslav Durych: SLUŽEBNÍCI NEUŽITEČNÍ

O životě jesuitského mučedníka Carla Spinoly, jehož otec je pochován v Praze u sv. Víta, není mnoho zpráv. Tím je už dána nepřímá technika Durychova románového díla, které naprosto zákonitě krystaluje v tvar, jaký je u naší prózy nezvyklý. Brzy je však čtenář stržen rytmem této kadencované řeči a s úchvatem sleduje strmé dějové pásmo, které ho vede z Prahy přes Itálii do Lisabonu, odtud pak po mnohaletém křížování po moři k cíli Spinolovy cesty, do Japonska. Bylo-li Durychovo nádherné „Bloudění“ plamen, který šlehal, kam chtěl, jsou „Služebníci neužiteční“ jiskřivý krystal ledu. Je to vpravdě dílo Durychovy zralosti. (Se svolením autorova mateřského nakladatelství vychází toto vydání jen pro členy KLK.)

Fr. Mauriac: CESTY K MOŘI

Kromě Mauriaca málokterý žijící romanopisec je obdařen tak pronikavým pohledem do temných hlubin křesťanova nitra, pustošeného hříchem a úpějího po milosti. Jeho román je drama viny, která zasáhne a zdrtí celou rodinu. (Přeložil Jaroslav Zaorálek.)

J. Kirschweng: LEV V JIZBĚ

První novelistický výbor vynikajícího saarsko-lotrinského autora objevuje nám zcela neznámý svět. Na pohled prostou a přece jen básnicky kultivovanou řečí vyprávějí se zde podivuhodné příběhy o vítězství dobra nad zlem, radosti nad smutkem. (Přeložili K. Dvořák a L. Gruber.)

Vánoční tisk: ZRCADLO MARNOTRATNÝCH

Staročeská básnická skladba, připisovaná Hynkovi z Poděbrad. S doslovem prof. dra J. Vašíci.

Členové Katolického Literárního Klubu platí ročně příspěvek K 160.— (mimo porto K 20.—).

Podrobné informace ochotně podá a přihlášky přijímá každý knihkupec nebo přímo

KATOLICKÝ LITERÁRNÍ KLUB, PRAHA II, VÁCLAVSKÁ ULICE ČÍSLO 12

ŘÁD

revue pro kulturu a život

V. Aleša: Josef Pekař

Bohuslav Reynek: Poslední soud

Joseph de Pesquidoux: Truhla na sůl

Antonín Pavlín: Rodnému kraji - Bez nadpisu

Helena Salichová: Velikonoční týden

Marcel Jouhandeau: Jacques Rivière tváří v tvář smrti

Josef Hobzek: Valdštejnská studia mladého Josefa Pekaře

Kornelius Šumavský: O stavbě varhan

Cyril Horáček ml.: Světový řád a zákon velkých čísel

VARIA

Zdeněk Šmíd: Zpěvy Vánoc

Sergej Levický: Ruská myšlenka

KNIHY A UMĚNÍ

Rudolf Holinka: Církevní dějiny v přehledu a obrazech

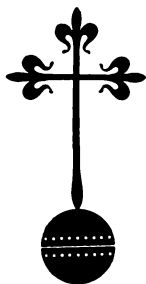
Jan Rey: Tři dramatické omyly

POZNÁMKY

Jaroslav Červinka: K „Poznámce mladého básníka“

J. Martinek: Kořen jeho tvůrčího češství?

3. číslo VI. ročníku, Praha 1940

ŘÁD, revue pro kulturu a život

Řídí František Lazecký s redakčním kruhem. • Veškerou redakční poštu, jakož i recensní výtisky poslejte na adresu František Lazecký, Praha XII, Slezská ulice č. 7. • Administrace: Praha II, Václavská ulice č. 12, kam řiďte objednávky, změny adresy nebo reklamace. • Vydává nakladatelství „Vyšehrad“, Praha II, Václavská ul. 12. • Tiskne Československá akciová tiskárna v Praze II, Václavská ul. 12. • Majitel Rudolf Voříšek. • Odpovědný redaktor Václav Renč. • Inzerce zadává a za ni odpovídá IPRA, ins. kanc., Praha II, Václavská ul. 12. • Vychází měsíčně (mimo prázdniny), celkem 10 čísel ročně. • Jednotlivý výtisk K 7.—. • Předplatné na celý ročník K 56.—. • Číslo šek. účtu 35.500 „Vyšehrad“, nakladatelství, Praha II, Václavská 12. • Dohledací pošt. úřad Praha 25. • Vyšlo 10. IV. 1940.

OBSAH DRUHÉHO ČÍSLA: *František Lazecký*: Ty o mé nouzi víš - Ty o mé slávě víš - *Karel Schulz*: Tvář neznámého - *Jan Ryba*: Snih padá do prutníků - Západní vítr - U rodného domu - *Oldřich Králík*: Mácha a vplyvologie - *Zdeněk Šmíd*: Odměnění Racinovo. Část druhá - *Vjačeslav Ivanov*: Víra a kultura - *Jindřich Středa*: Hřbity Západu - *VARIA*: *Konstantin Miklik ČSsR*: Rozum proti kolektivu - *KNIHY A UMĚNÍ*: *Jaroslav Červinka*: Poesie Zdeňka Řezníčka - *L. J.*: Kniha úzkosti a naděje - *Václav Renč*: Šalda - kritik soudobé poesie - *L. J.*: Dva romány nerománové - *Václav Renč*: Štormova grafika - *Jan Rey*: Na okraj nejnovější literatury o hudbě - *Břetislav Štorm*: Výtvarné umění - *POZNÁMKY*: *Aloys Skoumal*: Humor Karla Horkého - *J. H.*: Dnešní úcta sv. Prokopa - *Sacerdos*: Těm, kdo ještě stojí před branami Církve.

Odběratele a čtenáře dovolujeme si upozorniti na dvě významné novinky vyšlé v Knihách Řádu o vánocích 1939. Jsou to:

František Lazecký

STUDNA V SELSKÉM DVOŘE

(Šesti kresbami vyzdobil a obálku navrhl A. Strnadel. Upravil Břetislav Štorm. Stran 168. Brožov. K 24.—.)

„*Studna v selském dvoře*“ je cyklus básnických povídek, jež svou formou snad nejbližše prózám *Jakuba Demla*. I zde, jako u *Demla*, je hlavním znakem díla hluboká a zduchovnělá zakořeněnost básníkovy do rodné půdy domova a do živé tradice rodové. I zde nejvládnějším námětem je úpění a jásání duše, deroucí se z tmy skrze pozeňňání bolesti a lítosti k úsvitům pravého života v pravdě a v Bohu... Ač jde o několik próz, řekli bychom spíše, že jsou to kapitoly jakéhosi svérázného duchovního románu.”

V. Renč.

Stranou všech výtvarnických směrů i mód stojí grafické dílo arch. Břetislava Štorma. Kolikrát jste se už seřkali s jeho přesně komponovanými výzdobami knih, jejichž promyšlené úpravy se už psaná věnuje. Volbou motivů, branych často z heraldiky, snahou o přísnou stylisaci, vzdálenou vši ilustrátorské líbivosti, jako by navazoval Štorm na zásady gotického kreslířství. Pro milovníky Štormova iluminátorského umění vydali jsme v omezeném počtu 500 výtisků výbor z jeho grafického díla

KNIHA KRESEB BŘETISLAVA ŠTORMA

(Úvodní slovo napsal Karel Schwarzenberg. Dvoubarevný tisk. 107 (I) str. s třibarevnou přílohou. Brož. K 30.—.)

Obě knihy koupíte u svého knihkupce nebo přímo

v nakladatelství „VYŠEHRAD“, Praha II, Václavská ulice č. 12

V. Aleša: Josef Pekař

(Suchá jehla 1939)

Bohuslav Reynek

POSLEDNÍ SOUD

Až naposled Pán zatvrzelé napomene
a na kající krev svou vylije,
zaduní země v hrůze bezejmenné,
jha hrobů shodí se šíje.

Jha hrobů nad mrtvými popraskají
a vítr duší smete si těl prach.
Základy katedrál i stáji
zalkají v zdech a hlubinách.

Stád zvony ani zvony vigilií
shozeny, nebudou již úpěti.
Hvězd korále na horoucí žní šíji
spadají jako listy se snětí.

Až luna zašeptá ve stohů stínu.
Až luna zvadne jako stařena
předoucí pokání a vinu,
žal předoucí, nad stavem schýlená.

Až pěšin přísvit, stezek našich tkáně
do svitků duhových si zamotá,
andělům svěří je, výběrčím boží daně
a strážcům vezdejšího života:

Beránek boží k trůnu stádo sežene.
Skloní se muži, orlové, lvi, býci.
Poznají prokletí i slávu břemene
ti na pravici a ti na levici.

A bílé hroby puknou jako vředy
v sykotu jedy nassátém.
Naděje křídla klesnou naposledy
před splněním a návratem.

Až tiší slíbenou svou zemi zdědí
a všechny vyhnance tu pohostí;
výslechů nebude ni odpovědí;
až duše, zahalené pláští plachosti,

k důvěře bez bázně se přitulí
jak hvězdy do oblaku řas;
až pohynou, kdo v zlobě usnuli,
zasykne zimou, kdo jho boží střás;

den bude opět jako vůně vání,
ples paměti, ráj oběti,
noc, jako lípa po klekání,
včel plná, medem šuměti.

To bude návrat, jehož tušení
den rdívá se, noc tetelí.
Vánoce věčné v čistých loktech zimy,
letnice v pivoňkové neděli.

Veliký úklid trpělivě čeká
na svatvečer a sobotu.
Veliký pokoj volá na člověka
v jesenní země šepotu.

Spadají hvězdy naše jako listí
a v dlani Kristově se zatřpytí
tu krve kalichem, tu střepem nenávisti,
z nichž dá nám napítí.

Joseph de Pesquidoux

TRUHLA NA SŮL

Vyprávěl mi to jeho syn...

...Jednou v září, přede dvěma lety, zrovna v čas oraček, starý Saruilles - ten z roquadského dvora, kde odjakživa vládl a nestrpěl neposlušnost nebo odpor od nikoho, od syna ani od zetě, od dcery ani od snachy, ba ani od Marietty, své ženy, hospodyně a paní domu, kterou si vzal, když v mladých letech také on vzplanul láskou - starý Saruilles tedy přišel za nejstarším synem Caddérounem, když zapřáhal pár volů, jež teprve nedávno naučili tahat. Ten Caddéroun byl člověk už dospělý, dokonalý sedlák, jehož on, starý Saruilles, sám učival před lety zacházet s polním nářadím. Díval se, jak zapřáhá voly, proti svému obyčeji bez jediného slova, a čekal, až bude spřežení pohromadě. Ale náruční vůl, Martoš, se stavěl špatně, couval, když měl jít dopředu pod řemen, a zřejmě nijak nespíchal do práce. Otec toho nedbal a řekl synovi:

»Můžeš ty volky nechat zeťovi a jezdit s mými gaskoňci. Já na ně už nikdy nesáhnů.«

Caddéroun zůstal, jako když vedle udeří hrom. Ti krásní gaskoňští volí, nejčistší domácí rasa se stříbrně šedavou srstí, dlouzí a zároveň těžcí, byli otcovi miláčky.

Sám je přes svůj věk naučil tahat, před třemi lety, protože tenkrát se cítil ještě pevný a obratný. A zaučil je znamenitě, tak, že nikdy neužíval okutého bodce, tak, že jeho hlas stačil, aby ze sebe vydali, co mohli, a že bodnout je by býval hřích.

»Proč, tatínku?«

»Proto, že... A pojedeš doorat to pole na Caillaouère, ten kus, co jsem nedooral.«

A Saruilles odešel.

Bylo to jednoho rána skoro studeného, kdy hustá rosa pokrývala mrazivým povlakem střechy z červených tašek a ustupující míza s sebou na cestě do země odnášela listy, padající krouživým pohybem jako ptáci.

Caddéroun dojel na pole. Otcův pluh byl zastaven na konci brázdy. Zavedl tam své spřežení, couvl s ním, aby je zapřáhl do pluhu, ale neudělal to. Zapíchl pohánku do hlíny před voly. Volci, zvyklí

báti se jejího hrotu, byli tou nepatrnou překážkou ovládní tak, že se nehnuli s místa. Syn chvatně prošel zoraným pozemkem. A tu porozuměl. Pole vypadalo spíše jako rozryto, než jako zoráno. Jako kdyby se ruka jeho otce byla po celou práci třásla na klečích, jako ruka člověka opilého. A syn si pomyslí: »To už není on.« Saruilles byl orač proslulý široko daleko. Pole, které prošlo jeho rukama, vypadalo, když je zoral, jako podle pravítka a celé v jedné rovině, stejnoměrně zvládnuté, jako kdyby je radlice byla zpřevracela celé zároveň. A teď, v sedmdesáti osmi letech, ho jeho paže nebo jeho oko, nebo snad jeho síla zradily; styděl se za sebe.

V poledne u jídla se Caddéroun přiklonil k otci:

»Viděl jsem to pole. Byl jste unaven. To se stává každému. Odpočíte si, ale dát mi své gaskoňáky, na to máte ještě čas.«

»Už ani slovo,« odpověděl Saruilles, »dělej, jak jsem řekl.«

Přišlo vinobraní. Saruilles zůstal jako obvykle u lisu, nasypával lopatou vrstvy hroznů, jež pak šlapali jeho vnukové Cyprián a Jan - sloužili už u cizích, ale na vinobraní přijeli vždycky na dovolenou - a jeho vyholený obličej, tvář ještě stále ušlechtilá, s přímým profilem, oživovala, když viděl tu hojnost plodů. Po vinobraní setí. Sil jako vždycky, neboť nikdy nestrpěl, aby tuto práci dělal někdo jiný, tím svým pevným krokem, tím neomylným pohybem ruky, který dával každému poli přesně tolik zrna, kolik potřebovalo podle své povahy a podle počasí. A stejně zůstal na svém místě, když se sklízela a svázela kukuřice, a stejně při řezu révy. Jenom loupat kukuřici nechtěl jít s ostatními, na ty schůzky k sousedům, jak se to na oplátku dělává ze dvora do dvora; odmítl chodit s nimi na ně v hvězdnatých zimních nocích. A když se začal řez na vinicích, dělal, jako by se byl opozdil, a chodil na konci pracovní party jako učedník, který potřebuje vidět, jak se to dělá. Snad ho unavovalo být dlouho sehnutý, nebo se bál, že se mu bude třást ruka. Caddéroun ani nikdo jiný ani nešpetl, protože si pamatovali, co otec řekl tenkrát s těmi gaskoňskými voly.

Během jara se nestalo nic nového. Rozumí se, že Saruilles už ani nesáhl na žádné nářadí s potahem, na pluh, brány nebo válec, a pracoval již jenom s nástroji broušenými, jejichž ostří zmenšuje námahu člověka. Stříhal keře v plotě, sekl trávu na hrázích, vysekal křoví v příkopkách, tu a tam něco srovnal rýčem nebo motykou. Práce, u kterých si člověk může po chuti oddechnout. Ale nebývalo ho už vidět na suchopárech, když se dělala zásoba vřesu na stelivo, třebaže

rok co rok rád zjišťoval vzrůst mladých chvojek, jež tam nasázel, a nebylo ho vídat ani na pískovišti, když kopali písek na zkyplení nové vinice. Vřes klade často tuhý odpor, i když máte ostrý nástroj, a tíha vlhkého písku zdvojnásobuje váhu těžkého rýče. Ukázal se zas teprve na kukuřičných polích, aspoň při setí. Stejně jako všichni pouštěl zrna jedno po druhém do žlábků a potom špetky šedého hnojivého prášku, a když kukuřice vyrostla, jako vždycky příliš bujně a hustě - »jako vlasů na hlavě« - protrhával její řádky.

Tak se den za dnem blížilo léto.

Když byla sena a potom žně, Saruilles, stále zamlklý a nikomu nevysvětlující, proč toto dělá a ono nedělá, začal chodit do práce s ženskými. Stejně jako ony šel na pole teprve tenkrát, až byla úroda pokosena. S nimi shrabával posečenou travu, obracel ji na slunci, natřásal na větru, skládal do kupek a potom ještě jednou shrabal celou louku, aby na ní nezůstala ani hrstka sena. A o žních přinášel mužským pracovníkům svého rodu náruče obilí, aby je pod kolem vázali do snopů, všechny klásky na jednu stranu, silným otočením roubíku. Stejně jako setí bývalo jeho radostí vázat snopy. Dělal je tak těžké, že bývalo nutné pořádně se zapřít, když je člověk chtěl zdvihnout, a odnést se daly jenom tak, že člověk opíral násadu vidlí o zem. Teď byly vozy nakládány bez něho. Už ani neučesával žebříňáky s nákladem sena, aby vyrovnal jejich boky a zlepšil rovnováhu, ani neutahoval pavuzní provaz na řadách rusých snopů tím krouživým pohybem, který každý sedlák dělává s takovou radostí... Rodina ho po očku pozorovala, zaražená v duchu, stísněná tím otcovým ústupem ze slávy a také znepokojená jeho mlčením, pod nímž se možná skrývala nějaká tajná bolest. Ale stařec zůstával netečným; neráčil všimnout si těch starostlivých obav...

Dni uplývaly. Přišlo nové vinobraní, loňské. A tentokrát Saruilles promluvil a řekl Sospetsovi, zeti:

»Zůstanete s dětmi u lisu. Nové víno musíte dávat zas do těch malých soudků a nechat je v nich vykvasit, aby dostaly říz a vůni. Jsou ještě pořád slabé.«

A sám šel na vinici sklízet hrozny, s košíkem v ruce, jako kterýkoli z těch sousedů, jež požádal, aby přišli pomáhat při vinobraní. Jeho syn byl již ve vinohradě a řídil jako obvykle sklizeň. Saruilles mu pokynul, aby pokračoval. Ponechal mu také starost o to, aby dohlížel na odvoz vína do sklepa a aby na sudech poznamenal křídou počet mázů, nalitých do každého z nich. Dokonce ani na vydat-

nost úrody se nezeptal. Když mu přinesli sklenici moštu, aby okusil, jenom k ní přičichl, ale neomočil v ní rty... Jindy zatočil vždycky ve sklenici přecezenou tekutinou, jako by hledal její budoucí barvu, upil doušek, dlouho jej překuloval na jazyku a se zálibou předpovídal jakost a chuť nového vína. ...A potom vylil husté víno na zem. Caddéroun se odvrátil, aby se na to nemusil dívat.

A rytmus ročních období přinesl nové setí.

Když přišel čas zasít zrna na pole rozdělené v dlouhé pásy, které mají rozsevači usnadnit jeho práci, Saruilles zavolal syna:

»Budeme sít spolu. Začni na jednom konci lánu, já na druhém. Ten, kdo z nás dojde doprostřed pole první, dokončí setí.«

Nabrali do rozsivek obilí a zároveň spustili na pole pršku zrna. Bylo slyšet dvojí šelest dopadu, jako přeháňky drobných krup.

Caddéroun došel doprostřed pole první.

»Tak to tedy dosej,« řekl otec. A ustoupil a ponechal setí synovi. Dlouho se potom díval, jak Caddérounova vysoká postava kráčí s jednoho konce oraniště na druhý. Bylo vidět, jak se mu bledé rty pohybují, jak se bezděky otvírají a zavírají a ruka naznačuje rozsevačský pohyb. Nakonec na něm bylo vidět, že je spokojen:

»Seješ teď líp než já...«

Tak přišel jedenáctý listopad, martinský svátek. V ten den se u nás obnovují nebo ruší nájmy dvorů. Hospodář »smlouvá« již podepsal nebo zrušil. Počasí bývá u nás kolem sv. Martina nádherné. Ten svatomartinský týden, zbavený již horkých par a dosud nezastřený podzimními mlhami, ještě stále zářivý jako letní měsíce, ale již uklidněný, rozlévá skvostné tekuté světlo, pod nímž se nevýslovně sladce dýchá a žije. Ale večery bývají již časné, průzračnost obzoru je nechrání před rychlým vpádem šera a se soumrakem před vpádem prvních pronikavých chladen: lampy se rozsvěcují a v krbu se rozdělavá oheň již brzy odpoledne.

Toho večera se všichni, když bylo po práci a dobytek ošetřen, vrátili se soumrakem do dvora.

V dlouhé kuchyni s vyčnělými trámy a s dvěma lampami u stropu zasedli ke krbu, čím starší člověk, tím blíže k ohni, a každý se ohříval u vysokých prskavých plamenů. Vyšlehovaly v hlubokém výklenku pod pláštěm, který vybíhal do kuchyně na dva sloupky jako přístřešek, a požíraly objemná dubová polena, naskládaná na kozlících do hranice. Zářily tak, že světlo z nich šlehalo do kuchyně, a třebaže lampy svítily pod stínítky jasně, plameny pokrývaly stěny

tančícími stíny. Lidé se před žářem chránili vztaženými dlaněmi. Nemluvili, jak to bývá v prvních chvílích odpočinku, kdy člověk vychnutává jenom blaho z pocitu, že sedí. A tu pozdvihl Saruilles svůj hlas:

»Je tomu dnes padesát let, co jsem najal tento dvůr. Deset let je tomu, co pán, s nímž jsem podepsal smlouvu, leží pod drnem. To znamená, že jsem člověk starý, opotřebovaný a brzy již nepotřebný. Loni se mi vzpouzel pluh, a proto jsem už nechtěl vzít kleče do ruky. Letos mě unavily už i drobné práce, dokonce i práce ženské. A stejně jako tělo také hlava je v koncích. Myslit na všechno, co je třeba připravit nebo zařídit, když se člověk v noci probudí, obcházet v duchu polnosti a vzpomínat, co kde chybí, kam bude ráno třeba běžet nejdřív, rozvažovat, co se má koupit nebo prodat, a vůbec počítat a dávat každému jeho díl: všechny takové starosti a povinnosti mně už nejdou k duhu a přemáhají mě. Kromě toho zapomínám, všechno mi propadává paměti jako sítem... Proto jsem se pozvolna vzdaloval s polí a s místa, které tam bývalo mé. Dělal jsem to, abych přivykl chvíli, kdy to všechno budu muset opustit nadobro... Od zítřka tu bude rozkazovat Caddéroun, můj nejstarší syn. Rozkazovat nade mnou stejně jako nad ostatními. Dvůr potřebuje silné ruky a bystrého oka, jak jsem je míval já. Ze mne se stalo zas děcko a vrátím se k dětské práci. Jako kluk jsem pásal dobytek, budu pásat zas. Na to, co sním a vypiju, si ještě vydělám. Vystřídám teď tebe, dcero Haničko, a ty zůstaneš od zítřka v kuchyni a na dvorku u drůbeže a budeš pomáhat matce, taky už brzy utrmácené.«

Zmlkl. Ještě nikdy toho tolik nenamluvil jedním dechem. Celá rodina vstala k protestu, k odmítnutí. Marietta, jeho žena, chtěla říci: »Jestliže vy jste tu teď pacholkem, já tu budu služkou...«

Ale stařec se napřímil:

»Dnes tu poroučím ještě já... To, co chci, se stane. Člověk, který už nedovede učit, ukazovat, jít v čele, musí stranou. Takový člověk jsem teď já. Pracovat jenom hubou, to pro mne nic není!...«

A ráno, v dlouhém hnědém plášti, s čepicí na očích a s holí v ruce, zahvídł na psa a vyvedł dobytek z chlévů. Marietta stála ve dveřích a dívala se za ním, jak odchází, ale ani slovem si netroufala ozvat se proti tomu. Řekl, a nedalo se nic dělat.

Za několik dní potom byly vánoce přede dveřmi. Saruilles se zabýval podivnou prací. Vybral si dlouhá topolová prkna, již dávno vyschlá, jež si dal nařezat na postranice do vozů, a robil jakousi

truhlici. Odjakživa rád pracoval s dřevem. Byl v tom obratný. Kolář si stěžoval, že ho na roquadský dvůr volávají jenom velmi zřídka... Když se vrátil z pastvy a nastlal pod dobytek, starý Saruilles celé večery před jídlom ve stodole měřil, řezal, dělal čepy, hobloval, seřizoval desky. Nešlo mu to tak rychle jako dřívě a kromě toho si svítil jenom špatným kouskem svíčky.

Konečně si jednou v neděli, po mši, koupil kornout hřebíků a dva »panty«. Syn se ho zeptal:

»Co to děláte?«

»Truhlu na sůl.«

Ale truhly na sůl se dnes už nepotřebují. Užívalo se jich v dřívějších dobách, kdy sůl bývala přivážena jenom občas. To potom bývalo nutné uchovávat ji v suchu, v takových truhlách, v koutě krbu. Nebylo to tedy na sůl.

»Snad na vaše šaty? Ale nač máme almaru?«

»Však uvidíš.«

Když truhlu dodělal, poprosil Caddérouna a Sospetsa, aby mu ji zanesli ke krbu, na pravou stranu, kam dopadalo světlo z okna. Truhla skoro úplně zmizela v hlubině krbu.

Vyzváněly vánoční zvony. Při štedrovečerní večeři zasedl Saruilles v čelo stolu, na své obyklé místo, a pojedl s celou rodinou dušeného masa a pečených kaštanů zalévaných novým vínem. Ale potom, když si Caddéroun a Sospets po jídle zapalovali cigarety, opět promluvil...

»Dnes naposledy jím u stolu s vámi. Je to poslední společná radost mého života. Od zítřka budu jíst sám, na té své truhle u ohně. Udělal jsem si ji dost velikou, abych na ní mohl nejen sedávat, ale taky abych si na ni mohl položit chléb, talíř, víno, sklenici a mísu. Po jídle uklidím do truhly láhev, bochník, příbor, ubrousek, zbytky, všechno, co se uklízí. Nemohu tu už nikoho žít. Žiji z milosrdenství vás všech. Ten, kdo už nic nepřináší na rodinný stůl, nemá už právo opírat se oň... A potom taky: nechci, aby vás někdy napadlo odstrčit mě od stolu jako darmochleba. Jídlo se mi bude nosit tam, kam jsem řekl. A nosívat mi je bude Caddéroun, z vděčnosti za to, že jsem ho vychoval, že jsem z něho udělal napřed člověka a potom hospodáře.«

Muži odhodili se skloněnými čely cigarety, ženy se dávaly do pláče a Saruilles vyšel z jizby. A už druhého dne v poledne, po návratu z pastviska, odložil ten svůj dlouhý plášť na židli, sedl si na tu

svou truhlu a Caddérout ho obsloužil, přede všemi, mlčky, s nesmírnou úctou.

A tak to trvá už několik měsíců. Kromě něho tomu nikdo nepřívykl. Stejně jako nikdo nezvykl tomu, že žije jako pastýř, v nečase, osamělý, zadumaný, opřený o hůl, po dlouhém životě vyplněném těžkou prací. V zimě, za mlhavých a ledově větrných dnů pod šedivým nebem, ho bývalo vidět zdaleka, na pastvinách, jak si rozdělává ohýnek ve vykotlaných dubových pařezech, aby si zahřál zkrehlé ruce. A protože musil něco jíst, nosíval si na pastvu vajíčka nasbíraná v chlévech a pékával si je pod popelem. Hanička, jeho dcera s bystrými očima, ho stále hledávala pohledem a potom vždycky odvracela s povzdechem hlavu.

Na jaře přibýlo v chlévech mnoho telátek a jehňat. Saruilles z toho měl velikou radost. Nad stáním, v němž se nedávno naroděné malé dobytče pokoušelo postavit na nohy, se usmíval jako nad kolébku. A rodině řekl: »Mám radost.«

Ale teď se na té své truhle bez opěradla už nějaký čas pozvolna hroutí do sebe a večer, když oheň pohasíná, vypadá, jako by jedl ve tmě, protože jeho klesající hlava vrhá stín mezi svícen, který ho ozařuje, a lidi u stolu. Vypadá to, jako by se propadával do té své truhly, do té podlouhlé truhly podobné jiné, z níž už nikdo nikdy nevstane. On sám si to uvědomuje. Když mu syn chtěl dát židli s opěradlem, ovšem nikoli ke stolu, nýbrž pod krb, zavrtil hlavou a zabručel:

»Židli? Pěkně ti děkuju. Už brzo budu mít takový příbytek, jako je toto tady, komůrku, v níž se člověk nosem dotýká krovu.«

A tiše při tom zatloukl pěstí na víko truhly...

Přeložil Jaroslav Zaorálek

Antonín Pavlín

RODNÉMU KRAJI

Nezvaná ústa dlaň pokory tvé tady stlum,
já si dnes o tobě potichu broukám,
vzdálený můj. Jen tobě prozpěvují, ne havranům.

A kdybych zpívat znal jako ty paršovské hrany,
jako zvon nový a ze stříbra bitý,
já bych ji zvěstoval všem, na všechny strany,

oči své pro tebe vyplakal do trávy
v písni tak vroucí, že zněla by zem,
hory by úžasem zvedaly hlavy.

Vždyť ty jsi nejmenší kuřátko na dvorku,
vzadu, to malinké, co druhým nestačí
a zobe zrníčka nechaná pro ptáčka sýkorku.

Však tě zná i naše Překrásná Paní,
ona si přisedla k našemu stolu,
ona se nad námi s modrého temene sklání.

Sama si zvolila vrch tobě blízký,
aby tu mohla víc rozprávět s námi,
Záhoří ukázat Dítěti, jmenovat vísky,

co se jí dávno už líbily, že je má ráda,
stulené pod věže prastarých zvoníc,
pod stromy pastvin jak pokojná stáda.

Za křížkem dívčiny s očima pomněnky
jančary na ramenou, ženy prašinou bílé
a vzadu pod rancem vrásčité stařenky

cestami krajino vodíváš. Procesí lačná
(ve chládku smrčiny Javorník klímaje
zdaleka verbuje deště a mračna)

na Hostýn přes naše dědiny s písněmi jdou.
Z milostných pramenů, bezedných studní
pravdy a moudrosti prostý rod čerpá tu svou.

Pokorou, která mě jímá i v podobě klasů,
krajino dýcháš tu celá a dávno's ji ryla
do postav sedláčků, do tváří žen a hlasu.

Z hlíny ji zvedají děti jak svěšené věno,
bezpečnou zbroj proti nástrahám času.
Tak všechno, co z tebe roste, je posvěceno,

zem i ta obloha, která se nad tebou spíná
jako se k modlitbě spínají ruce tvých žen,
krají můj maličký, opřený o baštu Hostýna.

BEZ NADPISU

Jak ptáci do korun, tak jedno po druhém,
léta se slétají na tváře prostých žen;
jak voda kameny, jdouc zvolna korytem,
čas je tu omele, šlapaje nestřežen,

ty tváře prostých žen, tiché rty matek,
ty oči zářící jak v jitru krůpěje,
každý den promění kouzlem ve svátek,
tak jejich pokora celý dům zavěje.

Až vaši synové jedenkrát zakrouží
nad rodnou chalupou s doškovým krovem,
vínem jak zmámeni v dálku se pohrouží,
hory se uzavrou za jejich slovem,

vy tiché budete do tmy stát v zápraží,
krok jejich střehnouce, andělé v povzdálí.
Jak stromy v jeseni čas vás tu obnaží!
Co ještě zbylo vám? Všecko jste rozdaly!

Prameny v zástupech květin a trávy,
po málu vody kde zbylo a červ ryje v kalu,
plamenem zavřené oči před obrazy slávy
jsou vaší podobou, jímavá podobo žalu.

Zbyly vám vzpomínky za černé hodinky,
truchlivé rozprávky, stesk slova lásky:
vítr se prochází stodolou v obžinky,
na holém strnisku zvedáte klásky.

Hlas drahých zesnulých vás k zemi víže
čím dále vroucněji, postavy vaše se chýlí
jak byste slyšely píseň pod závorou tíže.
Až jednou zvečera, potichu jako jste žily

(branka to nepoví, že jdete v zem)
a v cizí náruči zhasnete; lípa se zachvěje,
moudrá a košatá lípa, co nad hřbitovem,
když o vás promluví zvon naší naděje.

Helena Salichová

VELIKONOČNÍ TÝDEN

Kolem svaté Doroty chodily děti s Dorotkou. Do stavení přišel celý houfek: pohanský král Dioklecian, soudce, kat a jeho holomci a svatá Dorota, všichni patřičně ustrojeni. Matička je pozvali do jizbecky. Oni vstoupili a zpívali:

*Byla svatá Dorota
z pobožného života.*

Ten pohanský král chtěl, aby sv. Dorota byla jeho manželkou. Ale ona byla křesťankou a nechtěla přestoupit na pohanskou víru a stát se královnou, a proto musela umřít »smrtí katovskou«. Když k tomu v písni došlo, Dorotka poklekla, sepjala ruce a sklonila hlavu a kat jí setnul dřevěnou šavlí papírovou korunu s hlavy. Když zpěváci skončili, matička je podělili krajícem chleba. Oni poděkovali a šli zase dále.

Jaro bylo ještě kdesi daleko za horami, ale ve vzduchu bylo už chvílemi cítit jeho vlažné závany. Blížilo se den ke kni, krátilo noci a nastavovalo dny. Matička často povstávali od kolovrátku a vycházeli na zápraží. Věťřili, odkud věje vítr a usuzovali, přijde-li letos vesna brzy nebo pozdě. »Jak už budě Matěja, budě k vesnu naděja,« říkali a vraceli se do jizby ke kolovrátku nebo k šití, jakoby neradi.

Ale ještě se přihnál polský vítr, zima zase přituhla a nám se zdálo, že nebere konce. Znechutila se nám jizba, přestalo nás bavit matiččino vyprávění i hraní s lalkami. Roby, které přišly k matičce na besedu, naříkaly, že jim kury přestaly nosit vejce, že pochybí sena pro krávy a že nebude brzy čím podestlat a chlopi že jim začínají chodit do hospody.

Ted' přišel půst a v každé chalupě večer říkali¹⁾ bolestný růženec a matky vyprávěly dětem o zradě Jidášově, o umučení Krista Pána a jeho ukřižování a zpívaly se smutné postní písně. Když děti dováděly, hned je matky krotily, aby nebyly rozpustilé, že je to

¹⁾ modlili se.

v postním čase hřích. Lidé v dědině chodili v neděli do kostela s vážnými obličejí a roby oblékaly tmavé šaty a odívaly se tmavými hytami na znamení smutku. Dokonce i starý drátař Maryjanka, který neměl rozum docela v pořádku, měl na paměti, že je svatopostní čas. Přišel-li k nám drátovat v létě, na podzim, či v zimě, vždycky sypal pohádky o zakletých princeznách jako z rukávů a dala-li mu roba k jeho zárobku na přídavek něco pojíst, udělal dětem z kousku plechu velmi »kumštovnou« píšťalku. V postě bychom ho marně prosily o pohádku, a o píšťalce jsme si vůbec netroufly zmínit. Celá dědina znala jeho odmítavou odpověď: »Ani ptačkovja nezpivaju, kedy sa Krystus Pan pripravoval na smrť a vy deti byste byly take hrišne a chtěly piskat? Ba, veru ni!« Starý drátař byl Slovák a mluvil trochu jinak, než se mluví u nás.

Jaro se konečně blížilo od hor mílovými kroky. Přes těžkovský kopec přeletěly teplé jižní větry a ovanuly nejdřív pole ležící na příkrém svahu proti poledni. Tam také nejdřív začlo tát a objevily se úzké proužky mezí a ponenáhlu se obnažila celá pole, s nichž stékaly stružky vody do údolí. Hned se zazelenaly ozimy jako rozmarýnky. V padolech a výmolech pod lesíky a v hlubokých úvozech ještě několik dní vzdoroval starý sníh jaru, až jej posléze slunko strávilo. Jarní větry vykonaly též své dílo ve Vrchním i Důlním poli, na Kamenné huře, Zápasečí, v Mostiskách i v Kutnici, na polích na Polankách, na Žlabech i na Hranicích, v Poďutří, Lípí, Stříbrnici i na Židovni, pod Vrchním lesem i U kaplice. Nad osvobozenými poli vzlétli k nebi skřivánci. Snad každé pole mělo svého a Zahumení jich mělo nejvíc. My děti jsme se rozběhly za dědinu, poběhaly po polní cestě na Zahumení a s křikem a jásotem vpadly do chalupy:

»Matičko, škrobanci už zpívu! To už budě brzo Velká noc a budu nam shazovať.«

Denně jsme vybíhaly za dědinu a poslouchaly zpěv škrobanka. Na mezích se ukazovaly jiskerky, v houští na Zahumení rozkvétaly fialky, na lukách u potoka bylo plno petrklíčů.

Přišla »krasna« a děti chodily s majíčkem ověšeným stuhami z červeného a modrého papíru a u dveří zpívaly:

*Krasna, krasna, kaj si husy pasla?
Na zelenej luce, ztratila sem kluče,
prišla dodom s plaťem,*

*dostala karbačem,
od tatíčka butem,
od matičky prutem,
od strýka papuťem.*

Pak přišla Květná neděle. Větší děti, mládež i staří nesli k svěcení do kostela kytice kocanek a křížičky, nařezané z lískových prutů. Sousedův bahniř²⁾ byl celý olámaný a zubožený, neboť půl vesnice si z něj natrhalo proutků.

Šťastně jsme se dočkaly Škaredé středy a teď už dni rychleji ubíhaly. Na Zelený čtvrtek se odstěhovaly zvony do Říma a strýk Bzunek nezvonili v kapli až v sobotu. Zato u kříže bylo živo. Kdejaký synek z dědiny tam běžel s řehotkou,³⁾ klapotkou⁴⁾ a sám pánbůhví s jakým náčiním. Když se všichni sebrali, převzal jeden velení. Nejdříve všichni poklekli kolem kříže, pomodlili se Anděl Páně, potom se seřadili a šli dědinou. Klapotky klapotaly, řehotky řechtaly a lidé vybíhali z chalup. Někteří se potichu modlili, jiní se tomu rámusu usmívali. Zástup synků prošel celou dědinou a také v zámku zvěstoval poledne.

Když se setmělo, zavedli nás matička na zahrádku na vyvýšené místo a řekli:

»Na památku toho, že se Kristus Pán na zelený štvrtek v zahradě Getsemanskej krvavým potem potil a ku svému Otci nebeskemu modlil, pořikamy pět Očenašuv a pět Zdravas a Věřim v Boha.«

Tma se už snesla nad dědinu, země vydávala vlhkou vůni vesny a v každé zahradě klečeli lidé s dětmi a vykonávali předvelikonoční pobožnost.

Na Velký pátek nás matička budili ještě před východem slunce. Šly jsme se umýt za Paseky do potůčka. To na památku toho, že, jak se Kristus Pán ubíral s křížem na Kalvarii, bylo mu jít se svým těžkým břemenem přes potok a jsa unaven a zmučen, upadl obličejem do vody. Celý den jsme se nesměly smát ani dovádět, protože v tento den má každý křesťan držet smutek. K snídání nám matička uvařili vodinku a v poledne též, ale sami se přísně po celý den postili.

²⁾ jíva.

³⁾ řehotačka.

⁴⁾ klapačka.

Již dlouho před svátky slibovaly matky dětem, budou-li poslouchat a nebude-li pršet, že je vezmou na Velký pátek do kostela ku Božímu hrobu. Mnohé měly tuto cestu konat po prvé a tímto byly zařaděny mezi dospělejší děti, které už chodily do kostela. Děti se na to velmi těšily, ale když bylo špatné počasí, musely zůstat doma. Někdy však, když velikonoce nastaly koncem dubna a bylo krásné jarní počasí a vítr se sluncem vysušil cestu, nezůstal doma ani jeden člověk kromě nemluvňat a starců a stařen, kteří se na tak dlouhou cestu nemohli vydat.

Matička nás každoročně vedli ku Božímu hrobu. Kostel býval přeplněn, že by jablko nebylo dopadlo. Před Božím hrobem klečela hromada dětí ze čtyř dědin: z Kyjovic, Budišovic, Pusté Polomé a Hlubotce. Boží hrob byl pod pavlačí a byl vytesán jako ve skále. Opravdu nevím, jak a čím mohli tak dovedně napodobit skálu a kameny. V hrobě leželo mrtvé tělo Krista Pána, o němž nám bylo pověděno, že umřel za nás a naše hříchy. U hrobu stáli hasiči jako na stráži, svíce hořely a vzduch voněl voskem. Nám se srdce chvělo posvátnou bází a úctou a říkaly jsme jednu modlitbu po druhé. Nejedno dítě si utíralo slzy lítosti nad mrtvým Pánem Ježíšem. Roby, oděné černými hytami, neslyšně pohybovaly rty a spouštěly zrnka růžence a jiné zase zbožně chodily křížovou cestou a se souseděnou myslí sledovaly utrpení Krista Pána od jednoho zastavení ke druhému. Na prostředku kostela ležel na zemi kříž. Lidé poklekali, líbali svaté rány a na miskou kladli krejčárky.

Na Bílou sobotu bylo již v dědině veseleji. Od rána se dělal v chalupách pořádek, chlopi bílili, roby drhly a pak chystaly velikonoční jídlo a pekly svíce a pohludky. Jako vánoce nejsou bez vánoční strucle a makovníku, tak velikonoce se neobejdou bez plecovníku,⁵⁾ svíce a pohludek. Ty plecovníky pekli jenom u sedláků. Kdyby nám k velikonočním nebyli poslali křesnička Lichá hrnec mléka, pytlík bílé mouky a trochu tvarohu, musely bychom se obejít bez svíce a pohludek. Ty pohludky dnes už ani mladé hospodyně péci neumějí a pomalu ani nevědí, co to je. To se vzal kousek těsta jako na koláč, doprostřed se dal tvaroh nebo povídla a okraje se přes to přehnuly na čtyřech stranách a nádivka zůstala na povrchu. Pak se malovala vejce v cibulových slup-

⁵⁾ klobása, zapečená v pšeničném těstě.

⁶⁾ velikonoční buchtka.

kách, nebo kdo si mohl koupiti barvy, ten si je obarvil barvami.

Roby měly po celý den plné ruce práce. Večer se rozklínal na kapličky zvonek, lidé se vraceli z Polomě ze slavného vzkříšení a matky koupaly děti v předvečer svátků.

Marcel Jouhandeau
JACQUES RIVIÈRE
TVÁŘÍ V TVÁŘ SMRTI

Smrt je pro něho ještě dobrodružstvím tak novým, a mrtví jsou pro nás tak nebezpečnými cizinci, když přешli na druhý břeh našeho srdce a vnikli do tajemství pravdy, že bychom, k vůli nim i k vůli sobě, měli mlčeti; ale mluvíti o nich je snadnější marnivosti našeho zármutku, a když člověk neví, nemá-li se rozesmát radostí, dá se do vzlykotu. Obřady byly stanoveny jednou provždy; zvyk se zakořenil. Církev sama, již by náleželo rozhoupati cymbály a přiložiti píšťaly k ústům, se zahaluje do černi; pravda, že pomýšlí na naše hříchy.

Rozpomínám se na dvojí postoj Rivièrův: jednoho dne jsem jej zastihl při četbě mystické knihy a viděl jsem jej opojeného, jako včelu přesycenou vůní, po níž pátrala, i dal se do kroužení kolem vlastní osy a kolem světlice, kde jsme spolu byli zavřeni; tak asi některá z malých Arnauldových přerušovala své rozjímání Augustina, aby si zatančila radostí. Rivière tehdy říkal nesouvislá, divoucí slova, v nichž se vracelo jméno Rimbaudovo. Kterak se v onom říjnovém jitře podobal nejpálčivějšímu svatému Františkovi od Greca, kterak se podobal jen sám sobě, kterak se podobal oné věčné tváři, nad níž jsme se zbožně skláněli na jeho smrtelném lůžku!

Podstatnou ctností Rivièrovou se mi nezdála ona záliba a pronikavost v analýze, již u něho uznávali, ale horoucnost, utajená, nenasytná žhavost, neudržitelná, nebezpečná, jež mohla býti ďábelskou nebo božskou. Bezpochyby se bál sama sebe, onoho »ohně«, jenž byl jeho vlastní podstatou, a z rozumnosti, žel! z lásky k míře, jež je klasickým rytmem naší výchovy, našeho rodu, i třeba naší slabostí, nebo snad, a tomu raději uvěřím, proto, aby užil jenom

proti sobě inkvisitorského násilí, utkvělého v jeho povaze, v melodii jeho hlasu, někdy v jeho gestech a vždycky v »přeušlechtilé španělském« obrysu jeho tváře, v pronikavosti jeho pohledu, sálajícího podzemními odlesky požáru, dal si záležeti a ten oheň udusil. Jednoho dne si vyvolil svou nauku a kázeň, svou masku, přátele, kteří byli pravým opakem jeho tužeb, a později si schválně odepřel, s nepochybnou ukrutností, z ponuré hry, »mystické šilenství«, jež jistě potají doutnalo, zapuzeno do kouta duše, až do dne, kdy plodná nečinnost choroby jej opět k němu obrátila, než jej posléze právě onomu šilenství vydala smrt, prozářeného jasy, jinému světu uchvácenými. Takto vyrůstá mnoho lidí ve dvou souběžných rovinách, z nichž jedna, jediné skutečná a opravdová, jim v hloubce uniká. Možná, jestliže si jich Bůh dost málo váží, aby je nechal zestárnouti, že už se ani sami se sebou neshledají, ale Rivière nemohl, »protože to byl on«, neumřítí mlád a mukami, jež si z vlastní vůle uhostil v srdci, a nemohl aspoň jednou, na svoji omluvu, nevytlučit sílu, již by se mu dostalo, kdyby na jediný večer chtěl v sobě improvizovati Svatost. Právě z této důvěrné, ústřední síly vycházelo záření jeho genia, jež nám nejčastěji z cudnosti skrýval, a jež nám nakonec odňal, možná proto, že jsme ho nebyli hodni.

Byť si ten, ježž oplakáváme, přece jen zapudil slávu v minutě »jiné« jasnovidnosti, již my nazýváme třestěním, poněvadž se neshoduje s naší a ruší ji; abychom také už na to nemuseli dbáti a protože na tom záleží jen jemu, i nadále mu přičteme ke cti to, čím pohrdl: nelítostní k svrchovanému odporování mrtvol, jež se nám nemohou ubránit, ukládáme jim ke všemu, jako posmrtnou trýzeň, parádu jejich hříchů: »Ah! můj život, čím byl můj život?«

Smrt na okamžik trhá vnější zdání, ale my jsme dovedli tak otupit svoje oči, že si nechceme všimnouti zahlédnutého blesku. Zatvrzele upevňujeme přepážky, jež rozstípal, a nevěříme v skutečnost nekonečných krajin, které zjevila v dálavách. »Jaká krásná žlut! Věci se projevují v žlutí, místo v provinilé černi, o níž jsem se domníval, že jsem v ni sestoupil.« Toto světlo nic nezměnilo v rozměrech světa. Chceme čísti na tvářích nebožtíků jen to, co nám vnuká nad nimi lítost, abychom si uchovali nejlepší část. Zatláčujeme jim oči, sblížujeme jim rty, svazujeme jim nohy plenami a máme svatý pokoj v oblasti svých zálib. Jestliže však oni sami »vidí«, vyrazejí-li křiky, jsou-li zachvácení nejryzejším vnitřním hnutím, záchvěvy ustavičné a jediné lásky, tedy jsme bídní ubožáci, že jsme toho neuhodli.

Ó Rivière, napjatý jako luk do věčnosti v poslední noci svého života, zdaliž umřeš bez užitku pro nás všechny, tebe jediného vyjímajíc? Vypsali zatvřelý zápas, jež jsi vybojoval, abys zůstal na zemi, ale kdo si všiml ohně, jež jsi vnesl do umírání, jakmile jsi ucítil polichocení, náruživou sladkost smrti, která snad je nad námi jen milostným objetím nebes? »Konečně budu zbaven jedu, jenž mi protéká žilami. . . « - »Objevil jsem, jak vysvětliti temný svět prostředky nejprostšími.« A, jako kdyby se byl obracel na nějaké shromáždění: »Hle, jsem zázračně zachráněn. Není možno věděti, co to je, když jsou Brány uzavřeny. Hle, Brány jsou otevřeny.« - »Zaznamenejte si svá zjevení jako skutečná.« - »Opět se shledám s božským světlem.« - »Můžete-li věřit mrtvému, neboť jsem mrtev už několik měsíců.« - »Byli byste bláhovi, kdybyste mi uvěřili, ačkoli se tu a tam stalo, že se sny zachytly ve skutečnosti, v nebesích.«

Byl jsem opět u něho: teplo jeho posledního dechu ještě se vznášelo jizbou, zaraženou, že už ho neslyší dýchat. Tu a tam tiše plakaly skupiny přátel. André Lhote v slzách, jež padaly v rytmu mého smutku, se pokoušel zachytiti na papír nevyslovitelnou podobu. Já sám jsem celou noc na to pronásledoval onen obraz v jeho tajemství mezi neviditelnými květy a oslnivým světlem, v němž přebýval, provázen množstvím rukou a skloněných tváří, tak pozorných i tak slavnostných jako v *Pohřbu braběte z Orgazu*, a myslím, že jsem jej zahlédl v záhybu úst, jež jsme vždy vídali smutná, stažená, a jež povolila, posléze osvobozena, v úsměvu úděsnějším než ticho. Hlava, zvrácená nazad k rameni v gestu extase, celé tělo, shrnuté v souměr stínu, jenž, vztyčen, by byl chodil po špičkách, neskutečná rozpětí průsvitných prstů, bělejších než sama bělost a pozdvižených nadšením do výše rtů, zrázely nevím jaký vzlet uchváceného pohledu, jehož nekonečnou křivku, nevidouce ho, jste sledovali prostorem a časem.

Zdaliž kdy který živoucí vložil více síly do vyjádření života, než vložil do vyjádření smrti tento harmonický mrtvý, jehož soulad údů vnukal rytmus Tance nepohnutého, tance hvězd a blažených kolem Slunce Pravdy? Proč přece, za této Přítomnosti, každý, i já, dbal toliko na své hoře, jímž se konec konců halil jako temnotami, které ho dělily, a jen ony, od toho, co oplakával, kdyžtž jsem nedovedl vyčísti z tváře Rivièreovy než zpupnou radost z toho, že už umřel?

Přeložil Bohuslav Reynek

VALDŠTEJNSKÁ STUDIA MLADÉHO JOSEFA PEKAŘE

Z DOPISŮ PEKAŘOVÝCH REZKOVÍ

Vybrala a poznámkami opatřil Josef Hobzek

V zimním semestru roku 1891-2 zahájil seminární cvičení na pražské universitě profesor rakouských dějin Antonín Rezek, vedle Golla přední učitel historie na tehdejší Karlově universitě. Členem tohoto semináře byl též Josef Pekař, tehdy ve čtvrtém roce svého universitního studia, a vypracoval seminární práci »Albrechta z Valdštejna jednání s nepřáteli císařovými v letech 1630-1634«, která byla navržena k odměně 30 zl. Původní thema této práce znělo: »Česká otázka v třicetileté válce«, vskutku však omezila se práce na kritiku zprávy Rašínovy císaři z r. 1634 o plánech zavražděného Valdštejna. Pekař sám ocenil několikrátě mocnou iniciativu a temperament Rezkův, který jej, 21- až 22letého studenta, dovedl získati k řešení a studiu thematic tak složitého. Thema toto stalo se pak Pekařovou prací habilitační, která vyšla r. 1895 pod titulem »Dějiny Valdštejnského spiknutí (1630-1634). Kritický pokus« v Rozpravách české akademie jako velká samostatná kniha o více než 500 stranách, již mladý pětadvacetiletý badatel prokázal dokonale svou vědeckou zdatnost, a (podle slov Šustových) »zralost a vyspělost formátu zcela evropského«.

Léta 1892 až 1895 jsou vyplněna u Pekaře převážnou většinou studii valdštejnskými. Po promoci (únor 1893) hodlal se Pekař odebrati na studia na některou německou universitu, skutkem stalo se to však až v lednu r. 1894, kdy, obdržev státní stipendium, odjel na universitu erlangskou, na níž pobyl od začátku ledna do začátku května 1894, a pak na universitu berlínskou, kde se zdržel od konce května do konce července téhož roku. Na konci svého erlangského pobytu dokončil Pekař rukopis své práce o Valdštejnovi (až na Doslov, který dokončil později), a poslal jej prof. Rezkovi k posouzení. Z dopisů Rezkovi, které ukazují zajímavě srdečný poměr mladého 24letého badatele ke svému učiteli, a které podávají leccos zajímavého z mládí a tvoření našeho národního dějepisce, uveřejňujeme některé části, mající vztahy k jeho práci valdštejnské.¹⁾

Z dopisu Rezkovi z Erlangen z poloviny ledna 1894:

Velectěný pane professore!

Dovoluji si podati svůj první bavorský referát.

Přibyl jsem sem v neděli odpoledne,²⁾ zdržev se na cestě pouze v Norimberce, kam mne, myslím, historické svědomí vyláká ještě častěji, tím spíše, že druží se k němu speciální zájem t. zv. »Wallen-

¹⁾ Dopisy Pekařovy Rezkovi jsou uloženy v literárním archivu Národního Musea v Praze, odkudž je se svolením Národního Musea přetiskujeme.

²⁾ T. j. dne 7. ledna 1894.

steinforschra« (zde platí ovšem: ein u n bekannter Willfschr).

Erlangy jsou větší, než se mi zdálo po přečtení v Brockhausovi a Mayerovi,³⁾ ale zevní ráz široko roztaženého města jest přece maloměstský a i život jeho zdá se mi jím býti. Snad k tomu přispívá přísnější a uzavřenější protestantismus obyvatelstva.

...Zapsal jsem si pouze Bezoldův⁴⁾ seminář a jeho přednášky o francouzské revoluci. Nic jiného zde není... Ve středu byl seminář v bytě Bezoldově. Thema: otázka o vzájemném poměru dvou relací o bitvě u Mühldorfu 1322.⁵⁾ Jest to nesnadné a proto zajímavé a zároveň velmi instruktivní; minutiósní, intenzivní kritika školy Waitzovy,⁶⁾ jak ji znám z Gollova semináře. Prof. Bezold přednáší v bytě proto, že v místnosti histor. semináře v nové budově universitní (malá místnost s dvěma stoly) zdají se mu plynové lampy býti umístěny příliš vysoko. V semináři byli jsme čtyři; přednášky o franc. rev. jsou navštíveny velmi četně, větším dílem od nehistoriků.

Vyřídil jsem při té příležitosti pozdravy z Prahy a prof. B. děkuje, zmínil se o své korespondenci s prof. Gollem a o společném studiu s Vámi, pane professore, tuším v Jeně. Postrašil mne zároveň nemálo sdělením, že knihovna universitní jest slabá (v knihovně seminární nemají pro nový věk nic, jako v Praze), a že sotva třetinu valdštejnské literatury dostanu. Ale dostal jsem přece to nejhlavnější - Irmera,⁷⁾ Gaedeka,⁸⁾ Hallwicha⁹⁾ atd. - asi 30 knih,

³⁾ Znamé německé naučné slovníky.

⁴⁾ Friedrich von Bezold (1848-1928), známý německý historik, přítel Gollův. Jeho spisek »K dějinám husitství« vyšel v českém překladě r. 1904, Pekař napsal k českému vydání předmluvu.

⁵⁾ V bitvě u Mühldorfu v jižním Bavorsku porazil dne 28. září 1322 král římský Ludvík bavorský protikrále Fridricha Habsburského. Ludvíkovi pomáhal v bitvě český král Jan Lucemburský.

⁶⁾ Jiří Waitz (1813-1886), slavný německý historik. V jeho gotingském semináři studoval v letech 1871-72 též Jaroslav Goll.

⁷⁾ Jiří Irmer byl pruským archivářem, později byl ve službách německého zahraničního ministerstva správcem Maršálských ostrovů v Tichém oceáně. Irmer vydal důležitou práci o Valdštejnovi: »Die Verhandlungen Schwedens und seiner Verbündeten mit Wallenstein und dem Kaiser von 1631 bis 1634«, 3 díly, 1888-1891.

⁸⁾ Arnold Heinrich Gaedeker (1844-1894), německý historik. Napsal knihu »Wallensteins Verhandlungen mit den Schweden und Sachsen 1631-1634«, 1885.

⁹⁾ Hermann Hallwich (1838-1913) vystudoval historii, pak byl 20 let sekretářem liberecké obchodní komory, poslancem, nakonec průmyslníkem. Napsal celou řadu spisů o Valdštejnovi.

pravidlem věci nejstarší a nejnovější; o zbytek žádám do Mnichova. Ochota v universitní knihovně až překvapuje - vrchní bibliotekář¹⁰⁾ zvláště objednal Hildebranda¹¹⁾ a Gindelyho.¹²⁾ V pracovně knihovny jsou vyloženy k použití příruční knihy, mapy atd. a pak všechna čísla dosud nesvázaných vědeckých časopisů a publikací. Poslední čísla listů těchto, počtem asi 500, vyložena jsou v t. zv. akademické čítárně, velikém to sálu v 2. posch. nové univers. budovy, kde mimo příruční knihovnu k volnému použití nalezl jsem i celou řadu denních žurnálů, rozdělených ve tři skupiny (zahranič., severoněm., jihoněm.). Z rakousko-uherských ovšem jen Bohemia, Neue Freie a Pester Lloyd - rakouská židovsko-něm.-pseudolibrální trojice. Ale byl jsem neočekávanému objevu přece nadmíru rád - zde kavárna v pražském smyslu není. Mají tu i švédský Historisk Tidskrift, jež jsem v Praze marně sháněl.

Sám jsem si předplatil (slovo není zcela případné) »Čas«, ale zdá se mi, že přes všechna ujišťování o návratu k původnímu programu vzdaluje se Čas čím dál tím více od realismu. Některé články z posl. čísla byly by důstojny »Nár. Listů«. Pozoruji zde vůbec, jak jsem již v Praze předvídal, že nazírání na domácí rvačky české z dálky, ze středu mohutné říše sousední, vede téměř k rozhořčení proti tomu vzájemnému požírání se, proti té strannické zaslepenosti bez širšího rozhledu. Všude agitátoři, nikde politikové a i »Čas« začíná uvažovati o tom, kradli-li v Chotusicích Mladochéši či Starochéši!

Dopis Pekařův Rezskovi z Erlangen z 9. března 1894:

Erlangy, 9. břez. 94.

Velevážený pane professore!

Laskavý list Váš ze 7. t. m. jsem právě obdržel (patrný vliv publikace Hallwichovy: »Eu. F. Gn. gnädigstes schreiben vom 1. dies hab ich mit grösster reverenz empfangen etc.«). K úvodní

¹⁰⁾ Jmenoval se dr. J. Wolf. Pekař mu děkuje v předmluvě k svému »Valdštejnovi« z r. 1895.

¹¹⁾ Emil Hildebrand (1848-1919), švédský historik, napsal mimo jiné »Wallenstein und seine Verbindungen mit den Schweden« 1885 (je to sbírka listin ze švédských archivů).

¹²⁾ Antonín Gindely (1829-1892), český historik, univ. profesor a ředitel zemského archivu v Praze, napsal několik děl o českých dějinách doby třicetileté války.

zmínce o zaslání peněz¹³⁾) mohu s díkem odpovědět, že jsem 2. časně ráno mile byl velkou mezinárodní poukázkou překvapen a brzo na to dostal na poště plnou hrst zlata. Vzpomínal jsem na naše nadherné papírové »zlatky«...

Co mi trochu rozptýlilo malou illusi, je usnesení o letní semestr v Lipsku. Počal jsem teprve v posledních dnech na Berlín živěji pomýšlet i líbilo se mi to vždy víc. Byl bych s to, abych ohlásil malou nejvěrnější opposici. Lipsko - to se mi zdá být město obchodních commis, kdežto Berlín, Berlín - to se začíná vyslovovati s takovým vzdechem touhy, as jako Paříž v prospektu Vilímkových »Pařížských Mod«. Četl jsem také v lipské »Ill. Zeit.« seznam lipských přednášek a všiml si Lamprechta¹⁴⁾ a Marckse (jenž přišel z Freiburgu v Breisgau). Ale do Berlína, klade-li se již hlavní důraz na vědecký význam professorů na jednotlivých universitách, nechtěl jsem k vůli Scheffer-Boichorstovi¹⁵⁾ (jež znám z Přemysla Otakara¹⁶⁾), ale k vůli Lenzovi¹⁷⁾. Ten má také seminář, sem. pro novější dějiny, a toho znám a obdivuji z Valdštejnské otázky, z jeho výtečné kritiky Rašína. Práce je naprosto pochybená, ale to není, či není téměř vinou autorovou, ale metoda, ta »čistota« práce, elegance podání, rafinovanost trojřádkových poznámek, k nimž bylo třeba několikahodinného pozorného pročitání listin, to mi imponuje a tohoto muže bych rád poznal v semináři. Lenz je kritik par excellence a snad jen já vím, co práce a důmyslu chová v sobě a neveliká práce o Rašínovi. Nyní uveřejňuje v Sybel. Hist. Zeit. opět podobnou věc - kritiku o francouzské literatuře memoirové

¹³⁾ Studijní stipendium Pekařovo (800 zl.) bylo uloženo na děkanství filosofické fakulty, a děkan (byl jím toho roku právě prof. Rezek) vyplácel z něho Pekařovi občas podle potřeby menší částky; tento způsob výplaty stipendia byl předepsán vídeňským ministerstvem vyučování.

¹⁴⁾ Karl Gotthart Lamprecht (1856-1915), jeden z nejvýznamnějších německých historiků koncem 19. a začátkem 20. století. Pracoval zejména v středověkých hospodářských dějinách, též ve filosofii a metodologii dějin.

¹⁵⁾ Paul Scheffer-Boichorst (1843-1902), významný německý historik, zejména 11. až 13. století.

¹⁶⁾ Pekař míní svoji práci z Gollova semináře ze zimního semestru 1890-91, která vyšla pod titulem »Kandidatury Přemysla II. na německý trůn« v Časopise Matice Moravské, roč. XVI. (1892) a roč. XVII. (1893).

¹⁷⁾ Max Lenz (1850-1932), vynikající historik, zejména novodobých německých dějin, a proslulý učitel, jehož seminář navštěvovali z českých historiků též Bohumil Navrátil a Ladislav Hofman.

z dob revoluce. Marckse neznám, ale myslím, že Lenz Marckse vy-
vází. Budu-li moci opravdověji v trojměsíčním semestru vpravit
se ve vědu správní a národohospodářskou, nevím; ale proti Lamp-
rechtovi je v Berlíně Meitzen.¹⁸⁾ Ten jest ovšem víc statistický než
historický.

Račtež odpustiti nejlaskavěji tento výklad, jenž má patrně Ber-
lín zachrániti aspoň do té doby, dokud nebudou uveřejněny před-
nášky berlínské, a způsobiti, abyste spolu s p. prof. Gollem vzali
záležitost znovu v laskavé uvážení. Nebyl bych se odvážil činiti ná-
mitky, kdybych byl nepozoroval, že na Lenze se zcela zapomnělo.
A velkolepé zařízení university v Berlíně, život světového, sídel-
ního města atd. Rozumí se však samo sebou, že zachovám se rád
dle toho, co konečně rozhodnouti ráčíte.

Laskavých upozornění Vašich v příčině formální dokonalosti
práce budu dbáti nejpečlivěji. Jsem právě zaměstnán doplňováním
poznámek k hotové již práci a vím sám nejlépe, že po stránce for-
mální oprav bude potřeba. Práce sama, kritická studie, hemžíci se
čísly, citáty a doklady ovšem málo příležitosti skytá k uměleckému
zformování, ale co se osnovy její týče, pokusil jsem se ukázati v tom
jakousi obratnost. Styl, styl je snad rozvláčný, rhetorický, bez barvy
a výrazu. Možná že nejsem v tom soudcem kompetentním a oprava
v této příčině by vyžadovala několik měsíců. Většina psána jest
přímo na čisto a vždy kladena hlavní váha na věc, menší na formu.

Zítřka končí prof. Bezold přednášky, semestr vůbec. Mám-li či-
niti bilanci, nezískal jsem z university zde víc, než co postihl
v některých přednáškách Bezoldových. Se seminářem zde není nic,
protože tu není proň materiálu. Zde není historiků a universita pro
vzdělání odborné v historii není vůbec zařízena. Páni, již chodili
do semináře, buďto historici nebyli, nebo neměli nejzákladnějších
vědomostí potřebných. Tak jsme se spokojili čtením kronik a vy-
necháváním semináře. Prof. Bezold byl ostatně příliš svým rektor-
stvím zaměstnán. V neděli byli jsme pozváni k němu na oběd - chtěl
jsem o tom více psáti, ale pozoruji, že jsem již u konce.

Mám plán, snad trochu dobrodružný, při svém návratu v bu-
doucím týdnu jeti přes Řezno, Pasov a Linec do Vídně a opsati
v archivu minist. v n i t r a Irmerem dotčené č e s k é proto-

¹⁸⁾ August Meitzen (1822-1910), statistik a historik německý, zabýval se zejména
agrárními dějinami.

koly z procesu trčkovského, jež on pro neznalost řeči uveřejniti nemohl. Nevím, jen, budu-li do archivu puštěn jen tak beze všeho. Listiny ty jsou nadmíru důležité. Cesta z Norimberka do Vídně stojí 12 M 70 pf. Kdybyste, pane professore, v té příčině mne ráčil informovati nebo mi doporučení dáti, byl bych toho velmi vděčen. Zůstávám ve vděčné oddanosti Váš nejposlušnější

J. Pekař.

Dopis Pekařův Rezskovi z 22. března 1894:

Erlangy, 22/3. 94.

Velevážený pane professore!

Jak račte pozorovati, píšu ještě z Erlang a nikoliv z Vídně ani z Prahy. Příčina jest v tom, že vzal jsem si laskavá upomenutí Vaše o zdokonalení práce k srdci a o několik dní svůj pobyt zde prodloužil. Zatím padla mi do všeho zpráva prof. Bezolda, že Irmer vydal velikou knihu o Arnimovi.¹⁰⁾ Novina mne ovšem trochu rozčilila a hořel jsem nedočkovostí co to bude. Byl jsem přesvědčen o tom, že Arnim stojí v popředí celé valdštejnské historie, že valdštejnská otázka je ze dvou třetin arnimská otázka, že tento záhadný muž ohromné politické prohnanosti, přes nějž dosavadní historiografie přecházela (přes spoustu pramenného materiálu) buď mlčky, buď krčíc rameny, je klíčem k tajemství Valdštejnova záhadného jednání. Ukázal jsem obšírně a, jak myslím jasně, v své práci, kterak tento muž Valdštejna systematicky podváděl, kterak od saského vpádu až do samé katastrofy hrál si s ním jako kočka s myši, prohlédaje mu do dna duše a zneužívaje jeho bezmezné důvěry jen k svým vlastním politickým plánům a praktickým potřebám, kterak s ním jednal jen proto, aby zmařil jeho hrozící spojení s Oxenstiernou a Richelieuem a zachránil kurfiřtská vojska před útokem císařských. Ukázal jsem, jak byl Valdštejn nástrojem velikých a z německého stanoviska posuzováno vysoce patriotických politických ideí Jana Jiřího z Arnimu.

Račtež odpustiti tuto harangue - chci tím jen znázorniti nedočkavost, kterou zpráva Bezoldova ve mně vyvolala, obavu, zda tento poměr Arnima k Valdštejnovi, jenž činí valdštejnskou otázku de-

¹⁰⁾ Jest to spis »Hans Georg von Arnim. Lebensbild eines protestantischen Feldherrn und Staatsmannes aus der Zeit des dreissigjährigen Krieges«, 1894.

setkrát zajímavější než byla doposud, zda tento poměr dvou velkých zrádců Irmer prohlédl. Koupil jsem si velkou knihu a - osobní marnivost či ctižádost mohla si oddychnouti. Arnim je ještě mrtev - jeho roli Irmer nepochopil, nepochopil přes to, že sám k tomu přispěl novými materiáliemi. Kniha jeho trpí obyčejnou chybou biografii - chce svého hrdinu učiniti mermomocí nevinným, krásným, výtečným - zkrátka ideálem a vzorem. Irmer nerad doznává i, že Arnim nenáviděl Švédy, že jeho politika obracela se proti cizím národům v říši a jeho vývody o valdštejnské otázce omezují se na nejnnutnější, nevystupující nikde z mezí známého neb prostředního. Ale přináší zas velecenný materiál z drážďanského a boitzenburského archivu, že se divím, že po tolikerém propátrání všeho, takové epochální nálezy jsou možny. Mohu poznamenati, že dva nové listy Trčkovy, jež uvádí, potvrzují můj soud v celé práci provedený, že o vlivu Španělů na zrádné návrhy Valdštejnovy nemůže býti řeči. Měl jsem tedy z knihy dvojí radost - přes to že stojí osm marek!

Jsem si nyní, díky této práci, věci své úplně jist, ale musím k vůli ní, abych nového materiálu ještě užiti mohl, zůstat zde přes svátky a co třeba doplniti. Bude toho hrozně mnoho, ale všechno od A do Z bude nové. Možná, že část první, z r. 1631, přispůsobím rozměrům dalších dílů a zdržím se zde až do 15., že třeba vůbec domů nepojedu, ale přímo do Berlína. Irmer mne zas trochu vzpružil a ukázal mi, že vidím v souvislost událostí hlouběji, dodal mi nové chuti a dětinské radosti ze své práce. Jsem s ní hotov cele a budu se s ní jen trochu mazliti ještě, doplňovati a předělávati. Ale ještě odtud Vám tu spoustu papíru pošlu.

Zůstanu-li zde do 15., budu potřebovati asi od 28. t. m. 40 zl. na tu lhůtu. Potom bych jel přímo do Berlína a ušetřil tak asi 10 zl. Vidím-li nyní, co Irmer nového přináší, zdají se mi protokoly vídeňské méně důležitými. Irmer sice na ně dvakrát upozorňuje, právě že týkají se R a š í n a a pocházejí z výpovědí Klusákových,²⁰⁾ ale myslím, že jest možno, že to jsou pouhé české originály Klusákových protokolů, jež Irmer uveřejňuje německy. Děkuji srdečně laskavosti Vaší za radu v příčině archivu ministerstva vnitra - užiju

²⁰⁾ Albrecht Beneš Klusák z Kostelce, český vladýka, byl hejtmanem na trčkovských panstvích. R. 1635 byl ještě s jinými trčkovskými úředníky vyslýchán o tom, co ví o Valdštejnově spiknutí.

jí však jen tehdy, budu-li moci 10—15 zl. obětovati a jeti do Berlína přes Vídeň a Prahu.

Prose, bude-li možno, o laskavé zaslání dotčených »poloměsíčních« 40 zl. asi 27. t. m. a prose za odpuštění za tento kvapně psaný list, poručím se ve vděčné oddanosti přizní Vašnostině.

J. Pekař.

Universitätsstr. 36.

Z dopisu Pekařova Rezkovi z Erlangen ze začátku května 1894:

Velectěný pane professore!

Neobyčejná mezera v mé korespondenci zaviněna byla jakýmsi druhem studu, že nejsem dosud hotov s prací, jejíž dokončení jsem sliboval již k vánocům. Umínil jsem si, že budu psáti teprv tehdy, až budu konečně hotov a přítomný list může vskutku již ohlásiti tu neobyčejnou událost. Chtěl jsem poslati práci již dnes, ale uznal jsem za radné, opatřiti zvláštní desky pro text a zvláštní pro poznámky a zhotovení druhého exempláře těchto desk zdrží věc o den. Bude-li se Vám, pane professore, cos na práci líbiti, budou to nepochybně předem tyto desky s dlouhými mašlemi...

Byl bych s to, abych o známém a již k nechutenství otřepaném thematu své práce napsal celé pojednání. Pomímám toho pro dnes, k vůli pěkné ač staré frázi - nechť mluví práce za sebe. Kde mluví příliš hlasitě, kde trhá heroy literatury v prach, kde z ní sebevědomí takřka kape, tam asi nebude nejlepší přímiluvky. Ale nejsem sám soudcem kompetentním.

Před půllétem bylo by mne konečné dohotovení práce, na níž jsem si tolik zakládal, naplnilo ohromnou radostí - dnes záleží mé potěšení předem v tom, že to mám s krku. Únava a rozmrzelost dala se zaplašiti pouze vědomím povinnosti. Ale vím, že za několik dní, až břemene práce více cítiti nebudu, budu se těšiti víc a víc, t. j. nebudete-li Vy, pane professore, se netěšiti. Obrat jest velmi hledaný, ovšem úmyslně.

Z dopisu Pekařova Rezkovi z Berlína z 20. června 1894:

Velevážený pane professore.

Měl bych místo listu poslati slíbený Závěr své práce, ale vyznám skroušeně, že jsem ho dosud nedokončil, t. j. velmi liknavě

na něm pracoval, lze-li slova »pracovat« vůbec užítí. Hlavní příčinou je nejistota o osudu celé práce, o jejích vyhlídkách či spíše nevyhlídkách, zprávy z Prahy, že 1. tř. akademie nemá žádných peněz pro tento rok a že pro budoucí jsou na řadě již jiné věci atd. Nad to nevím, do jaké míry jest vše to pravda a přemýšlím, co počítí? Zdecimovati poznámky, změnití methodicko-historický ráz práce, spokojiti se vylíčením všeho na základě získaných resultátů bez ohledu k líčením a výkladům dosavadním a nastoupiti znovu cestu infernální po nakladatelích s titulem hodně křiklavým a nadějí desíti zl. za arch honoráře? Či spracovati vše německy? Či nechati ležeti v akademii? Atd. - vše konečně by mohlo se skončiti - v Chebu. »Wallensteins Ende či W - s tod« - vše je symbolické, také: Wall. und kein Ende. Vedle těchto černých myšlének vyskytují se také ovšem optimistické o možném vyřízení věci v akademii již v červenci, ať v tom či onom smyslu. Dlíím tak často v myšlénkách v stotabulkové Praze, u té spousty povalšteinovaného papíru a čekám denně list od Vás, list obsahující úsudek a kritiku.

Zde bylo stejně ošklivé počasí jako v Čechách a jinde a od včerejška jest zase. Nezapomenu krásného jara v Erlangách - mimo universitu není tu mnoho, co by zvlášť těšiti mohlo. Lenz věnoval poslední cvičení cele srovnání Rankeho²¹⁾ a Koser²²⁾ v některých partiích s prvními dobami vlády Fridrichovy souvisících, zejména s ohledem na umělecké zpracování, vylíčení věci. To bylo mi v semináři novum. Žádal myšlenkový rozvrh jednotlivých kapitol, srovnával charakteristiky na př. Marie Terezie u Ranka a u Koser²²⁾ atd. Z university nic jinak nového.

Z dopisu Pekařova Rezkovi z Prahy z 26. července 1894:

...Zpět jsem jel přes Drážďany, odkud mne děsné vedro a moudrý ohled na finanční konce - post festum! - vypudily po 24 hodinách. Nyní jsem v Praze a »jsem hotov«, jak se mi chvílema zdá, hotov v celém tom výsměšném a smutném významu slova. Das Ende vom Lied vyznívá v la mi, jak psával starý Thurn (není-li to reminiscence, jež rozrývá otevřené rány?). Vzpomněl jsem si na

²¹⁾ Leopold von Ranke (1795-1886), nejslavnější německý historik nové doby.

²²⁾ Reinhold Koser (1852-1914), německý historik, přední znalec osoby a doby Fridricha Velikého, vydavatel jeho listů.

Istituto storico v Římě, ale p. dr. Teige²⁸⁾ mi psal, že místo jest již zadáno a konkurs je formou prázdnotou. Týž psal mi o uprázd. místě zemském v Římě - psal jsem p. prof.-u Emlerovi a dostal jsem v odpověď, že byl již navržen p. dr. Procházka z Chebu, který dovolenou nepochybně dostane. Na tomto nepochybně visí celá má naděje, vlastně jen kus, cár, cípek naděje. Jiný kus naděje je v té spoustě papíru, jež vedle vedra psích dnů zpříjemňuje p. prof. Kalouskovi venkovský či pražský - nevím - prázdninový pobyt. Myslím na to ovšem často, na tajemné záhady Valdštejnova přemýšlování ve chvílích samoty a na počet archů a honoráře, jež by to vydalo, na lsti Arnimovy a naděje emigrace a na úřední odpověď slavné Akademie, kde krátce a stručně či s dekorativním odůvodněním přijetí práce bude odmítnuto. Dalo by se rozvést v tisíce variací a v kombinaci mnohých možností. Užitečnější než ta snívá nečinnost byla by práce, na př. dokončení nehotového dosud (!) doslovu. Domácí vzduch českého ráje zajistě přivede tu nápravu. Úkolem dalším bude stlučení německého článku. Pomýšlím na themata: Zur Kritik Rašin's nebo Waldstein u. Arnim. Smím si vyprositi o tom Vaše vzácné mínění?

Dosud všecko mé studium směřovalo k dokonalému vzdělání v methodice a kritice dějepisné, v theorii i v praxi a obě mé práce měly za účel pokusiti se o důkaz, že by ze mně něco mohlo býti. Chci-li se habilitovat, vím, že také musím něco v ě d ě t, t. j. nejen uměti vědecky pracovat, ale míti také jistotu a to nad průměr vynikající zásobu vědomostí z historie. K tomu jest ovšem třeba času, asi roku pilné práce aspoň k hlavnímu věcem v té příčině a k tomu opět finanční sustentace na tu dobu. A zde je Toricelliho prázdnota. Kdyby to šlo sloučit s prací v archivech italských za zemský žold či s jiným vědeckým výletem, bylo by to ovšem (ovšem!) neocenitelné, ale - zde postačí k vyslovení všeho a uzavření věty tento anakoluth s konečným ale. Musím skončiti - jsem hotov - a uzavíraje tuto zpo- věď s řadou nadhozených otázek uctívou prosbou o Vaše mínění a tím i prosbou o prominutí tohoto útoku na těžce dobytý klid Va- šich prázdnin jsem Vás vděčně oddaný

Adressa: Daliměřice u Turnova.

Pekař.

²⁸⁾ JUDr. a PhDr. Josef Teige (1862-1921), pražský městský archivář, historik a právní historik; jako absolvent Ústavu pro rakouský dějepis ve Vídni pracoval v té době ve vatikánských archivech.

Daliměřice, 18. září.

Vážený pane professore.

Laskavý dopis Váš obdržel jsem teprve dnes, a to jen díky náhodě. Byl jsem počátkem září několik dní pryč a dopis zatím došlý byl uložen, zapomenut a teprv dnes náhodou objeven. Venku na vsi v selské domácnosti třeba již cos podobného prominouti. Ale měl jsem nemalou radost z něho, protože jsem se dlouho trápil dohady a výpočty, proč nedostávám odpovědi a obával se zejména, že jsem snad bonhomním tónem svého listu někde pochybil. Děkuji tedy vřele za laskavou odpověď Vaši, za vřelá a upřímná slova jejích pokynů. Ono poučení ze zkušenosti o práci a odříkání se může mi jíti k duhu - obávám se, že jsem si zvykl přespříliš doufati v snadný úspěch, podceňovati překážky a žítí volněji. Ale po berlínské a prázdninové zahálce mám zase mnoho chuti do práce - a vím, že jen v tom znamení možno se dobojovati vítězství. Prosím konečně o krátké poučení o možném zaměstnání, dotčeném v závěru Vašeho laskavého dopisu, děkuje předem za Vaši šlechetnou péči.

Nového téměř nic, leč bych chtěl vrátiti se k věčnému thematickému o Valdštejnovi a psáti, že v »Krakonoši«²⁴⁾ Menčík měl výňatky z denníku kardinála Harracha z r. 1631 s dvěma či třema slušnými časovými údaji o pobytu vévodově a že v norimberském hnízdě Altdorfu letos po prvé zmohli se také na Wallensteinsfestspiele. Jsou to ovšem vědomosti sebrané v starých novinách turnovské »kavárny«²⁴⁾ docela náhodně - co vyšlo víc, co děje či chystá se dále, o tom v svém zahálčivém žití zde nezvěděl jsem ničeho. Nepsal jsem také p. prof. Kalouskovi a nevím ani odtud nic - v dobré náladě udávám jako kuriositu, že jedna paní (příbuzná) nabídla mi svou »přímluvu«. Poslouchal jsem narážku její s polo ironickým s polo shovívavým úsměvem.

Prázdniny zkazilo ovšem počasí - ani nevyrovnatelné »manévry«²⁴⁾ turnovských šiců nebyly - a mně je kazila trochu tma, jež se černá nad nejbližšími léty mé kariéry. Známí z venkova, lidé naivní a upřímní, ptávají se, kdy jako nastoupím nějaké místo; známí z města, »intelligence«, vědí, že otázky podobné uvádějí v rozpaky.

²⁴⁾ Ferdinand Menčík (1853-1916), kulturní historik, úředník dvorní knihovny vídeňské.

A tak žiji zde - procházky v alejích a lesích plné snění a plánů, trochu flirtu se ženskými, večer pivovarská šalanda či fotrovský maxl a nad tím vším trochu elegické nálady. »A člověk šílí skorem, že by mohl náhle z té elegie slyšet rekvie.«

Váš cele oddaný

Pekař.

Z dopisu Pekařova Rezkovi z Prahy z 23. srpna 1895 do Police nad Metují:

Slovutný pane professore.

Děkuji Vám mnoho za laskavé pokyny d. d. 9. t. m. a za zaslání stati Hubrovy.²⁵⁾ Co těch cizích slov se týče, vyházel jsem jich asi polovici z archu; více jsem nechtěl z obavy, aby mi nenapočetali mnoho korektur a pro něco, na př. slovo »situace« nemohl jsem najít vhodnou náhradu. Víím, že naše společnost cizích slov se tolik neleká, a s k r o v n é užívání jich pokládal bych spíš za prospěch jazyka než za škodu. Všeho moc ovšem škodí, a bude tedy v dalším Vaší radou bedlivěji se řídit.

Hlavní opravy Hubrovy (domnělý pobyt Aldringena ve Vídni, datování některých listů) nejsou mi novinou - tvrdil jsem totéž; lze to také snadno poznati. S o b s a h e m výkladů jeho však většinou souhlasiti nelze - Hurter²⁶⁾ pracoval na příliš úzkém základě. Velkou cenu pro mne má, že těžko srozumitelné ty listy jsou tu řádně přeloženy - dalo mi to nesmírnou práci v té zkažené vlastině se znáti.

Od p. Kollmanna vyprosil jsem si rukopis jeho článku o podmínkách druhého jenerálátu. Ty depeše Sacchettiho,²⁷⁾ zejména ona z 3. dub. 1632, jsou velmi cenné - škoda jen, že p. adjunkt nespokojil se jejich pouhým registrováním nebo vydáním, a že na základě jejich odvážil se závěrů o domnělých výminkách smlouvy. To

²⁵⁾ Alfons Huber (1834-1898), rakouský historik. Jde o jeho stat »Studien über die Correspondenz der Generale im Februar 1634« (AÖG, 82, 2. polovina).

²⁶⁾ Friedrich von Hurter (1787-1865), rakouský historik. Mimo jiné napsal díla: »Wallenstein's vier letzte Lebensjahre« 1862, »Zur Geschichte Wallenstein's« 1855, »Geschichte Ferdinands II. und seiner Eltern« (11 sv., 1850-1864).

²⁷⁾ Sacchetti byl toskánský vyslanec ve Vídni.

nemá žádně ceny, tím více, že K. opírá se o Gindelyho,²⁸⁾ jemuž Schebek²⁹⁾ dokázal, někde zdrcujícím způsobem, že jeho výminky jsou nedržitelné. Udělal jsem o těch výminkách poznámku dvoustránkovou, a jak ji budu mít zlomenou, půjčím to p. Kollmanovi, aby, chce-li se tím přesvědčiti, své resultáty aspoň v určitosti jejich seslabil. Stojím na stanovisku, že výminky věvodovy nebyly nikterak neslýchané; nejhroznější byla velitelství po vlastním uznání, bez instrukce. Že by mu bylo slíbeno kurfirství, že se zavázal velkou přísahou, nebo že si vymínil, že nemusí přísahati (!! Gindely), jsou patrně bájky.

Kornelius Šumavský

O STAVBĚ VARHAN

Názory na stavbu varhan a varhanní hru se v nové době začínají radikálně měnit. Jsou to názory a požadavky reformního hnutí varhanního čili hnutí barokních varhan, směru zvaného obyčejně vůbec jen »hnutí varhanní«. Tento směr, jehož přívržencem jako jeden z prvních a nejvášnivějších průkopníků jest Albert Schweitzer, nabyl převahy v severních a západních zemích hudební vzdělanosti, kdežto dosud nepronikl zcela do zemí a národů středoevropských. Itálie a Severní Amerika nepřicházejí zde v úvahu, neboť v Italii není již po několik století hra na varhany a stavba varhan na výši, a Severní Amerika jde svými vlastními cestami. Jakkoliv se tyto reformní názory na stavbu varhan u jednotlivých svých přívrženců v jednotlivostech rozcházejí, všem jest společný názor, že stavba varhan v minulém století a až do doby světové války byla na scestí, a že je nutno vrátiti se, nebo lépe řečeno navázati na typ varhan doby barokní. S jiné stránky nemá tato otázka s barokem nic společného.

²⁸⁾ Antonín Gindely (1829-1892), český historik. Zde jde patrně o jeho studii »Waldstein's Vertrag mit dem Kaiser bei der Übernahme des zweiten Generalates«, uveřejněnou v Pojednáních král. spol. nauk, VII., 3, 1889.

²⁹⁾ Edmund Schebek (1819-1895), tajemník pražské obchodní komory, napsal zejména spis »Die Lösung der Wallensteinfrage«, 1881.

»Zpět k barokním varhanám!« - Proč? - Protože tehdy se nejjasněji znaly klady a možnosti tohoto nástroje, a podle toho se varhany stavěly. Později zkalily tento jasný názor dvě okolnosti: velkolepý vývoj homofonní a orchestrální hudby a zrovna tak úžasné pokroky techniky. Podlešlo se dvojímu pokušení: předně se požadovala na varhanách orchestrální zvuková účinnost, varhany se měly státi orchestrem, hraným pouhým jediným člověkem, a za druhé: z varhan se vytvořil zázračný technický hrací nástroj, opravdové hudební »stolečku, prostí se«. Pro samé vynalézání ulehčení pro varhaníka zapomnělo se na posluchače, zapomnělo se na to, že přece hraný tón je to hlavní, a pokud vůbec tón spadal v úvahu, hledělo se docílití ideálu orchestrálního účinku. K tomu ještě přistoupila snaha zhotoviti varhany pokud možno s největším počtem hlasů, nejsilnějších, nejslabších, »nejkrásnějších« (orchestrálně!) a všelikých jiných, a při tom se měl různými technickými opatřeními, upravujícími cestu vzduchovému proudu v píšťálách, vytvořiti z varhan hotový smyčcový orchestr. Zcela správně, zvuky těchto rejstříků upomínají na smyčce, avšak tóny skutečných houslí, skutečné violy atd. to nejsou ani zdaleka. Opice také upomíná na člověka. Tím nemá býti řečeno, že neexistují také krásné smyčcové rejstříky a též celá řada jiných krásných charakteristicky znějících sólových hlasů. Ale chybí jim obyčejně právě to, co je pro zvuk varhan nejdůležitější a nejvýznačnější: schopnost míšení hlasů, při nejmenším míšení a skládání na »Plenum«, na celý hlas, tak aby výslednicí byl tón plný, skvělý, jedním slovem tón varhanní. Tak se stalo, že tento druh varhan, jež nazýváme romantickým, při *piano* slabě svištěl, při *forte* brutálně hlučel, při tom však bez síly, a že zvuk byl vždy tupý, nejasný a neprůhledný. Nelze popírat, že je několik orchestrálních varhan, které musíme uznati za skvělé a krásné, nechceme-li býti fanatiky s klapkami na očích, avšak takovéto varhany jsou právě tak vzácné jako bílé vrány. Přesto však i na nejnádhernejších těchto nástrojích není dobře možno nebo je vůbec nemožno plasticky vytvářeti skvělé předivo polyfonní hudby, a domnívá-li se varhaník, že se mu to daří, pak jest to obyčejně jen zbožný sebeklam, neboť takový varhaník vidí noty a zná hudební skladbu, doplňuje si sluchový dojem mimoděk svým věděním a svou fantasií, avšak nepoučený a nepředpojatý posluchač tu stojí před kalným a neprůhledným shlukem tónů, v němž sotva diskant lze rozeznati. Přehlédlo se, že fysikální zvukové spektrum

varhanní píšťaly je zcela jiné než u většiny orchestrálních nástrojů, zapomnělo se, že podstata varhan spočívá v tom, že při zvuku základního tónu ozývá se celá řada tónů alikvotních, a to i tónů zcela jiného zabarvení, nežli je tón základní. Jak skvěle dovedli stavitelé varhan 17. a 18. století, bez theoretických fysikálních znalostí, jen podle nepředpojatého, nic dalšího nezamýšlejícího naslouchání, vytvořiti při svém díle takové tóny, které jsou v jemně vyváženém poměru nadřadění a podřadění a vzájemného doplňování se. Bylo tím dosaženo toho, že souzvuk více nebo všech rejstříků zněl jasně, skvěle a mocně, jako znějící celek, který nepotřebuje žádného doplňku, který je uzavřený, celý a úplný. Při hraní polyfonních skladeb uplatní se plasticky zcela přirozeně celé zvukové předivo ve všech svých hlasech, i u těch prostředních. To jest ono, čemu se musíme znovu učit od mistrů té doby, jednotlivé hlasy seřaditi v hierarchický pořádek nadřadění a podřadění, vytvořiti zvukový organismus, nikoliv pouhý konglomerát. Řádné vojsko jest více než houf sebe statečnějších bojovníků, dvě stě generálů nevytváří ještě bojeschopný útvar.

Měly-li se ve městě či na vesnici koupiti varhany, podnikl tamní znalec hudby »studijní cestu«, poslechl si řadu varhan, pokud možno ty největší, »nejmodernější«, a zamiloval se do řady zvukových odstínů. Ty musí býti bezpodmínečně v jeho varhanách, a tak vzniká sbírka více méně krásných sólových hlasů. A aby bylo něco vykonáno také pro sílu zvuku, je nutno, bohužel, přibrati několik principálů, prvních píšťal, které neupomínají na žádný »skutečný« nástroj, k tomu ještě něco silných a hlučných hlasů, více než je možno a více než je nutno, aby *fortissimo* znělo hodně »výrazně«. A stavitelé varhan vyrábějí skutečně takové zrůdy. Nelze jim to však ani tolik zazlívati, nečiní tak začasť z čisté radosti, avšak chléb jde před uměním; proto se domnívají, že musí stavěti podle hudebních a duševních schopností objednatelových, neboť není neoprávněna obava, že objedávající by šel ke konkurenci, když by se mu činily rozumné návrhy a on by byl ve své »hudební cti« zasažen. Jest něco pravdy na tom, jak píše Richard Strauss, že varhaníci jsou bytosti, které spojují důstojnost a vznešenost majestátu s hrubostí šlapače měchů. Bylo by přece ostudou tázati se o radu někoho vně stojícího či příšlého. A vůči staviteli varhan jest objednatel poskytovatelem práce. Při tom by mohl, kdo v těchto věcech nemá žádných zkušeností, přenechati stavbu varhan některé z dob-

rých firem. Tak dnes. Ale ještě před 10, 15 lety bylo jinak. Hnutí pro reformu varhan nevyšlo totiž z řad stavitelů, výrobců varhan, nýbrž z řad varhaníků a dějepisců hudby, a výrobci varhan činili s počátku největší odpor těmto historikům a zpátečníkům, kteří z nepochopitelných příčin právě to odmítali, na co tito byli tak obzvláště pyšní. Tento stav však již patří minulosti a dnes nastaly poměry podstatně jiné. Každý výrobce varhan dnes, pokud není jen výlučně obchodníkem, nýbrž pokud má jisté umělecké svědomí, bude raději stavěti varhany alikvotní, bude-li mu ponecháno volné rozhodnutí. Nebo, když už ne ze svého uměleckého svědomí, tedy proto, aby si své jméno nepokazil u skutečných znalců; není-li ovšem tak obzvláště chytrý, a nespekuluje-li takto: stavím dnes tento flašinet a kdyby - doufejme, že brzy - dobrý ten objednatel odešel či zemřel a na jeho místo přišel varhaník, který skutečně něčemu rozumí, tu musí nástroj dáti přestavěti a já dostanu znovu práci a vydělám na těch varhanách dvakrát - zcela srozumitelný myšlenkový postup, jdeme-li na věc s obchodního hlediska.

Většina výrobců varhan by tudíž raději stavěla varhany alikvotní, kdyby jim to prostě bylo dovoleno; přece však je ještě ve střední Evropě hodně, velmi hodně varhaníků a duchovních hodnostářů, kteří tvrdošíjně trvají na varhanách se základními tóny, ba většinou na varhanách vyložené orchestrálních. Odůvodnění pro to je stejně taktak dost, jako jsou chatrná. Přívrženci varhanního hnutí bývají totiž líčení často jako ztrnulí historikové, šedí teoretikové a suší asketové, a jejich hudba je líčena tak, že odpovídá těmto vlastnostem. Přirozeně, tak říkají lidé, kteří ještě nikdy neslyšeli staré či nové barokní varhany, nebo tací, kteří je více slyšeti nemohou, neboť mají uši přeplněny sladce lyrickým nebo hrůzně dramatickým kýčem. Jest snad něco, při vši majestátnosti a velkoleposti, jasnějšího, čerstvějšího, radostnějšího, více vzpružujícího nežli jasné, stříbrné zvuky takového nástroje? Otevřete uši a ruku na srdce: jsou opravdu ony duté tóny, připomínající horskou dráhu v Prateru, krásnější a »církevnější«? A když ještě k tomu se hráč pohybuje v tragických mollových akordech a ve zmenšených septimách jakož i v chromatických stupnicích, mohli bychom opravdu zapomenouti, že jsme v chrámě Božím, a napadá nás představa, že očekáváme každým okamžikem příchod ohnivého draka.

Nebo častá námitka: »Nechceme koncertní, chceme kostelní varhany.« Z takového řeči mluví zoufalé zmatení pojmů. Tudíž se

ještě dodává, že alikvotní varhany jsou vhodnější pro podání »koncertních kusů«. Ale tu je situace taková, že díla klasické varhanní literatury (hudebně-historicky jest to období hudby předklasické - zase důvod k matení pojmů!) byla vytvořena svého času pro potřebu bohoslužebnou, avšak od úpadku varhanního umění v minulém století byla a jsou tato díla předváděna, došlo-li vůbec k tomu, jen při koncertních představeních, takže se stala literaturou »koncertní«. Že nástroj, který je vhodný pro reprodukci této náročné hudební literatury, by byl méně schopný pro doprovod zpěvu lidu, jest ovšem holý nesmysl.

Další chybný závěr jest obava, že takový obzvláštní »koncertní« nástroj je dražší než »obyčejné« varhany.

Cena varhan jest přece jediné závislá na jakosti použitého materiálu a na velikosti stavěného nástroje; při stejné velikosti a při stejné jakosti materiálu jest cena přesně táž u chaotické směsi píšťal, jako u díla, v němž hlasy jsou fysikálně rozumným a umělecky vkusným a vhodným způsobem k sobě přiřazeny.

Pak ještě se může v katolických kruzích narazit na mínění, že varhanní hnutí je záležitostí protestantskou. Tak. Co měli co dělat starofrancouzští a starošpanělská stavitelé varhan s Lutherem či s Kalvínem? Třeba ani neznali vůbec jejich jmen. Avšak stavěli nej-báječnější alikvotní varhany. - A chtěl-li by někdo zkonstruovati, vyjádřiti typ barokních varhan, jak vzkvetl k největší dokonalosti v severním Německu, tu nechť se přidrží italského typu Frescobaldiho, který zasluhuje ostatně spíše názvu »asketický«. Ostatně otázka tato by se začala vlastně tím, že kdo by chtěl býti stoprocentně katolickým, musil by vůbec varhany z kostela vypuditi a pěstovati jenom gregoriánský chorál a zpěv a capella. Stanovisko veskrze uznání hodné, které by bylo s to pozvednouti kulturu zpěvu. Užívati však varhan k přehlušení špatného zpěvu uráží důstojenství jak zpěvu, tak nástroje.

Nebo někdo říká: »Jsem již jednou romantikem, a hraji hlavně díla romantické literatury.« Ano, dobře. Nelze nic proti tomu namítati, hraje-li kdo mistrovská díla této epochy a nikoliv nakonec sladké nebo virtuosní kýče. Ale při tom je to tak, že též skladby doby romantické většinou znějí lépe na varhanách reformních nežli na varhanách »romantických«; paradoxní, ale jest tomu tak. Při svěcení varhan v jednom městě ve Slezsku hrál jsem úmyslně většinou skladby romantické a domnívám se, že jsem při tom podal

v této věci důkaz dokonalý. Jasnost tónu svědčí dobře i romantické skladbě, neboť kde jest psáno, že romantika jest nejasnost či dokonce nečistota? A pokud se tkne bohatství barev, tu lze na dobrém alikvotním nástroji při nejmenším zrovna tak rozmanitě jako barvitě užívatí tónů jako na varhanách »romantických«, jakkoliv tato kvetoucí barvitost jest zcela jiná než ona, kterou má orchestr. Barvitost maleb na skle jest též jiná než při akvarelu či pastelů a bylo by nesmyslné jedním materiálem snažiti se dosáhnouti účinnosti materiálu druhého. Jen u varhan nechceme slyšeti zvuky varhan, nýbrž orchestr, a nechceme prostě uznati, že tohle není možné.

Nebo se namítá: »Ano, může to být vše zcela správné, co zde říkáte, můžete míti ve všem pravdu, avšak naši varhaníci nemohou přece na takových varhanách hráti, nemohou jich plně využiti.« Možná, že ne v prvních hodinách a ne v prvních několika dnech, avšak časem určitě. Výchovný vliv dobrého nástroje na hráče jest větší, nežli bychom snad mínili. Nástroj nutí prostě hráče k způsobu hry nástroji odpovídajícímu a k literatuře nástroji patřící a na něm dobře znějící. Jest to stará zkušenost: »Kde jsou dobré varhany, jsou většinou i dobří varhaníci.«

Příkladem pro to »nasnadě jsoucím« jsou varhany v krnovské réalce. Již jen existence tohoto malého, ale dobrého a všeobecně přístupného nástroje, ve spojení s neobyčejnou muzikálností lidí tohoto kraje a s nedostatkem špatných vzorů způsobilo v těch několika málo letech, co varhany stojí, že mezi mladými lidmi z Krnova je již celá pořádná řada znamenitých varhaníků, takže je nutno opravdu daleko jíti, než bychom našli lidi stejných znalostí. Vychovaly je varhany.

Slyšel jsem jednou výrok o alikvotních varhanách: »Proklatě, ta věc je ostře nabita,« to jest: každá nečistota hry vyjde neúprosne najevo. Nic nedokazuje více výchovný vliv takového nástroje, vedoucí k vnitřní aktivitě a k neúprosne přesnosti. Na nejasně svištícím a bouřícím obrovitém harmoniu jest ovšem život pro nepořádné lenochy pohodlnější. Avšak považovati varhany za hřmící stroj pro přehlušení ještě horších zvuků - bylo již nahoře řečeno, co si lze mysliti o takovém stanovisku.

Mnozí říkají krátce a jednoduše: »Bylo tak vždy, a proto má to tak zůstat.« Ne - nebylo tomu vždy tak, to není pravda. Včera ano, avšak předevířem tomu bylo jinak. Prohlédněte si a poslechněte si varhany, které byly vystaveny před 150 lety

(pokud byly zachovány v původním stavu, také velmi, velmi smutná kapitola, o níž zde nemá být řeči). Ty byly zcela jiné a celkem vzato mnohem lepší než orchestriony včerejška. A co na nich bylo dobrého, to se má nyní zrovna tak utvořit. Říkají jiní: »Cože, krok zpět? Ne, my chceme jít kupředu. A to vše, co se vytvořilo za poslední desetiletí, že bylo špatné? Cožpak žili v minulém století pouze hlupáci?« To nikdo netvrdil. Avšak při honbě po úspěších na jednotlivých úsecích zapomnělo se na hlavní věc, na přehled přes celek. Že na straně přívrženců varhanního hnutí je několik poloslepých a polohluchých theoretiků, nelze popírat. Avšak kde je více radikálů a bezvýhradných, do smrti věrných a oddaných vyznavačů, kteří věc třeba přepnou, než mezi námi? Ještě nebezpečnější jsou přepjaté nadšení poloznalci, na příklad lidé, kteří předem každé varhany, které nemají mechanickou frakturu a zásuvkovou vzduchovnu, odmítají, aniž je slyšeli, lidé, jimž nejvýraznějším znakem barokních varhan je to, že jim chybí rejstříkové *espressivo*, nebo lidé, kteří upadají v nadšení, když názvy rejstříků jsou psány hodně staroněmecky a ani neslyší, že příslušné hlasy jsou intonovány bezbarvě, bez síly nebo ještě jinak ošklivě, nebo jsou v nemožném sestavení. Ano, jsou tací lidé. Měli bychom však vzít z protivné strany ty obzvláštní výry a dohromady je zvážiti, zcela určitě by jejich nevědomost a nekultivovanost nepoměrně mnohonásob převyšovala. Rozumný bude bráti dobré a potřebné tam, kde je nalézá. Sáhne na příklad k pneumatické či elektrické mechanice, je-li již jednou z jakékoliv příčiny na tu neb onu zvyklý nebo ví-li, že výrobce varhan staví varhany toho či onoho systému při téže ceně obzvláště solidně a spolehlivě nebo při téže spolehlivosti laciněji. Bude užívat moderních pomůcek při hře, zejména také válečkového *espressiva*, přirozeně jen velmi zřídka a tak, aby neupadl v rozpor se stylem hry a skladby. Marnivý, nesvědomitý člověk nebo ztřeštěnec není ani znamenitými varhanami uchráněn před nesmyslnostmi. Příležitostí k hloupostem a vulgárnostem je vždy a všude dost, není možno je se světa sprovoditi. Kdo miluje to neb ono charakteristické zabarvení tónu, nechť si je, stačí-li peníze, dá přidělati, a kdo se domnívá, že nemůže svých nábožných citů vyjádřiti bez tichých, šumivých hlasů smyčců, ten nechť klidně dostane svoji *Vox coelestis*, za jednoho však předpokladu: že pyramida alikvotních tónů od základu až do špičky jest vystavěna, a že její členitost jest správně, t. j. tak, jak to při varhanách má být,

rozvedena. Je-li organismus, tělo, hotovo, možno jej tím či oním šperkem vyzdobiti, avšak odejmouti nohu a místo ní opatřiti krásnou kalhotu, jest přirozeně pošetilé.

Nechť tyto krátké, lidové, někdy též lidově poněkud drsné vývody povzbudí naše duchovenstvo a naše hudebníky, pokud se dosud těmito věcmi nezabývali, k nepředpojatému prohloubení této otázky, abychom brzy dohonili západní a severní země a nezůstali ostrovem zvláštností a nekultury.

Cyril Horáček ml.

SVĚTOVÝ ŘÁD

A ZÁKON VELKÝCH ČÍSEL

1.

Pro každého, kdo pracuje ve statistice, je běžnou věcí, že se setkává při rozboru různých statistických souborů s pravidelným rozložením souborů podle nějakého znaku v nich obsaženého, ať je to na př. rozložení souboru žáků určité třídy nebo odvedenců podle velikosti, listů rostlin téhož druhu podle rozměrů, okresů soudních podle výše úmrtnosti a mnoho jiných.

Toto pravidelné rozložení, které se nejlépe objeví, jestliže soubor se graficky znázorní obvyklým způsobem na dvou osách kolmých, je charakterisováno zvláště tím, že u jedinců, z nichž se soubor skládá, nejvíce je průměrných hodnot znaku, nejméně extrémních hodnot velkých i malých, hodnot od průměru se odchylujících ubývá pak symetricky na obě strany, směrem k maximu a minimu. Toto pravidelné a symetrické rozložení četností mnohých souborů připomíná křivku Gaussovu, která vyjadřuje theoretické rozložení odchylek od hodnoty normální. Poněvadž se takové pravidelné rozložení vyskytuje obvykle a nejčastěji u statistických souborů biologických, tedy v oboru hromadných jevů organické přírody, nazývá se někdy též rozložením biologickým nebo normální křivkou variační.

V oboru kolektivních jevů sociálních setkáváme se s takto pravidelným rozložením jen výjimečně, daleko častěji pozorujeme rozložení více nebo méně nesouměrné. Avšak u sociálních souborů objevují se opět jiné charakteristické typy rozložení, jako je (opět v grafickém znázornění) křivka tvaru velkého J, která se vyskytuje často v souborech jevů hospodářských, na př. v souboru poplatníků daně důchodové rozloženém podle výše příjmů nebo v souboru zemědělských závodů rozloženém podle velikosti výměry závodů. Také toto rozložení lze však odvoditi z onoho rozložení, které jsme nazvali normálním, přes svůj krajně nesouměrný ráz, nápadný na první pohled (jest pouze součástí normálního rozložení).

Takové pravidelné rozložení souboru, případně velikost odchylky, o jakou se od něho rozložení v daném případě odchyluje, může býti považováno za důkaz, že jde o homogenní statistický soubor, resp. o tom, do jaké míry je statistický soubor, který analyzujeme, homogenní. Nám však nejde v této úvaze o kritérium stejnorodosti, nýbrž o všeobecný a dále sahající význam této pravidelnosti, jež je reflexem a důsledkem pravidla nazývaného ve statistické teorii zákonem velkých čísel.

Uvedené pravidlo, t. zv. zákon velkých čísel, platí pro veškeré statistické soubory, t. j. hromadné jevy homogenní bez zřetele na jejich věcnou povahu, takže opačně může sloužiti některá charakteristika zakládající se na zákoně velkých čísel opět jako kritérium ke zkoušce, jde-li v konkrétním případě o hromadný (kolektivní) jev, pro jehož zkoumání se hodí statistická metoda, čili nic.

Pojem stejnorodosti, homogeniky souboru mohli bychom též vyjádřiti jinak a všeobecnějším způsobem jako otázku po uspořádání hromadného jevu. Soubor musí se nejen skládati z prvků (osob, předmětů, jednání) téhož druhu, nýbrž musí míti nějakou vnitřní souvislost, musí býti uspořádán podle nějakého jednotného principu. Takový jednotící princip může býti nejrozličnější povahy, na př. to může býti příslušnost k nějaké národnosti, stavu, zaměstnání, vyznání, státu, může tedy býti místní (geografické), věcné, časové (jednání, událost odehrávající se v témže čase, na př. úmrtí, které se stalo v témže měsíci). Všeobecně můžeme říci, že musí jíti o statistický soubor logicky uspořádaný.

Těchto několik odborných poznámek ze statistické teorie bylo třeba předem uvést, aby se objasnila podstata věci, která nás zajímá. Je dnes skoro všeobecně uznán názor, že statistika je věda formální, methodologie, a že není omezena na hromadné jevy společenské, jak dříve se učilo, nebo vůbec na hromadné jevy určitého druhu. Z toho vyplývá ona nesmírná rozmanitost statistických souborů, jež jsou předmětem statistické metody, a která je pro statistiku charakteristická.

Proto také se vyskytují pravidelná rozložení souborů všude kolem nás, ať v přírodě organické či neorganické, v říši živočišné i rostlinné, v rozměrech lidského těla i vlastnostech duševních, v jevech morálních, hospodářských i kulturních. Jde tedy skutečně o jistý universální princip, podle kterého je uspořádán svět, ve kterém žijeme. Tímto jednotlívým principem vyjádřen je řád věcí, *ordo rerum*.¹⁾ Je to pravidlo pro celek, kolektiv, který jest odlišný od jednotlivých věcí, jevů nebo prvků, ze kterých se celek skládá. Tak jako společnost lidská není pouhý souhrn, mechanický součet jednotlivých individuí, ze kterých je složena, nýbrž třeba ji považovati za samostatnou skutečnost, existující realitu, jak učí již odedávna katolická filosofie a sociologie, tak platí též pro tuto společnost jiná pravidla, než pro jednotlivce. Že tomu tak skutečně jest, ukazuje přesvědčivě zákon velkých čísel, jehož existenci lze dokázat, jak již bylo uvedeno, též na rozložení četností nejrozličnějších hromadných jevů sociálních ze všech oborů společenských jevů. Pravidelnosti, které řídí společnost lidskou, zakládají se na zákoně velkých čísel, který ovšem je pro jednotlivce sám o sobě bez významu.

Nedivíme se tedy, jestliže v 18. století statistik Süssmilch, který dospěl k poznání některých těchto pravidelností řídících společnost lidskou, nazval je zbožně božským řízením, *die göttliche Ordnung*.²⁾

Takto základní pravidlo statistické teorie, zákon velkých čísel, přispívá k důkazu o realitě lidské společnosti, která není jen pouhým označením pro souhrn lidí, nýbrž skutečným kolektivem zaklá-

¹⁾ Tak výslovně označuje zákon velkých čísel *W. Mahr* Ein Beitrag zur Gesetz der großen Zahlen, Jahrbücher für Nationalökonomie und Statistik, sv. 149, str. 453.

²⁾ *Johann Peter Süssmilch* Die göttliche Ordnung in den Veränderungen des menschlichen Geschlechtes, aus der Geburt, dem Tode und der Fortpflanzung desselben erwiesen 1741.

dajícím se na nesčetných vzájemných vztazích mezi jedinci a ovládaným zvláštními pravidly, podobně jako každý jiný kolektiv, hromadný jev. Statistickou methodou lze dokázati všechna zvláštní pravidla, řídící lidskou společnost, která bychom mohli volně nazvati též zákony sociologickými, a která se projevují jednak ve struktuře sociální, jako jsou rozložení četností nejružnějších souborů demografických, hospodářských a jiných, jednak se projevují jako pravidelnosti v časovém rozvoji těchto jevů, v t. zv. řadách časových (známá je na př. stálost poměru pohlaví novorozeneckých dětí). Statistika zná ovšem i jiné způsoby analýsy statistických souborů, jimiž možno vyvoditi též jiná podrobnější pravidla, platná pro kolektiv společnosti, avšak pro tuto úvahu postačí se omeziti na konstatování již uvedených základních pravidelností. Podobně při úvaze o budoucím dění je výrazem řádu věcí pojem pravděpodobnosti.

Vše to ukazuje, že společnost lidská stejně jako celý kosmos není pouhým chaosem atomů, nýbrž řízena jest účelně k určitému cíli. Nezakládá se na principu náhody, nýbrž na principu účelného pořádku. Dospíváme takto k účelovému neboli teleologickému výkladu lidské společnosti a sociálního dění.

Ptáme-li se po zdroji tohoto účelného pořádku, z čí vůle se děje, kdo jest jeho subjektem, je zřejmá odpověď, že svou povahou přesahuje síly a možnosti lidské. Nemůžeme-li tedy považovati za dostatečný subjekt této vůle vedoucí k určitému pořádku člověka, dospíváme nutně k závěru, že tato vůle musí prameniti ze subjektu člověku nadřazeného, Boha. Tážeme-li se po účelu tohoto pořádku, docházíme ku pojetí světa a lidské společnosti jako díla Božího.⁸⁾

⁸⁾ K podobnému úsudku o vývoji hospodářských jevů dochází *Kapras ml.* v článku Užití historických method v oboru věd národohospodářských, *Miscellanea historico-juridica*, Praha 1940.

VARIA

Zpěvy Vánoc

Adam Michna z Otradovic: Vánoční muzyka. - Ze starého barokového tisku vydal a do-
slovem opatřil Vilém Bitnar. Nakl. B. Rupp, Praha 1940, str. 30.

Bývá to vždy jímavá chvíle, když se porozptýlí pověry, tarasící ve vědě či v umění volnější rozhled. Tím světlejší okamžik jest to však tehdy, jestliže se panorama minulosti poznenáhlu vyjasní a očistí od rozumářských snah a podjatostí, jak je tomu u nás od nedávna v hodnocení barokního údobí naší národní existence, a po lepším poznání vědním může zaplesati též naše srdce nad zapomenutou, pomíjenou, odstrkovanou krásou. Nelze věru říci, že by byl pohled na náš vývoj literární - tak, jak si jej mnozí zaslepené zúžovali! - dvakrát utěšeným, přespříliš osvěžujícím. Jak se dnes nepodivit počínání těch, kdož nás tak dlouho ochuzovali, vytýkající nesnášlivost druhým a sami zasouvající neuznale i přezírávě celá dlouhá léta národního vývoje v neprohlednou ztmělost?

Čteš-li nyní na př.: Vánoční muzyku Adama Michny z Otradovic, těch deset písní a koled, jež A. Michna připojil k třetí knize své lyriky duchovní: Svatočasná muzyka z r. 1661 (před tím: Mariánská muzyka radostná i žalostná z r. 1647 a Loutna česká z r. 1653), musíš být z celé duše vděčen těm několika našim literárním znalcům, kteří sňali s české doby barokní pavučinu neporozumění i zapomnění a spjali nás poznenáhlu s její prvotní záživostí, kypivou hudebností, obrazyjící prudkou vznícenost i bohatství citových odstínů. Ony písně, jež vydavatel V. Bitnar vhodně pojmenoval a k nimž připojil zhuštěný a výrazný doslov, postaví nám před oči fakt, s hlediska našeho literárního vývoje nadmíru cenný: že totiž ona léta, která uplynula od roku vydání do našeho století, nevrhají na texty Michnovy světlo podstatně jiné, než tomu bývá v přibližně stejném časovém úseku s písemnými památkami jiných kulturních národů, že jejich citový zdvih, jejich poeti i výbrus neodcizily se nám časem až k oné jazykové podivnosti a umělecké zhortělosti, jak tomu bývá přes stejnou časovou mezeru u prací, jež i ve své době netřhly k dokonalosti, nebo mezi dvěma údobími, jedním přiliš už vyspělým a druhým ve všem všudy primárním. Mnohé verše ze století minulého připadají nám dnes věru mnohem archaičtější, neboť dbaly méně než zpěvné básně Michny z Otradovic základních principů skutečné poesie. Mohli bychom říci, čtouce se zalíbením ty čistě a vroucí sloky: »věčná škoda, že vývoj naší poesie nepokračoval v minulosti oním ryze *poetickým* směrem«, - užívám tobo slova poetický záměrně, nechť je klást důraz na volbu *themat* - kdyby náš básnický dnešek neřešil si mnohé a mnohé základní otázky už mnohem správněji a nesliboval lepší příští naší poesie, navazuje mnohdy právě na ony svěží prameny citu i výrazu.

V. Bitnar vyzvedává velice správně a jemně hudební kvalitu Michnových veršů, v nichž cítíme vskutku ihned pravý poetický zdvih a vzmach, a při četbě nahlás ono já-savé tihnutí k výši, jímž se barok vyznačoval. V takové koledě: *O narození Pána Krysta* («Děťátku my propěvujeme, - by pospalo, - všemu světu vypravujeme, - co se dalo. - Nynej, všeliké stvoření, - nynej, zpívej, - v tom nejlepší zalíbení - vždy tvé mívej») naleznete v proměnách zpěvné sloky lehké poklesnutí a nové vzepětí, dvojí gesto ado-

race, kolem něhož to jasně žíří. *Nebeský slaviček* střídá vznícená epiteta - ó krásný, roz-
milý, spanilý, malý a velký, chudý a bohatý, silný, skrytý i světlý, milý, ohnivý, dobrý,
laskavý, čistý, milostný, sladký, medový Ježíši - a v srážném roztoupení staví proti sobě
žalnost i bédnost chléva a bohatství nebeské, chudobu toho, jenž »zateml svůj paprsek«
a jeho zářivost nadzemskou, chudinké Jezulátko, válkami zmučené české země, sedmibo-
lestné a doufající, a božskou slávu nadsvětňnou; něhyplné: *Andělské zvěstování*, ryzí dílko,
kde se dotýká A. Michna jemně i horoucně strun sobě snad nejvlastnějších, řadí se pak
věru k citově nejspanilejším básním téhož námětu, v nichž kdy evropští básníci okřídliili
svě vzruchy otcovské, rozechvělé kolem matky a dítky, o beztělejší a světlejší odstín,
křestanovu lásku k Matce a jejímu Dítěti božskému. (Je to, jak se zdá, jedna z nejlepších
básní Michnových a bylo by třeba ocitovat ji celou; slyšte aspoň: »Těse se miláček, - ten
světa panáček, - půjž peří, hrdličko, - způsob, ty matičko, - měkké poduštičky, - zavin
ty oudičky. - Ach, vyskoč, sluníčko, - zahřej to hnízdičko, - zahřej tvou teplostí, - i služ
v té ouzkosti, - posluž miláčkoví, - Panny synáčkoví.«) *Zvaní k jesličkám* a zvláště *Ví-
tání narozeného Pána Krysta*, to jsou podobně chvějné básně, a v druhé slyšíte vskutku
»muziku vánoční«, vždyt je to především sladké prozpěvování a Ježíška vítání a nástro-
jové všech kůrů mají se vznéstí vzhůru a pak, i harfy i ctytary, i cymbálky, loutny, trou-
by, píšťalky mají zaznít jediným: »Vítej, Ježíšku milý!« - ale připojit se mají i čičičko-
vé, slavičkové, aby více obveselovali, a s milostnou sladkostí svou nechat se přidruží ho-
lubičky a hrdličky, zpívající sladké písně, vítající jimi Jezulátko. Kdyby jednou u nás
vyšla anthologie »sto nejkrásnějších českých básní« po vzoru těch, co již mají v cizině,
postrádal bys tam jen nerad některou z těch zmíněných básní Adama Michny z Otrá-
dovic.

I laik může si, čta tuto poesii, ověřiti poznatek, nadhozený už, myslím, jinými. Čes-
ká píseň lidová, obdivována někdy bez této souvislosti, vyplynula častokrát z takových
písní i koled; její tón, citová vlna, jež je často prochvívá, pableskují mnohde po ver-
ších, jaké nalézáme v umělém podání i u takového A. Michny. Ve století devatenáctém
navazuje na př. Erben, snad oklikou a mimoděk, na toto básnictví barokní, a správně
bychom, jak učinil již F. X. Šalda, i u takového J. Nerudy, kterého nám chtějí vyulhovat
jen na type odkouzlené střízlivý, hledali tu i tam aspoň stopu této naší tradice, o níž lze
říci, že jest »vznícením, hudbou, opojením a blahem«.

V. Bitnar vzpomíná v souvislosti s Michnou na ukolébavku Lopeho de Vega. Nedá
mi to, abych tu nepřipomenul opět Luise de Góngora, také hudebníka tělem a duší. Jedna
Góngorova letrilla: O narození Krista Pána (z r. 1615) rozehrává pro nás též zvuky
trubek, dud, zvonků, houslí, louten a serafských písní, přecházejíc ovšem proti našemu
prostšímu básníkovi virtuózně od konkrétnějších obrazů k blýskotavým, stěží zachytitel-
ným zábleskům fantasie. Ve svých skladbách rázu náboženského jeví se Góngora v lyri-
ce světové jako mistr stěží překonatelný, neboť v mezích daného thematicu umí rozehráti
s něhou, vroucností, ba i šibalstvím stupnici tak oslnivě bohatou a překvapující, že nej-
lépe vidíte, jak skutečného básníka nemůže zadržovat to, že předchůdci těžili dlouho
a dlouho ze stejného ložiska; v jedné z básní: O narození Krista Pána vymýšlí si na př.
básník pro nástroj tyto překvapivé, ač ladné zvuky: »elamú, calambú, cambú, elamú«;
jindy spřádá hovor Španěla s Portugalcem a vede je svorně k Ježíškovi, tam zase kráčí
k »hošíčkovi pana Alaha« jakýsi zoviální Arab, který to v řeči nemožně míchá, ale skýtá
básníkovi příležitost, aby virtuózně přehrál jedinečně zvuknou stupnici hlásky *a*; v jiné
básni, tentokrát o slavnosti Božího Těla, hovoří zase v komické hanýřce černoška Klára

a naříká, že je »černou hříšnicí před běloučkou Svátostí«, a druhá, Juana, rozhání její strachy před duchovními hodnotami tím, že prý stačí políbit ruku, »neboť ruka, jež tolik rozdává - bude milována třeba i v Kongu«. Španělsko doby Góngorovy bylo světovou velmocí, kde prudce kolotal život, a je to vidět i z šíře básnickových motivů.

Baroko, to, jemuž se podivujeme v umění výtvarném, ono baroko, jež známe i s jeho mrtvými stránkami, ale především s jeho zlatem a vzrušenými obrysy, s jeho vznošením a stem odstínů, baroko spjaté s mnohahlasou hudbou, má obdobu slovesnou obzvláště v díle takového Góngory a jemu podobných. Adam Michna z Otradovic, český kantor a varhaník, zpívá v době zmítané a nezkažené prostěji, ač vroucně a nevýslovně něžně k jeslíčkám Jezulátkovým, s přízvukem země, kde bohatství bývalo začasť spíše vniterné než zevně zdobné, kde i řeč nemohla se dosud rozechvíti do všech svých citových a myšlenkových odstínů. Voní to z jeho písní a koledí ovocem české země, darovaným tak upřímně a s gestem tak oddaným a přechýleným - (tím zdaleka nemíním dělat z A. Michny nějakého poetického prostáčka; vždyť byl ten, jenž kázal rozvěšeti k uvítání Spasitele »krásné čalouny ctností« a básník, zahajující píseň: K Pachelátu Ježíši slovy: »mejlíte se, ó přátelé, - domníváte-li se v těle, - mé srdce býti složené, - kostmi, krví obmezené. - Nejmít mé srdce v mém těle, - jest u mého Spasitele, - jemu dávno jest svěšeno, - v jeho jeslích položeno« - jest mužem velkých schopností a prudkého rozpětí i myšlenkového!) - že se vám, jak čtete ty jeho zpěvy, rýsuje mnoho tváří, mnoho takových »pokorných zpěváčků«, jakým byl Adam Michna z Otradovic, kteří svým zpěvem těšili a klidnili, doufajíce, hoříce v svých písních k větší slávě Boží i své rodné země.

Zdeněk Šmíd

Ruská myšlenka

Dosavadní rukověti o dějinách ruské filosofie byly jen náčrt. Proto nedávno vydané rozsáhlé *»Dějiny ruské filosofie«* od Borise Jakovenka (nákladem Slovanského ústavu r. 1939) budí zájem nejen filosofů, nýbrž i toho, komu nejsou lhostejny otázky ruské kultury.

Kniha Jakovenkova je prvním synthetickým pokusem o dějiny ruské filosofie; její vývoj od Skovorody a Lomonosova včetně do porevolučního období je zde vyložen po prvé postupně a souvisle a s vyčerpávající bibliografickou úplností. Autor použil pro svou práci řadu materiálu nedávno uveřejněného (zvl. o Bakuninovi, Čadaevovi a j.), vrhajícího nové světlo na dosud známý obraz vývoje ruské mysli v polovině minulého věku, a řady knih, bibliograficky vzácných (na př. díla Jurkevičeva, Florenského a j.).

Vývoj ruské filosofie je v knize Jakovenkově líčen v těchto obecných rysech. Po periodě přípravné, poměrně krátké (1760-1830), označené jmény Skovorody, Lomonosova, Radiščeva, Novikova a jiných, dala se ruská mysl na cestu aktivního učení od Západu, a zažila svůj první ideologický konflikt ve formě zápasů mezi západnickými a slavjanofilskými tendencemi. Historickou kostrou obou těchto směrů byla filosofie německého romantického idealismu: u slavjanofilů Schellingova a Hegelova, u západníků Hegelova a později levého hegelovství. Vyššího filosofického výrazu, ba i částečného překonání západnictví dosahuje u Herzena, slavjanofilství pak v náboženské filosofii Kirějevského a Chomjakova. Po silné, ale krátké vlně materialistického pozitivismu (Černyševskij, Pisarev), vychází ruská mysl ze stadia učednického a po prvé projevuje své možnosti v řadě konstrukcí svěbytně synthetických (1860-1890). V této první periodě

sebeutvrzení ruského myšlení není filosofická spekulace již příspěvkem k sociálně-politickým nebo nábožensko-nacionálním snahám, nýbrž sama zaujímá ústřední místo v myšlení. Tuto periodu představují realistický idealismus Jurkevičův, nábožensko-transcendentální spiritualismus Kudrjavcevův-Platonovův, racionálně-mystický spiritualismus V. Solovjeva, Lopatinův spiritualismus absolutní tvorby a spiritualistický idealismus S. Trubeckého. Všem těmto systémům je vlastní skutečně syntetický ráz a snaha o vytvoření noeticky ospravedlněné nauky o duchu jako o prazákladu reality. Zvláště cenné je, že v knize Jakovenkově je po prvé podán výklad nauk Jurkevičových a Kudrjavceva-Platonova, nezakroušený zapomenutých prvních průkopníků theoretické, t. j. pravé filosofie v Rusku.

Po nové vlně filosofické publicistiky a »ideologické migrace« na počátku XX. stol. následovala rychle druhá perioda rozkvětu ruské filosofie, která se projevila na jedné straně řadou nových syntetických konstrukcí, majících společnou intuitivistickou a ontologickou tendenci a vyznačujících se zvláštní noetickou propracovaností a jemností (Askoldov-Aleksejev, Losskij, Frank). Na jiné straně se tento rozkvět projevil v idealistickém a dokonce mystickém překonání marxismu (Struve, Frank, Berďajev, Bulgakov).

Autor ukázal názorně, jak se tato nová generace ruských filosofů sblíží s představiteli první »solovjevské« plejady ve snaze o vytvoření organicky spiritualistického názoru na svět. Svou noetickou základnu buduje však nejen na polemice proti pozitivismu, jako jejich předchůdci, nýbrž na překonání Kanta, pokračujíc tím v lepších tradicích německých noetických škol z konce minulého století (Cohen, Schuppe, Rickert). Tyto tendence, kterým je společné vědomí primátu bytí před vědomím, našlo svůj zvláště přesvědčivý výraz v intuitivismu Losského, třebaže Jakovenko dává přednost »psycho-ontologii« N. Aleksejeva. V téže době ruská mysl vyzdvihla několik stranou stojících myslitelů »jednoho tematu«. Sem patří hlavně kn. P. Florenskij, jehož »Sloup a utvrzení pravdy« autor právem přirovnává k »Vyznání« sv. Augustína, a Fedorov, tento »učitel Tolstého, Dostojevského a Solovjeva«, Rozanov a jiní.

Válka a revoluce násilně přervaly mnohoslibný proces dalšího rozvinutí a upevnění ruského filosofického myšlení. Přesto se několika představitelům předválečné periody podařilo v emigraci sice (Losskij, Berďajev, Bulgakov, Šestov) ještě hlouběji a uzavřeněji formulovat svůj světový názor. Konče svůj výklad současnou dobou, podává autor rozbor generální linie sovětské filosofie a stručně referuje o filosofech, projevivších se až po revoluci (Karsavin, Losev).

V historické práci zvláště důležitou úlohu hraje metoda rozdělení a způsob výkladu látky. V tomto směru je si nutno všimnouti věci v knize nejpatrnější. Autor si značně usnadňuje úkol svým ryze popisným způsobem, jen občas dává svému výkladu ráz historického pragmatismu. Autor to cítí sám a je ochoten omlouvat se před čtenářem za svůj, poněkud »protokolní styl«, dovolávaje se na »neorganický« charakter látky: »V Rusku je možno mluvit o dějinách ideí ve vlastním slova smyslu jen formálně, neboť dosud nevznikla nejen žádná jednotná idea, oduševňující ruské myšlení..., nýbrž v ruském filosofování ani jediný soubor ideí... ani jejich genese... ruská filosofie je úplně prostá tradice... je neoriginální..., tím vším se zmenšuje a zeslabuje význam genetické metody pro historické zpracování ruské filosofie a do popředí vystupuje metoda popisná.« (S. 3-13.)

Jestliže sdílíme stanovisko Jakovenkovo a popřeme-li svéráznost ruské filosofie a organičnost jejího historického vývoje, pak by to znamenalo, že ruská filosofie má chro-

nologii, ale nemá svých *dijin*. Jinými slovy, Jakovenko se vyškrtává z úlohy historika ruské filosofie a stává se užitečným bibliografem. Alespoň způsob autorova zpracování materiálu ospravedlňuje naši výtku, podaný materiál však mluví o něčem zcela jiném. Především překvapuje ruské filosofické myšlení v poměru k své mladosti, překvapuje bohatstvím a mnohotvárností svých projevů. Autor sám mluví o prvních vědomých krocích ruské filosofie, že »během několika desetiletí své existence... vyzkoušela v nebyvalém tempu základní typická řešení filosofických problémů a mnohé z nich prožila velmi vášnivě« (s. 219). Toto zařazení ruské mysli do oblasti filosofických ideí Západu připravilo její rozkvet v letech 70-80 minulého století, kdy je možno mluvit o jejím vědomém a svérázném vývoji. Ve XX. století měla ruská filosofie již svoji tradici, představovanou hlavně přímými nebo nepřímými následovníky Vladimíra Solovjeva: bratři Trubeckí, Ern, Florenskij, zčásti Berdajev a Losskij. Mluvě o posledních šedesáti letech ruské filosofie, nepopírá autor, že »ruské syntetické filosofování v poslední době stojí úplně na vyšší kritických požadavků své doby a vyniká takovou filosofickou originalitou, jako kterákoliv konstrukce nebo zkoumání v kterékoliv zemi v téže době...« (s. 18). Z těchto poznámek je jasno, že negativní hodnocení Jakovenkovo se netýká tolik neoriginálnosti ruské filosofie, jako nedostatku historické celkovosti v jejím vývoji. Může však ovšem uznávat svérázně hodnotný výtvor kultury vzniknout mimo proces organického historického vývoje? Jestliže lze v ruské filosofii skutečně málokdy ukázat na přímý vliv jednoho myslitele na jiného, - pak je možno namítnout, že genese ideí nemusí nutně znamenat vliv, neboť ideje žijí v duchovní atmosféře doby.

Třebaže jsou v ruské filosofii nejrozmanitější tendence, včetně materialismu, nihilismu, pozitivismu a novokantovství, přece je možno se vši určitostí tvrdit, že ruské myšlení projevilo největší originalitu a vyjádřilo se nejvíce v onom typu světového názoru, který S. Trubeckoj nazval (mluvě o Solovjevovi) »konkretním idealismem«. Tento světový názor, uznávající organickou mnohotvárnost forem zkušenosti, od smyslové do mystické, nachází v theistické nauce o substanciálním duchovním principu svůj hlavní výraz. Tato hlavní linie vývoje ruské filosofie, jdoucí od slavjanofilů: Kirějevskij - Jurkevič - Vl. Solovjev - S. Trubeckoj - Lopatin - Florenskij - Losskij - Frank, se zřetelně odlišuje jak jednotou zaměření světového názoru, tak i stupněm svéráznosti od všech ostatních směrů ruského filosofování. Formálními zvláštnostmi tohoto směru je intuitivistická nauka v noetice, »konkretní idealismus« v ontologii, uznávající ideální svět za základ světa fenomenálního, při jeho uznání, a theism mystického zabarvení (se sklonem k panentheismu). Jestliže je filosofickým prototypem tohoto proudu Schellingova nauka pozitivní periody, pak tento světový názor ve svém dalším vývoji, nejvíce odpovídající universalitě ruského ducha, nejen nezůstal nic dlužen západní filosofii, nýbrž předjímal některé podstatné tendence současného myšlení. Tak snaha o osvobození od psychologismu v noetice byla anticipovaná Jurkevičem a Karinským, uvedení primátu jsoucna před vědomím bylo vyjádřeno v ruské filosofii dříve a bylo projevováno v ní daleko radikálněji nežli ve filosofii německé. Idea »celkového myšlení« Kirějevského, zásada »vše-jednoty« Vl. Solovjeva a jeho »kritika abstraktních principů«, organisticko-idealistický realism Losského znamenají hlavní etapy vývoje tohoto proudu. Ukázali jsme jen na jeden hlavní znak přítomnosti, totiž geneticky - celkové souvislosti ideí, která byla asi vědomě nedoceněna autorem. Ale i mnoho jiných podstatných genetických souvislostí není vyjasněno v knize Jakovenkově. Tak protiklad západnictví a slavjanofilství je ná-zorně proveden jen v jejich prvotních formách, avšak další komplikace a metamorfózy

tohoto sporu (Danilevskij, Leontev, Michailovskij proti Plechanovovi atd.), třebaže jsou naznačeny autorem v »Doslovu«, nejsou ilustrovány na podkladě konkrétního materiálu.

Ve svém výkladu autor má zvláštní ohled na vliv Heglův na ruské myšlení. Tento vliv je podle něho tak rozhodující, že, jak autor praví, »bylo by možno napsat celé dějiny ruského myšlení pouze s tohoto hlediska - ovšem jednostranně, a proto neméně plodně a poučně« (s. 505). S tímto tvrzením je možno souhlasit, avšak s velmi podstatnou výhradou: většina hlavních ruských duchů, třebaže se horlivě zabývala Heglem, celkově vzato, jeho filosofii odmítala. Ba možno říci, že boj proti panlogismu Heglovu je jedním z hlavních úkolů, které ruská filosofie na sebe vzala. Zvláště idea sebeospravedlnění historického procesu se zdála býti ruským filosofům atentátem na nábožensko-humanitní smysl dějin. Tento boj proti historickému pantheismu ve jménu absolutní hodnoty konkrétní lidské osobnosti můžeme pozorovat již u Bělinského (známý dopis Botkinovi), u Dostojevského, Vl. Solovjeva, Berďajeva a jiných. V tomto odmítnutí antihumanistického rázu Heglovy filosofie dějin se ruská filosofie atentátem ve svém náboženském humanismu s lepšími tradicemi ruské literatury. Třebaže Jakovenko konstatuje polemický charakter vztahů mnohých ruských myslitelů k Heglovi, přece se tohoto hlubokého významu tohoto faktu v knize nedotkl.

Třebaže celá kniha Jakovenkova je psána ve stylu neosobně-protokolním, nemůžeme nezmínouti některá hodnocení příliš subjektivní. Vezmeme si na příklad jeho hodnocení Dostojevského, překvapující svou nesmyslností. »Negativní« aspekt světového názoru spisovatelova charakterisuje se Jakovenkem jako »světový názor zla, nenávisti, zrůdnosti, zoufalství, blasfemie, nesmyslnosti, smrti a ďábla«. Je zbytečné komentovat tyto řádky.

I v řadě jiných hodnocení se autor dopouští přehmatů (na př. zřejmě nedoceňuje Solovjeva). Jistého subjektivismu však není ušetřen žádný historik. Horší je, že tento subjektivismus autorův není organický, t. j. plodný, nýbrž je prostě tendenční.

Tak ve své snaze dokázat stůj co stůj »neoriginalitu« ruské filosofie, používá autor umělých, přehnaných metod, vyhledává vlivy tam, kde se navzájem vylučují. Tak u Losského nachází Jakovenko vlivy »škotské školy Leibnize, Jakobyho, Schellinga, Hegla, Volkelta, Schuppe, Cohena a Husserla«. Ptáme se, neznamená-li snad vliv desítky různorodých myslitelů pouhý fakt shody některých ideí, anebo dokonce jen bližší znalosti jejich děl? Jinak každé dovolávání by mohlo být připsáno na účet vlivů. Pojem vlivů v přítomné době byl přehodnocen v dějinách literatury - tím je méně důvodů, zneužívat ho v dějinách filosofie.

V »Doslovu« autor ještě jednou opakuje svůj názor o nejednotnosti ruského filosofického myšlení co do jeho objektivního obsahu, podotýkáje, že je přece možné mluvit o jednotě »psychometodické«. Lze však ukázati třeba na jediný příklad »jednoty objektivního obsahu« ve vývoji filosofického myšlení nějakého národa? Tradice anglického empirismu (Hume, Mill) není na př. tak klasicky vyjádřena, přesto je však silnou tradicí (cambridgeští novoplatonikové Coleridge, Bradley). Autor jako by zapomínal jednoduché pravdy, že jednota historického vývoje nemusí znamenati jednotvárnost směrů.

Jako by si byl vědom nutnosti zaplatiti jistý účet synthetické podstatě svého předmětu, naznačuje autor v »Doslovu« několik »více méně základních temat« ruského filosofování (idealismus a materialismus, individualismus a fatalismus, pojem celku, filosofie srdce). Některé z těchto názorů jsou šťastné (pojem celku, filosofie srdce) - tím podivuhodnější je, že autor nepopsal jejich vývoj ve vlastním kontextu knihy. Ostatní

jsou vzhledem k svému předmětu nepřiměřeně rozsáhlé a nikoliv charakteristické (na př. idealismus a materialismus).

Kniha Jakovenkova se končí nečekanou apotheosou Bělinského, v němž spatřuje »počáteční filosofické stadium a školu ruské filosofie«. I když uznává emocionální pronikavost velkého ruského kritika i v otázkách filosofických, přece ukvapenost hodnocení autora je tak zřejmá, že nepotřebuje ani vyvrácení.

Celkový dojem z knihy je, že osobní nepřítel autorova k tematům, ruskému duchu nejbližším, nejen překážela, aby zaujal k svému předmětu poměr »intelektuální sympatie« a vřítel se do něj, nýbrž nedala mu možnosti povznést se k vědeckému objektivismu. Neruskému čtenáři podobné úsudky ruského autora o ruské filosofii se snad budou zdát vrcholem objektivit, povznášející se i nad národní cit. Avšak ruský čtenář, a také i každý znalec ruské filosofie ne bezdůvodně postřehne v tendenci autorově, někdy až pamfletické, projev známého »komplexu sebezopírání«, ruskému duchu tak vlastního.

Sergěj Levickij

KNIHY A UMĚNÍ

Církevní dějiny v přehledu a obrazech

Blazej Ráček T. J.: Církevní dějiny v přehledu a obrazech. - Vyšehrad, »Podlahova knihovna naučných spisů«. Svazek 2. Praha, 1940. 680 ss.-XXXII. tb.

Autor, jenž se pokusil o thema tak obsáhlé a důležité, jako jsou dějiny církve, není nováčkem v historii. Napsal již před časem české dějiny, které nedávno vyšly v druhém vydání, neboť se těší značné oblibě. Je to příručka ke školním výkladům a některé stránky jsou psány velmi dobře. Podobný úkol má i tato nová práce Ráčkova. Vznikla také ze školních přednášek a má sloužiti v první řadě jako komentář k malému učebnici. Autor však doufá, že kniha bude zajímavá i katolíka, který se chce poučiti o dějinách své církve. Možná hned dodat, že by měla upoutati pozornost českého vzdělance vůbec, neboť denní zkušenost nás poučuje, jak plytké jsou vědomosti o církvi a jejích dějinách, právě v oné vrstvě, která se pokládá za představitelku národa. Jsou-li pak dějiny církve zároveň duchovními dějinami kulturních národů mnohonásobně, nelze dosti naléhavě doporučiti oněm hlasatelům návratu k tradici a k češství, aby hleděli především sami prohloubiti své znalosti o tomto podivuhodném předmětu vědění a pochopili pak, oč vlastně běží, hlásá-li se doopravdy návrat ke »kořenům« národa. Nechci nijak uvrditi, že kniha Ráčkova nemá nedostatků, ale třeba ji bráti, jak se sama představuje. Je to příručka k středoškolským výkladům a nikoliv práce původní. Ostatně badatí na základě pramenů je možné jen na velmi úzké základně, zvláště pracuje-li se v dějinách církve. Tvrdí-li se někdy opak, je to jen slovní hříčka, oblíbená mezi angury tak zv. pozitivní vědy. Vidíme v cizí literatuře, že takové thema rozdělí si více badatelů, ale i pak je to kompilace z větší části, jak se ukazuje na velmi známých kompendiích německých, italských a francouzských. Jedním slovem, při pracovním úkolu této povahy a takového rozsahu je vždy badatel odkázán (kromě menšího úseku, na němž pracoval již dříve samostatně), také na výsledky práce cizí, na literaturu předmětu. Poněvadž však časem hlásí se potřeba synthetického zpracování celého thematic, záleží pak velice na

tom, aby badatel zvládl hlavní literaturu předmětu - to znamená především, aby si osvojil, nechci říci nejnovější, nýbrž solidní poznatky dosavadního zkoumání, čili ujasnil si »stav otázky«. Takové měřítko třeba mít na paměti, posuzuje-li se kompilace toho druhu, jako jest práce Ráčkova. Úkol jeho byl však těžší, neboť chtěl psát příručku, a tu bylo třeba z rozmanitých poznatků vybírat ty nejhlavnější, historicky nejhodnotnější, tříditi a podati je v genetických souvislostech, aby jednak se vyhnul povšechným a neživotným schematům, jednak aby zase nenaplnil svůj výklad shlukem episod bez ideové spolupatičnosti. Při tak rozsáhlém a bohatém thematicu jest ovšem nebezpečí druhé vždy velmi blízko a často neunikli mu ani historikové znamenití. Proto místo odpovědi na otázku, vyhovuje-li kniha Ráčkova hořejším požadavkům, bude spravedlivější zkoumat, pokud se mu podařilo v této příručce najít střední cestu mezi povšechným nárysem ideologickým (obětujícím detail i osobnost) a neladným souborem dat, příběhů a anekdot s chatrnou ideovou podezdívkou, k němuž mají sklon zvláště populární příručky. A tu vidíme hned několik předností, jimiž se kniha Ráčkova liší od tohoto druhu literatury. Ráček umí vypravovat jasně a jadrně, myšlenky a události mají spád. To není tak snadné a nesmí se to zaměňovati s tak zv. zběhlostí v psaní. Ráček má dále značný smysl pro historický realismus; nelibuje si v pojmových konstrukcích a v meditacích o historickém dějství, nýbrž vypravuje události a všude zřetelně vystupuje jeho sklon nahrazovati historický rozbor situace exponováním příběhů a charakteristik osobností. Nezajímá ho na př. papežství jako »Ding an sich«, nýbrž vypravuje o tom, co jednotliví papežové udělali pro církev a lidstvo, s úmyslem, aby čtenář, nematený postojem spisovatele, učinil si o tom svobodně představu a tedy sám také myslil. Nepochybně i potřebná názornost k didaktickým účelům zde spolupůsobí. Nemůže býti sporu o tom, že znalost činů, na př. papeže Řehoře VII. a Innocence III., již přímo vytváří v duchu čtenáře určitou představu o »papežství«, která se mu však stírá, když sleduje skutky papeže Alexandra VI. a t. zv. renaissančních papežů vůbec, jestliže mu uniká souhrn nebo rozpor hybných sil doby, které vždy do určité míry mají vliv i na osobnost nejvýraznější, a tedy i na papeže, tvořící si zase »svou« dobu, a nedobral-li se včas možnosti, aby chápal příčiny a následky jednání určitých papežů, ať jsou již »dobří« čili nic, zkrátka řečeno, aby myslil historicky. Takovou duševní dispoziční vyvolati a utvrditi v čtenáři náležitosti historikovi, a podaří se mu to tehdy, když sám myslí v přesných pojmech a obzíravě sebranou látku zpracovává tak, aby čtenář viděl současně líc a rub věci. Vědeckým činem historika jest ovšem pokročiti správným soudem k novému poznatku a šířiti tak naše poznání o minulosti, ale ani tradování dosavadních vědomostí, a to je hlavním úkolem populární příručky, nemůže postrádati historické metody, i když jeho smysl se vyčerpává splněním hořejšího požadavku povahy čistě didaktické: aby žák se učil chápati historii a vědecky zpracované poznatky podržel. Kniha Ráčkova má po stránce historické metody některé vady, někde příliš zjednodušuje, někdy zase generalisuje, spojuje druhy myšlenky nesourodé a jindy zase nevyvodí důsledků, které se energicky hlásí k slovu (srv. jeho výklad o velkém schismatu západním, počátky husitství a luterství, osvícenství), ale celkem tyto nedostatky, které by se v práci odborně badatelské vyskytovat nesměly, jsou vyváženy v kompilaci Ráčkově rozmyslným výběrem konkrétní látky historické, korigujícím implicitně metodické poklesky. Ježto pak Ráček čerpá tuto látku z dobré historické literatury, založené často přímo na pramenech, jako jsou Pastоровы dějiny papežů, Hergenrötherova rukojeť v přepracování Kirschově a řada speciálních prací, vypočtených v seznamu použité literatury (a skutečně použitých!), a zpracovává

ji velmi obzíravě a úměrně k poslání knihy, která má být školní pomůckou, nelze popřít, že se mu jeho úkol v hlavních rysech podařil a že tím antikvoval dosavadní českou literaturu toho druhu, jejíž cena je ostatně pranepatrná. Ale, jak jsem řekl, kniha poslouží i vzdělanci, který se chce obeznámiti podstatněji s dějinami církve.

Zvláště pěkně je vyličen křesťanský starověk a z novověku upoutají čtenáře mnohé stránky o renaissanci a katolické restauraci, v tom hlavně vypravování o vzniku, rozkvětu a pádu Tovaryšstva Ježíšova, kde se jesuita Ráček snaží být především nestranným soudcem. Zaujme i dosti podrobné vyličení katolických misí v dalekých krajinách (v české literatuře první pokus toho druhu) a kapitola o církvi v století XIX. Pozdní středověk (XIII.-XV. stol.) není podán úměrně k svému významu.

Rudolf Holinka

Tři dramatické omyly

Téměř v jediném měsíci (premiéry 8. února, 7. a 12. března) mohli jsme si ověřit na prvotině Jana Drdy »Jakož i my odpouštíme«, na veršované baladě Zdeňka Němečka »Kátinka« a na životopisné hře Františka Kožíka »Shakespeare«, že česká tvorba dramatická je v krizi. Všichni tři autoři snažili se rozšířit své, mnohdy více než problematické úspěchy prosaické i na pole dramatu. Žádné z těchto tří her nemůžete přiznat ani vnitřní nutnost vzniku, ani dramatický spád. Jistý stupeň obratnosti, jejíž bychom mohli charakterisovat rčením »tohle přece dovedu také«, je, jak se zdá, legitimací autorů.

První dvě hry uvedl E. F. Burian ve svém poříšském D 40. Mohlo by se zdát, že tím slouží naší dramatické avantgardě, že k vlastní průbojnosti připojuje průbojnost nového českého dramatu. Skutečnost však je jiná: nejde tu o dramatický vývoj, spíše o režiserský a dramaturgický caprice: »dokáží zahrát vše«. Toho však E. F. Burian nepotřebuje dokazovat. Jeho divadlo není určeno - alespoň si tak myslíme - k zachraňování slabých her, k dramaturgickým schválnostem a k režijní sisyfovštině. To, co v poslední době E. F. Burian, jakoby na vzdory, podniká, se jeví jenom jako ztráta času a síl. Kdybychom byli zlomyslní, ocitovali bychom mu nejednu pasáž z jeho »Pražské dramaturgie« a z brožury »Zamětte jeviště« jako opětovný doklad toho, jak se rozcáhá jeho teorie s praxí.

Tři dějství Drdovy hry »Jakož i my odpouštíme« nejsou víc, než dialogisovanou povídkou, která by mohla mít slušný úspěch v hornickém kalendáři. Do nemocnice, kde si spolu povídají havíř, zedník, montér a krejčí, přinesou v bezvědomí umírajícího. Kdo je to? Jeho totožnost nelze zjistit. Začíná detektivka, komplikovaná a efektně přízračná tím, že havíř je duchař. Díky jeho jasnovidnosti vyklube se z neznámého Otazníka (tak jej autor s pacienty nazval) důlní inženýr, který se ze zasypaného dolu zachránil za cenu smrti jednoho z horníků. Šťván svědomím, prchaje, zřítíl se se skály a k nepoznání potlučen dostal se do nemocnice. Toto svědomí však žije dále v umírajícím a nedá mu klidně umřít. Duchař je však humanitář a hledá pracně způsob, jak by jeho svědomí ukonejšil a umožnil mu pokojně odejít s tohoto světa. Nalézá kouzelnou formuli, havířskou píseň o sv. Barboře, při jejíž zpěvu umírající procítá z agonie a dává mu nahlédnout do svých životních osudů i svého svědomí. Po této diagnóze hledá duchař lék pro jeho duši. Je jím zbožná lest: přemluví pracně ostatní pacienty, aby s ním s hráli úlohu zachráněných horníků, kteří se svíčkami v rukou k vědomí přivedenému inženýrovi (píseň o sv. Barboře se opakuje) slavnostně prohlásili, že se nic nestalo, že jsou všichni na živu a zdraví. Řekli bychom tomu mravní euthanasie. Mnozí z kritiků viděli v tomto autorově

zároku rys křesťanský. Nám se však zdá, že závěrečné prohlášení aeropagu duchařských pacientů »Jakož i my odpouštíme« je blasfemií.

Burianova režie zdolala všechna úskalí této hry mistrně, učlenila ji, dala spád a spolu s Rabanem i důvtipně řešený prostor (nebylo lehké, začlenit do prostoru nemocničního pokoje scény v inženýrově domácnosti a v zasypaném dolu). Nemohla však zdolat autorovu dikci, která lidovou mluvou se snažila charakterisovat ovzduší prostých dělníků; pokažená čeština v novinářské frazeologii zněla místy příliš groteskně. Hercům se hrálo dobře, měli co doplňovat a dokreslovat. Platí to především o Bolkové duchařském havíři a Šmeralově inženýru Otazníkovi.

V baladě o Kátince použil Zdeněk Němeček námětu své starší novely. V jeho rodném Josefově stojí v posádkových sadech pomník Kátinky Porzágové, která svůj životní román zhrzené lásky poručíkem Famagollim zakončila sebevraždou. Tedy tuctový romantický příběh, byt' skutečně se udává. Avšak to, co dojme v životě, nemusí dojmát v dramatu. Tragedie životní nejsou vždy tragediemi jevištními. Již proto, že jim chybí ethos. Milenci si prý k pomníčku chodí přísahat věčnou lásku. Nepůjdou si ji však přísahat do D 40. Zde totiž chybí »tklivost opuštěného kouta v parku«. Místo něho je tu ovzduší maloměstské rodiny despotického drogisty, zatuchlá atmosféra bývalých vojenských hrdin a lajtnantských flákačů. K tragedii dojde proto, že lakotný řvagr drogistu odepře složit za Famagollio kauci! Všechna ušlechtilost a něha rozhořelá a zkřamané duše Kátinky, jejíž čest ohrožuje nežádoucí těhotenství, sesouvá se do zbabělého gesta sebevraždy. Je to sentimentalita nedojímající, drama, které nevzrušuje. Zase tu chybí ethos, mravní pathos. Nechat nezrozené dítě na živu (v dramate), stálo za deset jiných mrtvol. Svou baladu Němeček zřymoval do veršů. Tím svým již tak plošným figurám utáhl tak pěkný řemen kolem krku, že jste slyšeli v tom veršovém klinkání (a některé z těch rýmů jsou věru veletuctové) umíráček. Umíráček, který odzváněl autoru, novému českému dramatu, Burianově dramaturgii. Ne, toto dílko prozaika nebude »pobídkou našim soudobým básníkům, aby hledali v českém prostředí nové sujety jevištního básnického projevu«. Pomníčková inspirace není epidemická. Její knižní vydání zůstane dokumentem pro příštího historika dnešního dramatického úsilí.

Se svým »Shakespearem« uchýlil se František Kožík na jeviště Městského divadla pražského. 19 rolí (nehledíc ke statistikům) potřebovalo velkou scénu, aby se na ní mohlo v prologu, osmi obrazech a epilogu řádně roztahovat. Referenti se tentokrát sešli ve vzácném souhlasu: hru seřezali. Bylo snadné hájit Shakespeara před dramatickým pamfletem. Neboť z Kožíkovy hry vyšel slavný dramatik jako slaboch a sketa, stížený slavomamem, zrazující a vraždící přátele, prodávající své básnické schopnosti politickým pletichářům, lidský hrubec, zapuzující svou ženu pro dvorskou milenkou, zkrátka postava, o níž divák nemohl uvěřit, že je autorem svých slavných děl. Však mu toto autorství v řadě případů Kožík upěl, podstrkuje mu jakéhosi Eduarda Mantela, usilujícího s intrikářským hrabětem Baconem o královský trůn. I když toho mnoho o Shakespearovi nevíme (ani datum narození ne), Kožík nerespektoval ani to málo, co je známo. To by však nebylo rozhodující. Podstatné je, že Kožík - nechceme-li mu přičítat schválnost - nepochopil velikost osobnosti, která se každému vzdělanému čtenáři musí vynořit z pouhého již pozorného čtení Shakespearových her. Připustíme, že by bylo možno vylíčit Shakespeara jako mravního rozkolísance a otrlce prvního řádu. Bylo by mu však nutno ponechat všechno ingenium, jež na nás přímo sálá z jeho dramata a komedií. O své genialitě je u Kožíka přesvědčen jenom sám Shakespeare, ne však jeho spoluherci, autor ani di-

váci. Stává se tak nechtíc postavou tragikomickou, šantalou, prchlivcem a skoro paranoikem, jemuž jenom literární historie připisuje autorství tak geniální. Ve své hře Kožík pomlouvá svého Shakespeara, že je totožný se Shakespearem, kterého známe všichni jako »labuť avonskou«.

Skřípe to v celé hře i jinak. Autor se zřejmě s prací nezapotil, řešil si své scény na předem nadhozené kostře takřka improvisačně. Osoby se mu objevují na scéně podle potřeby, jako když »spadnou s nebe« a mizí, jako by je odvolal naléhavý telegram. Nedají si záležet ani na svých dialogích a řečech. Levně poetisovaná řeč, s hojnou floskulí, plným řečňováním charakterizuje postavy historických šlechticů, dám a spisovatelů asi ve stylu, jak si autor »Největšího z Pierrotů« představuje dobu alžbětinskou.

Utáhnout takové představení do tvaru alespoň snesitelného není snadnou úlohou ani režiséra ani herců. Bohuš Stejskal je přes všechnu technickou péči nezachránil a herci se marně snažili dát svým postavám alespoň pravděpodobný charakter. Rozlomil se na třikrát Mantel Kreuzmanovi, málo jiskřil Bacon Strnadovi, papírovou Annu Hathawayovou nemohla zkrevnatět Marie Brožová. Nedbal v Shakespearovi slepoval Kožíkův pamflet aspoň do zdání možnosti. Autorovi unikl jenom František Tröster svou výstižnou a sugestivní výpravou.

Tři dramatické omyly nutí se zamyslet. Nad snadností, s níž autoři k svým látkám přistupují. Nad lehkostí, s níž své omyly vrhají na papír. Nad samozřejmostí, s níž jim je divadla uvádějí na prkna. Nad nebezpečnou konjunkturou dramaturgie a hladu obecnstva, na niž autoři hřeší, herci se zatěžují a vyčerpávají, požadavky klesají a vkus upadá. Nemáme již divadelních událostí. Máme jenom množství premiér, debutů a omylů. Chybějí osobnosti.

Jan Rey

POZNÁMKY

K „Poznámce mladého básníka“

Kamil Bednář, čelný z nejmladších básníků, stěžuje si v 2. čísle letošního ročníku Kritického měsíčníku na jeden závažný a trapný problém své generace - na nedostatek ideové orientace pevného myšlenkového základu a obsahu, jímž by se mladí lidé dnes uváděli v duchovní život svého národa. Nevidí nikde na př. mladých kritiků, rozuměj kritiků generačních, kteří by si přinášeli uvážená nová kritéria. Mezi dvěma možnostmi, totiž, že tito mladí lidé buď ještě zrají v úkrytu, nebo že jich vůbec není, přikládá pravděpodobnost možnosti druhé. Nedostatek mladých epiků mu vyplývá ze základního nedostatku konstruktivní myšlenky vůbec. Nakonec skládá veškeru naději na básníky, kteří podle něho jsou takto, z nezbytí, jediní povolání, aby zmáhali úkoly, které této generaci zatím nakladla doba a které ještě bude muset zdolávat při výstavbě nových zítřků.

Zdá se mi, že tyto Bednářovy názory vycházejí z jakéhosi nedorozumění. Budiž mi tedy dovoleno uvést tu několik poznámek, jež si nečiní nárok na úplné rozřešení problému, který tu vskutku složitý je - Bednářovi patří zásluha, že na něj zpřímá uhodil a vyzval k diskusi.

Nejprve několik věcí vnějších: domnívati se, že by prostě nebylo mladých lidí s vlohou pro kritické poznání hodnotící, pomýšleti na takovouto nepřirozenou poruchu, duchovní anomálii, bylo by jistě pošetilé. Na místě je tedy ona možnost první, a jsou

patrně hlubší příčiny toho, že tu vskutku lze pozorovat citelný nedostatek aktivity. Právě-li však Bednář, že jeho básnická generace si dosud nevybojovala právo být za generaci vůbec pokládána, zdaž to nemůže platit, a to měrou zvýšenou, o vrstevnických kritikách, teoreticích a pod. rovněž? Uvažme dále, že práci kritikovu a teoretickou předchází náročnější a odpovědnější období přípravné, než je tomu u spontánní tvorby lyrikovy. Že u teoretika spočívá daleko větší důraz na zkušenosti objektivní, jež nemůže býti získávána leč v čase a vedle intenzity studia i v jeho extenzitě. A věříme-li tedy jakés takés periodičnosti v datování generací, dnešní mladí teoretikové jsou vskutku asi teprve ve stadiu vyzrávání, sebeuvědomování. Činnost rozumová totiž, má-li býti plodná, musí spočívat na pevném duchovním základě, každý člověk, aby vskutku tvořil, musí cítiti pevnou duchovní půdu pod nohama. A o získávání této duchovní půdy z propadlístě zmaru a bolesti a z prostoru úzkosti, který se před nimi náhle rozevírá, u mladých lidí především jde.

Nebýlo však přesto a není mrtvo mezi těmi, kdo se ucházejí o to, tvořiti myšlenkou. Není tu místa na to, leccos připomínat. Bednář dojísta v jakési kastovnícké samolibosti přezírá. Podivně u něho zní také na př. podezíravé žehráni na převládající povrchní životní styl dnešní mládeže. Tak si stěžují obyčejné staří páni, kteří právě zde jsou nejnáchylnější k zevšeobecnování. Dnes, oproti nedávné minulosti, je to zevšeobecnování snad ještě mylnější. Ostatně ti, kdo to s kulturou myslí vážně, nemají s průměrným studentským vkusem a úrovní, která vždy byla povážlivá, nic společného.

Poměry samy nevycházejí mladému začátečníku v kritice nijak vstříc. Nezbyvá mu patrně, nechce-li vůbec mlčet, než probíjet se různými svízeli, podstupovat ne jeden kompromis (v kritických pokusech t. zv. referátů by kromě toho narazil na konkurenci některých příliš všestranných básníků) - k tomu je třeba být vyzbrojen silnou vůlí a vytrvalostí. Kritikovi, kterému, je-li kritikem pravým, nikoli poddaným, nezáleží na ničem tak jako na poznání pravdy, a který je opatřen také značnou dávkou autokritiky, je vzdálena, ba odporná každá efektnost vnější. Vodítkem jsou mu umělecká kritéria a výsostný zřetel k duchu, nikoli jakékoli aspirace vlastní osoby. A tak tedy tento jaksi vrozený smysl pro odpovědnou objektivitu nabádá jej k tomu, aby ani sám nesnažil se nadnášet k funkcím, jichž, zdá se mu, ještě nedorostl. Skromnější uvážlivosti ho učí také (u nás právě velmi patrný) rozvoj teorie literatury, jehož nesmí přehlížet, ale naopak si z jeho výsledků činit kritickou zbraň.

Toto vše nenavzděčuje tomu, že by kritik (omezujeme se posléze na něj, ježto on zůstává v této otázce momentem hlavně sporným) musil nutně vystupovat zároveň se svými vrstevníky básnickými. Měl by naopak střežiti žárlivé svůj jistý odstup od nich, neztotožňovati se s jejich uměleckým vyznáním, neboť právě *je* má soudit, to jest, stát nad nimi, střežiti ryze pravost jejich umění, vytýkat omyly atd. Zrod generace nezávisí jen na vůli umělců jistého věku. Také na okolnostech vnějších, často nezvladatelných. Tato generace sama však trpí podivnou rozkolísanou neorganisovaností. Leží-li již K. Bednářovi problém jeho generace tolik na srdci, mělo by mu jít o to, aby se tato generace postavila na vlastní nohy, t. j. konkrétně, aby si na př. zjedнала vlastní orgán časopisecký, kde by se vedle básníků mohli po svém projevit právě i essayisté, teoretikové a pod. Místo toho vidíme, že se mladí básníci čas od času uchylují jako hosté do revuí, jimiž vládou příslušníci generace nejméně předchozí. Tam se ovšem nemůže uplatnit generační úsilí v úplnosti, nesnadná by tam na př. asi byla, i kdybychom ji nakrásně připustili, soutěž s hotovými kritiky, kteří tam právem drží svá místa. Je tedy třeba sebe-

důvěry, z níž se rodí organisace a s níž teprve je možno ucházet se o důvěru veřejnosti. Třeba důvěry v životnou platnost svého umění.

Důvěra, sebedůvěra... Té však člověk nabývá jen nalezením své míry, své duchovní perspektivy, s níž by nahlížel na svět bez skličujícího pocitu nejistoty a marnosti. Naléztí svou míru člověka je přední podmínkou dnešní generace, připomíná také Bednář. Té generace, jejíž niterný růst byl vystaven již tolika záłudným útokům, které v ní podemly aktivistický zájem o svět jednání, že se samovolně stala generací romantickou po svém způsobu, toužící po čistém uměleckém vyžití ve vyznavačství krásy. Ale tato cesta není bez nebezpečí, neboť neroste-li umění opravdu ze života, z Ducha, hrozí tu upadnutí do pouhého estetství. Jak je jiná dnešní mladá poesie, úzkostlivě esoterická, oproti třebaš takovému wolkrovskému vyznání: »Přišel jsem na svět, *abych si postavil život dle obrazu srdce svého*! Tehdy poesie chtěla utvářet sám život, dnes chce být spíše utvářena přísnými zákony umění. A tak, i zcela prakticky vzato, zdálo by se, že nelze dobře projevovat kritickou průraznost na poesii orientované čistým směrem estetickým a tedy podstatně jaksi nesporné. Ovšem i tak odehrává se skrytější zápas, na vlastním poli umění: umění nečistě tlačí se na umění pravé - kritik si tu musí, jsa silně donucen k objektivitě, velmi obezřetně počínati v své funkci interpretační i rozpoznávací.

Tím trapněji však pociťuje - neboť nesmí se vzdáti svého ano - ne, nechce-li se zřici smyslu své kritické funkce vůbec - nedostatek míry, své kritické váhy, vážení život a umění - jestliže básník může tvořit i z negace, kritik musí posléze postavit svůj soud vždy na nějakémkladu. Oním odříkáváním se přímého aktivistického zájmu v dnešní básnické generaci jako by byl utopován i hrot mladému úsilí kritickému. Toto snažení, jsouc nadto v bludišti obecných duchovních nejistot, do něhož nepřestávají proudit mlhy studené a soumráčné, stěžuje by asi nalézalo samo v sobě kriteria s dostatek pevná. A kromě toho - dnešek sám není apriorně příznivý kritickému poznání, reflex toho se snad jeví i v kritické ochablosti nejmladších. V těchto věcech bych tedy hledal kořeny zla. -

A mohu-li říci, jako právě jeden z mladých, za sebe, co by, doufám, snad mohlo být typické: Ta touha, vymanit se, osvobodit se z té beztvaré šedi indierentnosti a rozkolísaného kritického oportunismu a zakorvit v nezvratném řádu ducha, který ti již nemůže nahladat žádná pochyba, ta touha již dává pocit přiblížení se k potřebné jistotě.

Nevídám a nemohu vidět jiného východiska z neujasněnosti než přímou cestu k světu, ke kriteriím věčných hodnot, posvěcených pokorou a láskou, láskou to k Bohu, tvůrci všeho a především i krásy. Pocit nesmírné duchovní svobody, jejíž skýtá společenství věčného díla lásky, Církve katolické, je velikou záchrannou odměnou. »Zákonnům sloužíme, abychom mohli býti svobodní«, smysl těchto slov Ciceronových si dobře uvědomujeme, kladouce si v kritice vážný úkol služby duchu a jeho formě, řádu křesťanských hodnot a ctností. Kritika ne jako osobivé prosazování duchaplnosti či postranních záměrů polemických, nýbrž jako svobodná a prostá činnost, dopomáhající duchu k vládě nad uměním, nad životem, nad světem.

Jaroslav Červinka

Kořen jeho tvůrčího češství?

Protestantské časopisy, zejména Naše doba (v č. 6. z března t. r.), přinesly jako objev dopis T. G. Masaryka o jeho stanovisku náboženském z roku 1881.

U Masarykova náboženského stanoviska (nebo možno říci podle něho přemýšlování) je nutno přihlížeti k jeho náboženským obdobím, jak ostatně z přemýšlování samého vy-

plývá a jak sám Masaryk přiznává. Dopis není obsahem pro poznání osobnosti Masarykovy snad ani tak důležitý, jak se jeho objevitelé a glosátoři domnívají. Snad jediné v tom, jak ostatně v Naší době J. Bl. Čapek vytýká, že Masaryk se od svého mládí až do velmi pozdního stáří neměnil. Masaryk, jakmile odpadl (před odpadem o jeho náboženském životě velmi málo víme, vše je až ex post), byl stejný. Neměl žádné jistoty mimo sebe, jen v sobě, jen sám byl mírou problémů, jež se rozhodl řešit, i to jeho přemýšlování bylo u něho autokratismem, který jeho okolí bylo nuceno nebo puzeno (podle síly nebo schopností) poslouchat, naslouchat, diskuse byla jeho rozkoš, pokud z ní vycházel polemicky vítězný, v opačném případě kruté zanevřel.

Nepodceňuji problém reformy, reformace a reformování v dějinách národů ani v životě jednotlivců, jsou to jistě horečnaté, tedy chorobné, stavy národů i lidí, a málokterý národ, člověk se jim vyhnul. Dovedl bych ji pochopit i u Masaryka tak silně pozorujícího svoji současnost a tak suverenně o sobě přemýšlejícího. Avšak z dopisu, který právě nalezli, a který dokonce J. Bl. Čapek vede na důkaz »nezlomné síly jeho osobnosti a kořene jeho tvůrčího čestství«, bych vyvozoval všechno, jenom ne toto.

Kategorie jeho myšlení jsou zcela z dobové oblasti liberálního protestantismu (vím, že je i liberální katolicismus), který přece dnes překonal i ten nejvlažnější evangelík, nebo kdokoli, kdo se modlí v chrámu přírody, nebo jemuž je Bůh všude, takže může spát a ležet v posteli, kdy a jak dlouho chce. Dopis svědčí, že Masaryk se těchto kategorií nezbavil od r. 1881 až do konce života. Byla to autokratická osobnost, poslouchat se ho musilo, avšak proč, to věděl jen sám a do okruhu této otázky si nikoho nepustil.

Obsah dopisu je jednoduchý. Vídeňský docent Masaryk v r. 1881 se hlásí k protestantismu. Ne však jenom k reformaci. nýbrž k stálému reformování. »Jsem z té duše protestant, protestant reformovaný či lépe *reformující*, mám stanovisko své, jak Hus nebo Calvin měli svého.« O to mu jde v dopise, aby adresátovi (jež z přesvědčující analýsou Čapek vidí v pastoru Císařovi) zdůraznil svou osobní stránku v náboženském problému.

To, čím se Masaryk staví samovolně hned vedle Husa a Calvina, nesouvisí však s žádným životním, těžkým bojem, s nějakým duševním zápasem, s nějakou intenzitou náboženského prožití. To je obyčejné papírové přehazování dobových vědeckých stupidností. To není síla, vzepětí, krise, tragika Husova, Lutherova, Zwingliho, to není obrat v životě, v nejprimárnějším i nejsložitějším vztahu člověka k Bohu. Masaryk má »stanoviska náboženská«. Má také, jak píše r. 1881, »nynější stanovisko«. Proto asi jím vymyšlená reformace není ukončena (zatím co každý reformátor se cítí v svém díle ukončený, absolutní). K tomu, aby se tato permanentní reformace ukončila, musí být nalezena »formula«, jak praví. Tato formula pak »nás všechny spojí«. Proti víře a církvím hájí vědu. Přirozené a pochopitelné pro jeho založení. Ale jak! Vývoj lidský (na rozdíl od vývoje církví, rozuměl-li jsem dobře zamotané větě) je řízen jinými zákony a proto - nyní celá papírovost leze ven - »by věda a víra se spřátelily«, »k tomu je potřebí jen trochu té lásky křesťanské«. Láska mezi vírou a vědou spasí svět (jaké neuvěřitelné abstraktum!), ostatní je všechno zastaralé a zasypané permanentní reformací!

Ale tak vypadá i celá Česká otázka jako »formula«, jako neživá, schematická schválnost, již pro nějaké osobní rozhodování a přemýšlování měl být veden celý národ. To je pro vysvětlení Masarykovy »zbožnosti« i po tomto dopise pochopitelnější onen výklad, který praví, že Masarykovo protestantství byla jen negace katolicismu. Rozhodně však v něm nic z tvořivosti není vidět. Husův, Jeronymův, Žerotínův boj byl opravdovější.

J. Martinek

CHVALOZPĚVY NA KRÁSU ŽIVOTA

mohl by býti podtitul nové sbírky básní

VÁCLAVA RENČE

TROJZPĚVY

Formální i obsahová dokonalost nových Renčových veršů dává nám svědectví o jeho stálém uměleckém vzestupu. Obálku a frontispice nakreslil E. Frinta. Úprava arch. Břetislava Štorma. Str. 60, brož. asi K 19.—. - Vychází tento měsíc v Knihách Řádu. Žádejte u všech knihkupců.

NAKLADATELSTVÍ „VYŠEHRAD“, s. s. r. o. V PRAZE

PROBLEMATIKA NEDÁVNÉ MINULOSTI

ozývá se naléhavě z nového románu

F R. S K Á C E L Í K A

OPUSTÍŠ-LI MNE...

Román „přítomné minulosti“, jehož děj se točí kolem postavy známého národního básníka, je odvážným pokusem o zpytování národního svědomí. Úprava Otty Stritzka. Na obálce tříbarevná reprodukce „Řipského kraje“ od Jos. Mánesa. 2. vyd., str. 404, brož. K 35.—, váz. K 45.—.
U v š e c h k n i h k u p c ů

NAKLADATELSTVÍ „VYŠEHRAD“, s. s. r. o. V PRAZE

K POSMRTNÝM SEDMDESÁTINÁM JOSEFA PEKAŘE
vychází v nakladatelství „Vyšehrad“ spis Dra Josefa Hobzka

JOSEF PEKAŘ - NÁRODNÍ DĚJEPISEC

Hobzek v této knížce shrnul veškerá data o životě a díle Pekařově v ucelený obraz velkého člověka a vědce. Je to zároveň 1. číslo knihovny článků a profilů „PRO ŽIVOT“, jejímž posláním je objasňovati pravou podstatu, cíle a úkoly české historie a ukazovati to, co je v české historii a přítomnosti trvalé. Knihovna „PRO ŽIVOT“ bude přinášet články umělecké, literární, hudební, sociální, historické a politické v pečlivém výběru. Do dalších čísel knihovny „PRO ŽIVOT“ přispějí J. Rey, V. Rabas, R. Voříšek, M. Míčko, F. Pujman, M. Očadlík, J. Vašica, St. Berounský, M. Weirich, V. Renč, B. Slavík a jiní.

Cena jednotlivých svazků K 3'60. Žádejte u knihkupců neb přímo v
NAKLADATELSTVÍ „VYŠEHRAD“, s. s. r. o. V PRAZE

P E K A Ř O V I P Ř Á T E L É A Ž Á C I

vydali v Knihách Řádu obsáhlou knihu vzpomínek a statí

O JOSEFU PEKAŘOVI

REDIGOVAL RUD. HOLINKA. *Myšlenkový svět velkého dějepisce otvírá se všem v této krásné knize, do které přispěli: J. Seifert, J. Zahradníček, V. Renč, F. Lazecký, F. Křelina, R. Holinka, J. Vašica, J. Vilikovský, Z. Kalista, F. Kutnar, J. Hertl, V. Tapié, K. Schwarzenberg, E. Winter, J. Kliment, J. Klik a J. Hobzek. Cena brož. výtisku s desíti velmi zdařilými reprodukcemi je 50 K. Na skladě v*

NAKLADATELSTVÍ „VYŠEHRAD“, s. s. r. o.
PRAHA II, VÁCLAVSKÁ UL. 12, NEBO U KNIHKUPCŮ

ŘÁD

revue pro kulturu a život

František Hrubín: Z věnce „Město v úplňku”

Jaroslav Durych: Aluigi Gonzaga

M. J. Lermontov: Na silnici samotén jsem vyšel

Jan Pilař: Stesk

František Lazecký: Věci a slova

*Rudolf Holinka: K počátkům stavovského a politického
uvědomování české šlechty*

Gabriel Marcel: Mínění a přesvědčení

VARIA

Jaroslav Červinka: Několik knih nejmladší poesie a prózy

Jan Kellner: Dva ruské hlasy o protestantech

KNIHY A UMĚNÍ

Rudolf Holinka: Život sv. Jana Nepomuckého

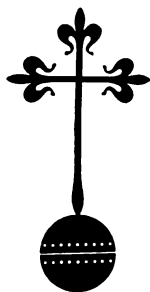
Karel Doskočil: Dějiny římského breviáře

Jan Rey: Drama liturgické a drama lidové

POZNÁMKY

Konstantin Miklík: Jaké jsou Ráčkovy Církevní dějiny?

4. číslo VI. ročníku, Praha 1940

ŘÁD, revue pro kulturu a život

Řídí František Lazecký s redakčním kruhem. • Veškerou redakční poštu, jakož i recensní výtky posílejte na adresu František Lazecký, Praha XII, Slezská ulice čis. 7. • Administrace: Praha II, Václavská ulice čis. 12, kam řiďte objednávky, změny adresy nebo reklamace. • Vydává nakladatelství „Výšehrad“, Praha II, Václavská ul. 12. • Tiskne Československá akciová tiskárna v Praze II, Václavská ul. 12. • Majitel Rudolf Voříšek • Odpovědný redaktor Václav Renč. • Inserci zadává a za ni odpovídá IPRA, ins. kanc., Praha II, Václavská ul. 12. • Vychází měsíčně (mimo prázdniny), celkem 10 čísel ročně. • Jednotlivý výtisk K 7.—. • Předplatné na celý ročník K 56.—. • Číslo šek. účtu 35.500 „Výšehrad“, nakladatelství, Praha II, Václavská 12. • Dohledací pošt. úřad Praha 25. • Vyšlo 20. V. 1940.

OBSAH TŘETÍHO ČÍSLA: V. Aleš: Josef Pekař - Bobuslav Reynek: Poslední soud - Joseph de Pesquidoux: Truhla na sůl - Antonín Pavlín: Rodnému kraji - Bez nadpisu - Helena Salichová: Velikonoční týden - Marcel Jouhandeau: Jacques Rivière tváří v tvář smrti - Josef Hobzek: Valdštejnská studia mladého Josefa Pekaře - Kornelius Šumavský: O stavbě varhan - Cyril Horáček ml.: Světový řád a zákon velkých čísel - VARIA: Zdeněk Šmíd: Zpěvy Vánoc - Sergěj Levický: Ruská myšlenka - KNIHY A UMĚNÍ: Rudolf Holinka: Církevní dějiny v přehledu a obrazech - Jan Rey: Tři dramatické omyly - POZNÁMKY: Jaroslav Červinka: K „Poznámce mladého básníka“ - J. Martinek: Kořen jeho tvůrčího češství?

Půvabná knížka slovenského básníka JOŽO K. ŠMÁLOVA

DUMKA O DETSTVE

je cenným přínosem mladé slovenské literatury. Stran 32. Cena K 10.—.

U knihkupců. V Knihách Řádu vydal „Výšehrad“ v Praze.

SBÍRKA LIDOVÝCH MONOGRAFIÍ - PRŮVODCŮ

POKLADY NÁRODNÍHO UMĚNÍ

Seznamuje slovem i obrazem s uměleckými památkami v Čechách i na Moravě. Kostel sv. Ignáce v Praze, Loreta, Karlův most, náhrobek sv. Jana Nepomuckého u sv. Víta jsou témata prvních svazečků. Každý sešit má 16 stran textu a obsahuje 6 dokonalých fotografií, kterých možno použít též jako pohlednic. Řídí Dr. A. Birnbaumová. Cena K 5.—. U knihkupců.

NAKLADATELSTVÍ „VYŠEHRADE“, s. s r. o. V PRAZE

František Hrubín

Z VĚNCE „MĚSTO V ÚPLŇKU“

I

Když vítr zhasil světla v ulicích,
vráželi chodci do svých vlastních stínů,
domů si cizích tváří pavučinu
nosili mlčky místo tváří svých

a staré město teprv na půl spalo,
do sklepů zachouleno jako dnes,
tak nesvé, že je víchř popones
o mnoho nocí dál, než prve stálo,

a jako starý papír na podpal,
na podpal ohně pro zem' bez noclehu
rozhodil kolem města pole sněhu -

dunivý víchř, který se tu hnál
před ránem, které ještě nenadešlo,
v ulicích města, jímž mé mládí přešlo.

II

V ulicích města, jímž mé mládí přešlo,
sám sebe straním se jak cizince
a slovo, jež se do dětských úst vešlo,
velké, tak velké je mé vzpomínce:

M a t k a - A já, syn země, orlí matky,
jež vypadla až k stáru z hnízda hor,
nad jejíž hlavou hnal se dětí spor
a v křiku vrabců vrací se k ní zpátky,

nevidím pro tmu, která v ulicích
pro zátaž velké hrůzy klade síť,
a klesám, s městem na ramenou svých -

ale včas, luno, mrazy zasklily tě
a do rahnoví větrů časům svítě
zdvíhá tě Pán: z tmy vykrojený sních -

III

Zdvíhá tě Pán: z tmy vykrojený sních -
do tváře svítí zemi otců mých
a město přivírá se jako oko
pod čelem Čech vsazené přehluboko.

Než jasu zvykne, zalesklo se v něm -
a nerozezná, zdali tys to, Pane,
kdo děsí za studeným plamenem,
za zmrzlou slzou slunce, která kane

na tichou tvář mé země. Zdali tys,
kdo za zády nám smazal půdorys
díla, jež z rukou nepravých by vzešlo,

kdo zatajil nám rozhodnutí svá
a k lačným ústům temnot nahýbá
džbán, do něhož se trochu slunce vešlo.

Jaroslav Durych

ALUIGI GONZAGA

Ze všech domů, kde pobýli na zkušené, se už novicové sešli do koleje Gesù Vecchio, aby očekávali zimní vyučování, zimní nemoci a nového rektora. Ještě v poslední den, právě na Všecky svaté, přijely z Říma čtyři osoby. Dvě z nich přijely koňmo; jejich způsoby ukazovaly, že jsou původu urozeného. Ale ta, která pak vystoupila s jejich pomocí z nosítek, byla vítána poklonami velmi pokorně. Byl to pater Giovanni Battista Pescatore, dříve novicmistr v domě na Kvirinále, nyní rektor této koleje neapolské.

S ním vystoupil člověk také zvláštní či znamenitý, jak svědčilo to, že s rektorem seděl cestou v nosítkách. Svým vzezřením budil podiv. Byl vzrůstu tak vysokého, že to patrně překázelo i jemu, a jistě jen proto klonil hlavu, ač to neprospívalo jeho pohodlí; jeho šíje byla sevřena límcem zvláště vysokým, jenž mu nepřiměřeně zdvíhal bradu. Tím těžší se zdála pak velická víčka, jimiž zakrýval ustavičně své sklopené oči. I tváře se prodlužovaly divnou únavou, třebaš obličej nezapíral svého mládí.

Pater rektor, přijav poklony na uvítanou, hned je představil:

»To je Francouz, Jean Prunet,« pravil, ukazuje jednoho z těch, kteří přijeli koňmo; »a tento jest Skot; jmenuje se Georg Elfiston; ví ledacos z příhod našich anglických bratří. Tento třetí jest původu domácího. Jest to prvorozený syn pána na Castiglione a místodržícího montferratského; žil u dvorů knížat; byl pážetem prvního řádu, zprvu u císařovny, pak u Krále Katolického; v jeho příbuzenstvu jsou preláti, kardinálové, i sám generál Tovaryšstva. Jmenuje se Aluigi Gonzaga.«

To dal slyšícím na vědomí, při čemž nepohnul brvou. V tom nebylo ve skutečnosti nic divného a syn pána na Castiglione stál při těchto slovech jako kamenná socha, o níž lupič si brousí svůj meč. Ale byli tu novicové, kteří nejsou vždy zralí a nesnadno přivýkají kázní řeholní. Těm zdálo se zvláštní, že má oděv tak nuzný a že, třebaš má navštěvovati, jak se ukázalo, už přednášky z metafysiky, všude dostává až poslední místo. A když po jídle směli jazyky rozvázati, jejich údiv byl hlučný.

Zdál se nesmělý, nevědomý; čím více se ptali, tím byl nechápavější. Jak tedy však mohl žít u dvoru knížat, býti pážetem prvního řádu, stát před císařovnou a před Králem Katolickým? Vždyť neměl říci než to, čemu ho naučili snad až v noviciátě!

Zato scholastikové, kteří přijeli s ním, o něm věděli dosti.

»Nikdo neměj mu za zlé,« pravil Francouz, »jeho nesdílnost! Přišli v Římě i kardinálové a hledali ho, on však šel a tázal se novicmistra, je-li nutno k nim jít a slyšeti je, a když pak ho omrzely jejich řeči, tu, nikterak neztrácejce času omluvami, ušel mlčky.«

Tomu ovšem se ti, kteří neměli kardinálů mezi příbuznými, jednak divili, jednak smáli.

»Není divu,« vtipně pokračoval Francouz, »že se zdržuje slov. Jednou za dlouhý čas šel k pateru novicmistrovi. Ten, těše se z toho jako z nějaké přízně, už chtěl ukázati tvář radostnou. Ale nastojte! Novic žádá o tvrdší důtky! Musil ovšem se vrátiti s nepořízenou. Ale druhého dne přišel opět a nepřestal naléhati, dokud velice přísně nebyl napomenut, aby mlčel.«

Jedni pochopili; jejich úsměv se stáhl jako knot příliš čadící lampy. Druhým záleželo však více na šprýmu, i slyšeli s potěšením:

»Tu se podrobil. Ale nikoliv tak, jak žádají Konstituce, nýbrž s očima zarmoucenýma, s hlavou skloněnou. Pater novicmistr však věděl si rady. Dal mu ušítí límec, dosti vysoký, tuhý, takže neskloní ji už tak snadno. Tak nám ukazuje pravý důvod své mlčelivosti na svém hrdle.«

Tu se rozlehl smích velmi nakažlivý.

Dost bylo však těch, kteří vzdali se práv svého původu urozeného, na nějž rádi by zapomněli, jen kdyby to připustili i ti druzí. Teď však mezi ně přišel tento novic, který zřejmě byl vyvolen k tomu, aby na odiv všem se tu odhaloval jeho šlechtický původ i šlechtická přirozenost. A jakkoliv každý byl ochoten s lhostejností snést podobnou zkoušku své osoby vlastní, nelze vždy tak lhostejně přihlížeti k zkoušce osoby druhé.

Pater ministr zdvihl výstražně prst.

»Nechte jich,« zadržel ho pater rektor; »ještě nevíte, v čem se ukáže prospěch!«

Z očí mnohých smíchem vytryskly slzy. Tu však ti, kteří mohli to pozorovati okem suchým, náhle ztichli.

Ten podivný novic snad toliko nepatrně pohnul tváří. Jeho sklopená víčka snad se nezdvihla, jen ze stínu řas vyšla záře.

Rychle snažili se před ním zakrýti, že se směli. Snad se nedíval na ně. Ale kam tedy se díval? Jaká slova měl na jazyku?

Náhle na obličej se mu rozžehl úsměv.

Ted' se zajíkl ovšem srdce leckteré. Už právě však minul čas zábavy pospolitě.

Ráno nastala škola.

Byla ve škole práce zcela jiná než v noviciátě a mnohé z nich rozdělovala, i na dlouho oddálila. Rychle přibývalo různých přednášek, úloh, hodin opakování, a leckomu zprvu se až zastesklo. Pouze pro povzbuzení byly z tlustého svazku vzhledu nevlídného čteny Cassianovy *Collationes* a tu prudčeji zabušilo srdce těm, které zasáhl nebezpečný šíp krásy. Nejen ze scholastiků, nýbrž leckdo i z kněží skládal verše.

Často přistihl pak pater rektor žáky leckteré, když v určitou dobu jako nahodile stáli u dveří třídy, v níž přednášel metafysiku pater Giovanni Camerota. Zprvu divil se mlčky. Jistě netoužili jen po tomto profesoru. Pak pochopil. Třebas nastrojovali před ním lhostejnou tvář, už se nemohli ani dočkatí toho, kdy ze dveří vyjde novic Gonzaga.

Ne každý však z nich mohl kdykoliv k němu přistoupiti. O to usilovali mnozí starší. Někdy stáli tu kněží, ba i učitelé. Novic sám k nim však nešel, to jen oni takto chodili za ním. Mnozí musili mítí dosti na tom, že jen opodál pozorovali jeho tvář.

»Už tedy,« pomyslně si pater rektor, »se to začíná tak jako v Římě!«

V dobách odpočinku též chodili na vycházky. Dusným bludištěm ulic k městským branám, při nichž tesklivě stály černé okrouhlé věže, které střežily cesty k jejich domovům odřeknutým. Nebo novými ulicemi, které stavěli Španělé, k starým palácům šlechty. Tam častěji potkávali i přátele své, kteří kypěli ctí a úspěchem světským. Tu pak viděli, jak se musili zoškliviti těmto šlechticům, davše před kloboukem s perem pštosím přednost hábitům obnošeným, v nichž tudy se ubírali kolem domů svých předků. Pohrdlivě se zamžily oči přátel i okna těch domů. Což medle si nezvolili za svůj příbytek dům, jenž pro těžké dluhy byl už na prodej?

Ale hleděli na vše jen očima odcizenýma, s myslí odvrácenou. Neboť tak jako kolej Gesù Vecchio byl na prodej také mnohý z paláců, z nichž právě ten nejpyšnější byl už proměněn v stáje jízdy španělské.

Někdy provázeli je staří scholastikové nebo některý kněz, jenž vlídně jim ukazoval zbytky bývalé slávy, díla králů, jejich sídla i po-praviště. Jako nepřátelská stráž v průlomu hradeb strašil u přístavu Castillo Nuevo, v němž přebýval vladař Krále Katolického. K jeho službám se tu vzdouvalo moře, k jehož neklidným prsům se dychtivě tiskly lodi válečné. Právě zde však vykřikla duše:

Kéž se promění plachty lodí v má křídla!

Tu s opačné strany kráčel k přístavu pater Camerota, s ním pak jakýsi novic. Byl to Gonzaga.

»Jak jsem rád,« zvolal profesor metafysiky, »že právě tu potká-váme Karla Spinolu! Jistě máte si říci mnoho zajímavého.«

Sám dosud byl mlád a dobře si všímal věcí zajímavých.

»Snad se pamatujete,« pravil ke Gonzagovi, »i na jeho rod. Jest to rod velmi slavný.«

Byl rodištěm profesorovým pyšný Janov, na nějž vzpomínal s láskou. Věděl z kronik, že kterýsi pán z rodu Gonzagů, kdysi ve službách krále francouzského, chtěje mečem svým pokořiti toto město, ztekl náhle tvrz svatého Michaela a vpadl do jeho ulic. Tu ovšem pak vyšel i starý pán Agostino hrabě z Tassarola, vlastní děd Karla Spinoly, aby ukázal Gonzagovi, kdo jest lepší; hned pak vetřel-se odklidil s hanbou.

A nyní tu stáli proti sobě Aluigi Gonzaga a Carlo Spinola. Ať tedy se pozná, tajně myslil si kněz, co jest úmyslem Prozřetelnosti, která z opačných stran je přivedla do Neapole!

»A znáte i Janov,« stále pobízel k řeči zvláště sebe; »byl jste u císařovny, která bydlila právě v domě Spinolů!«

Tu syn pána na Castiglione zdvihl oči a s velikou pozorností hleděl na syna pana Ottavia.

Moře zmizelo. Oba novicové stáli v podivné odloučenosti proti sobě.

»Už se nepamatují,« pravil Gonzaga zasmušile.

Karel Spinola však podotkl rychle:

»Nejsem z domu, v němž bydlila císařovna. Můj otec dlí v Praze v službách u dvora. Nemá statků, ani vlastního domu. Sám přišel jsem chud.«

Chtěje vzdáti mu úctu, jež ho naplňovala, myslil nyní jen na to, co je rozlišovalo. Vždyť Gonzaga spatřil světlo světa v domě vlastního otce. Ten byl svobodným pánem města Castiglione a nejvyšším lidu pešího, jež dal najímati v roce bouří proti vlašskému lidu také

v Praze, aby táhl s ním do Afriky proti nevěřícím; za to zaskvěl se přízní Krále Katolického i vévody mantovského, jenž z vděčnosti za to ho učinil místodržícím.

Zatím on se narodil v zemi cizí a v podruží dvorském. Jeho otec, chtěje koupiti od Pfefferkornů jejich zpustlý dvůr ovenecký, musil zaplatiti napřed za inkolát a tu na zpustlý dvůr už mu nezbylo peněz, jež vlastně i za inkolát vydal marně.

A zatím co on, ač už za krátký čas měl skládati sliby a státi se scholastikem, musil navštěvovati dosud filosofii, tento novic, mladší o celý rok, ho předešel ve studiích ne o jeden rok, nýbrž o dva.

Tím byla však připomenuta, třeba neúmyslně, i novici Gonzagovi jeho nouze. Ach, psal jeho otec tehdy pateru generálovi, že si přeje, aby syn jeho měl vlastní svůj byt přímo v Gregorianě a mimo to byt pro své sluhy. Slíbil na něho plat čtyř set ročně kromě odstupného. A zatím se ukázalo, že mantovští židé už mu nepůjčí více, než kolik ho stála pouhá cesta.

»Když jsem odcházel z domu,« pravil uvážlivě, »měl jsem řeholní roucho, Summu theologicickou a v měšci jen tolik, abych bez žebroty dojel do Říma. Na tom nezáleží. Jen na to se pamatují, že váš rod a můj jsou spojeny příbuzenstvím.«

»To mě povzbuzuje,« pravil Karel Spinola, »abych prosil vás důvěřivě aspoň o krátkou zprávu, jakým způsobem se vám dostalo povolání.«

»Na to,« podotkl kněz, »byl tázán už často. Ale pro vaše příbuzenství buď si! Ať však poví to stručně!«

Jeho žák se poslušně připravoval.

»Moje povolání se počalo tím, že nás z Castiglione vyhnal veliký mor.«

Těchto slov pater Camerota asi neočekával.

»Chcete říci, že člověka do Tovaryšstva vhání mor?«

»Spíše to,« klidně odpověděl mu novic, »že před morem neutěčeme než do Tovaryšstva.«

»Jaká pohotovost,« pravil profesor, »tedy pokračujte!«

»Tehdy na útěku jsme přijeli do Florencie. Tam jsem jednoho dne spatřil památný obraz Matky Boží. To byl původ mé abdikace a počátek povolání. Můj pan otec pak poslal mě do Mantovy, abych ve službách u vévody, hlavy našeho rodu, se naučil zvykům a způsobům dvorským.«

»Jak vzácná to věc,« zvolal profesor, jemuž náhle se zdálo toto

vypravování zcela jiné než jindy, »dbá-li otec, aby syn jeho nechyboval v službách Královny nebes, nejsa patřičně vzdělán v službách dvorských!«

»To však nestačilo. I pozval mě do Casale, kde čekal už na císařovnu, jež se vracela odovdělá z Čech do Španěl. V jejím průvodu mě odvezli do Madridu.«

»Ne každému,« pravil žárlivě kněz, »se dostává toho, aby od jinoství mohl v paměti opatrovat tvář tak vznešené ženy.«

»Ani mně ne!«

»Jak to? Vždyť jste stál jako páže prvního řádu denně před ní!«

»Pouze jednou jsem jí pohlédl na tvář. A nic jsem si nepamatoval.«

Jeho hlas mnoho zakrýval. Tak mluvil by mrtvý, kdyby poslán byl k lidem.

»Král tehdy dlel v Portugalsku, i stal jsem se společníkem jeho syna. Dobré zdály se infantovi moje služby a přítomnost ustavičná. Když však onemocněl a byl povolán náhle až ke dvoru nebeskému, nic na mne se neohlížel a šel si tam sám.«

Něco viděl. Jeho zamlčení bylo náhlé a těžké.

V čoudu liberních svéc a pochodní ohořelých se pochmurně zjevovaly schody, chodby a komnaty mramorové, jež v podzemí Escorialu dal stavěti král k svému pohřbu. V matných zákmitích se pošklebně rozhrnovalo šero rezavých zdí, v nichž děsivě zely temné otvory jako vychladlé pece. Jako na rožních byly postaveny v nich černé rakve, v nichž se ukládaly jen mrtvoly korunované. Jejich přítomnost dokazoval zápach královské umrlčiny, jenž hořce se mísil s vůní balzámu. V dalších komnatách jako v zahradě utěšenější z bílých kamenů mramorových byly úhledně spořádány sličné záhony hrobů, v nichž hojně se hromadila těla princů a princezen nedospělých. Tam pohřben byl infant Don Diego.

mlčel v ustrnutí, tak jako by podstatnější než přítomnost živých byla skutečnost mrtvých.

Právem mínil však profesor Camerota, že teď není čas rozjímání. I pobídl ho:

»A což král?«

»Tomu zbělely vlasy.«

»Vždyť přece má pleš.«

»Snad. Na to se nepamatuji.«

»Vždyť sám jste ho vítal dlouhou chvalořečí!«

»K tomu dali mi rozkaz, ale k jinému ne.«

Pater Camerota jen zavrtěl hlavou.

»Co bylo pak s vámi?«

»Pak stal se mým útočištěm starý dřevník.«

»Což vás zavřeli?«

»Ne. Chtěl jsem jen nerušeně čísti Ludvíka Granadského. Jinde nenalézal jsem k tomu místa. V té době jsme navštívili kolej Tovaryšstva a tehdy jsem řekl, že tam zůstanu.«

»To ovšem se nesplnilo tak rychle.«

»Ne. Tenkrát pro mne ještě nepřišel čas, nýbrž auditor otcův. Pak jsme odjeli do Italie a tu poručil otec správci našeho domu, aby bedlivě pozoroval každé hnutí mé, a služebník věrný, chtěje viděti na mne škvírou rozeschlých dveří, tajně rozšiřoval ji hrotem dýky.«

Těchto slov se slyšící lekli. On však pokračoval:

»Pak přišel můj čas. Tehdy otec můj žádal všechny preláty, aby zkoušeli mě chválou rozličných řádů, jimž se prý nevyrovná ani Tovaryšstvo. Pak musil jsem psáti otci generálovi, že ho pro lásku Boží prosím na kolenou, aby přijal mě do Tovaryšstva pouze z milosrdenství, neboť sám jsem úplně chud.«

Skončil. Nyní se tázal Karel Spinola:

»Ale proč jste dal přednost právě Tovaryšstvu?«

»Poznal jsem je kdysi z Japonských listů.«

Prudce zdvihlo se srdce.

»Tato země jest pro mne zemí zaslíbenou. Jaký div! Právě tehdy, než jste opustil domov, jel vašimi krajinami průvod japonských knížat. Jak tehdy jsem toužil, abych viděl je též, ale marně!«

Ale podivný novic sklonil hlavu.

Viděl Mantovu. Tehdy před hlavou rodu se zřekl svých práv a opustiv bez prodlení palác vévodský, šel do domu Tovaryšstva. Marně ohlašovaly příchod japonských knížat rány z děl. Marně volal ho k letohradu mocný jásot a křik, jenž se rozléhal závodistěm a probouzel z mdloby dlouhá stromořadí starých platanů, jejichž chřadnoucí listí strachem padalo s větví s tichým kvílením. Marně zvala ho záře skvělých ohňostrojů. Rudé průčelí domu vévodského ostře svítilo do tmy svou posupnou rzí. Jako půlnoční děs stranou města se zjevoval v oslnění přízrak hradu, jehož čtyřboké rožní věže z rudých cihel náhle řevávaly ve tmách oblohy i v hladinách vod. Slavně zvonily tehdy zvony basiliky. Vyšli z koleje kněží, vyšli bratři, aby

uzřeli svědky díla velkolepého, které konalo Tovaryšstvo až na druhé straně světa. On však nevyšel.

»Ani já,« pravil tiše, »jsem jich neviděl, neboť právě v těch dnech jsem se připravoval na své přijetí.«

Karlu Spinolovi úžas zarazil dech. Chtěl ještě se ptáti, už však nemohl. Co vlastně mu říci?

Ten podivný novic asi nechtěl už nic, neboť všechno už měl. Znal tajemství zvláštní, kterých řeč nikdy nevypoví. A nebyl to kmet. Zdál se podoben tváří jinochu, duší andělu Hospodinovu.

Šli. Mlčeli. Nevěděli, že jdou. Jen profesor metafysiky, jak činil vždy na vycházce, opět nadšeně chválil krásu Neapole.

Náhle promluvil ke Gonzagovi:

»Jak líbí se vám toto město?«

Ten ustrnul překvapením jako žák, jenž se nepřipravil. Zdvihl oči; tu však uzřel již kolej Gesù Vecchio, k níž právě teď došli. Řekl v rozpacích:

»Nevím. Nevěděl jsem, že si všímáti mám města bez poručení.«

Tato odpověď se zdála i profesorovi příliš řeholnická. Co však dělati! Doma vypravoval o tom pateru rektorovi.

Pater rektor, jehož tvář nikdy neprozradila hnutí mysli, pravil lhostejně:

»To nemusí překvapovati. To jest obvyklá věc všude tam, kde dosud se zachovává kázeň prvotní.«

Pater Camerota si poněkud odsedl. Pater rektor však pokračoval:

»Jako bývalý jeho novicmistr jsem od jiných slyšel, že už před tím, než se rozhodl pro Tovaryšstvo, pilně vyhledával kněze světské i řeholníky, aby zevrubně poznal jejich zvyky a řády, a že nikdo by neuvěřil, jak bystře je pozoroval —«

Tu přisedl blíže pater ministr.

»Ale dnes,« pravil, »by neuměl ukázati ani místo, kde sedíte. Hned mohu vás přesvědčiti.«

»Dnes,« pokračoval pater rektor, »by nikdo už neuvěřil, jakou uštěpačností se před lidmi vyznamenával.«

Všichni přisedli blíže.

»Když odsoudil bez milosti světské kleriky i řeholní kněze, pravil před svědky, že si vyvolí řád ze všech nejzpuštější, aby ukázal světu, jak jej napraví. A hle, vidíte, co si zvolil!«

Tu i bělovlasí stěží přemohli smích. Ne tak pater ministr.

»Ještě rok,« pravil obmyslně, »má zkušební lhůtu.«

»Jen ho zkoušejte,« klidně odpověděl pater rektor, »ale volte si způsob velmi pečlivě! Nijak nepochybujte, že jest v úsudku bystrý a nade vše uštěpačný!«

Pater ministr čekal na příležitost.

V sedé jednotvárnosti všedních dnů byly změny jen nepatrné. Jednou z nich byla výměna prádla. Tehdy zářila lůžka svěží bělostí prostěradel a svět se zdál utěšenější.

Když novici po modlitbách přišli do ložnice, hned všimli si lůžka, jež nebylo povlečeno. Jen pod holým podhlavníkem smutně čouhaly dūtky. Bylo mlčení, i mohli jen posunkovati.

Už šel. Pustili ho. Kráčel nevšímavě k svému loži.

Náhle ozval se smích velmi nevázaný. Ale právě tak ztichl.

Lůžka zářila v přitímní svěží bělosti, jen jediné z nich bylo nepovlečeno. Co vlastně jest lepší? Mnozí cítili stud.

Ráno očekával pater ministr, že přijde a požádá ho, aby mu vydal prostěradla. Když tak neučinil, dal ho volati sám.

»Jak se zdá,« pravil, »přilíš nepečujete o své lože!«

Novic mlčel. Pater ministr se rozpomněl včas, že se netázal přímo.

»Vám netřeba prostěradel?«

»To záleží na vás.«

»Bylo u vás snad zvykem spáti bez nich?«

Novic vzpomínal.

»Kdysi,« počal mluvití skromně, »ještě v životě světském jsem si před spánkem četl ještě v žaltáři a ani jsem nepozoroval, že svíce mi propálila dvě přikrývky, slamník a záclony lůžka. Než příběhlo služebnictvo, už vyšlehl plamen, a jiného nezbývalo než hořící lůžko oknem shoditi do příkopa. Z toho soudím —«

»Dosti! Vezměte prostěradla a jděte!«

I on hledal teď příležitost, aby opodál pozoroval jeho tvář. Ale podivný novic se počal všem vyhýbati a ve volných chvílích se ukrýl vždy tak, že ho hledali marně.

Koimu jinému než pateru ministrovi lze vniknouti všude? Záhy nalezl ho mezi bratřími v dílně. Seděl uprostřed nich a něco jim vypravoval. Pater ministr ho neviděl rád v tak nezvyklé společnosti, ale velmi ho zajímalo jeho vypravování. I naslouchal tajně, neboť nikdo ho nepozoroval.

Novic vypravoval jen příhodu světskou.

Když se král vrátil z Portugalska, byla v Madridě pořádána

zvláštní slavnost, která trvala tehdy mnoho dní. I on musil jíti. Jeho otec měl s jinými dvořeníny místo na balkoně, i viděli pohodlně celé náměstí. Toho dne byla štanice šelem. Mnozí z těch, kteří seděli na lešení, bledli úzkostí. On však s otcem stál vysoko na balkoně mimo veškeré nebezpečí a otec dal z opatrnosti ještě zavřítí dům.

Tu jednomu tygru zvláště zuřivému se podařil skok, po němž tisíce lidí vzkřiklo hrůzou. Už ho neviděli, jen slyšeli s překvapením temný řev uvnitř domu. Nikdo neměl už kdy, aby vyčinil sluhům, kteří z ničemné nedbalosti dveří nezavřeli. Teď mohlo je zajímati už jen to, s jakou důstojností přijmou návštěvu šelmy, jež zajisté neslibovala nic neúplného.

Jeho řech byla řečí, jaká zaznívá v spánku. Chvilí mlčel. Ale zvědaví bratří chtěli slyšeti konec.

»Nic se nestalo,« pravil tlumeným hlasem, jemuž nemohl rozuměti pater ministr; »neboť uštvaný tygr hledal toliko úkryt, ježž nalezl ve sklepení. Tam však dočkal se konce velmi smutného.«

Všichni bratří si oddechli spokojeně. Jen jeden se tázal:

»Co tehdy vám říkal anděl strážce?«

Teď tedy už měl pater ministr dosti.

»Hledají vás,« zvolal úsečně na novice.

Ten se obrátil a spěšně šel s ním.

»V tomto domě,« cestou káral ho kněz, »má každý své místo a vy tu jste na studiích! Jsou zde scholastikové, kteří čekají na vás, a vy chodíte k bratřím! Jak to vysvětlíte?«

»Za mnou též chodí kněží, ač jsem toliko novic.«

»To ovšem jsou kněží z domu profesů. To neplatí pro vás. Zde má každý své místo a dá-li kdo přednost místu jinému, bude ode všech poznán!«

Záhy vydávaly se zimní pláště.

Bratr krejčí nejen z paměti znal každý kus, nýbrž dobře se pamatoval i na všechny ty, kteří kdysi je nosívali a z nichž mnohý už nyní ležel v hrobě. Mohl na první pohled z těchto památek dáti tomu, kdo přišel, vždy tu nejvhodnější.

Přišel novic Gonzaga.

Bratr krejčí byl zaražen jeho výškou. Tu však přistoupil k němu pater ministr a vyhledal novicovi plášť sám. Ten jej oblékl, poděkoval a vyšel.

Ale jakmile vešel v plášti na chodbu, slyšel smích. Hledal pří-

činu. Snad si oblékl v roztržitosti plášť na ruby. Snad špatně jej zapjal. Nic však takového. Byl ovšem ten plášť trochu odřený, správaný a těsný. Snad příliš mu vyčuhovaly dlouhé hubené ruce.

Ti však, kteří se smáli, vesměs hleděli jen na jeho nohy.

Jeho plášť byl snad nejmenší ze všech; snad schválně byl zkrácen kdysí pro řeholníka vzrůstu malého, kdežto on vzrůstem převyšoval téměř všechny. A právě šli na vycházku.

Nebyl masopust. Byl teprve advent. Děti na ulici se však sbíhaly za ním jako za maškaro.

Šel s obvyklým klidem.

Zprvu ostýchavě se blížili spolužáci. Pak se styděli za to, že se ostýchali. Jeho tvář byla povýšena v divné stálosti ducha, která vábila účinněji, než pokora sama. Leckdo z přihlížejících se obrátil stranou, aby tajně sňal brýle, jež si nasadil okázale.

Dosti pak měl pater ministr příčin k znepokojení, když přicházel ten i onen prosit o výměnu pláště nového za plášť starší a chatrnější. Ale neměl už takového. I poslední bratr, který uklízel svině, měl lepší.

Toho všiml si záhy pater rektor a při první příležitosti přísně připomněl všem, že nemají práv na nic výjimečného.

Tu přišel však k němu pater Mastrilli a v soukromí pravil:

»Nelze zazlívati, že v řečeném plášti leckdo poznává plášť všeho Tovaryšstva.«

»Chcete říci,« tázal se nyní pater rektor, »že nabyl ten plášť ceny tím, že jej nosí ten novic?«

Pater Mastrilli pravil klidně:

»Chci říci jen to, že, ukázal-li tento novic už takové ctnosti, jakých přemnohý dosahuje až ve věku pozdním, pak může se plášť, který nosí, státi nebezpečným. Podle tohoto pláště mohou souditi jiní, že vůbec plášť Tovaryšstva jest pro něho krátký.«

Byl tento kněz z Noly, z rodu vzácného a v dějinách Tovaryšstva dobře zapsaného. Pater rektor tedy ochotně slíbil, že rozhodne uvážlivě.

Než tak učinil, novic onemocněl. Těžce změnila nemoc jeho tvář, ale krásy jí nepřidala. Když pak vstal, byl velice slab.

Jako umrlčí průvod těžce postupoval zbytek adventních dnů. Mnozí onemocněli zlou horečkou neapolskou.

Byl deštivý večer. Žáci vycházeli z domu na nešpory, jež se konaly v chrámě Gesù Nuovo.

Pater ministr stál u dveří domu a bedlivě pozoroval všechny vycházející. Zvenčí studila mlha. Proto ty, kteří zdáli se bledí a třásli se zimou, moudře posílal zpět.

Spatřil osobu v krátké plášti. Také třásla se zimou.

Chtěl zdvihnouti ruku. Už otevřel rty. Ale z příčiny nevýslovné ruka klesla, slovo nevyšlo z úst.

Novic přešel.

Pak ulehl opět. Už však musili ho rychle přenést jinam.

Mocně o půlnoci se radoval zvon, jenž zvěstoval narození Syna Božího. Dnes zvěstoval též radost zvláštní. Karlu Spinolovi se tohoto dne končil dvouletý noviciát.

Klečel u jeslí, v nichž leželo Dítě. Jemu skládal své sliby:

»Všemohoucí věčný Bože! Ač božského pohledu tvého zcela nehoden, přece, spoléhaje se na tvou dobrotu nekonečnou a pobízen touhou Tobě sloužiti, slibuji před tváří přesvaté Panny Marie a veškerého dvorstva nebeského Božské Velebnosti tvé Chudobu, Čistotu a poslušnost ustavičnou —«

Pater rektor byl svědkem.

Tehdy obličej nemocného zduřel tak, jako by navždy se chtěl zoškliviti všemu světu. Zlá horečka sužovala jeho tělo i ducha, až posléze zavolali k němu lékaře.

Dlouho trvala nemoc. Pak mu pro zotavení dali světnici zvláštní. Byla pod schodištěm. Ráno, v poledne, večer slyšel dunění schodů. V noci nespál a ve dne ho unavovaly stále návštěvy. Všecky bolesti, které s námahou skrýval, samy ukázaly se v jeho tváři. Slábl ustavičně.

I lékař už pochyboval.

»Proč má umřít zde,« pravil s povzdechem pater rektor; »tolik jiných chodí do Neapole, aby nabyli zdraví! On přišel si pro smrt.«

»Snad ještě lze zabrániti,« radil pater Mastrilli, »aby neumřel zde. Snad mu nejvíce škodí právě tento vzduch neapolský.«

Pater rektor tomu rozuměl dobře. Stručně rozhodl:

»Vy jste řekli!«

Minul půst. Zima pozbyla moci, i nemoc se vytrácela. Nastal máj. Mnozí mluvili o tom, že se spolužák jejich vrátí do Říma. A bylo jim teskně.

Právě od něho vyšel pater Mastrilli. Karlu Spinolovi, který čekal už dlouho, se zatajil dech. Kněz, spatřiv ho, vlídně mu otevřel dveře a odcházel mlčky.

Pozdravili se.

»Doufám,« pravil scholastik novicovi, »že se shledáme opět; ale pro vlastní klid musím připomenouti naši rozmluvu. Tehdy řekl jste mi, že poznal jste Tovaryšstvo právě z Japonských listů. I mne vedla do Tovaryšstva touha po této zemi a srdce mé zaplesalo, když to slyšelo od vás.«

Jako tehdy, když na hradě castiglionském skřípal ve škvíře dveří hrot strážcovy dýky, novic zatajil dech. Jeho oči se zdvihly a z úkrytu řas tiše zářily na scholastika.

»Také já,« pravil, »šel bych s radostí do Japonska. Jsem ochoten vždy jíti kamkoliv a přijmouti posláni své jako dar z ruky Boží.«

»Ale žádal jste o to?«

»O to žádati bych mohl jen tehdy, kdyby zřejmě to byla vůle představených.«

»Co však srdce?«

»Pro mne lépe jest nepředkládati Bohu touhy vlastního srdce, nýbrž dbáti jen o to, aby vždycky se přizpůsobilo srdci jeho.«

Tu zdálo se tázajícímu, že loď jeho touhy náhle narazila kýlem na skálu a že do svatozáře, která vychází z mučedníků, zadul sychravý vítr.

Kolik kněží a bratří se pod touto střechem skrytě modlilo jen o toto povolání! Když v hodinkách vyprahlosti srdce zemdlelo, vůle únavou chřadla, slzy vyschly a modlitba nepomáhala, ještě zbýval jim lék, jenž působil nejjistěji. Tímto lékem byla krev jejich bratří, kteří pro svatou víru byli umučeni. Ta byla jim vínem z jejich vinice vlastní, vínem nejsilnějším, které mísili se slzami, o nichž nevědí ti, kteří vidí jim na obličejích jen zastřený citu.

»Což není snad drahocenná smrt svatých jeho?«

Novic přemýšlel.

»Cestou do Španěl,« počal vypravovati, »když jsem provázel císařovnu, padl na admirála strach před piráty. O to oprávněnější byl strach císařovnin. Už si myslili, že zkáza jest neodvratna, a všichni se báli o svůj život. Mně však tehdy se zdálo, že nikomu z nás nic více by neprospělo než taková smrt, neboť tak bychom zahynuli jen pro svatou víru. I toužil jsem po ní a nabádal k tomu také jiné. Ale byl z toho smích. A teď rozumím slovům, že nežádá Pán této oběti krve, nýbrž poslušnosti.«

»S touhou po mučednictví,« pravil scholastik, »jsem vstupoval do Tovaryšstva.«

»Také já, když jsem vstupoval do Tovaryšstva, byl jsem oděn už rouchem, jež dal jsem si z nedočkavosti šiti sám. Bylo nové; proto domníval jsem se, že v takovém rouše také já jsem člověkem novým. Ale v Římě jsem se zahanbením je musil hned svléci, neboť nebylo pro novice.«

Ted' scholastik mlčel. Novic pokračoval:

»Co jsou žádosti srdce! Pravil Pán: Ne jak já chci, ale jak ty chceš! - Co tedy chce člověk?«

»Aspoň trpěti s ním!«

»Sám dosud jsem považoval tuto nemoc za svůj jediný zisk a za pravý důkaz vůle Boží. Ale zřejmě to není vůle představených. A ti právě rozhodují, kdy taková nemoc jest důvodem k propuštění.«

Sklonil hlavu.

»Mohou zajisté mě vyhnati z domu a zavřít bránu. Ale od prahu domu mě již neodtrhnou. Tam se jejich moc končí.«

Náhle scholastik počal chápati všechno.

»Prosím, pomozte mi,« úpěl pokorně novic; »vždyť toužíte po mučednictví! Není života pro mne mimo Tovaryšstvo. Proste Boha, aby učinil milosrdenství! Také já budu prositi za vás!«

Dlouho scholastik slyšel tento hlas, když už dávno byl novic odjel z Neapole. Ale zdálo se mu, že konce se nedomyslí.

Hledal útěchu v práci, které škola ovšem dávala dosti. Stále slyšel však jméno, jež mu zanechal v srdci římský novic.

Chtěje ujít zmatku, vzýval s velikou úpěnlivostí jméno jediné, jemuž slíbil již od počátku srdce celé. V tom jméně byl oheň, jehož potřebovalo, aby hořelo. V tomto jméně byla jediná sladkost, bez níž nemohl žít. A opravdu nenadále cítil v prsou svých oheň, v ústech podivnou sladkost, v srdci tlak.

Už se divil tak rychlému vyplnění. Snad umře již touhou -

Ale byla to pouze krev z plic.

(Ukázka z románu »Služebníci neužiteční«, který vyjde v Katolickém Literárním Klubu.)

M. J. L e r m o n t o v

NA SILNICI

SAMOTEN JSEM VYŠEL

Na silnici samotén jsem vyšel.
Křemen cesty skví se v mlžnou šed',
noc je tichá, svět by Boha slyšel,
rozprávějí hvězda s hvězdou teď.

V nebi je tak slavnostně a volně.
Spánek země pokrýl modrý lesk...
Proč je mi tak těžko a tak bolně:
co jen čekám, nad čím jal mě stesk?

Nadějí už v život vést se nedám,
nad zašlým se duch můj nermoutí;
svobody a pokoje si hledám;
pevným snem bych přál si usnouti...

Na věky tam chtěl bych usnouti,
ne však mrtév klesnout do mohyly:
v duši aby byly žití síly,
z hrudi dech by mohl vanouti;

celou noc, den celý u mé hlavy
o lásce by sladký hlas mi pěl;
nade mnou by věčně zelenavý
dub se skláněl, jeho šumot zněl.

Přeložil Miloš Matula

Jan Pilař

STESK

Ta krutá struna za souzvuku
v orchestru slov ted' zvučí mi
a marně vkládám na tep ruku
a na housle stín sordiny.
A marně čekám při úsvitu,
který se zatím nachýlil,
na ptačí ret a flétnu citu.
Kde je ta vroucí hudba chvil?

Stesk Orfeův mne tiše jímá,
bojím se nazpět ohlédnout.
V oknech se sráží krutá zima,
tam někde tuhne věčnost pout...
A stále toužím něco říci,
tak jako ten, jenž ztratil ji.
Tón měkký hledám ve vichřici,
krev růže v bílé lilii.

Nic, ani doušek rodné řeči,
ani krok vtisklý na kámen,
nic ze smutku mě nevyléčí.
Sám budu, sám a omámen
tou dálkou, která stále tlačí
pod kůru zítřků krásný sen.
Bez vás tu, bez vás trpce pláčí.
Tiše se dívám do oken.

A rodná pole tonou v sněhu,
třesk mrazu zavál krajinu.

Řečiště proseb stoupá z břehů
a tiší bolest matčinu.
Kdo rozvlní tu symfonii,
jež tryská z šťastných návratů?
Hodina za hodinou míjí
a čas, jen čas zná odplatu.

Ta krutá struna za souzvuku
v orchestru slov ted' zvučí mi
a marně vkládám na tep ruku
a na housle stín sordiny.
Jsou něčím cizím opásány
krůčky mých veršujících let.
Krev tryskající z jejich rány
odplouvá jinam, v jiný svět.

František Lazecký

VĚCI A SLOVA

Dva hlasy

Chtěl bych zde být jako jeden z vás, nikoliv jako přednášející, ale jako ten, jenž k vám přišel na besedu poslechnout si vaše vlastní vyprávění, na besedu, kde jeden vypravuje napřed a ostatní za ním, jak na ně dojde řada. Představte si, že sedíme v půlkruhu někde u krbu za večerní hodiny, v oknech je tma, venku fičí vítr, dešť a sních bije do okenních tabulí, v jizbě je světlo zhašeno a jenom oheň z krbu hází narudlé pruhy světla na podlahu, na stěny a až kamsi na strop, tu září, v níž věci nabývají velkých rozměrů, ožívují a začínají vést mezi sebou tajemný a důvěrný hovor, který v nich probudil oheň. Kdo by z nás nechtěl porozumět této rozmluvě, při níž oheň se ptá a věci mu odpovídají nebo přizvukují jeho plápolání

a zpěvu? Krásná je ta mluva ohně, tak krásná, až se nám zdá, že nasloucháme nějakému božskému hlasu, jemuž věci tam v šeru za námi a kolem nás nemohou odolat, rozhoví se, snaží se ten hlas napodobit, dorozumívají se s ním a pobratřují. Ale když tak té rozmluvě nasloucháme bedlivěji, máme chvílemi dojem, že věcem se ten božský hlas vždy a plně napodobit nedaří, že tu vzniká jakýsi nesouzvuk, protizvuky a úpění, jež vycházejí z věcí, jakousi tesknoutu a touhu, o níž nic neví vesele a radostně si prozpěvující plamen. To jako by vedle hlasu božského se ozýval lkající hlas pozemský. Když už tedy dnes los padl na mne a mám první mít slovo na této besedě, budu vám vyprávět příběh, který právě v tuto chvíli slyším: o rozmluvě těch dvou hlasů, hlasu ohně, hlasu božského, radosti, plnosti a veselí, a hlasu věcí, tesknouty, úpění, touhy a naděje. Příběh o věcech, o tom, jak vstupují do naší řeči a o tom, čím jsou věci a slova básníkovi.

Řeknu hned napřed, že to bude příběh velmi jednoduchý, o těch nejbližších věcech, které kolem sebe vidíme, slyšíme, hmatáme, čicháme nebo chutnáme, ale které přes všechny vymoženosti vědy neznáme skoro vůbec nebo jen velmi málo. To proto, že je už nevidíme plně a čistě a že už nechápeme skutečného smyslu jejich bytí zde na zemi. Je to právě vinou úpadku čistoty našeho vidění, to, že je už nepovažujeme na stvoření, které je tu také k tomu, snad především k tomu, aby svými tvary psalo do světla svědectví o svém Stvořiteli, to písmo, pro naše oči, ty hlasy pro naše uši, tu radost ze svého bytí pro potěšení naší duše, tu krásu pro obnovování vzpomínky na časy bez hříchu, bolesti, smutku a pláče, na dobu rajského pobytu. I ty nejmenší a nejprostší věci jako nehasnoucí zář chovají v sobě památku na ten čas, ještě v nich vidíme odlesk a skutečný paprsek rajského světla, jenž na nich svítí těm, kteří se k nim sklánějí s pokorou a uchraňují si srdce i oči čisté svatým viděním a poznáním. Jen takovým srdcím a očím stávají se věci den ode dne bližšími a důvěrnějšími, většimi a krásnějšími, jen pro ně je svět plný překvapení a zázraků. Pro ně ráj není ztracen navždy, neboť na každém kroku vidí zjevná znamení lemující cesty k jeho zahradám.

Jako děti viděli jsme věci krásné, živé a tajemné, hodiny a hodiny dovedli jsme si hrát s každým proutkem jako s nejkrásnější hračkou nebo druhem. Věci pro nás žily, dýchaly, zářily tisícem třpytů rajského světa, které nám o něm vyprávěly. Nemohli jsme se nasytit volat je jmény, jimiž jsme je pojmenovali, vymýšleli jsme

pro ně jména a slova, která nejsou v žádném slovníku a jimž jsme rozuměli pouze my, neboť jsme tak chtěli vyjádřit jejich vzácnost, tajemnost a krásu. Ale jak jsme dorůstali, začali jsme věci přijímat jako něco samozřejmého, ztrácely pro nás kouzlo a půvab, začali jsme je přezírat nebo i dokonce s nimi mrhat podobně, jak to činí ten pyšný a slávu pokory neznající svět kolem nás. Oči se nám zakalily nečistotou dnešního světa, jenž už ve věcech nevidí dary, svaté dary, jichž je nutno si vážit, nýbrž pouze jakési prostředky pro naše živobytí a pohodlí, které na světě jsou a musejí být, třebaže to poslední není tak jisté.

Řekli jsme o věcech, že to jsou dary. Sváté dary. Ale je třeba také říci, že tam, kde jsou dary a podarování, musí být také dárcé. Každý dar spojujeme s určitou osobou a ještě po letech vzpomínáme si živě na strýce a tety, na dědy, stařenky a jiné lidi a vidíme je živě před sebou v každé té věci, kterou nám přinesli k svátku; jako by se do těch darů vtiskla jejich podoba a my ještě dlouho na nich viděli její zrcadlení. Tak ovšem i ten první Dárcé všech věcí na světě zanechal na nich otisk své ruky, odlesk své krásy, něco, co nám vypravuje o jeho podobě. Už samo jejich bytí je svědectvím jeho lásky a dobroty. Jsou dobré jeho dobrotou, jsou krásné jeho krásou, a třebaže už nejsou ponořeny do světla světa rajského, právě v tomto stínu, jímž pád prvních lidí stlumil a zastřel jejich lesk, nabývá jejich svědectví zvláštního významu. Záleží tedy na nás, na čistotě a jasnosti našeho vidění, abychom v nich dovedli číst jako v písmě Stvořitelově. Jsou to právě věci kolem nás, jež ustavičně vybízejí k vyčištění našeho zraku a k obnově naší paměti, neboť věci jsou věrné a mohli bychom říci, že jejich paměť je neomylná. Ony se nemění, stále a stále píší na nové a nové listy času totéž, co je však stejně nové a svěží, od věků nemohou se nasytit toho vyprávění, jež jim bylo uloženo zvěstovat. Věky a věky se opakuje každého jara tato zvěst chudobky, mědí, zelení, modrým i červeným purpurem hrajícího střevlíka, jenž za vysokého léta prchá vyprahlou polní cestou pod oblohou stejných barev, jako by už v tom jednotném barevném obrazu a vidění bylo vyjádřeno zasnoubení nebes a země, ptáka v povětrí, kapky rosy třpytící se tisíci paprsky za slunečního jitra, pšeničného klasu, mořské medusy i hvězdy na nebi. Věky a věky bylo to krásné a bude to krásné až do skonání světa a všech věcí s ním.

Tak nám to říká paměť věcí. Tak všechno stvoření k nám volá

hlasem věrným a líbezným, abychom k němu, k jeho kráse obrátili svůj pohled a věnovali pozornost tomu symbolickému písmu, jež představuje. Naučme se je číst. Naslouchejme jejich volání, jež bychom mohli poněkud přirovnat k tomu tajemnému hlasu hochu nebo dívky, jež svatý Augustin jednoho dne zaslechl v prozpěvování stále opakovat: »Vezmi! Čti! Vezmi! Čti!« To bylo vyzvání k čtení skutečné knihy, Písma. Ale i věci kolem nás jsou svatým písmem, třebaš jiného druhu. Celý svět je svatým písmem psaným prstem Božím, a je srozumitelný jen tehdy, je-li takto chápán. Nedomnívejte se, že je snadné, číst toto svaté písmo. Je to věc vpravdě nejtěžší, tak těžká, že to dovedou jen oči dítěte, nebo ten, kdo si zraku nevinnosti znovu vydobude. Není však těžšího boje nad tento zápas. Ale nebojme se, když máme ve věcech tak věrné pomocníky. Pomocníky, kteří už věky a věky od pokolení k pokolení opakují svou výzvu k četbě. Otevřme tedy dokořán své oči i svá srdce!

A tak kromě toho, že jsou našimi služebníky, pomocníky a udržovateli našeho života, jsou věci i obnovovateli naší paměti. O jednom způsobu jejich působení, o tom ustavičném vyprávění zvěsti o Tvůrci všeho stvořeného, jsme již mluvili. Druhý způsob, toť zvěst, kterou nám přináší jejich neměnnost, poslušnost vladařskému rozkazu krásy, jenž jim ukládá konat gesta a pohyby, které vůči tomu původnímu vladařskému rozkazu jsou v poměru jakési nedokonalosti, takže nám připomínají rozpomínky na bývalou plnost a dokonalost. To je rozpomínání věci na své praobrazy, jejichž plnosti a dokonalosti touží zase nabýt. Stromy kvetou, protože gesto květení bylo do nich vloženo na věčné časy, slavík zpívá, poněvadž poslouchá rozkazu, aby zpíval, aby odpovídal na nekonečně krásnější zpěv svého praobrazu z rajské země. A co nám může víc připomenout tuto zahradu než rozkvetlý jabloňový sad pod jarními hvězdami? Nebo tentýž sad vonící žlutými a červenými plody na podzim, když mraky jsou zlaté, všechno je potaženo narůžovělým stříbrem a naše touha stále vzrůstající činí z nás jenom dočasné poutníky na tomto světě?

Konec konců ta zdánlivě dvojitá služba věcí je jenom službou jedinou. Tím, že udržují naše tělo, věci živí i našeho ducha, nás celé, neboť náš Stvořitel chce, abychom žili pro něho z jeho lásky pro jeho lásku, pro náš nový návrat do rajské země, kterou nám znovu otevřel Vykoupením. Tam nám ukazuje všechno stvoření cestu, házejíc pruhu světla pod naše nohy, ty zásvity kouzelné lampy, které nás provázejí a povzbuzují na každém kroku k stoupání.

To činí věci jednotlivé a ovšem daleko účinněji ve svém souhrnu, jež nazýváme světem. Ta vladařská gesta, o nichž jsme se zmínili před chvílí a která vyzařují z každé věci, shrnují se v celý vladařský princip, podle něhož jsou uspořádány. Všechny věci, ty nejprostší i ty nejsložitější, nejmenší i největší, růst rostlin a zvířat, jejich množení, běh ročních časů, sloje zemské i jejich horniny, celý život země a běh jejích dějin i dějiny lidstva, uspořádání vesmíru a kolo-zpěv hvězd, to všechno bylo v nepaměti času uspořádáno podle principu vladařského a bude mu poddáno až do konce časů. Zde jedna věc osvětluje druhou, tisíce paprsků se setkává a objímá na každé z nich, všechno je tu závislé na všem, květ na počasí, země na oběhu hvězd, kroužení hvězd na slunci a vše dohromady tvoří velkou harfu zavěšenou ve vesmíru a znějící před trůnem k oslavě svého Krále.

Ale kolikrát uprostřed těch známých a milých věcí, za nejradostnějších a nejšťastnějších okamžiků jsme náhle pocítili, jako by k naší duši stoupal z nich neznámý stesk a spojoval se s naší tesknoutou. Byly hodiny v našem životě, kdy nám to svíralo srdce a zadržovalo v hrdle hlas. A tu jsme zaslechli ten druhý hlas věcí, ten hlas čistě pozemský, jenž zdánlivě odporuje tomu prvnímu hlasu. Kolikrát nám připadalo, že i ony trpí nějakou tajnou ranou, že slyšíme jejich pláč a vidíme na nich chvěti se slzy, ty »slzy věcí«, jak o tom stesku zpívá Vergilius a co potom svatý Pavel za času plnosti slova vyjádřil větou: »Víme zajisté, že veškeré tvorstvo spolu stená a trpí bolest až dosavad.« (Řím. 8, 22.) Ten hlas úpějící je vyrovnáním toho hlasu rajskeho ve věcech, mírou jejich nedokonalosti, počtem toho, oč byly připraveny naším pádem i silou jejich touhy. Ale v té nedokonalosti věcí spočívá i rovnováha světa, jeho i naše míra, neustálá výčitka a připomínka toho, čím jsme a kde jsme, neboť kdyby nebylo toho druhého hlasu, té druhé tváře věcí mizejících, ale vždy zase znovu se zjevujících jako obrazy věcí dávných, toho unikání obrazů ráje, byli bychom sváděni k tomu, vidět je už na světě dokonalé a opájeli bychom se uskutečnitelnou vidinou nějakého pozemského ráje, jak nám ho třeba kouzlí věda nebo ti různí vyrabitelé přeludných utopií a mechanističtí pořadatelé světa a lidských společností.

Tak z věcí k nám mluví dva tajemné hlasy, *volání rajske* a *volání po rajske zemi*, oba vydávají svědectví o jednom. Jako náš smutek a naše bolest touží po radosti, jako naše radost je zvěstovatelkou

ještě větší radosti, tak zranění věcí mluví k nám o zacelení těchto ran, o přiřčení jim toho, co jim schází, a jejich krása hovoří k nám o jejich příští kráse, na níž neulpí prášek z tohoto světa, o době, kdy žádný stesk nebude už rušit jejich zpěv a kdy budou zářit zase tak královsky jako na počátku uprostřed toho jablka světa, které se i pro nás rozzáří v ruce Vladařově.

Rudolf Holinka

K POČÁTKŮM STAVOVSKÉHO A POLITICKÉHO UVĚDOMOVÁNÍ ČESKÉ ŠLECHTY

Nad novou knihou Šustovou

Jako další svazek Českých dějin (díla II. část 2.), vydávaných nákladem J. Laichtra, vyšel Šustův »Král cizinec« (1939), navazující na předcházející díl téhož autora »Soumrak Přemyslovců a jejich dědictví« (1935).

Obsahem tohoto svazku jest dramaticky vyhocené líčení vrcholu slávy a pádu hrdinského krále Přemysla Otakara II. a široce pojatá, volná malba bohatě odstíněného politického a kulturního prostředí českých zemí za panování Václava II., od zlých let po smrti Přemyslově až do toho sekulárního okamžiku, kdy vraždou krále Václava III. hyne po meči rod přemyslovský, který založil český stát a řídil jeho osudy od prvních historických počátků. Následuje pak značně pohnutý zápas o dědictví přemyslovské. Rod habsburský v prvním kole je šťastně uchvátil, ale náhlou smrtí českého krále Rudolfa I., když potom i jeho podnikavý otec, římský král Albrecht, zahynul úkladnou rukou, byl vyřaděn, a tím i smělé plány jeho se zhroutily.

V přítomném svazku »Král cizinec« vypravuje se v úvodních kapitolách o slabošské vládě Jindřicha Korutanského a o způsobu, jak toto skutečné bezkráleví bylo likvidováno ve prospěch domu lucem-

burského, který se volbou Jindřicha VII. za římského krále povznese nenadále nad stav říšských hrabat. Dosazením Jindřichova syna na přemyslovský stolec začíná v českých dějinách rušné období, překypující domácími zmatky i podivnými epizodami ve vnitřní i vnější politice - období vyznačované změtí rozličných podnětů i náběhů a zdánlivě trpící citelným nedostatkem výraznější myšlenky vpravdě politické a státnické. Od r. 1333 připravuje se však obrat. Tenkrát stane již vedle krále Jana jeho syn Karel jako správce země, chápe se posléze klidnou a bezpečnou rukou otežít vlády a snaží se pojistit si zároveň dohled nad podniky otcovými. Král Jan jest od r. 1320, kdy kapituloval před panstvem po druhé a znechutil si další zápas, jen hostem v Čechách, nenalézaje ostatně v nevděčné správě království důstojné pole své nezmarné činnosti, nesené živou imaginací a dobrodružným optimismem, s nímž stejně snadno opouštěl i začínal nové projekty. Zde kniha Šustova končí a tvoří tak logicky i historicky uzavřený celek. Neznamená to však, že po r. 1333 král do českých věcí vůbec nezasahoval, anebo že by jeho zájem se byl vyčerpával pouze otázkami zahraničními - které ostatně vždy snažil se řešit pod určitým zorným úhlem českým - nýbrž třeba mítí při tom na paměti, že to, co bylo charakteristické pro Janovu vládu v Čechách, projevilo se nejplněji a nejurčitěji se všemi svými důsledky již v onom období před r. 1333. Další vývoj vnitřní i vnější politiky českého státu prozrazuje již zřetelné stopy obzíravého ducha Karlova a tomu chce věnovati Šusta nový svazek své české historie.

Podobně jako »Soumrak Přemyslovců« i nové dílo opírá se o proslulý spis Šustův »Dvě knihy českých dějin (I., II. 1917-1919), a sice o jeho druhou část »Počátky lucemburské«, která vypravuje o vládě Janově až do r. 1320. I nová kniha Šustova byla uvítána vši kritikou velmi příznivě a právem. Bylo by jistě poučné sledovati podrobně její vývody, ale sebe obsáhlejší zpráva toho druhu nevyčerpá bohatství důležitých pozorování a nenahradí nikdy přímou četbu knihy. Také srovnávání výsledků zkoumání Šustova a jeho složité metody kriticko-psychologické s úhrnným vylíčením této doby, jak je podali starší badatelé čeští (Palacký, Tomek, Šimák), hodilo by se spíše do odborného časopisu, ačkoliv teprve historik, který by podnikl kritickou přehlídku pramenů a literatury jako Šusta, a chtěl napsati dějiny této doby, mohl by se jistým právem vyrovnati s jeho závěry, které znamenají nepochybný pokrok vzhledem k starším pracím i množstvím řešených otázek i způsobem řešení. Zde možno

nadhodit jen několik myšlenek, které vyvolává podnětné dílo Šustovo.

Nejnápadnějším zjevem prvních desíti let Janovy vlády v Čechách jest rozpor mezi králem a šlechtou. Pozorný čtenář je překvapen aktivitou a vyspělostí vůdčí vrstvy české šlechty v tomto zápase. Průběhem historikova vypravování nabývá přesvědčení, že to není teprve počátek politicko-sociálního uvědomení šlechty, nýbrž již pokročilejší období procesu, kde vedle vlivů daných skutečností, jako je pokrevenský svazek, držba rodových dědin i výprosů z milosti panovníkovy, uplatnily se již představy obecnější, a tím teprve »politicky« hodnotné. Nárok na dohled nad vladařovými podniky většího dosahu domáháním se náležité účasti na moci veřejné, která by dosavadní trpný »consensus« svědků knížecích nařízení proměnila v činnou a uznávanou spolupráci předních velmožů v radě panovníkově. Dále cílevědomé úsilí vynikajících jedinců z mocnějších rodů strhnouti za sebou nejen své »generationes«, nýbrž i širší vrstvu svobodných mužů a vtisknouti zástupům nespokojených bojovníků přesvědčení o nutnosti zájmového i myšlenkového souručenství - to ovšem posloužilo především velmožům, ale od té doby lze již mluvit o počátcích šlechtického »stavu«. Konečně - a nikoliv v poslední řadě - stupňovaný pocit česky kmenové pospolitosti, pramenící sice v šlechtickém pokrevenství, který však v boji o uplatnění politicko-stavovských nadějí uspíší přerod starého česky zemského patriotismu v národní myšlenku překvapující síly, sloužící zase politicky jako zbraň mocného důrazu.

Avšak v podání Zbraslavské kroniky a na základě chudých pozůstatků písemností aktových, jež zachycují namnoze jen řízení a transakce povahy soukromoprávné, jeví se nám snažení šlechty v světle poněkud jiné. Velmoži tu pohoršlivě zápasí s králem o moc, vymáhají úřady, uchvacují zástavy hradů, zboží i zbytky županských práv a vůbec bezohlednou rukou sahají na panovníkovo »dominium speciale«. Ani dvojí králova kapitulace nedovede položití meze jejich vysokorodé sobeckosti (kterou ostatně pojímá náš kronikář jako nutné zlo a mluví o ní zatrpkle, ale s jistou tradiční úctou) - je zřejmo, že hlavě šlechty, často řevnivě se pozorující a hotovi vrhnouti se na sebe, jsou jednotni ve snaze spoluvládnouti s králem, či spíše vládnouti králem (regem regere). Záminkou k tomu jsou šlechtě královi rádci cizího původu, jejichž vládu ani sám kronikář, ač pocházel ze Žitavy (Zittau), nevidí příliš rád, nebo nepro-

zřetelné výčiny bohatstvím zpychlého patriciátu. Král v tomto boji je slabý a nerozhodný; ani zdaleka se mu nedaří obnovit zemský řád, panující druhdy za dob krále Václava II., který jest kronikáři měřítkem všeho, co potom následovalo. Tenkrát vládl král s radou »moudrých mužů« (t. j. především cisterciáckých opatů) a uměl již udržeti na uzdě náročivost velmožů; rezervuje si »vládu« pro sebe, snažil se z nich učiniti lepší druh ministeriálů. Pod tímto zorným úhlem nemůže býti Petr Žitavský práv skutečnému smyslu a významu hnutí šlechty, ale jeho data jsou cenná, a když se zařadí na pravé místo, mají platnost objektivní. Jinak to ovšem vidí tak zv. Dalimil, výrazný mluvčí šlechty. V panování posledních českých králů nenachází velkého zalíbení, ale je nespokojen také s oběma posledními generacemi šlechty, která podle něho ztrácí tradiční smysl a již promeškala mnoho příležitostí, aby upevnila své postavení. Kárá tedy její ukvapenost a lehkost myslí a vytýká jí mnoho jiného, ale šlechtický odpor nejen schvaluje, nýbrž rázně mu vytyčuje ideový program. Dalimilova kronika není historickým pramenem v užším smyslu slova, ale jako politický projev bojujícího stoupence a podněcovatele šlechtického pohybu jest dokumentem prvního řádu. Dalimilovi je samozřejmé, že král ve své radě má »chovati« domácí zemany a že proti jejich vůli vládnouti nemůže. To jest zase Dalimilovo měřítko na krále.

Z obou kronik však vysvítá, že hybnou silou českých dějin po vymření rodu Přemyslova byl zápas vysoké šlechty s králem. Velmoži zasahují mocně do věcí domácích, rostou politicky a konečně formulují své usilování na širším a ideovém základě. Nutno zdůrazniti, že politická koncepce šlechty nebyla umělou a tedy neživotnou konstrukcí, ani průsvitným pláštíkem cílů jen a jen sobeckých, nýbrž vyvěrala ze skutečností, buď již daných, nebo získaných ve srážce s mocí královskou. Boj obou principů, dynasticko-monarchického a šlechtického (neříkám úmyslně »stavovského«), jest zajisté také hlavním obsahem prvních desíti let vlády Janovy a skončí vítězstvím pánů. Avšak ani princip silné moci královské, částečně dědictvím starší primitivní formy vládní (méně správně nazývané »patriarchálním absolutismem«), nebyl cizí nebo zásadně škodlivou ideou, nýbrž politickou realitou značné pružnosti i pevnosti. Ale od té doby, kdy místo »všech Čechů«, reprezentovaných ve skutečnosti několika šlechtici jako úředníky a svědky (v »kolokviích« i na listinách), vytyčí se v radě panovníkově přední velmoži (primates), opí-

rající se o četné dědiny, výprosy a výsluhy a pevně spjaté se soukromými i veřejnými zájmy rodových skupin, podmíněnými rozkladem starých útvarů sociálních a právních i nutností spolupůsobiti při nálehavé úpravě zemských řádů ve smyslu potřeb stále početnějších rodů, vlastní »obce« národní - tehdy byl již panovník nucen rozhodovati o důležitých věcech domácích a zahraničních v dorozumění s předáky šlechty, a tak i zásadně přiznati jim v radě i na sněmovních schůzích určitý podíl na moci veřejné. Na počátku XIII. století je tento stav nepochybnou skutečností, jak ukazuje korrobovační formule listiny z r. 1219, v níž praví král, že vedle jeho zvláštní pečeti byla přivěšena i »obecná pečeť království českého, totiž sv. Václava, poněvadž hrabata naši v obecných záležitostech neužívají svých soukromých pečeti«. Ostatně zvláštní pečeť zemskou vedle pečeti vévodské vidíme na listině z r. 1194. Zastoupení šlechty jest značným pokrokem v ústavních a sociálních poměrech země, neboť se jím nutně omezuje libovůle panovníkova; aby však na druhé straně autorita i moc královská, která jest z hlavních činitelů rozvoje českého státu v XIII. století a s ním souběžně mohutní, nedostala se do tíživého područí »zemských pánů«, k tomu nemohl již postačit způsob vlády dávných knížat, nýbrž bylo třeba uvědomělé politiky královny, která nebude lpěti na přežitcích a ukáže se v nových poměrech dostatečně průbojnou a tvůrčí. Podmínky k skutečné vnitřní politice byly nyní dány emancipací šlechty z pozůstatků správy hradského systému (který byl základem někdejší vlády) a ukazovatelem k ní přirozený vývoj vnitřních poměrů, když v onom procesu emancipačním vznikají a uplatňují se právně sociální útvary autonomní povahy: šlechta na př. v soudnictví nad svými příslušníky chce rozhodovat sama podle starobylých zvyklostí »země«, na svém zboží netrpí zásahy úředníků panovníkových a chápe se sama úpravy hospodářských i právních řádů.

Újezdy panských dominií vymknou se přímému dosahu moci královské, svou povahou nutně centralisující, a představitelé partikularismu zasednou na zemském soudě a hledí prosaditi svůj hlas v radě panovníkově. S počátku ovšem namnoze jen způsobem negativním, to jest, že zabráňují anebo se snaží zabránit nevídaným rozhodnutím královým. Jak nyní řešit poměr velmožů ke králi, jinými slovy, jak nabýti určitého vlivu nad autonomním hnutím, aby jeho následky nebyla ochromena správa i moc královská, nutná v každém spořádaném státě, a jak zabránit, aby se země nerozpadla v mosaiku

dominií, bylo úkolem eminentně politickým. Poslední Přemyslovci zajisté viděli správně, jestliže si k takové politice hleděli připravit základnu dvojím směrem. Především budováním silné moci korunní, kolonisováním zbytků nevzdělané půdy královské, zakládáním měst, dotováním klášterního velkostatku (královské zálohy komorní) a intenzivním dolováním v zemi bohaté na drahý kov. K takovému podnikání po stránce technické i materiální byly v Čechách již od konce XII. století slušné podmínky a přirozený rozvoj domácích sil byl by je rozmnožil. Záleželo však na panovníkovi, odhadne-li správně tempo a nosnost produktivity země, aby na správném místě a v patřičný čas nasadil páku. Tu je příznačné pro vládu Přemysla Otakara II. i Václava II., že v zesílení moci královské nehledali jen záštitu proti panskému tlaku a tedy obecně prospěšnou rovnováhu v ústavních, hospodářských i politických poměrech země - chtěli také najít za každou cenu prostředky k imperialistickým výbojům zahraničním. Nemůže být sporu, že na tento dvojí úkol, který podle královny politiky bylo třeba řešiti ihned, domácí síly a zkušenosti nestačily. Proto tito králové podporují rozhodně německou koloniaci, která zrychlila hospodářskou exploitaci, zvláště když také pánové duchovní a světští následovali příkladu panovníkova. Koloniac venkovská a městská přináší nové právní řády a působí i politicky (král. města) na vývoj ukazující k stavovství. Podpoří znamenitě královskou moc, ale prospěje také šlechtě. Napětí mezi oběma zůstává a patricij, vypěstovaný králem proti velmoži, zostří politickou, hospodářskou i národní reakci šlechty, která nyní, pozorujíc ubývání svého vlivu v radě, kde ovládnou němečtí preláti a měšťani, hlásá názor, že dynasticko-mocenská politika králova se sráží s potřebami a zájmy obce »jazyka českého«. Na rozdíl od pražského dvora byl dotek šlechty s německý jazykovým okruhem kulturním jen velmi povrchní a spíše módní, pokud totiž souvisel se západoevropským rytířstvím, z německého prostředí k nám pronikajícím. Politická reakce šlechty a českého kleru z ní pochodícího dala konečně i vznik bojovné literatury, psané řečí národní a propagující aristokraticko-české pojetí vlasti a společnosti proti monarchisticko-centralistické koncepci státu a měšťanské ideologii »pražského groše«. Existence takové literatury je dosvědčena počátkem XIV. století, ale je zřejmé, že tendence, které k ní vedly a které se v ní tak pregnantně vyjádřily, jsou data staršího a sahají až na předěl XII. a XIII. století, kdy se již ohlašuje politické uvědomení šlechty,

a sílí v dobách rázného budování moci korunní za Přemysla II. a Václava II. Král tehdy nemohl již proti vůli velmožů a bez jejich podpory založit trvalejší politiku zahraniční, jak se ukázalo za Přemysla II., a ani panovník tak prozíravý a šťastný, jako byl Václav II., který pomocí cizích rádců tlumil obratně snahy »baronů země«, neodvážil se prosadit záměry, proti nimž mohl očekávat odpor šlechty jako celku. Vedle výstavby královské moci po stránce materiální měli totiž oba jmenovaní panovníci na mysli ještě jiný prostředek, jak udržet v mezích autonomní hnutí velmožů. Pokoušeli se totiž uvést v život kodifikaci zemského práva psaným zákoníkem, ale páni postřehli okamžitě i politický význam takového projektu, který se mohl stát skutečně důležitým instrumentem centralismu, a znemožnili jej v počátcích, trvající na tom, že chtějí i nadále sami »právo nalézati«. V daných poměrech bylo pro harmonický a spontánní rozvoj české society prospěšnější, když ke kodifikaci nedošlo. Vidíme ostatně, že se to nepodařilo ani v době tak pokročilé, jako byla vláda Karla IV. To nás varuje, abychom nepodceňovali kvalitu resistenčních sil ani v XIII. století - jejich zdrojem byla daná skutečnost a kodifikace byla ideou umělou, která takové základny neměla. Zde naopak všude vidíme, že věc šlechty byla bližší potřebám a zájmům národního kolektiva, které muselo nejdříve vyzrát a vytvářeti ze sebe a podle svých možností nové formy a skutečnosti. Odmítáním experimentů svých králů ukázala se šlechta živlem konservujícím i státotvorným zároveň, a tím vydala svědectví, že její politická emancipace, omezující rozličné absolutismus krále, třebaš nesporně znamenitého, byla pokrokem, i když se někdy projevovala negativně a zapříčinila povážlivé zmatky v poměrech domácích. Nářek, který slyšíme nad tím u moderních historiků, nelze sdílet. Je v tom ještě mnoho ze zděděných předsudků osvětské doby, která záměrně vyvracejíc křesťanský a stavovský stát, rychle si osvojila a široce zdůvodňovala názor o »hluboké noci« feodálního středověku, jak to s obvyklou lehkostí razil Voltaire, který však pro sebe neodmítal »terres franchises« a výsady z toho plynoucí, a jak to po něm opakuje s větší či menší výhradou celé dějepisectví epochy liberalisticko-demokratické, jež bylo ku podivu shovívavější ve výkladech osvětského absolutismu i imperialismu různých denominací.

Co se týče české šlechty, zdálo se snad nadsázkou, když jsme řekli nahoře, že si brzy formuluje své usilování na širším a ideovém

základě a že má svou politickou koncepci. Málom která věc v českých dějinách je tak zřejmá jako tato. Poslední Přemyslovci snili o veliké říši, zabírající cizojazyčné země až k dálným mořím a stmelované imperativní vůlí mocného vladaře bez ohledu na skutečnost, že vlastní jádro její, kterým byly a zůstaly české země, nemá potřebné kapacity, aby absorbovalo, nebo aspoň si assimilovalo a přitahovalo tyto útvary odlišného jazyka a tradic. Avšak již nedostatek takové schopnosti znamenal, že v oné velké říši ztratí dědičné země těžiště, na němž dosud úspěšně budovala moc královská, to jest, kmenovitost a zemsky českou tradici, a tím i zřídlo společenské struktury posavadní. Proti dynastickému snu obou panovníků vytyčují velmoži jako politickou realitu stát menší, kryjící se s představou odvěké vlasti, jehož váha mezi sousedy se zmnohonásobí koncentrací vnitřních sil politických (t. j. účastí zemských pánů na moci veřejné) i hospodářských, jakých skýtá nadbytek přirozeného bohatství země. Velmoži docela mínili (za Přemysla II.), že potom již král český nebude nucen prosit spojence o pomoc: bude si je vybírat podle uvážení a že sám král římský bude dbáti jeho pokynů. Třebas není nutno sdíletí optimistický názor šlechty na českou soběstačnost, je zřejmé, že v podstatě viděla správně a že její úsilí bylo v přirozeném řádu věcí: nejdříve organické budování domoviny, pokud možno domácími silami a prostředky, které zde skutečně byly, a přizpůsobení vnější politiky královny i jeho zahraničních výbojů tomuto přednímu úkolu vlády českého panovníka. Přirozeně, třeba stále mít na mysli dobovou strukturu české společnosti s hlediska hmotné i duchovní kultury, abychom do svého popisu této politické tendence nevkládali představy, kterých neměla a vlivem časové podmíněnosti ani mít nemohla — avšak o její existenci nelze pochybovati, jak svědčí Dalmil a jiné prameny, kde mravně ideový obsah panského odporu proniká zřetelně i v neladných formách boje pro zájmy čisté osobní nebo rodové.

Pochopí se tedy, že po vymření rodu Přemyslova hleděla šlechta využití zápasů o trůn nejen k tomu, aby kryla své skutečné i domnělé pohledávky za korunou, nýbrž také aby novotný rod, nastupující na stolec domácích králů, byl donucen hned s počátku osvojit si aspoň její základní požadavky. Bylo již řečeno, že měla k tomu dosti síly i rozhledu. Z řady faktů stačí jen připomenout, že velice důležité a obtížné vyjednávání s římským králem skončilo posléze úspěšně (i co se týkalo postavení království v svaté říši římské)

a zásady vlády nového krále, které vypočítává Jindřichův manifest špýrský, šlechtu nepochybně uspokojily. Nezáleží pak již na tom, že korunovační revers Janův je oslabuje znatelně a že král vstupuje na trůn s myšlenkou (vsugerovanou jeho průvodci a královnou Eliškou), že slibů špýrských nedodrží. Za daných okolností byl nezbytný zápas, tichý nebo otevřený, poněvadž tenkrát již proti vůli pánů nemohl trvale vládnouti ani panovník mocnější a prozíravější, než byl mladý Lucemburk. O průběhu událostí, často velmi dramatických, poučuje nás kniha Šustova dokonale. Osobní a rodové sobectví předáků šlechty projevilo se v této ústavní a národní krizi dosti zřetelně, ale byl to nutný průvodní zjev v procesu a jaksi jeho dovršení, současně obrana i zabezpečení proti neskrývaným záměrům krále. Ale nejen to, panský program měl i mravně-ideový základ - bez něho, tuším, skončily tyto zmatky obecným rozvratem.

Je nasnadě, že všechno, co se děje této doby v Čechách, nelze prostě redukovati na společného jmenovatele, jako je zápas mezi principem dynasticko-monarchistickým a šlechtickým (s náběhem k stavovství). Konečně oba principy nejsou jednoznačné, ani plně vyhraněné, neboť jsou tvořeny a nesený lidmi a teprve ze způsobu, jak se tito aktéři dějin chovají v charakteristických situacích, možno je studovati a vykládati. Nemluvím-li o králi, tedy aspoň Eliška Přemyslovna má svou představu úkolu panovníkova, která naplnila celou její vášnivou bytost. Je dcerou Václava II. a její koncepce je výbojně dynamická a vpravdě královská. I když naše sympatie patří plně nešťastné královně, je přece jen zřejmo, že její představa, mocným citem nesená, byla nečasová a prostředky, které ji měly uskutečnit, nemohly míti úspěchu. Vilém Zajíc z Valdeka a pražský biskup Jan IV. z Dražic jsou oddáni Elišce a přiměřená moc královská jeví se jim nutnou i užitečnou. Pravím přiměřená, neboť oba jsou pány, členy šlechtického společenství a nemíní popustit v podstatě věci, třebaž k vůli královně a z tradiční úcty k majestátu královskému jsou ochotní pracovat ke kompromisu schopnému života. S takovým postojem souhlasily asi široké kruhy národa. Neboť vůdce velmožné oposice Jindřich z Lipé nemůže mluvit právem za celou obec. Mocnou rukou strhl za sebou své stoupence, ale jeho příliš silná osobnost vzbuzovala obavy v táboře šlechty, že jeho energická obrana požadavků oposice jest mu jen prostředkem k vydobytí a udržení nesporného primátu. Tím se vysvětlí, i když vidíme zřetelně i motivy egoismu a rivality, které zde skutečně byly, že se

panstvo průběhem zápasu s králem dvakrát rozestoupí a vrhne se na sebe. Radikály vede Jindřich Lipský a v čele umírněných a aspoň královně věrných stane Vilém Zajíc, Petr z Rožmberka a biskup Jan. Neústupnost a neprozřetelnost královny však způsobila, že se oba tábory zase smířily. Skvělý taktik Jindřich z Lipé věděl získati i svého nebezpečného soupeře Viléma z Valdeka, u něhož zcela mimořádně vyhraněné cítění národně české dovedlo potlačit osobní nechuť a bezohledně zasáhnout tam, kde viděl jazyk český ohrožen. Schůze velmožů na Zvíkově jest velikým triumfem panského programu i myšlenky národně české (r. 1318).

Avšak ani Jindřich z Lipé, úspěšný bojovník za trvalou a skutečnou spoluvládu šlechtické oligarchie s králem nemá na mysli úplné zemlění monarchistického řádu a nastolení šlechtovlády. Než jeho představa byla »sui generis«, jakou mohla míti vedoucí a všem nárazům zápasu vystavená osobnost panského odporu. Budoucnost ukázala potřebu silnější ruky panovníkovy při zachování podstatných zisků šlechty, která jest již stavem, a dala tak za pravdu Vilémovi Zajíci z Valdeka a biskupovi Janovi, jenž i zde jest ukazovatelem cest a viděl dále než většina jeho současníků, příliš stranickým bojem rozvášněných. V podivuhodném manifestu k národu, který vydal v kritickém okamžiku, kdy se zdálo, že nastává boj všech proti všem, zasazuje se o ráznou vládu královskou v duchu šlechticko-českém, vybízí k smíru oba tábory a zapřisahá je vyššími ideami, než jest pouhé jejich stranictví: ctí a slávou českého jména, které v posledních letech utrpělo v očích ciziny, soucitem nad nešťastnou vlastní a křesťanským milosrdenstvím s chudými, jejichž těla i duše hynou v tomto zápase.

Myšlenky památného svolání biskupova jako by byly vzpruhou synu »krále cizince«, když se ujímal vlády v staroslavném království. Lze docela říci, že předčil naděje starého biskupa, tvrdého vlastence pružného a bohatého ducha, který jako nosič pochodní tradoval z odkazu Přemyslovců hlavní principy vladařské na základě těžce nabytých zkušeností z osudového sepětí dynastie se zemí a národem, jež bylo přímo sakrálního charakteru, a tlumočil city staré oddanosti »všech Čechů«, kterou zachovali vždy vůči domácí krvi královské a kterou neotřásla ani skutečnost, že velmoži zdvihli nejednou odpor proti takovým opatřením nebo záměrům obou velikých Přemyslovců, o nichž byli přesvědčeni, že by mohly uškodit »obci království českého«. Ale Karel IV., jenž ostatně pocházel po

přeslici »ze starého pokolení králů českých«, mohl již počítati s politickým uvědomením a rozmyslem šlechty, a to znamenitě usnadnilo jeho vládu, která byla přes to vládou královskou. Proto také oněch dvacet bouřlivých let na počátku XIV. století nebylo bez užitku v minulosti českého národa. Kniha Šustova v toku historického vypravování poučuje o nich všestranně a jedinečný rozhled badatelův nadhazuje řadu problémů, které vybízejí přímo k řešení monografickému.

Gabriel Marcel

MÍNĚNÍ A PŘESVĚDČENÍ

Od mínění k víře I.

Kdo se obírali mými spisy, vědí, že práce filosofická, tak jak ji chápau, spočívá především v prohlubování jistých duchovních situací, jež nutno napřed co nejpřesněji stanovit a o nichž je pak uvažováno tak, abychom si je obnovili před svým vnitřním pohledem. Takovýmto postupem bych rád pojednal o problému, jež klade soužití věřících a nevěřících v naší společnosti.

Že tento problém zůstával až doposud a patrně už zůstane v popředí mých zájmů, lze snadno pochopit. Dospěl jsem ke katolické víře pozdě; svými nejbližšími náklonnostmi zůstávám v jistém směru mezi nevěřícími; jsem s to, abych lépe nežli druzí chápal jejich nesnáze. Z toho vyplývá situace jaksi bezvýchodná, která mi připadá dost zvláštní, která však, ač z ní pochází mnoho obtíží, je aspoň stálou pobídkou k přemýšlení.

Začnu poznámkou, za níž snad vděčím svému příteli P. Fessardovi - nevím už - kterou však on rozhodně znamenitě rozvinul v jednom ze svých posledních děl (*Le dialogue catholique-communiste est-il possible?* Grasset, Paris). Neporozumíme naprosto vztahu mezi věřícími a nevěřícími a upadneme v nebezpečí, že si jej vyložíme až povážlivě farizejsky, nevynasnažíme-li se napřed prostudovat něco, co se zdá tajemnější, a to je soužití víry a nevíry v nitru jedné a téže duše. Je-li jaký úkol pro věřícího, tedy ten, aby si uvědomoval všechno, co je v něm nevěřícího.

Tento postřeh se opravdu vnukal mému vědomí způsobem téměř skličujícím za tyto poslední měsíce, v té či oné chvíli, kdy se tlak vnějších událostí stával málem nesnesitelným; cítil jsem přicházet pohromu, při níž by ztroskotalo všechno, co milujeme; říkal jsem si: není důvodu, proč by nenastalo to, co je v našich očích nejhoršího. A tu jsem si začal klást otázku: co se děje s mou vírou? Už jsem jí necítil; připadalo mi, že se odživotňuje do té míry, že degeneruje v pouhý jakýsi *názor*, o němž jsem věděl, že náleží k mé duchovní výzbroji, nic víc. Hádal jsem se sám se sebou: nemohu se však nechat oslepnout, říkal jsem si; je takový snadný optimismus, k němuž se nedovedu přinutit; úmysly Boží jsou nevyzpytatelné; nic mi nezaručuje, že to, co miluji, nebude zničeno. Hovořival jsem v té době s jedním svým přítelem katolíkem, který je zároveň duchem velice jasnozřivým a kterému neunikalo žádné nebezpečí přítomné chvíle. Jeho klid mě začínal dráždit; byl jsem nakloněn považovat jeho chladnokrevnost za lhostejnost; potom jsem si náhle pomyslně: zde je ta pravá víra, protože zde je mír. Mír a víra nejsou odlučitelné. Je tu spojitost, která mi připadá ústřední. A zároveň jsem si uvědomil, že mohl-li jsem v něm rozpoznat víru, tedy právě v té míře, v níž víra přebývá i ve mně; tato myšlenka na mě blaze zapůsobila. Avšak vzpomínka na tuto vnitřní krizi mě neopustila - a jmenovitě vědomí toho předělu mezi mým míněním a vírou.

Upoutávám vlastně vaši pozornost k faktu, který by si žádal sám pro sebe dlouhých výkladů: zdá se mi totiž, že určitý vývoj moderního myšlení šel k tomu, aby se zaměřovalo mínění a věření. Má víra se bude vskutku spíše jevit tomu, kdo jí nesdílí, jako názor; jistým dobře známým duševně optickým úkazem budu i já náchylný k tomu, abych na ni pohlížel se stanoviska toho druhého, a tedy ji považoval i já za názor. Tím se do mne dostává jakási podivná a matoucí dvojakost; pokud svou víru žiji, není opravdu nikterak názorem; pokud si ji představuji, stavím se na stanovisko toho, kdo si ji představuje, avšak nežije ji; stává se mi tedy vnější - a v té míře si přestávám rozumět.

Záleží vskutku na tom, má-li se do toho všeho jasně vidět, snažit se rovnou pochopit, co je - hlavně co není - *mínění*, *názor*.

Rozumí se, že velká část úvah, jež následují, se obrací přímo k analysám platonským, které zůstávají nepředstížitelné; říkám to, abych se k tomu nemusil vracet. Orientace však bude poněkud

odlišná; neboť mým zájmem bude hlavně stanovit mínění ne vzhledem k vědění, nýbrž vzhledem k věření a k víře; tady je se vskutku co nejvíc obávat nejasností.

*

Ponechme stranou mínění, která jsou domněnkami o nejisté skutečnosti; ta nás nepoučí o ničem; ostatně hned poznamenám, že první předpoklad, od něhož budeme vycházet, se znamenitě hodí na tyto »domněnky«. Ten předpoklad je takový:

Všeobecně není žádného mínění, leda o tom, čeho neznáme; ale tato neznalost se neukáže, nepřizná se sama k sobě. Tu je nejlepší vzít za příklad mínění o nějaké osobě. Ihned postřehneme, že o bytostech, které známe blízce, nemáme ve vlastním smyslu mínění; to se týká uměleckých děl atd. Zeptá-li se mne někdo na mé mínění o Mozartovi a o Wagnerovi, nebudu vědět co odpovědět; to jako by má zkušenost, mé duchovní sžívání s Mozartem nebo Wagnerem bylo příliš zhutnělé. Potvrdí mi, jak soudím, každý ve všech případech, že mínění vzniká pouze na jistou vzdálenost, je v základě dalekozraké. Teď jde jen o to, zdali tato dalekozrakost není po určitých stránkách krátkozrakostí. Tyhle metafory jsou samozřejmě vždycky ošemetné. Jak se zkušenost postupně obohacuje, doplňuje, spěje k tomu, aby vyloučila prvky mínění, které v sobě s počátku skrývala a které tvořily vycpávky.

Podívejme se nyní, jaká je struktura mínění; ve skutečnosti je svou podstatou kolísavé, neboť v základě klouže mínění - stále samou svou podstatou - mezi dvojí hranicí, z níž jednou je dojem a druhou je tvrzení; jenže tam, kde je teprve jen dojem, není vpravdě míněním (náazorem). Každému z nás se přihodí, že řekne v tom či onom příkladě, otázke-li se ho někdo: »Mám o té či oné osobě pouhý dojem, nikoliv názor.« (Může se ovšem stát, že duch méně kritický je neschopen takového rozlišení.) Podle mne bude mínění ve vlastním smyslu neproměnně provázeno určitým znamením, pro které marně hledám slovní označení, ale které odpovídá větnému členu alespoň napověděnému: *já říkám, že...* Může se však přihodit, přihází se všeobecně, že se to mlčky rozumí samo sebou. Názor se vyjadřuje předpoklady o skutečnosti, jejíž kořeny zůstávají v zemi; tyto kořeny obnažit má za úkol právě reflexe. Ona musí vyložit výslovně to: *já říkám, že...* Nejlepší prostředek, jak pozlobit soupeře ve sporu, bude právě použití tohoto výslovného výkladu,

když se totiž prohodí tato prostá poznámka: »To říkáte vy.« A všeobecně, když se řekne spontánně o svém vlastním názoru: »To je jen můj názor, nic jiného, jen tak vám to povídám,« je to důkazem, že na tom člověku nijak velice nezáleží. Je solidarita mezi souhlasem a obhajobou. Hájit určitý názor znamená hájit jej před někým, třeba i sám před sebou; a na druhou stranu názor neobhajovaný a neschopný hájení není opravdu názorem. Jsem pro svou osobu přesvědčen, že neexistuje názor, aby se při něm neodvolávalo na někoho jiného. Mezi hájením a tvrzením je neznatelný přechod; neberu zde ostatně slovo tvrdit v jeho pejorativním smyslu, ačkoliv zde to klouzání je nebo může být neustálé.

Dospíváme tak k jinému předpokladu, který bude tentokrát definicí: mínění jest obecně jisté zdání, které spěje k tomu, aby se změnilo v tvrzení; a to, jak ihned dodávám, díky nepřemýšlení; jinak řečeno, toto počáteční zdání nezná sebe samo jako takové - a to mu právě dovoluje utvrdit se v mínění. Příkladem je tu nadbytek; vezmu raději ty názory, které se vztahují k hromadnostem, o nichž však každý z nás má co nejchatrnější zárodek zkušenosti. »Angličané jsou pokrytci, Rusové jsou falešníci.« Okamžitě rozeznáte přítomnost toho skrytého znamení: já vám říkám, že Angličané jsou pokrytci atd. Kdybychom, když už jsme sami vyslovili názor tohoto řádu, si dali práci vyšetřit, jaké je to, co se odvážím nazvat jeho zlatým krytím, nebo ještě spíše jaká je hotovost, která mu odpovídá, užasli bychom. Připustme, že jsem učinil dvojí či trojí zjištění, z nichž každé, vzato samo o sobě, by ostatně bylo nepochybně nezaručené; neříkejme ani, že jsem z nich vyvodil nějaký závěr; všechno se v základě odehrálo v rovině afektivní, v rovině dojmu; a právě v tom okamžiku, kdy nastala tato »změna«, jsem obrátil dojem v názor. Můj názor je hotov a bude se upevňovat vyslovováním, právě tak jako se sval utužuje prací. Ale měli bychom se ptát, jakým způsobem života bude žít v budoucnu. Bude tihnout k tomu, aby se živil vším, co jej bude schopno posílit. Nikdy se s dostatek neuzná, do jaké až míry je možné mluvit o jakési duševní biologii, zvláště pak o biologii názoru. Ten bude tihnout k tomu, aby se choval jako autonomní organismus, přijímající to, co je schopno jej posílit, a opomíjející všecko, co by jej snad mohlo oslabit.

Ale to jsme zde teprve docela na povrchu, protože jsem právě postupoval načisto abstraktně, jako by byl subjekt izolován, jako by měl jen svou zkušenost. Pohříchu tomu tak není. Každý z nás je

do čehosi ponořen - a názor (mínění) je možné chápat jen právě vzhledem k tomuto *ponoření*. Týká-li se úvaha onoho *znamení*, uvidí, jak se ono bude podstatně měnit. Vskutku v ohromné většině případů to neříkám já, že... Kdyby na mne bylo v tom směru naléháno, když jsem vyslovil nějaký názor, byl bych ve většině případů nucen dát se na útěk a schovat se za »lidi«, za »každého«. »Každý ví, že jsou Angličané národ pokrytců.« Tady je se opět třeba zastavit, neboť je to velice důležité. Je na místě obava, že snad názor je skoro vždycky na podkladě ilusorním. Nakládám jako se svým s něčím, co mého není, co jsem však jaksi vdechl ani nevěda. A přece jen je skutečnost složitější. Čím víc se názor podává jako určitý odhad, tím víc v něm nacházíme do sebe zapletený prvek, který jsem právě definoval, a prvek jiného řádu, o jehož uchopení se nyní budeme musit snažit.

V tomto kritickém roce,*) v němž žijeme a v němž jsou duchové tak žalostně rozdělení, je nemožné nebýt, neřeknu jen zaujat, ale přímo posedlý hybridním tajemstvím, jež skrývá to slovo: názor. Byl jsem nedávno nucen ujmouti se slova před obecněstvem složeným úplně z komunistů, nebo alespoň z lidí načichlých komunismem. Mohl jsem nepronést ani jediné slovo, které by narazilo na toto publikum přímo. Ale cítil jsem zároveň jakousi *základní sympatii* s těmito posluchači a současně, v rovině názorů, naprostou nemožnost se s nimi setkat. Mám vskutku za to, že snažíme-li se pochopit, co si myslí přívrženec Lidové fronty (ovšem poctivý), najdeme u něho především ostré vědomí jistých bezpráví, se základními odhady, které toto vědomí předpokládá. Tohle není z řádu mínění; tato bezpráví jsou poznána, jsou zjevná, i když ten, kdo je vyslovuje, není sám osobně jejich obětí, a zvláště snad právě v tom případě. Každé tvrzení typu: není přípustné, aby... překračuje po mém soudu rovinu mínění. Zato však, jakmile se pronese jistý soud o »pravých vinnících« tohoto stavu věcí, uplatňují se docela zřejmě všechny ty poznámky, které jsem vám právě přednesl; jaké mám oprávnění k tomu, abych tvrdil, že ta ona osoba či dokonce ta ona korporace je vinna? V tom jsem vlastně jen pouhým zrcadlem. Je to ten přechod od »já říkám, že...« ke »každý ví«, znamenajícimu »mé noviny tvrdí« - aniž je mi možné rozeznat, jaké jsou kořeny tohoto tvrzení. Je možné říci obecně, že pro obyčejného člověka jsou »mé noviny« něčím, co se takřka nedá překročit o nic víc, než

*) V době španělské války.

»mé svědomí« pro idealistu; vskutku by se ani mnoho nepřepínalo, kdyby se řeklo, že v jistém směru jsou »mým svědomím« - »mé noviny«. Avšak to by bylo zjednodušení přece jen jaksi neoprávněné - především proto, že si své noviny vybírám. Dalo by se však říci ledacos o významu nebo dosahu této volby, ale hlavně je třeba přese všechno, aby se »mé noviny« shodovaly s jistým nejasným požadavkem, který v nich nachází své uspokojení a který *a posteriori* dává úchvalu jejich tvrzením; a tento nejasný požadavek, to je to základní, nepředveditelné v mém způsobu odhadování. I zde se však mějme na pozoru, abychom nezjednodušovali nenáležitě. Nemáme tu před sebou požadavek jeden, nýbrž celý svazek, celé pásmo požadavků. Pouze přísné zpytování svědomí nám v tom může přinést osvětlení; budeme vskutku musít vyjít sami od sebe, abychom rozeznali účast, kterou může mít zřetel k našemu osobnímu zájmu, nebo i to, které afektivní hledisko ve prospěch jedněch proti druhým je v tom, co nazýváme svým názorem. I zde se ocítáme na půdě kolísavé. Naposled bude mínění jen výrazem nějakého přání nebo odporu, anebo komplexem, v němž se nerozlučně mísí přání s odporem; na jiné hranici pak bude mínění jakýmsi ideálním požadavkem položeným do sebe sama, aniž je brán zřetel k zájmům empirického subjektu, který je vyslovuje. Vážné je však to, že přechasto hraje v tomto případě úlohu jisté pokrytectví, které mi dovoluje vložit do slov ideálního a neosobního požadavku to, co je ve skutečnosti pouze určitou zálibou nebo chutí - která se však neodvažuje vystavit v své nahotě. Nuže, je třeba vidět, že místem mínění je právě tato polovičatost, toto přitímní příznivé přeludům a fantomům. Opravdu, jak mluvit o mínění tam, kde se projevuje chut bez okolků? Ale tam, kde je nějaká hodnota položena sama v sobě, se ocítáme v tom, co bych nazval hyperdoxálním.

Z toho plyne, že vyšetřujeme-li hodnotu nějakého mínění, na příklad názoru politického, bude nutno především rozeznávat celou řadu věcí.

Napřed bude zapotřebí zkoumat, jaký je obsah a dosah zkušenosti, která je pod ním, aniž bude ostatně možné položit jakoukoliv rovnici nebo jakoukoliv úměru mezi nimi.

Na druhé straně budeme musít v rovině docela rozdílné přiznat kterémukoliv názoru jistý význam existenciální, pokud tento názor vyjadřuje, ať už adekvátně nebo ne, nějaký úhrn potřeb, kterých není možno nedbat.

A konečně prvek ideálního a odosobněného požadavku, jež může v sobě názor skrývat, si vyžádá, aby byl nazírán zvlášť. Ale ovšem nutno uznat, že soužití činitelů tak rozdílných, tak nepřevoditelných v jeho nitru nás zavazuje k tomu, abychom prohlásili jeho základní nerealnost. Co bude vskutku vždycky nespolehlivé, toť ten způsob spojitosti, kterou klade vědomí mezi tyto rozmanité činitele.

Přeložil Václav Renč

VARIA

Několik knížek nejmladší poesie a prózy

Těch několik knížek poesie mladých básníků, o nichž zde podáváme zprávu (vyšly vesměs minulého roku), může částečně, třebaš poněkud jednostranně, seznámit s podobou přítomného mladého básnictví. Mladí básníci, totiž ti, o nichž bude řeč v první části tohoto článku, přistupují dnes k básnické tvorbě s jakousi závažnější opravdovostí, s jakousi prohloubenou a uvědomělou opatrností. Dávno totiž byla opuštěna ta zcela pochybená hesla, která ukládala poesii být pouhým nástrojem zmateného a nenávidného povyku dne - ujímala se pochopitelně nejspíše mezi nejmladšími veršovci. Jest však za námi již také doba, kdy mladý lyrik neusiloval pronikat hlouběji než k běžné citové zkušenosti povrchové, nasazuje si rád lacinou masku sentimentálního tragismu jinošství. Zdá se také že poesie dneška i v svých nejmladších překonala již onen nedůvěřivý, negativní postoj vůči životu, že již je, třebaš to zatím lze jen tušit v náznacích, v základě překonán onen světobol, jemuž tolik básníků u nás podléhalo. Překonán ve jménu ethicky i umělecky hrdinnějšího a odpovědnějšího úsilí o *tvorbu* v pravém smyslu toho slova. Život je opravdu krásný a bolestný jako poesie, jde o to, aby tedy poesie byla práva tomuto životu, aby před ním neuhýbala, ale spolupracovala na něm, ba aby v tvůrčím zápolení vítězila i nad jeho hrůzou a krutostí.

V tomto zápase měří se vskutku síly básníka. Měří se však především také pevnost jeho odhodlanosti a míra jeho statečnosti, tím totiž, jak *zptíma* dovede čelit všemu tomu, co naň neodbytně naléhá, co jej hrozí zdrtit, neuhne-li s cesty. Statečný básník, který jedině je hoden svého jména, neuhýbá, nýbrž zápasí, podrobuje si a vítězí.

Přes značnou míru opravdového úsilí uměleckého chybí však mladé poesii namnoze právě tato ctnost statečnosti - stanout s otevřeným hledím, tváří v tvář tomuto životu, který věru není soupeřem lehkým. Pravili jsme výslovně »namnoze«, neboť to platí ne o všech, ale přece jen o mnohých mladých básnících. Lépe snad řečeno, poesie dospěla u mnohých k takovému uzpůsobení, že je více méně žárlivě uzavřena - v úsilné hermetické sevřenosti formy - vůči každému určitějšímu a důležitějšímu pohybu citu či myšlenky. A tak jest to potom přece jen artismus, tu odvážnější a drsnější, tu zase útlejší a křehčí. Z toho artismu lze podstatně také vyvoditi utkvívání v jakémsi posmutnělém idylismu pomyslném. -

Poesii *Ivana Jelínka* (ve sbírce »*Kudy*«, vyd. Melantrich) bylo by možno charakte-

risovati jako poesii hedonistickou v jistém smyslu. Zde žijí především osvobozené dychtivé smysly, jimi se obraží u Jelínka celá skutečnost, ale i cit ponejvíce promlouvá skrze ně. Případá to jako radikální reakce na vlnu abstraktního negativismu, odvráceného od života konkrétně daného, která zachvátila svého času naši poesii. Reakce arci již poněkud opožděná. Onen hedonismus citové sytého a energického lyrismu, v němž vystupují do popředí fakta podstaty živočišné a vůbec hmotné, na úkor všech ostatních nepositivních hodnot, zejména přirozených hodnot lidské duše, dovádí pak Jelínka důsledně až k jakémusi básnickému fetišismu. Neboť Jelínek, jsa opojen hmotnými, hmatatelnými formami krásna, touží po jakémusi absolutně bezprostředním kontaktu s věcmi, s jejich autonomní existencí, kterou je obdařuje. »Nahý dotyk věcí drahá tělesnost« - ten verš vymezuje základní postoj Jelínkovy poesie. V tom smyslu na př. prožívá Jelínek dychtivé splývání s kanoucím deštěm, jež přímo chutná, naslouchaje opojeně jeho šumivému zvuku. Anebo dává jako by promlouvat němým věcem, na nichž utkvěla jeho citová zkušenost. Zevní konkrétní fakty, jsouce zapojeny v příslušnou citovou i představovou souvislost, stávají se takto konstruktivními prvky Jelínkova básnického projevu (na př. b. Hromady písku). Je to cosi jako drsnější obdoba konkrétního lyrismu F. Jammesa, jemuž je Jelínek (není však sám mezi mladými básníky!) za mnohé povděčen a k němuž se ostatně otevřeně ve dvou básních hlásí. Lehká, někdy rozkošnická rozmarnost projevuje se u Jelínka zvláště v některých básních, jež i výrazem připomenou poetismus, - dnes již zvetšely anachronismus. Onomu podstatně hmotnému prožívání je podřízena u Jelínka i struktura obrazů - ty vydechují někdy přímo pach intensivně viděné skutečnosti (»když večer nechal stáda mlékem dýmat«). Jsou pro to příznačné i neběžné a až paroxystické atributy: večer břídlíčnatý, vzduch šupinatý, světlo pšeničné a pod. Příznačná je pro Jelínka i představa těžké kamenitosti, a patrně ne náhodou kotví motivicky četné jeho básně v krajině tvrdého jasu, přímořském Jadranu.

Jelínkova poesie nevzbuzuje celkem důvěry. Je to poesie povahy vegetativní, a třeba uměleckým zdáním a vnější formou zdařilá, trpí neodpuštělným nedostatkem smyslu pro řád lidského života, o němž nutno každému po svém způsobu, a tedy i básníkovi, neustále bojovat. Tvrdíme pravý opak než Jelínek v Doslovu - poesie neroste jako listí na stromě a musí mít kořeny, jež nelze beztržně, jako učinil Jelínek, vytnout. Jinak bude shledána stejně lehkou jako ono pomíjivé listí.

Karel Jilek v své prvotině »Čítanka jaro« (v Prvních knížkách u V. Petra) hledá v své poesii výraz pro zvláštní rozbolestnění, rozlůstnění. Jeho těkává něžnost se zachycuje na drobných beznáročných faktech, jež zvroucňuje v jakási citová zátiší (b. Hostinka), tato něžnost jej často vede do sféry básnického dětství, v němž nalézá sounosné znaky své typické emotivnosti (- v těchto dětských básních však dochází k prosvítávání druhého, »dospělého« smyslu). S tím také souvisí, jak velkou úlohu má něžný milostný cit v Jílkově lyrismu - lehce zjihlé rozradování, milované okouzlení malých smutků, bláhově tklivá pošetilsto milostných přání - to vše skládá u Jílky samochtěnou rozryvnost lásky. Z té sféry jsou i objektivované tragické metamorfosy v Utonulé a Dívce v ohni. Jílek je sklíčen pocitem zastřenosti vztahu lidského vědomí k objektivně daným skutečnostem, je stížen pocitem nedůvěry v dokonalost lidského poznání: cítí jakousi tíži, která se vryla do hmatu; skeptický iluzionismus, a to patrně původu domácího, obráží se v těchto verších: »...až budou věci doma - až věci se k nám vrátí - až jazyk, jenž se pomát - bude se zkracovati.« Stejně iluzionismus citový, jenž na skeptický pocit irracionality světa a života odpovídá hnutím irracionální lítosti (»... a je mi líto tmy, pro kte-

rou nevidíme«. b. Lítost). Od »důkladného« života dává se Jílek věst »tichem poznání hřbitovních« k mlčelivé kontemplaci, do níž prosakuje jítivé světlo zásvětné (»Studnice života, studnice vrchovatá - zde je mé víko, Ty je přivíráš a ono stále nedoléhá«).

Jílkův výraz se vyznačuje plynulou intonací primárně tklivé prostoty, libuje si v mazlivých deminutivech, jež nejsou někdy leč planou tížností, hojně je v něm uplatněn svěží, důvtipně náznorný jinotaj. Jílek, třebaš jeho poesie sama o sobě vzbuzuje oprávněnou naději, je stále ještě v těsném zajetí jakési citlivkovité a pochybovačné nedůvěřivosti, což může být někdy prostě pouhou lyrickou frází. Jeho citovost je mnohdy naivně rozměklá, příliš pasivistická a tedy nezdravá. Pouhé »snění dovnitř«, byt bylo zdrojem sebe jímavějších emocí lyrického srdce, vedlo by Jílka asi nakonec k neduživému zplnění jeho poesie.

Oldřich Nouza v básnické prvotině »*Rozmluva přes plot*« (v téže edici) sřeží se oproti Jílkovi vázat se jakkoli subjektivisticky a citově. Jde mu spíše o základní věc básníka, o čisté zření věcí, pozbavených všech příměšků zakalujících. Touží »být hmatem a ozvěnou - trojstrunnou perutí v beztvaré ředi«, zmocňovat se »hhořícími ústy« básně krásy, vdechovat jí, rozptýlené a neuspořádané, tvůrčím slovem život. (V b. Múza: »Co slova jsou a co je prška - bez jisker které rozvíváš? Co sněhy na horách? Co kámen? - Ó, hořte ústa má.«) K tomu je však třeba milosti poznávací, čistého, neomylného vidění. Nouza, jak se zdá, je si toho vědom, ví, že je to vlastně jakýsi návrat, když praví v křehkém jinotaji v téže b. Múza: »Kol oken tvých jsi návrat můj - krok do zahrádky«, a píše-li jinou jinotajnou báseň na toto téma, »*Rozmluva přes plot*«.

Ale tyto znaky pravého pojetí jen jakoby nezávazně a v celku nezřetelně prokmiňovaly - mnohé ostatní Nouzovy verše odpovídají spíše rozmarňé hře veršovnické virtuosity. Je cosi základně ironického v básnickém postoji Nouzově. Proto je pro něho přiznačný úsečný, sporý, až gnómičský výraz, často jinotajný. S oblibou užívá drobného verše i strofy, má ironický smysl pro kontrast vybějící se na nepatřném prostoru (»Slyš vyvelin řev - jež sváříci se krotnou - v zednické lžici«), má dar bystré formulace, zatínající se obrazným vyjádřením do představy (cyklus *Dešťové kapky*). Nesporná veršovnická zdatnost Nouzova však právě ponejvíce ulpívá na pouhých efektnostech vnějších, jinak by u něho nemohly docházet takového uplatnění na př. hříčky se zvukovým materiálem verše. Záleží na tom, jaký obsah přikládá Nouza onomu »zpívám« ve verši »*Dívám se. Pohrdám. Zpívám*«, jež si ovšem nutno doplnit příslušnou situací (b. Stíny). Mělo-li by to být, jako povětšinou doposad, jen verbální experimentování, citově bezbarvé a hloušce virtuosní, umělé a vynalézavé motivické konstrukce, musili bychom zásadně pochybovati o životné platnosti takového poesie.

Verš *Karla Kapouna* v básnické knížce »*Potmě*« (u V. Petra) je již vyhraněnější a jaksi poutaný (oproti rytmicky uvolněnému a frazeologií nepřilíži vázanému verši autorů předchozích). Kapoun také otvírá volnější přístup ohlasům dne do své poesie. Oproti jemně složitě významové stavbě básníků dosud jmenovaných jde Kapoun za výrazem srdečně oproštěným, za názorným primitivismem, který však, jak už tomu bývá, je ve skutečnosti slovně rafinovaný. Poesie je Kapounovi hrou v bližším smyslu toho slova, hrou fantasie, ale hlavně hrou čirého slovního projevu. Je pochopitelné, že takováto poesie tihne k oblasti primárního vyjadřování dětského, odhalujícího tak mnohé tajemství zrodu slov, rytmu a pod. Nejen Kapoun, ale i jiní hledají nový výrazový princip básnické účinnosti, a právě v intimní a prostomyslné afektované výrazovosti dětské nalézají tepelné ložisko pro básnickou řeč, která byla vychladla oficiální spisovnou dokonalostí a pro-

tříbeností. Deminutiva, zdvojování, rozmarná zvukomalba, říkankovitý rytmus, ale i celé básně s dětskými motivy (Ukolébavka a j.) značí tuto tendenci.

U Kapouna narazíme často na hru s významem, na významové zvraty a jakousi významovou měňavost. Lyrický postoj Kapounův charakterisuje ve sbírce »Potmě« (nazvané podle nepřiliš zřetelné symboliky pojmu »tma«) zejména zdůvěrný vztah k věcem a bytostem neoživěným (Deštové kapky, Pampeliška), a jakási tklivě mužná drsnost, zpod níž však mluví zjítřeně živý cit. Celkem však dlužno říci, že se nad jeho poesii neklene prostor příliš vysoký, že je to poesie nenáročná a v své konkrétnosti, často doslovné, střízlivá, v hojných případech jen vkusnější poesie příležitostná.

Zdeněk Urbánek v knížce »*Jitřenka smutku*« (u V. Petra) volí jaksí ze slovesné nutnosti intenzivně složitý a citlivě odstíněný výraz prozaický, touže usilovně a s úporností slovesného diagnostika po zevrubném postižení toho, co bychom mohli zhruba nazvat skrytou, vnitřní, unikavou skutečností. Tato skutečnost se uvědomuje smutkem a samotou a není ovšem nikdy zcela dostupná (»Obléhal jsem samotu a říkám větami o napětí dobývacích nástrojů, které jsou ulity z všelichos, hlavně ze smutku... Zbývá vyslovit se steskem po slovu, slova-li není.«) Vládne tu tedy skličující pocit subtilní nevyslovitelnosti, a je v tomto pojetí básnickovým úkolem dobývat oně neznámé půdy, být »hlasem na hranici veškeré tichosti«. Jde tu o něco právě opačného než surrealismus, o intenzivně rozumovou snahu po ozřejmění, vytanutí, tvárném uchopení. Ono dobývání samoty děje se nejspíše v podobě prožívání snového, od zevních daností odpoutaného. Je to jakési opiové opojení, »opiová myšlenka«, jak zní vlastní výraz Urbánkův. Rozněžnění a bolestnost milostná, tragický pocit života, sen sněný pod hlubokým nebem smrti - jsou východiska jeho próz, v nichž jsou všechny věci jaksí vykloubeny ze své objektivní platnosti, aby sloužily jako spojovací můstky v té strůži abstraktních pocitů a křehkých stínových vztahů. Urbánek je rafinovaný strůjce výrazu zvrstvené a pronikavě metaforického, výrazu, v němž se sráží v nepřehledné a stěží vnímatelné obrazové komplikaci řada abstraktních symbolů, pojmů a údajů platností přenesené.

Urbánek chutná přímo slova, potězkává je, svévolně a estétsky nervosně deformuje větnou linii. Připadá to někdy v skutku jako slovní hazardérství, pravé hody lovice a obráběče slov, milovníka výrazových výbojů a vítězství. Urbánkova útlcitost, přebroušená do tvarů tak mnohonásobně lomených a složitých, že se v nich jeví skutečnost roztržistěna v jakousi objektivně, sorta postižitelnou bezbarvost, končí kdes ve vzduchoprázdnu, postrádající nezbytného styku se zemí. Přes to, že se Urbánek hlásí k velkému umění (k R. M. Rilkevi na př.), nelze nepostřehnouti, že u něho princip formální je verbalistickým artismu nejednou přesahuje podklad inspirační, že básnický význam je spíše důsledkem rozvíjení onoho náročného principu formálního, nežli aby tomu bylo, jak je jediné přirozené, naopak.

*

V epice pokusila se po prvé větší povídkou »*Poražený*« *Eva Formanová*. Je to pokus nezdařený, protože Formanová neovládá skutečného epického stylu, nemajíc dar epického plastického ztvárnění. Místo toho podává jakousi beletrizovanou psychologickou studii, a to řečí často pojmovou, intelektuální, usilující o přesnou vnější determinovanost, na př. hojným určujícím adjektivem. Pochybný hrdina její povídky, Josef, mladý rozvrácený člověk, je psychopat, podivín, slaboch, otrávený pocitem méněcennosti; když je zhrzen v svém podivném zbožňovatelském vztahu k vitálnímu kariéristovi a šťastlivci, pražskému lékaři, hyne tragicky v rozvodněném kamenitém potoku. Již to, že si autorka

musila volit příběh tak chorobně výjimečný, a že jej nevypráví v konkrétním epickém čase, nýbrž v pathetizovaném podání reminiscenčním, nasvědčuje tomu, že nemá spontánního vidění epika, přetvářejícího látku života v svéprávný epický tvar.

Do vývojového proudu naší mladé poesie nenáleží J. Brož se sbírkou *»Tvá záře«* (u V. Petra). Jeho verše působí šedivě, ztrnule a mdle. Sbíрка je jednotvárnou rozbledlou ředí motivickou (jde o jakýsi neujasněný vztah milostný), i verš je však těžkopádně konstruovaný, jako je vůbec těžkopádná ta nedokrevná komplikovanost abstraktní myšlenky, jež tu ubíjí všechnu poesii. Konvenční výraz, průhledně neobratná a povrchní skladba odnímají věrohodnost těmto veršům zaměřeným k obsahovosti, byť i snad někde zabraly opravdu hlouběji. Zde je vidno, jak bezpodmínečnou a podstatnou složkou básnického projevu je také sama forma, jež dovede oživovat, ale také ubíjet.

Literárním kýčem je pak sbírka *Jiřího Soukupa*, *»Praba jediná a nejrásnější«* (u V. Petra). Plytká a prostoduchá sentimentalita, rozbledlá beztvárnost, konvence hrubého zrna, výrazová kliše, na něž narazíte na každém kroku, citová naivnost, ne-li neapost, to vše řadí tyto vyvětralé výlevy lásky k Praze, třebaš snad upřímně míněné, kamsi do literární nížiny. Vynést mohla tuto knížku jen asi konjunkturální poprávka na knihkupecském trhu.

Jaroslav Červinka

Dva ruské hlasy o protestantech

V posledním čísle ročníku 1939 unionistické revue belgických benediktinů *»Irénikon«* vyšla pozoruhodná úvaha pravoslavného Rusa, laického profesora ruského theol. ústavu v Paříži, V. Zeňkovského *»Na oekumenické thema«*. Zeňkovskij*) se účastnil již po několikráte unionistických sjezdů, pořádaných organisacemi nekatolickými, takže poznal zblízka protestanty, a vedle toho se často stýkal i s theologi katolickými. Po 15 letech tohoto zájmu shrnuje své zkušenosti.

První jeho velikou zkušeností je, že vidí *»duchovní jednotu celého«* západního křesťanstva, »jistou sourodost v jeho duchovním typu« (Irénikon 1939, str. 214). Zeňkovskij zná rozdíly mezi katolíky a protestanty, u protestantů pak poznal, nakolik se liší anglikáni od luteránů. Přesto se mu, ruskému pravoslavnému, jeví *»západní vyznání jako část jedné duchovní rodiny«*. Pocítoval proto neúčast katolíků na všechkřesťanských sjezdech bolestně. Pravoslavní účastníci těchto sjezdů přese všechno se jich zúčastňovali. Přitahovala je k tomu naděje na spojení anglikánů s pravoslavím. Jakési předpoklady úspěchů tu byly, alespoň zájem o učení a kult pravoslavlí. Mezi oběma partnery, jak říká Zeňkovskij, nebylo *»psychologických komplexů,«* konfliktů a ran z minula. Byly však i jiné důvody pro sblížení: na př. *»pravoslavní podobně jako protestanté se drží principu svobody«* a u obou partnerů nebylo *»prozelytismu«*. Bylo tudíž možno čekatí úspěch.

Co však dnes slyšíme z úst pravoslavného delegáta? Říká, že *»otázka sjednocení církví nepokročila ani o písmeno přes částečné jakési sblížení pravoslavlí s tím neb oním západním vyznáním«* a dále, že *»pokud nenastane církevní usmíření a jednota v lůně samého západu, nelze očekávatí nic podstatného ve vztazích mezi tou neb jinou částí křesťanského západu s křesťanským východem«* (str. 217—218).

*) Z jeho spisů uvádíme zvláště knihu *»Evropa a ruští myslitelé«*. Paříž.

Nad tím by se měl zamyslet jak katolík, tak i protestant. I když nebude leckdo souhlasit se všemi názory Zeňkovského článku — zvláště s jeho odůvodněním vzniku a trvání protestantismu, kde projevuje s jedné strany velikou shovívavost k reformaci a na druhé straně mrazivý postoj k Římu, - přece jen jeho vývody by měly být novým, živým popudem ke sjednocení katolíků a protestantů.

Zeňkovskij vytýká katolíkům málo lásky k protestantům. Nebudeme zde zkoumat, nakolik je tato výtka pravdivá. Ostatně záleží více na tom, abychom si této výtky všimli pro budoucnost.

Závažnější je však jiná zkušenost Zeňkovského. Jak již s počátku bylo řečeno, byla naděje alespoň na sjednocení anglikánů s pravoslávím. Protestanté přiznali svou dogmatickou a liturgickou chudobu, pročez projevili veliký zájem o náboženský život východu, a tudíž pravosláví je přitahovalo svým učením a krásou svého obřadu, kdežto pravoslavní jevíli spíše upřímný zájem o vnitřní svět protestantů, tím spíše, když protestanté na tento zájem odpovídali »horoucí touhou živiti se poklady orthodoxy« (str. 228).

Leč po mnoha letech takového poznávání a sblížování pravoslavný partner náhle počíná rozeznávat, že nikoliv orthodoxii, nýbrž Řím hledají protestanté. Zeňkovskij to říká takto: »To, po čem touží v hloubi svého srdce protestantismus - to je sjednocení s Římem!...« Hle, proč myšlenka »katolicismu bez Říma« doznala takové intensity! Studuje-li dnešní protestantismus s takovou láskou pravoslavný svět, je to proto, že podle zákona Wahlverwandschaft hledá v pravoslaví to, co by ve skutečnosti chtěl najít v církvi katolické.

Duchovní jednotu západu, o níž jsme už mluvili, je příčinou, proč protestantismu v podstatě je potřebný katolicismus a nikoliv naopak. Zeňkovskij praví dále: »A jelikož skutečnost se příkré liší od této touhy, proto se rozněcují s takovou silou, stále novou, urážky, nevraživost a dokonce nenávisť k Římu« (str. 229). Jakkoliv je tento postřeh sebe bolestnější, přece jenom s vnitřním zadostiučiněním a živou pozorností můžeme přijmouti první konstatování Zeňkovského o této touze, o »neutuchající žízni býti spolu s katolíky«, která »i v našich dnech je živá u těch, jejichž otcové dobrovolně opustili katolickou církev« (str. 228).

Jen mimochodem poznamenáváme, že »nostalgie protestantů po Římu« byla pozorována i katolíky (viz Igino Giordani: *Crisi protestante e unità della chiesa*, 1930), a přejdeme hned k úsudkům jiného pravoslavného Rusa. (Jsou poněkud staršího data, nebylo však dosud příležitosti ani naděje na dostatečný ohlas.)

Jde o protopresbytera G. Florovského, jenž byl do nedávna profesorem patologie na ruském pravoslavném ústavě v Paříži. V článku »*Problém křesťanského znovuspojení*« (v časopise »Put« r. 1933)*) ukazuje Fl. především na všeobecné předpoklady pro sjednocení (na př., že k němu nelze dojít dogmatickým minimalismem, snahou svést počet dogmat na nějakého společného jmenovatele, vytvářejícího jakýsi průměr mezi katolicismem a nějakou radikální sektou) a poté se zastavuje u tří křesťanských skupin:

»Před námi je otázka, co znamená Řím a co znamená reformace v perspektivách hledaného křesťanského spojení... Jednodušeji to lze řešit s reformací, i když ne lehce. Obvykle se vidí v reformaci jakási samovláda osobnosti v náboženském životě, projev

*) Článek pro svou důležitost byl vydán jako samostatná brožura, odkud jsme vzali uvedené věty.

a vítězství náboženského individualismu. Proto je v protestantismu zcela pochopitelné převládání odstředivých, rozkladných a odpuzujících sil. Jinými slovy - reformace se jeví přímo jako protiva spojení. Znovuspojení bude tudíž přemožením, ba dokonce vyvrácením reformace, proto se jeví a musí být obrácením a návratem... V této charakteristice je mnoho pravdy, i když ne celá... (Dále mluví Fl. o přílišném snížení člověka v protestantismu, podle kterého ani po křtu člověk se vnitřně neobrozuje; odtud zmenšení významu Církve pro spásu a omilostnění lidí, ztráta svátostí, hlavně kněžství.)

Ztráta kněžství byla mnohem vážnější a nebezpečnější než probuzení svévolného „já“, neboť Církev je jedna a sjednocuje se právě „v jednotě Ducha“, t. j. v nepřetržitosti charismatických proudů, v nepřetržitém účastenství ve svátostech. V boji a roztržce reformátorů s Římem se stalo, že byly zpřetrhány a zničeny spoje se samou „pjiatidesatnicí“ (sestoupením sv. Ducha na apoštoly)... Hle, proč jenom skrze znovuzavedení kněžství, hierarchie a mše svaté protestantismus se může vrátit do Církve! Třeba právě říci: vrátit se do Církve, protože reforma byla skutečným východem z účastenství na svátostech (str. 6—7)... Dlužno ještě dodat: vrátiti se do Církve je možno jenom otevřeně a přímo, ne ve formě ústupků, smluv, přizpůsobení a kompromisů. A jenom kompromisem možno nazvat ty různé snahy vzkřísiti v protestantismu símé a dech kněžství útekem k pobočným a vadnoucím větvím Církve. Je proti přírodě zavádět apoštolskou poslušnost v Německu nebo v Anglii za pomoci ceylonského aneb malabarského svěcení. To je spíše snaha ukrásti nežli získati milost... Problém východu a reformace je nerozlučně spjat s problémem Říma. Protože nestačí vyjít, je nutno také se vrátit. A hle, na západě jest nejbližší vrátit se právě do Říma... I když jsou v něm nedostatky a lidské chyby, přece je nesmírně a neporovnatelně bohatší než reformace. Reformace jest ochuzení, dobrovolně vyvolené a udržované. Je to dům zpustlý, dokonce zpusťšený. Avšak římský chrám není pustý a sám sobě ponechaný. Oblak Boží slávy stále ještě je nad jeho svatostánkem. Duch Boží dýše v římském katolicismu a tomu nemohou zabránit ani všechny nečisté výpary zhoubných vášní a lidských převráceností. Spasitelná nit apoštolské poslušnosti není přervána. Svátosti se v něm udělují. Nekrvavá oběť se v něm přináší a vznáší...«

*

Přinesli jsme dva hlasy o protestantech a jejich poměru ke katolické Církvi. Hlasy, pocházející z »třetího tábora«. Od lidí, z nichž jeden (prof. Zeňkovskij) je zjevný filoprotestant. Zasluhují si tudíž tím větší pozornosti. Co na ně odpovíme my, katolíci? Rozhodně měli bychom odpověděti snahou, aby byla větší láska mezi námi a protestanty. Z toho důvodu bylo by radno málo mluvit o urážkách a ranách z minulosti, leč by toho vyžadovala správná apologetika. Jak se strany kněží, tak také laiků mělo by se upřímnou laskavostí vyjít vstříc protestantům, u nichž je upřímný zájem o otázku Církve, křesťanské vřejednoty. Dále měli bychom - pokud snad jsme tak zde i tam neučinili - odpovědět upřímným přiznáním chyb, které byly v našem životě třeba v XIV. aneb XVI. století, a konečně živým pamatováním toho, jak těžká zla také pro věc křesťanského spojení pocházejí z našich chyb.

A co na ty hlasy odpovědí protestanté? Povšimnou si jich? Pálí bychom si, aby při čtení a přemýšlení nad otevřenými slovy dvou ruských myslitelů měli na zřeteli naše nábožensko-psychologické položení; jakpak my katolíci můžeme ustupovati v dogmatech, jak my, a s námi sám papež, máme zřít se třeba jen »vatikánského dogmatu«, když jak uvažováním nad Písmem sv., tak i studiem křesťanské tradice, jsme stále víc a více

utvrzování v jejich pravdivosti? Vidíme-li, jak sami protestantští theologové a historikové - a to často nejvýznamnější - skoro ve všech bodech, dřív sporných, mezi protestanty a Římem, během času dali Římu za pravdu,*) když jsme svědky toho, jak celá řada těžkých obvinění proti neomylnosti Církve již padla a stále ještě padá; když vidíme dále, že přes přísnost našeho dogmatu, přes malou porozumitelnost řeči při latinské mši svaté, přes princip poslušnosti (u nás a jediné u nás dosud se berou vážně slova Kristova k apoštolům »kdo vás poslouchá, mne poslouchá« - jak přes to vše tolik upřímných a hluboce myslících duší se vrací do Církve nejenom z protestantismu, nýbrž také z pravoslavné církve;***) když po bližším seznámení právě s touto východní orthodoxií my nejenom že nejsme pro její obřadové krásy zvykláni ve své katolické víře, nýbrž ještě více utvrzení, poznávající s nových stránek její duchovní bohatství a sílu, živěji si uvědomující a ceníce ty prvky v životě, které chybějí takové ruské pravoslavné církvi; jak nakonec může katolický kněz mlčeti o primátě papežově - toho zvláště vzpomínám, protože dělá největší obtíže - když v času své modlitby před Nejvyšším v hloubi svého srdce slyší hlas »běda mně.... jestli nebudu hlásati, že jednoho ze svých apoštolů učinil Kristus vrchním pastýřem nad vším svým stádem«!?) Prosíme vás, abyste měli to vše na zřeteli, prosíme vás, abyste měli pro nás porozumění. My chápeme, že vaše cesta je těžká, že vyžaduje obětí. Proto z bratrského srdce přejeme vám pomoci a síly od Toho, jenž jest naším společným Mistrem a Vykupitelem. Jan Kellner

*) Uvedme na př. takové základní přiznání Harnacka: »S historického stanoviska katolické pojetí prvokřesťanské Církve odpovídá pravdě, t. j. křesťanství, katolictví a romanism (poslušnost papeži) historicky jsou úplně totožny« (Theol. Literaturzeitung 16. I. 1909). O jiných bodech stačí vzít novější německou Dogmatiku Bartmannovou aneb zvláště o Církvi Kösterse.

**) Někteří pravoslavní autoři nijak nechťejí přiznati katolictví Solovjevovo. Mluví o změnách, které u něho nastaly ke konci života a na důkaz toho uvádějí (na př. Berdajev) list Solovjevův k Nikiforovi, ve kterém Sol. říká, že osud francouzských jeho knih ho málo zajímá, že jeho naděje již zmizely. Jenomže podobní autoři s nepochopitelnou nevěšmavostí přecházejí jiná slova téhož dopisu, která zcela vyvracejí jejich theorie. Celé to místo zní totiž takto: »O svých francouzských knihách (má na mysli hlavně spis *La Russie et l'Église Universelle*) nic vám nemohu sdělit. Jejich osud mě málo zajímá. Třebaže v nich není nic *proti objektivní pravdě* (podtrhuji já, J. K.), přece ten psychologický stav, ty city a naděje, s kterými jsem je psal, jsou již mnou přežity.« A my víme, že v předmluvě k dílu »Rusko a všeobecná Církev« Solovjev jasně, přímo ve formě vyznání psal: »Jako člen právě a ctihodné východní pravoslavné aneb řecko-ruské církve, mluvící ne ústy antikatolické Synody ani ne hlasem úředníka ustanoveného světskou mocí, nýbrž hlasem svých velikých otců a učitelů - uznávám za nejvyššího soudce v náboženských věcech toho, jehož za takového uznávali sv. Ireneus, sv. Jan Zlatoústý (a jiní velcí Otcové) - totiž apoštola Petra, žijícího ve svých nástupcích, nikoliv nadarmo slyšeného slova Páně »Ty jsi kámen...« Jinými slovy Solovjev, největší ruský myslitel, i před svou smrtí jasně vyznával primát Petrův a jeho nástupců a přiznával to za objektivní pravdu, které došel studiem Otců a dějin Církve.

KNIHY A UMĚNÍ

Život sv. Jana Nepomuckého

Jako devátý svazek obnovené Kuncířovy Národní knihovny vyšel »*Bobuslava Balbína, kníže z Tovaryšstva Ježíšova, Život svatého Jana Nepomuckého*« pečť Vašicovou. Je to přetisk knížky, vytištěné v Praze u J. Labauna r. 1698, velmi vzácné, kterou zná Vašica ve dvou exemplářích (Stud. knih. olom. a Musej. knih. pražská), Jungmann ani Sommervogel se o ní nezmiňují. Jungmann zná jen vydání z r. 1710, tištěné v Praze u K. F. Rosenmüllera, v jehož titulu je uvedeno, že je to spis Balbínův, »in Boemia Sancta, v latině sepsaný a opět přetištěný«. Myslí se tím tedy Balbínovo sepsání o životě sv. Jana Nepomuckého v jeho Miscellaneích (IV. sv. I. dekády), které se poněkud liší od Balbínova životopisu téhož světce uveřejněného u Bollandistů v Acta Sanctorum (III. sv. měsíce května) r. 1680, který sloužil jako hlavní pomůcka při procesu kanonizačním a jenž byl znám v cizině z různých přetisků. Z toho je vidět, že účtu k světcům před jeho svatořečením šlihl doma mezi lidem tento český překlad Balbínova sepsání v Bohemia sancta a proto třeba vítat, že Vašica svým přetiskem učinil jej přístupným iirším vrstvám. Upravuje text, měl Vašica zření i k vydání z r. 1710 a opravoval podle něho některé nesprávné tvary své předlohy z r. 1698 (zvláště v užívání participií). Kromě těchto oprav, které v poznámkách Vašica přesně vytýká, ponechán text prvního vydání beze změny. Balbínův životopis sv. Jana Nepomuckého jest velmi příznačný dokument doby, v němž se jako v zrcadle odráží představy a usilování barokního člověka. Dnes ovšem se o baroku mnoho a často mluví a obávám se, že věc se dělá složitější, než jest a tím se ovšem zkresluje. Začteme-li se pozorně do této původní zprávy, nemůže nám uniknout, že jen v ovzduší nepochybné katolicity, účtující radikálně s pedantismem humanismu i »životní« empirii dvojjazyčné renaissance, jsou dány původně a v úplnosti všechny podmínky k zrození barokního člověka. To jest jinými slovy: baroko neboli katolicismus v boji proti pseudokatolickým směrům, které od XIV. století hlodají na kořenech církve a víry a jejichž jedna vlna za těchto okolností mohla vyústit v protestantskou reformu. Tím, že byl útok a nikoli pouze obrana, vysvětluje se i styl tohoto »obrozeného« katolicismu, jak se často nepřesně říká.

Co se týče skutečné historie svatojanské - myslím totiž přesnost historických fakt - tu nás životopis Balbínův poučuje jen neúplně a často nesprávně. Je především zatížen neblahým omylem Hájkovým, který historického svatého Jana rozdělil jaksi na dvě osoby: Jana Nepomuckého, utopeného pro zpovědní tajemství (podle Hájka r. 1383), a doktora Johánka, oficiála arcibiskupova, utopeného r. 1393, poněvadž potvrdil proti vůli králové nového opata Kladrubského. Omyl Hájkův, který dal příčinu k známé kampani proti samé existenci světcův, vysvětlila důkladná práce Stejskalova a Pekařovy »Tři kapitoly« učinily konec tendenčnímu zneužívání nedopatření Hájkova ve službách nevědeckých a proticírkevních. Tam také nutno odkázati čtenáře životopisu Balbínova pro poučení bezpečnější. Vašica ostatně v poznámkách přičinil řadu nejnutnějších vysvětlení, aby se i po této stránce knížka mohla čísti s prospěchem.

Rudolf Holinka

Dějiny římského breviáře

Bedřich Malina: Dějiny římského breviáře. - Úvod J. E. Dr. M. Píchy, biskupa královéhradeckého. Praha, Vyšehrad, 1939, Podlahova knihovna naučných spisů. svazek 1, str. 414.

Šťastnou myšlenku, vydávat naučnou knihovnu, zahájilo nakladatelství »Vyšehrad« tímto opravdu potřebným dílem profesora B. Maliny. Kniha, určená v prvé řadě těm, kdož recitují breviář, došla ve svém kněžském poslání zhodnocení přiřčením prvního místa v knihách vyznamenaných Duchovní českou akademií za rok 1939.

Na Dějiny breviáře jest však třeba upozornit také vzdělané laiky, v jejichž rukou jsou dnes již většinou misály. Breviář, na rozdíl od misálu kniha čtyřdílná, jest modlitba církve, a to veřejná. Laici najdou potěšení i poučení v dějinách společné modlitby v různých hodinách po celý rok šeptané a recitované knězem na faře, studentem theologie mezi dvěma přednáškami, mnichem v klášteře jako chór hlasů, jenž se spojuje i za ně v duchovní unisono společenství Matky církve.

Malina dal knize vhodnou strukturu o třech částech ve dvou dílech, jasnou hned při nahlédnutí do přehledného obsahu. V prvním díle předvádí všeobecné dějiny officia podle pontifikátů od dob apoštolských do Pia XI., v druhém díle, speciálním, pojednal o součástech officia a jednotlivých hodinách římského breviáře, kde zopakoval a šíře předvedl vývoj a zvyklosti jednotlivých hor. Přitrožený rámec činí vpředu část všeobecná o breviáři a na konci uvedení v církevní rok v římském breviáři. Je to tedy svého druhu první samostatná kniha v české literatuře náboženské a zaslouží pochvaly.

Název breviář dostaly různé modlitby, které klerus, počínaje podjáhнем, závazně a na místě shromáždění denně recituje, když počaly býti spojovány v jednu knihu (po prvé za Alkuina). Podstatné jeho části jsou žalmy a hymny, čtení z Písma sv. a životů svatých, modlitby, t. j. orace, antifony, responsoria. Modlitba breviáře jest veřejná a konala se nebo se měla konat původně v celém shromáždění věřících. Nejznámější laikům jsou vigilie a nešpory. Společná modlitba v určité hodiny denní byla známa již židům a křesťanství v ní pokračovalo a dalo jí svůj vlastní ráz. Ve 3. st. byly konány ranní Laudes a večerní Vesperae. Koncem 4. století se konalo v Jerusalemě již pět hodiněk. První úplný výklad officia podala v době mnišství řehole sv. Benedikta, který nařídil týdně přečíst žaltář, za rok Starý a Nový zákon. V Římě, jehož liturgie se v 6. st. osamostatnila od Východu úplně, se připisuje úprava officia sv. Řehoři Velikému. Ještě v době karolinské vládla však volná praxe v officiu, kdy už celá říše Karlova přijala liturgii římskou. Officium římské zůstalo beze změny až do Řehoře VII., jenž je pouze potvrdil: denně přečíst 12 žalmů a 3 lekce, v neděli 18 žalmů a 9 lekcí, o svátcích 9 lekcí. Určité změny v breviáři se staly pak za Inocence III. okolo r. 1200, a zvláště františkáni (generál Haymo) učinili úpravy v římském officiu, které na jedné straně vykazovalo zkrácení textů, na druhé rozšíření přídávky o P. Marii a zeměfých. Žalmý, čtení a orace tvoří podstatu breviáře a officium se přibližuje definitivní formě. Řád františkánský pak obecně rozšířil Breviarium secundum consuetudinem Romanae curiae. Se změnami ovšem opravován byl také kalendář světců. Za humanismu došlo k pochybeným jazykovým opravám textů (Ferrerii). Skvělé známé hymny neznámých starých autorů byly zbaveny vši poesie reformami za Urbana VIII.

Pro rozhodnou reformu byl za Klementa VII. vyhlédnut Španěl, františkán František

Quiñonez, kardinál titulu sv. Kříže, od r. 1522 generál řádu. »Ten, kdo měl vypracovati ofícium, měl míti ve vysoké míře talent kritický, žár mystiky, úctu k dílu světců a takt ve výběru myšlenek starých i nových theologů.« Po sedmi letech roku 1535 odevzdal Pavlu III. nový breviář (*Breviarium Sanctae Crucis*), jenž vyšel tiskem během čtyřiceti let ve 100 vydáních. Zásady kardinála Quiñona, vracející se k předpisům sv. Řehoře I. a sv. Gelasia, byly: jednou za týden přečíst celý žaltář, za rok celé Písmo sv.; ofícium mělo být účelně zkráceno, aby délka pensa byla každý den přibližně stejná, a nedělní dlouhé ofícium nemělo být na obtíž duchovním správcům.

Tento breviář byl však jednotvárný a suchý, zmizelo množství překrásných oficií ze staré doby, právě květy patristické literatury a poesie. Klerus v něm viděl částečně ulehčení, částečně násilnou novotu. Odmítla jej i pařížská Sorbonna. Pavel III. jej povolil jen světským kněžím, nikoliv celé církvi. Na sněmu tridentském jej energicky odsoudil r. 1551 jiný Španěl, Jan z Arze, a r. 1568 byl zakázán. Rozšíření breviáře Quiñonova odstranilo četné staré breviáře diecéšní a lokální, takže lehčí cestu našlo zavedení breviáře Pia V. r. 1568, který pak vítězně přetrval až do r. 1911, kdy Pius X. provedl novou radikální reformu breviáře resp. žaltáře, z kterého koná celá církev západní s nepatrnými výjimkami své denní pensum.

Popud k reformě Pia V. vyšel z celého křesťanského světa a vyvolal na koncilu tridentském živou činnost ještě za Pia IV., dokončenou komisí za Pia V. Největší práce byla vykonána v legendách svatých, mnohdy apokryfních, které byly proto kriticky probrány. Breviář vyšel r. 1568 u Manutia jako »*Breviarium Romanum ex decreto sacrosancti concilii Tridentini restitutum*« a odstranil všechny breviáře s kratší dobou užívání než 200 let. Vedle Pavla Manutia dostal právo tisku i slavný Plantin v Antverpách. Breviář vycházel z chronologie a kalendáře a přijal 185-190 svátků různého stupně. Od 8. století činí se rozdíl ve stupni slavení množících se svátků, význačnější duplex a semiduplex měly vlastní ofícium, kdežto svátek simplex četl jen 1 nebo 2 lekce ze života svěťce. Počet svátků duplex a semiduplex však od 14. stol. vzrůstal, takže nový breviář řadu svátků i oktáv odstranil. Pro neděle předpisovala reforma stupeň semiduplex. Starobylé římské rozdělení žalmů v hodinkách kanonických, které se datuje již od 7. a 8. stol., bylo v hlavních rysech tak zachováno, aby celý žaltář bylo možno recitovati během jednoho týdne. Výhody nového breviáře daleko vyvážily všechny nedostatky. Výběr čtení z Písma a homilie jsou šťastně voleny, zvláště homilie jsou právě perly patristické literatury. Celkově podržel tisíciletou tradici a v podstatě trvá dodnes. Velmi rychle se rozšířil, i v diecésích, kde byly staré breviáře (ještě v 16. stol. přijat na synodě v Olomouci, r. 1605 v Praze), i mezi řády. Starý svůj breviář podrželi jen benediktini, cisterciáci a kartusiáni.

Po této opravě revidoval koncil tridentský také text Vulgáty, která byla vytištěna směrodatně r. 1590 u Manutia v Římě ve 3 svazcích, podle níž upraveny texty v misálech a breviářích. Za Klementa VIII. vynechány v breviáři jména autorů legend a hymnů a opět změněny stupně nových svátků. Stejně nástupci zaváděli nové svátky. Za Urbana VIII. (poč. 17. stol.) upraveny hymny podle klasické latiny, ale tak, že ztratily na krásě a patině. »Nejlepší kanonisté (na př. Boux) jsou toho mínění, že se církev přece jednou vrátí k revisi provedené Urbanem VIII. a zavede původní znění opět do římského breviáře, tak jako je původní znění zachováno v breviáři benediktinském, cisterciáckém a řádů, které zůstaly věrný původnímu textu.« Příklady, které Malina uvádí, mu dávají

za pravdu. Tento nový breviář, s novými svátky a oficii od samého Urbana VIII., papeže a básníka, vyšel r. 1632.

Nové svátky přestal zavádět Benedikt XIV., když již zavedení svátku sv. Řehoře VII. Benediktem XIII. vzbudilo hněv galikánů a jansenistů ve Francii. Reformní snahy ve Francii a Německu v 17. a 18. stol. jevíly snahy po partikulárních breviářích. V těžkých dobách politických zmatků a útoků na papežství v 19. věku zachovávali papežové tytéž směrnice, kterými se řídili jejich předchůdci; rozmnožovali počet svatých a obohacovali jimi kalendář, aniž tím zasahovali hlouběji do struktury officia anebo se zabývali vážnými reformami v breviáři. Nové návrhy byly podány na Vatikánském sněmu r. 1870, tak R. Ricca žádal naprosto uniformní officium v celé církvi.

Skutečnou reformu však provedl až Pius X., zvl. v recitaci žaltáře. Hlavně však bylo zkráceno noční officium. Žaltář se měl přečíst za týden; neděle dostaly opět své místo v církevním roce a nemohly být obsazeny oficii nových a nových svatých; proti přílišnému čtení lekcí z *Commune sanctorum* bylo zavedeno i o svátcích svatých, kromě nepatrných výjimek, čtení *de scriptura occurrente*. Breviář byl promulgován r. 1911 a stal se závazným od poč. r. 1913. Pius XI. zavedl pak čtení nové svátky (Ježíše Krista Krále).

Díl II., speciální, pojednává o historickém vývoji a o součástech officia, jimiž jsou: žalmy, *cantica*, *doxologie* (chvalozpěv Sláva Otci), *orace* (*Oremus*), *Pater noster*, *Ave Maria*, *Credo*, *Martyrologium* (v souvislosti s kalendářem, zvl. *Usuardovo* z r. 875 a *Baroniovo* z r. 1586), zpěv (*responsoria*, *antifony*), *hymny* (se zvláštními metry, rýmovanými oficii a tropy). Tato část je doplněna úvahou o liturgických úkonech (stání, klečení a sedění při officiu).

Vlastní druhý díl jest výklad jednotlivých hodin breviáře od noci do večera v pořadí: *vigilie* (dnes *matutinum*), zvláštní noční bohoslužba s dlouhými žalmy a dlouhými lekcemi z Písma i legend, noční stráž duchovní; kratší *laudes matutinae*, jitřní chvály, původně při ranním svítání recitované, jimiž děkujeme Bohu za nový den; *prima*, pobožnost po východu slunce, jíž si pro celodenní práci vyprošujeme požehnání; *horae minores*, *terce*, *sexta* a *nona*, přerušování denních prací modlitbou v 9, 12 a 18 hodin v upomínku Kristova odsouzení, ukřižování a smrti; *nešpory*, *vesperae*, chvály při soumraku, s vrcholným *Magnificat*, které byly odstraněny nynější odpolední pobožností, jejichž oživení by si autor přál; závěrečné *kompletorium*, přípravná strážná modlitba na noc, ukončená zbožnou mariánskou *antifonou*.

Třetí oddíl probírá církevní rok v římském breviáři vzhledem k *Propriu de tempore* (neděle, vánoce, velikonoce) a přidává *calendarium* breviáře se seznamem svátků svatých a udáním stáří úcty. Kniha je uzavřena literaturou, rejstříky, seznamem svatých v římském breviáři a seznamem hymnů.

Kniha Malinova, která sleduje téma tak široké, není práce veskrze původní. Jest založena na literatuře německé (Bäumer), francouzské (Batiffol) a ovšem latinské (na př. na díle patrně pomadřstělého nitranského biskupa Roskovanyho), uprostřed níž se však musila často rozhodovat. Bylo by nespravedlivé neuznat širší význam této práce pilné, skromné a příjemně psané. Uvádí záslužně do tématu tak krásného, jako jsou dějiny modliteb (zajímalo by mne, jsou-li také dějiny litanie loretánské), na nichž se zrcadlí dějiny církve i duch století. Defilují zde výrazné papežové i nejznamenitější duchové církve. Historie mohla být snad doplněna vývojem českých hodiněk, seznamem českých rukopisů breviářů, pasionálů, homiliářů, hymnů a jejich překladů. Ale i tak

mohou býti Malinovy Dějiny římského breviáře první příručkou v mnoha otázkách pro historika medievalistu (pobožnosti světců v legendách), historika dějin umění a zvláště jsou doplňkem příruček chronologie v otázce kalendáře, který se u nás ustálil od dob Palackého a Emlera na neodůvodněné, pro všechny doby stejné tabulce se svatými bez zřetele k otázce zavádění kultů svatých a překládání svátků. Otázku českých kalendářů bude potřeba ovšem zvláště prostudovat.

Po přečtení této knihy vidíme rámec, do něhož možno s porozuměním zasadit zbožnost sv. Václava. Krásně se prokazuje oprávnění vědomí staroslovanské legendy, že »služba Bohu za něho (sv. Václava) se dala po všechny dny, jako u velikých národů« a pravost Kristiánova jest podložena i v tomto bodě. Desáté století u nás prozrazuje tím vysokou kulturu náboženskou jak v době Václavově, tak Kristiánově. Základem officia u nás, v té době již římsko-západního, bylo čtení Pisma a žalmů. Již nejstarší slovanská legenda svatováclavská vypráví, že sv. Václav byl zavražděn při cestě na jitřní. Jde jistě o historickou skutečnost. Světec vstává při hlasu zvonu a vyslovuje modlitbu: »Chvála Tobě, Pane, jenž jsi nám dal dožití se tohoto jitra«, která je smyslem jitřních chval. Službou Bohu nemyslí tedy staroslov. legenda jen mši sv. U Maliny čteme (264), že jitřní chvály byly odedávna konány za velké účasti lidu a ve 4. stol. bylo biskupům nařizeno, aby denně ráno i večer zpívali s lidem žalmy. O sv. Ludmile se píše, že je zpívala, byly jistě přeloženy do církevní slovanštiny. O sv. Václavu jest nadto známo, že uměl slovansky i latinsky. Zvláště vyspělé byly u nás hodinky za Kristiána, který si přejí, aby také o sv. Václavu byl zpěv sponsorií a antifon s přidavky povzbuzujících kázání. Snad jest zbožnou domněnkou Kristiánovou, co soudí o účasti sv. Václava na vigiliích, ale mluví to jasně pro dobu Kristiánovu. Zvláště zdůrazňuje Kristián u sv. Václava, že si dával podle času předčítati celý Starý zákon, což jest »předpis církevní a známka mnichů nejdokonalejších«. Ranní chvály, jitřní, prokázané v době Václavově, nazývá Kristián středním jménem laudes matutinae. Název přecházel od matutinae, přes laudes matutinae k laudes. Kristián vypráví, že se na ně v Boleslavi Václav odebral, aby je *společně s lidem* vyslechl nebo prozpěvoval. Vedle zpívání žalmů sv. Ludmilou, kdy myslí zřejmě na slovanský překlad, uvádí Kristián také hymny. Doba vskutku skvělá, naše desáté století, jak již ostatně Pekař poznal.

Tím spíše, že již sv. Václav, laik a vévoda, byl účasten na modlitbách církve, může dnešní věřící laik znáti vývoj modlitby, která jej se sv. Václavem spojuje neoddělitelně.

Karel Doskočil

Drama liturgické a drama lidové

Není náhodou, že ve své knize »Zhudebněná mateřština« vychází Ferdinand Pujman od mešního obřadu, jenž v sobě uzavírá všeobšáhle poznávací řád. Jako dramatická skladba obětní zpředměňuje mše »tento poznávací řád, tak, že nepřítomně vystihuje přítomným a zřejmým neviditelné; tak, že zavazuje vyznavače, aby s obřadníkem obřad *konal*, zduchovnělým hnutím údů ztělesňoval«. Jako drama duchovní postihuje mešní obřad »odvěky i časný úkon žití; žití nazíravého, jež tělem nepohrdá, neboť právě *převělením* dospívá duch spívá cíle: působiti na ducha...« Vstupní studie Pujmanova pronikavě oceňuje a zhodnocuje mimický řád a »obecný vzor« posvátné mimiky, v níž se pohyb všední zvěštuje a násobí na úkon čirý - actus purus - v němž »postojem a posun-

kem se postihuje předně bytí pohybové, totiž zápolení tíže vesmírné a poznávání lidského, jež pádu čelí ústrojnými silami a skládá, seskupuje, vyvažuje tělo v útvar«. Pohybová skladba mešní v obřadové souhře s Tvůrcem člení odtážitý chrámový prostor. Do podrobností tu Pujman hluboce rozebírá útvar kříže, úkony očisty (omývání rukou, křest), svěcení kněžstva, požehnání nejsvětější Svátostí, obřadné odění, svěcení chrámu, zkrátka veškerý souhrn obřadových pohybů, jež mnohonásob dramaticky postihují všeobslhý poznávací řád. Vskutku jedinečný příspěvek k tomu, co bychom nazvali »liturgie jako po-svátná hra«.

Od rozboru obřadu mešního postupuje Pujman k liturgickým hrám, jež tvoří počátek dramatu středověkého. V dějinách dramatu znamená středověk veliký přelom. Drama středověké vyrůstá zcela samostatně bez spojení s dramatem antickým. Jeho kořeny jsou v katolických náboženských obřadech. Dějiště her náboženských (hry vánoční a hry o vzkříšení Páně) bylo podvojně: chrám, jenž přibližoval prostranstvím a rozlohami Neviditelného tvorům viditelným; »kostel, dějiště a místo všelidského úkonu, jenž ne-váže se na krajinu, nýbrž na vesmír a neváže se na dočasnost, nýbrž na odvěk datum, datum nepřetržité a neustále návratné; vznik poznání«. Chorál, posvátné umění výtvarné a první zpěvní školy vytvořili řeholníci. »U nich vzniklo dokonalé divadelní všídlo, za-sazené do prostředí krásného a mohutného, součinností zpěvu, povznesené mluvy, vytří-bených posunků, jimž vládly soustava a přísně vyběravý sloh; sošný, nemalebny sloh.« Český přínos do posvátných her je ze století třináctého. Prvním chrámem, kde byly tyto hry provozovány, byl ženský klášter u sv. Jiří na pražském Hradě. Ve hrách tří Marií řeholnice představovaly tři Marie. Tyto hry badatelsky nově rozebírá Pujman ve své »Zhudebněné mateřštině« (k této knížce nutno obrátit pozornost s několika hledisek: tak hudebního, estetického, literární historického; zde si jí všímáme jenom se stanoviska dramatu) a zjišťuje podstatně přestavebný český zásah do původních útvarů. Po stránce režijní a mimické se nám tu po prvé dostává úplného rozboru slohu hieratického a uka-zuje se, jak český text tu proti latině vyrůstá na skladbu veršovaných variací. Výboj národního jazyka, krásně oceněný Pujmanem, zasluhoval by posouzení zvláštního. Pujman tu dále ukazuje, jak refrénová složka v starých českých hrách liturgických předjímá Erben a Neruda. Jak česká řeč již ve středověku zná příznačný motiv. A jak v Nářku Matky Boží dosahuje česká hudba i písemnictví svého vrcholu.

Všechny tyto své objevy teoretické doložil Pujman prakticky provedením latinské a českolatinské hry tří Marií a Nářku Panny Marie s žáky konservatoře pražské v chrámu sv. Jiří na Hradčanech (po prvé dne 7. dubna t. r.). Byli jsme přítomni vzácné a do-konalé obnově mistrovských výtvorů středověkého domácího dramatu, kdy na jevišti, vstaveném doprostřed chrámové lodi, rozezněly se staleté texty v sourodém učenění režijním a mimickém. Mistrně tu byly odstíněny obě předlohy, latinská i česká, umocněny do hieratického slohu, v ryzí deklamaci zpívané i recitované, v gestu záměrně inspirované iluminacemi passionálu abatyše Kunhuty. Pujmanovu režii možno bez přehánění nazvat hodnotou vzorovou. Doufejme, že toto objevné provedení stane se počátkem tradice pravidelného výročního provádění těchto her, k nimž by právem měly přistoupit i hry vánoční.

•

Divadlo lidové, jemuž věnoval obsáhlou pozornost Petr Bogatyrev (Lidové divadlo české a slovenské, nákladem Fr. Borového v Praze), má své prameny v umělých drama-tech náboženských i světských. Dosud se nepodařilo vystopovat určitou souvislost lido-

vých skladeb dramatických se staročeskými liturgickými hrami, spíše se zdá, že na jejich vznik působilo jednak divadlo jezuitské, jednak vzory cizí. Příchodem na vesnici tyto hry zlidověly, podstatně se změnily a staly se součástí struktury příslušné folklorní oblasti. Divadlo lidové se podstatně liší od divadla umělého. Jednak svými divadelními postupy, jednak zvláštním vztahem jeviště a hlediště. Pokud existuje shoda v lidovém divadle různých národů, lze ji vysvětlit podobnými podmínkami estetickými a sociálními.

Bogatyrev - a to je novum jeho v nejednom směru objevné práce - nepojímá lidové divadlo jenom jako součást lidové poesie nebo pouze zjev folkloristický, nýbrž je zkoumá především jako úkaz divadelní. Pojí se v něm výhodně badatel národopisný s divadelním estetikem. Vychází ze základního divadelního příznaku, přeměny, s níž se můžeme setkat při provádění řady obyčejů a lidových obřadů, u nichž převažuje funkce magická nebo náboženská. Zde tkví spojitost divadla s kultem. Divadelně dramatické prvky najdeme v dětských hrách, ve vyprávění pohádek, v obřadech svatebních a j. Od nich je již jenom krok k lidové hře samé, která ovšem, na rozdíl od současné činohry (Bogatyrev neustále srovnává divadlo soudobé s formou divadla lidového a systematicky rozbírá a osvětluje lidovou hru kontrastem i analogií), obsahuje hudbu, píseň i tanec. Důležitou funkci v ní má divák, který nebývá vždy pasivní, nýbrž se jí i činně účastní. Rovněž vliv her městských je zhusta patrný (tak masopustní obchůzky prokazují zřejmý vliv městských karnevalových průvodů). Na rozdíl od diváka současného divák lidových her netoužil po nových námětech, spokojuje se tím, že rouž hru vídal a slychal mnohokrát. Podstatné je rovněž, že »lidové drama jako všechny folklorní ústní projevy je kolektivním majetkem, který může realizovat každý lidový interpret od pokolení do pokolení. Příklad, že by lidový autor stvořil hru speciálně pro určitého lidového herce a že by se takové dílo, zpracované jen pro určité individuum, udrželo v lidu beze změny, není znám a je teoreticky pravdě nepodobný«.

Tak jako romantismus přeceňoval původní lidovou tvořivost (jeho stopy najdeme dosud ve večerníkových obdivech nad kdejakým pomalovaným hrnečkem, vyšívanou zástěrou) a tak jako ji pozitivismus podceňoval, Bogatyrev, věren strukturalistické škole, hájí teorii o stálém prostupování t. zv. umění vysokého a lidového. Poznává jeho svébytnou tvořivost a originalitu a vysvětluje je jiným společenským prostředím. Upozorňuje na důležité mimoestetické funkce lidového divadla, jež se mohou měnit i přemísťovat, a to i tehdy, zůstane-li forma nezměněna. Tak funkce magická a náboženská, funkce ceremoniální a satirická a významná funkce sociální. Pro porozumění lidovým hrám je potřebí znát prostředí, v němž vznikly a v němž se odehrávají. Odtud novodobý divák (i režisér) často není práv lidové hře a kromě exotického dojmu postihuje nejčastěji jenom její složku estetickou.

V lidovém divadle funkce jednotlivých prvků nejsou tak ostře vyhraněny jako v divadle našem. Odklon lidového divadla od naturalismu k fantasii způsobuje, že v něm nebývá ani určení časového ani místního, ba ani sám charakter postav nebývá přesně vymezen. Principiálně tu stanoví Bogatyrev, že lidové divadlo (podobně jako hry středověké) nenavazovalo na antické drama, nýbrž že jeho kořeny nutno hledat v divadle barokním, shakespearovským.

V samostatných kapitolách probírá pak Bogatyrev funkci režiséra, otázku jevištního a divadelního prostoru, kostymu, pohybu, přednesu (deklamace zpravidla zpěvavá), dotýká se filmu a obsáhle pojednává o divadle loutkovém. Své vývody dokumentuje na několika textech dětských her, obřadů i her samých, jež uvádí v dodatku (jsou známy vět-

šinou z provedení v Lidových suitách E. F. Burianem, na jejichž úspěchu měl Bogatyrev značný podíl). Materiál lidového divadla není zdaleka prozkoumán, jak by zasloužil. Spis Bogatyrevův má význam průkopnický a podnětný. Po něm budou musít sáhnout všichni příští badatelé, režiséři i herci. Spolu s knížkou Pujmanovou představuje kniha Bogatyrevova dva nejznamenitější přínosy dnešní naší divadelní uměnovědy. Jan Rey

POZNÁMKY

Jaké jsou Ráčkovy Církevní dějiny?

Není pochyby o tom, že Ráčkova kniha patří mezi knihy dobré.*) A myslím, že velmi dobře vyhovuje účelu, pro který byla napsána a který byl autorem jediné zamýšlen: běžnému poučení laického žactva na středních školách o osudech Kristem založené katolické církve. Pravíme, že kniha vyhovuje běžnému a stručnému poučení žactva středních škol, jakož i těm, kdo potřebují osvěžit své všeobecné vzdělání ze střední školy a nemají žádných nároků odbornějších.

Nechceme-li býti nespravedliví k autorovi, nesmíme na něm žádati, aby byl udělal svou knihu obšírnější, když on sám chtěl udělati »přehled«. Jestliže si i obšírné dějiny musí ukládati leccaká a značná omezení, nemůžeme chtít na přehledu, aby byl obšírnější. A tu nevádí nic, že to nikdo nežádá přímo, žádá-li to nepřímo tím, že si stěžuje na »zásadní pomíjení vši moderní vědecké literatury«, jak činí na př. František Hrubý v Lidových novinách 7. března 1940.

Tento dobrý autor připisuje, jak se samo sebou rozumí, Ráčkově knize »výchovné a apologetické cíle«. Kdyby Ráček používal výtěžků badání moderních pokrokových historiků v jejich smyslu, byl by nepochybně velmi dobrý autor, jakých máme ovšem nabyt. Zná-li však Ráček - a myslím, že je zná dosti dobře! - tyto pány a jejich metody, jejich smýšlení a jejich cíle, a vylučuje-li je zásadně ze seznamu použité literatury, neprohřešuje se více než světský historikové, kteří uvádějí v seznamu použité literatury také spisy katolické, aniž se kdy dávají od nich poučiti. Ráček učinil dobře, protože neměl místa k tomu, aby udával, proč »moderní vědecké literatury historické« nepoužil, nebo proč ta literatura, kterou uvádí, jest vědecká a v dobrém smyslu moderní.

Horší by bylo, kdyby se Ráček nedával poučovati od jakýchkoli autorů »po stránce čistě faktové«, jak mu vytýká František Hrubý. Výčet děl, jichž Ráček použil, není ovšem valný, to nutno přiznati. Ale on uvádí jen »nejdůležitější« díla, jichž bylo skutečně »použito«. Jsou to v celku díla velmi dobrá, až na nepatrné výjimky. Kdyby byla mezi nimi také klasická kompendia církevních dějin, jež známe, a byla studována podle svého nejnovějšího a nejlepšího vydání, byli bychom pokoušeni udělati vtip, že se tolik jiných badatelů nedalo poučiti od moderní vědecké literatury, a že tedy ani Ráček nepochodil špatně, když se přidržel osvědčených autorů. Takto jsme zvědaví na příklady fakt, jež se udály podle Hrubého jinak, než líčí po staru Blažej Ráček.

*) O knize Ráčkově jsme přinesli v minulém čísle posudek historický. Vracíme se k ní ještě po výtčích Fr. Hrubého.

Co se týče těch výtek Hrubého, dovoluji si především tvrdit, že by podle něho měl být Ráčkův spis mnohem apologetičtější, než vskutku jest, protože v něm chybí apologie výběru i výkladu Ráčkova proti výběru a výkladu jiných, moderních a vědeckých autorů. Jinak dlužno hledět k dojmu, jakým působí vědecké zdůvodňování námitek proti Ráčkově knize, a tu možno říci, že pokud jde o Hrubého, není dojem ze způsobu, jakým on posuzuje Ráčkovy církevní dějiny, nikterak mocný.

Podle Hrubého jest Ráčkovo líčení papežova triumfu v Canosse a vypravování o tom, jak císař stál v nádvoří hradu tři dny bos a lačen, zastaralé. Prý dnešní historická literatura právem ukazuje na to, že to bylo přece v lednu a že by byl císař musel zmrznout v drsných horách toskánských. Mne tento argument pranic nepřesvědčuje, jestliže vypravování o případu canosském jest autentické a zevně hodnověrné. A myslím, že každý z čtenářů najde mnoho způsobů, jak uniknout zmrznutí v toskánské zimě, aniž třeba prohlášovat známou zprávu za nějaký jinotaj, zvláště když povážíme, že papež nebyl ani dost málo potěšen podezřelým pokáním svého odpůrce.

Posuzujeme-li tuto výtku Hrubého podle dalších jeho výtek, můžeme být bez starosti. Hrubému je líto, že Ráček tak nešťastně zachází se Švédy, ačkoli ti to působili v našich zemích přece tak blahodárně. To ovšem Hrubý netvrdí, ale vyčítá Ráčkovi, že je líčí příliš černě. Vidíte, že můžete být klidní, a že se vaše vědecké srdce nemusí znepokojovat. Pozná-li historik, že některé osobnosti, veliké jenom tím, že natopily mnoho hluku ve světě, byly vedeny ctižádostí, pýchou a jinými špatnými vlastnostmi, nesmí to ani vyslovit, a musí připustit, že byly vedeny také přece nějakou ideovou pohnutkou. Jinak jest jednostranný, a to vždycky ve prospěch své vlastní strany. Tak se mi zdá, že si to přeje František Hrubý, který vyčítá Ráčkovi, že kromě černých Švédů jsou »černé také jeho charakteristiky i všech velkých osobností, jež vystoupily proti církvi, na příklad Luthera, Kalvína a jiné«. Podle Františka Hrubého by tedy tyto charakteristiky měly být bílé, aby bylo učiněno zadost přáním odpůrců katolické církve. Vskutku znamenité!

A co Hus? - Ani na toho není zapomenuto. Je to přece také jedna z velikých osobností, ale jeho případ jest, bohužel, »dotčen jen několika řádky« v přítomné knize Ráčkově, a ani v jeho Dějinách, vyšlých roku 1929, to není lepší. Zkrátka, Ráček nepsal své dějiny podle receptů pokrokových pánů, a proto ty jeho dějiny nestojí za mnoho.

Co se nás týče, budme mírní, a buď jak buď, nemějme na historika žádné hnusné požadavky. Ráčkovy Církevní dějiny jsou psány dobře pro studující mládež středních škol. Jsou nestranné, jak jen může být nestranný lidský úsudek. Někdy, myslím, připouští Ráček více hany na církevní osoby, než jest třeba. Nemůže-li najít skrytých ctností velikých osobností, které bojovaly proti Bohu a jeho církvi, je to aspoň tímto vyrovnáno.

Ovšem že i Ráčkovy Dějiny mají své zvláštnosti. Nejsou příliš vysoké a nejsou příliš hluboké. Nejsou příliš obšírné a nejsou příliš důkladné. Nejsou klasické a nejsou romantické, protože jsou interesantní a pedagogické. Jsou lehké a snadno stravitelné, studentské a laické. Proto nemohou být těžké a specificky husté, nemohou se zabývat důkladněji vnitřními ději a stavy církve. Nejsou psány pro theology, kterým by se arci mohly zdát poněkud povrchní. Ale pro průměrné laiky povrchní nejsou, a jsou s to ukázat Církev ve světle tak pravdivém a zářivém, že z toho může vzniknout sympatie k ní, a to je to hrozné, co straší lidi opačného tábora a co jim vnuká všeliké nespravedlivé výtky.

Konstantin Miklik

CHVALOZPĚVY NA KRÁSU ŽIVOTA

mohl by býti podtitul nové sbírky básní

VÁCLAVA RENČE

TROJZPĚVY

Formální i obsahová dokonalost nových Renčových veršů dává nám svědectví o jeho stálém uměleckém vzestupu. Obálku a frontispice nakreslil E. Frinta. Úprava arch. Břetislava Štorma. Stran 60, brož. K 19.—. - Vyšlo v dubnu t. r. v Knihách Řádu. Žádejte u všech knihkupců.

NAKLADATELSTVÍ „VYŠEHRAD“, s. s. r. o. V PRAZE

PROBLEMATIKA NEDÁVNÉ MINULOSTI

ozývá se naléhavě z nového románu

F R. S K Á C E L Í K A

OPUSTÍŠ-LI MNE...

Román „přítomné minulosti“, jehož děj se točí kolem postavy známého národního básníka, je odvážným pokusem o zpytování národního svědomí. Úprava Otty Stritzka. Na obálce tříbarevná reprodukce „Řipského kraje“ od Jos. Mánesa. 2. vyd., str. 404, brož. K 35.—, váz. K 45.—. U v š e c h k n i h k u p c ů

NAKLADATELSTVÍ „VYŠEHRAD“, s. s. r. o. V PRAZE

Pro život

ČLÁNKY A PROFILY

Svazky knihovny „Pro život“ přinášejí hodnotné a vážné články významných odborníků a představitelů našeho národního života

Dosud vyšly tyto svazky:

J. Hobzek: Josef Pekař - národní dějepisec.

J. Rey: Český sloh.

R. Voříšek: Úpadek a sláva českých dějin.

V. Rabas: Malířovo vyznání.

M. Očadlík: Poslání české hudby.

F. Pujman: Operní režie.

M. Weirich: O českou kolébku.

Ve vydávání se pokračuje.

Hlasy denního tisku:

„Hobzkova knížečka je vedle jubilejní výstavky v Uměleckoprůmyslovém museu uspořádané nejpěknější vzpomínkou na letošní učencovo životní výročí.”

„*Národní Obnova*”, Praha.

„V české literatuře kritické je málo takových studií, jako je tato, a proto je třeba práci Reyovu, plnou nových pohledů, vítati s povděkem.” „*Národní Výzva*”, Praha.

Svazky knihovny „Pro život“ vycházejí zatím v rozsahu nejméně 32 stran. Jednotlivé svazky stojí K 3'60, předplatné na 5 čísel je K 19'—, na 10 čísel K 38'— i s poštovným. Odebírat lze jednotlivě i na předplatné v každém knihkupectví nebo přímo v nakladatelství „Vyšehrad”, Praha II, Václavská ul. 12

ŘÁD

revue pro kulturu a život

Richard Wiesner: Hanka

František Lazecký: Dětství

Žofie Kossaková: Legenda o svatém Jiří

Jan Vilikovský: Modlitby Alberta Pražského

Oldřich Králík: Mácha a vlivologie II.

Rudolf Voříšek: O duchovní svobodě

VARIA

Sergej Ragozin: Z listů Josefa Pekaře N. VI. Jastrebovovi v I. 1904—6

KNIHY A UMĚNÍ

Karel Vach: Filosofie zdravého rozumu

Rudolf Holinka: Vlastní životopis Karla IV.

A. Kotal: Malíř Richard Wiesner

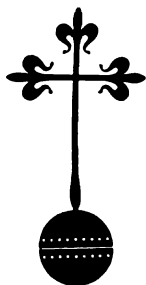
Jan Rey: V hudbě život Cechů

ao: Kniha o odpadlících

POZNÁMKY

O. K.: Dvanáctero figur zápasu perem

5. číslo VI. ročníku, Praha 1940

ŘÁD, revue pro kulturu a život

Řídí František Lazecký s redakčním kruhem. • Veškerou redakční poštu, jakož i recensní výtisky posílejte na adresu František Lazecký, Praha XII, Slezská ulice č. 7. • Administrace: Praha II, Václavská ulice č. 12, kam řídte objednávky, změny adresy nebo reklamace. • Vydává nakladatelství „Vyšehrad“, Praha II, Václavská ul. 12. • Tiskne Československá akciová tiskárna v Praze II, Václavská ul. 12. • Majitel Rudolf Voříšek. • Odpovědný redaktor Václav Renč. • Inserci zadává a za ni odpovídá IPRA, ins. kanc., Praha II, Václavská ul. 12. • Vychází měsíčně (mimo prázdniny), celkem 10 čísel ročně. • Jednotlivý výtisk K 7.—. • Předplatné na celý ročník K 56.—. • Číslo šek. účtu 35.500 „Vyšehrad“, nakladatelství, Praha II, Václavská 12. • Dohledací pošt. úřad Praha 25. • Vyšlo 26. VI. 1940.

Čtenáře upozorňujeme, že příští, 6. číslo Řádu vyjde v polovině července t. r. Mimo jiné přinese článek prof. dr. Jana Vilikovského „Kazatelství a počátky české prózy“. Bude to první část významné serie článků o próze z doby Karla IV. P. T. odběratele, kteří budou v červenci na dovolené, prosíme, aby oznámili změnu adresy do administrace Řádu.

OBSAH ČTVRTÉHO ČÍSLA: *František Hrubín*: Z věnce „Město v úplňku“ - *Jaroslav Durych*: Aluigi Gonzaga - *M. J. Lermontov*: Na silnici samotén jsem vyšel - *Jan Pilař*: Stesk - *František Lazecký*: Věci a slova - *Rudolf Holinka*: K počátkům stavovského a politického uvědomování české šlechty - *Gabriel Marcel*: Mínění a přesvědčení - *VARIA*: *Jaroslav Červinka*: Několik knih nejmladší poesie a prózy - *Jan Kellner*: Dva ruské hlasy o protestantech - *KNIHY A UMĚNÍ*: *Rudolf Holinka*: Život sv. Jana Nepomuckého - *K. Doskočil*: Dějiny římského breviáře - *J. Rey*: Drama liturgické a drama lidové - *POZNÁMKY*: *K. Miklík*: Jaké jsou Rádkovy církevní dějiny?

DVA AUTOŘI „VYŠEHRADU“ POCTĚNÍ

Baťovou literární cenou za rok 1939:

I. R. Malá:

BEZ POČÁTKU A KONCE

Románová trilogie českého rodu. Závěrečný třetí díl právě vyšel.

Díl I. 2. vyd. Str. 318, cena brož. K 27.—, váz. K 37.—.

Díl II. 2. vyd. Str. 248, cena brož. K 22.—, váz. K 32.—.

Díl III. 2. vyd. Str. 364, cena brož. K 32.—, váz. K 42.—.

Grafickou úpravu všech tří svazků provedl Otto Stritzko, který též navrhl originální výzdobu předsádek. Knihy vyzdobil F. Kobliha.

František Lazecký:

STUDNA V SELSKÉM DVOŘE

První velká prozaická práce čelného představitele mladší básnické generace. Str. 186, cena brož. K 24.—. Šesti kresbami vyzdobil a obálku navrhl A. Strnadel. Upravil Břet. Štorm.

U knihkupců
nebo přímo

V NAKLADATELSTVÍ „VYŠEHRAD“, S. S. R. O. V PRAZE II., VÁCLAVSKÁ 12.

Richard Wiesner: Hanka

ŠTOČEK: GRAFICKÝ ZÁVOD MIROSLAV MORAVEC

František Lazecký

DĚTSTVÍ

Tak stále toužíme být z ducha čistší jen,
z těch časů neblahých a z jeho dění vrátkých
vystoupit v rodný dům, kde světlou tváří matky
a mlékem dětinství je prostor nakojen.
Kde lampa tkadlena sníc prsty rzivou přízi
roztáčí vřetena a do sluneční mízy
tká smetí kouzelné i jabka našich slov.
Kde kroky otcovy zní v režné hudbě dvorem,
když úsvit jako pták se snáší na domov
a oko ohnivé se rozžhne nad obzorem.
Kde nikdo nezná slov: To bylo naposled.
Mít stále toužíme to kouzlo dětských let,
konání, myšlenek i citů vroucně hravých,
doby, v níž Bůh se hrou a nevinností slaví
a schody strmými sám anděl vede nás.
Kdy zvonek u dveří má pro nás rajský hlas
a v tichu na půdě jak labuť plují váhy
a domovníček skřet, bdě pod našimi prahy,
vše střeží, i náš sen, by svítil, nevyhas.
A nad vším panuje nejkouzelnější čas.

Kruž, hlase! Výš a výš! A znovu námi buď
v toužení míti míň než jeden oděv stínu,
jako ti nejchudší, kteří svou domovinu
ve světle hledají. A ještě námi buď
v toužení míti víc než kapek mají deště,
v toužení míti víc než světél rozprostřeno
je mezi hvězdami, jež víří vesmírem,
v té prosbě pokory, aby ten, jehož jméno
je vyrovnávač vah i časů voditel,
i milosrdenství a pozdvižení těl,
své oko nezavřel před námi v stínu ještě
a aspoň jediným nás oděl paprskem!

Žofie Kossaková

LEGENDA O SVATÉM JIŘÍ

Dobrý a zbožný rytíř, Jiří z Kapadocie, zastavil koně před krčmou zvanou »Ráj unavených« - a s údivem pohlížel na sběh lidu na ulici. Nebyl den trhu, ani svátek - a přece davy lidí kráčely spěšně směrem k rynku. Tlustý a povídavý majitel »Ráje«, Domi-cellus, na otázku o příčině toho všeho zvedl obě ruce do výše.

»Neštěstí!« vykřikl. »Princezna si vytáhla los! Jedináček! Již čtyři knížata přijela za ní na námluvy... i s dary! A hle, co se stalo... Osud... Proto je v městě taková vřava!«

»Ani slova nechápu z toho, co mi pravíš. Jaký los?«

»Cožpak je vůbec možné, abyste, pane, nevěděl o té pekelné šelmě?«

»Neslyšel.«

»To jedete asi z daleka, vždyť je to již všude rozhlášeno.«

»Jedu z daleka, vskutku. Ale povězte mi, oč se jedná a nemaňte zbytečně řeči čas!«

Rozepjal si podpinku z proschlého řemene a sňal s hlavy těžkou přilbici.

»Arci, ale dvěma slovy to nepůjde. Nedaleko odtud je pohanské obětiště, kde se od pradávna skrývají pohanští démoni. Povídá se, že v celé poušti jich tolik nenajdeš, kolik jich bývalo tady. Vybrali si oblíbené místo. A z té příčiny nikdo nebyl ani na chvíli klidný. Za bílého dne pradlena, žena Protosova, viděla sprostého kozonoha u města! Nečisté dívky tančily při měsíčku a vábily k sobě chlapce... Až jeden zbožný poustevník, který se nazýval Fulgencius, plaze se po kolenou, hranice satanům nakreslil, vyznačuje je kopečky z kamene - čině nad každým kopečkem znamení kříže. Tak obešel obětiště a poklidně usnul v Pánu. Buď pokoj jeho památce! Pohanští ďáblové, uzavření v těsném kruhu, pomalu zdechli, nebo uprchli... Zhynuli. Dříve však ďábelským uměním zplodili strašnou šelmu, na tři hony dlouhou, která má žíti do konce světa, šelmu, která souží celý kraj a lidi snad již na polovinu vyhubila...«

»Jakže, cožpak nechrání před ní hranice zbožného poustevníka?«

»Chrání, ovšem. Ale lidé sami šli za ní. Přistupoval ten netvor k hranici, vábil kdekoho, když šel kolem, a lidé šli...«

»To není možné...«

»Při poutech svatého Petra se zaklínám, urozený rytíři, že nelžu. Mnoho jich zahynulo! Nejlepších, nejctnostnějších! Šel tam ctnostný biskup Makarius s relikviemi netvora zažehnat... Relikvie nechal na kopci, sám však běžel k té šelmě... A šlo mnoho rytířů! Osamělí i v celých houfech. Žádný to nevydržel... Meče odhodili a šli. A stejně jako oni - i učený Maxencius a Pelagius. Říkali, že si jenom z dále prohlédnou tu hrůzu, aby ji v učených knihách mohli popsat - a šli také! A jiní! Bez počtu!«

»A čím že je, probůh, mámila?«

»To vám, urozený pane, nepovím, jako že nikdo, kdož toho leviatana, syna ďáblova a sprosté pohanské nymfy, spatřil, živ neodešel. Neobstojí před jejími čáry nikdo, i vás by zmámila.«

»Ne.«

»Právě tak mluvili tamti, a hle, pocítili jenom dech té šelmy a již k ní běželi. Čím koho vábí, to nikdo neví; co však s lidmi činí, lze snadno poznati, když pohlédneme na kosti bělající se již z dále.«

Vřava na ulici vzrůstala.

»A když viděl milostivý král,« pokračoval krčmář, »národ v tak žalostném postavení, učinil s šelmou smlouvu...«

»Křesťanský pán? Smlouvu?«

»Hle, třeba podlézti, kde nelze přelézti. Aby ta šelma sama k hranici nechodila, slíbil jí na věčné časy dávat každý rok jednu šestnáctiletou dívku... Heroldi v kapucích to troubami oznámili - a šelma to přijala. Moudře to zařídil milostivý pán a celý národ jej za to chválí. Bude tomu dnes patnáct let, co ta smlouva trvá... A děvčat se rodí stejně dost; jedna za rok, to se ztratí, nikdo si toho v městě ani nevšimne. Jenom to, že dnes padl los na královničku, aby byla předložena té šelmě k sežrání. Král chtěl dcerku z toho pravidla vyjmout, ale Rada starších nepřivolila. A právem. Račte sejmouti zbroj, a odpočiňte si, urozený rytíři.«

»Na to je čas,« odvětil poutník.

Rytíř si vložil těžkou přilbici na mladistvou hlavu a šel ke koni, přivázanému k sloupu. Kůň, krytý stříbrnými pancíři, byl bílý jako sníh. Velké, moudré oči probleskovaly očnicemi čelenky, opatřené ostrým hrotem. Rytíř přitáhl uvolněné popruhy.

»Není ještě čas, abychom si, příteli můj, odpočinuli. Čeká nás nová příhoda, přepodivná, největší, jaká může být. Půjďme. Nezklaheš mne, koni, příteli! Neomámí nás strašná šelma... Címže ona asi lidi mámí? Kouzlem. Ale ty čáry působí jen na ty, kdož se chtějí tomu kouzlu poddat. Nepochybně vábí šelma něčím, co je utajeno v lidské duši. Ty, koni, pokušení nepodlehneš. Lépe než pancíře tě bude chránit poctivá zvířecí prostota. Jsi bez hříchu. Neokusils ovoce se stromu zlého poznání. Jsi bezpečný proti uhranutí. Kéž by mi Bůh dovolil, abych alespoň jeden den byl stejně prostý, nevinný, pokojný!«

»Vedou královničku!« zaznělo kolem.

Rytíř vyňal měděný medalionek s obrazem Spasitele - a horoucně jej políbil. Vskočil do vysokého sedla, chopil do ruky kopí, a nepospuštěje hledí přilbice, zvolna vyjel.

Dav ho obklopile, oblil jako vlnou. Všechny hlasy se obracely směrem, odkud se nesl naříkavý vřesk pozounů. Po chvíli se ukázal průvod. Od dlouhých stříbrných trubek visely černé praporce. Za trubači šly plačky, vyly a nehty si rozdíraly tváře, až krev stékala na jejich bílý oděv. Za plačkami, uprostřed družiny rytířů pochmurně mlčících, byla nesena zlatá nosítka. V nosítkách šediví královští

rodiče, kteří objímali s pláčem svého jedináčka. Sívá králova hlava se potřásala bolem. Dav volal na jeho počest výkřiky, kterých neslyšel, patře nepřítomnými zraky na svou dcerku, zázrak to mládí. Stará královna naříkala stejně jako plačky. Za nosítky pážata nesla pochodně a asfodelové věnce jako při pohřbu.

Cizí rytíř jel klusem uprostřed davu, nikým nepozorován. Šli dlouho. Slunce se chýlilo k západu, když uzřeli kopečky kamení, navršené kdysi obětavou rukou poustevníkovou. Při tom pohledu plačky zdvojnásobily nářek. Družina se zastavila. Uplakané služebné dívky vedly královničku k tajemné hranici zla. Přestoupila ji, bledá jako plátno.

Potulný rytíř hrudí koně rozhrnul dav, popohnal jej kupředu a jel za ní.

V davu zazněly výkřiky.

»Kdo je to?«

»Kam jdeš? Tam je smrt!«

»Nezachrániš ji, a sám zahyneš! Vrať se, nešťastný, co nejrychleji!«

Neodvrátil hlavu. Královna matka si stoupla v nosítkách a žehнала mu. Neslyšel. Družina se zvolna vrátila za nařikavých zvuků trub.

Rytíř pohlédl na královničku. Stála polekaně, štíhlá, v dlouhé a bílé roušce. V jejím zraku spatřil kromě strachu neuvědomělou zvědavost před strašným, ale kdož ví, snad přitahujícím tajemstvím. Rytíře si nevšímala. A když tak stáli uprostřed ticha pustiny, přeletěl z blízkého boru šum - čehosi, jako blížící se bouře. Kůň počal chrčet, napínat uši, rytíř chopil křepčeji kopí a napnul zrak. Zdálo se mu, že se keře, které tvořily lem lesa, pohnuly a že jdou k nim.

To se již plazilo tělo netvora. Lenivě, jakoby tápavě, hadovitě, nekonečné, ohyzdné. Pojednou se pozvedla olbřímí hlava, nestvůrná, s malými a zapadlými zřítelnicemi a s širokou, jako veřeje rozervěnou tlamou, zakolébala se, stanula. Hned za hlavou se svíjely, krčily a roztahovaly prstenovité díly těla, oblé, bříchaté, nechráněné krunýřem. Naduté boky se neobratně a ohyzdně převalovaly, když se strašná hlava obracela vpravo, vlevo a hledala... Konečně netvor spatřil, co chtěl spatřit, znehybněl a vpil zřítelnice do královničky. Pohotově stojící rytíř pohlédl na ni a s údivem uzřel, že s dívčiny tváře zmizel strach. Stála tam, jako by byla uřknuta. Nejistý úsměv

se zachvěl na pootevřených ústech. Naráz postoupila o několik kroků kupředu.

»Stůj!« vykřikl.

Neslyšela jeho hlas, jdouc stále rychleji kupředu. Když popojel s koněm do směru její cesty, začala utíkat. Strhl plášť s ramen a hodil jí jej přes hlavu. Oslepena se zastavila jako vryta do země, naříkajíc a bezradně se potácejíc.

A nyní dobrý rytíř stál tváří v tvář netvoru. Pohlédl do jiskřící zřítelnice a bezděčně sklonil kopí. Neboť dračí zřítelnice, malé a zdánlivě zapadlé, se rozjiskřily, rostly, až nestvůrně zaplály, zakrývajíc sebou všechno ostatní. Jako dvě ohromné báně z kouzelného křišťálu mihotaly tisícem odlesků, z nichž každý se zdál skrytým a kouzelným světem. Rytíř pohlédl po druhé a užírl v nich znenadání všechny věci země, všechny city i myšlenky a nekonečně spletené lidské věci. Nenazvané, nepříznávané, trýznivé, pokoušivé, tajemné, splétaly se v barevném víru, vynořovaly se a znovu zapadaly do hlubin. Věci vzácné, věci důležité a nutné, jevily se v zrcadle dračích očí jako ubohé, neužitečné a směšné a postupovaly místo sladkému nutkání pokušení. Za přeletnou mlhou vidin probleskovaly každou chvíli daleké světy, ukazovaly se a mizely ve věčném a nepostižitelném koloběhu - podivné, neznámé, přitahující, a hle, rytíř pocítil nepřemožitelnou touhu pohlédnout do nich zblízka, zachytanou nit záhady. Kůň nechtěl postoupit kupředu, ale netvor se plazil blíže sám, černokněžnické zřítelnice byly stále blíže. Sklonil se nad nimi rytíř chtivě, úporně, pozorně. Pojednou měděný medalionek, visící na jeho prsou, se zazrcadlil v očích netvora. Z mihotavé báně se vyklonila k rytíři Kristova tvář, rouhavě znetvořena, nakřivena, přesmutná. Poděšeně si zakryl dlaní tvář. Kouzlo zmizelo. Zmizely světy přeludů a zůstaly jen články netvorova těla, obkličující rytíře již kolem dokola. Pobídl koně a vrhl se na šelmu. Zasvištělo ostré kopí a probilo strašnou tlamu. Bodlo po druhé, po třetí a prasklo při mocném rozmachu. Chopil se jasného meče. Velkými seky odtínal nestůrnou hlavu, a když padla mrtvá, vylévajíc krev, sňal přílbu a požehnal se.

Ohlédl se na královničku. Stála opodál jako zkamenělá. Seskočil s koně a přistoupil k ní.

»Leží jako mršina,« řekl, »a nebude již škodit nikomu. Kristus Pán nás zachránil, dává mi možnost boje, neboť přemoci draka bylo fraškou, hodnou dítěte.«

Neodpověděla, patříc naň s obdivem a láskou. Zdál se jí velký, na celém světě jediný, obránce i ochránce, nejkrásnější, nejbližší, hodný podivu i lásky. V stydlivém, ale slavnostním nadšení protírala mu pod nohy duši, když, vzavše koně za udidla, šli spolu k nedalekým kopečkům kamení, navršeným před lety zbožným poustevníkem Fulgenciem.

»Spí! A není divu po takovém boji! Spí! Utište se, milí křesťané,« uklidňoval tlustý Domicellus dav, tlačící se před vraty krčmy.

Nadarmo. Volání slávy, křikům nebylo konce. Polovina městského obyvatelstva se zde shromáždila; druhá polovina běžela si ještě před úsvitem prohlédnout mršinu zabitého netvora. Město bylo slavnostně ozdobeno, radostné. Tlustý Domicellus, zasunuv ruce za pás, vypravoval nejbližší stojícím o boji. Poslouchali se zatajeným dechem.

»V té chvíli netvor zvedl hlavu jako věž, a cvakaje zuby, praví: „Zaprodej mi duši, nebo tě sežeru.“ Ale rytíř nato: „Neprodám!“ Netvor: „Prodej!“ Rytíř: „Zhyň, odklid' se! Neprodám, šelmo pekelná!“ Tak spolu oba rozmlouvali, až drak, vida, že rytíře nepostraší, vypustil smrad jako dým, zbavující člověka vědomí. Ale rytíř si zakryl rukou chřípě a chopil se kopí. Břich draku rozpáral vyvrhuje mu střeva - a ta šelma, ryčíc strachem, počala utíkat...«

»Vypravoval to tak sám rytíř?« zeptal se s podivem vážný bakalář Gorgonius.

»Chcete-li poslouchat, pak poslouchejte a nepřekázejte,« zachrčel nevrle krčmář. »Prokletý drak prchal, proto se rytíř za ním rozjel a hlavu mečem mu uťal. Teprve pak se obrátil ke královně: „Moje jsi, perlo!“ praví. Ona však poklekla, věrnost mu přislíbila, děkovala a za manžela si jej přislíbila.«

»Toť jasné! Vždyť jí zachránil život! Nu, lidé, bezpečně se nám bude žít pod takovým králem...«

»Ale též tvrdě,« znepokojil se kotlář Silvestr. »Bude neústupný. Nelekl se draka, nebude tedy poslouchat ani Radu starších...«

»Brzy uslyšíme, jak na věži zazvoní - a uvidíme, jak se sem sjedou všichni rytíři, aby jej přivedli před královu tvář. Tam bude jeho triumf, tam budou i zasnuby; oh, bude, bude na co pohledět. Před zámek stojí již stoly a po celou noc dvořané poráželi berany i voly...«

»Kdo má silná žebra a dostane se ve zdraví blíže, hladov dnes neodejde.«

V temné komoře, nevšímaje si vřavy ulice, přemýšlel o tom všem mladý rytíř. Nespál. S otevřenýma očima proležel celou noc, patře na sen, který se měl za chvíli splnit.

Světlé oči, modré jako tůň jezera hleděly do hlubin duše... Dívčí ústa jako růže chvěla se již u jeho rtů. Při hlasu zvonů i trub vyvolávajících jeho slávu napínalo se mladé tělo, hladové po slávě. Se svatozáří ochránitele, bohatýra nesl ho na ramenou dav po ulicích města. Zasloužil si to povýšení, mohl se jím bez obavy těšit. Vykonaný čin se nemusil stydět, že bude odměněn. A jak je krásná ta odměna, jak sladká! S nadšením ji prožíval v mysli dříve...

Jako jemné předivo propouštěl rukama chvíle, které měly přijít, těše se jejich kouzlem...

Až, nasytiv duši, sáhl mimo, k chvílím dalším. A přetrhlo se naráz zlaté předivo, skončil se osud svobodného Božího rytíře. Boj s drakem jako zlatý akord věnčil jeho svobodnou slávu a uzavíral ji. Rytíři se zdálo, že patří na ni z hrobu, uzavřen pojednou v kruhu povinností, tak různorodých, spleťtých, svazujících. Prostá jasnost, s níž dosud neomylně roztínal všechny věci jako mečem, měla ustoupit prapodivným zápletkám svědomí, ústupkům, zdánlivým náležitostem, pochybným zásluhám. A s děsem znenadání poznal, že jsa dosud svobodným sluhou Jediného, Nejmocnějšího Pána světa, nelekající se, ani neposlouchající nikoho, kromě Něho, vymění ten štít, tu velikost za těžké a nevděčné nevolnictví...

Vzchopil se, jako by cítil již na krku železnou tíži vlády. Z šera jizby připlula k němu, blízko k němu, prosebná světla očí, slzami zalitá. Rozevřela se milostně napolo dětská ústa, rozechvěná upřímnou láskou... Zahleděl se do těch očí dlouho a pozorně. Jsou mocné - a přece ne tak, aby nahradily svobodu rytířské duše. Jsou sladké, ne však tak, aby vynahradily radost z dobrovolné služby Nejsvětějšímu, Nejlepšímu Pánu...

Oblékl se rychle, obratně, nepřivoláváje nikoho ku pomoci. Postranní brankou vyvedl nepozorovaně věrného koně. A když skvělý houf rytířů stanul před krčmou a zvony města se triumfálně rozhlaholily, tu potulný, nikomu neznámý rytíř Boží, Jirí, byl již daleko, ztracen v dalekém prostranství svobodných cest.

Přeložil Jar. Janouch

MODLITBY ALBERTA PRAŽSKÉHO

Poukazuje se častěji, že nemáme až dosud syntetického obrazu staročeské literatury; zejména pohřešujeme uspokojivého vysvětlení jejího neobyčejného rozvoje za Karla IV. Příčina těchto nedostatků jest jednak v samé povaze literárního materiálu, o nějž tu jde, jednak ve způsobu, jak se nám dochoval, především však v metodě, s jakou se přistupovalo k jeho zkoumání. Až dosud byla naše stará literatura studována téměř výhradně jen filologicky (stanovení správného textu, jeho datování, rozbor pramenný atd.), skutečného literárního zhodnocení se dostávalo jednotlivým památkám toliko výjimečné. Mimo to pozornost historiků literatury upírala se hlavně k literárním dílům psaným česky, přehlížela se však bohatá soudobá literární produkce latinská. Ta má pro historii naší literatury a kultury význam sama o sobě, svými vlastními hodnotami, vedle toho však poskytuje také dosti spolehlivé měřítko, jímž lze hodnotiti bezpečněji prosaické i básnické skladby české. V latinské literatuře zračí se jasněji dobové tendence, neboť v té době ještě latina byla spisovným jazykem inteligence, kdežto úloha češtiny byla rozličně omezena. Chceme-li rozlišiti české literární památky, vyjadřující aspoň po některé stránce skutečné úsilí své doby, od těch, jež jsou podobné snahy zcela prosty a plní úkoly skromnější (literatura zábavná nebo obecně didaktická), musíme se proto dobře orientovati v současné literární tvorbě Čechů píšících latinsky. Dílu jednoho z nich je věnována tato studie.

Z důležitých středisek kulturního života českého ve XIV. století, jejichž význam nebyl dosud dostatečně oceněn, zasluhuje zvláštní pozornosti kartouza »Zahrada Panny Marie u Prahy«. Zde nás zajímá především literární činnost jejího převora Alberta. S jeho dílem jsme se setkali, zabývající se staročeskými modlitbami, mezi nimiž se nám podařilo odhaliti skladby Milíčovy (Řád IV, 472). Pod jeho jménem vydal G. M. Dreves ve svém rozsáhlém souboru středověké latinské duchovní poesie »*Analecta hymnica medii aevi*«, sv. III., třicet veršovaných modliteb k svatým, které našel v rukopisné knize modlitební, nazvané *Scala celi čili Řebřík do nebe*. Tato kniha, jež podle poznámky, připsané v XV. století, je dílem kartuziána Alberta, obsahuje hodinky a veršované i prosaické modlitby k Bohu, P. Marii a svatým;

větší část jejího obsahu tvoří skladby, rozšířené obecně po celé středověké Evropě, vyskytují se však hojně i takové, jichž nelze jinde nalézt a jež Dreves považuje za vlastní tvorbu sestavovatele celé knihy, právě jmenovaného Alberta. V rukopise jsou ovšem zapsány anonymně, ale jejich styl vyznačuje se některými charakteristickými zvláštnostmi, opravňujícími k závěru, že všechny pocházejí od jediného autora, a některé náznaky ukazují, že tento autor je totožný s pořadatelem celého díla; ten se ostatně zmiňuje sám o veliké práci, kterou mu sestavování knihy dalo, a prosí čtenáře, aby se za něho pomodlili, což by sotva učinil, kdyby šlo o pouhou činnost kompilační. O českém původu autorově svědčí vedle některých vlastností jeho jazyka i okolnost, že do své knihy pojal i modlitby k českým patronům sv. Václavu a sv. Prokopu. Mezi českými kartuziány v druhé polovině XIV. století, do které se rukopis sám hlásí, našel Dreves jediného Alberta, jenž byl r. 1386 převorem pražské kartouzy, a ačkoliv se mu z některých důvodů nezdá pravděpodobné, že by sestavovatel Scaly byl příslušníkem pražského kláštera, uveřejnil přece jeho skladby s jménem *Albertus Pragensis*. Od dob Drevesových bylo zjištěno, že Albert byl převorem pražské kartouzy v letech 1382 až 1392, že zemřel 1397, a že byl v důvěrných stycích s arcibiskupem Janem z Jenštejna, který ho ve svých spisech několikrát připomíná. Tato souvislost jen zvyšuje význam díla Albertova, které nám poskytuje nový pohled do duchovního života českého v druhé polovině století XIV.; všimneme si ho proto blíže.

Skladby Albertovy jsou, jak již řečeno, modlitby k svatým, tedy v podstatě promluvy, v nichž se autor obrací přímo k některému světcí a žádá ho za ochranu, přímluvu a pomoc ve svých potřebách a neshodách. Tím je v hrubých rysech určena celková povaha těchto literárních plodů; autor v nich vystupuje v první osobě a mluví hlavně za sebe a o sobě. Modlitbám Albertovým dodává zvláštního rázu jednak okolnost, že jsou veršovány - tento literární druh byl v latinské literatuře značně rozšířen od konce XIII. století - jednak i skutečnost, že se v nich autor nezabývá především svým vlastním duševním stavem a životními okolnostmi, v jakých se nachází, nýbrž vypravuje vzývanému světcí celý jeho životopis, využívaje při tom vhodných příležitostí, aby buď se zbožným a vpravdě křesťanským životem světcovým kontrastoval bídny a hříšný život svůj, anebo zdůraznil z činů světcových ty, v nichž se nejjasněji zračí jeho milosrdenství, soucit s nešťastnými a ochota k pomoci. V obojím případě přerušuje své vyprávění

vložkami, apostrofovujícími svěrice a prosícími o jeho přispění. Mohli bychom tedy skladby Albertovy označiti jako zbožné meditace o životě svatých, jež vyplývají ze správného pochopení vlastní podstaty a cíle středověkého kultu světců, totiž snahy o napodobení jejich křesťanských ctností. Autor sám praví o tom: »Poněvadž je nad síly člověka, aby si získal království nebeské jen svými dobrými skutky - znemožňují to křehkost lidského těla, nástrahy ďábelské i hříchy, pro něž Bůh někdy odvrací svou tvář od nás - jest třeba obrátiti se k některému světcí, abychom jeho pomocí získali království nebeské anebo milost boží, kterou jsme svými poklesky ztratili.« S jiného hlediska možno charakterisovati dílo Albertovo jako lyricko-epické skladby o životě svatých.

Světcí, k nimž se Albert obrací, jsou Jan Křtitel, apoštolové, sv. Erasmus, sv. Linhart, 10.000 mučedníků, sv. Václav, především však svaté panny a vdovy, jimž jsou věnovány téměř dvě třetiny jeho díla; sv. Marketě a sv. Anežce věnoval po dvou modlitbách, z pozdějších světic vyskytují se u něho sv. Klára, Alžběta a Hedvika. Při zkoumání námětů překvapuje, že tu nenacházíme modliteb k P. Marii a ke Kristu; tento fakt však souvisí s metodou, které Dreves užil při určování skladeb Albertových, a bude ještě podrobněji osvětlen, nesmíme proto z něho vyvozovati předčasné závěry. Pramen, z něhož Albert čerpal data o životech světců, byla ve většině případů *Legenda aurea*, nevyčerpatelný zdroj poučení pro středověké spisovatele nejrozmanitějších oborů. Z ní bral Albert svůj materiál i v případech, kdy je v jeho modlitbě epická složka co nejvíce potlačena, ať již proto, že mu nebylo podrobné vylíčení života světcova známo, nebo že je naopak považoval za příliš známé, než aby se jím zdržoval. Tak tomu je hned v první modlitbě k Janu Křtiteli, kde je životopis nahrazen výčtem a výkladem atributů světcových (prorok, přítel snoubencův, lucerna, cudný anděl, Eliáš, Hlas atd.; tyto názvy jsou přejaty z *Legendy zlaté* v téměř stejném pořadí, jak se v ní vyskytují), nebo v druhé modlitbě k sv. Marketě (č. 23). Okolnost, že ze světců pozdějšího středověku vyskytují se u Alberta mimo sv. Kláru jen sv. Alžběta, Hedvika a sv. Václav, ukazuje zřetelně, že jeho dílo vzniklo v prostředí českém; to potvrzuje zejména jeho modlitba k sv. Václavu, neboť zde byla pramenem Albertovým některá z pozdějších, patrně teprve ve XIV. století vzniklých legend svatováclavských.

Albert sám není tvůrcem literárního druhu, jež pěstoval; již Dreves upozornil, že měl předchůdce v dolnorakouském kartuziánu

Konrádovi z Hainburka, proslulém autoru známého *Mariale*, který počátkem padesátých let XIV. století byl nějaký čas v Praze jako vikář (zástupce převora) tamní kartouzy. Básnická činnost Konrádova je tématicky i formálně rozmanitější než Albertova; jeho modlitby k svatým liší se od Albertových svou stručností, ale princip, podle něhož jsou skládány, je týž - také Konrád líčí světcí jeho životopis, omezuje se při tom však jen na hlavní data a neprodlévá při líčení momentů citově významných, ke kterým soustřeďuje svou pozornost Albert, usilující o docílení hlubšího dojmu. Prospěšně se odlišují skladby Konrádovy od Albertových svou formální obratností (často bychom mohli mluvit téměř o virtuositě), na závadu je jim však jejich přílišná schematičnost; těšily se ve středověku mnohem větší oblibě, jak to dokazují četné rukopisy, rozšířené po celé střední Evropě. Jsou také pestřejší tématicky, neboť se vztahují na daleko větší okruh světců; na rozdíl od Alberta nacházíme u Konráda také 11 skladeb mariánských, v nichž Konrád po dobovém zvyku rád užívá duchovního výkladu čili alegorie nejrozmanitějších předmětů, jež všechny podle něho hlásají slávu panenské matky. Tu jsou příznačné zejména skladby »Prsten Panny Marie«, vysvětlující duchovní význam dvaceti drahokamů, zdobících prsten, jímž si Pán zasnoubil P. Marii, a »Oblek Panny Marie«, rozvádějící obraz Apokalypsy (12, 1): *Apparuit in celo mulier amicta sole et luna sub pedibus eius et in capite eius corona XII stellarum*; tyto hvězdy podle výkladu Konrádova znamenají dvanáct výsad, jimiž byla P. Maria Bohem obdařena.

Skutečnost, že Albert ke své skladatelské činnosti byl inspirován dílem Konrádovým, jest nepochybná. Modlitby Konrádovy nejen znáti mohl, jak je to při čilých tehdejších stycích kartouzy pražské s jemnickou, působištěm Konrádovým, a priori pravděpodobné, nýbrž také skutečně znal, neboť velkou část jich pojal do své modlitební knihy, a na několika místech se v modlitbách Albertových shledáváme se slovními ohlasy, které jen potvrzují, jak důvěrně byl seznámen s dílem svého předchůdce.

Své skladby zahajuje Albert obyčejně pozdravením světce (největší část jich se přímo začíná slovem *Salve* nebo *Ave*), k němuž zhusta připojuje úvodní prosbu o pomoc, aby jej mohl důstojně oslavit. Z těchto úvodů se dovídáme, že Albert sám považoval své skladby za básně či písně, neboť je opětovně označuje názvem *carmen* (č. 5—7, 10, 18, 20, 22, 30) a svou činnost jako zpívání (*hymnizare* 1, 5, 13, 18, 19; *canere* 5, 19). Hlavní cíl své činnosti vidí Albert (1 2, 4, 5,

7) v oslavě světců, bylo by tedy možno, byť i s určitými výhradami, řadit jeho skladby k básnickým panegyrikům, jejichž řadu v křesťanském písemnictví zahajuje, jak známo, sv. Prudentius svým dílem *Peristephanon*, ke kterému bychom musili zajít, hledající vlastní kořeny literárního druhu Albertem pěstovaného, kdybychom neměli jeho východisko, Konráda Hainburského, stanoveno tak přesně. V úvodních strofách podává Albert obvykle též charakteristiku oslavovaného světce; při mužích spokojuje se vytčením nejdůležitějších vlastností mravních, u světic však rád zdůrazňuje i jejich krásu tělesnou, ovšem jen zcela zběžně a většinou přívlastky superlativními (*nadmíru krásná; sličné tváře; nade všechny nekrásnější; krásná jako lilie* a pod.); zejména rád je srovnává s růží nebo s jitřenkou. Vedle krásy připomíná často i jejich něžnost a útlost, nejčastěji však mluví o jejich jasnosti a světlosti (*candere, praeefulgere, clarus*), která v pozdní gotice patří k nejrozšířenějším přívlastkům hrdinek posvátných legend stejně jako románů a povídek světských. Nepokouší se však o individuální charakteristiku, naopak setkáváme se ustavičně se stejnými rysy, bez únavy opakovanými, jak to bylo vlastní celé době Albertově. Rozdíly najdeme nejspíše ještě v líčení životopisu, ani zde nejsou však příliš výrazné; pravidelně podává Albert přehled celého života světce, někdy se však omezuje na nejvýznamnější jeho okamžiky, částečně po vzoru svého pramene, *Legendy zlaté*; hlavní pozornost autora se soustřeďuje k mučednické smrti svatých, která již v jeho předloze bývá popisována dosti jednotvárně. Nepřekvapuje proto, setkáváme-li se v některé modlitbě s verši, jež jen s nepatrnými změnami čteme i v jiné skladbě (srovnej modlitbu 12, strofy 4-5, a 13, strofy 11-12; č. 19, strofa 19, a 18, strofa 28). Stálé přemítání o týchž věcech zřejmě nijak neunavovalo našeho skladatele, a nebál se také vyjadřovati touž myšlenku znova a znova, s variacemi zcela nepatrnými. To platí na příklad o trojici »tělo, svět, ďábel«, kterou častěji šablonovitě uvádí jako příčinu všech svých mravních poklesků (1, 5. 14 a j.). Jako prostředku amplifikačního rád užívá výkladu jmen, ať již skutečného (a petra Petrus, id est lapis induratus 2; Johannes = Dei gratia 4; Dorothea - Doros-thea 18) nebo etymologisujícího po středověkém způsobu, vysvětluje totiž jméno jako souhrn vlastností, označených slovy, která se začínají stejnou hláskou jako jednotlivé hlásky jména (na př. Scolastica: *salus, constancia, offerre, lugere, amare, sanctum, tutrix, iuvamen, castitas, adiutrix*).

Ačkoliv všechny modlitby Albertovy, Drevesem vydané, jsou veršo-

vány a autor sám je považoval za básně, bylo by jen stěží možno nazvat jej básníkem. Byl v podstatě jen veršovcem, a to ne právě nejlepším, neboť v jeho díle nacházíme mnoho poklesků rytmických, projevu-jících se i nepravidelností v počtu slabik verše, o rytmickém spádu ani nemluvě. Ostatně i jeho styl je v podstatě prosaický, což se jeví především v syntaxi; často se u něho vyskytuje ryze prosaická stavba souvětí, jak patrně na př. ve verších: Quod a Christo adamaris - et ab ipso collaudaris, - est ob tuam, domina, - castam atque sanctam vitam, - quam tenebas redimitam - multis cum virtutibus; věta a verš začíná se tedy spojkou. Velmi početné jsou, jak upozornil již Dreves, odchylky od normálního slovosledu, vyvolané snahou po docílení rýmu; při tom se mnohdy stavba věty stane nepřehlednou do té míry, že leckdy působí potíže určití správně jednotlivé gramatické tvary (7, strofa 8, již Dreves tiskne: Audivisti te monentem: Noctem *intra* et dicentem civitatem propere tuam, ve skutečnosti však třeba číst: Audivisti te monentem vocem: *Intra* - et dicentem - civitatem propere tuam; *intra* v prvním případě jako předložka, v druhém jako imperativ). Hojně jsou také nepravidelnosti v užívání časů - v téže větě a souvislosti stojí vedle sebe třeba presens a imperfectum; určité sloveso je mnohdy zcela nesprávně nahrazeno participiem (2, strofa 15: Refert Leo papa videns, turrim altam quod conscendens, inde se eiciens coronatus, et volare cepit; Legenda zlatá: Ut refert Leo papa..., turrem excelsam conscendit et inde se deiciens coronatus lauro volare cepit). Připomínáme tyto věci jen proto, že ukazují, jaké potíže působilo Albertovi vyjádření svou myšlenku ve verších pravidelně stavěných. Nejvíce ještě se projevuje, že skladby Albertovy patří k poesii, v jeho slovníku, který je prostoupen výrazy v běžné prosaické řeči nezvyklými; právě tato slova umožňují také určití přesněji, o jakou poesii tu jde. Patří totiž k slovní zásobě, která charakterizuje středověké latinské spisy rétorické, ať již máme na mysli pojednání o teorii rétoriky, nebo jednotlivé konkrétní plody středověkého úsilí rétorického, diktamina a listy. Pro slovník Albertův je příznačná záliba v slovech odvozených, a to při jménech podstatných a přídavných stejně jako při slovese; při substantivech je jmenovitě častá přípona *-men* (ducamen, gravamen, levamen, munimen, oblectamen, odoramen, miseramen, tutamen, umbramen), *-trix* (adiutrix, conductrix, cultrix, ductrix, expugnatrix, tutatrix), *-tor* (architector, corruptor, dilector, servitor, vorator); při adjektivech *-alis* (bestialis, brumalis, commensalis, consodalis, erumnalis, infernalis, maternalis, penalis, rothalis),

-osus (criminosus, maculosus, penosus, probrose); slovesa jako augmentare, celerare, dotare, madidare, onustare, sequestratus, stellatus, tenebratus. Vedle derivativ vynikají hojně i slova složená, jako condotare, conniti, evastare, inardere, pertransfixus, reamare, reimpendere, coapostolus, coeternare, convespilio, preamabilis, predulcorare atd. Naopak zase komposita bývají nahrazena odpovídajícími slovy jednoduchými, na př. *mittere* ve významu *dimittere*, *fractus* místo *confractus* a podobně. Oba tyto způsoby tvoření slov, derivaci a komposici, doporučuje skladatelům rytmických básní latinských ve svém pojednání »De rithmis«, Mistr *Tibinus*, autor četných velmi oblíbených rétorických příruček (který v poslední třetině XIV. století působil nějaký čas i u nás), jako nejpohodlnější prostředek k dosažení rýmu. I když nechceme tvrdit, že se Albert řídil právě radami Tibinovými, příslušnost jeho - právě tak jako Konrádových - skladeb k rétorické poesii pozdního středověku je nesporná. Tím je také řečeno, že tu jde o poesii odvozenou, která má obecně spíše význam formální než myšlenkový; nevyniká-li ani formální dokonalostí, ztrácí vlastně smysl. Bylo by ovšem pochybené posuzovati dílo Albertovo jen s hlediska uměleckých hodnot, neboť jeho vlastní zaměření je jiné, náboženské; okolnost však, že autor sám své skladby označoval jako básně, a měl tedy i jakési literární aspirace, opravňuje nás, abychom na ně aplikovali i měřítko literární.

Formálně jsou modlitby Albertovy dosti jednotvárné, podobně jako myšlenkově. Až na dvě výjimky (č. 9 a 28) jsou psány vesměs strofou typu *Stabat mater* (8a8a7b8c8c7b). Zhusta bývají strofy spojovány ve větší celky, což lze konstatovati někdy pomocí akrostichů (po dvou strofách v č. 2, 3, po třech č. 4, 8, po čtyřech č. 1, 18), jindy zase podle způsobu zapsání v rukopise (v č. 9 tvoří vždy čtyři strofy jeden odstavec), jenž však také není vždy správný, neboť celá řada písní je zapsána bez oddělení strof, jako próza (na př. č. 12-16). Ostatně členění strofické se namnoze nekryje s členěním syntaktickým, věta leckdy pokračuje z jedné strofy do druhé, a vyskytují se i případy, kdy prvá polovina strofy je vyplněna samostatnou větou, ale věta, již se začíná druhá část strofy, je ukončena teprve ve strofě následující. Při tom ovšem třeba mít na mysli, že ve středověku se mnohdy jedna část této strofy považovala za samostatný celek (8a8a7b), ale i kdybychom toto nazírání pro Alberta připustili, musíme přece uznati existenci strofického přesahu (enjambement), podobně jako se s pře-

sahem setkáváme i ve verši. Zbývající dvě písňe mají strofu 7x6a7y6a, což je vlastně polovice t. zv. vagantské strofy, tedy útvar i v jiné naší tehdejší lyrické poesii velmi oblíbený.

Podotkli jsme již, že Albert nebyl skladatel příliš pečlivý, dosti často se u něho vyskytují verše, které mají o slabiku více nebo méně proti základnímu schematu. Rým je pravidelně dvojslabičný, v naprosté většině případů gramatický. Asi v 10% všech rýmových dvojic je rým nepřesný. Při tom jsou jmenovitě hojné případy jako *virginum:omnium*, dále *intrante:repente*, *nunciando:ostendendo*; poměrně často se shodují poslední dva vokály a souhlásky na konci slova, ale liší se souhlásky mezi oběma vokály (*suscepit:fecit*). Asi v třetině těchto případů je rým jen jednoslabičný; při tom se většinou shoduje i opěrná souhláska. V několika případech se rým omezuje na shodu závěrečného vokálu (*nobile:misere*). Z těchto nepřesností připouští Tibinus jen neshodu souhlásek mezi rýmujícími se samohláskami, ale i tu požaduje, aby to byly souhlásky příbuzné (znělá s neznělou). Nevyhovuje tedy rýmová technika Albertova zcela ani shovívavým požadavkům soudobým; technika verše a rýmu shoduje se však se zvyklostmi některých skladeb českých.

Konrád Hainburský a stejně i Albert psali svá díla nepochybně jako modlitby, určené ke čtení nebo recitování. Aspoň některé z nich byly však i zpívány; tak Dreves uveřejnil (*Analecta hymnica* 1 č. 9) ve své sbírce latinských duchovních písní českého původu jednu z mariánských skladeb Konrádových z rukopisu, obsahujícího jen písňe; v jiném rukopise je zapsána další (č. 9) s notami (viz D. Orel, *Kanonál Fránusův*, 69) a ještě jiná (č. 8) zapsána ve dvou zpěvnících (*Analecta hymnica* 10, č. 74). Také z Albertových skladeb aspoň jedna, modlitba k sv. Dorotě, zkrácena sloužila jako píseň (viz *Analecta hymnica* 2, str. 149).

Poučivše se takto o vlastní literární činnosti Albertově, musíme se ještě seznámiti s rámcem, do něhož je celé jeho dílo zasazeno a který je pro nás v lecčems významnější než Albert sám. Všimněme si proto podrobněji obsahu celé modlitební knihy, kterou Albert sestavil.

Scala celi skládá se ze tří částí, o jejichž skladbě a určení podávají dostatečné vysvětlivky rubriky, kterými jsou opatřeny. Úvodem promlouvá redaktor sborníku o nedbalosti duchovních v odříkávání předepsaných církevních hodin a o trestech, které za taková prohřešení

očekávají vinníky již zde nebo na věčnosti. Pro uvarování těchto trestů doporučuje autor, užívaje při tom i citátů ze sv. Bernarda, modlitby soukromé, jimiž lze napravit případné poklesky, ať již byly způsobeny lenivostí nebo přílišným zaneprázdněním. Sestavil proto knihu, obsahující na každý den v týdnu zvláštní hodinky, officia, které je možno z vlastní horlivosti připojit k obřadu liturgickému anebo odříkati v náhradu zaň. Tyto mimoliturgické hodinky, určené pro jednotlivé dny týdne počínaje nedělí, tvoří prvou část díla; jsou to hodinky o Nejsvětější Trojici, dále o umučení Páně, o Trnové Koruně, o Duchu svatém, o Božím Těle, o bolestech Panny Marie a konečně o radostech P. Marie. Protože však umučení Páně zasluhuje větší úcty, postavil redaktor v čelo díla hodinky o umučení Páně, složené domněle sv. Bonaventurou, jež se mají recitovati každý den mimo předepsané hodinky církevní i soukromé, připadající na příslušný den. Druhá část Scaly obsahuje modlitby k andělům a svatým, rozdělené opět na jednotlivé dny týdne: k andělům, za dušičky, k apoštolům, mučedníkům, vyznavačům, pannám a vdovám (tato poslední skupina, protože je příliš početná, je rozdělena na dva dny, pátek a sobotu). Závěr knihy tvoří menší skupiny modliteb k svátku svatých ostatků, k posvěcení chrámu, před přijímáním a po něm. Obě části díla jsou však od sebe odděleny rozsáhlou vložkou, zabírající téměř celou polovinu modlitebníku a obsahující modlitby k Pánu Ježíši a o jeho umučení, jakož i modlitby k P. Marii.

K tomuto stručnému popisu možno připojit zjištění, že modlitby Albertovy, vydané Drevesem, pocházejí z druhé (nebo spíše třetí) části celé modlitební knihy Albertovy a proto je pochopitelné, že obsahují jen modlitby k svatým. Ale i v druhých dvou odděleních Scaly vyskytují se skladby, které nejsou jinde doloženy a při nichž by se tedy rovněž mohlo uvažovati o autorství Albertově; o tom se ještě zmíníme. Kromě toho třeba podotknouti, že v knize jsou asi stejně zastoupeny modlitby prosaické jako veršované, při svém rozboru však k prosaickým budeme přihlížeti méně, neboť tento úsek středověkého písemnictví je dosud poměrně málo zpracován a nelze tedy dojít k bezpečným výsledkům.

Z officií, obsažených v první části Scaly, bylo dosud tištěno, pokud jsem mohl zjistiti, jen domnělé Bonaventurovo (*Bonaventurae opera, Venetiis 1756, XIII, 220-225*); v rukopisech vyskytují se Jeronymovi přiřítané hodinky o umučení Páně. Cizího původu nepochybně jsou i hodinky o Nejsvětější Trojici a o Trnové Koruně; poukazují na to

aspoň poznámky, vykládající o jejich vzniku nebo o odpustcích, jimiž jsou nadány. V hodinkách o bolestech a o radostech P. Marie jsou však obsaženy veršované partie (obyčejně jsou označeny jako hymny), které byly z našeho rukopisu otištěny Drevesem a nenalezeny nikde jinde, v čemž bychom mohli spatřovati náznak českého původu těchto skladeb; ale v oficiu prvním jsou zase jiné části, které se v podobně úzké části souvislosti vyskytují aspoň v jednom rukopise cizím, přibližně současném (Reichenau 36). Cizího původu jsou z největší části také modlitby ke Kristu, zahajující druhou část Scalý; jsou tu především dva t. zv. žaltáře (psalteria), t. j. básně, určené k soukromé pobožnosti, skládající se podle počtu žalmů ze 150 strof, z nichž každá v nejstarších skladbách toho druhu obsahovala slovní nebo myšlenkovou narážku na odpovídající žalm (obě tato psalteria jsou otištěna v *Analecta* hymnica 35 jako č. III a VI), dále »Pláč sv. Bernarda nad umučením Páně« (Salve mundi salutare, skladba obecně rozšířená, přičítaná ovšem sv. Bernardu neprávem) a témuž autorovi připisovaný »Osten lásky« (Dulcis Jesu memoria), jakož i některé skladby drobnější, veršované i prosaické, jichž tu nelze vypočítávati, vztahující se jednak rovněž k umučení, jednak k Božímu Tělu nebo k přijímání. Závěr této skupiny tvoří »zvláštní modlitby za sebe a za jiné«, obsahující většinou modlitby obecně známé. Ještě více místa je dopřáno modlitbám mariánským; k připomenutým již oficiím o bolestech i radostech P. Marie přistupuje v druhé části obsáhlý soubor literatury, zabývající se těmito dvěma tématy, tak příznačnými pro mariánský kult pozdějšího středověku. Jak známo, staršího data je uctívání radostí P. Marie, doložené již ve XII. století; původní počet radostí (nejradostnějších okamžiků v životě P. Marie) byl pět, později byl však rozličně doplňován a obměňován, takže nacházíme čísla od 7 do 10, od 12 do 16, ano i 20 a 25 »radostí«. V Scale samé setkáváme se s čísly 5, 7, 8, 12, 15; odtud je patrné, že nelze konstruovati podstatné rozdíly mezi skladbami, lišícími se ve výčtu radostí. Velmi dobře to ilustruje ostatně i výklad redaktora Scalý v úvodu k cyklu modliteb mariánských; čteme tu, že P. Marii třeba uctívati proto, že si ji Bůh zvolil za matku nejvybranější a celému světu za vladařku a nejstatečnější pomocnici, nad níž po Bohu na nebi ani na zemi se nenachází tvor čistší a světlejší, takže každý, kdo se k ní utíká a jí věrně slouží, bývá sám podněcován její svatostí a dochází spásy. Bůh ji také poctil a obdaroval mnohými radostmi na zemi i na nebi; nejznamenitějších radostí je osm, totiž

svátky Zvěstování, Narození Páně, Zjevení Páně, Očišťování Panny Marie, Vzkříšení, Nanebevstoupení, Seslání Ducha svatého, Nanebevzetí; o těchto svátcích je P. Maria štědřejší a ochotnější pomoci než jindy, protože sama tehdy došla větší radosti. Zbavíme-li se zpovědí či zpovědní modlitbou svých hříchů, dojdeme prostřednictvím Panny Marie odpuštění u jejího Syna, jemuž samému přísluší odpouštění. Oficiu o radostech P. Marie, zapsané před tím, jmenuje však jen sedm radostí; tato diskrepance však zřejmě u redaktora nepadá na váhu, uvědomil-li si ji vůbec. Téma radostí je v Scale zastoupeno i několika veršovanými skladbami cizího původu (t. zv. Plesání sv. Bernarda A. h. 32, č. 63, skladba Filipa de Grève *Virgo templum trinitatis*, Mone II, 165; dále A. h. 15, č. 60, 31, č. 184 a Mone II, 411), jakož i řadou básní jinde nedoložených a konečně prosaickými meditacemi o 15 radostech. Pozdější, nepochybně po vzoru radostí vzniklá literatura o bolestech P. Marie - označovaná ve středověku přiléhavějším názvem *compassio*, jež vystihuje, že tu jde o bolest sdílenou, tu totiž, kterou P. Maria prožívala při utrpení svého Syna (někdy tak bývá označován i soucit, jež s bolestí P. Marie máme cítiti my), je do Scaly pojata rovněž hojně; především je tu také oficiu, zajímavé hlavně svými prosaickými lekcemi, líčícími názorně děj umučení i žal Panny Marie, dále řada modliteb prosaických a posléze verše, mezi nimiž ovšem nechybí *Stabat mater*, jež však většinou pocházejí z Čech, ne-li přímo od autora Scaly. K tomu ještě přistupuje velmi početná skupina modliteb, věnovaná vůbec oslavě P. Marie, ze které zvláštního připomenutí zasluhují čtyři »žaltáře« mariánské (A. h. 35, č. X-XII, XV) a skladby Konráda Hainburského (č. 1-4, 8-11); doplněna je opět verši, známými dosud jen ze Scaly. K modlitbám o radostech P. Marie jsou připojeny modlitby o životě Kristově, při nichž není zcela jasno, do jaké míry souvisí s tématem radostí.

Z podaného přehledu je jasné patrné, že pořadatel naší modlitební knihy věnoval vedle umučení Kristova nejvíce místa a péče modlitbám k P. Marii. Kult mariánský je tu zastoupen téměř všemi formami, jak se před sklonkem středověku vytvořily v západní i střední Evropě, nejvýznamnější skladby sem spadající jsou do díla přímo pojaty a počet jejich znamenitě rozmnožen řadou skladeb dalších, o nichž můžeme souditi, že vznikly v Čechách. Tento náš příspěvek k chrámu úcty, jež středověké křesťanstvo společným úsilím vybudovalo Matce Boží, je pozoruhodný v rozličném ohledu. Zejména básně, líčící utrpení P. Marie, zasluhují povšimnutí, pro-

tože skladby s tímto námětem jsou ve XIV. století ještě poměrně vzácné v latinské literatuře a jejich počet se rozhojňuje teprve ve století následujícím. Neméně významná je však i okolnost, že v Scale nacházíme vedle modliteb a básní novějších i zcela původních hojně zastoupeny také skladby starší, jak se s nimi setkáváme na př. v modlitebních knihách (liturgických i soukromých) abatyše Kunhuty a zejména ve známém *Oracionale* Arnošta z Pardubic. Tento fakt svědčí velmi výmluvně o pevné kontinuitě duchovního života, soustředěného především v klášteřích a nepodléhajícího rozmanitým otřesům bouřlivých dob tehdejších. Dědictví starších generací se tu přijímá, doplňuje, rozhojňuje a předává generacím dalším, aby v příhodnou dobu opustilo výlučnost zdí klášterních a stalo se ukazatelem cest lidovému hnutí náboženskému. Velká část těchto modliteb, jež má Scala společny se staršími latinskými modlitebními knihami našimi, byla v druhé polovině XIV. století přeložena do češtiny (nacházíme v ní latinské originály pro čísla 6, 8, 14-17, 22, 23, 69, 151, 155, 160, 161, 167, 168, 180, 182, 191, 195, rukopisu XVII F 30, v němž jsou zapsány i modlitby Milíčovy). Toto konstatování potvrzuje zároveň, jak úzce souvisí Scala s českým duchovním prostředím za Karla IV. Poněvadž pak mezi Scalou a texty českými není přímé souvislosti, nýbrž jen navazování na společnou tradici, ukazuje se, že náboženské hnutí »lidové«, představované pro nás dosud hlavně jménem Milíčovým a Janovovým, mělo ve skutečnosti rámcem daleko širší. Také vlastní povaze tohoto hnutí se tím dostává nového osvětlení, neboť se ukazuje stále zřejměji, že v jeho počátku a prvních stadiích není nic, co by se nesnášelo s ortodoxní naukou církevní. Bez zájmovosti není ostatně ani fakt, že v čelo Scaly je postaveno officium o umučení Páně, jež se rád modlíval Jan z Jenštejna, jak zaznamenal jeho životopisec, jenž připomíná i zálibu arcibiskupovu v psalteriích nepochybně toho druhu, který je ve Scale tak bohatě zastoupen.

Srovnání Scaly s modlitebníkem Arnoštovým, výše míněným, je však zajímavé i po jiné stránce. Na rozdíl od díla Albertova neobsahuje kniha Arnoštova (až na závěrečné modlitby Arnoštovy) vůbec skladeb českého původu, nýbrž shrnuje nejvýznamnější plody cizí modlitební literatury, jak byly vytvořeny až do počátku XIV. století. Úvodem obsahuje kratší pojednání Huga ze sv. Viktora o účinnosti modlitby (*Patrologia latina* 176, 977-9) a kázání biskupa Cesaria o stejném námětu. Závěr obsahuje delší spisy meditativní, *Soliloquia* sv. Augustína, pseudoaugustinovskou Rukověť, a Huga ze sv. Viktora

De arra anime. Velmi početně jsou tu zastoupeny zejména modlitby a meditace sv. Anselma, jemuž se tu přičítá neméně než 25 textů; z pravých jsou tu až na čtyři všechny (chybí jen modlitby č. 9, 34, 72 a meditace II), z pseudoanselmovských jsou zde modlitby č. 7, 46, 70, dále 2 a 10 (totožné s prvými 9 kapitolami pseudoaugustinovských Meditací) a meditace IX, označená tu jako »Ostnec milosti«, pod kterýmžto názvem byla také přeložena do češtiny (v Evangelii sv. Matouše s homiliemi a u Štítného); jejím autorem je ve skutečnosti Ekbert von Schönau. Také z modliteb Petra Damiani jsou tu zapísány dosti mnohé. Jinak nejvíce místa zabírají modlitby o umučení, jako známé *Granum passionis*; prosaické kázání, s kterým jsme se setkali již u Kunhuty (P. L. 184, 769-722), a rovněž prosaické meditace o umučení, připsané zde sv. Bernardu (P. L. 94, 561-8) a jiné modlitby, rozdělené podle pořadu církevních hodinek a opatřené údajně hojnými odpustky papeže Urbana. K přijímání jsou tu především běžné modlitby prosaické, jež byly později z větší části zčeštěny, a několik veršovaných, jež téměř bez výjimky nacházíme i ve Scale (je tu také *Ave, vivens hostia*). Poměrně málo jsou tu zastoupeny modlitby mariánské, na př. úryvek z veršů *Omni die*, meditace »sv. Bernarda o Salve regina« (ve skutečnosti Stimulus amoris III, 19; P. L. 184, 1077), jeden žaltář (A. h. 35, X) a předloha modlitby *Paní má, svatá Maří* (F 180). Modlitby k svatým jsou vybrány především z Anselma, doplněny modlitbami k sv. Řehoři, Augustinovi, Mikuláši, Marketě a Anně jakož i veršovanou k sv. Anežce (A. h. 33, č. 25). V celku možno říci, že se tento výběr zhruba kryje s okruhem, z něhož brali předlohy pro své modlitby německé Jan ze Středy a jeho spolupracovníci. Čeští překladatelé modliteb zabírali daleko šíře; jejich poměr k německým lze srovnávat přibližně s poměrem, jaký je mezi Scalou a Oracionalem Arnoštovým.

Vrátíme-li se po tomto přehledu zase k vlastním skladbám Albertovým, můžeme považovati za zjištěno, že sbírka jeho modliteb, jak ji Dreves původně vydal, není úplná. Dreves ostatně sám v pozdějších svazcích svého souboru opětovně upozorňuje na možnost nebo pravděpodobnost Albertova autorství při básních, jež dříve pod jeho jménem neotiskl (srovnej A. h. 9, č. 116; 15, č. 3, 213; 30, č. 41; 31, č. 31, 48, 86, 156, 176, 188; 32, č. 10). Na tomto místě nelze zacházeti do podrobností; spokojíme se konstatováním, že k světcům, jež Albert oslavuje, přistupuje i sv. Prokop, což znovu

potvrzuje úzký vztah Albertův k českému prostředí. Důležitější jest však skutečnost, že v literárním díle Albertově zaujímá významné místo i tematika mariánská, nad jejímž chyběním jsme se výše pozastavili. Pozoruhodný je také poznatek, že se Albert často spokojoval přepracováváním, zejména ovšem rozšiřováním, písní starších. Stanoviti bezpečně celý rozsah jeho tvorby bude sotva kdy možno, neboť stylistická měřítko, na něž jsme tu odkázáni, sama o sobě k řešení nestačí; Dreves připisuje mu na př. modlitbu o sv. Anně (č. 27), která se vyskytuje také ve dvou jiných (značně pozdějších) rukopisech, ačkoli prvé jeho kritérium při určování Albertových skladeb bylo, že jsou zapsány jediné v Scale. Musíme se ostatně ptáti, zda dílo Albertovo opravdu nepřekročilo hranice svého kláštera, jak se domnívá Dreves; aspoň úryvek modlitby k sv. Dorotě (č. 18) nachází se zapsán v známém písněovém sborníku vyšehradském, je tedy pravděpodobné, že se aspoň v českém prostředí dostalo skladbám Albertovým jistého rozšíření. A není vyloučena ani možnost, že se rozšířily i v cizině, když se tam za bouří husitských členové pražského kláštera uchýlili. Tyto otázky vyžadují však dalšího studia. Zde přestaneme na vytčení významu, jež má dílo Albertovo pro posuzování několika básní staročeských.

Předem je třeba odmítnouti domněnku Jakubcovu, jako by skladby Albertovy byly měly přímý vliv na staročeskou modlitební literaturu (srovnej Řád IV, 474). Jejich existence, zejména však uspořádání modlitební knihy Albertovy, poskytuje důležitou oporu pro datování a hodnocení některých českých skladeb s náměty mariánskými. Vidíme-li, jak rozvitý je kult radostí a bolestí P. Marie v čistě církevním latinském prostředí koncem XVI. století, kdežto v polovině století nacházíme v podobných okolnostech sotva jeho náznaky (v Arnoštově Oracionale), vzdáme se pokusů, klásti do doby příliš staré vznik skladeb českých s těmito náměty. Srovnáním se skladbami latinskými, obsaženými v »Řebříku do nebe«, poznáváme také, že nejvěrněji se drží běžné tradice skladba o sedmi radostech v rukopise Svatovítském, kdežto báseň rukopisu Hradeckého o devíti radostech se vyznačuje rozmanitými zvláštnostmi, z nichž nejnapadnější jest, že tu vůbec chybí Nanebevzetí P. Marie, které jest nezbytnou součástí všech podobných skladeb; třeba snad i položit otázku, je-li dochovaná báseň úplná. Podobně možno zjistiti velkou mezeru a rozličné nesrovnalosti i v »Zdrávas Maria« (rukopis Hradecký a Svatovítský). Významnější je však zjištění zásad-

ního rozdílu mezi skladbami českými a latinskými: kdežto latinské se spokojují stručným konstatováním faktu radosti a navazují naň úvahy, v českých převládají prvky výpravné, meditace jsou buď zcela potlačeny nebo zeschematisovány. Básně latinské již svou skladbou prozrazují, že jsou určeny pro publikum nábožensky vzdělané, jemuž stačí pouhý náznak nebo zmínka, aby vědělo, oč jde, naproti tomu české u svého obecenstva předběžných vědomostí nepředpokládají a vysvětlují tedy vše od základu; tím ovšem byla lyrická složka, vlastní skladbám latinským, od počátku odsouzena k úloze podružné, nebyla-li potlačena úplně. Didaktická tendence uplatňovala se tedy velmi značně i zde. Naproti tomu v nejdůležitějších skladbách o bolestech P. Marie, t. zv. pláčích, kde situace byla i prostému věřícímu zcela jasná, mohla se lyrika rozvinouti mnohem více; vlastní její pole bylo však v této době v modlitbách prosaických, at již přeložených či původních.

Poznámka: Rukopis »*Scala celi*« chová se v Národní a universitní knihovně v Praze pod značkou XIII E 3 (Truhlář č. 2322). Titul vydání *Drevesova*: Konrads von Haimburg und seiner Nachahmer, Alberts von Prag und Ulrichs von Wessobrun, Reimgebete und Leselieder (Analecta hymnica medii aevi, III.), Leipzig, 1888. Jeho nedostatky možno ilustrovati zjištěním, že v modlitbě k sv. Pavlu vynechal první strofy, v modlitbě k sv. Václavu (č. 10, str. 27) trojverší: *fronti tue inhesisse - cruce Christi et fulsisse - miris cum obtutibus*. K modlitební literatuře latinské: *Dom A. Wilmart*, Auteurs spirituels et textes dévots du Moyen Âge latin, Paris, Bloud et Gay, 1932. O pražské kartouze srovnej *M. Jakubička*, Časopis českého musea, 85/6, 1911/12, str. 317, 245, zejména 86, 312-314. *Jan z Jenštejna* připomíná Alberta ve spisku *Miracula beatae Mariae Visitationis*, rukopis Vatikánský, fol. 158.

Oldřich Králík

MÁCHA A VLIVOLOGIE

II

Za dnešního stavu byronské otázky se dostává do popředí zkoumání, jak vlastně mínění o Máchově byronismu vzniklo. Alb. Vyskočil rozlišil správně legendu o Byronovi od jeho skutečného díla (»Veliký Byron, duch nejsvobodnější, který jako divý vír uchva-

coval duše v hlubokosti útisku, srdce prahnoucí v nejasných tužbách po volnosti lidstva, Byron legendy let třicátých», Básník, str. 118) a vyhrotil tuto antithesu: »(Na Máchu) působila více byronská legenda, než tak málo mu známá Byronova poesie« (ib., 125). V. Černý vhodně v Lit. novinách sestavil 9 zpráv o Byronově účasti v řeckém boji o samostatnost, které byly r. 1824 otištěny pod záhlavím »Císařství turecké« ve Vlasteneckém zvěstovateli. V těchto zprávách není podle upozornění V. Černého ani slova o tom, že Byron je básník. A důležitá je také v této souvislosti obecná poznámka autora: »Všude v Evropě, ba i ve své vlasti, Byronův život na sebe strhával pozornost dříve a více než Byronovo dílo... pokud bylo Byronovo básnické dílo výrazem světobolu, zdál se básník své dílo i doslova žít.« Zajímavě Máchovo okouzlení formami byronského života osvětlil R. Wellek ve výkladu o Máchově vztahu k E. Bulwerovi. Mácha psal Hindlovi o Bulwerově Falklandu a viděl sebe i své přátele v hrdinovi tohoto románu: »Právě proto se dovedl (Bulwer) jako mladík výborně vcítovat do současného čistě vnějškového byronismu a jeho portret Falklanda nám aspoň ukazuje, jak silně se Mácha ztotožňoval i v životě s byronským ušlechtilým a sentimentálním misantropem.«

Zdá se, že to opravdu byla především byronská legenda, která působila na Máchu, a že působila na jeho představivost a životní postoj; podnětně formuloval tuto věc Teige: »Výstřední kostymy, provokativní vystupování osvícenců a vzbouřenců, jsou ... i pokusem o reálné žité, hmatatelné poetické elementy, tendencí uvést poesii do každodenního života... Romantická poesie je ztotožněna s romantickým životem básníkovým.« Václavěk v 8. kap. své studie »Společenské vlivy v životě a díle K. H. M.« snaží se výstřední chování básníka »rozervance« vyložit sociologicky, Pražák při Máchově korespondenci bere za základ psychologii doby a dovolává se knihy L. Maigrona. Těže věci se dotkl také Mukařovský, když mluví o tom, že pro básníka nabývaly symbolického významu i jevy všední skutečnosti, na př. hrady (Sl. Rundschau). A konečně možno se zmínit i o Voborníkově paralele Máchy se Slowackým. Charakterizuje »rozervanectví« byronistických zjevů a dovolává se slov polského lit. historika, podle nichž přátele Slowackého »nemile prý dojmaly byronovský trpký sarkasmus v ústech mladíka, jenž ještě nic nezkusil, a podivná volba básnických hrdin, samých to příšerných tajemných zločinců a zrádců. Pošmourná ta nálada zvýšila se

ještě nešťastnou láskou» (str. 59, podobný citát také na str. 82).

Potud je věc dost jasná: Byron do značné míry určoval životní sloh básníkův a vnější formy jeho vystupování, proto se básník přirozeně jevil současníkům jako žák Byronův. Ale z toho ještě nevyplývá nutně závislost poesie Máchovy na skutečných básních Byronových, nelze mechanicky položit rovnici mezi básníkovým životem a jeho dílem. Podle citátu z Voborníka nejvíce současné čtenáře pobuřovaly romantické postavy básní a také u Máchy se jeho byronismus shledával nejdříve v postavách a ději. J. Heidenreich mluví o »byronovské stylisaci postav«, Václavek výslovně konstatuje, že »to byl zejména „zlosyn“ v Máji, který nejvíce urážel současníky, Tyla, Chmelenského, ale i V. Nejedlého« atd. A Novák v jedné ze svých posledních prací praví, že Mácha si pro charakteristiku svých postav vypůjčil některé rysy z veršovaných povídek Byronových. Ale výsledky badání novějšího i staršího nutí k největší opatrnosti v této otázce. M. Zdziechowski, klasický příklad pozitivistických metod, založil v duchu své doby paralelu Mácha-Byron právě na kritice postav, ozářil prudkým světlem reflektorů hrdiny Byronovy a s pohrdáním odbyl chabé pesimisty, pouhé prý loutky vášní u Máchy, ale právě tímto rozlišením ukázal hluboký rozdíl mezi oběma básníky. Podle Zdz. Mácha »podléhal víc a více démonickému kouzlu hrdin Byronových, marně se mu snaže uniknouti«, ale nakonec svědectví Máchova díla je v jádře záporné: »kreslí ve výtvorech svých řadu osob vášnivých, nešťastných, jež na osoby Byronovy jen vnějškem připomínají.« V jubilejním roce vrátil se k problému Čyževskij a přesnými termíny vymezil vztah postav Máchových k Byronovi. Byronistické je u Máchy »zvláštní postavení hrdiny ve světě a společnosti... osamělost hrdinů a jejich konflikt se světem«. Ale podle Čyževského se podobnost této »životní situace« u obou básníků týká jen jedné stránky, že totiž je životní situace hrdinova »regulativním principem básnické kompozice«. Při tom oba rysy životní situace, osamělost a konflikt se světem, jsou u obou básníků »pojaty a líčeny zcela rozdílně: U Máchy marně hledáme „silného člověka“ Byronova. Podobně chybí také u Máchy „protest“ a „boj“ titanského člověka Byronova«.

Čyževského rozlišení dvou stránek ve vytváření postav, kompozičního principu a vnitřního pojetí, je velmi cenné a odstraňuje dřívější nesnáze. Nutno poznamenat, že Byronův vliv nebyl výhradně ani v ohledu kompozičním. Zdziechowski sice chtěl rozšířit suges-

tivní vliv Byronových postav i na Máchovu prózu, na takovou Márinku, ale již jeho překladatel J. Voborník korigoval podstatně tento názor poukazem na Goetha a Novalise: »Pochopiti zvláštní ráz ostatní Máchovy prózy možno dobře jen pomocí německé romantiky... Vzniklo básnění prózou druhu lyricko-symbolického. Obsahem byl snivý život člověka-básníka, jenž vlastním životem vyvíjí plán uměleckého svého díla. Odtud forma nanejvýš volná.« Podobně se vyjadřuje Anna Tietze ve své práci o Máchovi a německé romantice: »Zvláštní je, jak se Mácha znovu a znovu stilisuje jako poutník, který marně hledá vlast, tedy zahalování svého já do melancholie a světobolu, zatím co Novalis zvláště v románu *Ofterdingen* se kreslí v mystickém rouchu. Následek stilisace u obou básníků je přirozeně ten, že jednání a charakteristika osob v Máji i v románu *Ofterdingen* je více než nuzná, což ovšem nemusí být pokládáno za nedostatek.« Názor, že na Máchovu prózu působila poetika německého romantismu, sdílí také konečně také badatelé germanisticky školení, A. Novák a K. Polák.

Co se týká vnitřního ustrojení postav Máchových a Byronových, je celkem běžný názor, že Mácha nemá nic společného s Byronovým titanismem. Lze uvést obě studie V. Černého, A. Pražáka (»Jeho typy nejsou titanské jako Byronovy«), R. Wellka (»Ale v Máchovi není bulwerovského titanismu«), A. Vyskočila (»Titanská nota byla Máchově poesii cizí«), Fraenkl ovšem oklikou nachází u Máchy zase jakýsi nepřímý titanismus, zcela jiného však rázu než »pyšný protispolečenský vzdor« Byronův. Zvláštní horlivost v popírání Máchova titanismu projevil J. Heidenreich, podle něho ve Vilémových reflexích z Máje »není už ani zdaleka titanský byronismus« a pak ještě jednou konstatuje »velmi význačný odklon od titanismu Byronova«, dokonce jde tak daleko, že poněkud bizarně interpretuje známý dopis Erbenův St. Vrázovi (1842), jako by Erben byl podvědomě myslil slovy »hádá se a pře s Bohem« na Konrádovu improvizaci z Mickiewiczových *Dziadů*, nikoliv přímo na Máchu.

Z celého badání vyplývá tedy jasně, že o byronismu Máchových postav lze mluvit jenom ve velmi omezené míře. A to jsme se pohybovali v úvahách značně abstraktních; daleko názornější obraz o změně v nazírání by si udělal čtenář, který by si přečetl vedle sebe *Zdziechowského* výklad o Máchově fatalistickém světě vášní a chabých jeho figurách či spíše figurantech, zmítajících se v bezmocném pesimismu, a skvělé Šaldovy stránky o Máchově visionář-

ském pojetí světa a přeludnosti jeho postav (sborník *Torso a tajemství*..., str. 183-6). Srovnání těchto dvou textů ukazuje, jak záhubná byla snaha odvodit Máchův svět a osoby jeho díla z Byrona, jak kladení Byrona na místo závazného kánonu zahradilo cestu k pochopení Máchovy odlišnosti a svébytnosti. A také by bylo prospěšné přejít od všeobecných diskusí, které přece ponechávají stín pochybnosti o dosahu Byronova vlivu, k nějaké konkrétní postavě Máchově. Mladý cikán na př. z románu *Cikáni* byl Zdziechowským jednoduše ztotožněn s Childe Haroldem, ale hned Voborník, jako v mnoha jiných případech, korigoval jeho mínění. Zbavil postavu cikánovu tíživé determinace úzce dobové: »Další složkou je touha do dálky s opačným pólem svým, touhou po domovu. To je poesie románu, jeho vůně, vlastní srdce... Touhu tu zastupuje mladý cikán, jemuž dal Mácha život z vlastní duše své... Poutnická elegie je složka nehlubší. Je to vlastně touha života lidského vůbec...« Voborník jmenuje ovšem v této spojitosti Byronova Childe Harolda, ale jmenuje také Jeremiáše a cituje lidovou píseň českou, takže těsný kruh závislosti na Byronovi je rozražen. Čyževský se pokusil právě na základě závěru *Cikánů* o přesnější určení máchovského typu postav: »Jeho hrdina „mladý cikán“, hrabě z Borku, nestaví se bojovně proti světu, ale vyhne se dalšímu rozvoji konfliktu způsobem stejně rozhodným jako pasivním - odchází jako poutník do dálky... Tím jsme vystoupili z kruhu romantického byronismu: poutník, který se obrací k světu zády, který se pokouší uniknout prostorovou vzdáleností spojení se světem, vede nás zpět k rané romantice, částečně k jejím nábožensky zabarveným odstínům - „pocestný“, „poutník“ a „poustevník“ náležejí k jejím oblíbeným postavám - a prostřednictvím rané romantiky dále k poesii barokní, jí v mnohém příbuzné.«*) Šalda ve své přednášce Mácha snivec a buřič chápe máchovský symbol poutníka v nadčasové platnosti jako vtělení nejvnitřnějších sil básnickových (»Je v něm ovšem romantické uhranutí dálkami a nekonečnem,... ale je v něm také projev energie, neustávajícího vzpínání sil, které se projevuje zvláště zde kultem energického slovesa«). B. Václavek se pokusil tento symbol převést na sociologické pomysly, je však možno dokázat docela zřetelně, že

*) Bylo by možno při poutnickém motivu zmínit se o polských vztazích Máchových, K. Krejčí provedl více vnějškovou paralelu poutnických osudů Byronova, Mickiewiczova a Máchova (Sl. Rundschau), Heidenreich pokládá poutnickou notu v díle Mickiewiczově ve srovnání s Máchou za málo důležitou, naopak Menšík ji zdůrazňuje.

v Máchově »poutnické elegii« je něco více než dobová literární konvence nebo odraz současných společenských poměrů: buď s Čyževským vedeme od »mladého cikána« linii k baroku a s Voborníkem až k bibli, buď si vyžádáme svědectví novější poesie. Voborník správně upozornil, že tutéž touhu do dálek měl Zeyer, a ještě ostřejší světlo vrhá zpět na poesii Máchovu dílo J. Čepa. Na tragické křižovatce jeho cesty, někde mezi Děravým pláštěm a románem Hranice stínu, když člověk je rozdrásán do hlubin srdce a zavalen balvanem bídy, duše zatouží po domově a vydává se na pout, která neskončí na tomto světě. Závěr Děravého pláště je podivuhodně blízký závěru Cikánů nebo Máje, na troskách života berou si ošálení hrdinové poutnické sandály a mizejí v dálce. Hranice stínu ukazují zase přímo doslovnou máchovskou polaritu touhy po domově (Prokop Randa) a nenávratného putování (Jan Šimon), v pozadí postava bílého misionáře ukazuje, v jaké výhni dozrává odhodlaná nostalgie věčnosti. To zde nejsou žádné literární reminiscence, vzory a podobné hříčky, to je nejvlastnější básnická zkušenost a bylo by na čase, aby se také u Máchy přestalo strašit se všemožnými vlivy, které na konec nic nevysvětlují.

Viděli jsme, jak se domnělý byronismus Máchových postav rozplývá tím beznadějněji, čím pevněji a konkrétněji jej chceme uchopit, a podobně je tomu s jinými znaky Máchova byronství. Mnoho se toho namluvilo o světobolu, ale to je pojem velmi neurčitý, může to být »tragický pocit života«, pouhá móda a všechno možné. I když se snažíme přijmout světobol v povšechném smyslu literárně historickém, narážíme na nesrovnalosti; Voborník rozlišoval světobol snivý a světobol silný, a zvláště přesvědčivě udělal W. Haas předěl mezi světobolem Byronovým a světobolem slovanským: »Je to prostě reflex nesmírné slovanské vlny světobolu, která zaplavila polskou emigraci z let 1830 a 1831 celou duchovní Evropu a zvláště na německé básnictví měla nesmírný vliv... Německý básník melancholie po r. 1830 byl průměrně již více slovansky melancholický, nežli byronsky melancholický.« Nemá smyslu se domlouvat o odstíny světobolu či melancholie, jedna věc je od Durdíka svorně zjišťována od nejrůznějších badatelů: když se Mácha nakláněl nad propast nicoty, nebyl jeho průvodcem Byron. Durdík se na pověstném místě své knihy o Byronovi vyslovil takto: »Zejména místa, kde se jedná o věčné nicotě, nejsou byronským duchem prochnuta, zde se už jeví zase vliv básníkův a myslitelův jiných. Proti cizím těmto

živlům směřovali naši starší kritikové, ač je nepravým nadali jménem. Bylo to pouhé nedorozumění a přízrak.« Je zde zřejmý osten proti Máchovi, diktovaný přehnaným obdivem pro poesii Byronovu, mohli bychom dnes zlomyslně dodat, že celý domnělý byronismus Máchův je »nedorozuměním a přízrakem«, ale omezíme se na věc samu. Příznivěji pro Máchu, ale v podstatě shodně formuloval otázku po letech Voborník: »Ale Mácha měl, čeho zase neměl Byron: slovanský bol vesmírný, bol odevzdanosti, měkkou soucitnost se vším stvořením, plynoucí z bolestného vědomí všeobecného zmaru, osobní děs z nicoty a zákeřnosti osudu a hluboký bol českého ponížení.« A lze citovat řadu podobných pozdějších výroků, Černého, Heidenreicha atd. Uvedu aspoň dva: »Jeho duchovní nihilismus, jenž pronikal místy z Máje, má větší živelnost nežli pathetické projevy obdobných básní Byronových« (Chudoba) - »Ale Mácha přece jenom vyjadřuje nejosobnější a básnický nejsilnější pocit prázdnoty zejíci za vším. Tato prázdnota, toto věčné nic není u něho pouze negativní, nýbrž strašlivé právě mocí, kterou má nad životem... Nic takového nerušilo spánek Byronův« (Wellek). Zajímavé jsou také pokusy dosadit za Durdíkovy »básníky a myslitele jiné« určitá jména. S přímým odvoláním na Durdíka vyslovuje K. Polák názor, že ono místo o nicotě z II. zpěvu Máje vzniklo »za mohutného podnětu Goethova«: »Tolik je však při čtení Durdíka a Zdzichowského jisté, že pro místo o věčné nicotě byl Mácha obviňován jako byronovec neprávem. Kdyby už měl býti proto z nepůvodnosti stíhán, byli by jej musili kárat jako goetheovce, faustovce.« Naproti tomu soudí A. Pražák: »Motiv „nicoty“ a „lebký“ lze převést docela dobře až na baroko.« Myslím, že tu přijal Pražák mínění Mukařovského, třebaže nemluví »o velmi jemném naznačení«. Poslední slovo tu prozatím řekl Čyževskij v druhé a třetí kap. své studie.

Když se prokázala podle souhlasných názorů badatelů myšlenková samostatnost Máchova a proslulý světobol uvázl v nepřehlednosti romantické melancholie, zbývá přehlédnout výsledky badání o konkrétních stopách Byronových skladeb v Máchově díle. Poněkud překvapuje, jak dřívější pracovníci lehce přecházeli otázku, co Mácha skutečně z Byrona četl; metodicky o ní uvažoval až snad A. Novák. Jeho úsudek, spoléhající na vnitřní evidenci a počítající s průkazností všech snesených paralel, ovšem plně neobstál: »Volím doklady pouze z těch děl Byronových, jejichž vliv na Máchu je dokázán a tím doloženo, že je četl. Jsou to básnické povídky Giaur,

Korsar, Lara, Parisina a Věžeň chillonský i Hebrejské melodie.« Po Krčmových edicích mohli se literární historikové opřít o záznamy v básníkových zápiscích; došlo tu také k nedopatření, Heidenreich považoval seznam Byronových spisů (K. III, 133) za seznam Máchovy četby. Tento omyl byl brzy napraven, charakter toho seznamu správně rozpoznal Vyskočil i Wellek a V. Jirát, který dovedl badání o Máchově četbě k největší minucičnosti, našel také pramen Máchových záznamů (Germanoslavica). Rovněž Jirát v drobném příspěvku »Jak četl Mácha Byrona« zjistil přesné vydání vídeňské, z něhož poznal Mácha Byronovu Nevěstu z Abydu a opětovně četl Laru. Jinak shromáždil s velkou akribií všechna svědectví o Máchově četbě Byrona R. Wellek ve své studii o Máchovi a anglické literatuře. Ukázal, co Mácha znal z německých překladů, co z polských, z jeho práce na př. vysvítá, že není žádné opory pro mínění o znalosti a vlivu Hebrejských melodií. A. Vyskočil pokusil se rozlišit, které básně Byronovy ve spojení s Máchou jmenují současníci a které do máchovské literatury zavedl až Durdík. Připouští vliv skladeb z první skupiny, totiž Lary a Korsara, popírá však u Máchy znalost Věžně chillonského a Parisiny, z nichž Durdík odvozuje Máj. Z Wellkových výkladů vyplývá, že Korsara (stejně Giaura) snad Mácha poznal dost pozdě z polských překladů - zápisník Máchův tu mlčí - ale že bezpečně měl v rukou Korsakovův překlad Věžně chillonského. Wellek také našel reminiscenci této Byronovy básně v Mnichu. Zato otázka Parisiny zůstává nejistá, Wellek na rozdíl od Vyskočila považuje vnitřní evidenci za dost průkaznou: »Mácha mimo díla zde již jmenovaná s určitostí znal jen ještě Parisinu.«

Při zkoumání, jak se odrazila četba Byrona v Máchově díle, je možný několikery způsob. Voborník se snažil demonstrovat otřes, jímž zasáhl Byron do vnitřního života Máchova, a sledovat proměnu básníkovy podoby jeho vlivem, Vyskočil rozeznává v Máchově díle neústrojnou vrstvu trpného podlehnutí Byronovi a období jistoty: »V Cikánech i v Máji nalézáme řadu oněch „ryze byronských“ prvků a romantických konvencí, jež bezpečně zaměřený pohled bez obav zabírá, „pokud jich je třeba“, které však jsou pozitivistickým vykladačům na překážku.« Naproti tomu Wellek zjišťuje vztahy Máchovy k poesii Byronově čistě objektivně a neúčastně. Chybí nám ještě podrobná revise všeho toho srovnávacího materiálu, jež shromáždil zvláště Voborník, ale v několika bodech bylo již dosaženo mezi badateli shody. O Byronově podíle na

Mnichu nebylo nikdy pochybností, nejnověji věc vyložili Vyskočil a Wellek, podobně je shoda o vlivu Byronově, nikoliv však jeho rozsahu na báseň Těžkomyslnost (Voborník, Heidenreich, Wellek), stejně při básni Poslední soud (Voborník, Heidenreich, Novák, Číževský, Wellek). Celkem se jeví tendence nepřeceňovat všechny ty paralely, dřívějším badáním horlivě shledávané.

Zvláštním případem je Máchova báseň Budoucí vlast, která byla mnohokrát uváděna, prostě všemi badateli o vlivech u Máchy, počínajíc Zdziechowským. Wellek ji pokládá za nejspornější doklad slovní shody s Byronem, přesnou analýsou dokazuje, že předlohou byl německý překlad posledního Childe Haroldova »Dobrou noc«, nikoliv překlad polský, jak se dosud většinou soudilo. A dodává: »U Máchy pán, patrně ze soucitu, svrhne páže do moře: ultraromantický, příšerně groteskní nápad, který byl Byronovi, zvláště v této souvislosti, zcela cizí.« Ale v témž sborníku hodnotí Číževský vztah Máchovy Budoucí vlasti k Byronovi takto: »Tam, kde Byron - při všem pesimismu - básní dále, a jeho hrdina myslí, cítí, žije, Mácha se odmlčuje:

*pán vloží, pokoj chť mu dáti
jej v lážko chladné - v moře klin...*

Smrt, Nic místo do sebe zamilovaného kochání se ve „světobolu“ (máme-li bolest pociťovati, musíme žiti) - takový je protiklad mezi Máchou a Byronem.« Kontext, ve kterém je ona nejdoslovnější shoda s Byronem, dokazuje i podle Wellka - a tím spíše v pojetí Číževského - naprostou nezávislost Máchovu, jeho postoj »stejně rozhodný jako pasivní«.

Ústřední otázkou je ovšem Máj a Byron. Od pohrdlivého soudu Durdíkova se mnoho změnilo, dnes už by si nikdo netroufal napsat: »Abychom si sestrojili jeviště, ducha a děj Máchova Máje, k tomu dostačí přečísti sobě Vězně chillonského, Parisinu, Korsara.« A dnes stačí přečíst si Mukařovského knihu o Máji, abychom si uvědomili, že Máchova báseň je zákonitá struktura, v níž všechny případně přejaté prvky jsou podřízeny jednotné organizaci básnické. Jsou ovšem i v dnešní době činěny pokusy doložit tvrzení Durdíkovo; docela zbytečně vypsal Ant. Procházka místa z Parisiny, poněkud podobná Máji, soupis všech období Byrona pojal K. Polák do školního vydání Máje a Márinky. Je ku podivu, že badatel tak poučený

o složitosti problémů vlivologických, který projevil' leckdy tolik soudnosti právě v otázce byronské, který přijal se souhlasem anglickou versi Wellkovy studie, považoval za důležité pro pochopení Máje ve škole posbírat právě všechny ty byronské paralely. Je pozoruhodné, že i za největšího rozkvětu studia vlivů byla citěna bytostná odlišnost podobných míst u Máchy a Byrona. Zdziechowski sice šmahem dává ve všem přednost Byronovi, ale právě proto postřehuje rozdíly, na př. mezi II. zp. Máje a Vězněm chillonským: »Druhý zpěv, představující Viléma u vězení, připomíná Vězně chillonského, ale podobnost je jen povrchní, ježto jsou poměry obou mužů značně rozdílny.« A Voborník, který podle pěkného výkladu Vyskočilova podléhal autoritě Zdziechowského, ale snažil se jí nasměle vzepřít, píše o shodách Máje s Parisinou: »Ale v hlavní věci přece je rozdíl úplný.« Později se množí hlasy, které naprosto popírají závažnost shod; první Vodák: »Vskutku bude asi nutno vliv Byronův na Máchu, zejména pro Máj, snížit na nejmenší míru.« A dále se Vodák oprávněně posmívá obdobám k úvodním veršům Máje: »Ukazuje se na takové podrobnosti jako na začátek Máje. Pan Kamper se ptá: „Kdo by si nevzpomněl na počátek Giaura Byronova, kde je básnický zpracována perská pověst o lásce slavíkové k růži?“ Slavík a růže, to je vše! Vezměte k tomu i začátek z Parisiny... a pořád to není nic, co je v Máji.« Velmi ostře se proti přeceňování vlivu Byronova na Máj vyslovil také Siebenschein: »Neříímý vliv Byronův na Máchu nebyl tak velký, jako vliv nejmenších německých epigonů velkého anglického básníka.« Jak prokázalo nejnovější badání, je v příkré antithesi Siebenscheinově zrnko pravdy. Jak pronikavě a důmyslně rozmotal předivo falešných názorů o závislosti Máje na Byronovi A. Vyskočil v Křivém zrcadle, je asi čtenářům známo, úryvek byl citován dříve. Nechci teď ani uvádět četné příklady pro to, jak mnohé motivy a výrazy, dříve jednostranně vykládané z Byrona, byly daleko přesvědčivěji vysvětleny z básníků jiných, upozorňuji nakonec, že R. Wellek, který se v poslední době nejdůkladněji zabýval Máchovým vztahem k Byronovi, jmenuje z Máje jedině »melancholického loupežníka« mezi »obecnými motivistickými podobnostmi s Byronem, které arci nemusí nutně pocházet přímo z něho«.

Wellek však přenesl otázku Máchovy závislosti na jiné pole, formální, jak souvisí Máj a Mnich s byronskou veršovanou povíd-

kou. O této věci bylo také již popsáno mnoho papíru,*) výklad Wellkův svou metodickou ujasněností daleko překonává dřívější literaturu. Vidíme, jak se časy mění, pro Zdziechowského byl ještě Gaur »nejnezralejším a nejnechutnějším Byronovým rekem«, nyní pro Wellka je to neobjektivnější skladba Byronova a slouží pro srovnání s kompoziční technikou Máchovou v Máji. A proslulou Parisinu i Vězně chillonského řadí Wellek k »značně již objektivnějšímu typu«, s nímž Mácha nemá nic společného. Významné je také Wellkovo rozlišení Mnicha a Máje: »V Mnichovi více vystupuje do popředí záhadnost děje a minulosti, baladická zlomkovitost, v Máji spíše intenzivní subjektivace, ač obecnost a záhadnost děje zůstává.« Charakteristika Mnicha se přesně shoduje s výkladem Voborníkovým, k Máji by bývalo prospěšné povšimnouti si jemného upozornění Vyskočilova, jak dřívější kritika, vychovaná Byronem, rozpoznala v Mnichu přímý odraz anglického vzoru, ale pobouřila se Májem. Opět bylo by možno silně redukovat výhradnost vlivu Byronova - Wellek to sám podotýká - Byron nebyl ani iniciátorem nové formy, před ním již W. Scott užil formy básnické povídky v Lay of the Last Minstrel, Mácha si pořídil výpisky z této skladby Scottovy, znal také Malczewského Marii, která v kompozici spojila podněty Scottovy a Byronovy (Menšík), ale není třeba zabíhat do této spleti vztahů. Jistě má pravdu Wellek, že Byronovo přispění při vytvoření vlastní básnické formy je nejkonkretnějším projevem jeho vlivu na Máchu.

Nově ožila otázka Byronova vlivu na Máchovu metriku, ale to bude již poslední bod našeho přehledu. Opět je to Voborník, který po prvé upozornil na možnost, že Máchův jamb stojí pod vlivem Byronovým, pomýšlel na jambický dimetr Parisiny. Po něm opakuje tento názor A. Pražák, kdežto Polák vidí vzor, jenž působil na Máchovu »stavbu verše«, ve Vězni chillonském. Naposled se věci podnětně dotkl R. Jakobson ve své skvělé studii o Máchově verši: »Lákavou otázkou je závislost pětistopých jambů Máchových na oblíbeném metru Byronově. Čtyřverší z Obležení Korintu, přeložené a vložené básníkem do Kláštera Sázavského, blouzní o rychlém letu vesmírem, totiž je thematicky spjata s ostatními pětisto-

*) Na př. pythický výrok Pražákův: »Teprve později roztoužil se po větších a rozměrnějších skladbách, snad po důvěrnější četbě anglické poesie, Moora, Scotta a Byrona, snad i z niterného důvodu.«

pými jamby Máchovými... Na Máchovu zálibu v mužských jambech působil pravděpodobně i Byron. Srv. obdobný sklon ruských byronovců.« Že je zde opravdu nějaká souvislost, ukazuje i Budoucí vlast, která je psána jambem a má nepochybný vztah k Byronovi.

Mám-li formulovat ještě závěrečné fabula docet, tak jen stručně, že básník není žádný kopista a že všechno pátrání a hledání učenců jenom potvrdí, co jsme slyšeli z jeho úst: podlehnutí v Mnichu a zvláštní vlastní záměr v Máji. V badání samém lze konstatovat ústup od hrubé látkovosti a schematického psychologisování a rostoucí smysl pro tvar.

Rudolf Voříšek

O DUCHOVNÍ SVOBODĚ

Jedna z velmi častých výtek, kterými odpůrci katolicismu chtějí dokázat jeho základní nepravdivost a protipřirozenost, je výtko o duchovní nesvobodě, na které je prý celá budova katolické církve postavena a která jediné dovoluje, aby katolicismus »ovládal« duše, a tím zároveň trval na tomto světě jako určitá »moc«, jako »vláda«. Byla to zejména reformace a po ní XIX. století, kdy velikou část inteligence ovládlo »volné myšlení«, názor, že pravá svoboda lidského badání a myšlení je podmíněna v prvé řadě odklonem od náboženství, především od katolicismu, který je brzdou pokroku a svobody. Poukazovalo se při tom na to, že na př. katolická církev nechtěla dlouho uznat nepopiratelnou skutečnost otáčení země kolem slunce a že prý dokonce za to upálila toho, kdo první tuto myšlenku vyslovil. Tyto volnomyšlenkářské výtky patří ovšem dnes do arsenálu výtek falešných a pochybených, neboť z dokladů bylo zjištěno, že Církev v případě otáčení země kolem slunce nešla proti přírodovědeckému faktu, který nelze popřít a který by bylo marné potlačovat, nýbrž že její anathema se obracelo proti *filosofii a metafysice*, která byla neprávem z této skutečnosti vyvozována - že tedy šla proti oné metafysice, která z faktu otáčení země kolem slunce snižovala zemi a s ní člověka na pouhý »prášek« v »nekonečném«

vesmíru, a tím na cosi případečného, nepodstatného, co je tu jen náhodou. Řečeno krátce, šla proti falešné nekonečnosti, která rostla z tohoto poznání, a proti celé záplavě filosofických ideí, které různými způsoby snižovaly člověka a popíraly jeho svobodu. Nic nemohlo dát této lživědecké metafysice o nekonečnosti vesmíru a o mnoha jiných možných světech, na kterých žijí bytosti podobné nám, větší ránu než moderní vývoj vědy, která dospěla nakonec k názoru, že Vesmír není nekonečný a že se s největší pravděpodobností (řečeno se skromností moderních vědců) dá usuzovat, že na žádné jiné planetě nejsou podmínky pro vznik organického života, tím méně pro život člověka. Tím byl tento »vědecký«^{*)} názor potřen samotnou vědou a moderní člověk postaven před otázku, kde je větší svoboda a pravda, zda ve »volném myšlení«^{*)} či v staré tradici, z níž vyrůstá křesťanství.

Dnes tedy otázka svobody a nesvobody vypadá poněkud jinak než v XIX. st. Kruh, který se uzavírá, a na jehož jednom konci je »svoboda«, rozuměj svoboda od všech vazeb nazírání křesťanského, končí se *svobodným* uznáním starých a tak vášnivě popíraných thesís, jejichž první sepsání v našem okruhu vzdělanosti nacházíme v sv. Písmu.

I názory na hmotu prošly právě v posledních letech podivuhodnými a příznačnými změnami. Stará atomová theorie padla, stejně jako je otřesen korpuskulární názor na podstatu světla, jak jej vyložil Isaac Newton. Hmota a světlo se dostávají do zvláštní, netušené blízkosti a výsledkem úvah o podstatě hmoty a světla je názor, který zvláště výrazně vyslovil Sir James Jeans:*) »...prohlásíme, že tendence moderní fyziky je převést celý Vesmír na vlny a pouze na vlny. Tyto vlny jsou dvojího druhu: vlny vázané, jimž říkáme hmota a vlny volné, které nazýváme záření nebo světlo. Zaniká-li hmota, je to pouze uvolnění spoutané vlnivé energie, která se může nyní šířit prostorem. Tyto úvahy převádějí celý Vesmír na svět světla, potenciálního nebo skutečného, a celý děj stvoření můžeme vyjádřit úplně a naprosto přesně těmito čtyřmi slovy: Bůh děl: Budiž světlo!«^{*)} Jaké to ospravedlnění starých tradic východních i západních, jaké to potvrzení Starého zákona, jak nově a průkazně se zde spojuje poznání vědecké s básnickým, které vždy tušilo, že v své podstatě je všechno v tomto světě světlo! A když už jsme u těch slov

*) V knížce Tajemný vesmír, Praha 1936, str. 79.

svět a světlo - netuší zde genius českého jazyka, že tyto dvě skutečnosti jsou jedno a totéž?

»:

Podivuhodnou a poučnou cestou proběhla - jak jsme právě viděli - moderní věda. Vyšla ze »svobody«, z uvolnění od náboženského nazírání, které prý »poutá« lidského ducha v jeho touze po skutečném badání a objevování a skončila nakonec tak, že v podstatných věcech svobodně uznává správnost pouček, obsažených v Bibli. Že krátce nepocituje tak veliký a podle některých nepřeklenutelný rozpor mezi »vědou« a »vírou«, jak byl uměle vytvořen volnomyšlenkáři. Jak si vyložit tuto duchovní dialektiku, která se odráží i v životě sociálním a politickém? Z jakých kořenů rostly nároky vědy na svobodu badání a její odmítavý postoj k církevnímu učení, které prý tuto svobodu brzdí?

Tak zvaní »svobodní myslitelé« nepřestali nikdy zdůrazňovat, že církev (a náboženství vůbec) nepřipouští vědu a svobodu vědeckého badání, neboť věda nutně ohrožuje dosud nikým nepopírané pravdy náboženské. Při tom se vždy jaksi samo sebou předpokládalo, že vědecké poznání je poznáním nejvyšším a jím se musí měřit každé poznání jiné. Positivismus, který vytvořil soustavnou filosofii vědění, vyslovil tento názor Comtovými ústy tak, že lidský pokrok prošel všude třemi duchovními stadii, stadiem theologickým, metafysickým a pozitivním, při čemž stadium pozitivní je poslední a vrcholný stav lidského ducha. Tato filosofie lidského vědění je pochybená s dvou hledisek.

Především neplatí pro všechno lidské vědění, nýbrž toliko pro část, a to prostorově omezenou na západoevropskou kulturní oblast, časově pak na dobový úsek od Descartesa do XIX. století. Neplatí tedy již pro vzdělanost východní, kde vůbec nelze mluvit o nějakém vývoji k pozitivnímu stadiu, jak mu rozumí Comte a pozitivisté. Jak je vidět z příkrého rozlišení tří stadií, domnívá se positivismus, že je vědecký positivismus stadium zcela odlišné od stadia metafysického i theologického a že je tedy věda, rozumějme přesné vypracování pojmů, formulek a schemat, vrcholným stupněm, k němuž dochází vývoj lidského ducha a že proto v žádném jiném stadiu nemůžeme o vědeckém poznání mluvit. Toto je ovšem veliký omyl, plynoucí z přílišného duchovního sebevědomí a z pocitu dokonalosti jedné kulturní epochy XIX. stol. Již jen nahlédnutí do duchovního okruhu východního nás přesvědčí, že vědecké poznání

není naprosto privilegiem Evropy a že naprosto není věda dělícím Evropy a Asie. »Spíše je to zcela něco jiného, že se totiž v Evropě věda jako souhrn výpovědí a úsudků *sui generis* osamostatnila od náboženské tradice, zatím co v Asii vždy a stále zůstává jen pouhým dodatkem oné „čisté nauky“, která vrcholí v duchovním nazírání pravého Boha. Východ zná sám a pro sebe také práci na pojmu, neboť logiku, esthetiku, matematiku a fysiku mají Indové, medicínu Číňané stejně jako Řekové a jejich žáci, vlastní západníci. Jenom že se v prvním případě jedná o něco jiného než v druhém, pokud Západ tyto jednotlivé vědy ve smyslu latinského *profanum* doslovně „profanuje“, zatím co je Východ z posvátného okruhu nikdy nepouští nebo nevylučuje. Nikdy neponechala Asie pojem sobě samému, jeho bytí či nebytí, nikdy nepřiznala vědě vlastní formální život. S rity a mythy tvoří také věda jen živoucí část celku svátostí a moudrostí, které se ani tak nedají naučit a »nastudovat«, jako spíše může člověk do nich být podle míry duševní a duchovní zralosti „zasvěcen“...«*)

Jak se zdá, jsme zde u kořene vzniku moderní evropské vědy a u pramene onoho zbytnění vědeckého poznávání, které nastalo »profanací« vědy. Ani o středověku totiž nelze říci, že by byl »nevědecký«, »temný«, že by každý záblesk rozumového poznání byl hned uměle zatlačen, aby nepadla autorita církevního »ovládání duší«. Spíše tomu je tak, jak to vykládá Ziegler o asijském chápání vědeckého poznání; i ve středověku bylo vědecké poznání vpjato do celkové nauky - »summa theologiae« - a mělo v ní své oprávněné místo jakožto součást oné »cesty rozumového tvora k Bohu«, onoho »motus rationalis creaturae ad Deum«, jak zní slova sv. Tomáše z úvodu k »Summě«, což bylo nejen studiem a naukou, nýbrž právě »cestou«, jakýmsi »zasvěcením« do činného poznávání Boha.

Jestliže tedy chtěl pozitivismus svým zákonem tři stadií postihnout duchovní vývoj vůbec, dopustil se chybného generalisování a nevyslovil naprosto zákon všeobecný, jak jsme právě viděli na charakteristice orientálního chápání vědy. Vyslovil ovšem důležitý poznatek o vývoji západoevropském, neboť zde opravdu a doslova platí slova o postupném odpoutání lidského vědění od theologie a metafysiky. Toto odpoutání bylo zároveň osvobozením od vázanosti theologické ve jménu větší svobody badání.

*) Leopold Ziegler: Überlieferung, Leipzig 1936, str. 302.

Již na počátku jsme vyslovili pochybnost, je-li toto odpoutání opravdu osvobozením pravým či toliko klamem a zdáním. Existovala opravdu vždy svobodná věda a svobodné lidské poznávání? A jestliže ano, byla to »svoboda« blahodárná a evropskému lidstvu užitečná? Tady je opravdu kořen otázky.

Moderní methodologové dělí vědy obvykle na dvě velké skupiny; mluví o vědách přírodních a vědách duchovních: k prvním počítají t. zv. vědy exaktní a také biologii, k druhým pak psychologii, filosofii (pokud ji pokládají za vědu) a t. zv. vědy politické.

A. Začneme tedy vědami přírodními. Zde moderní vývoj postavil na první místo vědy exaktní, matematiku a fysiku, a jim podřídil všechno ostatní, tedy i vědy duchovní a ve filosofické reflexi také život sociální i politický. A právě ve filosofické reflexi tušíme začátek *nesvobody*, který se ukrývá a nakonec ovládá toto myšlení. Vychází se zde z apriorního předpokladu, že je všechno číslo, kvantum, a tomuto předpokladu se pak podřizuje všechno »svobodné« badání. Co se nedá vyjádřit číselně a kvantitativně matematickou formulkou, je »nejsoucí«, není v »řádu« a proto se z tohoto světa vylučuje. I jevy životní a duševní se musí dát vyjádřit matematicky, formulkami číselnými, a tak je badání biologické a psychologické vázáno tímto »svobodným« předpokladem; věc nakonec dopadla tak, že »svobodné« badání bylo sešněrováno nejtužšími řetězy, jaké si lze představit a že jevy, které se nejvíce vzpírají mechanickému a matematickému výkladu, byly násilím vkládány do Prokrustova lože formulek matematických, mechanických, fysikálních a chemických (biolog si zde na př. připomene Loebovu nauku o tropismech, kde každý pohyb živého tvora byl vykládán působením zvenčí, a tak vznikly všelijaké ty fototropismy, baro-, anemo-, goniotropismy - což vedlo k nesmyslnému výkladu, že na př. pes, který chytá mouchu, podléhá muscotropismu (!) atd.; psycholog zase ví, jaké zlo napáchaly v psychologii zákony asociační, sociolog si připomene na př. Spencerovo přirovnávání společnosti k stroji atd.).

Tato svoboda badání, odpoutaná od »tíže« theologického myšlení, měla ovšem také svou theologii a metafysiku, v tom se nesmíme dát mýlit její programovou netheologičností. Tato metafysika vycházela prostě z předpokladu, že v světovém dění není žádného účelu a cíle, že všechno je toliko sepětím příčiny a účinu bez počátku a bez konce, odnikud a nikam. Vyjádřeno theologicky zněl nejvyšší předpoklad této »svobodné« vědy prostě: není Boha - není

žádného cíle a účelu, a je-li již nutno si něco konečného myslet, je-li už lidská mysl tak zvyklá, mít na počátku a na konci nějakou entitu, pak je to tedy buď hmota nebo síla nebo energie. A protože podle druhého zákona thermodynamického o entropii energie ve Vesmíru ubývá, je posledním cílem tohoto světa smrt mrazem a zánik v nicotě. Takto skončila »svobodná« věda, založená na vědách exaktních.

B. Původní odpoutání od stadia theologického a metafysického v padesátých letech XIX. století bylo proklamováno nikoli pro vědy exaktní - zde je podle Comta vývoj již ukončen -, nýbrž pro t. zv. vědy duchovní, tedy především pro sociologii a vědy politické. Zde v těchto vědách byla zvláště - podle Comta - pocítována tíže theologického a metafysického nazírání a proto svoboda tkvěla právě v tom, vyloučit ze všech duchovních a politických věd všechny metafysické entity a všechny náznaky theologického nazírání. První nápor proti tomu byl učiněn základní thésí celého pozitivismu, t. zv. zákonem tří stadií, který chce vyloučení theologie a metafysiky zdůvodnit již celkovým vývojem společnosti k pozitivismu (Masaryk to u nás vyjádřil pregnantně jako vývoj od mythu k vědě), druhá - pozitivní - these chtěla tento vývoj potvrdit vynalezením náboženství humanismu, pro jehož ustavení čerpal Comte především z myšlenkového a organizačního bohatství katolicismu. Comte věděl, že lidské společenství nelze budovat bez určité jednotící ideje, je to vidět na jeho ústředním pojmu sociologické statiky, na pojmu sociálního *konsensu*, šlo nyní jen o to, jaká to idea má být. Předpokladem ovšem bylo odpoutání od theologie a mythu, a tak mluvil Comte o humanismu, laickém nazírání na život a společnost.

Od tohoto odpoutání duchovních a společenských věd z celku theologického chápání začíná pak podivuhodný dialektický vývoj těchto věd, usilující vždy znovu a znovu o začlenění sociálního myšlení a jednání do určité jednotící ideje. Začíná to, co bychom mohli nazvat *zpolitisováním* duchovědného a sociálního myšlení, rozumíme-li tímto pojmem podřizování tohoto myšlení vždy určitým zájmům. Donoso Cortés to řekl velmi jasně: klesá-li teploměr náboženský, stoupá teploměr politický, nedostatek náboženství vede k zbytnění politiky a k politickému chápání věcí, tedy i vědy. V theologickém nazírání má každá součást vědění své určité místo, zaměřené k celku - rozruší-li se tento celek, chce člověk své myšlení

i jednání zapojit do jiných celků, které mají nahradit ztracenou jednotu theologického názoru. A tak zapojuje tento »osvobozený« evropský člověk své činy i myšlenky do různých celků a jednot, které nastupují na místo jednoty náboženské: zapojuje se cele do Státu, Národa, Třídy, Společnosti (všelidské), Kmene, a těmto, podle něho výsostným pojmům, podřizuje pak i své myšlení, svoji práci badatelskou. Mluví na př. o vědě kapitalistické a proletářské, o vědě národní, o totalismu, a podle toho vybírá a upravuje, co s těmto pojmy souhlasí a co nikoli. Tak vzniká historie národní, třídní a j., což znamená, že se objektivní data historická podřizují zájmům třídním, národním i státním, a hodnota jejich se měří nikoli pravdou, nýbrž zájmem, který hájí. Kde je zde svoboda badání, z níž moderní člověk vyšel, domnívaje se, že »náboženský světový názor« příliš ustřihuje křídla jeho svobodnému rozletu? Cítí se tento člověk nakonec svobodný v pojmech, které si sám vytvořil z oprávněné touhy po začlenění svých myšlenek a činů do určitého celku a určité jednoty - když byl předtím rozbil jednotu pravou? Takto zní otázky, položené nad svobodou badání dnes a kdysi.

VARIA

Z listů Josefa Pekaře N. Vl. Jastrebovovi v l. 1904-6

Pekařův zájem o slovanský východ byl živý jak v jeho mládí, kdy zvláště literatura ruská a polská byla jeho středem, tak i po celý jeho ostatní život, kdy sledoval a glosoval všechny soudobé události politické, zejména za světové války, a všiml si zvláště ruských věcí. Jeho kritický poměr k událostem na Rusi za války i po ní byl podložen tehdejší Pekařovou politickou koncepcí i jeho dějinnou filosofií, jak ji později formuloval nebo naznačil. V listech, které psal svému vrstevníku Jastrebovovi, se projevují Pekařovy názory na ruskou krizi v l. 1904-5, a jeho pohled na další rozvoj této krise, která vyvrcholila pak v r. 1917, jak je patrné, se od let 1904-6 nezměnil.

Pekař již v r. 1904 denně čítával Novoje Vremja¹⁾ i Ruskoje Slovo.²⁾ Ruskojapon-

1) Známy petrohradský deník konservativního směru, jehož vydavatelem byl A. S. Suvorin. Viz rovněž pozn. sub.º)

2) Svého času velmi rozšířený v Rusku moskevský denní list umírněné liberálního směru, avšak v podstatě bezpartijní (vyd. I. D. Sytin).

skou válkou a jejími důsledky byl cele zaujat. I když odjížděl k obvyklým svým pobytům do Turnova, dal si *Novoje Vremja* posílati za sebou.

S N. Vl. Jastrebovem³⁾ se seznámil v Praze patrně r. 1901. Jastrebov po svých vídeňských a mnichovských studiích zavítal do Prahy a poslouchal zde přednášky profesorů Jaroslava Golla, Josefa Kalouska a Jaromíra Čelakovského.

Když se Jastrebov, vzdělán především o době husitské, vrátil do Petrohradu a stal se záhy profesorem dějin slovanských národů na tamější universitě, mezi oběma vrstevníky se rozvinula přátelská i vědecká korespondence - oba mladí učenici byli si velmi příbuzní jak sklony k spolkovému životu, tak i silným zájmem politickým a činnosti publicistickou. Takového původu je tedy korespondence Pekařova s Jastrebovem, z níž některé listy se zachovaly a laskavostí dědiců Jastrebovových zapůjčeny k otištění, svědčí nyní o zajímavém postoji mladého českého učenice, jenž, jak v r. 1904 se přiznal, v té době žil půl života v Rusku a s Ruskem.

Při reprodukci textu dopisů, které uveřejňujeme, vynechali jsme z úsporných důvodů několik dodatečných poznámek autorových na okrajích listů.

Dopis z 10. prosince 1904:

Milý příteli a kolego,

děkuji pěkně za dlouhé psaní, jež mne stejně zajímalo jako těšilo. Tedy předně Vaše přání a žádosti: Rozumí se, že ČČH budete dostávat jako dříve. Fridrichův Diplomatař (nejsem s ním spokojen) dostanete (nebo Jste již dostal) od zemského výboru král. Čes. na návrh Fridrichův; druhou publikaci Fridrich již k dispozici nemá, ale radím Vám, abyste poslal I. (chcete-li i III.) třídě Akademie krátkou žádost, aby Vám všechny publikace o české historii posílala (darovala). Nepochybuji, že žádosti bude vyhověno. O I.-IV. sv. Fontes promluví Goll s Nováčkem nebo Čelakovským (je to věc Historického Spolku) a doufáme, že je taky dostanete, ač to snad bude trvat trochu déle.

Článek pro Sborník⁴⁾ (thema udané nebo »Palackého pojetí dějin českých a příští

³⁾ Univ. prof. N. Vl. Jastrebov (1869-1923), hluboce jadrný ruský nacionalista, avšak v duchu své doby se silnými liberalistickými sklony a sympatiemi - v l. 1904-05 se nehlásil k žádné straně v autokratickém Rusku. Po vyhlášení konstituce J. spolu s početně velmi nepatrnou skupinou petrohradských inteligentů pokusil se vlastním úsilím o vytvoření strany »svobodomyslných«, prohlásiv za základ činnosti této strany »volnou (kritickou) mysl«. Podle své ideologické posice »svobodomyslní« měli být ve *středu* stranického rozvrstvení. Od levice a jejího požadavku »revoluce« se oddělovali i po stránce taktické, trvající na principu »evoluce«. Octnuvši se koncem r. 1906 vedle konstitučních demokratů, demokratické strany reformní a radikálů ve skupině t. zv. liberálních demokratů, strana »svobodomyslných« ukončila v tomto roce svůj krátký život následkem své typicky inteligentské chudokrevnosti: izolovaností od masy a umírněností svého programu.

⁴⁾ Pod zkráceným výrazem »Sborník« zde a rovněž v dopisech dalších nutno rozumět neperiodickou edici, která v l. 1904-6 vycházela péčí ruské cís. akademie věd v Petrohradě, za redakce proslulého historika Vl. I. Lamanského. Plný název této edice zní: *Stat'ji po slavjanověděniju*. Pod redakci jeju ordinarnago akademika, V. I. Lamanskago. (Vydává II. třída cís. akademie věd. S.-Peterburg.) Celkem vyšly jen dva svazky těchto »Statí« (sv. I. roku 1904, sv. II. r. 1906). Zkrácených názvů: »Sborník po slavja-

pojímání jejich« [nebo podobně] napíšu, ale za termín udaný (do 15. 2.) nemohu se zaručit, ručím za prvou polovici roku 1905. Nyní mám na krku souhrnný článek o Kristiánovi a čes. legendách pro vídeňské Mittheilungen (pak přijde polemika se Schreuerem o české pověsti), přípravu prvního čísla ČČH, revisi svých litografovaných přednášek o rakousk. dějinách, a v lednu a únoru extensi O státním právu čes. a Čes. dějinách sociál. Jak bych to stihl?! O články k Lamanského jubileu (tuším 25. pros. n. st.?) budem se starat, ale mnoho by věci prospělo, *kdybyste nám jeden poslal sám, ruský*; bojím se, že tu málokdo svede něco vhodného a dobrého.

Krofta se habilituje na základě pěkné své práce z rakousk. dějin, Nejedlý pro dějiny hudby (tomu se chce věnovat cele). P. Nikolskému, prosím, nezapomeňte říci; snad se na mne nezlobí, že jsem to pověděl jinak poněkud, než on se domnívá; snad mé psaní a článek nedostal. Mnoho mne zajímá, co (tak stručně!) píšete o Sobolevském; připoujím »otevřené psaní« jemu, s prosbou, abyste je mu laskavě odeslati ráčil a vůbec mne v této věci podporoval.

Válku vést musíte s chutí a do konce; zde za hranicemi vidíme snad lépe než vy doma, že jde na dlouho o Vaše postavení v *Evropě*. Přejeme také ze srdce nějaký rozumnější a poctivý *régime*, ale nepřejeme Vám konstituce po vzoru západoevrop.; to Vám přejou jen Vaši nepřátelé.

Vaše zprávy o Vašich pracech mne mnoho zajímaly; snad nás ještě předstihnete čes. dějinami. Toho Husa a Chelč.⁵⁾ pošlete! Bezolda Vám při příležitosti pošlu.

Zdraví Vás srdečně Váš

Dr. Pekař.

Vaši adresu nemohu rozluštit; je to Vas. *Ostrv.*⁷⁾

Dopis z 29. března 1905:

Milý pane kollego,

právě jsem dostal Vaše psaní. Prvý dojem byl překvapení - že píšete. Psal jsem Vám před šesti týdny asi, ale po odpovědi ani památky. Tedy *příjemné* překvapení. Ale dále: »Sborník« jsem nedostal, Váš článek o Husovi a Chelčickém jsem nedostal... Nic z Ruska nejde, než smutné zprávy, samá zabastovka.⁷⁾ Kéž by to jen nebyla zabastovka života. schopnosti a nadějí.

A dále: prosil jsem Vás stran prof. Nikolského, ale od žádného ani slova. Vydal

nověděníu«, »Sborník statěj po slavjanověděníu« anebo prostě »Sborník« užívala - dokonce úředně - sama akademie. - Jak z Pekařových dopisů Jastrebovovi, tak rovněž z obsahu samého »Sborníku« je zcela jasné, že úmysl českého historika přispěti do této edice vědeckým článkem nutno kvalifikovati konec konců jen jako *pium desiderium*. Naproti tomu z jiných českých učenců uveřejnili tam své stati L. Niederle, F. Pastrnek a V. Vondrák.

⁵⁾ Jde o stat prof. Jastrebova »Chelčickij i Gus. Očerok po istorii gusitskoj mysli«, uveřejněnou ve zvláštním sborníku, který byl sestaven a vydán péčí *žáků* V. I. Laman-ského pod názvem: »Novyj sborník statěj po slavjanověděníu« (Petrohrad, 1905). Viz také ČČH, XI. 243.

⁶⁾ Tehdejší adresa prof. Jastrebova zněla: Petrohrad, Vasiljevskij Ostrov, 9. linija, č. 20, byt. 7.

⁷⁾ Russ.; = stávka.

Nikolskij už tu legendu o sv. Václavu?⁸⁾ Pošlete mi ji? P. prof. Sobolevskému jsem za to zavázán díky za dopis.

Zaslal jste žádost I. třídě české Akademie, aby Vám historické věci posílala? Napíšte také řediteli Nováčkovi pár řádek na adresu Histor. Spolku o Fontes rer. boh. - bez těch formalit se ti páni nehnu.

Děkuji srdečně za vše, co píšete o ruských poměrech, ač skoro o všem jsem přímo z Vašich novin zpraven. Netajím se Vám, že držím s Novým Vrememem a souhlasím s tím, co pěkně dr. Kramář vložil v České Revui (a co v podstatě bylo i v Nov. Vremeni).⁹⁾ Vím, že Vaše inteligence (a snad i Vy) díváte se na věci jinak, ale věřte nám (Čechům), že jako věrní přátelé Vaši myslíme na skutečné dobro Ruska a že jsme dost informováni, abychom soudili správně.

Těší mne, že se Vám ČČH líbí; klub udělal dobře a bude mít ze změny značný prospěch (máme už 7000 K hotově a bezmála 600 abonentů *platicích*). Ale nevěřil byste, co to stálo práce (nejvíc mne); co práce věnováno zejména na ten rejstřík za 10 let. Truhlářův katalog vyšel (1. díl); je to pěkné. Extensi o státním právu a sociálních dějinách *snad* vydám na podzim; teď mohl jsem teprv přikročit k dokončení článku o legendách do Mittheilung Institutu; pak čeká polemika s Bretholzem a Schreuerem; co nejvíc práce mne stojí, je litografické vydání mých přednášek o dějinách rak. pro studenty (dosud do r. 900). Za takových okolností mám hrozný strach z Vašeho Sborníka. Je-li p. Lamanskij v Petrohradě, prosím o uctivý pozdrav pro něho.

Pošlete mi slíbené články o Husovi a Chelč., pošlete mi vytištěnou legendu Nikol-

⁸⁾ O t. zv. legendě Nikolského viz pěkný výklad Holinkův v 1. č. VI. roč. »Řádu« (str. 50). - Z dalších dopisů vidíme, s jakým živým zájmem a s jakým - přímo zoufalým - úsilím snažil se autor díla »Die Wenzels - und Ludmila - Legenden und die Echtheit Christians« dobytí od prof. N. Nikolského text objevených tímto velmi důležitých cyrilských rukopisů o životě sv. Václava.

⁹⁾ Viz pozn. sub.¹⁾ Čas. »Novoje Vremja« (»Nová Doba«), podle úmyslu svého vydavatele měl být jakýmsi »parlamentem mínění«. R. 1905 tento list zastával stanovisko nezbytnosti politických reforem, t. j. konkrétně postavil se za konstituci, ale vůči levici jeho požadavkem byla opatrnost a rozumný postup při ustanovení volebního řádu. Český politik dr. K. Kramář vyslovoval se tenkrát jak ústně, tak i ve svých statích, věnovaných ruské otázce, rovněž v tomto smyslu. Obsah jednoho z takových jeho projevů v tisku byl skutečně, - a to vzhledem k jeho neobyčejné zajímavosti a aktuálnosti - neprodleně sdělen redakci »Nového Vr.« vídeňským dopisovatelem tohoto listu, D. N. Věrgunem, jenž tuto okolnost potvrdil mi zde, v Praze, ústně. Konkrétně, je to stať pod názvem: »*Ruské problémy*« a s podtitulem »*Politické reformy*«. Dr. K. Kramář uveřejnil ji v únoru r. 1905 (t. j. přibližně asi dva měsíce před napsáním cit. dopisu), a to v čas. »*Nová česká revue*«, roč. II., č. 4, str. 241-254. A bezpochyby právě tuto stať měl zde na mysli český historik. Jmenuje-li však prof. Pekař v tomto svém dopisu výslovně časopis »*Česká revue*« - jako místo otištění uvedeného pozoruhodného projevu Kramářova - učinil tak jistě jednak z důvodu úspory času při rychlém psaní, jednak prostě proto, že ve vědomí současníků »*Nová česká revue*«, tato přímá dědička »*České Revui*«, úplně se ztotožňovala se svou zasloužilou předchůdkyní. (Jak je známo, »*Česká Revue*« - první mladočeský měsíčník, založený r. 1897 - koncem r. 1903 přestala vycházeti vůbec a byla obnovena teprve v květnu r. 1907.)

ského, nezabstujte v korespondenci a pracujte k tomu, aby ruskou inteligenci Pámbu při zdravém rozumu zachovali ráčil. Vaší milostivé paní skládám hlubokou poklonu.
Buďte zdrav. - Váš
Dr. Pekař

Dopis z 3. listopadu 1905:

Milý příteli,

kdybych byl (jako na minulá Vaše psaní) odpověděl *ihned*, byl byste odpověď dostal ještě před stávkou; nyní přes stávku nechci psaní déle odkládati, pokoušeje se je dirigovati přes Štětín a Štokholm.

Není nemožné v této velké a hrozné situaci Vaší říše nezmíniti se o tom, co mi plní duši. Čteme s utajeným dechem zprávy z Rusi; já náležím k těm, kteří rozpakují se gratulovati Vám k nabytí svobodě, vidouce, jaké živly mají u Vás převahu, jaké tendence a interesity budou nepochybně ovládati život osvobozeného Ruska. A snad se bude jen opakovati náš rok 48-9 s ještě tužší periodou absolutismu; to by bylo menší zlo než opakování franc. revoluce na Rusi. Buď jak buď, i když podaří se zabrániti revoluci nebo reakci, bojím se, že osvobození židů učiní z jevrejů¹⁰⁾ během 50 let pány 1/3 ruské půdy, že ovládnou úplně Váš průmysl, žurnalistiku a inteligenci; Rusko díky talentům a energii tohoto plemene učiní ohromný pokrok hospodářský, ale Slovan bude sloužiti fysicky i duševně novým pánům; staré Rusi nebude více.

Přechod k malým starostem našim od těchto velkých osudů je prostě směšný. Ale jde Vám i mně o řadu informací. Tedy: Váš příspěvek o Blahoslavovi bude až v 1. č. příštího ročníku; Bidlo dosud překladu nepodal, a to proto, že se ke konci září oženil s dcerou nějakého stavitele v Kolíně. Od té doby jsem ho neviděl, ač byl stále v Praze. Učiněná kryptogramie. Krofta - divte se - se ženil o něco později, ještě se nevrátil ze svaatební cesty z Italie; nemohl jsem mu tedy vyřídit Váš pozdrav. Korekturu Vám pošleme, jak bude hotova.

Lituji nesmírně, že jsem nemohl dostáti slovu svému stran Sborníka a že v dohledné době, t. j. do roka nejméně, na splnění jeho nemohu pomýšleti. Až dostanete mou knihu o legendách (německou) a ČČH, uvidíte, jak jsem zaměstnán. Při tom poznamenávám, jak jsem to psal již na jaře, že Sborník jsme v semináři *dosud nedostali*; nikdo z nás ho neviděl!

S edicí Nikolského je to k zoufání. Před třemi nedělemi dostal jsem *první* arch; víc nemohu dostati, Nikolský ani neodpoví krátce na mé některé dotazy, jež by mi další tisk umožnily i bez vývěsků edice jeho. Vývěsek je z tipografie Skorochodova (Skorochodov!) z 21. sent.¹¹⁾ star. st. Prosil bych Vás, abyste u Nik. se za mne přimluvil, ale vím, že to neuděláte.

Niederlovi jsem Váš list ukázal; nevím, psal-li Vám čili nic a chce-li korekturu.

Bidlo byl tyto dny jmenován mimoř. prof. s platností od 1. dub. 1906; Šusta také (ale tento jen s roč. honorářem 2000 K), Novotný dostal titul profesora. Goll je dvorním radou - tedy celá náplň povýšení, k nimž ovšem i moje jmenování řádným třeba přičísti.

Jinak u nás není bomb a salv na ulicích ani zabastovek, ale celá říše prodělává těžkou krizi a v Čechách je vše víc shnilější než před léty. I u nás děti a blázni dělají poli-

¹⁰⁾ Russ.; = židů.

¹¹⁾ V originále psáno azbukou.

tiku - ti ostatní rozmrzení a otrávení věnují se svým pracem odborným nebo resignaci. Summa summarum: slovanský východ, Vás v to počítaje, stává se zralým pro pruskou výchovu k rozumu.

Zdraví Vás srdečně Váš

Pekař

Goll (Hofrat!) děkuje srdečně za Váš pozdrav.

Dopis z 3. února 1906:

Vážený příteli.

Doufám, že jste obdržel 1. číslo Č Č H, 10 separátů i - last not last - honorář. Já naopak dostal o vánocích v Turnově Váš list pro Masaryka, jež jsem mu ihned expedoval, ale lístku poděkovacího jsem od něho nedostal. Vaše korektura přišla v poslední chvíli, když již článek byl zlomen; dala mi dosti práce, ale tuším, dopadla v intencích Vašich. Něco dříve zmínil Goll.

Od p. prof. Nikolského dostal jsem in říjnu a listopadu minulého roku 1. a 3. vytištěný arch legendy o sv. Vjačeslavu. Více přes všechny reklamace a prosby jsem nedostal, jako by p. Nikolskij byl umřel. Nezbylo mi než vytisknouti stať o Nikolského legendě na základě toho, co jsem měl v ruce. Nyní tisknu již druhou část své práce, kde obírám se analýsou legendy Kristiánovy a v několika dosti důležitých otázkách pozoruji, že srovnání s Nikolského legendou bylo by velmi důležité. Text její musí býti dávno vytištěn, a já naprosto neznám důvody p. Nikolského, jež mu nedovolují mně jej zaslati. Seznamuji přece evropskou veřejnost vědeckou (pokud se o to interesovati může) s názorem jeho i cenou jeho, ničeho mu nepřebírám - a přece tato podivná neochota! Možná, že stať jeho již vyšla (v Obščestvě ljubitelej drevnoj pis'mennosti)¹²⁾ a že ani otisk neposlal. Jmenovanou společnost žádal před rokem náš Klub o výměnu, posílal jí a dosud posílá všechna čísla Č Č H, ale *ani tu nedostal ani odpovědi!* A to se nám stalo ještě u pěti jiných ruských časopisů a společnosti - *odnikud ani odpověď!* Rossija i Slavjaně!¹³⁾

Prosím Vás snažně, udělejte mi jednou doopravdy laskavost a opatřte mi text legendy, pozeptejte se v Obščestvu nebo, je-li možno, promluvte s Nikolským, a co hlavní, *nenechte mou prosbu bez odpovědi.* Já, jak budu se svou prací německou hotov, nabudu času, abych splnil svůj slib pro Lamanského Sborník; dosud mi to absolutně možno nebylo, ač nemám ani ve svátek chvíli oddechu. Omluvte mne, prosím, podle toho i p. Lamanskému.

To je vše, oč Vás prosím; napíšete-li něco o Vašich poměrech (a nebudete-li tak skoupý na slovo), bude nás všechny zajímati. Od prof. Golla mám vyříditi pozdrav.

Váš se srdečným pozdravem

Dr. J. Pekař

Úvod a poznámky napsal *Sergěj Ragozin.*

¹²⁾ Poněkud vadná transkripce ruského názvu: »Обščество любителей древней письменности« (Společnost milovníků starého písemnictví).

¹³⁾ T. j. Rusko a Slované. - V originále psáno azbukou.

KNIHY A UMĚNÍ

Filosofie zdravého rozumu

Vavřinec Vodička O. S. B.: *Chesterton, čili filosofie zdravého rozumu*. - Vydal Vyšehrad v knihách Řádu 1939, str. 134, K 20.

Chesterton hovořil v nespočetných překladech od roku 1913 k českému národu. I když u všech překladů nebylo vůdčí myšlenkou překládat jen základní díla, máme přece v češtině takové jeho »Heretiky«, »Ortodoxii«, »Co je špatného na světě«, »Nesmrtelného člověka« a »Ohromné maličkosti«, z nichž lze jasně poznat Chestertonova ducha. Jde však o to, že přes určitou čtenářskou oblibu u nás a přes jakési ovlivnění našeho žurnalistického stylu, zůstávalo vlastní jádro tohoto rytíře, básníka a kritika dvacátého století stále jen čímsi vedlejším, co se buď pokřiveně, a ještě k tomu shovívavě přijímalo jako zvláštní libůstka velkého autora anebo vůbec přehlíželo a zamítalo.

Chesterton, věrný bojovník věčné Pravdy, prohlédl velmi pozorně měnivou tvář té marnivé šalby, kterou hrál odkřesťaněný svět v devatenáctém století pod jmény liberalismus, socialismus, kapitalismus, vývojová teorie, industrialismus, G. B. Shaw, Kiplingův nacionalismus, Wellsův svět utopií a marxismus, volná láska, eugenika, a reagoval proti všem těmto tendencím pobloudilého ducha ve jména pravého řádu hodnot, ve jménu zdravého rozumu, ve jménu důstojnosti lidské duše. G. K. Chesterton mužně pochoopil, vyznával a střežil křesťanskou lásku k bližnímu, která byla kořeněná vysoce pochopenou hodnotou svobody, udělené člověku. Byl to opravdový sloup západní vzdělanosti, obhájcem Církve a velkým mužem pravicového, t. j. zdravého myšlení evropského, jak jej nazývá Bojna v Pravcových postavách. V čase, kdy kapitalismus a kacířské nauky ničily rodinu a smysl pro ni, Chesterton vyzdvihuje ethos manželství, pravý smysl domova, pravé místo ženino. V době uniformované střízlivé všednosti odhaluje a vzbouzí v člověku potřebu dobrodružnosti a volání po hrdinnosti. Bojuje za právo na soukromé vlastnictví u každého spoluobčana. Sleduje krkolomné myšlenkové pochody a složité citové reakce moderního člověka, tvrdošíjně upřeného na svoje bludné bůžky, aby v něm obnovil pravý smysl lidského života, pravé poznání a čisté, prosté city. Nejkrásnější obrany však podniká pro obecný základ naší kultury, pro křesťanskou filosofii. Vrátit současnému člověku smysl a pochopení pro ni, znamenalo Chestertonovi opět jej uzdravit.

Avšak u nás byl tento Chesterton vykládán na příklad K. Čapkem jako hlasatel optimismu a poetické demokracie, F. Peroutkou byl opět zjištěn v Chestertonovi »počátek nové filosofie víry v život, ještě neuspořádané, ještě nesystematické, roztroušené v beletrii« - podle F. X. Šaldy nevěřil Chesterton dost v myšlenku a podle K. Teigeho je Chesterton hotový sofistický žonglér. Toto nepochopení žalostně projevuje úchytku moderního smýšlení, které se vzdálilo zdravému rozumu. Proto spojuje Vodička v své monografii výklad Chestertonova díla a osobnosti s filosofií zdravého rozumu.

Vavřinec Vodička, aby přiblížil českému čtenáři správné chápání mnohotvárného díla Chestertonova, poukazuje nejprve, jak jeho vidění světa, příznačně nazvané filosofií pohádky, je ryze křesťanské a zároveň básnický svěží. Právě pevná jednoduitost Chestertonova ducha a bohatá rozličnost díla klame dnešního čtenáře. Proto základní znaky Chestertonovského světa jsou předmětem obšírného výkladu, dokládáného hojně citáty. Ať již je to filosofie pohádky, která tlumočí obdivuhodným způsobem odvěké nazírání

křesťanovo na život a na svět, nebo Chestertonův romantismus, který »vychází ze zdůraznění svobody věci a svobody života, ale také ze zdůraznění věrnosti universálnímu řádu věci a života«, všude se čtenář setkává, jak Vodička konfrontuje úchylné myšlení moderní, upoutané jen k mechanické kausálnosti zákonů, se zdravým rozumem, neuzavřeným nadpřirozené oblasti. Po výkladu Chestertonova paradoxu, který je vlastně nejvlastnějším znamením křesťanova postoje ve světě, dospívá Vodička k tomu, aby podal soud o Chestertonovi básníkovi a zároveň vymezil právě jeho místo v hierarchii hodnot. Staví jej na čelní místo obnoveného tomismu. Důvodem k tomu je Vodičkoví universalnost neboli katolicita Chestertonovy filosofie, především však obhajoba zdravého rozumu. Neboť jak Tomáš Akvinský, tak i Chesterton »vycházejí od základních dat rozumu, od těch prvotních skutečností, na nichž spočívá naše existence; a že na tomto základě buduje celek přirozeného poznání. »Vykládá-li třeba Chesterton,« vyvozuje Vodička, »ideu Bytí jako princip tomistické filosofie a zdůrazňuje-li správně, že bytí v tomto tomistickém smyslu není ničím abstraktním, nýbrž že znamená reálnou plnost nějaké věci - všechno, čím věc může být - vidíme ihned, že tím mluví stejně i za svou filosofii jako za svůj boj proti šílenství rozumu, jež ochuzuje plnost bytí, za svůj princip paradoxu, který zachycuje věci v krajních mezích jejich smyslu.«

Chestertonova filosofie, ke které se lidstvo vrátí, nebude-li chtít skončit svůj boj se zdravým rozumem únikem do světa mravenců, je dnes vskutku mohutným sloupem, na kterém jsou uchovány křesťanova věrnost, svoboda a statečnost. Vodičkova kniha je bezpečným Virgilem takového návratu.

Karel Vach

Vlastní životopis Karla IV.

Jako první svazek knihovny »*Odkaz minulosti české*«, vydávané Melantrichem za redakce zatím již zemřelého Arne Nováka a Zdeňka Kalisty, vyšel »*Vlastní životopis Karla IV.*«, který z latiny přeložil a poznámkami doprovodil Jakub Pavel a k němuž úvodní studii napsal Václav Chaloupecký (1940, 149-[III] ss.).

Zájmu, který se zvláště v poslední době jeví u nás o osobnost římského císaře a českého krále Karla IV., poslouží znamenitě nové vydání jeho autobiografie. Úvod Chaloupeckého jest vlastně studií, podávající ve výrazné zkratce obraz vlády Karlovy v Čechách i profil jeho osobnosti. Předností její jest, že netrhá politické dějiny od tak zv. »dějin duchovních« a že naopak se snaží postihnouti geneticky totalitu dění sledováním a rozбором převládajících složek historického pásma se zvláštním zřetelem k obsahu a dosahu hmotné i duchovní kultury jeho. A tak doba, osoba i dílo její vystupují před naše zraky velmi plasticky v logickém a historicky věrném sepětí a zaokrouhlení. Chaloupecký ovšem ovládá literaturu předmětu, ale jako v každém svém díle i zde hledí se dopátrat nových poznatků původním studiem pramenů, nebo aspoň nadhazováním problémů, které v tradiční exegesi neměly místa.

Proto se v úvodě Chaloupeckého setkáváme jednak s výklady, které se v podstatě shodují s výsledky dosavadního badání, ale originelními postřehy autorovými upoutají i odborníka, jednak s velmi samostatným vyšetřováním a pojetím otázek často základních, na něž podle obecného přesvědčení byla již dána odpověď definitivní. Takové úvahy Chaloupeckého jsou zvláště zajímavé a nabádavé; pro vědu jsou pak ziskem, i kdyby se snad ukázal hypotetický základ jejich východiska. Sem patří na př. pozoruhodný

výklad o vladařské ideologii Karla IV., jako krále českého. Podle Chaloupeckého byl Karel přesvědčen, že královská koruna česká má svůj původ na Moravě a v království Svatoplukově. Království moravské nepřízní časů zaniklo, ale bylo prý r. 1086, když kníže český stal se opět králem, císařem Jindřichem IV. zase obnoveno.

S přenesením titulu byla prý přenesena na český stát i práva starého království Svatoplukova, to jest i politické aspirace na země, které někdy Veliké Moravě přisluly. Z koncepce Karlovy o »přenesení království« z Moravy do Čech, jejíž rekonstrukci podává Chaloupecký podle kroniky Dalimilovy a Pulkavovy, vyplývá, že Karel měl na mysli, pod heslem restituce starobylé Moravy, spojení téměř všech Slovanů v mocný stát. Proto nesl s nelibostí dohodu svého otce s Kazimírem Polským, podle níž se vzdal titulu krále polského, zděděného Lucemburků po Václavu II. Chaloupecký soudí dále, že plánem obnovy Velké Moravy, k níž by se vrátilo Slovensko a Polsko, měl býti spolu s Čechami a Lužicí vytvořen na periferii říše, pod vládou Lucemburků, mocný a národně ucelený stát, podobného postavení v říši, jako měly v ní později země habsburské. Podle Chaloupeckého podstata státní ideologie Karlovy byla vlastně dávnou tradicí domácí, oživilou zejména v době Přemysla Otakara II., že totiž český stát není než pokračováním starého království moravského. Autor zabýval se otázkou »přenesení království« již dříve a jeho důvody nepostrádají značného stupně pravděpodobnosti. Podařilo se mu prokázat, že taková tradice zde skutečně byla, a nezáleželo na tom, zda byla historicky správná čili nic, a konečně ani na tom, že politika českých knížat a králů nejednou jí odporovala. Karel již za svého prvního vladařství v Čechách se s ní obeznámil a bystře pochopil její konstruktivní význam pro státní politickou myšlenku českou.

S tím - jak dovozuje Chaloupecký - souhlasí i skutečnost, že tato stará tradice, i s náznaky jejího konkrétně politického dosahu, je obšírně podána v kronice Pulkavově, kterou rozvrhl i uspořádal sám Karel IV. Rovněž lze připustiti, že usilování královo o vybudování rozsáhlého státu českého, jenž v mezích svaté říše římské měl míti primát mocenský i kulturní a jehož panovníci měli být zároveň císaři římskými, mohlo se inspirovati rozličně touto starou tradicí, neboť vláda Karlova, chápána jako celek, jest vědomě usměrňovanou synthesou říšskoněmeckého a československého dědictví, politického i kulturního, a nelze ji vyložit pouhým odkazem na dané skutečnosti, jako jsou na př. etnické a geografické podmínky na východní hranici imperia.

I když formulace Chaloupeckého, podle níž ona tradice byla vedoucím motivem a jaksi ideovou nadstavbou Karlova panování, nepřesvědčuje beze zbytku, není pochyby, že se mu podařilo odhalit důležité souvislosti, úplně dosud neznámé, jež obohacují naše vědomosti o době Karlově. Dále třeba aspoň upozornit na Chaloupeckého úvahy o kulturní politice králův, zvláště o příčině a významu obnovy úcty cyrilometodějské, v níž vlivem svých výkladů o »přenesení království« vidí především posvěcení státoprávních nároků českých na skutečné nebo domnělé dědictví po staré Moravě. K líčení o počátcích vlády Karlovy v Čechách upozorňují, že známé výroky královy o tyranství šlechty, která si rozchvátala statky korunni, nelze bráti doslova (Karel sám je ostatně v dalším vypravování podstatně koriguje), jak se pokusím dovodit jinde. Úvahy Chaloupeckého o národnosti a vlastenectví Karlově patří jistě k nejlepším stránkám předmluvy.

Pak následuje Pavlův překlad autobiografie, jenž se snaží zachovat docela i rytmus a kadenci originálu. Jest, pokud mohu soudit, zdařilý a přibliží dnešnímu čtenáři duchovní růst a prospívání osobnosti tak mimořádné a českému srdci blízké. Poznámky Pavlovy osvětlují text s velikou znalostí předmětu a často jsou více než pouhým ko-

mentářem. Na př. poznámky ke kapit. I., VII. a XIII. zaslouží pozornosti badatele, který bude studovat duchovní prostředí začátků Karlových. Ve výkladu o myšlenkovém a citovém rozvoji královce, kde Pavel mezi jiným zdůraznil právem také vliv augustinianismu, bude nutno ještě se vyrovnat se skutečností, že duchovní vůdce Karlův, Petr Roger (pozdější pap. Kliment VI.), byl stoupencem thomismu, o čemž svědčí jasně jeho polemika s Františkem Mayronis.

Rudolf Holínka

Malíř Richard Wiesner

Poznámky k jeho dílu.

Nejstarší práce, s nimiž R. Wiesner, tehdy na akademii žák Nechlebův a Obrovského, předstoupil před veřejnost, stěží dávají uhadnouti, jakým směrem se bude ubírat jeho další vývoj. Vliv školy je tu natolik silný, že zakrývá nerozvitě dosud jádro umělcovy osobnosti. Temná a hmotná nechlebovská barevnost hněte tu tvary k silnému plastickému účinku, podepřenému šerosvitem, a zemité hmotné formy, poněkud ještě tuhé a neohébné, odpovídají sociální tematice nejstarších jeho děl. Ku podivu, Richard Wiesner, tento citový malíř křehké linie a něžných barevných souzvuků, jak jej dnes známe, začíná jako malíř sociální, jako monumentalisující courbetovský realista a daumierovský dramatik barvy a tvaru, zahleděný spíše do stinných stránek života, než do jeho smyslové krásy a jeho opojivého bohatství citového.

Ale pozorný pohled na tyto práce, tak odlišné od všeho, co přinesl jeho pozdější růst, odkryje přece leckterý znak, který ruší jejich zdánlivou izolaci. Je to zejména bedlivý zřetel ke kompoziční vazbě, školený studiem starého malířství (Tizian byl mu tu někdy učitelem), význačná schopnost charakterisační, záhy se projevivší také v některých portretech (na př. v podivuhodně vyspělé vlastní podobizně s rodiči) a snad už i občasné uvolnění a osamostatnění barvy, jež jmenovitě na některých drobnějších pracích tohoto údobí neslouží výhradně k budování a plastickému vyzdvižení tvaru. Ale na rozměrné kompozici, jež byla v roce 1928 vystavena v oddělení akademie na výstavě soudobé kultury v Brně (Stávka), objevují se už postavy, jež svým celkovým pojetím i nejednou podrobností připomínají pozdější jeho typy. Uprostřed pohybu, spějícího k ústřední postavě řečníka, pohybu při vši vzrušenosti a vnější dramatickosti poněkud statického, je umístěna postava sedící ženy, zezadu viděné a vzhůru hledící, postava nedramatická, lyrická, uvolněného pohybu a krásného rytmu údů, která je prototypem mnohé z jeho pozdějších ženských figur. Neboť Richard Wiesner, jak se jeví z průběhu pozdějšího svého vývoje, není malířem šířavé kritiky sociální a dramatického zápasu ideí, není z tvrdého bojovného rodu Courbetů a Daumierů, ani z pokolení heroických patetiků, jako byl monumentální Aleš. Je ve své podstatě malíř klidu, vychutnavač pohody a odpočinku, zaujatý ženskou křehkostí a něhou, milující melodický tok měkkých linií a harmonický souzvuk jemných barevných tónů.

Už na některých obrazech z roku 1932 je patrné, jak znenáhla proniká slupkou školní závislosti bytosné jádro umělcovo. V portretu Pekařové, po stránce charakterisace osobnosti obrazu vynikajícím, je sice ještě skutečnost popsána se zevrubnou přesností, ale barva zdá se už být nadlehčena a bez oné tíživé hmotnosti, jak se projevovala na pracích starších. V rozměrné kompozici s náboženským námětem (Sv. Vojtěch křtí sv. Štěpána -

pro správu solných dolů ve Slatině) ztrácí pak již také postavy reálnou tíží a rozložitost proporcí, jsou odhmotněny a vyzvednuty ze světa smyslového do sféry nadskutečné.

Co se tu teprve připravuje, vyzrává už v roce následujícím v nástropní malbě bytu univ. prof. Cibulky, která je důležitým mezníkem Wiesnerovy tvorby. Do čtvercové plochy stropu jsou bez reálného, perspektivního spojení zasazeny čtyři alegorické scény, filosofie, poesie, hudba, práce, aniž by malíř chtěl vzbudit dojem ilusivního prohloubení prostoru. Strop je tu pojat jako neutrální pozadí, do něhož je bez prostorové a pohledové souvislosti vkomponováno několik samostatných skupin, svázaných jen rytmickým členěním plochy. Tento nereálný rys vyznačuje také jednotlivé tvary a skupiny, jež jsou zbaveny všeho náhodného a popisného a v nichž krajina na nejnutnější náznaky omezená, rozvádí kompoziční a pohybové motivy figur. Na čem tu malíři záleží, je ladný rytmus pohybových linií, probíhajících lyricky pojatými postavami a křehkými tvary přírodnými.

Citové prolnutí tvaru a lyrický, nedramatický způsob podání, jenž je příznačný pro tuto Wiesnerovu nástropní dekoraci, rozvíjí se pak v cele osobní projev umělcův v dílech, jež vznikají od tohoto roku. Několik zátiší zrcadlí jeho zájem o kubistickou problematiku tvaru a prostoru v kombinaci pohledů a v osamostatnění barevné plochy od obrysové linie a tento prvek výtvarný přechází pak také do prací figurálních, zcela už prosycených citovou interpretací skutečnosti, zbavené hmotnosti a pozemské tíže. Umělec vyjadřuje tu svou vidinu arkadicky blaženého a nezávazného života nervosně taženou linií, v měkkém a ohebném rytmu se pohybující, a nadlehčenou, světlou harmonií barevnou, v níž něžná zelená a růžová jsou tóny dominujícími.

Jistota tvarové a barevné komposice a samozřejmost v rozvržení obrazové plochy, bezpečně zvládnuté, vyznačuje pak také Wiesnerovy práce portretní, jež ho brzo měly zaujmouti. Ani tu mu ovšem nešlo o pouhý referát a popis vnějších znaků modelu, jak to do jisté míry ještě pozorujeme na podobizně Pekařové, ani mu nešlo především o psychologickou introspekci do osobnosti portretovaného, ač i v tom dosáhl výkonů vynikajících (na př. v podobizně hudebníka Krásy), ani jen o přesnou charakteristiku znázorněného. Všechny tyto složky umění portretního jsou sice v jeho podobiznách sdruženy a vyjádřeny s technickým mistrovstvím u nás jistě ne zcela obvyklým. Zároveň jsou však tyto portréty výsledkem úsilí výtvarného, úsilí stavebného a zejména výrazem jeho zaujetí citového. Není proto divu, že v této, dnes už statně řadě portretních děl, převládají podobizny ženské nejen počtem, nýbrž i silou citového prožitku a jemu odpovídajícího uměleckého výrazu. Malý portret umělcovy choti, se vzácnou čistotou a jednoduchostí tvaru provedený, patří jistě k nejpozoruhodnějším portretním dílům nového českého umění. Sem by bylo třeba přiřaditi také Wiesnerovy portréty dětské, zejména podobizny dceřusky umělcovy Renée, jejichž prostá a něžná forma dokonale harmonuje s naivním a bezprostředním výrazem dětské bytosti. Někdy ovšem, když citové napětí povolilo, spolehne se malíř více na svou dovednost a konvenci vlastním vývojem dosaženou. Technické mistrovství skývá v sobě nejedno nebezpečí, není-li nesené a podepřeno vnitřní nutností výrazu, tvrdí touhou a výtvarnou vůlí.

Než tyto portretní práce nejsou nikterak konečným cílem umělcovým. Několik rozměrných dekorativních komposic, v nedávných letech provedených, naznačují, že se jeho stavební schopnosti dále rozvíjejí. Snad je ostatně charakteristika shora podaná poněkud jednostranná, zaviněná tím, že autor tohoto článku měl k dispozici jen materiál kusý a neúplný. Některé barevné skizy, prudkým dramatickým vzruchem naplněné, a řada no-

vějších návrhů na práce monumentální dávají tušiti, že umělecká osobnost Richarda Wiesnera je podstatně složitější, než se zde jeví. Je třeba doufat, že nové prostředí, v němž se ocitl, mu umožní rozvinout bohaté vnitřní možnosti v plné síle. *A. Kural*

V hudbě život Čechů

Posuzovatel, který není vázán na povinná pensa a má možnost volného výběru, je ve výhodě. Může si určovat temata svých variací, může si dovolit obzírati situaci s míst náhodných a volených podle okamžitého zalíbení. K následujícím poznámkám zavdalo příčinu několik drobných knížek, jedno představení a měsíc věnovaný u nás hudbě: »Český hudební máj.« Co spojuje těchto několik zdánlivě náhodných fakt, je v titulu uvedené Smetanovo heslo. Variace na ně by se daly ovšem rozvíjet do nekonečna. Duch méně střízlivý mohl by je rozšířit i do vysokých patetických rovin a rozezpívat jimi i otázky a problémy nejprozaičtější. Spokojíme se tu několika akordy, jejichž nesoustavnost je úmyslná. Čtenáři zbývá úkol, rozvésti je do variací vlastních.

Nezvalův smysl pro hudbu - a není náhodou, že tento neplodnější, nejsnadnější tvořící současný náš básník, tak v mnohém připomínající magnum parentem české poesie, Jaroslava Vrchlického, je východiskem našich úvah - je tak silný, že často hraničí až na banalitu, ba leckterým svým poetickým praménkem končí v bažině banality. Na jeho »*Manon Lescaut*«, příběhu, který rozbáslil do sedmi obrazů podle víc než proslulého vyprávění Abbé Prévosta a jež ve své režii a hudebním podmalování uvedl E. F. Burian na své počitkové scéně, ověříme si znovu onu prudkou a živelnou hudebnost nezvalovského verše. Tentokrát necháme stranou režijní provedení i s jeho chybami a nevytkneme ani hercům, jak a proč zatížili Nezvalův verš. Spravedlivě vyjmeme výkon Burešové v roli titulní: tak jak ona ztělesnila Manon, jak verše odstřínila a rozevlála, jak jim propůjčila hodnoty charakterisační, které se hned tak při pouhém čtení nevyhmátnou, stálo by za rozbor zvláštní. Snad budeme mít možnost při jiné příležitosti ukázat, jaký plný a tvárný herecký fond je skryt v této herečce.

Nezvalův verš není jenom sám sebou hudební. To by byla v první řadě zásluha samotného českého jazyka a Nezvalův dar, vposlouchat tuto hudebnost a zkrátit ji do veršů. Nezval však je hudební i skladebně. Volně námatkou čtyři verše z prvního obrazu:

Hostinský:

Dostavnik už přijel z Arrasu.

Manon:

Ach, kdo by to mohl jiný být?

Des Grieux:

Ach, umřít, umřít, umřít pro krásu

Manon:

Já bez vás nemohu žít...

Toto poetické čtyřlakti je samo o sobě plné hudby a přispívají k ní i finesy obou »Ach«, trojího »umřít« a zvláštního akcentu na »jiný«. Než trojice herců odřídá tyto čtyři verše, uplyne čas. Dramatický čas. V něm toto čtyřverší, vyslovené dvěma mužskými a jedním ženským hlasem, vzrálo v hudební větu, která se nyní opakuje, vrací. Několik pohybů, kroků, gest, které herci učinili, změnilo poněkud situaci. Bude záležet na hercích,

jak budou tatáž slova vyslovovat, jak je harmonicky začlení do proudu dramatického času, jak toto čtyřverší transponují:

Hostinský:

Dostavník už přijel z Arrasu.

Manon:

Ach, kdo by to mohl jiný být?

Des Grieux:

Ach, umřít, umřít, umřít pro krásu...

Manon:

Já bez vás nemohu žít...

V tištěném textu přibýly tři tečky za veršem Des Grieuxovým. Co všechno mohou znamenat? Prodloužení tónu se současným stlumením a zvolněním. Odstín. A jak budou působit na další verš Manonin? A co znamenají pro její předchozí verš? Motiv se opakuje. Zjinačen, nepatrně posunut a přece zřetelně se liší. Poslední verš Manonin je kadence. Po ní nutně musí nastoupit malá pauza, přerývka, aby hra mohla pokračovat dále.

Příklad z Nezvala zde uvedený není výjimečný. Doklady pro hudebnost všesměrnou najdeme v češtině od staletí. Nezval dal příležitost opět se o ní zmínit.

Kdo si přečetl s pozorností »*Vlastní životopis Františka Bendy*« (v překladu a s poznámkami Jaroslava Čeledy vyšlo v Topičově edici v Praze), zamyslel se nad dvojí věcí: nad košatým stromem muzikantského rodu Bendů, starým půl třetího století, dosvědčujícím odvěké muzikantství české; nad emigrací, jež tolikrát a tak početně postihovala »malé poměry české«, ubírajíc jejich kulturní zásobárně hodnoty významné a plodné. Osmnáctiletý jinoch opouští rodiště a vlast, aby se do ní nejen nevrátil, ale dokonce organisoval další hudební emigraci. Jako typický představitel skvělé éry barokního housliství vychoval dvě generace severoněmeckých houslistů. Jeho skromnost a pokora, prostota a houževnatost, hluboký smysl pro pravdu tvořily jeho vzácný charakter, který se dokonale obrazil v těchto pamětech, které německy (s průkaznými stopami českého cítění a lpění na mateřštině) napsal ve věku 54 let jenom pro své děti a potomky v Postupimi («... že jsem nikdy nezamýšlel uveřejnit svůj životopis, nýbrž jen zůstat písemnou připomínkou své rodině a potomkům, kteří se - doufejme - nebudou stydět za skromný původ.»). Kolika českým hudebním osudům je život tohoto praotce českých houslistů předobrazem! Svou strastiplnou cestou, svými úspěchy, skromností a houževnatostí, opuštěním vlasti. Jakou strašnou hnací silou se jeví českému osudu hudba!

Sledovat osudy hudebního díla není o nic méně zajímavé, než sledovat sám osud umělcův. A sledovat je u díla, jež v životě národa se dožívá výjimečného rozšíření, takřka vrůstá do národního povědomí, je zajímavé dvojnásob. Tak u Smetanovy »Libuše«, u jeho »Prodané nevěsty«. Silně proto zaujme drobná knížka Otakara Šourka *Smetanova »Má vlast, její vznik a osudy* (vyšlo v Topičově edici v Praze), která z pramenného studia korespondence, zápisků, časopiseckých zpráv, partitury sestavuje podrobnou historii vzniku tohoto cyklu symfonických básní, jehož krásy hudební jsou posvěceny vznešeným národním posláním. K vylíčení vzniku díla připojil Šourek statistická data o jeho reprodukčních osudech, žel, že podrobněji jenom do r. 1901. A opět, co zaujme pozornější mysl: jak dílo tak významné, předurčené k reprezentaci citů nejčestějších, k manifestaci

národního vědomí a neuvroucnější lásky k vlasti, tak jasné a samozřejmé svému tvůrci, teprve časem dozrává k plnému užitku celého národa. Jak takové dílo, zrozené z uvědomělého prožitku češství, z vědomého naplnění předsevzatého úkolu, znamená pro věcnost živoucí pramen očisty a vzpruhy, jak generace po generacích stále dozrávají k jeho plnějšmu, hlubšímu a silnějšímu pochopení. Málo je děl, která žijí a pronikají život národa takovou silou a mocí, jako je Smetanova »Má vlast«.

*

I když zpěvnost českého lidu téměř pohasla, nepohasla láska k lidové písni. Český hudební máj jí věnoval pozornost záslužnou, i když nikoliv dostatečně pečlivou. »*Národní píseň dne*« se ozývala denně z rozhlasu i svítla notami z denního tisku. Jenom, žel, ten výběr měl být lepší, typičtější, hodnotnější. Vůbec organizace »českého hudebního máje« selhávala. Hovořit o repertoaru Národního divadla, na němž se docela normálním způsobem objevovala díla nečeská (jaký pak potom *český* máj!) bylo by trapné. Také řada příslibů nebyla dodržena. A pak: mladí se téměř nedostali ke slovu. Jakoby se byl žádný český musicus nenarodil po roce 1900. Holdovalo se mrtvým a zjevům uznávaným. Program ponejvíce zachraňoval rozhlas a - zpěv.

Ušlechtilý diletantismus měl odjakživa významnou úlohu v rozvoji české zpěvnosti. A držíme-li v rukou drobný svazček *50 moravských písní*, které vybral a poznámkami opatřil profesor rostlinné fyziologie na Masarykově universitě v Brně Vladimír Ůlehl (nákladem »Života a práce« v Praze), ověřujeme si nejen horoucí lásku autorovu k lidové hudbě a zpěvu, jeho vkus (výbor obsahuje po deseti písních valašských, slováckých, lašských, hanáckých a horáckých), sběratelskou i badatelskou vášeň, která se nezastavuje ani před vyumělkovanou teorií. Jež jej nutí přepisovat většinu písní do lichých meter (byly prý dosud špatně zapisovány) a předpisuje monotonní a vysoký způsob zpěvu, nýbrž si i uvědomujeme, že bez těchto nadšenců, obětavých a zanícených, nebyl by a nebude nikdy úplný obraz české hudebnosti.

*

Sice jenom na několika stránkách, v delším článku, ale za to jasném a hutném, vyslovil Mirko Očadlík to, co tvoří hodnotu české hudební tvorby umělecké, co je jejím posláním, co opravňuje slovo Smetanova: *V hudbě život Čechů* (Mirko Očadlík: Poslání české hudby, vyšlo v knihovničce »Pro život« nákladem Vyšehradu v Praze). Jak hudba především zvyšovala vztah českého lidu k rodné zemi, jak vyjadřovala citový vztah českého člověka k prostředí, z něhož vyšel, jak vědomě i podvědomě vždy se spojovala s ideovými národními hodnotami. Žádný z vůdčích hudebních českých zjevů neztratil souvislost s rodnou zemí a národem, vždy šel až na sám kořen českého života. V tomto smyslu byla česká hudba vždy tendenční, měla svůj ethos. Očadlíkova úvaha promluvíla v »měsíci hudby« za tisíce srdcí jasně a přesvědčivě.

Jan Rey

Kniha o odpadlících

(Dr. Josef Hlouček: Problém odpadu od Církve. Matice Cyrilometodějská v Olomouci, 1937.)

Na první pohled se zdá, že je možno podat rozbor odpadu v obsáhlé studii celkem snadno, nakonec však přiznáme, že by bývalo bylo přiměřenější odpovědět na tuto otázku jednodušeji a v určitém úseku práce. Neboť není možno říci vše a přesně vědecky ani

v teologii jedním dechem, když i tato věda má dnes svou obsáhlou specialisaci. A proto v tomto případě bych studoval jediný vztah člověka k Církvi a z toho vyvodil závěry, ovšem přísně vědecké, jak to vidíme v obdobné literatuře německé, přenechávaje při tom dogmatikům, aby vyložili dogmaticky na př. pojem Církve. Jinak se snadno přihodí, že kniha, zamýšlená jako odborná vědecká studie, přináší ponejvíce dokumentaci a výběr sentencí, aniž při tom má ražení původnosti spisovatelovy. Mnohostrannost je tu jistě na závadu, aby se mohl čtenář snadno orientovat; nepochybně i kritik bude zaražen nad touto skutečností. Jistě řekne, že ve vědecké práci není nutno opakovat známé názory Kantovy nebo uvádět historicky Marxu či Engelse. Pro odbornou práci postačí samozřejmě konečné závěry o různých potřebných pojmech bez dlouhých rozprav. Aby dílo zachovalo svůj vytčený rozsah, bylo by nutno se zříci podrobných výkladů, které neodpovídají jeho poslání a zatěžují je příliš i svou lidovostí. Je pravda, že tím trpí obvykle naše theologická literatura, je však žádoucí z vědeckého hlediska, aby tato studie byla především pastorační a aby takto byla při práci zaměřena. Není možno bez úrazu slučovat dogmatiku, apologetiku, exegesi a jiné s pastorační studií; smíme pouze použít definicí z těchto oborů, nikdy však pracovat obsáhlým výkladem jednotlivých míst. I o této práci se dá říci jenom tolik, že patří mezi naše theologické knihy, které nám vlastně přináší obraz nějakého cizího díla anebo podávají přehled cizojazyčné literatury v souboru, jehož cena bývá více méně pouze dokumentární. ao

POZNÁMKY

Dvanáctero figur zápasu perem

Při poslední polemické odpovědi V. Černého v Kritickém měsíčníku lze si leda připomenout Čapkovu příručku písemné polemiky z knihy Marsyas. Černému se podařilo na půl druhé stránce snést pěkné příklady skoro pro všechny figury, a co opomínil, nahradil dík své vynalézavosti figurami novými.

1. *Despicere*. (Výklad K. Čapka: »Záleží v tom, že se polemizující musí uvést jako intelektuálně a mravně nadřazený svému odpůrci... Tento apriorní předpoklad dává potom polemizujícímu onen sytý, poučný a sebejistý polemický tón, jenž nevyhnutelně patří k věci.«) Černý vhodně této figury použil na začátku: »Nad O. K. není polemika, s nímž polemizovat by bylo větší zábavou. Jedinou věc bych této zábavičce vytýkal: že je příliš snadná, že se jí - při daném stavu K. vědeckých a kritických sil - může dopřát téměř každý. Nu, což platno, nutno se uskrovnit a spokojit se protivníky, jež nám Bůh dal.«

2. *Termini*. (»Tato figura záleží v tom, že se užívá jistých speciálně polemických obrátů.«) Kdybych byl odpověděl na druhý den, byla by to pravděpodobně uchvátná odpověď, když to trvalo několik měsíců, poněvadž jsem mezitím v Řádu otiskl přednášku o Hálovi, vyjadřuje se Černý takto: »Dlouho, dlouho prodlel O. K. s odpovědí. Nu ovšem, bylo třeba počkat, až se poněkud zapomene, oč běželo.« Oponent Černého se dostane do kategorie »různých ušlechtilců« a »přítelíčků«, z jeho práce se stane »arci-studie«. Přesně podle návodu Čapкова (»Těmito obraty jste plasticky vyličen jako na-

kvašený, potrhlý, neodpovědný a jaksi pominutý člověk, i když jste náhodou kličas pokojný jako lama» se protivníkovi suponují jakési duševní otřesy: »Nemůžeme se zbavit dojmu, že se mu dosud trošičku točí hlava«, »nevěda, kudy kam«. »Inu, toté najednou ochoty. Jenomže je to přiznání ctností z nouze a výkrutem: K. bylo na jeho útraty dokázáno...«

3. *Caput canis.* (»Jste-li rozvázný, je možno o vás říci, že jste opatrnický; jste-li duchaplný, lze říci, že jste duchaplnický... Pro zručného polemika není prostě vlastnosti, přesvědčení nebo duševního stavu, který by nebylo možno pojmenovat názviskem, jež samo o sobě odhaluje úžasnou prázdnotu, tupost a malost potíraného odpůrce.«) Když napíši, že mi jde o opravdové studium, cituje to Černý s vykičňkem, když opravím nepřesnosti, charakterisuje to Černý jako »kajicně rozpačitou opravu«. A když si dám práci a s jistou novostí sestavím soudy o Máchově byronismu, mluví Černý o »rozmáchlých gestech a moderním nátěru«.

4. *Non habet.* (»To, co jste nebo co v sobě máte, je vedlejší; je nutno objevit, co vám není shůry dáno, a ve jménu toho vás zavrhnout ve tmu a nicotu.«) S malou obměnou přenáší Černý tuto figuru na pole mezinárodní slávy: »Na to mám prostou odpověď: sými mezinárodními prix se mohu prokázat, protože je mám. Ať se jimi pochlubí i O. K., má-li jaké kromě skrovné cibulíčky uznání, již mu udílí Řád«.

5. *Negare.* (»Záleží v tom, že se vám prostě upře, co jste nebo co je vaše.«) Černý mi naprosto neukázal, jak by se přehled názorů na Máchův byronismus dal udělat jasněji, ale klidně napsal: »K. prostě snáší nám nové důkazy pro dokázanou mu malou znalost samých základů jasného pojmosloví«.

6. *Imago.* (»Záleží v tom, že se místo odpůrce, jaký skutečně je, podvrhne jakýsi světu nepodobný hastrůš, načež se tento hastrůš polemicky vyvrací«) a příbuzná jí

7. *Pugna.* (»Odpůrce se nařkne z nějakého nepatřičného ismu, a pak se tento ismus vítězoslavně potírá.«) Černý se vzorně drží Čapkových předpisů a vytrvale mluví o mé »primitivně staropositivistické metodě« a potírá tuto »snadňoučkou cestu metodického primitivismu, malých znalostí a vypůjčených revisních stanovisek«.

8. *Ulyxes.* (»Její podstata je uhnout na jiné pole a mluvit o něčem jiném, než o co se vede spor.«) Myslím, že spor se vede o Máchu, ale asi čtvrtina Černého odpovědi, začínající slovy: »A ještě ad vocem mého Essai sur le titanisme«, je věnována mezinárodním vavřínům autorovým a slibům či vyhrůžkám, že si je bude dále dobývat na světovém zápasišti vědeckém. A tím pěkným »Také František Kožík« udělal Černý pokus hodit své oponenty do jednoho pytle čili jednou ranou zabít dvě mouchy.

9. *Testimonia.* Jednou je to Comte, tentokrát Alb. Pražák.

10. *Quousque.* (»Řekne se prostě „to je dávno odbyto“ nebo „už dávno překonané stanovisko“.«) Černý tuto figuru pozměňuje na »to jsem už dávno odbyl«: »Jak vypadá vědecká výzbroj, s níž O. K. přistupuje k práci, jeho znalosti, metoda a způsoby polemické, ukázal jsem před časem dostatečně«.

11. *Impossibile.* (»Odpůrce nesmí mít pravdu nikdy a v ničem. Kdyby se mu přiznala jen špetka rozumu a správnosti, byl by polemický zápas jaksi ztracen.«) Této figury používá Černý vydatně, jsem prý neschopen se zmocí na odpověď proti jeho důkazům, vítězně opakuje »ani muk«, »ani stín pokusu«, uzavírá: »Z mých vývodů nedokázal Králík hnout ani slovem«.

12. *Jubilare.* (»Toto je jedna z nejdůležitějších figur a záleží v tom, že z literárního boje je vždy nutno odcházet s gestem vítěze. Expertní polemik není nikdy poražen; vždy

je to ten druhý, kdo byl usvědčen a „je hotov“.) Černý podivuhodně dodržuje pravidla hry, zapsaná K. Čapkem, začal-li jeho první figurou, končí poslední: »Obě jeho tažení dopadla pro něho sice strašlivě, ale ono do třetice všeho dobrého, že ano...« A slibuje, až se ozvu, další zábavu do příštího čísla.

Černého odpověď je překvapivě úplnou ilustrací pro Čapkovo Dvanáctero, některé figury nejsou sice dokonale vypracovány, ale zato Černý figury rozmnožil. Pokusím se ve stopách Čapkových o doplnění jeho přírodopisu polemiky.

13. *Risum teneatis*. Záleží v tom, že ujišťujeme čtenáře o svém dobrém humoru a křičíme »to je junda«, i když jsme v úzkých. Černý propuká v smích a dobrou náladu až chorobně často, jeho odpověď se hemží samou »veselostí«, »radostí«, »komičností«, »zábavou«.

14. *Minimo labore*. Záleží v tom, že se odpůrci dá znát, že jsem na jeho vyřízení potřeboval jen tak desetinu své energie, že mi stačilo odbýt ho levou rukou, docela mí-mochodem. Černý nezapásí doopravdy, on jen »tak trochu měří síly«.

15. *Arbiter elegantiarum*. Záleží v tom, že se polemik nešpiní s věcmi, kde by se mohl blamovat, ucpává si vznešeně nos před plebejci. V. Černý trpí fixní ideou, že spojování Máchy s barokem je cosi »králíkovského«, a nazval mě na základě tohoto spojování positivistou. Upozornil jsem ho, že jsem toto spojování nevymyslel a že by podle jeho logiky příslušel název »positivista« Šaldovi a Čyževskému, poněvadž oni postavili ten problém a ostatně také vzbudili nelibost Černého, respektive Poláka. Černý se to-muto bodu elegantně vyhne: »Nu, vyznej se v tom matení pojmů, v té K. konfusi filosofického vyznání, vědní metody a výsledků badání, kdo umíš«.

Zfíkám se otázek genetických, kdo byl Černému nedostizným vzorem povýšené polemiky, a slohových, rozboru citoslovců atd., a končím citátem z Čapka: »Jsou ještě mnohé jiné figury, ale už mne jich ušetřte; at je literární historikové posbírají na luzích našich revuí a novin«.

O. K.

Dvě prozaické novinky „Vyšehradu“:

Karel Schulz:

Peníz z noclehárny

Povídky

Řada básnických povídek K. Schulze odhaluje čtenářům niterný svět výjimečných lidí, kteří prožívají podivuhodný život, plný snů a imagínace. Autor dovedl vtisknout všem těmto příběhům společný ráz tajemné osudovosti, osvětlované paprskem naděje.

Upravil B. Štorm, vyzdobil V. Mašek. Stran 108, brožované K 18.—.

Gertrud von le Fort:

Magdeburská svatba

Román

Mohutně viděný obraz třicetileté války — dobytí protestantského města Magdeburku — zaujme každého čtenáře. Svrchované vypravovatelské umění autorky, jedné z největších básnířek současného Německa, činí z této knihy dílo vzácné ryzosti a síly.

2. vydání upravil O. Stritzko. Str. 284, brož. K 27.—, váz. K 37.—.
U knihkupců.

*Nakladatelství „Vyšehrad“, spol. s r. o.
Praha II., Václavská 12.*

Krásy naší vlasti

*popisuje slovem i obrazem
sbírka*

Poklady národního umění

Řídí Dr. A. Birnbaumová.

*Knihovna populárních, levných monografií-průvodců
ve vkusné grafické úpravě.*

*Každý svazek má 16 stran textu a obsahuje 6 dokonalých fotografií,
kterých možno použít též jako pohlednic.*

Cena jednotlivých svazků K 5.—.

Program pro rok 1940:

Dosud vyšlo:

Kostel sv. Ignáce (napsala Dr. A. Birnbaumová)

Loreta (napsala V. Wachsmánová-Jursová)

Karlův most (napsala Dr. Z. Drobná)

Náhrodek sv. Jana Nepomuckého u sv. Víta

Říp (napsal Dr. K. Guth)

V tisku:

Kostel sv. Jakuba v Brně

Kostel sv. Mikuláše na Malé straně

Nepomuk

Svatá Hora

Strahov

Palác Sylva-Tarouca

Troja

Velehrad barokní

Kostel sv. Jiří

Klášter na Františku

Křivoklát

Kutná Hora

Tišnov

Třebíč

Pardubice

Národní museum v Praze

Kostel sv. Petra v Brně

U knihkupců.

Nakladatelství „Vyšehrad“, s. s. r. o. v Praze II., Václavská 12.

ŘÁD

revue pro kulturu a život

Vladimír Vokolek: Vzpomínka na sestřinu píseň

Angel Karalijčev: Drak

Jan Vilikovský: Kazatelství a počátky české prózy

Jindřich Středa: O rozpětí Církve svaté

VARIA

Jan Kellner: O dogmatě a církvích

Oldřich Králík: Poznámky k dílu Františka Lazeckého

Jaroslav Červinka: Horův „Jan houslista“

František Němec: Dluh české literární historie

KNIHY A UMĚNÍ

Jaroslav Červinka: Nová poesie Jana Dokulila

Karel Vach: Báseň o dětství

Kudolf Holinka: Šest kázání z Homiliáře opatovického

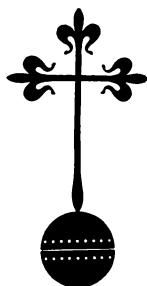
J. H.: Obrazy českých dějin

POZNÁMKY

Jaroslav Červinka: O mladou generaci

Oldřich Králík: O pojetí Hálkovy prózy

6. číslo VI. ročníku, Praha 1940

ŘÁD, revue pro kulturu a život

Rídí František Lazecký s redakčním kruhem. • Veškerou redakční poštu, jakož i recensní výtisky posílejte na adresu František Lazecký, Praha XII, Slezská ul. 7. • Administrace: Praha II, Václavská 12, kam řídíte objednávky, změny adresy nebo reklamace. • Vydává nakladatelství „Vyšehrad“, Praha II, Václavská 12. • Tisknou Č. A. T. Českomoravské akciové tiskařské a vydavatelské podniky v Praze II, Václavská 12. • Majitel Rudolf Voříšek. • Odpovědný redaktor Václav Renč. • Inscerici zadává a za ni odpovídá IPRA, ins. kanc., Praha II, Václavská ul. 12. • Vychází měsíčně (mimo prázdniny), celkem 10 čísel ročně. • Jednotlivý výtisk K 7.—. • Předplatné na celý ročník K 56.—. • Číslo šek. účtu 35.500 „Vyšehrad“, nakladatelství, Praha II, Václavská 12. • Dohledací pošt. úřad Praha 25. • Vyšlo 18. VII. 1940.

OBSAH PÁTÉHO ČÍSLA: *Richard Wiesner*: Hanka - *František Lazecký*: Dětsví - *Žofie Kossaková*: Legenda o svatém Jiří - *Jan Vilikovský*: Modlitby Alberta Pražského - *Oldřich Králík*: Mácha a vlivologie II. - *Rudolf Voříšek*: O duchovní svobodě - VARIA: *Sergěj Ragozin*: Z listů Josefa Pekaře N. VI. Jastrebovovi v l. 1904—6 - KNIHY A UMĚNÍ: *Karel Vach*: Filosofie zdravého rozumu - *Rudolf Holinka*: Vlastní životopis Karla IV. - *A. Kuta!*: Malíř Richard Wiesner - *Jan Rey*: V hudbě život Čechů - 40: Kniha o odpadlících - POZNÁMKY: O. K.: Dvanáctero figur zápasu perem

DVĚ MODERNÍ KNIHY O HERALDICE

ERBOVNÍ KNÍŽKA NA ROK 1940

Redigoval Dr. Boh. Lifka, upravil Břet. Štorm.
Stran 138, cena brožov. K 40.—.

Břetislav Štorm

ÚVOD DO HERALDIKY

Kresbami vyzdobil autor. Stran 72, cena brož. K 21.—.

K DOSTÁNÍ U VŠECH KNIHKUPCŮ

Nakladatelství „Vyšehrad“, s. s. r. o. v Praze II., Václavská 12.

Vladimír Vokolek

VZPOMÍNKA NA SESTRINU PÍSEŇ

Kruh mého prokletí, v němž zmirám opuštěn,
svit lampy hasnoucí zas okolo mne stáh.
Jak žebrák poslední se krčím v koutku stěn
a moudří přátelé nev Kročí přes můj práh.

A stále těsněji se úží krutý kruh -
má duše bláhová, kde vezmeš oleje?
Já žiji z almužen, u kupců mám jen dluh
a na dně naději kdo, sestro, doleje?

Tma na mě napadla a již se nebráním
odsunut k holé zdi jak obraz zčernalý.
Jsem pouze oblý hlas, omletý žebráním,
jenž mechem mlčení se záhy zahálí...

A náhle se mi zdá, jak bych tu dávno žil
a starý spinet svůj jak ve snu odmýkám:
hrám - život ztracený, jež kdosi rozložil
jak akord doznělý ve škály vzpomínkám?

Jak slepec na scestí vrávorám hluchou tmou,
o souzvuk falešný, jenž často klopýtne...
Pojednou ruce mé po slepu nahmátnou
tvou píseň, sestřičko, jak rámě soucitné.

Jdu s tebou zpívaje a tma se rozplívá,
sůl smutku v zraku mém se v slzách rozpouští
a tajuplná zář se z lampy rozlívá,
to kdosi z věřících dlužníku odpouští?

Ó sestro, Lítosti, kdo zbrousil oblý hlas
do řádků písně tvé, do světla věčnosti,
a prázdnou lampu mou, v níž dávno život zhas,
čím úsměv rozsvítil jak odlesk milosti?

Angel Karalijčev

DRAK

Táčeš-li se, povím ti to:
Pole, Jano, zapalují,
ale louky, louky nelze,
neboť je tam býlí mnohé...

Bulharská lidová.

»Pozdě večer, když na ulici už nebylo ani živé duše a když měsíc už byl zašel za Bílý kámen, viděli lidé z Horního města, jak s nebe padá ohnivá koule, veliká jako míra obilí. Zapraštila prý a rozprskla se v tisíc jiskřiček. Na náměstí před vašimi vraty bylo světlo jako v poledne a stohy strýce Noje málem že se nezapálily. Jano milá, to Drak sletěl před váš dům!«

»Lhou, Nikolo!«

»Nelhou! Když jsi včera s vědry prošla kolem domu, mělaš na šátku dvě žhavé jířiny. Když jsi se potom vracela, už jich tam nebylo. Nechalas je pro něho na desce, že?«

»Zapomněla jsem je tam. Sňala jsem si je tam, aby mi nespady, až budu nabírat, nebyla bych jinak mohla - a tak jsem je tam také zapomněla!«

»Čekal jsem na něho celou noc, až do druhého kuropění - a kdyby byl přišel...«

»Proč věříš lidem!«

»Jak bych jim nevěřil! Kdokoli mne potká, dívá se na mne, jako by mne chtěl za živa oplakávat! Ale já nejsem z těch! Dokud mi hlava sedí na ramenou, nedám se litovati! Pověz pravdu! Zchladlo-li tvé srdce - přetřpím to: vezmu si plášť a půjdu do světa!«

»Nedělej toho, nebožáku! Nemluvila jsem s ním! To jen tak

povídají! Přijde-li ke mně, řeknu mu: mrtvou mne můžeš mít, ale živa se ti nedám.«

»Nejsi jako dříve! Jindy se mi vždy ulevilo, když jsem tě uviděl, byť mi bylo sebe hůře. Ale teď mě stále něco rdousí. V noci mnou někdo lomcuje za rameno a volá mě mým jménem. Vstanu, rozsvítím - nikdo tu není. Posedávám a kouřím, dokud nemine noc a jitřenka nezasvitne oknem. Malá moje sestřička vstává a prochází se pokojem. Zpívá, hvízdá si, zpívá a prochází se. Ani stínu není na její duši.«

»Nikolo, můj Nikolo!«

»Je-li tak silný, proč nepřijde podívat se mi tváří v tvář, abych ho viděl, abych mu sáhl na rameno? Uvidím-li, že je silnější než já, budu se s ním bít!«

»Vždyť ho nehledáš.«

»Hledám ho, ale je jako vítr. No, chyt vítr! Dal jsem se do pití! Provedu neštěstí, že se na to bude vzpomínat, dokud svět bude světem a lidé lidmi! Kdybych věděl, kde má pelech....«

»Usadil prý se v Kominči na našem poli. Upletl si hnízdo. Baba Kuna, čarodějka, přinášela mu každé ráno teplé mléko. Nechávala mísu pod moruší. A když se tam v poledne vrátila, mísa byla vždy prázdná.«

»Byl jsem tam třikrát: nebyl tam!«

»Každý ho nemůže uvidět.«

»Vyhledám ho ještě jednou. Celý svět převrátím nohama vzhůru. Ať pozná, kdo jsem!«

»Dej si pozor, Nikolo, jeho oči jsou ohnivé!«

»Ať jsou! Moje ruka je také ohnivá!«

*

Slunce udeřilo na zežloutlé čelo Karabaira a zatřepotalo jako raněný pták. Dlouhý stín hrušně vyplížil se pahorkem vzhůru jako černý koberec, přehozený přes pozlacenou pohovku. Zvečera tiše vstala, svázala rozpletené vlasy a s vykasáným rouchem šla loukami. Její veliké modré oči zářily radostí. Pod bílým oděvem chvěla se probuzená prsa, chtivá lásky a milování. Bílé štíhlé nožky šeptaly travinám zmatená slova. Vzpřímila se ke Kominči a vztáhla vzhůru bílou ruku. Zazněl táhlý, jasný ženský výkřik:

»Přicházím, přicházím!«

Rozlétlo se několik holubů.

Nikola vypřáhl buvolu a zahnal je nahoru na pahorek. Kdo to volá? Někdo volá v jeho duši. Opřel se o bič a rozhlíží se.

Ona kráčí loukou s žíznící hrudí a rozechvělou duší.

»Jano!«

Najednou se louky propadly, země se rozevřela, pluh utonul a buvoli se vzpřímili jako dva černí psi a hrozně zavylí.

S Janina pole na Kominči přicházel Drak s červeným pásem a černou přílbou. Položil ruku na čelo a pohleděl dolů. Oči jeho byly černé jako uhlí, ne - oči jeho byly modré jako letní nebe.

Jana jde vysokým obilím a na hrdle se jí třpytí křížek s Kristova hrobu. Jde, jde - je ztracena.

Těžká ruka potřásla jeho ramenem.

»Nikolo!«

Nikola sebou trhl a přešel si rukou přes čelo.

»Co hledíš tak vyjeveně? Přijeň buvolu a půjdeme. Zítřka na nás čekají žně!«

Ochladilo se.

*

Jana - Bůh ji zabij!

»Obilí hoří, ho-o-oj! Utíkejte, haste!«

Starý Ivan vzpřímil se na pahorku směrem ke vsi, mával rozedranou čapkou a křičel z plna hrdla. Jeho třaslavý a zlověstný hlas letěl, bil do opuštěných duší. Odkudsi od Sudamla valila se - jako splašení koně s roztrhanými otěžemi, samé jiskry a ohnivý dusot - hrozná oblaka.

»Utíkejte, lidé, sedláci!«

Na Kominči hoří Deli-Pejovo pole se všech čtyř konců. Plameny plazí se po zemi s rozevřenými ústy a žerou - ó ty nestvůry, kéž se nikdy nezasytí! Nad horou nebe se rozevírá. Pane, jak můžeš vydržeti a dívat se na to, jak hoří chléb. Máš-li srdce, vypusť bouře, vylij všechny nebeské řeky, zachovej nám živobytí!

»Bůh zabij Janu, že rozhněvala Draka!«

Všichni, mladí i dospělí, hnali se úvozem ke Kominči. Každý popadl, co první našel, motyky, lopaty, sekery. Baba rozmávala se přeslicí, běží a klně. Opuštěná selátka zakvičela po vsi, táhle vyli psi.

»Oheň slézá dolů - po vesnici je veta!«

»Ó běda, matičko, vyhořela mi duše. Obilí moje, chlebiček můj! Včera jsem zase udeřil otce - už je tu trest!«

»Všichni jsme v ruce Páně!«
 »Proč nepadne dešť z jasného nebe!«
 »Dnes v noci se mi zdálo o Draku. Kosil, a s ním patnácte mladých žneček. V noci ve snu, a teď kosí doopravdy, ten Drak!«
 »Dej Bůh, aby mu ruka upadla!«
 »Mlč!«
 »Dej Bůh, aby se psi nažrali jeho masa!«
 »Mlč, blázne!«
 »Proč bych mlčel?! Pět krků mám na starosti - čím je užívím?!«
 »Kamením!«

Jako šílení, s rozčuchanými vlasy a vytřeštěnými očima utíkali sedláci k ohromnému požáru. A oblaka se s ostrým praskotem hnala blíž a blíž. Oheň valil se s hory dolů, podél údolí, louky praskaly, a zelená stébla svíjela se jako přeražení hadi.

Zašelestil veliký dešť.

Vidíte ten drsný kámen na Kominči? A pod ním planou hrušeň? Tak ji znají odedávna - nestárne, ani nerodí. Tam je Janin hrob. Kdysi tam Deli-Peja se dvěma páry buvolů půdu přeoral a sklídl obilí vysoké až po prsa. Pak se tam utkali Nikola, Janin hoch, a Drak. Země vzplanula - oni uhořeli. Tam dole pod polem zurčela studánka strýce Peji s pěti kamennými koryty. Pod hrušeň baba Pejovice přivazovala Janinu kolébku a Drak ji přicházel houpát. Od té doby, co pole vyhořelo, nikdo už tam nechodil orati a studánka vyschla.

Z bulharštiny přeložil O. F. Babler

Jan Vilikovský

KAZATELSTVÍ

A POČÁTKY ČESKÉ PRÓZY

V poslední době zvýšeného zájmu o naše starší písemnictví ozývají se stále častěji hlasy volající po syntetickém obraze dějin staročeské literatury. Ačkoli se potřeba takového díla pocituje stále naléhavěji, nikdo se ho dosud nepodjal. To lze snadno pochopiti, neboť nezbytným předpokladem podobného spisu jsou podrobné odborné

dějiny literatury staročeské, jež dosud nebyly napsány. J. Jakubec ve svých Dějinách literatury české věnoval sice písemnictví staročeskému velmi mnoho místa, ale co podává, nejsou ve skutečnosti dějiny, nýbrž jen popis, zhusta velmi povrchní, jednotlivých literárních děl, zasazený do rámce povšechných výkladů o kulturních a hospodářských poměrech té doby. Není ovšem jeho vina, že nemohl podati souvislého obrazu literárního dění, chybějí tu prostě potřebné přípravné práce. Jejich nedostatek je způsoben hlavně dvěma příčinami: jednak povahou dochovaného materiálu, jednak pozitivistickým postojem, jež do zkoumání naší starší literatury vnesla škola Gebaurova. Způsob dochování jednotlivých děl literárních jest velmi nepříznivý jakémukoli pokusu o sestrojení vývojových linií, neboť až na skrovné výjimky nejsou spisy blíže lokalisovány místně ani časově. Krajní časová hranice pro datování díla je obyčejně dána rukopisem, jehož stáří se odhaduje namnoze velmi rozličně; blíže určití dobu vzniku pomáhá obyčejně rozbor jazykový, i ten však zhusta připouští možnost různého výkladu a ani v nejlepších případech neobejde se bez určení značně kolísavých (10-20 let). Ani pokusy, určití společenskou příslušnost autorovu a dobu vzniku pomocí vnitřního rozboru, nevedou k výsledkům příliš bezpečným; mnoho nepomáhá ani zjištění pramenů, neboť to jsou namnoze díla vzniklá již v počátcích středověku nebo aspoň dlouho před českým textem. I když však výsledky, k nimž se takto dospělo, jsou leckdy velmi pozoruhodné a přesvědčivé, je celkový ráz jejich dosti fragmentární. K zbudování větší konstrukce vývojové se nikdo neodvážil; při tom spolupůsobila nepochybně reakce proti romantické škole Jungmannové a Šafaříkové, posílená zjištěním nepravosti Rukopisů Královédvorského a Zelenohorského, jakož i filologické a pozitivistické založení celé školy Gebaurovy.

Abychom dospěli k souvislému obrazu dějin staročeské literatury, musíme vyjít z obecných podmínek kulturního, především literárního života a tvoření ve středověku, a aplikovati na zkoumání naší literatury poznatky získané v jiných literaturách středověkých. Znamená to v podstatě důsledné uplatnění srovnávacího hlediska, jehož význam se sice teoreticky uznává odedávna, v praxi však stále zanedbává. Nesmíme se při tom báti ani možnosti chybné generalizace, neboť i chyby bývají někdy podnětnější než správné výsledky. Nesmíme ulpěti na textu a jeho rozboru, nýbrž pokusiti se o vysvětlení, jak vznikl.

Z konstruktivních myšlenek, jež až dosud byly proneseny o počátcích našeho literárního vývoje, k nejvýznamnějším patří některé postřehy, k nimž došel J. Vašica při svých studiích o staročeském překladu bible. Konstatuje některé slovesné vlastnosti nejstarších překladů, zejména jejich pružnou dikci, zvukovou tvárnost a idiomatictí, a vysvětluje je správně ústní tradicí, totiž faktem, že se v prvních stoletích našeho kulturního života dílo literární rozšiřovalo nikoli písmem, nýbrž přednesem, »znalost evangelia nebo žaltáře, jako vůbec všech písňových a výpravných skladeb, získávala se spíše z poslechu než z opisu«. Tento předpoklad, opírající se o skutečnosti života středověkého, osvětluje výrazně slohové vlastnosti biblického překladu, vysvětluje však také, proč se ze starších dob nezachoval ve větším počtu rukopisů, ačkoli je nepochybné, že mnohé texty, zapsané až ve XIV. století, jsou původu daleko staršího. Z obecných podmínek středověkých vyplývá také správnost názoru Vašicova, že již v XI. století existoval souvislý evangelní překlad český, jehož potřebovalo duchovenstvo ke své pastorační činnosti; překlad tento, udržující se dále ústní tradicí, se ovšem ustavičně přetvářel a obměňoval a nám se dochoval až v podobě docela změněné, v níž je ovšem nemožno zjistiti filologicky stopy jeho stáří. V pozdějších textech evangeliářů asi od polovice XIV. století pozorujeme tendenci přibližovati se latinské předloze. Tento zjev by byl zhora nevysvětlitelný bez vnějšího zásahu, který tu skutečně byl: ve XIV. století ústní tradice jako prostředek šíření literatury ustupuje ztlačení do pozadí, na její místo nastupuje písmo, pergamen a papír; tomuto procesu neubráníl se ani překlad evangelní, a při jeho písemném zachycení se nepochybně uplatnil požadavek, aby text překladu byl po stránce věcné správnosti kontrolován srovnáním s latinským originálem. V tomto případě vysvětlení konstatovaných fakt nepůsobí potíží, neboť o existenci procesu samého, totiž zatlačování ústní tradice písmem, jenž se současně nebo o něco později odehrává i na jiných místech Evropy, nelze pochybovati. Proces tento byl rozličně podporován a nesen především různými proudy náboženské obnovy, procházejícími celou Evropou, ať již jde o hnutí církevně pravověrná (františkáni, devotio moderna) nebo heretická (valdenští). Také u nás souvisí s úsilím o prohloubení náboženského života, jak o tom svědčí na př. písařská dílna Milíčova.

Podobným postupem bude patrně možno objasniti i jiné dosud temné stránky našich literárních a kulturních dějin. Jedním z nejza-

jímavějších zjevů našeho XIV. století jest neobyčejně rychlý rozvoj prózy; ze starších dob máme jen připomenuté překlady biblické a knihy právnícké, od poloviny století se však množí prozaické překlady velmi rychle, a jsou to většinou díla slohově vynikající, nikterak neprozrazující začátečnické potíže. Jest velmi obtížné vysvětliti tuto vynikající úroveň, omezujeme-li se jen na pozorování dochovaných památek jazykově českých. Musíme se pokusiti o rozšíření materiálu, jenž je podkladem našeho zkoumání.

Díla, jimiž se zahajují dějiny naší prózy - vyjma knihu Rožmberskou a jiné památky právnícké, které však právě pro svůj speciální ráz nemohly působiti značněji na literární vývoj - mají náměty náboženské a jejich původci byli nepochybně duchovní; výslovně je to dosvědčeno ovšem jen o Životě Krista Pána. Jest tedy nezbytné pátrati v životě stavu duchovního po prvcích, které jej zvláště uzpůsobovaly k tak významné činnosti literární.

Není třeba hledati dlouho. K nejdůležitějším povinnostem stavu duchovního patřila činnost kazatelská; pokud byla určena lidu, mohla se díti jen jazykem lidu, u nás tedy česky. Ovšem, českých kázání ze starší doby nemáme, prvý doklad tohoto literárního druhu v češtině jest překlad homilií na evangelium Matoušovo. Ale tento nedostatek jest jen zdánlivý. Máme i ze starší doby dochovaná kázání původu českého, jež jsou však zapsána latinsky. Ale tento jazykový rozdíl není tak důležitý, jak se zdá na první pohled. Musíme totiž počítati se skutečností, že mnohá kázání, zachovaná jen v latinských zápisech, byla ve skutečnosti přednášena česky.

Tento předpoklad, méně odvážný než se zdá, není zde - ani v naší literatuře - vysloven po prvé. V. Flajšhans vydává od r. 1938 betlemská kázání Husova, o nichž bezpečně víme, že byla česká, jež se však dochovala toliko ve znění latinském. Nezvyklý zjev latinského zápisu řečí promluvených česky vysvětluje Flajšhans tak, že zachované zápisy jsou dílem posluchačů Husových, kteří zapisovali kázání přímo z úst kazatele, zapisovali je však latinsky, protože latina se svou grafikou, zejména množstvím zkratek, daleko více se hodila k rychlopisnému zaznamenání živého slova než složitý spřežkový pravopis tehdejší češtiny. Tím předpokládá ovšem Flajšhans u oněch neznámých posluchačů Husových neobyčejně dokonalé ovládnutí jak češtiny, tak zejména latiny, jestliže by byli dovedli mluvenou řeč českou okamžitě překládati do latiny a latinsky zapisovati. Věc není nemožná, neboť středověký vzdělanec byl prakticky dvojjazyčný a vedle

svého mateřského jazyka ovládal při nejmenším stejně dokonale i latinu, jež mu byla jazykem školním, bohoslužebným a literárním; uvádějí se ostatně i novodobé případy žurnalistů stenografujících parlamentní řeči jiným jazykem, než jakým jsou přednášeny. Jest tu však možné a snad i daleko přirozenější vysvětlení jiné, jež stejnou míru ovládnutí obou jazyků, jakou předpokládá Flajšhans u svých neznámých pisáři, přisuzuje kazateli (v tomto případě Husovi) a předpokládá, že Hus přednášel svá česká kázání podle latinských poznámek, případně, že si psal latinsky svou přípravu k českým kázáním. Měli bychom tedy v rukopisech kázání betlemských před sebou nikoli zápisy kázání Husových tak, jak byla pronesena, pořízené Husovými posluchači, nýbrž opisy Husových náčrtků, ať již pořízených před kázáním jako příprava nebo snad i dodatečně po paměti zaznamenaných. Technicky je toto vysvětlení daleko přijatelnější a jeho správnost se dá podepřít i jinými doklady a analogiemi. O Milíčovi je obecně známo, že kázal česky, na konci svého života i německy, kázňové texty, jež od něho máme, jsou však vesměs latinské. Ze zprávy Milíčova životopisce, potvrzené i Matějem z Janova, víme pak, že Milíč měl k dispozici celou písářskou dílnu, jež opisováním rozmnožovala jeho díla, měl tedy stejně dobrou příležitost dáti opisovat české texty právě tak jako latinské. Neučinil-li tak, musíme souditi, že to nepovažoval za potřebné; pro praktické účely pastorační vyhovovaly zápisy latinské zcela dobře - kazatel, jemuž latina byla tehdy ještě snad běžnější než spisovná čeština, dovedl je bez námahy proměnit v mluvené slovo české. Při tom měl kazatel, používající latinských poznámek, i tu výhodu, že nebyl sváděn pokusem držeti se úzkostlivě psaných poznámek, naopak, užívaje jiného jazyka, než jakým byly sepsány jeho poznámky, zachovával si plnou volnost výrazovou a mohl se tedy při kázání přizpůsobiti posluchačstvu a poddati se nerušeně okamžitému vnuknutí.

Co platí pro dobu Husovu a Milíčovu, můžeme nepochybně předpokládati jistou měrou i pro doby starší. Lze tedy očekávati, že se nám v latinských textech z té doby pocházejících zachovala aspoň kostra výkladů, jež kněz podával svým věřícím. Nesmíme ovšem své kombinace násilně přeháněti a domnívati se, že bylo u nás od prvních dob křesťanských velké množství duchovních, kteří by svůj kazatelský úřad brali tak svědomitě a vážně, že by se namáhali sestavováním kázání myšlenkově samostatných; takové případy byly jistě v kterékoli době ojedinělé. Středověký kněz měl k dispozici řadu literárních

pomůcek, sbírek kázání, z nichž mohl volně čerpati a jimž právě mezinárodní spisovný jazyk latinský zajišťoval účinnost po celé oblasti západoevropské vzdělanosti. (Hojné opisy podobných sbírek zachovaly se v našich knihovnách ve velkém množství až do dneška.) Ostatně již nepatrný počet kázňových textů latinských, pocházejících ze starších dob českého středověku - vedle nejistého kázání sv. Vojtěcha máme tu až z XII. století homiliář opatovický a několik kázání o českých patronech, především sv. Václavu a sv. Ludmile, z XIII. století kázání olomouckého biskupa Roberta - upozorňuje, že se musíme vystříhati přehnaných očekávání. Ale v pozdějších stoletích středověku nastala tu podstatná změna, zejména když se i k nám dostaly duchovní řády, jež v kazatelství spatřovaly své hlavní poslání, františkáni a dominikáni. To bylo ve století XIII.; jest pravděpodobné, že aspoň od konce tohoto nebo počátku následujícího století můžeme počítati s existencí původních kázání u nás vzniklých, jež ovšem bude teprve třeba objeviti a přesně určití. Až dosud se nehledala, protože se jim nepřikládá zvláštní význam. Víme-li však nyní, že v takových textech máme dochován aspoň náčrt toho, co v českém rouše jazykovém v té době působilo na mysl velkého množství věřících, musíme i tímto zdánlivě bezvýznamným stopám duševního života a tvorby našich předků věnovati větší pozornost.

Jestliže by někdo namítal, proč se ze starších dob nezachovala o kazatelské činnosti našeho duchovenstva podobná svědectví jako o Milíčovi, třeba mu poukázati na souvislost, v níž je zpráva o Milíčovi zařaděna. Ačkoli jeho životopisec mluví o jeho kazatelském působení již dříve, připomíná jazyk, jímž Milíč kázal, výslovně teprve po zmínce o smrti Waldhauserově, když Milíč ke svým dosavadním kázáním latinským a českým připojil i německá. Skutečnost, že kázal latinsky i česky, byla tehdy tak samozřejmá, že bylo zbytečné zmiňovati se o tom; teprve když kazatel užívá i třetího jazyka, stává se zjev hodným zaznamenání - a nám se teprve tak dostává výslovného svědectví, že kázal i česky. K tomu lze uvést zcela přesnou analogii z Anglie: o svatoedmundském opatovi Samsonovi (XII. stol.) zaznamenal kronikář, že dovedl kázati latinsky, francouzsky i anglicky, při kázáních anglických že však užíval svého rodného dialektu (norfolského) - také při Milíčovi je zaznamenán, ovšem ne tak přesně, dialektický ráz jeho jazyka. Dvojazyčnost byla pro středověkého příslušníka duchovního stavu - ovšem jen vzdělaného; ostatně jen od takového můžeme čekat literární činnost - věci zcela samozřej-

mou, jakou se ostatně jeví i nám, uvážíme-li dobře všechny okolnosti; byla to prostě věc, o které netřeba mluvit. Že se kázání pro lid skutečně konala česky i v dobách starých, netřeba snad dokazovat, neboť latinsky mluvená kázání by již svým jazykem ztrácela smysl; musili bychom tedy česká kázání předpokládati, i kdyby v pramenech o nich nebylo ani sebe menší zmínky, ani náznaku.

V rukopisech pozdějších máme i vnější svědectví, že kázňové texty latinské byly určeny pro české věřící. Od počátku XV. století - starší rukopisy nejsou mi známy, není však vyloučeno, že aspoň některý z textů dochovaných v pozdějším opise sahá svým původem do druhé polovice XIV. století - nacházíme častěji v latinských kázáních vložená jednotlivá slova nebo i věty české, jako zase později v kázáních celkově českých se vyskytují vložky latinské. Bylo upozorněno zejména na kázání Rokycanova, zapsaná tímto způsobem, jež Frant. Šimek označuje jako makaronský. Šimek se táže, zda lze připustiti, že by opravdu Rokycana byl měl ta kázání v »této bizarní formě makaronské« a odpovídá záporně, domnívaje se, že podobná směsice česko-latinská by působila na kazatelně při nejmenším komicky, upozorňuje však také správně, že Rokycanovi posluchači většinou latinsky neuměli. Domnívá se proto, že dochované texty kázání Rokycanových jsou jen přípravy ke kázáním českým; latina je v nich proto, že užíval latinských pomůcek, čeština proto, že při psaní myslil česky, je tedy česko-latinský jazyk těchto kázání nutným výsledkem způsobu Rokycanovy přípravy. Vysvětlení toto je sice poněkud mechanické, ale aspoň jeho jádro je správné, jak vyplývá z toho, co jsme vyložili výše. Věc ovšem není tak jednoduchá, jak si Šimek představuje. V jiných podobných textech, jako na př. t. zv. Quadregesimale admontském, setkáváme se s několika kategoriemi českých vložek: český překlad bývá připojen k citátům biblickým, není to však zcela pravidelné a nutné; dále bývá k latinskému slovu připojen jeho český překlad s označením *id est* (to jest), jindy konečně slovo nebo rčení české zastupuje odpovídající nějaký výraz latinský. Při českých citátech biblických by byla možná domněnka, že autor chtěl mít po ruce přesné znění textu, ačkoli taková akribie by byla u středověkého kazatele poněkud překvapující; mluví proti podobnému vysvětlení ostatně i okolnost, že není český text uveden při všech citátech z bible. V ostatních případech je snadno pochopitelné české znění při některých nezvyklých výrazech latinských, kde by autorovi české slovo nepřišlo hned na mysl; ale tu je podivné, že aspoň stejně často

se vyskytuje český překlad i u slov zcela běžných. Konečně tam, kde je výraz latinský prostě nahrazen slovem českým, lze pomýšleti aspoň někdy na to, že pisatel v daném okamžiku nenapadl vhodný výraz latinský, ale zcela jistě není ani toto vysvětlení. Při admontském *Quadragesimale* je tento zjev tím pozoruhodnější, že i latina autorova je v podstatě úplně česká; místy přímo cítíme, že spisovatel jen užívá latinských slov, myslí při tom však česky. Pro naši filologii jest tu úkol nadmíru zajímavý, aby byl tento zjev uspokojivě vysvětlen. Podobných rukopisů latinských kázání s českými vložkami nebo glossami máme velké množství; snad se mezi nimi podaří nalézt i texty z dob starších, než je konec XIV. století.

Studující latinské rukopisy českých kázání, nesmíme se ovšem domnívati, že se nám v latinských zápisech kázání dochovala tak, jak byla skutečně přednášena. Obvykle jsou zachované texty pouhé náčrty, obsahující jen hlavní věcnou a myšlenkovou kostru a případně podrobnější rozvedení některé části; detailní vypracování bylo ponecháno vůli a obratnosti kazatele, u něhož ostatně již skutečnost, že musil tlumočiti svou latinskou předlohu jazykem lidovým, vyžadovala větší samostatnosti a součinnosti. Kázňové sbírky samy obsahují častěji pokyny pro kazatele, aby tu či onu partii rozvedl obsírněji, nebo odkazy, aby doplnil daný text odjinud, z čehož je patrné, že dochované texty podávají jen povšechný náčrt, nikoli text zcela připravený. Můžeme i zde připojit poukaz na postily Milíčovy, v nichž většinu textu jednotlivých kázání tvoří citáty biblického textu a církevních otců, kteří příslušná biblická místa vykládali; je to tedy z větší části jen snůška materiálu. Milíčův vlastní přínos, jeho »ohňová slova«, o nichž tak vřele mluví Štítný, přistupovala k tomu teprve při skutečném přednesu kázání, v textech samých stěží zanechala jako stopu. Tím se také vysvětluje, proč literární činnost Milíčova zanechala v pozdějších dobách poměrně tak malý odraz: Milíčovo kazatelské slovo mohlo působiti jen na posluchače, kteří byli jeho kázáním přítomni (z nich aspoň dva, Štítný a Matěj z Janova, skutečně čerpali z Milíčových podnětů); pro ty, kdož ho sami nezažili, jeho účinnost však neexistovala, texty psané jí nedovedly zprostředkovati.

Podobné výhrady neplatí ovšem pro kázání, jež se obracela k posluchačstvu vzdělanému, k duchovenstvu; taková jsou na př. kázání synodální a ta, jež se konala při jiných významných příležitostech anebo byla určena výhradně pro klerus a proslovena latinsky. Ta

byla obyčejně vypracována do všech podrobností a vynikají namnoze aspoň dokonalým provedením formálním, i když ne vždycky hloubkou nebo původností myšlenkovou. Jejich autoři musili při tom dbáti předpisů, jež jim podávaly rozmanité příručky umění kazatelského, jichž vzniklo ve středověku veliké množství a které byly hojně rozšířeny i u nás. Předpisy tyto byly velmi přesné a určovaly celou stavbu kázání do nejmenších podrobností, vyžadovaly, aby na některých místech byl rým a rytmické uspořádání vět atd. Praxe se těmito předpisy skutečně řídila; u nás zejména kázání Mistra Vojtěcha Raňkova vynikají formální dokonalostí. I tento zjev jest důležitý pro dějiny naší prózy, neboť odtud mohla čerpati různé podněty. Teoretická pojednání o kazatelství mají ostatně význam i proto, že dosvědčují leckdy existenci českých kázání a mohou snad i přispěti k osvětlení některých jejich rysů. Až dosud je u nás z nich poněkud znám jen spisek, přičítaný neprávem Konrádovi Waldhauserovi a pocházející ve skutečnosti od dominikána Jakoba de Fusignano. Oblíbenější, soudíme-li podle počtu známých rukopisů, byl u nás traktát Jakuba de Saraponte, nazvaný Aurissa, jež byl někdy mylně považován za dílo kazatele českého. V něm se opětovně mluví o kázáních konaných v jazyce lidovém (in vulgari), jež bývá častěji specifikován buď jako český nebo německý. Vedle kázání jednojazyčných (ať již latinských nebo českých) připomínají se tu i kázání smíšená (sermo mixtus), jejichž text byl z větší části v jazyce lidovém, ale některé partie - rozdělení thematu, citáty, exklamace a závěr - měly býti napřed uvedeny latinsky; při tom je zajímavé, že o takových kázáních se mluví hlavně v souvislosti s kongregací klášterní. Stejně jako jazyk kázání, i jeho úroveň je určována zřetelem k posluchačstvu. Při studiu kázňových textů bude tedy nutno přihlížeti i k těmto teoretickým příručkám.

These, že se nám v latinských zápisech mnohdy dochovala česká kázání, jest prokázána snad dostatečně. Zbývá však ještě přesvědčiti, že kázání a umění kazatelské mělo skutečně vliv na rozvoj naší literatury, tedy literární historie jest povinna zabývat se jimi a že jí mohou poskytnouti platné služby při objasňování jevů dosud nevysvětlených.

Ani tento důkaz nepůsobí velkých potíží. Můžeme tu užiti některých pozorování a důvodů, snesených již dřívějšími badateli. Na prvním místě nutno ovšem jmenovati Štítného, i kdybychom brali jen cum grano salis jeho výrok, že bez Milíče by snad nebylo jeho vlast-

ní literární činnosti. Obecně se přijímá také již odedávna dohad, že aspoň některá z exemplů v Desateru jsou vzata z kazatelských příruček; s kazatelstvím ostatně souvisí i rámec, do něhož je celé dílo zasazeno, ať již o vlastních cílech autorových soudíme jakkoli. Význam kazatelství pro vytvoření a zejména rozšíření některých složek lidové tradice oceňuje se v poslední době stále více. I v Tkadlečkově, nejdokonalejším plodu staročeské prózy, nacházíme, jak bylo již upozorněno, některé výklady a přirovnání, jež byly podávány na kázáních a staly se tak obecným majetkem; aspoň v jednom případě lze toto tvrzení prokázati zcela nezvratně. Vedle toho jsou však ve staročeské literatuře i díla, jež jsou v podstatě toliko překlady kázání latinských, což je tím významnější, že jde o texty veršované a takových námětů, jejichž souvislost s kazatelskou literaturou nevyplývá nutně ze samé povahy věci. Již dříve byl tento fakt zjištěn při Pláči Maří Magdaleny, zapsaném v rukopise Hradeckém; jeho předlohou byla homilie ve středověku obecně rozšířená, za jejíhož autora se považoval Origenes. V českých verzích je tato předloha reprodukována poměrně velmi věrně, místy jsou z ní přejaty i některé slovní hříčky, český autor vynechal však z ní téměř vše, co text homilie charakterizuje jako kázání; naučení, vyvozené z příběhu Magdaleny a obracející se přímo k posluchači, v závěru skladby sice ponechal, ale v jeho obsahu ani formě není nic, co by bylo vlastní jen kázáním a nedalo se doložit i z jiných podobných skladeb veršovaných. Nově tu můžeme připojit t. zv. Umučení Rajhradské, na jehož kázňový ráz jsme zde (ročník II., 127) již upozornili; nyní dodáváme, že ve skutečnosti i tato skladba jest překlad prozaického kázání latinského, a to překlad dosti volný a samostatný - ostatně latinský originál je v tomto případě jen náčrt a musil býti pro přednes teprve plně vypracován - ale takového rázu, že o úzké souvislosti obou textů nemůže býti ani nejmenší pochybnosti. Toto Rajhradské umučení je zapsáno v rukopise, obsahujícím sbírku kázání latinských, a zaujalo v něm místo své latinské předlohy; je to v rukopise sice jediný text český, ale stačí na důkaz, že celý rukopis byl určen pro potřebu českého duchovního. Tím se dostává našim výše podaným výkladům nového potvrzení a názorné ilustrace. Proč v tomto případě písař zapsal text český, kdežto jinak se spokojil texty latinskými, vysvětluje zcela uspokojivě okolnost, že český text je veršován. Byl-li skutečně v této podobě přednášen v kostele, netroufám si rozhodovat, zcela vyloučeno to však patrně není, neboť i v jiných lite-

raturách se vyskytují veršovaná kázání a také v české jich máme několik dokladů (v rukopise VII H 18 z r. 1472 a při pašijových hrách velikonočních, tu však mají jiný význam).

Uvedené doklady stačí snad na podporu hypotézy o značném vlivu, jaký mělo středověké kazatelství na naši soudobou literaturu. Máme tak zjištěno, že kazatelství působilo bezprostředně i na literární formy, jež s ním v podstatě nesouvisí a že poskytovalo našim spisovatelům při nejmenším aspoň materiál, jehož mohli při své literární činnosti použít i k jiným než duchovním skladbám. Tím spíše lze tedy předpokládati jeho vliv při literárních dílech, jež s ním souvisí i námětově, jak tomu jest právě při nejstarších staročeských skladbách prozaických, jako *Život Krista Pána*, *Passionál*, *Životy Otců*. Působením kazatelské literatury i praxe bude ostatně možno vysvětlovati i některé jiné rysy našich literárních památek, na př. zálibu v duchovním výkladu vůbec a některých alegorických motivech zvlášť, různé výčty a snad i některé rysy formální (na př. »příznak«). Na význam kazatelství pro středověké literatury poukazuje se v poslední době v jiných zemích častěji; pro Anglii pokusil se jej konkrétně zjistiti G. R. Owst, jenž sice zachází příliš daleko, neboť se pokouší z kazatelství vysvětlovati téměř celou literaturu anglickou, ale vykonal přece práci velmi užitečnou. U nás se věnovala sice dějinám kazatelství od poloviny XIV. století již poměrně veliká pozornost, ale při tom byla kázání chápána hlavně jako pramen pro poznání kulturního a mravního stavu své doby, nikoli však jako díla literární, jimiž jsou přece především.

Kazatelství bylo ve středověku jedinou živou formou řečnického umění v jazyce národním; o povznesení úrovně naší literatury získalo si zásluhy také lexikálním obohacením našeho jazyka spisovného. V zemi byl neustále v činnosti proud, pracující o vytváření jazyka hovorového, jímž bylo třeba tlumočiti představy a pojmy neznámé původní řeči prostých nevzdělaných mas lidových, především pojmy a představy života duchovního, a vyjadřovati je tak, aby mohly lidem býti pochopeny. Tento hovorový jazyk bylo třeba jen přenést na papír, učiniti jej jazykem spisovným. To ovšem nebylo snadné, ale bez průpravy, jíž stav duchovní nabyl svou praxí kazatelskou, bylo by to bývalo zcela nemyslitelné. Kvalitativní i kvantitativní růst naší staré literatury (zejména prózy) byl tedy do značné míry spoluročován kazatelskou činností duchovního stavu. Přistupuje-li k tomu od poloviny století XIV. ještě zpísemňování literatury,

máme tuším otevřenou cestu k vysvětlení, jak mohlo dojít k tak rychlému rozvoji prózy v té době. Zároveň je tím však aspoň částečně objasněna vynikající jazyková a stylistická úroveň našich prvních prozaických překladů, které se vůbec nesnaží o překlad doslovný a otrocky věrný, nýbrž vyjadřují zcela samostatně a mnohdy i zemitě to, co jest v předlohách vysloveno abstraktním a namnoze již zautomatisovaným jazykem latinským.

Poznámka bibliografická: *Josef Vašica*, Staročeské evangeliáře. Praha, Akademie, 1931; *tjž*, Staročeský překlad bible (ročenka »Chudým dětem«, XLVII., Brno, 1933, str. 122-128). *V. Flajšhans*, Mag. Io. Hus Sermones in Bethlehem, Věstník Královské české společnosti nauk, 1938, č. III. *František Šimek*, Neznámá sbírka kázání Rokycanových, Sborník filologický XI, Praha 1936-1939, zejm. str. 71; srovnej tamtéž i studii *Karla Tiize*, Poznámky k charakteristice středověké latiny husitských kronik, str. 164. O Quadragesimale admontském sv. Časopis archivní školy XI, Praha 1934, str. 100, 116-120. O středověkém kazatelství: *Cb. S. Baldwin*, Medieval Rhetoric and Poetic, New York, 1928, str. 228-257; *Tb. M. Charland*, Artes praedicandi, Paris-Ottawa, 1936. O Rajhradském umučení srovnej *můj* článek »Latinská předloha Rajhradského umučení« (v letošním ročníku Časopisu Matice Moravské).

Jindřich Středa

O ROZPĚTÍ SVATÉ CÍRKVE

Je příznačnou vlastností nejen malých, nýbrž i početných sekt, směrů a názorů, že žijí pouze v jednom námětu, v jedné náladě. Právě tento rys odlišuje malou, to jest dočasnou sektu, od kulturně vážného zjevu: a je tak zřetelně rozeznatelný jako nějaká chuť nebo barva. Ba nejlépe bych jej znázornil takovým triviálním srovnáním: vídáme často v biografu nebo nočním lokále, že celá místnost, stěny, stínítka, opony, sedadla jsou vyzdobeny jednou soupravou barev: třeba žlutě a červeně. Na první pohled je to hezké a poutavé: ale při delším pobytu to vzbudí dojem špatného snu. Představte si, že byste musili žít celý čas v žlutočerveném světě! A přece tak žijí příslušníci sekt. Třebas puritáni: měli jistě velmi poutavý a mohutný kult bible - ale víc nic: ani umění, ani lidovost, ani státnost - nic. Nebo marxisté: měli řadu velmi naléhavých námětů a správných předpovědí, ale co jim vše chybělo: náboženství, národnost, tradice, svoboda... A tak bychom mohli počítat dál. Proto ná-

rodům nebo skupinám, upadnuvším v sektařství, vždy za čas dojde dech jako rostlině s jedinou živinou; a z hnutí zbude jen nanejvýš skořápka, kterou naprosto nelze vzbudit k novému životu. Příklad toho: jansenismus byl jistě zajímavé hnutí svého času. Dálo se několik pokusů jeho popel v Utrechtu rozmýchat k novému životu; ale kdopak se může vymyslet do náboženského života pařížského parlamentu Ludvíka XIV. nebo dokonce do extasí jáhna Parise. Toť jako byste měl navléci sametovou sukni a nasadit paruku.

Na druhé straně jsou hnutí, která má člověk brát vážně. Ta ovšem vědí, že v lidském životě jsou různé zásady a náměty. Ale co s nimi, s tím si nevědí rady. Docházejí tedy k neobyčejným a zarážejícím závěrům. Tak protestanté už dávno, a zejména dnes ve škole Kierkegaarda a Bartha, vynalezli, že křesťanství potřebuje napětí. Napětí mezi různými, neslučitelnými a přece stejně oprávněnými zásadami: napětí mezi Bohem, nebo snad lépe božstvím a člověčenstvím. Není odtud daleko k dualismu a rozhodně jsme plně v antinomismu. K témuž antinomismu dochází druhý odloučený úd, totiž pravoslavlí. Tam, pravda, nemají ve zvyku, aby za učeného rozvinutí dialektických hříček postavili proti sobě dvojí zásadu a libovali si v napětí: naopak, vynasazují se o smíření, sloučení, pospolitost. Ale protože se snaží sloučiti rozličné zásady a odmítají rozumovou, logickou práci vymeziti jejich poměr, docházejí novopравoslavní myslitelé snad ještě víc než jejich předchůdci apofatické nauky k tomu, že člověk naprosto neví, co je co, co je pravda a co pokušení, a tak se kolísá mezi různými, po slovansku krajně vystupňovanými zásadami bez jistého směru.

Proti napětí tedy a proti zmatení sluší se postaviti rozpětí, které náleží katolické Církvi. Někteří její bohatství a rozpětí přičítají pouze jejímu dlouhému trvání a říkají: Nu, ano, zřízení, které přetrvalo antickou vzdělanost a stvořilo středověkou, je nutně bohatší a obsažnější než oděrané kousky těchto vzdělaností... Ale o to nejde. Čína je starší nežli papežství: nevidíme, že by se tak obnovovala. Nevidíme, že by měla takové možnosti. Neboť všechno je s toho světa: Církev však zasahuje ještě za něj.

Zasahuje za něj, a přece je v něm. Není zajisté sporu: katolická Církev byla činitelem netoliko kulturním, nýbrž i politickým. A jakým skvělým činitelem! Lidé sice budou podnikat vždy nové pokusy dostihnout politického blaha vystupňováním některé zásady, a když se jim tento pokus zvrtné a zvrácená zásada jim padne na

hlavu, podniknou zase nové pokusy dát dohromady rozličné zásady v ladný řád: ale tvrdíme, že zásad tohoto řádu nebylo nikde dosaženo jako v katolickém středověku. Harmonický, temperovaný stát, jenž je obsahem evropské tradice, zůstane v dějinách lidstva jakožto vysoce umělecké dílo. A tento stát byl vytvořen katolictvím. Tato tradice byla hájena od katolíků. Křesťanstvo jako politická myšlenka, katolická říše Flaviovců, Karlovců, Štaufů a Karla V. zůstane v paměti křesťanstva tak, jako jsou dotyčné modlitby zachovány v římském missálu (*Orationes diversae*, 5). A naprosto nás ani nenapadne, abychom tuto svou minulost nějak zapírali. Ať se různí anarchičtí a mystičtí křesťané nebo také nepřátelé křesťanského jména staví třeba na hlavu, nás nenapadne zapřít ani Bonifáce VIII. a jeho pokus o mezinárodní pořádek, ani duchovní rytířské řády a hrdinství, které bránilo tvrz svatého Eliáše na Maltě, ba ani tažení voje sv. Dominika proti bludařům nebo zřízení duchovních knížetství porýnských. K tomu všemu se známe: a proto papežové si kolem sebe ponechávají ozbrojenou stráž, členstvo řádů a svou šlechtu, aby bylo vidět, že Církev neodsuzuje státního života, neruší občanského pořádku a spolužití, nýbrž naopak si činí nárok na jeho posvěcení.

Ale na druhé straně Církev může být bez toho všeho. Tato myšlenka během posledního století vždy více pronikala katolickým myšlením. Nesmíme věc vidět tak ploše jako Spengler a jiní, kteří upřeli oči na přechod Lva XIII. od royalismu k demokracii, a mluví tedy pouze o politické přizpůsobivosti katolíků. Ještě méně smíme s Maritainem vzít pouze tento přechod nebo jemu obdobné kousky a vidět v nich odlesk apokalyptiky. Naopak takovými věcmi bylo chápání těchto otázek velice zatemněno. Bylo jistě nesmyslem, když klerikálně-demokratická politika jen proto, že skutečně byla hodně rozkladná a netradiční, byla hned povýšena na starokřesťanský útěk ze světa; bylo krajně nesympatické, když lidé neuvěřitelně zběhlí ve vatikánských a jiných intrikách z plných plic mluvili o »prvenství ducha« a povýšili si sami svoje nenávistné a neupřímné sváry s tradicionalismem na ideovou bouři, rodící prý nové svobodnější křesťanství. Nechme tedy těchto věcí. Zůstává, že se vlivem Prozřetelnosti mezi katolíky objevila otázka, co bude, když vymizí křesťanské státy. Myslím, že ta otázka je tradicí dobře rozřešena. Právě proto, že katolická Církev se nikdy nepodřídila žádnému státu, mohla žít bez něho. Budiž mi rozuměno! Křesťané se nestanou nikdy anar-

chisty, nepřáteli a popěrači státu. Budou poslušnými poddanými. Budou se dále modlit za ty, kteří mají v rukou moc. Ale přestanou dělat katolickou politiku. Provedou odluku Církve od státu. Tyto doby se střídají v církevních dějinách s triumfálními. Příkladem může být doba, kdy svatý Jan z Damašku byl úředníkem chalífa a věrně mu sloužil. Takové křesťanské obce, na příklad novokřesťané pod šogunátem, poslouchají svých vlád, ale nedělají katolické politiky, nedělají vůbec vlastní politiky. Svůj zájem soustředí na Církev. To je, pravíme, druhá možnost: ale katolíci nikdy nezaprou první možnost a nikdy nepřiznají, že by křesťanský stát byl nemožný. Neboť Církev je »ne pro svaté lidi, nýbrž pro lidi« - tedy také pro panovníky. Na oltářích stojí sv. Alexěj, žebrák, a sv. Jindřich, císař.

Myšlenka křesťanské státnosti nebo v důsledcích křesťanské světovlády je ovšem nerozlučně spjata se zjevem křesťanské vzdělanosti. Vzdělanost je zjev, který se vyznačuje určitými pojítky: společným náboženstvím, společenstvím politickým čili světovou říší a konečně písmem či písemnictvím. Pravidelně tyto věci se spolu vyvíjejí, a tedy spolu zanikají. Nemůžeme na příklad očekávat, že by konfucianismus měl dlouho přežít čínské císařství, stejně víme, že literatura Avesty nepřežila říše Sasánovců. Ba i při nekatolických křesťanských vyznáních upozorujeme takovou závislost. Nemyslíme, že protestantismus dlouho přežije pád anglosaské demokracie. Ale u Církve tvrdíme, že je tomu jinak. Kulturní význam Církve je sice ještě více uznáván nežli politický - patrně proto, že není jako tento předmětem tolika odsudků - ačkoli kulturní zapletenost byla odsuzována už také Puritány a Bratřími. Ale dnešní nálada, aspoň u lidí poněkud normálních, jistě s tímto videm Církve souhlasí. Jsou naopak někteří lidé přímo zamilovaní do všech těch pokladů vzdělanostních, jimiž jako starými výšivkami nebo těžkými klenoty je postava Církve ověšena. I nekatolíci se někdy s nekonečným obdivem zhlízejí v mihotavém lesku pobledlého zlata, do něhož byla zakována kniha evangelií, v duhových záblescích mnohonásobných kamenů, smaltů a rytů, jimiž postupné věky, národy a vlády tuto těžkou vazbu obohatili. A nikdo nepopře, že bude-li dána příležitost, půda vinice Páně ještě nevyschla: že Církev může do nekonečna přibírat, přetvořovat a obrozovat, rodit a vodit nové vzdělanosti. Ale už to samo ukazuje její jedinečnost.

Ať už počítáme věc jakkoli, Církev rozhodně už přežila dvě vzdělanosti: antickou a byzantsko-syrskou, kterou Spengler velmi poše-

tile nazývá arabskou. On se také snaží tuto skutečnost, která mu do jeho soustavy nezapadá, zamluvit zejména tím, že dělá zásadní rozdíl mezi patristickou »arabskou« a středověkou »faustovskou« Církví. Ať si dělá rozdíl. Cíkev je stejně jedna a může tedy zase udělat, co udělala dvakrát: přežít vzdělanost; může tedy také a z téhož důvodu přejít v jinou vzdělanost, ztotožnit se dějinně s Indií nebo Čínou.

Tuto pravdu si konečně uvědomí každý snadno. Každá jiná nauka je omezena tak, že na určité otázky nedává odpovědi: a také, že její vyznávání je v určitém prostředí nemožné. Nemůžete si představit mohamedánského Prusa nebo husitského Japonce: nemůžete si představit kalvínskou mystiku nebo budhistickou sociologii. Není však národa, který byste si nemohli představit v Církvi; není otázky, kterou by nemohla zodpovědět; není námětu, který by neuměla v sebe pojmut.

Pravda, stane se, že přibrání nového námětu zastíní starý, pokud tento je k Církvi jen přidán a ne založen na její podstatě. Tak dnes obsahuje církevní život velmi mnoho námětů z evropského pohanství - netoliko řecko-římského, nýbrž také keltského a germánského. Sice filologové a jiní profesori, kteří milují vzpomínky na pohanství, neradi si uvědomují, že jediné jeho prvky na živu ostalé jsou ty, které mohly být nějak sloučeny se životem obecné Církve: takže by měli profesori pozorně slavit Hromnice z úcty k Luperkaliím a vyzváti sv. Osvalda jako jedinou živou připomínku Vodana: ale ať už to dělají nebo nedělají, věc taková je. Teď ovšem je zřejmo, že kdyby Cíkev ztratila svou dějinnou souvislost s evropskou vzdělaností, vymizely by tyto prvky z ní a tedy ze života vůbec a Cíkev by zachovala jen prvky své vlastní s přidáním znaků onoho prostředí, v jakém se právě octne.

Tím Cíkev v očích určitých lidí pozbude vůbec ceny. Neboť mnozí - mezi nimi Maurras - v ní viděli především, smím-li tak říci, museum: mistrovské dílo latinské rasy, ať nedím dokonce protirevoluční baštu. Nuže, mínění těchto lidí o Církvi nemá vůbec ceny; ona jejich náklonnost oželí. Ona jen projeví, že přesahuje lidské pojmy a míry. Vždyť pak i ve svém vnitřním životě má možnosti nevyčerpané - ba i ve svém životě nejvnitřnějším - v liturgii. Na jedné straně je tu zásada vlastně liturgická - zásada bohoslužby neosobní, předpisy řízené, umělecky obohacené; a ta strana, ta zásada se může rozvinout takřka do nekonečna: do úplného přechodu života v symbolo-

lickou bohoslužbu jako v klášterech. Ale právě tím, nejen že se nerozhází s druhou zásadou, nýbrž ji takřka přivolává, a tak připomíná, totiž: zásadu liturgického tvoření. Vždyť by zajisté nebylo lze liturgii pochopit bez pochopení jejího vzniku. Naopak, je úpadkem stav věci, když obřad nabude vidu samoučelné a nesouvislé povinnosti, kterou nutno odsloužit mimo výraz vlastní nábožnosti: když se stane specialisovaným uměním, které není výrazem vlastního duchovního života. Ať už tedy uvnitř bohaté a pevně stanovené liturgie, nebo na základě zásad, které řídily její vytvoření, hlavní věcí vždy nutně zůstane vnitřní život Církve, působení svátostných darů Ducha sv. Takto si lze dobře představit církevní obec, která by pozbyla všech bohoslužebných předmětů a zejména i knih, ale která by přece uchovala plný svátostný život, projevující se ve věroučně ovšem řízených improvisacích.

A přece by taková církev byla daleko od protestantského sklonu viděti v pevně stanovené a umělecky obohacené liturgii samotný úpadek; naopak, takový život, kde by náboženský život byl přímým trvalým tvořením liturgie, byl by teprve právě liturgickým životem pravověrné církevní obce; a věřící-vyznavači bděli by nad pravověrností bohoslužeb neméně přesně než nějaká vatikánská kongregace.

Tím spíše, rozumí se, platí tato možnost rozpětí, tato nekonečnost možností o organizačním, spíše tělesném žití Církve. Nechceme nikterak připustit, že by právníká zásada byla nějakou chorobou křesťanství; že by »katolický juridismus« byl prostě nepěknou naší vlastností. Právě naopak. Snahu pro všechny případy života najíti spolehlivé pravidlo a pravoplatnou autoritu považujeme za projev mravní vážnosti, která chce zásady v celém životě uskutečnit a ne jen theoreticky uchránit. Tedy se za svůj juridismus nikterak nestydíme. Proto však přece můžeme připustit, že přemíra centralisace a zbytnění vatikánské byrokracie naprosto nejsou příznakem církevního zdraví: vždyť právě papežské správní aparátnictví vyvrcholilo v době aviňonského rozkolu. A proto tedy také samosprávná zásada v Církvi, zásada kdysi uskutečněná rozdělením světa na velké, liturgicky a právnícky samostatné patriarcháty, jakož i svébytným životem jednotlivých církví čili diecézí, může býti oživena. Ne ovšem tak, jak si to představovaly galikánské a jiné vlády: že by se prostě zájmům vlád a šovinistickým agitacím vyšlo vstříc zřízením francouzského patriarchátu nebo národní církve patagonské (s liturgií v patagonštině, kterou by patagonská policie vnucovala porobeným Araukán-

cům).*) Ale je možno uvolnit různá administrativní spojení, ponechat mnoho věcí úsudku místních pastýřů, a konečně i v liturgii a její řeči jsou změny a rozdíly možné. Neboť Církev má nepřeberné zásoby živých příkladů: pravím živých, poněvadž právě jsou v jejím nepřetržitém životě. Kde různé sekty svoje napodobení starokřesťanství čerpají ze studia knih a jiní náboženští myslitelé dokonce z pouhých dohadů, tam my, otvírajíce staré knihy, otvíráme své dějiny; ze své minulosti bereme, svoje zvyky obnovujeme, svoje lidi napodobujeme: nic nám není nemožné.

A to svědectví nám konečně vydává okrsek zemský názvem, který naší Církvi dává. Každá jiná náboženská společnost se jmenuje podle nějakého jednotlivého předmětu. Je buddhismus, mohamedánství, luteranismus a anglikanismus, konfucianství a mormonismus, obec helvetská a českomoravská. Vedle toho je pohanství, bezejmenný přírodní stav: a pravoslavi - zachování pravého učení bez příslušné organisace. A konečně je jediná Církev: Církev katolická, Církev kat-holon, pro celek, pro veškerenstvo. Ona jediná si činí nárok na neomylnou učitelskou vrchnost: ona tedy, podle slov jednoho z našich spisovatelů »je jediným majákem v temnotách, ačliže maják jest«.

Tento maják může podle různého počasí dávat různé světlo a katolíci mohou podle časů a míst uskutečňovat různé ctnosti. Kdežto totiž je docela v pořádku, když sekty a kmeny mají své mravní typy, když je každému známý statečný moslemín, moudrý brahmín, umělecký Hellén, šetrný kvaker, mužný puritán, vážný luterán - neobyčejné nás zlobí, když se někdo - zpravidla nikoli přítel - snaží stanovit »katolický typ« - ať už to má být fanatický Španěl, úlisný Jesuita nebo lehkomyšlný Rakušan. Jakýpak katolický typ? Snažte se uvést na společného povahového jmenovatele třeba Simeona Sloupníka a Dona Bosco - abych jmenoval dva svaté řeholníky! Všechny ctnosti jsou nám možné a nepopírají se.

To ovšem je těžko pochopit těm, kdož stojí vně. A tak se jedni hrozně hněvají na myšlenku křesťanského státu a dokonce křesťanského rytířstva, prostě na každou mužnost a světskost u katolíků: to prý jsou všechno nekřesťanské prvky a pravý křesťan prý má »neodpíráti zlému«. Druzí věří témuž, ale berou to s druhé strany. Prý je křesťanství morálkou otroků, poněvadž směřuje pouze ke snášení a

*) Příklad - polské kousky s uniaty.

utrpení, ne však k hrdinství: poněvadž chce lad, klid a trpělivost, ne však tragické pojetí života, lásku k životu krátkému a nebezpečnému, ale hrdinnému a hrdému. D'Annunzio a mnoho jeho nohsledů si vypláchl hrdlo těmito thematy. Přiznáme otevřeně, že v pravém slova smyslu hrdinství u katolíků neexistuje. Proč? Pravým hrdinou je ten, kdo jako Hagen v germánské báji nebo Leonidas v řecké historii bojuje dál, i když nemá vůbec naděje na vítězství. Jak to současný německý básník krásně vyjádřil »věrnost i bezúčelná« - to je hrdinství. Ale u katolíků - může kdy něco podobného být? Máme přece naprostou jistotu konečného vítězství své věci. Tedy jaké pak tu hrdinství? Vždyť není žádná možnost porážky. Za Diokleciána s jeho pomníky »po zrušení křesťanského jména« - za islamských a tatarských nájездů, když moslemíni plenili římská předměstí - za bouří reformace, kdy papež s Andělského hradu shlížel na plenění města - za francouzské revoluce, kdy zajatý velekněz uhasil žízeň z potoka při cestě - za rozmachu liberální vědy, když Haeckel (se svým bathybiem) a Huxley ovládli evropské myšlení: nikdy neměli katolíci příležitost k hrdinství. Neboť vždycky je od možnosti strachu uchovalo hřmění druhého žalmu... »Proč národové zahlučeli a vymyslili věci prázdné? Kdož je v nebesích, posmívá se jim...« Křesťanům není tedy třeba statečnosti: vždyť »dávno Čechové říkali - a přísloví měli: že podle dobrého pána - dobrá jízda bývá...«

Tyto výklady se snad nebudou zdát každému srozumitelné. Marxův materialismus a determinismus, ať už v původní podobě nebo poeticky nakadeřený, tak popletl mozky mnoha našich současníků, že už vůbec nedovedou dějiny vidět než v kategorii hrubého hmotného úspěchu. Kde toho není, tam spatřují prostě neúspěch. A zjistit neúspěch, znamená pro ně - odsoudit bez odvolání. Tuto mentalitu by bylo lze bez velikého skreslení podat asi takto: motykou lze zničit Dürerovy Apoštoly - tedy motyka je cennější než Dürerův obraz. - Proti tomu my stavíme osmero blahoslavenství. Těch nelze nikterak vytlačit ze středu křesťanství. Ne každý sice, kdo nese nějaký ten osmicípý řádový kříž, vzpomíná, že tento tvar měl původně maltskému řádu připomínat osmero blahoslavenství »blahoslavení tiší - blahoslavení plačící...«, a také obřad střízlivých Římanů neobsahuje jako východní liturgie zpěv těchto vším způsobem božských textů. Ale ony jsou - smím-li užít takového obratu řeči - lokomotivami církevních dějin.

Jejich užití nás nepochybně stavívá před různé otázky. Jsou

a hlavně byli někteří, kdož chtěli, aby církev ihned čekala splnění jejich slibů a ustrnula s pohledem upřeným na nebe, odkud On se má zase vrátit. Jsou jiní, kteří by církev celou ponořili do praktické pomoci všem strádajícím - div by kněze vůbec nepředělali na lékaře, učitele a (hrozné slovo) sociální pracovníky. Církev se nedá stáhnout tam ani tam. Jejím pravidlem musí být vždycky: »Toto jste měli dělati a onoho neopouštět.« Zdálo se sice na čas, že katolická církev - snad z odporu vůči reformačním blouznivcům, pro něž eschatologie byla pouhým válečným pokřikem vzpoury a plnění - pozapomněla na čas, kterého se musí dočkat. Nuže, nemohla zapomenout. Rok co rok v čase před zimním slunovratem čítá svým věfícím tajemná slova o slunovratu všehomíra, o tom, kterak moci nebeské budou se pohybovat a pak se objeví na nebi Znamení Syna člověka. A jako v první den po Nanebevstoupení zní její volání: »Maranatha - přijď Pane!«

Víme sice, že do toho času musí se ještě některé věci stát. Musí se - tak aspoň odedávna zbožně věříme - Kristovy církve po všem osídleném okrsku spojit, aby se naplnila Velekněžská modlitba, kterou Bůh nenechá neoslyšenou: musí se podle výkladu svatého Pavla k Římanům církev spojit s kmenem, na který byla naroubována. Musí se sběhnout ještě určité a dobře známé věci. Tak se tedy stane, o čemž je nemožno pochybovat. A potom uvidíme: hory roztají jako vosk a což lidská teprve díla?

Tato jistota, tato víra, toto patření napřed dodává křesťanům docela jiného pohledu na svět, nežli jaký mají druzí Evropané. Z těch mnozí úplně pozbyli vůbec názoru: nechají věci plavat a starají se o svůj koláček. Druzí se pohroužili do laciného optimismu: prohlásili, že svět musí dospět k tomu, aby jim bylo dobře. Jinými slovy »svět musí být zabezpečen pro demokracie« - tento divný názor byl do nedávna velmi oblíbený u demokratů. Jiní a řekněme zdatnější lidé (na př. ve Francii A. Bonnard) si na základě Nietzscheho a Spenglerů udělali jiný postoj: amor fati, přitakání osudu. To má tedy být tragické nebo heroické pojetí života. Nu dobře, jen kdyby všude bylo: věru by nám pohan tragický a heroický dělal větší radost nežli bezbožník ustrašený a podlý, jak je liberální civilizace hromadně chrlila. Budiž tedy heroismus. Takový heroický názor však je přímým a kategorickým popřením řádu: takové hrdinství nemá žádného smyslu a žádné ceny; není navázáno na žádnou hodnotu; směřuje bezprostředně ke zničení; nemá tedy vztahu ke kráse a životu, nýbrž

naopak k neřádu a zániku. Toto, tento nihilismus, je nakonec onen amor fati. »Já věřím, jako všichni křesťanští lidé, že Božská Prozřetelnost řídí svět a nikoli osud,« - praví Alfred Veliký.

Nezastíráme si opět, že ne všichni tomu budou chtít takhle rozumět. Už jsme řekli: pro mnohé má křesťanství cenu jen pro své přídavky. To proto, že příliš mnoho lidí myslí ne pojmy, nýbrž pitoreskními představami. To možno ovšem obrátit proti rozpětí svaté Církve v obojím směru. Jsou lidé, kteří si udělají (možná, že zcela správnou) zrakovou představu raného křesťanství jako neorganizovaného, proletářského, fanatického a nekulturního tajného spolku helenisticko-syrské spodiny; po společenské stránce něco jako sekty amerických černochů nebo začátky ruského bolševismu. A poněvadž Vatikán za Lva XIII. neměl žádné podoby s hloučky nadšených otrhanců, kteří kdysi v krčmách a sklepeních starého Říma si vypravovali o Spasiteli, o Pomazaném, jehož Dobrou zvěst jim přinesl rybář z Naumovy Vsi a stanař z Tarsu - proto se odvrátili a jako slovatný pan Wells prvním hlasem se ptali: »Co by řekl Ježíš zpívané mši u sv. Petra?« - Druzí tedy opačně. Pro ty »tradice« je především ve hmotných památkách. To jsou ti anglokatoličtí pohlaváři, které plně uspokojilo v budovách bývalých katolických katedrál pořádati podle starých knih obřady a obléci se do rouch, vyšitých podle starých vzorů ve »Victoria and Albert Museum« - a kteří se usmívali nevkusy papírových růží a gipsových sošek u »Římanů«. Takových lidí je ale i mezi katolíky mnoho: kdyby se odňaly hmotné památky katolického kultu, nepoznají svou církev vůbec. Co pravím: už dnes jejich nesmírné rozčilení nad zmíněnými papírovými růžemi svědčí o neúplném pochopení smyslu věcí. Je sice správné »milovat ozdobnost domu Páně a místo přebývání slávy jeho«. Ale i zde - »jedno činiti a druhého neopouštětí«. Nelze přehlížet, že si jednolité estetický svéráz mohly uchovat jen takové obce, které do jisté míry při určitém dějinném stupni utkvěly, prostě jsou s určitým politicko-kulturním prostředím svázány: tak islam a poněkud i pravosláví. Jiná hnutí si takový estetický svéráz uměle sestavila: anglokatolictví, francouzská revoluce, uvnitř Církve beuronští benediktini. Ale církev, která je »pro lidi«, musí obsahovat také nekulturní a nevkusné lidi. Je sice nutno předpokládat, že několik generací pobytu v katolickém prostředí by ty lidi opatřilo důstojnou vzdělaností a vhodným způsobem zevnější bohoocty: ale konečně, pokud jednotného katolického prostředí někde není, nelze jinak, nežli že budou svoje city

vyjadřovat v kostele, jako je vyjadřují všude: sentimentálně a nevzhledně. Jen když je vyjádří. Tak jako mi podoba mojí matky nebude milá jen, když to bude originál od Švabinského, nýbrž také špatná fotografie, tak také katolíci dovedou sice vytvořit Madonnu z Torcella, ale také se umějí modlit před těmi gipsovými lurdskými sochami. Kdo se chce pohoršit, smí.

A tak jako zde, kde nekatolíci nekřesťanští i křesťanští staví napětí mezi »klaněním v duchu a pravdě« a mezi »ctěním ikon« - při čemž se ovšem otázka nedá odloučit od širší otázky, pokud lidskému duchu může být zjevena pravda o Bohu, tak v luteránství a jinde iracionalismus, apofatismus souvisí k obrazoborstvím - kdežto katolíci mají rozpětí od nejvyššího výkonu lidského umu k nejhlubší tišině zbožné prostoty: tak je tomu všude. Druzí mohou pouze buď postavit jednu zásadu a s ní zešílet; nebo postavit proti sobě dvě zásady a svázat je dialektickým provázkem v »jednotu napětí«: jenom v Římě je Pontifex Maximus - Největší Stavitel Mostů, jenž dovede na pilířích dvou zásad postavit rozpětí klenby. Je pravda, rozpětí obecné Církve trvá dosud jen v zásadě a v možnosti, ne ve skutečnosti, dokud tělo Církve je fakticky skoro shodné s členstvem západní vzdělanosti. Již spojení všech, svátostmi oživených, křesťanských obcí, čili spojení s Východem, by znamenalo nesmírný krok vpřed, a proto také takové úsilí je na tuto věc upjato. Jestliže pak bylo správně od pravoslavného autora řečeno: sjednocení je nemožné, budete-li je hledat cestou skoro-politických jednání a ne vzmachem srdcí - a budete-li nás považovat za materiál své činnosti a ne za sobě potřebný živel, pak můžeme říci, že těmto požadavkům je vyhověno. Dnes nás žádný jiný důvod nerozrušuje palčivou touhou po sjednocení nežli ten, že toto sjednocení je naprosto potřebné, aby se přiblížilo království Boží; a že rozdělení křesťanů je pohoršením už nesnesitelným. Rozřídíme-liž proto pravdu? umenšíme-li ji na »společného jmenovatele«? Nikoli: poukážeme na její rozpětí.

Rozpětí svaté obecné Církve může pojmout nejen osídlený okrsek, nýbrž i hvězdy, nebesa a nebesa nebes; neboť rozpětí Církve není než rozpětí ramen Kristových na kříži; neboť jeho tělem je Církve. Toto rozpětí kříže se na věky zvedá nad zeměkouli: toto povýšení svatého kříže je Řád, který nebude zrušen na věky. Popěrač Řádu ďábel je napjat na mučidlech své vlastní pýchy; Syn člověka je rozepjat na dřevě, na znamení lásky, vítězství a života.

VARIA

O dogmatě a církvích

Profesor ruské literatury na Karlově universitě Evgenij Alexandrovič L'ackij napsal svého času román »Tundra« ze života ruské emigrace v Praze. Hrdina románu Vjalčev je typ ruského inteligenta, který přes jistý svůj liberalismus má přece kladný poměr k náboženství, k Bohu. Ve svém hledání lidského ideálu, duchovního sbratření mezi lidmi, naráží také na problém sjednocení pravoslavných s katolickou Církví. Zaujímá k němu kladný poměr. »Někteří dokonce tvrdili, že jest katolíkem východního obřadu a připravuje myslí na spojení církví. Tuto myšlenku ostatně ani on sám neodmítal, nepokládaje za podstatné držeti se těch historických nedorozumění, jež vedla k rozkolu.« Jenomže má jednu nesnáz: »V katolictví se mu nelíbilo druhé - přísné dogma, překážející svobodnému hledání pravdy.« V této větě je vyjádřeno krátce, ale jasně to, co nejenom u ruského Vjalčeva, nýbrž také u nejednoho západního intelektuála - ovšem pokud není slep ke Kristovu zjevu a hluch ke Kristovu odkazu - slouží za důvod, proč se neodvažují, ač přiznávají katolické Církvi veliké hodnoty, přestoupiti její práh. A přece právě tento psychologický zážitek, právě doznání této přísnosti katolického dogmatu, mělo by jim být i náznakem shora, ukazujícím na katolickou Církev. Je to paradoxní, ale je tomu tak. Hned řeknu krátce, proč: u Krista nacházíme živé autoritativní slovo a »přísné dogma«. Ze všech dnes existujících církví jenom katolická má to i ono. Tudiž ona jest plně Kristovou církví, jest domovem pro všechny národy a plemena, jest samým Kristem, mysticky přebývajícím mezi námi.

Předně si povšimněme, jaký psychologický zážitek měli ti, co před 2.000 roky u genesaretských břehů naslouchali slovům Kristovým. S jedné strany to byl zážitek o »dobrém učiteli« (staroslovansky *blagij učitel*), soucinném k trpícím, milostivém k hříšníkům. Leč také zážitek o Mistru, který učí ne jako farizeové a zákoníci — tedy ne jako jeden z mnoha učitelů - nýbrž jako učitel *kat exochén*, jako »moc mající«. Hlásal jim nauky, které byly lehce srozumitelné i rozumu prostých rybářů od genesaretského jezera; hlásal pravdy, které již před ním lidský rozum v osobě filosofů poznal aneb které mohl proniknout, podle svých ideí ověřit. Předkládal zásady pro život, které byly milé i člověku středních náboženských kvalit, ne zlému, ale také ne úplně oddanému dobru. Vycházejíce z úst Kristových, oblečeny často v krásná podobenství, byly tyto nauky a zásady přijímány zástupy s živým souhlasem. Ale Kristus mluvil také slova - a zde jsme u jádra svých úvah - která byla nalezena »tvrďmi«. Tak bylo třeba, když Kristus v kafarnaumské synagoze slíbil ustanovení svátosti oltářní - Eucharistie. Třebaže posluchači si nemohli představit, jak je to možné, že Kristus jim dá své vlastní tělo v chléb pro duše, přec Kristus žádá od nich bezpodmínečnou víru v svá slova. »Tu mnozí z učedníků jeho uslyševše to řekli: Tvrď jest ta řeč; kdo ji může poslouchati?« (Jan 6, 61). Leč jiní učedníci, důslednější a obětavější, uvěřili v slova Kristova. Měli k tomu důvod. Viděli totiž svatý život Kristův, byli svědky toho, jak se na něm vyplnilo tolik starozákonních proroctví, viděli, jak Bůh velikými zázraky potvrzuje jeho učení. Proto uvěřili, že on jest Mesiáš, Syn Boží. Proto uvěřili, že slova Kristova jsou pravdivá také tehdy, když tento jejich dobrý učitel jim předkládá k věření věci, kterých lidský rozum na základě svých přirozených zkušeností, poznatků a sil nepoznává, vnitřně neproniká (jak na příklad v jednom Bohu,

v jedné božské bytosti jsou tři osoby, aneb jak se může proměnit chléb v tělo Kristovo, když vnější podoba zůstává táž). Kristus je si toho všeho vědom. On dal dostatečné důkazy svého božského poslání, své božské moudrosti a moci. Teď se se vši rozhodností obrací k zástupcům. »Vpravdě, vpravdě pravím vám: Nebudete-li jísti těla Syna člověka a pítí jeho krve, nebudete mítí v sobě života« (Jan 6, 54). »Duch jest to, jenž oživuje, tělo nic neprospívá; ta slova však, která jsem já mluvil vám, jsou duch a život« (Jan 6, 54-64). Zde vůbec není myslitelné, aby někdo z Kristových žáků ve jménu Demokritovy aneb jiné teorie pocítoval volnost, přijmout nebo nepřijmout Kristova slova. Zde je, abych použil slov Vjalčevových, »přísné dogma, překážející svobodnému hledání pravdy«.

Rozumí se, že v celé své šíři ten výrok jest falešný jak o Kristu, tak i o Církvi. Vždyť právě Církev sama vybízí, aby lidé studovali život Kristův, aby studovali dějiny i sami se přesvědčili, zdali na příklad ve sporných věroučných otázkách mezi ní a protestanty je pravda na její straně nebo ne. Pak také ne všechny nauky katolických bohoslovců mají stejnou sílu. Katolické bohosloví jasně rozlišuje různé stupně jistoty: jedny nauky jsou v něm předkládány jako *de fide definita* (slavnostně definovány některým papežem aneb všeobecným koncilem), jiné jako *fidei proximae*, jiné jako *theologicae certae*, jiné zas jako *sententiae communes*, pak *sententiae communiores*, *probabiles*... Počítajíc od »sententiae communes«, jest katolíkovi dána svoboda přijímat nebo nepřijímat jisté učení... Přece však zůstává věrný výrok Vjalčevův, pokud je v něm vyjádřeno, že i dnes v katolictví je živé autoritativní slovo a pokud i dnes v něm dogmata zachovávají plnou svou sílu. Dogmaty se rozumí články Bohem zjeveného učení, které jako takové mají definovány nejvyšší církevní autoritou (papežem, všeobecným sněmem). Jsou mezi nimi pravdy, které lidský rozum může poznati, a také poznal (na př. existence Boha, duchovnost duše), leč také pravdy, které známe jenom z Božího zjevení, kterých vnitřně a úplně nikdy nepochopíme. Jsou to mysteria - tajemství. O nich mluví vatikánský koncil: »Mimo pravdy, k nimž přirozený rozum může dospěti, jsou nám vírou předkládána skrytá tajemství Boží, jež mohou býti poznána, jen když jsou zjevena Bohem, lidský rozum není nikdy schopen pochopiti je tak, jako chápe pravdy, které tvoří jeho vlastní předmět. Neboť Božská tajemství již svou povahou tak přesahují stvořený rozum, že ač jsou zjevením podána a vírou přijata, zůstávají přece zakryta clonou víry samé a jakoby zahalena nějakou temnou mlhou.« (III. zasedání.) Víra v tato dogmata, přes svou psychologickou nesnadnost, má své filosofické a asketické zdůvodnění. Filosofické: přirozené naše poznání, a také naše pojmy o Bohu, jsou čerpány ze stvořených bytostí. Ty jsou jenom stínem dokonalosti svého Tvůrce. Proto není divu, že pojmy vzatými ze stvořeného světa nemůžeme postihnouti celou hloubku Božího jsoucna, které v nejvyšší míře obsahuje všechny dokonalosti, a k tomu ještě v absolutní jednotě, jako dokonalost jedinou. Tak to v podstatě objasňují nejenom katoličtí theologové, nýbrž také pravoslavní ruští myslitelé, jako na př. Losskij, Frank, kteří ještě víc zdůrazňují onu propast (»ontologičeskaja nesozimerimost« u Losského) mezi Bohem a stvořením, a dokonce mluví o metalogičnosti Boha. - Asketické: věřící jakožto úd Kristův, úd jeho tajemného těla, má mítí účastensví v Kristově oběti. Obvykle se kazatelé a asketičtí autoři spokojují s tím, že poukazují na fyzická, tu a tam i psychická utrpení, leč skoro vůbec nemluví o oběti intelektu. Tím, že člověk věří v dogmata-mysteria také intelektem, tedy nejvyšší svou chápavou schopností, přijímá také účast v Kristově oběti. V tom vězí hluboký, mravně mystický smysl dogmatu.

Ze všech křesťanských církví jenom katolická má podnes živé autoritativní slovo, působí na lidi podobným dojmem, jako působil Kristus.¹⁾ Příklad a přiznání Vjalčeva, pravoslavného Rusa, jest toho dostatečným svědectvím. Přihlédněme však blíže k faktům. V protestantství již dávno ztratila dogmata sílu. Je to ostatně pochopitelné, protože v protestantismu - alespoň v principu - každý si je sám jediným soudcem ve věcech víry a mravů. Církevní obec jako taková nemá v zásadě žádné od Boha dané moci žádati od svých členů víru v tu či onu nauku.

V pravoslaví je dogma na první pohled přísnější než v katolické církvi. Vždyť dokonce historikové mluví o konservativismu východní církve; kterak již po 11. století nesvolala žádného všeobecného koncilu - jediné to pro všechny zavazující neomylné autority - kterak nic neměnila ve svém dogmatě. Jenomže již sám fakt, že ve východní církvi již po 11. století se neozvalo autoritativní slovo,²⁾ které by v těžkých věroučných otázkách řeklo, kde jest pravda, vzbuzuje v nás nedůvěru.³⁾ Blíží seznámení s dnešním stavem církve východních, odloučených od Říma, tuto naši nedůvěru jen zesiluje. Vezměme jen několik fakt. Známý filosof Berďajev, jenž ve jménu pravoslaví tolikrát vystupuje proti katolickému učení, klidně prohlašuje na stránkách »Puti« - orgánu ruské náboženské akademie v Paříži, vydávaného za spolupráce několika pravoslavných kněží - že dogmata jsou pouhé symboly. Podobný blud, vyvracející z kořene celé učení Kristovo a celé východní patristické podání, měl by vyvolat co nejživější protest ruské hierarchie. Nic podobného se nestalo. Jaksi nevšímavě se přešlo přes to. V témže časopise, v článcích protoprosbytera Bulgakova a některých jiných autorů, vyskytují se učení, která jsou s dogmatem pravoslavné církve v rozporu a přece na to nejsou věřící svými biskupy upozorněni. A i když se stane, že se část biskupů přece jen vzhopí a podobné bludné učení odsoudí, zůstane to bez valného účinku. Příkladem nám může posloužiti osud učení dotčeného kněze Bulgakova o Sofii. Ruská hierarchie v Moskvě a srbským Karlovci vyhlásila ve jménu pravoslaví, že toto učení jest blud. V Paříži však - rovněž ve jménu pravoslaví a sobornosti - rozhodli, že v tomto učení žádného bludu není. Sám o. Bulgakov ve své odpovědi Karlovackým ruským biskupům ukazuje, že se vlastně dopouští těžké chyby, jelikož odsouzením jeho spisu »Světlo nevěčerní« jako nižší instance reformují řešení vyšší instance - všeruského patriarchy Tichona, který onen spis znal

1) Byla to krásná práce - provést paralelismus mezi obrazem Krista a Církve. Ukázalo by se, jak ve své celosti zjev Církve odpovídá zjevu Kristovu. V katolické literatuře již existuje pěkné dílko na toto thema - kniha »Kristus v církvi« anglického konvertity Benzona. Snad by stálo za to, přeložit jeho knihu do češtiny.

2) Kdyby někdo namítl, že takové autoritativní slovo jest dáno v národních koncilech (»v pomiestnych soborach«) různých východních církví, pak připomínáme, že na všeruském koncilu r. 1551 (stoglavý sobor) odsoudili jako latinskou heresi trojnásobné zpívání »Aliluja - tregubuju aliluja« - a za pravoslavné a správné prohlásili »dvojeperstie«. To vše bylo r. 1667 jiným všeruským koncillem prohlášeno za »jednoduchost a nevědomost« metropolity Makaria (hlavního činitele na stohlavém sněmu) a jako pravoslavné byly definovány »tregubaja aliluja« a »trojeperstie«.

3) Církev dostala misi pokračovati ve veřejném, tedy hlavně v učitelském působení Kristově. Proto umlknutí neomylného učitelství ve východních církvích po VIII. století je něco podobného, jako kdyby Kristus po prvních 8 měsících svého veřejného působení náhle přestal učit a na nové otázky svých učedníků odpovídal mlčením aneb poukazem, že přece již osm měsíců učil.

a nic proti němu nenamítal. Mimo to sám o. Bulgakov obviňuje hlavu komise, která ho odsoudila, metropolitu Antonia, z bludů... A pak, i kdyby se biskupové jednotně a na sněmě vyslovili o heresi toho či onoho autora, mohl by jim ten autor klidně říci, že jednají nedůsledně, jelikož všechny důvody, které tak ochotně uvádějí proti neomylnosti a autoritě papežově, možno obrátiti také proti nim (viděl to jasně pronikavý ruský kritik V. Rozanov) a za druhé, že když už na něm chtějí poslušnost vůči všeobecnému sněmu, pak ať se nejdříve sami podrobí těm církevním sněmům, které svého času podepsali v Lyoně a ve Florencii...

Jak vidět, je v pravoslavní otevřeno široké pole pro diskuse. Zde živá církevní autorita nepřekáží »svobodnému hledání pravdy«. A tato svoboda, tato šířka bude ještě větší, protože dnes nejenom na světské spisovatele a na světské theology, nýbrž také na pravoslavný klerus mají stále větší a větší vliv ekklesiologické ideje Chomjakova a Dostojevského, ideje, které rozhodně vylučují autoritu. Pro stoupence náboženského individualismu je to věc příjemná. Jenomže pro duše, pamětlivé slov Kristových k apoštolům a jejich nástupcům: »kdo vás poslouchá, mne poslouchá;« »co vy svázáte na zemi, bude svázáno také na nebi,« mohou podobné skutečnosti sotva být radostné. Jednak proto, že část biskupů ve jménu církve vyhláší za blud něco, co jiná část ve jménu téže církve vyhláší za pravdu, a tudíž nevědí, kdo potom z biskupů »svázal«, koho mají poslouchati, aby opravdu byli s Kristem. A za druhé, s proniknutím a uplatněním ekklesiologických ideí Dostojevského také v pravoslaví - podobně jako v protestantismu - Kristova slova »kdo vás poslouchá...« a »co vy svázáte...« nebudou mít smyslu, prostě je nebude možno aplikovati. A jaká je to Kristova církev, v níž slova Kristova nemají smyslu a uplatnění?

Jan Kellner

Poznámky k dílu Františka Lazeckého

Dvě knihy, které Fr. Lazecký rychle za sebou vydal, prózy shrnuté ve svazku *Studna v selském dvoře* a dvě básnické skladby spojené pod společným názvem *Vězeň*, přímo vybízejí, abychom se ohlédlí po celé dráze tohoto slezského básníka. Nutno říci hned s počátku, že četba knih Lazeckého není právě nejpohodlnější: jsou to díla zcela neliterární, příliš opravdová, aby užívala svůdných prostředků umění. Kompozice větších kusů bývá nepřehledná, často se mu básně rozběhnou do únavné šíře, téměř asketicky se zřiká všech technických dobrodiní, jež poskytuje takový kontrast a paralelismus. Je to poesie nezvykle přímočará a bezelstná, nezná pravidelné středních poloh, bez přechodů klade vedle sebe propast prokletí a výšiny milosti. Proto nás nepřekvapuje, že hned v první knize je bez váhání odmítnuta klasická, mramorová uměřenost: »V manéži ráj dítěte a posměch mramorů, pod víčkem šum andělů.« Jestliže Lazecký projevuje takovou nevšímavost a pohrdání k vnějšímu lesku slova, nestará se o duchaplnost dialogů ani o efektní vzorce kompoziční, je marnotratný v jiném směru: »mrhat alchymistickou rosou.« Ovšem ani to nijak neusnadňuje četbu, Lazecký osvědčuje provokativní víru v obrazy a metaforu, není v nich nic prosvítavého a prolínavého, samý těžký kov básnické zkušenosti. Účelem těchto poznámek je právě ukázat rysoz této zkušenosti, naznačit duchovní boj, který se odehrává za dosavadními sedmi knihami básnickovými.

Krutá chemie (1930) roste přibližně z takových syrových mystických stavů jako poesie Rimbaudova nebo v určitém období Nezvalova. Básník si uvědomuje strašnou

zlomkovitost všeho stvořeného: »to je stálá drobtovitost vládnoucí svědomím« - »drobice tuto krev už sami jsme rozdrobeni« - »jaké to droby, které shrnujeme«. Člověk je stále ohrožován temnými mocnostmi: »ďábelskými činidly jsme až na kost moření« - »zlý cherub s třeskotem stoupal v dále zrcadly«. Smrt, rozševající fyziologický rozklad, lapá »ptáky hlíny«: »kyvadlo nad pustým hrobem, které kývá od shnilé lebky k moři«. Všechno je poznamenáno: »nemocné dětství«, voda zjizvená peklem« (»černé rytmy rozjitřených vod«), »švy, které mají světlo«, »v tahu běsů umlkl svár hlíny a plamenů«. Ale ani v tomto burácení běsů neztrácí básník vědomí řádu, ano, svět úpi pod patou zla, avšak ještě krutěji doléhá na člověka mocnost světla: »to je svět drcený tmou a světlem rozdrčený«. Toto slavné poznání umožňuje hrdinsky se vzepít, »neboť chladivou vodu a nové zalidnění chce ta zem, již jsme zvykli už dlouho zvát hřbitovem«. Tu se osměluje neuhasitelná žízeň a touha: »ty ústy nad vlnou kreslíš lačnou loďku« - »jen jedno hnízdo mají vlašťovky tvé chůze«. Ozývá se »dunění světla«, básník »ucítí přítomnost Boha« a zatouží »v jeho jasu ukojit pravěký hlad«. Jestliže v jednom okamžiku s jistým zoufalstvím volal: »nakonec zbývá jen v sobě hledat svěží rosu«, jindy mu začíná světlo prosakovat z minulosti i budoucnosti: »nám přísti zjeví jak zlaté pruhy slzou« - »z puklého dna dějin zvolna vystupuje území jasu«. Obě velké skladby Kruté chemie končí rozhodným kladem, Hlíny veršem: »sám Bůh omývá naše tváře z hlíny ohněm svým« a Okeán odhodláním: »vrhnout se tam, kde šumí okeán andělů«. Tím se do široka otevřela cesta k druhé knize Lazeckého, ke Křížům.

Obraz, který se v Křížích (1934) zjevuje čtenáři, je nápadně odlišný od podoby předchozí knihy. Děje, které byly dříve děsivě neúčastné, dostávají tvář, na zlatém pozadí jako na starých ikonách východních, ozdobena perlami, vystupuje Královna nebeská, její Syn a andělé, rozševčují se skryše Satanova. Také po stránce formální se ohlašuje pronikavá změna, po bizarních experimentech Kruté chemie, po jakýchsi slepých rýmech, na př.: slzy-zimostrázy, knize-něže, sílu-karbolu, se jeví příklon k spádu litaní a k intonaci duchovní písně, cituji několik veršů:

*Krajino plná stesku zvolána bílým mrakem,
jímž prameny a zřídla stiháme teskným zrakem
jak zajatci své touhy a labuť svého zpěvu.*

Ovšem při pozornějším pohledu zjistíme, že i tato druhá kniha básníka je vytvořena z téže vášnivě a bolestně látky jako Krutá chemie. Bída a sláva je tu dále v dráždivé blízkosti, v dravém objetí zápasu:

*Královským sykotem, v němž není lidské míry
a v němž se teteli až v Ráji listí stromů,
Hád touží přehlásit Tvé varhany a lry,
pláč, prosby, modlitby i zpěv a výzvy broum.*

Na rozdíl od první knihy se však zostřuje vědomí řádu, neúprosného řádu Božího, v nebesích jsou nalezeny míry všech lidských skutků. Básník volá k Andělu: »Ó míro Času, z tebe pijí / nesmírná ústa lačných lích«, oslovuje Královnu: »Vznešená, Čas je Tvoji lyrou / a hudbě Tvé je strašnou mírou / mohutnost Lásky«, »dnům zoufalství« dává míru Bolest Spasitelova, také strašný pád člověka »hněvu Božímu svou mírou odpovídá«. Tu se slaví »vpád rytmu božského, v němž šlapete, ó Musy«, proto v závěru

Zpívajících sester také my »poslušně šlapeme svou tesknou vlastní hříšní / uprosřed
stvoření do rytmu Všemítra«, třebaže básník si znovu a znovu bolestně připomíná, že
naš hlas, »hlas k Tobě belhající«, »nemá k chůzi své než zemi plnou bídy«.

Nejjímavěji se projevuje proměna básnickova světa ve verších o vodách. To již není
»voda zjízvená peklem«, celý svět je stržen, »do rytmu božského, v němž hrají všechny
vody«. Zde narážíme snad na nejmocnější zdroj básnickovy inspirace, nezadržitelně v stále
nových verších propuká zpěv vln, pohyb vod, po hladině chodí nadzemské zjevy, žiznivý
člověk se opájí vínem a vláhou nebeskou, zaplavuje ho moře tekutého světla. U Lazec-
kého jsou všechny ty představy vod a světelných týpů, zpěvu a pochodu, přírody a oži-
vující síly nerozeznatelně spjaty, cituji ze Zlatokopa verše o hlasu Lásky:

*A jeho chůze bítí a nad blavou nám dře
jak pochod mořských vod, v němž zpívají si řeky...*

a závěr poslední básně Z hlubokosti času:

*a z dálky Cherubi po mořských trýpotech jdou,
jdou, moře šlapají, jdou, zpívají Tvou slávu.*

Pro chůzi smrtelníků je určena ubohá země bídy, dvůr nebeský tančí po vodách:

*Pln dobra a pln slitování
svou nobou krotí okeány,
kterými záříc vítězná
jde, tančí Hoře Královna.*

A z tohoto »okeánu andělů«, do něhož se vrhal básník již v Kruté chemii, vyplouvá
nyní zářivá perla: »Vstaň, rajska vlna čistá, sen perly vynes z moře.« Vody se stávají
zcela zřetelně symbolem jasných mocností, tak chápeme výrazy »z vod světa věčného«,
»pohyb vod nebeských«, »v hukotu širých vod«.

Analogicky je užíváno také slova »vino«, místo mnoha ukázek uvádím verše z Hlu-
bokého poledne:

*Ty zpěvné vino blasů a dobré vino ticha,
jsi chlebem mým a vínem, jež pije naše lica,
neb z lisů světla vzešlos, bys děti k sobě zvalo
a ovocem a květy nad námi kralovalo.

jak vino z rajske révy, kterým nás dálky sili,
když plameny a ohně do prostoru nám skryly.*

Setkáváme se opětovně s gestem, jak lačné líchy zemské hlíny pijí vláhu ohně a svět-
la, a na př. celá báseň Zpívající sestry je zbudována na symbolu velbloudů, trápených na
poušti žizni a pádících, »by z Tvého světla pili«. Básník pak hned v následující skladbě
objevuje velkolepě pokojný posunek: »do klínu oblohy jak větev nakloněná. Úplně zá-
konitě padá odlesk božské nádhery na celý svět a důsledně se vrací jedno gesto: »v slávu
zahalen« je hlas Lásky i prostor. Tyto přívlastky se paradoxně přenášejí i na vládce tem-
not, nad bédami lidskými »hřmí moc a sláva Satanova«. V jedné pozdější knize formu-

loval Lazecký výslovně názor, že hřích může být někdy ukazatelem člověkovy cesty: »Postava neskonale krásné tváře stojí na prahu každého hřichu, obklopena oslnujícím světlem.« Toto hrůzné oslnění hřichem objasňuje mnoho veršů z Křížů, v jejichž celkové koncepci má tak významné místo Matka milosrdenství. Je oslovena v úvodním Zlatokopu:

*Jak těžké pruty zlat dnes braješ v našem srdci
z nesmírné úzkosti a hřichu rýžována,
v pobrdách záhuby a pádu dolována,
a kdo tu odvahu dnes štěpil v našem srdci?*

Krutá chemie je tu překonána, ale ještě je příliš zjevná odvaha kroku od první knihy k druhé, od »moření ďábelskými činidly« k »rýžování zlata«. Je možno libovolně podle osobního zaujetí zdůrazňovat shody nebo rozdíly mezi Krutou chemií a Křížem, ale rozhodný krok byl učiněn, cena života byla zvážena, to »zlato hříšníků určené pro Tvé chrámy«. A rovněž krajina dostává svou definitivní podobu:

*v slunci se houpají jak kraje, které plují
a tíží nákladu, zrním a zlatem svítí.*

Další tři knihy Lazeckého tvoří jediný celek, jsou to prózy *Pro mou zemi* (1936), básně *Odění královské* (1937) a prózou psaní *Vladaři* (1938). Básník, který dříve zápasil sám v sobě, se objektivisuje a zabírá široké kruhy národní pospolitosti a dějin. Příznačné pro toto nové prožívání společenství lidského je uvolnění verše, rozlévajícího se v *Odění královském* do nezvyklé šíře, a organický přechod do prózy. První z jmenovaných svazků navazuje zřetelně na Kříže, také zde Radost tančí po vodách: »A člověk, který se raduje, tančí po vlnách mořských, zpívá po vlnách mořských a strhuje kol kolem všechny hlasy pro svou píseň« - hlavu sv. Pavla věnčí »nádherná koruna vod obtížená perlami a úpyty«, - »jižní vánek, vody Středozemního moře a jasná obloha Jihu halí do Slávy mou vlast«, - básník užívá stejné míry pro činy lidské: »Pokud se sklání před Nebesy, všechno jeho konání má ještě míru.« Jako celek je svazček *Pro mou zemi* poněkud neukázněným kolébáním představ, vzrušených vědomím nadosobní odpovědnosti, a jeho smysl je obsažen v této větě: »Chvějí se úzkostí nad tím, že lidé mého národa Tě dosti nemilovali.«

Knihou velmi bohatou a pro vývoj básníkův neobyčejně významnou je *Odění královské*. Lazecký v ní dosahuje vysokého stupně konkrétnosti, ohlašuje se návrat k rodné půdě. Sbírká je záměrně komponována od Velkého pátku přes planoucí podzim k motivům vánočním, dřívější témata básnická jsou promítnuta do reálnější roviny, gesta se zmnožují a prokreslují. Vezmeme-li velkolepé téma vod, najdeme sice několikrát motiv chůze po vlnách, podaný však v přirozenějším osvětlení (»vy, jejíž křehkost a krása by mohly kráčet po vlnách vod«), ale jinak se vody vrací na zemi, čteme častěji spojení »vody a pahorky«, v kmenech proudí »vody živné« a smlouvu člověka s nebesy potvrzuje »pečeť vody křestné«. Plnější obsah dostává staré ztotožnění řeky a zpěvu, uvádím verše z básně *Vltava zlatousta*:

*Zastav se, královno má, a vyslyš volání mé,
které z bloubek srdce pozlácuje má ústa
jak vlny Vltavy plynoucí do noci.*

Nebo ve Věži lásky čteme:

*...Tu bolest všeho vzdává se a navždy v lásce byne
jak slova v písni slovanské, která řekou zlatonosnou k moři plyne.*

Zpěv se stává v koncepci básnickově okřídlenými sandály Hermovými, podle vlastních jeho slov hudba zpodobuje »opánky ze zlata« a básník touží být opásán zpěvem: »snad přece z lásky tvé tou písni opásán budu, již zpívá nebeský dvůr«.

Již zde vidíme, jak bohatě se diferencuje důležitější úhrnný posunek »halit v slávu«, a Lazecký obměňuje toto gesto v celé sbírce přímo vášnivě, je málo knih, kde by titulní téma bylo rozvedeno tak úporně jako v Odění královském. Lze tu rozpoznat týž proces, jakým procházejí v knize vody: odění se vine těsněji k lidskému tělu, jak vody se přimykají k zemi. V jedné básni je odkrytá vyjádřena hluboká nutnost odítí se pro zápas pozemský:

vždyť všechno látkou je, kterou nám nebe dává

*At oblečení jste, neboť svůj strašný jícen
smrt ani na chvíli nestane otvírat.*

Kniha, v jejímž čele ne nadarmo stojí pětídílňý Velký pátek, je stálým úpěním z hlubokosti času, je nezbytno vzít na sebe šat poutnický nebo brnění rytířské. Zajiště kraje jsou plenkami božského dítěte, hvězdný lem pláště přehodila Panna přes propasti a vody, »jak trůnu podnoží kraj se skví v nádhře šatů nebeských«, ale stále zřetelněji vystupuje vedle nebeského majestátu svoboda dítek Božích, bytí hříšných. Čas tká roucho kajčnické:

*Však vám, jimž zbývají jediné dveře a poslední práh,
vám čas pomalu spřádá na oděv svůj železný len.*

Básník burcuje lítost, jež slzou »pod pláštěm královským nepravost zástupů a bídu přiodívá«, chce, abychom se oblékli »v tu píseň prosebnou, již pohrdá náš věk«. Jenom nebožtíci jsou definitivně zastřeni »oslňujícím rouchem smrti«, ale také národu, který má tolik velkých mrtvých, připomíná básník jeho nesmlčitelnou slávu, země je »v chórálu svatých oděna«, ve velkém zpěvu, který je věnován památce Josefa Pekaře, »nesčíslný počet postav oděných tichem vychází ze tmy, by stvořilo zbroj, duhu barev sedmi a živou sluncem, již každý národ se opásává«.

Jestliže tyto představy světelné zbroje, ukuté pro národ, mají pathos skvělé vidiny, vyniká originální koncepce podzimu skutečnou básnickou přesvědčivostí. Podzim neznamená pro Lazeckého vadnutí, melancholický smutek, nýbrž tragickou plnost času, něco z třetí hodiny velkopáteční; jako oběť kalvarská je počátkem nového času, tak Lazecký oslovuje podzim: »Ó jeseni, jež matkou jara jsi, buď navždy žehnána v své těžké plodnosti!« Již v celé řadě básní ze středu knihy najdeme zmínky o slávě podzimu, na př. »země ta královským rouchem podzimu přioděna«, »podzim tká zlatisté odění«, »na kmeni nebeském znovu se rozsvítit jak v podzim zlaté listí«, ale úplně je básnickovo pojetí rozvíjeno až v básni Podzim v zlatých sandálech, která patří mezi nejkrásnější čísla celé knihy. Láká to pohovořit si s touto básní, ale odvažují se jenom citovat několik veršů:

*To dvůr je královský za chvíle odpolední, kdy je blízko k třetí hodině a každý kout
v záti vidí nebesa, která se chystají temný stín veliký na zemi vydechnout,
stín temný a nepostřehnutelný, jenž do všech věcí vstupuje,
než lněnou plachtou obrovskou za noci zemi pokryje.*

Nebudu se již šítit o míře, již se v Odění královském měří, ani o matce noci, která vzhůru zdvihá srdce sevřené úzkostí, ani o pevných ochozech hvězd, musím však říci pár slov o tom, jak do poesie Lazeckého vstupuje rodný kraj slezský. V Odění královském se vůbec častěji prolíná s nadčasovým dějstvím duchovním současnost a tak také s podivuhodnou svobodou vyrůstá kraj básníkůvých vzpomínek v prostoru chrámovém v nádherné básni »U blahoslavené Mlady«. Ztracená pevnina domova se básníkovi vynořuje v besedě s přáteli i při svátku Vzkříšení, ale nejryzeji ožívá právě v posvátné samotě chrámové. Těžko odolat této kouzelné kantiléně:

*Slyš slova libezná, jež vrchy svolávají
jak lhána pastýře zaběhlé stádo v kraji,
slyš slova libezná, jež k hvězdám stoupají.
A poslyš, co duše zemělých večerem zpívají
tam s pole věčného nad jedním pahorkem
opozdílci unavenému, jenž kráčí úvozem,
když minul potok a kamenité vrchy tři,
slyš vliďnou píseň zpívat o selské rodině, jež sedá k večeři,
o míru věcí prostých a plných odevzdání,
o matce mé, která se modlí, prosí o požebrání.*

Básník nachází své pravé místo, místo vyhrazené jen jemu v selském procesí, v němž jde tolik postav jeho rodu. Celá Slezská pout je psána na motto verše z předchozí básně: »Snad, Bože, tvá ke mně sestoupí milost a s procesím odejít bude mně dáno«.

Následující kniha próz *Vladaři* znamená pokus seřikovat pokolení předků pod praporcem sv. Václava, uvědomení jednotlivých linií minulosti i tragického zlomu. Lazeckého pojetí dějin je ovšem příkle protipositivistické: »Dějiny se neodehrávají jen v prostoru země a času. Snad můžeme říci, že jsou odrazem gest Pána nebes a země, který je řídí s nejvyšší spravedlností a milosrdenstvím. Záleží na nás, jak přijímáme toto panování.« Proti první knize próz nabyl hlas básníkův síly a smělosti, je to teď nepřetržitě volání: »Vsrpte do slávy, národové!« Vlastenectví Lazeckého chce být opravdu dělné, proto v popředí stojí postava Karla IV., postava »dolující sílu v hlubinách nebes«, ale zároveň vytvářející velmi hmatatelné dílo. Karel IV. je také v podání Lazeckého obestřen přísivtem podzimu, jak jej známe z Odění královského: »Kolem něho oděna podzimním zlatem leží země, již je předurčeným vládcem, země sličná v plamenech podzimních barev«. I jinak připomínají *Vladaři* předchozí knihu, zvláště zdůrazněním mysteria velkopátečního. Naopak, v jedné pasáži je přesně naznačeno téma následující knihy: »... a na dvoře je studna s osvěžující vodou, z níž je dobře se napít.« Ovšem ve *Vladařích* je tato studna živé vody traktována ještě alegoricky jako studna-minulost, bylo třeba určité doby, aby obraz vyzrál v prudký symbol básnický.

Jak bylo řečeno, kniha *Studna v selském dvoře* (1939) nepřichází neočekávaně, neboť byla připravena jak slezskými motivy Odění královského, tak některými místy *Vladařů*. Kompoziční plán je tu ještě zřetelnější než ve sbírce Odění královské, první a po-

slední próza je místně a časově nedeterminována, je tam člověk bídny a pacholík novorozený sám tvář v tvář ohni nebeskému, čtyři prózy vnitřní usilují různými oklikami o návrat domů, ve Vyhnanici je to třikrát zborcená vise, v titulní Studni blažený sen, v Hylvě vidění mříží vrat hřbitovních, v nejdelší povídce Přítel z města Božího je to zjasněné poznání přítelovo, dlouho se vrství, až vzplane siným plamenem. Jako obvykle, autor sám programaticky vykládá smysl svého posunku, tentokrát návratu domů: »Dálky prostoru, které mě vždy tolik lákaly a do nichž jsem se nadarmo namáhal vstoupit jako do začarovaného království, nyní jako v kruhovém zrcadle se soustředily zde, na této malé ploše selského dvora, odkud z každé věci dýchaly krásné doby mého dětství«. Nostalgie po ztraceném ráji je tak mocná, že paradoxně se básník rozlétostňuje nad novorozenětem, které také kdysi bude muset nazpět dobývat ztracené »království pokoje«. Cesta básníková se stáčí podle březinovsky laděných slov »v krajinu, kde listí neopadá, řeky nevysychají«. Rodný kraj skrývá »tajemný odlesk nebeského Jerusalemu« a nejbezpečnějšími průvodci jsou ti, kteří jsou již obyvateli města Božího, září poutníku svým nezemským světlem, mrtvý otec, tři sestry, všichni nebožtíci rodu, přes jejichž obličje splývají »jemné roušky jako utkané z nejjasnějšího světla«. Smrt a bolest je zasvěcením, »před námi se rozhrnuje minulost«. Kdežto Vyhnanec v prosincové Praze se marně vzplná po vykoupení a hrdina z Hylvy je spalován velkopáteční žíní za vysokého času žní, přejímají druhé dvě prostřední prózy prosbu z Odění královského, rozvléjí tu touhu zařadit se do zástupu předků jdoucích procesím. Za všechna ostatní úchvatná místa cituji úryvek o pohřebním zvonu: »Volalo v něm nesčíslné hlasů slévajících se v jeden lkavý žalm, jako by průvod kajících již od věků kráčel po strmém úbočí k vrcholu, jenž se nám ztrácí v modři a jasu nebes.«

Prózy Studně v selském dvoře bývají někdy neúměrně patetické, rytmovány bušícím srdcem (»Každou chvíli mohlo rozbít ten koš, v němž bylo vězněno. Cítil jsem jeho trhání a házení sem tam jako rybu v koši. Slyšel jsem bít všechny tepny a občas jsem měl dojem, že držím v ruce živého pstruha, mrskačícího sebou zoufale na všechny strany«), není v nich ani stínu ironie, která by dodala tvrdosti básnickým visím, ale není v nich zato okoralosti, najdou se odstavce velkolepé prostoty, stránky připomínající obilné zdi věnkovských stavení. Lazecký zůstává i ve Studni především básníkem, v závěrečném Křtu rozbíjí útvar povídky a píše několik slok v próze, chválu vod. Je to skromný, ale zase ne tak docela skromný protějšek k básni Březinově Zpívaly vody - místo Březinovy modelující ruky vznáší se tu nad vodami ruka žehnající. Není pochyby, že si básník otevřel tímto svazkem próz nové velké možnosti, zdá se, že tudy dospěje k hutnosti, která se začala rýsovat v Oděni královském.

Prozatím se výboj Lazeckého prózy nepřímou odrazil v jeho verši. Próza zabrala mnoho toho, co dříve básník vyjadřoval veršem, proto snad poslední kniha *Vězeň* ukazuje básníkovu intimní podobu. Titulní báseň, hlásící se nejen mottem k Máchovu Máji, vtěluje metafyzický postoj člověka, stojícího osaměle v kosmickém průvanu dobra a zla, Formálně je to pokus o tradiční útvar trochejský, verš osmislabičný se střídá s veršem sedmislabičným, pokus ne zcela zdařilý, neboť přesahy ruší a leckdy se verše slévají ve větší celky. Pokud lze soudit na první dojem, básník nedosáhl zamýšlené sevřené dramatickosti, ale zůstal věren svému básnickému vidění: pevným uzlem básně jsou verše, které zní tak známé a přece nově:

*křížem obrátil jsi vody,
když jsem na nich k pekle plul.*

Volněji se pohybuje básníková inspirace v alexandrinu druhé skladby Tři noci. V prvním oddílu je účinná a charakteristická výčitka podzimu:

*však solva podzim krev na žboucí nebe vdech,
tu nevýslovný stesk i samé vrahy jmal.*

A poslední noc vyznívá slavným věděním:

*Ty bědu jsi mi dal, kterou jsem v pole žírná
a v zlatonosných řek toky měl proměnit.*

Mám vše, co vidět je od hvězdných brlení.

mými jsou písne trav i těžké žalmy vod.

Tuto báseň znají ostatně čtenáři Řádu z druhého čísla letošního ročníku.

Desetiletá básnická dráha Fr. Lazeckého vzbuzuje obdiv, i když je příliš brzy na trvalejší hodnocení, na stanovení perspektiv jeho díla. Roste nepochybně z velké bolesti, ale žízni po velikosti a jistotě. Nikdy se básník neodchýlil od cíle, zachoval neochvějnou věrnost hlasu Lásky. Má podivuhodnou schopnost stále začínat, neustrnout v schématu a oživovat své verše a prózy z nejhlubších pramenů duchovních. Jeho básnická síla je schopna ještě mnohého uměleckého štěpování, těšíme se na další ovoce tohoto ušlechtilého umění.

Oldřich Králík

Horův Jan houslista

Horův »Jan houslista« jeví se nám s širšího hlediska vrcholným zakončením, uzavřením posledního období vývojového spění básníkovy. Vývoj básnické myšlenky u Hory - tot' v podstatě dualistický protiklad skutečnosti a snu se svými oboustrannými výkyvy i nejistou vůlí po vyvážení. Přehlédneme-li pak ve vši krátkosti dosavadní poezii Horovou, vidíme: nejprve vládá hmotné skutečnosti, na niž se upíná básníkovy smyslové vnímání; básníkovy já se vědomě ztrácí ve službě davu, vířava světa přehluší tichý život srdce. Nepřehluší ho však trvale v básníkovy, který si záhy uvědomuje šalebné scesť, jemuž propadal. V Horovi se pak buduje a šíří svět niterný a v Strunách ve větru se udává onen strmý vzestup od povrchové reality, reality, jak se nabízí smyslům k prožívání její podstatnosti, čistého jsoucna, k bytostnému souznění srdce s velebným tokem času, k vplývání v podobě pouhé částičky v přítomné kosmické dějství trvání, zániku, obnovy. Čas není zde existenci vyslovené nepřátelskou (»tichý a sladký je smutek, když dny zrají«), třebaš »miluje bez smilování«, avšak ono odosobněné vplývání v jeho unášivý proud zbavuje Horu vědomí vlastního pevného já, rozkládá jeho jistotu o skutečnosti již v něm samém. (»Kam bloudíš, měsíci? Nevíš, kam plynu? Kam vplývám, ne j s a l e č s e n, šum mussellinu?«) Tento iluzionismus zazní ještě v Tichém poselství: »Zahradník v zástěře své šedé postává nad záhony jmen. A vzpomenout si nedovede. Žil jsem, či snil jsem jen zlý sen?«

Leč nebyla vířava pozemského světa jen nahrazena ledovou bezcitností a děsivou, bezútešnou nekonečností světa kosmického? Srdce stejně trpí a vzpírá se. Nemůže se zachytit v bludných prostorách metafysických (do nichž je v skeptické domyšlivosti

básnickovo myšlení vzneslo), je rozjítřováno v svém osamocení, jež je jen krutým zdrojem nejistot. Celý další vývoj Horův spěl za překonáváním rozporu mezi šalebným lákáním snu, t. j. nedůvěry v poznání skutečnosti a ve vědomí o skutečnosti, snu bez víry a tedy i pravé lásky, a mezi touhou po zakotvení v bezpečném středu srdce, v jistotě a lásce. Tento rozstup nedařilo se překonávat rázem a zcela, bylo to pak leckdy neusmířené prolínání, marné pokusy, jež jen prohlubovaly nihilistický pocit beznaděje a neúkojnosti.

Hora je v samém základě básník harmonisující, jenž překlenuje nebezpečné trhliny v duši smířlivým duhovým mostem melodie, hudby. Ale přesto, vykoupit se, jak se zdá, již konečně, z mučivého neuspokojení a nabýt určité toužené jistoty, dal Horovi teprve jiný čas, dolehnulví naň se vši tíží svého hutného a skutečného obsahu. Hora sice již v Tichém poselství projevil vůli vyniknouti se vábivé opojnosti snu («... Na neshledanou vteřinu, zastávky, šátky, lesní rohy, dobrou noc, sny mé otčiny, jež snil jsem, jak vás snil tak mnohý...») a stanouti na půdě drsné a jinak, pravdivěji krásné reality («uprchlík snů, zas hlíny kou, ježž prsty času v zrno drolí»), ale teprve tehdy, až tato vůle nalezla životní látku síly tragické, mohla se uskutečniti - hlubokým a bolestným prožitkem. Sbírka »Domova« z r. 1938 znamená cestu přípravnou - nejedním zdůrazněním skutečné hodnoty mravní a etické, nejedním účtujícíím pohledem nazpět, ale zároveň již i nabytí jistoty. V dvojčlenné básni Dvakrát nad Prahou staví Hora do kontrastu někdejší »nevěru a bolest srdce svého, neklid svůj, své nezakotvení« s nynějším svým spočinutím v kypivé mnohosti života, jenž je zápas a utrpení, ale i láska, živá a bohatá právě v nich. »Život chtěj či nechtěj, vše a kypí. Jsi jen včela rozklenuté lípy, město dole dunící je úl, nad nímž život v nesmírně se vzdul. Mezi lidmi, na staletích stoje, pro zítí tu taviš srdce svoje, slabá páka, nepatrný svor pracující země v lůně hor. Zmaten lidskou krutostí, jdeš dále, není však už proč a není ale, jenom tvrdá, krásná jistota obhajovanáho života, a ty budeš, silou její ovát, ještě v smrti si ji opakovat.« A tato jistota, jistota domova, byla v dalším, dovršujícím vývojném stupni podrobena těžké zkoušce ověřovací, musila projít opravdovým ohněm očišťovacím, spalujícím vše nepravé a slabé, a vyšla spíše posílena, prosycena novou vírou a láskou tragickou, vyšla vítězně. Toto očištné vítězství vyličuje básně Jan houslista. - - -

Tuto básně bychom stěžii mohli jmenovat eposem, třeba se mu zevním vzhledem blíží. Svou strukturou napovídá nejspíše ještě úrvar baladický - děj celkem skrovně osnovy postupuje tu mezerovitě, často je to jen letný dějový dotyk, lehký, nastíněný obrys, vzdálený náznak, tedy to, co charakterisuje baladu v moderním, a také Horově pojetí, - baladu prosycenou hojným živlem lyrickým. Lyrický je celý niterný vzruch této skladby, a také básnická řeč až na nepatrné výjimky (v dialogu, kde na jednom, dvou místech uklouzlo Horovi pero do groteskní triviality) v své výrazové intenzitě a pohnutosti je daleko blíže expressi lyrické než jakémukoliv slohu skutečné básnické epiky. Není tu ani pevnějšího sepětí komposičního, děj je co chvíli přerušován digresí meditativní, vzpomínkovou a pod. Básně se skládá z šedesáti pravidelných, složitě rýmovaných dvanáctiveršových strof, které jsou nejednou významově navzájem osamoceny - ani mimo epický podklad není tedy skladba nějak výrazněji uceleným útvarem.

Toto vše by bylo možno vésti jako výtky, kdyby básně Jan houslista skutečně chtěla být objektivní epikou. Není však právě tomu tak. Téměř vše jest zde chápati v platnosti přenesené, v platnosti symbolu. Ta básně, přes svou formu, je žhavě přítomná a zjištěně subjektivní. Hora, jemuž je cizí každé křiklavé gesto a každé slovo přilíží se vnucující

svou doslovností, zvolil zde objektivně opisnou a přece zřetelně významnou symbolisaci, aby jí, jakoby jakýmsi »tichým poselstvím« vydal svědectví o síle své básnické myšlenky. Neboť jde vskutku největším dílem o myšlenku, jež je vlastním kladem Jana houslisty, proto mohla být tato myšlenka básnicky vyjádřena nejlépe pomocí epického, objektivního symbolu, jímž jest zde předvedení jednoho typického osudu. A tak typickým osudem houslisty Jana je nám symbolisován hlavně osobní osud básníkův, ale spolu s ním, jak je pochopitelné, i obecný osud český. Jen nepatrný je v básni podíl svéprávné a neosobní epiky, jinak téměř všude vyrušíme význam přeneseně osobní, podepřený také příslušným živlem reflexivním. A tento význam osobní šíří a prohlubuje se na vrcholných místech až k dosahu obecně národnímu.

Osnovným námětem této symbolisace je: odloučení od snu a zakotvení v skutečnosti, návrat z cizích dalek k domovu a znovunabytí toho, co je s ním spojeno, jistoty, víry mladosti a mravní síly, jež z ní vyplývá.

Houslista Jan se vrací z daleké pouti světem do domova, jsa puzen nostalgickou touhou po něm. Nevěřil v něj kdysi, odešel z jeho malosti za dobyvatelským snem - hrál v cizině, rozdával své umění cizincům, ale nyní, když byl pochoval i svoji ženu-cizinku v cizí půdě, cítí, že se musí vrátit ke kořenům. Celý život před tímto návratem připadá mu jako pouhý sen, pouhý dým, i zřít se nejistoty snu a dále a přichyluje se k neklamně tváří domova: »Tam daleko stín lip a klenů, zde jenom dálka, oceán, nic bez míry a beze bran. Sbohem, ty nekonečnosti má!« (VI.) Jan zpytuje svědomí a dozrává si, že promarnil dary domova, schyťané pro jeho čas, nyní již pohlcený minulostí. »Jen vítr, vítr ve mně rost, i plul jsem jím, pták stěhovavý, ve větru doma, kolem hlavy šál snu, jenž bez domova vlál... Mé housle! Cizincům jsem hrál...« Jako kající marnotratný syn vrací se tedy Jan - a přichází do doby těžké; opakuje se starý osud jeho země, dějinný víchř překotně obrací opět několik stran její bolestné historie. Rodný dům Janův je tich a opuštěn, matka se nedočkala synova návratu. Leč nezoufá Jan. Právě proto se vrátil z dálky a nejistoty snu, aby našel a obnovil si domov v jeho skutečnosti, ať je jakákoliv. Marnotratný syn miluje nyní domov láskou tragickou a hlubší o to, oč více jej vzdálila kdysi věcí domova jeho zpronevěra. Z té vzdálenosti odcizení je nyní shledání s t a k o v ý m t o domovem litostnější, hlouběji naléhá a zarývá se do svědomí. Jan se ptá po duši své rodné země a slyší z jejích hlubin znít hudbu, kterou mu země odpovídá. Hudbu, v níž souznější hlasy dávna, hlasy mrtvých s živou přítomností, melodií, jež vyzývá i Jana, aby vzal do rukou housle a hrál... Zde jsme u samotného jádra básně Jan houslista, jádra ethického. Jak se bránit krutosti osudu? Jen láskou, jen rozdmýcháním plamene lásky! Libatí růže ran, hrátí, hrát, třebaš za vzlyku úzkosti. Nedbat našep-tavčství rozumu a věřit mladistvou vírou. »Mladosti, soupeřící s časem, co diš dnům, jež se vzdalují? Necht třebaš běsy viděla jsem, já doufám, věším, miluji« (XXXIV.). Kolik ethosu hrdinského, kolik energického pathosu bylo pak vysloveno těmito verši: »Dál, růže, voň, dál, větře, věj, neb život, život nemírný je, je bolestný jak poesie a úrodný jak zahrada, jež v tisíc úst se rozprádá jak roztančená balada, a tisícerymi rty pije ze džbánu boží historie.« (XXXVIII.) Jak velký význam se tu přikládá principu hudebně harmonisátorskému, vysvítá z veršů: »A hraje. Svět hudbou nově děje se novým řádem v srdci tvém. Jím stíněn vstoupíš do aleje, jež stoupá k Bohu závratem.« (XL.) Symbolika hudby je dále rozvíjena v Janově shledání s nejdejší jeho láskou, Katy. Ona, ztrativší muže i syna, domov, nebrání se již ani ztrátě víry. Hráti, tvořit zdá se jí lhaním nadějí. Jan jí však odpovídá: »To je-

nom žal vás obelhal« - žal, trýzeň osamění, propadání sobeckému smutku. A opět symbolicky vede ji sám na spasnou cestu obětivné objektivisace: pořádá koncert pro děti, jež si byl pozval, v kvetoucí zahradě. Uprostřed dychtivých, okouzlených posluchačů nachází Jan dávné kouzlo a smysl svého umění, uprostřed těchto oddaných, věřících srdcí dětských vrací se k Janovi osvěžená láska, pokora, »cesta v modro cest«. - »Přicházíš, třeba po popelu, jak Orfeus mhou asfodelů, mladosti, víro, zázraku?« To dětská víra rozezněla v rukou Janových hudbu a zsvětila v »sen, který dozrál v plameni a vírou odňat od plamene, zas klenbou nad námi se klene.« (LVI.) Jan touží, aby mu bylo rozuměno doma, aby mohl upevňovat jistotu domova i v jiných. »Byla jsi? Byl jsem? Nyní jsem a jsm'e, dvě větve ohni vzaté« - tvrdou a krásnou jistotu obhajovaného života.

Celá skladba jako by byla sevřena do protikladu dvou paralelně symbolisujících obrazů - počátečního a závěrečného: »Jak kapky jsme se rozpršeli po široším světě tome, a »Jak kapky jsme se rozpršeli a jako dešť jsme vsáklí v zeme.«

Tím byl dovršen, jak jsme již řekli, Horův příklon k skutečnu (ovšem ne již hmotnému, nýbrž nově, z duchovního středu viděnému), k životu - poesii, příklon, jenž je v těchto okolnostech hrdinským počinem ethickým. Nerozklenul se ještě více, jak by bylo bývalo možno čekat, rozpor snu a skutečnosti, nýbrž naopak, byl překlenut vykupující mocí harmonisační, hudbou, melodií, jež jako krásná, neodolatelně mírná povodeň zaplavuje a zakrývá všechnu drásavost zoufalství, všechna úzkostná a malověrná úskalí a rozlévá se ztíženě a odhodlaně. Hudba - tot' právě nejvlastnější řeč tragédie a jejich zlomů, jejich strmých rozklesnutí, jež skrze ni spějí za usmířením a vyrovnaním v lásce sebe samu zachraňující, byt i krvácela. A tak onen symbolický význam hudby, pronikající Jana houslistu veskrze, v motivaci zevní i vnitřní, v básnickém výrazu i v myšlence celého díla, je významem ethické touhy a lásky, jež chce účinně působit v životě. Hora odmítl, a učinil tak vlastně u nás zatím ojediněle, chladný a sobecký dramatický rozpor snu a skutečnosti, a v mužné statečnosti neopouští život, chťe jej právě k podobě snu přetvářet. Je v tom, znovu to opakuji, velký příklad ethický, jenž nemůže pominouti s okolnostmi, za nichž vznikl, je v tom i jakýsi rys křesťanské pokory.

Nesplnil-li Jan houslista úplna všechny požadavky umělecké, jež by jinak naň mohly být kladeny, zůstává památným dílem své doby silou své básnické myšlenky. Ta je v tomto vzácném případě nejen básnickou, ale i plně a naléhavě životnou - a my se skláníme opět jednou nad poesii vpravdě ze života - pro život.

Květen 1940.

Jaroslav Červinka

Dluh české literární historie

Na okraj nové edice de Waldových »Chválořečí«

Osvícenství se drsně zafalo do kořenů rozvitého stromu baroka. Jménem jediného zákona - rozumu - plnilo vše, co vyrostlo pod paprsky nadpřirozeného světla. Obzory se zúžily, pravda sahala až k horizontu rozumu, co bylo za touto mezí, bylo lží, klamem, tmou. A tak vyspělý barok, který se u nás právě tak jako jinde projevoval stupňovaným kultem metafory, alegorie a vrcholnou formou conceita - a to již jen v kázáních, neboť jinde po zdařilých, ale marných pokusech nenalezl živné půdy - stal se nekusným, ba odporným živlem pro osvěcené hlavy vzdělanců. I kněží-kazatelé, typičtí dě-

dicové barokního bohatství v našich zemích, ocítají se ve školách osvěty a vycházejí z nich s novým, osvíceným světovým názorem i vkusem.

Smrtící ranou pak zasáhla jej pastorálka theologů-osvícenců. Nová generace odvrací se od minulosti s gestem pohrdání.

To se však nedělo jen u nás. I Německo prožívalo změnu hlídek, a to mnohem bouřlivěji. Rakouský vládní režim přál osvícenství, proto se zahnlázilo u nás tak houževnatě. V Německu jen taktak pozvedlo hlavu a již tu vyrůstá klasicismus s Schilerem a Goethem. Ve stínu kultu těchto dvou zjevů zapadlo vše, co nedosahovalo jejich výše, ať již současníci (ti však na sebe přece jen dovedli upozornit), či nedávná minulost, kterou nikdo nekřísil a na níž se usazoval prach zapomenutí. Trvalo to velmi dlouho, než němečtí liter. historikové upřeli pohled k tomu, co bylo před Goethem a Schilerem. Teprve v dvacátém století začali hledat a nalézat obdobu výtvarného baroku v bohaté literatuře téže epochy.

Naše osvícenství vystřídal klasicismus. Co bylo jeho předností? To, že se už začalo vsuktu česky psát, a to i něco jiného než jen gramatiky, historické a jiné vědecké traktáty. Ryzí poesie žila již jen v lidu v písni světské a duchovní, zděděné ze zapomenutého baroka. Osvícenství porušilo poesii v kořenech, a tak se celá generace nezmohla než na pokusy Thámovy a almanachy Puchmajerovy. Teprve Jungmannovými překlady proniklo k nám trochu krásy. A pak až básně Rukopisů dávají tušit, v čem je poesie. Tu však již probleskuje český romantismus. - Nikde není velikánů - jako Goethe a Schiller - jejichž blízkost a velikost by pohltila vše ostatní. A přece na barok nikdo nevzpomněl. Jeho životodárná míza však ještě proudila v poesii Máchově a Erbenově.

Pro literární historii zůstal barok zeml zapomenutou a úmyslně zapomínanou. Positivistické generaci let devadesátých se zdálo, že česká literatura v pravém dědictví předků jen husitských a bratrských byla udušena vlnou protireformace čili rekatolisace a že přestala žít. Literární dějiny potomní vývoj zaznamenávají jen pro úplnost a jako dokument mrtvolného procesu... Začátek nové české literatury a vůbec české kultury začíná se opět osvícenstvím.

Tak viděla věci pozitivní škola Vlčkova a Gebauerova, tak stavěla své these. V osvícenství se zhlídla a z něho pohodlně vyšla. Přehlížejíc český literární barok, přehlížela i problémy k řešení nepohodlné, avšak nutné a prospěšné.

Teprve poslední desetiletí začíná viklat základními kameny dosavadní stavby dějin české literatury. Jsou to postřehy Součkovy a zvl. Bitnarovy a Vašicovy, které rušivé zasahují falešné zdívo. A především jsou to edice barokních textů samotných, jež zbavují toto období kletby zapomenutí a nespravedlivého pohrdání, překvapující nás živou krásou i dnes - po dvou stech letech odstupu.

•

Poslední takovou krásnou edicí jsou *Chválořeči* Ondřeje Frant. de Waldta. (Vydal je a komentoval prof. Vašica; předmluva od Jak. Demla; graf. úprava Ant. Strnadla a Jiřího Marka; vyšly nákladem Marie Rosy Junovy v Tasové na Mor. k velikonočním 1940. Str. XXVIII + 238, cena 60 K.) Je to jen výbor, asi pětina (8 z 39 kázání) české homiletické sbírky autorovy. Kázání vyšla původně r. 1736. Vezmeme-li do rukou kázání některého pozdějšího osvícenského kazatele a pokusíme-li se číst, čiší z věci nuda a z řeči plíseň. Vhodně vzpomíná Jak. Deml v předmluvě slov Vašicových o tom, »jak se dovedli čeští kněží kazatelé sít s jazykem i duchem lidu a povznést jej k vyššímu duchovnímu smyslu - jak dovedli i z těch nejhrubších prvků lidového jazyka vykřesati nejjemnější

oheň myšlenky a otevření nejprostší duši cestu k vrcholům ducha« (str. XVI). Náznakem kazatelovy lásky a úcty k mateřštině je i tato prostinká věta z jeho dedikace: »Doufám, že jako v mušli perlu, tak v češtině, co v škořábce, jakožto českého jazyka milovník, pravdu křesťanskou Vaše vysoce důstojná Milost najítu ráčíte.« (Str. 14.) Láska k jazyku byla de Waldtovi klíčem k tajemství jeho krásy a jejich svéráznému tlumočení. Kouzlo a úsměv řeči je snad tím nejpodmanivějším prvkem, který nám knihu i autora činí tak blízkými.

Kdo však má i trochu náboženského citu, neubrání se silnému dojmu ze slova mocné víry. Kazatel byl především »minister verbi« - služebník slova, hlasatel pravdy - a proto jej věřící rádi poslouchali, ba oddané za ním šli, aby ho slyšeli. Měl v sobě cosi čarovného. Davy šly za ním, za kouzelnou flétnou jeho výmluvnosti. To bylo dílem náboženského posvěcení.

De Waldt je typickým představitelem českého vyspělého baroku kazatelského v jeho vrcholné fázi. Konceptuální sloh s originální stavbou a bohatstvím výrazové plastiky dává jeho kázáním ryzí barokní patinu a činí jej virtuosem duchovní výmluvnosti stejně osobitým a vynikajícím jako jiní evropské kazatelé, pěstující tento genre duchovní řeči.

De Waldtovo concetto srší jiskřivou myšlenkou, svěží obrazností a nevyčerpatelnou vynalézavostí. Jeho duch ponoří se do hloubky *alegorického smyslu* Pisma sv. - a již se před námi rozvíjí jakýsi tajemný a dosud nám skrytý význam biblické události nebo výroku. - Sledujme jen koncept, kde projev Magdaleniny kající lásky s vonnými mastmi a osušováním nohou Kristových proudem vlasů promítá kazatel na každého věřícího - poutníka do nebes - který má složit k nohám Kristovým poklad dobrých skutků a těmi utírá jeho nohy... (str. 88n.). - Vzpomeňme, jak se v jeho duchu mění scéna na poušti, kdy Mojžíš zázračným zásahem dal vytrysknout pramenům, v obraz poutníků, umírajících žízň hříchů, a jak jim klade do rukou prut pokání, otvírající záchranné vody slz! (84n.)

Jindy opět vzletne orlím křídlem svého intelektu až k výšinám možnosti, dotkne se pólu myšlenky a v závratí ji srazí do propasti *antitézy*. - V svatoanenském kázání pozval posluchače s sebou na lov na moře. Až je má za sebou, obrátí se k nim: »Hela! co to? co to? chceme lovit, ryby chytati? I co kdybychom byli sami zlovení, chycení? Myslíli jsme, že my jsme *rybáři*, a zatím jsme *ryby*.« (Str. 104.) - V kázání svatopetrském kupí protiklad na protikladu. Hned představí čerta chudého, a ihned zas bohatého. Andělé jsou chudí - čert bohatý. A dokonce i Kristus je ubohý se svým stádečkem vyvolených proti houfu ďáblových zavrženců!

Rád si pohrává s *významem slova*, zbavuje jméno originální etymologií jeho záhady a vyloupne z nepatrného jádra pestrý symbolický útvar konceptu. Vratme se opět k tomu sedmeru ďáblů, jež zapráhl do pluhu sv. Prokopa, prozradiv nám napřed na každého z nich nejen jeho jméno, nýbrž i zákeřné úmysly! - A kterak luští i ty nejtěžší záhady jmen na rodokmenu sv. Václava (165n.)! - Stačí mu dvě tři slova z evangelia, aby jimi vymaloval neklamný portret apoštola (Petr, Matěj, Bartoloměj - v kázání o sv. Jakubu, str. 71). - V kázání o sv. Václavu užil i tajemné barokní kabalistiky čísel (164n.).

Nuže, to jsou jen náznaky kazatelova pracovního postupu. Koncepty s biblickým kořenem, nebo vyrostlé na širokém podkladu intelektu básníkovy či plodné půdě jeho rétorické výmluvnosti, střídají se ve stále variaci jeho řeči. A přece tyto koncepty - ať již nahozené, či detailně propracované - jsou jen prostým nástrojem kazatelova umění.

De Waldtova síla tájí se v architektuře skladby. Koncepty jsou mu jen stavebními

kameny, potřebnými k rozmachu stavby. Živá jiskra architektonického nadání vdechuje jeho řečem tvar skvělých staveb výtvarného baroka.

Nejsa již poután pravidly humanistické ražby v konstrukci řeči, uplatňuje svou výtvarnou vlnu v svrchované míře. Konceptuální genre vyrůstá totiž z intelektuálního živlu a vyžaduje neobyčejné zručnosti rétorické. Vzpruženými nejsou mu již opatrné a brzdicí zákony starší generace homiletické, nýbrž důvtip, bystrý postřeh a kombinační schopnost kazatelova. Říkalo se tomu »ingenium et argutia«. K tomu je třeba svobody. Proto má kazatel při své architektonické práci homiletické co největší volnost. Plán řeči je samostatným tvůrčím činem jeho ingenia a zároveň zkušením kamenem řečnického talentu.

V tom smyslu jsou de Waldtovy panegyriky bez výtky. Každé »argumentum«, t. j. základní téma a linie osnovy, má svůj rámec. Nikdy neužívá starého rámu pro nový námět. Jako malíř jinak vidí a koncipuje obraz sv. Prokopa a jinak sv. Václava. A i když káže znovu o téže svatém, pozoruje jej opět jiným zorným úhlem, s jiného místa, v jiném světle.

V nevlastním panegyriku o sv. Matěji vzdá v úvodě chválu světcům, který si jí zasluhuje, a postaví »a contrario« své argumentum: »ohavný, a škodný zvířek«. Vzal si na mušku pochlebníka. Tepe tedy neřest morálním útokem. Osnova řeči je prostá: líčí podobu a způsoby chování tohoto zalegorisovaného zvířete pochlebenství, odhaluje jeho bílé roucho, pod nímž se černá ohyzdná kůže. Jakým psychologickým bohatstvím vystihuje kdejaký odstín této neblahé lidské vlastnosti! Jakoby před posluchači rozvínoval pestrý vějíř fyziognomií. Stírá se průměr s průměrem, a diagnosa duševní nemoci nemůže být jasnější.

Ztrnulou osnovu řeči s obměnou středních částí (výklad - důkaz - vyvrácení námitky - uživnutí), na niž jsme zvyklí u kazatelů humanisticky školených, u de Waldta nenajdeme. V jeho řečech je základním principem stálá změna, variace konceptů, jejich hra ve volném pohybu.

Ani tématické kázání o »kunstu mlčení chvalitebném« na den Proměnění Páně nezlákalo jej k užití statické formy. Rozhodne se »učite« věřící tomuto »kunstu«. Mrtvou akademickou formu poučení nahrazuje však živým dialogem, jež rozpádá s jednotlivými stavy svých posluchačů. Chrlí vodopád výtek ženám a odzbrojuje jejich pohotovou výmluvnost. Vážně se obrací k mužům, jimž klade tuto vlastnost téměř jako výsadu před zraky. Pohlédne však bystřeji do jejich řad a objevuje mezi nimi »secretarios« a »consiliarios«, kteří však nemají nic společného se svým jménem, a zasluhovali by pro svou tlachavost spíše titulu »referendarii«. Taková extempore - někdy až žertovného rázu - dodávají řeči živého spádu. Mezi tím se proplétají příklady, fábuly (bajky), verše básníků a lidová rčení. Celé kázání otáčí se sice kolem jednotného středu »argumenta«, než perspektiva pohledu je vždy jiná.

Řeč na neděli Křížovou je podložena plánem jakéhosi filmového pásma, na němž »suplikanti s memoriály se přivádějí« (187). Opět tedy pohyb, střídání obrazů.

Osobitým kompozičním znakem de Waldtovým je *dramatisace řeči*.

Dramatické prvky nechybějí ostatně žádnému jeho kázání. Typickým »předváděním osob dramatu« je na př. představování apoštolů v kázání svatojakubském nebo charakterisační výstupy různých tříd lidí kázání svatojanského (Stětí sv. Jana Křtitele). Antitecký zvrat v konstrukci řeči na sv. Annu, kdy náhle z rybářů činí ryby, má do sebe cosi z dramatické zápletky. O růstu napětí, zauzlování děje možno mluvit v celém pane-

gyriku svatoprokopském. Vždyť tu se již odehrává scéna za scénou jako na jevišti v spádném divadelním tempu. V pravé kazatelské drama záměrně vypracoval tragedii života sv. Václava. Tu se uplatňují téměř všechny požadavky dramatické stavby. Prolog je jakýmsi samostatným miniaturním panegyrikem světovým. Vrchol v rodokmenu sv. Václava, v pravém to básnickém zázraku z alegorií, etymologií, amfibolií a příměrů. Vlastní drama rozkládá v sedm obrazů - dějství - z života světova, viděných v sedmi dnech týdne tak, »aby na každý den jedna se dostala scéna, totiž vyjití a proměna života svatého Václava« (170). Hýřivá obraznost evokuje posluchačům prostředí i děj takřka před zraky se sugestivní silou. Stávají se z nich spíše diváci než posluchači. A přece i jeho slovo je mocné jako křemen, z něhož srší jiskry. Hned vibruje v líčení, v evokaci, hned se chvěje v apostrofě či otázce, a již se odlišuje v dialogu... Nelze tu citovat, tu lze jen recitovat, a ještě víc: kázat, kázat s gestem barokního řečníka!

Dramatisace je de Waldtovi tvárným zákonem po výtce. Cítíme to nejen ve stavbě kázání, nýbrž i při zkoumání jeho výrazových prostředků. Myšlenkovému bohatství, tvořivé invenci a živé fantazii nestačí jednoduchý útvar věty sdělovací. Této formy užívá až v poslední řadě, a to pro místa klidu. Častěji provází své emfatické gesto otázkou nebo zvoláním. Než i to je málo pro jeho výmluvný pathos - proto tak často vybuchuje v dialog. Aby měl s kým hovořit, potřebuje živou osobu nebo živého tvora. Někdy oživuje i věc a rozpřádá s ní rozhovor. K tomuto oživování potřebuje vhodných tropů, proto jsou příměr, personifikace, alegorie jeho nejběžnějšími aktualizačními prostředky. Prostá metafora nestačí jeho náročnosti. Ta vyhovuje lépe střízlivému kazateli, jako byl starší Daniel Nitsch. Silou příměru se mu však nikdo nevyrovná, ani Nitsch ani Jar. Dvořák z Boru, kteří jím tak zručně vládli. Bohatstvím básnických figur se mu blíží Fr. Matouš Krum. Avšak jeho výraz je příliš jemný vedle mužného a smělého obratu de Waldtova. Bylo-li pro barokního kazatele *concerto* cílem *ctizádosti* a měřítkem *ingenia*, může s de Waldtem v tomto směru soupeřit jen Boh. Hynek Bilovský. V komposici jej však autor Chválořečí nepochybně předčí, a to právě svým dramatickým živlem a dynamikou, jež jsou podstatnými znaky barokního stylu.

To jsou jen náznaky homiletické metody de Waldtovy. Estetický rozbor formálních výrazových prostředků, zvláště básnického příměru ústícího v personifikační alegorii a pak všech jeho řečnických figur od apostrofy přes záměrné »repetitio« až ke všem těm krkolomným amfiboliím, by teprve ukázal pravou literární hodnotu jeho díla.

•

Mluvíme-li tedy o dluhu české literární historie, není to nadsázka. Vždyť Jar. Vlček neuznal de Waldta ani za hodna zmínky ve svých *Dějínách lit. české*. Byť však i neznal jeho skutečného významu, kterého nabývá de Waldt jako zástupce českého literárního baroku, přece mu neměl právo upřít místo po boku těch, jímž český jazyk v té době tolik ležel na srdci. - Kéž tato půvabná edice de Waldta není jen splátkou na dluh, nýbrž podnětem a příslibem nových! Neboť jen texty samy, oživené a přístupné, usvědčí pokolení nevěřících z nepravdy a zaujatosti a pohnou je snad k studu nad onou smutně proslulou frází o barokním »temnu«.

František Němec

KNIHY A UMĚNÍ

Nová poesie Jana Dokulila

Dokulilova poesie*) je výrazem vztahu duše, žasnoucí a nadšené, k velebnosti božské krásy a slávy, zjevené na zemi. Duše, která se odvděčuje za svůj úžas - závrat radostného, překypujícího naplnění a opojivého prosycení života, úžas, jenž je milostí zraku otevřeného a sladce zraňovaného jiným, duchovým světlem - hymnickým slovem chvály a oslavy.

Dokulil, sám zasvěcený překladatel středověkých hymnů latinských, touží dobrati se v své poesii té zvláštní plnosti, onoho pocitu, působícího až závrat, pocitu *poslušnosti* země, velkolepé a záměrné souřadnosti všeho jejího stvoření a dějství, jež vzkypěním, rozrostem a rozlíním jen větší chválu prokáží té svrchované vůli, která neviditelně panuje nad nimi v neskonale přejícnosti a lásce. Ona závratná plnost, jež vzniká intenzivním prolínáním hmotné, konkrétní a zjevné skutečnosti s obecným smyslem každého stvoření, který ji prodchně onou vyšší záměrností vyznavačskou, vnuká přímo básníkovi touhu po »milosti souznění« s radostným životným vyznavačstvím světa veškerého. Básníkovi je dáno chválit Boha slovem - i stává se posléze hymníkem, jenž v radosti i bázni, hluboké důvěře i pokorné jistotě vyslovuje tak odvčej důstojný úděl lidský, zneuznáváný leda zaslepeným pošetilcem.

Hymníkem je Dokulil v nové básnické sbírce »Lidský život«. Chválou zde však rozumíme nejen chválení vyslovené - vždyť pouhé zjevování krásy, její pojmenování a ozřejmění jejího smyslu jsou činy básníka chválicího. Lze říci, že Dokulil zůstává v klínu země, na prahu své krajiny, která jest kteroukoliv krajinou člověka milujícího a věřícího, jako básník své země stojí na její půdě, ale jen proto, aby ji mohl tím dravěji zasáhnout a protknout svým žhoucím viděním, jež z ní křeče v oslnivých blescích vstoupí její velebnost a slávu. Dokulil vychází do své krajiny, ponejvíce živoucí krajiny rozeplálého léta, aby v ní extaticky sytil svůj hlad po kvasivé plnosti božského tvůrčího díla, aby se vzdával, obnažuje svou něhu a níté svou lásku, souznění s tichým tryskajícím chorálem nesčetných stvořitelských chvil. Neboť vše je básníkovu zraku znovu a znovu záračné a krásné, jako v první den. »Rok za rokem jak list za listem básní, obrací krajinu a vždycky nově zpívá. Verš za veršem se tvoří nové krásní, v blankytných pramelech písní neubývá.«

Veliká je Dokulilova láska k životu: láska pravá, křesťanský pokorný, jež ve víře nepozbývá naděje: »Tisíckrát poražen usmívej se šťastně a v srdci svém buď jako záhon prost: znáš slunce žeh a konev večerů a června horoucnost!« - »Tisíckrát pokořen vrať se k brázdám duše a vdýchni hluboce snů vůni kořennou: v květ heřmánku je nebe namáčáno svou štavou vznešenou.« Je to tedy vědomí, že v každém, i tom nejmenším a slaboučkém životě se zjevuje a zpřítomňuje moc lásky Boží, co činí Dokulilovi bytostně každý projev života drahým: proto je u něho hodně motivů obnovujících se přírody, jejího vzkříšení, jež je mu více aktem podstatně duchovním, symbolickým - radost a láska života vítězí tu nad nicotou a zmarem smrti. Ovšem, Dokulil mluví lidský život oplodněný Duchem - plodně zraněný tajemstvím: »Ostří jasně do nás vnikne, rozevře plod veliký;

*) »Lidský život«, vyd. B. Rupp v edici Harfa, Praha 1940.

duše, kterou uvnitř chová, zardí se až do nachova ohnivými jazyky» (b. Tajemství třetí).

Ve sbírce jsou i básně s motivy mariánskými i básně vroucné a oddané prosby k Ježíši narozenému. Zde zní hymnická poesie Dokulilova tišeji a důvěrněji. - Je však třeba pozastavit se u samotného básnického výrazu Dokulilova. Jeho poesie je poesíí hymnickou vyznavačskou, ztvárňující mocným gestem duchovního prožení látku skutečnosti. Odtud se ovšem děje tlak i na básnický výraz, který je pak mocné plastický a obrazný. Dokulil má obrazy, často směle personifikující, které jsou ve snaze o konkrétnost co nejostřejší a nejnaléhavější přehnaný až v jakýsi expresionismus obrazivý. Jsou to hyperboly obraznosti. Nadsazená energetika slovesa proměňuje tkvění nejednou přímo v prudký pohyb («Trs narcisů, hrst blesek v hlínu vtatých... Snih jabloní nad šedí kmenů pění... zář vráží do zahrady» a pod.); dochází často k úsilnému zhmotnění jevu nehmotného: »- nebes křišťálné kmeny, krev ticha zpěná, tmy pukající, sloup modlitby, sloup zpěvu» a pod. Jsou to zvláště vznícené představy žehu a mocného tryskání, tak třeba u Dokulila: »plna ovocem teď jiskří zahrada, oheň mízy tekoucí, v žlut žhavých trávníků si slunce sedá a hřeby podběle se zlatem rozpálí, ohnivě třaská červenec zrn i láva lip» a pod. Stejně hyperboly je obraz o »příbojích poutí s písní zlatou pénou».

Jest patrné, k jakému nebezpečí vede výraz takto přepjatý obrazný, zvláště když si oproti němu nezjedná rovnováhu stejně silný a podmanivý básnický cit: báseň se rozkolísává, jednotlivé obrazy jaksi vyblhají, není tu ucelené plynulosti. A zejména tam, kde nehledí na ekonomii básnických obrazů, ocitá se Dokulil až v blízkosti mechanismu již již tuhnoucího v samoúčelnost (srv. k tomu, že se některé obrazy v samotné této sbírce opakují).

Dokulilův verš jeví někdy jistou pracnost a nezřetelnost, přičteme-li k tomu pro jednotlivé básně jaksi asyndetické připojování motivů, jehož vinou ony básně postrádají potřebné významové plynulosti, nemůžeme Dokulila zbavit pro některé básně (Hřbitov, Pascal) výtky tvaru neprojasněného, nedokonaného.

Bylo by dále možno vytýkat Dokulilovi závislost na jeho básnickém krajanu Zahradníčkovi. Je tu sice leckde obdoba snad až doslovná - přesto je jisto, že Dokulil spíše za vlastním básnickým obsahem i výrazem. Více *ticha*, jež zdaleka nemusí být slabé a jež s sebou přináší i jas a melodii, by velmi posloužilo jeho poesii.

Květen 1940.

Jaroslav Červinka

Báseň o dětství

Jožo K. Šmálov: »Dumka o detstve.« Vydal Vyšehrad v knižkách Řádu, str. 34, K 10.-.

Šmálovova prosa evokuje s básnickou svěžestí a pronikavostí věk dětství. Ono bytí, kdy každému z nás je vlastně dáno prožívat znovu zážrak stvoření, obdivovat a prvne chápat tajemství všeho kolem nás, radovat se z plnosti a barvitosti života, věcí a barev v sobě a kolem sebe, spatřovat krásno zde na zemi a hrát si jako v ráji. Tato podstata dětství, ona melodická bytostná plnost, v níž sen, skutečnost a život jedno jsou, je Šmálovovi obrazem ráje, který trvá do té doby, dokud poznání bolesti, nedostatku, neúplnosti tohoto světa a vědomí času neuzavře jako nový pád Adama a Evy i tento ráj. Duch dětství, k němuž se pak celým životem jen usilovně probíjíme, je tím obrozujícím činitelem, který nás vyzvedá, abychom přes zábrany všeho zla dospěli od ráje prvotního k ráji novému, k novým nebesům.

Básnický vzrušené volání po duchu dětství je zároveň hymnickou chválou bytí a hry. Šmálovova řeč si též uchováva onen dar úžasu, radosti a nadšeného vzletu, pro který velebí dětský věk a pro který lze poznat bezpečně, že nasloucháme básníkovi. Jenže tento básník není jen zaujat horoucí touhou sdílet se slovem o krásu dětství, jemu jde rovněž o to, aby nám spíše vnukl než jen podal tajemství zákonitosti života i dobru a krásu bytí.

Karel Vach

Šest kázání z Homiliáře opatovického

Vybral, přeložil a doslovem opatřil Karel Doskočil. V úpravě a s kresbami Otty Stritzky vydal »Vyšehrad« v Praze 1939, jako vánoční tisk Katolického Literárního Klubu (47-[1] ss.).

Homiliář opatovický jest latinský kodex, chovaný v Klementinu, pocházející asi z polovice XII. století a obsahující kromě několika homilií o českých patronech, domácího původu, kázání cizí provenience, odlišné povahy i různého stáří. O sbírce, jejíž vydání pořídil před časem Hecht, neúplně a velmi nedbale, psalo se již mnoho a zabývali se jí i církevní právníci zvůčného jména, jako byl Schulte a Ott. Posledně věnoval homiliáři důkladnou studii K. Miklík, který zároveň vydal části Hechtem vynechané. Převládlo mínění, které první zdůvodnil Schulte a zastával v podstatě i Miklík, že redaktorem a částečně i autorem homiliáře byl pražský biskup Heřman. Miklík poněkud modifikoval názor Schulteův, jemuž se stavěl bystře na odpor již Hanuš, v ten smysl, že Heřman byl i upravovatelem homiliáře, který jest stylově a obsahově jednotný, t. j. prozrazuje redakci jednotící a upravující ruky.

Doskočil nesouhlasí s názorem, že »kázání nejsou od jednoho skladatele a upravovatele«, což však také Miklík nikde netvrdí. Nepochybně otázka tato zasluhuje nového zkoumání, ale základem k tomu může býti pouze kritické vydání homiliáře, které rozliší cykly event. vrstvy jeho podle stáří a pokus se vyhledat předlohy, také asi cyklické povahy. Do té doby jsou všechny závěry o autorství toho nebo onoho kázání poněkud předčasné. Tím nepopírám nijak zajímavost některých postřehů Doskočilových, jemuž na př. »jednotný dobový duch románské zbožnosti« v homiliáři jest »památníkem snášení české církve od smrti Vojtěchovy do Jindřicha Zdíka a Soběslava« a »svědectvím o tom, jak byl plněn odkaz sv. Vojtěcha, který český stát a národ právě před 900 lety, r. 1039 slavně přijal«. Doskočil soudí, že základ homiliáře (t. j. první cyklus kázání) »byl opsán a složen« patrně v XI. století v Praze, v sídle biskupově, a že další kázání byla zapsána v benediktinském klášteře sv. Vavřince v Opatovicích, kde píšal vybral z předlohy »cyklus od vánoc do sv. Václava«, pak opisoval z »různých předloh«, někdy po druhé totéž. Tvrzení, že základ homiliáře vznikl v »sídle biskupově« je pravděpodobné a dále možno se dohadovat, že opis jeho se dostal do kláštera opatovického, kde na jeho podkladě došlo, cestou zatím neznámou, k širší kompilaci, kterou asi v podstatě zahrnuje dochovaný exemplář, nepochybně již také opis. Obtíž je však v tom, že dosavadnímu badání se nepodařilo zjistit obsah toho »základu« homiliáře a následkem toho nemáme také představy o skutečné povaze kontinuity opatovické. Stalo-li se zařazení homilie o sv. Jimramu (která jest nepochybně velmi starobylá) teprve v Opatovicích, jak se domnívá Doskočil, bylo by to svědectvím, že píšal buď vůbec přeskupil pražský základ (který pak byl jen »prvním cyklem« zpracování opatovického) anebo čerpal ještě z jiné staré předlohy, která by zase ukazovala na provenienci pražskou.

Z homiliáře překládá Doskočil šest kázání, o jejichž domácím původu nepochybuje. Vedle vánočního kázání prvního cyklu a kázání o sv. Štěpánu, sv. Vojtěchu a sv. Michalu, jsou to zvláště dvě velmi pěkná kázání svatováclavská, jejichž autorství snaží se Doskočil rozluštěti. První z nich »*Videntes fratres carissimi*« přičítá sv. Vojtěchovi »z dobové situace, z podání látky svatováclavské, z osobního postoje, z programu horlitele«. Uznává, že jsou to důvody jen »vnitřní«, ale snad i stylově bližší pravdě než Voigtovy pro Vojtěchovo autorství sermonu »*Licet plura*«. Voigtův názor, kterého se přidržel i Pekař, jest ovšem jen dohad, jako vůbec autorství kusů, sv. Vojtěchovi přičítaných (zase hlavně Voigtem) není, bohužel, vyřešeno přesvědčivě. Zřejmě i Doskočil pokládá své mínění o Vojtěchově autorství prvního svatováclavského kázání v homiliáři opatovickém jen za možné. Někdo na př. by namítl (též z důvodů vnitřních), že na dobu Vojtěchovu jeví se v kázání stav české církve již značně upevněný, úcta sv. Václava, již jako patrona českého, příliš obecně vžitá a pokročilá (když se na př. srovná s tím nářečím Kristiánův na nevšímavost Čechů k svým světcům) a biskup, přednášející homilie, příliš rozšířeným a obzřelým mužem církevním na rozdíl od sv. Vojtěcha, misionáře velikých záměrů a muže Božího. Ale i to jsou jen dohady. Dodávám však, že analýsa legendárního žilvu v tomto kázání, kterou jsem podnikl jinde (v studii pro svatováclavský sborník), nevylučuje možnost, že kázání vzniklo již v X. století, ale neodvážil bych se je přičknouti sv. Vojtěchu. Za autora druhé homilie svatováclavské »*Fratres, pius dominus noster*« považuje Doskočil kronikáře Kosmu. Z důvodů, které ho k tomu vedou, sluší uvéstí poukaz na obrat v kázání o »teto maličké zemi« (t. j. Čechy), který se dosud vykládal za náznak jakéhosi odstupu kazatele nečeského původu (na př. biskupa Heřmana) od svých posluchačů. Doskočil však ukazuje, že »toto osudné doznání o naší zemi« se čte v kronice Kosmově na třech místech.

Z poznámek Doskočilových mám dojem, že chystá rozpravu o homiliáři, kde se pokusí zdůvodnit své zajímavé postřehy na širší základně. Jinak překlad těchto šesti kázání, proniknutých českou zbožností románské doby, se čte dobře a lze doufat, že přispěje k poznání duchovních proudů málo známého období českých dějin.

Rudolf Holinka

Obrazy českých dějin

Poznámky o dvou obrazových knihách

V rozpětí jednoho roku vyšly u nás dvě monografie, jež mají těžiště v své části obrazové: 1. *Postavy českých dějin v umění výtvarném*, sestavil a úvod napsal Vladimír Novotný, vydal Orbis, a 2. *Obrazy českého státu od r. 1526 do r. 1918*, vyobrazení shromáždil a doprovod napsal Karel Schwarzenberg. Vydal Melantrich.

Obě knihy by mohly tvořiti doplňující se protějšky - je tu však hned patrna zásadní rozdílnost dvou rukou a dvou mozků. První knihu pořádal a tvořil typický odchovanec naší pozitivistické školy umělecko-dějinné, druhou jeden z předních českých šlechticů, opírající se jen o své rodové prolnutí dějinného řádu se znamenitou vzdělaností faktovou i syntetickou a nikoliv bez jistého úmyslného despektu k zásadám a způsobům fabrické vědy dějepisné.

Novotný použil výstavy výt. spolku Mánes z léta r. 1938 a shrnul více než 100 reprodukcí obrazů, plastik, rytin a kreseb v jakési pásmo osobností, které, máme-li roz-

umět titulu jeho knihy, byly postavami českých dějin. Co nebylo na výstavě, celkem lehce a náhodně doplnil reprodukcemi nejbližší po ruce.

K výběru osobností lze mít jistě námitky s hlediska dějinného hodnocení, i když připustíme, že pokročilá tehdejší doba (r. 1938) někdejšími jednostrannostem zabránila a mnohé krivdy napravila. Vidíme však, že za proslulým tomanovským básnickým objektivismem nezůstal ani Novotný, když třeba na tři Karly IV. dal tři Žižky, zatím co celou dobu přemyslovského rozkvětu, pro jeho zájem tak bohaté uchovanou v mannesovském, gelnhausenském nebo jihlavském*) a j. rukopise prostě odbyl, zařadiv jenom znojemské fresky o přemyslovské legendě, tři nejvýznamnější zobrazení sv. Václava a čtyři velmi známé památky na poslední Přemyslovice. Sv. Vojtěcha mohl (právě proto, že, jak se zdá, podařilo se důkaz o otonském původu křtitelnice u sv. Bartoloměje del'Isola v Římě) zobrazit tímto způsobem sv. Vojtěcha, nebo mohl dokonce sáhnouti k některému výjevu ze života sv. Vojtěcha na bronzových dveřích z Hnězdna.

Chybí vůbec z velmi známých vyobrazení na př.: sv. Cyril, Vladislav II. (pečetní zpodobení), Bl. Anežka Přemyslovna, Jan Lucemburský, Eliška Přemyslovna, Jan z Jenštejna a mn. j., renesanční doba je vyčerpaná jen sbírkami rychnovskými a roudnickými, není přihlíženo na př. k Telči, Jindř. Hradci a j., barokní době je věnován jen zájem *výjvumnický* (jediná postava č. dějin té doby je Balbín!), pro novější dobu pak by bylo možno vytknouti co do výběru mezery častější.

V posledním oddíle pak je nápadnější letmý výběr, příliš vázaný na Švabinského (reprodukováno 11krát), nebo Myslbeka (6krát). Není to výtky znevažující oba umělce, nýbrž vzhledem k předmluvě mluvící o vývoji podob a o určitých zásadách, jimiž se autor řídil, je to asi přílišná povrchnost, s jakou se zhostil úkolu ten, kdo chtěl sestavit »postavy českých dějin« s ambicemi dějepisce výt. umění. Ostatně postavy: Haranta, Budovce, Žerotína, Vratislava, Slavaty a Komenského odbyl řemeslnými rytinami (i když jsou většinou od Balzera), ač by se byl čtenářům více zavděčil známými podobami malířskými (Žerotína, Slavaty, Komenského).

Závislost autorova na výstavním katalogu je tím příliš patrná. Jako výstavní katalog by byla nepochybně tato publikace obstála - nebyť ovšem jejího úvodního textu, který však si činí větších nároků. Je už protivné čísti některé dnešní výklady z dějin výtvarného umění. Tu se vpravdě rozhostila jakási kunsthistorická hantýrka, již nebudeme brzo - v národě Maxe Dvořáka - ani rozumět, ani mít tolik snobské povrchnosti a buržoasní unuděnosti, abychom ji čtli. Tato věda je vzdálena dnešního myšlenkového úsilí, drží se stále jakýchsi pozitivistických vědeckých pahýlů, pěstuje si svůj jakýsi jazyk odborný a duchu umění patrně nerozumí. Bez ní stejně vznikalo veliké umění, neboť její cihlářská, fotografická, zednická a natěračská krasomluva neměla vlivu ani na zedníky, kteří stavěli, ani na natěrače, kteří malovali. Avšak o umění, jakožto věda o umělecké zkušenosti nic neřekla.

Dnes ve vědecké státi jsou nepochopitelné studené sentence, jako: »tehdejší (t. j. středověký) člověk, jehož jediným smyslem a cílem byl život posmrtný, ztrácel se zcela v tomto vystupňovaném náboženském životě«, nebo: »Vedle svěťce, jakožto nejvyššího zástupce Boha (!!), vystupuje záhy do popředí i panovník, jako nejvyšší hlava stá- tu (!!)«. Našla by se spousta podobných nepochopení této převědecké zabezděné vědy, která slouží mnohým, málo zaměstnaným paníčkám na ukrácení dlouhé chvíle a mládencům pak na nesrozumitelné duchamory. Naprosté nepochopení ducha, jenž postupuje

*) Až na jednu výjimku v obrazech a zmínku v textu.

po stupních dějin a vytváří i onu sílu a opravdivost umění, jak ji vidíme a prociťujeme zvláště v umění středověkém, vede vykladače dějin umění ze zabeđené sféry dnešního chápání života k dutým soudům, jež o duchu a celistvosti dění nemají ani potuchy. Pak je ovšem vědec zmaten! Patlá se ve středověkém umění, nechápaje (ve svém plochem realismu) jeho funkci, jeho neautentičnost, stejně jako jeho nepomíjející vznešenou symboliku a heroickou náznakovost. Co proti tomu postaví takový glosátor velkého umění? U Máchy pak vystačí s rafinovanou, jakoby romantickou zručností a u Štursova Masaryka s »oním současným nervosním životem, který se chvěje na jejich povrchu, takže ztrácíme pocit pevnosti jejich materiálů«.

Nehodlal jsem arci na knize Novotného glosovat její snahu o zachycení vývoje českého portretu. Mne zaujal název díla a podle něho výběr obrazů. A tu myslím, že po těchto několika poznámkách mám právo navrhnouti, aby se nechápající a nepochopení kunsthistorici do dějin nepletli. Nevědí co dějiny jsou a jejich přezrálé studené hanýrce dnes stejně nikdo nerozumí...

Naproti tomu druhou knihu podobného slibného označení od Karla Schwarzenberga je dlužno vyzdvihnouti právě navzdory uměleckohistorickému studenému továrníčení. Je to dílo o 133 vyobrazeních, založených právě na mluvě symboliky zcela nekunsthistorické, chápání opačného, než jaké jsme sledovali, dílo stejně tak živé jako pathetické, dokumentární a rozumějící každé zdánlivě nepatrné věci kolem veliké skutečnosti.

Kniha, uvedena neodolatelnou prosbou a vyzváním barokního ostředeckého symbolu Čechie, svou tereziánskou rytinou na vazbě, budí dojem, jako by měl být otevřen korunovační ceremoniel. A tu se rozvíjí tak přesvědčivá odpověď na onu českou otázku, kdysi do vzduchu vrženou. Je to kniha vpravdě historická. Právě tím, jak se oproštuje od zběžné manýry, od ploché mluvy (nezapomínejme, že česká věda historická je velmi vyspělá, a že historismus nás sváděl až nezřízeně).

Především nechce tato kniha být knihou soustavnou v běžném smyslu slova. Těžisko je ovšem ve vyobrazeních. Soustavnost její je toliko v rozdělení, totiž v hierarchickém rozdělení podle řádu: 1. Koruna. 2. Král. 3. Úředníci. 4. Stavby. 5. Přivtělené země. 6. Vojenství. 7. Stát a národ. 8. Hnutí proti domu rakouskému. To je ovšem řadí, je muž dějiny umění, i když chtějí vysvětlovat, jak jsme viděli, své problémy i politickými exkursemi, nerozumějí. Neboť tato hierarchie vychází od symbolu. První symbol je absolutní symbol. Stačí sám o sobě. Výklad k němu je irrelevantní a je vhodný jen vzhledem k dobovému nedostatku správného chápání. Proto všichni, kdo knize vytýkají nesoustavnost a neúplnost textového doprovodu, nepochopili, oč jde. Heraldika, již vlastně tato kniha je nejbližší, není jen formální věc anachronistická. Kdyby byla dnes anachronistická, pak by byla taková odevzdy. Nám, jak známo, však tyto základní schopnosti od jistých let chyběly, neboť zbavit dění pravé symboliky, zbavit je heraldiky a jejich nepřekonatelných významů, je postihnouti národ, stát, společnost, rodinu na jejich existenciálních místech. Symbol totiž je držen základními a stále trvajícími prvky: čest, hodnota, statečnost, uchování rodu. Bez symboliky, bez náznakových tajemství národního bytí není proto uvědomělého života.

Kniha Schwarzenbergova začíná Palladiem země české, o jehož výsostném postavení je zahajována »Kniha o Kosti« od Josefa Pekaře (ten jediný snad z nás chápal tento významný akt). Koruna, žezlo, jablko, meč, toť výsostný symbol, k němuž doprovod slovní je jenom shovívavostí k tomu, kdo nechápe výraz, podobu, symbol sám o sobě.

V této symbolice se odráží ovšem celý život národa ve vrstvách hodnot, které tento

život určovaly. Národ je totiž celistvost (nikoliv množství), kde každý orgán musí žít a býti platen, aby celý národ žil. Na těchto prapředpokladech spočívá kniha Schwarzenbergova, a přes to je to kniha zcela nová, tudíž svěží. Nelze jí vytknout, že v ní chybí to nebo ono. Je totiž rozvrstvena tak, že v tomto rozvrstvení nechybí nic podstatného. Předměty těchto vrstev není třeba shromažďovati v jejich úplnosti, to je výhodná svrchovanost symboliky. Kniha je tak naplněna účtou k symbolu, že i její některé nedostatky, z novosti tematu vyplývající, jsou nepostřehnutelné. »Česká otázka« v své části opravdu politické je tu překonána, protože hodnota a platnost koruny tenkrát nikdo neporušil a ani nedovedl porušit. Ta byla porušena v dobách neporozumění a ploché mluvy. Vůbec, zdá se, že kniha »Obrazy českého státu od r. 1526 do r. 1918« byla připravována pro poučení let poválečných, k čemuž však již, bohužel, neuspěla.

Namáhavá práce sběratelská s materiálem z valné části zcela novým, byla zajištěna obtížná a dlouholetá. Výprava knihy je bezvadná a tím, že střídá příslušný text s obrazem vedle sebe, je tím živější a přístupnější. Čtenář, jenž si uvědomí posloupnost látky, nepotřebuje ani naučného slovníku, ani příruček o dějinách umění, neboť všechno chápe bezprostředně a bez umělé vzbuzeného afektu.

Takový je tedy rozdíl dvou knih v zásadě příbuzných předmětů.

J. H.

POZNÁMKY

O mladou generaci

Mladý básník Kamil Bednář napsal v knížce *Slovo k mladým* (v Petrových Svazcích, 1940, č. 23) první obsáhlejší pokus o stanovení smyslu a významu nové přicházející generace. Je již vskutku na čase, aby se tato nová mladá generace (do níž lze počítat lidi narozené na sklonku světové války a brzy po ní) uvedla nějakým usilovnějším a soustředěnějším naznačením všeho toho, o čem chce opírat, co chce vyznávat a co lze od ní vůbec očekávat. K stanovování těchto věcí je ovšem především třeba mít jasno sám o sobě, znát sám sebe, mít vědomí o své příslušnosti názorové a duchovní vůbec. Toto vědomí není věc tak samozřejmá, jak by se někomu zdálo. Bednářova brožura volá právě po takovémto sebeuvědomění generace, chce podnítit postup jeho formulování v mladých, jsouc sama silným podnětem a povzbuzením. Podává nejprve psychologii mladých (je jen přirozené, že se hledisko stáčí postupně od povšečnosti, o níž těžko pronášet soudy vymezenější a hlouběji charakterisující, na lidi zaujaté v oblastech ducha a umění, kteří jsou nositeli výraznější a pohnutější vývojové fluktuace ideové), psychologii, jež vedle skutečně bystrých a velmi pravděpodobných postřehů obsahuje v sobě zahrnutý již i nejjeden soud nad touto generací. Shrňme-li stručně - Bednář charakterisoval svou generaci jako generaci se zvláštním základním rysem pasivity, jež se obrátila v nechuti ke všemu konkrétně povrchovému zařízení přítomného života, v nedůvěře v jakýkoli určitější a pevnější stanovený program, jenž by budoval na dosavadních a běžných představách o člověku a společnosti. Mladí pozbyli důvěry v hodnoty doposud doporučované a tradované, t. j. ty »hodnoty«, které vznikly přehodnocením a rozrušením přirozených hodnot trvalých. Mladí (zde jsme již zřetelně ve sféře umění, a ještě přesněji vzato, poesie) zavrhl vše

pomíjivé, všechnu planou revolučnost, všechny zvyky a zlozvyky doby, její přívěsky a ozdůbky, časové experimentování a efemerní šarvátky, vyvrhli ze svého umění vše, co do něho s čistého estetického stanoviska nepatří, a očistivše se tak ode všech tendencí, poměrností, vázaností, ale i od slovního a obrazivého experimentátorství a anarchismu, stali se vyznačivši právě trvalých hodnot, v poesii tedy trvalých hodnot umění básnického. To je nejlépe patrné na př. také z literárního vkusu těchto mladých, kteří zase po letech poválečné krise všeho tradicionalismu hlásí se k velké duchovní a umělecké tradici největších, klasických tvůrců světové literatury.

Tot tedy zjištění prosté skutečnosti, a nikdo, kdo pochopí podmínky vypsání této generace, jež připadlo právě do doby, která otřásla všemi těmi nově dosazenými hodnotami, hodnotami materialistického a mechanistického analytismu a relativismu, nebude moci pochybovat ani o jeho správnosti, ani o pravděpodobnosti příčinného sepětí oněch podmínek se skutečnými důsledky, jak je provedl Bednář.

Nyní však nastává otázka, co se stane u mladých *obsahem* poesie za těchto okolností, kdy totiž z ní dávají výhost všemu úzce časovému, všemu poměrnému, každému »směru«. V otázce formy je to totiž celkem málo problematické - forma se u mladých vskutku zbavila všeho tvarově nepravdivého, nabyla svrchované úspornosti, u některých až výrazové úpornosti a kovové zhuštěnosti, vrátila se k zvyklostem - alespoň v zevním vzhledu - poetiky tradiční. Ale je tu právě ten problém »obsahu«, jímž nepřestáváme pro umění myslit *život*, zamlítaje v poesii na př. filosofické básnění, básnickou noetiku, metafysiku či dokonce filologii. Čemu tedy ponechali mladí básníci místo v své puristické, jak by se chtělo říci, poesii?

Na to Bednář odpovídá: člověku, hledání jeho nejvlastnějšího základu, jeho nahé podstaty a skrze její poznání dotvoření se člověka *nového*, jenž má mít vepsány ve znak všechny vlastnosti, které během věků se osvědčily jako jeho »věčné« atributy. Tedy lidský obsah určuje Bednář za vyšší a mimoestetický význam nejmladší poesie. Ale musíme se opět ptát, je-li tato *představa* »nového« člověka, k níž je zajisté nutno dospívat usilovnou analýsou a přemýšlením o ethice, je-li tato představa s to, vynahradiť skutečný životní obsah, ten obsáhlý, kypivý, plný život, který ustavičně plyne a před nímž se člověk ani básník nesmí beztestně uzavřít, ať k úkolu sebe vznešenějšímu. Neboť pomáhat tvořit člověka, jenž by duchem opět vládl, nejen nad hmotou, ale i nad svými pudy, nad světovým zlem, nad to ovšem není programu vznešenějšího. Ale zdá se nám ten program jaksi náhlý, příliš sebejistý, a přesto, že skutečnost chce zvládat, k samé té skutečnosti jaksi nehledící. Ovšemže hledět k výsostnosti ducha, ale pro něj se nevzdalovat povýšeně života, neopouštět *tento* život, život lidí, národa, země, pro formulaci, konec konců vždy abstraktní formulaci ideje »*nového*« člověka!

Uvažme vůbec: nový člověk? Spíše snad člověk původní, přirozený a neporušený, a poesie má budit úctu tohoto člověka čistého a neporušeného, má jej vybavovat z nánosu bludu a na scestí se davší civilizace, omývat a očisťovat jej z jeho porušenosti, vést jej po cestě krásy a pravdy - k Bohu. Ten »nový« člověk je lépe člověk vždy staronový, a je člověk vždy v podstatě týž, po věky se nemění a nemající ani možnost měnit se podstatně. Mění se jen formy jeho společenského života, rozvíjejí se, obohacují, komplikují nebo ochuzují, vždy však kryjí neměnitelný obsah, nitro, duši člověka. Ta duše chová v sobě po věky neměnnou touhu po upokojení a po jistotě, již dochází jen ve víře. Není pravého pokoje a pravé jistoty mimo ni. Je pak dáno jaksi okamžité každému, bránit a obránit se proti porušování tohoto pravého a trvalého základu člověka v sobě - duše,

a to vědomým usilováním o řád svého života, t. j. o život dítky Božího. Nebylo nikdy a nebude jiného lepšího člověka nad toho, který je obrazem Božím.

Lépe postavil Bednář proti sobě člověka rozpitvaného a celistvého. Ano, zde může generace mnoho vykonat tím, že scelí v sobě vědomí člověka.

Duch opravdu zvládá život a vítězí nad ním jen tehdy, když je v něm přímým působením účasten, když stojí na jeho půdě. Ale toto »hledání nového člověka« - není to vlastně jakási abstraktní formulka, něco ne zcela upřímného, něco vlastně neživotného? Neboť »nahý« člověk, člověk zbavený všech konkrétních vztahů, třebaš má být jen východiskem za člověkem novým a lepším, tento nahý člověk, jenž má přebývat v poesii mladých, by byl jakýmsi schematem, vyjímáním ze života a vzdáleným životem. A tak to připadá trochu jako z nouze ctnost - dát právě hluboký a *obecný* lidský obsah poesii, která vinou své nadměrné náročnosti formální i umělecké, svého trochu pohodlně odříkavého aristokratismu, třebaš to byl jistý druh aristokratismu utrpení a bolesti, niterně plodný, se octla nyní, tváří v tvář holému konkrétnímu životu, jaksi v úzkých. Poesie cítí, jak na ni tento život neodbytně naléhá, jak se dere jeho van do jejich komůrek osamělosti, jak vyžívá. I cítí se mladí nuceni říci něco na svou obranu, říci to jiným, ale říci to především sami sobě. A chtějí tedy - a lépe řečeno, chce jejich mluvčí, Kamil Bednář, interpretovat dosavadní nedostatek neosobního a nadosobního zaujetí pro objektivní hodnoty, s nimiž se život nakonec vždy přihlásí, a nedostatek odpovědného, t. j. pokud možná účinného a přítomného zaměření mravního, jako zájem o lidské obecné, o nejhlubší podstatu člověka. Tak lze ovšem interpretovat poesii lečjakého rázu a zahrnout sem tím více všelikých znaků, čím více se jich do toho vzdáleného, širokého a těžko omezeného pojmu »nový člověk« vejde. Připadá, jako by tato interpretace a konstrukce příliš aprioristická byla jen aktem vůle, a to osobně Bednářovým. Jako by Bednář sám a spolu za jiné cítil nutnost vymániti se, vykročiti z toho hluchého a bezvýhodného kruhu, v němž mladí sřežili vůči nešetnému světu svůj život osobní, svou přejemnělou a bolestnou citovost, svůj smutek a své Umění, na volný a ovšem již ostřejší vzduch života, jenž má stále, a dnes ještě více, svou zjištěnou problematiku mravní. Neboť onen osobní prostor musil se, pokud zůstával stále ještě uzavřen, nátlakem života ztěsnit u mnohých mladých jistě k zalknutí. A tu Bednář, důsledně v duchu generace, totiž v nechuť k programu nějak konkrétnější, vázané charakterizovanému, programu, ukládajícímu ovšem jistou kázeň, podřízenost ideí a boj, přesáhl z extrému jednoho rovnou do extrému opačného, z absolutismu osobnostní osamělosti k absolutismu společenské myšlenky mravní.

Akt vůle - tím chceme říci, že skutečnost je v naší mladé poesii stále ještě jiná, že v ní není výraznějších známek toho, že by se hledání »nového člověka« v ní stalo hnutí opravdu spontánním.

Snad jsou tato slova příliš tvrdá, snad v něčem i ukřivdila autoru brožurky. Na-prosto však nechťj podceňovati mladou poesii a její tvůrčí úsilí, tím méně poesii samotného K. Bednáře. Nechť tato naše poesie zůstane jen věrna *své* zemi, *svému* člověku a především - *svému* životu, nechť se nepouští za cíli absolutistickými (nepravíme: absolutními), neboť by ztrácela to veledůležité: pevnou půdu pod nohama, živý pramen jistoty a víry. Živě se z tohoto pramene a z druhého mocného pramene víry v spravedlnost a lásku, nechť nese ony obrozené hodnoty, jež jistě vyznává, na svém štítě, nechť v jejich jménu miluje dobro a nenávidí zlo, nechť je krásná, ale vždy živná zároveň! Nezužují se tím její meze nikterak, naopak do šira otvírají.

Vracíme se k tomu, co jsme řekli na počátku: umění vždy spjaté s životem, ať jak-

koliv, kladně, zamítavě, v chvále, v boji. Vždy však také právě - *umění*. Tady nemůže být nedorozumění o tendencích, o nějakém záměrném realismu a pod. Žije-li pak opravdu kdo uměním svůj život, nemohou mu zůstat nenapověděna tajemství tohoto života, opravdu »neznámějšího a hlubšího než smrt«.

A chceme-li vidět již nějaký smysl přítomného generačního úsilí, myslím, že po-všechnou směrnicí a hybnou silou mladého umění bude *synthesis*, tvořivá, kladná synthe-sa. A nejen v umění, ale v celém našem životě - tu vidíme, jak syntetické úsilí vplývá z oblasti duchovní životodárně v samu národní bytost. V poesii je to jen u mladých ry-sem vážné umělecké opravdovosti, a na př. i opětným položením si bezpečné, tradiční umělecké míry. Analytický sklon předchozího literárního vývoje rozkolísal leckterou hod-notu, a nejen uměleckou. Mladí básníci by měli pochopit, že popírání není hlasem života a vůle k němu, nýbrž krokem za něj, do prázdna.

Je možno namítnout, že mladí tuto cestu sami nezapočínají, že jim ji razili již ně-kteří jejich těsní předchůdci. Avšak oni teprve jako by po ní vycházeli celí, obtíženi úko-lem, jež musí odevzdat, oni jako by byli toho úkolu hodni pro své očištěné nitro, pro svou nenakaženou kreu.

Květen 1940.

Jaroslav Červinka

O pojetí Hálkovy prózy

Tyto poznámky byly napsány jako odpověď na článek V. Liškové, otištěný v Lidových Novinách, redakce L. N. je však vrátila s podotknutím, že je nemůže otisknout, »poněvadž to zabíhá až do takové speciálnosti, na kterou noviny nemají místa«. Rádi uznáváme, že poznámky jsou příliš věcné, tedy »speciální« pro denní tisk, nesoudíme však, že by věcnost byla novinám na újmu. Naopak. Dále máme zato, že V. Lišková měla buď svou polemiku s Řádem otisknout v některé jiné revui, nebo, když už spor byl přenesen do novin, měly L. N. i druhé straně poskytnout místo k obhajobě. Red.

V Lit. pondělí L. N. z 27. V. věnovala V. Lišková několik kritických a polemických poznámek mé přednášce o Hálkovi, otištěné v Řádu. Nemíním se přitom to, zda signá-lem k rehabilitaci Háška byl Macharův článek, jak tvrdí Lišková, či studie Mukařov-ského, jak jsem soudil a soudím já, chtěl bych jen odpovědět na výzvu: »Co si poslušný a učenlivý Králíkův čtenář počne třeba jen s rozsáhlou prózou Pod pustým kopcem z téhož básníkovy tvůrčího období, kde v ní najde mythus vševládne hudby ve skladbě či jenom v motivech...?«

Myslím, že není třeba přílišného bystrozraku, aby se poznalo, že próza Pod pustým kopcem je z téhož těsta jako dílo Na vejminu. Bylo by ovšem třeba více místa na důkaz, že také tato próza je dramaticky koncipována, že místo epického toku najdeme v ní řadu scén přímo divadelních, upozorňují na př. na kap. VII. s podivným výjevem mezi Jozkou a převozníkem. Můžeme také docela dobře rozeznat vlastní herce dramatu a sbor, který tvoří vesnice nebo celé okolí, cituji hned z I. kap.: »Celá ves byla vzhůru... Nebylo člověka, který by v tu chvíli nebyl vyšel na náves svatbě vstříc a nemluvil anebo se ne-smál, že se ztratila nevěsta.« Ve středu stojí tříásobně rozvedený motiv podivné veselky,

motiv, který by mohl náramně zajímat badatele o folklorním podání: v první generaci uteče nevěsta z kostela, zrovna od oltáře, a skryje se do márnice - opravdu divná pachut smrti ve svatebním veselí. V druhé generaci uteče nevěsta od hostiny svatební, souvislost osudu Jozčina s matčiným je autorem přímo naznačena (vyd. v Pantheonu, str. 225-6). Motiv vyvrcholuje při svatbě dětí, Staňka a Katušky, svatební veselí je docela odtrženo od svého důvodu, ve dvoře sedláka Doliny se koná svatební hostina bez nevěsty i ženicha. Vlastně již při svatbě Jozčině s Lovákem uspořádal Dolina u sebe bezdůvodnou hostinu svatební, Dolina a Lovák jsou vůbec vázáni v kompozici díla záhadným vztahem, Dolina odloudil Lovákovi nevěstu a Lovák při svých námluvách postřelil Dolinu. Tento ústřední motiv, důraz na zmařeném veselí svatebním, se nedá vyložit žádnou realistickou kritikou manželství, ale zato přesně zapadá do zvláštního světa básníkovy. Na jedné straně stojí marné veselí, do něhož se mísí tóny hřbitovní («Nato muzika hrála, jako když někoho vynášejí na hřbitov. Ani té hudbě nebylo již do smíchu.»), na druhé vykoupení skrze radost a zpěv. Polodětské dvojici milenců Fraňka a Stázky z díla Na vejminku odpovídá dvojice Staňka a Katušky, oba páry vraceli lidem i přírodě dar hudby. Od první chvíle je zpěvná radost předznamenáním dětí z prózy Pod pustým kopcem, v VII. kap. po pláči Jozčině vytryskne při prvním setkání Staňka s Katuškou dětský smích, v kap. XI. vystupuje Katuška na pustý kopec a kouzlem své bytosti překonává tragiku místa, kolem ní »rozezvučelo se to zrovna mořem hlasův: «Jako zpěvné jezero, jako zpěvná řeka; lesy v mlhách osřibřené a zpěvem oživené» (302-3). Nebo stačí si přečíst začátek XII. kap. s líčením svatby Staňkovy: »Den se usmíval v samé záři... v lesích kolem hájovny bylo rozpoutáno to veliké jezero ptačích hlasů... A Staněk a Katuška - což byli jiným, než zrovna nejkrásnějším těch slov vyslovením: „Mám radost.“ « Tu věru nevím, máme-li myslit na »zálibně rozptěvenou genrovou drobnokresbu« či na postavy Máchovy, jak je charakterisoval Šalda: »A toto hudební cítění se stupňuje a rozšiřuje u Máchy až do prostorů kosmických, jde tak daleko, že pojímá někde živou lidskou bytost jako pouhou ozvěnu písně - tedy ne ani jako píseň samu; upírá tedy přímo člověku existenci tří-rozměrnou, činí z něho znělý stín a tedy stín stínu..., »takže celá jeho postava se zdála býti v soumraku večerním od pustých skal obraženým echem písně „Znáš-li tu zem“ atd.« Hálek nejde samozřejmě tak daleko jako Mácha, ale přece je »hudební cítění« postav u obou básníků velmi podobné. Závěr prózy Pod pustým kopcem je naprosto důsledný: když se děti dostanou k vládě, nastolí zpěv, a byly-li to v díle Na vejminku znovu oživené komory šumařů, jsou to zde lodice zpěvu. Mohl bych citovat odstavce z XIII. kap., aspoň malý úryvek: »...a takž bývaly lodi Staňkovy jako plovoucí po vodě radost a jako zavejsknutí vody.«

A najdeme také v naší próze písný protějšek hřbitovního kříže, u něhož v díle Na vejminku sehrává efektní scénu starý šilený Lojka. Přímou na titulním pustém kopci stojí zvětřalý kříž a tragické postavy díla tvoří pod ním obřadné smuteční skupení, nešťastná Jozka plačící Marii: »Jozka byla u kříže polo sedíc, polo klečíc, ruce majíc sepjaty na kolenou, jako socha.« A její tragický manžel Lovák je u kříže postřelen a zohaven a vzdáleně je spatř s Ukřižovaným: »A tu zase chodíval na pustý kopec, stavěl se za ulomený kříž, skrýval tvář za jedno jeho rameno...« (333.) A jako Franěk se Stázkou překonají hrůzu hřbitovní, tak Katuška rozežene v optimistickém pojetí Hálkově přistrachy kříže na pustém kopci a její dítě v závěru knihy už docela zvítězí nad utrpením: »Na vrcholu kopce kříž zvětřalý po některých ranách větrů docela se rozpadl - snad že už nikoho nebylo, kdo by měl s Janem evangelistou tvořiti smuteční skupení

pod ním. Nyní se tam rozléhala veselá píseň Otíkova, který odtamtud sousedním kopcům dával veselou zprávu, že se na ně dívá a že má srdce po dětsku radostné.»

A můžeme se také podívat, kolik realistického je na hlavních postavách prózy Pod pustým kopcem. Při námluvách zpívají Lovákovi písničku »Uletěla holubička«, po jeho tragedii manželské složí na něho cosi na způsob »kalounkářské«: »Byl tedy už Lovák složen do veršů a zpívalo se o něm, jen že ne všeobecně, protože se ten zpěv považoval jaksi za výhradní majetek Pirkašův. On složil nejen slova a hudbu, on složil i posunky a to nedovedl po něm nikdo.« Není snad ani třeba dodávat, že celá postava Lovákova je udělaná z čistě romantických kontrastů. Napohled je bohatý sedlák Dolina figura daleko realističtější, konkrétní kritika vesnické zpanštělosti a lehkomyšlnosti, ale ve skutečnosti je to opět typická hálkovská postava. Komická slova Dolinova jako »emankusista«, »nevraždití« neslouží tak k charakterisaci, spíše jako leitmotiv, v závěru jsou zabrána známým posunem básníkůvým: »Tak si pomalu vytáhnou celou zásobu těch Dolinových oblíbených slov, „aby je provětrali“, jak dodává Lovák.« Podobně bláznivé jeho kousky mají nadobro nerealistickou funkci, Dolinův blahobyt má tak solidní pohádkový základ, že mu neublíží ani největší marnotratnost, kdežto podle Čapkova vtipného pozorování v realismu musí nutně přijít lehkomyšlný a zpanštělý sedlák na mizinu. A podívejme se na Dolinu ve scéně jakési folklorní hry: »A teď zpíval jakýmsi kostelním způsobem, jako když kněz kropí svčcenou vodou; rukou svou napodobil způsob kropení a místo kapkami kropil stříbrňáky.« Nechybí tu ani šašek, jakým byl Na vejminku posílák Věna: společník Lovákův stejně jako společník Lojkův provádí své »mluvcoviky« (257), dělá Lovákovi jedno křídlo jeho bytosti: »I jemnější, mravní stránku Lovákovu Kmoch doplňoval a i tu zastával druhou polovici statečně.« A zvláště jasná jsou tato básníková slova: »S nahodilým slovem dovedl si hrát jako komediant s koufí.« (180.) Dalo by se ukázat, jak celý obraz rodiny je v obou dílech shodný, poněkud patriarchální, nejstarší generace předjímá osud generace příští, tato střední generace bloudí, vydává tragické postavy, až nejmladší pokolení přinese smíření, dalo by se leccos povědět o zvláštnosti některých motivů a celkové motivace, ale nechci svůj náčrt příliš roztahovat. Jenom bych ještě upozornil, že také v próze Pod pustým kopcem významné místo má dvojice pláč-smích, v níž se uvolňují skryté síly lidské bytosti podobně jako ve zpěvu. Za četná místa cituji jeden příznačný odstaveček: »Józa jej poznal. A když jej poznal, zavzněl vedle Lovákova štkání smích Józův tak ostrý, že by bylo každému divno u srdce, kdo by toto zvláštní duetto byl zaslechl.« (282.)

Končím a rád se dám poučit, že tento můj výklad jednak Hálka ochuzuje, jednak je obsažen v L. Čechovi - jako dřívější rozbor povídky Na vejminku.

V Olomouci 6. června 1940.

Oldřich Králík

Poznejte krásy Čech a Moravy!

Sbírka

POKLADY NÁRODNÍHO UMĚNÍ

přináší popisy všech uměleckých památek naší vlasti.

Řídí Dr. A. Birnbaumová.

Dosud vyšlo:

Kostel sv. Ignáce v Praze (Dr. A. Birnbaumová)

Loreta na Hradčanech (V. Wachsmánová-Jursová)

Karlův most (Dr. Z. Drobná)

Náhrodek sv. Jana u sv. Vítě (Dr. O. Blažiček)

Říp (Dr. K. Guth)

Chrám sv. Jakuba v Brně (Dr. Z. Drobná)

Klášter sázavský (prof. Dr. O. Stefan)

V nejbližší době vyjde:

Svatá Hora

Národní museum v Praze

Klokoty u Tábora

Proboštský chrám v Roudnici

Chrám sv. Bartoloměje v Peci

Předklášteří u Tišnova

Klášter sv. Františka v Praze

Kostel sv. Štěpána v Praze

Kaple sv. Longina na Novém městě

Každý svazek má 16 stran, 6 fotografií - pohlednic a stojí K 5.—.

U knihkupců.

Nakladatelství „Vyšehrad“, s. s. r. o. v Praze II, Václavská 12.

Letos v září uplyne 400 let od
založení Tovaryšstva Ježíšova

K tomuto významnému jubileu vyjde

VÝBOR Z LISTŮ A INSTRUKCÍ SVATÉHO IGNÁCE Z LOYOLY

který přeložil a uspořádal P. Jaroslav Ovečka S. J.

*Neobyčejně poutavá četba listů a instrukcí zakladatele řádu
Tovaryšstva Ježíšova, svatého Ignáce z Loyoly, naplní každého
čtenáře obdivem a úctou k tomuto velikému muži,
který je jednou z největších postav historie. Vzpomeňme
jen na všestrannou činnost Tovaryšstva na poli duchovní
péče, na zakládání vzorných škol, gymnasií a akademií.
Přední mužové našeho národního probuzení — Plachý,
Balbín, Chanovský, Bridel, Dobrovský a jiní byli členy
Tovaryšstva. Jak zajímavá tedy bude četba původních
listů zakladatele Tovaryšstva Ježíšova, řádu, který měl
tolik vynikajících mužů ve svých řadách a jehož mocný
vliv na duchovní obrodu novodobé Evropy je nepopíratelný.
Stran 352. Cena brož. K 120.—, váz. K 145.—.*

V y j d e v n e j b l i ž š í d o b ě v
nakladatelství „Vyšehrad“, s. s. r. o. v Praze II, Václavská 12

ŘÁD

revue pro kulturu a život

Karel Schulz: Prsten královnin
Karel Záruba: Ne, nevyčítej mi
Matthias Claudius: Smrt a děvče
Jan Pilař: Jarní sonata

Oldřich Králík: Pojetí bolesti ve „Větrech od pólů“
Jan Strakoš: Lyrika plodné bolesti
Jindřich Středa: Obecná činnost

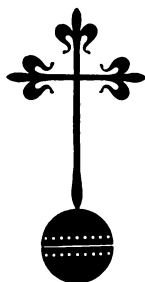
VARIA

Zdeněk Šmíd: Český překlad Polyféma
L. J.: Na okraj Dykových studentských románů

KNIHY A UMĚNÍ

J. Červinka: K nové poesii Bohuslava Reynka
Jan Vilikovský: Tkadleček
Jaroslav Červinka: K. H. Waggerl: Rok Páně
Karel Vach: Cesta svatého Vojtěcha
Rudolf Holinka: Myšlenky Tomáše ze Štítného - O panování císaře Karla IV.
Vch: Román české vesnice
Vch: Růžová zahrádka
Jan Kellner: Kniha o konversích
Jan Rey: Zpěvu dar

7. číslo VI. ročníku, Praha 1940

ŘÁD, revue pro kulturu a život

Řídí František Lazecký s redakčním kruhem. • Veškerou redakční poštu, jakož i recensní výtisky posílejte na adresu František Lazecký, Praha XII, Slezská ul. 7. • Administrace: Praha II, Václavská 12, kam řídte objednávky, změny adresy nebo reklamace. • Vydává nakladatelství „Vyšehrad“, Praha II, Václavská 12. • Tisknou Č. A. T. Českomoravské akciové tiskařské a vydavatelské podniky v Praze II, Václavská 12. • Majitel Rudolf Voříšek • Odpovědný redaktor Václav Renč • Inserci zadává a za ni odpovídá IPRA, ins. kanc., Praha II, Václavská ul. 12. • Vychází měsíčně (mimo prázdniny), celkem 10 čísel ročně. • Jednotlivý výtisk K 7.—. • Předplatné na celý ročník K 56.—. • Číslo šek. účtu 35.500 „Vyšehrad“, nakladatelství, Praha II, Václavská 12. • Dohlédací pošt. úřad Praha 25. • Vyšlo 23. IX. 1940.

OBSAH ŠESTÉHO ČÍSLA: *Vladimír Vokolek*: Vzpomínka na sestřinu píseň - *Angel Karalijčev*: Drak - *Jan Vilikovský*: Kazatelství a počátky české prózy - *Jindřich Středa*: O rozpětí Církve svaté - VARIA: *Jan Kellner*: O dogmatě a církvích - *Oldřich Králík*: Poznámky k dílu Františka Lazeckého - *Jaroslav Červinka*: Horův „Jan houslista“ - *František Němec*: Dluh české literární historie - KNIHY A UMĚNÍ: *Jaroslav Červinka*: Nová poesie Jana Dokulila - *Karel Vach*: Báseň o dětství - *Rudolf Holinka*: Šest kázání z Homiliáře opatovického - *J. H.*: Obrazy českých dějin - POZNÁMKY: *Jaroslav Červinka*: O mladou generaci - *Oldřich Králík*: O pojetí Hádkovy prózy

Hans Watzlik, Friede H. Kraze, Walter Flex,
Eduard Mörike, Ferdinand v. Saar -

to jsou autoři výboru z německých novel o Praze

PRAŽSKÉ MOTIVY

Uspořádal Lad. Drůbek. S doslovem Vojtěcha Jiráta.

Jímavá a osobitá krása Prahy nadchla již mnoho básníků, aby v jejím uměleckém i dějinném bohatství hledali motivy pro svou tvorbu. Tento výbor z novel je toho dokladem.

Upravil a ilustroval O. Stritzko. Cena K 24.—. U všech knihkupců.

Nakladatelství „Vyšehrad“, s. r. o. v Praze II, Václavská 12.

PRSTEN KRÁLOVNIN

»Bud' pochválen Bůh za moji chudobu,« pravil bratr Rufin z řádu Menších bratří konventu u sv. Jakuba a požehnal se. Druhý muž, který právě dopíjel, postavil rychle číši na stůl a vyprskl v hluchý smích. Blížilo se poledne. Ti dva pili v přístěnku krčmy u cesty, v pohodě a ve stínu, za bzukotu zlatých včel.

Parno bylo až k zalknutí. V naprostém bezvětří se vzduch vařil nad uhnětenou, ztvrdlou zemí, kterou rozpálené červencové nebe mučilo suchým žárem. Rovina, kruhovitě se otáčející, byla napěchována obilím a klasy stály jako těžká, nepohnutelná, žlutá hmota, ztvrdlá vedrem a ukutá ve výhni tohoto žhnoucího dne. Zdálo se, že nedychatelné dusno, zahalující celý kraj, vyšlehuje odevšad, z rozpáleného nebe, z rozpukané země, z vyprahlé a do žluta řeřavějící slitiny těchto klasů. Bílá, prašná cesta se hadovitě protahovala a čekala na něco neznámého, majíc závrať z dalek. Tak potkal pan Hanuš Pluh, vracející se z města, mnicha.

Františkán se ploužil parnatou cestou. Byl hladov a jeho žízeň byla mučivá, neboť polykal jen prach cesty a ten byl rozpálený a neuhasitelný, rozhodně staletý, z kamenů a drobicích se bludných balvanů, které sem navalily s hor pradávne bouře a snad ještě potopa. Pálil na dásních, usazoval se v očních koutcích, kde řezal jako břitva. Lepil se na obličej, na ruce, všude. Pot ostře bodal jeho kůži pod propocenou, tvrdou a drsnou kutnou, pot očištcový, pot, který vyleptává jak žiravina do kůže bolavé rány a hnisavé vředy, pot sirnatý.

Mnich, vida jezdce, pokorně ustoupil s cesty a zvednuv hlavu, zabreptal požehnání. Pan Hanuš Pluh zarazil koně a pokřížoval se. Rovina sálala žárem, jako by chtěla sopečně vybuchnout, páchlo to kolem spáleninou, bylo cítit dusičný žeh příštích blesků a bouří. Vedro se propalovalo až na kostní dřev. Jediný strom se nezvedal u příkopů, aby dal stín, jediný keř nešedivěl prachem u cesty, tato krajina neměla jinou vegetaci, než ty klasy, svítící žárem a vytepané do plochy horizontu jak z rozpálené mědi.

Pan Hanuš Pluh měl svědomí obtížené mnoha věcmi, které by nesnesly denního světla. Jeho ruka, zvyklá meči, byla rukou muže krve a slz. Jeho pařát za poslední občanské války sáhl po mnohém

majetku vdov a pláč siroteků neslyšel, nechtěl-li. Jeho zboží rostlo, ale města žalovala až u krále Jana a poddaní, zmrazení jeho násilím, padli k nohám pánu z Lipé, zvedající pahýly svých rukou o pomoc. I vstoupil do houfů králových a spálil odbojné dvory, které se připojovaly k žalobám. Král Jan s úsměvem ho vídával v bitvách a na turnajích, vždy mezi nejstatečnějšími. Pak byla velká válka s královnou Eliškou. Pan Pluh rozdrtil zálohy wartenberské a pálil a ničil statky pánů Osterve. I ozdobil ho král zlatým řetězem. Pan Pluh se vyléčil z ran a poraziv na pražském kolbišti polského pána, plného pýchy a blýštícího se stříbrným krunýřem, který opovržlivě vyzýval k soubojům o dvou hřebcích, získal si úsměvy, polibky a nejsladší noc v náručí sličné panny královniny, Jitky Choltické. O krásce se na králově dvoře zpívalo jako o slunci, jako o milosti, jako se zpívá v podvečerech o štěstí a touhách. Její vlasy voněly jako šefík, byly zlaté jak rozžhavené zlato a její ramena svítila, obnažena v brokátu, oblou a hladkou pletí, plnou lásky. Ale její oči byly černé jak smrt jedem. Nad jejími rty, pootevřenými a vlhkými, bylo možno snít o rozkoši satrapů, bledého Tysapherna, byzantských basileů. Dostal náušnici, do níž byla zasazena perla a výklad tohoto daru podle hermetických knih lásky byl jasný, neboť perla znamená úplněk, svítící na noční cestu milencovu. Ale dostal i stuhu, protkanou ne nítěmi, avšak jejím dlouhým, zlatým vlasem, což ve vlámské módní mluvě milování bylo znamením kouzla mocnějšího nad číši Isoldinu. Dostal stříbrný peníz, zlatý pohárek a dřevěný svícen. Dostal i vyšíváný pás, podobný tomu, o němž vypráví pan Quido z Collony v rytířské kronice trojanské. Pan Hanuš Pluh v blankytném kabátci, na němž temnělo kalení krunýře, stál v parnu dusného, vařícího se dne nad brebentickým mnichem a usmíval se. Mnichova oškubaná a propocená kutna se ostře odrážela od žluté stěny klasů. Mnich byl podoben ranci prachu. Mnich byl podoben žebrácké písničce. Byl podoben ničemu. Pan Pluh chtěl učinit dobrý skutek. I posadil mnicha za sebe na koně a vrátil se jeho cestou. A protože se nyní blížilo poledne a mnich se domodlil za rytířovými zády žalm proti zloduchu polednímu, plíživému se v polích a protože oběma vyprahlo, seděli nyní v krmě u cesty a pili, čekajíce na maso s krčmářova rožně.

»Bud' pochválen Bůh za moji chudobu,« opakoval bratr Rufin větu, která rytíře tak rozesmála. »Bud' pochválen za to, že rozhojnila se duše má strádáním a poklady nebeské se otevírají slovem žebráka. Neučinil mne mocným a bohatým, neboť nechtěl, aby můj život plo-

dil závist, slzy a zášť. Neučinil mne mužem na koni, ale občerstvuje mne prachem a hlinou země. Smím chodit bos, otrhán a šťasten, jako chodíval svatý pán František s ovečkou Boží, svatým bratrem Lvem a žehnám dlaně dávajícího stejně tak, jako pěst toho, kdo mne bije a tupí. Za to buď veleben Pán!»

»Divně, mnichu, chválíš Boha,« zasmál se rytíř. »Já zpívám jinak: veleben buď Bůh za maso, nabodnuté tamto na rožni, za tyto poháry, za to, že mne povolal v zbroj, za krásu panny Jitky, za sílu a moc našeho krále.«

»Ne tak, pane,« pravil mnich a složil ruce v záhyby své zaprášené kutny. »Ne tak, pane, neboť rychle a ochotně spěcháš do pekelné říše, není zde svatého prstu, který by zaklepal na tvé srdce a ozval by se hlas: Bratře, otevři, chci vstoupit! Hledáš vždy štěstí jinde, než kde jest, a proto se pak bojíš věcí, kterých se není třeba bát. Jsi pán statečný a urozený a přece se bojíš, ale já se nebojím, což neříkám pro svoji pýchu, ale ke chvále Kristově a chudičkého Františka.«

»Bojím se pouze toho, že se již déle neovládnu a vyhodím tě z krčmy,« pravil Hanuš. »Neboť každý si má dříve dobře rozmyslit, než učiní dobrodiní mnichu, toť stará pravda, na kterou jsem zapomněl, když jsem tě viděl v prachu cesty, umírajícího horkem. Je známo, že mnich do svého rukávu naráz strčí víc zboží, než já si získal mečem v mnohém nebezpečí a pak jde chválit svatou chudobu. Co mně tu meleš naprázdno? Jdi kázat kacířům, kteří se opět rozmnožili, scházejí se v Praze ve sklepích a po venkově v lesních jamách, už prý mají svého arcibiskupa a biskupy, však pražský biskup Jan z Dražic je proto u papeže v Avignonu obžalován, že jim trpně shovívá. Ale mně jsou tvoje řeči jen pro smích!« A pozoroval včelu, padající do trávy jak zlatá rolnička.

»Svatého pražského biskupa obžaloval tučný kanovník Jindřich, nemanželsky zplozený,« rozhořčil se bratr Rufin. »Čtrnáct hranic s kacíři hořelo minulého měsíce v Praze a ďábel zadával jejich duše ve své tlamě, která je plná čmoudu a smradu.«

»Zdálo se mi nedávno o ďáblu,« pravil rytíř. »Vyšel z hradní věže a jeho obličej byl pokryt pavučinou. Žádal mne o nocleh, svíci a pramenitou vodu. Ale já uchopil svatý relikviář, který mám nad lůžkem a zažehnal jsem proklatce. Druhého dne jsme prohledali věž a našli jsme tam ve sklepení krysu čerstvě oběšenou na lněném provaze. A přece do sklepení nikdo nepřijde a zámek dveří byl zrezavělý a zapadlý.«

»Vidíš,« pokřižoval se chvatně bratr Rufin. »Máš na statku ďábla a neobrátiš se!«

»Opat chotěnský mne rozhřešil z mých vin«, řekl pyšně pan Hanuš. »A šel jsem pěšky v rubáši z opatství do domu vdovy Anežky, jejíhož muže jsem poslal s rozbodanou hrudí na dno vodního příkopu. Založil jsem altaristu při farním chrámu a nadal klášter. Nebojím se nalezené krysy.«

Krčmář, po očku zvědavě pozorující tuto dvojici, přinesl chléb a maso a dali se do jídla. V dáli zaduněl hrom, blížila se bouře. »Proklatě!« zaklel rytíř a vzhlédl k šedému nebi. »Nedostanu se již dnes k vůli tobě, špinavý, žebravý mnichu, do náruče své panny, která mne očekává!«

Bratr Rufin zvedl ruku, jako by žehnal bouři.

»A havrani dokončí dílo, jež započala bitva,« řekl, žvýkaje plnými ústy. »Ženeš se do hřichu jako slepý a nebude to dlouho trvat a půjdeš na novou válečnou výpravu, kde nebude opatů, kteří by tě rozhřešili. Mluvíš o náruči ženy za bouře a tak se rouháš. Nechtě rozsvítí krčmář svatou svíci, má-li jakou a pomodlím se sedm kajících žalmů, jichž velebná slova budou jako mé pokorné responsorium odpovídat hlasu hromu, antifona, hodná potulného mnicha.« A bratr Rufin, odsunuv talíř s jídlem a stíraje si mastnotu s brady, poklekl u okna.

Temnotu v polích prošlehl ostrý a žhavý blesk. Třesk rány otrásl krčmou. »Domine, ne in furore Tuo...,« bylo slyšet hlas mnicha. Bouře odpovídala.

Ale pan Hanuš široko rozkročený díval se bez bázně do blesků, prosvihujících oblohu, mrzel se pro toto dobrodružství a myslel na perlu, bledou jak měsíc v úplňku.

Prudký liják zahřmotil na oknech, až sem bylo slyšet, jak vyprahlá zem žíznivě pije. Bratr Rufin se domodlil, vstal a pak usedl znovu za stůl. »Kdyby nebylo mne, mnichu,« rozesmál se pan Hanuš, »byl bys dnes toho Božího dobrodiní, za které jsi prve děkoval, užil opravdu měrou vrchovatou. Vysušen sluncem, plaval bys nyní jak tříška v proudech lijáku a bláta. Víš co? Zaplať mi za to, že jsem tě od toho vysvobodil. Tací lidé jako ty znají mnoho příběhů. Vypravuj, zaplať mi příběhem, vypravuj, ať si nějak zkrátíme dobu deště. Raději vypravuj příběh, než abys opakoval své kázání. Neboť budeš-li kázat, vyhodím tě do deště. Budeš-li vypravovat, budu rád.«

Bratr Rufin se zamyslel, složil ruce nad svým životem a pak pra-

vil. »Dobře. Máš pravdu. Je přikázáno skutek lásky odměnit a co mohu, dám. Povím ti tedy příběh o prstenu královnině.«

»Co je to za příběh? Válčil jsem s královnou!«

»Ne,« odpověděl mnich. »Byl to prsten jiné královny než Elišky, toto se stalo už velmi dávno, byl to prsten královny Kunhuty a příběh mi vyprávěl jeden učený bratr našeho slavného řádu, muž plný svatosti a Evangelia. Nemám dar jeho jazyka a nebudu to tedy vyprávět tak krásně, jako on to uměl, ale odpusť mi, pro lásku Boží, v čem pochybím!«

Bouře hřměla i v proudech deště. A bratr Rufin začal vyprávět:

»Dva muže měla v náruči královna Kunhuta, slavná manželka Přemysla Otakara krále. Dva muže měla v náruči, jeden byl zlatým zastíněním všech vladařů svého věku, klenot a štít křesťanstva, a druhý byl krásný a urostlý šlechtic jiskrného oka a silných paží, hrdých myšlenek a statečný nad všechno pomyšlení, krásný jak Alexander Veliký. Jeden zahynul v klatbě a druhý na popravišti. Dva muže měla v náruči krásná královna Kunhuta, oba zbrocené krví.

A byla Kunhuta vnučkou světcovou, svatého Michajla Rurikovce, umučeného Tatary, byla květem a byla ženou ze všech nejkrásnější, jakou kdy svět viděl. Přemysl Otakar s výše svého trůnu zatoužil po ní, přivedl si ji, šestnáctiletou, na pražský hrad a oblékl do zlata a klenotů; při korunovaci bylo biskupů jako při koncilu, bezpočet markrabat, páni braniborští a rakouští, knížata polská, magnáti uherští, vše, před čím se koří svět, vše bylo u jejích nohou a sám dože benátské, slyše o její kráse, ji do Prahy poslal dva živé lvy, tak byla krásná a vznešená královna Kunhuta. Na její sukni byly obrazy vyšívané zlatem arabským a cenu klenotů, třeba jen těch, jichž užívala jako spon a spinadel pláště, nebylo možno ani ocenit. Seděla pod baldachynem na trůně, oděna v šarlat, nach a sobolinu a pod ní, pro její potěšení, se potýkali nejušlechtilejší rytíři v zápalu turnaje. Vyslanec mongolského chána na pražském dvoře žárlivě střežil její ústa, neboť byl rozhodcím turnaje a úsměv královnin měl být odměnou. I zvedl se od jejích nohou hrbáč, zvaný Gorgo, dvorní blázen a šprýmař a vida ji tak oděnou zlatem, svítící klenoty a svou krásou, vyzval okolo stojící pány k disputaci, že krása není nikdy úplná, dokud na ní není něco bláznovského. A chtěje ji tedy ozdobit něčím škaredým, stáhl se svého křivého prstu olověný prstýnek, pravý prsten bláznův a s pitvornou úklonou jej nabídl královně. Ta, vidouc úsměvy pánů a jeho zkroucenou postavu, zahalenou v strakatá, křiklavá rou-

cha, pokračovala v šprýmu, vzala si prsten a navlékla mezi královny dary na svůj prst. Nyní chtěl šašek hájit svou thesi, ale hlahol trub z kolbiště, hlas Mongola a příchod vítěze přerušil další žert.

A víš, že královna si náhle zamilovala ten prsten? Ten olovený, šedý, směšný prstýnek, prsten dvorního blázna a že jej už nesvlékla? Žena někdy potřebuje olovený, šedý prsten pro svoje potěšení, nemusí to být vždy jen dary královny.

Pak zvolna mýjela doba blaha a šťastných dnů. Nová válka s Uhry odvedla krále od ženy. Kumáni, plní pohanstva, vpadnou do Korutan, plení, pálí a odvádějí v otroctví. Zlé zprávy z bojiště, ale Přemysl Otokar unikne zálohám Štěpána Uherského a potře na prach jeho houfy. Královna stojí u okna hradu a čeká posla. V zamyšlení otáčí na svém prstě prstenem bláznovým, doby jsou nejisté, šlechta se bouří.

Štěpánova sestra, královna Anna, prchajíc před násilím bratrovým, uteče se k Přemyslovi do Prahy. S pláčem se vrhá, vyhnankyně, do náruče Kunhutiny. Světlo vysokých svící v tepaných svícnech, prokládaných benátským smaltem, padá na uherské korunovační klenoty, které prchající vzala s sebou pod záštitu královu. Nyní vzrušeně přechází jizbou, vysoká, ztepilá, smavá, prudká v řeči i v pohybech, pod sítkou z drobných perel se uvolňují její těžké, smolově černé kadeře a padají na klenuté čelo, její slova jsou hroditá a trpká. Královně Kunhutě ve světle svíc se před očima míhají a opět mizejí obrazy uherského dvora, jejího mládí, zná všechna ta jména magnátů, vidí je před sebou, Ába, Ratót, Heder, Csáky, Ákos... jak je tomu již dávno! A nyní? Není-li nyní vladačkou poloviny Evropy? „Jaký to máš divný prsten, Kunhuto!“ praví Anna a uchopí její ruku do svých snědých dlaní. Kunhuta se zardí. Nesluší se nejmocnější královně nosit prsten dvorního šaška, nezapomenu jej v lůžku dnes odložit. Hladí Annu, štkající zlým, mstivým a prudkým pláčem v její náruči. Jaké to asi je být vyhnanou královnou, královnou opuštěnou, královnou prchající? Pohlíží s bázní na opuštěné korunovační klenoty. Zapomněla na prsten.

Když za rok nato byla opět vítězně skončena jedna válka a vévoda Albert Veliký z Lüneburku odvedl své vítězné pomocné houfy, nový jásot země stoupá k nebesům. Kunhuta šťastna sklání se nad tvářičkou novorozeňátka. I nazvou dítě Václavem. Přemysl večer, po dni tak šťastném, odchází od hodovníků. Vysoko okno potemnělo soumrakem. Tiše v královských zahradách, tiše padá zlaté listí mě-

síce září - Přemysl vzpomíná. Již několik let je mrtva. Již několik let je mrtva ošklivá a neplodná Marketa, kterou jemu položili, padesátiletou, do lůžka. Byla to dobrá žena, říká si usmíven, byla to trpící žena. Dva papežové, Alexander a Urban, povolili rozvod, když již bylo jisto, že království by zůstalo bez dědice. Milovala mne, vím, nade všecko. Milovala mne tak, jako se zpívá ve starých minne, milovala mne, vím. A odjela z Prahy pak dosnit svůj tvrdý život v kremžském klášteře. V myšlenkách se mu mihne chlapecká hlava, hlava sličné Anežky Kunrikovny, dívčí hlava se zastříženými vlasy, „Palceřík“ jí proto říkali na jeho dvoře, a Marketa již tenkrát o všem tom věděla a přece nereptala, trpěla tiše a její oči, bolavé od slz, žalovaly jen, aby to neviděl, do temnot komnaty, kde tak ráda sedávala bez světla, bez dvorních panen, sama, samotinká. Anežce narodil se syn Mikuláš. Ale papež nedovolil, aby levoboček zasedl na trůn tohoto starého království, toliko manželský syn má právo přijmout korunu. A Marketa tedy sama požádá papeže o závoj jeptišky vdovy, o závoj vdovy, jejíž muž ještě žije... Nyní je mrtva. Narodil se mi dědic, dědic koruny a meče, dědic pravoplatný, nazván jest Václav, jako ono svaté kníže, držící v nebesích meč této země. Jsi šťastna, Kunhuto?

Přichází zpráva, že Richard zemřel. Přichází zpráva, že frankfurtská volba vyzněla pro Rudolfa Habsburka, tak lačného zemí, že biskup Jindřich z Isny, františkán, si ulevuje o něm slovy: „Bože na nebesích, sed' pevně na Svém stolci, nebo Ti jej Rudolf také zasadne.“ Dva papežové žehnali mým válkám, mým křížovým tažením, mým zákonům - říká si Přemysl - nazývali můj meč bleskem křesťanstva a můj štít obranou Církve Ale Řehoř straní Rudolfovi.

Čelo Přemyslovo je pokryto tmou a oči unaveny nočním bděním. Poselstva se rozjíždějí. Ještě vlají korouhve. Ještě nejsem opuštěn, vid', Kunhuto, má láska jediná!

Pan Závíš z Faikenštejna se sklání dvorně k ruce královnině. „Jaký je to podivný prsten, královno?“ Pak obrací přímo k ní své černé, jiskrné oči a šeptá: „Toť prsten šedý, jako dni bez lásky a olověný, jako je olověné srdce, prázdné milování. Když není čas na lásku, není čas na štěstí. Toť prsten opuštěnosti.“

Nikdo nemohl odolat panu Závíšovi, neboť byl zapsán zlým mocností a uměl čarovat a královna Gita jednou hodila jeho vzácný dar, byzantský závoj, raději do ohně, než aby jej vzala na sebe a podlehla jeho svodnému mámení. Pan Závíš, který v pustinách svých

blat prošel skryše černokněžníků a byl jejich učněm, zná kouzlo nápoje lásky, tajemství tří přetržených vlasů, tajemství černého kořene vzrostlého pod tělem oběšence, tajemství perel, navlečených na vlasu utonulé, tajemství žlutého vosku od černých lesních včel, zhněteného v postavu lidskou, tajemství darované stuhý, vhozené do plamene z hořících půlnočních bylin, pan Závíš umí čarovat, pan Závíš zná mnohá tajemství žen, krásných žen, nejkrásnějších žen.

Kunhuta ráno si strhává všechny klenoty, Přemyslovy dary, štítí se jich, připomínají, žalují, vyčítají, jsou zlé a neúprosné. Toliko šedivý olovený prstýnek si ponechává jen tak pro smích, pro žert. Je to prsten neškodný, je to prsten bláznivý. Jak podivně se na její ruce odráží mdlým leskem mezi dary Závíšovými!

Po klatbě, vyčtené říšským sněmem augšpurským, Přemysl obtížen přípravami války, píše z polního stanu dva listy. Královně jeden. „Milované choti své, přání pevné myslí v našem neštěstí.“ A druhý věrnému pánu, který se pak pochlubí královně. „Chci,“ píše král služebník, „co živ budu, o vše se sdíleti s tebou, třebaš bych sešel i na jediný peníz.“

Kunhuta myslí více na druhý list. Kunhuta myslí na pana Závíše. Hledí na své ruce, které líbal, hladil, tiskl, hledí na svůj prsten. „Co živa budu, vše budu sdíleti s tebou, třebaš bych sešla až...“ Prsten, prsten, stále prsten! Jak se jmenoval ten blázen? Bylo tomu již dávno, bylo jí šestnáct let, nyní je třiatřicetiletá. Královská Praha byla plničká slávy. Podivno, že jsem jej již dávno neztratila, neodložila, nezahodila, že tolik zlatých prstenů již sklouzlo s mé ruky a tento obyčejný, žebrácký, bláznivý prsten zůstal. Co je s ním už spojeno vzpomínek! Gorgo se jmenoval ten blázen! Třebaš bych sešla až na prsten bláznův.

I byla prohlášena papežská klatba nad Přemyslem. Bez mší, bez svátostí, bez zvonění, bez útěchy. Moc, svazující hříchy, ukazuje ohnivým prstem na bránu věčného zatracení.

Schyluje se k bitvě. Přejde jen několik hodin, hodin, v nichž sedí nad výšivkami mezi svými dětmi, devítiletá Anežka si hraje se sedmiletým Václavem a za okny je dusno. Staříčká abatýše Anežka, svatá žena, měla prý v klášteře hrozné vidění, po němž upadla v těžkou mdlobu. Mělo by pršet, je žhavé srpnové dusno, nedychatelné dusno.

I ukázali Rudolfovi mrtvolu nejmocnějšího krále, když ještě se po bojišti valil prach, rozvířený bitvou, ukázali mu ji oloupenou,

nahou, potřísněnou krví a prachem. Císař vykonal nad ní v krátkosti zbožné rozjímání o pomíjejícínosti slávy světské.

Také v bédách, za moru a zkázy, lze mluvit o prstenu. I v neštěstích a v žalářování, na útěku lze najít čas na vzpomínku z dávných dob, které nyní jsou již jako zaniklý krásný sen. Roztrhán zlatohlav královnin, zlomeno žezlo a vyhnul lid, synáček opuštěn, hradby a věže opavského Hradce jsou jedinou záštitou. Bez klenotů, bez ozdob sedí královna mezi několika věrnými, zemdlena, vysílena, zlomena, těhotna. Pan Závíš prudkými kroky přechází jizbou. Narodí-li se dcera, co bude lepšího, než rychle odjet na Rudolfov dvůr a dát se do jeho služeb, ale narodí-li se královně můj syn, není ještě vše ztraceno. Neboť Václav prý rychle chřadne. Když všichni odešli, usedl ke královniným nohám a její stárnoucí oči mlčky a oddaně děkovaly mu za tento projev lásky, nyní tak řídký. Pohráváje si s jejíma umdlenýma, spuštěnýma rukama, nahmatal olověný prstýnek. „Ještě jej nosíš?“

„Nemohu jej již svléknout, klouby mých prstů zestály a jsou tvrdé, jak na rukou staré ženy. Pamatuješ se ještě?“

On nerozumí. A královna, hledíc do pohasínajícího ohně, opakuje mu jeho slova: „Tak jsi to říkal tenkrát, když ses skláněl po prvé k mé ruce. Pravil jsi: Toť prsten šedý, jako dni bez lásky, a olověný, jako je olověné srdce, prázdné milování. Když není čas na lásku, není čas na štěstí. Toť prsten opuštěnosti.“

Ale pan Závíš řekl nyní drsně: „Toť prsten bláznův, prsten bláznovství, pravý prsten těhotných žen.“

„Mnoho jsem měla prstenů,“ odpovídá Kunhuta. „Nepočítané. Od nehtů až po dlaně jsem jimi mívala prsty ozdobeny a každého dne jinými. A přece na ně nevzpomínám. Neboť o žádném z nich nebylo řečeno: Toť prsten těhotných žen.“

A on, křepký a usmívající se, vstává, aby ji políbil. Myslí si: Miluje mne. Myslí si: Zlé zprávy o Václavovi. A dá-li mi nyní syna, není ještě vše ztraceno. I sklonili se v polibku nad svýma sevřenýma rukama.

Strašlivé povodně rozchvátily celé krajiny. Prudké vichřice rozmetávaly lesy a dvacet čtyři pražské věže se pod jejich nárazem zřítily v prach. Mor dával, co zbylo. A vykopali za Prahou sedm obrovských jam pro mrtvá těla, ale vrhali se tam v zoufalství lidé živí.

Pak vzešla duha a byla zapomenuta přísloví o této zemi. Vstříc

králevici byl nesen zlatý kříž a zvony hlaholily *Te Deum* jasněji nad hlasy kněžské. Václav se vrátil.

Pan Závíš však dostal od ní syna. Je to pro něho zpráva trpká a neradostná. Je již jiná doba, je nutno počítat s jinou skutečností. Rychle bylo dítě odvezeno na zapomenutý hrádek. Což není lépe, než vlastním otcem dítěte hřichu, býti nevlastním otcem královým? Je nutno, aby Václav, dítě Přemyslovo, se díval na Závíše jako na svého otčima. Václav ještě neumí vládnout. Závíš umí. Kunhuta šťastna, svoluje k veřejné svatbě. Když, po druhé nevěstou, oblékala svatební závoj, řekl Závíš mrzutě:

„Ale nyní již přišla chvíle zahodit onen hloupý kus olova s tvého prstu, nemyslíš? Má můj svatební prsten spočívat vedle prstenu bláznova?“

Ne! Právě v tuto chvíli ne! Nosíme-li bez ustání nějaký prsten po mnohá desíletí, nesvlékáme jej pro jediné přání. Jak drahou se stává právě taková věc ve chvílích znovu nalezeného štěstí, blaha, míru, lásky a slávy! Co vše už prožil tento prsten s ní na zestárlé ruce!

Zlá znamení na nebi. Vše se bouří proti Závíšovi. Plameny občanské války prošlehávají zemí. Václav nesnáší jeho poručnictví, šlechta jeho pýchy, lid jeho poprav. Ale Vítkovci mají mnoho pevných hradů a podnikají krvavé zájezdy do země. V skrytu roste Závíšem osnovaná vzpoura proti králi. A nevypráví se, že tajně vyslal své posly na uherský královský dvůr k Vladislavovi, jehož žádá o ruku jeho sestry, té padlé mnišky Alžběty, hříšné souložnice magнатů, „antimonialis“ zvané arcibiskupem ostřihomským, „mniškou odpornou“?

Jsou první dni měsíce září a královna Kunhuta umírá. Za okny padá zlaté listí, jako padalo tenkrát, když se narodil Václav a král Přemysl Otakar, pln štěstí a pýchy, stál v podvečer u okna, hledě do zahrad, zlatých a červených podzimem. Umírá královna, vnučka svatého Michajla Rurikovce, mučedníka, umírá vyčerpána smrtelným zápasem, vyhublá, s pletí šedou a popelavou, s rukama kostnatýma, v nichž těžce a namáhavě drží hořící svíci. Již odešel kněz a sestry jeptišky poklekly řadami k modlitbám u jejího lůžka, aby lehkou byla cesta této duše na Boží soud, buď jí Pán milostiv!

Královna, jako by od všeho oddělena těžkou a hustou mlhou, slyší jednotvárné šumění jejich hlasů, porůznu některé slovo zazní hlasitěji a slyšitelněji, ale jednotvárný proud plyne dál, dál a dál...

Svíce hoří. Teplý vosk kane na chvějící se její ruce. Prsten! Znovu se mdle zaleskl i zahleděla se na něj. Co s ním je vše spojeno! Provázel ji ve dnech panování a neskonale slávy, v dobách vznešenosti a královské nádhery, ve dnech bohatství a prudkého štěstí byl jedinou korunou těchto starých rukou, rukou zvadlých a chvějících se, byl všude s ní, prožil velikost, slávu i pád, byl vždy věrným a všedním. I zavřela oči, aby ho již neviděla.«

Bratr Rufin umlkl a pohlédl z okna. Bouře utichla, déšť ustal, napojená země vydechovala svěžestí a teplým vlhkem.

»Tak podivně se končí tvůj dlouhý příběh, mnichu,« pravil pan Hanuš Pluh mrzutě. »Nerozumím ti. Proč zavřela oči, aby jej neviděla?«

»Víš, to proto,« odpověděl mírně mnich, »že to byla poslední věc, která jí ještě připomínala její život a poutala ke světu. Je na tobě, pane, aby sis vzal z tohoto příběhu naučení cennější, než bych ti třeba byl mohl dát předlouhým kázáním.«

Ale pan Hanuš nerozuměl. Měl noc plnou lásky před sebou, byl v oblíbení krále a jeho zboží rostlo. Jak mohl rozumět?

»Je třeba pamatovat na to,« dodal mnich, »aby nám na konec ze všeho bohatství, štěstí, lásky a z veškeré cti někdy nezůstal jen prsten bláznův.«

Karel Záruba

NE, NEVYČÍTEJ MI

Ne, nevyčítej mi, že v duši mám tak chladno,
nejinak jsem to chtěl, když všeho jsem se zřek';
nedoufej, že mě kdy dokážeš utěšiti,
darmo by úsměv tvůj se vyčerpal i hlas.

Ne, jen mi neříkej: jdeš cestou pošetilou,
jdeš k neplodnosti tam a k nemohoucnosti;
já najdu ještě vždy tam v poušti duše svojí
námět, jež přemnoží až v smrti hledali.

Ne, nevyčítej mi jakési vlivy temné;
ten, o němž hovoříš, toť posedlá má láska,
větší, než k sobě mám a ke svým zemřelým:

to On mě vyvede na cestu královskou,
kde všechny milovat jest pouze pro Něho,
i druhy všedních dnů, jež tolik jsem si hnusil...

Matthias Claudius

SMRT A DĚVČE

Děvče:

»Běž dále, ach, běž dále,
zlý kostlivče, dál spěj!
Jsem ještě dítě malé,
jdi, na mě nesahej!«

Smrt:

»Ruku mi dej, ty krásná bytosti,
já nepřicházím potrestati.
Jen neboj se, já neznám lsti -
v mém klíně sladce budeš spáti!«

Přeložil O. F. Babler

Jan Pilař

JARNÍ SONATA

Kam tudy pádí - keř šípků, réva, list,
kam řeky hučící, vystouplé ze svých břehů?
Jen ty to, Pane, víš, ty umíš z času číst
nápěvy křehkých strun, to písmo budoucnosti.
Ty víš, kam ztrácí se nachová bledost sněhu,
kam vzpíná větve strom, kde tlejí naše kosti.

Když vítr pátrá v korunách a taje ztvrdlý jíl,
když blízko nás, ach blízko je ta chvíle zvěstování,
jak černý chléb, jež dychtivý si lačně nakrojil,
Tvá země zadýchla pod tvrdým ostřím nože.
Dřív než ji probudíš a vdechneš život na ni,
ať Tebe vzývat smí, můj hlas, ó velký Bože!

V paměti zcela zotvírán já dívám se a jsem,
sloup slavné samoty do jitřních nebes zvedám,
šlépěje nocí váhavé v šumění nesmírném
kam jdou a kam jde tma, setřená s očí mých?
Pod plné plástve dnů, do ptačích zahrad sedám,
jsa blízek kořenů do hlíny zaťatých.

A zpíval-li nám hloub tón z houslí vyhmataný
(ó nejhlubší, ten stále, stále čeká),
zní ve větvích teď temněji jak těžký oddech hrany -
A přece zdvihají své čelo od země
i zrno, pták a strom, i růže sladce měkká

a jarní zvěstování se snáší kolem mne.

Oldřich Králík

POJETÍ BOLESTI VE „VĚTRECH OD PÓLŮ“

Třetí sbírka Otokara Březiny je obecně uznávána za nejvyšší erupci básníkovy ducha, soudí se, že další knihy znamenají postupný návrat k zemi. Stojí tu sice odlišný názor A. Pospíšilové o »unikajícím nadšení« a »chudnoucím výrazu«, ale ten nestojí pro svou pošetilost ani za vyvracení. Z četných svědectví vybírám Durychovo a Demlovo. J. Durych krásně napsal: »Ve Větrech od pólů zněla to odvaha nekonečné radosti a naděje u vědomí právě tak nekonečného nebezpečí, které ostře omezuje cestu ve výšinách, na niž se nelze odvážit bez rovnováhy svatosti.« Podobně Deml říká, že tu »jsme ve sféře žhavých mlhovin lásky Boží«.

Podobu bolesti ve VP*) nemůže pochopit ten, kdo si neuvědomí, že extase lásky je základním stavem básnickovy duše (»V extasi lásky chci zpívat bratrským duším«, prolog), že závratný epilog je pronášen v témž jméně (»Když z lásky tvé vyšlehnou světelné proudy tvé vůle«) a že ústřední básní bolesti ve VP je Lásky s verši, které miluje J. Deml:

*Bratří! Zatřeste keři svých ráží! Mnoho hořkých vůní vám přinesou
dálky!
Bolesti neznámé těm, kteří nemilovali, blíží se k samotám vašim.*

Básník, který v dlouhé klauzuře prošel všemi mukami sebeumrtvování, zápasil a trpěl v očištění vlastního nitra, vychází nyní zocelen na křížové tažení lásky, všechny jeho činy budou mít odtud znamení nadosobního heroismu.

Prvním a nejnápadnějším rysem zesílené koncepce básnickovy je důsledné spojování bolesti se světlem. Toto spojení nelze přehlédnout, musila si ho povšimnout i Pospíšilová; cituji její pohrdavý výklad: »Celá Březinova schopenhauerovská metafysika je takto převedena na zvláštní jazyk, dosti ustálený: tak »Světlo« značí vyšší

*) Pro názvy Březinových sbírek užívám obvyklých zkratk: TD (Tajemné dálky), SZ (Svítání na západě), VP (Větry od pólů).

poznání a osvícení - ve spojení s bolestí: bolesti světla, v oslnění mého příliš jasného světla, údery světla; bolest a světlo; chci plakati světlem.« Pospíšilová je se svými racionalistickými rovnicemi náramně rychle hotova, ovšem to podstatné jí z nich vypadlo. Především se mohla z Demla poučit, kolik duchovní energie básník potřeboval, než se bolest rozhořela jasným světlem VP. Sama ostatně poznamenává, že v prvních sbírkách symbolisuje básník bolest barvou rudou («Žeh bílý světla v lampě mé duše jsi stáh', / že v agonii rudé krvácí do šera») a kouřem («A zpučný roj tvých včel, jenž z mého ulét' úle, / ze stromu dutého jsem kouřem vyhnal zpět»), v žádném případě nelze tedy podle jejího neslavného vzoru mluvit o zkamenělé soustavě metaforických hieroglyfů.

Začnu svůj rozbor »oltářním obrazem« Královny nadějí (Dyrch). Vznešené gesto vstupu, rozváděné pak důsledně celou skladbou, zní takto:

Obrazy odpovídala jsem bolesti světla...

Podle známého výkladu Bouškova je »bolest světla« lidský život, ale je to nepochybně víc, v synthetickém pohledu Březinově může výraz znamenat všechno od prvního záblesku vědomí v hmotě po existenci Boží (v téže básni: »Odpovídala jsem bolestem zápasícího světla v záhadném pohledu zvířat«). A poslední duchovní smysl: umučené světlo věčné, prodírající se hmotnými překážkami. Výslednicí při srážce světla a světa je nutně bolest. A poněvadž utrpení vyššího principu v pozemských podmínkách je charakteru dualistického, nelze se s ním porozumět jednoznačnými slovy, nýbrž pouze obrazy, symboly, které mají rovněž dvě stránky, hmotnou, doslovnou a stránku obraznou, symbolickou. Bezděky tu podal Březina poetiku celé absolutní poesie moderní, od Baudelaira po našeho Holana, vzpomeňme na př. na Baudelairovu báseň *Correspondances*.

Gnomickou ostrost dostává básníkovy poznání v Modlitbě za nepřátele. Po invokaci Věčného (také první verš Královny nadějí pokračuje »a obdivem věčnému Mistru«) čteme:

A v tichu bolesti své at slyšíme šuměti v duši mystické prameny světla, neboť bolest a světlo jsou formami jediné vibrace tajemství tvého!

Kdo si ještě neuvědomil, jaké kosmické rozlohy zabralo ticho básníkovy od Tiché bolesti z Tajemných dalek po rozlet třetí

sbírky, ať si přečte báseň Slyším v duši nebo Mučenníky ticha. Čím se básník stává tišším, tím méně plaší étherné hlasy a tak se mu zjevuje i pravá podstata bolesti. Lehounce nadýchnutý protějšek našeho místa najdeme v Magických půlnocích, tam ticho zní »zla-hodnělým hlasem dávných bolestí«. Kolik však odříkání asi stálo básníka toto zjasněné poznání!

Poslední metafysická příčina bolesti je vyjádřena v oné ústřední básni Lásky:

*neboť zříceninami prochází duše na cestách k vyššímu světlu
a bolest je výčitkou odloučeného.*

Není to nic jiného než nárek všeho stvoření, že je odloučeno od Stvořitele. Život je bolestný zápas k výšinám světla, s nichž jsme se zřítili do propasti pozemské. Básníkovo vyjadřování je nedostižně přesné, po citovaných verších chápeme, proč užil ještě ve Stráži nad mrtvými slova »odloučení« a nikoliv »rozloučení«: »Setkání naše odloučením jest...«

Do této souvislosti patří konečně druhá strofa epilogu:

*A bolest tvá tváří
až k posledním kontinám vesmíru zalká,
nesmírná, rozlitá tisíciletími,
hořící němými zápasy sluncí,
jež metají z propasti ran svých, kvasících ohněm,
a gigantských tepen
oblouky plamenných vln
.....
třesou všemi světy tvých duší.*

Ovšem zde nehovoří jenom magické ticho o totožnosti bolesti a světla, nezpívá světlo, nýbrž odehrávají se »němé zápasy sluncí«, syčí nepřátelsky »oblaky tmy«.

Pravý hukot mystických vod se pak rozpoutává na konci jak epilogu, tak prologu. Jsou to místa nespočetněkrát citovaná, zvláště Šaldou, Martenem a Durychem, vymykající se rozumovému přepisu:

*V extasi lásky chci zpívati bratrským duším,
že není bolesti větších,*

*nežli jsou ztracená vítězství jejich,
že není radostí větších,
nežli je opojení
zraku věčnosti zesíleného!*

*A my všichni, nesmrtelní svou vůli,
bolesti svoji
tvé bolesti sdílíme slávu!
A naše radost, dar příliš těžký,
jenž z dětských rukou nám dosud bezvládně padá,
je slabostí naší
zesláblý obraz
vítězství tvých!*

Ze srovnání obou úzce příbuzných míst je jisto aspoň tolik, že nejvyššími tóny jásotu tu zaznívají slova »radost« a »vítězství« (představa vítězství je kontrastem s první půlkou vyvolána také v »opojení zraku věčnosti zesíleného«), kdežto realita bolesti je téměř zrušena, slovo dostává jakousi stínovou existenci a má funkci předrážky.

Je těžko sledovat básníka do žhavého ovzduší jeho vise, stačí nám však vědět, že zde, v »opojení zraku věčnosti zesíleného« dospěl nejdále na svých cestách k vyššímu světlu, že jeho bolest se až zalykala před tímto světlem nejvyšším.

Druhý pozoruhodný děj, který můžeme ve VP sledovat, je rozštěpení bolesti na bolest individuální a hromadnou, nezřídka čteme obě podoby vedle sebe. V Královně naději zní jeden oddíl:

*Odpovídala jsem bolestem zápasícího světla v záhadném pohledu zvířat
i v namáhavém rozpuku poupat na krystalných keřích, rostoucích
z kořenů hmoty,
i bolestem, které mi přicházely naproti cestami růží
a v řízní mne čekaly u pramenů vod a v poledním žáru pod stíny stromů.*

Místo snad není třeba podrobně vykládat, protiklad obou půlek je jasný. Tragika života oklamaného o osobní štěstí v druhých dvou verších je, jak známo, tématem TD, kdežto první dva verše s pohledem do utrpení přírody jsou novum VP. Je pochopitelné, že básník dále rozvíjel tuto novou perspektivu své myšlenky, v další sbírce je několik čísel, která těží z odkryté oblasti bolesti v nižších

formách života, Smutek hmoty, Svět rostlin i pasáže ve velikých skladbách, na př. titulní. Ještě v torsu šesté knihy básní čteme verše o přírodě:

*bolesti tvé, jež lámou v křetích kosti skal
a v potu borečném tě balí oblaky.*

Nejvíce nás teď ovšem zajímá báseň Příroda z VP, ve spojení s výrazem »bolesti zápasícího světla«¹ lépe chápeme její závěr:

*Světlo umírá jenom příchodem ještě většího světla,
ještě většího, většího světla.*

Je to závěr hodný heroismu celé knihy, v dalších knihách však právě z této oblasti vystupují nové stíny a zatemňují básníkův horizont.

Poněkud jiný je kontrast dvojí bolesti v Modlitbě za nepřátele. Druhý člen, co totiž básník chce slyšeti »v tichu bolesti své«, byl již citován, první zní takto:

*Bolest všech vítězství kouří k tobě azurem staletích příchů jak prosebná
oběť
a zpětí všech rukou, svažené slzami, volá po mystickém odpuštění!
Učiň rány naše sladké a nezmenšující počet živých, ale zvětšující!*

Spojení bolesti s vítězstvím známe z paralelních míst epilogu a prologu: kde je vítězství, musí být zápas, kde je zápas, musí být protivníci. Básníkovi, když překonal všechny choroby a slabosti subjektu, vstupují do jeho samoty zástupy a on si nijak neskrývá neúprosný zákon života. Proti sobě stojí bratři a nepřátelé, je to opět »bolest zápasícího světla«, jenže ve vyšší rovině. Ale básník věří, že tento zápas je nutný pouze v pozemském zakletí, v odloučení lidí od prapříčiny a volá po »mystickém odpuštění«. Nepodléhá pohodlné ilusi a nezaměňuje reálný stav za stav po vykoupení, jenom prosí: »Učiň rány naše sladké...«² Je to do jisté míry eufemismus, ale smyslem se neliší od palčivé věty z Rozhodujících okamžiků: ty »tisíce mrtvol nakupily v proudu času, když se řítily do tmy, zastavily ho hrází zsinálých těl a změnily jeho tok«.

Nyní se mohou objevit ve verších Březinových národy, nepřekvapí nás verš z básně Kde jsem už slyšel?

*Dusná ticha tajemných sugescí vášní, jež v bolestech zrají pro Rozkvěty
a národy vedou pálnoci věků, v krvavých odlescích severních září.*
příští

Potřebují-li tato slova výkladu, »pálnoc věků« má stejný smysl jako čas, »když se řítí do tmy«, krvavé vidmo bojišť stejný jako zsinalá těla.

Poněkud méně zřetelný je kontrast onoho místa v Lásce, které začíná apostrofou »Bolesti touhy«. První tři verše již slovníkem (krev, polibky, úsměvy) ukazují k staršímu období, jsou to variace bolesti osobní. Druhá část, vlastní výboj období VP, zasluhuje snad, aby byla úplně uvedena:

*Bolesti bázně, aby Nepřítel nepřišel k hostině vaší, neviditelný,
zavolan slabostí ukryté myšlenky vaší,
a neotrávil vám víno dřív, než jste ho podali bratřím;
(neb láska, jež ztratila jediné vítězství, tisíckrát byla poražena,
a hodující, jenž opustil komnatu světla, zraky má zmatené vzpomínkami,
a noc jeho je temnější všech nocí a plna nebezpečností.)*

Verše v závorce byly Šaldou právem spojeny s prologem, je to týž neodvolatelný příkaz k vítězství, tatáž horoucí úzkost o bratrské duše.

V dosavadních úryvcích byl kontrast vytvořen prostým postavením obou členů vedle sebe bez jakéhokoli přechodu. V jedné skvělé básni je tento kontrast bolesti osobní a bolesti hromadné rozvinut do časového dramatu, jde o báseň Dlouho stáli... A. Pospíšilová jí věnovala mnoho místa (str. 78-9) a napsala o ní pár svých obvyklých nehorázností. Podivuhodně aplikovaným sociologickým rozbořením odhalila v básni kolísání mezi nebem a zemí, básníkovi Silní nejsou prý už »zástupem nositelů smrti«, nýbrž z toho důvodu, že básník »potřebuje i zdůvodniti svou nepostradatelnost pro lidské kolektivum«, hledají či vlastně - podle půvabného vyjadřování autorčina - jejich poslání »hledá činný úkol na zemi«. Nešťastný básník musil tedy pro odůvodnění své nepostradatelnosti napsat dvě strofy (»Novým písním učili pozemskou lásku...«), aby po mnoha jiných nehodách u kritiky mohla učená badatelka vytrhnout, případně i zkomolit pár obrazů.

Přes tyto metody vysoké vědy ví prostý čtenář, že básník nebyl schopen žádného odůvodnění, nanejvýš se obrátil k bratřím:

»Ó vlídní! Bratrsky jste dovolili, aby v skrýši...« Po dřívějších výkladech je logika básně Dlouho stáli... doufám úplně jasná. Osm strof tvoří čtyři stejné oddíly, ledaže snad přerývka mezi středními oddíly není tak ostrá jako mezi nimi a oddílem prvním a posledním. První oddíl zachycuje zkušenost básníkovy klausury:

*Dlouho stáli v bolestech jako v dýmu vlastního ohně
a mlčení jejich bylo řadou závratí...*

V druhém oddílu se vrací básník na zemi, ale neztrácí při tom visionářskou sílu druhého zraku:

*A když se vrátili, nejhlubším hlasem je vítala země,
i viděli ji v barvách, které se nemění smrtí, transparent věčného ohně...*

Jak vidět, není ani řeči o napravených »nositelích smrti«. A třetí oddíl, který svedl Pospíšilovou k jejím pokrouceným nápadům, není nic jiného než verš Svítání na západě: »Ó Věčný! Ať tušení naše jsou sladká těm, kteří v bolestech tonou,« verš rozvedený a okřídlený teď úžasným hrdinstvím lásky, které vyznačuje celou sbírku VP.

A poslední oddíl ukazuje nevývratně, že nejde o žádné kolísání, nýbrž o vítězné vyzařování nadzemského světla, když básník chtěl, aby »novým písniím učili pozemskou lásku«:

*Ale zraky bolestí jejich se upřeně dívaly v dálky slzami svými,
kde brami věčného světla se zdvíhaly obzory země, vzdálené smrti.*

Zde už rozum zůstává stát nad slepotou člověka, který dovede napsat o takové básni: »třebas se nevzdává zcela zásvětných nadějí«. Nejenom že se nevzdává, jsme v samém centru nejvyšších nadějí knihy VP; kdo už nevnímá rozhodné gesto prvního verše, mohl by postřehnout »hieroglyfické« spojení bolest - světlo. Báseň Dlouho stáli... je vedle své absolutní krásy také vzácným dokladem básnickovy tvárné síly. Báseň Královna nadějí a Modlitba za nepřátele, v nichž se odštěpila vnitřním tlakem od osobní bolesti bolest hromadná, vyšly v posledních měsících r. 1896 a již začátkem příštího roku vychází báseň Dlouho stáli..., která z utajené dynamiky kontrastu dovedla vytvořit velkolepou tragedii, v níž chórem zaznívají všechny hlasy života.

Máme-li v této básni doklad jedinečné Březinovy síly umělecké, která dovede sotva dobyté území pokrýt architekturami krásy, najdeme v básni Lásky projev jeho zázračné schopnosti uvědomovací. Básník v záblesku vise uviděl sám sebe na cestě, na níž jsme ho sledovali od Královny nadějí k básni Dlouho stáli..., a zachytil svou podobu s nenapodobitelnou přesností:

*Smích a výkřiky žiznivé krve už nestačí vaší zbohatlé duši,
šilenství její cítí se silným přijatí bolesti věků
a mluvíti řečí, v níž láska má hluboká poznání smrti,
agonie extatické úsměvy milujícího a rozkoš je sesutím věků.*

Básníkově vědomí se tedy neopozdžovalo za jeho heroismem, byl si jasnoživě vědom všech nebezpečností své závratné výpravy. Pěkná slova o této přehlížené schopnosti básnickové napsal M. Dvořák: »To, co žije nejprve v jeho podvědomí, vynořuje se záhy na práh vědomí a stává se tak vědomou součástí jeho stavby. Není básníka, u něhož toto uvědomování postupuje takovým rychlým tempem jako u Březiny.«

Ještě jinak dobývá zmohutnělá láska básníková všech zástupů: nejen staví zjasněnou bolest subjektu proti moři bolestí lidské kolektivity, nýbrž provádí také křídelní obchvat, svírá žijící rameny všech mrtvých i nenarozených. Tato gigantická bitva se začala rozvíjet již v předcházející knize, básník nalehl tam prudce na říši smrti, spojil svou bolest s bolestí nesčíslných pokolení minulých (»černá povodeň noci... zalévala kořeny nynějších bolestí vláhou uhaslých světél« v Mythu duše), kdežto futurum básnickovy lásky se ozvalo jenom nesměle. A tak v básni Polední zrání, jedné z raných skladeb VP, zahajuje básník útok na obou křídlech:

*a bolesti, jež tisíce neviditelných plamenů se protáhly těly všech mrtvých,
zavanutím jeho mystických větrů dnem naším vyšlehly v požár.*

Tyto verše se zřetelně opírají o vítězství dobytá v knize Svítání na západě nejen pojetím, nýbrž i výrazově: »pruty bolesti, žhavé, v páteři provlékají se míchou« (Vladaři snů). Proti tomu stojí nápor do budoucnosti:

a v objetích nechává šilenstvím jásatí bolesti budoucích žití.

Zde ještě postupuje útok odděleně, ale již v úchvatné extasi básně Láska se obě křídla setkala:

*Nebot nekonečno všech cest kříží se v duši milujících
a v blase lásky mrtví se ptají, kdy nastane hodina vysvobození.
a nezrození ji odpovídají bolestí její.*

Víme, jaké je to vysvobození, již v Modlitbě za nepřátele se pozdvihlo prosebné volání »po mystickém odpuštění«. Básník v bolesti vytvořil ono své »společenství živých, mrtvých a nenarozených« a s celým tím kosmem duší cítí »výčitku odloučeného«, čeká »na sladké usmání smíření tvého«.

V téže básni ještě jednou se potkávají mrtví a nenarození, ale co v citované první části je unášeno vytržením básnickovým k výšinám absolutna, padá teď do chmur jako ve SZ:

*Bojte se stínů, jež padají do vašeho světa z vyhaslých předvěkých světů,
a bolesti viny, jež plíží se podsvětím nenarozených.*

Čtenář si jistě vzpomíná na Legendu tajemné viny.

Pro dokreslení básnickova úsilí se zmiňují, že Březina zná ještě jiné plameny bolesti než ty, které »se protáhly těly všech mrtvých«, totiž »zahrady plamenů, ukryté v hlubinách věcí«. Čteme o nich v závěru Písně o slunci, zemi, vodách a tajemství ohně:

*Vítězní ve vás zapalují své pochodně pro soumraky příštího času,
a bolest tisíců tam bloudí a láme vaše krvavé, chvící se květy
a nabýma rukama vytrhává ze žhavé koruny jejich listů jak z ráží
a hází je změněné v světlo a vůni
na cestu duší.*

Básník tu řadí božítelový průvod duší, květy plamenů se na jejich cestě mění v světlo - kdy jindy mohla být napsána tato báseň než v období VP? Je tu překonána legenda tajemné viny v rovině budoucnosti obdobnou legendou tajemné bolesti, té bolesti vítězných, jejíž oblaživá oběť se rozlévá i na jiné.

Báseň Láska, o níž se sám skromný básník zmiňuje v jednom listě jako »o jedné z posledních, jak myslím, silnějších komposic«, objala v šíleném rozmachu všechny podoby, jež na sebe vzala bolest

ve VP. Proto je skoro samozřejmé, že v ní nalézáme variaci motivu z Písně o slunci, zemi, vodách a tajemství ohně:

*Tušení jejímu dáno je spatřiti duše v prvotním světle
a pozdravit bolest, když vrací se z tajemství věcí
zbohatlá cestami svými a silná rozpětím křídel svých v Rytmu.*

Prvotní světlo, transparent věčného ohně, cesta duší - stále kroužíme v oblasti nejvyššího tajemství, jehož básník dobýval svým nelslychaným entusiasmem lásky. Nakonec všechny tři cesty, po nichž básník stoupá k výšinám, světelný rozbřesk bolesti, překročení hranic subjektu a objetí všech trpících duší v minulosti i budoucnosti, se spojují, »neboť nekonečno všech cest kříží se v duši milujícího«.

To, co jsme zde sestavili, není ještě celým mořem metamorfos bolesti v knize Větry od pólů. Jsou v ní ještě zálivy, které zbyly z dřívějšího přívalu bolesti, a zálivy, které se vylíjí až v příštích knihách. Znovu musíme sáhnout k podivuhodné synopsi bolesti, jíž je báseň Láska:

*Bolesti, které vystoupily z hrobů a z krve a z příliš jasného světla
a z úsměvů krásy a z odchodu dřívě, než užíte spočinout jítro
na loži růží a rosy ustlaném staletími!*

Mezi hroby minulosti a světlem budoucnosti je ještě temný vír krve a na tento motiv bolesti krve je napsána báseň Šťastní. Tatáž síla, která zespondu podvrací duchovní kořist básníkovu v Návratu (TD) nebo ve Vladařích snů (SZ), promlouvá i zde:

dloubý výkřik se zachvěl - a řízeň se sklonila k pramenu krve.

V druhém oddílu tragédie se odehrává děj dobře známý ze SZ, jenže o ještě bolestnějším předznamenání:

žiravá atmosféra naše květ barev a věcí nám vyssála v stíny.

A třetí oddíl je přesný kontrast k básni Dlouho stáli..., v níž vítězné mučedníky vítá země »nejhlubším hlasem«, je to Nejatá z Vězně (TD):

*Tak promluvila tma k vaší duši, ale nemá k bolesti vaší
a k pobledlým vašim, jež ztratily bloubku, zůstane země:
sen její bloudí daleko před vámi, slabými v tisíciletích,
vonný a třesoucí se v paprscích Nejvyššího.*

Jestliže bolest krve podemílá cestu duše k vyššímu světlu, najdeme v oné frenesii obrazů z básně Láska i bolest zcela protichůdnou, nikoliv retardující, nýbrž nedočkavou: bolest »z odchodu dřívě...« Smysl pochopíme z pozdější básně Proroci:

*a bolest, jedině hodná jich síly, sevře jim duši:
bolest času prodlévajícího.*

Ale do Březinovy koncepce nepadají pouze stíny z minulosti a z budoucnosti samá světla. Bolest krve je sice strašnou recidivou, ale horší nebezpečností číhá v hoři z rozumu, které se ohlašuje v básni Mučenníci:

*Mučenníci nedůvěry: V nejjasnějším snu cítili blízkost nejblubší tmy;
i báli se sníti a za nocí slunce a duši hynuli bděním;
hlas krve slyšeli v zpovědi nejčistší lásky a neuvěřili pravdě,
že zněla jim podobna rozhovoru bolesti s nadějemi.*

Tyto vidoucí a vědoucí verše, krutě vidoucí a vědoucí, hodily by se za nápis na inferno pozitivismu či realismu, také za nocí hynoucího bděním. Je to tragický zvrat, jímž z Královny nadějí, obrazy odpovídající bolesti světla, se stal skepsí rozhodaný »rozhovor bolesti s nadějemi«. Do drásavých drůz vykrystalisovala tato hořkost básníkova ve velezpěvu bolesti, v básni Se smrtí hovoří spící.

Jakoby stranou stojí v knize báseň již jednou zmíněná, Magické půlnoci. Vichr bolesti se uklidnil a jen z dálky zaznívá ozvěna hromů, přece však rozeznáváme známé zvuky. Rozpětí je dáno verši prvním a osmým:

V našich nocích stíny drabých bloudily

— — — — —
a čistých políbení přístích ozvěnou.

Střed básně o tichu znícím »zlahodnělým hlasem dávných bolestí« byl uveden ve spojení s Modlitbou za nepřátele, ale nejkrásnější je poslední strofa:

*Naslouchali jsme mu vzrušení a zmatení,
hloubkou záhadnou svých duší dojati,
a náš každý dech byl procitnutím ze snění
a každé procitnutí jemnou závratí.*

Když opadlo nejprudší opojení bolesti, může se vynořit tvář trpícího. Básník v tomto okamžiku oddechu zahlédne »hloubku záhadnou své duše« a zanedlouho (ve Stráži nad mrtvými) vyrostou z tohoto pohledu zpátky tragické výkřiky: »A naše vlastní bytost záhadná!...« Je-li »záhadná hloubka duše« předzvěstí zmíněné básně z Rukou, třetí verš je blízce spřízněn s básní Podobná noci (SZ). Tam bolest je »vítězná nepřítelkyně snu«, zde každý dech je »procitnutím ze snění«. Tím se kouzelná báseň Magické půlnoci zřetelně řadí do nejodhmotnější vrstvy poesie Březinovy, ke komorním skladbám, v nichž zmlkají válečné bubny a v dokonalé harmonii se line kantiléna duše.

Tímto posledním sladkým slovem básnickovy bolesti jsme skončili svou pout po vesmírných rozlohách Větrů od pólů: je to slavný den bolesti, do něhož se však dívají dvě protilehlé noci, ustupující noc Svítání na západě a hlubší noc zoufalé skladby Se smrtí hovoří spící. Bolest vyjíždí na slunečním voze k strmým výšinám světla a na ruce chová sošku Vítězství. Od dob Platonových zřídka se okřídčila lidská duše k tak vysokému letu a zároveň je to triumf básnického slova českého.

LYRIKA PLODNÉ BOLESTI

Říkají, že lyrika nejmladších je ku podivu vyzrálá a že je na ní patrné školení u našich nejlepších koryfeů z posledních dvaceti let. Nevím, jak se má tomu rozumět, protože to, co jsem od těchto nejmladších adeptů namátkou přečetl, nepřesvědčovalo mě o jednom: o skutečném básnickém ponoru za věci a lidi našeho času. Naopak. Podobá se pravdě, že ta básnická mládež jde jenom po povrchu věcí a že lyriku zaměňuje zhusta za dovedný artikl jistého druhu sentimentalismu, na který jsme zvykli v mnohem lepší podobě u Šrámka a jeho učedníků. Jistě to nelze říci o všem, co tito nejmladší napsali, ale ten zarážející společný tón, slyšící na jméno animální primitivismus, překvapuje tím více, že poesie posledních dvaceti let ve svých nejlepších zástupcích pronikala různými cestami sice, ale přece v jádře jednotně k základní linii naší poesie lyrické, odhalující v poryvech času nahnílého všemi jedy mondénního světa *bolest* našeho rodu z překotného divadla světa, bolest jako výsostné předznamenání. Ale to, co ti klíná z veršů nejmladších, je rozdyčtější všeho chuť, stlačená nejčastěji v rámec přírodního panoramatu, zčeřeného slabým praménkem oduševnělé vlny citové. Nepochybně čas je to, jenž utvrzuje zákon. A to se projeví i o lyrice nejmladších. Jiná je již otázka, mají-li právo na své odbočení od dosavadní zákonné linie, v níž se utvářela lyrika posledních dvou desetiletí. Neboť to byl Mácha a Březina, kteří jí dávali svou platnost, kdykoli se zvedla z hlubokých zdrojů čisté poesie, Mácha a Březina, kteří zůstanou navzdory všem generačním omylům zákonným platidlem nejen při vstupu, ale i při vytváření celého duchovního prostoru naší lyriky, nejhlubším smyslem a vpravdě podzemním akordem básnické tvorby české. V Máchovi a Březinovi jako v nepohnutelných symbolech tvůrčího genia básnického je již dobytá vlastní tvář, vlastní podoba typicky českého lyrismu a nadlouho ještě nebude možno bez poruch opustiti tuto vytouženou i vydobytou linii. Je v tom sebezáchrana a zákonný proces lyrické tvorby české musí býti konfrontován v perspektivách této nerozrušitelné tradice.

A tak se raději dostávám ke dvěma básníkům, jejichž věrnost

k nejčistší tradici naší poesie mi znovu osvěžuje paměť: Jsou to *František Lazecký* a *Zdeněk Vavřík*.

Číše, z které se tentokrát hluboce napili, chutná hořce, ale domácí vůně ožívají z toho, jako když po vyprahlém snu poznáváš známé věci, krajiny a duše. A i když víš, že je to potní šátek, který ti podává jejich poesie, ruce, které ti je nabídly, jsou známé a drahé. Je v nich kořenná chuť tvého domova.

I

Františka Lazeckého »Vězeň« obsahuje dva cykly básní, jejichž dominantou je křesťanský dualismus boje duše s peklem, milosti s porušenou přirozeností člověka, spor duše s tělem, zápas Boha o člověka v temnotách času a pozemskosti. Pod auspicii Máchovy úzkosti vcházíme v noci plné hrůzných snů, jimiž bdění je vytrženo z pout zvyklé každodennosti v čirost skutečností dosud jen tušených a sotva předznamenáných. Ale čas pozemského putování je jako vězení, z něhož křesťanská naděje vyráží osudné čepy, jimiž kníže temnot snaží se ucpati k neprodyšnosti zoufalost člověkovu. Vnější rámec první rozměrné básně tvoří prostá fabule, obměňující svým způsobem látku známou nejen středověkému básnictví, ale i moderním skladatelům faustiád: Pod náporcem béd člověk se octne v pokušení přivolati svou zkázu zásahem pekla. Ale ve chvíli, kdy se zjeví kníže temnot se svou zničující armaturou, zděšení odvrací zoufalce poslední nadlidskou silou k obrazu Krista na kříži vykupujícího i nejpouštěnější duši a tato milost křesťanské nauky o kříži ho zachraňuje, vlévajíc balzám blažené radosti do duše, ještě před chvílí ochořelé pokušením zoufalství.

Způsob, jakým Lazecký pojal tuto látku, ostatně samu základní mravní zkušenost křesťanovu, je pozoruhodný po několikeré stránce. Předně: jakkoli námět sám připomene některými svými náznaky vnější celkem povahy těžkou nostalgii Máchova vězně z »Máje«, Lazeckého intelektuální zaměření nenechává nás ani na chvíli na pochybách o tom, že jeho úzkost je zcela vyšším útwarem nostalgie, než s jakým se setkáváme u Máchy. U Máchy je to úzkost z věčnosti a z nemohoucnosti vůle proniknouti clonou příliš zjištěné smyslové imaginace k čirému prozření v osnovu záhad. V tom je Mácha až příliš zajatcem své doby, rozkolísané pochybovačnostmi všeho druhu. U kořene jeho obnažené bolesti lká duše žízni po paprsku božského zdroje světla; je sice zachvácená touhou pronik-

nouti k jistotám o druhém břehu, ale sama se sráží hned na jeho předstupni dychtíva smyslového, ať nedíme přímo empirického prozření k jistotě, zatím co v samém úběžníku této zkušenosti jistota je dána právě oním rozpoznáním konečnosti a omezenosti smyslové empirie, rozpoznáním, jež teprve odhaluje výhled v metafysické jádro bolestně záhadné zkušenosti vůle a intelektu.

Zcela jinak je tomu u Lazeckého. Intelektuální oblast Lazeckého světa nezná mučivých nejistot o základních principech života a světa. Lazeckého metafysika je neotřesitelně vkořeněna zvláště v ústředním principu křesťanství, v jeho dogmatu o vykupitelské hodnotě oběti Bohočlověka. Tím se rozptylují příliš povrchní analogie s Máchou. Zůstává jen žízeň po božském Absolutnu, ale u obou básníků rozdílně zaměřena.

U Lazeckého běží v podstatě o *mysterium iniquitatis*, o moc zlé žádostivosti, již člověk je nevyčitelně nahlodán po pádu prarodičů. Arci analogie s Máchovou úzkostí nabízí se sama sebou, ale v podstatně rozdílném zrcadlení. Máchova úzkost se propadá v resignaci, nebezpečně blízké jistému druhu agnosticizmu, úzkost Lazeckého vyúsťuje v jas křesťanské naděje vytrysklé od paty kříže Bohočlověka. Máchova noc je plášť neofyty, drceného bolestně zažívanou závratí z věčnosti, noc Lazeckého, toť potní rubáš, utkaný na kraji věčnosti zápasem o božskou rovnováhu v člověku, o onu rovnováhu, v níž milost Boží i vůle člověka překonávají svůdná pokušení knížete temnot, jenž se neúnavně vynasnažuje z nenávisti k člověku strhnouti naši porušenou přirozenost v plen zničující moci hříchu. A tak i jeho žal, skličující prázdnota a marnost všeho, co jej obklopuje, ať je to krása stvoření nebo radostné dary života, jsou nikoli výrazem jeho bytostného ustrojení, ale toliko průvodními znaky onoho vykořenění z pout Božího řádu, k němuž nutně přivádí stav hříchu. Proto Lazeckého vězeň není především prostáčkem, jenž vzbuzuje naši útrpnost přemírou svých béd; nikoli, žádná humanitářská loutka, která by potřebovala vymožeností moderních lžikouzel osvěty a sociální ochrany. Kampak s těmito záplatami na ducha, jenž dávno prohlédl ledví tohoto tragicky nabědvaného klidu, libujícího si v představě zdánlivého zdraví. Lazeckého vězeň je každým coulem křesťan a je z rodu těch, již dychtí po mučednické smrti v arénách, poutník k Božímu hrobu, jenž v slzách radosti dospívá k cíli, zanechávaje za sebou šlépěje svých zkrvavených nohou: »Pláču, chvím se jako listí / jablonky,

jež střásá plod / na rty žízni rozpukané! / Pláču, ale k tobě, Pane, / již mne nesou proudy vod!«

Metafysický dualismus Lazeckého poesie tihne proto k příznačné zálibě v kontrastech. Každá noc nostalgie má tuto dvojpolovost intenzitního zážitku: po těžkém soumraku, zacloňujícím oblohu duše, věci i krajin, dochází k prudkému dštění jasu. U málokterého ze soudobých lyriků je toto dychtění k jasu náhle z noci prudce vybuchujícím a potom trvale se rozlévajícím do všech pórů verše, jako právě u Lazeckého: »Hoďte ohně! Svěťte svíce! Jasu, jasu ještě více...« Tento slezský kraján jako by bytostně vssál do sebe krajinu svého domova, kde hojné deště vystřídávají krátké sice, ale tím vytrvaleji ždané sluneční saturnalie, v nichž by se chtělo setrvati. Mimochodem řečeno, i znamení kříže, které dělá tento Slezan v samém záhlaví svého vyzvání jasu, připomene ti líbezný gesto těch slezských chlopů, kteří ještě dovedou zrobiti svou těžkou pravicí kříž před jídlem anebo před bleskem... Takové jsou všechny jeho trény, jež lkají v závratí vyvřelé bolesti, jsouce schystány jen jako odrazný můstek k jasu. Tak v ostře žíhaném dialogu ďábla s duší bolest zraje pro větší úchvat příštího jasu milosti, bědy jednotlivců zjevují se jako rýžoviště světla / »Ty bědu jsi mi dal, kterou jsem v pole žírná / a v zlatonosných řek toky měl proměnit«; pohromy národů jsou předebrami jejich moudrosti a blaha.

Vlastní básnická instrumentace tohoto stavu vyznačuje se u Lazeckého nekolisající vůlí k obecnější typisaci nejen zážitku, ale i formálních prostředků výrazových. Odtud aktualizační proces směřuje k výběru takové formy skladebné, která by neponechávala na pochybách o tom, že subjektivní reflexe je nutně svedena v pevný, až brachylogicky zhuštěný tvar veršové stavby. Proto i stav zoufalé sklíčenosti vyvolává Lazecký nikoli technikou volné obrazotvornosti, zasazené v rámec dusné atmosféry, jež rytmus verše vládného ukolébává v stereotypní kadence těžkého oddychování, jak bychom snad z navyklosti již literární očekávali, ale překvapivě srovnává ukázněnou hmotu obrazů, odměřených na nejvyšší možnou ekonomii, ve verše až tanečního rytmu. Tím právě dosahuje Lazeckého verš pronikavé sugestivnosti. Technika sevržené formy veršové je tu ostatně v zákonité konvergenci se základním úmyslem po typisaci básnické reflexe, zbavené přítěže singulárních elementů, k nimž by nepochybně sváděla každého básnického učně velmi svůdná, ale rozbíhavá tendence subjektivního základu básně.

A proto verše, nepřekročující normální meze lidského dechu v přednesu prostřední rychlosti, ponechávají mechanismu hrtanových orgánů všechny možnosti obraziti v hudebním a rytmickém mimování gest magickou sílu obrazu i slova. Tento zákonný rituál formálního tvárnění slovní hmoty, využívající z fyziologických spontánních útvarů jenom ty prvky, jež jsou schopny přijmouti ráz estetické krásy, umožňuje podivuhodné charakterisace nejrozmanitějších citových situací. Hle, jak účinně mimuje Lazecký gesta bytostí, jež projdou kaleidoskopem jeho básnických projekcí. Intenzita ďáblova zjevu prochází citlivým vidmem aliterací znělých souhlásek, jejichž energetické exploze sehrávají v podvojném nebo potrojném vážení gest zcela instiktivní mim, chvějící se v jádru myšlenky:

*Viděl jsem, jak zuby cení
a z úst hrůzně rozšklebených,
v nichž jsem tvář svou zrcadlil,*

*rozeklaný svítíl temně
jeho jazyk, kterým ke mně
slizkým hlasem hovořil*

Soustředění pocitu bylo dosaženo větami hutnými, mohutně výraznými, kde funkce aliterovaných sykavek i jejich palatalisace je zesílena prodlévami slabik, v nichž jednotlivé souhlásky d, v, j, r, l, m, n nebo jejich skupiny prodlužují a vpravdě trvalejším činí charakteristické gesto hrtanových, mimující pekelný zjev ďáblový přítomnosti. Nebo jiné klasické místo, v němž se mimuje stěží postižitelný opar měsíční záře, svedený s postříbřených věží v okraj vinných čiší, znějících až do prvních úsvitů probouzejícího se dne: tu stereotypování předopatrových samohlásek i, y, e, ě v delikátním spojení jen s jistými souhláskami sugeruje dojem zcela zvláštní nálady ustrnulé jakoby v zastaveném čase:

*Když městy zář luny sněží
tam ve stínu jejich věží,
kol nichž stoupá řeky dech,
číše vína, z nichž jsme pili,
cinkají, až úsvit bílý*

*stoupá nad hřebeny střech
vzbudit k zpěvu slavné zvony.
Krásných žen tam hlasy zvoní,
krásných žen tam zvoní smích*

Zcela osobitým rysem Lazeckého poesie je retardace, úmyslné pozdržování přívalem se řinoucího proudu štěstí. Projevuje se hromaděním básnických otázek. Jako by se v nich sehrával půvab onoho gesta,

jímž matka vyjadřuje svou radost nad šťastným shledáním s dítětem, které právě prošlo výhni nebezpečí, zaviněného dětskou nerozvážností. Zapomenuty jsou všechny výčitky, zapomenuta je bolest i hněv nad opovázlivostí, radost propuká stěží potlačovaným laskáním v přívalu konejšivých otázek. Jindy zase, jako na příklad v »Noci třetí«, tato retardace projevuje se bohatě členěnou enumerací. Stačí základní větní gesto: »Ty o mé slávě víš, ó dobrý Bože můj«, aby se z něho až marnotratnicky rozlil jas uchopeného štěstí, které je nyní rozprostřeno pro všechny příchozí. Po počátečních rozkyvech gesta, sondujícího v hutných a mohutně výrazných fázích větného členění vlastní rozlohu, dostáváme se v proud spontánních paralelismů, v nichž stereotypováním objeveného slovesa »mám« a adjektiva »mé, mými« vymršťuje se síla proudu zcela instinktivně a pravidelně, sugerujíc dojem příjemné balance, ostatně zákonitě konvergující s myšlenkovým základem mimovaného obsahu. Šerosvitná hra objeveného hrtanoústního gesta: mám, mé, mými - zakládající se na kombinaci nosovek s energetickými explosemi na souhláskách: d, t, b, p, h, r, l, v, představuje se tu jako kompaktní mimodrama konů a dění, prodlužující větní gesto z původní jeho verbální hodnoty až v samou kinetickou funkci jeho krásy:

*Tu svitky plátna mám i koše plodů zlatých,
mně svítí stodol řad i sýpek vrchovatých,
mými jsou písňe trav i těžké žalmy vod,
rod ptactva veškerý a mračen chorovod,
vysoká letní noc s hvězdami, které hoří
na dosah ruky mé, a mé jsou ryby v moti
a všechno na zemi národů hemžení.
Mám vše, co vidět je od hvězdných brlení.
Však stál mám s trnožem a na něm vína džbán
s chlebem a medem je pro hosty přichystán,
mám slunce plný dům jak jítro v neděli
a hovor bez hněvu v něm vedu s přáteli.
Vínem a ovocem zde hostím staré druhy
a o zlech minulých z nás nikdo neví již,
nebot ty nad námi jsi sklenul oblouk duhy
a nad tím bohatstvím sám, dobrý Bože, bdiš.
Proto, že radost mám, ó dobrý Bože můj!
Proto, že tebe mám, ó dobrý Bože můj!*

Jedinečným způsobem dovede Lazecký využívat jako výrazového prostředku ozvučnosti známé tradice básnických typů. Toto přivolávání názvuků připomene ti v diskretní podobě místy jakoby záměrný pendant barokních skladatelů pekelných žaltářů, místy tklivou kantilenu Máchova zpěvu:

*Byla noc jak žalář nemá,
noc temná, jež hvězdy nemá
ani kliče u svých bran.
Byly dveře uzavřeny,
tma kolem a holé stěny
svíraly mne se všech stran.
Kdyby aspoň vrzly schody,
kdyby jenom kapka vody*

*spadla časem s klenutí!
Kdyby aspoň noční motýl
na mé okno zašramotil
nebo potkan pode zdí!
Všude ticho. Neproniká
utěšit mne ani sen.
Ticho bezdné. A v něm vzbází
černou hvězdou marnost jen.*

Tato technika poetického tvárnění ozvučnosti básnických typů uplatňuje se v Lazeckého verši nikoli mechanickým napodobením, nýbrž zcela individuálním použitím ozvučnosti zvláště tam, kde její uplatnění povyšuje ozvučnost samu na symbol, technický prostředek velmi rafinované alchymie, která se zřiká vlastního koloritu obrazu a hudby, přejímajíc oscilaci podobnosti jako velmi citlivý prostředek výrazový. Uslyšíte na příklad vedle barokních názvuků bridelovského ražení přečistou melancholii Máchova pozdravu zemi drahé, zemi milované ... Ale tak je to tu nové, že zpodobení těch dvou hlasů, Máchova a Lazeckého, vnímáme jako harmonisaci známého motivu. Nechtěl bych se ukvapiti, ale místo, jež vám ocituji, zní mi dokonce v úchvatné harmonii trojhlasu, v němž se setkávají technické názvuky Bridela a Máchy v samostatné koncepci Lazeckého kontrapunktu:

*A zas ticho. Ticho děsné.
Nikde ani nezablesne
terný cvrček v kamení.
Plyne noc a noci plynou,
ale pro mne hníjí, hynou
hvězd i země znamení.
Sbohem buďte, krásní dnové,
též vy, bílí oblakové,
kteří letní krajinou*

*jak loď v dálky pospícháte,
v jejichž plachtách trouby zlaté
andělové mocně dmou,
sbohem buďte, přátelé mí,
vyřídte v mé rodné zemi
pozdrav městům věžatým,
v jejichž chrámech písně znějí,
které zbožní lidé pěj,
jako k nebi stoupá dým.*

Aktualisace verše ozvučností básnických typů stala by se nepochybně kamenem úrazu u literárního břídila, jemuž takový technicky přejemný instrument změnil by se v hnusné klíšé, přivolané jako osvobozující zaklinadlo tam, kde ho zrazuje jeho vlastní impotence tvoření. Dokladů toho našlo by se u mnohých dnešních takébásníků víc než dosti. Tak kupčení s Máchou sdírá u těchto laciných tradicionalistů Máchův plášť i s kůží jeho vlastního těla, zatím co bylo dovoleno státi jen ve stínu jeho pláště. Jakkoli tedy snadno přístupný zdál by se tento způsob aktualisace ozvučností typů, je nicméně zároveň zkušebním kamenem buďto tvůrčí odvahy nebo odvážné nemohoucnosti. Lazecký překvapuje jistotou svého technického kouzla tou měrou, že až k smělé marnotratnosti vyzývá svou Musu ke konfrontaci s hlasy kongeniálními, jež však svrchovaně ovládá k poslušnosti zákona pravého tvůrčího předpokladu. Hle, toť kabinetní kousek jeho suverénní vlády tvůrčí:

<i>Sbohem buď, má krásná země,</i>	<i>marně řeky klokotají</i>
<i>opustit tě lito je mně,</i>	<i>v hrdle tvém, labuti má!</i>
<i>s bohem buď, zahrado má!</i>	<i>Věčná písni labutina,</i>
<i>Jsi, zhasneš, má hvězdo dávná,</i>	<i>marně voláš svého syna,</i>
<i>jsi, dozníš, balado slavná,</i>	<i>sbohem buď, ó rříže má.</i>
<i>sbohem buď, ó harfo má:</i>	<i>Sbohem buď, má rodná země,</i>
<i>Řekou marností vše plyne,</i>	<i>pro mou marnost smutno je mně,</i>
<i>v dálce hyne, v dálce zhyne</i>	<i>sbohem buď, naděje má,</i>
<i>tvoje píseň, vlasti má!</i>	<i>sbohem buď, radosti má,</i>
<i>Marně voní jablón v máji,</i>	<i>sbohem buď, ó láska má!</i>

Uzavírajíce tuto marginalii k Lazeckého poesii »Věžně«, nemůžeme jinak než zdůrazniti skutečnost, že Lazecký svými básnickými sbírkami »Křížek«, »Odění královské« a »Věžeň« postavil se pevně v popředí mladé generace básnické. Není jistě nepřiznačné pro tohoto katolíka, že se obešel bez hlomozu obvyklých meteorologických zjištění kritických tlampačů generačních. Plnou vahou svého básnického slova zmnožil nejednu oblast naší poesie, oživuje nejčistší vlnu české tradice básnické a naplňuje ji novým bohatstvím svého vnitřního světa, napojeného křesťanským jasnem víry živé, jakož i technicky smělymi experimenty zcela závažné hodnoty, jimiž tradice nového jazyka básnického ustavuje se čím dál trvaleji v mezích stylu po výte orálního a mimického, vlastního to orgánu čisté poesie.

Jindřich Středa

OBECNÁ ČINNOST

V článku o rozpětí Církve jsme poukázali na to, kterak Církev dovede využití všech věcí, podle slov apoštola, že všecko nám patří, že všecko spolupracuje k naší spáse. Proto je plně oprávněná otázka, jaký prospěch vzejde katolické Církvi z nastávající úpravy věcí v Evropě. Katolické Církvi, pravím, a ne katolíkům; neboť Bůh sice přislíbil své Církvi, že ji bude jako své tělo chránit a zhřívát, ale nepřislíbil jako ve Starém zákoně svou ochranu jednotlivým spravedlivcům. Ta místa žalmů, kde se pobožnému slibuje úspěch a čest, nemají už platnosti v náboženství kříže, ale Církev sama musí jít k novým prospěchům, jako je snoubence Páně slíbeno: intende, prospere, procede, et regna. Můžeme se tedy ptáti, které jsou výhody, jež nová úprava věcí Církvi slibuje.

První výhodou je patrně, že politické věci budou vyřešeny. Tím odpadne katolíkům starost o politiku. Tato starost byla ovšem plně oprávněná a povinná, dokud politické otázky byly řešeny; avšak nyní v nové Evropě odpadnutí této starosti bude Církvi k velikému prospěchu. Nelze si totiž zapírat, že vlastní život Církve tímto zaujetím jejích příslušníků značně strádal. Jednak uvnitř jednotlivých zemí činnost katolíků se potácela po všemožných cestách partajního a spolkového života. Na druhé straně pak tyto starosti i mezi národy velice popletly vzájemný poměr katolíků. Tyto nepovznášející tahanice nyní odpadnou a katolíci budou mít čas se věnovat svým vlastním věcem: v první řadě obnově svého kněžstva. Nepůjde tu toliko o početné doplnění duchovenstva, jakkoli vážná je tato starost, nýbrž hlavně, a jako předpoklad a smysl toho, půjde o instauraci kněžských funkcí. Nastane obnova svátostného života.

Již pozorujeme, kterak v řadách křesťanů - na štěstí i nekatolických - se stupňuje starost o Církev jako společenstvo. Tento šťastný vývoj je přímým důsledkem poměrů dvacátého století. Devatenácté století rozleptalo křesťanskou věrouku, ale jen pomalu, obchvatem a nesměle rušilo morálku. Proto mezi špatným křesťanem a nekřesťanem čili bezbožníkem byl na oko pouze rozdíl stupně, rozdíl neznatelný. Mezi člověkem, který smilnil, lichvařil,

nepostil se, almužnu nedával, děti potrácel, špatný tisk podporoval, nepoctivé politiky volil, ale do kostela »ještě« chodil, a jeho bratrancem, který tam »už« nechodil, bylo těžko dělat rozdíl. Ten druhý byl pevně přesvědčen, že Církev - to jsou páteři; ten první si přece jenom přál pohřeb z kostela. Konečně bylo opravdu těžko říci, že ten jeden je křesťan a druhý nikoli.

Tyto zamlžené poměry přestaly. Čím dále se společnost vyvíjí, tím více se katolíci a s nimi v jistém poměru i druzí věřící křesťané stávají zase odlišným celkem. To už je velmi jasné v Americe, kde naprostá anarchie manželského života druhých postavila mezi ně a katolíky, kteří mají skutečné sňatky, velmi vážnou společenskou přehradu. Druhou (politickou) přehradu tam tvoří postoj katolíků k jistým kapitalisticko-imperialistickým podnikům Unie v latinské Americe, kde zase protizednářské stanovisko katolíků, na př. v Mexiku, vyloučilo katolíky z politiky vůbec - a podobné případy lze množit. Jestliže však takto katolíci zase vytvoří znatelně odlišný společenský celek, není vůbec pochyby, že sám přitopený vývoj, o vyšších důvodech nemluvě, rozvine spojidla tohoto společenství: tedy hlavně svátosti. Tyto se z vnějšího chápání obřadů stanou více životními úkony. Křest bude zase vstup do viditelného společenstva; biřmování - začátek veřejné činnosti v něm; pokání - obnova života v souladu se zásadami církevní obce; eucharistie-communio - společná obětní hostina duchovního pastýře »a všech kolemstojících, jejichž víra je známá«; sňatek - přední znamení a heslo samostatné, závazné, na světě nezávislé, neúplatné křesťanské mravnosti, společenské dělidlo křesťanů od neznabožů; svěcení kněžstva - svátostné pověření služebníků a tím křesťanských vedoucích, svátostmi svázaných obcí; poslední pomazání - pravidelná, očekávaná posila v nemoci. Dovolíme si předvídat i jeden organizační důsledek rozmachu svátostného života: rozmnožení biskupských stolců. Jak se svátosti a plnost jich stanou nepostradatelnými a ustavičnými posilami křesťanů, jak tito začnou vždy více žít ve své církevní obci, naprosto nestačí jeden velekněz na ohromný kraj, nýbrž bude muset být jako za dob církevních otců v každém poněkud znatelném městě světitel, jehož stolec bude životním ohniskem křesťanské společnosti, jeho sídlo poradnou, jeho chrám shromaždištěm místní církve. Jak se pak rozproudí život, bude vidno na stádcí nejzřetelněji.

To nás přivádí k věci Katolické akce. A hned řekneme, že se

nám dnes nejméně na této organizaci líbí její jméno. Ať už bylo či nebylo zvoleno jako protějšek k určitému světskému hnutí - jméno Katolická akce svým zvukem naznačuje nějaký zvláštní svébytný podnik. A přece bylo s opětovným a oprávněným důrazem řečeno, že nejde o zvláštní novou organizaci, jež by byla zřízena vedle starých neb i nad nimi, nýbrž o v život uvedení zásady církevní celistvosti. Zásada, že Církev není podnik duchovních, nýbrž organismus kněží i věřících, účast, skoro soutěž laiků v církevním životě, tedy proniknutí celého života křesťanstvím, katolická životní celistvost, toť, oč jde. Zdá se nám tedy, že směle smíme přeložit tento název doslovně a mluvit, aspoň při výkladu smyslu věci, o Obecné činnosti. Vždyť skutečně o nic jiného nejde než o stupňovanou činnost, jež má pojmout všechny a všechno.

Nebude tedy Obecná činnost činností obyčejného spolku katolíků. Ti se v minulé době ve svém spolkaření také poněkud mnoho řídili podle okolního světa. Pořídili si spolkovou místnost, funkcionáře (tím právě ostatní členstvo z činnosti vypadlo), kartotéku, odznak, třebas i časopis a dokonce pozdrav - když může být »Práci čest!«, »Statku zdar!«, proč ne taky »Zdař Bůh!«? A pěkně se v těch spolcích zavřeli; nejen že se nesmělo mezi lidi jiných než těch našich spolků (daly by se vyprávět kroniky o úsilí takových spolkařských krtků odloučit katolíky na př. od studentského života), nýbrž ten katolický spolkový život byl namnoze i od kostela hezky odpoután. Nebo se podnikla taková věc jako spolkové sv. přijímání, podávané vdp. jednatelem či redaktorem.

Ted' to bude muset být jiné. Vždyť pak už i obyčejné modlitební formule jiných věr nás zahanbují. Moslemín říká »Ašhadu... *vyznávám*, že Bůh je Bůh...«. Nebo podobně »Šemá... *poslyš*, lide Boží, Hospodin Bůh tvůj je jediný«. U nás pomalu nikdo nic neslyší, poněvadž nikdo nic nevyznává, poněvadž když nejsme v kostele, tak už nejsme křesťany. Toto změnit, to bude Obecná činnost. Změní se, trvám, i postavení duchovenstva. Ze středověku, kdy společnost byla pěkně podle Platona rozdělena na tři stavy (trojí lid Chelčického) - duchovní moc-klerus, světskou moc-šlechtu a dělný lid-sedláky, z té doby jsme přijali pojem duchovenstva jako společenského stavu s černými šaty a kolárkem, kterýžto stav se má starat o náboženství. A ovšem dokud se ti druzí o ně nestarají a naopak chtějí popřít i kněžskou funkci v duchu různých těch reformačních pitvorností, dotud je to společenské odlišení i s tím

kolárkem velmi zdravé a vůbec nechválíme reformní velebníčky, kteří mívali a pohříchu někde ještě mají ambici odložit kolárek a připodobnit se poutavému zjevu zvěrolékařů nebo obchodních cestujících. Ale tvrdíme toto: obnova svátostného života, kterou od nových poměrů evropské společnosti očekáváme s veškerou určitostí, trvale uchrání kněžskou funkci od zneuznání a přehlížení. A naopak tato obnova a nepostradatelnost kněžstva vyvede je ze společenského osamění. Pojem církevní *správy* vůbec zmizí: na místo kněze, celý den píšícího v kanceláři a ráno (o samotě) sloužícího mši, vstoupí kněz, shromažďující kolem sebe v kostele farní obec. Farní obec bude jevištěm Obecné činnosti. Ne tak, že by se horlivější katolíci napomínali, aby »vstoupili do Katolické akce« - nýbrž skuteční katolíci sami mezi sebou budou pracovat ve farní obci, a to bude ta Obecná činnost. Co já vím? Snad zase uvidíme jáhny, kteří nebudou formální hodností určitého ročníku bohosloví, nýbrž posvěcenými a liturgicky začleněnými činovníky katolické sociální péče... nebudou kostelníci, nýbrž vysvěcení akolyté z řad katolické mládeže - pojem ministranta také bude předělán, už se to v Legio angelica, chvála Bohu, začíná! A možná že budou i ostiáři a disciplína arcani, ale to závisí na poměrech, což se uvidí...

Neříkám zde, styděl bych se ostatně říkat, něco nového. Pojem laiků-věrozvěstů, laiků-pomocníků duchovenstva, laiků-misionářů ve svém okolí, laiků k tomu úkolu zvláště vycvičených a vedených je staré, trvalé církevní zařízení. Vidíme toto zřízení v Třetích řádech řeholních rodin. Nejde, pravda, jen o Třetí řády obou Žebavých řádů; také jinde bývají a bývali přičlenění laici. Připomínám čestné rytíře a donáty rytířských řádů, obláty benediktinské-mariánské družiny jesuitské, mohl bych připomenout více. Prozatím ať aspoň laskavý čtenář přečte »Cestu apoštolské svatosti« o dominikánských terciářích. Zdá se sice někdy, že dnes zřízení terciářů také poněkud zatuchlo a vyhranilo se v uzavřený kroužek starších lidí, kteří mají na modlení kdy. Ale už se tento spánek zvedá, už je slyšet o novém životě, na starých těch korábech se zas napínají plachty k novým plavbám, již se do nich opírá vítězná letící k novým břehům, třepetá se v něm znova vlajka s černobílým křížem svatého Dominika, již se koráb hne, zašumí vlnami, klidně a stále poklouže hladinou vpřed a stará vlajka zavlaje na nových mořích... O tom nemáme pochyb, že zásada těchto zří-

zení je podivuhodně uzpůsobena stát se vzorem, a řekl bych, jádrem a kořenem té Obecné činnosti, té nové akce, která je Církvi nezbytná a tedy neodvratná. A dodali bychom i to, že právě oba Třetí řády se nám zdají podivuhodnými obrazy, a jak opakujeme, patrně i zase zárodky a oporami dvojí stránky v Církvi, dnes a vždycky stejně podstatné. Františkánská zásada nesmírné lásky ke všem tvorům a dominikánská zásada nepohnutelné stálosti vpravdě jsou dvě zásady i v nastávající době stejně a naprosto nezbytné. Dodám ovšem, že uplatnění zásady františkánské je věcí vyšší, že má mnohem blíže k Bohu, avšak právě proto uplatnění zásady dominikánské je věcí nás ostatních, veliké většiny. Nedovedeme, já aspoň nedovedu, milovat veškerenstvo svých bližních, dovedeme však bohdá mluvit pravdu, držet se jí za všelijakých okolností a kteří jsme vzdělanci, nepodvádět ubohý lid pustými nesmysly a padělanými ideály. Proti těm vzdělcům, kteří tvrdí, že »věrni zůstaneme« oblakům a větrům, je duch dominikánský a inkvisiční velmi nezbytný. Chceme *pravdu*.

I pravda ovšem zapůsobí tehdy, až ji budeme umět promyslet a podat. - Naříkají někdy katoličtí učitelé, že dnešní doba chvatu a shonu nedovolí naučit mládež pořádně katechismu. Odvážím se i v tom uvidět příslib pokroku. Jsem jistě dalek toho, nechtít docenit katechismus a jeho velkého autora Kanisia, onoho o Čechy tolik zasloužilého syna germánského plemene. Ale tolik tvrdím, že v perspektivě mládeže a bezděky snad i jejich učitelů tento spis nabyl jaksi falešného postavení. Naučíš se, že je sedm hlavních hříchů a čtyři hříchy do nebe volající, dvanáct malých proroků a čtyři velcí; umíš to, dostaneš dobrou známku »z náboženství«; vyjdeš ze školy, zapomeneš to (já už také nevím, kolika způsoby bych uměl zhešit proti Duchu svatému) - a s náboženstvím je konec. Je však jasno, že povodňové rozšíření prvního křesťanství, příval, předběhnuvší za několik pokolení římská vojska do pohoří Habeše a Kavkazu, na ostrovy Britanie a Indie, příboj, přeskočivší hranice známého světa a převalivší se do pouští Mongolska a Libye, toho že nebylo dosaženo učením »...poznané pravdě odpíratí a v nekajícím životě až do konce setrnutí...«, hlavní ctnosti jsou čtyři...« nebo lítostí ve třech jakostech, od přirozené až k dokonalé, nýbrž přinesením Evangelia. Evangelion - dobrá zpráva: překvapující ujištění, že skutečně někdo rozumný svět udělal, že se o nás stará, že za nás uměl, aby nás zbavil přirozených a nezbytných

následků našich ničemností, že se můžeme stát údy jeho tajemného těla, že můžeme tajemně jíst jeho skutečné tělo, že na konci časů po hrozných pohromách tajemné tělo Spasitele bude shromážděno a v novém světě natrvalo oslaveno - to jsou novinky, které se dosti těžko zapomínají, když je někdo skutečně uslyšel. A *potom*, když se někomu zachce být v tom těle, pak ho teprve může zajímat, proč v té Obci, v té Církvi jsou takové a onaké zvyky, co znamená tu ta svíce a koho připomíná tam ten obraz. Zase zjišťuji, že jen líčím vývoj, který už začal. Když francouzští zednáři k nenapravitelné škodě své země vyhodili kněží ze škol, začali kněží učit děti v kostelech; naučili je tam před oltářem asi lépe než ve třídě před černou tabulí. A kdyby ani kostel nebyl, nemůžete lidi naučit otázkám a odpovědím, avšak oltář budete mít určité, poněvadž oltář je všude, kde jsou kosti mučedníků, a ty si Církev opatří; a kde je oltář, tam je liturgie; a kde je liturgie, tam se lidé naučí ne jednotlivým kusům nauky, ale něčemu, co lze právem a bez zneužití slov nazvat pohledem na svět: naučí se, že jediné pravé jsoucno je Bůh, jediný zajímavý děj jeho vtělení a smrt, jediný účel sjednocení s ním.

To vše se naučíte z liturgie, zejména když jí porozumíte. A tu si zase dovolím předpověď. Může přijít čas rozšíření liturgií v lidových jazycích. Proč? Ze tří důvodů. Latinská liturgie je zbytekem politicko-kulturní evropské jednoty středověku, kdy takřka všichni křesťané byli politicky »Římány«. Ale protože už stotřicetčtyři roky římská říše neexistuje a kulturně nastaly zatím zcela jiné poměry a sociálně už také pomalu nebude upomínek na středověk, nevidíme, proč by se měl tento zbytek uchovat, leda při určitých základních obřadech nebo na určitých místech. Vždyť pak také preláti jen v kostele nosí starořímskou senátorskou čepici - mitru, venku chodí třeba v měkkém klobouce. Latinská bohoslužba má tu výhodu, že zabrání jazykovým sporům v kostele. Ale těch už nebude. Kteří budou katolíky, mezi těmi nebude národních sporů ani politických sporů vůbec, jak jsme už objasnili: budou si navzájem sloužit v lásce. Ale právě proto, poněvadž odpadnou různé jiné možnosti výuky, bude nezbytno liturgii tak uzpůsobit, aby sama byla i naukou, i duchovním cvičením, i obecným životem, a všeho všudy životní zásadou křesťanskou. Což je v plné míře možno jen ve srozumitelné liturgii. Jen ta také rozváže nutnost naprosto nepodstatného a za určitých okolností tíživého spojení

mezi kněžským povoláním a nákladným studiem. Studium na kněze bude tvořit přísluhování při liturgii, služba chudíně a osvědčená nebojácnost.

A tak vůbec není pochyby, že křesťanstvo, soustřeďujíc se na svou podstatu, bude postupně odkládat některé přídatky, nastřádané evropskou minulostí. A snad je toho i zapotřebí. Snad jsme příliš pozornosti přikládali vzdělanosti, vnější stavbě křesťanstva, a poměrně příliš málo vnitřní životní zásadě. Stavba Evropy se pomalu podobala pařížskému Pantheonu. Ten byl vystavěn pro katolickou bohoslužbu a na zdech a klenbách se ještě v matném třpytu zlata tmějí postavy svatých a andělů, ale mezi pilíři svatyně se tyčí pomníky lidí tohoto světa nebo také pomatenců a podvodníků - a chrám nemá už věřících, jen turisty...

Es ist der Geist, der sich den Körper baut... vedle mnoha veršů o svobodě a rovnosti napsal Schiller také tuto stěžejní pravdu. Obrátíme-li ji, znamená to, že skořápka bez živočicha neodolá. Památníky a symboly nemají ceny bez toho, co mají připomínat. Lépe je mít duši než hmotu. Jen duše může vyvinout tu obecnou činnost, která vystaví i tělo; ale tělo nemůže nahradit duši.

VARIA

Český překlad Polyféma

(Don Luis de Góngora y Argote: Báje o Ákidu a Galateii. Přeložil V. Holan. Nakl. F. Borový, Praha 1939. Str. 57.)

Nesnáze při výkladu básní Góngorových pramenily často, jak dokládá A. Reyes v článku: Góngorovy texty (pojato do knížky: Otázky góngorovské) z příčin ryze zevních. Předlouho kolovaly básně marnotratného původce v porušených textech a za léta nakupilo se kolem nich tolik omylů interpretačních, že jenom dlouhá a nevděčná práce »gongoristů«, jako jsou R. Foulché-Delbosc, L. P. Thomas, M. L. Guzmán, E. Diez-Canedo, D. Alonso a j., učinila pro nás četbu nejobtížnějších básní Góngorových něčím relativně snadným. Ba řekl bych, že jest pověra o nesrozumitelnosti Polyféma nebo Samoty udržována nyní z jakési vědecké koketnosti, vždyť k vyloupení jádra, třebaš z takového Polyféma, je třeba jen trochu vytrvalosti a soustředěné pozornosti. Nejlépe říká to svým hutným i prostým způsobem znamenitý španělský literární historik Miguel Artigas. »Polyfém není žádnou nejasnou básní, jak žvatlají literátičkové, kteří si ho nepečetli. A zná-li dnes někdo aspoň prostředně klasickou literaturu, sledoval-li aspoň trochu pozorně vývoj moderní poesie a estetiky, shledá nepochybně, že jsou oktávy Polyféma srozumitelné.«

Není zdaleka cílem této glosy na okraj překladu rozvinouti před vámi zdroje a podněty Góngorova estetického zacílení, vyzvednouti všechny kvality básně, kde Góngora tu i tam přestřelil, zejména proto, že mífil příliš vysoko. Co však dlužno podtrhovat znova a znova, tot fakt, že atmosféra poesie Góngory připomíná zde v *Polyfémovi* všechno spíše nežli onu zatmělost, jež mu byla vytrvale vyčítána; a třebaš si při četbě této básně uvědomujete i meze krásy, »nenávidějící pohyb, který přemistuje obrysy«, přece podléháte znenáhla neochabujícímu okouzlení. *Polyfém* oslní a opojí vás jako celek, není, jak cítím lépe a lépe při pozornější četbě, z rodu těch starších básní, kde si vybíráme jen tu a tam nějaký zdařilý detail, ale vyšel z ruky básníkovy jako kouzlaplná a do jádra hudbou prochvěná skladba. Bylo by ovšem planým chvástáním tvrditi, že se takto může zjevití ona nesnadná báseň nešpanělskému čtenáři, jenž by po ní sáhl bez důkladné přípravy; vždyť mužové, o nichž jsem se zmínil, chtěli nás právě svými pracemi zsvětiti do obtížného textu a opustit nás ve chvíli, kdy by mohl přes propast let zazpívat sám básník.

Básně, jako *Polyfém* i *Samoty*, nevznikly překvapivě jen tak z ničeho. L. P. Thomas zdůrazňuje, »že subtilnost, hledanost výrazu, přemíra metafor, existovaly už předlouho v básnických školách předchozích, a bylo jich častokrát užíváno méně vkusně, ne tak zjemněle«, a jmenuje starou poesii provencalskou, hojně následovnický Petrarkovy, Ronsarda atd. Užívání neologismů a umělých obrátů naleznete pak ve Španělsku již u Juana de Mena, Herrery, též u Agustína de Tejada, Juana de Arguijo, Luise Carilla a tak dále. U Góngory, jenž i jako básník byl osobností nesmírně bohatou a odstíněnou, šlo však o záměrné budování, o soustavu poetickou. S hlediska vývoje řeči spadá Góngorovo úsilí do údobí bojů mezi zapeklitými latiníky a těmi, kdož by byli chtěli naroubovat na kmen kastilštiny leckterý elegantní i výrazný prvek vyjadřování latinského, ale byli v hloubi duše přesvědčení o výtečnosti své rodné řeči. L. P. Thomas říká, že básník, vpjatý do kordovského prostředí, kde bylo toto tříbení velice živé, pobídnut svým pří-

telem Bernardem Aldrete, autorem knížky: O vzniku a počátcích řeči kastilské, a připomínaje si: Pojednání o řeči kastilské od A. de Morales, které je španělům přibližně stejně důležitým článkem vývoje jako Francouzům: *Défense et Illustration de la langue française*, »podjal se díla, jež lze po mnohé stránce přirovnat k Ronsardovi a Plejádě«.

Mám-li aspoň naznačit svůj úsudek o básni, tu neváhám zdůraznit, že je sice výsledkem básnické vůle až úporné - studium rýmu i vývoje básnických gest poučilo by brzo o tom, jak často vracel se Góngora v Polyfémovi nazpět, jak piloval a zjemňoval verše předchozí podle verše později dosaženého - ale při psaní takového Polyféma byla nepochybně účastna celá básníková bytost; v nejlepších místech básně, vyvýšených nad ona, kde Góngora jen virtuózně rozumal a rafinoval, chvěje se sensualitě až překvapivě odvážnou, celý ten »obraz ze Sicílie« rozechvívá se tu i tam vzníceností jihošpanělskou. V. Černý, jenž zároveň doprovodil básně přesnými a podrobnými poznámkami, básníka Góngoru, myslím, přespříliš odlišňuje. Vždyť bys mohl citovat mnohé verše už na samém pomezí chvíle, kdy by se do vznícení ryze poetického mohl přimísit čoud vzrušení spíše smyslného, mnohé verše, v nichž světlo básně tetelivě zažehuje, jak tomu bývá o polednách nad lánem obilí, a stejně mnoho míst tak prudkého kouzla citového, tak pronikavého psychologického vnitrozření - jen kdybyste sledovali krystalisaci lásky u Galateje, vznikání její milostné touhy - že jest pak přenášení takové básně do pouhých abstraktních formulí počínáním dost ošemetným. Góngorova doba, prodchnutá ideálem učenectví, polyhistorství, studia, byla zároveň dobou, kdy příroda jásala a kypěla, vždyť století šestnácté přineslo do španělského života z otevřených dalek závan vzduchu až omamného; celým Polyfémem proudí páján přírodních hlasů, dýchnuté svěžesti, vyvažující učené elipsy a narážky znalcovy, kypí to přírodními dary a mízami, způsobem pro barok portugalský i španělský tak charakteristickým, ač forma blýskotá spíše utuhlou perletí, častokrát vzlétá slovo básníkovy nad časem i prostorem, a sdružení jako »líná Volha«, »horký Indus«, užití zvukového slova Cambaya pro rým, stejně tak »el Ganges«, zřymovaný s »falanges«, využití »javanského božstva« (deidad java) k nádhernému, neotřelému rýmu »el ombro agrava« (»zatiž své rámě«), to byly jistojistě záblesky, pro něž mohl být vedle sterých kvalit jiných považován Góngora ve své době kohortou obdivovatelů za poetického průbojníka. A což lahodná vlna Góngorova jedenáctislabičného verše, hudebně vyladění, plné pro nás kouzla i smyslových pobídek! Znova mne to nutí opakovat, že jest Polyfém jednou z nejvzrušivějších - ovšem ve smyslu poetickém - skladeb světového písemnictví.

V. Holan, jehož vytrvalost a touhu po zmáhání nejobtížnějších výstupů poetických dlužno ovšem plně ocenit, podjal se tentokrát úkolu bezmála neřešitelného. Zřymovat v jiné řeči Góngoru - a právě Polyféma nebo Samoty - tot, myslím, úkol hodný duchovního giganta, podobného onomu Polyfémovi, jenž u Góngory říká: »to pro mne hříčkou, vždyť hora se nadarmo pokrývá mračny, aby se mi vyrovnala, a v samou oblohu mohu vypsat z této skály prstem své strasti«, a takoví jsou řídkým zjevem i ve fantasii. Rádi připustíme, jak praví V. Černý, že »k velmi obtížnému úkolu tlumočit česky kultistického Góngoru nebylo lze u nás, mám za to, nalézt básníka povolanějšího než Vladimíra Holana«. Jisté však jest, že jen znalost původního textu, podrobné jeho srovnání s dvěma nerýmovanými, ač poeticky hutnými přepisy Polyféma do francouzštiny - jeden v L. P. Thomasově výboru z díla Góngorova; druhý samostatně s textem španělským v přepisu M. André - byly by postavily V. Holana do samotného středu Góngorova stylu a umožnily mu překlad mnohem výstižnější, jestliže by ovšem tehda nebyl nad svým úkolem

zazoufal a nebyl se spokojil raději pouhou ukázkou z Polyféma, kde by se jeho nadání mohlo postavit věrněji do služeb kordovského básníka. Mám-li mluvit upřímně: překlad Polyféma, nebýt několika ryze holanovských »koníčků«, svedl by svou zevní virtuositou k představě, že jde o jeden z těch překladů, v nichž V. Nezval vyplýval ve stopách J. Vrchlického přemnoho dovedností, ale o svém vztahu k původnímu textu nás namnoze nepřesvědčil. - Za pokus ovšem celá věc stála; relativně měřeno je Holanův překlad v dnešní době, kdy se lidé mohou ubíhat za levným úspěchem, něčím až překvapujícím a každý ze skutečných čtenářů poesie měl by se s ním obeznámit. Tu a tam nalezneš také několik veršů, které jsou vskutku zdařilým ozvukem veršů původních, jen o něco málo ménějších, a proč neřici, že ve finesách, přemýšlách a elipsách vyniká u nás V. Holan bezmála nad všechny ostatní (to mluvím ovšem jen o jeho virtuositě, nechť se nikterak dotýkat jeho ryzíh básnických kvalit); ale tam, kde překladatel francouzští - M. André byl by se mohl zcela dobře pokusit o převod veršovaný - jimž je překlad ze španělštiny mnohem snazší, uložili si u vědomí všech nesnází rezervu, nemohl český překladatel vyjít vítězně. - Nesnázi s textem je ažaž. V. Černý vysvětluje na př. strofu XXVIII. takto: »zaslechnuvši nepravidelné crčení vody, z níž Ákis pije, Galatea se rázem probudí a bez ohledů na trávu a květy kol roubení studánky, jež kosí rychlým pohybem, vyskočí.« L. P. Thomas opět lépe: »Povstane, a kosí takto lilie, jimiž okvětována zelené okraje.«

Zní si to sebe podivněji; Góngorův text jeví se mi v originále aspoň o polovinu snazší, prostší a hlavně hutnější než v českém překladu. Sahám namátkou do Holanova překladu od strofy XXV., kde začínají první tóny milostného zánícení. Z »krásné nymfy« stává se »ach, nymfa, ona«; »následuje krásný magnet« mění se v »ctí číše v zbožné víře«; dvě myrty zbělé (nebo zvlasatělé) pěnou: »myrty dvě, jež pěnou zšedly slané«; »nevděčná k zeleným břehům«: »nic nehledíc na zeleň plůtků v smutku«, což je pro rým »ach, prchla by, leč ze všech jejích kůtek«; »to znamená ji zadržuje, třebaš je celá dosud zledovělá«; »znamení-li pozná zas jak sochu z ledu sice«.

»A divoška, o jejímž studu pějí« a tak pod., to již tuší zcela aristokraticky ráz básně. Kouzelně prostá sloka XXXII., snad nejkrásnější z celé básně a při tom z nejkouzelnějších veršů poesie světové, zaměňuje též svou prostotu za ryze holanovský způsob výrazu, »v představové škále«, a »svůj záměr svěří pak své nožce malé« působí velice běžně. Když se nymfa naklání nad Ákidem, vzpřimena na jedné noze, je z toho »a z trocha pat jak socha vánku strne«. Když by víla chtěla »umlčeti šumot pomalého potůčku«, zní to: »- by ráda slila - zvuk potůčku do němot v krůčku plochem«; když Ákis napodobí toho, koho mučí nekonečné půst, tu prý »Tak blízko vod a plodů Ákis ráčí (!) být jako ten«; vrcholem proměny veršů Góngorových jsou pak již verše à la: »Hled, na dveřích své stáří jelen mýcí; - a s tesáky svou hlavu dravec sklání, - jehožto hřbet, hřbet do vysoká *himici*«. Leckdo by mohl stejně - to připouštím - citovat místa, kde V. Holan zvládl originál, kde zmohl nesnáz, jež by byla jiného odradila; ale nelze neřici, že český překlad Polyféma vzbudí v českém čtenáři představu, že pověst o Góngorovi jakožto »Anděli temnot« příliš nelhala. Nejlepší řešením bylo uveřejnit jednu překlad, podobný onomu, jaký pro čtenáře pořídili L. P. Thomas a M. André, a položit vedle něho tuto Holanovu variaci, která je pozoruhodná se svými vadami i přednostmi.

Zdeněk Šmíd

Na okraj Dykových studentských románů

Dykovy »studentské« romány, myslíme na »*Prosinec*« a »*Konec Hackenschmidův*«,*) prostřední díly zamýšleného, ale neuskutečného cyklu »Akta působnosti Čertova kopyta«, jsou dosud aktuální, zejména vzhledem ke sporům, jež ještě donedávna bouřily a jítily českou společnost a které ještě dodnes leckde doutnají pod popelem. Předmětem jejich byla cesta českého národa v posledních desetiletích, její oprávněnost či neoprávněnost, vhodnost a směr - a tu ovšem lze říci, že by opravdu nemělo smyslu rozdmýchovat aktuálnost ještě příliš aktuální. Na druhé straně je však zřejmo, že všechny spory v české společnosti, všechny její zápasy a boje nejsou než následkem určité mravní a charakterové dispoice, choroby, která má vleklý a příznačný průběh a kterou nemůže nechat bez povšimnutí lékař, naplněný obavami o zdraví svého pacienta. Nuže, pročítáme-li dnes oba Dykovy romány, jejichž bezprostřední, přímá aktualita dávno už byla zatlačena příbojem nových směrů a proudů a jejichž vzrušená bojovnost dávno se už nebude dotýkat citů a myslí sebe zanícenějších, řekneme si, že jsou nám mnohem více než zpodobněním zápasů a citění »přechodné oné generace, která zastihla hnutí pokrokové zkomírající a hynoucí a hnutí realistické zvolna se zmocňující nového dorostu, která nalezla dekadenci v literatuře a dekadenci v politice, která viděla odcházeti Riegra a přicházeti Klofáče«. Mnohem více: vskutku mříí Dykovo úsilí k samým zárodkům oné národní choroby, o níž jsme mluvili nahoře, a svým pohledem daleko převyšuje zajímavý sociologický a národně psychologický dokument o životě jedné generace. Je to analytický chorobopis české národní povahy vůbec, pronikavý v sestupu a ponoru do duše národního kolektivu i do duší jeho jednotlivých příslušníků, typických i výstředních, všedních i originálních, analytický v průzkumu bolestí a problémů, v charakteristice povahové-typických rysů několika posledních českých generací, v psychologii a duchovní podobě moderního českého člověka, jak je s některými obměnami a zejména s rozvinutím mnoha odstínů pozorujeme v českém životě dodnes. Bezradnost Kopulentova, čekající na úder, probuzení z vnějška, jízlivé popěračství Hackenschmidovo (jaký to ostatně lék pro chorobné a seismograficky citlivé nervy moderního člověka, který není dalek pokládati scénovitou přecitlivělost a hysterické bolestinství za nejvhodnější projev vlastenectví a lásky k národu, skrývajících pod blasfemickou maskou úzkost přímo existenciální, ledový realism Hilarův neschopný jakéhokoliv vzletu a větvení se jak v osobní kariernictví, tak v požadavek »drobné, pozitivní práce«, ubíjející všechen zážeh ducha - to všechno jsou rysy až příliš typické. Bylo by je lze svěst - spolu s celým ovzduším »Prosinec«, naplněným dychtivým toužením po činu, který se neuskuteční, poněvadž něco neroste z ničeho - na jeden základní nedostatek našeho národního života, jímž trpíme právě už od dob Riegrových; na onen »děs z prázdna«, jak to jinde Dyk nazval, a který vzniká všude, kde není jasného vědomí velkého poslání, velké, zanícené myšlenky, programu a hrdinného ideálu, a kde není konečně ani odvahy k tomu, čím sám Dyk překonává všechny pochyby a všechnu malost, k onomu *Credo quia absurdum*.

Dykovy studentské romány nejsou ovšem jen dokumentem sociologicko-psychologickým: mají i ambice literární, a to dosti vysoké. Dyk je vyjadřuje sám v předmluvě ke »Konci Hackenschmidovu«: »Nebylo jeho úkolem (t. j. cyklu »Čertova Kopyta«) býti

*) Obojí v novém vydání jako 12. a 13. svazek Dykova souborného díla u Borových. Kriticky upravili † Arne Novák a Antonín Grund.

moralistním; neboť jedinou morálkou uměleckého díla je, býti uměleckým. Nebylo jeho úkolem apoštolovati; jediné, co chtěla má práce, bylo zachytiti něco z prchavé krásy melancholické mladosti, jež nachází vše v chaosu a rozvratu, mladosti konfusní a blasfemické, ale nikoliv zcela bídné. Ještě něco jiného tu bylo: autor zde nestál nad svými reky, ale žil v atmosféře jejich; každý záchvěv jejich nitra, každá jejich krise byla mu blížká. Ovzduší díla nebylo tedy vším; kromě toho, že byli reprezentanty určité periody, jejího citění a myšlení, měli své subjektivní, osobní bolesti. Po pravdě řečeno, splňuje autor, co zde vyznačuje, jen v »Konci Hackenschmidově«. Příliš jednoznačné typisující, schematický, příliš k národně-politickým problémům zaměřený »Prosinec« nemůže uniknouti oprávněné výčce neurovnanosti, nepevnosti skladby, matné kresby postav, rozvláčnosti, až nudy. Ale »Konec Hackenschmidův«! Je to především román, který se čte. Nervosní, břitký, výrazný sloh autorův zmáhá tu úkol ne právě snadný, jeden z nejtěžších v literatuře, zaměření románu par excellence ideového, zhmotnění celé duchovní fyziognomie národa do několika typických, výrazných postav, zkonkretisování naděje a velikosti v dychtění a především: v národní touze, v touze, abychom byli *něco víc*, jako lidé i jako národ. Za jízlivým posměškem Hackenschmidovým, za jeho krutou negací cítíte totiž stále to, čeho se nedostává chladně střízlivým Hilariům, to, co tu Dyk v trýznivé sebemuce ponechal utajeno: lásku, byt ztroskotanou a opět ztroskotávající, vášnivě a věrně oddání, jež netouží býti šťastno tam, kde nelze býti veliký. Je pravda, toto vše tu ukazuje Dyk jakoby na ruby, zápor, ale celková výslednice není negativní, je to klad, vzpínající se přes a nad, ono credo quia absurdum. Právě popěračský nihilismus Hackenschmidův je tu vášnivým protestem proti prostřednosti, jež div nebula prohlášena za osudový úděl národa, úděl, jemuž se nelze vzepřít, za český charakter. Dykem promlouvá český pathos: a v destruktivním, negativním finale »Konce Hackenschmidova« jako byste už slyšeli to, co reku samému pronéstí zůstalo odepřeno, ale co nezůstane utajeno stopaři jeho podivné cesty: jak je to krásné překonati zápor a býti, růsti, stavěti.

L. J.

KNIHY A UMĚNÍ

K nové poesii Bohuslava Reynka

V nové sbírce (*»Pietá«,* v edici Magnificat, Kroměříž 1940) zůstává Bohuslav Reynek básníkem samoty, samoty, která jako by ssála ze skutečnosti přirozené, z povrchu světa a krajiny těžkou a tesknou vůni tajemství, jako by soustřeďovala a sváděla do duše bolestivě žízňivé všechno ono tajemně jiskřivé světlo, jež obřázejí i věci tohoto světa, světlo, jež z těchto věcí činí duši znamení a němé posly jiného skutečna, zjevení věčnosti. Z tohoto základního pocitu, prožívajícího věci a jejich děje jako okamžité odlesky a tiché náповědi života, který je pravým domovem a konečným přístavem duše, lze vysvětlit Reynka-básníka. Reynek je visionář realistický, reálná skutečnost se mu jaksi vylučuje do výběrových jevů a obrysů, záměrně zjednodušených, které u něho vytvářejí prostor odhmotněný, proniklý sinavým a chladivým vanem jiného života, skutečnost příznakovou, ústící posléze téměř vždy ve visi. Básnická metoda Reynkova spočívá tak v podstatě v aktu proměňování, význam vlastní zaměřuje se básnickým prožitkem za

význam přenesený, nadsutečno prolíná jakýmsi magnetickým zářením skutečnost bezprostředně danou, celá báseň tu uskutečňuje jakousi úhrnnou metaforu, která - díky básníkovi - řídí konkrétní jev k druhému břehu neznámé, tušené pevniny. Reynkova poesie je z velké míry založena na účinnosti symbolisace, má pozorný smysl pro nazíranou realitu, avšak důsledně je tato realita podrobena vyššímu, souhrnnému záměru, je pojata symbolicky.

Přihlédněme nyní blíže, jak se onen základní pocit básníkův prokazuje v motivaci jeho poesie. Významná je v Reynkově poezii funkce samoty, jež uvolňuje ticho pro tajemný smysl věcí - tak Reynkův cit lne (rozšiřuje a obohacuje tak spřizněním svoji samotu) k věcem přehlíženým, opomíjeným, ubohým a osamělým. Vysvobozuje jejich zdánlivě nízké existence tím, že je ukáže jako členy jednoho obsáhlého řádu stvoření, v němž stejně jako vše vyplňují své nutné místo, ať je to třeba místo bídy a opovržení. Té povahy jsou básně Štítý chalup, Cesty, Bodláky, Dvorky, V ořeší.

Dále jsou to motivy krajinářské - v krajině hledá Reynek především sugestivní výraz své touhy. Takou sugestivní moc, strhující člověka až k branám tajemství, má hořící západ, jímž u Reynka »vyšlehne ohnivý smysl cest«. (»Archa ohně vybízí tě večer jako na úsvitě v neskonale přístavy«, b. Cestou.) Proto také jsou to zejména motivy krajiny, v níž se šerí nebo v níž svítá, se sugestivním ovzduším, jež přímo navozuje nadsmyslné prožívání - symbolika v těchto stavech na rozhraní snu a skutečna se jaksí oživuje, dynamisuje. Jitřní šero, mlžný úsvit, večerní sešefivání, to jest světelná scenerie básní jako Jitřní chrám v úsvitu, Večer.

Reynek dovede dát básnický dech prostým faktům života. Básníkovi je dáno přeci zde na zemi tajné písmo - poselství ráje. Tak je tomu u Reynka, na př. v básni, jež intenzitou prožitku i lyrickou čistotou je z nejvzácnějších nejen u Reynka samého, ale v celé naší poezii, v b. Zasněžený práh. »Který anděl pode dveře bělostný mi sune list? Otevírám v nedůvěře: o bolesti budu čist?« - »Otevírám. Hvězdy skryty, sněhem šumí dědina. Zahalena vánoctví zapomíná, vzpomíná.« - »Zápraží je blahé, bílé. Hvězdy vtisklé, stopy z ráje, písmo úzkostlivé chvíle zanechal pták, pobíháje.«

V okruhu básnického prožitku Reynkova vládne bytostně jakási základní tesknost a úzkostnost - Reynek tyto pocity objektivisuje, zvláště zase v motivy krajinné. Cestou v adventě, Konec podzimu, In memoriam, Konec léta, Pozdní večer.

Po stránce formální Reynkův výraz jen podporuje zmíněné zaměření jeho poesie. Verš se vyhýbá vši dekorativnosti, všemu materiálnímu balastu, nedbá valnou měrou ani o melodičnost, jest naopak upřímný v své drsnosti a až tvrdosti. Jako v poezii samé spěje Reynek za povrch ke smyslu všeho, tak i forma je u něho jen a jen nosným prostředkem rovnocenného vyjádření, nikdy nemá známky jakékoli samoúčelnosti. Je to verš povětšinou skoupě sporý a jeho rytmická jednovárnost je v své úpornosti až jakýmsi znakem básníka odvráceného od působivých a smyslových forem k tuhé kázni a síle myšlenky.

Jedna okolnost však zvláště charakterisuje celý Reynkův výraz; je to v jazykové skladbě princip souřadného připojování nejen celých vět, ale i jednotlivých členů. Tedy hojná apposice a asyndetický sled souřadných souvětí (pokud vůbec raději Reynek nevolí sled samostatných volných vět oznamovacích). Takto je i formálním působením podporován dojem jaksí setrvačné, zádumčivé melancholie, stroucí se nad celou poezií Reynkovou. Básnický svět Reynkův je uzavřený, vzácně organický celek, nicméně cítíme jako nedostatek to, že na nynější poezii Reynkově opravdu jako by spočívala jakási utuhlá,

ustrnulá tíže, jež jako by bránila volnějšímu vzepětí duše, at již k žalu či k radosti. Ten příkrov, příkrov jistého ustáleného způsobu nazírání i prožitkového, způsobuje, že nejedna báseň Reynkova na nás dýchne chladem.

Jaroslav Červinka

Tkadleček

Staročeský text novodobým pravopisem vydal Dr. František Šimek. Str. 220. Praha, Česká grafická Unie, 1940.

Formou nejdokonalejší a námětově jeden z nejzajímavějších plodů staročeské prózy byl tímto vydáním konečně zpřístupněn, a to nejen širší obci čtenářské, ale i odborné práci literárně-historické. Vydání akademické, pořízené 1923 H. Hrubým a Fr. Šimkem, je sice filologicky spolehlivější. Podávajíc diplomatický otisk rukopisu, ale jeho zařazení nedovoluje téměř vnímat text jako dílo literární (spřežkový pravopis, nerozvedené zkratky a ustavičná nutnost přesvědčovat se v kritickém aparátu o správném čtení znemožňují soustředěnou četbu). Nové vydání těchto nevýhod nemá a lze tedy očekávat, že nejen získá dílu širší okruh čtenářstva, ale podníti i naše badatele k horlivější práci vykladačské, již si spis právem zaslouhuje. Vydání má však vedle staršího akademického i vědeckou hodnotu tím, že při něm vydavatel mohl použít přímo i druhého staročeského rukopisu, jenž byl dříve znám toliko z nedokonalého přepisu novodobého. V úvodě a v poznámkách podává vydavatel odkazy na novější studie o Tkadlečkovi; neprávem při tom opomněl uvést výslovně Ryšánkův referát (Naše Věda 6, 1924, 25-35), jehož cenných poznatků ve vydání samém hojně používá. Neradi neseme také, že vydavateli nebylo možno určití všechny citáty z Burlaeova díla O životech starých mudrců; mělo by to leckdy význam i pro stanovení textu. Tak na př. otiskuje citát z Platóna (str. 58-9): »Poněvadž vůle a chťenie člověcie jest svobodno, tehdyt jest člověcie vítězství největší a nejpevnější. Nech sebe a vezmi...«; originál (Burlaeus cap. 52, str. 230) zní: Cum anima sit libera et domina passionum, vincere se ipsum omnium victoriarum prima est et optima, jest tedy třeba čísti: »vítězství největší a *najprvnější* (tak má i nově objevený rukopis) *nad sebou*. A vezmi...« Odtud jest zároveň patrné, že ani po stránce textové kritické není pro Tkadlečka dosud vykonáno všechno. Ryšánek upozornil, že v díle »shledáváme se s výklady a přirovnáními, jež na kázáních bývaly podávány a byly jaksi obecným majetkem«; mínění toto, jež přijímá i Šimek i F. M. Bartoš, lze v jednom případě dokázati zcela bezpečně. V XII. kapitole Neštěstí cituje z bible různé příklady oprávněného zármutku nad smrtí; celé toto místo (str. 125-6) jest věrný překlad latinské předlohy, kterou nacházíme na př. v řeči arcibiskupa Jana při pohřbu Karla IV. (Prameny dějin českých, III., 425): Scio, quia pium est flere mortuum et huiusmodi mestuos affectus lex nature inducit. Nam et Job audita filiorum suorum morte vestimentorum scissione et aspersione pulveris vim doloris expressit. Abraham mortua Sara venit, ut fleret eam et plangeret; Jacob existimans filium suum Jozeph devoratum a bestia multos dies continuavit in planctu. Jozeph etiam cum fratribus suis et cunctis senioribus domus pharaonis patrem suum deferens mortuum venit ad aream Adab, que sita est trans Iordanem, ubi septem diebus deflevit patrem Jacob in gemitu et fletu. Sed et Josia rege mortuo, scriptum est, quia universus Juda et Jerusalem luxerunt eum et pre omnibus rex Adremon, ita quod in proverbium est versum et populariter dicebatur: Planctus eius sicut planctus Adremon. Že tu skutečně jde o pasáž, přejatou z nějaké obecně rozšířené kazatelské příručky, patrné odtud, že se s nepatrnými změnami a doplňky vyskytuje

i v pohřební řeči Mistra Vojtěcha Raňkova (Prameny dějin českých, III., 438). Upozorňujeme na citát proto, že při něm jest souvislost Tkadlečka s materiálem, určeným pro kazatele, zcela evidentní, ale také, abychom ukázali, že zkomolení biblických jmen nezavinil autor Tkadlečka, nýbrž našel je ve své předloze; výklad, opakovaný tu Šimkem z vydání akademického, že Tkadlečkovu *Ameron* jest omyl místo *Jeremiás*, není zcela správný. - Šimek správně odmítá Bartošovu domněnku, že by autorem Tkadlečka mohl býti Vavřinec z Březové, sorva má však pravdu tvrdě, že atributy Adliččiny nejsou jen alegorické. Není ostatně ani jisto, je-li to skutečně vlastní jméno dívčino (srv. str. 23; A by nám bylo odpuštěno ji pravým jménem jmenovati, jeje bychom jméno podobné podle jejích dobrých ctností a činův vyložili). V Bartošově článku jest však zajímavé provedení pokusu, rozlišiti osobu autorovu od písaře Ludvíka Tkadlečka; ztotožnění básníka se žalobcem není opravdu nezbytné, jak jsem upozornil již dříve (Průza z doby Karla IV., str. 253). Ostatně pro výklad skutečného smyslu a významu Tkadlečka zbývá ještě vykonati velmi mnoho, ne-li všecko. Zde bych již upozornil jen na nutnost vysvětliti, proč Neštěstí opětovně, citujíc sv. Řehoře, užívá přívlastku *vás* (str. 116, 122, 139; podobně str. 119 o sv. Bernardu).

Jan Vilikovský

K. H. Waggerl: Rok Páně

Waggerlův román (vydalo jej nakladatelství Vyšehrad, Praha 1939), není pouhou realistickou kresbou venkovského života a jeho mravů - vlastním jeho kladem je bystrý a zkoumavý pohled do duše prostého, přirozeně prostého člověka z lidu; nezáleží na tom, zdá je to člověk z kteréš vší podalpské, jako je tomu zde, či odkudkoliv odjinud, s jeho typem (a tento typ tak krásně vypodobil Waggerl) se setkáme všude tam, kde lidé žijí neporušeným životem, v dobré důvěře v Boha a jeho mocnou ochranu, v přirozených vztazích, jak je utvářela dlouhá tradice, u vědomí závaznosti křesťanského milosrdenství a lásky. Obraz takového přirozeného života v celé jeho svěží plnosti podařilo se Waggerlovi zahrnouti do románu »Rok Páně«. Je to vlastně jakýsi letopis jedné vsi, vyprávějící vše pozoruhodné, co se průběhem jednoho roku na ní sběhlo. A bylo toho věru dost! Tady není kritériem pro dokonalost románové skladby jednotnost a vyváženost děje, tady půjde o to, do jaké míry zobrazí básník věrně kypivou mnohost života v jeho volném rozproudění, v jeho mnohotvárném dění. A to se umění Waggerlovo zdařilo plně. I kompoziční plán románu je řízen tímto záměrem - postup jednoho děje není souvislý, nýbrž se vzájemně proplétá s dějem druhým nebo je jinak přerušován, zatím co na něm pracuje čas, a tak se právě dosahuje toho potřebného dojmu ucelené plurální simultaneity příběhů, aniž se nějak porušuje přirozený časový sled. Epická jádra jsou v románu dvě, jedno soustředěné kolem postavičky chlapce Davida, který tu představuje zároveň princip morálně kladný, druhé kolem ženy Kristiny, jež zase představuje princip záporný, jsouc bytostí, v níž sídlí démonismus zla.

David - to je právě ten typ prostého člověka, jehož silou je křesťanský názor, uplatňovaný s jímavou důsledností ve všem jednání - krása a velikost tohoto naivního realismu se objeví vždy, kdykoliv jde právě o ty nejdůležitější otázky lidského života, o otázky srdce, mravnosti a lásky. K postavě chlapce Davida, na němž mohl autor právě zvýraznit všechny znaky silné, posvátné prostoty, protože to bylo čisté, neporušené dítě, se druží postava faráře, u něhož byl David ve službě. Tento dobrotný farář se zřekl všeho intelektualismu a splýnul zcela s řádem života prostých vesničanů. Neboť hlavně důvěra

v Boha-Otce jej ospravedlňuje před jeho svědomím, že se nezapřenevěřuje. Hle, jak smýšlí o Bohu: »...Oltář jeho nekořou už krví obětí zviřat, sám se učinil obětí jako pravý Král a Otec. nevyčerpatelný je poklad jeho milostí, nezhasíná už nám světlo jeho útech. Co tedy můžeme dělati, myslí farář, dobrého či zlého, aby velikost Páně nebetesně nepřehlídala? Je nějaká vina větší než Bůh? Ne, tomu nemůže farář věřit. Každé ráno stojí u oltáře a proměňuje chléb a Pán se ochotně podrobuje jeho hrubým rukám. Farář ho pozvedá nad sebe, aby mu ukázal zástup. Pohled na své dítky! šeptá.«

David poděkoval na farářově hospodářství, vyzváněl i ministroval. David byl dítě opuštěné, nemanželské. Jednou se vrátila jeho matka Monika z města, kde našla posléze přece jen jakousi počestnou práci, a chtěla si vzít Davida nazpět do města s sebou. Ale David, již připravený na cestu, nakonec matce utekl a zůstal ve vsi. Waggerl vypráví četné příhody, jež charakterisují Davida jako přímočarého, prostomyslného dobráčka, jehož zbožnost chová v sobě onu zvláštní radostnost životnou, radostnost dítěte Božího. Vzpomeňme jen jeho zbožné touhy, stát se spolu se svou malou přítelkyní a dětskou láskou, Anežkou, poustevníkem, vzpomeňme příhody, jak David vítal do vsi biskupa a jak mu byl sám komorník biskupův přikázán za kmotra při sv. biřmování. Ale celá řada příběhů a drobností jiných, na nichž má David v životě obce vždy nějakou účast, ať jsou to slavné obřady Vzkříšení, Božího Těla, dni vánoční či prosté práce na poli, ve stavení vrhá na Davida a potom i na celou ves to jasné, hřejivé a radostné světlo, ten pokoj a mír čeládky Boží. Davidova matka se pak ještě jednou vrátí do vsi, nemocná přebývá u pečlivé kramářky Háty a těší se z lásky synkovy. Nakonec se s ní smíří její nápadník z města Karel, vezme si ji a David tak dosáhne touženého »počestného jména«.

Souběžně s tímto pásmem příběhů spíše idylických postupuje pohnutější a osudovější příběh Kristiny z Ecku. Kristina přišla na usedlost Eck jako děvečka, brzy však nabyla moci nad mladým synem hospodářovým, Adamem. Starý Adam byl patrně nastrojením Kristininy odstraněn z cesty. Stejně jí však překáželo dítě, které se po čase narodilo - Adam nevěřil, že by bylo jeho. Kristina sprovodila dítě se světa. Byla v ní jistá zatvrzelost a neústupnost zla, jež jí bylo nápomocno. Ani farář ji nepřiměl k doznání před její svatbou s Adamem. Kristina odolávala i světské spravedlnosti. Ale přece jí nešla a čeká tedy odsouzení a trest, nosíc již pod srdcem dítě Adamovo. Ale ten trest přijímá smířeně ona i Adam, ví, že se v něm jí samé uleví, že jím bude ono zlo z ní vypuzeno.

Příběh Kristinin není autorem nikde nadsazen, démonismus lidského nitra není pathetizován a nadceněn, je naopak spíše přitlumen, stlačen pod povrch. Tím mělo být dáno najevo, že zlo přece není s to rozkolísat harmonickou stavbu lidského společenství, pokud je toto společenství založeno na odevzdané lásce k Bohu a vpravdě křesťanské lásce k bližnímu, že zlo se šíří samo v sobě a že bude nakonec pohlceno spravedlivou odplatou.

Waggerl nám ukázal život z jeho krásné, kladné a silné stránky - jedině proto mohl vyličit svůj rok na vsi v takové životné plnosti, svěží radostnosti a laskavé harmonii, že jej pojal jako rok Páně.

Referát o knize by nebyl celý, kdybychom se nezmínili, že ji z němčiny opravdu dokonale přeložil Jan Franz.

Jaroslav Červinka

Cesta svatého Vojtěcha

Jaroslav Durych: *Cesta svatého Vojtěcha*. - Vydalo Benediktinské opatství v Břevnově, str. 97, 1940, K 18.

K své velké dramatické básni Svatý Vojtěch napsal nyní Jaroslav Durych důstojný pendant v prose. Je to životopis svatého Vojtěcha, vyprávěný tak, aby současný národ nejen postřehl a pochopil, nýbrž takřka viděl, jak cesta svatého Vojtěcha, započatá na takové výši, že byla obdarována mučednictvím, již mezi lidmi zde na zemi a mezi národy byla vedena zásahy Prozřetelnosti, aby si náš národ také dobře uvědomil, jaká milost byla a je mu dána v postavě tohoto velkého světce. Toto Durychovo dílo je tedy jednak básnickou oslavou knížete, našeho biskupa, světce a mučedníka, jednak nutí čtenáře na každém kroku, aby zpytoval a srovnával, což není obvyklé ani u kronikářů ani u hagiografů.

Jaroslav Durych vládne zde šťastným darem přímeru, v kterém osvětlí se i nejdudší události bohatým významem, takže skrze ně může velice konkrétně charakterisovat at už morální stav národa v té době anebo mocenské zájmy různých vládařů. A skoupé zprávy starých kronik jako by tím více podněcovaly Jaroslava Durycha, aby z nich vyzískal co nejvíce světla o tehdejších lidech, o způsobu jejich smýšlení a o čistotě jejich srdcí. Tak jen jako na příklad upozorníme, jak ihned na počátku nám vyličí Durych poměr Boleslava I. k Otovi I. a k Jindřichu I. Jaký vliv má tento vztah na Slavníkovce a na polského knížete Měčislava. Jak dovede vyčíst, u kterého z těch panovníků promlouvá v lživé přetvářce vzpurnost, pýcha, touha po moci a kdo vskutku řádně připravuje dílo spravedlnosti a milosti na zemi, jehož korunou bývají svěci. Je opravdu obdivuhodné, jak tímto postupem Durychovým nabyt na plnosti i na barvitosti obraz života našeho národa v tom úseku dějinném, kdy vládli Boleslavové a kdy žil svatý Vojtěch.

»Asi v té době se v knížetství Slavníkově počal v životě kněžny Střežislavy květ purpurový a zlatý, jemuž při křtu bylo dáno jméno Vojtěch.« - Chvála a oslava světce života počíná takto prostě, avšak s plnou básnickou účinností Durychova slova. Epické vyprávění, v kterém se děje tato oslava, přibližuje nám velice výstižně onu křižovatku, na které stál v dramatickém sváru český národ desátého století sám se sebou, se sousedy i s nebem. Z této křižovatky obdivuhodným řízením Božím vzešel mučednický květ Vojtěchův. Těmi křižovatkami se staly boje pohanské tvrdošijnosti a pýchy se zákonem spravedlnosti a lásky, moc panovníčů a právo Církve. Lstivá sebeláska s chtivostí po moci, která se nezastavuje ani před útočištěm v chrámu. Na jedné straně mistři ve lživosti, na druhé straně veliké dary duchovní, knížecí přímot, oddanost pokoře a zanicení vpravdě apoštolské, které šlehalo vysoko nad obzory tehdejšího života.

Jestliže byl totiž oslaven ve svatém Václavovi křesťan, vladař, pečující o blaho svého národa, a rytíř, vzývající svatého archanděla Michaela, je svatý Vojtěch oslaven jako biskup, který střeží ducha křesťanského u svého stáda a nestrpí nespravedlnosti, páchané na moci duchovní. Dostává-li se mu pak koruny mučednické, je to horoucí duch apoštolský, který řeholí nejvyšších ctností posilněn, již žije jedině pro Krista, v němž odpustil i svému národu. Vstoupil tedy do řady našich svatých patronů jako mučedník, biskup a řeholník. A celý národ také se mu zavázal slavnou přísahou, když jej toužil mít doma ve vlasti, že bude navždy odpírat pohanství, že bude věrný křesťanskému duchu a bude vždy hájit práva Církve. Svatý Vojtěch se stává tak ochráncem moci duchovní, kulturní v české zemi a udává také směr a zákony duchovnímu růstu

u nás. Jako kněz, muž stavu duchovního, přidružuje se k záchovnému dílu svatého Václava, aby národ v něm našel povzbuzení, jak chválit Boha, k jehož oslavě dal národu mohutné písně duchovní.

Durychovo první dílo Svatý Vojtěch je nyní bohužel těžko dosažitelné, neboť je už dávno rozebráno. Nechtě tedy toto dílo, které se čestně řadí k Pekařově studii Svatý Václav, rozhojní v národě poznání a úctu k svatému Vojtěchovi. Karel Vach

Myšlenky Tomáše ze Štítného

O hlavních myšlenkách díla Tomáše ze Štítného poučuje nás knížka Josefa Jančíka *»Tomáš ze Štítného, učitel života«* (Akord v Brně 1940). Ježto právem spatřuje vlastní význam Štítného se stanoviska theologického v jeho pracích mravoučných, rozčlenil si práci ve čtyři kapitoly (Poslední cíl člověka, Čiň dobro, Varuj se zlého, Plň stavovské povinnosti), jejichž nadpisy vystihují velmi případně hlavní okruh představ a myšlenek Štítného. Jančík nesleduje geneticky nauku Tomášovu, ani nevyhledává jednotlivých jeho vzorů a předpokládá zajisté v duchu dosavadního badání značnou závislost jeho na současně nebo starší literatuře mravoučné. Štítný ovšem se učil na spisech církevních otců, scholastiků »zlaté doby« i současných vzorů, překládal je a rozličně ve svých pracích obměňoval. Znal je částečně přímo, částečně z různých sbírek (florilegií) patristických a scholastických. Zde ostatně literární historické zkoumání nevyžilo poslední slovo. Důležitou otázkou jest, jak s těmito citáty zacházel a co z nich ve svých pracích udělal. Pod tímto zorným úhlem vidí se mi na př. jeho Knížky šestery výsoce původním dílem, nejen jak původnost chápal středověk, (který ostatně neznal »původnost« v našem smyslu), nýbrž docela v duchu moderního pojetí rozvrhu myšlenkové práce. Oporou tohoto zdánlivě odvážného tvrzení jest mi nauka Štítného o stavech »trojího důstojenství« (duchovní, světský pán a obecný lid dělný) a její pozoruhodné zdůvodnění: i když myšlenka »trojího lidu« byla obecným přesvědčením středověku (u nás ji však potírá s velkou úporností Chelčický jako »zařízení pohanské«), přece úplnost a důslednost, s jakou buduje tuto nauku Štítný, nemá analogie v podobné literatuře, která mu mohla být a snad i byla známá (Tomáš Aquinský, Aegidius Romanus a j.). Vůbec celá tato otázka zasluhovala by podrobného šetření. Práce Jančíkova, v níž často dává mluvit Štítnému přímo, jest velmi užitečná a lze čekat, že vzbudí zájem o Štítného, na něhož se v poslední době neprávem zapomíná.

R. H.

O panování císaře Karla IV.

Z kroniky Beneše Krabice z Weitmile vydal v překladu F. M. Bartoší podstatnou její část, líčící *»Panování císaře Karla IV.«* (Pokrok v Praze 1940). Sahá od roku 1346 až do r. 1374, neboť následujícího roku kronikář zemřel. Nyní, když máme v novém vydání *Vlastní životopis Karla IV.* (v překladu Pavlové a s úvodem Chaloupeckého), jest tento překlad z kroniky Benešovy vítán, poněvadž navazuje tam, kde autobiografie končí, a tak se čtenář může seznámiti bezprostředně s vrcholným obdobím vlády Karlovy. Beneš klade zvláštní důraz na církevní události, zakládání klášterů a stavění kostelů - po té stránce doplňuje často velmi užitečné poznatky z materiálu listinného,

jehož se dochovalo hojně. Třebas Beneš nebyl dějepiscem, jakého potřeboval Karel (nebyl takovým ostatně ani Marignoli ani Pulkava), zasluhuje pozornosti jeho vážnost a otevřenost, s níž tento jinak nepochybně loyální kanovník svatovítský a správce stavby katedrály vypisuje pamětihodné příběhy za vlády Karlovy. To nutno zvláště vyzdvihnouti, neboť Beneš, i když zůstává technicky průměrným letopiscem středověkým, svou snahou po objektivnosti a smyslem pro meze každé oddanosti a patriotismu naplňuje již rozličné mravní příkaz skutečného historika.

Překladu prostého vypravování Benešova předělal Bartoš stručný úvod o životě kronikářově a jeho dílu.

R. H.

Román české vesnice

Jan Knob: *Z plamenů roste*. - Vydala Novina v Praze, Hlasy země, str. 270, 1940, K 25.—.

Z plamenů roste líčí prvé dvacetiletí na české vesnici Doubnici na Jičínsku po roce osmačtyřicátém. Tam svoboda rozvázala v bohatých sedlácích dosud krocenou ctižádost a požívačnost. Je rozvázáno přátelství, udržované po několik generací, mezi nejbohatšími sedláky, rychtářem Danielem Samohrdem, Martinem Bortem a Rašínem. Martin Bort si vyzdoroval krásnou nevěstu Anežku Plesarovu, pro kterou se dal na vojnu Rašín. Anežka však dává Bortovi najevo, že jej nemiluje, a Bort se domáhá mezi vesničany získat rychtářství po Samohrdovi. Sedláci s ním sice poplývají, ale zvolí opět Samohrdu rychtářem. Bort chátřá a za větrné noci v duševní depresi zapaluje svůj grunt. Celá dřevěná ves až na faru a kostel vyhoří. Touto ranou sedláci, zadlužení svým bývalým nevázaným životem, nalézají cestu sami k sobě, obnovuje se bývalá přátelská pospolitost mezi nimi, a vedeni rozvázným rychtářem Samohrdem, vybudují si nový domov, očištěný od jejich pýchy. Martin Bort si vzal život. Bortův statek připadl obci, když zaplatila jeho směnky. Rašín po rakousko-pruské válce se vrátil domů, a ožebračený se shledává s Anežkou Plesarovou, která utekla z Doubnice a žila u vesnické žebráčky.

Z Knobova vypravování zaujme především, jak hluboko proniká k svým postavám. Je zde Martin Bort, ctižádosťovec, který pro vnitřní rozlomenost a nevázanost stále více propadá zlu, a rychtář Daniel Samohrd, jehož rozvázná moudrost se nedává nijak časem vychýlit, ba naopak sílí se a kalí překážkami do čisté, mužné tvrdosti. Nelze také pomínout postavu starého děkana, který nechápe běh nové doby, a kaplana Zacha, který zase touží lidu přiblížit Boha a vlast, nenalézá však dříve cestu k lidu než teprve za požáru. S epickou zkratkou nejlépe ještě je podána postava anarchistického milovníka svobody Pluhaře, jehož přerod je typicky vystižen.

Ostatním postavám právě Knobovo etické zaměření prosy ubralo na básnické výraznosti. Epika je plod pravého básnického pathosu, který přýští ze zákonnosti slova a řinu, z bohatosti podob a barev věcí, z radostí lidského srdce, které se naplnilo vůlí řádně zvládnouti skutečnost. A takové epice je každý záměr nebásnický jen rušivou mlžinou. Být básníkem znamená zvládnout skutečnost v nové podobě a nikoliv ji snad napravit, poučovat anebo povzbuzovat.

Vch.

Růžová zahrádka

Tomáš Kempenský: *Růžová zahrádka*. - Přeložil Emanuel Hauner, vydal Ladislav Kuncíř v Praze 1940, str. 56.

Tomáš Kempenský (1380-1471) je z prvních autorů, který byl v českém národě velice často tištěn hned po vynalezení knihtisku. Bylo to přirozené jeho »Následování Krista«, které se těší u nás stále pozornosti. Nyní dochází i na menší jeho mystické spisy, z nichž Růžová zahrádka má místo zcela pozoruhodné.

Neboť Růžová zahrádka se snaží uvést čtenáře ze zmatků lidské porušené přirozenosti do ráje srdce. Činí tak slovem moudrého a láskyplného kontemplátora věcí božských a lidských, aby na nich čtenáři vysvitlo světlo nadpřirozené, skrze které se uhostuje pokoj v lidech. Pro nás obdivuhodně vyniká především ta plnost nazírání všeho a onen dar moudrého přátelství, které se čtenáři nabízí v jednotlivých kapitolách.

Dnes, kdy kriticky zkoumáme výsledky a cíle humanismu, můžeme právě poukázat na tuto křesťanskou moudrost, jak znala v spravedlnosti a lásce Boží řádně vidět místo člověkového, změřit jeho hodnotu a vážit si všeho, co jej přivádí k spáse. Bez nadsázky lze říci, že jen v této křesťanské moudrosti nacházíme jedině věrý přátelský vztah od bližního k bližnímu, neboť vše, co se zde děje, děje se v Kristu. A v tom také splňuje tato pěkně vypravená knížka naši touhu.

Vch.

Kniha o konversích

Severin Lamping-O. F. M.: *Ti, kdož nalezli pravdu*. Přel. Jan Brechensbauer. Vydal L. Kuncíř v Praze 1939. Cena 48 K.

V Kuncířově sbírce Ver Sacrum, přinášející vybrané knihy náboženského obsahu, byla vydána nedávno cenná kniha františkána S. Lampinga. Kniha obsahuje odpovědi konvertitů z 21 národů na otázku: Proč a jak jsem se stal katolíkem? Některé odpovědi jsou delší, některé kratší, ale vždy jsou hluboce zajímavé jak se stanoviska čistě náboženského tak i kulturně-psychologického. Se stanoviska čistě náboženského proto, že v těchto líčeních konversí máme dokument o živém a často zvláštním působení Boží Prozřetelnosti na duše, na lidské mysl i lidská srdce. Pro věřícího katolíka je zde podán přímo hmatatelný důkaz Kristovy lásky k Církvi, Jeho ustavičné pomoci a pozhennání apoštolským úsilím a modlitbami své Nevěsty. Pro náboženského historika a psychologa, věřícího nebo nevěřícího, je zde také cenný materiál. Materiál o vlivu a vzájemném zápasu různých náboženských učení a společností; o tom, jak jedna soustava vytlačuje jinou, pomalu nabývá víc a víc půdy v lidské duši; o tom, jak po intelektuálně poznané pravdě jedné z nich jsou přemáhány psychologické a jiné potíže, spojené s konversí, se změnou náboženství, církve. Řekli jsme, že je to materiál cenný, neboť jde o osoby, které jsou vysoce postaveny jak v duchovním tak také v intelektuálním směru a někdy také v uměleckém (Chesterton, Claudel, Jammes). V jejich líčení cítí se hluboká opravdovost - přímo by se chtělo, aby u každého věřícího a vždy k náboženským otázkám byl takový vážný postoj jako u těchto konvertitů. Víme, že psychologicky je to těžko, vždy tak živě cítit důležitost a velikost náboženských pravd a realit. Přece však po pročištění těchto zpovědí - protože skutečně tato líčení jsou malými zpověďmi sv. Augustina - zůstává v duši jakýsi smutek, že v našem náboženském životě leckdy možno vidět jakousi

povrchnost, ochablost a necitelnost k duchovním otázkám, k pravdám a závazkům naší víry, k potřebám a voláním naší Církve.

Tím spíše, je-li to v dobách individuálního nebo národního života, kdy by se měl projevit více duch pokání, duch tělesného i duševního sebezáporu, duch modlitby a obětavosti. Proto možno od srdce doporučit katolickým inteligentům knihu Lampingovu. Ne k pročitání, nýbrž ke čtení. Může pro leckoho znamenati duchovní osvězení, rosu shůry pro rozmýšlení a větší oživení náboženského ducha.

Ještě dvě poznámky podřadného významu. I když souhlasíme v podstatě s autorem v tom, jak odůvodňuje výběr konvertitů, a když již předem odpovídá na možnou námitku: »Ten neb onen byl by tam ještě patřil,« přece považujeme za vhodné zde uvést jedno přání. Ne o zařazení ještě toho či jiného významného konvertity, spisovatele nebo učenice, nýbrž o zastoupení celé jedné veliké náboženské skupiny: v knize jsou zastoupeni konvertité z pravoslaví, z luteránství, anglikánství, z buddhismu, konfucionismu, japonského šintoismu, tedy ze všech velikých náboženských skupin až na - mohamedánství. Kdyby autor byl přidal ještě konvertity z mohamedánství, kniha by obsahově velmi získala.

Na 257. straně, v líčení knížete Dimitrije Galicina (»Dějiny vyvracejí státní církev«) jest zmínka o mnohosvazkovém díle ruského jesuity - i když s neruským jménem - Pirlinga. Jelikož jde o základní práci, o vztah Ruska k Svaté Stolicí, upozorňujeme, že název tohoto díla není »Nejsvětější trůn v Rusku«, nýbrž »Svatá Stolica a Rusko.*)

Jan Kellner

Zpěvu dar

Písňové bohatství, jež je svědkem a dokladem zpěvnosti našeho národa, nejen že nebylo a není s dostatečnou důkladností a péčí sebráno a utříděno, nýbrž ani z toho, co se podařilo zachytit a zapsat, není podstatná část publikována. Sbírky, dosud vydané, byly dávno rozebrány a těžko dostupny, ať již jde o sbírku Rittersberkovu, Erbenovu, Sušilovu, Bartošovu. Teprve poslední doba k nim obrátila svůj zřetel a dočkali jsme se alespoň nového vydání Erbenových písní a říkadel (nákladem Evropského literárního klubu) a jejich nápěvů v harmonisaci J. P. M. Martinovského (v revisi Jindřicha Jindřicha vydalo nakladatelství Fr. A. Urbánek a synové). Sbírku Sušilovu v novém vydání slibuje nakladatelství Čin. Bohatý a patrně nezpracovaný materiál odpočívá v Ústavu pro lidovou píseň. A není při tom nedostatek opravdových milovníků lidové písně, jak o tom svědčí činnost třeba Jindřicha Jindřicha, Weise, Karla Plicky, J. N. Poláška, Ludvíka Kuby a jiných.

Ještě hůře je na tom píseň zlidovělá, o níž vědecký zájem byl nepatrný. Společenský zpěv, jímž žije česká společnost valnou část XIX. století a jenž může nést v pravém slova smyslu název zpěvu národního, zůstal více méně zaklet ve zpěvnících, povahy a hodnoty co nejroznorodější, ve zpěvnících známých i neznámých, zapadlých i nezvěstných, jichž se dá napočítat na dvě stovky. Letošní rok konečně obrátil zvýšenou a zaslouženou pozornost k tomuto zpěvnímu odkazu naší minulosti.

Český národní zpěvník, který pro nakladatelství Melantrich zpracovali a uspořádali

*) Ve francouzském originále »Le Saint-Siège et la Russie«, v ruském překladě »Svjatejij Prestol i Rossia«.

dva mladí badatelé, Bedřich Václavek a Robert Smetana (str. 446, cena 80 K), se objevil jako naléhavá a důležitá pomůcka pro orientaci v písni české společnosti XIX. století. Značný kus práce vykonali již dříve svým rozbořem a výběrem písni kramářských. Ke svému Českému národnímu zpěvníku prozkoumali 160 společenských zpěvníků z let 1848—1935 a svůj badatelský postup založili na rozšířenosti písni, nikoliv na jejich množství. Obliba těchto písni pak rozhodla o jejich zařazení do výběru 190 písni s melodiemi a celými texty. Zjistili, že z 5107 písni, vyskytujících se v těchto zpěvnících, pouze 250 se jich octlo ve více než deseti zpěvnících. Český společenský zpěv XIX. století čerpal nejen z písni kramářských a lidových, nýbrž značnou měrou z písni umělých a písni společenských v širším slova smyslu, t. j. písni, vytvořených českým měšťanstvem a z kolektivních v městských vrstvách. Souvisí totiž vznik a rozkvět společenského zpěvu českého v minulém století s celkovým sociálním a politickým vývojem našeho národa v té době. Většina těchto písni vznikla v letech 1830—1848, kdy zpěv, jako nejspolečnější druh hudby, byl nositelem a udržovatelem národního vědomí. Metternichovská reakce nedovolila ovšem publikaci těchto písni, které se objevují teprve po r. 1848. Pokud přejímá městská společnost píseň lidovou, přejímá ji již v době vymírající lidové zpěvnosti, oživuje ji svými zpěvníky a vrací ji opět venkovskému lidu, kde tyto zpěvníky postupně zaujímají místo někdejších kramářských tisků. Zároveň s písni lidovou dostává se do venkovské společnosti i píseň společnosti městské, která tu zlidovuje. Tak se uzavřela pozoruhodná výměna kulturních statků mezi městem a venkovem. Rok 1848 znamená pro společenskou píseň obohacení o píseň politickou, o aktuální politickou satiru, která je skládána na nápěvy lidové (Havlíčková »Šuselka«). Připomeňme si ještě, že ve zmíněných letech vznikly a znárodněly »Kde domov můj...« a »Moravo, Moravo...« Většina vlasteneckých písni děkuje této době za svůj vznik.

Vydavatelé zpěvníku při svém výběru a zařazování přihlíželi nikoliv k původnímu znění té které písně, nýbrž k její formě, jak byla zpěvníky zaznamenána. Proto také neopravili věcné chyby těchto zpěvníků a přejali je i do svého výběru (tak píseň »U panského dvora« není původu lidového, nápěv složil J. Vašák, »Dívku ze mlejna« složil V. J. Rosenkranc a nikoliv Aug. Hošek a pod.). Avšak tento Český národní zpěvník není jenom výběrem nejzpívanějších společenských písni, jejich historií a oceněním. Autoři připojili ke své práci jednak podrobný soupis všech 160 společenských zpěvníků, a mimo to abecední soupis všech písni, které se nalézají ve zpěvnících se současným udáním, v kterém zpěvníku která píseň je obsažena. Tím ze své práce učinili důležitou výchozí pomůcku pro všechny příští badatele, neboť tu po prvé utřídili materiál, do té doby tímto způsobem nezpracovaný. Je tedy hodnota tohoto zpěvníku především vědecká. Přes to i laik tu najde nejedno potěšení a poučení.

Pod názvem *Zpěv českého obrození* vydal v nakladatelství Českomoravský Kompas Mírko Očadlík přehledně utříděný výbor textů a soupisů melodií z let 1750—1866 (2. svazek sbírky Českého obrození, str. 216, cena 30 K). Po předchozí Jirátové »Lyrice českého obrození« dostalo se nám touto prací jistého doplnku Václavkova-Smetanova »Českého národního zpěvníku«. Hledisko, jímž je tento výbor 89 textů (bohužel, jen několika melodiemi provázených) pořízen, je vývoj hudební. Očadlík tu ukazuje, jak obrozeníská melodie, rodící se z duše lidu, vyžívá na tvar umělý a složitý. Zatím co česká řeč zápasí ještě nejednou o svůj tvar, hudební melos roste od vzorů klasických a operních, laickou nápodobou umělého zpěvu zlidovuje umělý zpěv a prokazuje vůli po dosažení nových slohových možností. K roztřídění materiálu zvolil Očadlík vhodně čtvrté motto

»Písň české« Jana z Hvězdy. Rozdělil tak písň na zpěvy duchovní, dětské a milostné, společenské a vlastenecké. Záměrně končí citací Smetanových Braniborů a Libuše, neboť »vývoj obrozeneckého zpěvu teprve dílem Smetanovým nachází plně uskutečnění své snahy i své pravé myšlenky«. Bohatý poznámkový materiál, snesený s velikou akribií a znalostí věci, poslouží znamenitě důkladnějšímu čtenáři. Několik reprodukcí Mánesových kreseb a faksimile Škroupova rukopisu partitury písň »Kde domov můj...« činí ze svazku úhlednou knížku.

Český zpěvník, který pro Družstevní práci uspořádal Karel Plicka (str. 388, cena 65 K), je neobyčejně zdařilým výběrem pěti set lidových písň českých, moravských a slezských. Prostá krása lidové melodie, umělecká hodnota písňových textů dovedou vzrušit všechna srdce, která mají smysl pro bohatou tradici uměleckou našeho lidu. Plickova vášeň pro národopis je známa. A je známa i jeho bohatá sběratelská činnost. Dostalo-li se mu úkolu vybrat z obrovitého pokladu našich lidových písň pouze 500, byl to úkol nejen čestný, ale i neobyčejně obtížný. Plicka sám přiznává, jak se těžce rozhodoval, když musil z užšího výběru asi 1200 písň vylučovat píseň za píseň. Kriteriem mu byla umělecká hodnota nápěvu, neboť, jak správně poznamenává, ani nejlepší text nezachrání píseň s nevýraznou melodií. A tak se nám jeho výběrem dostalo skutečně kvintesence lidového zpěvu, neboť jeho zkušenost, vkus i láska k lidové písni vedly jeho ruku neobyčejně šťastně. Český zpěvník je skutečně malým pokladem, v němž je výtečně zachycen obraz zpěvnosti nejen české, ale i moravskoslezské. I dobrý znalec lidové písň najde tu nejednu mu neznámou, krásnou melodii. Řada písň z přírody, tak typických pro východní Moravu, vzácná skupina táhlých písň rovinných, většinou milostných a rekrutských, mnohotvárná skupina písň tanečních dávají nahlédnout do písňových typů, které jsou stále vzácnější a vzácnější. Často opomíjené písň hanácké, valašské a lašské jsou tu bohatě zastoupeny, není takřka kraje, aby tu nebyl zastoupen. Najdete tu písň baladické a koledy, písň svatební i zbojnické. Plicka prošel většinu známých sbírek, od Sušilovy a Erbenovy až k poslední Úlehlově, vybíral a třídil, připojoval ze svých zápisů. Všude označil tempa, dynamická i přednesová znaménka, takže jeho zpěvník má praktickou cenu a i svým účelným formátem vyhovuje autorovým intencím, aby lidová píseň prakticky oživila. V doslovu Plicka podal nejen charakteristiku lidové písň, rozbor jejích typů a způsob svého výběru a třídění, nýbrž také pravidla, jak lidovou píseň zpívat. Jaromír Fiala pak připojil soupis sborových úprav jednotlivých písň, který dobře poslouží zpěváckým spolkům a společností. Spolu s Českým národním zpěvníkem (Václavěk-Smetana) podává Plickův Český zpěvník hutný a výstižný obraz české zpěvnosti.

Valašské písničky (nákladem Knihovny Milotického hospodáře), jichž dosud vyšly 2 díly, podávají pěti Jana N. Poláška a Arnošta Kubeše tři sta valašských písň, pořizovaných většinou z vlastních zápisů obou autorů. Zapsané nápěvy jsou opatřeny tempem, dynamickými i agogickými znaménky, údajem místa i jména zpěváka. Připojeny jsou úplné texty, v dialektu, takže sbírka snese měřítko vědecké. Oba díly jsou opatřeny úvodem o valašské lidové písni, nástrojové hudbě, zpěvácích i osudech valašských písň. Podle autorů zpěvnost valašská dosud nevyhasla a nové písň stále ještě vznikají. Nelze dost ocenit práci obou sběratelů a těch, kteří umožnili vydání těchto písň, a to tím spíše, dovídáme-li se z úvodu, že Polášek svého času odevzdal Ústavu pro lidovou píseň v Brně 500 písň, které dosud nebyly publikovány. Ukazuje se, že všechny neoficiální cesty vedou - alespoň v oboru lidové písň - rychleji k cíli než zájem kruhů oficiálních a vlastně odpovědných. Jak ukazují množící se edice našeho písňového bohatství, »zpěvu dar všech srdcí vroucích« přece jen bude včas zachován.

Jan Rey

Kniha ód, poctěná uznáním země České

VÁCLAV RENČ

Trojzpěvy

Hlasy tisku o knize:

„Je to nový, široce tekoucí verš zvláštní hudebnosti a výrazné síly obrazné, přiřadující se k ódickému výrazu Jar. Vrchlického, Svat. Cecha a Ot. Březiny. Ze všech těch ód, ze všech těch vztahů, z celého toho postoje k světu a nejvyšším pomyslům života, z celé té převeliké úcty k tvaru básnickému a jeho plnosti („...pro ptactvo slov hledám potravu žitnou...“) staví si básník, opuštěn v hlukotu lidském „přetichý dům“. Je to dům, v němž bytuje skutečná poesie.“ Jan V. Sedlák ve „Venkově“.

„Básník odvrhuje s mužnou jistotou zbabělé nářky a svazuje slova díky za utrpené rány, slova odhodlání a naděje v modlitby, v nichž vysoko dozrává jeho umění, aby zbrunátnilo jako krásný a plný plod v nejnovějším souboru třinácti ód „TROJZPĚVY“. F. Hrubín v čas. „Knihy a čtenáři“.

Obálku a frontispice nakreslil E. Frinta. Úprava arch. Břetislava Štorma. Stran 60. Cena brož. K 19.—. Vyšlo v Knihách Řádu. Žádejte u všech knihkupců.

NAKLADATELSTVÍ „VYŠEHRAĐ“, S. S R. O., PRAHA II, VÁCLAVSKÁ UL. 12

Umělecké bohatství našich zemí zachycují

Poklady národního umění

Sbírka monografií - průvodců s obrázky

Dosud vyšly tyto svazky:

Dr. A. Birnbaumová: Kostel sv. Ignáce v Praze

V. Vachsmannová: Loreta na Hradčanech

Dr. Z. Drobná: Karlův most

Dr. O. Blažiček: Náhrobek sv. Jana Nepomuckého

Dr. K. Guth: Říp

Dr. Z. Drobná: Farní chrám sv. Jakuba v Brně

Dr. O. Stefan: Klášter sázavský

Dr. A. Birnbaumová: Svatá Hora

Dr. A. Masaryková: Národní museum

Dr. E. Sedláčková: Klokoty u Tábora

Z. Kotíková: Pecka

Dr. A. Píffl: Proboitský kostel v Roudnici

Dr. Z. Drobná: Předklášteří u Tišnova

Dr. J. Pešina: Kaple sv. Václava v chrámu sv. Víta.

Cena jednoho svazku s 6 obrázky - pohlednicemi je K 5.—. Dostanete u všech knihkupců.

NAKLADATELSTVÍ „VYŠEHRAĐ“, S. S R. O. V PRAZE II. VÁCLAVSKÁ UL. 12

Letos v září uplyne 400 let od
založení Tovaryšstva Ježíšova

*jehož význam pro naše duchovní
dějiny je veliký*

Čtete knihu

VÝBOR Z LISTŮ A INSTRUKCÍ SVATÉHO IGNÁCE Z LOYOLY

Kniha je překladem na slovo vzatého znalce

P. Jaroslava Ovečky S. J.

a osvětluje život i zásady
velkého světce a zakladatele řádu.

Vychází v „Podlahově knihovně naučných spisů”.

Stran 352, cena brož. K 120.—, váz. v plátně K 145.—.

U všech knihkupců.

Nakladatelství „Vyšehrad”, s. s. r. o. v Praze II, Václavská 12

ŘÁD

revue pro kulturu a život

Václav Renč: Noc - Předzpěv

Josef Berka: Legenda z rodné vsi

František Křelina: Jásejte a radujte se

Oldřich Bárta: Přivítám - Básníkův hrob - Na syna

Jan Vilikovský: Český Passionál a Život Krista Pána I.

Jan Strakoš: Lyrika plodné bolesti II.

Leo Kobylinski-Ellis: Moc smíchu a pláče

VARIA

Rudolf Wierer: Náboženský a světový názor literárního romantismu

KNIHY A UMĚNÍ

Josef Vasička: Staročeská lyrika - Nový příspěvek k barokní homiletice

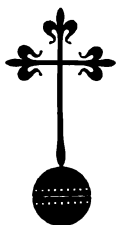
Jaroslav Červinka: Dva svazky poesie - Berkův „Chléb v kamení“ -

„Magdeburská svatba“ G. von le Fort

POZNÁMKY

Jan Rey: Upravovat či neupravovat naše klasiky?

8. číslo VI. ročníku, Praha 1940

ŘÁD, revue pro kulturu a život

Rídí František Lazecký s redakčním kruhem. • Veškerou redakční poštu, jakož i recensní výstky posílejte na adresu František Lazecký, Praha XII, Slezská ul. 7. • Administrace: Praha II, Václavská 12, kam řídte objednávky, změny adresy nebo reklamace. • Vydává nakladatelství „Výšehrad“, Praha II, Václavská 12. • Tisknou Č. A. T. Českomoravské akciové tiskářské a vydavatelské podniky v Praze II, Václavská 12. • Majitel Rudolf Voříšek • Odpovědný redaktor Václav Renč • Inserci zadává a za ni odpovídá IPRA, ins. kanc., Praha II, Václavská ul. 12. • Vychází měsíčně (mimo prázdniny), celkem 10 éšel ročně. • Jednotlivý výstik K 7.—. • Předplatné na celý ročník K 56.—. • Číslo šek. účtu 35.500 „Výšehrad“, nakladatelství, Praha II, Václavská 12. • Dohledací pošt. úřad Praha 25. • Vyšlo 26. X. 1940.

OBSAH SEDMÉHO ČÍSLA: *Karel Schulz*: Prsten královnin - *Karel Záruba*: Ne, nevyžítej mi - *Matthias Claudius*: Smrt a děvče - *Jan Pilát*: Jarní sonata - *Oldřich Králík*: Pojetí bolesti ve „Větrech od pólů“ - *Jan Strakoš*: Lyrika plodné bolesti - *Jindřich Stěda*: Obecná činnost - VARIA: *Zdeněk Šmíd*: Český překlad Polyféma - *L. J.*: Na okraj Dykových studentských románů - KNIHY A UMĚNÍ: *J. Cervinka*: K nové poesii Bohuslava Reynka - *Jan Vilikovsky*: Tkadlec - *Jaroslav Cervinka*: K. H. Waggerl: Rok Páně - *Karel Vach*: Cesta svatého Vojtěcha - *Rudolf Holinka*: Myšlenky Tomáše ze Štítného - O panování císaře Karla IV. - *Vch*: Román české vesnice - *Vch*: Růžová zahrádka - *Jan Kellner*: Kniha o konverších - *Jan Rey*: Zpěvu dar

Nakladatelství „Výšehrad“ převzalo od Výtvarného odboru Umělecké Besedy zbylý náklad monumentální edice

JAKUB DEML

DÍLO FELIXE JENEWEINA

Mohutný umělecký zjev Jeneweinův je uváděn a vykládán kongeniálním slovem básníka, který se zde Jeneweinovým dílem inspiroval k vlastnímu básnickému projevu. 66 velkých celostranových reprodukcí, 183 stran textu. Přepychově vypravená kniha v původní polopergamenové vazbě K 250.—.

Nakladatelství „Výšehrad“, s. s. r. o. v Praze II, Václavská 12

Václav Renč

NOC

Svítily hvězdy. Svítily hvězdy?
Nevím, sladká holubice.
Za tebou přišla černá luna,
vypila hnízdo tvého snění,
nevrací se.

Nevrací se a nenavráť.
Na vše je pozdě, věčná růže.
Bude-li s námi kolouch bloudit,
najdeme spíše cestu zpátky -
možná, možná.

Najdeme cestu, - nenajdeme:
les bude šumět jako šuměl,
vody se dále točit v bocích,
vzpínati paže rákosové,
slunce vyjde.

PŘEDZPĚV

Pro tebe na tě zapomenu zas,
pro tebe v stráni polední
na tebe v hvězdách nebeských,
pro tebe ve tmách orchidejí
na liliový jas -
pro tebe na tě zapomenu zas,
a rád, a rád!

Pojď, odejdi, a vrať se jiná, táž!
Ty z milovaných nejmilovanější, jediná!

Pro tebe na tě zapomenu zas,
a rád, a rád,
pro slávu času budoucího na minulý čas,
pro tebe jitřní na tebe z růží, na tebe ovocnou -
Pro tebe na tě zapomenu rád, ,
a zas, a zas,
- ó Kráso!

Josef Berka

LEGENDA Z RODNÉ VSI

Je poledne a zas již k spánku
se chystá bledá sláva dne,
noc nakukuje do altánku
a sbírá listí barevné.
Je poledne - leč jaké jméno
přináleží té tesknici,
jež v srdci mém má svoje léno,
jak pláč, jak oheň hořící?

Ach, jaké jméno, jaké jméno
pocitu, který náhle vzplál,
když ticho, vánky nepřelstěno,
zradilo krok, jenž vpřed se bral?
Když jemný šelest zavolal
a vlny rozlily se síře
jak žalmy u podnoží kříže,
jak vlhkost mraků jdoucích v dál?

Maria, matko milosrdná,
jež podnožím máš růže střech,
zas k zemi skláním se a trna
kol spánku provádím svůj dech.

V paměti zpola zastírané
dolují nápěv křehkých strun
a vítr popouštím, nechť vane
a zlaté uzardívá dům!

A již mne jímá ticho děsné,
jímž zloděj přistupuje blíž,
ticho, v němž nikdo nezahlesne,
jen ruka lámající mříž.
Ticho, v němž jak stín mezi stíny
uvázne svitek pytloviny
a krutě rozšklebí se smích,
dábelský, krutý, drsný smích.

A jako tenkrát, krok co krok,
zas stín se míhá mezi poli
níž, kde zní vody bouřný tok,
a kde se zvedá kopec holý.
A jako tenkrát cesta ztrácí
se tisíckrát a zas se vrací,
nešťastna v účastenství svém,
poslušná v krutém hoři svém.

Oh, řeko, potřísněná pěnou
z úst hloubek jsoucích var a var,
zachyť ji v letu lehkou vlnou
a skryj ji v sykotu svých par!
Nechť jenom třpyt, jen šlépěj měkká
v šumění splavu nesmírném
se rozzáří a na dně tvém
zas hvězdu vyryje, kde čeká!

Až moučná zrna budeš mlít,
nechť slyším zastavit se mlýny,

a trna, smím se podívat
nad příčinou u zátočiny!
Pak sladké břímě vynášeje,
zaslechnout nárek, křik a pláč,
dalekých lesů ryvný pláč,
jež ze skal prudce vítr věje.

Co plátno zlato hrdla Tvého,
když v prsou zatají se dech?
Co světlo drahokamu Tvého,
když úsměv ztuhne na mých rtech?
Když oči vidí jenom krev,
vášnivou krev, odpornou krev,
jež prudce vyvěrá tu z všeho
a stéká po ostění cév?

A zatím co les v propast sirnou
se propadá a v marnost jen,
radost, již děti snem svým stihnou,
se rozsvětlila nad mlýnem.
Vysoko noc je, hvězdy hoří,
jak hoří rosa v kláscích žit
a vlhkost stoupá ze dna moří,
chtíc růstu úděl naplnit.

Rodičko Boží, Matko má,
nemysli na ty, kdož Tě jali.
Ó Paní má, ó Lásko má,
neoslyš pláč, kvílící v dáli!
Hle, průvod proseb našich spěchá -
slyšíš? To »oroduj« tak zní!
Již rozkaz dej, nechať se dní
a v slávě zaskvěje se střecha,
Rodičko Boží, Matko má!

František Křelina

JÁSEJTE A RADUJTE SE

Podle I. listu sv. Kláry.

»Uchvacujíc vítězný prapor kříže, již kráčí vstříc svému ženichu, provázena jsou zástupem panen...«

Z listu papře Řehoře IX. Beatrici Kastilské.

Tu noc před Svatým Duchem spala Anežka jen lehce. Probouzela se každou chvíli, a kdykoliv se probudila, ucítila na svých prsou list sestřičky Kláry. To ji upokojilo, ano, je to všechno pravda, její předsvatební plesání není pouhý sen. List svatě Kláry jí před nedávnem přineslo pět panen z daleké země italské. »Paní Anežče, dceři nejvznešenějšího a nejjasnějšího krále českého, Klára, nehodná služebnice Ježíše Krista a neužitečná služka paní zasvěcených...« - umí nazpaměť jeho slova a snad je také ve spánku šeptala, velice se radujíc; ale když se docela probudila, ucítila slzy na svých lících, tak jen blankyt rosy svaží květ, než rozpukne v jásání.

Té zimy jí uplynulo třidvacet let, a když vstala ve své krásě, podivila se svým slzám, celých sedm let nosila ve své duši to předsevzetí a nyní snad pláče - či váhám, přistoupilo ke mně lákání světa ještě v poslední hodině? Ale ne, jen jsem snila. A zdálo se mi, zdálo o tvých očích, modrých jako kalená ocel, Jaroslave ze Šternberka - a viděla jsem ve snu i to, jak již vznášíš svůj plamenný meč. Tebe snad zarmoutím, proto pláči, a pláči též slzami neskonale radostnými, ty budeš brzy se mnou, přiblížil se den vítězství.

Je časné. Přistoupila k oknu a dívá se na krásnou zemi, na smaragdovou řeku Vltavu i na rozkvetlé trnky a lípy, od nichž stoupá vůně. Tenkrát byl také takový den, jeli jsme v průvodu na Moravu a já jsem mu dala růži. A když jsem mu řekla *ta slova*, on klekl, jako by měl být znovu pasován. Můj drahý, já nemám meč, abych se dotkla tvé hlavy, hladím jen dlaní tvé vlasy - a jakmile ucítila jejich zvláštní krutost, již se nemohla zdráhat, přiklonila se k němu a dotýkala se jich rty, ani zprvu nevědouc, že ho líbá políbením skoro nehmotným, miluji tě, můj holoubku, nekleč ty přede mnou jako před svou paní, já toužím být tvá služebnice, pozvedá ho k sobě, výš, výš - a teď tě líbám na ústa, mají sladkost rajských malin, a na hrudi cítím rozpětí tvých ramenou, vtiskni znamení kmene v révu, jež touží uzrát

v paprscích! A než se od něho odklonila, pošeptala mu ještě jednou ta slova - i dnes se jí o nich zdálo:

»Bojuj. Bůh ti dá meč!«

Aby porozuměl, že Bůh jí dá kříž. Aby nezapomněl, že se ho nevzdává pro svůj původ, leč pro věčné zaslíbení.

Opakovala mu je dnes ve snu a nyní za jitra naposled vzpomíná toho dne na břehu jedné moravské vody, jež tekouc zpívala, loučím se i se vzpomínkou a upínám již všechnu svou mysl k světlu - a oheň vzplál v lampách jejich, to světlo zřídla věčně planoucího, a obkličuje její slast prstenci vždy těsnějšími - ó slzy radosti, žale v jasot proměněný, ty je vidíš, můj pravý Ženichu, přijmi je jako krůpěje, svlažující horkost patera ran, raduji se, že ti je mohu obětovat, že lásku lidskou mohu obětovat lásce věčné, a jeho veď v hrdinství, až nastane čas.

.

A tu do její komnaty vstoupila manželka královského komořího a s ní vznešená Školastika Šternberkovna, jí obzvláště milá, i jiné tři vysoce urozené paní; přinášejí jí roucho svatební a počínají obřad *oblaenie králového*, jak se o něm vypravuje. Oděly ji nejdřív v kmentový čechlík a v suknici barvy oblačné, a když tu oblékaly, vznesla vzhůru své paže jako z úbělu, aby to snáze učinily, šeptajíc tišeji než vítr v travinách: »Obklič mě, Pane, milosrdenstvím svým, jako tato suknice objala mé tělo, a do barvy jásaní oděj svou nevolnici...« A stanula před nimi krásná, radující se, vítězná.

Mlčely při tom všechny - také lítost stahovala koutky rtů těch matron, jim lítost a nevěstě štěstí. Jen když obouvaly střevice, říkaly s ní slova žalmu »Svěcení nohám mým«, a když ji oblékaly v tuniku ze zlatohlavu, ona sama prosila tichými slovy: »Oblec mě, Hospodine, v pancíř spravedlnosti...« a když kladly na její šíji rozkošné oplečí z povlaky, což byla krásná látka purpurová, děla sotva slyšitelně: »Ó ty, jenž napjals jako lučiště mosazné má ramena, veď šípy mých myšlenek vzhůru vrhaných k své vznešenosti,« a setrvala tak s rukama rozpjatýma, aby jí oblékly rukavice, a stanula před nimi krásná, radující se, vítězná.

Přistoupily k ní opět a rozpoutaly její vlasy. Zlatisté prstence se rozlily po hrudi, tak se dukátové zlato rozestírá po pergamenu, když se štetec chvěje vášnivou horoucností barev; vlasy zahalují paže, bělostné paže s nachovým úsvitem, v nich stoupá krev, jako miza pozdvihoává košatost lípy do křídel listů, jež vůni vysílají k oblakům - dě-

večko, královno, šeptají paní mimoděk a ruce se jim chvějí, když počínají rozčesávat tu zlatou pršku od hlavy dolů k třepivým konečkům, které dosahují oblych kotníků, rozžehující na nich záření, a ebenové hřebeny jim praskají v ruku, jako by se v nich krásou probouzel bratříček oheň - ó, zahal v oblak lásky svou děvečku ty, jemuž se dnes zas nubují, a její rouno přijmi jako nejskromnější oběť, až nadejde hodina stříže, toužím být krásná pro tebe, jenž miluješ krásu i zkormoucení. A nevěsta sama bere pletence vlasů a splétá je v pevné vrkoče, jež paní nabírají - a již navrch kladou vínek z perel, od něho povlají závoj.

Nakonec přijala na zlatisté vlasy korunu, jež vyběhá v trojí větvení, a bělostný plášť s hermelínem, protkaný zlatem a posetý drahokamy jako lemováním.

A prsten a kříž.

Venku již na ni čekal slavný zástup. Její bratr král Václav s královnou, královna vdova a mnoho urozených pánů a paní; a jejich nádhra bledla, jak jitřenka zbledne na úsvitě, před nádhrou královské nevěsty Anežky a jejich krása se rozplývala, jak se jen rosa za jitra rozplývá, když zazářily paprsky její vítězné krásy, již ji se vracující k dárci všeho krásného, cožkoliv jest.

Vstoupila pod nebesa z baldachýnu, nesou je nejpřednější pánové čeští i moravští ve skvoucích pancířích i přilbicích, a celé množství se dalo v pohyb: vykroče, zástupové, a provázejte jasnou Přemyslovnu od královského hradu ke království chudých v klášteře na Františku. I hnuli se zástupové a vedli je rytíři s vlajicemi korouhvemi a jejich kroky řídili biskupové, těch přišlo na slavnost sedm, pražský biskup třímá v ruce berlu biskupa Ondřeje ze slonové kosti a jeho infule je ta, kterou nosíval svatý Vojtěch, na berli pak vyšíváná, třásnitá pásnice z perel a se stříbrnými závěsky - i hnuli se zástupové okolo basiliky Spytihněvovy a pak k branám a odtud Ostruhovou ulicí k Juditiněmu mostu: a za mostem - jako se rozlévá Vltava za jarních tání - zmítaly se proudy lidu v suknách barvy šeré a nejchudší ženičky i pacholci jen v režných rubáších, vyšíváných na rukávcích barvami kvítků a písní.

V té chvíli se rozhlaholily zvony... a že se tu podle Vltavy mezi dvorci rozkládala ještě pole, vznesli se skřivani z hrud a jejich zpěvy se řinou v hlahol zvonů: jásejte, ó, jásejte nad holubicí, která rozpíná křídla a oblak se dotýká.

Již vstoupila prvním krokem na pražský most a užřela s něho nádreru průvodu v celém rozvinutí a uslyřela hlalol i zpěv. Ale její srdec se znenadání seřřelo úzkostí: pohřřledla po zelené vodě ke skále Vyřřehradu a užřela celou prařřskou kotlinu v jarní kráse a s kotlinou v duclu téřř celou tu řřirnou zemí od hor až k srdci měst, i Moravu se sídlem mařřčiným i zemí svého děřřinství, Slezsko. Toho všeho se vzdávám a vlastní rukou spouřřtím mřříži klausury, zachvěřřa se - řři je hřřích milovat řřivot? řři nechválí všechno stvořření Hospodina všemi podobami a tvary a barvami, jak řřim byly dány?

Uřřšla několik kroků poklesávájřř, jen se najednou potáci. A tu si vzpomněřřa: tato myřřlenka k ní nepřichází po prvé, snad řři nyní vyjadřřuje ve své myřřli stejnými slovy. Bylo to loni v létě. Jela ke královně mařřce na moravský Tiřřnov a měla vstoupit do jedné moravské děřřiny. Ale tu v prachu cesty spatřřila dítě, baculatého kořřiláče, oblého, přřekrásného. Hřřál si. Neviděl průvod. Blížřřila se k němu pomalu, přřipadal řři jako anděl a řřistá nevinnost byla jeho křřídla.

Milovala Moravu a její děřřátka - řřiz od toho jediného dne. Vy nejřřdřřv pokřřtění, vy batolátka, na jejichřř hlavu se lije blařřořřečení svatých bratrřř Cyrila a Metoda, vyhlřřířřovala k nim, kdykoliv je spatřřila. A tenkrát uviděla jedno z nich. Zastavila svého běřřlouřře. Dítě si dál hraje nevěřřdouc, až konečně vřřhlřřadlo, a byl to takový pohled, jako kdyřř konipas vzřřetne od ohlubně, tomu se také tak kmitává ocásek, jako se řřemu zakmitala radost v řřasách, kdyřř nad sebou uviděl princezu na bílém komoni.

A tu ona sestoupřřla, zvedla je a polřřbila.

Libám v tobě všechna opuřřtěná holátka lidská, můj okáci, libám v tobě všechny děti milující - a tu najednou vzřřykla a polřřbila ho po třřetřř - libám v tobě také to děřřátko, které by mělo přřímý pohled rytřřře Jaroslava, kdyby se mně narodilo - a ta slova řřeptá i dnes na prařřském mostě, kdyřř už kráci od královského hradu ke království chudých, a zároveň řři řřímá velký řřal, nevřřslovný smutek, věřřdomí, řře se vzdává všeho, řře se vzdává i hladových úřřtek, řřeřř by oslavila její krev v mařřeřřské mlěko proměňřřovanou a zachovala její podobu v pokoleních. Jeřřště ví, řře to je pokuřření - a řřhtěla se mu tedy bránit a vřřhlřředla dokola kolem; ale řře byl řřas leřřnic a řře se úmyslně oblěřřkla v roucha, řřeřř lichotřř při kařřždém kroku jejímu rozkvětřřlému řřělu, cítřř dech květů, vidřř spanilost řřinochů a panen, milostné opojení všeho tvorstva a protřřkla řři řřádost od kořřínek vlasů až k patám, ach, proč řřsem neoblěřřkla i dnes řřiněný rubáš místo řřechlíku kmentového, proč

jsem se oděla v nádheru, abych nádherou povrhla, já bláhová, jako bych nevěděla, že ďábel nachází spojení v tělesné libosti.

Vstoupila na most od břehu slávy k břehu chudoby a satan po prvé obchvátíl její mysl, aby ji pokoušel. Zastavte se, musí již již zavolat, klesnu! - a snad doopravdy vykřikla, ale v hlaholu a písních zaniká její hlas, a tu v poslední chvíli vznesla před sebe kříž - již se držím, vstávám, ďábla přemáhám, budu účastna tvých rozkoší rajských a tisíce a tisíce děťátek přivinu k sobě.

Udělala tak několik kroků a došla do polou mostu od břehu slávy k břehu povýšení - ale tu satan, věda, jak pokoušeti její srdce, vzal na se podobu pokory. Pyšná, pyšná, šeptal z hlubin i s výšin, mnišskou šerkou chceš rozmnožit počet svých rouch, aby ses zaskvěla nad královkami a císařovkami! Bráníš se, odmítáš takové nařízení? Zhřeš tedy aspoň naposled, poniž se k hříchu, ty pyšná, vždyť i spravedlivý zhřeší sedmkrát, než slunce zajde, jen ty se toužíš povyšovat nad všechny. Nebraň se svým myšlenkám, jsi pouhý červ jako každý, kdo byl v hříchu zrozen, ty, která ses dnes oblékla jako královna! Toho ses nebála, neboj se tedy ani zhřešit, povol žádosti, neštit se lidství, ukaž svou přirozenost, žádný člověk se nemůže nad ni povznést, *Jemu* je milejší hřích než přetvářka a ty se vypínáš obžerstvím pokory jako jiní obžerstvím těla, přines *Mu* za obět svůj hřích, a ne-li ten, aspoň lidské hříšství, jemu se nikdo nesmí bránit, ani ty, pyšná, královská!

Ne, zaúpěla, *On* trpěl a smiluje se i nad mou slabostí, zašeptala pod nebesy, leč sotva vzhlédla, uviděla hvězdy drahokamů místo hvězd oblačných, ale znovu se vzchopila, já doufám v tvé neskonale milosrdenství, svrchovaná láska, ty vidíš svou služebnici a nenecháš ji klesnout - a několik kroků udělala v té radosti, jež vzlétá jako holubice ze zpustošených měst, v jejichž katedrálách nezhasl věčný oheň ani v hodinách zkázy, a naopak poznala z toho pokušení, že ani pod mnišskou kápí nebude zbavena slabosti, bolu, zármutků, ty zachvacují všechna srdce lidská, leč právě skrze ně planou v miláčcích *Páně* barvy vítězné.

I žádostivost hříchu byla vložena do každého smrtelného těla, pomyslíla si, nestydlivá žádost, opakuje polo nahlas, ale to zalíbení v jediném slově jí do třetice vnukl ďábel svým pokoušením.

Přichází totiž právě na konec mostu; a tam se postavili do dvou řad rytíři, dále ji neměli provázet. A ona vtom uviděla Jaroslava ze Šternberka, jak v obou rukou třímá zdvižený praporec na strmé žerdi. Jeho obličej je jako ze žuly, leč jaký žal v té tváři, jaký žal! A jeho

hrud' vyklenutá, hlava přímá, paže pevné... a tu jí připadá, že někdo tlakem hrouží její představy do ohnivých proudů, jejich tryskání vynáší na povrch meč, to podobenství uchvatitelů, výš, výš, ó, uchvat' mě proti mé vůli a donuť mě k tomu, už jen vyrazím dech, jak ty, ty, ty chceš, a padnu-li, padám v tom znamení naznak...

A již padala.

Ale tu znenadání ucítila ránu. Něco jí narazilo do kolen. Asi ovce; anebo pes; něco chundelatého, živočišně teplého. Ale ještě se nechce vracet, je to příliš sladké, jen to chce odstrčit rukou... a zatím namhátla lidskou hlavičku.

Dítě! Slepé dítě asi čtyřleté, jež se nevidouc zděsilo koně, který mu najednou chřipěmi dýchl do tváře, té funicí hory, již nikdy zrakem neuzřelo pro svou slepotu. Poděsilo se pachole, vytrhlo se, vyběhlo - a narazilo v nevědomosti do jejích nohou jako kůzle. Pozdvihla je k sobě. Spatřila jen vyhaslé dülky - a z nosu jen živá rána od křížácké nemoci, jež tiská bez slitování to tělíčko, ač samo je nevinné.

A tu je políbila. Paprsku, světlo, lásko!

To pachole v moravské vsi jsem políbila, že mi připomínalo mílostnost země nejdřív pokřtěné, tebe líbám třetího, můj chudáčku nevinný a čistý, a v tobě líbám předobraz toho, jenž na se přijal lidskou podobu, aby za mne trpěl - radost kraluje nad lidským královstvím, i ty do ní vstup, synku, který jsi mne ochránil mezi dvěma břehy, kdy jsem jeden opustila a druhého se ještě nedotkla.

A tu jí připadá, že všechny tři políbila v jediné chvíli. A najednou ví: taková je věčnost. V ní není minulého ani budoucího. Nevstupuje do kláštera jako dítě; nevzdává se světa, když už zestárla; ani jako ubožačka či zklamaná: je *vedoucí*; silná; vítězná. V boží věčnosti, jež nepočala aniž skončí, není lidského času. V této chvíli obdaroval bezejmenný mrzáček mne, jež jsem se oblékla v nádheru, *slepé* dítě mně dalo vidět i slyšet. A jako mne dnes ochránilo, má vděčnost, již jsem pojala pro lásku, dotýká se již nyní všech dětí, které tu budou jednou v úzkostech lkát. Ve věčnosti není minulého ani budoucího. A má víra se již nyní dotýká jejich myslí, již teď puká krunýř na otrlých hrudích - a jen pro ni se vrháte v mrzkostenství! - jen víru neztratíte, rodní, a ochabnou-li synové, modlete se vy, matičky, a ochraptí-li jednou někteří pokolení matek, jako ochraptují hluší, dotkněte se, peruti mé

víry, již teď zprahlých úst jejích synů a vrhněte rouhače v kruh jásajících!

*

Ó klenutí; vy štíhlé gotické linie vzhůru vypjaté, vy takřka nehmotné dráhy šípů vystřelených k výšinám! Sloupy, jež vytryskujete z kornatosti země jako ohebný meč z pochvy a křížíte se skrze napětí klenboví v jistotu středů! Buď ve vašich základech spálena všechna tíže, vysoko šlehaje, plameny, nad malomocenstvím vůle, vzdávající se ducha vítězství!

Anežka dochází ke klášteru, všechno už zůstalo za ní.

Můj domove, šeptá svými rty krásně vykrojenými, můj přibytku chudých a všech, kteří budou hledat pokoj, usmívá se a důlky se jí tvoří na obou tvářích, rozkošné důlky na panenských lících zardělých, přijmi pod křídla i služebnici Anežku i těchto sedm panen, které sem vstupují se mnou. Pražský biskup slouží u oltáře mši svatou. I do mé duše vcházíš, Bože, jenž nyní při proměňování sestupuješ v podobu chleba a vína, vítám tě, raduji se, já sám převelice, paprsku, víro, lásko, a sama přestávám být, má všechna jsoucnost se vrací k tobě, a já nyní vím, všechno se muselo stát. Aby ve mně byla krev mého rodu a abych slova mohla vyslovovat svým rodným jazykem, dopustils proliti krve kněžíce a on se stal dědicem této země. Byl napaden a zvítězil, ale meč vrátil bratru, jeho krev měla zkrátit hroudu zemskou a jeho oběť již v té chvíli vrhla zář na tolik pozdějších zářav, jež by musely uvést v niveč všechno, cožkoliv tu zatím trvá. Ve věčnosti není minulého. A také mne již tenkrát povolal v svůj kruh a já pláči a děkuji ti, sladký Ježíši, žeš na jeho přímlovu svou služebnici vetkl v půdu české země, aby se po ní rozlévala zrnka jejích dní, ó sepi je prstencem věrnosti - a vy přistupte, sestřičky, mé údy zahalte hávem nejhudších a mne oblecte v barvu jásaní.

A již k ní přistupuje žena královského komořího i Školastika Šternberkovna, jejímu srdci nejmilejší, i druhé paní, a rozepravše sponu na hrudi, uvolnily plášť; i spadl k jejím nohám jako oblak, první lupen odpadl s poupěte a růže rozpukává barvy ohnivé. Sňaly rukavice i prsten s kameny i korunu a vínek: zbavuje se všech přítěží, aby se vznesla jako holubice a přece letem orlím, jenž oblaka roztíná - odňati buďte ode mne, pokladové, a v holých pahýlech hoř, lásko krve prolité, stanula tak na chvílinku s rukama vztaženýma - malý, malý jest

rozdílní mezi královnou a žebračkou, a ona se vzdává jedněch gest pro oslavení druhých, tak stanula před nimi, žebrající, a přece radostná, vítězná.

A když snímaly vínek, zavlál závoj, a když svlékaly oplečí a tuniku ze zlatohlavu, zajiskřily kameny, a když zouvaly stěevíce, vyšlehl nach, lupen po lupenu odpadá, a růže přece rozpukává v jásot barev ohnivějších a ohnivějších, teď rozpustily vlasy a sotva ji zlatého odění zbavily, dešť horoucího zlata objal ji od hlavy až k nachovým kotníkům, větrná prsko, vykoupáná v jitřních úderech slunce, již dáváš růži rozkvétati.

Jásejte a radujte se - ale vy mlčíte, vy stojíte němi a v úžase, či toužíte uslyšet i šustění padajícího oděvu i šelest jejích rtů? Ach, tedy slyšíte a patřte, přichází hodina strážce, ovčíčko boží, vítá ji bratr František, sestro, sestřičko, podává jí ruku Klára a kůrové andělští pějí vstříh jí i jejím sedmi pannám, vy toužíte slyšet jejich jásot, že jste ztichli, zástupové?

Školastika ustříhla první pramen jejích vlasů a spouští jej dolů - a tu v tom mlčícím množství najednou zaúpěl stařec, jemuž nejmilejší vnučka umřela v jejím věku, děvče, děvče má zlatá... A ustříhla druhý pramen - a tu v tom mlčícím množství padl jeden rytíř na kolena, až ocel zazvonila jako na znamení, že v jeho žalu čistá radost přebývá. A ustříhla další - a tu v mlčícím zástupu vykřikl hluchoněmý radostným nářkem, cítí se vykoupen její obětí... a pláč zachvátil celé množství, pláč radosti, nářek úsměvů, plesání v hořkých vzlykotech, a jako pod nůžkami padá zlaté rouno oveččino, tak krůpěje slz skrápějí dlažbu chrámovou, královno, sestřičko, Anežko...

Slyší je a sama pláče. Jsem tvá nevolnice, Pane, vstoupila jsem v ponižení, obnažila jsem temeno pro olej milosti, přijala jsem podobu hříšnic, které ostřihávají do hola - a nyní se vrhám k zemi a tvář i celé tělo tisknu ke kameni, k zemi, přijmi mě v království blažených. Ó, toho dechu hlubin, který bije v tepnách věků, to jako myši tapky cupitají nožky dětí, které se teprv narodí, teď slyším něco jako bubnování, to slzy dopadají na zem, teď chroptění odpadlíků, nářek do ohňů vrhaných, teď ticho lhostejných a do něho chechtot rouhačů, prokletých, odpadlých, slyším krále i chudáčky, matky i povětrnice, všechny, všechny vás slyším, ve věčnosti není minulého ani budoucího - a teď umlkněte a slyšte se mnou polnici vítězství.

Slyšte a patřte se mnou... i vy z věku úzkosti, již nyní se dotýká rosa mých přímluv vašich rtů nesmírně okoralých, neplačte nad slu-

žebnici, nad svou poslední sestřičkou, jež uslyšela dech velikosti a hrdinství z hlubin země... jak lehce budu kráčet, až vstanu, ó, vstaňte a vykročte se mnou: a již vstávám a přijímám kápi a kuklu, jásejte se mnou v Kristu a radujte se vy, kteří zpíváte chorál o věčném dědici české země!

Z románu »Dcera královská, blahoslavená Anežka Česká«

Oldřich Barta

PŘIVÍTÁM

Připravuji se na příchod
dveře pootvírám světlu hodin
jež visí nad křídly mých dní
Na víčka večerů kladu stín něhy

Zapisuji cestu droboučkých úst
jak navštěvují radost mléka
jež stéká z hvězd a plní naše snění
Kamkoli patříš, všude tě vede slunce

Nepřinesl jsem dosud květin
neboť jim ponechávám vůni času
ale barvy a tvar tu váží
a čekám na vás, na dech vás dvou

BÁSNÍKŮV HROB

Ani stín obrazu nekráší
marnost tvé zlomeniny, Radobýle -
je tu jen bříza, olýsalá po dešti,
zastírající cestu mrtvé chvíle... Chvíle,
vy proklouznete pokrovem a zdí,
za cizí hlas, nad město bez básníka.

Jeho stín spiná slova. Slyšte provinile
rozrytá místa, ztracená tajemství...
a požár plane a požár nezaniká,

slova svá nestihne, roky v hrob mění,
bláhová volání v cesty přespánilé
pro zemi krásnou, pro milovanou zemi,

nad kterou vzlétl pták. Nezpívá...
to střásá mír pro zemi milovanou.

NA SYNA

Spí s víčky v oblacích růží
a svírá ticho v pěsti.
V průsvitné ruce (podobné duši)
pták tiká ze snů; snad hlídá štěstí.

Maminka mu dala tolik klidu,
že zapomíná na dni, jimiž jde.
Ach - zatím... tiše, tiše, on neví!

U andělů sbírá úsměvy a hlad,
probouzí se, přináší je z ráje
zemi, kterou po nás bude milovat;
volá, pláče, hledá. Drží se a ssaje.

Jan Vilikovský
STAROČESKÝ PASSIONÁL
A ŽIVOT KRISTA PÁNA

i

Podobně jako se česká epická poesie začíná básnickým zpracováním námětů hagiografických, také v počátcích české prózy stojí překlad tří nejvýznamnějších hagiografických souborů středověkých: Životy Otců z prvních století křesťanské éry, Passionál a Život Krista Pána ze století XIII., v mnohém ohledu nejtýpističtější ztělesňujícího to, co se nazývá duchem středověku. Kdežto však veršované legendy z počátku století XIV., pokud o nich lze souditi ze skrovných dochovaných zlomků, zvládly z nepřeberného bohatství hagiografie jen úzce vymezený úsek, díla prozaická mohla se již s úspěchem pokusiti o české ztlumočení svých latinských předloh v celém jejich rozsahu. I když při tom nemálo usnadňoval práci pokrok našeho spisovného jazyka za prvního půl sta let, v nichž můžeme aspoň přibližně sledovati jeho rozvoj, přece jen ve velikosti úkolu, jež si překladatelé těchto tří děl zvolili, a v jeho zdařilém provedení musíme spatřovati především projev onoho vzepětí české národní síly, charakterisujícího tak šťastně vládu Karlovu. Na to poukazuje zejména poměrně nepatrný časový odstup, dělící verše z doby vymření Přemyslovců od prózy z časů nejslavnějšího z Lucemburků. Dvěma z těchto spisů, až dosud nevydaným a proto ještě neznámým tak, jak toho zasluhuje jejich význam, chceme se tu zabývatí podrobněji.

Prvý z nich jest *Passionál*, přeložený z latinského díla italského dominikána a pozdějšího biskupa janovského Jakuba a Voragine. Legenda zlatá, jak se spis Jakubův tradičně nazývá, jest soubor životopisů svatých, uspořádaný podle pořadí církevního roku, počínající adventem a končící Posvěcením chrámu; vznikla v druhé polovině XIII. století (okolo r. 1270). Podobné svody hagiografické, určené k praktické potřebě církevní - k liturgickému uctění památky světce, patří i četba jeho životopisu - vznikaly již v dřívějších dobách středověku; pořizovaly si je samy jednotlivé významnější ústavy

církevní. Znamější z podobných sbírek je na př. tak zvané »Magnum legendarium Austriacum«, pocházející z XII. století a obsahující i životopisy patronů českých. Ale působnost podobných kompilací zůstávala omezena jen na menší území; naproti tomu dílo janovského biskupa rozšířilo se neobyčejně rychle po celém západním křesťanstvu, a jeho oblibu nedovedl zmenšiti žádný z podobných pokusů pozdějších. Z nich můžeme tu připomenouti aspoň »Speculum sanctorale« francouzského dominikána a inkvizitora Bernarda Guidonis, jež bylo známo také v Čechách. Bernard uspořádal své dílo jinak než Jakub a Voragine: rozdělil je na čtyři části, z nichž prvá pojednává o svátcích týkajících se Krista, P. Marie, sv. Kříže, andělů a Všech svatých; druhá o sv. Janu Křtiteli, apoštolích a některých ze 72 učedníků, třetí o mučednících, čtvrtá a poslední o vyznavačích a pannách. Proti jeho rozsáhlému spisu (autor sám doporučuje, aby byl rozdělen do dvou svazků) vynikala Legenda zlatá svou stručností i praktičtějším uspořádáním. Jest to však i dílo literárně významné. Jest v ní, jak praví Delehaye, v podstatě shrnuta celá hagiografická práce středověku. Z nejrozmanitějších pramenů vybral Jakub to, co považoval za nejdůležitější a nejpůsobivější, a sestavil tak spis, jenž skutečně zasluhoval úspěchu, kterého dosáhl: podával nejen věcné poučení, pokud ho bylo možno tehdejšími metodami dosíci, ale připravil též materiál k rozboru a výkladu jednotlivých životopisů, aby z nich bylo možno bez velké námahy vytěžiti ono duchovní poučení, jež tvoří podstatnou složku kultu světců v křesťanstvu. Jeho cílem jest vzbudit náboženskou emoci vyprávěním o světcích, jejichž život jest konkrétním uskutečněním ducha evangelií. Světci jeví se v jeho podání, bylo řečeno, jako nejdokonalejší bytosti na zemi, povznesené nad hmotu a bídu lidstva. »Králové a knížata je uctívají, radí se s nimi a o závod s lidem líbají jejich ostatky a doprošují se jejich ochrany. Žijí již na tomto světě v důvěrném společenství s Bohem a Bůh jim propůjčuje se svou útěchou i něco ze své moci, již světci užívají pro dobro lidí, a k nim se utíkají lidé, aby byli zbaveni zla tělesného i duchovního. Všecky ctnosti: pokoru, milosrdenství, odříkání atd. praktikují světci nadlidským způsobem a učí křesťany milovati je a plniti je.« Jest ovšem pravda, že v podání Jakubově stejně jako u mnohých jiných legendistů jsou historické osobnosti do jisté míry zbaveny své individuálnosti a izolovány od prostoru i času, na místo konkrétních osobností nastupuje často bytost

ideální, zosobněná abstrakce. Ale patří k samé podstatě legendy, že nelíčí lidský život světcův celý, nýbrž jen potud, pokud se v něm uskutečňuje a názorně projevuje křesťanská ctnost a dobro.

K oblíbenosti díla Jakubova přispěla nepochybně i okolnost, že některé z legend vzbuzují zájem již svou fabulí, jako zajímavé příběhy, vynikající leckdy i dobrodružnými a napínavými zápletkami, takže mohou bez nesnází soupeřiti i s mnohými plody středověké zábavné literatury světské. Některé z motivů, vyskytujících se v legendách, obíhaly i samostatně, zejména ve sbírkách tak řečených *exempel*, to jest příběhů, jimiž kazatelé ilustrovali a dokazovali pravdivost svých náboženských výkladů. Tak příběh sv. Eustachia-Placida a třetího ze svatých Juliánů jsou jen jiné verze vyprávění, obsažených i v latinských a později také českých *Gestech Romanorum*. *Legenda sv. Basila* má motiv o dítěti zapsaném ďáblu; v *legendě sv. Germana* jest motiv oráče-knížete; jinde se setkáváme s motivem suché hole, jež zaražena do země rozkvete; v životopise sv. Klimenta nacházíme versi motivu, známého u nás z *Erbenova Pokladu*; sv. Bernard slíbí sedláku koně, dovede-li se soustředěně pomodlit Otčenáš; na den Všech svatých vypráví se o očistci sv. Patricie. Připomenutí zasluhují i některé speciální legendární motivy, jež se rozšířily ve všech národních literaturách, začasť právě přispěním *Legendy zlaté*: apokryfní vyprávění o Jidášovi a Pilátovi, o dopisech Abgarových ke Kristu, o dřevě sv. Kříže a pod. Obsahuje tedy spis janovského biskupa četná místa, jež dovedla upoutati i pozornost takových posluchačů, na které vlastní záměr autorův a vzdělávatelná tendence díla nijak nepůsobily.

Záhy po svém sepsání dostala se *Legenda zlatá* i do Čech, patrně ještě před koncem XIII. století. Na tuto dobu poukazují, jak se zdá, nejstarší z dochovaných rukopisů; Národní a universitní knihovna v Praze má rukopis z konce XIII. stol. (Č. 983), jiný z rozhraní stol. 13.-14. (č. 2165) a dva z počátku XIV. (683, 2542). Ze sklonku XIII. století pochází patrně i rukopis kapitulní knihovny v Olomouci (č. 230), obsahující spis již v podobě rozličně doplňované, což svědčí, že se ho značně používalo. *Legenda aurea* měla s Českého hlediska nedostatek, že nepřinášela životopisy českých světců; tomu bylo však snadno odpomoci tím, že se jejich legendy prostě připsaly k příslušnému datu, buď jako doplněk anebo náhradou za životopis světce jiného, u nás méně známého a uctívaného. Vedle toho i jednotlivé duchovní řády si upravovaly

tento soubor podle své potřeby; tak v připomenutém rukopise olomouckém, jenž pochází z premonstrátského kláštera v Hradisku, je doplněn sv. Norbert, Prokop, Ludmila, Vojtěch, Václav a j. S podobnými obměnami šířila se pak Legenda zlatá rychle po celém českém území - jak byla rozšířena, ukazuje nejlépe skutečnost, že jen ve třech největších pražských knihovnách je dochováno neméně než třicet rukopisů díla ze stol. XIV. a XV. Někdy v druhé polovině XIV. století byla pak souborně přeložena do češtiny.

Určiti přesněji, kdy tento český prozaický překlad, označovaný obyčejně názvem *Passionál*, vznikl, se dosud nepodařilo. Jisto jest však, že se tak stalo někdy za vlády Karla IV. Jazykové vlastnosti překladu poukazují totiž asi na polovinu století jako dobu vzniku; rokem 1379 je datován jeden z rukopisů překladu v Národním museu (III D 45). Druhý rukopis, chovaný rovněž v Museu (III D 44), považovaný obyčejně za starší, datován není. Z ostatních rukopisů XIV. století zasluhuje zmínky ještě universitní z roku 1395. Z doby pozdější je rukopisů nebo aspoň zlomků větší počet, svědčící, že český překlad se těšil poměrně asi stejné oblibě jako jeho latinská předloha.

O literární povaze českého *Passionálu* není dosud uspokojivého výkladu, nebyl dosud ani vydán text celého díla z rukopisů, takže pro praktickou potřebu ještě nejpřístupnější je Tobolkovo faksimile tištěného *Passionálu* z r. 1495. Veškerý zájem badatelů, kteří se dilem zabývali, soustředil se záhy na jeho jazyk, zejména od té doby, co Gebauer zjistil v starším rukopise musejním jednu z nejpresnějších jazykových památek staročeských (pravidlo o jotaci). Jinak se o něm traduje v podstatě asi toto: »Svůj latinský pramen, sepsaný duchem nepoetickým a nekritickým, zpracoval český upravitel důmyslně a rozvážně: vypouštěl z předlohy mnoho zářků, nechutně v originálu nahromaděných, doplňoval podle jiných pramenů, upravoval český text podle českého kalendáře« (Jakubec I., 168). Kromě toho se ještě soudívá, jak praví Jakubec dále, že »dal podnět k českému zpracování Zlaté legendy sám Karel IV., zbožný, *realističtější* ctitel svatých a světic«. Ale obě tato tvrzení, jimiž ovšem o literární hodnotě díla není řečeno pranic, jsou v té formě, jak uvedena, zcela nesprávná.

Někteří čeští světci jsou v našem *Passionále* skutečně doplněni, ale v tom není zásluha překladatelova, nýbrž jeho latinské předlohy, která sama byla v českých zemích tímto způsobem upravována,

jak jsme již viděli. Není ostatně ani jisto, kolik ze světců uctivých právě u nás bylo obsaženo v prvotním znění českého překladu. V obou rukopisech musejních chybí na př. sv. Zikmund, Stanislav a jiní, kteří se v tištěném Passionále nacházejí; z toho je patrné, že podobně jako latinský text byl i český později dále doplňován a rozšiřován. Z těchto doplňků je pozoruhodné zejména přidání životopisu sv. Viktorina se zprávou o převezení jeho ostatků ze Šternberka do Litomyšle, z níž by bylo možno souditi na zvláštní zájem původce Passionálu o toto město - ale neprávem, protože jde o pozdější přídavek. Prvotní obsah díla bude teprve nutno určití srovnáním všech dochovaných zbytků. Tolik jest však jisto, že doplnění Legendy zlaté životopisy světců českých, její působení našemu církevnímu kalendáři není dílem a zásluhou překladatelovou, nýbrž je to nutný důsledek církevního života českého, projevující se stejně zřetelně i v rukopisech latinských.

Podobně jest nesprávné i tvrzení, jako by český překladatel byl vynechával zázraky jen proto, že to jsou zázraky, jak je to ve formulaci Jakubcově implikováno. Správné je říci, že vypouštěl světce v Čechách neznámé, v čemž ho ostatně předcházeli čeští písaři latinských rukopisů Legendy, a že často zkracoval svou předlohu. Že mu však nešlo o vynechávání zázraků, patrné nejlépe z velkého množství zázraků, jež i po jeho domnělé restrikci jsou v díle obsaženy, jakož i odtud, že mnohý životopis není vlastně nic jiného než snůška zázraků. Legend, v nichž by se zázraky vůbec nevyskytovaly, jest pramálo, a jsou to právě legendy nejméně významné (sv. Quiriacus, Marina, Saturin, Praxedis, Felix, Sixtus, Gorgonius a Dorotheus, Lambert, Lukáš). Zázrak jako dosvědčení svatosti patří ostatně k samé podstatě legendy.

Že však českému autoru o vynechávání zázraků skutečně nešlo, lze ukázati i jinak. Počátkem druhé poloviny XIV. století ozývají se u nás opravdu některé námitky proti zázrakům v legendách tradovaným, námitky, opírající se o nepravděpodobnost některých divů. Dosvědčují to *Questiuncule*, výklady a vysvětlivky, jež roudnický probošt Štěpán napsal k diecésním statutům Arnoštovým: jako jejich doplněk a praktickou příručku pastorační. Klade se mu otázka, zda životy svatých, jak se nacházejí v Passionálech a v Legendě, jsou církevně schváleny a mohou se lidu bezpečně kázat. Při tom se poukazuje zejména na legendu o svaté Markétě, o níž se praví, že ji pohltil ďábel v podobě draka a že jiného ďábla po-

valila na zem a šlápla na něho a donutila, aby odpovídal na její otázky, a »ostatní nemožnosti obsažené v řečené legendě« (et de ceteris quasi impossibilibus in eadem passione contentis). Podobné pochybnosti se vyslovují i o boji sv. Jiří s drakem, o trojím vzkříšení sv. Martina, a dokonce i o příběhu sv. Alexia, »jenž se tak dlouho kál v otcovském domě«, příběhu, jehož poetická cena jest obecně známa. Závěrem se dotaz obecně rozšiřuje i na Životy Otců, Zázraky P. Marie a Dětinství Ježíšovo. Na to vše odpovídá Štěpán, že podobné legendy nelze kázati jako schválené a autentické, nýbrž jen jako apokryfní, kromě oněch, jež sepsali sv. Řehoř, sv. Jeronym a jiní pravověrní otcové, kteří se v ničem neodchýlili od pravé nauky církevní. (Non possunt predicari ut approbate seu autentice, sed ut apocryfe exceptis hiis, quas Gregorius, Jeronimus et alii patres orthodoxi, qui in nullo a sancte Romane ecclesie consorcio deviauerunt ut ab eius fidei predicatione seiuncti etc., ut habetur in di. *Sancta Romana ecclesia* etc.). V našem Passionále se všechny výslovně uvedené nepravděpodobné zázraky nacházejí, nechybí z nich ani jeden jediný, což je vzhledem k doložené tehdejší skepsi jistě pozoruhodné. Je zřejmo, že původce českého překladu podobných pochybností neměl.

Tím jsou snad dostatečně vyvrácena obě tvrzení, tvořící hlavní obsah tradičního poučení o českém Passionále. Dohad o souvislosti díla s osobností Karla IV., opřený o skutečnost, že z legend svatováclavských původce Passionálu zvolil právě Karlovu, není třeba vyvracet; snad se nám v jiné souvislosti objeví znovu.

Souvislost s dobovým prostředím českým nemůže se ovšem v Passionále, až na připomenuté zařazení českých světců, projevití značněji. Možno si však povšimnouti překladu některých názvů zeměpisných, z jejichž formy je patrné, která místa byla překladateli bližší a která byla pro něho pouhými jmény. V České formě přichází především ovšem jméno Říma, dále Benátek, Triř (Trier), Cáchy; zajímavý je opětovný výklad (v legendě sv. Vitálie a sv. Saviniana a Saviny), že Ravenna je po česku *Rovina* a zejména rovněž opakovaný termín *Berún Jetřichów* pro Veronu (při sv. Petru »zákoníku« a sv. Vavřinci), z něhož možno souditi, že překladatel měl aspoň nějakou vědomost o některé z pověstí, týkajících se Dietricha von Bern. V těchto jménech možno snad také viděti svědectví o čilejších vztazích tehdejších Čech k severní Italii. Z jiných jmen možno uvést ještě, že latinské *Gallus* je tlumočeno:

francským Vlachom (v legendě o mučednících Thébských). Jinak je pozoruhodný úvod, jež překladatel připojil k svátku Hromnic a v němž vysvětluje původ českého jména svátku: »Dnešního dne slavný jest hod svatě Královny, česky slove Hromnic. A to jméno odtud jest počátek mělo, že za dávných časuov v České zemi nábožní křesťané hřimanie se báli. Tehda postavník hromničný aneb svieci na čest svatě Královny zažhli, aby její svatú prosbú od úrazu hromového byli zachováni. Protož ty postavníky, kteréž toho dne svatého v kostelech knězie světie, Čechové sú hromnice nazvali tím úmyslem, aby, kdež by ty postavníky a sviece svatě Královně na čest zažhli, hrom aby tu neměl nic činiti.« Ale podobné příklady patří k výjimkám, jinak se překladatel drží v podstatě věrně své předlohy. Při sv. Zikmundovi a Viktorinovi jsou obsaženy zprávy o ostatcích těchto světců, chovaných v Čechách, ale tyto legendy, jak již řečeno, v nejstarších rukopisech nejsou a nelze tedy tyto zprávy přičítati vědomostem překladatele celého díla.

O jiných vlastnostech českého překladu promluvíme později.

Od Legendy zlaté liší se latinská předloha *Života Krista Pána* velmi značně cílem i pojetím. Kdežto Jakub a Voragine určil své dílo především pro kazatele, obrací se *Meditationes vitae Christi* přímo k jednotlivým věřícím, aby jim pomohli v jejich úsilí o prohloubení vlastního duchovního života. Jakub a Voragine především vypravuje, a pokud ze svého líčení vyvozuje mravní naučení, obrací se k rozumu věřících; naproti tomu *Meditationes* mluví především k citu a obraznosti, a rozjímání o jednotlivých událostech života Kristova jest vlastním jejich námětem. České překlady tento rozdíl svých předloh do značné míry setřely, neboť reprodukovaly především epické prvky svých předloh, případně je i doplnily, takže složka exegetická či meditativní byla značnou měrou potlačena.

Meditationes vitae Christi patří k rozsáhlé literatuře nábožensky vzdělavatelné, jejímž cílem bylo prohloubení křesťanského života u jednotlivců a někdy i propagace určitých směrů a myšlenek, usilujících o dosažení tohoto cíle. Vznikly někdy na sklonku XIII. století, tedy asi ve stejné době jako *Legenda zlatá*. Autor jejich byl františkán; to prozrazují četné odkazy na františkánskou řeholi i františkánské legendy a dovolávání se příkladu sv. Františka a sv. Kláry, jež je zvána »mater et ducissa«. Za autora byl dříve považován sv. Bonaventura, ale neprávem; novější badatelé

se domnívali, že dílo sepsal Jan de Caulibus, člen kláštera v San Gimignano, ale protože to, co jinak o Janovi víme, nesouhlasí s dobou vzniku, výše udanou, byla i tato domněnka opuštěna. Lze však považovati za jisté, že autor žil v San Gimignano. Autor oslovuje v díle několikrát nejmenovanou klarisku, kterou označuje jako svou duchovní dceru; byl tedy snad duchovním správcem ženského kláštera. Byl pilný čtenář sv. Bernarda, prosycený kulturou asketickou, a některé stránky jeho díla mají přízvuk kazatelský.

Vznik jeho díla možno uváděti v souvislost s předpokládanou kazatelskou činností autorovou, zejména však s jeho příslušností k řádu františkánskému. Dílo podává mystický životopis Kristův. Materiál k němu čerpal autor z evangelií, z některých vidění, neváhal však ani doplniti jej svou vlastní fantasií, jak se sám k tomu přiznává: »Ego enim in hoc et in aliis Christi actibus intendo... aliquas meditationes tangere, *secundum quasdam imaginarias representationes*, quas anima diversimode percipere potest, secundum quod gesta fuerunt per ipsum vel *sicut fuisse credi possunt*.« Rozjímání o životě Kristově jest, jak již řečeno, vlastním námětem díla; rozjímání o něm a tak se na něm nábožně, s obdivem a soucitem zúčastniti a čerpati z něho poučení pro svůj život bylo františkánům předepsáno. Autor hojně používá podobné literatury starší, na př. z meditací, připisovaných neprávem sv. Bedovi, Anselmovi a Bernardovi, věcné informace bere i z Comestora, výklad morální a asketický podává zejména podle sv. Bernarda.

Osnova díla je dána textem evangelií a Skutků apoštolských, jejichž znalost autor předpokládá. Zpracování není však rovnoměrné, neboť ze široka rozvádí jednak Ježíšovo dětství, jednak jeho umučení, kdežto vlastnímu jeho působení, vypsánímu v evangeliích věnuje pozornost menší. Úvodem vykládá o nebeských dějích, jež předcházely před Kristovým narozením, a potom rekonstruuje velmi podrobně příběhy Ježíšova dětství a života až do jeho třicátého roku, vkládaje při tom hojně zbožné úvahy a napomenutí. Vykládá fakta Ježíšova života a medituje o nich, aby tak podnítil a vedl jiné věřící k podobnému rozjímání. Jeho záměr není tedy umělecký, nýbrž asketický, účel díla je náboženský a vzdělavatelný. Větší pozornost vzbuzuje jen několik málo míst - partie o vtělení, narození a především Nanebevstoupení Kristově - přízvuku řeckého a některé partie inspirace františkánské, v nichž se proje-

vuje vlastní duchovní zkušenost autorova. Nejpůvodnější je dílo tam, kde doplňuje vyprávění evangelistů; tu dosahuje leckdy svou živou a konkrétní obrazností i uměleckého účinku. Autor vidí některé scény Kristova života až do nejmenších detailů a rozvíjí je pravdivě a plně, užívaje při tom často i dialogu. Tak jest vyličeeno zejména narození Ježíšovo, jeho pobyt v Egyptě, dvanáctiletý Ježíš v chrámě, obrácení Marie Magdaleny, vzkříšení Lazarovo, umučení, pláč P. Marie. Zejména podrobně jsou rozvíjeny lidské rysy osobnosti Ježíšovy a P. Marie. Autor rád zdůrazňuje pathetické scény, jež mohou silněji zapůsobiti na city čtenářů. Ovšem praktický cíl, jež si autor vytkl, porušuje značně uměleckou působivost díla, neboť vede k tomu, že vyprávění je ustavičně přerušováno mravoučnými úvahami. Ostatně autorův vlastní cíl nebyl umělecký, což je pro posuzování díla rozhodující.

Jan Strakoš

LYRIKA PLODNÉ BOLESTI

Z dosavadních básnických sbírek Vavříkových »Rodná« obrází profil lyrikův nejplněji. Zdeněk Vavřík mezi českými lyriky vyniká nepopěrnou lahodou svého hlasu, takže jej poznáš hned po prvním verši; je to klenotník, jemuž slovo září záhadnou fluorescencí jednotlivých vrstev.

Až dosud byla Vavříkovi hlavní motivickou oblastí rossetiovsky křehká дума milostná, tak na př. v »Nocích«, »Plakati světlem«, »Klenba«; v »Rodné« rozšiřuje se o novou oblast: je to jednak bolest nad ztrátou matky, jednak starost o národ. »Rodná« znamená tedy snahu po širší objektivaci subjektivního základu lyriky, pro tohoto básníka dosud tak příznačného. Rodná matka a rodná vlast, to jsou výhradní témata jeho nové sbírky básnické. Mají v základě společný temný elán: bolestnou něhu prosvícenou vědomím mužného přijímání kalichu hořkosti.

Především intimní lyrika podkresluje nebyvalou průkaznost Vavříkův cudný vztah k bolesti. To není paleta bizarního žalu,

rozlévajícího se v křeči obrazu a slov. Naopak. Je to zaškání, které si ukládá svou míru právě z přemíry bolesti. Na jak jemném nástroji rozechvívá Vavřík právě jinotaje své bolesti, patrně zvláště z »Nápisu na hrobě«, »Pohřební«, »Jaro žalu«, nebo z klasického epitafu »Malá noční hudba«. Formálně se projevuje intenzivní lyrickou zámlkou, která propouští sítem svého tvaru jen to, co pročištěno vyproudilo jako odhmotnělý sen, jako zlomený odraz v zrcadlení:

*Zpěv jako lan a ústa na rtech blínu
necht' rozezní tvou bledost harfami
a dá mi pít v mé dávnosti, kam plynu,
jen víno opuštěné platkami...*

Ty neslyšíš, noci na hvězdném týnu?

Nebo v Pohřební:

och, hroudám zpěv, och, ústa na tvář marnou!

*Ted smývá se... Ted svíci znamená...
a paměť jen. Hled' naše oči... Stárnou...
Ty prostřed hlin si spíš.*

Nás tlení znamená.

Je to zcela individuální typ intimní lyriky, promítnuté v širší perspektivy, než jaké dovoluje bolest čiře subjektivní. Osobní hoře je tu umocněno na vyšší typ prostoru, poznamenávajíc svými doteky vše, co ve svých perspektivách obzírá: terasy kaváren (Barvy pod nohou neboli podobizna), krajiny (Jaro žalů, Jeseně, Podzimní, Píseň za pomezi), noci (Smutnohra, Harfa dávnověká, Noc na poli), čas (Historie, Libušina, Knížecí, Ostrava).

Formální účinnost této lyriky je nejlépe patrná v básni »Píseň za pomezi«. Je skutečným prototypem Vavříkovy tvárné techniky; na ní lze vpravdě dokumentovat formální principy, jimiž se řídí básnická hra, vytvářející z řeči podajný nástroj ke zpředmětnění lyrického proudu. Proto také analýsa jedné básně má nepopěrné výhody pro toho, kdo chce rozumět aspoň přibližně tomu, co básník ví a vyjadřuje. Rozhodně však vidí se tím nutnější, uvědomíme-li si,

že ani sebelepší abstraktní formule pronesené na okraj díla nemožou přiblížit čtenáři skutečného básníka. Ale ani na jednotlivých ukázkách izolovaných z díla nelze theoretický postulát plně ověřit, neboť ta místa si žádají svého ozřejnění nejen z celkového pohledu skladby, ale i z celkové vazby, která teprve vysvětluje tu onu kvalitu v izolovaném postavení či vytržení. Mimořádně řečeno, je neodpuštělná chyba těch tak zvaných kritiků literárních, kteří se domnívají, že je čtenář k tomu, aby uznal jejich kvalifikaci při posouzení díla i tehdy, když nic nebo vůbec pramálo dokazují, trouse se za sebou svůdný závoj barviček svého rádobykritického aparátu, který je však bezzubý i ve svém nejvážnějším naladění.

Nuže, Vavřík vytvořil v »Písni za pomezí« jednu z nejdokonalších svých kreseb, básně, v níž dokonalost českého jazyka básnického vytryskla s takovou spontánní silou, že se k ní musíme znovu vracet. Myšlenkový základ této básně je prostý: Obraz domova vyvolává v básníkovi touhu po absolutním vyjádření své lásky a svého stesku po domově. Ale bylo by třeba řeči jiné než lidské, která by to vyjádřila, řeči všech věcí, tvorů a živlů, z nichž se skládá vlast. A odtud ta bolest v křeči vlastní řeči. Vavřík rozehrál na toto téma všechny rojstříky své hudebně dynamické osnovy. Přímě hmatatelně cítíme, jak slova se tu dopjala zvukových a kinetických pomezí, a to v zákonitě konvergenci k psychickému obsahu básně. A to je vlastním cílem básnické techniky, neboť básně je vždy především řeč, zvuky slov v dynamickém odstínění rytmu, vyjadřující pravdu neseného obsahu. Vše, co se při rozboru vyhýbá této základní pravdě básnického tvoření, je více nebo méně klam, scestí, ze kterého není východu v taj básnickovy řeči. *Básníková pravda je pravda jeho jazyka jako nástroje.* Nezní-li tento nástroj, nezpívá-li řeč svými vlastními kvalitami, ani sebekrásnější myšlenka nepřesvědčí nás o básnické pravdě, která ji má vyjadřovati nástrojem řeči. Na to je ještě prosa, dovolující udržet myšlenku i v nepročištěném řečišti slovní hmoty. Básně však žádá si orgánu čistě poetickou s celou její šerosvitnou hrou jazyka i myšlenky.

Pět úvodních veršů »Písne za pozemí« je klasickou ukázkou lyrické expanse hudebně osnovaného dramatu básně. Intensita bolestně vzníceného kouzla domova, vyvolávající obraz krajiny, věčně topoly, javory a lípami, slila se tu v jejich apostrofu jako sám základní charakteristický snímek vnitřního přetlaku. Tím objevil básník větní gesto, jehož další mimování má uvolnit vlastní lyrický

proud. Onomatopoický úchvat těchto veršů, sehrávajících prudký výron bolesti, spojené s dychtěním po nedosažitelném, vyvolává dojem zadržovaného řinutí slz.

Proto je tu akcentování nosovek m, n, a sykavek s, z, v strukturní kombinaci se samohláskami a, o, y, i, ou. Funkce nosovek mimuje pláč, zatím co sykavky připomínají sole slz, na které básník zvláště naléhavě musí mysliti v básni Ostrava; samohlásky y, i, zcela nepochybně mimují mocné dychtění, zatím co zadopatrové samohlásky a, o, ou, podkresluji temnou náladu, z níž roste základní větní gesto. Ale představa slzícího zraku vyvolává analogie slov, jež obrazují v sobě nejen významovou kvalitu základního větního gesta, ale i jeho fonetický ekvivalent. Tak je tu na př. vyrovnávající protívahou k verši: za stínem oka slza pramení, důležité slovo: v kameni, ve verši čtvrtém, jehož fonetická i významová kvalita připomene tvrdost bolesti, a to jednak významem (kámen: slza, jednak předjímaným fonetickým prodloužením genitivního závěru slova: oka (kamení) i fonetickou podobou se slovem pramení (k-amení); jinotajný půvab této kombinace hry jenom tím více podtrhne převládající psychickou kvalitu veršů. Toť ona bolestně sladká vláha zraku, hladícího v tichém orosení slz obraz krajiny, v níž domov zpívá:

<i>Za stínem oka slza pramení,</i>	<i>kam stínem oka slza pramení</i>
<i>vy topoly, vy javory, vy lípy,</i>	<i>za skleslou hvězdou,</i>
<i>ty posvátná v svém kamení,</i>	

Ale již dalších pět veršů začíná sondovati půdu pro počáteční orchestraci zvukomalebné a kinetické povahy základního gesta: vy topoly, vy javory, vy lípy... Převládající samohlásky y, i, o, ou, jakož i souhlásky v, t(d), p(b), r(l) přicházejí se sehráti v jisté kombinaci, která zesiluje temnou tonalitu veršů, korespondující s chmurným naladěním psychického obsahu:

přítomnost bolesti z nemohoucnosti řeči je snímkována fonetickou i kinetickou prodlevou charakteristických hlásek slova *řeč*, zvláště hlásek ř, č a jejich obdob. Je významné pro úvodní verše básníkovy, že se tento psychofysiologický mím anticipuje před vlastním objevením významové i fonetické povahy slova *řeč*, neboť se jím potvrzuje zákonitost básnické hry v prolínání gest, důležitých pro pochopení celkové struktury básně. Proto je tu:

*vrbové proutí na staženčín hrob,
na jehož kříži holub křídly tluče,
vrbové proutí na staříčkův hrob*

Objevuje se tudíž prvních deset veršů básně jako lyrické udání základního akordu k vlastní orchestraci psychického základu básně v mezích stylu orálního a mimického. To, co se nyní před námi rozvlní, je čistá lyrická hudba, využívající všech možností psychofysiologického aparátu řeči, mimujícího bolest z nemohoucnosti řeči vystihnouti prudkost stesku za domovem.

Sublimace předlohového gesta: vy topoly, vy javory, vy lípy, prochází nyní několika vrstvami fonetickomimických gest, které hned vystupují nad sebe, hned se řadí k sobě, jak jim určuje silný dramatický živel básníkovy kontrapunktu. Neujde pozornosti působivé stereotypování charakteristických zvukových valérů z předlohového gesta: y, i, t(d), p(b), v(f), l(r), h(ch):

*Ah, kdyby brázdy tvých hnědých polí
zněly jak struny na hliněné harfě,
tu píseň nikdy, nikdy, nikdy ne vyzpívá
(řeč přiliš nemá v ústech z ostrice)*

Z celkového počtu 87 hlásek y, i, přijdou se sehráti celkem 18krát; t(d) 9krát; r(l) 6krát; p(b) 5krát; v(f) 4krát; to znamená, že charakteristické snímky fonetické povahy úvodního gesta představují součet 42 hlásek, zatím co nezdůrazněných se objeví jenom 24 hlásky, neboť funkce souhlásek h(ch) 5krát, n(ň), s(z) 16krát, představující součet 21 hlásek, plní úlohu průvodního činitele, mimujícího něhu slz, fonetické to gesto, objevené již v lyrické expositci čtyř prvních veršů. Je tedy proti 63 hláskám s plnou funkční zameřeností jen 24 hlásky hluché, to jest, bez účelnější závažnosti.

Fonetický snímek těchto veršů má za úkol pevně sevřenou vazbou zvukových činitelů sugerovati pocit mocného dychtění po nedosažitelném.

Zvláště funkce stereotypování samohlásek: y, i, je nepopírná. Dlouho udržované nastrojení mluvidel k výslovnosti y, i, svírá hrtanovou svaly a právě tímto fyziologickým sevřením snímkuje se i psychický podklad veršů: mocné dychtění po nedosažitelném:

Ach, kdyby brázdy tvojích hnědých polí
zněly jak struny na hliněné harfě,
tu píseň nikdy, nikdy, nikdy nevyzpívá.

Pocit mocného dychtění je zesilován akcentováním hrdelních h, ch:

Ach, kdyby brázdy tvojích hnědých polí
zněly jak struny na hliněné harfě,

Zároveň však stereotypování znělých souhlásek d, z, b, v, h, r, n, ň, i jejich párových obdob se znělými explozemi (t, p) důrazně podbarvuje svým temným naladěním dychtění, které se dožaduje splnění:

Ach, kdyby brázdy tvojích hnědých polí
zněly jak struny na hliněné harfě,
tu píseň nikdy, nikdy, nikdy nevyzpívá.

Též alliterace souhlásek l(r), p, v(f), j, t(d) osciluje udržovanými reminiscencemi na předlohové gesto, z něhož fonetická účinnost slov: topoly, javory, lípy, působí v prodloužení fonetického snímkování souhlásek l, r, p, v, j, t(d):

Ach, kdyby brázdy tvojích hnědých polí
zněly jak struny »a hliněné harfě,
tu píseň nikdy, nikdy, nikdy nevyzpívá

Jakmile se však objeví slovo řeč ve verši 14., vproudí v osnovu dalších veršů silný dramatický prvek, jehož odezva pocitu se jak ve fonetické, tak zvláště v kinetické povaze veršů. Tak předně vědomí, že řeč je toliko křečí vlastního srdce, jak kdosi přilehavě napsal, přichází se sehrátí ve fonetickém snímku, v němž ostře vybuchují palatalisace hlásek ř, č, š, podporovány znělými sykavkami:

(tu píseň nikdy, nikdy, nikdy nevyzpívá)
řeč přilíží nemá v ústech z ostřice -

a starý větřák sivý předzpěvák
s váhavým křídlem před procesím vran,
krákovou píseň by jim předzpěvoval,
krákovou píseň k harfě polí tvých,
vám, vlčí máky, tobě, ohnice,
zkrřivená trnko s fialovým plodem.

Dramatický obrat v orchestraci těchto veršů je snímkován ne-
toliko foneticky, jak jsme právě zdůraznili, ale i kineticky, živelným
rozrušením vládného rytmu, který se projevil hned od prvního
verše úvodu, ale zvláště od verše: Ach, kdyby brázdy tvojích hně-
dých polí... rozvil se v plnoplatné balanci. Nyní však původní
rytmus se mění; mocí jistých vrcholů v přizvukování slov, charak-
teristických již pro svou fonetickou povahu, nabývá rytmus spora-
dickým členěním slovních jednotek mocně přerývaného charakte-
ru. Proud slovní hmoty musí se nejen pozdržovati, ale přímo i pře-
rušovati před charakteristickou alliterací sykavek a palatalisova-
ných hlásek ř, č. Srovnáním obou rytmů získáváme toto schema
(rytmus I. a II.):

Rytmus I. (Ach, kdyby brázdy):

$\begin{array}{ccccccc|ccccccc} \text{—} & \cup & \cup & \text{—} & \text{—} & \text{—} & \text{—} & \text{—} & \cup & \cup & \cup & \text{—} & \text{—} & \text{—} & \text{—} \\ \text{—} & \cup & \cup & \text{—} & \cup & \cup & \text{—} & \text{—} & \text{—} & \cup & \cup & \text{—} & \text{—} & \cup & \cup \\ \cup & \cup & \cup & \text{—} & \cup & \cup & \text{—} & \text{—} & \cup & \cup & \cup & \text{—} & \cup & \cup & \text{—} \end{array}$

Rytmus II. (řeč přiliš...) - (a starý větrák):

$\begin{array}{cccc|cccc|cccc} \cup & | & \text{—} & \cup & \cup & \text{—} & | & \text{—} & \cup & | & \cup & \cup & \cup & \cup \\ \cup & \cup & \text{—} & | & \cup & \text{—} & | & \cup & \text{—} & | & \cup & \cup & \text{—} & \cup \\ \text{—} & \cup & \cup & | & \text{—} & \cup & | & \cup & \wedge & \cup & \cup & \text{—} & \cup & \cup \\ \text{—} & \cup & \cup & \text{—} & \cup & \cup & | & \cup & \cup & | & \cup & \wedge & \cup & \cup & \cup \end{array}$

Pozoruhodná okolnost povznáší celé toto místo na skutečný
prototyp básnické dokonalosti. Není to jenom fonetickorytmické
snímkování bolesti z řeči, nýbrž i snaha mimovati samu bezmoc-
nost řeči, jakmile významová kvalita určité skupiny slov to při-
pustila. Stalo se tak ve verši 17., v němž se dospívá zcela orga-
nicky k obrazu neočekávanému, ale velmi účinnému a v zákonité
vazbě se všemi ostatními činiteli psychofysiologické povahy: starý
větrák předzpěvák s váhavým křídlem před *procesím vran*. Hle, na-
jednou počne se zachvívat verši zcela jiný mim, předjímající z psy-
chické oblasti pocitů ne již bolest z řeči, ale vůbec ztrátu její, nebo,
lépe řečeno, samo předpodstatnění řeči v křik bolesti, neznající již
slov, nýbrž charakteristický symbol tohoto křiku v jeho nejbizarnější
podobě, v podobě hlasů těch věčných truchlivců našich polí, zba-
vených své původní krásy z léta a jara. A tak snímkuje básník fo-

netické obdoby, připomínající křik poděšených vran, a to jednak užitím onomatopoických slov »krákoravou píseň« (2krát), jednak inversních obrátů, v nichž se zachvějí velmi rafinovaně názvuky tohoto křiku, jako: *harfa*, *vran* nebo prostě alliterace *r* ve slovech: *procesí*, *trnka*. Přitom zároveň oscilují šerosvitné jinotaje mezi představou bolestné bezvlády řeči v krákoravé písni vran (v tomto symbolu bolestné nemohoucnosti) a představou nikdy nevyzpíváné, nikdy nevystižené hudby »k harfě polí tvých«! Tento kontrast nejen svou významnou kvalitou, ale i fonetickým ekvivalentem velmi rafinovaného kouzla působí neodolatelnou silou. Ostatně prudkost tohoto oslnivého mimu rozhoří se v apostrofě: vám, vlčí máky, tobě, ohnice, kde bolest plane v nenadále zažehnutých signálech slov, aby se potom schoulila v představě: zkrfivené trnky s fialovým plodem, kde se mimuje bezmocnost vyvoláním představy barvy fosforeskujícího ohně. - Nepochybně celé toto místo Vavříkovy básně je z nejúchvatnějších lyrických *appassionat*, jaké jsme kdy v české řeči slyšeli.

A ještě na jedno místo Vavříkovy básně nutno upozorniti. Je to poslední recitativ, který se vyřine z většího gesta: nauč mne (Bože) zpívat jako vítr z chrp. Temná nálada, která se zdvihá z představy pohřebního zpěvu, jímž vítr z chrp duje na hroby drahých, je foneticky snímkována nadměrným hromaděním zado-patrových samohlásek *o*, *u*, *ou* (37krát), zesílených nad to prů-vodem temně znělých souhlásek *d(t)* (28krát), *r(l)* (24krát), *b(p)* (18krát), *z(ž)* (15krát). Básníkovo přání je vysloveno s tak energickou naléhavostí, že rytmus dovoluje slovům, aby padala jako těžké údery. Rytmus tohoto recitativu rozhoupává se na ostře ražených vrcholech, vytvořených fonetickým snímkováním znělých souhlásek a temných samohlásek, takže jeho balance ostrými vrcholy je důrazně členěna, a podmaňuje bolestně roztrvounou ka-denci:

[^] *Proto* [^] *Tě* [^] *prosím,* [^] *milosrání* [^] *Bože,*
[^] *nauč* [^] *mne* [^] *zpívat* [^] *jako* [^] *vítr* [^] *z chrp,*
[^] *za* [^] *moje* [^] *mrtvé,* [^] *staříčka* [^] *i bábu,*
[^] *i* [^] *za* [^] *ty ži-vé* [^] *za* [^] *tou opo-nou!*

^ ^ ^ ^ ^
 Dej mi ji rozít, rozít živým slovem,
 ^ ^ ^ ^ ^
 živým jak voda z dětských pohádek,
 ^ ^ ^ ^ ^
 božským jak listí z vrbového proutí,
 ^ ^ ^ ^ ^
 vrbové proutí na stařenin hrob,
 ^ ^ ^ ^ ^
 v bliněnou tubu už mne, Bože, douti,
 ^ ^ ^ ^ ^
 v kostěný roh, jež pastýř upustil,
 ^ ^
 slyše tu hrázu...

Ukázali jsme na některé typické zvláštnosti Vavříkovy techniky básnické, zvláště na logické konvergence mezi psychickou strukturou básně a jejím mimováním ve fonetické a kinetické období slovních gest. Smysl pro účinnou dramatisaci tohoto procesu je pro Vavříka velmi příznačný. Cítíte živě, jak jeho dramatická živelnost rozpřádá jednotlivé scény-snímky hned ve vzájemném prolínání, hned v kontrastně bijícím střetu i v smírném pathosu závěrečných kód. Bylo by možno ještě zdůraznit funkci jeho refrénů, jež udržují jednotlivé recitativy ve společné vazbě se základní lyrickou pointou, kdykoli je obrazová struktura vrhla do hlubších pater lyrického propadliště. Tyto refrény jsou jako procitnutí po těžkém snu. Jmenujme aspoň dva z nich. Na př. po druhém recitativu: Ach, kdyby brázdy tvých hnědých polí / zněly jak struny zlaté, jako chléb / - refrén vrací nás znovu k základnímu tématu úvodu, k vědomí bezmocnosti touhy:

tak, jak jsem dnes, mam jazyk jako bláto,
 neznělou marnost, trpké mlčení...

Ale zvláště refrén závěrečný, sehrávající úchvat lyrického úvodu básně v poněkud obměněném tvaru, má všechnu křehkost šerosvitné hry slov a bolesti, jak je patrné ve zdůraznění assonance slov: pramení, kamení, ach kam, i s tou bolestně vyhržnutou apostrofou: vy topoly, vy javory, vy lípy..;

*ty víš, ty víš v svém kamení, a padá kam? Ach kam? Ach kam,
krajino rodná, žalem schoulená,
ze stínem oka slza pramení vy topoly, vy javory, vy lípy?*

V nástinu rozboru »Písně za pomezí« dovedili jsme, na jak citlivém nástroji osnuje Vavřík pravou lyrickou hudbu. I jeho přínos k básnické kultuře slova potvrzuje poznatek, ověřený již u Lazeckého, Zahradníčka, Renče, Dokulila nebo Nezvala, Závady a Halase, že totiž možnosti dalšího rozvoje českého básnického jazyka jsou pevně spjaty s touto pronikající tendencí skutečných básnických tvůrců k ustavení nového básnického jazyka v mezích stylu orálního a mimického. Každá jiná generační stopa povede nezadržitelně na scestí, k zplanění básnického jazyka na úroveň prosy, jen uměle načechrané rádoby zdobným pozlátkem poesie. Jedině v těchto perspektivách nových průbojů uhájí si čistá poesie svou vládu.

Lazecký a Vavřík připomněli nám tento poznatek právě včas nyní, kdy vlna sentimentalismu, spokojujícího se s laciným přemiláním drobných mincí folkloristického ražení, má nahradit vzpírání velkých osudových záhad, stejně jako zmáhání nových formálních průbojů.

Snad právě proto tito dva básníci budou dále čekati na své plné uznání.

Leo Kobylnski-Ellis

MOC SMÍCHU A PLÁČE

K dě jinam duše N. Gogola

Sotvaže k nám dolehne niterný hlas některého velkého mistra slova, hned se spolu zjeví naší duši i jeho duchovní tvářnost - ona pravá, vnějškovému pohledu skrytá podoba, v níž jest vepsáno všechno, co zažil, co spatřil a o čem snil. Čím hlouběji vnikneme ve slova mistrova, tím zřetelněji nám vyvstanou symbolické rysy jeho duchovní podoby, tím jasněji nám vynikne onen rys, který v ní převládá a zpodobuje základní tajemství jeho osobnosti.

Tajemství N. Gogola, jednoho z nejosobitějších zjevů své doby a nejvýznamnějšího představitele klasického období ruské literatury, záleží v podivné moci jeho smíchu, tajuplného, prazvláštního smíchu, jehož podstata byla zároveň podstatou jeho bytosti. Tato totožnost jest znak Gogolovy osobnosti, převládající rys jeho tvárnosti, princip jeho tvůrčí svéráznosti; ona podmiňuje originalitu jeho světového názoru i strašnou osudovost jeho života, Zpravidla se tato podstatná souvislost nazývá tragikomikou; a vskutku určuje tragikomičnost podstatně ráz jeho domoviny, Ukrajiny, promlouvá ze všech rysů dvojznačně hádankovitého obličejе tohoto velikého Ukrajince, zrcadlí se ve všech velkolepých úspěších i strašných pádech jeho života, projevuje se nejjasněji v jeho umění, totiž v mocné říši jeho tvůrčí fantasie.*) Zásadní dualismus panuje napořád v této obrovité říši: přehnaný naturalismus se pojí s fantastikou, jež téměř nezná mezí a před níž často blednou nejpodivnější sny takového E. T. A. Hoffmanna, E. A. Poe nebo Odojevského; střízlivá, všední drobnomalba se pojednou zvrací ve velkolepé, monumentálně heroické gesto a svrchovaná malichernost, jež vede k zoufalství a mrtvému skepticismu, nabývá nekonečného mystického dosahu.

Moc tragického smíchu zůstává stále prazákadem této říše, protože se Gogol smál a plakal, jako se nikdo nesmál a neplakal ani před ním, ani po něm. Podivná jest na tomto Gogolově smíchu ona zvláštní psychologická okolnost, že se obličej mistra, nebo řekněme čaroděje této říše smíchu, zdá tím vážnější, zasněnější a smutnější, čím komicteji působí jeho slovo a čím směšněji se tváří jeho postavy. I. Turgeněv zanechal mistrovský popis Gogola, jak předcítá hercům svého »Revisora«: »Účinek jeho předcítání byl ohromný... Nebylo vůbec možno nesmát se ... Ale původce tohoto veselí četl dál, jako by se ho toto všeobecné veselí vůbec nedotýkalo; zahloubával se, jako by vnitřně žasna, stále více v podstatu svého díla - a jenom chvílemi se mu nakrátko zachvěl na rtech nebo kolem očí stěží postřehnutelný, listivý úsměv mistra.« (Literární vzpomínky

*) I. Turgeněv vypravuje o svém setkání s Gogolem toto: »V pronikavém výrazu jeho obličejе se mísila skrytá bolest se smutným, starostlivým neklidem. Z jeho ubíhavého, hladkého bílého čela vyzařovala moudrost. V jeho malých tmavých očích se to časem zajištkovalo veselím, ale pohled těch očí se zdál unavený. Dlouhý špičatý nos dodával jeho vzezření zdání čehosi listivého, lišáckého.«

I. Turgeněva.) Viditelný obličej velkého tragikomika jest zde vykreslen podle života.

Rozmanitý byl smích Gogolův a různé bylo i působení jeho komiky na lidi; vnitřní zákon jeho smíchu a základní rys jeho duchovní podoby však zůstával beze změny. Ale tímto smíchem, viditelným tomuto světu, pronikaly neviditelné slzy hlubokého utrpení.

Je velmi příznačné, že se už první Gogolova mladistvá, téměř idylicky svěží povídka »Soročinský jarmark« (1831) končí nečekaně posmutnělým vzlykem: »Hrom, smích, písně umlkaly stále víc a více. Odumřel smyčec houslí... a všechno se ztišilo a vyprázdnilo ... I radost, krásná přelétavá návštěvnice, prchá od nás a nadarmo se potom pokouší osamělý zvuk vyjádřit veselí... Opuštěný se nudí. Jeho srdce je těžké a smutné, a není mu už pomoci.« Ještě smutněji a zádušněji zní závěrečná slova jedné z nehumornějších Gogolových novel »Jak se Ivan Ivanovic pohašťoval s Ivanem Nikofovičem«. - »Stále totéž zelenavé, tu a tam černě proděravělé pole, jednotvárný dešť, uplakané, kalné nebe. Je to nuda na tom světě, páni drazí!«

Tajemství tragického smíchu jest obsaženo v podstatě pitvornosti. A zde jest zároveň obsažen i důvod posledního zoufalství, nejtrpčího a bezútěšného pláče. Pohled na praobrazy bytostí vzbuzuje blaženost a slavnostní vážnost; pokud se ještě zcela nezatemnil praobraz (idea, kritérium, věčný princip) věcí probouzí setkání s jejich znaky a obrazy veselý, čistý smích, poněvadž trvá víra v konečný návrat k praobrazům. Jenom v říši pitvor (zvrácených antitypů), odkud se už vůbec nejví možností návratu k pravé podobě a praobrazové dokonalosti padlých bytostí, zaznívá démonický smích, jenž jest sám sobě účelem pro toho, kdo se směje. Jeho znakem jest zoufalství a jeho moc jest ničivá. Led tohoto smíchu se rovná ohni nenávisti a zoufalství.

Bylo by velmi důležité vymezit tři po sobě následující období Gogolovy životní cesty a zároveň i jeho uměleckého vývoje. Kritériem tohoto vymezení by musil být přechod od praobrazu k obrazu a dále k pitvoře. Neboť tyto přechody vyznačují onu vypjatou křivku, kterou rýsuje jeho životní osud. A že nemohl tuto křivku zakončit v kruh, to jest hlavní příčina jeho tragického konce.

Během prvního období svého života (1831–1835) zůstával Gogol věren domácí půdě a lidovému duchu a přidržoval se pevně říše znaků v tom, že chtěl prosvítit obraz lidského života a jeho

pestře, tragikomické spletnosti světlem věčnosti, praobrazovosti. Jeho smích zazníval ještě vlídně a vesele, vskutku lidsky, a jeho příliš ostré tóny byly mírněny láskou k přírodě a k lidské duši. Toto období jest lidová, patriarchálně epická, pohádkově legendární epocha jeho života, v níž se pokoušel překonat všechnu plochosť přítomnosti čarodějným objevováním starých pokladů báječného dávnověku a lidovým tónem prastarých písní. Jeví se to v obou prvních významnějších dílech Gogolových, zvláště v jeho »Mirgorodu« (1835), vydaných pod lidově znějícím jménem, jímž chtěl ukázat, že spisovatel jest spíše sběratelem a upravovatelem starých lidových pověstí než jejich původcem. Nejvýznamnější z těchto výtvorů, zcela svérázných a naplněných podivuhodnou životností, komikou, hlubokým úděsem a hlubokou melancholií stejně jako líbeznou romantikou, jsou: »Má-jová noc«, »Strašná pomsta«, »Duch země«. Ale nejlepší ze všech jest lidová, válečnický primitivní epos »Taras Bulba«. Na půl heroická, na půl barbarská obrovitá postava tohoto divokého stepního rytíře bez bázně a hany představuje nejživotnější vtělení ducha staroukrajinského kozáctva XV. století, ducha neochvějně zbožného a zoceleného věčnými boji o bytí a nebytí proti celému světu nepřátele. V malé novele »Život«, jež jest pravou perlou ruského náboženského básnictví, líčí Gogol velkolepě a pln úcty, jak se všechny obrovské říše světových dějin (Egypt, Hellas, Řím atd.) sklánějí před prostými jesličkami dítěte Ježíše.

Během druhého období (1835—43) ztrácí Gogol svůj úzký vztah k domácí půdě a lidovému duchu; tím se porušuje vnitřní rovnováha jeho duševního života a jeho umělecké cesty. Celé toto životní období znamená zároveň mocný rozmach jeho tvůrčího genia a jeho spisovatelského mistrovství, ale zároveň i trvalé zatemňování jeho duše, beznadějně propadání jeho duchovního pohledu do říše pitvor, které musíme chápati dílem jako karikatury, ale hlavně jako skutečné (byť i ne pravdivé) zrcadlení věcí co do jejich nižších a nejnižších stránek. Tvůrčí obzor Gogolův se rozšiřuje do nezměrna; jeho plány nabývají obrovských rozměrů; cítí se povolán k hrdinské epice; chce ukázat »celou svatou Rus«. Prožívá hluboce a niterně veliké tajemství mystického poslání osobitosti ruského lidu v jeho vyvolených nositelích a hlavách; směšuje zároveň, jako mnoho jiných ruských myslitelů a básníků, mystickou, hluboko skrytou tvářnost »svaté Rusi«, jež dosud tragicky čeká na své zjevení s vnějším, empirickým obrazem ruského života. Čím mystičtější a vlastenečtější jest smýš-

lení tohoto geniálního fantasy, tím světlejším se stává jeho Rusko, ale v tím děsivější podobě se zjevují i jeho Rusové, zatím co celé ostatní lidstvo prostě mizí za svatým ruským obzorem. Jeho smích zaznívá stále děsivěji, nelítostněji a beznadějněji v jeho skvělých »Petrohradských novelách« (Portrét, Kabát), stejně jako v jeho komediích »Revisor«, »Svatba«, a vyvrcholuje v »Mrtvých duších« (1842). Během tohoto propadání umělce Gogola do říše pitvor a během jeho slepnutí, pokud jde o praobrazy, ztravuje se člověk Gogol mučednictvím na cestě za vnitřní dokonalostí a křesťanskou spravedlností. »Mrtvé duše«, po umělecké stránce projev svrchovaného mistrovství, znamenají však zároveň i dokonalé znehodnocení praobrazovosti, protože Gogol nestrpí v dlouhé galerii lidských nectností jediného kladného, smiřujícího obličje, jediné světlé postavy, a tak tvoří ústřední bod obratu a přechod k třetímu a poslednímu období (1843–52) Gogolova života.

Toto období a smrt, jež je uzavírá, patří k nejtajemnějším stránkám ruských duchovních dějin. Je v něm obsažen strašný a pro neprostou duševní osamocenost beznadějný zápas, který vede velká lidská duše se sebou samotnou, zápas, jenž mohl zanechat jenom zlomkovité stopy (v několika málo fragmentech druhého dílu »Mrtvých duší« a v jednotlivých částech »Vybrané korespondence s přáteli« - 1847). Právě tyto zachované zlomky druhé části jeho hlavního díla dosvědčují, že Gogol sám dobře postřehoval své duševní oslepnutí v oblasti umění, ale že všechny jeho záměrné pokusy nalézt kladné typy zůstávaly neúspěšné. Osudná moc jeho smíchu působila stále zhoubněji na jeho vlastního ducha a dovedla jej k zoufalství. Pak učinil Gogol poslední násilný pokus, aby došel jasné říše skutečného bytí (praobrazovosti): popřel totiž své umělecké poslání (spálil své mistrovské dílo) a nastoupil přísnou cestu očisty tím, že se zřekl všeho (ve smyslu staré východně orthodoxní tradice) a oddal se asketickému sebezničování. Dosáhl vskutku několika světlých okamžiků vnitřního míru a rozjasnění, ale trvalá tělesná i duševní choroba dále podlamovala jeho poslední síly a ztížila a urychlila jeho strašnou a bolestnou smrt roku 1852.

A tak stále trvá děsivá pravděpodobnost domněnky některých badatelů, že si geniální »mistr smíchu« v konečném zoufalství přivodil smrt tím, že se dobrovolně zdržoval vši potavy. Ale jeho hluboký stesk po věčné pravdě a jeho nesmírné utrpení jistě mu byly k spase tam, kde už není »ani smutku, ani vzlykání«.

Ale tato strašná moc viditelného smíchu velikého satirika a mistra pitvornosti není s to zcela převážiti jinou niternou moc jeho bezpříkladně podivné duše: hluboko a cudně ukrytou moc jeho neviditelných slz, jeho tichého, stále trpčícího pláče, jenž byl podmíněn nekonečným, vpravdě ruským steskem po lítosti, po nabytí duchovní harmonie a nebeského praobrazu v sobě samém. Ona zvláštní Gogolova tragika záležela v tom, že měl v posledních letech svého života dva různé obličej: stále usměvavý a stále potají plačící obličej. Harmonická rovnováha ducha se ztratila. Jenom ve vzácných hodinách náboženského rozjímání, jichž se mu dostávalo většinou blahodárným vlivem jeho zpovědníka, starce Matvěje, nabýval Gogol znova této rovnováhy, a jeho slzy lítosti se měnily ze slz zoufalství v slzy mystické naděje a tušení chvil návratu do jiného, lepšího světa. V těchto hodinách lítostné a spolu nadějí zjasněné kontemplace vznikalo jeho velkolepé »Rozjímání o mši svaté«,*) v němž se projevuje jako opravdový náboženský, asketický (východně mnišský) spisovatel. Duch, nálada a styl tohoto díla znamená dokonale protiklad k básnickým dílům satirika Gogola, ba dokonce je podstatně odlišuje naprostou nepřítomností jakéhokoli subjektivismu i od ducha a stylu jeho »Vybrané korespondence«. Je to spis osamělého mnicha, východního anachorety z přísného křesťanského dávnověku. Vyšší Gogolova osobnost zde pronáší své poslední slovo.

Gogol promýšlel a přepracovával toto své dílo téměř po dvacet let svého tragického života. Zráti začalo počátkem roku 1845 v Paříži, kde denně docházel do kostela ve své duševní vyprahlosti, která se začala otřesem roku 1837 (smrt Puškinova). Bydlil tehdy u hraběte A. P. Tolstoj a seznámil se tam s F. A. Běljajevem, který ho uvedl do světa řecké liturgie. V své první podobě bylo »Rozjímání**») dokončeno už před Gogolovou cestou do Palestiny. Po konečné redakci díla, nedlouho před smrtí, chtěl Gogol vydat svou »Liturgii« zcela levně jako malou knížku pro lid a bez uvedení svého, tehdy už proslulého jména, jedině »k poučení a prospěchu všech stavů«.

*) Vyšlo péčí prof. J. Vašici ve staroříšském »Dobřém dile«.

**) Tento název dal dílu jeho první vydavatel. Gogol je pojmenoval prostě »Liturgie«.

Tragická nálada potají plačící duše autorovy se jasně zračí v některých jeho projevech. Roku 1852 jednou řekl: »Okamžik smrti je strašlivý.« Na otázku: »A proč?« odpověděl: »Na to se musíme zeptat lidí, kteří ten okamžik už jednou zažili«; odvolával se tím na svůj vlastní zážitek, který už dříve popsal v předmluvě k své »Vybrané korespondenci«, totiž: »Byl jsem těžce nemocen; smrt byla blízko!« (1847). 16. dubna 1849 napsal své matce: »Zkušenost každého dne, každé hodiny a každé minuty mne přesvědčuje, že nesmíme v tomto životě pracovat pro sebe samé, ale jenom pro Boha.« V dojemavém listě svému příteli, básníku a mystiku Žukovskému napsal 2. února .1852: »Pros za mne, aby má práce byla vskutku svědomitá, tak abych byl učiněn hodným zazpívati chvalozpěv na počest nebeské kráse.« - 21. února o osmi hodinách zrána byla jeho duše už v jiném, lepším světě.

Přeložil Karel Dvořák

VARIA

Náboženský a světový názor literárního romantismu

Nedávné literární polemiky oživily zájem o francouzský romantismus tak, že nebude nevhodným povšimnouti si blíže světového názoru francouzských romantiků. Romantismus, zvláště francouzský, je vědomou reakcí proti předchozí době vlády klasicismu úzce spojeného s osvícenstvím. Stěžejní znaky romantismu jsou citovost a obrazotvornost, čímž je dán ostrý kontrast proti stěžejnímu prvku klasicismu-racionalismu.) přirozeným důsledkem těchto dvou hlavních znaků je subjektivismus, tak charakteristický pro každého romantika, že činí velmi nesnadným jakékoliv generalisování při zkoumání světového názoru francouzské romantiky. Proto je třeba obírat se jednotlivými čelnými representanty romantismu, t. j. podati obraz názorů romantiků, nikoliv romantismu, a teprve z této, řekl bych, mozaiky vyvoditi obecné tendence názorové celého směru. Neboť jistá obdobnost názorová zde rozhodně existuje, a to v míře daleko větší, než se má obecně za to. Ovšem je třeba povšimnouti si také rámce doby i společnosti a poměrů, v nichž romantikové žili, abychom mohli si vysvětliti snad až zarážející změnu názorů některých čelných romantiků.

Romantismus ovládá zhruba dobu první poloviny 19. století. Tradičně se tato doba dělí na údobí přechodu z klasicismu (1800-1820) a na údobí převládajícího romantismu (1820-1850).¹⁾ Perioda tato tedy spadá v jedno téměř přesně s dobou

1) K tomu odkazují na bližší charakteristiku u Gustave Lanson: *Historie de la littérature française*, V. vyd., 1898 (str. 819-929).

²⁾ Mezníky zde tvoří Chateaubriandova »*Atala*« (1801) a Lamartinovy »*Méditations*« (1820).

konsulátu a císařství Napoleonova, restaurace bourbonské, měšťanského království orléanského a konečně s druhou republikou. Hlavní politické události současné, byť i neměly revolučního významu, jsou důležitými impulsy k vytvoření, respektive ke změně politických názorů romantiků.)

Velmi charakteristicky potvrzuje uvedené skutečnosti životní dráha zakladatele a ideového učitele vlastního romantismu Chateaubrianda. Chateaubriand, vychovaný v duchu rozkladné skepse 18. století, vrací se ke katolicismu pod dojmem katastrof rodinných, podmíněných opět katastrofami Velké revoluce. Výrazem přerodu Chateaubriandova je jeho *«Génie du Christianisme»* (1802), dílo, jež *«arci svou nekritičností ani zdaleka neodpovídá dnešním požadavkům vědecké katolické apologetiky, naopak svými fantastickými hypotézami a mělkými argumenty zabíhá do heterodoxie.»*¹⁾ Spis zůstává však vynikajícím a podnětným dílem literárním. Chateaubriandova opravdovost náboženská byla často brána v pochybnost,²⁾ lež neprávem; výtky přehnané citovosti spravedlivě stíhá dílo, nespravedlivě však opravdovost autora, jehož právě hlavní vady - samotářská pýcha a spleen - vylučovaly naprosto pokryteckou teatralnost v náboženském životě.

Politicky přimkl se Chateaubriand po návratu z vyhnanství k Napoleonovi I., jenž právě uzavřením konkordátu s Piem VII. (1801) přispěl značně k církevní restauraci ve Francii. Arci Napoleonova tendence k mechanickému absolutismu a jeho boj proti bourbonské rodině přiměl royalistu Chateaubrianda k odchodu z diplomatické služby. Chateaubriand vystoupil ze svého ústraní, v němž vydal druhé (rozsahem) hlavní dílo epos *«Martyrs»* (1809),⁶⁾ až těsně před formálním sesazením Napoleona I. koncem dubna 1814 spiskem *«De Buonaparte et des Bourbons»*, v němž ostře kritizuje poraženého imperátora a doporučuje tradiční dynastii, od níž očekává rozvoj svobody a mír. Pozoruhodným argumentem Chateaubriandovým je výtky cizího původu a cizího charakteru, který bránil Napoleonovi, aby pochopil pravý zájem Francie a který jej zavedl až k plánu nadnárodního imperia. Z tohoto zásadního nepochopení plyne podle Chateaubrianda i další chyba Napoleonova - zanedbání námořních a koloniálních zájmů Francie hlavně v Americe (prodej Louisiany Spojeným státům 1803), vše ku prospěchu koloniální expanse britské. Ludvík XVIII. nijak zrovna nepřeháněl, prohlásil-li, že uvedený spisek má cenu jedné armády.

Restaurace Chateaubrianda odměňuje hodností paira; slavený apogeta následuje krále do krátkého exilu r. 1815 a po druhém pádu Napoleonově hájí požadavky royalistické a katolické většiny poslanecké sněmovny proti voltairiánským vlivům, ovládajícím krále i sněmovnu pairů též nepřimo spiskem *«De la monarchie selon la Charte»* (1816). Spis kreslí ideál konstituční monarchie, moderní a Časový v této době a požaduje rovnováhu mezi králem a oběma sněmovnami; Chateaubriand zde

¹⁾ *Poslední mezník je dán hlavně událostmi politickými, které v letech 1848–1851 postily představitele romantismu a vyřadily jejich vliv (resp. u V. Huga jeho přímý vliv) na mladou literární generaci.*

²⁾ *Původní znění «Génie», jež chce dokázat jen krásu křesťanství, bylo dáno na Index.*

³⁾ *Příklad zvlášť nenávislné kritiky, plynoucí z estetického konservatismu, poskytl současník Chateaubriandův osvěcenský gallikan Prodt, v dnes již molo známém díle «Les quatre concordats» 1818, III. sv., kap. 46., str. 234–307.*

⁴⁾ *Epos má uvedené vady «Génie», byť i v menší míře.*

první formuluje státní politické požadavky liberálů, s nimiž se ovšem rozchází v otázce světového názoru a v zásadních otázkách politických velmi podstatně.

Nelibost dvora nad spisem přivedla načas Chateaubrianda do řad ultraroyalistické opozice proti ministerstvu. Po smíření s vládou v letech dvacátých přejímá Chateaubriand úřad ministra zahraničí v době 1823/24. Politická činnost Chateaubriandova vzbudila nelibost liberálů zvláště pro zásah Francie ve Španělsku, kdež byl znovu nastolen absolutní režim. Přehlédnuta byla snaha Chateaubriandova zmírnit ostří reakce ve Španělsku; naprosto nedoceněna byla snaha jeho zabezpečiti spojení vzbouřených kolonií v Jižní Americe se Španělskem cestou federalisace a reorganisasce koloniální říše španělské. Chateaubriand postihl naprostou svéráznost vnitřní skladby mladých jihoamerických států, zhodnotil dobře význam protikladu tříd rodových stavů i ras,⁷⁾ nemohl však přesvědčiti zaslepeného španělského krále Ferdinanda VII. Nepřátelství britské zahraniční politiky, již Chateaubriand právem přisuzoval lvi podíl na radikálním řešení emancipace latinské Ameriky, domácí opozice liberálů a konečně zárlivost ministerského předsedy Villéla přivodily demisi nepoddajného ministra.

Chateaubriand přechází do opozice blízké liberálům. Nesporně spolupůsobili velmi silně uvedené stinné stránky osobní, nelze však upřít, že Chateaubriand dobře chápe nebezpečí, jemuž se blíží nový král Karel X. a jeho staří rádci z doby před-revoluční, kteří nechápou mentalitu a potřeby mladší i mladé generace současné. Předvidavost svou osvědčuje Chateaubriand nejen ve věcech vnitřní politiky ve svém spise o svobodě tisku, nýbrž i v problémech zahraničních (v otázce církevního státu jako vyslanec v Římě). Červencová revoluce 1830 nakonec dává mu plně za pravdu.

Chateaubriand, ač osobně znepřátelen s oporami padlého režimu, odmítá nový režim orléánské větve dynastie a zůstává věren vnukovi Karla X. Jindřichovi (hraběti de Chambord). Svůj postoj obhájí Chateaubriand velmi důrazně slovem i písem.⁸⁾ Rozhoduje se nejen s hlediska cti a věrnosti ryzímu monarchickému principu, nýbrž i s hlediska státnického. Nový režim vedou prý osoby sice schopné, než přesto se opírá nová monarchie o zámožné měšťanstvo vevnitř a o Anglii v zahraničí, což jí vtiskuje povahu státu jednostranně třídního a navenek závislého. I později nepochybí Chateaubriand o tom, jak nebezpečným je režimu stále silející lidový republikanismus; revoluce únorová (1848) mu dává těsně před smrtí naposled politickou satisfakci.

Chateaubriand je celkem ze všech postav francouzské romantiky osobou politicky nejvyhraněnější a nejstálější. Jeho politické názory jsou v podstatě daleko jasnější než jejich vnější výrazová forma, jež svou bizarností a barvitostí budí v nekritickém čtenáři dojem naprosté mlhavosti. Typickým příkladem nejasného slovního výrazu je na příklad slavná paremie Chateaubriandova z doby před smrtí. »Jsem legitimistou ze cti, royalistou z přesvědčení, republikánem z náklonnosti.«

Proti Chateaubriandovi prodělávají vlastní romantikové daleko pronikavější vývoj svých názorů. Velmi typickým příkladem takového vývoje je život básníka Lamartina.⁹⁾

⁷⁾ »*Republiques espagnoles*«. v *Oeuvres complètes*, XII. sv. 1836, str. 291-306.

⁸⁾ Řeč ve sněmovně pairů ze 7. srpna 1830 a spisek »*De la Restauration et de la Monarchie électorale*« (1831).

⁹⁾ Lamartine líčí prostředí své rodiny v prvních statích svých »*Confidences*« (1849). Podotknouti sluší, že ostatně Velká revoluce byla přímo nesena ve svých počátcích nižší šlechtou a měšťanstvem.

Tento potomek nižší šlechtické rodiny, novotám ostatně velmi nakloněný, zůstal ryzm, arci osobně i politicky nepraktickým idealistou po celý život. Jeho katolické přesvědčení se přibarvovalo velmi pronikavě prvky pantheistickými zvláště pod vlivem mlhavého humanitního demokratismu proslulého polemika Lamennaise. Silný vliv jako na všechny romantiky vůbec měla na něj literatura německá i anglická a filosofie německá, která arci nebyla francouzskými romantiky poznávána ani soustavně ani kriticky. Velmi přesvědčivým dokladem náboženského smýšlení Lamartina v mužném věku je zvláště jeho filosofisující epos »La chute d'un ange« (1838), kdežto ještě jeho nejlepší básnické dílo idyla »Jocelyn« (1836) oslavuje sebezápór a smysl pro povinnost věrného katolického kněze. Ve stáří vrací se pak Lamartine k opravdovému katolicismu, jak dokazují jeho poslední hodnotná díla.¹⁰⁾

Politicky byl Lamartine v mladých letech rozhodným legitimistou, jenž oddané sloužil králi krátký čas jako gardový důstojník, pak dlouho jako diplomat (od r. 1821). Výrazem jeho smýšlení je »Chant du sacre« (1825), oslavující korunovaci Karla X. Po Červencové revoluci opouští Lamartine diplomatickou službu, aby po několika letech vstoupil do politického života jako nezávislý poslanec, klonící se k republikanismu. Obrat Lamartinův vysvětluje snad nejlépe básník sám v předmluvě svých dějin restaurace.¹¹⁾ Restaurace jeví se starému básníkovi republikánsky smýšlejícím jako ideál mládí, jako forma státní, spojující šťastné postuláty svobody i tradici. Restaurace pak, jak Lamartine zdůrazňuje, dala přímo i nepřímě podnět k rozvoji kulturního života a naprosto neomezovala svobodu ducha. Podotknouti sluší, že nelze dobře vytykati Lamartinovi jeho obrat, jelikož básník v letech 1821-1830 v cizině dlel nemohl politické chyby let 1827/30 ani bezprostředně pozorovati, ani z nich vyvoditi ihned důsledky.

Červencová monarchie jeví se idealistickému básníkovi jako bezohledná vláda majetné třídy, která je škodlivá především pro zájmy třídy dělnické, tehdy již dost početné. Než i zásadně se jeví orleánský režim Lamartinovi jako útvar nedůsledný; popírá legitimitu, aby se ji částečně dovolával (Ludvík Filip »nastupuje« po starší větvi, jejíž dospělí členové se »vzdali« trůnu), dovolává se suverenity lidu a hájí oprávněnost revoluce, aby se stavěl proti všeobecnému hlasovacímu právu a republikanismu. Lamartine dává režimu snad nejvážnější ránu ideovou svou obsáhlou »Histoire des Girondins« (1847), vynikajícím to dílem literárním, velmi slabým však s hlediska požadavků kritické historiografie. Revoluce únorová 1848 stavi Lamartina na krátkou dobu docela fakticky v čelo státu; státník Lamartine však ani zdaleka se nevyrovnává básníkovi Lamartinovi (jakkoliv jeho řízení zahraniční politiky svědčí o značném evropském rozhledu) a mizí již v polovině bouřlivého roku úplně z politického života.

Lamartinovi se původem i prožitím mládí bliží Alfred de Vigny. Vigny, uzavřený stoický a pesimistický aristokrat ze všech romantiků se nábožensky nejvíce vzdálil od katolicismu (o V. Hugovi bude ještě řeč). U tohoto nesporně silného myslitele objevuje se zvláště ostře velký nedostatek správného poměru k náboženství. Zdůrazňuje-li již velký učitel romantismu Chateaubriand stále krásu a citový základ náboženství, pak je rozumový základ pozitivního náboženství postaven do pozadí tak, že na př. Vigny jej dobře nepostřehne a pod vlivem školní, silně voltairiánské výchovy zakotví v deismu

¹⁰⁾ Zajímavé je na př. líčení konverse voltairiánské vdovy v »Raphaël« (1849) k opravdovému katolicismu.

¹¹⁾ »Histoire de la Restauration« I. Oeuvres complètes, sv. XVII., 1861, str. 4-12.

modifikovaném v soucitu k bližnímu. Politicky je Vigny zprvu rozhodným legitimistou, aby později, snad i pod vlivem neúspěchu ve vojenské službě, přesel k politickému indifferencismu, ne-li docela anarchismu. V tomto duchu chce jeho soubor tří románů, »Stello« (1832) dokázat, že absolutismus, konstitucionalismus i republikanismus nejsou ochotny uznati práva i potřeby genia. Při vsi skepsi Vigny hluboce pohrdá měsáckým královstvím, jak svědčí drama »Chatterton« (1835).

Nejtěžším problémem v naší otázce je náboženský i politický postoj V. Huga, předáka romantické školy. Radikální převraty, jež Hugo za svůj poměrně dlouhý život v tomto směru prodělal, lákají pochopitelně zájem odborníků i amatérů. Katolické smýšlení Hugovo v době mladých let (do r. 1848) je obecně nepopíratelným faktem. Obrat k pantheismu nepřátelsky zaostřenému proti Cirkvi je podmíněn zcela politickými událostmi, respektive změnami.

Politické smýšlení V. Huga, syna důstojnické, Napoleonem nobilitované rodiny, je v mladých letech royalistické. I kdybychom chtěli považovati básníka oslavujícího narození hraběte de Chambord a korunovaci Karla X. za oportunistu nebo nerozvážného mladíka (Hugo se narodil 1802), nemůžeme opominouti velmi jasný výraz smýšlení mladého muže v jinak málo hodnotném románu »Bug Jargal« (1825), v němž autor implicitně vyslovuje svůj úsudek o mnohých problémech aktuálních i v době dnešní. Autor stíhá krutou ironii nejen výstřelky velké revoluce (Bug Jargal: hlavně kap. I.-III. a závěrečná poznámka), ale i princip suverenity parlamentu, a to vše způsobem, nepřípustným naprosto jakoukoliv pochybnost o jeho smýšlení (kap. XVI.). Citění s lidovými vrstvami, soucit s vyvrženými i pronásledovanými, který snad je jediným kusem Hugova životního vyznání a jež se nezměrně vine jako červená nit po celých skoro 65 let básnickovy tvorby, nijak nevylučuje toto royalistické smýšlení, představíme-li si ideál království, jež si postavili shora uvedení romantikové.

Politické boje let 1827-30 přiblížily Huga k politickému liberalismu. Z této doby pochází jeho výrok, že romantismus je v literatuře tím, čím je v politice liberalismus. Nesporně působil na osobně nedůtklivého básníka i způsob, jakým prováděl klasicismu oddaní divadelní censoři svoji funkci právě na dramatech romantiků.¹²⁾ Z této nálady vytryskl básně na Červencovou revoluci a téměř přímo systematická oslava památky Napoleonovy, v níž Hugo přímo závodil s oběma protivníky romantismu básníkem Bérangerem a historikem a státníkem Thiersem. Jakkoliv tato mravní pomoc režimu (orléánský režim v této době pěstoval Napoleonův kultus - ostatně velmi neprozetitelně, jak se brzo ukázalo) byla odměněna mimo jiné i členstvím ve sněmovně pairů, přece zůstal V. Hugo přes své novelové filipiky proti trestu smrti »Le dernier jour d'un condamné« (1828), »Claude Gueux« (1834) podezřelým ze sklonů ultrakatolických a aristokratických.¹³⁾

Únorová revoluce 1848 a její důsledky mají velký vliv na básníka, jež nyní vstupuje přímo do politiky. V době 1848-49 mění se konservativní katolik v radikálního republikána, klonícího se k mlhavému humanitnímu socialismu. Na básníka působí školská politika pravicové většiny sněmovny, obnovení církevního státu a nakonec státní převrat Ludvíka Napoleona (III.) z r. 1851. Přelom usnadnila naprostá ideová - nutno

¹²⁾ *Básník vzpomíná na to ještě po letech živě: Hugo: W. Shakespeare, V. vyd., 1869, III. část, 1. kniha.*

¹³⁾ *O tom svědčí zlomyslně současník H. Heine v listech »Über die französische Bühne«, 1837. Sämtliche Werke, Hamburk, 1871, str. 195-6.*

fici - konfusnost, do níž básník čím dále tím více zapadal a která vylučovala jakýkoliv stín objektivity při posuzování i zcela nesporných fakt.¹⁴⁾ Důležitým motivem, ne-li převládajícím (tak soudí Léon Daudet), byla básníková uvedená již nedůtklivost a velká ješitnost. Politické spojení většiny francouzského kleru s režimem Napoleona III. odrazilo Huga nejen katolicismu, ale i pozitivnímu náboženství vůbec. Humanitní socialismus spolu s nepřátelstvím Cirkvi jeví se nejen v přímo tendenčních dílech »Châtiments« (1853), »Année terrible« (1872), v dramatu »Torquemada« (1882), ale i v hlavních dílech státi v »Légende des siècles« (1859, 1877, 1883) a románu »Misérables« (1852).

Mladší generace romantiků, narozená kolem 1819, necití palčivost veřejných problémů doby protirevoluční, je oddána zcela kultu osobnosti, který arci prožívá lecky velmi bolestně, jako zejména básník Musset, jenž se v mnohém již romantismu v dramatické tvorbě vzdaluje. Bolestný pesimismus Mussetův blíží se v jednotlivých svých setkáních s náboženským problémem neuvědoměle deismu Vignyho. Problémy politické posuzuje Musset s indiferentní povýšeností, která arci mu nebrání vystihnouti se zdrcující objektivitou psychologickou stránku velkých politických událostí. (Skvělá charakteristika doby 1814-20 v Confession d'un enfant du siècle 1836/I. část, II. kap.) K mladší generaci můžeme počítati romanopisce Sandovou, která hned v mladém věku se liší světovým názorem dosti pronikavě od ostatních romantiků. Sandová prodává dobu nespoutaného individualismu mládí, ovládaného pudy, dobu humanitního, ostatně velmi naivního socialismu zralých let, dobu klidu věku staršího, hledajícího útěchu v přírodě i prostředí venkova, a konečně dobu zcela vyrovnaného státi, které uznává cenu hodnot náboženských a mravních. Ostatně žádná z těchto čtyř dob života není ani zdaleka myšlenkově svérázná.

Rozbor hlavních reprezentantů francouzského romantismu (mohli jsme dobře opominouti Dumase, jenž má jistě zásluhy o propagaci romantismu, ale který by svými často farnými díly s nejrozmanitějšími stanovisky ideovými¹⁵⁾ kladl našemu rozboru přímo nepřekonatelné obtíže) ukazuje nám, že zhruba všichni romantikové vykazují velkou přibuznost názorovou. Smýšlení náboženské mistrů romantiky v době do 1848 je (s výjimkou Vignyho) subjektivně rozhodně katolické, třeba objektivní pozorovatel postřehne ihned mnohé prvky deistické (pozůstatky osvícenství získané hlavně výchovou) a zvláště pantheistické (důsledek přílišného subjektivismu, ideové neujasněnosti a přílišné citovosti).

Politicky jsou romantikové royalisty do roku 1830, třebaže události po roce 1824, zvláště pak po r. 1827, vzbudily mnohou pochybnost o režimu. Liberální tisk romantikům jejich stanovisko v této době docela vytýká.¹⁶⁾ Po revoluci v r. 1830 zůstává část romantiků legitimistická, část přechází k orleanismu, část pak docela k republikanismu. Příklad Lamartinův ukázal, že vývoj k republikanismu nebyl nedůsledným. Po roce 1850 se obrací Hugo docela až do blízkosti revolučního socialismu, což měl asi na mysli uvedený již státník Thiers svým výrokem z let sedmdesátých: »Romantismus, toť komuna.« Poměr ke kultu Napoleona I. je v počátcích restaurace obecně odmítavý, později u většiny velmi chladný (vyjma V. Huga v letech 1830-50).

¹⁴⁾ Uvedený fakt jeví se nejen v básních a románech, ale v literární kritice na př. v uvedeném již »W. Shakespeare« v III. části a v četných případech jiných.

¹⁵⁾ Nebude snad zaslíbeno pisatel i-amatérovi, připomeně-li, že zmínky Dumasovy o nejdůležitějších otázkách a věcech člověka působí dojemem ne-li komickým, tak alespoň tragikomickým (»Tři mušketyři«, »Hrabě Monte Christo«).

¹⁶⁾ K tomu viz Weill: L'Éveil des nationalités et le mouvement libéral, 1930, zvláště str. 222-3.

Náboženské i politické vyznání romantiků vysvitne však ještě ostřeji, konfrontujeme-li jej s vyznáním těch literárních vrstevníků, kteří byli buď pokračovateli staršího klasicismu nebo předchůdci realismu. Obojí druh těchto antipodů je zde silněji, onde slaběji ovlivněn romantismem.

K osvícenství a ideám politickým 18. století náleží především teoretik romantismu Staëlová. Protestantská spisovatelka vyznává zprvu racionalisticky zabarvený deismus, později mimokonfesi misticismus. Politicky je Staëlová hlasatelkou myšlenky měšťanského liberalismu, opřeného o majetnou třídu; majetek je jí předpokladem pro výkon politických práv. Ideální politickou formou je jí v mladých a pak opět ve starších letech konstituční monarchie¹⁷⁾ (krátký čas hlásala nutnost federativní »přímé« demokracie po vzoru USA). Podotknouti sluší, že Staëlová se politicky shoduje s romantiky první doby jen v naprostém odporu k Napoleonovi I., k jehož pádu ostatně jistou měrou také (vedle Chateaubrianda) přispěla.

Velmi ostrý protiklad proti světovému názoru a politickému směru romantiků skýtá populární básník Béranger, náležející formou básnickou klasicismu, stejně jako mělkým epikurejstvím k osvícenství. Jeho útoky na katolický kultus (»Jour des Morts«, »Messe de St. Esprit«), klerus a řády, zvláště jesuity (»Les Capucins«, »Les Reverends Pères«, 1819) jsou stejně nenávisné jako satirické básně a písně, stíhající restauraci a oslavující Napoleona I. S romantiky se sřetl Béranger zvláště svou satirou na uvedenou koronovaci Karla X. (Le sacre du Charles le Simple). Populárním se staly bezprostřední a libivé písně Bérangerovy daleko dříve než díla romantiků, těžko přístupná pro širší vrstvy.

Typickým dítětem ideí 18. století přes některé vnější ústupky romantismu je básník a dramatik Delavigne. Delavigne, básník velmi málo originální, ale svého času (což jest přiznací) značně populární, karikuje ve svých dramatech katolicismus s úžasnou nevědomostí a nenávistí. Charakteristickým dokladem této ignorance jsou dnes již dávno zapomenutá díla »Don Juan d'Autriche« (1835) a zvláště křiklavá tragédie »Une famille au temps de Luther« (1836; katolík zavraždí bratra před jeho formálním přestupem k reformaci, aby mu zajistil věčnou spásu!!). Sluší ještě uvést, že politicky je básník nepřitelem restaurace, jak dokazují nejlepší jeho elegie »Messéniennes« (1818).

Proti pokračovatelům klasicismu se liší ideově předchůdci realismu v celku od romantiků méně navenek, ale tím více v podstatě věci. Zakladatel moderního románu psychologického Beyle-Stendhal, stoupenec atheistické a materialistické filosofie 18. století se obdivuje osobní bezohledné energii v boji o osobní životní štěstí. Politicky je rozhodným bonapartistou, neboť Napoleon reprezentuje mu přímo životní energii (román »La Chartreuse de Parme«, 1839). Pod jeho vlivem stojí novelista Merimée, světovým názorem voltairián, jehož jemně podaný chladný amoralismus postřehne málokerý čtenář. (Na př. »Colomba«, 1840.) Politicky je Merimée vyhraněným liberálem, který později z osobních sympatií přešel k bonapartismu. Podobný vývoj politický jako Merimée prodělal kritik Sainte-Beuve, jenž v náboženské sféře ukazuje jisté sympatie pro křesťanský ideál sebezáporu a odfikání přes své epikurejské vnitřní smýšlení. Naprosto indiferentním ve světovém názoru i v politických myšlenkách je epikurejský ryzí estét Gautier, jenž jinak je ještě velmi blízký romantismu, z něhož vyšel.

Zvláštní postavení mezi předchůdci realismu zaujímá Balzac. Balzac ještě více než Stendhal přímo prožívá své hrdiny, pachtící se za majetkem a hmotným blahobytem (sám ovšem s menším praktickým úspěchem). Typ liberálního měšťana orléanského režimu je

¹⁷⁾ V »*Considération sur la Révolution française*«, 1818.

nesporně Balzacovou epopeji v prose nejlépe charakterisován. Ústřednímu a věcnému poslání Člověka se Balzac přímo vyhýbá v díle i životní praxi. Pouze v fiktivních chvílích oddechu uznává osobně romanopisec nutnost náboženského vyznání, k němuž arci nedospěl pro rozsah díla a krátkost věku. Politickým teoretickým přesvědčením je tento epik liberální buržoasie ku podivu tradicionalistickým legitimistou.

Úkolem našeho obrazu jest podati systematicky a stručný přehled jediné literatury té doby a samozřejmě nemůžeme se zabývatí též rozbořem ideí vlastních teoretiků doby romantismu, totiž theologů, filosofů, historiků, publicistů a zvláště pak státovědců, kteří v mnohém docela předvedali problémy dnešní doby (na př. Sismondi, Thierry, Gobineau).

Rudolf Wierer

KNIHY A UMĚNÍ

Staročeská lyrika

Jan Vilíkovský: Staročeská lyrika (Melantrich 1940, stran 206).

Sbírka staročeské lyriky, vydaná vzorně prof. Dr. J. Vilíkovským, s instruktivním úvodem a hojnými poznámkami, zahrnuje veškeré staročeské písně, které byly určeny pro zpěv. Jsou seskupeny do čtyř oddílů: písně milostné, lyrika reflexivní, dobová a satirická, lyrika náboženská a na konec drobné popěvky a průpovědi. V takovéto úplnosti nebyly posud tyto písně ještě nikde sebrány. Za základ tu posloužila stará edice Julia Feifalika z roku 1862 (Altteichische Leiche, Lieder und Sprüche), k ní byl přidán další bohatý materiál, většinou rozptýlený po časopisech, dvě ukázky jsou čerpány přímo z rukopisných záznamů. Tím vznikla dosti obsáhlá chrestomatie staročeské poesie ze 14. a 15. věku, jež bude i pro leckterého bohemistu překvapením. Kniha je arci určena širšímu kruhu čtenářstva, proto je tu užito se zdarem zjednodušené transkripce,¹⁾ ač jinak se dbá o naprostou přesnost, aby v ničem nebyla porušena zvuková stránka řeči. Text je všude nově revidován a důležitější varianty se uvádějí v poznámkách. Hlavní důraz je položen na písně samé, aby je mohl čtenář vnímat ničím nerušen. Proto všechny otázky textové kritiky nebo slovní a významné interpretace jsou odsunuty dozadu, do poznámek. Nejasností je tu opravdu mnoho. Sám text se nedá na některých místech spolehlivě vyložit. Obtíže jsou tím větší, že ani jedna z písní není datována, takže dobu jejich vzniku možno určit jen přibližně, dále že známe toliko autora jediné písně, Mistra Závise, a toho jen podle jména. Ze všeho vidět, že jsme teprve na samém začátku studia tohoto zajímavého odvětví naší staré slovesné kultury. Zasluhou Vilíkovského je, že k němu dal svou knihou šťastný popud. Četbou její se nám otevírá zajímavý pohled do citového života našich předků v době karolinské a zčásti též za éry husitské. Je jistě přiznávno, že nejvýznamnější, a také nejméně závislou na cizích vzorech, složkou tohoto písňového

¹⁾ Podle transkripčních zásad, které si stanovil Vilíkovský, má být na str. 144 místo aoristu »Riech« psáno: »Rech« (— Řekl jsem). V 1. verši básně »Mistr Lepič« (str. 139) místo: Slýchal-li kto práv při víře, zdá se mi vhodnější číst: Slýchal-li kto, prav při víře, t. j. imperativ: povez při (svě) víře, na svou víru; srov. v následující písni »Kocovník« ve 4. verši: při měj víře.

souboru, jsou skladby duchovní. Mezi nimi upoutají zvláště svou dokonalou formou obě symbolické básně »Mistr Lepič« a »Kocovník«, které svého času byly předmětem poučného essaye prof. Dr. Čyževského v Slovu a slovesnosti (II, 98-105), kde je také po prvé poukázáno na obsahovou souvislost těchto středověkých písní se symbolikou barokní. Mám skoro dojem, jako by obě básně byly dílem jednoho a téhož autora. Vedle stejného zaměření ideového jsou tu i formální shody. V básni »Kocovník« (= Kožíšník, symbol Boha) je nejlépe vyložit druhou strofu: Chodila sem v něm (t. j. v kůže, Šatě) toliko / let nádcle několikto, / však sem ho nezapovala... na Pannu Marii, nikoli obecně na všechno lidstvo; teprve tím nabývá pak řádného smyslu třetí strofa: Z jedné kůže hrano-staje (z hermelínu, poukaz na královskou důstojnost Kristovu) z něho sobě kožuch skráje; / mně můj (kožich) ostal cel, biel, krásen, / tak jakž sem jej vzala řásen. Posledními slovy se zdůrazňuje neporušené panenství Mariino. Také v básni »Mistr Lepič« je řec o »jedné dievce«, kterou se myslí zároveň P. Maria i církve. (K výkladu slova »řásen« = zářný, skvělý, viz Naše řeč, XXIV, 1940, str. 175.) Slovní a technické shody mezi oběma básněmi jsou hned v první sloze: Slychal-li kto, prav při vieře (t. verš v Mistru Lepiči) a: pravý mi v čas při méj vieře (4. verš v Kocovníku); nebo náslavná alliterace: darem daři - sede súd. V obou jsou též přesahy z verše do verše. Vztah k baroku najde se i jinde. Tak v písni »Zdráva královno slavnosti« (134-136) vyjadřuje se absolutní stupňování opakováním téhož slova v genitivě: Ó Maria, květův květ, Velmi krásný květ z květu, podobně jako u Bridela (Co Bůh? člověk?): květu samý květ, rosy's rosa, stínu stín a pod. Staročeská píseň »Buoh všemohúci« (152-154) přeshla do jesuitských kancionálů, kde je rozšířena o čtyři strofy, z desíti na čtrnáct, při čemž ještě dvě jsou přeskupeny na jiná místa.²⁾

Odobné zjevy v skladbách karolinské gotiky a baroka, jež soustavný výzkum ještě rozmnoží, nejsou jistě nahodilé. Obě epochy byly prochnuty tímž náboženským patosem, obřežujícím se i v umělecké tvorbě, a baroko přejalo mnoho z dědictví gotiky. Každá další práce na tomto poli ptinese o tom nové důkazy. Josef Vašica

Nový příspěvek k barokní homiletice

Probuzený zájem o otázky barokního písemnictví obrací se též na slovanský východ. Je to zásluhou profesora slovanské filologie na universitě v Halle a. S., dra Dm. Čyževského, který se již ve svých studiích o ukrajinském filosofu-mystiku H. S. Skovorodovi (1722-1794) obíral problematikou ruského baroka a po léta (od r. 1934) sledoval obsáhlými referáty v Zeitschrift für slavische Philologie i jinde všechny publikace o českém slovesném baroku, že jsme obohaceni o novou práci z tohoto oboru v německém jazyce. Jeho žák, katolický farní vikář v Querfurtě u Halle, phil. dr. Jol. Langsch, vydal právě svou disertaci: Die Predigten der »Coena Spiritualis« von Simeon Polockij vom literarischen Standpunkt aus beurteilt (Veröffentlichungen des Slavischen Instituts an der Friedrich-Wilh.-Univ. Berlin, Nr. 26, Leipzig 1940, stran 89). Předmětem jejím

²⁾ Srov. M. V. Steyer, Kancionál český 1727, str. 213. Píseň ta je též v Konjášově Cytáne Nového Zákona, a to i v 4. vydání, z r. 1808, str. 114 a v zpěvníku »Písně roční aneb Kancyonálek« (v Litomyšli 1812, str. 133). Udržela se tudíž v chrámech až do nové doby.

je literární a homiletický rozbor kázání Simeona Polockého (1629-1680), mnicha-vychovatele a dvorního kazatele moskevského, obsažených ve sbírce »Večerja duševnaja«, jež vyšla posmrtně v Moskvě roku 1683. Simeon Polockij je osobnost velmi dobře známá z ruských literárních dějin, kde se mu přikládá nemalý význam proto, že první užíval na Rusku syllabického verše a pěstil Školní drama, ale jeho spisy homiletické, - vedle uvedené sbírky »Večerja duševnaja« je to ještě jeho »Oběd duševnyj«, - byly posuzovány celkem nepřiznivě.¹⁾ Vytýkalo se jim, že jsou psány slohem příliš okázalým a věcně vázány na středověkou západní scholastiku. V moskevském prostředí Polockij, rodilý Bělorus, odchovanec kijevské Mohylevské koleje, zřízené po vzoru polských jezuitských škol, musel se jevit zastáncům řeckých tradic jako živý cizí. Odtud se vysvětlí ony poukazy na scholastický ráz jeho kázání, pokud totiž užíval západních latinských autorů při své práci. Již O. J. Bileckij (1928) ocenil spravedlivěji Polockého a Langsch úplně rozptýlil všechny dřívější rozpaky nad stylem jeho kázání. Podrobnou analýsou jeho řečnických figur slovních i větných, jakož i analýsou komposice, ukazuje velké umění řečnické, jež možno pozorovati u Polockého jak v řeči tak v celkové struktuře jeho kázání. »Jako se jeví Polocký mistrem slova ve svých básních, tak zdobí i svá kázání alliterací, assonancí a rýmem. Svě věty tvoří hned v dlouze vinutých periodách, hned v krátké úsečnosti; hned v tónu prostě vyprávěcím, hned v zkřížené inverzi. Tím, že se obrací často zvoláním, oslovením a otázkou na posluchače, je s nimi v živém styku a dovede jejich pozornost upoutat vtipnými a dramatickými výjevy s dlouhými dialogy světů. Jeho myšlenky nabývají svou antithetickou výstavbou a opakováním slov i vět jemně odstíněné a uhlazené formy, a spolu s velkou obrazností, užívající hojných přirovnání, metafor a allegorických výkladů, jsou s to působit na představitost a paměť posluchače« (78). Langsch vyzvedá všechny tyto barokní prvky stylové v kazatelském díle Polockého, ale zároveň také ukazuje, že nejeden rys jeho slovní a obrazové techniky má svůj základ již v Písmě sv., hlavně v listech sv. Pavla, prostoupených mocným rhetorickým žilem a ve spisech sv. Otců. Z nich vedle sv. Jana Zlatoustého především sv. Augustin, v mládí učitel rhetoriky, jehož vliv na barokní homiletiku i po stránce theoretické byl značný, zanechal patrné stopy i v díle Polockého. K těmto dvěma faktorům, bibli a sv. Otcům, přistupuje ještě jako třetí byzantská liturgie, plná poesie, takže »téměř ke všem figurám a tropům v Polockého kázáních se dají najít parallelly, když se použijí ke srovnání spisy Pavlovy, Augustinovy, Chrysostomovy a liturgie« (81). Langsch hájí také Polockého proti neodůvodněným výtkám schematičnosti a ukazuje, jak všude v jeho kázáních je položen důraz na praktické křesťanství, osvědčované skutky. Poslední kapitola knihy se pokouší zasadit Polockého do literárně-historického rámce a určit jeho místo ve vývoji ruské pravoslavné homiletiky, zvláště mezi ukrajinskými kazateli druhé polovice 17. století. Při tom autor, obeznámený i s nejnovějšími pracemi o českých barokních kazatelích, uzavírá své úvahy obecnými výhledy na kazatelské umění baroka, jehož typickým

¹⁾ Spravedlivější hlás o něm nacházím v kruzích teologů, u profesora Kazanské duchovní akademie, Petra Znamenského (Учебное руководство по истории русской церкви, S. Peterburg, 1896, str. 304), který na jeho kázáních chválí, že v nich měl na zřeteli životní cíle, že se je snažil přiblížit potřebám svých posluchačů, káral netečnost duchovenstva ke kázání, vinil lid z nevědomosti a jiných neřestí a vad, poukazoval na zbytky pohanství a různé pověry, hlásal nutnost křesťanské osvěty a obracel se na cara s prosbou, aby zavedl školy, a rozmnožil počet učitelů i žáků.

představitelem se mu jeví Polocký. Již tato první ukázka Langschových studií o Polockém ptnáší tolik nového, že na její pokračování, jež vyjde v časopise »Kyrios«, možno se opravdu těšit.

Josef Vařša

Dva svazky poesie

Málo jest v celé novější české poesii básnických knih tak vášnivě a přísně zaujatých lidským bytím jako jest knížka *Vladimíra Vokolka, Žitné roucho* (39. sv. melantrišské Poesie). Stěží bychom našli pro Vokolka výstižnější souhrnné označení než moderní básník žalů - vskutku jeho tvrdé odvážná a kajnicnický nelitostná poesie má něco z velebnosti oněch přísných starozákonních básní duchovních, velebnost mocného vzepětí člověka z prachu země k strmým výším nebes, velikost kajicné touhy osvobodivě a trýzně očistné, úpenlivost i sílu doufání v trestající i soucitnou nejvyšší spravedlnost Boží. Vokolek má v této sbírce básně, jež jsou svědectvími odvážného, zcela odevzdaného zápasu celé bytosti o ospravedlnění, o odezvu hlasu vlastního a konejšivé zaslechnutí hlasu žehnajícího, o důstojenství navráceného marnotratného syna před tváří Boží. Tato veliká vůle k osvobodivému vzestupu, jež si je vědoma tvrdé svyzelnosti kroků po cestě pravé, na níž však jediné může vyjiti vstříc posel milosti, tato vůle nabírá síly v kontrastním uvědomení si světa, pokáleného hříchem; tímto vědomím prokletí utvrzuje svou neoblomnost, neoblomnost touhy vybědnoti z kalu světa, očištěným zrakem prohlédnouti a dojiti světla spásy. To jest právě silné a podivuhodné u Vokolka, že naopak v kajnicnické sebetřzání kruté pranýřuje svou slabost vlastní i nelitostně stihá sebe spolu s tíživými vinami celého pokolení. Jako v planoucím hranolu slévá se v básničku Vokolkovi palčivé vědomí úhrnu lidských vin a dává v něm vyvstati visím světového zla i poslední spravedlnosti.

Vyznačme nyní několika rysy básnické utváření tohoto základního pojetí Vokolka.

Je tu především pocit umrtvení, jakési ztuhlosti. (Hojně jsou u Vokolka obrazy z tohoto okruhu, často v záramování visionářském.) Není pravého života v dnešním světě, není v něm světla, hlasu, prozření. Jakoby tuhý příkrov spočíval na žití prázdném, hluchém a slepém. I nebesa jako by se nad ním uzavřela a sklenula se, »jak tvrdá skála za náš trest«. I krajina je u Vokolka v truchlosti a odumírání. »Úhor Tváře neoseté«, »mdlá mlha mrtvých pramenů«, »sbor truchlících vln«, »průvod řeky pohřební«, řeka, »jež rozkládá se v rakvi břežů mohylou města zasuté«, toť scenerie pro ty, kdož nejsou leč »mrtvých hynutí«. A v okruhu básnickovy subjektivity jsou to podobné představy »kamene očí«, »usazeného šera smutků«, slepoty, »stojatých vod noci« a pod. I Bůh však právě v tomto pojetí se své strany mlčí. Je to skličující ticho očekávání, ticho přísné spravedlivosti. Vyvstává tu představa »Spícího«, se zkamenělým pohledem, a prosba: »Procitni, zamžknutím hvězd - stráž temnot omrač, jež nás střeží! - Sen tvůj, jež sníme, chmurný jest...«

Z této pustiny se jen horoucněji zdvihá básníkova touha po očistném Ohni spravedlivém, pathos žitné v bezduché vyprahlosti, hlas, volající raději po uspokojení béd a trestu, než aby žil v dusné, lhostejné trpěné prozatímnosti: »V mrak shromáždí nás, v temný hřích, - tu pýchu páry v mrtvé mlze, - do níž se duše odvěká - jak vyschlá řeka obléká, - a srážíme se v pot a slzu! - Až se ti zželi člověka...« Do této souvislosti je řaditi barocisující názvuky pathosu zavržení, nepatrnosti, prázdnoty a marnosti (Dva sny

marnotratného syna). Stejně, stává-li se i krajina hrůznou kulisou prokletí lidského rodu: »...Z údolí vane ke mně otevřený hrob: jak hemží se prach země červy přelýchých stop! Ó putování lživá, marná bolesti, to smrt se hýbá živá v naší neřesti.« Jinotajná báseň »Práce« odsuzuje dobu bezhlavého, nouzového diletantismu, dobu bez cíle v Bohu, dobu práce pro práci a konečně pro zmar: »...Nevíme kam - nevzpomínáme... Nevzpomínáme, dříve stále, smrt sitem těl pot prosivá, tím zrním zemi osívá - a naše úsilí? By přišlo nazmar dokonale vše, co jsme zkusili.«

V tomto stavu se ovšem jeví látka člověka nepoddajná, surová, jako »němá, neúrodná prst«. Má-li tato hmota nabýt tvaru a tedy být oduševněna, musí být úsilně hnětena i v ohni pálena. Toto opětovné podrobování se zkoušce, z něhož teprve se dorůstá života v pravdě a řádu Božím, je vysloveno v básni-podobenství »Džbán a hlína«: »...Ve mně prst nemá, neúrodná, tvůj úhor nepodajný pluhu, v smír prohnětená, džbánu hodná, odevzdává se vůli kruhu.« - »V něm ruka tvá jak rozbrsek jitra své prsty v temnou hlínu vtírá a jako zloděj krade z nitra hlas úzkosti, ježž hrdlo svírá.« Nastoupením takové zkoušky je již vůle k obranné samotě, ježž úzkost právě otvírá přístup milosti (b. Dítě jdoucí na koupi). Duchovní kázeh »zráni o samotě« je však poznána jako jediná možnost všeho - naděje, pravdy, spásy. Je osudovou nutností (»...neb vím, že pro mne jít je drsným příkazem«), je silena jistotou Jeho slibu. Tak vzniká v básníkovi odhodlání, vnitřní práci, nelekající se překážek, dobývat ozvěny svému hlasu: »I dal jsem přísny slib, že půjdu na kolenou do svahu vůle tvé a příkrých mlčení, úponky prstů svých chci srůst s kolmou stěnou, svou tíhou závratnou uvěřit v kamení.« Vytesat v sobě píseň stupňovou, jak to zní v obrazném vyjádření Vokolkové, - po níž by stoupal hlas k smíření, domovu, vykoupení.

Vokolkův přísný cit spravedlnosti, snad až v jistém smyslu racionalisticky strohý, je pro něho, jakožto jeho vlastní básnický pathos, pochopitelný. Padá jim však na tuto poesii stín příliš chladný. Jakoby jas lásky, jež vítězně osvícuje úzkostné temnoty, neměl sem doposud přístupu.

Vokolkův výraz je převážně symbolický, básnická myšlenka bývá často utvářena v jinotaj, v podobenství. Je to forma přísná, do pevnosti prohnětená. I obrazy mají jistou tvrdost plastického gesta, jejich významová platnost je intenzivně promyšlena. Celá báseň je často promyšlenou komposicí sevřeného tvaru. Zhuštění výrazu bývá však někdy až přílišné, na úkor plynulého porozumění. Vokolek by měl být také dbalejší k jasnosti v syntaktické souvislosti strof.

Leckterá báseň má visionářský dech, i cosi z biblické výrazové sugestyvity. Překvapuje někdy novost a odvaha obrazu, zejména živelnost slovesa (na př.: »Žár slunce vyděl řeku na dno...«).

Vladimíra Vokolka vítáme do širšího kruhu české poesie, nejenom proto, že je uvědomělým umělcem, ale zvláště proto, že je básníkem omilostněným, a to jest nejvlastnějším toho slova smyslu.

Ivan Blatný dává v své poesii (prvotina »Paní Jiřienka«, 38. sv. Poesie v Melantrichu 1940) výrazné svědectví o jedné modifikaci životního pocitu své generace. Bylo by jednostranné, povrchní a konec konců nepravdivé vykládat poesii Blatného jen z jakéhosi rafinovaného rozkošnického sensualismu a estétsky snívě smyslnosti, vidět jen to, co je zevním výsledkem hlubší skutečnosti, jež ostatně dává svému projevu teprve dokonale souvislost, osvětlení a pravý smysl.

Život, který je obsáhnut v poesii Blatného, je výsledkem čisté aktivity básnického

subjektu. Je vedena jistá vzdušná rozmezí čára mezi zájmovou sférou básnickovy subjektivity a ostatním světem, přesílou ostatního světa, čára, která, třebaž není pevná, přece zřetelně značí dynamickou oblast básnickovu. Do této oblasti nemá přístupu drsný život objektivní, Blatný tento život nepřijímá, to však naprosto není zvlé nebo rozhodnutí, - že se jaksi k tomu nedostalo možnosti, je patrně osudový generační fakt. Takto dochází k intenzivnímu uvědomení života vnitřního, jeho aktivita, jež je téměř výhradně vyvíjena, zabírá ze svého subjektivního středu oblasti objektivní skutečnosti a vytváří v nich soustředné vztahy. U Blatného je protkávan objektivní svět objevenými vztahy, jež jej připoutávají k svému východisku, básnickému srdci a získávají tak pro básnickou oblast. Neděje se tak ovšem nijak programově a záměrně, spíše za jakéhosi výběrového svobodného přibuzenství. A právě onen akt objeovávání a získávání je u Blatného aktem poesie. Netřeba snad připomínat, že jde vskutku o objeovávání, neboť básnické skutečnosti zděděných klíše je přístup do zájmové oblasti Blatného ovšem zcela uzavřen. Poesie je tedy Blatnému navazování náhle poznáných, vášnivě jímavých přátelství mezi subjektem a skutečností, již je obklopen, věcmi. Mezi *subjektem* a věcmi..., t. j. mají-li tato okamžitá přátelství být uzavřena, musí se tak dít na základě přitažlivého přibuzenství, - »věci« musí být pokud možná vymaňeny, vysvobozeny ze své pohnuté podoby a objektivní, praktické platnosti, musí být v úniku před světem, jaksi chráněné, čisté, neporušené, neznesvěcené. Proto je to poesie odstínů, zjemnělé sensibility, poesie, v níž tolik platí čistý básnický zrak. »Psát básně znamená - všimnout si, jak zní kroky v parku po dešti - na cestách posypaných pískem. - všimnout si vody v důlčích starých řím, - listů a zrcadlení pěnkav.« Proto má poesie Blatného leckdy zdání poetistické poesie čisté, je však výrazem čisté žádosti po životě, jenž by byl v harmonii s touhou, pramenící z hlubin jaksi plodné a vděčné zraněné subjektivity, po životě, jenž by tuto niternost - duši naplňoval.

Proto ona vlahá smyslovost, lahodnost a libežnost představ, zabíhajících pro inspiraci nejednou do mythologie, proto ona estetická požívačnost (i ta však sama o sobě je vždycky faktem čistým, bez jakékoli materialistické motivace) - protože to vše je jen výrazem, a nezapomeňme, že upřímným, spontánním a pravdivým výrazem jediné touhy a potřeby - radosti. *Radost* je potřebností básnického srdce Blatného, můžeme u něho mluvit opravdu o radosti v srdci, což je velkou milostí a ctností. Tato »radost«, čistá radost, jež právě dává bohatý život vnitřní, přivozuje stav tiché blaženosti, v němž lze pocítit niterné naplnění života. Mnohé by se dalo uvést jako doklad pro toto radostné pronikání životem u Blatného. Zdůrazněme jen, že nelze tu pojmu »radost« dávat jednostranný smysl »veselí« - je to spíš princip stálé duševní aktivity, jež proniká a prosvěcuje jež životní látku. (Srv. »Radosti, kde jsi?... Tebe slaví - i smutné básně. Právě ty. - Ty, jejichž vlas se sklání, tmavý, - pod hřeben v ruce tesknoty«, b. Daleko v říjnu.)

Není tedy poesie Blatného nějakou vegetativní plaností - ta vztahovačnost subjektivity, jež se navenek jeví jako zahálka (vždy však se v ní prokazuje neomylnost *lyrika*), chová v sobě velkou věčící touhu - žít. »Zahálka plodná, po níž duše čistá zvonivým dílem zvukote dozajista, zvedajíc pevně tvrdý štít. Štít váš i můj, nás všech, v němž je dnes psáno, jítěnko drahá, chci, chceš, chceme ráno, zhluboka dýchat, dýchat, žít.«

Pokud se týká formy, osobitým prvkem subjektivismace básnického vidění je u Blatného utváření jevů v plynulost, vlání. Výraz sám je lahodně projasnělý, v sobě jistý, obrazivost je střídma a přesná.

Básně Blatného dosvědčují skutečnost, že život nám dává právě tolik, kolik si za-

Berkův „Chléb v kamení“

Josef Berka, jenž vydal nedávno sbírku »Chléb v kamení« (v básnické knižnici »Studnice« v Novině), sbírku po Klekání z r. 1936 a Pokorné zemi z r. 1937 v pořadí třetí, neprokázal doposud v své tvorbě hlubší, podstatnější a pohnutější život básnické myšlenky, avšak ani v mezích toho, čeho se vskutku dotvořil, není u něho patrné nějaké výraznější směřování a vypsávání vývoje. Je problematické, pokládat u něho za básnický zisk ono jakési dosažení jistoty, jistoty domova, k němuž se Berka usmířeně přichýlil, byv od něho odlákáván básnickým snem a marnotratnými touhami po světe velíkém a vzdáleném. Záleží totiž na tom, jaká to jistota jest - a tu mnohé nasvědčuje u Berky tomu, že jeho jistota přece jen není jistotou v hloubce pevnou a z hloubky dobývanou, pravou a především živou. A je-li tomu tak u pozemské jistoty domova a osudového údělu, tím patrněji to vystupuje u jistoty vyšší a nejvyšší, jistoty Boží, která je tím nejvyšším statkem, jehož se může člověk a básník svou tvorbou domoci. Svou *tvorbou* - neboť tato jistota není naprosto něčím, co by bylo jednou provždy hotově dáno, co by trvalo samo o sobě, naopak, jistotu musí člověk v své přirozené slabosti znovu a znovu získávat, ba někdy až bolestně ji pro sebe zachraňovat. Je tedy pravá, hluboká jistota něčím živým, dramaticky otevřeným, předchází ji velké zápasivé poutnictví duše za poznáním nekonečnosti lásky Boží - v tom poznávání, v té radosti si teprve dobýváme *skutečné* jistoty, jež pak nám roste z nás samých, nezávislá na podmínkách světa. A tak je tomu vskutku na př. u básníků Zahradnička a Lazeckého - není tomu tak u Berky. Jistota, o které mluví Berka (»V jistotě Tvé ať jdu s rozsvítkou, s rýčem i s povýsly k mlatu, / blíží a blíží k hlině nechť tiše se přikloním životem svým«, b. Cestou k Jínu), je jistotou jaksi jen proklamovanou, vnějšně supponovanou, - nepředchází a neupevňuje, neovějuje ji dramaticky pohnutý život duše. Tyto věci je třeba šíře uvést proto, že Berka není sám, kdo opírá svůj básnický pathos z velké míry i o cit náboženský - jsme však nad takovými básněmi, přes jejich zevní bezvadnost, rozpačiti, protože cítíme nedostatek intenzivního, vskutku živého náboženského života, života, který je dramatem, z něhož není možno vyloučit ani tragické síly nejkonkrétnější činnosti. A proto tato inspirace u Berky zcela nepřesvědčuje, a jeho jistota, jsouc získána jaksi povrchně, darmo, si nás nepoddává.

Rozpoznání v této věci, v celku Berkovy poesie zdánlivě nemístné, uvádí nás však do samé povahy jeho poesie, vede nás i ke konkrétním jednotlivostem rázu uměleckého. Vpravdě pak svět poesie Berkovy je rovněž jaksi hotově vymezený, uzavřený. Z této nevzrušené a nevzrušující uzavřenosti, která se krásně odráží také na celém formálním uzpůsobení Berkových básní, lze pak vysvětliti podrobněji některé znaky jeho poesie.

Berkova citovost je převážně utkvívavá a má tak v podstatě sklon k elegismu. Elegicky jsou pojaty vedle motivů přírody odumírající i na př. motivy jara, teskněji intonované tlučenou úzkostí. Zde se stává Berka do blízkosti svého básnického krajana Ladislava Stehlika. Tento elegismus, jež vydatně podporuje Berkův ustálený unášivý spád iambický, může mít však i své scesti - v b. Cestou k Jínu má Berka, v. »týž čas ať protéká mnou, jenž tu tenkrát se dotýkal jich« - jakou životnou platnost má tento povzdech, toto přání pronesené nad mrtvými?

Citová intenzita Berkových básní je skrovná, lépe snad řečeno, zaniká v dekoru národních obrazů. Jsou to prosté city, prosba o úrodu, láska k chudobnému kraji, oddanost k práci rolníkově, opojení žhavou krásou léta a tesknoutou podzimu - tyto city jsou však utvářeny v bohatou až složitou formu. Při poměrně malé intenzitě a pohnutosti Berkova života niterného je u něho převaha na straně principu výrazového. Berka pracuje jaksi o povrchu světa, a přes všechna zdání je do značné míry i básnickým hedonikem, doveďoucím vychutnat krásu tvaru, krásu sytého plastického básnického obrazu. Má opravdu některé velmi pozoruhodné obrazy, promyšlené do smělé důslednosti - na př. v b. Za létem: «Čas ostří vytupil a křídla zvažavěla / vzduch laskajíc lehkým rozky vem, / když přizí pavučin se v slunci měkce bělá / a z cárů strnisek se pluhu svléká zem.» S touto vložkou pro složitě vznícené vidění skutečnosti souvisí velká záliba v personifikaci, Berka personifikuje až nestřídme. A zas je tu nebezpečí prázdné preciosity (v. «u studny divčí sklon chlad rozhrne» v b. U studny).

Vinou nedostatku niterného vypětí mají mnohé Berkovy básně strukturu neucelenou, rozkolísanou. Nápadně chybívá zvláště pevné nasazení záberu - básně zůstávají nepointovány. Přesto však nelze pochybovat o Berkově pečlivé práci na jednotlivém verši, charakterisují ji i vybrané rýmy a dokonalá rytmička.

Berkova poesie zní zmírněně, ztišněně, utlumeně; připadá jako slábnoucí odezva, jež se nemůže prodat až k žhavému jádru skutečnosti a věcí. Berka, v podstatě prostý objektivist, je zajisté básník skromný a pokorný, a v tom nejlepším, ojedinělém smyslu básník lidový. Jeho vlastní a šťastnou oblastí jsou motivy venkovské přírody, venkovských nálad, a lyrický výraz životního pocitu zbožného venkovského člověka. Prostá a mužná píseň rolníka, svírajícího zmozlenou dlaní rukojeť pluhu a Inoucího drsnou láskou k zemi požehnané, jež vzdělávána jsouc jeho takřka posvátnou prací, nese mu chléb i v kamení, ta píseň zní u Berky nejčistěji.

Duben 1940.

Jaroslav Červinka

„Magdeburská svatba“ G. von le Fort

Umění *Gertrudy von le Fort* je silně proniknuto mocným zaujetím duchovně theoretickým, a přesněji lze říci přímo bohoslovným. Námět i jeho umělecké utváření mají zde platnost a úlohu jakési promítací stěny, na níž dochází konkrétní, životné a praktické podoby theoretické thema, ať již bohoslovné či filosoficko-dějinné. Tato cesta za zživotněním pravdy má ovšem za svůj cíl cosi nejvýše přirozeného, je to jeden z nejvyšších cílů umění, učinit poznanou pravdu nálehavou, jaksi ji zpřítomnit, vtělit, přezkoušet jaksi její nosnost a objektivní platnost na látce života, v níž je ostatně její jedině pravé místo. Kdežto v románě «Rouška Veroniky» (přeloženém u nás před deseti lety), právě asi také proto, že to byl román silně subjektivní inspirace, nebyl onen theoretický živel dokonale promítnut na desku životně objektivisace, nenabyl nálehavé dramatické pohybovosti, je poslední román G. von le Fort, «*Magdeburská svatba*» (nakl. Vyšehrad, Praha 1940) dokonale ostrým, dramatickým a skladebně rozváženým obrazem, v němž se kryjí obrysy prvotné «theoretické» osnovy se skutečnými obrysy, obrysy provedení, tak přesně a beze zbytku, že vzniká dílo vzácné nálehavosti ideové a dokonalého uměleckého tvaru zároveň. Je to čistě zničí souzvuk, podivuhodná harmonie.

Byly-li v «Roušce Veroniky» ústředním námětovým jádrem útrapné dějiny duše, která touží usilovně po spasení a spočinutí v blahé jistotě a víře, která však zároveň

zbytky své zatvrzelé osobní pýchy se vzpírá vzdání se Bohu, jeho lásce i jeho církvi s bezvýhradnou oddaností, cele, a prochází proto potom martyriem zpychlé posedlosti a rouhavé zloby, je vzhledem k tomu základní námět »Magdeburské svatby« čímsi zjevně analogickým. Zde je arci odpirajícím celé město, jež rovněž nechťelo »čekat, shovívat, být pokorným a třeba i strpět jednou křivdu«, a jež jeho zpychnutí uvedlo v područí zla a pak do zkázy. Typickou situaci je pro G. von le Fort cesta k Bohu, zprvu matoucí, odvrácená, po šikmém srázu odpirání, pýchy a bludu, - aby však duši v propasti úzkosti, strachu a slepoty byla tím výsostněji zjevna moc *lásky* Boží, která pokornou, nyní teprve prozřevší a odevzdanou duši pozdvihne strmě z bídý k neskonalemu blaženství. Jako »Rouška Veroniky« vyvrcholuje scénou, v níž dodává kněz poslední a nejmnomnější útechy umírající Edelgart, beznaděně se kající z toho, že opovrhla Božskou láskou, slovy: »Dcero, přes to vše jste milovala Boha a milujete Ho dosud stále, neboť On miloval vás«, - i »Magdeburská svatba« se končí podobně nadpřirozeným vnuknutím, tryskajícím z všemocné Lásky, uděleným dosud odporujícímu pastoru Bakovi.

G. von le Fort, sama konvertička, nikterak nezastírá a neodsuzuje důvody odporujících: je to cesta opravdovosti, svobodně otevřeného zraku, zcela svobodné vůle, již procházejí některé její postavy, především stylisované ona sama v svěžitopisné »Roušce Veroniky«. Ale důvodem nade všemi důvody ostatními, vše zahrnujícím, opodstatňujícím, posledním, je pak láska, vše objímající láska, onen duch, jímž »všechny dálky se stávají blízkostí, všechna hořkost slasti, duch proměňující a znovu utvářející každíčku věc«.

Církev Kristova, Církev římskokatolická, milovaná v této lásce, je v románě »Magdeburská svatba« přímo účastna boje o lidské duše, o moc nad duši člověka. Z jejich dějin je vyňat zvláště citlivý úsek, který měl rozhodnouti o jejím budoucím oslabení, vysílení, úkoru. Dějovým podkladem románu je zvláště pohnutá epizoda z třicetileté války, obléhání a dobytí Magdeburgu z r. 1629. Město stálo před rozhodnutím - buď neústupně státi na odmítání císařského ediktu, býti Magdeburgem protestujícím a rebelujícím, hnáným do vojenského spolku se Švédským králem, nepřítelem říše a země, anebo vzdání se »čistoty víry a evangelia«, slávy staré Lutherovy pevnosti, přejiti na stranu císařskou a přispěti tak k obraně a záchraně říše a země před nepřítelem. Týž rozpor, zda dáti přednost zájmu náboženství či zájmu říše, sužuje však i nitro císařského generalissima Tillyho, vedoucího válku proti králi švédskému a majícího právě udeřit na Magdeburské, kteří již vpustili Švéda do města a postavili se tak zjevně na stranu rebelie. Skvělá scéna rozhovoru generalissimova se samozvaným poslem Magdeburských, císařský smýšlejícím Willigisem Ahlemannem, který se dožaduje odkladu útoku na město, ličí toto váhání mezi dvojím svědomím. Tilly, nadaný zde světlymi vlastnostmi oduševněného válečníka, bojovníka Církve, spatřujícího své velké poslání v obnovení pořádku věci, - sice mečem, ten však sám musí být posledním pořádkem, ochranou či milostí, - tento Tilly, dotazující se na poslední radu Nejsvětější Panny Vítězné, své zaštitý, jejíž obraz nese jeho osobní standarta, rozhoduje se posléze vést boj ve prospěch říše, což je v přítomné situaci neprospěchem svatého náboženství. Vždyť však »Maria nevitězí nikdy s mečem v ruce nad rozkolem, Maria vítězí s mečem rozkolu v srdci, Maria vítězí trpící láskou svého božského Syna«. Mladý jesuita, věrný stín Tillyho, netlumochil však císaři po pravdě přání, aby s ediktem bylo nadále posečkáno. Magdeburská byla vehnána do vzpoury, jež přes dobrou vůli Tillyho není zažehnána. Tilly je okolnostmi donucen uspišiti zkázu města. V rozmluvě, kterou má potom Tilly s oním mladým jesuitou, po dobytí města, doutnajícího v hrůzných rozvalinách, obžalovává se kněz vášnivě ze spoluviny na rozkolu, jenž se zni-

cením města jen hlouběji rozvírá. Církev svatá zůstane odsouzena k bezmocnosti, kdežto svět se na jejím rozdělení vyvíjí. »Kristus nevítež v boji proti kříži, Kristus vítězí na kříži - jediné v mysteriu své lásky vítězí Kristus!« Násilí, jehož bylo užito v boji za svatě náboženství, bude světem sv. náboženství oplaceno. I pro Tillyho, »katolickou Excellenci«, znamená zkáza města porážku, jeť porážkou Mariinou, která »nechtěla vítězit s mečem v ruce nad rozkolem...«. Navzdýcky i na něm utkvěl stín nového a osudného rozdmýchání náboženské války...

Dobytí Magdeburgu bylo symbolicky, s jistou ironickou drsností, nazváno magdeburskou svatbou. V románu samotném je však vedena jiná skutečná paralela - osudy města se jakoby symbolicky obrazí v milostném osudu jedné měšťanské dívky, krásné Erdmut Plögenovy. Akt svatby s rozčleněním na jednotlivé starodávné obřady poskytl románu také vhodný rámec pro vnější organizaci dějovou (Panenský večer, Čestný tanec, Komnata svatebni).

Erdmut je nevěstou Willigise Ahlemanna, usilujícího o dohodu s císařskými. Jsa zaměstnán jednáním, opomene se Willigis účastnit v předvečer své svatby »panenského večera« a urazí tím svou nevěstu. Erdmut, třebas se jí před tím dotkla milost lásky, ztvrdí se pak, sledující v tom dědictví svých tet, jimž rovněž ženich nepřišel, v pýše, »jež všechno dokáže«. Ve snu v komůrce tety Itzy pocítí Erdmut zvrácenou radost nad vyvrácením všech věcí z jejich pořádku, nad tím, že všechno pozbývá smyslu tím okamžikem, kterým ji posedla pýcha. Potom již v zatvrzelé oslepenosti uvede do radnice démonického cizince, vniknuvšího do města, obrista z Falkenbergu, pověťence Švédského krále, tančí s ním, k jeho počtě, na radnici Čestný tanec, a zhrdavě se odvrátí od ženicha, jemuž jedinému tanec náležel. Podporuje pak obrista v jeho poslání v městě, hostí jej v svém domě. Však ona také vskutku jakoby Falkenbergovi ztělesňovala celý život města; celý život města jako by se k ní utíkal, proto se obrist střeží podlehnouti jí, ačkoli ví, že Erdmut nežádá od něho život města, nýbrž jen sebe a svou pýchu. Teprve až když ví, že osud města je rozhodnut, že město musí podlehnout, poprosí ji o lásku, s níž ona chtěla sekatí do příchodu Švédského krále.

Willigis, předsedí mezitím v mstném úmyslu na stranu nepřítele, vtáhne s litou soldateskou do pustošeného města a nalezne Erdmut zneuctěnou v jejím domě. Láska Willigisova k Erdmut, přes pohanění, neoslábla. Byla taková, jak hlásal starý nápis na domě: »Láska je silná jako smrt a jako plamen Páně«. V chrámě, jenž zůstal jediný trčet k nebesům uprostřed trosek a stal se útočištěm zbědovaných obyvatel města, jsou Willigis s Erdmut oddáni. Doktor Bake, pastor, který je oddával, prožívá zkázu Magdeburgu jako záhubu celého světa v den poslední; přichází k domu, v němž je právě slouženo slavnostní děkovné Tedeum, s úmyslem rozloučit se. Avšak náhlým vnučením, za velebných slov modlitby Credo in unum Deum udá se v něm pohnutlivým vzrušením osvěcený obrat k jistotě, že přes všechny rozdíly vyznání jest jedno společné vyznání celého křesťanstva, že říše jeho lásky překlene každou odluku. Láska Kristova, jež byla opět ukřižována, zůstává společnou nadějí všeho křesťanstva: láska nová, oslavená a spojující, která byvši zde v Magdeburgu pohřbena, vstala tu z mrtvých. V tomto úchvatu všeobjímající lásky přijal Bake společné vyznání víry.

Dílo se končí mohutným, slavným vyzněním varhanovým, tím velebnějším a úchvatnějším, že je to na místě, »které ještě před chvílí bylo dějištěm naplnění nesmírně společné viny křesťanstva«. - Historický román G. von le Fort, přední autorky z básnického pokolení dnešního Německa, je vzácným dílem jakési vyšší, vědomě budované krásy. Nad

každou stránkou máte pocit autorčiny veliké jistoty, duchovní i umělecké, stylové. Je to jakási tvrdá, pevná, písňná čistota stylová, v níž událost, děj, fakt jsou vědomé a s hlediska vyšší záměrnosti začleňovány do řádu celistvé myšlenky, celistvého pojetí.

Román přeložila s jemným postižením stylové intonace Jitka Fučíková.

Jaroslav Červinka

POZNÁMKY

Upravovat či neupravovat naše klasiky?

U příležitosti hojnějšího nyní vydávání knih starších autorů českých narážíme na praxi upravovatelskou. Není téměř autora, jehož dílo by se vydávalo bez zásahu do jeho pravopisu, ba i do jeho slohu. Podobné úpravy zacházejí někdy až tak daleko, že dílo je kráceno a po případě i opatřeno novým závěrem. Otázka upravovat či neupravovat? se již také přetřásala tu a tam v denním tisku a stala se předmětem debat. Všimněme se jí i my několika poznámkami.

Přirozeně, že k této otázce zaujme jiné stanovisko filolog, jiné literární historik, jiné básník či spisovatel - upravovač a čtenář-laik rovněž jiné. Tato stanoviska se budou vždy křížit, doplňovat se i odporovat si a sotva se dají uvést na společného jmenovatele, který by mohl stanovit upravovatelskou normu či aspoň hrubé zásady, jimiž by se pak mohli upravovatelé řídit. Nuže, vyjděme od zásady, že umělecké dílo, vyšedší tiskem, je hodnotou neměnnou co do svého tvaru. Proti tomu ovšem svědčí, že mnohdy autor sám, při nových vydáních, často podstatně své dílo předělává, přepracovává a upravuje. A mnohdy v neprospěch svého díla a bývá mu to kritikou vytýkáno (případ nového vydání Bezručových »Slezských písní«). V takovém případě by se po jeho smrti literární historik těžko mohl řídit vydáním »poslední ruky«. Kritické vydání naroste podstatně o poznámky, které uvádějí všechny varianty. Je-li změna, kterou autor podníkl sám, k dobru, k zvýšení účinnosti, nevznikne tu nikdy námitka. Příkladem tu budiž Erben, který mění »tma jako v pytli« na »tma jako v hrobě« (Štědrý den v 3. vydání Kytice). Tato změna vyvolá otázku, snad zbytečnou: mohl by tuto změnu podniknout někdo cizí po smrti Erbenových? Jistě by Erbenovi prospěla, upravovatel by se mohl dovolávat jiných podobných změn, Erbenem učiněných, ale nikdo by mu k ní sankci nedal. Změna je na tolik podstatná, na tolik by změnila, byť vylepšila Erbenovu, že by tím byla pošnuta naše představa o Erbenovi. Každý uzná, že jediná změna, kterou s Erbenovým textem lze podniknout bez újmy, je normalisace pravopisu, pokud neporušuje zvukový účín a neruší interpunkční odstínění (jak na př. učinil dr. Grund ve svém kritickém vydání Erbenova).

Všimněme si nyní Máchova »Máje«. Verš »Růžovým zlatem čela broubí« by si jistě nikdo z literárních historiků netroufal opravit na »vroubí«. Stejně často chybně »jenž« na »jež«. Všechny pravopisné chyby jeví se nám u »Máje« jako nepodstatné vzhledem k výrazové hodnotě básně. Mácha je a má být nedotknutelný, nelze u něho provést ani normalisaci pravopisu.

V novém vydání spisů Arbesových je zásah upravovatele dra Karla Poláka již podstatnější. Pravopis je přiblížen dnešnímu, některá slova jsou nahrazována výrazy dnes běžnějšími, ba je i zasahováno do skladby vět (na př. jsou měněny nečeské fráze). Je

tento zásah do původního díla oprávněn? Soudím, že ano. Nikoliv proto, že je tím učiněn Arbes čitelnějším nejšířím vrstvám (byl by srozumitelný i při diplomatickém vydání), nýbrž proto, že Arbesův sloh i pravopis stejně kolísal, že on sám při své rychlé práci pospíchal povědětí myšlenku a nezápasil flaubertovsky s tvarem, který jí chtěl dát. Na představě o Arbesovi se touto úpravou nemění nic.

A posléze si všimneme velmi podstatné úpravy, kterou podnikl s dílem svého otce Ivan Olbracht. (Antal Stašek: Z blouznivců našich hor.) Vlastně zde již nejde jen o pravopisnou úpravu, nýbrž o přepis do dnešního jazyka, se současným krácením a měněním textu. Tedy asi o rekonstrukci původního textu v tom smyslu, jak by věc Antal Stašek napsal patrně dnes. Má upravovatel i zde své právo? Nemůžeme mu je přiznat, pokud budeme chtít poznat Antala Staška jako takového spisovatele, jakým byl. Upravovat jej tímto způsobem podobá se tomu, jako kdyby někdo namaloval Boženu Němcovou v dnešní večerní toaletě nebo Holečkovi přistihl bohatýrský vous. Nelze měnit fysiognomii díla. Což neznamena, že by tato úprava neměla úspěch. Jistě že si čtenáři většinou raději přečtou úpravu Olbrachtovu. Ale to svědčí o tom, že patrně původní dílo ztratilo na životnosti a že mu bylo potřeba této oživující, omlazující injekce.

Tím se dostáváme k dvěma zásadním odpovědím na položenou otázku. Prvá se týká autorů a jejich děl. Je nutno velmi citlivě rozlišit význam, hodnotu a životnost toho kterého díla. Jsou autoři, kteří přežívají generace, jejichž dílo je věčné, jsou autoři, kteří jsou na čas zapomináni a k nimž se opět některá z příštích dob vrací a jsou posléze autoři a díla, která vyhasínají jako sopky. Lze je probudit jenom podstatným a hlubokým zásahem do nich. Každá doba si volí své autory, staré i nové. Každá doba přehlíží a opomíjí některá díla minulá i současná. Jsou díla, která představují hodnoty vzorové, na nichž nelze měnit ani čárku, která jsou trvalou součástí národního vědomí. Tak dílo Smetanovo, Máchovo. Jsou díla, která snesou lehké retuše, jejichž obraz není dosti přesný, která kolísají v našem pohledu a jež si zaostřujeme jako kukátko. Příkladem buď uvedený Arbes. A jsou posléze díla, která jenom násilím můžeme udržet při životě a zájmu současnosti. Je otázkou, zda při tomto způsobu omlazení vydrží delší dobu. Neboť jenom vnitřní hodnota díla mu zaručuje věčnost a plastická operace mu vrátí jenom zdání trvalé krásy. K jistým autorům se bude vracet jenom literární historie. Svůj úkol vykonali již ve své době a je zbytečné je probouzet ze zasluženého odpočinku.

Druhá odpověď se týká upravovatelů. V zásadě jde o dvě jejich kategorie. Odborníky-vědce a neoborníky-spisovatele. Přimlouváme se za kategorii první. Neboť uznáváme jistě meze, jež nelze překročit a odmítáme libovůli, byť zdánlivě prospěla lidu. Ve výhodě bude odborník-vědec, který je současně spisovatelem. Jeho citlivost bude prostá vši dogmatičnosti a koženosti, vycítí lépe pružnost upravovaného díla. Jan Rey

V KNIHÁCH ŘÁDU

DOSUD VYŠLO:

- Stan. Berounský: Stavovská myšlenka. Sborník. K 18*—
Jaroslav Durych: Katechismus práce. K 4'—
Theodor Haecker: Křesťan a dějiny. K 18'—
O Josefu Pekařovi. Sborník vzpomínek a statí.
Red. doc. R. Holinka. K 50*—
Josef Kostohryz: Prameny ústí. Báseň. K 9'—
František Lazecký: Krutá chemie. Básně. K 15*—
František Lazecký: Kříže. Básně. K 18''—
František Lazecký: Odění královské. Básně. K 18'—
František Lazecký: Vladaři. Essaye. K 12'—
František Lazecký: Studna v selském dvoře. Prózy. K 24-
Václav Renč: Trojzpěvy. Básně. K 19'—
Václav Renč: Sedmihradská zem. Básně. K 18'—
Bohuslav Reynek: Setba samot. Básně. K 5*—
Karel Schulz: Peníz z noclehárny. Povídky. K 18*—
Miloš Weingart: Soud jazykozpytcův o globální metodě
čtení a psaní. K 3*—
Marko Weirich: Mzda a rodina. K 6'—
Francis Thompson: Shelley. K 3*—
Kniha kreseb Břetislava Štorma. K 30'—
Erbovní knížka na r. 1937. K 21*—
Erbovní knížka na r. 1938. K 18'—
Erbovní knížka na r. 1939. K 30*—
Erbovní knížka na r. 1940. K 40'—

U knihkupců

Č T Ě T E

Pro život

ČLÁNKY A PROFILY

Redigují: Jan Rey a Rudolf Voříšek

Svazky knihovny „Pro život“ přinášejí hodnotná pojednání o zajímavých námětech od předních odborníků a představitelů našeho kulturního života

Dosud vyšly tyto svazky:

Josef Hobzek: Josef Pekař, národní dějepisec
Jan Rey: Český sloh
Rudolf Voříšek: Úpadek a sláva českých dějin
Václav Rabas: Malířovo vyznání
Mirko Očadlík: Poslání české hudby
Marko Weirich: O českou kolébku
Ferdinand Pujman: Operní režie
Bedřich Slavík: Lidová literatura
Stanislav Berounský: Střední stav v dnešní společnosti
Miroslav Míčko: Výtvarné dědictví Rukopisů
Josef Vašica: Slovanská bohoslužba v českých zemích
Vilém Bitnar: O podstatě českého literárního baroku
Mirko Očadlík: Co máme vědět o Prodané nevěstě
O. A. Tichý: O dobrou hudbu duchovní
B. Chudoba: Liberalismus v české výchově

Svazky knihovny „Pro život“ vycházejí v rozsahu nejméně 32 stran. Jednotlivé svazky stojí K 3'60, předplatné na 5 čísel je K 19'—, na 10 čísel K 38'— i s poštovným. Odebírat lze jednotlivě i na předplatné v každém knihkupectví nebo přímo v nakladatelství „Výšehrad“, Praha 11, Václavská ul. 12

ŘÁD

revue pro kulturu a život

František Lazecký: Posel - Svatby

Pádraic Mac Piarais: Jeníček a ptáci

Zdeněk Šmíd: Za hvězdou

Dante Alighieri: Peklo

Jan Vilikovský: Český Passionál a Život Krista Pána II.

Heinrich Lützel: Počátky německého umění

Nikolaj Onufrievič Losskij: Smysl světa

Jindřich Středa: Vývoj anglické oligarchie I.

VARIA

Oldřich Králík: Nové překlady z antických literatur

Konstantin Miklík: Listy rytířské

KNIHY A UMĚNÍ

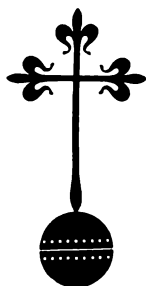
Jan Sokol: Mánes a Aleš

Štorm: Kniha o Josefu Tulkovi - Poklady národního umění -

Volné směry - Umění a život

Vch: Bílý květ Dona Juana

9. číslo VI. ročníku, Praha 1940

ŘÁD, revue pro kulturu a život

Řídí František Lazecký s redakčním kruhem. • Veškerou redakční poštu, jakož i recensní výtisky posílejte na adresu František Lazecký, Praha XII, Slezská ul. 7. • Administrace: Praha II, Václavská 12, kam řiďte objednávky, změny adresy nebo reklamace. • Vydává nakladatelství „Vyšehrad“, Praha II, Václavská 12. • Tisknou Č. A. T. Českomoravské akciové tiskařské a vydavatelské podniky v Praze II, Václavská 12. • Majitel Rudolf Voříšek • Odpovědný redaktor Václav Renč. • Inserci zadává a za ni odpovídá IPRA, ins. kanc., Praha II, Václavská ul. 12. • Vychází měsíčně (mimo prázdniny), celkem 10 čísel ročně. • Jednotlivý výtisk K 7.—. • Předplatné na celý ročník K 56.—. • Číslo šek. účtu 35.500 „Vyšehrad“, nakladatelství, Praha II, Václavská 12. • Dohledací pošt. úřad Praha 25. • Vyšlo 26. XI. 1940.

OBSAH OSMÉHO ČÍSLA: *Václav Renč*: Noc - Předzpěv - *Josef Berka*: Legenda z rodné vsi - *František Křelina*: Jásejte a radujte se - *Oldřich Bárta*: Přivítám - Básníkův hrob - Na syna - *Jan Vilikovský*: Český Passionál a Život Krista Pána I. - *Jan Strakoš*: Lyrika plodné bolesti II. - *Leo Kobyliński-Ellis*: Moc smíchu a pláče - VARIA: *Rudolf Wierer*: Náboženský a světový názor literárního romantismu - KNIHY A UMĚNÍ: *Josef Vašica*: Staročeská lyrika - Nový příspěvek k barokní homiletice - *Jaroslav Červinka*: Dva svazky poesie - Berkův „Chléb v kamení“ - „Magdeburská svatba“ G. von le Fort - POZNÁMKY: *Jan Rey*: Upravovat či neupravovat naše klasiky?

V KNIHOVNIČCE VZDĚLANÉHO ČTENÁŘE PRO ŽIVOT

dosud vyšlo

Josef Hobzek: Josef Pekař, národní dějepisec

Jan Rey: Český sloh

Rudolf Voříšek: Úpadek a sláva českých dějin

Václav Rabas: Malířovo vyznání

M. Očadlík: Poslání české hudby

Marko Weirich: O českou kolébku

Ferdinand Pujman: Operní režie

Bedřich Slavík: Lidová literatura

Stanislav Berounský: Střední stav v dnešní společnosti

Miroslav Míčko: Výtvarné dědictví Rukopisů

Josef Vašica: Slovanská bohoslužba v českých zemích

Vilém Bitnar: O podstatě českého literárního baroku

Mirko Očadlík: Co máme vědět o Prodané nevěstě

O. A. Tichý: O dobrou hudbu duchovní

B. Chudoba: Liberalismus v české výchově

F. Kutnar: Obrozenecký nacionalismus

Řídí Jan Rey a Rudolf Voříšek

Cena jednotlivých svazků K 3'60

U knihkupců

VYŠEHRA D

František Lazecký

POSEL

Už oblak hlavou třás a trávy zlatem kropil
a kosi zpívali u studny na dvoře,
když v jasné zeleni a zlatě nahoře
se zjevil archanděl a kázal, bych se chopil
již hole poutnické a světem putoval.
A ještě kázal mi ten posel krásou strašný,
bych srdcem ohnivým a jeho svatou vášní
svým bratrům na zemi jen lásku zvěstoval:
Slovem, v němž vládne mír a pokoj hvězdných výší,
v němž věci kladou tvář tam, kde je světél svod,
v němž k plodům nebeským tryskají vlny vod
a ruka obrovská zem zdvíhá jako číši
planoucí pod sluncem, jímž chce se veselit
i hoře mateřské a bolest Didonina,
co nocí volá v nás, pláče a ruce spíná
i klíčkem pro hudbu zná uši otevřít.
Slovem, jež tiché je a letí jako střela
mající vidění a lehkost od anděla,
který nad propasti nám slepé srdce nes,
když den se nachýlil a noční bol tak mnohý
jak peníz přetěžký nás vážil zpod oblohy
v kraje, kde na věky rozkvétá hloh a bez.
Slovem, v němž bouře je i něha holoubátka,
i píseň prostinká, již děcku zpívá matka,
když jizbou svítí hlas a křídlo anděla
i stínek zahnal, jenž tůkal do čela.
A ještě kázal mi ten posel, který třímal
v ruce meč ohnivý, bych ústa otevřel
a hlasem líbezným a mocným slovem přel

nedělní oblohu i nebe, které hřímá
před Tím, jenž v purpuru a zlaté zeleni
své paže prostírá nad naší zemí celou,
i těmi, kteří už jak číši rozhořelou
svá srdce zdvíhají ve věčném klanění.

SVATBY

Svítila stodola a v ohni zas byl dvůr,
když opět po letech jsem na zahradě stanul,
jilm zlaté listí měl a hřeben střechy planul
vysoko pod sluncem jak podnebeský kůr.
Tu slunce planulo jak hlava od přeslice,
od které každá věc si zlatý předla len,
a pod ním kroužily své věnce vlaštovice,
až jako k slavnosti byl prostor ověnčen.
A žebřík rozeschlý, jenž o zed' opřen stál
a jemuž nad zemí scházely schůdky čtyři,
mi zářil velebně a k vystoupení zval
jako most duhový, jenž přímo k nebi mířil,
a zázrak viděl jsem, ježž Jakub uzřel v snách.
Tu stoly prostřené svítily v zahradách
a pentle viděl jsem vlát koním na chomoutech,
a oheň, domu pán, jenž slídil po všech koutech,
svobodně procházel i zdívm stavení.
Tak věci zvaly nás k věčnému snoubení.
V něm země praskala vírem vln stébelnatých
mocně se valících přes dvory a přes mlaty
a zvony svatební jsem slyšel mocně pět,
též ořů slunečních nad nimi viděl let,
třesk bičů, koles blesk u okřídlených vozů,
jež v trysku divokém tu hřměly na ochozu,
že zlato praskající jak zemských slojí stvol

na nebe stříkalo zpod skřípajících kol.
Tak doba mladosti se stěla pod oblohou
výskotů bujarých, za kterých druhá druh
k hrám brával za ruku, až jásaající kruh
se napjal po světle za hudbou lehkonožou
a kolem sloupu slunce se točil víc a víc
jak hlasy andělské tam zpoza slunce zněly,
a všemi průchody, které se otevřely,
i věci spěchaly dnům věčné svatby vstříc.
Ó máje světla! Ó stuhy svateb našich,
které jste ve větru v radostném třesku vlály
za jiter zelených jak v horách na salaších,
když hodovníky jsme u studní potkávali
a bratry byli jsme zemi a nebesům,
všemu zde pod sluncem, co Boží pečeť neslo,
větrům i pokojí, jenž nad vším třímal žezlo
a kam jím dosáhl, tam všude byl náš dům!
Ó hudby, ó světla! Až kam váš prostor sahal,
od země po hvězdy, kam křídla mocně vzpřáhal
jen anděl dětských let, tam všude byl náš dům.
V něm duše nevinná vám cele naslouchala,
až v naslouchání tom svých křídel dvanáctero
vzepjala po slunci a v světlo každé péro
se náhle změnilo, v němž lehce jako chvála
po zlatých příčlích lásky stoupala k snoubení,
jak radost, prostota, i dík a slavení.

Pádraic Mac Piarais

JENÍČEK A PTÁCI

I

Jednoho krásného jarního večera, krátce před západem slunce, mluvil Jeníček s maminkou o vlaštovkách. Drozdí a žluvy jim naslouchali a vyprávěli o jejich rozmluvě svým přítelkyním, vlaštovkám, od nichž jsem pak ten příběh slyšel - -

»Pojď domů, miláčku! Začíná být chladno.«

»Nech mne zde ještě chvíli sedět, maminko! Čekám na vlaštovky.«

»Na koho, děťátko?«

»Na vlaštovky. Myslím, že dnes večer přiletí.«

Vysoko na velikém balvanu pod lomenicí domu seděl Jeníček, máje světlou hlavičku opřenou o kmen jasanu, a toužebně zíral vzhůru, s očima obrácenými k jihu. Matka hleděla nahoru na něho a zdálo se jí, že má vlasy docela ze zlata, jak sluneční paprsky dopadaly na jeho téměř.

»A odkudpak přiletí, dítě?«

»Daleko z jihu, kde je věčné léto. Již týden na ně čekám.«

»Ale jak to víš, že právě dnes přiletí?«

»Nevím to, ale myslím si to. Je nejvyšší čas, aby dnes již přiletěly. Vzpomínám si, že právě dnes před rokem také přiletěly. Šel jsem právě od studny, když jsem zaslechl jejich švitoření - jejich sladké, veselé švitoření, jako by říkaly: „Jsme opět u tebe, Jeníčku! Přinášíme ti z jihu mnoho příběhů!“ a v tom okamžiku proletěla jedna z nich kolem mne a zavadila mi křídlem o tvář.«

Údiv matky stěží možno popsati. Nikdy předtím s ní Jeník tak nehovořil. Věděla sice, že velmi miluje ptáky a že ztrávil v lese nebo na pobřeží mnoho hodin tím, že si s nimi »povídal«, jak to nazýval. Ale nechápala, proč s takovou toužebností očekává návrat vlaštovek. Na výrazu jeho tváře a na tom, jak mluví, pozorovala, že ustavičně na něco myslí, co ho trápí. Nebylo divu, že také ženino srdce zachvátíla náhle úzkost. »Jak divné řeči vede to dítě,« řekla si. Neřekla však nahlas nic, jen pozorně naslouchala všemu, co vycházelo z jeho úst.

»Jsem tak opuštěný od podzimu, kdy ode mne odletěly,« řekl

maličký, jako kdosi, kdo mluví sám k sobě. »Měl bych jim tolik co říci. Jsou docela jiné než drozdi a žluvy, kteří ztráví většinu svého života v živém plotě u zahrady. Dovedou vyprávět podivné příběhy o krajích, kde vládne věčné léto a o bouřlivém moři, kde tonou lodi, a o bíle svítících městech, kde sídlí králové. Předaleká je cesta sem z jižní země, ale vidí vše, co se děje na jejich cestě a nezapomínají z toho nic. Tentokrát zůstávají tam příliš dlouho!«

»Pojď již dovnitř, srděčko, a pojď spat! Vždyť onemocníš z chladna, zůstaneš-li déle venku.«

»Jen ještě chvilinku, maminko. Nechtěl bych, aby přiletěly, aniž bych tu nebyl, abych je přivítal. Divili by se tomu.«

Matka nahlédla, že s ním nic nepořídí i odebrala se zarmoucená do domu. Očistila stůl a židle a umyla mísy a talíře. Pak zametla podlahu a čistě vyleštila kotel a poklici, vyčistila lampu a zavěsila ji na zeď. Posléze na oheň dala čerstvou rašelinu a učinila vše, čeho bylo zapotřebí. Pak usedla u ohně a přemýšlela.

Cvrčci hudli své písně. Matka však zůstala sedět u ohniště pohroužená v myšlenkách. Maličký stále ještě seděl na svém vzdušném sedátku a čekal. Krávy se vracely z pastvy domů. Slepice svolávaly svá kuřátka. Kosi, střízlíci a jiní drobní lesní obyvatelé se odebrali na odpočinek. Bzukot much zmlkl a beránci ustávali v bekotu. Slunce klesalo ustavičně hlouběji a zvolna se hroužilo za obzor. Venku počal váti chladný vítr. Temnota padala na zemi. Posléze přišel Jeník.

»Bojím se, že dnes nepřiletí,« řekl; »dá-li Bůh, snad přiletí zítra.«

Nastalo jitro druhého dne. Jeníček seděl již časně ráno nahoře na skále a čekal. Nastalo poledne, nastal večer a noc. Ale, běda! Vlaštovky nepřicházely.

»Snad je zítra spatříme,« řekl Jeník a toho večera šel spat smuten.

Ale nikdo je nespatril, ani příštího dne a také ne dalšího. A po každé večer Jeníček před spaním říkával:

»Snad zítra tu budou.«

II

Nastal překrásný dubnový večer. Vzduch byl po dešti chladný a čarovné světlo zaplavovalo krajinu. Ptáci v lese sladce pěli a vlny

na pobřeží zpívaly svou vznešenou píseň. Ale chlapci bylo smutno u srdce, jak tak čekal na své vlaštovky.

Náhle bylo slyšet zvuk, který půl roku v tomto místě nikdo neslyšel, hlas, něžný, slabý, ale nesmírně příjemně znějící, radostné, veselé švitoření, které se nedá srovnati s ničím, co vychází z ptáčích hrdělek. Rychle jako blesk se blížilo od jihu černé tělísko, vysoko kroužíc ve vzduchu, s širokými, silnými perutmi a vidličkovitě vykrojenými ocasioními pery. Jako z luku vystřelený šíp rychle letělo, brzy klesajíc, brzy v náhlém obratu opět stoupajíc. Pojednou letělo přímo k Jeníčkovi a, hlasitě švitoříc, skrylo se na prsou chlapcových, vyčerpáno dlouhou cestou z jihu.

»Ó! Ty můj miláčku!« zvolal Jeník a vzal ji do obou rukou a políbil na černou hlavičku. »Buď vítán, příchodí z cizích krajů! Jsi unaven po své osamělé cestě přes země a moře? Ty můj milý, malý, krásný posle ze země, kde je věčné slunce! Kdepak jsi nechal své druhy? Copak se vám na cestě přihodilo a proč jste dříve nepřiletěly?«

Ale zatím co ještě tak promlouval k vlaštovce, ustavičně ji líbal a láskyplně hladil po tmavomodrých křídlech, rudém hrdélku a bílých teplých prsíčkách, od jihu přiletěl druhý pták a spustil se vedle prvního. Pak se oba ptáci zdvihli a vletěli do svého vlastního hnízdečka, skrytého hluboko pod břechtanem, který hustě bujel po zdi.

»Konečně přiletěly, maminko!« volal Jeník, když byl vesele vběhl do domu; »vlaštovky jsou konečně tu! Dnes večer přiletěl párek, obě, jejichž hnízdo je nad mým oknem. Ostatní přiletí zítra.«

Matka se sklonila a přitáhla ho do náručí. Při tom se v duchu modlila Otčenáš na znamení díků, že vlaštovky k nim přiletěly. Radostná záře v chlapcových očích plnila matčino srdce ustavičně novou radostí.

Přesladce spal Jeník té noci.

Vlaštovky přicházely jedna po druhé - nejprve jednotlivě, pak v párech, a posléze v menších hejnech. Jak se radovaly, když opět poznaly starou krajinu. Lesík, potůček, který jím protékal, a bílé, písečné pobřeží, jasany poblíže domu, a pak samotný dům a stará hnízda, byly právě v takovém stavu, v jakém je před půl rokem opustily. Jen chlapeček se změnil. Byl pokojnější a něžnější, než býval dříve, a často sedával tiše, místo aby pobíhal po zahradě, jak

to dříve bývalo jeho zvykem. Ne tak často, jako dříve, slýchaly ho smát se a žertovat. Když to všechno vlaštovky zpozorovaly, a nechci tvrditi, že tomu tak nebylo, tu se jistě nad tím rmoutily.

Přešlo léto. Jen zřídka se proháněl Jeník po cestě, zato sedával, tiše se raduje, na balvanu a hleděl na vlaštovky a naslouchal jejich švitoření. Tak ztrávil řadu hodin. Často tam prodlel od časného jitra až do chvíle, kdy se zlaté slunce sklánělo, a po každé, když přišel domů na noc, vyprávěl matce spoustu příběhů - podivných, překrásných příběhů... A když se ho blíže na to vyptávala, vždy říkal, že je slyšel od vlaštovek.

III

Jednou přišel na návštěvu kněz.

»Jak se teď daří našemu Ptačímu Jeníkovi, Evelino,« zeptal se (Ptačím Jeníkem ho nazývaly ostatní děti, poněvadž měl tak rád ptáky).

»Docela dobře, otče, již dlouho nebyl tak zdrav, jako od té doby, co nastalo léto. Má tak červené tváře, že jsem to u něho nikdy nevidala.«

Kněz na ni zkoumavě pohlédl. Také od nějaké doby pozoroval tu červeň, ale nezmýlila ho, právě tak jako neoklamala druhé lidi. Ale matce zřejmě zůstala pravda skryta. Knězi vstoupily slzy do očí, ale Evelina rozdělávala právě oheň a neviděla je. Když opět promluvil, hlas se mu třásl, ale matka si toho též nepovšimla.

»Kdepak je teď Jeník, Evelino?«

»Sedí venku na skále a „rozpráví s vlaštovkami“, jak tomu říká. Je to zvláštní, jak má rád ty ptáky. Víte, otče, co mi onehdy řekl?«

»Copak, Evelino?«

»Mluvil o tom, že vlaštovky brzy od nás již odletí a náhle řekl: „Co bys dělala, maminko, kdybych odlétl s vlaštovkami?“«

»A co jsi mu odpověděla, Evelino?«

»Řekla jsem mu, aby šel a dal mi pokoj. Ale od té doby musím ustavičně myslet na jeho slova a nedá mi to pokoje. Nebyl to od něho podivný nápad, otče, že odletí s vlaštovkami?«

»Mnoho podivných nápadů často plní dětské srdce,« odpověděl kněz a vyšel, aniž by ještě něco řekl.

»Sníš opět, Jeníku, jako vždy?«

»Ne, otče. Bavím se s vlaštovkami.«

»Bavíš se s nimi?«

»Ano, otče. Stále spolu rozmlouváme.«

»Ale tak mi pověz, o čem spolu rozmlouváte?«

»Mluvíme o vzdálených zemích, kde je věčné léto, o bouřlivých mořích, kde lodi tonou, a o bílé svítících městech, kde vládnou králové.«

Údiv zachvátil knězovu duši, jako předtím matčinu.

»Ty jsi to, kdo jim o tom vypráví, a oni ti naslouchají, ne?«

»Ne, otče. Většinou hovoří ony, a já naslouchám jejich slovům.«

»A rozumíš jejich řeči, Jeníku?«

»Ovšem, otče. Vy jí nerozumíte?«

»Ne příliš dobře. Udělej mi trochu místa na skále. Na chvilku se posadím k tobě, abys mi mohl vysvětlit, co ti povídají.«

Kněz se vyšplhal na skalisko, usedl vedle dítěte. Položil mu ruku kolem krku a počal se vyptávat:

»Řekni mi, co ti vlaštovky povídají, Jeníku!«

»Povídají mi všelicos a vyprávějí mi mnoho krásných příběhů. Viděl jste toho ptáka, který právě letěl kolem vás, otče?«

»Viděl jsem jej.«

»Ten dovede ze všech nejlépe vypravovat. Jeho hnízdo je pod břechtanem, který roste nad oknem mé světničky. A má ještě jedno hnízdo na jihu, on a jeho ženuška.«

»Opravdu, Jeníku?«

»Ano, jistě! Druhé, krásné hnízdečko, mnoho mil odtud. Není to zvláštní, otče, když si člověk pomyslí, že vlaštovka má dva domy, kdežto my toliko jeden?«

»Opravdu, velmi zvláštní. A jaká je to země, kde má svůj druhý domov?«

»Když zavru oči, tak vidím pustou, strašnou zemi. Teď ji vidím, otče! Podivná, strašná země, bez hor, bez pahorků nebo údolí, jenom veliká, plochá, písčná pláň. Nerostou tam stromy ani tráva, je tam jen holá země, jako dlaň ruky. Kolem člověka není nic než písek. Slunce pálí nad hlavou z bezoblačného rozpáleného nebe. Tu a tam jsou malé travnaté skvrny, jako ostrůvky uprostřed moře, a na nich několik vysokých stromů, které poskytují ochranu před větrem a sluncem.

Na tomto ostrůvku vidím vysokou, ohromnou skálu a ve skále štěrbinu. V té je vlaštovčí hnízdo, mé vlaštovky.«

»Kdo ti to vše řekl, Jeníku?«

»Vlaštovka. Tráví se svou družkou půl života v té zemi. Nemají překrásný život na svém osamělém ostrůvku, uprostřed pouště? Není tam zima ani vlhko, ani led, ani sníh, nýbrž jen věčné léto... Ale přes to, otče, nezapomínají nikdy na své druhé hnízdečko zde v Irsku, ani na les, potůček a jasany, ani na mne, ani na mou maminku. Každoročně na jaře zaslechnou něžný šelest, který jim říká, že slunce již září nad lukami, ovce vesele bečí a že na ně čekáme. A řeknou svému sídlu v cizí zemi Sbohem a letí, aniž by odpočívaly, až v dálce spatří vrcholy jasanů a zaslechnou šum potoků a bekot ovcí.«

Kněz pozorně naslouchal.

»Ach, a jak podivuhodně probíhá jejich cesta sem z jižních krajů! Zanechávají za sebou písčité pláně, pak také vysoké, holé hory, které je obklopují, a letí dále, až přiletí k velikému moři. A letí přes moře, aniž by byly unaveny nebo zesláblé. Hluboko pod sebou vidí, jak se dmou vlny, a lodi, které brázdí vlny, bílé plachty, racky, burňáky a jiné podivné věci, na které si již nevzpomínám. A občas se zdvihne hučící smršť a spatří, jak lodi tonou a hory vln do sebe narážejí. Samy však, ubožátka, jsou bičovány bouří, lijáky a jsou oslepeny slanými vlnami, až posléze dosáhnou země. Pak letí dále a hledí na travou pokryté louky, zelené vrcholky lesů a vysoké horské štíty, vzdálená jezera a nádherné řeky a překrásná města, která, podobná krásným malbám, kolem nich táhnou. Vidí lidi při práci, slyší bučení dobytka, dětský smích a hlahol zvonů. Ale nezastavují se, nýbrž letí dále, až opět přiletí k mořskému pobřeží, a neodpočívají, dokud nedospějí až sem do Irska.«

Dlouho ještě pokračoval Jeník ve svém vyprávění a kněz pozorně naslouchal každému slovu, které řekl. Tak se bavili, dokud se nesetmělo a matka nezavolala Jeníka domů. Kněz pak se zamyslen ubíral do svého příbytku.

IV

Uplynuly srpen a září a bylo již půl října. Čím kratší byly dni, tím smutnější byl Jeník. Zřídka když teď promluvil k matce, ale vždy večer před spaním ji láskyplně líbal a něžně prosil:

»Vzbuď mě časně ráno, mamínko, neboť mi zbývá již jen velmi málo času. Brzy opět odletí.«

Nastal zářivý říjnový den. Již brzy ráno zpozoroval Jeník, že

vlaštovky se shromažďují na střeše domu. Toho dne se nehnul se svého místa. Když večer přišel domů, řekl matce:

»Zítřa odletí.«

»Odkudpak to víš, miláčku?«

»Řekly mi to dnes....«

»Maminko!« dodal po chvilkovém mlčení.

»Co je dítě?«

»Nemohu tu zůstat, když tu nebudou. Musím táhnout s nimi... až do kraje, kde je ustavičně léto. Bude se ti stýskat, až odejdu?«

»Ó můj jediný miláčku, neříkej mi to!« zvolala matka, při čemž ho uchopila a tiskla k srdci. »Přece bys pro vlaštovky neopustil svou mámičku?«

Jeník neřekl nic, jenom ji líbal a líbal.

Nastal nový den. Hošík seděl již časně ráno na svém místě. Od úsvitu se na střeše domů shromažďovalo sta vlaštovek. Občas se jedna z nich nebo také dvojice zdvihla, jako by se chtěla přesvědčit, je-li již čas, a pak se opět vrátila. Posléze odletěl párek, pak druhý, třetí a nakonec odlétaly jedna po druhé, až na malý houf, který zbyl na nejvyšším vrcholu střechy. Mezi nimi byl párek, který před šesti měsíci onoho jarního večera přiletěl první. - Patrně jen nerady opouštěly místo. Jeník je pozoroval se skály a jeho matka seděla vedle něho.

Malé hejno se teď zdvihlo do vzduchu a obrátilo se k jihu. Když dolétly k lesu, párek se obrátil - byly to obě, které měly hnízdo nad oknem. Letěly dolů, právě k Jeníkovi, a zavadily, letíce blízko země, křídly o chlapcovy tváře. Pak se opět zdvihly, když byly smutně zašvitořily a letěly rychlostí větru za svými společníky.

»Mami!« řekl Jeník, »volají na mne: „Pojď s námi do země, kde věčně svítí slunce - pojď s námi, Jeníku, přes běsnící moře, do země světla - pojď s námi, ach, Ptačí Jeníku!“«

»Nemohu jim to odmítnout. Sbohem, maminko - žij blaze, vroucně milovaná maminko! Odcházím od tebe - přes bouřlivé moře... do země, kde panuje věčné léto!...«

Sklonil hlavičku na matčino rameno a zhluboka vydechl. -

Pláč ženy naplnil místo - nářek matky pro dítě. Jeník odletěl s vlaštovkami.

Uplynuly podzim a zima, a jaro opět slavilo svůj vjezd. Lesy se oděly do nádhery svého listí. Ovce bečely, a slunce svítilo na luka. Jednoho zářivého dubnového večera přiletěly vlaštovky. Na západním horizontu plálo stejné podivné světlo jako před rokem. Ptáci v lese pěli své sladké písně, a vlny na pobřeží hrály svůj vznešený chorál. Ale nahoře na balvanu neseděl již světlovlasý hošík ve stínu jasanů. Jen v domě u ohně plakala opuštěná žena.

»Mé milé dítětko,« žalovala, »vidím vracet se vlaštovky, ale tebe již vracet se nikdy nespátřím.«

Vlaštovky to slyšely, jak poletovaly nad prahem. Ale nevím, slyšel-li to také Jeník, neboť byl mnoho mil odtud... v zemi, kde panuje věčné léto.

Přeložil Bohuslav Durych

Zdeněk Šmíd

ZA HVĚZDOU

Jen jednu jedinou uvidět, jak se noří
Ze smrčí půlnoci lehounkým bokem laně,
Jen jednu jedinou shlédnouti nečekaně,
Jak velí prozřítí, zapomnět na příkoří.

Již nyní jako příd' ve stínu plavně hoří
Ta jedna jediná, a skorem zvedám dlaně
Za její čistý bok, jenž zavoněl by slaně
A šlehal pěnou těch nejvzdálenějších moří...

Ne, nechci pochodeň a její kouzlo svěží,
Jdu nocí vzpřímeně, ač vidím na krok stěží
A hvězda jediná tmou nevlá jako dar.

Luk touhy odmrštěn, vždyť klidně jíti mohu
K jitru, jež uvidí mne hrdě klásti nohu
V třmen strmé radosti a vrcholících jar.

Dante Alighieri

PEKLO

Zpěv dvacátý šestý

Raduj se, Florencie, neb tvé jméno
na křídlech slávy širým světem letí
a také v pekle už je proslaveno!
Zde mezi lotry občanů tvých pěti
jsem tváře spatřil, až se hanbím za to,
že mnoho úcty z toho nevzejde ti.
Však smí-li, co se k ránu zdá, být vzato
za čistou pravdu, zviš to teď už záhy,
co kromě jiných přeje ti i Prato.
Už teď by zpožděn účín byl té snahy.
Ať radš se stane hned, co státi má se.
Tím větší bol, čím blíž jsem sklonku dráhy. -
Vyšli jsme na ty drsné schody zase,
po nichž dřív dolů cesta naše spěla,
průvodce ved' mě, výstup vzhůru hláse.
Teď cesta byla pustá, osamělá
a vedla tříští skal a hrubou ssutí,
kde ruka nohu podpírati směla.
Jak tehdy, podnes cítím bolné hnutí,
když na to vzpomenu, co jsem tam viděl,
a ducha krotím, jenž mě dál jít nutí,
by bez ctnosti sám uhánět se styděl,
bych blaho to, jež v přízni hvězd mi zbývá,
sám sobě nekazil a nezáviděl.
Jak rolník, na chlumu jenž odpočívá
v čase, kdy to, co na svět září shora,
tvář svoji jasnou nejméně nám skrývá,
když komáru pak uhne moucha chorá,

světlušky vidí po údolí lítat,
kde hrozny sklízí a kde pole orá,
tak uviděl jsem plaménky se kmitat
v tom osmém dole, když jsem přišel v stranu,
kde jeho temné dno mi začlo svítat.
Jak ten, jenž dvěma medvědy mstil hanu
a zřel vůz Eliášův, jak s ním koně
tak strmou cestou vjeli v nebes bránu,
že, sotva zavadit moh' zrakem o ně,
už více neviděl než záblesk malý,
jenž zmizel mu jak dráha povětroně:
Tak plamen každý míhá se a šálí
a neukáže plen, jež vede v zkázu,
neb hříšníka z nich každý v sobě halí.
Hleděl jsem s mostu do strmého srázu,
a nedržet se skály za trhliny,
dolů bych spadl byl i bez nárazu.
Když Mistr zřel mě shlížet do hlubiny,
děl: »Každý plamen v sobě ducha chová,
ten oheň vznítily těch duchů viny.« -
»Můj Mistře,« pravím, »vyslechnuv tvá slova,
jsem jistější. Já také nebyl vzdálen
té myšlenky, však ptát bych se chtěl znova:
Kdo jde sem, v rozdvojený plamen halen,
jenž je, jak z hranice by stoupal stálý,
v níž Eteokles s bratrem svým byl spálen?«
Odvětil: »Ulyssa ten plamen pálí
a s Diomedem je v něm spřežen k trestu,
jak sobě se i v hněvu podobali.
V tom ohni odpykat má s koněm lest tu,
jež otevřela bránu nezákonná,
čímž símě Římanů si našlo cestu.
Pak se v tom ohni pyká šalba ona,

již Deidamie truchlí pro Achilla,
 i za Palladium tam trest se koná.« -
 »Zbyla-li v žáru tom jím k řeči síla,«
 pravil jsem, »prosím, Mistře, s naléháním,
 by prosba má jak tisíc proseb byla:
 Dovol, bych počkal, jak mým vroucím přáním,
 až plamen s rohy blíže přijde z dáli,
 neb vidíš, jak se touhou k němu skláním.«
 A ke mně on: »Tvá prosba hodna chvály.
 I vyhovím rád tvému naléhání,
 však dbej, ať tě tvůj jazyk neošálí!
 Nech mluvit mne: Znáám všechna tvoje přání.
 Sám kdybys mluvil, s prázdnou snad bys vyšel -
 Řekové by tě nevyslechli ani!«
 Když tedy plamen blíže k místu přišel
 a Mistru vhodnou zazdála se doba,
 tu jsem ho oslovit je takto slyšel:
 »Ó vy, již v jednom plamenu jste oba,
 mých zásluh o vás, ať už je jich dosti
 či málo jen, mi neupře ni zloba,
 neb v básních opěval jsem vaše ctnosti:
 Nuž, neodlette, dokud z vás dvou větší
 mi nepoví, kam v smrti skryl své kosti!«
 Tu roh, jenž druhý velikostí předčí,
 na starém plamenu se chvěl svým jasem,
 jak když je oheň vichrem zmítán v křeči,
 a hýbal hrotem svým, jak kdyby hlasem
 chtěl živý jazyk pronést slova celá,
 a vydav zvuk, tak promluvil: »Tím časem,
 když Kirké prchl jsem, jež pozdržela
 mě přes rok u sebe, tam u Gaety,
 než od Aenea zem tam jméno měla,
 ni láska k synovi, ni mnohaletý

cit úcty k otci, ni ten žár, jenž blažit
měl jenom Penelopu svými vzněty,
mne přimět nemohly, bych přestal bažit
po cestách, na nichž neřest, ctnost i hoře
bych v širém světě poznat moh' a zažít.
I pustil jsem se v otevřené moře
s lodicí jednou, s několika druhy,
z nichž každý věrný byl, jen mně se koře.
Břeh Španělska jsem uzřel jeden, druhý,
Marokko, Sardinii, kol nichž pění
se okeán, když omývá jim luhy.
Stár byl jsem, moji druzi unaveni,
když plavbou k oné úžině jsme spěli,
kam Herkules dal sloupy na znamení,
by lidé dále už se nepouštěli:
Sevilla zůstala nám po pravici
a Ceutu vlevo za sebou jsme měli.
»Ó bratři,« děl jsem, »již jste statisíci
trampot už prošli stále zahledění
k západu, vzbud'te smysly zbývající
a užijte chvil večerního bdění,
abyste došli novou zkušeností
za sluncem do končin, kde lidí není.
Jste sémě přec - a jaké! - minulosti:
Žít nemáte, jak žije tupé zvíře,
však dbáti máte vědění a ctností!«
Tou řečí krátkou zase k nové víře
a k činům druzi moji procitnuli,
že bych byl těžko udržel je v míře.
Zád' obrátivše k východu, jsme pluli,
a z vesel křídla učinivše k letu,
vždy k boku levému jsme cestou lnuli.
Kol druhé točny světla hvězdných světů

jsem vídal v tmách, však točna naše byla
nízko, že z moře nevyzdvihla se tu.
Své spodní světlo luna zapálila
i zhasla pětkrát znova, co jsme dali
se spolu do velkého toho díla,
když hora hnědá zjevila se v dáli,
tak vysoká, až vrch se v nebi ztrácel,
že takové jsme dotud nevídali.
My jásali, však jásot v pláč se zvracel,
neb mocný vír se přihnal z nové země
a nárazem svým lodí zakymácel.
Tříkráte příval zatočil jí němě,
po čtvrté zdvihl záď a jícen tvoře
vtahoval příď, až pohltil jí téměř.
Pak nad námi se uzavřelo moře.«

Přeložil O. F. Babler

Jan Vilikovský

STAROČESKÝ PASSIONÁL A ŽIVOT KRISTA PÁNA

II

Meditationes vitae Christi se rychle rozšířily po celé Evropě a byly záhy překládány do italštiny, franštiny, angličtiny, němčiny i jiných jazyků. Některé jejich části byly přejímány i do církevního dramatu (mysterií) a inspirovaly také umění výtvarné.

V době Karla IV. bylo dílo zpracováno také česky; o překladu tu vlastně nelze mluvit, tou měrou se český Život Krista Pána odchyluje od původních Meditací. Český text rovněž nebyl dosud vydán, ale zásluhou hlavně Šafaříkovou dostalo se nám lepší a spravedlivější charakteristiky díla než při Passionále. Šafařík, vy-

loživ úvodem, že nenalezl ve středověké latinské literatuře - jmenuje tu Ludolfa a Šimona z Cassie - předlohy českého díla a pokusiv se o jeho datování, praví o něm: »...psán jest věrně a prostě na základu výpravování čtyř evangelistův, s připojenými kratičkými rozjímáními a výklady podlé svatých otcův a jiných slovutných spisovatelův církevních středního věku... Soudě podlé jazyka, velmi čistého, samorostlého a latinismův prázdného, za podobné přijímám, že původce životopisu, jehož rozbořem se zanášíme, dílo své buďto docela původně, buď aspoň velmi svobodně podlé starších latinských vzorův česky spisoval, vybíraje odevšad to, co za lepší pokládal, a předkládaje je, v duchu dobře zažitě a ztrávené, svým českým čtenářům způsobem docela novým, od oněch cizích vzorův neodvislým. Jazyk zajisté a sloh našeho spisovatele tak jest přirozený, přesný, jadrný, jasný a snadno srozumitelný..., že čtenář ve starší češtině třeba jen povrchně zběhlý i za našeho věku dílo toto beze vší obtíže, anobřz pro dobrý výbor věcí a odstranění všeho, což pověřivého a nebiblického jest, s opravdovým zalíbením čísti by mohl.« Tento výklad Šafaříkův později značně oslabil J. Truhlář ukazuje, že v českém díle jest jen velmi málo původního (kromě předmluvy) a že se práce českého autora celkem jeví »jakožto volný překlad spisu sv. Bonaventury *Meditationes vitae Christi*«. Dále podotýká, že český spisovatel málo dbal o »rozjímání scholastická a mystická«, jež jsou v originále věci hlavní, a že je úmyslně vynechával, přidržuje se více vypravování biblického a doplňuje je z evangelii, »kdekoli Bonaventura krátil«. Upozorňuje dále ještě, že čerpáno také z apokryfů a hojnější měrou z českého Passionálu, a vyslovuje domněnku, že některá místa jsou vzata z nějakého skládání veršovaného, protože místy nacházíme rýmy. Tento úryvek Truhlářův stal se pak základem všech dalších výkladů. Ze zjištění Truhlářova jest však správné v podstatě jen konstatování souvislosti českého díla s *Meditationes vitae Christi*. V několika místech jest tato souvislost zcela jasná a nesporná, možno ji proto připustiti i jinde, kde věc tak jasná není, a snad lze do jisté míry počítati i s tím, že se autor někdy v uspořádání látky řídil vzorem Meditací. Ale celkově jest míst společných oběma spisům, latinskému i českému, velmi málo, a zejména doslovná shoda se vyskytuje jen v partiích poměrně málo rozsáhlých. Zejména celá druhá část díla, od prvního veřejného vystoupení Ježíšova (a nikoli jen poslední partie, jak uvádí Truhlář), jest daleko

více závislá na materiále evangelním než na Meditacích, z nichž se jen místy ozývají ohlasy.

K nejrozsáhlejším místům, skutečně z Meditací přeloženým, patří zejména partie, líčící pokání Marie Magdaleny, z níž zde uvádíme ukázkou:

coepit fortiter fletibus atque singultibus abundare, ac tacite intra se dicere: Domine mi, firmiter credo, scio atque confiteor, vos Deum ac Dominum esse meum. In multis autem, et magnis offendi maiestatem vestram, et multiplicavi peccata super numerum arenae maris: sed ad vestram misericordiam confugio iniqua et peccatrix. Doleo et compungor, veniam peto, emendare peccata parata, et nunquam a vestra obedientia discedere propono. Non patiar quaeos repulsam a vobis, quia aliud refugium nec me posse habere scio, nec habere volo, quia vos solum super omnia diligo. Non ergo me repellatis a vobis, sed de meis sceleribus me punite ut libet, misericordiam peto. Interim autem lacrymae decurrentes largiter, pedes Domini balneaverunt et laverunt... Tandem a fletu cessans, et eum perpendit, indignum iudicans, quod suae lacrymae pedes Domini contigissent, capillis suis eos absternit. Ideo autem capillis, quia secum aliud pretiosius non habebat, quo eos tergeret: et etiam, quia ea, quibus ad vanitatem usa fuerat, ad utilitatem convertere intendebat.

počť lkajíc... horkými slzami plakati, a takto v sobě myslící: Hospodine můj milý, já nade vše hříšné hříšná, plně věřím, ež jsi ty můj pravý Bůh i pravý Hospodin. A v tom se poznávám, ež jsem mými velikými hříchy hněvala tvé svaté veleslavenství, a vzmožili jsú se v méj sirěj duši moji těžčí hříši nade všecko množství počtu zrn mořského písku. Ale do tvé slavné milosti úfajíc, já hříšná hříšnice utekla jsem se k tobě, k spasiteli mému milému. Rač na mě vzezřieti, na zablúdílú nebožku! Ě, nezahoň mne v svú svatú očí pro mé stydké hříchy! Neboť k jinému útočišče já, sirá nebožka, nej mám, než k tvéj svatěj milosti, milý Hospodine!

A tehda v tom přezlostivém pláči spoplovúcie tekúce slzy jeho svaté nohy umýváchu. A zatím málo pomlčí, v sobě pomyslíla ěkúc: A snad já hříšnicě nejsem dštojna, by mé slzy jeho svatých noh dotýkaly. Pro něžto s své hlavy vlasy shromazdivši v ručě, počť jeho svaté nohy otierajíc čelovati. A tak jest učinila, jakžto pravie svatí místř, jiným na příklad. Neb, jakož jest svými vlasy pýchajíc hřešila, takež jest, týmiž vlasy svaté nohy otierajíc, svých hřešcův želela.

Souvislost obou textů v citovaném úryvku vyplývá již odtud, že v evangeliu nenacházíme nic z tohoto obšírného líčení duševního stavu Magdaleny, jsou v něm uvedeny toliko jeho vnější projevy. Český autor vzal ze své předlohy celý její myšlenkový postup a místy i slovní výraz; jeho závislost není však nikterak otrocká, neboť celkově tlumočí myšlenky originálu svými vlastními slovy a obraty. Podobný vztah mezi oběma texty jest i v celé řadě jiných míst, tak při líčení scény betlémské, Ježíšova obřezání, útěku do Egypta,

později na př. vylíčení smrti Jana Křtitele a pod. Celkově jest však nejvíce závislost Života Kristova na Meditacích patrna v odstavečcích, kde v latinském textu autor vybízí čtenáře, aby sám rozjímal o tom či onom dějství či námětu, vyplývajícím z podáního vyprávění. V českém díle jsou taková vyzvání nahrazena větami jako *Tu slušie znamenati, Tu můž každý pomysliti*, atd.; výzva autora Meditací jest tedy v českém textu do jisté míry - ovšem jen náznakově - realizována. Tak na př. po vylíčení návštěvy P. Marie u Alžběty praví Meditace o jejím návratu: »In qua reversione paupertatem eius ad mentem revoca. Redit enim ad domum, in qua nec panem, nec vinum, nec alia necessaria est inventura. Sed nec possessiones habebat, nec pecuniam. Stetit his tribus mensibus apud illos forte opulentos: nunc autem redit ad paupertatem suam, et ut propriis manibus laborando victum procuret.« Český text tlumočí: »Tuto každý zbožný křesťan pomysliti může o pokornéj chudobě matky božie, ež se domův vrátivši kusa chleba ani krůpě pitie ani ižádné potřeby nenalezla. A nad to ani dědin ani platův peněžitých jměla, a u sv. Alžběty tři měsiece čstnů potřebu jměvši, domův se k chudobě vrátila, nic nemajíc, než což svýma svatýma rukama vydělala.« Zcela podobně hned dále při líčení cesty do Betlema: *Compatere hic Dominae et conspice ipsam delicatam et iuvenem...*: »Tu můž každý zbožný křesťan pomysliti božie matky práci i chudobu« atd. Obvykle tu jde o apel na čtenářovy city či na jeho vlastní zkušenosti z denního života.

Meditacemi jest inspirován na začátku Života Kristova také výklad o sporu Spravedlnosti a Milosrdenství před Hospodinem o osud prohřešilého člověka, ale shoda jest tu jen v základní situaci (nastíněné již sv. Bernardem, z něhož tu Meditace čerpaly), rozvedení jest v obou dílech odchylné. Tím připomíná tato část jiná místa Života Kristova, na nichž se zdá souvislost s Meditacemi rovněž nepochybná, ale jen potud, dokud se omezujeme na porovnávání obou těchto spisů. Přibereme-li k srovnání ještě další materiál, na př. Legendu zlatou (ve znění latinském i českém), stane se velmi často, že nelze rozhodnouti, odkud autor Života Kristova čerpal. Často se zdá, jako by Meditace, Život Kristův i Legenda aurea používaly stejného materiálu a jejich shody byly vysvětlitelné právě tímto shodným základem. Pokud se nepodaří naléztí jiný pramen, v němž by byly obsaženy prvky, které se v Životě Kristově při srovnání s Meditacemi a Legendou zlatou jeví jako samostatné,

bude nutno předpokládati, že původce Života Kristova měl dosti rozsáhlé vlastní znalosti církevní literatury a dovedl jich při sestavování svého díla dobře použít.

Hlavní obsah Života Kristova tvoří však texty evangelií, jež autor vhodně vybírá a sestavuje v souvislý obraz Kristova života. Drží se při tom aspoň do jisté míry rozdělení evangelií na perikopy; v rukopise roudnickém jsou ostatně jednotlivé perikopy přímo označeny citováním úvodních slov latinského textu. Na některých místech podává autor toliko parafrázi biblického textu - při tom se obvykle řídil vzorem Meditací - častěji však uvádí evangelní text doslovně, doplňuje jej toliko vysvětlujícími slovy a vložkami, pravidelně jen stručnými. Místy přidává také výzvy k posluchačům a obšírnější upozornění na smysl textu nebo jeho aplikaci na život. Autor byl nepochybně seznámen se staročeským překladem evangelních perikop, neboť tam, kde podává neměněný biblický text, shodují se obvykle jeho výrazy s některým ze staročeských evangeliářů, nepřekládá tedy z latinského textu samostatně. Nelze však rozhodnouti přesně, ke které recensi patřil evangelní text, s nímž byl seznámen; přesných shod v rozsáhlejších partiích nemá se žádným dochovaným evangeliářem, vyjma jediný případ: ev. Matoušovo 21, 1-9 shoduje se totiž s druhou versí evangeliáře *U* (Národní a universitní knihovna v Praze, VIII C 17; tato perikopa je otištěna u Vašici, Staročeské evangeliáře, str. 81). Shoda tato je tím zajímavější, že v uvedené versi evangeliáře je text vulgaty rozšířen exegetickými přídávky, podobně jako tomu bývá většinou v Životě Krista Pána. Není ostatně vyloučena možnost, že by jmenovaná část evangeliáře *U* mohla býti odvozena ze Života Kristova; poměr opačný jest méně pravděpodobný. Evangelní text v Životě Kristově má nesporné vztahy k první recensi biblické, současně se však od ní celou řadou znaků odchyluje asi jako evangeliář Pražský nebo Čtenie kněží Benešovy (jen výjimečně se vyskytují shody s *J*). Autor Života Kristova ovšem, jak vyplývá z celého založení jeho díla, nebyl nucen držeti se doslovně biblického textu a skutečně také své volnosti hojně využíval k tomu, aby těžkopádné, neobratné a nečeské vazby nahrazoval volnějšími a přiměřenějšími duchu českého jazyka. V některých rysech, na př. zachovávání duálu, jeví se však místy archaičtější i než nejstarší dochované evangeliáře.

Tento stav evangelního textu v Životě Kristově ostatně nepře-

kvapuje, spíše by bylo podivné, kdyby byl jiný. Shoduje se zcela dobře s dosavadními poznatky o staročeských evangeliářích, jak k nim dospěl zejména J. Vašica v citované práci, a poskytuje jim v leccěms vítaného potvrzení. Nejdůležitější jest nesporná souvislost s prvou recensí, a současně stejně výrazné znaky přepracování nejstaršího překladu, které se klade právě do doby Karlovy. Zároveň pak rozmanitost vztahů ke známým překladům jiných naznačuje, že to, co se nám ze staročeských evangeliářů dochovalo, jest jen malý zlomek toho, co musilo býti, neboť nelze předpokládati, že by si neznámý autor byl sebral všechny do té doby známé překlady a vybíral z nich, co považoval za nejlepší. - Nepochybné jest také, že autor používal i nějakého výkladu bible, nejspíše asi glosy, z nichž čerpal snad věcné vysvětlivky v podrobnostech, jichž nenalezl v Meditacích.

Dobu, kdy byl Život Krista Pána sepsán, nemůžeme ohraničiti ani přibližně tak určitě, jako tomu bylo při Passionále, neboť nejstarší rukopis díla, pocházející bezpečně z druhé poloviny XIV. století, není datován. Jisto jest však, že to musilo býti před sklonkem století, neboť z té doby máme v rukopisech opisy jednotlivých částí díla. S velkou pravděpodobností lze však říci, že dílo vzniklo v době Karla IV., na kterou poukazuje také stav evangeliního textu, jak jsme se o tom již zmínili. Kdežto však při Passionále o osobnosti autorově nevíme vůbec nic, při Životě Kristově jest jisto aspoň tolik, že to byl dominikán. Tak se totiž uvádí sám v předmluvě, v níž vysvětluje zároveň účel svého díla. Praví tu nejprve, že nejlépe jsou Bohem obdarováni ti lidé, kteří ovládají rozumem své tělesenství a majíce na paměti Jezu Krista a Pannu Marii usilují o dosažení věčného života. Dále cituje výrok sv. Bernarda: To vždy sluší na paměti jmiati, jehožto svět vždy velí zapomatúti, a pokračuje: »A to sě najviece na ty chýlí, jižto v rytieřském stavu bydléc, rytieřské cti heslo nesúc, svým sě tělesným protivníkom mocné brániece, ot Boha múdrost majíc, však toho na sobě znáti nechtie, ež pro toho světa neprázden často Boha i svého spasenie zapomínají, a nad to, ktož by jim o Božě a o svaťých četl nebo pravil, toho mrzkost jmají, a netolik ot toho sami běžie, ale i jiným překážejí.« Podotknuv pak, že není nic ctnějšího, příjemnějšího ani užitečnějšího než míti Boha stále na paměti, dí: »Ale jez (= že) jest pamět člověčie u prodlení časa k zapomnění hotova, protož já, predikátorového zákona (= dominikánského

řádu) nedůstojný duchovní, jal sem se po to dílo, počen psáti o počátku našeho spasenie...« Má tedy autor, jenž výslovně do-
svědčuje svou příslušnost k řádu dominikánskému, při skládání
svého díla na mysl především šlechtickou (rytířskou) složku naší
tehdejší společnosti, již vytýká, že nejen sama zapomíná na pravý
mysl a cíl lidského života, ale dokonce brání i druhým v jeho
dosažení. Více se o osobnosti autorově přímo nedovídáme. V jed-
nom ze zlomků díla (NUK. XVII H 19) jsou sice slova, výše
podtržená, změněna takto: »...protož já neduostojný *přikázáním cie-
saře Karla, krále českého*,« což by poukazovalo na to, že autor píše
z přímého podnětu Karlova. Ale okolnost, že tato změna se na-
chází toliko v jediném rukopise (pozdním), nedovoluje, abychom
jim věřili. K opatrnosti nabádá ostatně i okolnost, že v jiném ru-
kopise (Musejní č. 433) jest na stejném místě vloženo oslovení
panny Elšky z Bezdražic a písař nezapomíná uvést ani své jméno:
»O tom sem umyslí psáti *já Jirík*« atd. Jest tedy pravděpodobné,
že i výše citovaná změna jest dílem písaře a nemá vztahu k auto-
ru díla.

Přes to však, že autor jinde o sobě více neprozrazuje, můžeme
se jeho osobnosti přiblížiti poněkud důvěrněji. A to předpokladem,
že český Passionál i Život Krista Pána jsou dílem jednoho autora.
Pro správnost této domněnky mluví několik okolností: především
fakt, že oba spisy mají celou řadu doslovně shodných partií, dále
slohové vlastnosti obou děl, fakt, že se v obou projevuje stejně
rozsáhlé vzdělání autorovo a podobný poměr k předloze, a koneč-
ně, že i poslání obou děl jest v pojetí autorově shodné.

Předem jest jisto, že původce Passionálu byl osoba duchovní.
Vedle námětu díla, vědomostí, jichž vyžadoval překlad, poukazuje
na to i skutečnost, že se v Passionálu projevuje samostatná zna-
lost církevních spisovatelů, svědčící o značném vzdělání autorově.
Že byl příslušníkem některého duchovního řádu, naznačují slova,
jež vkládá autor do legendy o sv. Prokopu a jichž nenalezl ve své
latinské předloze: »Tu znamenajte, *králi a kniežata*, co závist zlého
v rozličných sbofích činí. Ten hřiech závist pravdy netrpí, a če-
hož sám mieti nemůže, toho na všech zlostí postihá. Ač který opat
neb starosta chce v svém sbořě čest a duchovenstvie ploditi, musí
od svých mlazších proti sobě mnoho křivých řečí trpěti. Proto ne
vždy slušie všem řečem věřiti.« Z nich lze usuzovati, že autor znal
z vlastní zkušenosti život klášterní, a bylo by snad možno vyvoz-

vati, že zastával ve svém klášteře vyšší funkci a dostával se při plnění svých funkcí do konfliktu s bratřími. Povšimnutí zasluhuje i okolnost, že autor oslovuje »krále a kniežata«, což naznačuje, že měl při spisování svého díla na mysli i vyšší společenské vrstvy. Zcela podobně se praví v Životě Kristově: »Pro něžto každý křesťan, na jejie (totiž P. Marie) chudobu se rozpomana, s právem má na chudé dievky a siré vdovy laskav býti, a zvlášče *králi a kniežata*, jimžto jest Buoh přikázal, aby zvlášče sirých lidí a chudých vdov obráncé byli.« Že původce Passionálu musíme hledati mezi českými dominikány, lze souditi z faktu, že z legend o světcích-zakladatelích řádů jest v Passionále nejobširnější legenda o sv. Dominiku, kdežto ostatní jsou proti latinskému textu značně zkráceny a na př. při sv. Františku se ani výslovně o založení řádu nemluví. Také závěrečný odstavec, ježž autor samostatně k výkladu o sv. Dominiku připojil, naznačuje, že tento řád byl zvláště blízký jeho srdci. Praví tu: »Pomysl na to každý sbožný, kdež jest Hospodin divně svú svatú milostí zákon predikatorový po všem světu tak slavně rozplodil, kak to bude svatého Dominika mocná korúhev v den súdný, pod nížto stanú všickni jeho věrní zákonníci a všickni ti hříšní, jižto sú jich radú svatú, božieho slova kázáním i jich rozličným přivedením na své vzpomanuvše hříechy, snažní sě pokávsě, boží milost nalezli. Jehožto svatého sboru všickni účastni budú ti, jižto ten zákon u Božě milují. Neb toho jest jistá nádejě, za kohož tak veliký sbor Boha poprosí, toho Buoh na těle i na duši utěší věky věkóm.«

Předpokládati, že by v Čechách v téže době působili dva dominikáni asi stejného vzdělání, zabývající se literární činností v témž duchu a písící týmž jazykem, zajisté nelze, a zbývá tedy jediný závěr, že původce Passionálu je totožný s autorem Života Kristova.

Mezi oběma spisy jsou totiž také úzké vztahy; na některé shody mezi nimi poukázal již Truhlář a vysvětloval je tak, že původce Života místy prostě přejal text českého Passionálu. Ale shodných míst je více, než Truhlář zjistil, a jejich povaha nepřipouští tak jednoduchý závěr. Shodují se totiž doslovně výklady o Narození P. Marie, Zvěstování, Narození Kristovu, Obřezání Páně, Umučení Páně (Pašije podle sv. Jana), Vzkříšení, Nanebevstoupení a Soslání Ducha svatého. Tyto partie Passionálu odchyľují se z velké části od své latinské předlohy; na př. Zvěstování P. Marie a Pa-

šije se vůbec neshoduje s textem Jakubovým, naproti tomu aspoň základ pro Zvěstování se nachází v Meditacích a Pašije podává zpracování evangelního textu Janova, shodující se aspoň v jádře s postupem, jehož užívá autor Života Kristova při traktování biblického materiálu vůbec, i když na tomto místě, jak je to ostatně povahou námětu odůvodněno, si počíná samostatněji než obyčejně. Kdybychom chtěli setrvati při thesi o dvou rozdílných autorech, musili bychom se domnívati, že autor Passionálu znal a dovedl vhodně použití *Meditationes vitae Christi* a měl zcela podobné znalosti biblického materiálu jako spisovatel Života, který zase byl stejně dobře obeznámen s Legendou zlatou jako původce Passionálu. I když by tato domněnka nebyla zcela nemožná, předpoklad, že v obou případech jde o touž osobu, jest jednodušší. A mluví proň i velmi důležitá okolnost další: biblické citáty obou děl pocházejí ze stejné verse. Při rozmanitosti a pestrosti staročeských evangeliařů právě tato skutečnost má velký význam. Totožnost biblického textu v obou dílech je patrna na př. ve znění osmera blahoslavenství, Mat. 5, 3-10 (Život Kristův 37v): »Blažení sú chudí duchem, neb jich jest nebeské královstvie. Blažení jsú tiši, neb ti budú zemí vlásti. Blažení jsú, jižto kviele, neb budú utěšení. Blažení jsú, jižto hladovitě a žiezivě pravedlnosti žádají, nebo budú nasyceni. Blažení jsú milosrdní, neb sě s nimi milosrdně stane. Blažení jsú čistého srdce, neb ti Boha viděti budú. Blažení jsú pokojní, nebo budú synové boží nazváni. Blažení sú, jižto nenávisť trpie pro pravú pravdu, nebo jich jest nebeské královstvie.« Passionál uvádí blahoslavenství (až na v. 6.) při výkladu o Všech svatých, a jeho text se odchyluje jen v tom, že má *lkaji* místo *kviele*, *sú nazváni* místo *budú nazváni* a *spravedlnost* místo *pravú pravdu*; tato shoda padá tím více na váhu, že zde citujeme Passionál podle tisku z r. 1495, který se v leccěms liší od starých rukopisů a tedy tyto odchylky mohou být i pozdějšího původu. Z jiných shod uvádíme ještě Luc. 1, 42-3: Požehnaná ty mezi ženami a (i) požehnaný plod života tvého. Otkad mi jest to spadlo, ež jest matka mého Hospodina přišla ke mně? (Život 16v; LF 8, 312.) Pozoruhodné jest také, že interjekce *ecce* se překládá v obou dílech shodně *Aj to!*

V obou dílech možno konstatovati podobný poměr k latinské předloze; žádné se nedrží úzkostlivě latinského originálu, autor bere z něho jen to, co považuje za vhodné pro svůj účel, a neváhá jej úplně opustiti, když mu nevyhovuje. Při Passionále je to patrné

zejména v tom, že právě při hlavních svátcích církevního roku se autor od Legendy zlaté obrací k jinému materiálu, zejména ke kázáním církevních otců (papeže Lva, sv. Řehoře, sv. Bernarda aj.). Všechny tyto partie se vyznačují také kázňovým rázem daleko vyslovenějším, než mají odpovídající místa Legendy zlaté. Český autor opíral se v těchto případech patrně o svou vlastní kazatelskou činnost. Citáty z církevních spisovatelů přidává český autor rád i na jiných místech Passionálu. Tak na př. v legendě o sv. Marketě s úvodem: *Tu sluší každému člověku znamenati, kak ten smysl vidění mnoho zlého duši činí* vkládá citát ze sv. Augustina »Nestydlivé oko nestydlivého jest srdce zlý posel,« jež opakuje při sv. Ondřeji. Při sv. Štěpánu připojuje tak citát z Fulgencia, při Janu Křtiteli ze sv. Ambrože, Augustina, Bernarda a j. Někdy také opatřuje text, přeložený z Legendy zlaté, vlastními úvody, jež obvykle myšlenkově i způsobem podání připomínají sloh Života Kristova (sv. Petr, sv. Marketa, Povýšení sv. Kříže).

Můžeme tu konečně poukázat i na shodu mimoliterárního vzdělání autora. Uvedli jsme výše několik počestných forem jmen italských měst z Passionálu. Jako analogii k tomu třeba nepochybně posuzovati, nacházíme-li v Životě Kristově udání vzdálenosti vyjádřené vlašskými mílemi (73v): a bieše Bethania vzdál ot Jeruzaléma pólpáta nadste běhových mil, to jest pól čtvrtý vlaské míle (odpovídající místo Meditací tohoto údaje nemá).

Na společný původ obou spisů poukazuje ostatně i jejich jazyk a sloh, jimiž se obě díla navzájem velmi podobají. K spolehlivému důkazu o totožnosti jazyka bylo by ovšem třeba podrobného rozboru celého slovníku obou textů, jenž by nepochybně ukázal, že latinské termíny jsou tlumočeny shodně i v Passionále i v Životě Kristově; jeho předpokladem jest ovšem řádné vydání obou spisů. Za to aspoň některé shodné vlastnosti stylistické můžeme uvést již nyní.

Podotkli jsme již, že na rozdíl od předloh jsou v obou českých spisech posíleny složky epické potlačením prvků interpretačních, po případě meditativních, příznačných pro díla latinská. Styl partií výpravných jest ovšem do značné míry určen latinskou předlohou, Legendou zlatou, Meditacemi a evangeliem. Autor se jich však nepřidrží otrocky, dovede vhodně přeměnit řeč přímou v nepřímou a naopak, latinské klisé nahrazuje vazbami českými a často klade místo výrazů abstraktních konkrétní, na př. počč pláščem očí svojú

zastierati, nemoha na to hlédati, ano *potoci krve* s jejie svatého života *chršie*: faciem clamide operiebat, nec tantam sanguinis effusio- nem videre poterat; skrzě býlé i trnie: per asperam solitudinem; in tormentis exigam: *vymučím*; eorum brachia stupida reddebantur: jich ruce *ztrniešta*; tuto řeč káže vás Ježíš *domluvil se jest ukřižování*: ista vana Jesus vester predicans crucis patibulo est affixus. Srovnej také překlady *volo*: tomu bych chtěl; *oportebat*: správné by to bylo. Latinská passivní vazba jest obyčejně nahrazena aktivem: že jest jeden z jeho učedníkův jej zradil a židé sú ho jali a rytieři sú jej ukřižovali: cum a suo discipulo fuerit traditus et a Iudeis tentus et a militibus crucifixus. Charakteristická pro sloh autorův jsou rozsáhlá souvětí, v nichž podmět jest blíže určován participiálními větami přívlastkovými, jako: Svatý život, jenžto sú vedli rozliční světi, *snažně Bohu slúžiece, svú krev pro Krista prolévajíc*, dává nám veliký příklad i ponúčenie k dobrým skutkóm; svatá Maří Majdalena, *u nob jemu se posadiši*, mile jemu v jeho svatú tvář *hlédajíc*, jeho svatých slov vši myslí *poslúchajíc*, velikú v duši útěchu jmějieše (Maria vero ad pedes domini se posuit... oculis et auribus in eum intenta iucundabatur in verbis suis; jiný doklad ze Života Kristova jest ve výše citovaném místě z předmluvy). Jednotlivá kóla těchto souvětí i kratších vět mají dosti často přibližně stejný rozsah, a přistupuje-li k tomu ještě paralelita gramatické stavby, vzniká mnohdy dojem rýmované prózy: Mého tělesenstvie utrpenie / jest mé duši v nebesa povýšenie: / hec carnis cruciatio est anime salvacio; / jejie řeč tak jest byla milosti plna / a tak slyšeti mila, / jakoby byla Bohem promluvena: / Omnis sermo eius / ita erat gracia plenus, / ut cognosceretur in lingua eius Deus; / a toť mi na paměti jest vždy, že mi mé tělesenstvie nositi jest těžko, / opitoměti pyšno, / uhověti nesnadno: / recordor, quomodo in portando onerosum, / in domando superbum, / in fovendo infirmum, / in exercendo letum / laboravi. Jak vidíme z těchto příkladů, má tato rýmovaná próza obyčejně vzor v latinské předloze českého textu.

Sloh a částečně i syntax latinského originálu působily ostatně na styl našich spisů i jinak. V obou by bylo lze naléztí doklady pro všechny typy syntaktických latinismů, jež z pozdější české prózy XIV. století uvádí Havránek (Vývoj spisovného jazyka českého, 29), vyjma snad případy chybné kongruence. Možno snad poznamenati, že postavení neshodného atributu před určeným substantivem v případech jako *tvé v jejie svatém životku početie, mezi důstojnými*

dávného času mistry nemá obyčejně přímé opory v latinském textu, jde tedy o zvyklost v jazyce již vžitou a zdomácnělou. Vlivem latinské předlohy třeba patrně vysvětlovati také, že sloveso velmi často stojí na posledním místě věty.

Z toho, že se český autor mohl odvážit napodobení rýmované prózy svých vzorů, je patrné jeho dokonalé ovládní mateřštiny a zároveň i vysoká kultivovanost našeho tehdejšího spisovného jazyka. Doklady, jež uvádíme, nejsou ojedinělé; několik jich přinesl již Truhlář, vysvětloval je však zcela nesprávně jako ohlasy nějaké veršované skladby staročeské, jíž by autor *Života Kristova* v těchto případech byl použil. Podobně se vysvětlovaly také podobné zjevy v *Životech Otců*, protože čeští badatelé nebyli seznámeni se středověkou rýmovanou prózou, častou zejména v hagiografii a kazatelství, tedy právě literárních družích, v nichž byl náš autor dobře zběhlý. Působilo na něho hlavně asi kazatelství, jak nutno souditi odtud, že se s tímto zjevem setkáváme nejčastěji v místech, přeložených z kázání především sv. Augustina a Bernarda. Některé partie *Passionálu* i *Života Kristova* vyznačují se i jinými typickými vlastnostmi středověkého kazatelského slohu; jest zajímavé, že to jsou především právě místa, oběma textům společná. Možno tu uvést na př. anafory a refrénovitě opakování slovních skupin nebo vět, patrné v ukázkách jako: *Toť jest ten dnešní den*, v němžto zjevna nebeská rada... *Toť jest ten den*, v němžto slovo u Božě na věky skryté schované tělesenství přijalo. Neb, by se to bylo nestalo, *nikdy* by se byl narodil, *nikda* by byl pro hříšné své svaté krve neprolil, *nikdy* by s mrtvých nevstal, *nikdy* by pekla nepobojoval, *nikdy* by na nebesa nevstúpil, *nikdy* by Ducha svatého apostolóm neseslal, v němžto a skrzě něhožto přichází nám hříechóv otpušenie. *Toť jest ten den* slovutný, nade všecky jiné hody svrchovaný... Podobně ve výkladu o Janu Křtiteli (*Totě ten svatý Jan, krstiteľ boží*; zde i anaforicky opakované *prvé*...) nebo z úvodu legendy o sv. Marketě: Neb když se na to rozmyslímy, jež sú byli lidé *jako i my*, křehcí *jako i my*, smrteľní *jako i my*. V podobných partiích nacházejí se také často *exklamace* (*Ó přeščastné i duostojné túto dvú svatú matkú utkánie!... Ó přeblažené milé matky, tú dvú přěsvatú dětátkú pěstúně!*), *chiasmus* (vyniká nade všě smysly i nade všě rozumy sahá) a zejména i rýmy (Prvé sě chvátil duchovného oděnie, / nežs přijal svých údov spojenie; / svatý Jan přěde všemi svatými svatostí přědčí, / povýšenější jest než proroci a patriarchi). Tu nerozhoduje, že se všechny

tyto znaky vyskytují většinou na místech přeložených; je patrné, že si náš autor dobře uvědomoval slohové znaky svých předloh a v mezích, daných tehdejšími možnostmi českého jazyka, je napodobil a osvojil si jejich užívání tak, že se jimi řídil i při spisování původních a samostatných částí svého díla. Z jiných znaků připomeneme tu ještě aspoň zřejmou autorovu zálibu ve výčtech, vysvětlitelnou rovněž z latinských kázání. Jinak podotkneme již jen, že s ostatní českou prózou XIV. století, zejména takovou, jež má »lidovější« ráz, se shoduje náš autor v nadměrném užívání adjektiv *svatý* a *milý*, jak je to patrné i ve výše uvedeném úryvku o Marii Magdaleně.

Souhrnně lze tedy říci: neznámý dominikán, jenž sepsal *Život Krista Pána*, jest také původcem českého překladu *Legendy zlaté*. Působil jistě v době Karla IV., nelze však rozhodnouti, zda skutečně pracoval z podnětu císařova, ačkoli okolnost, že svou literární tvorbu určoval především české šlechtě, by podobnou domněnku podporovala. Měl poměrně značné vzdělání, zejména dobře byl seznámen se středověkou rétorikou, jak se uplatňovala především v kazatelství, a užíval svých znalostí dovedně k stylistickému zpracování českého jazyka. Některé rysy, projevující se ovšem jen velmi tlumeně, spojují jej s opravnými snahami kazatelů druhu Milíčova.

Poznámka: *Passional* cituji podle *Tobolky* a z otisků v Listech filologických (seznam LF 14, 1887, 261), příležitostně jsem použil i musejních rukopisů; *Život Krista Pána* cituji podle opisu, jež mi dal laskavě k dispozici prof. dr. Frant. Ryjánek. *Legenda aurea* citována podle benátského vydání z r. 1516 (Nákladem Nicolai de Franckfordia); *Meditationes vitae Christi* jsou otištěny v S. Bonaventurae Opera omnia, Venetiis 1756, XII. K charakteristice *Legendy zlaté* použito knihy H. Delehaye, *Le leggende agiografiche*, 2. ed., Firenze 1910; citát vzat se str. 331-2. O Meditacích a jejich autorství P. C. Fischer, *Die »Meditationes vitae Christi«, ihre handschriftliche Überlieferung und die Verfasserfrage*, Archivum Franciscanum historicum 25, 1932; Luigi Cellucci, *Le »Meditationes vitae Christi« e i poemetti che ne furono ispirati*, Archivum Romanicum 22, 1938, 30-98; Pourrat, *La spiritualité chrétienne*, II, Paris, 1928, 278-283. O slohu kazatelském: Ch. S. Baldwin, *Medieval Rhetoric and Poetic*, New York, 1928, 250-257; A. Schiaffini, *Tradizione e poesia nella prosa d'arte italiana dalla latinità medievale a G. Boccaccio*, Genova 1934, 17-38. Pro srovnání s evangelii uvádím ze *Života Kristova*: Luc. 7, 37 otopčívá, 13, 15 licoměrníče, 11, 17 opustie, 4, 38 studenú nemoc, 11, 22 lúpež; Mt. 13, 28 nepřieznivý člověk, 13, 52 nové věci i vetché, 13, 26 ovoce své poneslo; 18, 28 jal sě jeho hrdliti; Jo. 4, 48 znamení a zázrakův, 6, 11 vzdav prvé chválu Bohu otci, 10, 24 duši honíš. Benedictus i beatus se překládá zpravidla blažený.

POČÁTKY NĚMECKÉHO UMĚNÍ

Bezprostředně po pokřesťanění Germánů začíná se v německém umění prudký vzestup. Kolem roku 1000 toto umění v Evropě vede. Současné snahy italského a francouzského umění nedosahují roviny německého malířství a plastiky.

Již tenkrát se jevily v německém umění určité náměty a způsoby, které se staly pro jeho společný vývoj důležitými. Motivicky se zvláště připíná k thematu Ukřižování a Posledního soudu. Od nejranějších dob noří se německé umění s odevzdanou láskou v utrpení Kristovo a tak je tomu v germánském prostředí stále, zatím co plastika v pozdně gotickém období přináší vlastní, avšak nikterak nevystihující představy utrpení Kristova, a zatím co malíři, především Dürer, Grünewald a Rembrandt tvoří neporovnatelné pašijové obrazy. Rané německé umění vidí Krista jako vítěze na kříži. Bez rány v boku a trnové koruny, avšak s královskou korunou na hlavě, a tak proniká nad vnější pohled k vlastnímu smyslu tohoto umírání. S tím vnitřně souvisí to, že nejstarší obraz Posledního soudu (jinak bez jakéhokoli znázornění odsouzcenců) je domovem v Německu u svatého Jiří v Oberzell nad Rychnavou: obě themata ukazují založení německého umění tím, že se hloubavě noří do poslední problematiky, že je mu jádro a podstata věci důležitější než jejich smyslový obraz.

To je zdůrazněno především formálním zobrazením. V tvarovém procesu působí dva veliké cíle: zaměření k vyslovenému umění výrazu a nekonečnosti. Německé umění nehledá nejprve vnější zjev člověka, nýbrž jeho vnitřní život. Vyjádření duchovního, a to vyjádření vrcholné, je střediskem rané německé plastiky a malířství. Tak zobrazovala bronzová vrata hildesheimského dómu s prvopočáteční skoro divokou silou lidské základy životní zkušenosti: mateřství kojící Evy, práce kopajícího Adama, vina na tabulích první bratrovraždy. A tu se dospívá k pozoruhodnému znovuvybudování tělesnosti: tělo není členěno organicky, nýbrž duchovně, při čemž hlavy a ruce vystupují důrazně z plochy jako nejvýmluvnější části, a ostatní tělo si ponechává omezenější stupeň plastičnosti. Je to zcela nefecké, nepojímat tělo jako tvar, který je

jednotný, nýbrž jednotlivému údu ubírat či přidávat objem a sílu, jednotlivé části takřka podtrhávat a jiné potlačovat. Stejná přednost ducha se objevuje ve zveličené a vášnivě pohnuté kresbě ruky, plna »výmluvné« moci zjevuje se Boží ruka na Kainových a Abelových reliefech hildesheimských dómových vrat; blahovolně se otvírá a hrozně napřahuje jako meč; z křižujících se rukou se rozvíjí opravdové drama na obraze mytí nohou v Evangeliáři Otty III.: vzájemně se stupňují posunek Petrova láskyplného odmítání a vysoko žehnajícího sdělení Kristova. Nesmírná lhostejnost k vnější realitě bezohledně zde proráží princip realistického zobrazování, jak si je osobili Řekové a jak je přivedli k mistrovství. Stejná lhostejnost převládá i v snaze po ladné harmonii. U werdenského kříže na př. (kolem r. 1065—1080) jsou oční bulvy tak obrovité, že ruší souměrnost obličeje a strhují na sebe nadvládu. A oční důlky jsou tak bezohledným vpádem do plastické oblasti, takže vystává obličej plný nevyslovitelného napětí a zasuté temnosti. Láska k oku, snaha po stupňování pohledu, zůstává německému umění v jeho celkovém vývoji vlastní. Oko je mu otevřením do nekonečnosti, ať se ztrácí do hlubin duše nebo do dálky nebes. Rané německé umění je bohaté na zobrazení, na nichž jako by člověk byl zaklet zcela v patření nadlidských mocností. Vrata hildesheimská a kolínská (Maria v Kapitolu), Madona essenské katedrály (kolem r. 1050), knižní malířství kolem r. 1000, to vše ukazuje při pohledu z povzdálí na nedostatečnost německého umění co do ohraničenosti a snadné pochopitelnosti. S utvářením pohledu souvisí styl pohybu: německé umění je po výtce dynamické; netkví samo v sobě, nýbrž je plno odtážitosti; gesta postav jsou takřka »dále« a »kupředu«, ba leckdy je člověk ve své vášnivosti pohybu tak silně mimo sebe, že se jeho postava napíná až k roztržení. Toto rozčerení statičnosti je částí německého vyrovnání s problémem nekonečnosti. Německé umění není spokojeno s tím, co jest před všema očima; nechává se otřásati mocnostmi, které nejsou z tohoto světa. Démoničnost a nadmyslnost jsou s ním od počátku těsně spjaty. V bamberské Apokalypse prožívá svět jako bitevní pole temných a světských mocností. Vždy opět rozráží pozemský prostor visionářským zábleskem. Klade základy k jedinečnému uměleckému rozvoji symboliky světla: v pozadí knižního malířství a v obrovských korunových lustrech, které se jako symboly nebeského Jerusalema vznášejí ve výšinách chrámů; již

tehdy je naplňovala ona radost, již staletí poté dala německá mystika výraz: »Nečinil nic jiného, než že neustále zíral v zářivý odlesk, v němž hledal sám pro sebe a pro všechny věci zapomenutí« (Heinrich Seuse). Těla, šaty, věci, konečně prostor chrámu sám měly být proniknuty světelnou substancí; onen svět měl blaživě i hrůzně proniknout i do světa tohoto.

Německé umění výrazu, ukazující se především v přetvoření těla a ve výmluvné schopnosti rukou, německé umění nekonečnosti, prodírající se z nového utváření pohledu a pohybu k démoničnosti a nadpřirozenosti, získalo svůj první výraz v raném středověku a prožívá ve změněné formě vždy znovu nová období rozkvětu až k baroku i k současné době.*)

Přeložil J. H.

Nikolaj Onufrievič Losskij

SMYSL SVĚTA

Stvoření bytosti jsou obdařeny svobodnou tvůrčí činností a zároveň schopností zaměřit svoji činnost svobodně tak, aby se mohly náboženským životem a přijetím Zjevení stát účastníky plnosti Božího života, pokud se Bůh stvořenému zjevuje.¹⁾ Takto mohou mít účast na absolutním Dobru, na absolutní dokonalosti a blaženosti, nerozlučně spjatými s absolutním dobrem. Takto je možno porozumět stvoření světa a tak je možno i porozumět proč, či přesněji řečeno, k jakému účelu byl stvořen svět. Bůh stvořil svět proto, aby mimo Něho byly bytosti,

*) Tato stať je vyňata z knihy H. Lützelera: Die Kunst der Völker, jež vyšla letos u Herdera, Freiburg i. B.

¹⁾ Nikolaj Onufrijevič Losskij, bývalý profesor filosofie na Leningradské universitě, žijící již mnoho let v Praze, je významnou postavou nejen ruské, nýbrž i celé soudobé filosofie. Napsal již řadu filosofických děl a článků, v nichž rozvíjí své učení o intuitivním poznání a v duchu tohoto učení se snaží řešiti různé filosofické a богословské otázky. Jeho poslední kniha má název »Smyslová, intelektuální a mystická intuice«, 1938, z níž je vyňata tato kapitola. I když v ní katolický čtenář dosud najde mnohá tvrzení, s nimiž nebude souhlasit, přece s vděčností ocení jak blízkost autorovy gnoseologie k tomismu v základní věci přiznání objektivnosti našeho poznání, tak také jeho porozumění pro katolickou mystiku (mluví o ní často s úctou v třetí části své knihy), a pro některé pěkné kapitoly, proniknuté pravým křesťanským duchem.

kteře kcnají dobro nebo se ho účastní, které se z něho radují a jím se těší. Takové stvořené bytosti mohou být jedině osobnostmi; jenom osobnost se může vpravdě zúčastnit Boží plnosti a přijímat také absolutní hodnoty, jako jsou Pravda, Dobro a Krása. Čím více je bytostí, které jsou osobnostmi, tím větší je oblast, na kterou se může rozprostírat dobro. Je tedy nutno předpokládat, že Bůh stvořil nesmírné množství substancí,²⁾ jejichž podstatou je aktuální nekonečnost.

Tyto bytosti nejsou bohy: dokonce ani Bohu není možné stvořit Bohy, protože by to znamenalo, že každá stvořená bytost v sobě chová novou možnost nadčasové absolutní plnosti bytí, a to tak, že plnost bytí je dána z *vnějšku* a není původní činností samé bytosti. Nadčasová absolutní plnost bytí nemůže existovat v mnoha bytostech, a nemůže být pasivně přijata jako dar od Boha. Proto musí být stvořené bytosti chápány jako jasně odlišené od Boha: jsou to nadčasové substance, které v sobě nemají plnost bytí, přesto však jsou postaveny před úkol, aby dosáhly účasti na božské plnosti svobodnou tvůrčí činností. S pomocí Boží dosahují *zbožštění*, nikoli svou přirozeností, nýbrž milostí.

Svou tvořivostí pokračují konečné bytosti při tvoření světa, jehož počátek byl nadčasově položen Bohem. Spolutovoří obsah světového dění jakožto projev svého života, který neobohacuje Boha, protože absolutní plnost jeho bytí nepotřebuje doplnění, avšak stvořeným bytostem se tak umožňuje činné prožívání boží plnosti: podmínkou je láska k Bohu jako absolutnímu Dobru (dobru nejen v mravním smyslu, nýbrž i ve smyslu všech kladných hodnot).

Tvůrčí činy mnohých bytostí, spojených vzájemnou dokonalou láskou k Bohu a tvořících království boží, nemohou být *egoisticky* oddělené; to by znamenalo nemožný pokus vytvořit mnoho případů absolutní plnosti bytí, zatím co plnost bytí může být jenom jediná. Je tedy jasné, že tvořivost údů království božího může být toliko *soublasná* - všichni usilují o dosažení téhož cíle a každý z nich vzájemnou pomocí a pomocí Boží uskutečňuje svérázný individuální vid království Dobra, aktivně spoluprožívaného všemi. Proto je konkrétní individuální idea, kterou stvořené bytí uskutečňuje svoji tvůrčí činnost jako člen králov-

²⁾ Jelikož Bůh stvořil svět zcela svobodně a stvořené bytosti jsou - jak to na jiném místě říká sám autor - jenom stínem v poměru k Bohu, který má v sobě absolutní plnost všech dokonalostí, absolutní plnost bytí, a nepotřebuje tedy nutně nějaké doplnění, je lépe říci, že počet substančních činitelů (t. j. substancí), obdařených rozumem a svobodnou vůlí je nám neznám. Předpoklady toho nebo onoho rázu mají tedy jen relativní cenu.

ství božího částí celistvosti všech individuálních myšlenek, všech stvořených bytostí. To je možné jen tehdy, když každý takový aspekt je individuální myšlenkou Boha-Stvořitele o stvořené Jím bytosti; pokud je skutečnění takové individuální ideje podmínkou zbožštění bytosti, potud možno říci, že individuální idea každé bytosti je obrazem Božím v ní. Individuální idea ji nezabavuje svobody, neurčuje nutně její chování a netvoří tedy její přírodní bytí, nýbrž bytí normativní - je to individuální norma jejího chování.

Členové království Božího nemohou být omezeni na neproniknutelnost svých těl. Neproniknutelnost vzniká vzájemným odpuzováním; je to projev takových činitelů, kteří si kladou egoistické, vzájemně se vylučující cíle. V království Božím nikdo takových cílů nehledá, proto v něm není vzájemného prostorového odpuzování a proto v něm není hmoty.³⁾ Z toho ovšem neplyne, že by členové království Božího byli jenom nehmotní duchové, zbavení onoho bohatství života a krásy, jak je poznáváme smyslovým vnímáním světla, zvuku, vůně atd. Těla údů království Božího podléhají tomuto smyslovému vnímání, neodpuzují se však, nýbrž naopak na sebe vzájemně působí a působením všestrannosti ježnomyslných pout objímají celý svět a proto i tato smyslová stránka jejich bytí dosahuje krajní plnosti.

Náš svět, svět nenávisťi, proniknuté všemožnými projevy egoistické sebelásky a z toho vznikajícími roztržkami a bojem všech proti všem, svět, který v sobě má všechny druhy zla a nedokonalosti, liší se hluboce od království Božího. Z toho vzniká otázka, existuje-li království Boží vůbec jako skutečnost, vytvářená substanciálními činiteli, či zda je to jen ideál, za kterým nám třeba jít, třebaže je nutně neuskutečnitelný. Náboženská zkušenost, o které bude řeč v části »Mystická intuíce«, mluví přesvědčivě o tom, že království Boží opravdu existuje, jak to možno čekat od dokonalého dobra, nenechává nás zde samotné, nýbrž proniká svými paprsky i naší smutnou skutečnost.

Na otázku, proč tedy nepatříme k tomuto království, je snadná odpověď, pohlédneme-li do své duše, bez úmyslu oklamat sebe a skrývat prvotní mravní zlo, které v nás přebývá: lásku k sobě. Není pochyby o tom, že my, členové světa nenávisťi, milujeme více sebe než Boha a bližního; činitelé tohoto světa dávají stále přednost relativním hod-

³⁾ Toto tvrzení je spojeno se zvláštní autorovou teorií o hmotě a o substančních činitelích. Hlavně toto je těžko sloučit nejen s učením katolických filosofů, nýbrž také s dogmatem a s přírodní vědou.

notám před absolutními; proto není mezi námi možná úplná shoda, není možné svobodné tvoření. Každý činitel našeho světa je nucen omezit se toliko na svůj vlastní život a na spojení jeho sil se silami těch, kdo s ním vstoupili do spolku; toto zmenšené tvoření se zesiluje ještě víc mnohými překážkami jiných činitelů. Takovou říši zmenšeného bytí možno nazvat psychomateriálnou. Vznikají dvě hluboce se lišící oblasti života: Říše Boží (říše lásky) a říše psychomateriálního bytí (říše nenávisti), jakožto výsledek svobodného rozhodnutí pro uskutečnění jednoho bytí u jedněch, u druhých pak cesty sebelásky, vedoucí k rozkladu a rozbití, což je spjato s utrpením, smrtí a jinými zly.

Původní svět, stvořený samým Bohem, nemá v sobě zlo, ale nemá ani zplna uskutečněné dobro; je to svět nadčasových a nadprostorových substančních činitelů, obdařených všemi vlastnostmi, které jsou podmínkami absolutního dobra. Mezi těmito podmínkami je také nejvyšší hodnota stvořených bytostí, nezbytná k tomu, aby tyto bytosti byly osčnositmi, které konají dobro: *svoboda*. Jenže svoboda je dar osudný: je podmínkou dobra, ale také zla. Je jisté, že dobro nepotřebuje naprosto zla; všechny bytosti by mohly uskutečňovat toliko dobro, takže by celý svět byl královstvím Božím a zlo by zůstalo na věky nízkým neuskutečnou možností. *Skutečně* však mnohé bytosti použily nesprávně svoji svobodu, realisují zlo a vytvořily tak psychomateriální říši, v níž se dobro a zlo podivným způsobem prolínají.

Nejvyšší hodnotou stvoření, pro níž jediné život stojí za to, je svobodné uskutečnění dobra, protože Bůh mohl stvořit jen bytosti, obdařené svobodou a tvořivostí. Protože dobro opravdu nepotřebuje zla, je zlo, které na světě vzniklo, dílem stvořených bytostí, ony mají na něm vinu: vstup stvoření na cestu zla je právě jeho *odpadem* od Boha, putováním vlastními cestami, odchylnými od cest Božích.

Milující Boha více než sebe a bližního svého jako sebe samého, jsou stvořené bytosti zbožněny milostí, stávají se podobnými Bohu a tvoří království konkrétního jedinobyť, jehož dokonalým vzorem je jednota Nejsv. Trojice. Základem této jednoty je každá bytost, stvořená k obrazu Božímu; a opravdu mají všechny původní vlastnosti stvořených bytostí znaky Božího obrazu: nadčasovost, nadprostorovost, tvůrčí sílu, svobodu, možnost osobního bytí, možnost tvoření, vedoucího k všeobjímající plnosti bytí, abstraktní jednomyslnost - to všechno jsou skutečnosti, na nichž možno vytvářet království krásy, dobra, pravdy a plnosti života.

Prvotní znaky Božího obrazu nemohou být dokonce ztraceny ani při odpadu stvořených bytostí od Boha, tedy v naší oblasti psychomateriálního bytí. Činnost a svoboda zůstávají aspoň formálně u každého činitele, dokonce i na nižších stupních pádu, ba dokonce i v tom stadiu ochuzení a zjednodušení, které náleží elektronu. Ať jakkoli je hluboký rozklad a osamocení, způsobené sebeláskou bytostí, přece zůstávají i v oblasti psychomateriálního bytí zbytky celosti, a to aspoň ve formě jednoty ideálních základů světa, čímž všechny stvořené bytosti zůstávají členy jednoho kosmu, svět má neustále svůj smysl, který je v možnosti putovat - třeba pomalu - po cestě ke království Božímu.

Přeložili *Jan Kellner a Rudolf Voříšek*

Jindřich Středa

VÝVOJ ANGLICKÉ OLIGARCHIE

I

Když nastane mocenský a kulturní úpadek nějakého národa, stačí některým lidem zjištění, že je to úpadkový národ. A to nám připomíná známého lékaře a jeho výklad, že opium uspává »quia est in eo virtus dormitiva«. Ale zvědaví lidé potřebují důkladnějšího vysvětlení. Tak také dnešní úpadek západoevropských národů vykládají někteří jen tím, že tyto národy jsou vyčerpány předcházející periodou dějin. Odezíráme-li od toho, že tento výklad se znamenitě hodí demokratům, kteří nechťejí připustit, že jejich zamilovaná soustava Francii zabila, musíme říci, že evropský národ nebývá vyčerpán pouhým postupem doby, jako ráce vepřů nebo zemčat, nýbrž že bývá zabit právě nesmyslností svých politických zřízení. Ale namítne se mi, byla-li ubita demokracií Francie, co tedy podrazilo nohy Anglii? Ta přece rozhodně neměla demokracii. Nikoli. *Mívala* aristokracii neb alespoň oligarchii - a tehdy také postupně srazila: Filipa II., Ludvíka XIV., Napoleona I., Mikuláše I. a Viléma II. Dnes má plutokracii a tak se hroutí. Je tedy naším úkolem sledovat změnu vedoucí třídy Anglie.

Na začátku novověku při nastoupení Tudorovců měla Anglie

totéž společenské zřízení jako ostatek Evropy: vládnoucího krále a vedle něho jako vládnoucí třídu velkostatkářskou, vojenskou, lenní šlechtu. Ta měla v rukou (vyjmeme-li účast prelátů) všechny politický život a zejména též všechnu místní správu. Ale určitý rozdíl proti Evropě byl. Kdežto evropský sedlák s výjimkou vzácných svobodníků byl šlechtě nejen společensky podřízen a hospodářsky na ní vázán, nýbrž také právně jejím poddaným, který s královými úřady neměl přímých styků, byl naopak anglický sedlák sice také usdlý na panské půdě a vyloučen z veřejného života, ale osobně svobodný: zákony královny platily i pro něho, porota ho soudila jako člena vyšších tříd. Důsledky toho brzy poznáme. Feudální šlechta byla válkami růží početně ztenčena a chytrostí Jindřicha VII. tak zkrocena, že každý by byl očekával její úpadek. Anglie chtěla dávno před Francií a skoro i před Španělskem napodobovat vzor italských knížetství a stát se absolutní monarchií, státem, kde celou politiku dělá král, celé národní žití a hospodářství řídí vláda; státem, který se od jedinovlády moderní čili vůdcovského státu liší skoro již jen dalším trváním šlechty, třídy privilegiované, ale už ne spoluvládne.

Zdalo se, že vtělením nového státu bude Jindřich VIII. Skvělý, velký, silný, veselý, také učený, plný plánů a podniků, stejně dovedný na turnajovém hřebci i ve hře na loutnu, velitel dosti zdařilých výprav proti Francii, stavitel paláců, lovec, tanečník, v lesklém brnění nebo ve zlatě a hedvábí oslňoval svůj národ i Evropu a pod jeho růží »rutilans rosa sine spina« jako by monarchie zahajovala dobu netušené, rostoucí moci a slávy. Avšak přišel přelom.

Dějiny každého evropského národa mají jeden nebo - u méně šťastných - několik takových přelomů, kde celistvost národní tradice je přerývána a začíná rozpor mezi novou souvislostí a přežitky starého řádu. První takovou revolucí byla pro Anglii reformace. Jejím prvním viditelným výsledkem bylo ohromné zvětšení královské moci. Anglický král se navenek osamostatnil od dosavadních hlav křesťanské Evropy, od císaře a papeže, jeho vlastní koruna byla prohlášena za císařskou, on sám vyhlášen za hlavu anglické církve. Vzhledem k národu mu církev hned dodala nauku o Božském právu králů, o naprosté, posvátné, nezadatelné, neomezené svrchovanosti dědičné jedinovlády. Viditelný lesk koruny neznal hranic; když zabavil celý majetek klášterů, spoustu majetku škol a biskupství, cechovní poklady, statky odbojných katolíků - když

zabavil ohromné rozlohy polí, budov, hromady peněz, šperků, nábytku, zásoby knih - mohl Jindřich povolit své nezřízené hrlosti a svěmu skutečnému smyslu pro krásno.

Ano. Ale takový převrat, kterým má být národu vyrvána jeho duše, se neprovádí sám. Někdo musí být odměněn, aby jej provedl. Za prvé tedy bylo třeba dovéztí italské vojáky (nejlepší důstojníci toho století byli Italové) a německé lancknechty, aby utišili nespokojené katolíky a jejich žold obnášel mnoho peněz. Za druhé, vládnoucí třída, stará šlechta, nebyla by se zúčastnila převratu, kdyby v něm nebyla viděla svůj prospěch, kdyby jí nebyla dána příležitost, sytit svou hamiznost klášterními statky. Za třetí, Jindřich chtěl, jako každý samovládc, staré šlechtě přidat svoje vlastní stvoření, tedy nástroje svého převratu: všelijaké státní činovníky a důvěrníky protikatolické akce. K této akci, záležející podstatně v ničení národních památek, loupeži dobročinných nadání a popravách lidí staré víry, dali se upotřebit ovšem jen největší padouši v zemi, a ti ovšem na sebe nezapomínali. Tak Tomáš Cromwell, hlavní Jindřichův nástroj, nakradl třicet statků; jeho synovec Williams třináct, a tak dále. Za čtvrté, to vše bylo umožněno Jindřichovou povahou. Neboť přes všechno, co tento nadaný a bouřlivý syn pozdního středověku dovedl, jedno nedovedl: počítat. Jako tolik lidí, nepodobal se otci, nýbrž dědovi z matčiny strany, ne vypočítavému a šetrnému Jindřichu VII., nýbrž smyslnému, hltavému, marnotratnému, nádhernému, oblíbenému Edvardu IV. Když se takový člověk zmocnil asi šestiny statků Anglie jedním rázem, nepřišel ani na nápad, že by měl šetřit; zdálo se mu přirozené, když oslní náherou a štědrostí svět a - jak myslel - povýší skupinu bezpodmínečných služebníků nového režimu.

Snad by se samovládná monarchie byla ustálila, nebýti otázek nástupnictví. Ale svými sňatkovými pokusy Jindřich následnictví nejen neustálil, nýbrž beznadějně popletl. Nastoupil po něm, pravda, jeho syn. Ale to byl chlapec. Panovali tedy za něho členové nové šlechty a cokoli zbývalo z otcových záborů, rozkradli tak, že brzy museli zhoršit minci - a inflace byla tehdy jako později známým a nápadným důkazem nedobré vlády. Při tom se mezi sebou neshodli. Jeden z nich, králův strýc po matce, byl zprvu ochráncem. (Na základě fikce, jakými anglická ústava oplývá, král není nezletilý. Je-li tedy mlád, není místo něho určen zemský správce, nýbrž on jmenuje zemi jejího ochránce.) Ten nejdřív zanevřel

na svého bratra a popravil ho; pak byl popraven od kolegů sám. Nový náčelník vládnoucího kroužku se po brzké smrti mladého krále snažil nastolit svou snachu, pravnučku Jindřicha VII., Janu; když se to nezdařilo, nastoupila dcera Jindřicha VIII., Marie. Za té nastala katolická reakce; ale rozkradené církevní statky už nemohly být vráceny. Po smrti Marie byl trůn zase sporný. Dosedla na něj její bastardní sestra Alžběta; pravou dědičkou byla pravnučka Jindřicha VII., Marie, královna skotská. Poněvadž ta byla katolička, musela Alžběta hledat opory u lidí nového, tou dobou vysloveně protestantského režimu, u nové šlechty, sedící na církevním zboží.

A čím více bylo proti Alžbětě hnutí a pokusů, čím méně bezpečnou se churavá, nervosní žena cítila na trůně, tím závislejší na těchto lidech byla. Samozřejmě, že ti, už aby svým nepopulárním nábožensko-finančním transakcím dodali před národem nějaké autority, hlasitě vynášeli k nebesům samovládnou moc a božské právo královny; ostatně monarchické tendence části veřejného mínění a nadání, které Alžběta po otci nesporně měla, pomáhaly z ní před národem a světem dělat skvělou panovnici. Ba dostala i vojenskou slávu; nikoli sice od svých vojsk, jejichž tažení na pevninu její oblíbenci ohavně zpackali, nýbrž od anglických pirátů, kteří na výpravách do španělských osad prokázali sice hovadskou surovost, ale také námořní zdatnost a nebojácnost. Ke konci Alžbětiny vlády už nová šlechta byla skoro pevně v sedle. Rozumí se, že bylo ještě mnoho starých rodů, ale vedle nich na kradeném církevním a královském majetku nebo na zboží vyhnaných katolíků seděli noví lidé: Seymourové, Russellové, Cecilové, Cooparové - potomci královských úředníků a zejména právníků, kteří pomáhali zavádět nový režim a odsuzovat katolíky, nebo také obchodníků, kteří si pomohli k statkům za finančních obtíží vlády, nebo místních veličin, drobných šlechticů a zámožných měšťanů, kteří si dali zaplatit svou povolnost v parlamentech, kde zastupovali venkov. Neboť pochybné následnictví způsobilo, že království bylo takřka bezbranné; lidé vládnoucí třídy, bez jejichž svolení se nemohly pochybné vlády udržet, plenili v různých formách už i vlastní statky koruny. A zatím klesala cena peněz, takže král vždy méně stačil na své výdaje; tím rostla moc sněmu, který tento schodek mohl doplnit povoláním daní.

Určitá reakce sice nastala za Jakuba I. Ten byl synem právě

dědičky trůnu a nemusel se obávat soupeřů (ti byli většinou v předešlém věku popraveni nebo jejich nárok byl příliš vzdálený jako u krále španělského). Ostatně země si nepřála sporů o trůn a velmi ráda uvítala panovníka nesporného, muže s dětmi, s jistými následníky. A Jakub, sám nadšený theoretik dědičné naprosté jedynovlády, uměl dobře využít tohoto sklonu a jako velmi chytrý politik si zajistit vliv na vládu. Ponechal ovšem novou šlechtu na jejich statcích, ba nemohl ani zabránit zmíněnému ztenčování vlastního svého majetku. Ale mezi šlechtou samou byl dvojí sklon. Jedni, a zejména nový živel právnícký a obchodnický - tedy hlavně londýnská City - chtěli vesele pokračovat v náboženské revoluci; spojili se s kalvinisty na pevnině a snažili se všemi silami zaplést krále do jejich hlavního podniku, do českého kralování kurfiřta falckého. Podařilo se jim také zaplést krále (už Karla I.) do podpory francouzských kalvínů, a protože mu na to nepovolili peněz a protože jeho vojsko narazilo na železnou vůli kardinála Richelieu, poškodil nezdar tažení těžce králův prestiž. Ale druhá část šlechty, a zejména staré rody, kde katolická tradice byla velmi živá, začaly pochybovat. Nechtělo se jim nahradit tradiční království nějakým výborem protestantských extremistů, jak to viděli ve Skotsku a nedávno i v Čechách; nechtělo se jim důstojné formy anglikánské církve zaměnit pološílenými výlevy sektářských kazatelů; nechtěli se odříznout od vzdělané Evropy a od vlastní minulosti, nechtěli vidět náboženskou válku jako ve Francii. A co se církevních statků týče, po dvou, třech pokoleních držení už se o ně tolik nebáli, aby pro ně chtěli jít s kalvínským křídlem do všech krajností.

Tím se vysvětluje, že, kdežto v poslanecké sněmovně měli revolucionáři převahu, byt nevelkou (9:7), šly čtyři pětiny pánů s králem, když konečně došlo k srážce. Jak známo, měl výše zmíněný Williams potomka; tento Oliver Williams, zvaný Cromwell, dokázal nejen porazit královská vojska, nýbrž konečně i zjednat popravu královi. A po dalších intrikách se stal protektorem Anglie a připojených zemí. Ačkoli pak Cromwell zrušil panskou sněmovnu, protože její revoluční část se scvrkla na půl tuctu lidí, přece jen nebyl nepřítelem šlechty jako takové. I on ovšem chtěl šlechtu novou, vlastní. Sestavil si tedy novou panskou sněmovnu z puritánských pohlavářů. A hmotný podklad nové vládnoucí třídy hledal (mimo zabavené statky britské) - v Irsku. Tam totiž soustavně a velkoryse prováděl, co za Alžběty a Jakuba I. bylo jen případnou

výpomocí - systém osad čili plantací. Tento systém záležel prostě v doslovném vyhnání irského národa z rodné půdy a v osazení vyprázdněné země anglickými a skotskými puritány. Než tento plán, připomínající vládní metody semitských velkokráľů Mesopotamie, byl zmařen hamižností puritánských předáků. Ti brzy objevili, že osady protestantských sedláků jim vynesou méně nežli latifundia vzdělavaná Iry v postavení přibližně neb i zcela nevolných poplatníků - a tak ve většině Irska byla zavedena kombinace ožebračeného katolického pachtýře a nepřítomného protestantského pána.

Ale Cromwellův režim se nezdařil. To mělo řadu příčin, jako tu, že si tento improvizovaný vojevůdce nedovedl upravit souvislou zahraniční politiku, nebo že si nevěděl rady s hemžícími se zakladateli sekt; ale hlavní důvod byla nespokojenost poplatníků. Měšťané Londýna a druhých obchodních měst se postavili na stranu revoluce, a tím jí pomohli k vítězství, poněvadž nechtěli platit daně. Když z nich Cromwell, jakožto samovládny, tahal mnohem větší daně, znechutila se jim brzy i republika. A když Cromwell zanechal vládu svému zcela průměrnému synovi a ten ji nedovedl udržet, bylo každému jasno, že to tak dál nejde. Parlament to ovšem - podle způsobu takových shromáždění - nechtěl pochopit, nýbrž uprostřed rostoucího bezvládní zmateně pokračoval v bezobsažných, byť složitých hádkách a intrikách. Konečně velitel armády Monk to nevydržel a nařídil poslancům, aby přerušili své plané žvanění a pozvali domů Karla II.

VARIA

Nové překlady z antických literatur

Letošního roku zahájilo nakladatelství Melantrich velmi záslužný podnik, začalo vydávat Antickou knihovnu, a jiné přední nakladatelství, Jan Laichter, horlivě pokračuje ve svém antickém programu, rozvíjeném již od světové války. U Laichtera již před válkou vydali své překlady mudrců starověkých Em. Peroutka a Fr. Drtina, jedni z prvních moderních šířitelů antické kultury u nás, ale souvislejší se stalo toto seznamování s antikou teprve v posledních dvou desetiletích. Nejvíce ohlasu vzbudily asi svérázné překlady O. Vaňorného z obou velkých epiků starověkých, ohlasu nadšeného i značně kritického, pěkným činem je nový převod dvou velkých děl Aristotelových, avšak hlavní chloubou je skvělé přetlumočení Platonových dialogů, kterého se ujal po Peroutkovi Fr. Novotný a které dosáhlo již patnácti svazků. Posledním antickým svazkem u Laichtera, o němž chci dnes psát, je výbor z řečí Demosthenových, sestavený a přeložený F. Stiebitzem. O Antické knihovně Melantrichu nelze toho dosud mnoho říci, podle programu má vycházet každých šest týdnů jeden svazek, před prázdninami vyšly tři svazky, Plutarchovy Životopisy, které přeložila J. Otáhalová-Popelová - zároveň redaktorka celého podniku - Xenofontovo dílo O Kyrově vychování v překladu J. Hruši a Ciceronův spis O povinnostech, přeložený J. Ludvíkovským. Proti vážnému, naukovému rázu Laichtrových antických svazků usiluje zřejmě nová knihovna o živost, zábavnost a poutavost, také cenou (svazek za 14 K) je hodně přístupná. Lze doufat, že Antická knihovna Melantrichu překoná brzy počtem svazků svou jmenovkyni, Antickou knihovnu vydávanou při Symposiumu Dr. Škeříkem, lze snad také očekávat díky rozsáhlému nakladatelskému aparátu Melantrichu, že nová knihovna neobyčejně přispěje ku proniknutí antické kultury do nejširších vrstev. Doba je jistě velmi vhodná, svědčí o tom nejen hojnost překladů, rozptýlených po různých nakladatelstvích, na př. Caesarových Zápisků o válce gallské nebo básní Catullovy, nýbrž mluví o tom především důvody vnitřní. Dnešní doba přerodu Evropy a světa, doba, kdy selhává jakákoliv setrvačnost na zvycích a predsudcích včerejška, je zvláště ochotna a uzpůsobena vnímat příklad dějin, vyslechnout poučení minulosti. Působí to až otřásajícím dojmem, jak aktuální jsou antická řešení problému, jehož jméno je člověk a lidská společnost, vidět nezadržitelné dějinné procesy a převraty, jichž jsme současnými svědky, zkratkovitě načrtnuty v průhledném a čirém ovzduší klasického starověku. Není pochyby o tom, že také vědě dává naše doba příkaz k novému pohledu na antiku a že to bude jiná antika, než byla antika věku liberálního. Není ani možno doceniti kulturní zisk, podaří-li se nově založené knihovně zobecniti znalost antické slovesnosti a dáti tak širší podklad pro samostatné přemýšlení o odkazu klasického starověku.

Z jmenovaných čtyř knih jsou dvě dílem IV. st. před Kristem, totiž *Xenofontův* román o Kyrovi a *Demosthenovy* řeči, dvě výtvozem řeckořímské kulturní synthésy, již představuje Říman I. st. před Kr. a Řek z doby císařské, současník Trajanův a Hadriánův. Zdá se, že svěžejší jsou dodnes první dvě díla, práce dvou Athéňanů věkem od sebe vzdálených sorta padesát let, ale vnitřně hodně odlišného rázu. Stojí proti sobě starší Xenofon, aristokrat rodem, žák Sokratův, obdivovatel vojenské Sparty a muž činu, a Demosthenes, demokratický předák, řečník a státník. Ve středu obou knih, Xenofontovy Kyropaideje - přezvané překladatelem »*O Kyrově vychování*« - i řeči, které dostaly v překladu úhrnný

titul »*Poslední zápas Řeků o svobodu*«, stojí postava vladaře či samovládce, v první knize idealisovaný Kyros, v druhé krutě nenáviděný Filippos II., král makedonský. Válečník, statkář a historik Xenofon vyličil v Kyrovi jakýsi řeckoperský ideál vlády, je u něho zřetelně cítit orient, srpové vozy, médská roucha, lesk zlata i nádhera babylonskou. Dnešnímu čtenáři připadá Kyruipaideia jako smírný závěrečný akord staletého napětí mezi Řeckem a Malou Asií, které dlouho bylo osou dějin. Sám Xenofon bojoval na straně Kyra Mladšího a také v řetích Demosthenových čteme o athénských vojevůdcích, kteří vstoupili do perských služeb. U Demosthena se napětí přesunulo na sever, partnerem Athén se stává Makedonie. Vzpomínáme na Pellu, Filippova předchůdce Archelaa, na posledního z velkých tragiků Euripida, jehož Bakchantky vznikly právě na dvoře makedonského krále - pro Demosthena je však Filippos barbar, je co nejnepříznivěji vyličen, je hrubě podceňován.

Ať jsou to jakkoliv různé hlasy, hlas obdivovatele pevných, vojenských řádů a na druhé straně hlas vášnivého bojovníka za athénskou demokracii, shodují se v žhavém zájmu o uspořádání společnosti, v silném vědomí občanském, stručně řečeno, jsou vysoce političtí v původním slova smyslu. Filosofický národ řecký se napřemýšlel o obci a ústavě tolik jako žádný národ jiný, stačí jmenovat Politeji Platonovu a Politiku Arsitotelovu, není tedy ráz díla Xenofontova a Demosthenova ničím zvláštním nebo výjimečným. Jak bylo již řečeno, Xenofon idealisuje historickou postavu zakladatele perské říše a silně perské poměry hellenisuje. Vznikla tak oslava vojevůdce a vojákého života, chvála zbraní a kázně, apotheosa věrnosti a obětavosti. Jsou to samé mužné ctnosti a radosti, střídmost, neúplatnost, ustavičná bdělost, velkomyslnost a zase rozkoš z lovu a závodu a nádhery chápána jako povinnost. Někdy by mohl padnout na činy oslaveného panovníka stín orientální ukrutnosti, ale je to vyváжено jakýmsi nádechem pohádkovosti. Nejkrásnějším rysem díla je znak čistě řecký, svědčící o Sokratově škole: Kyruipaideia je úplně románová epika, jsou tu samé jadrné činy a příběhy, ale zároveň se silně uplatňuje složka výchovná. Název originálu svou druhou půlkou »paideia« vyjadřuje přesně smysl díla, bohužel do češtiny je těžko přeložitelný a překlad »O vychování« lehce nezkušeného čtenáře zmate. Podle obsahu samozřejmě nejde pouze o mládí hrdiny, nýbrž o celý život až do smrti, také výchova není jen odbytí školy, shltání vědomostí, nýbrž formování charakteru po celý život. Příznačný pro tento hluboký smysl výchovy je oddíl o tom, jak se Kyros vzdělával v strategii: ironicky je zhodnocena užitečnost výkladů odborných profesorů taktiky a ukázána nenahraditelnost živé zkušenosti. Nedávno veliký znalec řecké kultury a filosofie nadepsal své dílo o antice Paideia a bylo by si přáti, aby také u nás vysvitl co nejzřetelněji smysl »paideje«, tak zatemněný školskými pedagogikami. Nakonec možno jen říci, že každý, kdo snad v nezkušených letech středoškolského studia se prokousával řečtinou Xenofontovy Anabase, bude příjemně překvapen dokonalou životní i uměleckou rovnováhou Kyruipaideje, této krásné oslavy činu korunovaného moudrostí.

Demosthenovy řeči uchvátí jistě každého dnešního čtenáře dvojí věcí, neuvěřitelnou pádností slova a situací, za níž byly prosloveny. Demosthenovo umění by zasluhovalo zvláštní studii moderně orientovanou, jeho diagnosy jsou až démonicky jasné a strhující, každá řeč je jakoby ulita z bronzy, nenechává žádnou pochybnost v posluchači. Na př. taková maličkost, na níž upozorňuje překladatel, že Demosthenes se zmiňuje na dvou místech o Thessalech a vždy odlišným způsobem, není zaviněna pouhým nedopatřením, nýbrž odlišnost zmínek přesně odpovídá logice obou dotyčných řečí. Je to opravdu mohutná síla, čtenář i po tisíciletích má strašidelný dojem, že řečník vidí posluchačům i od-

půrcům až do duše, má na konci řeči vždy dojem, že se nedá dělat naprosto nic jiného, než co řečník navrhuje. Názornost a zhuštěnost Demosthenova slohu je nedostižná, dovede hromovými slovy burcovat, úderem meče rozseknout pletivo Filippovo, usvědčit ničemny. Jako malou ukázkou cituji zřívavou charakteristiku řečníka Aischina, odpůrce Demosthenova v politice a soka v slávě řečnické: »Provádí se něco z toho, co se vám zdá býti na prospěch: němý je Aischines; selhalo něco a dopadlo tak, jak nemělo: hned je tu Aischines, jako se pohmožděná a křečová místa ozývají tehdy, kdykoli nějaký neduh zachvátí tělo.«

Dnes ovšem budou asi Demosthenovy řeči více působit situací, za níž vznikly a kterou dík řečníkovu umění slova ilustrují s jedinečnou ostroší. Překladatel řečí pěkně říká, že to, co Demosthenes podnikal, bylo právě tak zápasem s Athéňany jako s Filippem. A tak v pozadí se tyčí jako děsivý stín stále rostoucí moc krále makedonského a zblízka vidíme všechny choroby athénské demokracie, nemilosrdně obnaženy Demosthenem, který by rád byl jejich lékařem. Na jedné straně energický vládce, opírající se o vycvičené vojsko makedonských občanů, obratně rozdělující řecké obce a zasazující postupně svým odpůrcům bleskové údery, na druhé Athény oplývající slávou minulosti, ovládající ohromným loďstvem moře a trhy, topící se v penězích, ale všude a vždy přicházející pozdě. Filippos nejprve se zajistí na severu a postupně proniká do středního Řecka i na Peloponnesos, Demosthenes cítí kruh, který se svítá kolem Athén, ale je bezmocný, marně zápasí s netečností svých spoluobčanů. Ani nepřítel Athén nemohl nakreslit chmurnější a trpčí obraz athénské demokracie, než to učinil jejich nejvlastenečtější a nejohavnivější řečník. Rozumíme až příliš dobře divadlu, které se rozvíjí v řečích Demosthenových od r. 352 do r. 341: lid zkažený demokratickými politiky, závodícími o popularitu, přenechává tíhu válečných bojů špatně placeným žoldnéřům, je už zvyklý na korupci politických předáků a nejráději všechno vyřizuje hlasováním. Rozhodnutí na papíře mají za následek samé diplomatické porážky, obec je od počátku neschopna postavit se proti Filippovi v poli - Demosthenes to nijak nezatajuje. Možná přímo mluvit o defaitismu, největším nepřítelem Demosthenovým je právě touha Athéňanů zachránit mír za každou cenu, touha spojená s nechutí bojovat. Nastává vnitřní rozklad, Filippos umí rozleptat své protivníky, v Athénách i v jiných obcích řeckých vzniká strana filomakedonská, ale ani nesmlouvaví vlastenci nedohlédnou velikost nebezpečí a podléhají záhubným sebeklamům. Athéňané ztrácejí jednoho spojence po druhém, ale když Olynthos, drcený již mocí Filippovou, žádá o pomoc, těší se Demosthenes, že jím Filippos udělal spojení. Několikrát povzbuzuje Demosthenes občany, že Filippos vzrostl jenom vlastní jejich nedbalostí, že sám o sobě nic neznamená. Nebo útěcha, že území Filippem dobyté není mu nic platné, protože obyvatelstvo se bouří, jindy opět spoléhání, že Filippos se zapletl do války proti své vůli a nemůže uzavřít mír, protože mu jako tyranu svobodné obce nevěří. Dokonce dovede Athéňany ukoľebat do nečinnosti radost z nemoci a domnělé smrti Filippovy. Co poněkud v řečích Demosthenových překvapuje, je při jeho bystrozraku a neklamném rozpoznávání situace poměrně pasivní úloha rádce, s níž se v dějinném dramatu spokojuje. Skoro se zdá, že nebyl zcela prost athénských nedostatků. Je si velice dobře vědom krásy řečí svých i řečí jiných řečníků, oceňuje inteligenci svých posluchačů a jistě tuší, že ani on silou slova, ani občané svou inteligencí nezachrání Athény před konečnou porážkou. Snad už bylo athénské prostředí příliš zjemnělé a vyčerpané minulými zápasy a tak hraje Demosthenes svou skvělou hru, zápasí na sněmu o změnu theorik na stratotika, o reformu symmorií, musí se starat, aby nebyl vyhozen ze sedla politikem lépe se poslou-

chajícím, předem se zajišťuje, aby nebyl pokládán za vinného na porážce. Je asi zásluhou Demosthenovou, jak dokazuje v řeči O věnci z r. 330, již osm let po definitivní proře u Chaironeje a šest let po smrti Filippově, že uchránil Attiku aspoň toho, že se nestala přímým bojištěm válečným. Podle překladatelových slov v úvodě »soudívá se, že by bylo vítězství Řeků nad Filippem mělo pro Řecko horší následky než ztráta svrchovanosti a nadvláda Makedonů, kteří ostatně byli Řekové nebo s Řeky příbuzní. Ať už soudíme o výsledku onoho dějinného zápasu jakkoliv, nesporně Demosthenovy řeči vrhají úžasnou záři na konec svobody athénské a řecké vůbec.

Cicero se namnoze zastylisoval k podobě Demosthenově, chce jíti v jeho stopách jako řečník i jako vlastenec. Právě v díle *O povinnostech* velmi živě se projevuje jeho politický postoj, při každé příležitosti napadá nedávno zavražděného Caesara, všechny jeho předchůdce až ke Grakchům a všechny dědice jeho politiky. V poznámkách překladatelových je naznačeno, jak nespravedlivé bývají jeho výtky, pronášené při každé příležitosti, zvláště příznáčný je *passus* obsahující chválu tyranobičů. Cicero tedy prokládá svůj výklad filosofický filippikou proti ztročitelu Caesarovi, ale jeho posice není zdaleka tak jednoznačná jako posice Demosthenova. Všechny ty boje Caesarovy s Pompejem a senátní aristokracií byly péce jen vnitřní záležitostí obce, Řím nebyl ve svém imperiu kupodivu vůbec ohrožen, konečně za Caesarova života byl Ciceronův vztah k němu značně kolísavý. Avšak daleko závažnější je skutečnost, že v Ciceronově osobnosti se ohlašuje rozluka činu a myšlení. Cicero není již politikem tělem a duší, jako byl ještě Demosthenes, je osobností daleko složitější, měřeno klasickým ideálem řeckým, osobností narušenou. Jemu se rozpadl život v teorii a praxi, v obdobích více méně nucené nečinnosti sahá k peru a ve spisování nalézá lék své vyřazenosti. Je zajímavé, že Cicero si dobře uvědomuje svou rozpolcenost a hledá ideální úběžník, v němž by se setkaly obě roztržené půlky života. A jako si již v díle *De re publica* vytvořil v II. st. sen krásy a síly, tak v úvodě k III. kn. promítá a doceluje svou touhu po životní plnosti v postavě Scipiona Staršího: tehdy podle jeho přesvědčení se myšlení beze zbytku vtělovalo v čin.

A tak je Ciceronova kniha velmi nejednotná a jednotlivé části jsou nestejně hodnoty. Aby nenastalo opět nedorozumění, titul knihy »O povinnostech« neznačí nic suchého, žádný služební předpis, nýbrž je to filosofie praktického života. Ciceronovi jako Římanu musilo být téma zvláště blízké, ona střední oblast mezi ryzí filosofickou spekulací a reálným všedním životem. Má to jakousi pikantní příchut, že velký dějinný čin, jež vykonal Cicero, totiž zprostředkování hellenistické filosofie pozdějším věkům, byl vykonán jaksi nechťe a s mřným pohrdáním. Římané svou drsností rozbili nenapodobitelnou harmonii Řeků, u nichž i myšlenka byla bezprostředním životem, a vtiskli filosofii cejch nepraktičnosti. Proto Cicero rozlišuje obecnou řeč a čisté teoretické vyjadřování, proto k známému výroku, že zákony dvanácti desek předčí vahou celou knihovnu filosofických spisů, vytváří protějšek větou: »Ale o všech těchto otázkách, týkajících se získávání a ukládání, chtěl bych říci také užívání, peněz, dovedou pojednávat někteří výborní mužové, kteří sedávají na foru u prostředního oblouku, lépe než všichni filosofové kterékoli školy.« Tedy bankéř rozumí lépe penězům než filosof, důsledně také je staven veřejně činný muž nad »pouhého« myslitele. Není jinak možno, než že stále narážíme na rozpory, první dvě knihy jsou psány podle stejnojmenné knihy stoického filosofa Panaitia, mají určitou úroveň filosofickou, ale v třetí knize, když Cicero ztratí pevnou oporu v Panaitiově předloze, najednou se ozve advokát, toneme v právníckých anekdotách a formulích. Také kompozičně je dílo hodně roztržité, sám překladatel, který jinak důvtipně

obhazuje Cicerona proti běžným výtkám, mluví o »nesporných nedostatcích také stilistických«. Velmi nepřijemný je na př. rozpor mezi dvojí zmínkou o deseti zajatcích Hannibalových (I. 13. a III. 32.), také pokus zdokonalit Panaitiovo rozdělení dopadl dost nešťastně. Hlavní ovšem zůstává onen příkrý dualismus, který v nestejně míře postihuje všechna díla lidského ducha: na jedné straně vnímáme příliš zřetelně předsudky Ciceronovy společenské kasty, hmatatelně se účastníme krvavého západu římské republiky, cítíme lidské nedostatky autorovy, jeho ješitnost, která si neušetří vypočítávání zásluh z konsulátu r. 63., jeho náramně právníckou argumentací (zchytralý závěr III. 22.), prostě odraz poměrů dobových a všechnu tu časovou podmíněnost, ale na druhé straně napřímujeme dílo - díky zanečujícím jiskřám řeckého genia - vzepětí k absolutnu. Prvním a největším učitelem Ciceronovým stejně jako Plutarchovým byl Platon, Cicero přepracoval latinsky oba jeho velké spisy o ústavě i o zákonech. Měřeno dobovou konstelací filosofickou, Cicero se hlásí k nové Akademii, skepticismem proniklé dědičce Platonova myšlení, a osvojuje si právo hodně přebírat od strohého stoicismu, který byl tak blízký římské povaze. Ze stoické nauky vnikl do Ciceronova díla jistý racionalismus, nám dnes svou suchostí cizí, příznačné je neporozumění mythu, když Cicero kritizuje přísně i pověst o Romulovi a Removi. Jak jinak, sice také po vzoru stoického, ale v duchu Platonově, je pojat Herakles jako hrdina civilizačního díla, obětavý dobrodinec lidské společnosti (III. 5.)! Na nejkrásnějších spisech Ciceronovy příručky dobrého života hoří plamen ryziho řeckého idealismu, projevuje se především chválou spravedlnosti »paní a královny všech ctností«. Řecký je také estetický ráz mravního souzení, Řekové vůbec měli pro řádné, mravně dokonalé jednání výraz »kalon« (t. j. krásné); Cicero sice překládá tento výraz slovem »honestum« (čestné), ale na některých místech proráží pojetí původní: »Jako při hře na lyru nebo na píšťalu sebe menší zlovuk bývá péče zpozorován znalcem hudby, stejně tak je třeba dbáti v životě, aby nevznikl nějaký nesoulad, vlastně zde ještě o to více, oč je větší a krásnější souzvuk činů než souzvuk tónů.«

Nejšťastnější je syntéza řeckého ducha a římské síly v oblasti občanských ctností, v neobyčejně bdělém vědomí povinnosti k vlasti. Hned na začátku díla se Ciceron dovolává slov Platonových: »Nenarodili jsme se jen pro sebe samy a na část našeho života si činí nárok vlast a na část přátelé« - to zní opravdu řecky, jako ozvěna zaznívají slova Demosthenova o starých Athéňanech, z nichž každý měl za to, »že je zrozen netoliko pro otce a matku, nýbrž i pro vlast«. Pospolitost života bývá posledním Ciceronovým argumentem, římský státník, octnuvší se proti své vůli na dráze filosofického spisování, krásně horlí proti sobectví. Ti, kteří se starají jen o své věci, »vzrazují společenství života, ježto mu neobětují nic ze svých snah, nic ze své práce, nic ze svých schopností«, a ti, kteří dokonce činí druhému člověku újmu, jsou vinni, že »především se tím znemožňuje soužití lidské společnosti«. Tak chápe Cicero i zákony: »Neboť k tomu zákony směřují a ten mají smysl, aby zůstávala neporušena *jednota* občanů.« Tomuto zákonu pospolitosti života chce Cicero podrobit i náčelníky obce, podle něho »nad panovačné choutky nelze si představit nic hroznějšího a ohavnějšího«. Důsledně si Cicero přeje, »aby se správce obcí podobali zákonům, které užívají trestů nikoli z hněvu, ale pro spravedlnost«. Tu opět si připomeneme slova Sokratova žáka z jeho románu o Kyrovi: »Věděl sice, že i psanými zákony se lidé zušlechťují, avšak dobrého vládce pokládal lidem za *živý zákon*, protože může i řaditi i viděti neposlušného vybočivšího z řady a trestati jej.« Xenofontova formulace je samozřejmě daleko harmoničtější, božsky důvěřivá proti strohé větě Ciceronově o odosobněných správcích, čímž jsme se dostali k východisku svých poznámek o Ciceronově knize a uzavřeli kruh.

Cicero ve svém pověstném dopise Luceiovi dává návod, jak psát dějepisná díla: odmítá suché vyprávění analistické či kronikářské a doporučuje seskupovat děje kolem jedné význačné osoby, vytvářet sevířené scény a účinný závěr na způsob tragédie. Těmto požadavkům vyhovuje jak Sallustův Jugurtha, tak Tacitův Tiberius, ale úplně do popředí vysunul osobnost až Plutarch ve svých Životopisech. Biografie je druh v dnešní literatuře velmi běžný, přesto však budou Plutarchovy Životopisy většinu čtenářů poněkud cizí. Pramalo totiž připomínají lacinější dnešní zboží, které soukromý život hrdinů mění v historii sexuální a veřejné záležitosti pohodlné odbude dráždivými skandály, ale podstatně se liší také od hrdin Carlylových. Překladatelka vhodně srovnává dílo Plutarchovo a Carlylovo: »V tom je i rozdíl mezi hodnocením životopiscovým a hodnocením filosofa dějin, rozdíl mezi ctěním hrdinů u Plutarcha a Carlyla. Carlyle Plutarcha odmítal a rozdíl mezi nimi je právě v tom, že Carlylovo pojetí je dějinně filosofické, ale ne životopisné. Carlylovi hrdinové jsou ctěni proto, že dělají dějiny, Plutarchovi hrdinové proto, že jsou osobnostmi.« Myslím, že rozdíl sahá hlouběji do nitra obou životopisců: znakem Carlylova hrdiny je neobyčejná schopnost družnosti, schopnost získávat si lidi i nejprostší, po letech pobytu na poušti vstupují jeho heroové do středu lidí a podmaňují si je, ať jde o náboženského proroka Mohameda, ať o skotského básníka Burnse. Rodovým znamením postav Plutarchových je naopak tvrdá hrdost, povýšená odmítavost k lidem. I dobré skutky dělají jako neosobní povinnost, jenom výjimečně se sníží ke křivdě a bezpráví, ale jako by v něm nebyli účastní, podlehnou spíše tlaku okolností než nějakému temnému pudu. Nejzřetelnější jsou tyto povahové rysy u Diona: »Přesto však se nemohl zbavit své nepřístupnosti a nedovedl býti méně přísným vůči lidu, ačkoli okolnosti vyžadovaly, aby mu vycházel vstříc. Sám Platon mu to vytýkal, a jak jsem již poznamenal, napsal mu, že samolibost je družkou samoty.« Úplně stejný je portret Periklův: »Perikles se varoval stálého styku s lidem, a aby mu brzy nezevšedněl, ukazoval se mu jen občas.« A také Brutus je prost vášní lidských, dovede před bitvou u Farsalu dělat si výpisky z Polybia a před bitvou u Filip čítá do rána; výrazně vystupuje jeho strohá povaha kontrastem s Cassiem, zvláště v epizodě s Ocellou. Ve své snaze vytvořit neochvějně, žulové postavy vyhýbá se ovšem Plutarch tomu, aby je zapletl do vývojového procesu dějin. Jeho hrdinové nemohou být kolečkem v mechanismu časovém, ani hlavním, řídícím kolečkem nikoliv, stojí prostě nad dějinami. Plutarch se přamálo stará o historické pozadí, nezná nic z triků sociologických, nemluví o vyčerpané rase, o vyžilé útrvar římské republiky, postavy, které vykresluje, nejsou stafáží v obraze doby, nemají dobový kolorit, ani nejsou dobou pohlcováni. Doba, v níž Plutarchovi hrdinové žijí, slouží spíše za folii jejich velikosti, než by je nesla a vytvářela. V životopisu Periklově je krásně využito narážek soudobých komiků, Plutarch nechává posměšné verše těchto básníků vystřikovat a tříštit se na nerozborné skále Periklovy osobnosti. Nestará se nikterak o kritiku pramenů, kritériem je mu právě dokonalost líčené postavy. Zmiňuje se o historikovi, který nařkl Perikla, že dal odpravit Efialta, protože prý žárlil na jeho popularitu. »Vskutku nevím, odkud čerpal takováto zavlá obvinění proti Periklovi, který sice nebyl bez chyby, ale byl ušlechtilého smýšlení a dbal své cti a nebyl schopen zvítěci vášně.« V tom je celý Plutarch: »nebyl schopen zvítěci vášně«. Nebo v životopise Dionově vykreslil Plutarch tragikomickou frašku syrakuské demokracie, ale opět bez jakékoliv kritiky ústavních poměrů, jen jako protějšek k pevnému charakteru Dionovu. Vůbec Plutarch hodně pracuje s protikladem luzy a osobnosti, často osobnosti filosoficky utvářené. Dion byl přímým žákem Plato-

novým, Periklovým přítelem byl Anaxagoras, také Brutus »zušlechtil svou bytost studiem věd a filosofie«.

Celým rázem svého díla prokazuje Plutarch, že je dítětem doby císařské, odchovan-
cem kultury řeckořímské. Srovnáme-li jeho Životopisy s třemi knihami, rozbíranými
dříve, překvapí svou podivnou nepolitičností. Var občanského zaujetí a ústavního pře-
mýšlení byl vystředán filosoficky zabarvenou psychologií hrdinské osobnosti, která ne-
otřesitelnou mravní silou překonává časové podmínky. A jako Xenofon je smírným
dozvukem dějinného zápasu řecko-perského, tak Plutarch svými srovnávacími životopisy
postavil pomník kulturní symbiose řeckořímské. Ve svém díle staví vždy proti sobě
postavu Řeka a Římana, v českém překladu, který seznamuje čtenáře s necelou desetinou
originálu, jde o Perikla a Fabia, o Diona a Bruta. Na první přečtení snad více upoutají
biografie méně známých mužů, Fabia (závěr pěkně vystupňován Fabiovou žárlivostí
na úspěšného Scipiona) a Diona, kdežto Perikles je v dnešní představě příliš spojen
s Akropolí, takže Plutarchovo umění slova se zdá poněkud střízlivé vedle nádhery
slavných staveb, a Brutus je zastíněn tragedií Shakespearovou, který ovšem použil jako
vzoru Plutarcha. Ale vytrvalejší čtenář přijde na chuť osobitému umění antického
životopisce, zvykne si na jeho protianalistický způsob neuvádět data, přestane hledat
v životopisech dějiny v kostce a najde v nich to, čím chtějí být, mistrovsky podané
životy celých lidí. Vitané bude také dnešnímu čtenáři překladatelčino ospravedlnění
snů a předtuch Plutarchových postav poukazem na moderní psychoanalysu. Ovšem
odborná věda by mohla ještě mnoho vykonat přesným výsledováním rozporu mezi
historickým Periklem a Periklem Plutarchova životopisu nebo rozporem mezi Tacitovým
a historickým Tiberiem: umělecký záměr pozdních starověkých umělců prózy by
vystoupil daleko zřetelněji.

Zbývá ještě promluvit o překladech, úvodech a poznámkách k jednotlivým svazkům.
Osobnosti překladatelů předem zaručily zdar díla, Stiebitz je nejznámější překladatel
z antických autorů vůbec, kromě toho vydal originál Demosthenových řečí pro střední
školy, také Ludvíkovský vydal podobně výbor z filosofických a retorických spisů Cicero-
nových a proslul vedle odborných prací z klasické filologie studii o vlivu starověké
humanity na naše národní obrození, ani Hrůša není nováčkem v překládání a Otáhalová-
Popelová si přinesla k svému úkolu mimo jiné vhodné i filosofické školení. Ale není
celkem moderní tradice v překládání z klasických jazyků, a tak bych měl některé
poznámky. Hrůša v překladu svěžího díla Xenofontova ponechává zastaralý výraz
»vyzvědači« ve významu předzvědné hlídky a někdy stavba jeho vět příliš připomíná
řeckou předlohu. Stiebitz celkem se zdarem zachovává jadrnost a pádnost originálu
(někdy snad stává se tím překlad těžko srozumitelný, na př.: »Jestliže ovšem i skuteč-
nost opomíne všechno to, co kdo pominul v řeči, sluší se mluvíti k lidu tak, aby se to
líbilo«), pomáhá si při překladu period vloženými větami, nebojí se ani modernisace
výrazové, šťastně přiblížil na př. výraz »choreg a prytan« překladem »režisér a dirigent«.
Ludvíkovský měl ovšem značné potíže terminologické, částečně s nimi seznamuje čtenáře
v předmluvě. Vedl si tu velmi pečlivě, leckdy si však člověk uvědomí, že čeština
postrádá do jisté míry logickou kázeň, že její synonymika není docela propracována.
Je to patrné zvláště na místech, kde Cicero užívá umělého dělení dvojitého nebo troji-
tého, čeština, nemajíc tak vypracovanou soustavu synonym, neunesse konstrukci originálu,
uvádím malou ukázkou z III. 21.: »...jakými domluvami či spíše plísněním se mám po-
kusit odvrátiti takového člověka od bludu?« (v originále »obiurgatione-convicio«).

Konečně překlad Plutarcha je opravdu živý, ale značně pestrý, málo stylový. Náhodou právě v úvahách nad tímto překladem upěl moderní český romanopisec antickému spisovateli »slovní magii«. U nás se bohužel pramálo znají hodnoty antického stylu, slohové zákony starověkých teoretiků i samých umělců, ačkoliv máme skvělé studie F. Novotného o rytmu v antické próze, ačkoliv mnoho se starověkou estetikou zabýval K. Svoboda. Ovšem těžko si může čtenář udělat představu o slohu originálu podle takové věty z překladu Plutarcha: »Konečně velikoleposti děl a chrámů a nádheře budov, kterými Perikles vyzdobil Athény, se nemůže vyrovnat ani všechna nádhera předcísarského Říma, neboť periklovské Athény ji nesrovnatelně předčí skvělostí a monumentalitou.«

Může být spor o to, jak rozsáhlé úvody a poznámky vyžadují nové překlady ze starověkých autorů, zda je třeba využít příležitosti, a čtenáři, který už vzal přeloženou knihu řeckou nebo římskou do ruky, povědět toho co nejvíce o autoru, době a realitách, dotčených v textu, či zda dlouhé výklady neodstraší čtenáře a nevtrhnou knize školský ráz. Ideální by ovšem bylo, kdyby všechny odborné výklady obstaral příslušná odborná literatura, která by byla dobře psána a dovedla přitáhnout široké vrstvy čtenářstva, a kdyby překlady samy nebyly ničím zatíženy. Dnešní praxe je velmi rozdílná, některé exklusivní edice se skoro obešly bez poznámek, z knih, kterými se zabýváme, svazky Antické knihovny usilují zřejmě o nejmenší co možná zatížení výkladovým aparátem, kdežto Demosthenes je po této stránce vybaven pro naukový ráz edice velmi štedře. Oba úvody Otáhalové-Popelové, k Plutarchovi i Xenofontovi, jsou velmi pěkné, stručné a opravdu zasvěcující, situace, za nichž byly prosloveny řeči Demosthenovy, si samy vyžádaly obsírnější objasnění, které podal Stiebitz úvodem »Demosthenes a jeho doba«. Konečně zvláštní ráz a dějinný význam Ciceronovy filosofie je vysvětlen pronikavým a velmi obsažným úvodním pojednáním Ludvíkovského, které upoutá čtenáře zvláště výkladem pojmu »natura«. Krásným rysem některých úvodů je pozornost k starší překladatelské tradici, která sahá namnoze až k humanismu a je pěkným důkazem naší kulturní vyspělosti, láskyplnosti a duchaplnosti v tomto směru vyniká Ludvíkovský, ale nabádavý je také výklad Hrušův.

Nejobšírnější vysvětlivky k textu má Stiebitz, který také jednotlivé řeči opatřil samostatnými úvody, ačkoliv by snad stačil úhrnný úvod. Vlastně nejhojnější jsou vysvětlivky k Ciceronovi, ale Ludvíkovský je sestavil co nejsporněji, určiv je zřejmě pouze pro důkladnější čtenáře. Obě ostatní díla, která jsou charakteru více méně beletristického, buď poznámek vůbec nemají (Plutarch) nebo je jich málo (Xenofon). Poněkud překvapuje, že překladatel považoval za nutné upozorňovat na ironický ráz přestřelky mezi Hystaspou a Kyrem a že také v třetí řeči proti Filipovi je vysvětlován smysl onoho »kupování« - snad lze poněkud spoléhat na chápavost čtenářskou. Právě inteligentních čtenářů je si ovšem přáti pro Antickou knihovnu a podobné podniky co nejvíce.

Abych zachoval starý zvyk filologů, končím tiskovými chybami. Je jich bohužel v posuzovaných svazcích hodně, v Demosthenovi je značný nepořádek v číslicích, jinde není nouze o vynechanou čárku nebo háček (Cicero, str. 153: kež), v Plutarchovi čteme o »haruskipech« atd.

Bylo by ještě možno vyslovovat přání, co by mělo být v dalších svazcích Antické knihovny, jak bychom vedle chystané korespondence Senekovy uvítali výbor z listů Ciceronových atd., atd. Hlavně však přejeme Antické knihovně dodržení nasazeného tempa a znovu hodně čtenářů.

Oldřich Králík

Listy rytířské

Tak bychom mohli nejvýstižněji pojmenovati nově vyšlou knihu v Podlahově knihovně naučných spisů sv. 3., vydané nakladatelstvím »Výšehrad« v září roku 1940. Kniha a obdržíš brožovanou za 120 K, vázanou za 145 K. Má ve velkém formátu asi 350 stran a byla připravena k tisku Jaroslavem Ovečkou S. J. Kniha má název: Výbor z listů a instrukcí svatého Ignáce z Loyoly, zakladatele Tovaryšstva Ježíšova.

Kdo má vskutku liberální srdce, liberální v původním latinském smyslu slova, srdce hodné člověka svobodného, srdce bohaté a štědré, slušné a šlechetné, uznávající do nitky a do puntíku cizí právo a trpící raději nějakou ujmu ve svém právu než v cizím, takový člověk ať se začte do Ovečkova překladu listů a instrukcí sv. Ignáce z Loyoly. Pozná v nich rytíře, člověka hodného pomilování a obdivu, člověka se srdcem liberálním v starém latinském slova smyslu.

Jest možno mít dokonale lidské sympatie k Božímu vojáku, jakým byl Loyola, i tehdy, když není v srdci žádného paprsku milosti, který by poháněl člověka k nadpřirozenému kroku; ano i tehdy, kdy jest světlo lidského rozumu zatemněno pro věci spasení. Ovšem jest k tomu potřebí slušného a štědrého srdce, liberálního smýšlení. Muž vpravdě liberální, který nevěří ve vyšší síly, nemůže býti nezaujat postavou takového rytířského, liberálního a dokonalého člověka, jakým jest Ignác z Loyoly, právě proto, že je to člověk jedinečný, neslýchaný, rovný, přímý, veliký, vznešený, dobrý, statečný, moudrý, nevysvětlitelný. Slušný nevěstící člověk si není s to vysvětliti nevyrovnatelný charakter Ignáce z Loyoly, a proto jest pln obdivu, chvály a náklonnosti k tak velikému světlu, jaké září z tohoto španělského Baska.

Budete mít tvrdou kůži vy všichni, kdo budete čísti Ignácovy listy a instrukce bez vnitřního pohnutí! Ignác jest umělecká socha, vytesaná z dobrého mramoru, ale není to socha mrtvá, nýbrž živá. Ten však, který do ní vdechl dech života, vdechuje tento život také do každého řádku, napsaného rukou této živé sochy, a vy budete musiti odporovati dechu Božímu, nebudete-li chtíti podlehnouti očišťujícímu dojmu, který vane ze všech Ignácových vět, rozkazů, napomenutí, poučení a dovolení. Obrňte se tedy a naučte se aspoň oně prosbě Otčenáše, která zní: A neuveď nás v pokušení! - Budete totiž v pokušení, že se obrátíte z nevěry k víře čtením Ignácových výzev, jako se on obrátil od života světského k životu božskému čtením života lidí božských, nebo že se aspoň obrátíte od předsudků k pravdě...

Co se toho nabájlilo na příklad o slepé jezuitské poslušnosti k církevním představám! Čtete si tedy listy Ignácovy o tom, jakou poslušnost vymáhal na svých podřízených; čtete si to a rozjímejte si to; povíte nám pak, co je to slepá poslušnost, zda je to něco nerozumného, či spíše cosi samozřejmého, cosi nutného, velkolepého a svrchované žádoucího, cosí jako podmínka společného úspěchu v dobrém snažení, neboť toto se předpokládá! Jesuita není naváděn k slepé poslušnosti ve zlém, nýbrž v dobrém. Nesmí poslouchati v tom, co je mu jasně zakazováno katolickým svědomím, neboť toto svědomí má jeden jediný obecný, nezvratný základ: katolickou víru. Jesuitská poslušnost není tedy nic jiného než obecně čili katolicky požadovaná poslušnost...

Na druhé straně jest právě tato poslušnost, pěstovaná a vyžadovaná v jezuitském řádu, tak veliká ctnost, že svědčí o jejich naprostém životě z víry a milosti. Neboť jenom přesvědčení, plynoucí z víry, může ukládati tak těžké a trvalé břemeno, a jenom víra,

obdařená právě tak nadpřirozenou silou, jako ukládá nadpřirozenou obět, dovede působiti takový zázrak v lidské vůli, jako jest nepochybně slepá jezuitská poslušnost!

O poslušnosti jest tedy psáno v listech Ignácových nejvíce a nejčastěji. Není však téměř předmětu z oboru praktického bohosloví, abyste o něm nenašli v této korespondenci významné a užitečné poznámky, z nichž by bylo možno sestaviti celé příslušné pojednání. Význačná ctnost jezuitská jest po poslušnosti, na př. obezřetlost. Jest jí potřebí v přijímání a posuzování nauky, v konání kajícího a pěstění ctnosti, při užívání jazyka a řeči, v každém styku a jednání, ve styku a dopisování se ženami. Obezřetnost je spojena s rozumnou umírněností ve všech věcech; předpokládá pozor a úvahu v každém počínání, všímavost k radám a míněním druhých, ukázněnost a klid duševní, používání prostředků i přirozených k vyššímu cíli, nade všecko pak hledisko, podle něhož třeba všecko měřiti, a cíl, k němuž třeba všecko zaměřovati.

Nejvíce se projevuje moudrost Ignácova v odklízování duchovní úzkostlivosti, jak ukázal skvělým způsobem už ve svých Zápiscích. Nikdo si nepočínal v přemáhání vtrouhů čili skrupulí vítězněji, jistěji a soustavněji nad něho. Tataž opatrnost proniká všecko jeho jednání s různými lidmi, osobami, stavy i národnostmi; jeho zásady o míře v kajícího a umrtvování, o bdělosti při duchovních útechách i duchovních vytráplostech, o důležitosti lékaře a tělesného zdraví jsou právě tak pozoruhodné, jako jeho požadavky na duchovního rádce, duchovní politiku, duchovní a společenské styky, duchovní jednání s kacíři a moudrost duchovního představeného. Korunou veškeré obezřetnosti a zlaté střední cesty mezi bludnými krajnostmi, výsledkem dlouhého cviku v této ctnosti jest svoboda ducha a rovnováha duševních afektů.

Jestliže jsou tolik výborné Ignácovy rady stran duchovních cvičení, totiž jejich volby, míry a způsobu, můžeme říci, že právě tak výborné jsou jeho nauky o lásce k Bohu a k bližnímu, o modlitbě ústní i vnitřní, o pokoře a pokušení, o zpovědi a přijímání, o chybách jakožto prostředku ke zdokonalování a předmětu snažení o dokonalost. Toto poslední jest práce, určovaná bez naší volby; v jiné práci třeba držeti míru a pořad, tak jako vůbec ve všech pozitivních úkonech a výkonech. Není zapomenuto na zření k okolnostem, na vystříhání a napravování pohoršení, na pravý úmysl a upozorňování bližního, na povinnost vděčnosti a na patřičné zřetele k osobám. Kolik lidí se zajímá o tyto věci a kolik se jich spotřebuje o nich poučiti! Zde najde o tom všem zásady pevné, pádné a srozumitelné.

O užívání hmotných statků má Ignác názory diktované Duchem Božím, a nikoli přemřštěné. Chudoba má velké přednosti a dobré účinky, jest to milost a nástroj Boží. Nemá býti závadou v Boží službě, nýbrž má býti snášena statečně, ano milována i se svými následky. - Statků církevních a vůbec statků časných má býti užíváno od kleriků a od laiků náležitě, zejména mají býti vynaloženy náležitě před smrtí. Ignác nešetří vtipem tam, kde mluví o některých bohatých klášterech, které neužívají svého bohatství pro větší čest a slávu Boží, a domnívá se, že by měly takové kláštery a řehole pomáhati jeho Milosti císařské v boji proti Turkovi.

Mezi nehmotnými pozemskými statky klade Ignác nejvyšše čest a dobré jméno, pověst a vážnost. Neschvaluje špatné prostředky k jejich uhájení, ale klade na ně veliký důraz také v řeholi, v pracích apoštolských, mezi podřízenými a ve styku řádu se světskou společností. Měřítkem a normou jest mu i zde obecné dobré řádu, a činy, jimiž se dobrá pověst řádu nebo člověka apoštolského upevňuje a zvelebují, ačli nejsou samy v sobě špatné, nalézají hodnými chvály a doporučení, pro vyšší, ba nejvyšší účel, k němuž směřují v poslední řadě.

Krásné jsou vývody Ignácovy o jistých činnostech a stavech lidských; o řeholním povolání a řeholních ctnostech, o řeholních pravidlech a řeholní ustraněnosti v záležitostech světských; o dobročinnosti a dobrodincích, a o činnosti apoštolské. Apoštolát je vznešený a má své závazky; jest ho potřebí a nesmí se báti nějakých nebezpečí; jeho základem jsou vlastní ctnosti, a mezi jeho prostředky musí býti dobrá soustava a správný pořad; odměna apoštolova je jiná než mzda dělníků a pracovníků světských.

O manželství mluví Ignác hlavně ve svém listě Jané Aragonské, choti vévody Askania Kolonny v Římě. Je to malý traktátek o šestadvaceti bodech - samé důvody pro poddanost manželky svému manželu a pro poddaný způsob, jakým si má žena udržovati nebo zjednávatí přízeň, lásku a věrnost svého muže. Nejsou to sice žádné rady emancipační, ale jejich účinnost jest více zaručena než účinnost svéprávnosti u té, která se jí vzdala, aby byla ozdobou, radostí a slávou toho, jehož si vyvolila za svého pána a velitele.

Mnoho péče věnuje Ignác, jak jest ostatně známo z povahy jezuitského řádu, studiu, zejména pak studiu bohoslovnému. Jesuitská pedagogika vyvěrá z vět, jež pronesl Ignác příležitostně o vzdělávání mládeže jakožto součástky vzdělávání křesťanského lidu. Ignác vykládá obšírně účel studií a cenu studií; káže opatřiti věci ke studiu potřebné, ale zároveň klade pěstění věd za pěstění ctností, ustanovuje míru ve studiu a poroučí především studovati pro účely řádu a potřeby církve. Výtečné jsou rady Ignácovy o zřizování seminářů pro výchovu duchovních pracovníků. Ignác zná zejména přednosti studia bohoslovného, doporučuje svůj dvojí kurs bohosloví, vedle krátkého kursu pro nekleriky; mluví o důležitosti kázání, o jeho předmětech, způsobu, přípravě a cvičení v umění kazatelském. Všecko to jsou věci hodné obzvláštní pozornosti.

Mimořádnou starost věnuje Ignác psaní dopisů. Pravidla, která dává svým členům o psaní listů, jsou obdivuhodná, a sama svědčí o velikém a mohutném duchu Loyolově. Tam pravidla jsou, řekl bych, základem veškeré obrovské literární činnosti jezuitského řádu, a oně přesnosti v postupu vědecké práce, která charakterizuje jeho literaturu; mimo to jest v nich uložena trest duchovního pořádku, postoje a pokroku. Právě proto i sama korespondence Ignácova jest veliký a významný čin.

Nejvíce bude v listech Ignácových zajímati české čtenáře to, co myslí, říká, radí nebo přikazuje Ignác o Praze a o Čechách svého věku. Není toho málo. Aspoň deset listů se týká tohoto předmětu, a instrukce, jež jsou určeny pro české země, mají pro českého čtenáře vskutku osobitý půvab. I dnes by bylo možno učit se od nich dobrému řádu i dobré metodě...

A tak Ovečkův výbor z listů a instrukcí svatého Ignáce z Loyoly jest vynikající a záslužný skutek. Budeš-li z něho čísti jeden list denně nebo jednu partii listu navečer, abys měl látku k nočnímu rozvažování, budeš vstávati druhého dne s předsevzetím, jež nebudou vrátka ani malicherná. Jest třeba mezi českými katolíky rytířského ducha Loyolova, zápalu pro věci Boží a dobro Církve.

Ovečkův překlad možno nazvati znamenitým. Je to vzor mluvnické správnosti, která nekapituluje před brutální přesilou novotvarů a novovazeb, nýbrž uchovává uctivě ducha řeči předků, aniž se dopouští archaismů, kterých nelze uhájiti. Přesto, že se překlad připíná k originálu a že následuje dosti často románského proplétání vět, nemůžeme říci, že by postrádal oně jadrnosti, jakou vyniká předloha. Čestina Ovečkova jest ve věci, o níž jde, dokonalejší; a jest velmi užitečno čísti jeho překlad, abychom utvrdili v sobě stará pravidla českého řazení slov, myšlenek a souvětí.

Konstantin Miklík

KNIHY A UMĚNÍ

Mánes a Aleš

Mánesův odkaz národu, Orbis 1939, Josef Mánes, Melantrich 1940, M. Aleš: Špalíček, Melantrich 1939.

Vydání stíhá vydání souborných děl mistrů naší bezprostřední minulosti, nová jsou ohlašována a všechny potkávají se s netušeným zájmem a úspěchem, ba jsou přímo tímto zájmem vyvolávána. Díla, na něž se čekalo desetiletí, vycházejí jedno za druhým nyní, často s jistou známkou spěchu, jímž potřeba předhonila možnost. Jak se neradovati z toho, z této obživlé působivosti umění po smutných a dlouhých dobách, v nichž výtvarné umění se pohybovalo mezi atelierem a museem, aniž přišlo v styk se životem národa. Jest ovšem pouze jen součástí všeobecného zájmu o poklady naší kultury, přece však živým svědectvím toho, jak významnou roli hrálo výtvarnictví v naší národní minulosti, jak bývalo pevně spjato s jejím vzrůstem, ve smutném kontrastu k destilovaným snahám uměleckého včerejška.

Výtvarní umělci, malíři především, mluví k nám všem řečí otevřenou, jasnější než může být řeč jiného umění, řečí, jež nevyžaduje slabikování, ale která jediným pohledem sděluje to, nač by bylo zapotřebí celých knih. O Mánesovi a Alšovi platí toto přede všemi. Ani v dobách poválečného spekulování neztratila jejich řeč svoji účinnost, třeba, že se tak ostře odlišovala od toho, co doba hledala. Ale epizody se ztrácejí a zapadají, a my dnes znovu vyznáváme umění ne pouze samobytné, v sobě samém žijící a umírající, ale umění, v němž umělec, syn své doby, zobrazil veškerý, ne tedy jen estetický, touhy, potřeby a nutnosti své doby.

Takovými umělci byli Mánes a Aleš. Zápas o národní bytí a jeho výraz byl jistě nejsilnějším dojmem jejich života. S tohoto hlediska bylo by možno přiznati i jistou oprávněnost podtitulu »Zemi milované...«, jež nese vydání Mánesova díla v Orbisu se studií doc. dra F. Kovárny. Nesmí však být zapomenuto, že dojem nejsilnější není dojem jediným. A tak ve snaze učiniti dílo Mánesovo co nejaktuálnější, byla učiněna zajiště chyb, když byl Mánes představen pouze ve výseku zobrazujícím témata vlastenecká. Násilí Mánesovi učiněné zračí se zejména ve výběru obrazů, v němž se umělec jeví neúplně a skresleně. Jest však zato dlužno vyzdvihnouti dobrou úvodní studii Kovárnovu a velmi pěknou úroveň, v kontrastu proti vydání melantrišskému, reprodukcí obrazových. U díla tak nákladného a významného překvapuje pouze malá péče, věnovaná úpravě knihy, myslím na vazbu a titulní list.

Téměř současně vyšedší vydání melantrišské se studií prof. dra J. Pečírky ukazuje naproti tomu Mánesa celého, bez brýlí doby. Tedy ne pouze Mánesa-vlastence, ale Mánesa celého člověka, jaký je každý skutečný a veliký umělec. Nesnaží se upozorňovat na určitou stránku jeho díla, ale o to, podati je v jeho celistvosti, objasniti a osvětliti nám je co nejzřetelněji s pevnou vírou, že z pravdy skutečnosti vyplyne samočinně to poučení a posila, kterou dnes v díle Mánesově hledáme. A tak vidíme zde, snad dokonaleji a úplněji než kdy jindy, před sebou krátký a bohatý život velikého umělce, jemuž je umění životem, jenž jím myslí, cítí a jedná a jenž v něm zachycuje všechny složky své bytosti a tudíž i přirozenou lásku ke svému kraji, k lidu, z něhož vyšel, k jeho dějinám, jeho hrdinské minulosti. Národní píseň je tak silnou složkou života jeho lidu, že ne-

může ji, ač dítko cizí musy, ze svého zobrazení národa vyjmouti. Vzniká nový druh kreseb, ilustrace národních písní, jež pak zejména v díle Alšově ve Špalíčku, právě znovu vydaném, hraje tak významnou roli.

Je-li u Mánesa jeho vztah k rodné zemi a lidu významným, stává se tím významnější u Aleše. Po známém ztroskotání velkých plánů, jež nás ochudilo neporozuměním doby o tak veliká díla, oddává se umělec zcela slovu. Písní, ilustraci knižní a výzdobě budov. Tam, kde není nutno mluvit zprostředkující technikou dřevorytu, fresky nebo sgrafitta, tam prožívá svůj nejvnitřnější život bohatá a citlivá duše umělce. V tom je právě jistě největší kouzlo Špalíčku, vzniklého umělcovým prožitím všech složek života našeho venkovského lidu, že v něm nalézáme každý z nás znovu a znovu své myšlenky, své city, své vzpomínky. Špalíček je ilustrovaným slovníkem našeho národního vědomí a jeho nové vydání a doplnění je proto důležitým činem. Doprovázející studie dra Em. Svobody přináší mnoho nového a zejména osobními vzpomínkami představuje nám dnes již legendárního mistra.

Jan Sokol

Kniha o Josefu Tulkovi

Bohumil Vavroušek: *Josef Tulka*, román života a dílo. Topičova Edice, Praha 1940. Cena 45 K.

Život Tulkův je jistě dobrým námětem pro románovou skladbu. Jeho záhadné zmižení z Čech není však jedinou přitažlivostí umělce zjevu. Celý život Tulkův je velkým zápasem čisté duše o dobro, krásu a lásku; prohry v tomto zápase zavíraly mu však krok za krokem cestu k vysněným cílům a jeho konec byl pak jen posledním nevyhnutelným dějstvím života, tolika rozpory zmiřaného.

Již jako jinoch musel bojovat o své povolání s chudobou své rodiny a za cenu své volby vzít na sebe těžkou odpovědnost za celou rodinu a později za své předčasně osiřelé sourozence. Později ani láska k Augustě Brzorádové, s kterou se seznámil při chlebové práci v atelieru fotografa Eckerta, nepomáhala mu nésti životní úděl, takže k starostem o sourozence přidala se ještě úzkost o štěstí milé dívky. Bída přivedla ho několikrát k povolání učitelskému, které však vždy rychle opouštěl, kdykoliv se naskytla příležitost svobodné tvorby umělecké. Nespravedlivé kritiky o jeho posledním a největším díle v Národním divadle vzaly mu nakonec všechnu chuť k práci a Tulka odešel z Čech.

To jsou však jen osudy vnější, počítaje v to i poněkud humorný a trochu trýznivý pobyt v Býchorech u rytíře Horského, krásné časy u Trenkwaldů ve Vídni i tajemstvím obestřený poměr Tulkův k neznámé komtese ze společnosti profesora Trenkwalda.

Tulka byl dobrým a nadšeným hudebníkem. Často litoval, že se nevěnoval hudbě místo malířství. Žil celá léta v šlechtickém prostředí, ale zachoval si vždy nedůvěru malého českého člověka k lidem urozeným. Vzpomeneme-li však, že od svého prvního úspěchu v Tunovském paláci mohl jen šlechtě děkovat za všechno dobré, co ho v životě potkalo, těžko pochopíme jeho vzdor. Neskrýval se nikdy s odmítavým stanoviskem k řeholím a církevní dogmatice a přece sní o životě mnišském a nakonec podle mínění svých vrstevníků prchá do kláštera. Horuje pro minulost a staré umění, při tom se však posmívá znakům, které musí namalovat k slavnosti v Kolíně.

Je nešťastným člověkem devatenáctého století. Žije sice ještě v starém řádu hodnot, ale jeho poměr k nim je už převrácený a sám neví dobře proč. Odtud ten bezútěšný

smutek, který u něho není jen svévolnou ozdobou. Trpěl a snad teprve my pochopíme, čím a jak trpěli duchové jeho doby, nadaní tak jemnou vnímavostí a takovou přirozenou ušlechtilostí.

Jeho dílo je ovšem kusé a zbyly z něho jen chatrné trosky. Ale i to, co se zachovalo, spíše by nás mělo překvapovat svou monumentalitou, silnější než malichernosti doby umělcovy.

Bohumil Vavroušek poctivě vypsál příběhy svého hrdiny, na mnoha místech cituje jeho dopisy a písemné projevy, snaží se leckde o přísnou nezaujatost, ale celé jeho vyprávění je trochu šedé a k básnické plnosti má dosti daleko. Také Cyril Bouda vryl na obálku portret Tulkův bez fantasmie, přesně podle fotografie. *Břetislav Štorm*

Poklady národního umění

Poklady národního umění, sešit 1-10. Vydalo nakladatelství Vyšehrad v Praze roku 1940. Cena sešitu 5 K.

Průvodcová literatura je často odkázána na autory provinciální, jejichž hlediska jsou často zužována zájmem o určité jevy a skutečnosti; vydavatelé těchto pomůcek jsou zpravidla vedeni snahou posloužit všem vrstvám. Pak ovšem není div, že publikace toho druhu mají všechny nedostatky chvatně sestavené příručky, kde se především poučíte o místním koupališti, o zásluhách pana starosty, o proslulém rodáku, který vlastní deset nebo i více trofejí získaných při závodech v přespolním běhu a někde na zastrčeném místě mezi inseráty podnikatelských firem přectete si kusou zprávu o umění a minulosti. Tato nechut k umění a minulosti není však nikterak obecným vyznáním všech vrstev národa. Jde tu spíše o mírný anachronismus let, kdy jsme se příliš zabývali svou přítomností, zapomínající na své svazky s minulostí a zapomínající na tvorbu minulou i přítomnou.

Bylo tedy dobře, že školeným historikům umění byla dána příležitost, aby ukázali, k čemu je jejich vzdělání a jak splní nejtěžší úkol svého řemesla, vyložit člověku neucelenému, co jest umělecké dílo a ukázat mu, že umění není temné a vzdálené, ale velmi blízké jeho srdci.

Volba námětů prvních desíti svazků Pokladů národního umění by nasvědčovala, že pořadatelé sbírky skutečně měli na mysli přiblížit staré umění duši člověka naší doby. Vyšla monografie o kostele sv. Ignáce v Praze, Loreté, Karlově mostě, náhrobku sv. Jana Nepomuckého, Řípu, farním kostele sv. Jakuba v Brně, Sázavě, Svaté Hoře, Národním museu a Klokotech u Tábora. Mezi autory těchto prvních desíti sešitů vidíme jména tak významných historiků umění, že se můžeme právem pozastavit nad tím, co je pohnulo, aby opustili výšiny své vzdělanosti a stali se alespoň na chvíli průvodci poutníků.

Obsah každého sešitu je rozdělen na část historickou a část popisnou. Historické kapitoly jsou zpravidla velmi hutným, ale v hlavních rysech dostatečně poučujícím obrazem stavebního vývoje jednotlivých památek. Z popisných kapitol přesností vyniká práce arch. Oldřicha Stefana o klášteře sázavském. Někteří autoři libují si však ve slohu značně vlnitém, prostému čtenáři mnohdy se zatočí hlava z vět spirálovitě sestrojených, sršících zkratkami ve vyjadřovací technice dějepisců umění oblíbenými. Tyto zvláštnosti odborné mluvy, které sice jedinečně zpěstřují debatní večírky odborníků, budí však v čtenáři povážlivou úctu k dějinám umění. V literatuře průvodcové nemají místa.

Pro omezený rozsah nebylo asi možno zvýšiti zajímavost textových částí vložkami epickými, které tak zdobí Eckertova Posvátná místa hlavního města Prahy a monografie biskupa Podlahy. Zato však obrázky (v každé knížce je sedm fotografií) jsou pečlivě vybrány a dobře reprodukovány, takže v mnohém nahradí, co chybí stručnému popisu. Velmi dobrou pomůckou jsou reprodukce půdorysů staveb, otiskné na zadní stránce sešitové obálky.

Shírka národního umění je edicí velmi vzácnou. Učení mužové a ženy skládají průvodce po posvátných a památných místech pro poutníky, pro lid obojího pohlaví, jak se kdysi říkávalo. Zdá se, že v tom můžeme tušiti nejen znamení dobré vůle sloužit, ale i patrnou známku silnějšího pocitu odpovědnosti vzdělanců. Nejde tu naprosto o záměrnou snahu intelektuálů, přizpůsobit se lidu; spíše se zdá, že v obou vrstvách ožívá vědomí národní společenosti.

V tom bychom spatřovali největší klad této edice.

Břetislav Štorm

Volné směry

měsíčník pro výtvarné umění, literaturu, divadlo a hudbu, začíná svůj 36. ročník. Obrazová část prvního čísla je jistě vybrána s vkusem a přináší ukázky hned několika století českého výtvarného umění. Je tu detail gotického obrazu Panny Marie z Čes. Budějovic, sochy sv. Zikmunda a sv. Barbory z 15. století, detail Braunova Zoufalství z Kuksu, Brandlův sv. Petr, Navrátilova zátiší, krajina a barevná reprodukce oleje Dvě herečky, skizza Alšova k Lubelské Unii, Sychrův a Bauchův portret, Zátiší Slavičkova a dobrý portret dra Kaprase od Josefa Wagnera. Nalézáme tam ovšem i nezbytného Špálu a Vincence Beneše, kteří, jak se zdá, patří už k obvyklým dekoracím všech projevů spolku Mánes. O architektuře nelze se určitě vyjádřiti; něco ze záslé slávy architektonických pokusů, tvářících se účelově smutně, zírá ze strmé perspektivy Chocholeova obytného domu.

Zdá se tedy, že vydavatelé Volných směrů mají dobrý úmysl sloužit umění, ať již jde o výtvarné projevy minulosti nebo přítomnosti. Vyloučeny jsou patrně projevy »umění budoucnosti«, což lze zaznamenati s uspokojením. Jde tedy opravdu jen o umění, nikoliv o propagaci určitých názorů kulturních.

Volné směry jsou letos rozšířeny o přílohu literární. Jest ovšem sporné, co může býti vtěsnáno do čtyř stránek letákového přitisku. Lze se domnívat, že tu šlo spíše o zpestření obsahu, než o vážnou práci na poli ostatních umění nevýtvarných.

Číslo samo je vyplněno texty většinou z per historiků umění. Umělecký časopis měl by se však spolupracovníků z těchto řad úzkostlivěji varovat, chce-li býti opravdu listem pro umění a ne pro vědecko-uměleckou analýsu. Pak se vrtá otázka, zda otiskné reprodukce nejsou jen pouhým trpným předmětem učených pojednání; to by ovšem byla cesta, jak umění zatemniti.

Je jistě správné, že k dílu byli přizváni básníci, ale přáli bychom si, aby jejich práce byly vybírány s takovým vkusem jako díla výtvarníků pro část obrazovou a aby doprovod umělecko-historický byl omezen na přílohu.

Sluší ještě poznamenati, že výstavě ve zlínském salonu nebylo třeba věnovati tolik místa a pozornosti v otisku úvodní přednášky dr. Josefa Cibulky, zdvořilostí přeplněné a podivuhodně relativistické.

Břetislav Štorm

Umění a život

Nakladatelství Herderovo (Freiburg in Breisgau) začíná za redakce dr. Heinricha Lützelera vydávat sbírku malých uměleckých monografií pod názvem *Der Bilderkreis*. Již názvy prvních šesti svazků (*Bild Christi*, *Die heilige Nacht*, *Trost im Sterben*, *Von bleibenden Freuden*, *Junge Mädchen*, *Brautliche Paare*) naznačují, že vydavatel vytkl si vyšší cíl než pouhé popisování nebo rozbor uměleckých děl. Úvodní text každého svazčku je zaměřen k některému podstatnému jevu lidského života, je to hutné, krátké kázání, doprovázené na následujících stránkách řadou reprodukcí obrazů soch starého i nového umění.

Autor předmluv se nevyhýbá dějinnému pohledu na vývoj uměleckého cítění, nevyhýbá se ani kritickým poznámkám o význačných rysech umělecké tvorby různých národů. Má však stále na paměti, že toto lidské poznání uměleckého odkazu není samoúčelné, že je předchází poznání křesťanské pospolitosti a víry, směřující k poslednímu cíli člověka.

Tak na příklad v knize o Obrazu Krista čteme tuto krásnou, naději v křesťanské umění plnou větu: »A vždy se dostává Kristovu zobrazení nové podoby, což zároveň znamená nové spojení s Kristem, nový hluboký pohled do jeho nevyčerpatelnosti. Teprve v okruhu všech národů se Kristův obraz vnitřně zaokrouhluje a nabývá své plnosti a zralosti.«

Jak odlišné zní tyto věty proti mrtvé řeči pitvatelů umění!

Nezáleží na učenosti a vzdělání, ale mnoho záleží na způsobech, jak člověka našich dob učiniti účastným na darech umění. Pravá radost a povznesení, pocit blízkosti krásnějšího a slavnějšího světa jsou dnes věci velmi vzácné, protože umění, pravý původce těchto citů, je dnes člověku už velmi vzdáleno, staví se výsadou lidí odborně školených.

Břetislav Štorm

Bílý květ Dona Juana

Ferdinand Š k o r p i l: *Bílý květ Dona Juana*. - Vydal V. Petr, str. 238, 1939, K 25.

Škorpilova prosa nám představuje psychologický portret kněžny Lucie Ahlfeldové zároveň s jejím dramatickým milostným osudem. Je to vyprávěno velice delikátně a duchaplně, takže autor, jak lze říci, nezapře vzdělaného ducha. Kdyby však prosa Škorpilova nebyla tak artistně vyprávěna jako ohlas Prousta nebo snad lépe Nezvala romanopisce, byla by jistě vhodnou četbou pro nepochopené dámy. Ale snad i ony by vyžadovaly více přímého pohledu na věc, kterého Škorpil pro svou kultivovanost postrádá. Bílý květ Dona Juana je příkladem, jak složité cítění moderního člověka přes veškeru svobodomyslnost ztrochuje tak, že neprohlíží ani vlastní zvrácenosti, před kterými resignovaně se uchyluje k jakýmsi matným stoickým ideám.

Vch.

VÝBOR Z MORAVSKÉHO KUKÁTKÁŘE

V Á C L A V A K O S M Á K A

U s p o ř á d a l M i l o s l a v H ý s e k

Z KUKÁTEK A OBRÁZKŮ VÁCLAVA KOSMÁKA

Václav Kosmák zasluhuje právem pozornosti a obnoveného zájmu. Tento spisovatel s nebojácnou pravdymilovností a drsnou upřímností se vyznamenává v své literární činnosti vzácnou předností: srdečnou, štavnatou životností svého vyprávění, jadrnou sytostí líčení a svěží pravdivostí svého pozorování. Jako „kukátkář“ si pozorně prozkoumával lidičky na venkově a svá pozorování zaznamenal v svěžích povídkách, tu veselých a žertovných, tu zase štiplavých a ironických, s ušlechtilým zanícením karatelským, vždy však s láskou k člověku. Kresby Antonína Machourka. Str. 320, cena brož. K 40⁻, váz. K 50⁻

Z ROMÁNOVÝCH OBRAZŮ VÁCLAVA KOSMÁKA

Ve výboru z větších prací Kosmákových poznáváme umělce, který usiluje hlouběji a plněji zachytit moravský venkov s lidovými i maloměstskými typy a tvoří díla - jako je „Eugenie“ a „Chrt“ - která jsou i pražskou kritikou přijímána jako důležitý projev slovesného realismu. Výbor z Kosmákova díla je příspěvkem nejen k poznání autora, ale i našeho lidu a jeho krajových zvláštostí.

Kresby Antonína Machourka. Str. 272, cena brož. K 38⁻, váz. K 50⁻

Výbor z Václava Kosmáka vychází v knihovně „Z domova a světa“, která přináší typická díla krajového písemnictví našeho i cizího

U VŠECH KNIHKUPCŮ - NAKLADATELSTVÍ VYŠEHRAD V PRAZE

N O V Á K N I H A Ř Á D U

THEODOR HAECKER

CO JE ČLOVĚK?

Hluboký a pronikavý filosof zamýšlí se v této knize nad thematem, které je osudem a tíživou otázkou právě dnes, kdy se lidem ztratila idea samotného člověka, kdy tak často mluví o nemocném člověku moderní doby ti, kteří sami potřebují léku. Haecker oživuje dnešním lidem jejich řeči a jejich myšlením křesťanskou ideu člověka jako obrazu Božího, což je nejvzácnější dědictví západní křesťanské kultury, žna níž stojí všechen pravý duchovní. a' společenský řád. Stran 176, cena brožov. K 32'—

DŘÍVE VYŠLO V KNIHÁCH ŘÁDU

THEODOR HAECKER

KŘEŠŤAN A DĚJINY

Kniha „Křestan a dějiny“ je jedním z děl fundamentálních, základních pro náš věk. Oproštuje pojem dějin od všeho nepravého a pokřiveného, noří se až k posledním prvkům, tvořícím historii, a po prvé zase po Kierkegaardovi a Newmanovi vyslovuje řeči nám blízkou a srozumitelnou pravý smysl historického dění. Stran 138, cena brož. K 15'—

U VŠECH KNIHKUPCŮ - NAKLADATELSTVÍ VYŠEHRAD V PRAZE

ŘÁD

revue pro kulturu a život

Bohuslav Hasištejnský z Lobkovic: Chvála Boží Panny

Johannes Kirschweng: Kostel v lese

Afanasij Afanasjevič Fet: Pod hvězdami - Beethovenův

Anruf an die Geliebte - Chce věřit se nám - Slova milence

Stanislav Zedníček: Skalka ve stínu

Oldřich Králík: Teorie vlivů

Jindřich Středa: Vývoj anglické oligarchie II.

VARIA

Miloš Matula: Básník Afanasij Afanasjevič Fet

Zdeněk Šmíd: Procházkovy kresby k Erbenově Kytici

Rudolf Holinka: Z publikací o Machiavellim

KNIHY A UMĚNÍ

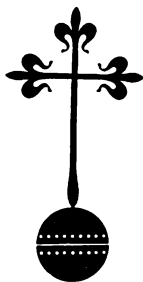
Jaroslav Červinka: Bednářův Veliký mrtvý - K nové poesii Jana Pilaře

A. S.: Knihy pro děti

POZNÁMKY

Jan Rey: Reformátoři pohádek

10. číslo VI. ročníku, Praha 1940

ŘÁD, revue pro kulturu a život

Řídí František Lazecký s redakčním kruhem. • Veškerou redakční poštu, jakož i recensní výtisky posílejte na adresu František Lazecký, Praha XII, Slezská ul. 7. • Administrace: Praha II, Václavská 12, kam řídte objednávky, změny adresy nebo reklamace. • Vydává nakladatelství „Vyšehrad“, Praha II, Václavská 12. • Tisknou Č. A. T. Českomoravské akciové tiskařské a vydavatelské podniky v Praze II, Václavská 12. • Majitel Rudolf Voříšek • Odpovědný redaktor Václav Renč. • Inserci zadává a za ni odpovídá IPRA, ins. kanc., Praha II, Václavská ul. 12. • Vychází měsíčně (mimo prázdniny), celkem 10 čísel ročně. • Jednotlivý výtisk K 7.—. • Předplatné na celý ročník K 56.—. • Číslo šek. účtu 35.500 „Vyšehrad“, nakladatelství, Praha II, Václavská 12. • Dohledací pošt. úřad Praha 25. • Vyšlo 21. XII. 1940.

BSAH DEVÁTÉHO ČÍSLA: *František Lazecký*: Posel - Svatby - *Pádraic Mac Piarais*: Jeníček a ptáci - *Leně Šmíd*: Za hvězdou - *Dante Alighieri*: Peklo - *Jan Vilikovský*: Český Passionál a Život Krista Pána II. - *Einrich Lützeler*: Počátky německého umění - *Nikolaj Onufrijevič Losskij*: Smysl světa - *Jindřich Středový*: anglické oligarchie I. - VARIA: *Oldřich Králík*: Nové překlady z antických literatur - *Konstantin Mikeliš*: rytířské - KNIHY A UMĚNÍ: *Jan Sokol*: Mánes a Aleš - *Břetislav Štorm*: Kniha o Josefu Tulkovi - Poklad irodniho umění - Volné směry - Umění a život - *Vcb*: Bílý květ Dona Juana

NOVÁ KNIHA ŘÁDU

THEODOR HAECKER

CO JE ČLOVĚK?

Hluboký a pronikavý filosof zamýšlí se v této knize nad thematem, které je osudem a tíživou otázkou kdy se lidem ztratila idea samotného člověka, kdy tak často mluví o nemocném člověku moderní doby ti, kteří sami potřebují léku. Haecker oživuje dnešním lidem jejich řeči a jejich myšlením křesťanskou ideu člověka jako obrazu Božího, což je nejvzácnější dědictví západní křesťanské kultury, na níž stojí všecken pravý duchovní a společenský řád. Stran 176, cena brožov. výtisku K 32.—

U VŠECH KNIHKUPCŮ - NAKLADATELSTVÍ VYŠEHRAD V PRAZE

Bohuslav Hasištejnský z Lobkovic

CHVÁLA BOŽÍ PANNY

Zdrávas, Vlákyně světél, jež oblohou plují, i všeho,
co chová země, co moře, ó hromovládného Boha
ctihodná Matko, jež trůníš tam ve výškách nebeských sídel,
na čele andělských sborů, Ty, kteráž v moci máš slunci
odníti světla věčného svit i zpěnná vodstva
zelených vysušit hloubek, Ty, kteréž jsou poslušny hvězdy,
kteréž Boží Syn svěřil i nad horstvy, travnými doly,
nad vším, co všehomír svírá svou klenbou, otěže vlády:
k Tobě se utíkám s prosbou: vždyť nezbyvá naděje jiné
tvoru, na něhož číhá i z moře i z pevniny zkáza,
nežli Ty, Rodičko svatá, Ty hvězdného Olympu zdobo!

Chloubo hvězd, zářivější než souhvězdí obého vozu,
k přístavu vedoucí ty, kdož zbloudili, pomocí přispěj
mně, jenž v propast se řítím, zbav duši mrákavy hříchu!
Tisíce osidel splétá a tisíce rozpřádá síti
na mne neblahý satan, mne lichými poctami láká,
závist mi vnuká a zlatý mi slibuje Paktolu písek,
pochoďní Venušinou, jež k zhoubě zve, mámí mne, k zlobě
srdce mé jítří a duši, tu zastírá slepoty mlhou.
Ty však mně pomoz, Ty jediná můžeš, a ze styžských bažin
zachraň mne bídného, Rodičko, prosím, a smrti mne vyrvi,
k Tobě, přesvatá Panno, své dlaně obě dvě vzpínám,
ač v moři rozbouřeném jen stěží pažemi máchám.

Dosti již roků jsem prožil, a nicméně v hlubokém bahně
zločinných hříchů se svíjím a sotva mi nějaká kyne
naděje na život věčný, když duše je tolika vichry,
tolika bouřemi štvána. Vždyť proč bych se před Tebou styděl
vyjevit, jak se věc má? Snad zítra mé ukončí žití

smrt, jež soucitu nezná, a božího uchvátí tvora
vládce litého pekla, když odepřeš hynoucí duši
poskytnout záštity své. Já ovšem se nemohu Pánu
trnovým prokázat věncem, mé tělo na svatém stromě
rozpjato nebylo nikdy.

Ó, pomni, prosím, co věští
po světě sochy, co chrámy, jež památkou na tvé jsou skutky,
co tvoje podoby z vosku i malby, jež všude se tyčí,
co řeč i modlitby lidí, jež častokrát z pekelných temnot
vyrveš a po jejich smrti v říši uvádíš nebeských světů.

Pročež i mně teď své milosti dopřej a se srdce sejmi
nákazu strašnou a překaz, ó, prosím, d'ábelských živlů
svody a nedopusť, abych byl já, tvůj sluha, jenž úctu
s pokornou tváří Ti v modlitbách vzdává, v tak úděsném víru
pozemském zmítán. Měj soucit a z nejistot kroky mé vyved',
když pak mne pochybnost jímá, tu nezvratnou obrň mne silou,
otevři k spasení cestu, jež vede v síň božího krále,
vodami nebeskými a nektarem hvězdným s mé duše
po žití tolikých zkouškách smyj ohavnou ssedlinu hříchů,
neboť všechny mé síly, má spása i naděje moje,
plány mé, útěcha má jen v Tobě tkví, Svatá Ty Panno!

Bude-li potom má Múza a bude-li nadání moje
dostatek schopností mít, budu častěji s radostí skládat
písně, jež hlásati budou Tvou slávu, a pozemským zpěvem
povznesu Marii k hvězdám, neb vděčně vždy vzpomínat budu,
pokud mi průvodcem bude los žití, Tvých zásluh, ó Božská!

Z latiny přeložil Čestmír Vránek

Johannes Kirschweng

KOSTEL V LESE

Jihoněmecká legenda

Když v šerém dávnověku povstávaly u cest první kříže a první čela se skláněla před křtem, tu vyšla najednou z tisíciletého lesa, v němž ještě houkali skřítkové, hrůza, jíž nikdo neodolal. Noc co noc se zvedal z jeho hlubin křik, který byl děsný. Slabí a choří, kteří jej zaslechli, umírali při něm a silní se děsili a byli přepadeni strachem, jemuž nerozuměli a jehož se nemohli zbavit. Děti, které se v té době narodily, byly slepé nebo hluché nebo strašlivě zkřivené a ve tvářích ostatních byl od prvního dne rys hrůzy a provínění. Matky, které to musily zažít, plakaly ve dne v noci a uplaky se v předčasnou smrt. Zemí šly stále nové zvěsti o hrůzných zločinech. Nejohrovnější však zůstával křik, který se ozýval noc co noc a vycházel z lesa a mezi nebem a zemí vyplňoval celý prostor a všechny duše. Ptáci zapomněli zpívat a květiny povadly a země se zachvívala smutkem.

V údolí před lesem byli však tři věrozvěsti, skotští mniši, kteří přišli přes moře a přes mnohé vrchy a temné lesy. Ti se smilovali nad bídou lidu a modlili se ustavičně. Ale když i do jejich hodiněk zařval děs lesa, zmlkali, a když se chtěli přinutit k další modlitbě nabývala jejich slova divného, jim samým nepochopitelného smyslu, a když pak jako svou poslední a horoucí modlitbu upírali temný pohled pevně a s důvěrou na Ukřížovaného, i tato modlitba zůstala nevyslyšena.

Lid reptal proti nim, protože neměli dosti moci, aby ukončili jeho bídu. Tu se ti tři dohodli, že učiní víc, než aby se jenom modlili. Chtěli vyjít proti hrůze. Měl se tedy jeden z nich, zaštitěn Znamením spásy, vydat do lesa, zatím co by se oba druzí dále modlili.

Ten, který se tam vydal první, byl, ještě než kraj propadl takovému soužení, smíšek, stále veselý a skoro rozverný. Když opouštěl svou vlast, aby v německých krajích kázal Krista, byla to trochu i radost z ciziny a dobrodružství, která ho pobízela. A když i teď mluvil a myslil v jasném denním světle na své předsevzetí a v jeho duši byla ještě živá síla ranní oběti, zdálo se mu, že i toto jest do-

cela nádherné a vzácné dobrodružství. Tak tedy vyšel do lesa propěvuje si nahlas slova žalmů, a už se nevrátil.

Druzí dva čekali několik dní a doufali v jeho návrat. Ale on nepřicházel a lid byl stále zoufalejší. Kdož byli ještě pohané, strhávali kříže u cest. Pokřtění reptali proti mnichům a užuž znovu propadali pohanství.

Tedy vyšel druhý. Platil ve své vlasti za svatého. Umrtoval se den co den, probděl a promodlil se celé noci a postil se nadmíru přísně. A teď, dřív než se vydal proti lesnímu děsu, zdvojnásobil všechna svá cvičení a modlitby. Jeho obličej byl bledý jako vosk, když šel, a krůpěje krve označovaly jeho cestu. A vrátil se, ale byl pomatenec, kdo se vrátil, kdo se bez ustání a nahlas a nesmyslně smál, ze smíchů přecházel v řev a vyrážel slova, která zněla jako pekelná latina.

Ježto bylo zřejmé, že přišel o rozum, povzdechl třetí a pak vykročil. Byl to velmi prostý mnich, který sloužil oběma druhým, ačkoli sám byl kněz, a který po všechny hodiny dne znovu hluboce žasl, že jej Bůh povolal k této milosti. Ten teď vyšel, ani se nesmál, ani neplakal, ale šel jako na obvyklé denní pochůzky, klidně a bezpečně. Kdož jej viděli jít, potřásali hlavami, protože nesl na zádech těžký kvádr. Ten se ještě leskl svatým olejem, který na něj vylil. Když přišel na kraj lesa, našel na zemi ležet mrtvolu prvního. Oči byly do široka vytřeštěny a civěly mrtvé a plny hrůzy do šedivého nebe. Mnich prostáček však šel svou cestou dál až doprostřed lesa. S čím se zde potkal, to nikdo neví. Ale vrátil se bez posvěceného kamene. Jeho obličej byl bledší než dřív, ale v jeho očích byl slabý odlesk vítězství. Když došel k chatrči, kterou si zbudovali z neotesaných kmenů, vrhl se mu pomatený vstříc se strašnými skřeky a dorážel na něj bronzovým křížem, před kterým se jindy modlili, jako zbraní. Tu učinil nad ním znamení kříže a promluvil tiše, ale naléhavě: »Pokoj s tebou, bratře!« On se v tu chvíli zhroutil, nařikal tiše a pak upadl do hlubokého spánku, nad nímž dvakrát vzešlo slunce, než skončil, a pak byl zdrav. Potom vyšli oba, aby pohřbili mrtvolu svého bratra. Ale od té doby, co se třetí vrátil z lesa, nastalo v zemi veliké ticho a všechno začalo oživovat. Tu zase shromáždili okolo sebe lid, aby jej učili; jejich nauka byla nyní právě tak mírná jako ticho po velikých bouřích, a získávali duše.

Když přešel nějaký čas, odvážili se také promluvit o oné hrůze, která byla přemožena boží mocí. Vyprávěli o božím protivníkovi

a o jeho nenávisti vůči spáse lidí. Nikdo si však netroufal všetečně se zeptat mnicha Lva na jeho cestu do lesa. Všichni věděli, že o tom snad jednoho dne promluví. A tak se stalo. Co však mluvil, bylo jenom to, že je vybízeli, aby s bratřími, kteří přišli přes moře, postavili v lese dům boží. S křížem v čele, tak šli za zpěvů a modliteb do hrůzného lesa. Bratr Lev vedl průvod, až dorazili ke kameni, který se stále ještě leskl svatým olejem. Kolem něho vyrostly velké bílé květy a stal se teď základním kamenem kostela.

*(Z novely »Vpád staletí« obsažené ve svazku »Lev v jizbě«.
Vydá Katolický Literární Klub.)*

Afanasij Afanasjevič Fet

POD HVĚZDAMI

Byť jako já též posloucháte času
a otroky jste čísel vrozených,
ohnivé knihy písmen vida krásu,
bez čísel smysl vyčíst umím z nich.

V démantech, zlatě jako kalifové,
zbytečné tam, kde zemská strast má vznik,
posvátné písmo vidiny jste snové,
nám pravíte: »Jsme věčnost - tys jen mžik.

Jsme bez čísla. Chce darmo duch tvůj lačný
myšlenky věčné stínu dosíci,
zde hoříme, by v soumrak neprůzračný
den vnikl k tobě věčně zářící.

A proto, když se dech v tvé hrudi svírá,
je útěchou ti zvednout čelo své
s povrchu země, vše kde v temnu zmírá,
k nám, v naši hloubku, v světlo jiskřivé.«

BEETHOVENŮV ANRUF AN DIE GELIEBTE

Jen jednou pochop vyznání mé strastné
a uslyš prosící mé duše sten.
Já před tebou, ty stvoření mé krásné,
jsem neznámých sil dechem okřídlen.

Tvou podobu teď hledám před rozlukou,
jsem pln jí, trnu, rozkoší se chvím,
bez tebe předsmrtnou se trápím mukou,
však tento smutek štěstím je též mým.

Já o něm zpívám, hotov klesnout k zemi,
tvůj lesk se tak jak božstvo rozestřel, -
jsem blažen: vždyť teď v muce nové je mi,
jako bych krásy tvé v ní slávu zřel.

CHCE VĚŘIT SE NÁM

Lesk viděl jsem mléčného, dětského vlasu,
vzdech tvého jsem uslyšel sladkého hlasu
a prvé jsem červánky pocítil plát:
byl jarních jsem poryvů poslušen vlády,
proud čistý a vášnivý vdechl jsem tady,
jenž s andělských křídel mi započal vát.

Já pochopil slzy a pochopil muky,
kdy umlká slovo, kdy vládnou jen zvuky,
kdy nezní už píseň, leč pěvce duch sám,
kdy duše už opouští zbytečné tělo,
kdy bez konce radost by poznat se chtělo,
kdy ve věčnost štěstí se věřit chce nám.

SLOVA MILENCE

Nemysli, chladnou lhostejnost že věstí,
když na tebe se dívám v mlčení:
méně si stupňů k mučivému štěstí,
než štěstí toho, duše necení.

Je sladko k sobě licoměrný býti,
ač na jiného nic už nemyslím:
a věří se - a nelze uvěřiti,
že není přehrad, u sebe tě zřím.

Můj polibek, tak plamenný a čistý,
nespěchá k rtům tvým nebo tváří hned.
Bzučení včel je nad jabloně listy
milejší těch, jež usedly už v květ.

Přeložil Miloš Matula

Stanislav Zedníček

SKALKA VE STÍNU

*»Kdo tolik trpěl, že v ochozy, srázy a skreje
dal borám se rozkročit moci svou
v den Golgoty, v děs hodiny třetí, jenž zeje
skal oponou roztrhlou -«*
Jan Zabrtníček

Stojím ve vůni bramboříšť a k údolí se snáší slunce, až v okrajům naplněné krví. Protěže se houpají v odlescích, rybníky přikrývají svou nahotu širokými pruhy mlh. I stíny, ty černé sestry lesů, létají prudce mezi jeřáby.

Dívám se pozorně na pahorky, které se k sobě lisají v náhlé pohodě. Objímají se pažemi borovin a svalnatými prsty cest, v jejich nemotorných tělech je veliká něha, věkovité přátelství.

Jen jeden pahorek stojí opodál a stín jej přikrývá. Jen jeden z bratří bloudí a stojí bezradně nad městem. Otáčím se k němu -

k tobě, Skalko, má známá z dětství, k tobě, Skalko ve stínu a hrůze! Světla západu dopadla jen k tvé patě. Leží zde jako doutnající jiskry v prasklých švech popelu. Dál se plazí tlející vřes, dál je jen prázdná šed' kamene, jen zuhelnatělé temeno, vrcholek nadmutý jako morový vřed. Žádný pták, žádný strom, žádný keř, jen krvavé listy borůvčí a suché hrsti trav leží na úbočí. Je to pahorek zpustošený - - ó Skalko, kdes to chodila, jaké šaty tos na sebe navlékala? Či stůněš ve své opuštěnosti? A proč tě kdo opustil? I Stráž, která je ti nejbližší, se odvrací a nahýbá nad údolí, jen aby se nemusela přiklonit k tobě a vyprávět ti příběhy svých lesů! Kdo tě to proklel? Můžeš-li, promluv nebo dej nějaké znamení, abych se upokojil v soucitu!

A tu vidím, jak temeno se těžce nadzvedá, jak se křiví ta široká skála u paty, jak se napřimují útesy u vrcholku, je to jako by nějaký mrtvý obr otevíral oči a nabíral dech do svých širokých úst. Země kolem v širších a širších kruzích se hnula jakoby v úžasu, a v ten okamih uslyšel jsem jakýsi šumot tiše letících ptáků, pak ale hluk vzrůstal, jako by se otevírala země, jasněl v hlasech velmi hlubokých, až rozezvučel celý prostor nad Skalkou a nad krajem, a já se podívil, když jsem poznával nápěv chorálu, který mě dojímal vždy až k pláči, když každé stéblo, každý strom, každý kámen, každý květ, každý tvor nad zemí i pod zemí zpíval - jak to vše kolem zíralo vzhůru, jako by tisíce a tisíce kuřátek pilo vodu a zvedalo zobáčky, ale ještě vznešeněji, ještě zbožněji to vystupovalo na špičky a bělelo úctou a mně nezbyvalo než zpívatí spolu píseň naděje, píseň věků, píseň této země: Svatý Václave!

Pak jsem se rozhlédl jako probuzen.

Zdálo se mně, že již nepoznávám ani sebe ani Skalku ani místo, kde jsem stál. Něco se ve mně uvolnilo, jako bych zapomněl na tíhu země, na pouta žil, na pouta lásek pomíjivých. Skalka zářila jako ploutev závojnky, meze a cesty rostly k obzoru, na kterém ležely dosud prsty slunce.

Stál jsem užaslý nad proměnou tak nenadálou.

A tu kdosi velmi laskavý vzal mě za ruku a bylo ticho vzácné, světlo jiného světa a cesty jiného světa, a Skalka, má známá z dětství, Skalka ve stínu a hrůze, stoupala jako hvězda jitřenka po obloze mé radosti.

Oldřich Králík

TEORIE VLIVŮ

Při Máchově Budoucí vlasti jsme viděli, že najít k veršům jednoho básníka obdobu nebo třeba i nepochybný vzor u cizího básníka není zdaleka všechno, že je naopak důležitější tuto shodu vyložit a zvážit. Proto je třeba si zvláště pozorně všimnout teorie vlivologické, ovšem teorie z valné části neuvědomělé, poněvadž literární historikové se často spokojili s konstatováním shody a každou shodu pokládají za podlehnutí, za úmyslné napodobení. Je paradoxní, že stupeň domnělé závislosti básníkovy je v opačném vztahu k metodické ujasněnosti badatelově: oč nevědoměji, naivněji literární pracovníci zjišťovali vztah dvou básníků, o to vědomější, záměrnější a otročtější vypadal vztah básníka pozdějšího k předchůdci. Snad vyplyne zpětný prospěch i pro poznání básnického díla, podíváme-li se jednou do dílny vlivologů. Je to jenom spravedlivé, neboť tolikrát se učenci dívali do dílny básníkovy a mysleli si, že odhalili jeho tajemství, sami však se podivuhodným způsobem cítili povzneseni nad jakoukoliv problematiku. Revize metod vlivologických je naléhavě třeba také už proto, že některé výsledky jsou absurdní. Nezřídka se stává, že pro jeden motiv nebo jednu postavu se najde tolik předloh, že nastane opravdová tlačénice. Kdo se poněkud seznámil s máchovskou literaturou, ví, jakých nespočetných odkazů poznačila tato literatura na př. k II. zp. Máje, ze známějších jmen uvádím Byrona, Mickiewicze, Schillera, Goetha, Gellerta, Lenaua, V. Huga, podobně hýří odborné studie paralelami k I. intermezzu. Cituji aspoň z jedné studie: »Pravzor intermezza je asi anglický; nalezl jsem je však i u Logaua, Günthera, Burmanna, Schulze, Müllera,« nechci ani mluvit o paralelách z polské poesie. Pěkně rozsáhlé je také příbuzenstvo vysloužilce Bárty Flákoně z Cikánů, lze si vybrat mezi opilým sluhou kozáka Nebaby z Goszczyňského (Voborník), postavou z Pfeffelovy Die Tabakpfeife (Bittner) a postavou z Bulwerova románu Eugen Aram (Janský) a ještě K. Polák navrhuje ve stopách Fischerových k »četným obdobám filiačním« Wolfovu Preciosu. Je již fysicky nemožné, aby byl Mácha přečetl a napodobil aspoň desetinu nasbíraných předloh. A za druhé se horlivé hle-

dání vlivů vyvrací samo tím, že se za významné, příznačné shody pokládají i nejnevinnější samozřejmosti. Tak Pražák ve studii o Máchovi a Manfredovi (a znovu v knize o Máchovi) vidí znak byronismu, zprostředkovaný Manfredem, ve výrazu »tmavá noc«. Při takové povšečnosti se vytrácí jakýkoliv pevný obsah pojmu »vliv«, pro každý Máchův výraz a obraz lze pak nalézt libovolný počet vzorů. Nakonec vzniká neudržitelný stav, že Máchova »erudice« se rovná součtu erudice všech minulých a dnešních badatelů o Máchovi. Stačí si přečíst u Pražáka, který shovívavě snesl bohatství domnělých objevů, odstavec o vlivech (str. 152—164) a máme nestvůrný dojem nemožné, nelidské mašiny, která narychlo přemlela desítky malých i velkých zjevů (v Pražákově seznamu nechybí jich mnoho do sta).

V této vysoké koncentraci literárních vlivů nemůže ovšem existovat živý básník, nutně se hledalo východisko. Jedni, jako Šalda a Vyskočil, brskně odmítli umrtvující hromadění filiačních vztahů, základním předpokladem čtenářského obdivu a kritického rozboru je jim autonomnost básníkovy světa. Jiní badatelé, zejména Mukafovský, snaží se teoretickým ujasněním zvládnout tento chaos vlivů, najít tu nějaký zákon a řád. Proberu jednotlivé badatele a jejich metodu, ať je formulována či jen implicitě obsažena v jejich pracích.

Nejprimitivnější je beze sporu pojetí Ant. Procházky. Už v nadpisu jeho studie v ČMF (r. XVII.) čteme příznačný termín »Máchova erudice básnická« a také začátek druhé kap. mluví výmluvnou řečí:

»Uvádějíce domácí i cizí básníky, kteří byli Máchovou školou, můžeme sledovati obraz vzorů právě tak v drobných skladbách Máchových jako v Máji, a tu vše ukazuje, jak Máchovi jako pilnému čtenáři v mysli utkvěly přerozmanité motivy, jejichž reflexy časem splývaly, při čemž broušením, třibením a formováním pečlivého básníka Máj vykrystalisoval v poetický výtvar hodnoty ryze umělecké.«

Shledáváme se tu se samými představami poetiky pseudoklasicistické, z básníka se stává pilný čtenář a učeň starších vzorů, pečlivě brousíci a pilující napodobitel. Není ani třeba dodávat, že toto školské chápání naprosto přehlíží romantický ráz Máchovy tvorby.

Značného vlivu a ohlasu v odborné literatuře dosáhla zápisníková teorie H. Siebenscheina (L. F., 1912). Siebenschein výslovně odmítá domněnku, že by při Máchových shodách s jinými básníky šlo o bezděčné či podvědomé reminiscence, a črtá obraz básníka, čtoucího s tužkou v ruce a pojímajícího sbírku takto načtených míst

do své básně. Při tom naznačuje dvojí možnost, aniž se pro některou z nich rozhoduje: buď si Mácha vypisoval a přebásňoval účinná místa, jak se mu nahodilá četba dostávala do ruky, a teprve dodatečně vybíral podle pozdějšího plánu vhodné úryvky, buď »předcházela takovou prohlídku soudobé poesie básnická koncepce vlastní... (a Mácha) chodil si pro přímou inspiraci do poesie německé«. Přece se však Siebenschein podle posledního odstavce svého článku kloní spíše k potupné eventualitě druhé:

»Mácha měl tedy zápisník, do něhož si zaznamenával verše vzniklé přímou inspirací při lektuře, do něhož si přebásňoval nebo i překládal celé partie, jež se mu líbily; odtud pak přejímal větší nebo menší kusy do svých básní, především do Máje, jehož koncepci měl asi dávno již hotovu, když jal se vystihovati nálady a vypracovávatí podrobnosti.«

Nechávám stranou závažnost paralel, které Siebenschein našel, ale jeho výklad je neslýchaně opovážlivý. Podle něho Mácha byl autorem pouze hrubého obrysu Máje, vše ostatní, nálady i podrobnosti jsou dílem »přímé inspirace při lektuře«. Přes tuto nehoráznost a přes samozřejmě rozhořčení se strany těch, kteří hledají v poesii poesii a nikoliv psychologii, pronikla Siebenscheinova teorie hodně do badatelských kruhů. Lze to dobře pochopit, místo mlhavých výkladů o byronismu zavedl Siebenschein hmatatelnou představu »básníka, který čte s tužkou v ruce německou poesii«. Jeho formulace je drastická, ale jasná a má, aspoň zdánlivě, nevývratnou oporu v zachovaných zápisnících Máchových. Místo kritiky zápisníkové teorie připomínám jenom nedávnou analogii. Jar. Durych napsal po Bloudění článek »Škodlivost autorských výkladů o genesi básnického díla« a četné jeho věty o autorských výkladech platí také pro básnické deníky a zápisníky:

»Napiše-li tedy autor o sobě, že třeba tu či onu kapitolu svého díla dělal podle historie Hurterovy, jinou podle Beckovského atd., dovítí se prostý čtenář, že tyto knihy byly autorovi pomůckou a že ho jejich obsah přivedl na různé myšlenky, ale zároveň cítí, že tím jest řečena jen velmi nepatrná část... Nemůže arci povědětí všechno, poněvadž básník má či aspoň má mítí svá soukromá životní, duchovní a umělecká tajemství, která na jeho práci mají vliv nejhlavnější, a mluvití o těchto věcech se nesluší. Tato tajemství jsou jakési *causae primae*.«

Mluveno Durychovými termíny, Siebenschein mate a zaměňuje prvotní příčiny s druhotnými, myslí si, že odkryl tajemství básnické tvorby ve vnějškovém mechanismu výpisků, zatím co ve skutečnosti je všemi paralelami »řečena jen velmi nepatrná část«. Z celé zápisníkové teorie zůstanou po rozumné úvaze jen ty zápisníky, ale básník, jehož podivná »koncepce« slouží za pouhý rámec pro ohlasy

četby, nota bene ohlasy nasháněné teprve dodatečně pro tento rámec, musí padnout.

K Siebenscheinovi se hlásí z novějších vědců na př. Heidenreich: »...podává zajímavé svědectví o pracovní metodě Máchově: používá ke stavbě Máje často už hotových kamenů, jež ležely připraveny nejen ve skladišti jeho paměti a srdce, ale i v literárních náčrtcích a zápisníku - domněnka, již vyslovil už H. Siebenschein pro reminiscence z literatury německé.« Slouží se tu fantomu vědeckosti: »I sem (do zkoumání básnické techniky) třeba vnést pevná hlediska vývojová a metodu přísně srovnávací.« A pozitivní vědeckost narůstá až do fantastičnosti:

»Kdesi hluboko v podvědomí rozehrála se utajená strunka zanikající paměti, popud snové fantasie ostře se zabodl do slabounké stopy v kůře mozkové, dávná vzpomínka se plnou silou nanovo jakoby záračně rozezvučela... A zdálo se Máchovi ve volné obměně, o čem četl před lety v Novalisovi pod heslem Metempsychose a co dokonale rozebral už Arne Novák.«

To zde psychologické hlubiny básníkovy odkrývá detektivní bystrozrak, hodný K. Čapka. Fysiologický názor na básníka se projevuje i v zavádění jakéhosi služebního postupu do poesie: »A v tom právě záleží tragika života Máchova, že mu nebylo dopřáno probíjati se z dočasného vlivu byronismu k samostatnému rozletu po domácí půdě, jak toužil už při zápasu s Larou. Dva skvělé, byť i drobné ohlasy třetí části Dziadů ukazují, že měl schopnost přiblížit se i přes své mládí k Mickiewiczovi období drážďanského, k němuž by byl přirozeným vývojem věkově dospěl až v letech čtyřicátých.« Náznaky podobného pojetí se najdou i ve starší literatuře, ale tak přehlížet vnitřní logiku každého jednotlivého osudu básnického a tak normalisovat hodnotní třídy poesie a vázat je na věkovou hranici se neodvážil nikdo.

Přísně objektivně, bez ukvapených dedukcí snáší doklady pro Máchovu básnickou techniku R. Wellek. O výpisku z Irvinga, pojatém do Cikánů, praví: »Krásný, dosud neznámý příklad, jak Mácha pracoval přímo mosaikově, jak se nebál asimilovat do souvislosti zcela nových detail, který se mu líbil a uvázl v paměti nebo v zápisníku.« A o slovech ze Scottova Opata, vložených do úst Honzovi z Máchova Křivokladu, čteme: »Je to další doklad pro mosaikovou pracovní metodu Máchovu, která zřejmě souvisí s celou fragmentarností jeho tvůrčího procesu a která má i dalekosáhlé stylové důsledky.« Wellek tu odkazuje na práce Mukařovského, neboť správně cítí, že klíč k problému Máchových výpůjček moti-

vických a slovních leží v ustrojení básníkovy díla. To již není ani třibení a broušení, ani »přímá inspirace z lektury«, nýbrž »asimilace do zcela nových souvislostí«, romantická »fragmentárnost«. Je ovšem nebezpečí v termínu »mosaiková práce«, nutno vzpomenout, jak toto označení dlouho zastíralo uměleckou sílu Wintrovu.

Velmi horlivě se otázkou vlivů zabývá K. Polák. Metodicky prohloubil otázku básníkovy četby, jeho práce o Máchovi jako čtenáři Goetha patří k nejlepším studiím toho druhu. Co se týká vlivu cizích básníků na Máchovo dílo, chce je Polák vidět a představit co nejmakavěji. Dobře si uvědomuje dvě základní obtíže, neprohléditelnou individuálnost básníkovu a nebezpečnou konkurenci nejrozličnějších vlivů. Je zajímavé, jak se Polák snaží obě nesnáze překonat, jak zachraňuje svébytnost Máchovu a jak třídí rozličné vlivy. Siebenschein uznával rámcovou »konceptci«, Polák mluví o »vnitřním napětí«: »Pro přijetí inspirace bylo rozhodující vnitřní napětí Máchovo, a podle něho se utvářel výsledek.« Toto vnitřní napětí pomáhá organisovat i chaos vlivů: »Podněty přicházejí s různých stran, jednotlivým živlem je Mácha sám.« Lze tu zjistit nesporný pokrok proti Siebenscheinovi, »vnitřní napětí« nejen přijímá inspiraci, nýbrž určuje také výsledek setkání s cizím básníkem, jak se projevuje ve vlastním díle. Horší je to s druhou nesnází, Polák je příliš poučen o nepřehledném rozrodu literárních motivů, sám říká: »Ale filiace takového nočního sboru (I. intermezzo) se musí jeviti badateli, v romantických sčtělém, mnohem spletitější.« A tak začíná rozlišovat vlivy »nejsilnější«, »rozhodující« a »podpůrné složky při vzniku básníkových veršů«. Je pochybné, jakou poznávací cenu mají všechny ty »podpůrné složky«. Polák vypracoval celý takový systém vlivů pro II. zpěv Máje, zvláště pro místo o věčné nicotě: »Goethův podnět (sc. Faust) ...byl nejsilnější a považuji jej za rozhodující, nebyl však sám... To (sc. výpisek z Garczyňského) je další podpůrná složka při vzniku Máchovy pasáže, přesně doložená a velmi důležitá... To místo (sc. z Viléma Meistra) lze považovati spíše než Werthera za podpůrnou složku při vzniku II. zp. Máje.« Touto pracovní metodou jsou otevřeny dveře nejpestřejším dohadům, k jednotlivým veršům Máchovým se pak dají nalézt celé hory suroviny vlivové, z níž básník domněle vytavil své slovo. U Poláka je dána přímo sankce pro takové hromadění vlivů: »I zde našel Heidenreich vliv Mickiewiczův, ale to *nikterak nepřekáží* inspiraci též goethovské.« Vede to při nejmenším ke skreslené perspektivě,

k tomu, že se básníková individualita ztrácí v tlumu cizích zjevů, či jak to říká Polák sám: »Více cizích hlasů souzní s nitrem Máchovým.«

Dva badatelé starší generace snažili se uchopit problém s vyššího hlediska, formulovat jej obecněji, totiž Ot. Fischer a Alb. Pražák. Řešení prvního z nich je opravdu důsledné, což ovšem neznamená, že by bylo definitivní. Už dříve jsem ukázal, že Fischer vyznává jakýsi fatalismus vlivový, že místo exotických vzorů hledá pro Máchovo dílo podněty co nejbližší, vidí je vyrůstat z domácího prostředí, školní lekтуры a bezprostředního působení učitelů. Ruší tedy výjimečnost vlivů, mluví o Máchově »pražské erotice« a »pražských trampotách« a básník je mu »synem své doby«. Několikrát v různých pracích pesimisticky redukuje Máchovu původnost:

»Ne novost myšlenková, ale básnická intenzita«, »Mácha nepatří k těm tvůrcům, kteří přinášejí něco myšlenkově nového; zajisté všechno, co vyjádřil ve svém díle, bylo již napřed zpracováno cizí básnickou myšlenkou«, »Ať se pak k Máji blížíme s kterékoli strany jakožto literární historici srovnávací: vždycky poznáme, že ta neb ona součást jeho básně byla již vytvořena, byla již přeformována před ním, ba lze říci: kdyby jeho Máj byl převeden do světového jazyka, neměl by takřka nic originálního do sebe a hlavní jeho formulace o smrti, o věčnosti zněly by jako opakování zvuků a moudrostí již vyřčených.«

V tomto bodě se Fischerův výklad láme a sám Fischer mluví o paradoxu. Uvědomuje si totiž, že konstatováním vlivu neřekli jsme ještě nic o podstatě hotového díla básnického, že »odsunuli jsme jen řešení otázky, která se nicméně naléhavě o své řešení hlásí«. A oč zoufaleji spoutává Fischer Máchu s jeho dobou, s pražským životem jeho doby, o to úpěnlivěji stupňuje jeho neúprosný subjektivismus. V litoměřické přednášce ho řadí k »typu duchů, jejichž osud jest: nositi svou symbolickou rakev s sebou ve vlastním nitru«. Psychologický determinismus je u Fischera bezvýhodný, v jeho pojetí se Mácha zalyká svým subjektem. Je to opravdu paradoxní postup: jak vázanost na vnější prostředí, tak vnitřní zakletí je vyhnáno na samo ostří. Čtenář se teď asi ptá, jak Fischer dokázal sloučit oba póly svého pojetí, určenost objektivní i subjektivní. Velmi prostě a elegantně: psychický aparát Máchův byl podle něho obzvláště selektivní, zachycoval jen úzce vymezený výsek objektivní skutečnosti, životní i literární, a tak se ruší protiklad vlivu a originality. Proto Fischer odmítá označení Máchy jako pouhého epigona - již také Máchy německých pokusů -

a mluví o jeho praedilekci, ostře laděné receptivitě a zvláště výrazně o »imanentním vnitřním založení«.

Výklad Fischerův upoutává rafinovanými postřehy, ale celkově vzbuzuje vážné námitky. Objektivita striktně vědecká je přelud, ani nejpositivnější badatel se neobejde bez metafysických předpokladů, musí vycházet z nějaké představy o duši. U Fischera je to představa duše vyprahlé, uvězněné ve své imanenci. Bolestně tu postrádáme živé síly, které by duši vyvedly z jejího zajetí, a je poučné, jak všechen důvtip v odkrývání vlivů nemůže básníka začlenit do skutečného společenství duší.

Proti promyšlené konstrukci Fischerově nacházíme u Pražáka poněkud chaotickou všehochuť názorů. Cítuje v jedné poznámce své knihy o Máchovi pojetí Fischerovo, ale také s výhradou slova »jakoby« říká o básníkovi, že »pohrdaje dobou a dobovostmi tvořil jakoby v zákmitu věčnosti«. Nebo se dovolává Bittnerova mínění o tom, že básníkova původnost stojí nad cizími vlivy, a zase přijímá teorii o »majetku novodobé romantiky vůbec« (pokud se týká básnických námětů). Přesto se snad dá zjistit srovnáním příslušných partií v jeho knize a starší studie o Dräxleru-Manfredovi jeho osobitý postoj k problému. Aby získal co nejširší základnu pro zkoumání vlivů, rozlišuje Pražák Máchu-čtenáře a Máchu-tvůrce slovesného. Pokud Mácha čte, je prý »jako resonanční deska, jež se *každým* dotekem chvěje, je jako přijímač cizího dojmu a vjemu, duše mimosas«. Prakticky to znamená, že se dá čtenářské konto Máchovo velmi zatížit. S většími nesnázemi formuluje Pražák podíl vlivů v tvůrčím aktu básníkově, opisuje tento děj četnými metaforami:

»Všechen cizí materiál byl mu jen surovým drahokamem, jež si pročistil, obrousil i vybrousil po svém... vše přetavil a prošlehal vlastním tvůrčím záreem... prošlehal je svým zrakem a prozněl svým sluchem.«

To jsou ovšem obrazná rčení značně široká, zvláště ono »prošlehání« se zdá příliš pohodlným prostředkem, jak udělat z černého bílé, z cizího majetku vlastnictví Máchovo. Poněkud přesnější je toto místo:

»V tvůrčí chvíli jako by toto chvění chtěl zastavit, bohatou klaviaturu cizích tónů umlčet, hledat, třebaš někde usilovně, na př. po četbě Byrona, jen vlastní tón, a také jej nalezl. Schytával skutečně celé trsy paprsků ze světových literatur, ale lámal je v jiný směr, rozkládal je hranolem své duše ve vlastní vidma, pronikal vlastní září.«

Myslím, že ani tento pokus vpašovat do cizích ohlasů vlastní tón a do cizích reflexů vlastní září nepůsobí dost přesvědčivě.

Tyto nezdary jsou asi zaviněny Pražákovou násilnou snahou všechno vyrovnat, spojit tvarovou estetiku s literární fysiologií. Vlastní jeho školení literárně historické se nejosobitěji projevílo v teorii slovníkové. Ve své starší studii o Manfredu napsal:

»Dokud nemáme historického slovníku českých metafor, uměleckých epithet a přirovnání, dokud s takovouto pomocí nemůžeme chronologicky zjišťovat růst a obměnu básnického obrazu a výrazu u nás, lze slovesně technické vlivy určovatí ovšem jen s poměrnou bezpečností a platností.«

Podobně říká ve své monografii:

»Aby bylo možno majetek a původnost určití naprosto spolehlivě, byl by nutný slovník metafor, paralel a epithet v naší i německé literatuře.«

A také v thesích bělehradského sjezdu mluví o »studiu *všech* evropských souvislostí v celém rozsahu tématickém, námětovém, typovém, imaginačním a hlavně tvarovém«. Cítíme v tom touhu realistického badatele uniknout omylu tím, že vyčerpáme všechna fakta, dokonale uzavřeme kruh důkazů. Pochopitelně tedy chválí Jakubce za to, že »doporučil při shledávání máchovských vlivů kritickou zdrženlivost a rozvahu«. Je však otázka, kolik je v tom zdůrazňování prozatímní poměrnosti skutečné rozvahy a není-li v opatrném čekání na slovník obrazů nedostatek kritické odvahy, nouze o pevná kritéria. Kam se poděla absolutní hodnota básnického slova, potřebuje-li soudní ověření z thesauru obrazů? A pak rozpor mezi emfatickým velebením Máchovy tvůrčí jedinečnosti a horlivým sebráním nepřehledných výsledků vlivologie prozrazuje nouzovost celého řešení a příliš připomíná rčení: »Aby se vlk nažral a koza zůstala celá.«

Po kompromisech Pražákových bych chtěl ukázat, jak F. X. Šalda v jubilejní přednášce radikálně rozbíjí předivo vlivů kolem Máchy. Rozhodně vyjímá básníka z dobových souvislostí (»Spojovat Máj s baladami Hněvkovského... je žalostné nedorozumění«), vidí jej zcela nehistoricky ve vlnobití ducha, jako herce v nadčasovém dramatu člověka na zemi. Nikoliv pro kausální, empiricky zjistitelný vztah, nýbrž pro společné rodové znaky vyslovuje s jménem Máchovým zároveň jména nejdražších mu velkých básníků a myslitelů, Milтона, Poea a Schopenhauera, Rousseaua, Chateaubrianda, Vignyho, Huga, Baudelaira a Pascala. To, že Šalda nejčastěji jmenuje Baudelaira, tvořícího po smrti Máchově, je dosti výmluvné, ale i jinak předem Šalda zamezuje vznik myšlenky, že by šlo o vlivy: »...v básni miltonovské rážby a přece nenapodobující Milтона.« Geniální kritik potkává prostě Máchu na zjasněných

nivách zászvětních v hloučku příbuzných duchů - asi jako Vergilius spatřuje v Elysiu Musaia. Toto Šaldovo rozlomení pout vlivových bylo ovšem opět podmíněno jeho představou o básnickém duchovním ustrojení. Žádný fischerovský kontrast »ne novost myšlenková, ale básnická intenzita«, nýbrž bezpečné poznání: »On byl první básník v tom smyslu, jak tomu slovu rozumíme dnes: duše vytržená a unesená sama sebou, svým vnitřním bohatstvím, svou vnitřní silou a krásou.« Proto ani Máchu nemá pro Šaldu »vliv« na pozdější českou poesii, jde o něco hlubšího: »A vezměte tři přední básníky přítomnosti: Horu, Nezvala, Zahradníčka. Jaký intimní vztah mají všichni tři k poesii Máchově!«

Podobnou představou o básníkovi jsou podloženy jemné Vyskočilovy poznámky k problému vlivu. Obrací se výslovně proti pozitivistickému zjišťování vlivů, které nedovede

»poznati, že tvůrčí básník není umělým konstruktérem z nahledaných prvků, že jeho práce se nepodobá stavbě z nashromážděného staviva, ale růstu ze slunce, z vod, větrů a z půdy tak nadobro nepodobné útvarům rozvíteného květu: z půdy, v jejímž temném podzemí nassává jemnými vlasečnicemi svých kořenů.«

A ještě jeden obrazný výklad, opravdu výklad na rozdíl od těžkopádných nakupenin metaforických u Pražáka:

»Alchymistům náleží objevy mnoha cenných látek, v kterých není stopy oné substance, kterou hodlali nalézt. Až na bezděčnost tohoto počínání můžeme v tom spatřovat jakýsi obraz oné působnosti, jež byla označována jako „vliv“. Nelze hledati stopy nějakého „přejímání“ v básníkovi, který ve svou tvorbu nemůže zabírat, co mu vpravdě nenáleží. I kdyby se o to snažil, indukuje takto neznámé síly, jež byvše probuzeny, směřují k vlastnímu utváření.«

Osvobozující moment Vyskočilova pojetí je podstatně odlišení tvůrčího básníka od jeho vzoru, zdůraznění, že půda, z níž básník roste, je »nadobro nepodobná« útvaru jeho díla. Vyskočil nepotřebuje křečovitě vsouvat osobitý tón básníkův do spleti hlasů, pronikajících zvenčí, tvůrčí skok od předlohy k vlastnímu dílu je obsažen v samé osnově jeho obrazů.

Od Šaldy přijal mnoho podnětů Menšík a z toho důvodu asi uhazuje ve svých vlivologických pracích samostatnost Máchovu. Polští básníci, které Máchu četl, jsou pro něho příznivým klimatem, v němž dozrála Máchova poesie, jejich verše vydražďovaly vlastní vložky básníkůvy:

»Není pochyby, že si tyto melodické prvky a hudebně skladebné půvaby Marie podmanily i básnického ducha svrchovaně hudebního, jako byl Máchu. Živily jeho přirozené nadání básnické a přiváděly k rozpuku tajemné, v básníku dřímající síly.« - »U Máchy

okouzluje metaforické užívání substantiv..., jež nacházíme hojně i u Slowackého; v mnohém směru znalost Sl. stupňovala tu přirozenou zálibu M., jevící se už v prvotinách.«

Menšík také plně uznává Máchovu originalitu, novost a odvážnost jeho veršů proti všem možným paralelám:

»...prudké vření Máchova úsilí, odvážně přenášející k nám ledcas z nejmodernějších tehdejších extrémů v cizích literaturách, v nichž některé tyto zjevy ani ještě nezdomácněly a nedocházely uznání, ba zhušťující je ještě v prudší, útočnější a nezvyklejší obraty.«

Po tolika hlasech pro i proti uvedu poslední, metodicky nejprohloubenější příspěvky k problému vlivu. V sborníku Pražského lingvistického kroužku, který představuje vrchol literární vědy u nás, zamyslili se nad otázkami vlivu dva badatelé s velkou filosofickou erudicí, vyzbrojení zvláště jemnými nástroji tvarové analýsy a vládnoucí i mocnou schopností skladnou, J. Mukařovský a D. Číževský. Studie obou měly hned po vydání sborníku značný ohlas, který se týká přímo i oddílů řešících problematiku vlivů. Polák v referátu o sborníku napsal:

»...pověděl všechno metodicky nové Mukařovský, z jehož studie bylo leccos už i u nás doma předjato, i v literatuře máchovské, ale teprve on řekl nezávisle, po svém... slovo takřka definitivní. Z Mukařovského jsem se i po desetileté práci se srovnávací metodou poučil...«

A Černý se s uznáním vyslovuje o »významném a vskutku metodicky promyšleném passu Číževského«, v němž je zaujato zásadní stanovisko k paralelám básnickým.

V jednom bodě se mínění obou badatelů shodují, totiž ve výkladu o »obecném majetku romantismu«. Tímto výkladem je snad definitivně překonán názor o jednostranné závislosti Máchově, jeho podlehnutí určitému vzoru. Mukařovský na mnoha místech své práce operuje s pojmy »obecný majetek evropského romantismu« (46, 87), »běžná zásoba romantická« (45, 110), »romantická básnická konvence vůbec« (46-7). Nejdůrazněji zní formulace »romantická zásoba... bez individuálního autorství« (46) a z toho vyplývá závěr pro posouzení Máchy: »Přejímat od epigonů znamená přejímat opakovatelné« (45). Podobně, ale ještě určitěji v prospěch Máchovy nezávislosti, praví Číževský: »M. prostě převzal některé prvky „noční poesie“, kterou Nebeský později otrocky kopíroval. Toto převzetí bylo tím snazší, že anno 1835 „romantika“ se stala z přítomnosti minulostí. - A v takových okamžicích žijí prvky odumírající poetiky - v našem případě poetiky romantické - jaksí „ze vzduchu“, jako složky „bezpríznačkové“ stylistické řady, jako takové elementy básnického stylu, které se nezadají nikomu „nápadné“,

které jsou pocítovány jako samozřejmost, - protože všichni mluví, píší a tisknou „právě tak“.»

Názor o »obecném majetku romantismu« je dnes značně rozšířen, zmínil jsem se již o Pražákovi, z posledních projevů cituji Jiráta: »Svým dekorem nemusil M. věru vzbudit, jak ukázal prof. Hýsek, u současníků pohoršení - byli naň zvyklí.« S tím souvisí i termín »typicky romantický«. Mukařovský ho užívá pro zážitky Máchovy (85-6), Čyževskij píše: »Být „typickým romantikem“ anno 1835 však znamenalo, užívat berných mincí básnické stylistiky dobové - a to i tehdy, když básník zpracovával zcela nová a hluboce individuální témata« (115). Je zajímavé, že oba pod zorným úhlem »obecného majetku romantismu« ulomili hrot konkrétním výsledkům Siebenschteinovy studie, která byla trnem v očích citelů Máchovy poesie (45, 139).

Pak se však cesty obou znalců rozcházejí; pro výklad řešení Mukařovského bude neúčelnější vzít za východisko srovnání s Fischerem. Jak víme, Fischer rozťal podobu Máchovu dualisticky na otisk objektivní skutečnosti a na subjektivní osudovost. Také Mukařovský vyhrocuje na dvou místech protiklad básnického subjektu a objektivní danosti, podle starších kritiků, kteří zdůraznili tu či onu složku, mluví o rozporu Sabina-Krejčí (42-4), po druhé o rozporu Vodák-Durdík (83-4). Co se týká objektivních vlivů, Máchova přejímání, stojí Mukařovský celkem na stejném stanovisku: »Co se tkne přejímání, je věc jasná. Nechceme zde ani narážkami opakovat dostatečně známé důkazy o tom, jak Mácha svou tematiku přebíral z několika národních literatur« (87). Odtud plyne i analogické mínění o nepřeložitelnosti Máchovy poesie:

»...tyto skryté vztahy... jsou do jisté míry vázány na češtinu a její lexikální systém, že ve znění cizojazyčném pozbudou své rafinované složitosti a ustoupí do pozadí před zjevnou významovou souvislostí textu; ta však je z valné části konvenční.« (47, sr. 104-5.)

Je tu ovšem zřetelný odstín: slohová analýsa přece umožňuje Mukařovskému více se přiblížit k tvůrčí originalitě Máchově.

U Fischera se děje zvrát od objektu k subjektu »paradoxem«, Mukařovský užívá filosofičtější terminologie: »Obě vysvětlení (sc. objektivní i subjektivní) platí současně. Jedno z nich nevylučuje druhé, ba dokonce tvoří obě vespolek nutnou dialektickou antinomií« (44). Díky své ujasněnější terminologii může Mukařovský naukově propracovat vztah obou složek, subjektivní a objektivní.

Slouží k tomu hlavně dvojice motiv a zážitek, která se nekryje s rozdílem »objektivní - subjektivní«, a proto umožňuje vyrovnání tohoto rozdílu. Napětí členů jmenované dvojice je věnována druhá část poslední kapitoly studie.

U Fischera se jmenuje síla, jednotící subjektivní i objektivní oblast, »immanentní založení«, u Mukařovského daleko aktivněji zasahuje do vzniku díla z konvenčních prvků záměrná montáž umělce:

»Vlastní tvůrčí čin M. záleží v osobitém způsobu montáže, kdežto materiál sám k montáži použitý, at slova, at skupiny slov, at prvky tématické, je zpravidla majetek nikoli osobní, nýbrž obecně romantický.« (47, sr. 49-50.)

Zde je rozdíl mezi dvěma generacemi literárních vědců nejpatričnější. Proti staršímu soběstačnému psychologismu stojí u dnešního badatele tvarová estetika. Mukařovský se dovolává poučení z filmu a hlavně působil příklad Nezvalova surrealismu: »...v jeho perspektivě objevuje se opět nový Máchas (104).

V Mukařovského pojetí se důsledně uplatňuje tendence smířit protiklady, a proto ani osobitost Máchovy »montáže« nemůže postrádat objektivního přízvuku, odhaluje se jako dobová zvyklost. Badatel poukazuje na obdobný způsob tvorby u Lermontova a Hany a uzavírá: »U některých romantiků se však to, co jindy bývá téměř nebo i zcela nahodilou vzpomínkou, stává metodou tvorby« (49). Stejně smiřuje Mukařovský antinomii motivu a zážitku, zásadně popírá časovou prioritu zážitku, směřuje k důkazu o naprosto nepodmíněném a volném prolínání prvků subjektivních a objektivních. Jako vyvrací nutnost časové priority zážitku, tak popírá nadřazenost témat zážitkových před materiálem objektivně daným, »že by tématická původnost byla vyšší hodnota než přejímání motivů« (83). Je to půda velmi choulostivá, víme, s jakými potížemi Pražák vykládal přechod od objektivních, přejatých prvků k dílu se subjektivní účastí básníkovou »prošleháváním«. Mukařovský vysvětluje genesi »smyslu v Máchově poesii« s nejvyšší dosažitelnou přesností, myšlenkově mu umožňuje hladký přechod od stránky objektivní k subjektivní these, že ani nejsubjektivnější zážitky básníkovy nejsou prosty složky objektivní. Jako ukázal, že metoda montáže, tedy to, v čem se skoro jedinečně projevuje básnická originalita Máchova, je běžným prostředkem romantickým, tak dovozuje i pro zážitek: »...motiv i zážitek jsou rovnou měrou účastny na konvenční tématice romantické« (85). Cituje jeden příklad

z Voborníka, ale také ještě druhý z Pflagra je u něho a Voborník dospěl i k řešení, které dost pozoruhodně předjímá formulace Mukašovského: »U Máchy je taková směsice věcí zažitých přímo i nepřímě, že neizbe shody nijak napořád prohlášovat za formy vypůjčené.«

Vrátíme-li se k východisku svého srovnání badatelských metod, Fischer zdůrazňuje více subjektivnost, Mukašovský směřuje k tvarové objektivitě. Jinak řečeno, Fischer problém »vlivu« psychologisoval, Mukašovský jej uvádí ve spojení s technikou básnickou. Pojetí Mukašovského je nám dnes bližší, ale možno vyslovit některé pochybnosti o jeho absolutní platnosti. Je otázka, zda vystačíme pro vystižení básnickovy tvorby představou »montáže«, sice podnětnou, ale příliš dobovou. Cítíme jistou jednostrannost, technika poesie není ještě poesie sama. Hlavní však námitka spočívá v tom, že Mukašovský opouští přímé estetické hodnocení a v úsilí o »rekonstrukci onoho obsahově nespecifikovaného (a v tom smyslu - chceme-li - formálního) gesta« (13) homogenisuje prvky a složky básnického díla, činí z nich jednolitou masu. Výklad poesie nemá pak vůbec charakter kritiky, nýbrž badatel přistupuje k tvarům básnickým jako gramatik k faktům jazykovým. S tendencí slít jednotlivá fakta v celek, odkrýt jediný ústřední princip básnickovy tvorby souvisí důsledné stírání hranic. Mukašovský ruší hranici jazykovou, čteme u něho větu: »Jestliže s takovou snadností přecházelo samo slovní znění z německých básní Máchových do českých, je pochopitelné, že ani přejímání z cizojazyčných básníků nenaráželo na jazykové překážky« (45). Podobně ve výstavbě díla »je hranice mezi jazykovými a tématickými prvky setřena ještě značněji než u básníků jiných« (69). Zvláště důrazně je odstraňována hranice mezi zážitkem a motivem: »...není podstatné hranice mezi zážitkem a básnickým motivem« (95). - »Cesta od zážitku k motivu je plynulá« (89, sr. 86, 96, 103). Při všem obdivu pro subtilní tvarovou analýsu, skvělou na místech »vyzývavě odhalené techniky« (80, sr. 109), nebudou asi všechny ty plynulé přechody všeobecně přijaty. Vzpomeňme na alchymickou transmutaci prvků, kterou při vzniku básnického díla tolik zdůrazňuje Vyskočil! A na konkrétním příkladu německých a českých básní Máchových lze ukázat, jak v témž sborníku Čyževskij sice také říká, že »se vrací v českých básních M. týž komplex«, jako v německých, ale hned dodává: »s jedním podstatným rozdílem« (117). Neběží

o obsah tohoto rozdílu, ale je významné, že myšlení obou vědců je zaměřeno značně odlišně: Mukařovského k spojování, Číževského k rozlišování. Aby bylo rozuměno, jeden vyzdvihuje na jevech jejich styčné rysy, druhý při spojování podobných věcí hned zdůrazňuje jejich rozdíly.

O názorech Číževského bylo leccos řečeno již dříve, nyní se pokusím nastínit obrysy jeho myšlení. Hned na jedné z prvních stran své studie formuluje mínění o metodě hledání paralel (nikoliv vlivů):

»Nechci nikterak tuto „metodu“ hájiti a rehabilitovati - ale hledání paralel, právě proto, že to není „metoda“, t. j. cesta vedoucí k nějakému pozitivnímu výsledku, je znamenitá pomůcka při formulování počátečních otázek, vztahujících se na tvoření básníku, při objasňování problémů, tvořících východisko dalšího badání.« (114.)

Dále naznačuje Číževskij rozdíl paralely a »kausální závislosti« - sám pracuje téměř výhradně s paralelami, nepředpokládajícími závislost, t. j. vliv. Podivně z úst profesionálního filosofa literatury znějí odmítavá slova o máchovských paralelách, čtenáři se skoro zdá, že patří Vyskočilovi nebo Vodákovi:

»Většina paralel, jež přineslo máchovské badání, je naprosto přesvědčivá - většina souběžných míst má skutečně vzájemnou „podobnost“. Přece však cítíme vnitřní nevolnost, jakési podivné pochyby o správnosti základní these celého tohoto badání: neboť máme beze všeho uvažování pocit, že Mácha přece - ať jsou podobnosti v jednotlivostech sebe čtenější - má s Lenauem, Byronem, Novalisem a Wernerem *velmi málo* společného.« (Prokládá Č.)

Po hlasech vědeckých pracovníků, ukovávajících na Máchu pouta vlivologická, máme tu pocit úlevy: pro Číževského jsou shody pouhým odrazíštěm, pozadím, aby vynikla Máchova originalita. Tento filosof opravdu rozlišuje, uznává na některých místech vnější vliv v plném dosahu toho slova, ale vidí také svrchovanou původnost nejvlastnějších veršů. Při Máchových »líbezných tónech Aeolovy harfy« myslí Číževskij »bezděky na „vliv“, vnucující básníku vnější prvky - tak málo se hodí tyto „líbezné“ tiché zvuky k ponuré, příšerné krajině!« (116). Avšak na druhé straně proti Fischerově skepsi a ve shodě s častým Šaldovým zdůrazňováním myslitelské odvahy Máchovy pronáší velmi kladné úsudky o samostatnosti básníkův: »...zní filosoficky mnohem přesvědčivěji než podobné výkřiky německých romantiků« (145) - »...marně hledáme blízké paralely... nemají skutečně sobě rovných v světové literatuře« (134).

Číževskij se nezajímá tolik o genesi, bere básně v jejich uzavře-

nosti, srovnává hotové výtvoř. Jako Šalda jmenuje a cituje řadu básníků, aniž předstírá jejich příčinný vliv na Máchu. Uvádí schválně i »přesvědčivé paralely« z knih, které »byly vydány později než básně Máchovy« (115). Je trapné nedorozumění, když Polák, uvyklý myslit v starších pojmech vlivologie, vytýká Čyževskému citát z Heina, protože prý Heine neměl na Máchu vliv - žádný vliv tu přece Čyževskij nesupponuje! Podobně je tomu s paralelami z barokní poesie, Čyževskij prý oslabuje platnost svých vývodů stálými výhradami, shledává »pouhé paralely«, nikoliv »skutečné vlivy«. Ale to právě je krásné v studii Čyževského, že nezamlčuje rozdíly, že ponechává dost místa pro Máchovu samostatnost. Jestliže druhý cizí badatel, M. Zdziechowski, zavedl u nás módu vlivů, jest si přát, aby Čyževského příklad působil v naší vědě jako zdravá reakce co nejmocněji. Ukázal jsem v kapitole o Máchově byronismu na Budoucí vlasti, jak Čyževskij snímá s Máchy tíživé břímě krátkozracc chápáných vlivů, a také jeho teoretické poučení, že básníka nutno pojímat jako samostatnou entitu, by mělo proniknout co nejdříve.

Prozatím jsou vody dosti zkaleny. Jak jsem uvedl, Černý přijal s uznáním teoretický odstavec Čyževského, ale jinak je článek »Mácha, baroko a mnoho jiných věcí zábavných« (Krit. měsíčník, II., str. 366 sl.) myšlen jako parodie na jeho výklad o Máchových podobnostech s barokem. Černý má rád takové samoúčelné virtuosní kousky, jednou v Kvartu (II., č. 4., str. 36-46) si pohrál s psychoanalytickou metodou a žertem ji aplikoval na Gogola. Tak tedy chtěl zesměšnit i Čyževského metodu paralel, pro zábavu hledaje paralely k Máchově poesii u provençalského básníka. Ale Černý má také ctizádost psát hlubokomyslné úvahy, napsal do téhož měsíčníku (III., 297-306) vážný essay »O problému vlivu a co s ním souvisí,« obrněný Dantem, Goethem a jinými genii.

Vyjdeme raději od této pozdější, zásadní studie. Leccos z jejích vývodů je obecným majetkem literární vědy. Poučení, že nestačí vypočítat jednotlivé vlivy, nýbrž že je třeba »změřit také původnost, novost, sílu a synthesy živlů, jíž dílo jest«, bylo důkladně formulováno Mukafovským. Obhajoba nauky o vlivech, krenologie: »...abych poznal rozměr umělcova výboje, musím tedy zase poznat, odkud byl zahájen,« je obsažena v pracích Menšíkových a hlavně Čyževského. Ani svědectví Goethovo není ve při o význam vlivů vyžadováno po prvé, stačí se podívat do II. roč. Naší doby na

známý článek Několik myšlenek o literárním eklekticismu - novum Černého je ovšem Gidovo prostřednictvím. V druhé části essaye, kde nemluví Černý za srovnávací literární historiky, nýbrž chce »vyjádřit vlastní představu o povaze vlivu«, se ocitáme v blízkosti ducha Fischerova. Vzpomeňme na Fischerovu praedilekci a imanentní vnitřní založení a znějí nám známě formulace Černého:

»Byl (sc. vliv) příležitostí, již hledajícímu poskytl život a prožívání jevů duchovních, aby zamířil k sobě a stal se - sebou samým - právě, a nikoliv bytostí vypůjčenou.« (Slova prokládá Č.).

Naprosto tím neříkám, že by Černý podléhal jmenovaným badatelům s obdobnými názory. Jistě přišel k podobným řešením jinak než oni, po svém, ale objevné jeho poznámky nejsou. Horší je to však s antinomií, ať chtěnou či nechtěnou, která vznikla mezi závěry obou půlek jeho essaye. Viděli jsme antinomie mezi objektivním vlivem a subjektivním prožíváním u Fischera a Mukačovského, antinomie Černého je podobná, ale groteskně přehnaná. První část jeho úvahy vyvrcholuje:

»Podceňujete-li vlivy, míříte přímo k psychickému atomismu. Uvědomit si styky tvůrcovy, toť vsadit jej naopak do sítě souvislostí, zabydlit, naplnit životem a skutečnými lidskými vztahy zdánlivě vzduchoprázdno okolo něho... Jak chcete, bez uvážení a prozkoumání vlivů, zachránit pro dějiny ducha a historii umění samu představu vývoje?«

Zde tedy skutečné lidské vztahy, objektivní vývoj, ale v závěru druhé části:

»Dante (je totiž řeč o nejživotnější inspiraci Dantově Beatricí) tu v podstatě na sebe dává působit vlastním výtvořem, sebou samým. A nemylme se: toto zde je pravděpodobně skutečnost každé lásky. Z tvůrčího toho milostného narcissismu pak nad slunce jasněji patrné, jak vliv v nejhlubší formě je podstatně sebe-uvědomováním, sebe-poznáváním, sebe-vytvářením.«

Černému se podařilo Narcissem neblaze překonat Fischerovy symbolické rakve, je jenom trochu záhadné, jak se mu poštěstí dostat sebe-kochařící Narcissy do vývojové řady a jak jejich vzduchoprázdno zabydlí skutečným životem.

Není to ovšem pro Černého nic nemožného, předchůdce Narcissů našel již dříve v renesančním člověku:

»Tento člověk je prý někdy „nástrojem osudu“ (u Macchiavelliho), ale v těchto slovech vizme jen výraz opsaný humanistou z antických tragedií, být nástrojem Osudu znamená zde být dělníkem na lidského úkolu, jež si týž člověk sám dale (Esej o básnickém baroku, str. 20. Slova prokládá Č.).

O celém tom narcissismu, skloňujícím »sám« a »sebe«, netřeba se dále šířit, platí o něm ve zvýšené míře charakteristika napsaná na okraj Fischerova pojetí.

Vrátím se nyní k jeho parodistickému článku o paralelách. Aby dokázal planost barokních paralel, umínil si vyhledat k Máchovi paralely z libovolného básníka a vybral si k tomu účelu provenčalského Bernarta de Ventadorn. Vystupuje s velkým sebevědomím, a když matematicky spočítal skupiny paralel Čyževského, pokračuje: »A toť se ví, naši pýše nestačí *dvě* paralely: chceme jich mít aspoň dvakrát tolik a pěknou hojnost příkladů na ně.« Musíme tedy s výhradou omylu přepočítat paralely Černého. Nalézá již u lyrika 12. stol. obraz večerní krajiny, »zvoucí slavičí písní a sladkou vůní k lásce«, podobný Máji i kontrastem krásné přírody a trpícího srdce. Nalézá dále předobraz verše »Na tváři lehký smích, hluboký v srdci žal«, nalézá i symbol poutníka a shodný čtyřstopý jamb. Vítáme radostně krásné citáty z provenčalského básníka a dovolíme si je obrátit proti libovolnému vzoru Máchovu, třeba proti vlivům byronským.

Otevřeme Voborníkovu knihu a na str. 85 čteme, že večerní krajina ze začátku Máje rozvíjí řadu představ podle Byronovy Parisiny, že odtud je také jambický dimetr a - mluveno dnešními termíny - již sepětí verše s tématem je byronské. Rádi tedy slyšíme Černého říkat, že bral-li Mácha z Byrona, nebral jenom z jeho. Jak by se byl teprve z dokladů Černého zaradoval Vodák, který se ostře obrátil právě proti spojování začátku Máje s Parisinou! A potěšila by se i Krásnohorská, která v bojích o Háalku polemisovala proti módě pozitivistické nauky připsat »slavíka« a celý přírodní aparát jednomu básníku a z ostatních udělat napodobitele. Dodal bych ještě, že kontrast míru v přírodě a bolesti v lidském srdci je prastarý, u Vergilia »suadentque cadentia sidera somnos«, ale Dido »sola domo maeret vacua« (IV., 81 sq, cf. IX., 224 sq).

O Ventadornově poutníku nechci rozhodovat, mluví-li proti barokním paralelám nebo spíše proti Childe Haroldovi, lepší zábavu slibuje nová paralela k slavnému verši »Na tváři lehký smích, hluboký v srdci žal«. Tento verš má v srovnávací literatuře celou historii. Voborník citoval k němu z Dantova Nového života tuto paralelu: »na tváři nesu smích, / leč srdce moje tráví pláč a lkání« (Sborník filologický, II., 9). Ve své knize o Mickiewiczovi věnoval pak verši pozornost J. Heidenreich:

»(Čelakovský) cituje - arcit bez udání autora - Byrona v polském překladě Korakově; je to totéž místo, jehož později užil M. k nadpisu třetí kapitoly Cikánů a jež mu dalo asi také podnět k proslulému romantickému dilemmatu „na tváři lehký smích,

hluboký v srdci žal". (Str. 42.) A v poznámce: „Obsahová příbuznost jest zřejmá" (citát viz v Krčmově vyd., II, 229). Mácha si toto čtyřverší dobře zapamatoval, jak právě svědčí motto z Cikánů. Je tu tedy sotva jaká závislost na Dantově Novém životě, z něhož cituje obdobu J. Voborník.«

A na konec uvádím, že slušnou řádku zcela podobných kontrastů sebral Menšík z polských romantiků, Malczewského a Słowackého. A znovu si můžeme vzpomenout až na verše Vergiliovy: Dido »evicta dolore« přece »spem fronte serenat« (IV, 474-7) a na konci scény jí docela romantický »pallor simul occupat ora«.

Jak se v tom máme vyznat? Rozhodně nebudeme v přísne »vědeckosti« zjišťovat matrikový původ básníka, nýbrž jeho rodokmen z ducha poesie. Mácha a každý skutečný básník se prodírá dobovou konvencí k věčným zdrojům inspirace básnické. Spolehlivým vedoucím v labyrintu vlivů, ohlasů a paralel nám budiž básník Jakub Deml. Cituji jeho zlatá slova z úvodu k De Waldtovi:

»Odmyslíme-li si všechen jazykový, civilisační a kulturně-historický aparát XVII. a XVIII. století z díkce De Waldtovy, *rozdrtime-li tuto lebkou slupku*, vylouskneme jádro, které našim uším zachutná jako přímé echo od jezera Tiberiadského, jako hudba pramenů a čistý, pračeský rytmus souvětí Březinových.«

Konkrétně v našem případě: snad Byron rozezvučel něco u Máchy, ale rozezvučel u Máchy i u Poláků a rozezvučel cosi v duchu pravé poesie, co zaznělo již v středověké poesii, u Provenčala a Danta. Možno z máchovského badání posloužit podobným příkladem. Šalda spojil v Duši a díle groteskní humor Máchova Honzy Nebojímse se šašky Shakespearovými. Detailní badání našlo pro tuto figuru bezprostřední vzor u Waltra Scotta, ale přesto badatel tak opatrný, jakým je Wellek, neupírá Šaldovu spojení oprávněnost (sborník Torso . . ., 388). Nakonec se uvolňuje příliš dobová vázanost básníkova, rozplývají se bezprostřední, »hmatatelné« vlivy a přes dálku staletí si podává takový Mácha ruku s básníky barokními a tvůrci středověké lyriky.

Abychom se vrátili k Černému, zdá se, že se mu s jeho parodií na paralely přihodilo žertovné nedopatření. Jako by byl vyvolal duchy, F. Pujman v knize Zhudebněná mateřština sáhl k provenčalské poesii a sblížil ji se středověkou tvorbou českou. A přímo spojil Erbenův Zlatý kolovrat se starofrancouzským miraklem, takže Černý je nucen zase duchy zařikávat:

»Ty stránky 73-76 je radost číst a zdají se dokazovat, že skladebný útvar středověké náboženské hry, související stavbou s posvátným obřadem, má trvalost věkovitou a působí ještě v 19. století (neboť není nejmenší pochyby, že příběh Bertin je starou versí děje, známého z Kytice). Nuže, naprosto tomu tak není: historie Bertina nepo-

chází vůbec z okruhu látek náboženských a „mirakl“ o ní není nikterak původním a hlavním tvarem příběhu... Srovná-li autor Erben s nejstarší dochovanou versí staro-francouzskou, vypravováním staré kroniky v dialektu saintongeském, nenajde méně shod, než našel mezi Erbenem a „miraklem“. A do oblasti t. zv. lidového podání, kde našel tuto látku Erben, dostala se Berta-Dora právě ze „chanson de geste“, onou vědě známou cestou degradace hrdinského zpěvu rytířského na prosaický dobrodružný román 15. století, pak na lidovou, prstonárodní četbu a tradici, v níž si podává ruku s Melusinou, Štylfridem a bůhví kým ještě.« (Krit. měsíčník, III, str. 178-9.)

Černý si nedovede představit vztah mezi básníky jinak než po empirické, kausální cestě. Svědčí o tom také ironická poznámka v závěru jeho provenčalských paralel k Máchovi: »Zbývá jen dokázat, že Mácha mluvil starou provenčalštinou a Ventadorna dostal do rukou.« Ale my nesdílíme krátkozrakost Černého a Heidenreicha, více než na onu ošumělou, »vědě známou cestu« spoléháme na »věkovitou paměť«, na skryté příbuzenství mezi básníky. Do-voláváme se svědectví básníků, uvedl jsem hlas Durychův a Demlův a chtěl bych ještě připomnět slova Březinova:

»Z duší vzdálených od sebe celá staletí a tisíciletí zavzněla v těchto chvílích slova doplňující se navzájem v jediný text, jehož rozluštění bude zároveň ukončením, až se naplní věky.«

Máme-li poesii milovat a nikoli pouze ji vychutnávat a studovat, nemůžeme ustoupit od slov téhož básníka: »Každé umělecké dílo hodné toho jména sní o nesmrtelnosti. Neboť v zemi, odkud přišlo, se neumírá.« To nejsou žádné metafory, pouhé obrazy, stejně jako verše Rilky:

»Wir gehen um mit Blume, Weinblatt, Frucht. / Sie sprechen nicht die Sprache nur des Jahres. / Aus Dunkel steigt ein buntes Offenbares / und hat vielleicht den Glanz der Eifersucht / der Toten an sich, die die Erde stärken.«

Poesie je synonymum pro svobodu, básníka si nedovedeme představit pouze v podmínkách jeho doby.

V závěru jedné sbírky Holanovy čteme tyto verše: »Jsou ještě někde hory, nivy, / ve kterých mizíš na své pouti, / *svobodně* mizíš v jitra zlatá? / A ne-li, smíš pak doufat, tuše, / že existuje nějaká pátá / světová strana duše?« V. Černý se příznačně v L. N. pohoršil nad touto pátou světovou stranou duše a vracel básníka do doby. O to sympatičtěji působí badatelé, kteří při studiu básníka neutonou v časových vztazích, nezapomenou na věčnost poesie. Z máchovských znalců mohu jmenovat Voborníka, který píše takové věty:

»Jiná stránka Máchova světobolu, a to nejlhubšího, nejryzejšího, jenž je tak starý jako lidská poesie (Homér, Bible), ohlašuje se v básni Život (Leben).« - »Je to světobol pravý, a to je mučednictví, jež jest údělem duchů jen nejvzácnějších.«

Čiževskýj se nebojí proti příliš úzkým výkladům básně Noci (jí se týká i druhý citát z Voborníka) hledat obdoby u Shakespeara a předsokratiků, jiní badatelé jdou pro poučení o poesii do antiky. Mukařovský v knize o Máji srovnává organisaci Máchova verše s poesii latinskou, Menšík cituje pro personifikaci noci Vergilia. Kolika trapných nedorozumění by se byl uvaroval na př. Pražák, kdyby místo »poměrných« vlivů byl hledal absolutní poesii. Nejen zmíněná již »tmavá noc« dokonale padá po odkazu Menšíkové, ale také »smrti obraz« se obejde zcela bez Dräxlera-Manfreda, vzpomene-li na časté vyznění Vergiliova verše slovem imago a přímo na verš »luctus, ubique pavor et plurima mortis imago« (II., 369).

Ale snad přes všechn zmatek padají už zdi žalářů, v nichž dala domýšlivá věda věznit poesii žalárníkem - dobou, a po rozpadnutí klamných sítí »vlivů« probouzíme se k poznání pravého obcování tvůrčích duchů. Z poslední doby bych uvedl dva hlasy toho druhu. Fr. Němec ve studii o metafoře barokního kazatele Nitsche bez jakéhokoli násilí vybaví si v paměti podobný slohový postup Durychův: »Jak dovedl na př. Jar. Durych příbuzenstvím básnického základu těžiti z podobných námětových evokací v Hadích květech!« (Akord; 1940, str. 247.) Nebo V. Jirát v posudku nového vydání Staročeské lyriky ruší podobně hranice staletí:

»Takové verše „Kto miluje nevěda, / raděj miluje nedvěda. / A kto miluje v naději, / bývaj doma raději“, nu, ty by mohly stát v některé sbírce Nezvalově zrovna tak jako „Píseň o barvách...“ nebo konečně poetistické sloky „V Strachotíně hájku...“« (České slovo, 19. V. 1940.)

Jak vidět, dobovost Máchy a jiných básníků XIX. století souvisela s úmyslnou i neúmyslnou neznalostí celých období básnických. Dnes se zasuté prameny odkrývají i našemu vědění a jistě přichází doba, kdy místo sběratelství vlivů, povrchové »erudice« bude nastolena obecná tradice poesie.

VÝVOJ ANGLICKÉ OLIGARCHIE

II

Za jeho vlády ovšem rozpory mezi královstvím a parlamentem pokračovaly. Byla sice na jedné straně mohutná vlna reakce; puritánsko-republikánský režim byl v národě dokonale nenáviděn a nadšení z restaurace se projevovalo tisíci popěvky a obrázky. Také mezitím na pevnině dospěla protireformace svého vrcholného účinku a ve Francii oba kardinálové založili absolutní monarchii; to nemohlo zůstat bez ideového vlivu na Anglii. A vskutku tam vidíme - počínajíc královskými bratry - řadu konversí ke staré víře a obnovu theoretického monarchismu doby Jakuba I. Tento zpětný proud však měl svou hráz ve faktu reformace a majetkových změn z ní plynoucích. Za prvé nabyla anglikánská církev přežitým pronásledováním obliby u svých členů; za druhé bylo její udržení hmotným zájmem i tradičních živlů ve šlechtě. Rozumí se totiž, že potomci reformačních zbohatlíků, jako onoho Cromwellova pomocníka, který si vyžádal klášterní statek »za všechnu hanbu, kterou utřil ve službách Královské Milosti« (jak se zřetelně a pravdivě vyjádřil) - rozumí se, pravím, že tyto rody byly v řadách nadšených protestantů a tedy (vzhledem k barokové katolicko-monarchické reakci) odpůrců království. Ale co měli dělat ostatní šlechtici? I Howardové, kteří se mezitím vrátili k staré víře a dodnes v ní trvají, měli ve svém rodokmenu jednoho z hlavních reformačních nadšenců - a tak každý větší rod měl nějaký ten církevní statek. Rozumí se, že tohle působilo také na mravní autoritu reakčního živlu. Jakou autoritu proti štvanicím presbyteriánských nadšenců nebo parlamentních agitátorů mohli mít royalističtí šlechtici, sedící ve zbytcích starých klášterů neb v zámcích z kamenů zbořených chrámů?

K těmto slabostem reakční strany přistoupila nová síla strany revoluční. Po restauraci bylo sice popraveno několik předních republikánů a něco málo z jejich kořisti vráceno - tak byl rodině Cromwellů vyrván londýnský Hyde Park. Ale celkem se revoluční veličiny daly včas na stranu restaurace: nebylo-li možno vyrvat jejich

kořist členům revolučních parlamentů a vojsk, nebylo také možno povznést royalistické rody, ochuzené revolucí, a tím méně bylo - s ohledem na protestantské veřejné mínění - možno odčinit vyvlastnění irského národa. Nadto měla revoluce za následek jak rozchvácení zbylých královských statků, tak ochuzení a tedy zmenšení třídy svobodníků.

Parlamenty restauračního období se pilně přičinily, aby tyto sociální změny došly legálního utvrzení. Nej dřív zaměnili zbylý neodvislý důchod králův (feudální poplatky velkostatkářů) civilní listou, placenou z daní, parlamentem povolo vaných. Potom zrušili ustanovení, podle něhož se majitel určitého množství půdy musel stát rytířem, a tím vzít na sebe povinnosti vládnoucí třídy (zejména platy na válku). Potom rozšířili zvyk, zahájený už v reformačním období, že totiž velkostatkáři si přisvojili občiny. To znamená, že si chudý člověk už nemohl pást zadarmo husy a vepře, a byl tím spíše nucen pracovat za mzdu. Ale dovršili své dílo skrze Usnesení o Podvodech. Podle tohoto zákona se mělo za to, že sedláckovo majetnictví je podvodem, jestliže nemohl písemnými doklady dokázat, že je svobodníkem: majetek byl přičten místnímu velko statku a sedlák se stal pachtýřem.

Jaké však bylo postavení anglického pachtýře? Velmi odlišné od postavení evropského poddaného. Už jsme řekli, že anglický člověk z lidu měl vždy více zákonné svobody nežli evropský. Doba občanské války zničila zbytky feudalismu a každý Angličan byl osobně plně svobodným. To rozvázalo pouto mezi venkov anem a velkostatkářem - ale také mezi venkov anem a půdou. Jestliže totiž na př. u nás zůstali sedláci poddanými, vázanými na panství a na jeho půdu, až do doby roku 1848 - kdy se stali svobodnými občany a *majiteli* dosavadního rustikálu, byli angličtí poddaní osvobozeni tehdy, kdy půda byla přiznána velko statku, ba kdy i dosud svobodná půda byla k němu všemi prostředky soustředěna. Poddaný na poddané půdě se stal pachtýřem na cizí půdě. Co z toho plynulo? Svazek mezi majitelem a pracovníkem na půdě nebyl již feudálním poměrem, nýbrž poměrem smluvním. Za poměru feudálního nesměl poddaný odejít z půdy; ale také pán nesměl zvýšit jeho dávku, která byla spíše daní než nájemným. Nyní směl pracovník odejít (jestli si našel jiné živobytí), ale pán směl mu libovolně určit nájemné. Veřejnoprávní poměr pána a poddaného se změnil v soukromoprávní poměr majitele a pachtýře: ve vztah

čistě hospodářský. Majitel mohl na pachtýři žádat libovolné zvýšení nájemného. Ale on k tomu byl i puzen. Jestliže si totiž pán, na př. český, chtěl dovolit přepych, obvyklý v barokové době, třeba postavit zámek nebo podniknout hon, měl k dispozici bezplatnou práci poddaných - robotu. Nikoli ovšem, jak si to malý Moric představuje, nepřetržitou práci všech poddaných, že jim na vlastní pole nezbyl čas, nýbrž určité množství práce z každé usedlosti, a konečně, bezplatnou práci. Anglický pán, tou dobou mnohem mocnější než evropský, absolutním panovníkem stlačený, si rozhodně chtěl popřát stejný a větší přepych; ale práci na pachtýřích žádat nesměl. Tudíž žádal od nich peníze. Dále pak, neměl důvodu je nežádat. Za feudální soustavy, čím více kdo měl poddaných, tím byl - už především vojensky - mocnější; útěk poddaných, který přes všechny předpisy při tehdejším nebytí četnictva zlému pánovi vždycky hrozil, byl pro něho velkou pohromou. A kde je měl nahradit? Protože byl všechen lid poddanským svazkem poután k půdě, nebylo nezaměstnaných, kteří by mu dodali pracovních sil. Ale po zániku feudalismu a poddanství počet pachtýřů nic neprospěl anglickému majiteli; v určitých mezích dokonce méně pachtýřů znamenalo větší dvory a méně lidí k živění, tedy větší výnos, a lidé takto s půdy sehnání tvořili osobně svobodný proletariát, tedy zásobu pracovní síly.

Rozumí se, že šlechta, pokud ještě souvisela s feudalismem, nepostřehla a nevyužila hned všech těchto možností. Její složení se také stále měnilo. Občanská válka a následující války na moři zvětšily význam londýnských obchodníků, a zejména těch, kteří se zabývali počátky peněžnictví: zlatníků. Jejich majetky se ještě nevyrovnaly majetkům zejména větších šlechticů, ale už se stále častěji dostávali do této třídy. Na př. Viner, jeden z hlavních zlatníků-lichvářů a tvůrce korunních klenotů, byl pasován na rytíře. Tak vznikl i přední nástroj kapitalistů, Anglická banka.

Jenže antimonarchičtí boháči přehnali svoji taktiku. Odpírali králi daně tak dlouho, až loďstvo shnilo a nepřítel vplul do Temže a zhanobili se několika pokusy o spiknutí a kralovraždu. Nastala zejména na venkově nová reakce, podporovaná katolíky a také různými protestantskými odštěpenci, jimž nový král Jakub II. sliboval poměrnou volnost. Za těchto okolností se králi narodil syn, katolické následnictví se zdálo jistým, a tu parlamentní pohlaváři protestantismu vzkázali pro králova zetě, Viléma Oranžského.

Když ten přistal, poslal proti němu král svého hlavního velitele. Jak praví známý sociolog: »Slavná revoluce přivodila s Vilémem Oranžským vládu velkostatkářských a kapitalistických výdělkářů.« Důležité zde právě je, že tyto dvě třídy už jsou jmenovány vedle sebe. Vilém zajisté s sebou přivezl z Holandska také celou skupinu tamějších bankéřů, kteří zavedli do Anglie metody nového peněžního hospodářství. (Holandsko bylo tehdy kapitalistická čili bankéřská, průmyslová a koloniální velmoc; o jeho koloniálních metodách se ovšem liberální kritikové španělské kolonisace nešířili.) Mimochodem židé, které staří králové pečlivě z Anglie vzdalovali, byli tam pod protestantským holandským vlivem zase navezeni, ale pokud jde o lichvu, londýnská City se toho naučila dost od Holanďanů samých. Tehdy se zrodil (z válek Vilémových) státní dluh jakožto zdroj stálého příjmu pro kapitalisty, na rozdíl od krátkodobých půjček pravých králů, takže anglický poplatník dodnes má potěšení platit za dovezení tohoto misogynického Holanďana. - Ve vlastní šlechtě došlo ovšem také ke změnám. Rozumí se, že řada starých rodů byla zničena svou věrností k pravému králi. Jejich místo zaujali všelijací lidé, spojení s parlamentem a s finančními podniky nového režimu, ale také prostě Vilémovi holandsští kamarádi. Na příklad Vilémův druh v neřesti Bentinck byl obdařen vévodstvím*) - a tak to šlo dál. Zejména také Vilémovo vítězství v Irsku tam utvrdilo panství nepřítomných protestantských majitelů. A tak se držitelé novorežimních státních půjček a irských velkostatků stali skupinou spolehlivých, poněvadž zainteresovaných, přívrženců usurpace.

Při tom konečně dovedl Vilém na základě svého vojevůdcovského a státnického věhlasu a svého královského původu (jeho matka byla Stuartovna) své parlamentní stoupence zkrotit. A nechtěli-li být při restauraci Jakuba II. oběšeni, chtěj nechtěj museli platit na Vilémovy války, díky kterým se Rýn nestal francouzskou řekou. Zcela jinak se věci vyvinuly za Hanoveranů. Tito »cizí jazyku i ústavě« se nemohli uchopit skutečné vlády, která zůstala úplně v rukou nejbohatší třídy a jejího parlamentu. Za klidné doby Walpoleova ministerstva tato třída dále vyvinula svou povahu. Především se ustálila. Při usurpaci byla hned zavedena nesaditelnost soudců; volební právo do sněmovny bylo petrifikováno; stalo se skoro nemožným, aby se člověk z lidu dostal ve

*) jehož hlavním sídlem je ovšem bývalé opatství.

státní církvi nebo v universitách nahoru, natož pak ve vojsku. Ba i ve státní službě byl ohromný společenský rozdíl mezi výkonným úřednictvem a politickými, z parlamentní vyšší třídy bránými hodnostáři. Takto se vládnoucí třída proti lidu odlišila: ale na druhé straně svou základnu rozšířila. Politické pikle té doby, nutnost vládě opatřovat většiny proti jakobitům anebo také proti nepovolným whigům dávaly mnoho příležitostí povýšit nové lidi mezi lordy: pozemková šlechta ztratila svou odlišnost do značné míry, slila se s politiky a právníky a s bohatými obchodníky a bankéři v jedinou vyšší třídu.

V druhé polovině XVIII. století opatřily námořní úspěchy vládnoucí oligarchii ještě nový živel; v parlamentě se ukázal vliv lidí z Východoindické společnosti, kteří si naplnili kapsy odíráním zámořských národů. Celkem tato oligarchie byla sice vzdělaná, ale zkažené prostředí. Státní církev, důležitá jako společenský zjev a zásoba obročí, ztratila všechn náboženský význam, ba náboženské citění se stalo takřka neslučitelným s příslušností k vládnoucí třídě. Parlamentní život pomáhal ostatně k znemravenění i tím, že odlučoval vedoucí šlechtice od půdy. A šlechta, která se odloučí od venkova, která, abych tak řekl, nosí střevíce a ne boty, je určité zkažená. Ve Francii ovšem vliv dvora způsobil tutéž zkaženost, totéž vykořevení velkostatkářů ještě větší měrou (neboť anglický šlechtic aspoň jel občas na hon, už aby si opatřil chuť k pitkám) - a také francouzská šlechta koncem této doby byla svržena revolucí.

Anglická oligarchie vyšla naopak z napoleonských válek vítězně. Ukázala v nich všechny své přednosti i své vady. Které přednosti a které vady má výběr národních představitelů, omezený na malou skupinku lidí spolu známých, je dobře vidět na případě bratří Pittů. - Mladší z nich se stal ministerským předsedou ve věku, kdy se Napoleon stal generálem, a proto měl dosti energie, že největšího vojáka konečně porazil, kdežto se s dostatek prokázalo, kterak v demokraciích lidé, dospěvše po dlouhé kariéře konečně k vládě, potřebné energie postrádají. Ale jeho bratr (druhý hrabě Chatham), byv poslán s vojskem na pomoc Holanďanům, staral se především o svou kuchyň, takže Holandsko připadlo Francii a boj proti Napoleonovi byl neobyčejně ztížen a prodloužen. Ostatně problém vojevůdců v obchodních říších (Hannibal!) je otázkou pro sebe.

Konečně pokus Napoleonův sjednotit Evropu pod vrchní mocí

svého revolučního císařství a rozdrtit moc anglických finančníků ztroskotat zejména též proto, že emigrace důstojníků za revoluce ochromila francouzské loďstvo. To vítězství ovšem stálo peníze. Ochuzeny byly nejen široké vrstvy anglického lidu, nýbrž také statkářské šlechtické rody. Naopak, průmyslníci a zejména bankéři, kteří prováděli válečné půjčky, se ohromně obohatili. Nyní byly také zavedeny papírové peníze, které utvrdily moc bankovního živlu nad celým národním hospodářstvím. Nyní konečně různé vynálezy zahájily, a to zprvu jen v Anglii, moderní průmysl: začalo se XIX. století.

Napoleonské války však také přinesly s sebou jednu důležitou epizodu v dějinách anglické oligarchie: irskou unii. Tam se právě ukázala jakožto oligarchie na rozdíl od aristokracie. - V Irsku vládnoucí třída nenáležela zemi - neboť v ní většinou nebydlela, nenáležela národu, neboť naopak byla posádkou cizího podmanitele.

Tyto poměry se ukázaly již v XVIII. století zvláštní zhyrlostí těch irských velkostatkářů, kteří přece žili v Dublině: nyní pak hrůzami za irského povstání po unii. Při tom sluší poznamenat, že angličtí páni při potlačení povstání nechtěli nasadit vlastní kůži, nýbrž dovezli z državy panujícího rodu vojsko, které ovšem ozbrojený odpor Irů brzo skončilo. Ovšem ani slušnější Angličané nebyli na pochybách, kdo je těmi poměry vinen - ale Pittova vláda stála za majiteli.

A to bylo dokladem důležité politické změny. Pokud byla Anglie rozdělena na panující whigy a potlačené jakobity, sympatizovali ovšem tito s Iry, svými druhy v neštěstí; také měli spojení s lidem proti plutokracii whigů. - Ti byli tak velice stranou velikých latifundistů a velkých kapitalistů, že jeden vtipný muž napsal: »Nejsem whig - ale jak bych si přál jím být!« - Ale nyní, když proti více méně liberálním whigům stáli torýové pod vedením Pittovým prostě jako strana konservativní, ztratili všechny cit pro Iry a stali se naopak nepřáteli zrovnoprávnění katolíků. Ztratili aspoň ve svých vládních představitelích všechny zájem o lid a stali se pouhou frakcí jediné vládnoucí plutokracie.

To souviselo se sociálními změnami. Již jsme řekli, že doba válek napoleonských povznesla buržoasii; naopak šlechta, zejména drobná venkovská, se zadlužila. Mnoho velkostatkářů, zejména irských, se stalo pomalu jen správci majetku pro faktické pány -

věřitele. Mnoho statků přešlo přímo do rukou zbohatlých buržoá, kteří si tak klestili cestu do panské společnosti. Tuto ušlechtilou ctižádost ovšem Pittova vláda ochotně podepřela prodejem šlechtických titulů - od oné doby to byl důležitý zdroj příjmů vládních stran. A vůbec vládnoucí třída dostávala ráz vždy více buržoasní. To se obrazilo i v kroji. »Francouzský« kraj XVIII. století odlišoval šlechtice s opeřeným kloboukem a mečem od měšťana. »Anglický« kraj XIX. věku, frak a cylindr, označoval jen gentlemana na rozdíl od sedláka a proletáře. Jinými slovy, šlechta jednak donucena vývojem hospodářských poměrů, jednak postrašena zkušenostmi francouzské revoluce, neodporovala svému sloučení s buržoasií. Vzhledem k tomu nastala v první polovině XIX. věku také hluboká změna v mravech. Upřímné sviňáctví, které vyznačovalo anglického šlechtice předešlé doby jako jeho francouzského bratrance, bylo nyní vystřídáno přísnou, zatuchlou, pokryteckou morálkou, která vyhovovala buržoasii s jejími lakotnými mužskými a nepůvabnými ženami. Již se nemohly opakovat výjevy, jako pozoruhodné parlamentní jednání (za Jiřího III.) o pornografické »Essayi o ženě«. Naopak královna Viktorie se zapletla do krajně trapné mrzutosti, když ji napadlo vyšetřovat panenství jedné dvorní dámy. Drobná venkovská šlechta se stala obětí tohoto vývoje. Ale nenašla zastání u velkých, stále ohromně mocných rodů prostě proto, že si našly jiné zdroje příjmů mimo hynoucí zemědělství. Účastnili se rozvoje kapitalismu. Jedněm se zhodnocovaly pozemky vzrůstem měst - tak miliony a vévodský titul z Westminsteru se zakládají na stavebních pozemcích Londýna - druhí zase vydělávali na uhelných dolech, tak zmínění Bentinckové, a tak se velké majetky staly na zemědělství nezávislými.

Tato průmyslová prosperita měla ovšem svůj rub. Životní úroveň proletariátu byla tak nízká ve srovnání s plantážními otroky v Americe, že se konečně ozvaly protesty. Jeden protest přišel zleva. Myšlenky francouzské revoluce se šířily mezi proletariátem a některou částí inteligence; je známo, že třídní socialismus vznikl v Anglii. Proti této agitaci ovšem bylo buržoasii nasnadě zaujmout postoj konservativní, a vskutku, kapitalisté se rozhořčeně dovolávali proti rudým revolucionářům zákona a dokonce křesťanství. Ale tu zazněl druhý protest zprava. Lingard a Thorold Rogers, Kenelm Digby a Cobbett se dali do zkoumání dějin a popřeli, že by kapitalisté měli v tradici a mravnosti nějakou oporu.

Dokázali, že kapitalistické metody (lichva, podbízení, kartelování, monopolisace, mechanisace a j.) byly za středověku trestné; připomněli, jakými prostředky byly nakupeny velké majetky, a ovšem, když už se pustili do dějin reformace, setřeli také posvátnost z majetku reformační šlechty. Ptali se, proč anglický dělník, jehož předek byl svobodným sedlákem, má ctít velkostatkáře, usazeného v bývalém klášteře. »Je to totéž,« praví jeden spisovatel tohoto směru, »jako kdyby se takový boháč ubytoval ve farním kostele, nasnídal se na oltáři a čistil si zuby v křtitelnici.« Mezi obojím protestem došlo k jakési intelektuální spolupráci: marxisté často citovali Rogerse a oxfordské hnutí reakčních anglikánů se zajímalo o sociální otázky; tutéž kombinaci vidíme v Disraeliho spisech z mládí.

Ovšem tyto protesty nic nezmohly proti kapitalistickému pořádku. Prvenství v industrialisaci opatřilo Anglii ohromný hospodářský náskok proti ostatním zemím: Francie a Španělsko, dělající revoluce a nikoli lodi, nechaly ji nespornou paní oceánů. Parlamentní soustava pracovala bezvadně, vymření Stuartovců odstranilo předmět skutečných sporů, a když se velká jmění toryů začlenila do kapitalistického systému, staly se obě strany - zvané teď konservativní a liberální - jen dvěma křídly jedné panující vrstvy. Jen mravní jednotu byla pak zajištěna soustavou výchovy, která všechněm dětem vládnoucí třídy dávala procházky školami (Public Schools), které jim dávaly stejný společenský a ideový ráz. Při tom prestiž, který dodávalo ohromné bohatství velkým pánům anglickým, zjednával anglickým společenským způsobům nespornou vládu i na evropské pevnině. Důkazem je pojem sportu, který se začal po Evropě šířit. Prestižem těchto velkých pánů se také ještě stávalo, že noví příchozí do vládnoucí třídy byli nuceni opatřit si aristokratický ráz: takový zbohatlý bankéř spěchal si koupit statek a vycvičit se v jízdě a střelbě. Tento ráz se přece jen pomalu dále pozměňoval. Dokladem je na př. šířící se zvyk najímat si honitby ve Skotsku. To jest: myslivost nebyla už přirozenou kratochvílí pána na vlastní půdě, nýbrž penězi zjednaný sport, kterým se zámožní lidé vynasnažili zjednat šlechtické zábavy, aniž skutečně byli k půdě vázáni.

A osobní složení šlechty se dále také měnilo. Výše zmíněný způsob, že ministři za peněžitou podporu své partaje dávali boháčům udílet šlechtické tituly, se šířil a šířil. Ke konci vlády královn

Viktorie a za Edvarda VII. už vůbec nešlo o pomalý vzestup a postupné přizpůsobení šlechtickému prostředí, obchodníci a spekulanti se ihned, pokračující ve své živnosti, dostávali mezi lordy. Zejména burská válka dodala celou skupinu nových, povýšených milionářů nejroztodivnějšího původu. Již se objevily i sňatky s bohatými Američankami, již se (přes počáteční odpor královny Viktorie) objevili židovští lordi.

Co se ovšem týká sňatků, nebylo v Anglii už dávno těch přísných názorů jako v Německu nebo dosti donedávna i ve Francii. Už v XVIII. století si jeden vévoda vzal lehkou ženštinu, aniž se mu celkem něco stalo. Ale přece jenom se zpravidla hledělo, ne-li na rodoslovnou, tedy na společenskou vhodnost sňatků. Ale čím více malá šlechta chudla, čím více si velká osvojovala kapitalistický názor, podle něhož peníze jsou jediným měřítkem společenského postavení, tím neladnější manželské kombinace se šířily. Když kdysi noviny přinesly zprávičku: »Šlechtična se stává tanečnicí«, mohl Punch připojit poznámku: »Mnohem častěji se tanečnice stávají šlechtičnami.«

Po světové válce se s tím vším protrhly hráze. Americké sňatky se staly denním zjevem; mezi lordy byly povýšeny zcela nové a nečekané typy lidí, takový Rothermere a Beaverbrook; stalo se, že takový povýšenec se tak málo staral o skutečné připojení k šlechtě, že si ani neopatřil erb. Byl obdařen titulem Isaacs, jak jméno ukazuje žid; copak žid, ale bratr člověka hluboce namočeného do parlamentního skandálu Marconiova. Jiného takového povýšence museli pak zavřít pro podvodné bilance... atd.

Při tom pro zbytky skutečné venkovské šlechty byla světová válka pohromou. Protože stála ohromné peníze; protože Anglie musela platit válečné dluhy Americe a nedovedla donutit Francii k placení pro ohledy na City - bylo třeba zvýšit daně. Zvýšily se ovšem hlavně na viditelném majetku, na velkostatku; zvýšily se především ohromně dědické daně. Tím se stalo, že zděděné pozemkové majetky mizely, kdežto nové majetky průmyslové a spekulativní nebyly zničeny. Ostatně, venkovští statkáři by byli často mohli zachovat své majetky, kdyby se byli odhodlali k skromnému životu. Ale ovzduší kapitalistické společnosti, v němž vyrostli, jim vzalo pocit, že je něco hanebného opustit rodný majetek, vnuklo jim naopak cit, že člověk má nárok na určitou životní úroveň, kterou si na rodné půdě nemohli dovolit.

Zchudlé rodiny tedy opouštěly venkov a stahovaly se do Londýna, aby rozmnožily řady obchodních a státních úředníků - studovaného proletariátu. Ale ne všechny rodiny tak zchudly. Bohatě starší rodiny oligarchické se daly dohromady s novými válečnými zbohatlíky a oddaly se naprostému zkažení mravů.

Jak totiž viktoriánské pokrytectví lidi omrzelo a jak doba přinesla rozklad protestantského náboženství, mizely z anglické společnosti, počínajíc horními vrstvami, pojmy mravnosti. Vlna rozvodů zaplavila po válce společnost a do literatury se dostaly náměty a výrazy dříve nevidané. Co tato literatura (z níž jmenuji jen »Milence lady Chatterley«) hlásala, to společenská smetánka na cocktailových večírcích a na přímořských koupalištích uváděla s vynalézavou důkladností v život. Typickým představitelem této smetánky je na př. vévoda z Westminsteru, který svých výše zmíněných milionů použil k tomu, aby prostředkem rozvodů vystřídal tři ženy. Nuže, je zřejmo, že vyšší třída takto zaměstnaná, takto mařící své prostředky, ztrácí nárok na vedení národa a vůbec možnost je vykonávat. Zároveň s tím šla po válce rostoucí neváznost společnosti v očích lidu a rostoucí nezájem společnosti na politice. Ostatně tato vyžilá společnost ztrácela zájem na životě vůbec. Tím se lišila od společnosti XVIII. století. Tehdejší oligarchové také žili jako malí čuníci, ale měli ohromnou radost ze života, ohromnou životní energii; chlapík, který na pitku přijel na osedlaném medvědu, nebo jiný, který chodil zásadně karbanit s pistolí v kapse (pro případ, že by někdo zapochyboval o poctivosti jeho hry) - to byly ještě poměrně neškodné exempláře. Ale dnes, když jste mluvil s mužem a zejména se ženou z anglické společnosti, každé druhé slovo bylo: »To je hrozná nuda!« Význačný symptom: když se s takovou dívkou ze smetánky šlo na flám, muselo se prosmejčit asi půl tuctu nočních lokálů; prosedět celý večer na jednom místě »to je hrozná nuda«. S takovými dekadenty se ovšem nedá nic dělat a proto je možno říci, že ačkoli Angličané a zejména též Američané s určitou dojatou zálibou pěstovali některé tradiční formy, přece před touto válkou už anglická politika zholala svůj aristokratický ráz ztratila.

Tento přesun moci se stal zejména ve prospěch City, a tu zase hlavně Anglické banky. Ačkoli bankéři už dávno, ba už od Slavné Revoluce měli vliv na politiku, přece teprve po světové válce Anglická banka vzala úplně uzdu do zubů. Ti páni si dělali, co chtěli,

vedle vlády a někdy přímo proti ní. Nutno připustit, že někdy měli víc rozumu nežli řemeslní politikové. Tak v otázce irské. Tam anglický velkostatek už dávno ztratil - potlačen a vyssát kapitálisty - možnost života. Přes to se politikové chystali po světové válce prodloužit hrůzovládu »černohnědých« - speciální policie ve službách oranžistických ulsterských protestantů. Ale bankéři prohlásili, že musí být mír, i když to znamená osvobození Irska. Jindy se zase politické směrnice banky, a zejména zájezdy Sir Montague Normana do diplomacie, ukázaly pro Anglii velmi nešťastnými. Nejnešťastnější ovšem působily tyto kruhy, pomáhající svou měnovou politikou udržovat nezaměstnanost a dorazit sedláka.

Ačkoli pak jako v každé velké demokracii skutečnými silami anglického parlamentarismu byli chleboďarci stran, tedy kartely a banky, přece parlamentní prostředí samo o sobě nabylo také důležitosti. S rozšířením volebního práva se mínění širokých vrstev stalo důležitým pro složení sněmovny. Na ovládnutí veřejného mínění existují dva prostředky: tisk a stranické organisace. Oba živly tedy v posledních desetiletích nabyly velké váhy. Ale zde jedno je hodno pozor. Anglie posledních let je vždy více v rukou konservativní strany. Nuže, v zemi, kterou obývají většinou (rukodělní nebo studovaní) proletáři, nechcete-li je totiž odproletarisovat, nemůžete dělat skutečnou konservativní (tím méně ovšem reakční) politiku. Jak vyrobíte konservativní většinu? Prostě řečeno, podfukem.

Na jedné straně anglický tisk se stal snad nejbezmyšlenkovitějším tiskem světa. Už proto, že je v rukou kapitalistů, kteří na něm chtějí vydělat. A to se ví, že na reportážích ze soudní síně o rozvodu nebo na radách jak pečovat o pleť nebo na novinkách o kopané vyděláte víc než na spolehlivé politické theorii. Ale nadto vážný politický výklad by lidi nutil myslet a kritisovat. Mnohem lepší je vyložit jim, že Anglie je nepřemožitelná, že má nejlepší režim na světě, že ten režim je demokratický, že se mu všichni národové obdivují, že si jej Němci brzy zavedou, že může dobře udržet světovou říši bez branné povinnosti - a jak už ty různé blbosti zněly.

To totiž ovšem patřilo dále k věci. Když občan měl snášet všechny útrapy nezaměstnanosti a jiných následků špatného sociálního pořádku a přece měl být spokojen, nesměl jste mu nad to přiložit další břemena, i kdyby jich (pro stát) bylo sebe více třeba. Proto se žádná vláda neodvážila navrhnout brannou povinnost

a různé jiné nutné, ale tíživé reformy, to by bylo svrhlo konservativní většinu.

Na druhé straně ovšem průměr politiků ani necítil nutnost těchto oprav. Jednak, že šlechta byla v úpadku a o nic se nestarala, jednak přece jen, že se ještě nehodila ke všem kejklům partajního života, jednak že si volič přál vidět ve sněmovně »muže z lidu« - z těch a jiných důvodů úroveň partajních politiků od světové války příšerným způsobem klesla. To se prokázalo zejména v zahraniční politice. Staří oligarchové dělali někdy pěkně zločinnou politiku, ale dělali ji důsledně a úspěšně, poněvadž věděli, oč jde. Nemysleli, že Napoleon potáhne do Moskvy na lodích a opatřili si předem potřebné informace, kde leží Sevastopol. Jejich zástupci byli pevně přesvědčeni, že Němci táhnou na Varšavu (Warschau) bez tanků, a honosili se, že jedou řešit sudetský problém nevědouce, kde jsou Čechy. Ba co dím, touto nevědomostí se chlubili jako důkazem svého velmocenského sebevědomí, a těch několik svých kolegů, kteří se o Evropu zajímali, sytili posměšky. Takový druh lidí tedy snadno sám věřil, co se psalo v novinách, a byl proniknut byzantským přesvědčením, že jejich říše je pod neodvolatelnou ochranou osudu.

Jenže Byzanc konečně byla postavena kolem chrámu sv. Sofie a ne kolem banky.

VARIA

Básník Afanasij Afanasjevič Fet

Kde Majkov, Mej, kde Markov je, Minajev,
Fet, jehož dívky ctí? *A. K. Tolstoj*

Lyrik a satirik Aleksej Konstantinovič Tolstoj ve své posměšné »Elegii« přece dobře vystihl ráz poesie Afanasije Afanasjeviče Feta. Tato poesie se vsuktu může líbit a jistě se líbila zejména dívkám a ženám, pokud se ovšem u nich vůbec vyvinul smysl pro jemnost, něžný tón mladé touhy, hebký nádech sladkých smutků. Lze snad proto říci, že poesie Fetova je nemužná? Ne, neboť nikde neupadá do ladění citlivůstkářského, falešných vzdechů a slz. Ne, neboť v básních Fetových poznáváme poetu jako duši hrdou, mužsky pevnou a uzavřenou, která se většinou jen ve chvílích temnoty a osamění rozevívá tlumeným projevem touhy po krásě a lásce, jako noční květ, rozvíjející se v nočním tichu a osamělosti.

Ve Fetových básních může nalézt zalíbení jen ten, kdo miluje tu věčně stejnou

a věčně znovu dojímací nádhery přírody, krásu ženina zjevu a něhu její duše, tajemné šero noci, proniknuté jiskřivými šipami hvězdných paprsků. V jeho díle se neozývá ohlas nějakých sociálních či politických bojů jeho doby, věcí, jež snad tehdy zajímaly mysl, dnes by však nás už neupoutaly, jako dnešní boje a problémy nebudou zajímat naše vzdálené potomky. Ale básník stojí v lidské osamělosti před vznešeností hvězdnaté noci, před nevystihlým půvabem večerních stínů, kladoucích se po krajině, před záhadou smutků a vášní, otřásajících nikdy neukojeným lidským srdcem, zpívá o těchto věcech, tak nečasových a přece věčných. Záhada a krása světa kolem nás, záhada a bohatství vlastního nitra - totéž věčně věčné thema minulých, dnešních i budoucích básníků a poetů jejich - třeba nečetných - čtenářů, to jsou také především základní motivy Fetovy.

Co říci o životě básníkově? Netřeba toho mnoho uvádět. Jeho básnické a původní i občanské jméno Fet je vlastně jménem jeho matky. Podpisoval jím své verše i tehdy, když po dlouhých letech dosáhl úředního svolení, aby směl v občanském životě užívatí příjmení svého otce, Šenšin. V mladém věku sloužil u vojska, u jízdy, a býval vojáčkem tělem duší. Později hospodařil na svém statku, byl pro zachování starých, patriarchálních řádů i s tím, co v nich jistě zasluhovalo změny. Hranicemi body jeho života jsou roky 1820, kdy se narodil jako syn statkáře v orelské gubernii, a 1892, kdy v Moskvě zemřel.

Jako Fedor Ivanovič Tútčev, jehož poesie byl sám oddaným citelem, je i Fet především básníkem noci. Málokdy tryská z jeho básní jas slunečního poledne, obyčejně zpívá poeta tichou podvečerní píseň, uvádí nás do zšeřelého sadu, kde šustí pod nohama spadlé lístí a prozrazuje příchod milencin, nebo do polí a luk, ozářených bledým světlem měsíce nebo jen tajemným třpytem hvězd. Ostrá, nelomená barva ho tak nevábí jako neurčité valeury, polostín, ztlumené světlo i zvuk. Jen v šeru a tichu lze se přiblížit k poznání tajemství světa. Básník o tom praví:

*nelze nám v ruchu žití všeho
veškeré nebes krásy žít,
nekonečnosti tvorstva není
se v dýmu možno přiblížit,
noci a temnem osamění -
jen tou lze cestou k božstvu jít.*

Jen výjimkou vnikne do Fetových básní záplava světla, cit žhavý a bouřlivý. Je to hlavně v několika básních s antickými motivy, které zároveň ukazují, jak vskutku umělecky vnikl poeta do ducha antiky. Vždyť také překládal z Ovidia, Vergilia, Catulla a j. V básních s antickými motivy dosahuje básník smyslné plastičnosti, jež je jinak cizí jeho veršům, v nichž erotika je vždy prodchnuta tónem, jenž ji zbavuje ryzí smyslnosti. Antické překlady a motivy staví Feta do řady těch zajímavých ruských básníků, v jejichž tvorbě se setkává ruský prvek s živlem zdánlivě zcela odlehlým, ba protichůdným, totiž duchem starého řeckého a římského světa. A není těch básníků málo - od starého Gnėdiče s jeho překladem Homėrovy Illiady až třeba po moderního Kuzmina s jeho »Aleksandrijskými písněmi«.

Kromě antiky zajímal Feta na příklad také Gėthe, Schopenhauer, melancholie Fetových básní je však spíše než filosofickému schopenhauerovskému pesimismu blízka esteticko-elegickému ladění některých orientálních básníků. A Fet vskutku také miloval zejména perského Háfize.

Čistota básnického citění, neobyčejná melodičnost verše (kladoucí ovšem nadmėru

těžké úkoly překladateli), bohatý rejstřík nejjemnějších barevných odstínů, vroucnost, uměle a umělecky ztlumená a spoutaná zákony díla - to všechno jsou vlastnosti, pro které Fet nikdy nebyl a nemůže být básníkem davu, ale za to tím větším miláčkem těch, kdož dovedou všechny tyto vzácné hodnoty náležitě ocenit. Je poetou, jehož lze nejlépe čísti v usebrání a samotě, nejraději tehdy, když zmlkne ruch všedního života, pohlasne jeho planý týtýp a kolem nás jen ojediněle svítí tiché »večerní ohně« (jak se nazývá hlavní sbírka Fetových veršů).

Miloš Matula

Procházkovy kresby k Erbenově Kytici

V poesii světové nalezněš mnoho výtvorů, z jejichž sytých zářících barev vede cesta jakoby rovnou k výtvarnému zpodobení štětcem. Z obrysů básní Erbenových, svázaných »ve prostou kytici«, vyvěrá opět zákonněji kresba, ač je vhodné uvarovat se v této oblasti všeho vylučování či předpovědí. Erben žil, jako badatel i sběratel, po léta v každodenním styku se stylem orálním, všechny jeho přední práce veršované i prozaické prochvívá dechem hlasu a tepem krve měřený rytmus konání, slovní gesto (hnutí) obráží zpravidla děj, čin, vůli k jednání. V Erbenovi je tedy sdostatek prude viděných, vznícených citěných a slovním gestem (pohybem) svěže i výrazně zrcadlených obrazů, zde spíše prostších, onde tajemnějších či pabeskujících vidinami půlnočními. Slovo zdánlivě jednoznačné, bezozvěnné, vede naši představivost, i když básník odvrhl tóny plihle neurčité, velice často po stezkách neskutečných, a právě pro tajemství svých zdrojů, které trvají pod linií čisté vedenou, zůstává Kytice i pro výtvarníka přísným zkušebním kamenem. Síla Kytice tkví právě v tom, co básník pomínul a vyloučil: silueta většiny básní bývá, jestliže se přeneseme do oblasti výtvarného vidění, jež by chtělo vidět jen obrazy pevně naryšované neb naznačené samotným básníkem, v jádře klidnější, prostší, než se nám zprvu zdálo. A. Novák se domnívá, že Kytice inspirovala bohatěji české umělce hudební, »slabší a méně významné jsou výtvarné její parafrase«. Vyplývá to patrně z okolnosti, že přebohatá zvuková stránka Kytice, skýtající ještě dnes mnohé překvapení, způsobí bezprostředněji, zneklidní, myslím, nepoměrně více hudební cit. — V Pokladu na př. stojí v popředí básně žena s děckem, a děj ovšem postupuje, je obměňován a stupňován, ale jde častokrát spíše o psychologické odstíny, - překvapení, úžas, váhavost, bázeň, zvědavost atd. - jež slovo jemněji odliší. Svatební košile jsou též s tohoto hlediska prostší, než se domníváš - modlí se dívka, noční návštěvník, satec nočním příšeřím, kdy stupňovaný účín básnického slova nemění situaci; hřbitovní zeď, výjev v márnici, se svým známým crescendo; jítro, lidé jdoucí na mši, útržky košíků na hrobech - ale v tomto baladickém přítmí nalezla by již výtvarná fantasie mnohý podnětný záblesk. Zlatý kolovrat a Záhořovo lože uvádějí na scénu více osob, a obzvláště Záhořovo lože s oním pravdě barokním rozesutím propasti mezi pádem a milostí, s oním pohledem do tvářích toužících i strádajících a do muk pekelných, zůstává ustavičně bohatým zdrojem výtvarnické inspirace, ač u symfonického Záhořova lože nutno postupovat obezřele pro četná úskalí, jež by tu mohla - a ještě patrnější je to u Vodníka! - rozříznout snahu příliš střemhlavou. Drobnější básně - Polednice, Štědrý den, Holoubek, Vrba, Lilie, Dceřina kletba a Věštkyne - již spíše naznačují, ač někdy otevrou průhled zvlášť dramaticky vzrušený.

Jako padesátý, jubilejní svazek brněnské Atlantidy vyšla nedávno Kytice s třiceti kresbami Antonína Procházků. (Též snahy vydavatelovy, zásady, jimiž se řídil uspo-

řadatel A. Vyskočil a kaligrafická práce Oldřicha Menharta, dílko píle a vctění, zasluhujíc plného uznání.) Měřeno psychologicky, zaujal výtvarník vůči textu stanovisko většinou správné a vkusné, a není to malá chvála, jde-li o Kytici. Vycítil na př. u Pokladu, jak u této básně mladého Erbeny spěje vskutku všechno k slovům »žetě velmi málo zlato, avšak dítě nade všechno«, jak zde tajemné síly sahají do lidského života tvrdě, ale celkem přitlumeně, a dotkl se tu tedy struny vlahé, zjihle lidské, vrámoval celý příběh do ovzduší české krajiny; ve Svatebních košilích jde již o ráz obecněji slovanský, což básni docela dobře vyhovuje. Zlatý kolovrat má tu opět v řešení mladého krále a dívčiny přízvuk motivů, které dlouho migrovaly, neznajíce hranic, a nesou v sobě zlatý paprsek jitra, kdy se rodí legendy. Výtvarník se vskutku nadýchal vůní z Erbenovy »skrovné kytice«; též Erbenův záznam gest pohybů a postojů dodržuje velice věrně, u Štředního dne drží se na př. slov veršů »ta jedna klečí, nad vodou líčko, ta druhá stojí podle ní«, u Holoubka veršů »tu vyplývá noha, tam zas ruka bledá...« a jenom zřídka, jako na př. v úvodní kresbě k Zlatému kolovratu, kde nechává královici sedět na koni, odchyluje se od veršové předlohy. V podstatě ukázal tedy A. Procházka, že není třeba odklonit se od ilustrovaného textu, aby kresba nabyla svobody a osobitosti. Jen mimoděk sahá tentokrát výtvarník po děsivých stránkách Kytice, a ty, jež si vyvolil, spíše tlumí.

U výtvarníka zůstává ovšem pojetí kladem druhotným, vždyt s nejlepšími úmysly a při sebe proctěnějším prožití látky mohlo by se ještě rozřešení minout cílem.

Kresby Procházkovy připraví ti však s hlediska ryze výtvarného řadu vzácných chvil, i když malíř nepřistoupil ke všem básním v stejné tvůrčí podobě. A. Procházka je z těch našich do hloubky zabírajících umělců, jimž těžce ukřivdíš chvatným shlédnutím. U něho, jak by mělo být ostatně pravidlem před každým dobrým dílem, musí být letmý pohled vystřídán nejpozornějším zíráním. Jeho kresby bývají sice souladné, vplnou do tvé mysli jemně a zpěvně, nevtěžívají však obvykle onou zevní vytříbeností a čistotou tahu, která zaujme na prvý pohled (závěrečná kresba k Zlatému kolovratu ukazuje ostatně, že se i u A. Procházky stýká náznakovitost už spíše s příliš chvatným podáním). A mohl bych ještě říci, že mnohé kresby právě tím svým harmonickým, ač leckdy váhavým vyladěním, tou tichou září, jež je oblévá jako výsledek všech kresebných složek, ale může leckomu bránit v cestě pod povrch, spíše klamou nezkušené oko. Neudivilo by mne, kdyby někomu ušla právě pro ono zdání řada odstínů, jimiž nás právě A. Procházka nejvíce okouzljuje.

»Skrovná kytice« květně, zahajující kresby, onen krásně komponovaný obrázek k Mateřidouce, kde jako by vůně vskutku smývala hrany a silueta dětí hudebně splývala, toť ukázka velké kresebné citovosti i hbitosti, a přece jen pouhý náznak. Ale několik kreseb řadí se vskutku k těm nejkrásnějším v celém našem umění. V tom, jak pohleděl na »poklad« - žena přikleká k drahému kovu, který nevidíme, a chladné jeho světlo obřadí se v jejích vlasech, pobleskuje na hrudi, jež pozdvih viditelně splývá s čistou krajkou - ukázal kreslíř mistrovství nevtravé a tím skutečnější. U nejlepších kreseb, prochvěných vskutku dechem života a pohybem, přímo hmatáš, jak jde kreslíř vždy o to, aby vystoupil zpod oživujících linií plný tvar, aby prudce vynikla pátka světla a stínů, aby tělo, »z růže květ«, svěže a vonně zazářilo pod vzdušně vrženou rouškou šatu. Nejbližší má snad A. Procházka k Erbenovi v té nezapomenutelné první kresbě k Svatebním košilím, kde svit lampičky pohrává si s vlasy modlící se dívčiny mnohem hečbeji, než tomu bylo u kovového ohně v Pokladu, kde se šíje bělá mezi nádhernými pletenci, paprsky padají měkce v tesknou tvář a všim probíhá první zachvění plůnočního

tajemství. Spanilé tělo, deroucí se z šatu běloskvoucí dužinou, zachytil výtvarník vzníceně. Čistě, cudně; je to krása, jež se rozzařuje... A taková kresba k Holoubkovci, abych uvedl aspoň tuto, i když by se toho dalo mnoho říci o té druhé k Svatebním košilím, o kresbách k Štědrému dni, k Vrbě atd., tot zase v nejlepším významu tohoto slova kreslířské con brio, již jen plynutí, vánek, záchvěv a při tom záblesky krásy, vzcházející ustavičně z výjevu, který by nás mohl vlastně odpuzovat. - S látkou Vodníka i Záhořova lože již A. Procházka spíše čestně zápasil, tu lehce vycítíš určité váhání a stejnou neurčitost záměru i ztvárnění tušíš v takové třetí kresbě Svatebních košilí, v Dceřině kletbě, ve Věštyni.

V nejlepších projevech A. Procházky není však, bohudíky, ani stopy po plané virtuositě, která udává mechanicky nejvyšší tón. Dívejte se na jeho kresby v plném světle nebo pod zlahodňující záři lampy, vždy vás překvapí novým odstínem. Jde tu o umění, v němž vznícení smyslu, tvůrčí záměr a jistota i životná odstíněnost provedení splývají namnoze v ryzí výtvarnou krásu kouzla až hudebního.

Zdeněk Šmíd

Z publikací o Machiavellim

Nedávno přeložená kniha Giuseppe Prezzoliniho *Život Nicola Machiavelliho, učitele vládařů* (v překladu J. Zaorálka, »Orbis« 1940) podobá se tak zvaným románovým životopisům, ale na rozdíl od běžných vzorků tohoto druhu písemnosti vyniká určitou sečtělostí spisovatele, který své zážitky z vědeckých prací o Machiavellim dovede podati švihným perem a vtipně. Ježto však hledí oslniti svou pružnou vtipností i tam, kde věda mluví skoupě a skoro jednoslabičně, není divu, že v zábavném rozhovoru Prezzoliniho jest daleko více osobních postřehů a obrazů, svědčících o spisovatelské snadnosti, než klidného a soustředěného poučení o životě florentského sekretáře Desíti. Se zvláštní zálibou a svým způsobem se dotýká lidské stránky Machiavelliho a s úsměvem na rtech stírá s něho všechnu uhrančivost. To se mu daří proto dobře, že si hned na počátku předsevzal co nejméně unavovati výkladem učení Machiavelliho a vyvarovati se všeho, co by mohlo zatížit bystrý spád jeho causerie. Rozhodně, Prezzoliniho Machiavelli není oním démonem, který učaroval tolika státníkům a učencům. Čtenář, uváděný tak pozorným průvodcem, cítí se ve společnosti Machiavelliho, učitele vládařů, celkem bezpečným a baví se příjemně. Na konec mu zbývá jen podiv, jak mohl vůbec vzniknouti kolem Machiavelliho takový temný vír lásek a nenávistí, když je u něho vše tak jasné a civilně lidské.

To již úvaha Františka Bauera, kterou předeseílá Zaorálkovu překladu »Knížetec« (*Niccolò Machiavelli. Vládař. Il Principe*. »Orbis« 1940), jest jadrnější studií, která pomocí starší i nejnovější literatury seznamuje s nejdůležitějšími otázkami badání o dějinném zjevu Machiavelliho. Jejím nedostatkem je znatelná neústrojnost, následek autorova postupu, který je spíše deduktivní. Bauer se leckdy zbytečně opakuje, jindy se spokojuje s překládáním názorů rozličných badatelů, snaží se mezi nimi zprostředkovati a uhoditi na to pravé. Vzniká tak zajímavá mosaika úsudků i dohadů, poněkud nepřehledná, ale celkem elaborát Bauerův poučuje o Machiavellim dosti slušně a je užitečný již tím, že v české literatuře kromě bystrého úvodu a doslovu Želízkova k jeho překladu »Knížetec« a »Úvah« není nic souvislejšího, co by stálo za řeč. Šustovy přfilitostné charakteristiky jsou ovšem pozoruhodné, ale poměrně stručné, a vyžadují již na čtenáři většího rozhledu.

Bauer správně dovozuje, že kritické hodnocení toho, co Machiavelli přinesl nového,

blíží se »po střední cestě« pravdě. Nechce »věnčit slávu« Machiavelliho, ale nepochybuje, že v určitém oboru lidského myšlení a jednání byl objevitelem. Zdůrazňuje, že při studiu Machiavelliho učení nutno vyjít z historického a sociologického faktu, že Machiavelli žil ve Florencii za rozkvětu renaissance a že byl »dítětem své doby«. Rekl bych, že neunikl zajisté ani on vlivům prostředí, jeho myšlenkovému okruhu i sociálně politickým skutečností, ale vynikl přece nad ně tím, že - původně jeden z mnohých - stal se přímo typickým a uvědoměle tvůrčím představitelem renaissančního hnutí. První, kdo tuto zásadu v badání o Machiavellim rozvinul v celé šíři a došel pozoruhodných výsledků, byl již *Pasquale Villari* svým velkým dílem o Machiavellim a jeho době (*Machiavelli ed i suoi tempi*) a třebaš liberalistické přesvědčení autorovo zabarvuje rozličně jeho soudy, zůstává tato práce, budovaná na původních pramenech, stále bohatým zdrojem informací o životě Machiavelliho a dějinách Florencie za jeho časů. Bauer, který dovolává se spíše prací sociologických, jež často objevují věci známé starším historikům, nevyšetřuje blíže tento vztah jedince k svému okolí, ale neváhá z existence tohoto sepětí odvodit závěr, že i Machiavellimu zůstala »celá pravda« utajena. Machiavelli byl především velkým vykladačem skutečností. Vyzbrojen - praví dále Bauer - dokonalým studiem římských dějin a poučen současným děním politickým, jehož byl pronikavým a vášnivým pozorovatelem, vytvořil tento florentský sekretář »politickou vědu«, ukázav »na zvláštní a odlišnou oblast politického světa a jeho vlastní zákonitosti«. Až do Machiavelliho bylo prý »činěno měřítko rovnítko mezi státovědou a politikou«. Machiavelli z pozorování skutečných politických činů »odvodil a vypreparoval jenné předivo zkušeností, různých akcí a reakcí, jejichž souhrn teprve vytváří skutečný politický typ«. Tyto myšlenky, nastiňené již v první kapitole a z valné části nyní běžné a přijímané, rozvíjí a dokazuje Bauer v dalším líčení se značným aparátem literárním a obratnou dialektikou seskupuje si tyto poznatky »filosofické a sociologické, aby mu hořejší obraz Machiavelliho vyšel. Všímá si však také názorů, které hodnotí myšlení Machiavelliho a jeho původnost jinak. Uvádí s nesouhlasem velmi kritický a vlastně odsuzující výklad Janetův, jenž příznačně rozeznává v učení Machiavelliho dvě stránky, jeho mravouku a jeho politiku. Podle Janeta morálku Machiavelliho, vyjádřenou v jeho díle, jako učení o lhostejnosti prostředků v politice, vyznačuje to, že vlastně žádné morálky neuznává. S tím ovšem nelze v této zřejmě jednostranné formulaci souhlasit a apodiktičnost Janetova nám ostatně nedovoluje vyšetřiti povahu premis jeho soudu. Zato zhruba správným zůstává pozorování Janetovo, že Machiavelli ve své politické teorii je závislý na Aristotelových a Polybiových názorech o vládách. Dodal bych, že politická teorie a praxe v Itálii na konci XIV. století (na př. u dvora Giangaleazza Viscontiho) prozrazuje vlivy antické státovědy aristotelského ražení, které působily i v století následujícím. U Machiavelliho možno také stopovati ohlasy této domácí odrůdy aristotelských myšlenek, splyvajících se zkušenostmi studia z původních zdrojů. Často opakované tvrzení Bauerovo, že Machiavelli »založil« politickou nauku a že před Machiavellim bylo »činěno rovnítko mezi státovědou a politikou«, nezdá se mi správným, neboť v obojím se anticipuje dnešní pojem státovědy a politické nauky, k němuž dochází moderní myšlení abstrakcí z teorií o dějinném vývoji, to jest tedy za předpokladu, že v dějinách vývoj skutečně existuje. Konečně aristotelské učení o vládách je stavěno indukčně se stálým ohledem na zkušenost a je v něm obsažena implicitně i politická nauka. Na rozdíl od Aristotela (a nikoliv proti němu, neboť běží zde o vystupňování zkušenosti již jednou myšlenkově pojaté a tříděné) položil Machiavelli hlavní důraz na vyšetřování praktické logiky, totiž na ten způsob, jak soudit o lidech, jejich konání a myšlení, když jednají.

Tak asi určuje politiku Machiavelliho Janet a soudím, že ani nejnovější výklady této otázky, odstiněnější a důkladnější, jak je na př. podal *Mosca*, *Freyer* a j., které Bauer uvádí a k nimž se více kloní, nenahradí tento správný postřeh Janetův. Původnost Machiavelliho jest ovšem jen relativní a hlavní význam jeho spočívá v tom, že tuto praktickou logiku jednání a chování se lidí rozvinul v systém pozoruhodně důsledný a jasný, nevšímaje si různých tradičních prvků, které v míře větší nebo menší spolupracovaly na antické státovědě, na př. ideologičnosti a utopičnosti. Machiavellimu nejde o člověka v celku nebo o lidstvo v celku - po té stránce myslím, že Bauerova kapitola »Machiavelliho člověk«, jinak velmi poutavá a bystrá, vkládá více do úvah Machiavelliho, než si byl sám vědom. Zajímá se především o to, jak lidé *jednají* ve skutečnosti a co chtějí ve vztahu mezi sebou, ale tento přesně vyměřený úsek lidské činnosti, v němž není přirozeně místa ani popudu pro úvahy, co by *měli* dělat - i každý náběh k nim jako heterogenní s jeho myšlenkovým zaměřením vylučuje Machiavelli naprosto - studuje způsobem vynikajícím. Z výsledků svého pozorování nastiňuje teprve hlavní obrysy oné praxe politické, jejímž užitím bylo by podle něho možno založit *nový* stát, *jaký by měl být*, to jest takový, který by měl aspoň nutné podmínky úspěchu a trvání. Také nelze říci, že Machiavelli chtěl založiti nějakou vědu nebo podati aspoň souhrn poznatků platných obecně a pro všechny. Nepochopil by sám tuto cizížnost dneška, poněvadž chtěl více. Vlastním popudem a dostatečným rámcem, v němž se pohybuje uvažování Machiavelliho, jest láska k vlasti, nebo spíše ideál sjednocené Italie, jediný ideál, který asi Machiavelli připouštěl a který vedl k učení prosycenému tak strohým realismem. Zřejmě nechtěl spásit učence ani celé lidstvo: ve svých meditacích o státech, jak vznikají a hynou, měl na mysli především jeden konkrétní případ: vypuzení barbarů a sjednocení Italie.

Řekli jsme, že Machiavelliho nezajímá člověk v celku, a nelze tedy ani tvrdit, že při svém pozorování vychází od »určitého typu člověka«, jak se domnívá Bauer. Machiavelli se snaží vidět lidi, jakými jsou, jednají-li mezi sebou. Pozoruje, že se kloní více ke zlu než k dobrému - obě kategorie pro Machiavelliho stále existují - a praví-li někde výslovně, že lidé jsou zlí, ze souvislosti jeho výkladu vysvítá, že nejsou a nedovedou býti úplně zlí. Vidí, že jednotlivý člověk i třídy lidí mají stále tytéž náklonnosti a vášně. V lidském životě provází zlo tak těsně dobro, že třeba často bráti za dobro menší zlo. Je tedy patrné, že Machiavelli nemate pojmů dobra a zla a ví, že zlo zůstává zlem a, jak praví Želízko, Machiavelli rozeznává dobro a zlo užité dobře nebo špatně, a tak je mu často zlo sluhou dobra. Na těchto zásadách spočívá jeho politika. Neučí tedy Machiavelli, ani nedoporučuje obecnou lhostejnost prostředků v politice, jak praví Janet, nýbrž konstatuje, že zla se často užívá, a nezatajuje, že za daných okolností nutno užít zla, aby vzniklo nějaké dobro obecnějšího dosahu. Nestírá základních rozdílů dualistické morálky, ale pozoruje jako fakt, že člověk v politické akci často se neřídí a nemůže ani řídit mravním soudem. Když tedy Machiavelli radí svému knížeti užiti v nějakém případě zla, nepochybně se již sráží s křesťanskou morálkou a nezmění na tom nic ani jeho rady, že se pomocí menšího zla, užitého včas a rychle, zabráni většímu zlu. Ale již z podobných pokynů Machiavelliho vysvítá, že si je vědom toho rozporu v oblasti mravní a že jeho trvání by pokládal za zhoubné pro lidstvo. Z toho však plyne dvojitě. Machiavellimu byla cizí představa politiky mimo dobro a zlo, určující vše s konečnou platností a dominující duším a tělům lidí. Dále duch Machiavelliho a celý temperament jeho prozrazuje katolickou disciplínu: není a nemůže býti protestantem a ateistou, není pessimistickým ani optimistickým ideologem společnosti. Není hlasatelem nepo-

řádků ani revolucí a nevadí, že Rousseau, duchovní otec Revoluce a tedy i XIX. století, chápal ho po svém. Nezůstal také křesťanem z jakéhos nedopatření, jak bylo by možno soudit z výkladu Bauerova. Jest ovšem známo, že z renesančního katolicství se stále více ztrácela »christianitas« a »pietas«, když se na její místo tlačila římská »humanitas« a »virtus«. Stav byl takový, že spisy Machiavelliho vyšly r. 1531 ve vatikánské tiskárně s úchvalou papežskou - nejevil se tedy mezi svými současníky o nic horším katolíkem, nelepší to důkaz, že byl skutečně »dítětem své doby«. To jest jen vysvětlení k Machiavelliho renesanční katolicitě a nikoliv omluva jeho již velmi zemdlého křesťanského citění. Ale hned počátky obnovy katolického učení, autority a moci změnily mnohé i na dvoře papežů. Čas vyúčtování měl odstraniti i Machiavelliho »knížetě«, příliš starostlivého o zachování úchvatu, a jeho místo měl zaujmouti »monarcha christianus«, jehož předním úkolem bylo »povýšiti a utvrditi svatou církev římskou« ve svých dědičných zemích. Nepodařilo se to sice nikdy úplně, ale tím se také vysvětlí aspoň zčásti vášnivost boje kolem Machiavelliho a zmatky v chápání jeho myšlenky, které zde počínají.

Machiavelli studoval římské historiky, sám byl také dějepiscem a Bauerova kapitola o tom jest velmi poučná. Dějiny poskytovaly jistě Machiavellimu nepřeborný materiál k úvahám o osudech lidí i států a to ho svádělo, jako politického spisovatele i historika, k častému užívání soudů podle obdoby. V historické metodice má sice analogie význam didaktický, ale v chápání minulosti není bez nebezpečí a v nejlepším případě má jen hodnotu pravděpodobnosti. Slabiny Machiavelliho jsou zde nasnadě. Je jasné, že starořímskou republiku (předmět Machiavelliho obdivu) a Florencii v XVI. století nelze klást vedle sebe a srovnávat. To vytýkal Machiavellimu již Guicciardini. Machiavelli dále věří, že lidská povaha se mění jen velmi málo. Neznal ovšem »vývoje«, ale mluví několikrát o »qualità dei tempi«, nač také upozorňuje Bauer, a zdá se, že chápal »ducha doby« i proměnlivost institucí. Otázka ta je velmi zajímavá a zasluhovala by hlubšího rozboru. Soudím totiž, že Machiavelli svým vyhledáváním analogií a srovnáváním neztotožňuje otrocky situace - na to byl příliš bystrý - nýbrž snaží se zachytit a odvodit myšlenku nebo lidskou akci, která jest jaksi duší nebo vzpruhou situace srovnávané a dedukuje, že by se projevila stejnou reakcí i v jiné poloze dějinné za předpokladu analogické souhry poměrů sil duchovních nebo fyzických. Tak si, tuším, vede i jako psycholog. Potom ovšem tento způsob užívání analogie byl by více než pouhá methodická demonstrace a setkávali bychom se zde již s vážným úsilím proniknout také noeticky v problém minulosti. Jinak ovšem Machiavelli není po stránce technické novotářem ani v kritice ani v užívání pramenů - to bylo vlastně vyhrazeno až XIX. století - ale jeho Dějiny Florencie, výtvar »ducha státovědecky usměrněného« (Šusta), jsou dílem vynikajícím hlavně jako předzvěst problematiky osvícenské historiografie.

Bauer sleduje také působení myšlenek Machiavelliho na filosofickou a politickou ideologii XIX. a XX. století. Jejich vliv je zde ovšem nesporný, ale výklad o míře a povaze této závislosti - a na tom záleží nejvíce - nepřesvědčuje v poněkud episodickém podání Bauerově. Není to ostatně snadné. Vadí zde především značný nesoulad hodnotících měřítek duchovního proudění na počátku XIX. století a nejistota v základních pojmech jako důsledek myšlenkového i vědeckého kvašení naší doby. Hlavní překážkou při vyhledávání a zjišťování těchto souvislostí jest však skutečnost, že není stále jednoty o ideovém obsahu a dosahu nauky Machiavelliho, a že století XIX. neznáme ještě po všech stránkách dostatečně - východisko a zaměření t. zv. základních prací o této epoše

ukazuje se nyní úzkým a jednostranným. Než celkem možno říci, že ozvěna učení Machiavelliho byla skutečně značná; nebylo však již jeho vinou, že hlasy, vychvalující nebo zatracující jeho postřehy o člověku v politické akci, hodnotily v smyslu příliš absolutním, nebo pohybovaly se v oblasti abstrakce a tedy nepochopily relativnost a jedinečnost případu poznávajícího subjektu, v přesně omezeném úseku lidského konání i chcení, a skreslily rozličné pravý smysl i význam jeho učení. Odtud na př. populární představa o »machiavellismu« a j., čehož se Bauerova studie také dotýká.

Na konec sluší se vytknout, že práce, pojednávající o Machiavellim jako politiku a státníku, často velmi záslužné a pilné, ku podivu zapominají při svém rozboru na fakta, která sice nejsou »vědecky« tak zřejmá, ale jejichž význam pro porozumění Machiavellimu je veliký, že totiž Machiavelli byl jižní a ohnivá povaha s básnickou obrazotvorností a že svět starých Římanů, jak si jej vytvořil na základě četby Livia a jiných historiků, a v němž žil s celou silou své poetické duše, byl mu zároveň i hlavním zřídlem povzbuzení při studiu a spisování žhavě vlasteneckých traktátů. Neboť Machiavelli byl vlastencem především a ve všech jeho projevech zaznívá starý válečný pokřik florentského lidu: »Popolo, popolo...« Je tedy jasno, že badání o Machiavellim vyžaduje subtilnějších method, abychom se dobrali toho, čemu učil a co doporučoval, bez nebezpečí, že zasáhne mimo, jak se často děje učenci pouze pozitivně vědecky vyzbrojenému, když vytrhuje »zásady« Machiavelliho z oné citlivé atmosféry básnického a vlasteneckého tvoření.

Rudolf Holínka

KNIHY A UMĚNÍ

Bednářův Veliký mrtvý

Báseň Bednářovu*) jest dlužno pokládati za zvláště závažný projev, v mnohém charakteristický pro celou skupinu generačně spřízněných básníků. Myslíme na závažnost duchovního postoje básníka k těm věcem, jež jsou obyčejně odsunovány a zakrývány, doutnají však stále v člověku a nenadále vyšlehují plamenem a bodnou ostny, působícími úzkost a bolest.

V básni Veliký mrtvý mohl Bednář jaksí tématicky, přímo odhaliti svá nejcitlivější místa člověka - proto, že tato místa byla zasažena zraňující osudovou zkušeností. Byl to žal, který básníkovi dopřál uvědomiti si zcela prožitě a naléhavě tragickou závažnost hloubky, rozvírající se pod poznáním člověka. Jest vůbec údělem mladé generace básnické, *vědět* o věcech tak tíživě naléhajících, jako jsou otázky bytí a nebytí, poznání Boha, existence duše, otázky smrti, lásky, otázky po smyslu života, »nač« a »proč«, vědět o nich jako o skutečnostech nejskutečnějších. Smrt jako práh tušeného druhého poznání, veliká zasněženka, tajemná nejistota, zda jí naděje vstupuje do ráje či padá do nicoty, vzrušuje nitivě znovu a znovu mladého básníka. Je to vášeň poznání, dobývající se k nejhlubší podobě věcí, člověka, jeho bytí, aby stanula tvář v tvář jedinému velikému, věčně unikavému tajemství. Je to jistě básnický i lidský úsilí hrdinské.

*) *Veliký mrtvý*, ve sbírce poesie »Erb«, V. Petr, Praha 1940.

Stane-li se potom smrt přítomnou, konkrétní skutečností, jest jí básník, bolestně oslněný, vybidnut, vydrážděn a posílen k odvaze, pohlednouti do vlastní duše.

Bezprostřední zážitek otcovy smrti vstl u Bednáře rozhodně stopy utvářecí již do poesie »Roku« (1939), byl jím patrně inspirován celý oddíl ve sbírce »Kamenný pláč« (1940). Avšak teprve v této básni, jež ovšem nemusí být časově poslední, vytryskl pod tragickým úderem spodní proud, uchvacující básníka do zoufalého víru, jenž nelítočně strhává všechny klamavý šat a obnažuje bytost, duši. Tato smrt jako by vyrazila prudce dveře k básníkově netušíci samotě a jimi se vhnul metafysický van, před nímž stanul básník strašně sám a opuštěn. Toto »strašně sám« je klíčem k tragické intonaci celé básně.

Je psána v pravidelných osmiveršových strofách, se sruženými rýmy, o katalektickém verši iambickém. Tato forma svou setrvačnou melancholií, svým jednotvárným vlněním, mdlým přibojem ponurých vln teskliviny, nořící se do sebe v tragických poryvech, výrazně zjevuje niternou podobu této poesie. Jako básník pokročil zde Bednář v tom, že vše je tu jaksi skutečnější (vsutku protřpěné) a že leccos je vysloveno konkrétněji a naléhavěji než v poesii dřívější.

Báseň je pojata jako tichá noční samomluva osiřelého syna nad otevřenou otcovou rakví. Bledá tvář mrtvého, v níž básník čte úděsné znamení jiného bytí, rozjímá jeho hoře rozjímavé vidění; je to přízračný sen, nastavující básníkovi krutě věrně zrcadlo jeho obnažené duše. Trudná meditace, v níž si Bednář trýznivě vyznává svoji duchovní bídu, slabost, marnost. Souhrnný, umocněný pocit života, zaryvající se slova *duše*, jež se stává, díky své *bolesti*, *vidoucí*. Vidí svoji hrůznou opuštěnost, své psanectví, bezmyslnost života, tragičnost existence člověkovy. Smysl této smrti je poznáván v tom, že zjevila nejvlastnější, nejhlubší, *tragickou* podobu lidství. -

Obrátne se však k samotným základům básníkovy duchovního postoje (ažli zde lze mluvit o základech), jak jsou vyznačeny v částech onoho monologu. Citujme několik veršů - mnoho napovědí: »Jaký je asi Bůh, že o něm nevíme nic? / Duch náš je pobořen jak domky bez lomenic / a slepé smysly stahují se do jeskyň, / kde šálivá tma dává *neviditi mňh*.« Poznáváme, že zde se odpírá ve jménu žárlivé soubodného lidského vědomí, ve jménu subjektivní pravdy. Stěží se její čistota, byt se proto mělo resignovat na vše.

Hrdá duše, vydávající se na svoji cestu úporně od nejzazšího počátku, odmítající opory, ukazovatele, světla - ve tmě a v bloudění - duše hrdá i na svoji bolest, již platí za krutou vášeň své pravdy. Ona osamocenosť, pocítovaná s rozryvnou odvahou, nahá opuštěnost »člověka prvního«, prostého všech vztahů, s duší čistou, nepopsanou, bez »sebeklamů«, je přijímána jako extase pasivisticky slastné trýzně, v níž je vdechován opojivý jed, - studený - rozpalující dech metafysického tragismu. O přízraku vlastní opuštěné duše se praví: »Tot paní tajemství a sfinga dechu mého, / takový já jsem nejhlouběji - prost umělého, / nejsladší, nejhlubší, když bez obrany jsem / jak mlzný přízrak v modrém vzduchu nad lesem.«

Z přesvědčeného subjektivismu vzniká bolestně marná touha stvořiti si dobytím subjektivně poznané pravdy (v nezbytném odpoutání od světa »včerejšího«) nový, svůj svět, vesmír, stvořiti sebe. Neboť vírou Bednářovou stejně jako některých jiných sourodých básníků mladé generace je, že *ilověh* je jedinou nepopěrnou, skutečnou a pravdivou existencí ve světě, veškerá objektivita že jest jím opodstatněna, že jest souborem vztahů k němu. Je v tom všechna jeho sláva i všechna jeho bída. To

subjektivistické titanství je však zároveň, a již jaksi předem, sraženo, pro svoji strašnou nahou osamocenost, pro strašnou slabost »jenom člověka«, člověka, který se musí zhroutit pod tíží své vlastní stavby, protože *sám* ji neunes. Hrůzný pocit takového jakéhosi *sebevydění*, jež je zplodinou nevíry a tragické pýchy, je vysloven Bednářem se svrchanou upřímností: »Za psance má tě sebou zbudovaný svět! / Ty bloudíš jím jak bezdomovým vlastních vět, / jsi uprchlíkem v bohatství a pancernem v bídě, / jsi vystěhovalcem, kde všude žijí lidé, / i v pokoře, i tam, kde vypíná se čin, / jsi pavouk zapletený do svých pavučin. / Tak vědoucí, že nepoznáš, jak se mylíš, / tak znečištěn, neboť jsi býval čistý příliš, / boj na život sám sobě tvrdě vypovéz...«

Bednář opětovně užívá symbolu tmy, noci, slepoty, aby vyznačil bezradnou přeludnost i beznadějnou marnost, v níž mu tone svět i lidské bytí: »A jdeme nekonečnou, nekonečnou nocí, / jež nevědomá je...« Již v »Roce« se četlo: »...Jsme ve tmě zamčení, / dům slepý, / ani sten nepropouští, / za temným sklem / jde noc. / Kam jde?« - Snad všechna ta těžkomyslnost, jakási bolestnost, jež nejspíše charakterisují duchovní podobu příslušníků nejmladší generace, je přivozena úpěnlivou potřebností a zároveň nemožností - *uvěřit*. Tato generace, anebo mezigenerace, na tom konečně nezáleží, mohla - snad že právě ona k tomu již dozrála, anebo nějakou náhodnou shodou okolností - kdesi v neuvědomělé hloubi vycítili a vytušili, jak na sypkém podkladě stavěl člověk posledních dob svoji existenci, jak odhodiv všechnu přítěž jen zdánlivě opanoval svět - opanováním sebe, jak se ve skutečnosti však stráhl do svých bezpečně zbabělých úkrytů samochtěné krátkozrakého pozitivismu. Tento člověk, který se vzdal své duše, který ji zradil, člověk vegetativní, který upustil od svého hledání a zakořeňování, protože se mu stalo obtížné a protože se domníval, že bez něho obstojí, nemohl ovšem nakonec uniknouti pastem hodnot a pravd náhradních, výpomocných. Stal se skořápkou na vodách relativismu a materialismu, zmítal sebou v síti pragmatismu. Kůra zpovrchnělého života utvrdla, bránila i většíne umělců poznávání nejhlubší, pravdivou podobu člověka. Úlisná nemoc, stáječící pohled člověka od pravdy jeho vlastního nitra, poskytující mu ochotně náplasti na rány v podobě všelikých sebeklamů, zachvátila i umění. I ono často sloužilo povrchové existenci člověka, místo aby ho vracelo jeho důstojnosti. A myslím, že vskutku za touto důstojností (což zde má smysl spíše tragický) jde nejmladší generace básníků. Básník - je příznačné a vysvětlitelné, že právě těch - je tu opravdu třeba nejprve, tvůrčího úsilí poesie, neboť jen skrze ni jest možno dobývati se pod onu kůru, k nezkalené, nahé pravdě života. Ano, cesta mladé poesie patrně musí vésti k onomu Bednářovu »já nejhlubšímu«, necht je jakékoliv. Neboť jen v té hlubině sebe sama může člověk nabýti své důstojnosti, což, jak jsme řekli, je důstojnost tragická, jen tam, kde je bezbranný, opuštěný, vystaven ledovému zoufalství marnosti a beznaděje (a tento pocit právě dokládá Bednářova báseň) - jen tam zároveň s tímto zoufalstvím může se v člověku zrodit stejné úpěnlivá touha po tom, aby prohlédl, viděl.

U některých mladých básníků je to přímo vášeň upřímnosti, odvrhující vše, co se zdá sebeklamem, a vůle, nesleviti ani píď z hrdé pravdy svého nitra (jistě trpícího) přivádí je k nevěře. A přece ta vášeň je ve skutečnosti ponoukána potřebností, přibližovat se - a to tou nejneshůdnější, novou, svou cestou, když všechny dosavadní zklamaly, nebo pozbyly věrohodnosti - k chápání něčeho, več by bylo možno uvěřit.

Nebylo by tedy pravdivé, myslit také zde, u Bednáře, na holou nevíru. Vyznívá sice bezradně tato báseň, Bednář se zachycuje na vyznání tragické hodnoty lidsví a jejího výrazu - poesie, ale přece je tu jakási víra, ovšem víra založená na unamunovském tragickém pocitu *nejistoty*. Je otázkou, do jaké míry může být útěchou tato nejistota, a zda je člověku trvaleji snesitelné, uzavírat takto s nicotou jakési přímější (jako činí Bednář). Nesnesitelnost tohoto stavu záleží snad na upřímnosti hledání a opravdové potřebě nalezení. Snad je něco ještě hlubšího a skutečnějšího než iluze hrůzy z nicoty a smrti, snad je to skutečná *bolest*, jež láme bludný kruh lidského vědomí a dává se poznati trpící duši jako Prostředník.

Bylo možno psáti též o rze básnické hodnotě této Bednářovy knížky. Leč zdálo se prospěšnější, vytknouti její cenu podstatnější: že nám pravdivě ukázala, jak je hrozné, vzdá-li se člověk - *bytosť ponechaná sama sobě* - bez odporu svému rozumu, dá-li se ochromiti tak, že ztratí důvěru ve všechnu platnost své aktivity a vůle, a trpí-li pak, zabředlý do své bezmoci, jen pro své utrpení.

Jaroslav Červinka

K nové poesii Jana Pilaře

V své loňské prvotině *»Jabloňový sad«* projevil se Jan Pilař jako lyrik, který mohl pro svou poesii v základě za své přijmouti heslo »hudba především«. Je to vskutku jakási v podstatě hudební emocionalita, zvláštní rozplývavý citový stav, z čeho u něho vzniká báseň. Není radno hledati v Pilařových básních pevnější tematický, myšlenkový podklad, poněvadž ten de facto u něho vlastním podkladem nebývá. Báseň je Pilařovi slovním vystižením stavu, který je jím nepochybně pocítován jako hudební, a jako takový také dochází zevního výrazu. Rytmus, melodika verše jsou pro něho neodmyslitelnými charakteristikami jeho básnického projevu. V tom smyslu zachází také se slovem: pojmová stránka ustupuje do pozadí, slova je užíváno převážně jako zvukového materiálu, jako tvárné, významově odlehčené látky k vyvedení slovně-hudebního motivu. Z původního plného významu slova zbývá jen některý význam vedlejší, obyejně *citem* nějak reflektovaný. Toto se ovšem nejspíše děje ve spájení takových významů v celý obraz. Takový obraz se jeví potom normálnímu nazírání jako neúměrný, neopodstatněný, falešný a protilogický. Básník však patrně neuvažoval o logické opodstatněnosti při vyjadřování své představy, obraz měl pro něj patrně komplexní emocionální přízvuk, jemuž příliš podleh a jehož se neodhodlal vzdát ve prospěch logičnosti svého vyjádření. Tak bych alespoň vykládal to, co se jinému může zcela oprávněně zdáti formalistickou zvlášť a neodpovědností: »Jabloňový sad« je pln obrazů zmíněného druhu, pln subtilně schválných verbalismů, z nichž jediné je nejednou celá báseň vytvářena, pln kuriosních deformací obraznosti, hraničících až s groteskností (příkl. za mnohé: »Zapomínáš rozřáčet kola mého mlýna, / sukýnko lesů smutně povětrná...«)

Vše to dokládá Pilařovu nesamostatnost, nezralost, tápání, poddávání se inspiraci jen verbální. Jen básně se vskutku prožitým motivem domova znamenají v »Jabloňovém sadě« pevnost, ujasněnost, soustředěnost, skutečné zvládnání skutečného tématu.

V druhé své sbírce, *»Stešův Orfeův«**) je Pilař již vyzrálejší, samostatnější,

*) Letos na podzim v knižnici Studnice (Novina, Praha).

opatrnější a opravdovější. Buduje zde již také báseň, dává jí tvar ucelenějším, plnějším prožitkem, usiluje o básnickou odpovědnost a pravdu.

Pokusme se charakterisovat Pilařovu poesii v hlavních jejích znacích: přední funkci v ní má příroda. Přírodní jevy jsou pojímány do subjektivního citového okruhu, jsou prokrveny niterným zážitkem básnického srdce. Důsledek toho je, že přírodní jev je u Pilaře zhusta personifikován se vztahem k subjektu. Takto je vytvářen jakýsi přírodní *mythus* osobní, básnická skutečnost zasněná, ilusivní; je to krajina snu, kterou si k utišení své žízne přibližuje ekstaticky omámená žádostivost básníkovy. Příroda je tu pojata jako místo objektivace básnického snu, jako jakási reflexní, promítací stěna vlastního dějství duše. V básni »Kofeny jižních Čech« žte se verš snad mimoděk výstižný: »zpíval jsem o jaru, o jaru, *jehož není*.« Stejně, hledá-li básník v kraji »cosi«, co »není vysloveno«, a má-li pocit, že »zbloudil v cizí svět«. Báseň »Kofeny jižních Čech« vůbec vyslovila na konkrétním námětu Pilařův pocit psanectví, onoho »svatého neklidu« básníků, oné zraněnosti metafysické - u Pilaře však příznačně připsané k zemi, k této milované zemi. Pojímání země jako mythu vysvítá i z těchto veršů: »...tu opojivou řeč / jsem přiblížit chtěl k tónu, / jímž promlouvala zem / v prameni, který stékal.« Zde je to básnická touha, zmocnit se slovem nevyslovitelné, jaksi hudební krásy krajiny (ovšem krajiny duše). Básnické slovo je zde jiskrou, bolestně vykřesávanou z napětí mezi básnickým subjektem a unikavou, neuchopitelnou, a přece tušivě slyšenou řečí země - tak může vzniknouti metafora »krev řečí mék«. Zejména ovšem kraj domova - kraj dětství, je takto mythisován. »Kde jsi se ztrácel, synu, / ozvěna všude prá se, / slyším ji volat z chalup, / odevšad na mne dýchá...« (Báseň na domov.)

Domov je Pilařovi více jen konkrétním symbolem stálosti, jistoty. Vášnivě citová povaha oné metafysické zraněnosti postuluje si přímo u Pilaře takový konkrétní symbol, třebaš je to upokojení jen dočasné a snad někdy i sebeklamavé. Motiv domova je takto v poesii Pilařově vlastně motivem jisté *básnické* slabosti, která v něm nachází nejbližší, přístupný cíl svého tápání, jest jím však také dokazována upřímnost hledání, jež musí nalézat, byt za každým takovým nalezáním se tragicky otevřel nový prostor, usvědčující z klamu. Tuto tragickou dichotomii vyslovilo vyostřené dvojverší: »Ať páli tě tvá zem... / žít budeš věčně pro ni.«

Druhý oddíl sbírky je svědectvím prudkého vpádu životního poznání do básníkovy nitra, předtím vždy spíše citově útleho a uhýbavého. Dosavadní nazírání rovina se hluboko probořuje, básník se ocitá v nepoznané hlubině vlastní duše, propadá se v nebezpečné závratí do sebe sama. Pilař se zde neobvykle odvážně dotýká samotné dřeně života, a prožitek bolesti, který mu otevřel průhled k samotným hraničním oblastem lidského bytí a dal mu novou zkušenost člověka vůbec, prosycuje a zhlubuje ovšem i jeho poesii, již přibývá opravdovosti, prožitkové intenzivnosti a osudové naléhavosti.

Z toho, co jsme již řekli o Pilařově sklonu mythisovat přírodu, je pochopitelné, že symbol mythického Orfea, nyní se vynořující, není něčím tak nahodilým a neorganickým v Pilařově poesii. Tento mythický symbol se vynořuje v kritické situaci básníkovy života, kdy mu bylo dáno tvář v tvář zhrozit se nicoty a kdy jím byla poznána a pochopena muka beznadějně nostalgické. Náhle poznal svoji slabost a nepatrnost, zoufal nad vlastní jsočností, nalézaje hroznou, závratnou pravdu v tragickém významu formule »život je sen«. Pilařovu básnickému citění přichází *mythus* jako cosi

sourodého, jako cosi konkrétního a skutečného, co však má vždy skrytý význam druhý, nadrozumový, jako něco, co si uchovává teplý styk s člověkem, avšak druhým svým pólem jej spojuje s nesnadno přístupnými oblastmi myšlenky i citu. Touto svou povahou účastní se mythus platně v subjektivní inspiraci Pilařově.

Do III. oddílu jsou zařaděny básně, které jako by chtěly říci, jak je život po přestálé nemoci úzkosti a zoufalství přece jen krásný; to jsou básně o kráse jarní přírody, jarní Prahy, s významným pojmenováním »jaro jar« - radost, jistota života léčí z pochybovačnosti: »Zachvění stonku, v stromech ptáci / říkají ještě, že tu jsem...« Avšak ani v tomto oslnění jarem a lahodností chvíle neopomene se přihlásit sebe-žallivé onen »zlý tón v souzvuku«, který se v básníkovi patrně zabíjí: »Osnova strun je roucho klamné, v něž oblékám se oslepen.« Ozývá se polo resignované, polo rozhodně odhodlání »už se nevrátit / do předpekli snu, - do výhně noci mučivé« - vymanit se z trýzně subjektivismu; to však zůstává jen postulátem, jež není si možno bez vybojování síly a práva k tomu splnit. Jinde (ve verši »je čas už přicházet, oponu rozhrnout...«) zazní uvědomení si nutnosti, spatřovat v poesii zevnitřní výraz zápasu celého člověka, celého jeho bytí. Na tíživé vědomí bezvýhodného a nekončícího putování reaguje Pilař pocitem *únavy* - *dojiti*, proniknouti k osvobozujícímu prameni života je mu opravdovou touhou, třebaš vyslovenou jako otázník, v posledních dvou verších knížky: »Kdy dojdeme a srdce pod oděním / se dotkne života jak na počátku kdys?« -

Jako typické výrazové znaky bylo by lze citovati velmi četné doklady zmíněné již personifikace přírodních jevů. Zvláště však nápadným dokladem výrazové emocionality Pilařovy (jako vůbec je základ Pilařovy poesie po výtce emocionální) je lokalisační a přetváření aktu i zcela pomyslného a nesourodého ve funkci *úst*. Z hojnosti příkladů, blízcí se již nebezpečně stereotypnosti, jmenujme: »...má ústa prahnou po odpovědi:« »*ssál* jsem tu krvavé mléko hvězd;« »a přece divný svár, zde zůstat či jít zpět, se vrátí do mých úst;« »poddajná v ústech mých / mží tvoje minulost...« (b. Praha...).

Vážnější nedostatky vznikají, vyjadřuje-li se Pilař - ve snaze o komplikovanou preciznost - strojeně, odtažitě a těžkopádně. Chyby »Jabloňového sadu« nejsou zde ještě zcela vymýceny. Leckteré zdobné vyslovení je ve skutečnosti plané a prázdné: »Jak přicházím! A *dotek* neslyšený / se všude *zdvíhá* jako prach. / *Krok* ze snu znovu probuzený / paměť *kráčí* zpátky;« »...a bílá křídla andělova / mi svěří výšku tvého slova;« »a jméno pýchy mé se vzdalo tomu slovu« (smrti). Jinou vadou je, že vznikají nepřesnosti v syntaktickém určení, na př. přivlastňovacího zájmena: »Tu růži, kterou zradila *tvá* láska, dešť opláchl a rozpustil, má něho!« (Str. 32.)

Často jde obraz před myšlenkou, klade se nadměrný důraz na svěůčelnou invenci obrazivou. Nejednou přichází zkrátka zvláště *komposice* básně.

Je zajímavé, že i v této sbírce jsou prožitkově nejsoustředěnější a i výrazově nejzdařilejší básně o domově - třebaš vlastní básnická ctižádost Pilařova se vzpíná jinam, výše. (Srv. čirou krásu veršů na př. v b. Před jitem v polích: »Jak je tu krásně před jitem, / strom v rose sotva dýchá, / na věži už se houpá zvon, / dým vlaje nad střechami / a jedna vůně, jeden tón / táhne se zahradami...«)

Přes výtky, jež uvádíme, postoupil Pilař Steskem Orfeovým značně vpřed. Ostatně dnešní jeho poesii lze ještě chápat jako *preludium* k poesii budoucí.

Jaroslav Červinka

Knihy pro děti

Mluví se o bídě knih pro mládež. Vychází jich rok co rok k vánocům kolem 150. Počet jistě úctyhodný, ale kolik z těch sezonně vychrlených a sezonně naporáděných knížek přezimuje do příštích a přespříštích vánoc! Vedle této bídy je ještě jiná bída neméně zarážející. Je to bída recensentská. Chřtít od recenzentů dětských knih, aby tu záplavu jen trochu zvládli, než se jim rozuteče pod rukama jako vítané dárky pod stromeček, to by bylo opravdu příliš žádáno. Zase budeme svědky toho, jak se z těch desítek knih pořádně posoudí jen nepatrná část, většina se shrne do rozmanitých skupin podle druhu a věku, kde na ně vybude právě jen název a v nejlepším případě též jméno malířovo, a zbytek zmizí v nečitelné nonpareilové bibliografii, v níž se registrují došlé novinky. Bída recensentská?

Podávám zde stručný raport o knihách, které letos připravilo mládeži nakladatelství Vyšehrad. Ten raport nemá sloužit ničemu jinému než hrubé orientaci.

Začneme s knihami pro nejmenší. Že je možno i v takovém beznadějně zpatlaném a jarmarečně zdryáčičtělém oboru, jako jsou dětské omalovánky, dokázat něco lepšího, o tom svědčí *Přírodopisné omalovánky* Emanuela Frinty. Vyšly zatím první dva sešity: *Květiny z naší zahrádky* a *Motýli denní* (s texty dra J. O. Martinovského a malířova učitelského jmenovce ze Slap Emanuela Frynty). Na modrém pozadí namaloval Frinta obrázky, kterým nechybí ani přírodopisná věrnost, ani umělecká síla. Bude to pro děti radost dívat se na ně, ještě větší radost pokusit se je omalovat.

Pro nižší stupeň jsou určeny Hrochovy drobné pohádečky *Zatoulaná lodička* (s lehce humornými kresbami Kamila Lhotáka). Známe Hrocha jako pilného pedagogického pracovníka i plodného příspěvatele do dětských časopisů. Zdá se mi, že pohádečky této sbírky patří k nejlepším věcem, které dosud Hroch napsal.

Náročnější jsou pohádky Karla Schulze *Princezna z kapradí* (s jemnými kresbami Milady Marešové). Je v nich ryzí poesie i lehká bravura, která si pohrává se známými motivy. Jsou-li v literatuře všechny možné motivy už dávno vyčerpány, platí to tím spíše o oblasti pohádkové, která má zvlášť omezený motivový výběr. Jenže motiv není hlavní. Záleží na novém seskupení pohádkových prvků, na tónu a barvě podání, na uchopení tématu, konečně na tom, co bych z nedostatku lepšího výrazu nejraději nazval pedálování. Jaká půvabná variace může z toho všeho vzniknout v rukou umělce, to vidíme nejlépe na takovém Kouzelníku Pucifousovi a na Pohádce o pohádkách.

Ze vzpomínek na dětská léta je vytěžena jadrná knížka Hruškova *U mámy u mamicky*, která právě vychází v druhém vydání (s kresbami Jany Brožové). Silně autobiografické rysy má též Skácelíkův pozdní knižní debut v literatuře pro mládež *Lovci zlatých much*. Jsou to živě vypravovaná chlapecká šibalství i dobrodružství, jejichž rozmarňost ještě podtrhují kresby Josefa Lady.

Vysoký cíl si postavil ve svém historickém románu pro mládež *Pro fest a slávu* Jaroslav Janouch. Šlo mu nejen o vylíčení pohnutých chvil města Brna za švédského obležení, pokusil se s pěkným zdarem načrtnout širší obraz zrušení a hrůz třicetileté války na Moravě. Ve svém vzorném chlapeckém hrdinovi Jirkovi ztělesnil neumdlévajícího ducha lidu, který po všech ořesech a katastrofách staví znovu zbořený dům a znovu se dává do práce. Není to laciný optimismus, je to křesťanská statečnost a věrnost, co promlouvá k mladým čtenářům z nabádavé i poutavé Janouchovy

knihy. Zvláštního odborného ocenění by si zasloužily také kresby Michaela Floriana.

Polozapomenutá práce Karoliny Světlé *Škola mé ištěti* (s povídkovým doslovem Františka Křeliny a s obrázky Aloise Moravce) mohla snad být donedávna jen pozoruhodnou ukázkou staršího, mravokárného druhu knihy pro mládež. V novém vydání s dobově věrnými, vervně kreslenými obrázky Moravcovými zaujme dnes mladší i starší čtenáře (a ovšem také čtenářky) svou mravní přímostí a opravdovostí, svým občanským i vlasteneckým pathosem. Vysokou literární hodnotou (která tu při vši tendenčnosti příběhu přece jen nakonec převažuje) řadí se kniha Karoliny Světlé k starším cenným dívčím knihám Vyšehrada, k Jiřině Hanse Watzlika a k Nebojárně Ho-Ming E. F. Lewisové.

O nový typ zábavně poučné knihy se pokusil Kamil Lhoták. Jeho zajímavé vypravování o bicyklech, motocyklech, autech, balonech, vzducholodích a letadlech, nadepsané *Na suchu a ve vzduchu*, připomíná podobné knihy Van Loonovy, od nichž se však příznivě odlišuje mnohem umělečtější zvládnutým ilustračním materiálem. A. S.

POZNÁMKY

Reformátoři pohádek

Skoro bych se odvážil tvrdit, že všichni reformátoři se dopouštějí jedné společné základní chyby: ve své horlivosti vylévají s vaničkou i děcko. Aby zasadili strom, zničí celý les. Aby postavili kapli, poboří sto chrámů. Aby naučili člověka svobodně žít, narazí mu na šíji chomout. Tím neříkám, že bych byl proti novým stromům, novým kaplím nebo dokonce proti chomoutům. Neboť jsou to věci vesměs užitečné. Ale kdybyste viděli, jak takový reformátor, chystaje se vyprávět dětem pohádku, prohlásí napřed s laškovným — tu-tu-tu-tu — hlasem, že: nejsou draci, nejsou čarodějnice, víly, vodníci, létající koberce atd., zhrozili byste se a zalekli tak jako já, když jsem tohle všechno slyšel na několika »pohádkových« představeních pro děti. To jediné, co v pohádkách smělo zůstat, aby nebyl dotčen pozitivní duch pokroku, byl král, princ a princezna. Z čarodějnice se vyklubala baba-kořenářka, drak byl kaširovaný, zhotovený dvěma obratnými šejdíři, kteří jím za pomoci gramofonu napalovali prostoduchého krále. Hrdina pohádky, nemohla se stát rekem, musil se spokojit s úlohou detektiva: odhalil oba lumpy a prezentoval je pěkně králi. Ale poněvadž žijeme v době, kdy se věří na všemohoucnost výchovy, oba lotři, na žádost hrdiny, nebyli potrestáni, nýbrž přinuceni vyučit se počestnému řemeslu. Což je patrně novodobá etika pohádek. Odstraniv z pohádky všechno zázračné, nevysvětlitelné, mimořádné, zkrátka pohádkové, vymýtil z ní reformátor zároveň podstatný rys pohádky, hrdinství. Tím, že je v pohádkách člověk postaven do světa věcí a událostí mimořádných, může osvědčit a upevnit všechny své dobré vlastnosti lidské. Tím, že dodržuje příkazy, dostává se mu zázračného meče, smí létat na čarovném koberci, jezdit na nejkrásnějším koni, procházet ohněm i vodou a na konec zabít draka. Tím, že je statečný v poslušnosti, smí vykonat nemožné. Připomíná mi to jinou, nejkrásnější pohádku na světě: o tom, jak Bůh přikázal člověku, aby byl poslušen jeho přikázání, aby mohl přemoci ďábla a vejíti do království nebeského. Ano, etika pohádek je křesťanská.

Etika reformovaných pohádek je však nekřesťanská. Je, možno-li tak říci, pokrokářská. Hrdina nesmí létat na kouzelném koberci, poněvadž má dnes k dispozici aeroplán. Netaší meč, nýbrž zavolá strážníka. A je-li třeba, prohlásí, že není hrdinou, nýbrž jenom hercem (slyšel jsem v jedné pohádce o vodníkovi, kde hoch sestupoval do vodní říše, aby vysvobodil zajaté dušičky, jak se dětem s divadelní rampy hlásalo, že to není voda, jenom kulisy, poněvadž by se jinak herci utopili). Reformátor zničil všechnu obraznost a řeč symbolů. Ale neuvěřili děti v zázračné jablko, nepochopí nikdy zázrak, že jablko plodí jablka. Nezabije-li například Honza draka, nebude z šestiletého Honzika nikdy člověk statečný. Nebudeme-li milovat rozumnost pohádek, stanou se z nás lidé nerozumní. Neboť místo na kouzelném koberci, který se nikdy nezřítí, poletíme v aeroplánu, v němž můžeme ztratit život. Místo abychom tasili zázračný meč, budeme hvízdát na strážníka, který nemusí být v doslechu. Místo jistoty dostane se nám jen pravděpodobnosti.

Vtip pohádky je, že hrdina je člověk obyčejný a příběh neobyčejný. Reformátor však z pohádky učinil obyčejný, fádňí příběh a z hrdiny nudného člověka. Švec, který se hádá se svou ženou, uteče od ní, náhodou vyslechne dva umlouvající se lupiče a odevzdá je spravedlnosti, může být předmětem novinářské lokálky, ale teprve, jakmile překročí zázračný kořen a dostane od víly kouzelné šídlo, má právo vstoupit do pohádky. A s tímto šídlem může zabít mořskou obludu, sundat měsíc s oblohy stejně, jako svým šídlem ušije pár dokonalých bot. Svými činy dokazuje, že člověk není sám v boji proti ďáblům a jiným nesčetným nepřátelům člověka. Švec reformátorův není hrdinou, je jenom občánkem, který vystupuje v tuctovém moralistním příběhu.

Zdá se, že reformátoři si myslí, že staré a dobré pohádky děsí děti. Ale pohádky nejsou původci strachu. Znamenitě to vystihl Chesterton: »Bojácnost dítěte nebo divocha je docela rozumná. Jsou na tomto světě znepokojování, neboť tento svět je velmi znepokojující místo. Nebývají rádi o samotě, protože je to vskutku strašná myšlenka, být samoteni. Barbaři se bojí neznáma z téhož důvodu, pro nějž je agnostikové uctívají — proto, že je skutečností. Pohádky nenesou tudíž odpovědnosti za to, že v dětech vzniká strach, nebo jakákoliv odrůda strachu; pohádky nedávají dítěti představu zla nebo ošklivosti; ty jsou již v dítěti, protože jsou již na světě. Pohádky nepodávají dítěti jeho první představu strašidla. Pohádky dávají dítěti jeho první jasnou představu o možném potírání strašidel. Děcko poznalo důvěrně draka hned jak mělo jakousi představivost. Pohádka mu opatří sv. Jiří, který draka zabije.«

Reformátor, který odstranil z pohádky draka, odstranil z ní sv. Jiří. Domnívá se, že zasazuje strom racionalismu, vykácel les víry. Stavěje kapli pokroku, pobožil chrámy radostného a vznešeného hrdinství. Místo pohádky vypráví dětem moralistní detektivku. Aby snad, až dospějí, mohly číst detektivky bez morálky. Zdá se, že pohádky budou číst už jenom starci. Ti budou totiž jedinými, skutečnými dětmi.

Jan Rey

KRÁSNE DÁRKY K LETOŠNÍM VÁNOCŮM

J A K U B D E M L

DÍLO FELIXE JENEWEINA

MOHUTNÝ UMĚLECKÝ ZJEV JENEWEINŮV

je uváděn a vykládán kongeniálním slovem básníka, který se zde Jeneweinovým dílem inspiroval k vlastnímu básnickému projevu. - 66 velkých celostranných reprodukcí, 183 stran textu

Přepychově vypravená kniha v původní polopergamenové vazbě K 250.-

Kniha knih, nevyčerpatelný zdroj moudrosti a lásky, provázející český národ ve všech dobách, vychází v obrazovém vydání

PÍSMO SVATÉ V OBRAZECH

248 nádherných rytin nazarénské školy vtiskuje nesmrtelná slova textu ještě hlouběji do srdce. Slovní doprovod prof. Em. Žáka. - Již III. vydání. Cena krásně vázané knihy (formát 34 x 43) K 170.—

U VŠECH KNIHKUPCŮ - NAKLADATELSTVÍ VYŠEHRAD V PRAZE

DĚTEM

k vánocům krásnou knihu

NOVINKY 1940

P r o n e j m e n ě ě

Karel Schulz: Princezna z kapradí
Krásné pohádky. Ilustrace M. Marešové. Str. 164, brož. K 26'-, váz. K 36'-

Karel Hroch: Zatoulaná lodička
Knížka veselých příběhů, jež zaujmou dětskou mysl. Ilustrace K. Lhotáka. Brož. K 16'—, váz. K 36'—

Emanuel Frinta: Omalovánky
Kresby motýlů a květín pro děti k omalování. K 15'-. Jeden sešit tištěný v 8 až 12 barvách

Prŕo dospĕlejší mládeř

Karolina Svĕtlá: Škola mé štĕstí
Novĕ vydaný román o ušlechtilé dívce od velké spisovatelky. Doslov Fr. Křeliny. Ilustrace A. Moravce. Stran 240. Cena brož. K 30'-, váz. K 40'-

Jaroslav Janouch: Pro ěst a slávu
Dĕjepisný román z doby oblĕhání Brna Švédy. Ilustrace Michaela Florianá. Stran 196. Cena brož. K 32'-, váz. K 45'-

František Skácelík: Lovci zlatých much
Poutavý románek známĕho autora z chlapeckĕho života. Obrázky Josefa Lady. Stran 160. Cena brož. K 20'-, váz. K 30'-

J. F. Hruška: U mámy, u mamičky
II. vydání. Vroucí vzpomínky zvěĕnělého chodského spisovatele na jeho mládí. Ilustrace Jany Brořové. Stran 144. Cena brož. K 19'-, váz. K 29'-

ŽÁDEJTE U VŠECH KNIHKUPCŮ - NAKLADATELSTVÍ VYŠEHRAĐ